Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petri Galatini Opus de Arcanis Catholicæ Veritatis:

Hoc eſt,

In omnia difficilia loca Veteris Teſtamenti, ex Talmud, alijsq; Hebraicis libris, quum ante natum Chriſtum, tum pòſt ſcriptis, contra obſtinatam Iudæorum perfidiam, abſolutiſsimus Commentarius.

FACULTAD DE TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BILBAO

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA
IHS

BASILEAE, PER IO ANNEM
Heruagium, Anno M. D. LXI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Epigrammata Hebraicum, in laudem libri & autoris.

זה חספר — נותן שפר
סתרי תלמוד — לכל פוזר׃

סור מישיח — בו ישיח
אב בן רוח — אחר שוזר׃

יחרוס שטות — חגרשטרטוס
גל טינוס — אמת גזר׃

תוא בחומות — אל החבמות
אל תורת אל — כל יקרב זר׃

Mosis Aharon Hebræi, in laudem autoris & libri, Epigramma.

ג לטינוס	שמו זברו	לרורים	גשו אליו	וקראו מ״	אמוריו
ל בבו ח״	ערת לראות	ספרים	רצונו שם	במשיח	וסהריו
טמונות ה״	אגוסטרטוס	ומורים	שמאם ב״	בלי חרס	ליוצריו
י באר ר״	ברי להמוד	וסופרים	מנאם גם	בתבם ב״	ספריו
ג תנם מ״	תנת חנם	לנוצרים	מעידים על	אמונתם	דבריו
ו מסוקים	דבריו חם	מאיריים	שנאם כ״	אמת על בל	עבריו
ס מובו בו	מוחבמים	גמורים	חלא חראמ״	שען אל כל	הבריו

Ishac Hispani Hebræi medici physici, in laudem autoris & operis, carmina.

א בן אני ספר	מלא אמרי שפר	בבופר או עופר	מרובר נבבות
ג בונים וחבמים	נערים וזקנים	גדולים וקטנים	ילדים גם ילדות
י שירו מזמור חדש	ולב בר נהקדש	לחלל אל נקדש	לזמר ולחודות
גאלני חודו	עזרני חסדי	המיבתני ידו	לחציל התורות
ל האביר כמאוס	יסוד גרשטרטים	שבקש לחדיס	ולעקר התעודות
ט עמי במן חוא	ושוטו לקטוחי	צאו נאוקנוחו	במשבית החבמודות
י רומם לגבורות	החוקים בלנפילות	גלטינוס לרודות	שרוה בשרדות
נבלל בי חבמות	יוניה גם נוצרות	ודעית חגיוניות	ברוב חלשונות
ר גם דת נאמינה	לעדת אל נהונה	ובי תלמוד בנה	בקרש חלשונות
סלעים משבר	מחזק ומגבר	חיילים ומובחר	לחישיר חעתקות
ש בחית נשגבות	לרובב בערבות	לסבת חסבות	ועלה בל אורות
מ מנו בינה	ממנו יצנה	ומגן לאמונה	ופנות ויתרות
י הגדל שמך	ויתקדש עמך	במו רועה יצאנך	הבקש יצאן אוברות

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad inuictiſsimum Maximilianum Cæſarem, Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Petri Galatini ordinis Minorum Epiſtola.

NON parua animi ſolicitudine iam pridem angebar, Maximiliane Cæſar Auguſte, quum multiplicem eximiamq; Capnionis doctrinam peſtiferis, ac uenenatis inuidentium morſibus indignè adeò lacerari uiderem: ut quàm plurima eius dicta orthodoxæ fidei maximè congruentia, nonnulli hæreſeos nota falſo calumniari auderent. Et quanquam id malo, uel potius peſſimo, in doctos omneis exemplo fieri animaduertebam; ſi tot exhauſtis laboribus atq; uigilijs, tam iniqua rependeretur gratia: haud tamen quicquam ſcribere, ac ne hiſcere quidem audebam, quo hominem tam doctum, atq; omni uirtutum genere præſtantem, aduerſus temeritatem improborum inſcitiam defendere tentarem, ne temeritatis, & arrogantiæ uitio mihi daretur, ſi ego uix mediocri ingenio præditus, nec ſatis multa eruditione inſtructus; adeò perito, ac triplici linguarum doctrina excellenti uiro, propterea q; ad ſe unà cum ueritate ipſa defenſandum, ſupra quàm dici poſſit idoneo, ultrò ac non uocatus patrocinari uellem. Veriam enumero quum reuerendiſſimus dominus meus, dominus L. Puccius ſanctorum quatuor cardinalis, Chriſtianæ fidei indagator acerrimus, ac maieſtatis tuæ (prout debet) obſeruantiſſimus, ad defenſionem huiuſmodi alacri animo ſuſcipiendam, eo acrius me hortatus fuiſſet, quia maieſtatis etiam tuæ honorem in eo agi putaret, ſi conſiliarium ſuum uel ſola criminis obiecti ſuſpicio attingeret, ut graue, ac humeris meis impar, prouinciæ onus neceſſariò ſubirem, coegit. Acceſſit præterea & ſanctiſſimi Leonis decimi pontificis maximi uoluntas, quæ me ad hoc uel maximè impulit. Quandoquidem non ignorabam, pontificem ipſum tanquã unicum ueritatis ac ſapiẽtiæ cultorem, ſummopere cupere, & Capnionem ab huiuſmodi calumnijs liberari, & maieſtati tuæ eo magis in hoc morem gerendum eſſe, quo uehementius uotis eius ſatisfactum iri optabat. Cui quidem rei quum unicè intentus eſſem, ac in eruendis arcanis in Talmud inuentis, tam ad catholicæ fidei confirmationem, quàm ad Capnionis cauſam tutandam, mirum in modum facientibus, pro uiribus inſudarem, Maieſtatis ſubinde tuæ literæ, quæ me ad opus id quàm celerrimè perficiendum, humaniſſimè hortabantur, ſuperuenerunt unà cum pluribus alijs ad pontificem Max. regemq; catholicum, & aliquot ariſtocratiæ Chriſtianæ patres cardinales, in mei commendationem benigniſſimè ſcriptis. Qua ego eximia ac penè incredibili benignitate permotus, inchoatas uigilias non modò inſtantius, ardentiusq;, ut ad finem properarent,

rent, urgere cœpi: ſed etiam qualeſcunq; ſuperas, tuo numini conſecrare ſtatui: ut auſpicatius in lucem prodeant, ac excuſſis errorum tenebris, ueritatis lumen multò confidentius adaperiant. Neq; enim decebat, Opus DE ARCANIS CATHOLICAE VERITATIS ad Chriſtianæ reipublicæ utilitatem conficiendum, alij dicari, quàm & ipſius catholicæ ueritatis, & totius reipublicæ Chriſtianæ optimo conſeruatori, defenſori, adauctori. Quæ quidem mea dedicatio, ſi maieſtatis tuæ celſitudini haudquaquam reſpondebit: quia tamen ab optimo animo profectam intelligere poterit, ipſam boni conſulere, ac placido (ut ſemper conſueuit) uultu accipere dignabitur. Accipe igitur nunc eam ſacratiſſime Imperator, meq; aſſidue in uinea Domini laborantem, inter poſtremos Maieſtatis tuæ ſeruos (licet indignum) pro tua clementia ſuſcipe, tuere, foue.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petri Galatini Opus de Arcanis Catholicæ Veritatis.

Colloquutores totius operis.

GALATINVS, CAPNIO, HOGOSTRATVS.

GALATINVS.

QVANTVM ex his quæ hactenus à uobis corã me ultrò citroq; dicta sunt, percipere ualeo: de Talmud, ex quo controuersia omnis uestra ortum habet, non parua inter uos agitur disceptatio. Nam alter quidem uestrum, Talmud tanquam omnino malum, Christianæq; religioni penitus repugnantem, damnare conatur: idq; articulis plurimis, contra alterius libellum, Oculare speculum nuncupatum, formatis, probare contendit. Alter uerò, Talmud ipsum, ueluti in multis bonum, atq; Catholicæ ueritati ad conterendam durissimam Iudæorum ceruicem maximè proficuum, commodum ac necessarium, summo studio tutari nititur. Quum igitur & uterq; uestrum aliud demũ quàm ueritatem, nihil quærere uideatur: neq; enim aliam ob rem (ut ipse opinor) me ambo conuenistis, nisi ueritatis ipsius gratia perquirendæ: & ego quoq;, non nisi ea quæ ueritatem Christianam sapiant, pro articulorum discutiendorum definitione dicturus sim, eapropter me operæ preciũ Christianæ reipublicæ facturum arbitror, si antequam ad articulos ipsos deueniamus, tum pro uestræ disputationis fundamento, tum pro ueritatis indagandæ intellectu, ipsius Catholicæ fidei arcana, in ipso Talmud latitantia, quibus quàm maximè Iudæorum nostri temporis conuincitur perfidia, referare non prætermittam. Per Talmudicas nanq; Iudæorum ueterum scripturas, non solùm recentiorum, qui omni conatu prophetarum uaticinia peruertere student, cauillationes prorsus omnes refelluntur, uerum Orthodoxi quoq; dogmatis ueritas clarissimè elucescit.

CAPNIO. Optimè quidem facies, mi Galatine. Sic enim & potissimũ Iudæorum nostri seculi improbabuntur errores, & Christianæ ueritati, quam illi impugnare nunquam desinunt, ualidissima aduersus eos, ex eorum met scripturis testimonia afferentur. Sed quo minus tantæ ueritati obsistere queant, ipsa siue sanctorum uatum oracula, siue priscorũ Talmudistarũ dicta, quæ in Iudæos ipsos inducturus es, perinde ac scripta sunt, Chaldaicè scilicet, atq; Hebraicè referas, opus est.

GALATINVS. Faciam equidem quàm libentissimè, mi Capnio, quod hortaris: cùm ob ea quæ dixisti, tum præsertim, ut dum se Iudæi ipsi armis suis uictos uiderint, ueritatem quam negare nunquam desistunt, agnoscere cogantur, eamq; agnitam & fateri & custodire non negligant, si sibi consulere uoluerint: ne tandem cœlesti de regno ad exteriores eiecti tenebras, mala patiantur æterna. Sed quum id in omnibus seruari, & perdifficile & iniucundum sit, ea duntaxat aut Hebraicè aut Chaldaicè, ut ipsi habent, recensere curabo, quæ præ cęteris contra eos, ueritatem & exprimunt, & attestantur. Omnia uerò quæ me ex eorum scripturis adducere oportebit, ita fideliter (quantum Latina patitur lingua) in nostrum transferre conabor sermonem, quòd neq; ueritatem inficiari poterunt, neq; non sic apud se esse, dicere audebunt. Quare ipsius sacræ paginæ traducendo dicta, ubicunq; in nostris codicibus ab Hebraicis deuiatum esse inueniam, neq; septuaginta, neque alium quemuis sequar interpretem: sed ea sic omnino, ut Hebraica ueritas habet, in nostrum uertam eloquium. Hinc enim & Iudęis falsiloquis, omnis subterfugiendi præcludetur uia: & plurima, ac propè infinita sacræ scripturæ loca, quæ partim tempo-

temporum longitudine, partim scriptorum uitio, tam apud Latinos quàm apud Græcos, uitiata & corrupta comperiuntur, uerè atq; perbellè pro nostra fide castigabuntur. In quibus longè planius, longeq; perfectius apud Hebræos, quàm in nostra siue Latina, siue Græca æditione, fulget Christiana ueritas. Quocirca me à multis carptum iri, haudquaquã dubito: & ab his præsertim, qui quicquid ipsi non fecerint, arguere solent: & omnia uituperant, quę ignorant. Multos quippe habet ueritas inimicos, eamq; constanter profitentibus nunquam defuerunt æmuli. Eos enim & Athanasius & Chrysostomus apud Græcos perpessi sunt: & Augustinus, atq; Hieronymus apud Latinos: & omnes denicq; qui ipsam unicè sunt amplexati. Contra quos ego nihil aliud, quàm ueritatem ipsam inuoco, quam spero (diuina fauente ope) undicq; mihi clypeum fore. Quãdoquidẽ sanctissimi Leonis Decimi, pontificis Maximi, ipsius ueritatis optimi cultoris, atq; sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, quæ cunctarum ecclesiarum & domina est & magistra, determinationi, me omnesq; assertiones meas, tã in his, quàm in cęteris omnibus subdo atq; submitto.

HOGOSTRATVS. Quia mira atq; inaudita ad retegendam ueritatem te dicturum uideo, ideo ut ueritatem ipsam quam tãtopere quærimus, citius ac facilius nãcisci (te referante) possimus, uellem ipse insuper, ut nisi molestum fuerit, si quid dubij mentem meam subierit, inquisitioni meæ satisfacias.

GALATINVS. Id profectò periucundum mihi erit, nedum minimè ingratũ. Eam ob rem, tam abs te qui non mediocri diuinæ humanæq; philosophiæ peritia polles, quàm à Capnione ipso, qui nõ modò omni literarum genere apprimè præditus est sed trium etiam linguarum, quibus diuina panduntur arcana, disertissimus interpres, hoc in primis exoratum uelim, ut quæcunq; occurrerint dubia, nequaquam indiscussa prætereant, quin potius à nobis uicissim perscrutanda, in medium prodeant. Nam & ego quoq; quicquid eisdem in dubijs pro mei ingenioli captu, mea tulerit opinio, haudquaquam subticendũ ducam. Sed quia ualde difficile est, & quasi impossibile, imbecillem hominem qualem me esse non ignoro, per iter illud confidenter incedere, in quo uel fortissimos quosdam cespitare oportuit. Fateor enim, me quamplurima uiribus meis imparia, ac longè maiora, ad ueritatem huiusmodi indagandam, necessariò aggressurum: idcirco diuinam mihi opem primùm implorandam duxi, ut dum ipsa ad Deum oratio pro baculo mihi fuerit, uerbumq; eius lucerna pedibus meis, ac lumen semitis meis extiterit, ipse securus ac tutus inter hostium cuneos gradiens, ipsosq; armis eorum deuincens, ueritatem quam apud se habentes nesciunt, negligunt & impugnant, ab eis tanquã ab iniustis possessoribus auferre ualeam: ut tandem ipsa ueritate in Talmudicis libris inuenta, luce clarius cõstet, quid de ipso Talmud, de quo inter uos bellum est, recte sentiendum sit. Quod ut rectius ac melius fieri queat, sermonem totum nostrum, circa duodecim præcipuè uersari necesse erit: de quibus, duodecim particulares confici debeant libri, in quorum unoquoque mysteria nostræ fidei plurima reserari ualeant.

Index

Universidad de Deusto
Biblioteca

Index Librorum.

IN LIBRO PRIMO TRACTATVR

De Talmud, deq; ad ipsum pertinentibus.

IN SECVNDO.

De diuinarum personarum trinitate, deq; diuinæ essentiæ unitate, ac de diuinis nominibus, per quæ & ipsa diuina trinitas cum indiuidua naturæ unitate, & ipsius perfectiones optimè insinuantur.

IN TERTIO.

De filij Dei incarnatione, de Messiæ diuinitate, & eius nominibus diuinam ipsius naturam designantibus: deq; Dei & hominis consortio, participatione & coæquatione.

IN QVARTO.

De primo Messiæ aduentu.

IN QVINTO.

De argumentorum Iudæorum nostri temporis, Messiam nondum uenisse, probare connitentiũ, confutatione.

IN SEXTO.

De humani generis redemptione & salute, propter quam Messias uenturus erat.

IN SEPTIMO.

De sanctissima matre Messiæ.

IN OCTAVO.

De Messiæ mysterijs, quæ omnia prorsus in Domino nostro Iesu Christo consummata sunt.

IN NONO.

De æterna Iudæorum reprobatione, & de Gentilium uocatione, ac saluatione

IN DECIMO.

De nouæ legis diuinæ institutione, quæ per Messiam condenda erat.

IN VNDECIMO.

De ueteris legis diuinæ cessatione in aduentu nouæ.

IN DVODECIMO.

De secundo Messiæ aduentu, deq; in eo futuris.

HAec autem omnia statim Index capitum particulatim ostendet. Tametsi unumquodq; eaput, multa Catholicæ ueritatis contenturum sit arcana, prout passim proposito nostro ex Hebraicis codicibus carpenda se obtulerint: unà cum textibus sacræ scripturæ ueteris instrumenti, qui nobis ad Orthodoxæ fidei confirmationem, iuxta Hebraicam ueritatem, corrigendi exponendiq; occurrent.

Index

PRIMI LIBRI CAPITA.

DE antiquis & authenticis Iudæorũ scripturis. Cap.I. Pag.1
De priscis Iudæorum sapientibus, uiris magnæ synagogæ nuncupatis. II. 3
De authenticis Iudæorum scriptoribus, qui Christi ante cessserunt aduentum: ex quorum potissimum scriptis compactus est Talmud. III. 5
De Iudæorum scriptoribus, quos paulo pòst Christũ passum esse contigit, & quid de ipso senserint. IIII. 7
Quis fuerit ipsius Talmud autor, quando æditus sit, in quot partes diuidatur, & quibus de rebus præcipuè tractet. V. 9
Quòd Talmudistæ ad arcana legis perquirenda, allegoricum sensum maximè secuti fuerint, Cabalistæ uerò anagogicum: & quid sit Cabala, & quare ueteres nostri de Cabala non meminerint. VI. 14
An Talmud à Christianis recipi debeat. VII. 16
Quòd per Talmudicas traditiones sacræ scripturæ deprauationes optimè corriguntur, quæ tam in nostra siue Græca siue Latina æditione, quàm in textu Hebraico passim inueniuntur. VIII. 19
Quomodo sit contra Iudæos per eorum scripturas procedendum. IX. 26

SECVNDI LIBRI CAPITA.

QVòd Deus sit trinus & unus. Cap.I. Pag.27
Quòd personarũ trinitas unitati diuinæ essentiæ non derogat, per rationem super Iudæorum scripturas fundatam. II. 30
De diuinarum personarum distinctione, & de Deo mittente, & de Deo misso. III. 31
De diuinarum personarum distinctione & numero, per earum proprietates. IIII. 36
De patre & filio in diuinis. V. 37
De spiritu sancto. VI. 40
Quòd tres personæ sint, una essentia, sitq; unaquæque earum in alia per circumincessionem. VII. 43
Quòd diuinæ trinitatis mysterium per Dei imaginẽ ad quam factus est homo, optimè atq; distinctè innuitur. VIII. 46
De nomine Dei אלהים elohim, & quomodo per illud diuina trinitas insinuatur. IX. 49
De nomine Dei quatuor literarum, quod Græcè τετραγράμματον dicitur: estq; יהוה quod Hebræi שם המפורש Sem hamephoras, hoc est, nomen expositum uocant. X. 52
Quomodo diuinæ trinitatis mysteriũ per Dei tetragrammaton distinctè exprimatur. XI. 58
De nomine Dei duodecim literarũ, & quomodo per illud antiqui Iudæorum patrem & filium & spiritum sanctum explicabant. XII 59
De nomine Dei duarum & quadraginta literarum, per quod prisci Iudæorum diuinæ trinitatis & unitatis arcanũ apertissimè exponebant. XIII. 60
De nomine dei, אדני Adonai, per quod diuinæ trinitatis uniuersale dominium significatur. XIIII. 63
De nomine Dei אהיה ehye, per quod diuinæ trinitatis æterna stabilitas optimè insinuatur. XV. 64
De nomine Dei אגלא agla, per quod diuinæ trinitatis infinita potentia exprimitur. XVI. 66
De nomine Dei שדי Sadai, per quod diuinæ trinitatis omnimoda sufficientia, qua solus Deus sibi sufficiens est, optimè designatur. XVII. 67
De duobus & septuaginta Dei nominibus, per quæ diuinæ trinitatis atq; unitatis perfectiones aptissimè insinuantur. XVIII. 67

TERTII LIBRI CAPITA.

QVòd filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus sumendo. Cap.I. Pag.73
Quid per nomen Messias importetur, & de duabus naturis & una persona Messiæ. II. 76
Quid sit uerbum Dei secundũ Hebræos, & quòd uerbum Dei sit Deo ὁμοούσιον, id est, consubstantiale. III. 79
Quòd Deus sit uerbum, & uerbum Dei sit ipse Deus. IIII. 81
Quòd Messias sit uerbum Dei, quod Deus missurus erat, ut sanaret uniuersum humanum genus. V. 82
Quòd Iesus Nazarenus Messias uerus sit uerbũ Dei, à patre æterno pro hominum salute missum. VI. 84
Quòd Messias sit filius Dei, nec non de dictione בר Bar: & quid primogenitus sit secundum ipsos Hebræos. VII. 85
Quòd Messias sit nomen Dei, & quòd nomen Dei sit ipse Deus. VIII. 87
Quòd Messias nomine Dei tetragrammato uocandus erat. IX. 88
Quòd Messias sit nomen Dei tetragrammaton. X. 93
Quòd nomen Dei tetragrammaton secundum totum Messiæ esse, illi conueniat. XI. 94
Quòd Messias est facies Dei. XII. 96
Quòd Messias sit lumen, siue lux, quæ Deus est. XIII. 97
Quòd nomen Dei שדי Sadai, Messiæ propriè competat. XIII. 98
Quòd nomen Messiæ ינון Yinnon, secundum diuinæ

tatem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatem illi congruat. XV. 98
Quòd Messias in sacra scriptura plerunq; uocatus est Germen, ad designandum, quòd potius incarnari decebat filium, quàm patrem siue spiritum sanctũ. XVI. 100
Quòd Messias dictus est Ros, ad significandum filij Dei in uterum uirginis descensum. XVII. 101
Quòd Messias Emmanuel uocandus esset, & quòd nomen hoc soli Messiæ congruat. XVIII. 103
De quibusdam Messiæ nominibus, ab effectu illi impositis, ex quibus eius diuinitas aperte ostenditur. XIX. 106
Quòd proprium Messiæ nomen debebat esse Iesus, & de huius nominis excellentia. XX. 108
Quòd Messias dictus est Petra, siue Lapis, multiplici ratione. XXI. 110
Quòd Messias dictus est Tener, ad insinuandam immensam eius pietatem. XXII. 111
Quòd Messias antonomasicè atq; per excellentiam Iustus appelletur. XXIII. 112
Quòd Messias uir pugnæ nuncupatus est, sicuti & Deus eo nomine uocatus est, ob uictoriam quam contra diabolum obtenturus erat. XXIIII. 113
Quòd Messias non ab re plerunq; in sacra pagina uocatus est Dauid. XXV. 115
Quòd Messiæ multoties in sacris literis Selomo dictus est, ad insinuandam filij Dei incarnationem, quæ de semine Dauid futura erat. XXVI. 118
De diuinitatis humanitatisq; consortio, & de Dei æqualitate & participatione cum homine. XXVII. 121
Quòd Deus dictus fuit frater Israel, & Messias est ille, ad designandum, quòd Deus per nostræ naturæ assumptionem frater noster fieri debebat. XXVIII. 123
Quòd Deus ipse ore proprio docturus esset homines, & Messias sit ille. XXIX. 126
Quòd Deus coæquandus esset ecclesiæ, & quòd Messias caput ecclesiæ futurus esset. XXX. 128

QVARTI LIBRI CAPITA.

QVòd duplex sit Messiæ aduentus, unus cum humilitate, alter cũ maiestate. Cap.I. Pag.130
De duobus Messijs, quos Iudæi recentiores falso uenturos expectant. II. 132
Quòd primus Messiæ aduentus iam præterierit, & quibus potissimum rationibus super prophetarum Talmudistarumq; testimonia fundatis, id probetur. III. 135
Prima ratio, qua tempus primi aduentus Messiæ iam præterisse probatur, sumitur ex Iudaici sceptri defectione: pro qua primò demonstratur, quòd circa primum Messiæ aduentum, sceptrum regni Iudaici penitus deficere debebat. IIII. 135
Quòd iudiciaria quoq; potestas in aduentu Messiæ penitus ab Iudæis auferenda erat, & de Iudæorum iudicibus. V. 138
Quando, quomodo, & quare Iudæorum regnum & eorum iudiciaria potestas defecerint. VI. 140
Cõclusio rationis, quòd Messias iam uenerit. VII. 144
Quòd deficiente Iudæorum sceptro, & miracula quoque templi pariter defecerint. VIII 144
Secunda ratio, sumpta ex tẽpli secundi desitione, quòd primi aduentus Messiæ tempus iam præterierit, & quòd Messias ipse ante templi secundi euersionem uenturus erat. IX. 146
Obiectionis Iudæorũ confutatio, & prophetiæ ipsius Hagæi catholica explanatio, iuxta ipsorummet glossas, ac rationis supradictæ confirmatio per ieremiam. X. 149
Quòd prope finem secundi templi natus est Messias. XI. 151
Oppositionis Iudæorum improbatio, insaniéq; ipsorum redargutio, qui Messiam diu iam natum fuisse fatentur: sed nondum uenisse aiunt. XII. 153
Tertia ratio, qua probatur primi aduentus Messiæ tempus iam præterisse, sumpta ex loci assignati uastatione. XIII. 155
Quarta ratio, efficaciter demonstrans primi aduentus Messiæ tempus iam præterisse, sumpta ex determinati tẽporis præteritione, per Danielis uaticinii, secundum Talmudistarum expositiones: & primò quomodo accipiẽdæ sint septuaginta Danielis hebdomades, tempus Messiæ præfixum continentes. XIIII. 158
Quòd præfixum septuaginta harum hebdomadarum tempus, secundum Hebræorum computationem, in Domino nostro Iesu Christo præcise impletum sit. XV. 161
Quòd secundum nostras quoq; historias tam Græcas quam Latinas, præfixum Messiæ tempus in septuaginta his hebdomadibus contentũ, præcise in Christi morte consummatum sit. XVI. 165
Contra obstinatam Rabbi Selomonis, & Rabbi Leui, aliorumq; iuniorum Iudæorum temeritatem & insaniam, impudentissimè Danielis uerba peruertere conantium. XVII. 167
Vera atq; catholica ipsius prophetiæ Danielis explanatio, per Iudæorum scripturas. XVIII. 173
Quòd tempus determinatum aduentus Messiæ ab Esaia insinuatũ iam præterierit, & in Domino nostro Iesu Christo completum sit. XIX. 177
Quòd tempus quoq; aduentus Messiæ præfixum, à priscis Talmudistis traditum, iam transierit, ac in Domino nostro Iesu Christo consummatum sit. XX. 175
De duobus falsis Messijs, quos Iudæi ob temporis præfixi aduentus Messiæ præteritionem, post Christũ passim receperũt: & quã ob rẽ primũ à Vespasiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint. XXI. 183
Quinta ratio, qua ostenditur primi aduentus Messiæ tempus iam præterisse, accepta ex Israelitici populi punitione: & quòd Iudæi in aduentu Messiæ ob mortem quam ei illaturi erant, multiplici pœna mulctandi essent. XXII. 187
De peccatis Iudæorum tempore primi & ultimi templi cõmissis, & de morte Zachariæ & Esaiæ prophetæ: & quæ fuerit huius nouissimæ captiuitatis eorum causa: deq; odio gratis, quo Christum prosequuti sunt. XXIII. 190
Confirmatio præmissorum, ex Messiæ uenditione, & mercatione. XXIIII. 184
Sexta ratio, ostendens primi aduentus Messiæ tempus iã præterisse, fundata super Romani imperij subiectionem: & primùm, quòd Messias Romanorum imperium sibi subacturus erat. XXV. 198
Quòd Messias uniuerso orbi dominaturus erat, & de uniuersali Domini nostri Iesu Christi regno. XXVI. 200
Quòd Christus uerè sibi Romanorum subegit imperium, & de Romani pontificis atq; imperatoris uniuersali dominio XXVII. 202
Iudaicæ oppositionis improbatio. XXVIII. 203
Septima ratio, qua primi aduẽtus Messiæ tempus præterisse demonstratur, sumitur ex idololatrici cultus cessatione: & quòd in aduentu Messiæ idololatria penitus cessatura erat. XXIX. 207

QVINTI LIBRI CAPITA.

IVniorum Iudæorum obiecta, quòd Iesus Nazarenus Messias non fuerit, quum Messias ipse nondum uenerit. Cap.I. Pag.209
Ad primum Iudæorum obiectum, quòd Messias in fine dierum uenturus erat. II. 209
Ad secundum Iudæorum obiectum, quòd nondum uenerit Messias, quia nondum mons domus Domini super montes & colles eleuatus est. III. 211
Ad tertium Iudæorum obiectum, quòd Iesus Nazarenus non fuerit Messias, quia ad eum omnes gentes non fluxerunt. IIII. 213
Ad quartum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia Gentes nondum dixerunt, Venite, ascendamus ad domum Dei Iacob. V. 214
Ad quintum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia nondum arma bellica in agriculturæ instrumenta sunt conuersa. VI. 215
Ad sextum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondũ uenerit, quia nondum pax sine fine uenit. VII. 216
Ad septimum Iudæorũ obiectum, quòd Messias adhuc non uenerit: quia nondum feræ esum carnium deserentes, ac omni feritate deposita, cum animantibus mansuetis accubuerunt. VIII. 217
Ad octauum Iudæorum obiectum, quòd Messias adhuc non uenerit, quia nondum ipsi in terram suam congregati sunt. IX. 219
Ad nonum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondũ uenerit, quia tertium templum non est adhuc ædificatum. X. 220
Ad decimum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia adhuc ipsi non sunt saluati. XI. 223
Ad undecimum Iudæorum obiectum, quòd Messias adhuc non uenerit, quia nondum Gog interemptus est, neq; Magog expugnatus. XII. 224
Ad duodecimum Iudæorum obiectum, quòd Iesus Nazarenus non fuerit uerus Messias, quia non reliquit post se semen, nec habuit filios. XIII. 227

SEXTI LIBRI CAPITA.

QVòd nullus futurus erat Saluator & redẽptor nisi Deus, qui seipsum humanæ redemptionis precium daturus erat. Cap.I. Pag.229
Quòd iste Saluator & redemptor debebat esse Messias. II. 232
Quòd redemptor ad hoc quòd esset perfectus redemptor, Deus & homo esse debebat. III. 234
Quòd saluatio atq; redemptio per Messiam facienda, spiritualis futura erat. IIII. 236
De peccato originali, quo propter peccatum primorum parẽtum, totum humanum genus corruptum fuit: & quid est peccatum originale secundum Hebræos, & quo nomine ipsum appellant. V. 237
Quòd omnes patres ueteris instrumenti quantumcunque sancti, propter originale peccatum usq; ad Messiæ aduentum, rei atq; Deo culpabiles fuerint. VI. 243
Quòd propter peccatum originale ante Messiæ aduẽtum omnes homines ad infernum descenderint, & quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupetur. VII. 246
Quòd patriarchæ quoq; ac prophetæ, cæteriq; sancti patres ueteris instrumẽti, usq; ad Messiæ mortem, omnes ad infernum descenderint. VIII. 249
Quòd sancti patres in inferno à diabolo, Deo permittente, propter Adæ peccatum detinebantur, & de limbo

Universidad de Deusto
Biblioteca

limbo,ad quem descendebant. IX. 253
Quòd animæ electorũ nõ poterant,nec debebãt nisi à Messia deo & homine ex inferno liberari.X.254.
Quòd per Messiam & uniuersum reparandum erat, & mors ipsa destruenda. XI. 257
Quòd angelorum quoq; ruina per Messiam instaurari debebat. XII. 258
Quòd summo desiderio sancti patres Messiæ desiderarint aduentum. XIII. 260
Quòd non Iudæi tantum,sed Gentiles quoq; per Messiam redimendi atq; saluandi erant:nec tamen omnes siue Iudæi,siue Gentiles, sed ij duntaxat ex utrisq;, qui ipsum & recepturi & cõfessuri essent. XIIII. 262
Quòd ad designandam tum Iudæorum,tum Gentiliũ saluationem per Messiam futurã, ex utrisq; Messias ipse prodire uoluit. XV. 264
Quòd mundus per peccatorum remissionem saluãdus erat, & de generali peccatorum remissione, quæ per Messiam fieri debebat. XVI. 265
Quòd per lignum crucis, mundi siue humani generis saluatio fieri debebat. XVII. 266

SEPTIMI LIBRI
CAPITA.

QVòd mater Messiæ ab æterno fuerit à Deo præuisa filium eius cõceptura,atq; Messiam uerum Deum & hominem paritur .Cap.I.Pag.269
Quòd amore matris regis Messiæ & filij eius, Deus mundum creauerit, quia præuiderat ipsos à peccato Adæ immunes futuros. II. 270
Quòd mater Messiæ non fuit in peccato originali cõcepta,& quòd ipsa fuit ante peccatum Adæ secundum materiam creata, & caro ipsius semper ab omni macula peccati præseruata. III. 271
Ad primam Hogostrati obiectionem, & quòd mater Messiæ fuit prima in genere humano creatura: estq; omnium hominum mater,atq; cunctis angelis superior, secundum priscorum Talmudistarum sententiam. IIII. 272
Ad secundam Hogostrati obiectionẽ, & quòd opinio de immaculata gloriosæ uirginis conceptione uetustissima est. V. 276
Ad tertiam Hogostrati obiectionem, ubi quòd mater Messiæ absq; originali peccato concipienda esset, naturalibus rationibus probatur. VI. 280
Ad quartam Hogostrati obiectionem,ubi conclusio de immaculata uirginis cõceptione,septẽ theologicis simul ac naturalibus cõfirmatur rationib. VII. 283
Ad quintã Hogostrati obiectionem,& quòd intemerata mater Messiæ absq; libidine & concupiscentia genita sit. VIII. 285
Ad sextã Hogostrati obiectionẽ, & quòd merito passionis Christi exhibẽdæ fuerit uirgo gloriosa à peccato originali modo nobilissimo redẽpta.XI.287
Ad septimam Hogostrati obiectionem,& quòd uirgo gloriosa nunquam ægrotauerit, nec unquam menstrua passa fuerit:& quã ob rem obierit, & quòd mortua,statim resurrexerit. X. 288
Quòd propter matrem Messiæ uocatus fuerit Israel populus Dei peculiaris. XI. 290
Quòd mater Messiæ ex stirpe regia Dauid, & tribu Iuda proditura erat:ubi Matthæus & Lucas Christi genealogiam describẽtes, optimè concordantur. XII. 291
Quòd mater Messiæ Maria uocari debebat.XIII.294.
Quòd mater Messiæ uirgo futura erat, & de omnimoda eius uirginitate, uidelicet ante partum, in partu,& post partum. XIIII. 295
Oppositionis recentiorum Iudæorum matris Messiæ uirginitatem impugnantium,confutatio. XV.299
Quòd mater Messiæ spiritu sancto cooperante,Dei filium conceptura erat. XVI. 303
Quòd mater Messiæ prophetissa esse debebat prophetas omnes excellens. XVII. 307
Quòd mater Messiæ sedes Dei futura erat, super quã diuina maiestas sedere debebat. XVIII. 308

OCTAVI LIBRI
CAPITA.

QVòd Messias secundũ carnẽ ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam descensurus erat. Cap.I. Pag.310
Quòd Messias nouo modo nasciturus erat,hoc est absque uiri semine,siue de matre absq; patre. II. 311
Quòd reges gentium ad Messiam adorãdum uenturi erant,ei munera deferentes. III. 314
Quòd Messias ex Aegypto reuocãdus erat, quò post natiuitatẽ suam Herodem fugiens,profecturus fuerat. IIII. 316
Quòd Messias miracula propria uirtute facturus erat, & de miraculis Domini nostri Iesu Christi & discipulorum eius,ex Talmud. V. 317
Quòd miracula Domini nostri Iesu Christi discipulorumq; eius nullatenus negari possunt. VI. 319
Quòd Messias propheta esse debebat. VII. 322
Quòd Messias pœnitentiam docturus erat. VIII.323
Quòd messias pauper & humilis esse debebat.IX.325
Quòd Messias passiones multas subiturus erat,ac Deus quoq; multa passurus. X. 326
Quòd Messias tormenta acerbissima uoluntariè propter humanum genus suscipere debebat. XI. 329
Quòd Deus percussiones, opprobria, contumeliat, ac etiam mortem passurus erat. XII. 330
Quòd Messias in sua passione uendendus,exprobrandus,flagellis colaphisq; cædendus, probris contumeliisq; innumeris afficiendus,ac purpura induẽdus,spinisq; coronandus erat. XIII. 332

Quòd

Quòd passionis Messiæ mysterium expresse atq; distincte ab Esaia prænunciatum fuerit. XIIII. 333
Obiectionis recentiorum Iudæorum, Esaiæ uerba falso exponentium confutatio,per ueterum Talmudistarum expositiones. XV. 336
Confutationis prædictæ confirmatio, per Chaldaicam Rabbi Ionathæ paraphrasin in eadem Esaiæ uerba. XVI. 338
Quòd Deus in cruce suspendendus erat, crucíq; affigendus: & ille est Messias,qui morte crucis moriturus fuerat. XVII. 340
Ad Iudæorum obiectum responsio,qui ideo Christum Deum non fuisse asserunt, propterea quòd in cruce se à Deo derelictum clamauerit. XVIII. 343
Quòd Messias in sua morte felle & accto potandus erat, coq; moriente tenebræ super omnem terram fieri debebant. XIX. 344
De merito passionis, effusionis sanguinis & mortis Messiæ. XX. 346
Quòd Messias ad infernum descensurus esset,omnesq; electos inde educturus. XXI. 348
Quòd Messias tertio die à mortuis resurgere debebat. XXII. 349
Quòd Messias in cœlum ascensurus erat, ducẽs secum eos,quos de inferno liberare debebat. XXIII. 352
Quòd Messias ad dexteram Dei patris sessurus esset. XXIIII. 354
Quòd Messias spiritum sanctum super apostolos, ac alios in se credentes,missurus erat. XXV. 355

NONI LIBRI
CAPITA.

QVòd omnes Dei promissiones cum conditione Iudæis factæ fuerint: uidelicet, si Messiam reciperent,eíq; obtemperarent. Cap.I. Pag.357
Quòd ualde pauci ex Iudæis saluandi erant,reliqui uerò occidendi,destruendi,atq; dissipandi. II. 360
Quòd Iudæi qui Messiam non erant recepturi, scripturarum intelligentiam perdere debebant, tanquam fatui & asini absque sensu permansuri. III. 362
De perpetua Iudæorum reprobatione, & quòd tanquam Dei inimici, de domo Dei expellendi erant. IIII. 364
Quòd Iudæi nunquam amplius in terram suam regressuri sunt, neq; eam possessuri. V. 365
Quòd Iudæi absq; principe,absq; sacrificio, & absq; Deo eorum exigente perfidia, usq; ad mũdi finem esse debebant. VI. 366
Quòd sicuti Hebræi in Israel & Iuda diuisi fuerunt, ita tempore Messiæ,fieri debebat eorum in Iudæos perfidos & ueros Christianos diuisio. VII. 367
Quòd Iudæi ideo destruendi erant,quia Deum uerum essent prodituri,ac negaturi. VIII. 369
Quòd ideo Iudæi perdi,in æternumq; damnari debebant, quia legem Messiæ non essent recepturi. IX. 371
Quòd ideirco quoq; reprobãdi, atq; in perpetuo Dei odio permansuri erant,quia Iesum uerum Messiã, & Mariam matrem eius iugiter negaturi, ac blasphematuri essent. X. 373
Quòd si Iudæi de peccato suo pœnitentiam agere uellent, perfidiamq; deponere, ilicò redempti essent, atq; à captiuitate liberati, ac Messiam saluatorem haberent. XI. 374
Quòd gentiles Messiæ adhærere debebant. XII. 375
Quòd gentiles Messiam recipientes, à Deo diligendi essent, ac populus Dei electus esse debebant. XIII. 377
Quòd omnes dignitates olim Iudæis concessæ, ab eis auferendæ essent,& gentilibus Messiã recepturis, tanquam uero & electo Dei populo concedendæ. XXIIII. 378

DECIMI LIBRI
CAPITA.

QVòd Messias legem diuinam nouam perfectiorem quàm ueterem,instituturus erat, quam Gentiles susciperе debebant. Cap.I. Pag.381
Quòd Messias sacramentum baptismi instituere debebat,per quod circumcisio euacuanda erat. II. 383
De pœnitẽtiæ sacramento, quòd Messias per uocalem confessionem in remissionem peccatorum institurus erat. III. 386
Quòd Messias nouum sacrificium instituturus erat, in quo ipse panis & cibus esse debebat. IIII.388
Quòd sacrificium hoc non in pane solo, sed in uino quoq; instituendum erat, per quod omnia sacrificia ueteris legis cessare debebant. V. 391
Quòd Messias in hoc sacrificio panem in corpus suũ, & uinum in sanguinem suum transsubstantiare debebat. VI. 392
Quanta futura esset huius sacrificij efficacia, & quanta sacerdotum illud pertractantium dignitas,qualisq; uita. VII. 393

VNDECIMI LIBRI
CAPITA.

QVòd lege Messiæ adueniente,lex Mosaica in cæremonialibus cessatura erat. Cap.I. Pag. 397
Quomodo & quare Christus legem ueterem impleuerit. II. 399

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rationum Iudæorum confutatio, & quòd lex Mosaica mutabilis erat. III. 401
Quòd lex Iudæorum sæpenumerò mutata sit. IIII. 403
Refelluntur Iudæorum obiecta, legem ueterem etiam quo ad cæremonialia, permansurã fuisse, per ipsius legis testimonia probare conantium. V. 406
Quòd cæremonialia omnia ueteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala. VI. 408
Quòd circumcisio tempore Meßiæ non carnalis, sed spiritualis seruanda erat. VII. 409
Quòd sabbatum quoq; in diebus Meßiæ spiritualiter tantum seruari debebat. VIII. 412
Obiectionum Iudæorum solutio, quibus ostendere conantur, sabbatum à Christianis quoq;, atq; à cæteris omnibus, neduũ ab ipsis Iudæis literaliter seruari debere. XI. 413
Quòd sabbatum apud Iudæos multoties dissolutum fuerit. X. 415
Quòd Iudæorum etiam sacrificia tempore Meßiæ spiritualiter tantum seruanda erant. XI. 416
Quòd omnia quæ secundum ueterem legem immunda erant tempore Meßiæ munda esse debebãt, & carnes porcinæ licitè comedi possent. XII. 417
Quòd ueteris legis literalis obseruatio fuit Iudæis per Romanos prohibita, & postea per diabolum restituta. XIII. 418

DVODECIMI LIBRI CAPITA.

QVòd secundus Meßiæ aduentus circa mundi finem erit. Cap. I. Pag. 420
Quòd futura sit generalis mortuorum resurrectio. II. 422
Quòd generalis mortuorum resurrectio in fine mundi futura, per Meßiam fiet. III. 423
Quòd post generalem resurrectionẽ, omnes homines uno linguæ loquentur idiomate, & quod erit illud. IIII. 424
Quòd generale iudicium per Meßiam fiet, qui in forma humana gloriosa iudicaturus est. V. 425
De æterno præmio, quod iusti post uniuersale iudicium sunt habituri. VI. 427
Quòd ipsemet Meßias post uniuersale iudicium erit æterna merces & præmium iustorum. VII. 428
Pro totius operis conclusione, proq; authoris excusatione, ac pro multarum dictionum Hebraicarum, quæ apud nos uitiatæ habentur, castigatione. VIII. 429

Universidad de Deusto
Biblioteca

LIBER PRIMVS
DE TALMVD.
De antiquis & authenticis Iudæorum scri pturis. Caput primum.

GALATINVS.

D IVDAEORVM PERFIDIAM PER TAL/ mudicas eorum scripturas cõuincendam, ante omnia scire opus est, duplex apud eos esse dogmatũ genus, quibus & nunc & olim ipsorum Synagoga inniti nun quam destitit. Quorũ alterum quidem תורה שבכתב tora scebichetab, hoc est, legem quæ in scripto est, uel quæ scripto tradita est, uocant. Alterum autem תורה שבעל פה tora scebeal pe, id est, legem quæ in ore est, siue quæ ore tradita est, appellant. Quam quidem nihil aliud esse aiunt, quàm ipsius legis explanationẽ, quam Mosi unà cum lege traditam fuisse asserunt. Nam ut prisci Talmudistæ testantur, in primo eius libri capite, qui ברכות berachoth, id est, benedictionum dicitur, eo/ dem spiritu Moses & legem, & ipsius legis expositionem in monte Sinai accepit. Ipsa autem legis explanatio ad geminum tendit sensum: literalem scilicet, & spi/ ritalem siue mysticum: quorum neutrum Mosem scripsisse affirmant, sed utrunq; uerbo tradidisse. Et hanc legẽ eam esse dicunt, de qua בפרקי אבות bepirke auoth, id est, in capitulis patrum, ita legitur, משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה Quod est, Moses accepit legem de Sinai, & eam tradidit Iehosuæ: Iehosuas autem senio ribus: Seniores autem prophetis: Prophetæ uerò uiris Synagogæ magnæ. Huiusmodi autem traditio (ut ex uarijs Talmudistarum colligitur uoluminibus, utq; à Rabbi Mose Aegyptio in sui Deuteronomij initio fertur) hoc ordine fieri conti/ git. Iehosuas enim cùm hanc legis expositionem à Mose accepisset, eam Pinhæ E/ leazari filio tradidit, qui & Aharon ex filio nepos erat: & à nobis corrupto nomi ne, Phinees dicitur. Phinhas autem Heli sacerdoti. Heli autem Semueli prophetæ ac sacerdoti. Semuel autem Dauid regi. Dauid autem Achiæ prophetæ. Achias autem Eliæ prophetæ. Elias autem Elisæo prophetæ. Elisæus autem Ioiadæ Pon/ tifici. Ioiadas autem Zachariæ prophetæ. Zacharias autem Hoseæ prophetæ. Ho seas autem Hamos prophetæ. Hamos autem Esaiæ prophetæ. Esaias autẽ Micheæ prophetæ. Micheas autem Ioeli prophetæ. Ioel autem Nahum prophetę. Nahum autem Habacuc prophetæ. Habacuc autẽ Sephoniæ prophetę. Sephonias autẽ Ie remiæ prophetæ. Ieremias autem Baruch scribæ. Baruch autẽ Ezræ sacerdoti, ac scribæ. Hue usq; præter Bibliam, quam מקרשיה Macdesciya, hoc est, rem san/ ctam Dei uocant, scripturam aliam Iudæos habuisse non legimus: cùm ad ea usq; tempora, nemo quicquam de legis expositione literis commendasse, compertus sit. CAP. Vt autem neminem ex nostris lateat, quos libros Iudæi tanquam sa/ cros ac diuinos recipiunt, dic obsecro, quo nam pacto מקרשיה Macdesciya, id est Biblia ipsa, apud eos distinguatur? GALAT. Bibliam Iudæi (ut ipse nosti) & ארבעה ועשרים Arbaa ueesrim, id est, quatuor & uiginti, eò quòd tot contineat li bros, appellant. Eam nanq; in quatuor diuidũt partes. Quarum prima, quam ipsi תורה Tora, id est legem, siue חומש Humas, id est, quinarium uocant, Græci uerò

Bibliæ diuisio secundum Iu/ dæos.

Humas.

a Pentat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pentateuchon nuncupant, quinq; continet libros. Quos ab ipsorum principijs de-
Bereſcith. nominant. Nam librum quidem Geneseos בראשית bereſcith, quod idem est quod In principio, appellant. Exodum ואלה שמות Veelle ſcemoth, id est, Et hæc sunt nomina. Leuiticum ויקרא Vaicra, id est, Et uocauit. Numerum במידבר סיני Be-
midbar Sinai, id est, In deserto Sinai. Deuteronomium uerò אלה הדברים Elle ha-
Secunda pars. deuarim, id est, Hæc sunt uerba. Secunda uerò pars libros comprehendit quatuor, quos נביאים ראשונים Neuijm risſonim, id est, prophetas primos, nuncupant. Qui quidem sunt יחושע Iehosuas, qui apud nos Iosue dicitur, שופטים Sophtim, id est, Iudicum, שמואל Semuel, qui apud nos primum & secundum librum Regum continet, מלכים Melachim, id est, Regum, qui apud nos tertium & quartum Re-
Tertia pars. gum libros cõplectitur. Tertia autem pars, quatuor quoq; continet libros. Quos & נביאים אחרונים Neuijm Aharonim, id est, Prophetas postremos dicunt. Hi au-
tem sunt, Esaias, Ieremias, Iehezkel, qui à nobis Ezechiel dicitur: & liber xij. Pro-
Quarta pars. phetarũ, quos nos minores dicimus. Quarta deniq; pars, quam ipsi כתובים Che-
tuuim, id est, Agiographorum uocant: undecim continet libros. Quorum primus דברי הימים Dibre haiamim, id est, uerba dierum prænotatur: quem nos Græco uerbo Paralipomenon appellamus. Secundus est תהלות Tehilloth, siue תחילים tehillim, uel per syncopam תלים Tillim, id est hymnorum: tametsi tillim aceruos quoq; significet, cuius singulare est תל tel, quod idem est quod aceruus. Quod ne-
que etiam à proposito uacat, quum Psalmi sint quasi quidam sententiarum aceruι. Quem quidem librum, nos Græca uoce Psalterium dicimus. Tertius est משלי שלמה Misle Scelomo, id est Prouerbiorum, seu potius Parabolarum Selomonis. Quartus איוב Iiob, quem nos corrupto uocabulo Iob nuncupamus. Quintus רות Ruth. Sextus קהלת Coheleth, id est, concio, seu concionatio: quem nos Eccleſia-
stem uocamus. Septimus איכה Echa, id est, Quomodo: qui à nobis Lamentatio-
num, uel Trenorum liber inscribitur. Octauus שיר השירים Scir hascirim, id est Canticum canticorum. Nonus אסתר Ester. Decimus דניאל Daniel. Vndecimus postremò עזרא Ezras, quem cum Nehumia unum computant librum. Hos igitur duntaxat quatuor & uiginti, quos enumerauimus libros, Iudæi tanquam sacros & diuinos habent. Librum enim Iehosuæ Syrach, & Iudith, & Tobiam, primumq; Machabæorum licet habeant, nõ tamen inter uiginti quatuor connumerant. Ter-
tium & quartum Ezræ Hebraicos adhuc ipse non uidi: quidam tamen ex ipsis a-
iunt, eos nuper inuentos Constantinopoli reperiri. Secundum uerò Machabæo-
rum, & Philonis Hebræi librum, qui sapientia Selomonis dicitur, nusquam apud Hebræos reperi, sed tantum Græcos uidi. Hymnum præterea trium puerorum, & Susannæ, ac Belis, draconisq; historias, quæ nos apud Danielem habemus, ipsi nusquam habent. Hæc ideo dixi, ut scire ualeamus, quos libros Iudæi tanquam au-
thenticos approbent. Præter prædictos igitur quatuor & uiginti libros, nihil scri-
pturæ apud Iudæos usq; ad Ezræ tempora extitisse, certum est. Ipsa enim legis cõ-
mentaria tam literalia, quàm spiritalia, siue mystica ab ipso Mose legislatore, ad Babylonicam usq; transmigrationem, solo succidaneo quodam ordine (ut dictum est) inter prophetas & sapientes pandebantur. Post Babylonicam uerò captiuita-
tem, ipso Ezra legem quæ in urbis Ieroſolymæ, templiq; euersione combusta fue-
rat, rescribente: cæteri sapientes, ipsius legis expositionem scribere cœperunt. Ne si fortè aliud eiusdem urbis excidium fore contingeret, in quo sapientes omnes perituri essent unà cum eis, & ipsa legis explanatio periret. Quo profectò factum est, ut omnes illi sapientes, quos à Babylonica transmigratione usq; ad primã Tal-
mudici codicis scriptionem esse contigit (qui & in ipsis מרקי אבות pirke auoth, id est, capitulis patrum uiri magnæ Synagogæ appellantur) legemq; docuisse con-
stat, uerbo pariter & scripto eiusdem legis expositionem auditoribus suis tradide-
rint. Quorum tanta est apud Iudæos autoritas, ut eorum scripta ex quibus postmo-
dum confectus est Talmud, primum post prophetas locum obtineant. Neq; tamẽ immeritò, cùm eorum doctrina à prophetis ipsis, quorum ipsi & discipuli & suc-
cessores

cessores fuerunt, eis immediatè tradita fuerit. Quare neque mirum est, si ex ipsis ij qui Christi præcesserunt aduentum, legem prophetasq; exponẽtes, infinita penè ac admodũ mira de Christo, deq; Christianæ fidei ueritatibus scripto tradiderint, quæ omnia Talmudicis libris sparsim inseruntur.

De priscis Iudæorum sapientibus, uiris magnæ Synagogæ nuncupatis. Caput II.

CAPNIO.

VElim & horum quoq; ordinem quo alter alteri in docenda lege succedebãt, patefaceres. GAL. Quemadmodum & in multis ipsius Talmud locis liquidò patet, & Rabbi Moses Aegyptius in sui Deuteronomij principio refert, Ezras ipse legis doctor, ipsius legis expositionem Simoni Põtifici, qui & Iaddus dictus est, tradidit. Hic ille Iaddus est, qui cum audisset Alexandrum Macedonem capta Gaza, Ieroſolymam uersus iter arripuisse, non paruo pauore ac timore corripi cœpit. Propter priorem enim contumaciam, ipsius regis indignationem pertimesce bat. Quo circa per uisionem nocturnam diuino monitus est oraculo, ut alij quidẽ ueste alba, ipse uerò, ac reliqui sacerdotes legitimis induti stolis, indignanti Impe-
rator cum non longè ab urbe ipsa esset, occurrerent. Quod cum fecissent, Alexan-
der ut uidit ipsum principem sacerdotum hyacinthina atq; aurea ornatum stola, ac super caput & cydarim, & auream laminam, in qua nomen Dei τετραγράμματον scriptum erat, gestantem: eum ilicò solus adijt, ac nomen Dei adorauit, ipsumq; Pontificem primum ueneratus est. Quod cùm uidissent reges Syriæ, cęteriq; om-
nes qui cum eo erant, uehementer obstupuere. Nemo tamen nisi Parmenio ausus est eum interrogare, cur cæteris omnibus eum adorantibus, solum Principem sa-
cerdotum ipse adorasset. Cui respõdens: Non (inquit) hunc, sed Deum cuius prin-
cipatu sacerdotij fungitur, adoraui. Hunc enim per somnium, quum adhuc in Ma-
cedonia essem, mecumq; quemadmodum Asiam uincere possem, cogitarem, hu-
iusmodi cum habitu conspexi. Qui & me ut nequaquam negligerem, sed confidẽ-
ter transirem, monuit: secq; eò exercitum perducturum, Persarumq; potentiam mi-
hi traditurum, pollicitus est. Ideo ipsum pronus adoraui. Exinde enim me diuino iuuamine directum, Dariumq; uicisse, Persarum quoq; uirtutem soluisse, arbitror. Propterea & omnia etiam quę meo in corde uersantur, queq; à me sperantur, pro-
uentura confido. Is autem Iaddus siue Simon (ut eò unde digressus sum, redeam) i-
psam legis explanationem Antigono patria Sichæo tradidit. Antigonus autem Iosepho Ioannis filio, & Iosepho Iohezeris filio. Hi autem Nitęo Arbolensi, & Ie-
hosuæ filio Perahiæ, cuius auditorem Iesum nostrum redemptorem fuisse, Iudæi iuniores falso affirmant. Sed eos apertè mentiri (ut alibi latius dicemus) ex eo pa-
là m ostenditur. Quod ab Hircano primo, cuius temporibus Iehosuas iste claruit, usq; ad Pilatum sub quo Christus passus est, cx fluxere anni. Hi rursus Nitæus & Iehosuas legis expositionem Iudæ filio Tibæi & Simoni Satæ filio tradiderunt. Hi autem Semaiæ & Abatalioni. Hi uerò Hilleli & Samæo, de quibus multa præcla-
ra in libro Antiquitatum refert Iosephus. Floruit autẽ Hillel, ut in libri שבת Sab-
bath initio dicitur: anno ante templi secundi euersionem centesimo. & ut in בבא בתרא Baua bathra legitur, lxxx habuit discipulos, omnes excellẽti ingenio ac do-
ctrina præditos. Qui omnes ratione disciplinæ filij eius sunt nuncupati. Adeoq; præstantes fuerunt, quòd (sicuti ibidem legitur) eorum xxx quidem, ut diuinitas super eos descenderet, digni erant: quemadmodum Moses ipse fuerat. xxx uerò, ut pro eis sol immobilis staret, uti Iehosuas fuit. Cæteri autem uiginti mediocres sunt appellati. Quorum maximus quidem Ionathas Vzielis filius extitit. Mini-
mus uerò omnium Ioannes Zachæi filius, quem Iudæi Raban Iohanan ben Zac-
cai uocant. Qui tamen (ut prisci Talmudistæ dixerunt) neq; scripturam, neq; Tal-
mud, neq; cætera omnia usq; ad uulpium exempla, ac dæmonum narrationes, scire

Alexãder Magnus Iudæorũ Pontificẽ adorauit.

Hillel.

Universidad de Deusto
Biblioteca

prætermiſit. Si igitur iſte, qui omnium diſcipulorum Hillelis miniſmus fuiſſe memoratur, tam magnus euaſit ſapiens, quid de cæteris cenſendum eſt? Hillel autem & Samęus legis expoſitionem eidem Ioanni Zachei filio, & Simeoni iuſto ipſius Hillelis filio, tradiderunt. Ordo iſte hactenus deductus ex patrum capitulis אבות פרקי Pirke auoth nuncupatis, elicitus eſt. Vbi poſtremus omnium Simeon iuſtus, qui Chriſtum ſuſcepit in ulnis, ponitur. Ex quo palàm profectò oſtenditur, in eo Iudaicę Academiæ ſceptrum penitus defeciſſe. Rabbi tamen Moſes Agyptius hunc docendi ordinem ulterius proſequutus, ait eũdem Simeonem iuſtum Gamlielem cognomento ſenem, ad cuius pedes Paulus Apoſtolus legem didicit, audi torem habuiſſe. Is itaq; Gamliel fuit ille legis doctor, uniuerſæ Iudaicæ plebi obſeruandiſsimus, qui Petrum cum reliquis Apoſtolis, cum eos Princeps ſacerdotũ, & uniuerſa concio interficere uellent, & excuſare, & à nece liberare omni conatu ſtuduit, dum pro eis orationem in concilio habens, hæc inter cætera dixit: אנשי ישראל שמרו מיה תעשו על אלו האנשים כי קורם אלו חימים חיח טאורש שח יח אומר רבר מיח ואליו נגררי מספר אנשים קרוב לארבע מיאית ונחרג הראונל חמאמיניס בו נאברו וחיו לבלום: אחר זה חיח יחורח חגלילי בימי חחוראח וחסיתאת חעם אחריו וחוא נאבר וכל חנגרריס אחריו נתפרשו ועתח לכך אני אומיר לכם חברלו מאלו חאנשים ועזבו אותם כי אם מאנשים העשח חזאת אר חמעשח יבטל אבל אם מחאל חוא לא תוכלו פן תראו מקבילים לאל: Hoc eſt, Viri Iſraëlitæ, attendite uobis, quid acturi ſitis ſuper hominibus iſtis. Ante enim hos dies extitit Theodas, dicens ſe aliquid eſſe. Cui conſenſit numerus hominum circiter quadringentorũ. Et interfectus eſt, & omnes qui ei credebant perditi ſunt, atq; ad nihilum redacti. Poſt hunc fuit Iudas Galilæus in diebus profeſsionis, & auertit populum poſt ſe, & ipſe perijt, & omnes quotquot conſentiebant ei, diſperſi ſunt. Et nunc propterea ego dico uobis: Diſcedite ab hominibus his, & ſinite eos: Quoniam ſi ex hominibus eſt conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur. Si uerò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere illud, Ne forte & Deo repugnare uideamini. Hæc Gãliel ille. Cuius deinde Rabam Simeon eius filius, qui poſtea ab Hadriano Cæſare occiſus eſt, auditor fuit. Qui poſtremò & filium ſuum nomine Iudam auditorem habuit. Quem Iudæi pro eius doctrinæ probitatisq; excellentia, Rabbenum Haccados, id eſt, magiſtrum noſtrum ſanctum cognominant. Fuit tamen & alius Rabbenus Haccados, qui tempore Romanorum conſulum, & doctrina & ſpiritu prophetiæ claruit, ac multa & quidem miranda de Chriſto ſcripſit. Quamobrem Iudæi recentiores nominis ſimilitudine decepti, illum hunc fuiſſe exiſtimant. Quo fit, ut hac uſi cautela, quæcunq; ille futura de Chriſto prædixit, negare contendãt. Hi igitur ferè omnes, quos poſt Ezram Iudaicæ Academiæ præfuiſſe commemorauimus: ac alij ex eorum auditoribus penè innumeri, multa de legis explanatione ſcriptis reliquerunt. Ex quibus poſtmodum Talmud cõfectus eſt. CAP. Rabbi Moſes Aegyptius in ſui Deuteronomij exordio refert, Vſq; ad R. Iudã Simeonis filium, qui fuit anno poſt templi ſecundi incendium, cxx. neminem quicquam de legis enucleatione ſcriptis tradidiſſe: ſed inter ſapientes ſibi inuicem ſuccedentes, ipſam oretenus duntaxat reuelatam fuiſſe. GAL. Verum quidem eſt, Rabbi Moſem Aegyptium id aſſerere. Quod duas potiſsimũ ob cauſas ipſum feciſſe, putãdum eſt. Tum quidem, ut Meſsiæ arcana quæ in legis, prophetarumq; expoſitionibus ante Chriſti natiuitatem detecta fuerãt, Chriſtianos laterent. Tum etiã, ut ſcripta poſteriorum magis ex hoc Authentica redderentur. Sed falſum eum dixiſſe, ex eo manifeſtè uideri poteſt. Quod multa de expoſitione tam legis, quàm prophetarum ante Chriſti ortum ſcripta comperiuntur: uti in multis ipſius Talmud locis luculenter apparet. Quod Iehoſuas quoq; Syrach, qui temporibus Ptolomęi Euergetis primi floruit, clarè teſtatur. Dum in eius libri procœmio, qui apud nos Eccleſiaſticus, apud Hebræos uerò Miſle. i. Prouerbia prænotatur, ſic inter cætera ait: Multorum nobis & magnorum per legẽ, & propheras, aliosq; qui eos ſecuti ſunt, ſapientia demonſtrata eſt: in quibus laudare oportet Iſraëlẽ doctrinæ & ſapien-

Simeon iuſtus.

Gãliel cognomento ſenex.

Gamlielis oratio pro liberãdis apoſtolis.

Rabbi Iudas, qui & Rabbenus Haccados.

Iehoſuas Syrach.

& ſapientiæ cauſa. Quoniam non ſolum ipſos loquentes neceſſe eſt eſſe peritos, uerum etiam extraneos poſſe & diſcentes, & ſcribentes doctiſsimos fieri. Et poſt pauca: Sed ipſa inquit lex & prophetæ cæteraq; aliorum librorum, non paruã habent differentiam, quando inter ſe dicuntur. Nam in octauo & xxx. anno temporibus Ptolomæi Euergetis regis, poſtquam in Aegyptum perueni, & cum multũ temporis ibi fuiſſem, inueni ibi libros relictos non paruæ neq; contemnendæ doctrinæ. Quibus ex uerbis aperte colligitur, præter legem & prophetas, alios etiã libros apud Hebræos longè ante Chriſti aduentũ ſcriptos fuiſſe. Cum Ptolomęus ipſe Euergetes primus, cuius temporibus eiuſmodi libros ſe Iehoſuas iſte apud Aegyptum comperiſſe refert, per ducentos & nouem fermè annos ante Chriſti natalem, diem clauſerit extremum.

De authenticis Iudæorum ſcriptoribus, qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, ex quorum potiſsimum ſcriptis compactus eſt Talmud. Cap. III.

EX ijs igitur, qui Chriſti præceſſerunt aduentum, quinam præcæteris legẽ prophetasq; enucleantes, ipſius Meſsiæ arcana ſcriptis reſerarunt? GAL. Et ſi quàm plurimi huius generis ſapientes extiterint, ne tamẽ tædio ſim, paucos quoſdam in medium afferam. Et primum quidem (ut eos qui anteceſſerant, omittam) duos & ſeptuaginta interpretes illos adducam, qui non ſolum Hebraica, Chaldęa, Græcaq; lingua, ac omni diſciplinarum genere, uerùm ſpiritu ſancto quoq; inter cæteros claruerunt. Nam cum anno ante Chriſti natiuitatem circiter ccl. rogatu Ptolomæi Philadelphi Alexandriam ab Eleazaro Pontifice totam Bibliã in Græcum eloquium traducturi, miſsi fuiſſent. Volens Ptolomæus ipſe de æditionis eorum puritate periculum facere, eos (ut non Talmudiſtæ modò, ac Philo Hebræorum diſertiſsimus, ſed Auguſtinus quoq;, ac alij quidã ex noſtris teſtãtur) per duas & lxx. ſegregauit cellulas. Ipſi tamen adeò in ſcribendo concordes fuerũt, ut nec in uerbo quidem diſcreparint, ſed una ſcribendi ſerie, uno uerborum literarumq; contextu, eodemq; temporis momento, uniuerſum diuinum uolumẽ illud in Græcum ſermonem commutarint. Quod utiq; non humanæ, ſed diuinæ aſcribendum eſt uirtuti. Quare neq; dubium eſt, eos alia quoq; ſpiritu ſancto inſpirante, ad Ieſto dicere contigerit. Quod etiam pleroſq; alios tunc facere potuiſſe, ex eo clarũ eſt: Quod ſi ſeni duntaxat de unaquaq; tribu illi delecti fuerunt, rationi profectò congruum eſt, & alios plurimos eiuſdem generis uiros apud Hebręos tunc fuiſſe, qui legis prophetarumq; expoſitiones ſcriptis tradere potuiſſent. Quorũ libros Iehoſuas Syrach (ut dictum eſt) ſe apud Aegyptum inueniſſe refert. De quibus Iehoſuas eius auus unus extitit. Qui eo tempore florens, imò (ut nõnulli exiſtimãt) è ſeptuaginta duobus interpretibus unus exiſtens, multa memoratu digniſsima ſcripſit, quemadmodum Iehoſuas ipſe Syrach eius nepos atteſtatur dicens: Auus meus Iehoſuas poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis legis & prophetarum, aliorumq; liberorum, qui nobis à parentibus noſtris traditi ſunt: uoluit & ipſe aliquid horum quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent, ſcribere, ut ea diſcere, eorumq; periti fieri cupientes, magis magisq; animo attendant, & ad legitimam uitam confirmentur. Quem & ipſe Iehoſuas Syrach poſtea imitatus, inter alia præclarum librum illum ædidit, quem nos Eccleſiaſticũ appellamus: Hebræi uerò משלי Miſle. i. Parabolas denominant. Qui licet non ſit de xxiiij. ſacræ ſcripturæ libris, magna tamen apud eos ipſius eſt authoritas. In quo quamuis de ſubditorum obedientia, de bonorum morum inſtitutione, deq; ſanctorum Patrum laudibus præcipuè agatur, plerumq; tamen de Meſsiæ diuinitate, ac diuini uerbi incarnatione in eo fit mentio. Anno poſtmodum ante Chriſti ortum clx. Ariſtobolus ille Peripateticę ſectæ philoſophus inſignis, cum natione Iudæus eſſet, Ptolomæi Philometoris hortatu, in Moſem commẽtarios ſcripſit, ubi multa de Meſsia pulchrè diſſeruit. Rabbi autẽ Iodam, & Rabbi Ibba, nõ multo poſt multa ſcriptis

CAPNIO.

Septuaginta interpretes.

Iehoſuas Iehoſuæ Syrach auus.

Iehoſuas Syrach.

Liber Eccleſiaſticus.

Ariſtobolus Philoſophus Hebræus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rabbi Simeon ben Iohai.

de Messia tradiderunt. Post quos Rabbi Simeon filius Iohai permulta quoq; de Messia, deq; eius diuinitate egregie scripsit. Cuius dicta Talmudica uolumina uolu uentibus, frequētius occurrūt. Librū quoq; confecit, quē מיחקר הסודות Mechkar hassodoth, id est, de inuestigatione secretorū inscripsit, in quo multa de Messia (ut in sequentibus patebit) retexit arcana. Is insuper Commentariorum libri Geneseos, qui Hierosolymorum secretiore lingua conscripti legūtur, autor fuisse creditur: ubi quàm plurima Christianæ fidei mysteria lucidè panduntur. In ijs præterea quæ in Cabalistica facultate, cuius præ cæteris principatum meruit, scripto ædidit: inter cætera diuinitatis arcana, diuinæ trinitatis mysteriū distinctè atq; clarissimè insinuat, sæpenumero patrem & filium & spiritum sanctum expresse nominans. Post quē Rabbenus Haccados, qui Latinè Doctor noster sanctus interpretatur, librū scripsit, quē גלי רזיה Galerazeya id est, reuelatorem secretorum nuncupauit, qui certè nō ab re doctor sanctus dictus est, cum spiritu sancto afflatus, ita planè eo in libro cuncta Domini nostri Iesu Christi mysteria aperuit, ut non futura prædixisse, sed res gestas tanquā Euangelista narrasse, uideatur. Quē paulò post rabbi Nehumias Haccanæ filius, secutus, non ea tantū quę à prophetis de Messia occultè tradita fuerāt, lympidissimè patefecit, uerumetiā se ab eius aduentu per quinquaginta tantū annos procul esse asseruit. Vnde Haccanę filio suo, quē Messiā ipsum uisurū & sperabat & gaudebat, ut eum de Messiæ mysterijs certiorē faceret, epistolā scripsit, quam אגרת הסודות Iggheret hassodoth. i. Epistolā secretorum appellari uoluit. Per idem fermè tēpus (anno. s. ante Christi natalem circiter secundo & quadragesimo) Ionathas Vzielis filius, Hillelisq; auditor, atq; Simeonis iusti, qui Christum infantulū suscepit in brachijs, condiscipulus, totū uetus Instrumentū in Chaldæam uertit linguā, atq; exposuit, ita sensum è sensu traducēs, & ita obscurissima quæq; exponens uocabula: ut quæcunq; de Messia dubia & Ia tenter scripta erant, certa atq; clarissima reddiderit: adeò ut eius æditio non tam interpretatio, quàm glossa atq; expositio uideatur, quam Hebræi תרגום Targū, id est, trāslationē nuncupāt. Tanteq; apud eos est autoritatis, ut non solū ei cōtradicere nemo audeat, sed non minus quoq; fidei, q; ipsi textui passim omnes eidē adhibeāt: tum ob uiri sanctitatē ac peritiā, tū maximè ob ipsius interpretationis expositionisq; ueritatē. Ideo quotiescunq; aliquid ambiguum ut difficile intellectu, in textu sacrorū librorū inuenitūr, semper ad eandē translationē atq; enucleationē recurrūt. Vnde de eodē Ionatha, (ut in בבא בתרא baua bathra legitur) dixerunt Magistri, quòd in hora qua eidē æditioni & expositioni uacabat, si musca aut quod cunq; uolatile super eū, uel super chartā uolasset, illicò absq; ulla eius aut chartæ lęsione, cœlitus exurebatur. CAP. Negant plerique, Ionathan Pentateuchum in Chaldæum traduxisse: ipsum enim ab Ankelos proselito traductum aiunt, quem Hebręi sororis Titi Imp. filium fuisse asserunt: ut habetur in מסכת גטין masebeth ghittin, id est, in tractatu libellorum repudij, in פרק perec, id est, in capitulo, quod incipit הגוזקין hāniz-akin, id est, damnificati. Alij Ionathā ipsum nequaquam Psalterium traduxisse dicunt, sed potius illud à R. Akilas, & à R. Ioseph cæco, in Chaldæum uersum affirmant: unde chald. Psalterij æditionem, quam nunc Iudæi frequentius præ manibus habent, quamq; Nebiensis Præsul in Psalterijs posuit, ipsi Rabbi Ioseph cæco plurimi eorum ascribunt. Ex quo inferunt, Ionathan totam Bibliam Chaldæam non feciſſe. GAL. Totam proculdubio Bibliam Ionathas in Chaldæum (ut prædixi, & te non latere arbitror) transtulit. Sed translatio eius in Pentateuchum rarissima est, idcirco ab ijs qui eam non uiderunt, negatur. Ego uerò ipsam semel uidi, quæ sic incipit:

Rabbenus Haccados.

Ionathan ben Vziel.

Targum quid sit.

Ankelos. Masebeth.

מן אולא ברא ית שמיא וית ארעא: Ea autem quæ Ankelos est, sic:
בקדמין ברא ית שמיא וית ארעא: Hic etiam Ankelos totā Bibliā in Chaldæū uertit atq; exposuit. Cuius æditio atq; expositio, quāuis nunc (præterquā in Pentateuchum) uix alicubi reperiatur, non minoris tamen apud Iudæos est precij, quàm illa de qua nunc meminimus Ionathę. Quam etiam Targum appellāt, quod Chaldaica quoq; sit, sicut & illa: & si utraq; Hebraicis scripta sit elementis. Aeditio quoq; ipsius Ionathæ in Psalterium penes paucissimos est. Quam qui habent, pro uiribus occulunt, propter mysteria Christianæ fidei quæ continet. Simeon postremò Hillelis filius, quē ob eius præcipuā sanctitatē, Talmudistæ צדיק czadic. i. iustū cognomināt, in quo (ut in פרקי אבות pirke auoth. i. capitulis patrū dicitur) academiæ magnæ Synagogę sceptrū defecit, multa de Messia dixit. Et tandē cum in ultima senectute à spiritu sancto responsum accepisset, non uisurū se mortē, nisi oculis Messiā Dei filium uideret, Christū ipsum in ulnis suscipiens, quę de eo à spiritu sancto edoctus, docuerat, ipso præsente confirmauit. Cuius egregia dicta Talmudicis in libris sparsim reperiuntur. Ex horum igitur omnium dictis, atq; aliorū quàm plurimorum, qui eisdem temporibus super legem & propheras scribentes palàm ostenderunt, Dominum nostrum Iesum Christum, & unicum omnipotentis Dei filium, & uerum fore Messiam, totus ferè Talmud compactus est.

Simeon iustus.

De Iudæorum scriptoribus, quos paulò post Christum passum esse contigit, & quid de seipso senserint. Cap. IIII.

HOGOSTRATVS.

CVm hi omnes quos enumerasti, Christi antecesserint aduentum, ac plerique eorum spiritu sancto afflati fuerint, nemo prorsus negandum duceret, quòd legē prophetasq; exponendo, rectè de Messia scripserint. Sed de ijs quos post Christū passim scribere contigit, quicq; obstinatis animis in Iudaismo permanserunt, nemi nem unquam siue legem, siue prophetas de Messia loquētes, rectè exposuisse, sed potius ad falsum sensum pro sua perfidia extorsisse, clarum profectò est. GAL. Quanquam id de Iudæis nostri temporis, qui sunt omnium gentis suæ immundissima fex, rectè dicatur: de priscis tamen uniuersaliter locum non habet. Ex quibus nonnulli quidem iuxta uerum sensum prophetias de Christo loquentes, rectè enucleare uidentur: nōnulli uerò de ipso domino Iesu, deq; Christianis bene senserūt, ut in utrorumq; scripturis liquidò patet. Et ut cæteros nunc taceam, duos duntaxat, quorum apud Iudæos plurimum ualet autoritas, Philonem scilicet sacerdotali ex genere progenitum, & Iosephum Matathię filium, exempli gratia adducam. Qui suis in codicibus dominum nostrum Iesum Christum non modò confitentur, uerum miris quoq; ac diuinis exornant laudibus, eiusq; sectatores maxima prosequuntur laude. Nam Philo quidem eo in libro, quem de uita nostrorum, hoc est de uiris Apostolicis scripsit, primam sub Marco Euangelista apud Alexandriam ecclesiam describens, Christi sequaces mirum in modum honestauit, eos non ibi tantum, sed in multis quoq; prouincijs esse memorans, eorumq; habitacula monasteria dicens. Edidit insuper egregium ac certè diuinum uolumen illud, quod sapientiæ Salomonis librum uocauit. HOG. Quam ob rem librum hunc huiusmodi titulo inscribi uoluit? GAL. Non ab re profectò. Quod enim Selomo in Prouerbio rum libro ænigmaticè ac parabolicè, & quasi in uniuersali, de Dei filio qui patris sapientia est, quandoq; futurum prædixit: Philo hoc in libro per easdem obscuritatis & cælationis artes, id idem de eodem iam impletum docet. Et si plerunq; nō in uniuersalitate (ut Selomo facit) maneat, sed ad ipsam quam intendit particularitatem accedat, se (ut opinor) temperare non ualens, quo minus ueritatem quam prosequitur, pandat. Hoc autem exempli causa ex eo inter cætera manifestissimè ostenditur, quod Selomo cauendum præcipit, cùm ait: Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Deinde sequitur: Si dixerint, Veni nobiscum, insidiemur sanguini. Cum reliquis quæ sequuntur. Quod totum quid aliud est, quàm id quod Philo tempore suo factum refert, dicens, Dixerunt impij apud se non rectè cogitantes? Cum cæteris quæ sequuntur. Et magis adhuc ad particularitatem descendens: Mittamus, inquit, lignum in panē eius. Vbi per lignū, crucē designauit: per panem uerò, ipsum Iesum dominū nostrū: panis parabolam sumēs ex parabo-

Philo Iudæorū disertißimus.

Liber qui sapientia Salomonis inscribitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ia tunc(ut arbitror)ex ore ipsius Domini uulgata,dicentis, Panis quem ego dedero,caro mea est pro mundi uita.Ex quo per uerba eiusdē domini docet,in eo fuisse completū,quod Selomo de eodem domino dixerat quandoq; futurū. Cum ergo tam res utriq; subiecta,q̄ ars obscuritatis & cælationis sit eadem,& alia q̄ futuri & præteriti tēporis differentia nulla accidat. Eas ob res liber iste Philonis, sapientia Selomonis rectè appellatur. Cū & in eo ipsius Christi,qui & patris sapientia est,& rex pacificus dicitur,diuinitatē,innocentiā,ac passionē optimè insinuet. Vnde ad increpandam Iudæorū ingratitudinē atq; impietatē, hæc in persona eorum,quos uel impios nuncupat, Græcè ait, ὡφελιώσωμεν τὸν δίκαιον,ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι,καὶ ἀντίκειται τοῖς ἔργοις ἡμῶν,καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου,καὶ ἐπιφημίζεται ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδείας ἡμῶν,ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν θεοῦ,καὶ παῖδα κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει.Hoc est,Circumueniamus iustum,quoniā inutilis est nobis,& aduersatur operibus nostris,& improperat nobis peccata legis,ac diffamat nobis delicta disciplinæ nostræ.Pollicetur se scientiā habere Dei,& filiū domini seipsum nominat. Et post pauca infert,εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θεοῦ ἀντιλήψεται αὐτοῦ,καὶ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεστηκότων.Id est, Si enim est iustus filius Dei,suscipiet ipsum,& liberabit eum de manu contrariantium.Et demū concludens ait,θανάτῳ ἀσχήμονι κατακρίνωμεν αὐτόν.Hoc est,morte turpi cōdemnemus eum.Ista quidem & alia quæ Iudæi in Christum gesserant,in secundo huiusce libri capite refert. In sequētibus uero eiusdem libri capitibus,multa de martyrum uictoria,de animorū immortalitate, de cœlesti gloria, de Ecclesiæ Christi statu, deq; uniuersali iudicio prædicit. Quapropter sancta Nicena synodus librū hunc tanquā sancti spiritus dictamine scriptū,meritò recepit,ac inter sacros diuinosq; codices retulit.Iosephus aūt(ut ea quæ de Iohanne Baptista,& de Iacobo Apostolo cognomēto Iusto,magna cum eorū laude narrat,omittā) in xviij Antiquitatū libro, Tiberij Cæsaris, sub quo Christus passus est tēpora describens,hæc de Christo ipso Græcè refert, Τὸν τοῦτον χρόνον ἦν Ἰησοῦς σοφὸς ἀνήρ,εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή.ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής,διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων,καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους,πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο,χριστὸς οὗτος ἦν.καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ᾽ ἡμῖν,σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου,οὐκ ἐπαύσαντο οἱ γε πρῶτον ἀγαπήσαντες.ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν,τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μύρια θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων.Id est, Hoc tempore Iesus sapiens uir(si uirū eum dicere fas est: erat enim mirabiliū operū patrator, & doctor eorā hominū,qui cum uoluptate quę uera sunt,recipiunt) multos quidem Iudęos,multos uerò ex gentili cultu aggregauit.Christus hic erat.Hūc accusatione primorū ex nostris uirorū,cùm Pilatus cruci affigendū decreuisset,non cessauerunt,qui primò eum dilexerant.Apparuit enim eis tertiū diem habens, iterum uiuens,diuinis prophetis hæc & alia innumera miracula de eo prædicentibus. Hæc Iosephus ille,quē Iudæi uel maximū putant.Hi igitur uiri tam excellentes, Philo, & Iosephus,qui & si Græcè scripserint:Iudęi tamen ambo fuerunt,paternarumq; traditionum acerrimi æmulatores, nili ea quæ per prophetas de Messia prænunciata fuerant,rectè intellexissent, neq; de Christo tam bene opinati fuissent, neq; quæ de ipso dixerunt,tam ueridicè retulissent.Quare neq; dubium est,quòd si hæc de eo Græcè scripserint,alia quoq; longè plura,legē & prophetas exponentes,Hebraicè scripserint.Cū ambo & utrāq; linguā optimè calluerint,& sacris literis ab ipsis cunabulis initiati fuerint. Vnde & credi quoq; par est,alios præter eos,eisdē tēporibus permultos extitisse,qui & de domino Iesu Christo rectè senserint,& prophetarū uaticinia explanātes,uera de eo scripserint. HOG. Si ergo isti ueritatē agnouerūt,quare ipsam amplecti neglexerūt: Cōstat enim(ut alios prętermittā)& Philonē & Iosephū, quos exēpli gratia attulisti, haudquaquā Christo adhæsisse, sed usq; ad obitum in Iudaismo permansisse. GAL. Id quidem uerum est,& de Iosepho præsertim:ne de Philone dicam,qui cum gentis suæ legatus ad Caium Caligulam Romā uenisset,admodum familiarē cum Petro apostolorū principe consuetudinem duxit. Te tamen non ignorare uelim, post Domini resurrectionem in tri-

Iosephus.

plex Iudæos diuisos fuisse genus. Quidam enim uidentes prophetarum dicta in eo consummata,& fide & opere illi adhæserunt,ut Gamliel ille senex fecit, cuius dicta apud Talmudistas maximę sunt autoritatis. Quod & alij penè infiniti fecerunt,non de plebeis, aut ignaris tantum,sed de nobilioribus atq; sapientioribus. Nam ut in actibus Apostolicis scribitur,Maxima pars sacerdotum obtemperabat fidei.Et horum nonnulli multa de Christo miranda scripserunt.Quorum opuscula aliqua adhuc extant apud Iudæos:quamuis ea ne ad manus nostras perueniant,pro utribus occulere nitantur.Et inter cætera sunt ea,quæ literis mandauit Rabbi ille Haccanas Nehumiæ filius, qui cùm omnia redemptoris nostri gesta ac miracula,prout oculis uiderat,scripsisset,sic denięq; dixit, אני חקנח אחר מן המיאמינים בו וטבלתי במים הקדושים ורבר חישרים אני חולך Hoc est,Ego Haccanas sum unus ex illis, qui credunt in eū,& ablui me aquis sanctis, in eiusq; uijs rectis incedo. Quidam uerò eorum credebant quidem ipsum Dominū Iesum fuisse Messiam illum,de quo Prophetæ locuti fuerant, Mosaicas tamen obseruantias deserere nolebant.Hi fide tantū & non opere Christo adhæserunt. Quia Christum quidem confitebantur, in Iudaismo tamen perseuerabant. Qualis (ut arbitror)Iosephus fuit,ac alij ferè innumeri.De quibus actuum Apostolorū liber meminit 15.& 21.cap.Vbi sic dicitur, Vides frater quot millia sunt in Iudæis qui crediderunt,& omnes æmulatores sunt legis? In hoc tamen maximè errabant.Omnes namq; ueteris legis cæremonias,cùm Christi gestorumq; eius figuræ extiterint,in ipso omnino finem habuisse,clarum est.Horum etiam quàm plurimi & uera nonnulla de Christo scripserunt,& prophetias in multis rectè exposuerunt.Alij denique Iudæorum,nec fide,nec opere Christo adhęrere uolentes,in perfidia sibi pertinaciter permanendum,tanquam cæci elegerunt.Qui neq; tamen ueritatem(uide quanta ueritatis sit uis) omnino negare ualuerunt. Nam legem prophetasq; explanantes,sola ueritate compulsi, ipsam in multis penitus tacere nequiuerunt. Quod absq; diuina dispositione factum fuisse,putandum non est. Vt contra ueritatis inimicos,eamq; negantes,ab eisdem ipsius ueritatis testimonia haberemus. Nec tamen id ueritati præiudicat, quia ipsi non crediderunt: sed plus testimonio addit,quia nec increduli & inuiti ipsam negauerint. Ex horum quoq; dictis atque scripturis,cæterorumq; omnium,qui post Babylonicam captiuitatem scriptis aliquid tradiderunt, Talmudicus codex congestus est,atq; compactus.

Triplex Iudæorum genus.

Gamliel senex

Rabbi Haccanas.

Tertium Iudæorum genus.

Quis fuerit ipsius Talmud autor,quando editus sit,in quot partes diuidatur, & quibus de rebus præcipuè tractet. Caput V.

CAPNIO.

QVoniam uarias de ipsius Talmud autore,deq; tempore quo editus fuerit,inueni opiniones.Quidam enim scribūt, anno post Christi ortū circiter CCC. ipsum fuisse confectum.Iohannes autem Picus in Apologia, illum non nisi anno uirginei partus CL.compactum esse ait.Ego uerò in Hebraicis reperi literis,Talmud ipsum à pluribus Doctoribus fuisse collectum,& per Rabbi Asse in unū, instar Decreti,reductum.Idcirco tuam quoq; in hoc sententiam audire uelim. GAL. Anno à templi secundi incendio CXX.Rabbi Iudas Simonis filius, quem ob doctrinę probitatisq; excellentiam sanctum uocant,totius Iudaicæ sapientū Synodi decreto,legis prophetarumq; explanationes,ac scripta omnia quę cæteri Doctores tam antè,quàm post Christi aduentum,catenus scripserant,in unum cōplexus est uolumen,quod משנה Misna,id est,iteratam lectionē nuncupauit.Anno uerò ab eiusdē templi uastatione circiter CCC. Rabbi Iohanan assumptis sibi collegis Rab & Semuele,ipsum Misna & quæcunq; alia scripta habere potuit,in unū collegēs,Talmud Hierosolymitanū confecit.Anno denięq; CCCCXXXVI.R.Asse unà cū Rabina omnes superiorū scripturas in unū redigēs,ipsum quo nunc tota Iudęorum regitur Synagoga, Babylonium contexuit Talmud. Quem tamen morte præuen-

Misna.

Talmud Hierosolymitanum.

Talmud Babylonicum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Talmud quid sit.

præuentus, perficere nequiuit. Mor autem eius filius unà cum Maremar operi cõplementum dedit. Est autem Talmud id quod doctrina, siue disciplinatio, commẽtaria priora omnia, ac statuta, & quasdam temporum historias complectens, opus profectò tam diuina ac naturali, quàm politica ac legali sapientia undiq; plenum. CAPNIO. Ad clariorem igitur ipsius Talmud intelligentiam, quibus prę cipuè de rebus in eo agatur, scire quoq; exopto. Nam quidam in quatuor ipsum diuisum partes aiunt. In quarum prima de rebus sanctis, de festis ac cerimonijs. In secunda uerò de plantis & seminibus. In tertia autem de matrimonio & uxoribus. In quarta demũ de iudicijs ac iuribus abunde tractatur. Petrus uerò Niger in sex illum diuidit partes. GAL. Talmud proculdubio (ut ipse nosti) in sex primarias

Diuisio totius Talmud.

distinguitur partes, quas סדרים sedarim, id est, ordines uel ordinationes, seu directiones uocant, quod in totidem atq; easdem Misna prius diuisa fuisset: cum Talmud aliud ferè non sit, quàm commentum quoddam ipsius Misna. Quarum quidem partium prima סדר זרעים sedер zeraim, id est ordo seminum dicitur. Secunda סדר מועד sedер moed, id est ordo festorum. Tertia סדר נשים sedер nascim, id est ordo mulierum. Quarta סדר נזיקין sedер nezikin, id est ordo damnorum, siue nocumentorũ. Quinta סדר קדשים sedер cadascim, id est, ordo sanctificationum. Sexta סדר טהרות sedер Teharoth, id est, ordo purificationum. Harum autem unaquæq; partium in plures diuiditur מסכתות massachtoth, hoc est tractus seu libros, & quælibet מסכת massechet, id est, quilibet liber in plures פרקים perakim, hoc est, distinctiones siue capita. Nam prima pars in undecim distinguitur libros. Quorum primus qui מסכת ברכות massechoth berachoth, id est, tractus benedictionum appellatur, nouem habet capita, in quibus præcipuè agitur de benedictionibus, de gratijs Deo agendis, de orationibus, & diuinis laudibus.

Prima pars Talmud ordo seminum appellata.

Secundus qui מסכת פאה massechet pea, id est tractatus anguli, uel partis angularis nuncupatur, decem continet capita, in quibus tractatur de parte angulari segetum siue frugum, quæ pauperibus relinqui debebat. Tertius qui מסכת דמאי massechet demai, id est tractatus dubitationis denominatur, in decẽ distinguitur capita, in quibus agitur de dandis decimis rerum dubiarum. Quartus qui מסכת תרומות massechet terumoth, id est tractatus duorum ex centum dicitur, in undecim diuiditur capita, in quibus tractatur de duorum separatione ex unoquoq; fructuum centenario, quæ sacerdotibus dari debebant. Quintus qui מסכת שביעית massechet sceuijth, id est tractatus septimi appellatur, in decem partitur capita, in quibus agitur de septimo anno, in quo nihil prorsus seminandum erat, necq; terra colenda. Quo tempore & fructus arborum, & quæcunq; sponte terra ferebat, omnibus cõmunia erant. Sextus qui מסכת בלאים massechet chelaim, id est tractatus commixtionũ nuncupatur, nouem habet capita, in quibus tractatur de cunctis rerũ generibus, quæ commisceri prohibebantur. Septimus qui מסכת מעשר ראשון massechet maaser risson, id est tractatus decimationis primę uocatur, nouem continet capita, in quibus agitur de primis decimis, quę debebantur Leuitis, ex quibus & Leuitæ ipsi tenebãtur decimas Sacerdotibus impertiri. Octauus qui מסכת מעשר שני massechet maaser sceni, id est tractatus decimationis secundæ denominatur, in quinq; distinguitur capita, in quibus tractatur de decimis secundis, quæ post decimas Leuitis exhibendas, extrahi debebant, atq; in Hierusalem comedi & consumi. Nonus qui מסכת חלה massechet halla, id est tractatus placentæ dicitur, in quatuor distinguitur capita, in quibus agitur de placenta panis, uel torta uel collyrida, quæ semper ex massa accipi debebat, & Sacerdotibus dari. Decimus qui מסכת ערלה massechet orla, id est tractatus clausuræ appellatur, in tria diuiditur capita, in quibus tractatur de arborum clausura, quæ fiebat dum plantarentur, in signum, quod per triennium nemini ex earum fructibus comedere licebat. Vndecimus qui מסכת בכורים massechet biccurim, id est tractatus primitiarum appellatur, quatuor habet capita, in quibus agitur de primitijs in templo offerendis, quas de septem duntaxat rebus offerre tenebãtur, uidelicet de frumento, de ordeo, de uuis, de ficis, de malis punicis, de oliuis, & dactylis. Secunda pars duodecim complectitur libros. Quorum primus qui מסכת שבת massechet Sabbath, id est tractatus Sabbati nũcupatur, quatuor & uiginti continet capita, in quibus tractatur de Sabbato, & de ijs quæ licebant, & prohibebantur in die sabbati. Secundus qui מסכת שרבין massechet eruuin, id est tractatus cõuersationum uocatur, in decem distinctus est capita, in quibus agitur de conuersationibus, quæ inuicem Iudæis in sabbato licebant. Tertius qui מסכת פסחים massechet pesahim, id est tractatus pascharum uocatur, in duas diuisus est partes, in quarum prima de azymis, deq; ijs quæ pro paschæ solennitate præparanda erant, specialiter agitur: in secunda uerò de agno paschali. Totus autem liber in decem distinguitur capita. Quartus qui מסכת שקלים massechet secalim, id est tractatus siclorum denominatur, in octo partitus est capita, in quibus tractatur de siclorum exactione, quæ pro emptione duorum agnorum fieri debebat, qui quotidiè in sacrificio offerebantur: unus mane, alter uesperi. Siclus autem quamuis proprie sit quædam ponderis mensura, iuxta illud Leuitici xxvij. שקל scekel, id est siclus uiginti obolos habet, cum à uerbo Hebraico שקל sacal, quod ponderare significat, deducatur. Hoc loco tamẽ est genus monetæ, pendentis obolos uiginti. Tenebatur enim unusquisq; postquàm uigesimum ætatis egisset annum, singulis annis dimidium sicli iuxta ponderis mensuram templi soluere, pro emendis duobus agnis prædictis, in iugi sacrificio in redemptionem animarũ offerendis. Quintus qui מסכת יומא massechet Ioma, id est tractatus dierum dicitur, octo continet capita, in quibus de die propiciationum agitur, ac de ijs quæ in huiusmodi die fieri debebant. Sextus qui מסכת סוכה massechet succa, id est tractatus casulæ siue tabernaculi appellatur, quinq; habet capita, in quibus agitur de festo casularũ siue tabernaculorum. Septimus qui מסכת יום טוב massechet iom tob, id est tractatus diei boni nuncupatur, in quinq; distinguitur capita, in quibus tractatur de omnibus quę licebant, quæue prohibebantur in quolibet die festo, pręter quàm in Sabbato, & in die propiciationis. Octauus qui מסכת ראש השנה massechet ros hassana, id est, tractatus capitis anni uocatur, in quinq; diuiditur capita, in quibus agitur de omnibus ad solennitatem capitis anni spectantibus. Nonus qui מסכת תענית massechet taanith, id est tractatus ieiunij denominatur, in quatuor partitur capita, in quibus de ieiunio quod quater in anno fieri debebat, deq; alijs tractatur ieiunijs. Decimus qui מסכת מגלה massechet meghilla, id est tractatus historiæ dicitur, quatuor continet capita, in quibus agitur de historia Ester, quæ in illa solennitate legenda erat, deq; pertinentibus ad eam solẽnitatem. Vndecimus, qui מסכת מועד קטן massechet moed catan, id est tractatus festi paruí appellatur, tria habet capita, in quibus tractatur de diebus festis minoribus, qui inter primum & ultimum diem paschæ & tabernaculorum mediabant. Earum enim solennitatum primus & postremus dies erant cæteris intermedijs solenniores. Duodecimus qui מסכת חגיגה messecheth haghiga, id est tractatus solennitatis nuncupatur, in tria distinguitur capita, in quibus agitur de præcepto, quo omnes masculi in Hierusalem ter in anno ire tenebantur, in festo scilicet paschæ, pentecostes, & tabernaculorum. Tertia pars septem cõtinet libros. Quorum primus qui מסכת יבמות massechet ieuamoth, id est tractatus fratriarum dicitur, in sexdecim distinguitur capita, in quibus agitur de præcepto de accipienda fratris sine liberis defuncti uxore, ad suscitãdum eius semẽ. Secũdus qui מסכת כתובות massechet chethuboth, id est tractatus cõtractuum appellatur, in tredecim diuiditur capita, in quibus agitur de contractibus dotium & obligationũ, quas & uir erga uxorẽ, & uxor in uirum seruare debebant. Tertius qui מסכת נדרים massechet nedarim, id est tractatus uotorum nũcupatur, in undecim partitur capita, in quibus tractatur de uotis mulierum. Quartus qui מסכת נזיר massechet nazir, id est tractatus nazarei uocatur, nouem continet capita, in quibus tractatur de uoto nazareorum, hoc est à uanitatibus mundi separatorum. Quibus durante uoto, non licebat

Secunda pars Talmud, ordo festorum nuncupata.

Siclus quid sit.

Tertia pars Talmud, ordo mulierũ dicta.

inter

Universidad de Deusto
Biblioteca

inter alia uinum bibere, neq; aliquid quod ex uite producitur, gustare, neq; capillum tondere, neq; cadauer aliquod tãgere. Quintus qui מסבת סוטה massecheth sota, id est tractatus diuersionis denominatur, nouem habet capita, in quibus agitur de diuersione quam facit uxor à uiro, adhærẽdo alteri. Sextus qui מסבת גטין massecheth ghittin, id est tractatus libellorum repudij dicitur, in nouem distinguitur capita, in quibus tractatur de libellis repudij ac matrimonij diuortio. Septimus qui מסבת קדושין massecheth kiduscin, id est tractatus sponsaliciorum appellatur, in quatuor diuiditur capita, in quibus agitur de spõsalicijs & sponsalibus, decq; ad ea pertinentibus. Quarta pars in septem quoq; diuisa est libros. Quorũ primus qui מסבת נזקין massecheth nezikin, id est tractatus damnorum uel nocumentorum (sicut & ipsa pars) nuncupatur, in tres distinctus est בבות bauoth, id est, positiones. Quarum prima quæ בבא קמא baua kama, id est positio prima dicitur, in decem distinguitur capita, in quibus tractatur de cunctis damnis ac nocumentis, quæ tam ab hominibus, quàm à brutis fieri solent. Secunda quæ בבא מציעא baua mazya, id est positio media appellatur, in decem quoq; diuiditur capita, in quibus agitur de litibus, de iuribus, de usuris, & de locationibus. Tertia autem quæ בבא בתרא baua bathra, id est positio postrema nuncupatur, in decem similiter capita diuisa est, in quibus tractatur de uenditionibus & emptionibus, de societatibus, & de hæredibus atq; hæreditatibus. Secundus liber qui מסבת סנה דרין massechet sanhedrin, id est, tractatus Iudicum ordinariorũ dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de iudicibus ordinarijs, de iudicijs, decq; omnibus ad iudicium pertinentibus, abundè agitur. Item & de ijs qui partem in futuro sæculo habent, ac de Messia, & præsertim in פרק חלק perec helec, id est in capite, quod incipit Helec, id est pars. Tertius qui מסבת שבועות massecheth sceuuoth, id est tractatus iuramentorum appellatur, octo continet capita, in quibus de iuramentis, decq; rerum custodibus præcipuè tractatur. Quartus qui מסבת עדויות massecheth eduioth, id est tractatus testificationum nuncupatur, in octo distinguitur capita: in quibus agitur de determinationibus, quæ fiebant ex prædecessorũ testificationibus, qui extiterãt magnę autoritatis uiri. Quintus qui מסבת עבודה זרה massecheth auoda zara, id est tractatus seruitutis alienæ nuncupatur, in quinq; diuiditur capita, in quibus tractatur de idololatria, decq; ijs in quibus Iudæi tam quo ad conuersionem, quàm quo ad cibum & potum cum cæteris gentibus communicare non debebant. Sextus qui מסבת אבות משנה massecheth auoth, id est tractatus patrum uocatur, in quinq; partitur capita, quæ פרקי אבות pirke auoth, id est capitula patrum ab omnibus ferè dicuntur, in quibus agitur de patribus priscis, qui à Mose usq; ad Simeonem iustum tum doctrina, tum sanctitate præ cæteris claruerunt. Septimus qui מסבת הוריות massecheth horaioth, id est tractatus sententiarum denominatur, tria habet capita, in quibus de sententijs per sanhedrin, id est per iudices ordinarios determinatis, & de pœnis contrafacientium specialiter tractatur. Alium præter hos huic parti librum aliqui addunt, quem מסבת מכות massecheth maccoth, id est tractatum percussionum uocant, ac tertio loco collocant. In quo agitur de percussionibus, quibus rei pro Iudicum sententia animaduertendi erant. Qui autem septem duntaxat huic parti tribuunt libros, hunc à secundo non distinguunt, sed ex ambobus libris, unum efficiunt. Quinta pars undecim continet libros. Quorum primus qui מסבת זבחים massechet zeuahim, id est tractatus immolationum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de immolationibus sacrificiorum, & de modo ac loco sacrificandi copiosè agitur. Secundus qui מסבת חולין massecheth holin, id est tractatus occisionum appellatur, in duodecim diuiditur capita, in quibus tractatur de animalium mundorum immolationibus & occisionibus, non pro sacrificijs, sed pro communi hominum usu. Tertius qui מסבת מנחות massecheth menahoth, id est tractatus farinarum nuncupatur, in tredecim distinguitur capita, in quibus agitur de farinis frumenti, quæ Sacerdotibus in tẽplo offerri debebant. Quartus qui מסבת בכורות massecheth

Quarta pars Talmud, ordo damnorum uocata.

Quinta pars Talmud, ordo sanctificationum uocata.

secheth bechoroth, id est tractatus primogenitorum uocatur, in nouem partitur capita, in quibus tractatur de animalium primogenitis, tam de ijs quæ offerrebebant, quàm de ijs quæ redimi. Quintus qui מסבת ערכין massecheth erachin, id est tractatus preciorum denominatur, nouẽ habet capita, in quibus agitur de precijs earum rerum, quę se quis Deo daturum promisisset. Sextus qui מסבת תמורה massecheth temura, id est tractatus permutationis dicitur, in septẽ distinguitur capita, in quibus tractatur de permutatione in sacrificijs nullatenus facienda. Septimus qui מסבת מעילה massecheth mesla, id est, tractatus trãsgressionis appellatur, in sex diuiditur capita, in quibus de eorum transgressione agitur, qui rebus sacrificatis sibi minimè licitis usi fuissent. Octauus qui מסבת כרתות massecheth carethoth, id est tractatus perditionum nuncupatur, in sex partitur capita, in quibus tractatur de animarum perditione in futuro sæculo, siue post hanc uitam propter earũ peccata, & de peccatis ob quæ animę perdũtur. Nonus qui מסבת תמיד massecheth tamid, id est tractatus cõtinui, supple sacrificij uocatur, sex habet capita, in quibus agitur de continuo duorum agnorum sacrificio, quod quotidie in templo fiebat. Decimus qui מסבת מדות massecheth middoth, id est tractatus dimẽsionũ dicitur, quinq; continet capita, in quibus tractatur de dimensionibus & mensuris templi. Vndecimus qui מסבת קנין massecheth kinnin, id est tractatus nidorum appellatur, in quinq; distinguitur capita, in quibus agitur de oblationibus pullorum columbarum & turturum, quæ pauperes in templo offerre tenebantur.

Sexta pars duodecim complectitur libros, quorũ primus qui מסבת כלים massecheth chelim, id est tractatus uasorum nuncupatur, in triginta diuiditur capita, in quibus tractatur de purificatione uasorum cuiuscunq; generis ac materiæ, panorumq; atq; indumentorum, quæ contaminatione aliqua pollui potuissent. Secundus qui מסבת אהלות massecheth ahaloth, id est tractatus habitationum denominatur, in duodeuiginti partitur capita, in quibus agitur de domorum, aliarumq; rerum purificatione, ab immunditia ratione corporis hominis mortui contracta. Tertius qui מסבת נגעים massecheth negaim, id est tractatus plagarum siue percussionum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus tractatur de purificatione tam humanorum corporũ ab immunditia ratione lepræ, aliarumq; plagarum contracta, quàm cæterarum rerum humano usui deputatarum, ex percussionibus adueniente. Quartus qui מסבת פרה massecheth para, tractatus uitulæ siue uaccæ appellatur, duodecim continet capita, in quibus agitur de cineribus uaccæ seu uitulæ rubræ, ut eorum aspersione purificari potuissent tam homines, cęq; alia, quæ tatione cadaueris humani polluta fuissent. Quintus qui מסבת טהרות massecheth taharoth, id est tractatus purificationum nuncupatur, in decem distinguitur capita, in quibus tractatur de purificatione ab immundicia, quæ aliunde cęq; ab humano corpore mortuo contrahebatur. Sextus qui מסבת מקואות massecheth mikueoth, id est tractatus congregationum, uel collectionum aquarum denominatur, in decem diuiditur capita, in quibus agitur de fonte atq; aquis, in quibus baptizabantur homines utriusq; sexus, ut ab immundicijs spiritalibus purificarentur. Septimus qui מסבת נדה massecheth nidda, id est tractatus menstruatæ uocatur, in decem partitur capita: in quibus tractatur de mulierum purificatione, ab immunditia tam ratione menstruorum, quàm ratione partus contracta. Octauus qui מסבת זבין massecheth zauin, id est tractatus spermatum dicitur, decem habet capita, in quibus agitur de utrorum purificatione, ab immunditia ex putrefactione spermatis per membrum uirile defluentis, proueniente. Nonus qui מסבת מישקין massecheth maskin, id est tractatus irrigatorum appellatur, in sex distinguitur capita, in quibus tractatur de irrigatorum purificatione, ab immunditia per contaminationem contracta. Decimus qui מסבת טבול יום massecheth tebul iom, id est tractatus baptizati diei nuncupatur, in quatuor diuiditur capita: in quibus agitur de baptizato eiusdem diei, qui licet per lotionẽ illius aquę esset ab immunditia spirituali purificatus, non tamen perfectè, donec die se-

Sexta pars Talmud, ordo purificationũ denominata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quenti oblationem in templo faceret, pro immundicia, à qua per aquam purificatus fuerat. Vndecimus qui מסכת ידים massecheth iadaim, id est tractatus manuum denominatur, in quatuor partitur capita: in quibus tractatur de lauandis manibus uolentium sacra contingere, aut de consecratis comedere, & de uase & aquis quibus lauandæ erant eorum manus. Duodecimus qui מסכת עוקצין massecheth okazin, id est tractatus pedunculorum fructuum dicitur, tria habet capita: in quibus declaratur, quando pedunculi quibus poma & reliqui fructus adhærēt, contaminari dicebantur ex fructuum immundorum contactu. Totius igitur Talmud (ut ex præmissis constat) partes quidē primordiales sunt sex, libri uerò sexaginta, capita autem quingēta triginta duo. In quibus multæ, ac penè infinitę partim inueniuntur גמרות ghemaroth, id est traditiones conclusæ, seu conclusiones determinatæ: innumerabilia ferè de Messia, ac nostræ fidei admodum consentanea, arcana continentes, per multa annorum curricula, longè antequàm Talmud confectus esset, à priscis Iudæorum traditæ atque conscriptę. Nam uix ferè in ipso Talmud contingit, aliquam reperiri גמרא ghemara, id est traditionem seu conclusionem, ab antiquis illis patribus traditam, conclusam ac determinatam, quæ aliquid catholicæ ueritatis arcanum, aut explicitè & aperte, aut implicitè & per figuras non exprimat. Vt in sequentibus latissimè patebit.

Quòd Talmudistæ ad arcana Legis perquirenda, allegoricum sensum maximè secuti fuerint: Cabalistæ uerò anagogicum, & quid sit Cabala, & quare ueteres nostri de Cabala non memminerint. Cap. VI.

HOGOSTRATVS.

SI Iudęi literaliter tantum omnia intelligunt, non enim (ut dici solet) nisi corticē scripturæ considerant. Quomodo uerum est, Talmudistas spiritalem ac mysticum sensum secutos fuisse? GAL. Id quidem de Iudæis nostri temporis recte dici potest, qui ut ueritatem effugiāt, non nisi circa literalem legis corticem uersantur, omnes prorsus allegorias figurasq; respuentes. Nam uniuersus recentiorum magistrorum & iuniorum Talmudistarum cœtus, tanquam animo obcęcati, mētisq; lumen penitus negligentes, diuinorum eloquiorum non nisi historicum, literalēq; amplectuntur sensum. Veteres autem legis arcana, non nisi per spiritalem ac mysticum sensum, exquirere soliti fuerunt. Quantum uerò spiritalis sensus ad legis arcana indaganda, literalem excedat: Talmudistæ sæpissimè ostendunt. Qui literalem quidem sensum רבר קטן Dauar catan, id est rem paruam, spiritalē uerò, siue mysticum רבר גדול Dauar gadol, id est rem magnam esse, aiunt. Appellantq; literalem sensum משל Massal, id est exemplum, ut refert Rabbi Moses in primo tractatu libri More. Ipsum præterea literalem sensum candelæ comparāt, quę minimo quadrante emitur. Allegoricum uerò siue figuratiuum quē בוריה שלהורדה Buria sceltora, id est ceritudinem legis uocant, margaritæ obscuris in ædibus latenti, assimulant, quæ tandem per huiusmodi candelam, hoc est per literalem sensum, siue exemplum, à quærentibus inuenitur. Quod idem Rabbi Moses circa initium eiusdem libri optimè atque pulcherrimè quoq; declarat, dicens: Scito, quod clauis intelligentiæ uniuersorum quæ Prophetæ dixerunt, est intelligere parabolas, & metaphoras, ac similitudines, atque ænigmata. Scis etenim apud Hoseam, xij. cap. dictum esse, וביד הנביאים ארמיה Hoc est, in manu prophetarum assimilabo. Et iterum apud Ezechielem xvij. cap. בן אדם חור חידה ומשול משל אל בית ישראל Id est. Fili Adam ænigmatiza ænigma, & paraboliza parabolam, ad domū Israel. Aquila magna alis. Et post pauca, ריחי רברי דוח אלי לאמר: אמור נא לבית חמרי חלא ידעתם מח אלה אמור הנה בא מלך בבל ירושלם ויקח את מלכה: Hoc est, Et factum est uerbum Domini ad me, dicens: Dic quæso ad domum rebellem, Non ne nostis quid istæ? Dic, ecce uenit rex Babylonis Hierosolymam, & capiet Regem eius. Et reliqua. Scis rursus quòd dixit sapiens Prouerb.

Sensus spiritalis & literalis.

xxv. cap. תפוחי זחב במשכיות בסת רבר רבר על אפניו Id est, Poma aurea in cancellaturis argenteis, uerbum dictum secundum ambas facies suas. Audi quæso huiusce sententiæ expositionem. Cancellaturæ argenteæ sunt retiacula argentea, in quibus oculi sunt minutissimi, penetrabiles tamen uisu. Est ergo sensus: Quod uerbum dictum secundum ambas facies suas, id est secundum interiorem & exteriorem sensum, est sicut pomum in retiaculo argenteo. Ac si dicat necessariū esse, ut sit sensus exterior preciosus & bonus, uelut argentum: interior uerò multò melior, sicut aurum, donec se habeat exterior ad interiorem, sicuti se habet argentum comparatum ad aurum. Necesse quoq; est, ut sit aliquid in exteriori sensu, quod ducat ac trahat considerantem ad interiorem. Quemadmodum pomum aureum uestitum retiaculo argenteo, cum procul respicitur, uel absq; multo intuitu, totum uidetur argenteum. Cum uerò ob ualorem argenti, atque decorem, habens uisum acutum, prouocatus accesserit, uidebit profectò aureum pomum intus latere. Sic igitur sunt uerba prophetarum. Frequenter enim ea quæ exterius sunt, sapientia est utilis ad multa: ut ad compositionem morum, ac status congregationis hominum. Sicut patet in superficie Prouerbiorū Selomonis. Quæ autem interius sunt, sapientia est perutilis in credendis secundum ueritatem. Hæc Rabbi Moses ille Aegyptius. Ex his igitur patet, non nisi per spiritalem ac mysticum sensum legis arcana Talmudistas considerasse. Sed longè magis in sequentibus hoc patebit. Omitto autem cabalistas, & in ipsa cabala uersatos, qui non nisi per anagogicum intellectum arcana legis considerant. HOG. Nomen hoc cabala, neq; apud sanctos patres, neq; apud Ecclesiæ Doctores, neq; apud magistros nostros, usquā inuenitur. Ex quo huiusmodi nomen plurimum suspectum redditur. GAL. Facultatem hanc quam Cabalam appellant, priscis quidem temporibus nefas erat cuiquā nisi eruditissimo, senioq; confecto tradi. Quamobrem neq; ullam eius partículam scripturæ mandari licebat. Vnde præter ea quæ à Rabbi Simeone filio Iohai tradita asseruntur, alia à ueteribus scripta uel pauca uel nulla comperiuntur. Quoniā ut in libro חגיגה Haghiga, id est solennitatis in cap. אין דורשין En dorsin, id est Non prædicantur, dicitur, neminí quicquam de Cabala scribere licebat, sed eam ore tantum tradebāt. Inde non inepte ipsam קבלה Cabalam, quod receptio Latinè interpretatur, uocitarunt. Recentiorum autem Iudæorum Doctores, ne paternum illud dogma euanesceret, de huiusmodi facultate aliquid scripto in lucem ediderunt, sparsim tamen, ac nonnullis uelaminibus obumbratū. Quo profectò fit, ut paucissimi rectam eius intelligentiam capere ualeāt. Si qui tamen aliquid inde se consecutos opinantur, mox illud in corde, tanquam arcanum nemini reuelandum, reponunt, ne propter sanctam diuinarum personarum trinitatem, aliaq; catholicæ ueritatis mysteria ibi refulgentia, aliquos Iudæorum scandalo inde affici contingat. Quocirca neq; mirum est, si nomen hoc Cabala, siue facultas eo nomine designata rarò hucusq; in ore sanctorum, cæterorumq; sapientum habita sit, & si de ipsa ueteres nostri non meminerint. Ex iunioribus tamen quidā Hebraicam linguā callentes, solertiq; ingenio, ac diuina Philosophia prę cæteris prę stantes, huiusce scientiæ utilitatem, excellentiam, ac sublimitatem attendentes, de ipsa non solum meminerunt, uerum etiam multa scripserunt. Nam Iohannes quidem Picus primus de ea quasi e longinquo aliqua suspicari cœpit. Deinde Paulus Israelita initia quædam tradidit. Postmodum Augustinus Iustinianus Nebiensis Episcopus in Psalterij scholijs nonnulla latius retexit. Capnio quoq; noster in tribus libris quos de arte Cabalistica ad Leonem hodiernum Pontificem Maximū elegantissimè inscripsit, plurima admodum præclara produxit in lucē. Aegidius etiam ille Viterbiensis, uir utiq; eloquentissimus ac disertissimus, omniq; literarū genere apprimè eruditus, quem Leo hodiernus Pontifex Maximus, ob eius multiplices uirtutes ac merita, ad Cardinalatus dignitatem nuper sublimauit, ab initio rem orsus, in libello de literis sanctis, elegantissimo quodam stylo, mirifica huiusce diuinæ sapientiæ fundamenta iecit, ut palàm ostenderet, à se longè plura,

Cabala quid sit, & quare ueteres nostri de ipsa non memminerint.

Qui ex nostris iunioribus de Cabala scripserunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

longeq; altiora, quàm cæteri omnes hactenus hac de re scripserint, citò esse prodi-
tura, quæ rei tam obscuræ clarissimam asserant lucem. Postremus omnium ego,
quasi post uindemias racemos colligens, ea duntaxat de hac sapientia cabalistica
his quæ dicturus sum, sparsim ubi opus fuerit, interserenda duxi, quæ ad referen-
da Catholicæ ueritatis arcana, necessaria uidebuntur.

An Talmud à Christianis recipi debeat. Caput VII.

CAPNIO.

VNum est inter cætera, quod maximè abs te scire cupio. An Talmud sit à Chri
stianis recipiendus? GAL. Est utique. HOG. Miror te religiosum uirum,
Theologicis disciplinis apprimè imbutum, hoc asserere. GAL. Quamobrem?
Hogostrati ob iecta cõtra Talmud. HOG. Primum quidem quia in Talmud innumeræ penè falsitates, innumeraeq; absurditates, quæ uel Deo imperfectionem maximam imponunt, palàm cõtinen-
tur. Multa quoque mendacia quæ Domino nostro Iesu Christo, & contumeliam
& blasphemiam inferunt, in eodem leguntur. Puta quòd de adultera ac polluta
natus fuerit, & magus, ac idololatra, legisq; subuersor extiterit, & tandem sua ob
scelera sit meritò suspensus. Et tamen quæ in ipso Talmud scripta sunt, Mosi in
monte Sinai primum à Deo reuelata fuisse, & deinde ab ipso Mose maioribus
eorum succidaneo ordine tradita, Iudæi referunt. Quapropter turpe est Christia-
Galatini re-sponsio. nis, Talmud ipsum uel nominare. GALATINVS. Tria Hogostrate paucis te
tigisti. Sed nimium profectò (quod pace tua dixerim) falleris. Cum ergo fidei no
stræ admodum utile sit, ueritatem hoc loco prout sentio, retegere: idcirco ipsius
Ad primum. ueritatis manifestandæ gratia, ad ea quæ dixisti respondebo. Et ad primum qui-
dem fateor absurda multa ibi poni, non tamen omnia quæ absurda uidentur, ue-
Veteres Talmudistæ legis arcana sub figuris & ænigmatibus tradiderunt. re absurda sunt. Veteres enim illi Talmudistæ infinita propè arcana figuris & æ-
nigmatibus tradiderunt, quæ ijs qui ea non intelligunt, fatuitates atq; absurdita-
tes uidentur. Cum tamen reuera innumerabilia arcana ad Messiam & ad uerita
tem Catholicam spectantia, in ipsis lateant. Hinc iuniorum Iudæorum inoleuit er
ror. Qui dum antiquorum Theologizandi ac Philosophandi morem ignorant,
multa Talmudistici negotij arcana, in ludibria & blasphemias conuertunt. Hinc
& plerique ex nostris, dum huiusmodi mysteria intelligere nequeunt, ea uitupe-
rare ac damnare præsumunt. Vnde ut cæteros taceam, uir quidam non parua di-
uinarum humanarumq; literarum peritia præditus, contra Iudæos scribens, mul-
ta eiusdem generis commemorat, quæ ipse minus bene intelligens, stultitias at-
que inconuenientias uocat. Et inter cætera, quæ contra diuinam perfectionem
in Talmud scripta reperiri dicit, id præcipuè refert: Quod cum Deus firmamen-
tum constitueret, ipsum perficere non ualens, foramen quoddam in eo ex septen
trionali parte reliquit. Quod eam ob rem (ut ipse Doctor ait) eum effecisse, Iu-
dæi asserunt, ut si quis aliquando exurgeret, se Deo æqualem facere uolens, Deus
foraminis illius consummationem opponens, illi diceret: Si Deus es, sicuti ego
sum, locum illum quem apertum reliqui, si potes, claude. Hoc autem quàm pa-
tens sit mendacium, neminem profectò latet. Septentrionalis namque poli axem
altissimum semper super nos, nec unquam occultari conspicimus, ipsumq; totum
integrum perfectumq; uidemus. Ex quo huius erroris fatuitas manifestè patet.
Hæc omnia in sententia Doctor ille. Qui & si hæc atq; alia omnia bono animo,
& Christianæ fidei zelo dixerit, non parum tamen (ut uerum fatear) deceptus
est. Nec Deus qui summa ueritas est, pro suæ fidei exaltatione, mendacio no-
stro indiget. Et præsertim cum pleraque eorum, quæ ipse tanquam omnino er-
ronea reprobat, si rectè (ut decet) intelligantur, magis nobis ad ueritatem ca-
tholicæ fidei contra Iudæos prosint, quàm si (ut ipse ait) tanquam à ueritate ac ra-
tione penitus aliena, dicta æstimentur. Nam ut cætera missa faciam, exemplum
hoc

hoc de firmamẽti foramine in septentrionis parte relicto, quod ipse pro maximo
inconuenienti inducit, si rectè intelligatur, non solum in conueniens nullum esse
uidebitur, sed nostræ quoq; fidei maximè consentaneum. Quare ut ipsius Catholi
cæ fidei ueritas ad confundendam Iudæorum perfidiam magis appareat, primum
eiusdem exempli uerba ita prorsus, ut in Talmud scripta sunt, Hebraicè referam.
Deinde mysterium quod contra Iudæos nostri sæculi pro nostræ fidei ueritate in
eodem exemplo latet, reserabo. Rabbi itaq; Eleazar ueterum Talmudistarũ non
infimus, suis in capitulis ita exemplum ipsum ponit in libro Zoar, רוח מגח צפון
ברא חקדוש ברוך הוא ולא גמרה לפי שאמר חקדוש ברוך הוא כל מישיאמר
שהוא אלוח יבא ויזמור את הפנה הגאת שהנחתי וירעו חבל שהוא אלוח! Id est,
Latus partis aquilonis creauit Deus, & eam non compleuit, quoniã dixit Deus,
quisquis dicet se esse Deum, ueniat & perficiat hanc partem, quam reliqui, & sciẽt
omnes ipsum esse Deum. Magna certè in his uerbis abscondita sunt mysteria. Pri
mò enim ostenditur, possibile esse, aliquem hominem Deum esse. Deinde diuini-
tatis eius signum esse, ipsum septentrionalem partem posse perficere. Ad quorum
rectam intelligentiam, sciendum est, quòd hominum maliciam dæmonumq; pra-
uitatem sinistrum, siue septentrionem antiqui allegoricè soliti sunt uocare: iuxta
illud Ieremiæ primo capite, Ab aquilone pandetur omne malum super omnes ha
bitatores terræ, & Ecclesiastis 10. Cor stulti in sinistra illius. Nulla autem homi-
num malicia, nullaue dæmonum tentatio maior ea est, quæ ad idolorum cultum
ducit. Ideo idolorum cultura aquiloni potissimum tribuitur, ut in Ezech. 8. cap.
facile patet. Quid igitur aliud per foramen hoc, quàm dæmonum tentatio, siue po
testas, quæ potissimum idololatriæ cultum respicit, designatur? Cur quoq; foramẽ
illud à Deo derelictum dicitur, nisi quia ipso permittente, ipse idololatriæ cultus à
libero arbitrio, quod Deus ipse homini dederat, mala electione processit? Iuxta i-
gitur Talmudistarum ueterum in hoc exemplo doctrinam, signum diuinitatis est,
posse dæmonum potestatem omnino superare, idololatriamq; explodere. Quod
per illud quoq; quod in libro זוהר Zohar scribitur, planè cõprobatur. Vbi Rab-
bi Racanad super Geneseos 4. cap. sic ait, שבינה חנסראת אתה חמישול במלאך
המוית. Hoc est, Præsentia Dei uocata אתה Atta, dominabitur angelo mortis, id
est diabolo. Et ibidem מילה אתה רומז חבמית אלחים Id est, Dictio אתה Atta in-
nuit sapientiam Dei. Ex quo manifestè habetur, quod per Dei sapientiam quæ in
diuinis filio attribuitur, humanæ naturæ unitam, diabolica potestas deuincenda
erat. In hoc ergo exemplo prisci Talmudistæ Messiæ diuinitatem mysticè tradi-
derunt, quæ in hoc potissimum signo cognoscenda erat, quod Messias ipsam A-
quilonis partem completurus esset. Hoc est, diabolum uicturus, humanum genus
ab eius potestate liberando, ipsiusq; cultum, id est, idololatriam à mundo explo-
dendo. Quod Christum fecisse, nemo rectè ire posset inficias, ob id maximè quod
per Apostolos eius penitus idololatria explosa fuerit. Vnde clarum est, quod per
hoc Talmudisticum exemplum, quod Doctor ille noster pro maximo inconue-
nienti contra Dei perfectionem inducit, non solum Iudæorum prauitas confundi
tur, qui Messiam non Deum, sed purum hominem fore credunt. Verùm ipsum
quoq; Dominum nostrum Iesum uerum fuisse Messiam, optimè probatur.

Ad secundum. Ad secundum uerò dico, concedendũ utiq; esse, multa mala atq; turpia in Tal-
mud de Iesu Nazareno dici, non tamen ea de Iesu nostro Saluatore, sed de alio
quodam referri. Nam ut Talmudisticæ narrant historiæ in cap. חלק Helec. Stãte
templo secundo, regnante Hircano Machabæo, Simonis Machabæi filio, quidam
Rabbi Iehosuas filius Perahiæ, eo itinere quo ex Alexandria Hierusalem repete-
bat, hospitium unà cum discipulis ingressus, domumq; intuens, Quàm pulchra est,
inquit. Quidam autem ex eius discipulis Iesus nomine, qui & Nazarenus erat, cre
dens uerbum illud de hospitis uxore præceptorem suum protulisse, respondens
ait: Verè pulchrà est, ni oculos profundos haberet. Rabbi ergo rapida in eum ira
accensus, Impie, inquit, de huiusmodi ne tam nefario facinore cogitas? Quo dicto,

De quodam Iesu nugona loquitur, nõ de Christo, ut in Seder Holam legitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ilicò eum à ſuo ſuorũq; conſortio anathemate deiecit. Quare Ieſus ipſe ſe huiuſcemodi contemptu, atque opprobrio affectum conſpiciens, lapidem erexit, ipſumq; pronus adorauit, ac plurimos Iudæorum ad ipſius idoli cultum adduxit. Qui & magus erat, & tandem ſua ob ſcelera ſuſpenſus fuit. Vnde ſic de eo in cap. Sata legitur, ולא ברבי יהושע בן פרחיה שחיה רוחה ישו הנצרי בשתי ירים Hoc eſt, Non ſicut Rabbi Iehoſuas, qui repulit Ieſum Nazarenum duabus manibus. Quia igitur in uarijs ipſius Talmud locis, Ieſus iſte Nazarenus de adultera, ac polluta natus, idololatra, magus, legisq; ſubuerſor, & tandem ſuſpenſus magno cum uilipendio memoratur: quàm plurimi, ac penè innumerabiles propter hiſtorię ignorantiam, & fortè Rabbinorum recentiorum prauitate decepti, turpia omnia illa de Ieſu glorioſiſsimo Saluatore noſtro dici putant. Sed huius erroris falſitas ex eo maxime conuinci poteſt, quod ut in Talmudicis quoque patet hiſtorijs, Hircanus ille Machabæus ſub quo fuit Ieſus iſte Nazarenus, de quo turpia omnia illa referuntur, ante Pontium Pilatum ſub quo Ieſus Chriſtus paſſus eſt, anno circiter C X. regnauit.

Ad tertium. Ad illud poſtremò, quòd Iudæi Talmudicas traditiones à Deo Moſi ſimul cum lege in monte Synai traditas fuiſſe, deinde à Moſe priſcis patribus ſuccidaneo ordine reuelatas, & demum per antiquos eorum Doctores conſcriptas in Talmud, aſſerunt. Dico, quod id de omnibus quæ ſunt in Talmud credere, nihil aliud eſt, quàm præcipitatæ mentis inſania. De ijs uerò quæ ueritatem Catholicam ſapiunt ac redolent, & prophetarum ſanctorumq; patrum dicta prætendunt, atque Chriſtianam fidem (ut in ſequentibus Deo duce latiſsimè dicemus) miro quodam atque incredibili modo exprimunt, recentiorumq; Iudæorum perfidiam & confundunt & deſtruunt, hoc idem prorſus negandum non arbitror. Cum huiuſmodi traditiones ijs quæ Iudæi noſtri temporis de Meſsia, deq; alijs quàm pluribus errantes ſentiunt, omnino contrariæ ſint. Quo profectò fit, ut talia minimè reſpuenda ſint, & ſi apud tam perfidos comperiantur. Quemadmodum nemo niſi mente omnino captus, legem ac prophetas, eo quod apud eos inuenerit, cõtemneret. Nemo etiam niſi ratione carens, lapillum precioſum, eo quòd in draconis, aut buſonis capite inuentus fuerit, deſpiceret. Nemo quoque niſi ſtultus & amẽs, mel, eo quòd apum ſputum ſit, aut quid aliud minus fortaſſe dignum, eo quòd apud ea animalia ſit, quæ uenenoſum habent aculeum, reſpuendum duceret, qui illud in ſuos ſuorumue utiles uſus conuertere ſciret, aculeiq; nocumentun de uitare non ignoraret. Nequaquam igitur huiuſmodi traditiones reſpuendæ ſunt. Tum quia à Moſe & prophetis cæteriſq; patribus ad eos uſq;, qui ea ſcripſerunt, ſuccidaneo ordine peruenire potuerũt. Imò ipſas haudquaquã aliunde, quã à prophetis & ſanctis illis patribus deueniſſe, cogitare poſſumus. Tũ maximè quia nihil ad confutandam Iudæorũ impudentiam tam ualidum, nihil ad cõuincendam eorum nequitiã tam efficax, inueniri poteſt. Quid deniq; Chriſtiano iucũdius, q; de manibus hoſtiũ gladium arripere, & caput infidelium aut exẽplo Dauid, proprio mucrone abſcindere, aut inſtar Iudith, ipſorum pugione amputare? Qua propter non niſi diuina prouidentia factum eſt, ut Clemẽs quintus Põtifex Maximus *Conſtitutio Clementis V.* ſacroſancto approbãte concilio, inſtitueret: Talmudicos Iudæorũ libros per fideles Hebraicã linguam callentes, in Latinum ſermonẽ traducẽdos, atq; Chriſtianis publicè legẽdos eſſe. Vt habetur in Clemen. De magiſtris. Vbi ſic inter cætera dicitur: Hoc ſacro approbante cõcilio, ſcholas ſubſcriptarũ linguarũ generibus ubi cunq; Romanam curiam reſidere continget, nec non in Pariſiẽſi, & Oxonienſi, Bononienſi, & Salamantino, ſtudijs prouidimus erigendas: ſtatuentes, ut in quolibet locorũ ipſorum teneantur uiri Catholici, ſufficientem habentes Hebraicę, Greçę, Arabicæ, & Chaldęæ, linguarũ notitiam, duo uidelicet uniuſcuiuſq; linguę periti, qui ſcholas regãt inibi, & libros de linguis ipſis in Latinũ fideliter transferẽtes, alios linguas ipſas ſolicitè doceãt, earũq; peritiã ſtudioſa in illos inſtructione tranſfundãt, ut inſtructi & edocti ſufficiẽter in linguis huiuſmodi, fructũ ſperatũ poſsint,

Deo

Deo autore, producere, fidem propagaturi ſalubriter in ipſos populos infideles. Hæc ibi. Vbi quod de traducendis ac publicè legendis Iudæorũ libris dicitur, non de Biblia intelligendum eſt, cum ipſa toties traducta fuerit: nec Iudæorum ſit, ſed potius noſtra, uel ſaltem communis, ſed de alijs Iudæorum libris intelligi debere oportet, & præcipuè de Talmudicis, in quibus tot Catholicæ ueritates continentur, ut in ſequentibus latiſsimè patebit. Ex his igitur omnibus quæ dicta ſunt, luce meridiana clarius conſtat, Talmud ipſum à Chriſtianis recipiendum eſſe, non tamen in omnibus, niſi in ijs tantũmodo quæ bona ſunt. Quod ipſimet ueteres Talmudiſtæ fatentur, ut in libro חגיגה Haghiga apertè patet: ubi ſic inter cętera legitur: Quid eſt quod ſcriptum eſt Malach. 2. Quia labia ſacerdotis ſeruant ſciẽtiam, & legem requirunt ex ore eius, quoniam angelus Domini exercituum eſt? Si magiſter fuit ſimilis angelo Domini exercituum, requirant legem ex ore eius. Dixit Rabbi Meir: Scriptum eſt Prouerb. 22. Inclina aurem tuam, & audi uerba ſapientium, & cor tuum pone ad cognitionem meam. Non eſt dictum ad cognitionem ipſorum, ſed ad cognitionem meam. Dixit Rabbi Hannina: Hinc eſt quod ſcriptũ eſt Pſal. 45. Audi filia (Glo. Rabbi Selomonis: Audi Eccleſia Iſrael) & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Dixerunt in occidente, Comede dactylos, & proijce duriciem eorũ foras. Dixit Rabbi Meir: Malogranatum inueni, quod intus eſt comedi, corticem uerò eius proieci. Ac ſi apertè dicat: Fac tu ſimiliter de dictis magiſtrorum. Hęc omnia Talmudiſtica tradi tio ubi ſuprà. Quæ quidem optima eſt contra eos Iudæos, qui ſæpè aſſerunt, quòd ſi aliquid de Talmud recipimus, totum debemus recipere. Cum nihil nos de Talmud recipiamus, quia ibi eſt, ſed quia uerum eſt, & præſertim ubi ſacræ ſcripturæ deprauationes uerè caſtigantur.

Quod per Talmudicas traditiones ſacræ ſcripturæ deprauationes optimè corriguntur, quæ tam in noſtra ſiue Græca ſiue Latina editione, quàm in textu Hebraico paſſim inueniuntur. Caput VIII.

CAPNIO

HArum igitur deprauationum quas per Talmudicas traditiones corrigi aſſeris, quis fuit autor? & quando eas fieri contigit? ante ſcilicet Chriſti paſsionẽ, an poſt? GAL. Tanta eſt quorundam Iudæorum iuniorum impudentia, ut eas ſancto Ezræ imponere non erubeſcant. Sed eos impiè mentiri, ex eo facilè conuincimus. Quia ſi Ezras (ut ipſi falſo aiunt) id egiſſet, certè huiuſmodi deprauationes & corruptiones non תקון סופרים Ticcun ſophrim, id eſt Aptationes ſiue correctiones ſcribarum uel ſapientum, ſed תקון עזרא Ticcun Ezra, id eſt Aptationes uel correctiones Ezræ, apud eos dictæ fuiſſent. Ex quo manifeſtè patet, autorẽ earũ non Ezram, ſed ipſos ſcribas, qui poſt Ezram fuerunt, extitiſſe. Ipſas tamen longe ante Chriſtum natum fieri cõtigiſſe, inde colligi poteſt, quòd Rabbi Ionathas Vzielis filius, ipſius diuinæ ſcripturæ interpres Chaldaicus, atq; Rabbi Hillelis, qui Chriſtum per centum ferè annos anteceſsit, auditor, has Ticcun Sophrim, hoc eſt aptationes ſiue correctiones ſcribarum, in multis in ſua translatione ſecutus fuerit. CAPNIO. Si igitur ij, qui huiuſmodi deprauationes in ſacris literis fecerunt, Chriſti præceſſerunt aduentum, dicendum proculdubio uidetur, eos nullo odio motos id egiſſe. Quamobrem ergo tantum neſas auſi ſunt, ut quæ Deus dictauerat, ipſi mutarent? GALATINVS. Innumera profectò in ſacra pagina erant myſteria admodum inclyta, atque Chriſtianæ fidei plurimùm conſentanea, quæ ueteres Iudæorum gentilibus omni ſtudio occulere nitebantur. Hinc ſeptuaginta interpretes (ut de eis primum dicam) multa, teſte Talmud, Ptolomæo regi transferre omiſerunt, & plurima mutauerunt, ne diuina arcana gentilibus tunc indignis, nota fieri cõtingeret. Hinc etiam & ipſi סופרים ſophrim, id eſt ſcribæ ſiue ſapientes, multa tanquã abſurda, & tanquã ea quæ apud gentiũ nationes,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nefas erat uel somniare, de diuinis scripturis abraserunt, tanquam ij qui adhuc diuini consilij cellitudinem super humani generis salutem, plenè non perpendebãt. Aut quia timebant diuinas scripturas propter talia à suis & ab alijs infidelibus irrisum iri: aut quia suspicati sunt, Iudæis ignaris atq; simplicibus ex huiusmodi, impiæ credulitatis scandalum generari. Ea propter non ueritatis occultandę gratia, aut alio quouis malo animo, eas mutationes quibus scripturam sacram deprauari contigit, eos fecisse constat. Cum & in his, & alijs in locis penè infinitis, sibi inuicem ueritatem referare, non prætermiserint, ut in Talmudicis libris liquidò patet. Sed pessimè eos id egisse, ex eo palàm liquet, quòd contra præceptum Dei facere ausi sunt. Qui ita per Mosem dixit Deut. 4. לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו Hoc est, Nõ addetis super uerbo, quod ego præcipio uobis, nec minuetis ex eo. Et rursus per Selomonẽ Prouerb. 30. cap. dicit, אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת Id est, Non addas super uerbis illius, ne arguat te & demẽtiaris. Eam ob rem Ieremias more prophetico, de futuro tanquam de præterito loquens, horum scribarum qui talia perpetraturi erant, tam audax facinus his uerbis increpat 8. cap. איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר סופרים Hoc est, Quomodo dicitis, sapiẽtes nos sumus, & lex Dei nobiscum est. Sed ecce ad mendacium egit stylus falsus Sophrim, id est scribarum. Quale autem mendacium, qualem ue fallitatem acturus esset mendax scribarum stylus, siue calamus, idem propheta 23. capite exprimit dicens, ותפכתם את דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו Hoc est, Et peruertistis uerba Deorum uiuentium, Domini exercituũ Dei nostri. Et iterum 9. cap. dicit, ואמנת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו Id est, Et ueritatem non loquentur, docuerunt linguam suam loqui mendacium, iniquè agendo, lassati sunt. CAPNIO. Vt Christianis igitur ueritas pateſiat, ipsorumq; scribarum impudentissima opera in publicam deueniant notionem, rem non inutilem facies, si nefandissima eorum sacri legia de diuinis literis tam temerè facta, in lucem prodideris. GAL. Quæ olim in sacris literis sancti patres & prophetæ spiritu sancto dictante, scripserant, ipsi סופרים sophrim, id est scribæ multifariàm ac perperàm deprauare nõ sunt ueriti. Et primũ quidem literas mutantes. Cuius quidem generis unum illud est quod apud Malachiam prophetam in 1. capite ita scribitur, ותפחתם אתו אמר יהוה צבאות Hoc est: Et dixistis, Ecce qualis uilitas, & expirare feciſtis, uel afflixistis eum, ait Deus exercituum. Ibi enim ותפחתם אתי uehippachtem othi, id est, Et afflixistis me, scriptum erat. Ipsi uerò ותפחתם אותו uehippachtem otho, id est, Et afflixistis eum, scripserunt. Nam אתי othi quod ibi erat, me significat, אתו otho autẽ quod ipsi posuerunt, iod in uau mutãtes, eum designat. Quod apertè R. Selomo in glossa affirmat, ita dicens, Et feciſtis expirare eum, uel afflixistis eum. Hæc est una de quindecim dictionibus, שלתקון סופרים scelticcum sophrim, id est correctionis scribarum. Quia ותפחתם אתי uehippachtem othi, id est, Et expirare feciſtis me, uel afflixistis me, uel uexastis me, scriptum erat. Scriptura uerò scribarũ pro אתי othi, id est, me, posuit אתו otho, id est eum, ותפחתם uehippachtem autem afflictionem animæ significat. Sicut illud Iob 11. cap. ותקוותם מפח נפש, id est, Et spes eorum afflictio animæ. Hæc R. Selomo. Quod autem hæc dictio ותפחתם uehippachtem expirationem, uel afflictionem, seu uexationem significet, R. Kimhi optimè ostendit, cum ita dicit. Illud quod in Iob 31. cap. legitur, Et animam Dominorum eius תפחתי hippachti, id est afflixi. Illud quoq; apud Malach. 1. cap. ותפחתם uehippachtem, significat laborem & uexationem, siue afflictionem & uexationem animæ. Qui enim habet afflictionẽ uel uexationẽ animæ, perinde est, ac si anima eius expiretur, & ab ipso egrediatur. Hęc ille. Ex quibus clarũ est, quod illud apud Malach. 1. cap. quod nostra editio habet, Ecce de labore. Et exsufflatis illud, ait Dominus exercituum, omnino corruptũ est. Quare iuxta Hebraicam ueritatẽ ita corrigi debet, Ecce qualis uilitas, & afflixistis me, uel expirare feciſtis me, ait Deus exercituum. Multa alia id genus Rabbi Rahmon ponit, cum ait: Illud quod scriptũ est

Primus deprauandæ scripturæ modus.

est 3. cap. planctus Ieremiæ, Memoria memor eris, & tabescet super me anima mea: Super te anima tua scriptum fuit. Illud enim quod modò scriptum est, Super me anima mea, est de multis Ticcun sophrim, id est correctionibus scribarũ, quas in Berescith rabba inuenies. Hæc ille. Ex quibus patet, illud quod nostra editio in 3. Trenorum sic habet: Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea, tam apud Hebręos, quàm apud nos uitiatum esse. Sic enim iuxta Talmudicam hanc traditionem castigari debet, Memoria memor eris, & tabescet super te anima tua. Rabbi uerò Moses hadarsan super illud Gen. 15. cap. Et Abraham adhuc stabat coram Deo. Et multis alijs in locis sic dicit: Et hæc est הקון סופרים ticcun sophrim, id est correctio scribarum. Ibi enim erat scriptum: Et Deus stabat adhuc coram Abraham. Et hoc est quod magistri dixerunt in מדרש תלים midras tillim, id est in expositione Psalterij, super illud Psal. 18. Et dabis mihi scutum saluationem tuam: ibi enim sic dicitur, ישעך מדבר מאברהם אביהו ע"ה ותתן לי מגן ר"א ותתן לי מגן ישעך מדבר מאברהם אביהו ע"ה אברהם יושב והשכינה עומדת לו רבריבית בשם רלוי אמר בקש אברהם לעמוד אברהם יושב והשכינה עומדת לו רבריבית בשם רלוי אמר בקש אברהם לעמוד אבר אמר לו חקרוש ברוך הוא שב ואוזח סיבין לבניך שיחיו וישבין ואני עומד שנאמר אלהים נצב בעדת אל Id est, Sermo alius: Et dabis mihi clypeum salutem tuam. De Abraham patre nostro loquitur, de quo scriptũ est, Et erat Abraham sedens, & diuinitas astabat ei. R. Berachias in nomine R. Leui dixit: Quæsiuit Abraham pater noster, ut staret. Dixit autem ei Deus sanctus & benedictus, Sede, optimum quippe signum est hoc filijs tuis, qui sedentes erũt, ego uerò stans coram eis. Sicut dictum est, Deus stetit in congregatione uel cœtu Dei. Hæc ibi. Hoc tunc impletum fuisse constat, cum Apostoli qui filij Abraham erant secundũ carnem, & cœtus atq; congregatio Dei sedebant, & Christus uerus Deus coram eis stabat, pedes eorum lauans, & abstergens lintheo, quo præcinctus erat. Deinde (ut ad Talmudisticam traditionem redeam) ita prædicta Midras tehilim ibidẽ prosequitur, dicens, ר' שמואל בר חייא ור' יונן בשם ר' חנינא אמר ר' סימון ר' שמואל בר חייא ור' יונן בשם ר' חנינא אמר ר' סימון אמת יהבתה לי ומיחתה לו חיינו ושנותך תרבני; Hoc est, Rabbi Semuel filius Hiya, & Rabbi Iodan in nomine R. Hannina dixerũt, qd dixit R. Simon. Aptatio uel correctio scribarum est hoc (quod scilicet legitur: Abraham stabat coram Deo) Nam diuinitas stabat & confortabat eum. Iuxta illud Psal. 18. Et humilitas tua, uel mansuetudo tua cõfortabit me. Deinde idem R. Mosĕs hadarsan prosequitur ibidem, sic dicens: Huic simile est illud, quod Num. 11. scribitur. Si inueni gratiam coram oculis tuis, non uideam malum meum. Ticcun sophrim, id est correctio scribarum est. Nam malum tuum ibi scriptum erat. Et sicilud Iob 7. cap. Quid faciam tibi ò custos hominis? quare posuisti me obuium tibi, & ero super me ad onus? Hoc enim quod ibi scriptum est, super me: est una de Ticcun sophrim, id est de correctionibus sapientũ. Prius enim, super te scriptum erat. Sic etiã & illud aliud Iob 32. Et condemnabunt Deum, uel impiè agent cum Deo, loco dei posuerũt Iob. Et illud quoq; Ezech. 8. Nũ leue est domui Iuda, feciſſe abominationes, quas fecerunt hic. Impleuerunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad prouocandum me, & ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum suum. Ticcun sophrim, id est correctio scribarum est. Quod enim ibi est אל אפם el apam, id est ad nasum suũ, אל אפי el api, hoc est, ad nasum meũ scriptũ erat. Illud præterea Hoseæ 4. Sicut est multitudo eorũ, sic peccauerũt mihi, gloriã eorũ in ignominiã cõmutabo. Ticcun sophrim, id est correctio scribarũ quoq; est. Vbi enim בכירם cheuodã, id est gloriã eorũ scriptũ est, בבורו cheuodi, id est gloriã meã scriptũ erat. Illud denique Ierem. 2. Et populus meus mutauit gloriam suã, pro eo quod nõ proderit. Ticcun sophrim, id est correctio scribarũ etiã est. Ibi enim בבורי cheuodi, id est gloriã meam, & nõ בבורו cheuodo, id est gloriam suã, prius scriptũ fuit. Hæc & alia permulta huius generis in Berescit Rabba, id est, in expositione magna Gen. comperiuntur. Quod non solum ipsi Sophrim, id est scribæ faciebant, sed suos quoque discipulos facere docebant. Vt enim habetur in libro ירמיות ieuamoth, id est tractatuũ in calce capituli תערל haerel, sic dixit R. Iohanan ex nomine R. Simeonis:

Bonum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Bonum est,ut auferas literam unam de lege, & sanctificetur nomen cœli in publico.In his itaq; quæ in prædicta traditione ponuntur,optimè subscripti textus corriguntur,qui tam apud nos,q; apud Hebræos uitiati atq; corrupti leguntur. Et primum quidem illud Gene.18.quod apud nos sic habetur: Abraham uerò adhuc stabat coram Domino.Ita corrigi debet,Deus autē adhuc stabat corā Abrahā. Illud deinde quod in Psal.17.nostra editio sic habet,Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ,& dextera tua suscepit me,& disciplina tua correxit me in finem,& disciplina tua ipsa me docebit.Ita quoq; corrigi debet, Et dabis mihi clypeum saluationem tuam,& dextera tua confortabit me,& humilitas tua,uel paupertas tua,uel mansuetudo tua multiplicabit me,uel nutriet me.Illud etiam quod Numer.11.sic apud nos legitur,Et inueniam gratiam in oculis tuis,ne tantis afficiar malis.Ita castigari debet, Si inueni gratiam coram oculis tuis, & non uideam malum tuum. Illud quoq; quod Iob 7.sic nos habemus,Quid faciam tibi ò custos hominū? quare me posuisti cōtrarium tibi,& factus sum mihimet ipsi grauis?Ita corrigi debet, Quid faciam tibi ò custos hominis? quare posuisti me obuium tibi, & ero super te ad onus?Item illud quod Iob 32.apud nos sic legitur: Sed tantummodo cōdemnassent Iob.Ita correctè legendum est,Et condemnabunt Deū,uel impiè agent cum Deo. Illud adhuc quod Ezech.8.sic apud nos habetur, Nunquid leue est hoc domui Iuda,ut facerent abominationes istas,quas fecerunt hic? quia replentes terram iniquitate,conuersi sunt ad irritandum me.Et ecce applicant ramum ad nares meas. Ita castigandum est,Num leue est domui Iuda,fecisse abominationes, quas fecerunt hic? Impleuerunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad prouocandū me, & ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum meum. Illud præterea quod Hoseæ 4. sic apud nos est, Secundum multitudinem eorum,sic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo.Ita corrigendum est, Sicut est multitudo eorum,sic peccauerunt mihi,gloriam meam in ignominiam commutabo. Illud demum quod Ieremiæ secundo ita nostra editio habet, Populus uerò meus mutauit gloriam suam in idolum.Sic prorsus castigari debet,Populus uerò meus mutauit gloriam meam,pro eo quod non proderit. Alter deinde Ticcun Sophrim,id est correctionis scribarum modus (ut in quibusdam sacræ scripturæ locis reperitur) est,ubi id quod Prophetæ scripserant,dimittentes,non literas quidem mutauerūt, sed aliter quàm scriptura naturaliter exigebat,punctare præsumpserunt. Hebræi enim uocales non habent,sed quibusdam punctis loco uocalium utuntur. Quare ex illa punctorum uariatione,longè aliter quàm scriptum erat,legitur,sensusq; alius longè diuersus redditur. CAPNIO. Quis Bibliā punctauit? GALATINVS. Moses (ut ipse optimè nosti) legem non punctauit. Vnde eam quam Iudæi in Synagogis cum ueneratione tenent,sine punctis scriptam habent.Nec aliquis etiam ex prophetis librum suum punctauit, sed posteriores & legem,& Prophetas,& Agiographa punctauerūt.Quidam igitur aiunt, Ezram codices sacros primum punctasse.Alij uerò non Ezram,sed alios quosdam duos, qui post Ezram fuerunt,& alter ben Nephtali,alter ben Asser appellatus est, primos literis sacris puncta apposuisse affirmant.Quorum quidem opinio cōmunior est. CAP. Nunc aliqua eorum quæ Sophrim,id est scribæ mutatione huiusmodi punctorum in sacris literis deprauarunt,exempli gratia,referas. GAL. Ex his unum illud est,quod in secundo libro Reg.16.cap.legitur.Ibi enim apud eos sic scriptum erat: Forsitan respiciet Dominus in humilitatem,uel afflictionem,uel paupertatem,uel mansuetudinem suam,& reddet mihi Dominus bonum pro maledictione sua.Sophrim autem,id est,scribæ id corrigere uolentes,dictionem בעיניו beeno, quæ sic naturaliter punctari debebat,& sic punctata humilitatem suam,uel afflictionem suam,uel paupertatem suam,uel mansuetudinem suam significat,בעיניו beeni quod in oculum meum significat,punctauerunt. Vnde glossa Rabbi Selomonis dictionem hanc בעיניו beeni,id est,in oculum meum,in lachrymas oculi mei exponit.Huic etiam illud Micheę primo persimile est:Omnia idola eius ponam in desolationē, uel de-

Secundus deprauationis sacræ scripturæ modus.

uel destructionem.Et post pauca,Super hoc ululabo & plangam. Vadam expolia tus & nudus.Et paulò pòst,Quia dolorosa & desperabilis plaga eius. Venit enim usq; ad ludam,applicuit usq; ad portas populi mei,usq; in Hierusalem in Geth,nō annuncietis,ploratu nō ploretis.In domo ad puluerem pulueris התפלשתי hithpallasti,id est inuolutus,uel circumdatus sum,siue inuolui uel circumdedi me. Sic est & fuit scriptum: Scribæ autem uolentes corrigere illud,sic punctauerunt, התפ לשי hithpallasi,id est inuolue te fœminei generis ad loquendum. Ex his Micheę uerbis aperte habetur, quòd Deus humo uel puluere inuoluendus erat. Non obstante quod Propheta התפלשתי hithpallasti,id est inuolui me in præterito posuerit,more utiq; prophetarum,qui ad maiorem futuri euentus certitudinē insinuandam,præterito pro futuro quàm sæpissimè uti solent. Vnde super illud Esaiæ 42. Ista uerba feci eis,Rabbi Selomo in glossa ita dicit:Feci eis,id est faciam eis. Omnis enim lingua Prophetica loquitur de futuro,ac si iam factum sit.Hæc Rabbi Selomo. Non est autem hic ignorandum,quod hoc uerbo עפר haphar,quod est humus,uel puluis humectatus, usus est etiam Abraham, quando cum Domino loquens,humanicq; corporis cōditionem,uilitatemq; exprimere uolens, dixit Gen. 18.Ecce,obsecro,assectaui loqui ad Dominū,ego עפר aphar,id est humus,uel puluis humectatus, ועפר ueepher, id est & cinis. Dixit, humus & cinis,ut in humo, uel in puluere humectato exprimeret hominis materiale principium,& in cinere finalem ipsius resolutionem. Quid igitur sibi uult hoc Domini apud Micheam dictum,dum ait: In domo ad humum, uel de humo puluueris humectati inuolui me? Nisi quòd in corpore terreno uel carneo unius uirginis inuolui, pro inuoluā me, hoc est,uestiā me. Ex his quæ in hoc secundo modo Ticcun Sophrim, id est correctionis scribarū dicta sunt, duo textus præcipuè corriguntur,qui tam apud nos, quàm apud Hebræos corrupti habentur.Et primus quidem est, qui 2.Reg.16.cap. sic in nostra editione habetur: Si forte respiciat Dominus afflictionem meā, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Hic autem textus ita omnino corrigendus est:Forsitan respiciet Dominus in afflictionem suam, uel in humilitatem suam,uel in paupertatem suam,uel in mansuetudinem suam, & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione sua. Secundus uerò textus est, quū Micheæ primo sic apud nos legitur: In domo puluueris, puluere uos conspergite. Hic etiam textus ita prorsus castigari debet,In domo ad humum uel de humo puluueris inuolui me,uel circumdedi me. Tertius postremò Ticcun Sophrim,id est, correctionis scribarum modus, quo scripturam sacram uitiari contigit, est, cum quòd Moses & Prophetæ scripserunt, ipsi in textu dimittentes, aliud in margine foris posuerunt,quod קרי care,id est legendum uocant.Et quod intus in textu est כתיב catheb,id est scribendum appellant. Hoc autem ex uerbis Rabbi Selomonis aperte colligitur, super illud Deuterono.28. Vxorem desponsabis,& uir alius constuprabit eam.Ibi enim glossa Rabbi Selomonis sic ait,ישגלנה isgalenna,uerbum est coitus concubinæ.Et Targum causa curialitatis loco eius posuit ישכבנה iscauenna,id est iacebit cum ea. Et hæc est ticcun sophrim, id est correctio scribarum.Hæc Rabbi Selomo.Item ipse idem Rabbi super illud Esa.36.Et dixit Rapsaces:Num ad dominum tuum,& ad te misit me Dominus meus ad loquendum uerba hæc?Non ne magis ad homines sedentes super murum,ad comedendum stercus suum,& ad bibendum urinam suam.Glossa autem Rabbi Selomonis sic ibi dicit,הוריחם horehem,id est stercus suū qui est fimus egrediens de foramine, quod inferius habetur:lingua uerò pulchra & curiali correxerūt hoc sophrim, id est scribæ,uoluerunq; ut עיראתם czoatham,id est egestionē suam legeretur. Ita enim decreuerunt magistri, quod scripturæ ad uituperium incurialiter scriptæ, curialiter & urbanè legerentur.Quemadmodum illud Deuteronomij cap.xxviij.Quod scriptum est בעפולים baapolim,id est cum tenasmis,posuerunt extra in margine legendum, בטחורים battehorim,id est cum hęmorrhoidis,uel diseneriis. Item ibidem ubi Moses scripsit ישגלנה isgalenna,id est uel cōstuprabit eam, exterius posuerunt

Tertius deprauationis scripturæ modus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſuerunt ישבבנה Iſcauenna, id eſt iacebit, uel dormiet cum ea. In Eſaiæ inſuper xxxvi. cap. ubi ſcriptum eſt, חוריהם horehem, id eſt ſtercora ſua, poſuerunt extra צואתם czoatham, id eſt egeſtionē ſuam. Ibidē quoq; ubi Propheta poſuit שתנחם ſethnehem, id eſt urinā ſuā, ſcribæ poſuerunt מימי רגליהם meme raglehē, id eſt, aquas pedū ſuorū. Et reliqua multa his ſimilia. Hæc omnia Rabbi Selomo. Apud Hoſeam quoq; prophetā 9. cap. ſic eſt, & erat ſcriptū בי גם אוי להם בשרי מיהם hoc eſt, Quia etiam ueh eis incarnatio mea ex eis. Scribæ autem dictionem בְּשָׂרִי beſari, id eſt incarnatio mea, uel caro mea, contra naturam ipſius dictionis punctauerunt בְּשׂרִי beſuri, quod in receſſu meo ſignificat. Contra naturam ipſius dictionis ideo dixi, quia בשרי beſuri quod intus in textu eſt, cū litera ש ſcin, quē admodum Hoſeas propheta ſcripſerat, ſcriptum eſt. Idcirco בשרי beſari, id eſt incarnatio mea, uel caro mea, punctari debuit cum a, dicens בְּשָׂר baſar, id eſt caro ueniat. בסרי beſſuri autem quod exterius poſuerunt, & in receſſu meo ſignificat, cum litera ס ſamech ſcriptum eſt. Vnde locum hunc Rabbi Selomo exponens, ita ait: Quia etiam ueh eis. ſ. patribus בשרי beſuri quaſi בסרי beſſuri, id eſt in receſſu meo ab eis. Et eſt unū ex illis in quibus ſcribitur ש ſcin, & legitur ס ſamech. Rabbi etiā Chimhi in libro Seraſcim dicit: Quod etiam ueh eis בשרי beſuri, ſcribitur cum litera ש ſcin, & legitur cum ס ſamech. Hæc omnia Rabbi Selomo. Ex his quoq; quæ hic de tertio modo ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarū diximus, tres inter cæteros caſtigantur textus: quorum primus eſt, qui Deuteronomij 28. cap. ita apud nos habetur: Vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Hic autem textus ita iuxta Hebraicam ueritatem corrigendus eſt: Vxorem deſponſabis, & uir alius conſtuprabit eam. Secundus uero textus eſt, qui apud Eſaiam 36. cap. ſic apud nos legitur. Et dixit Rapſaces: Nunquid ad dominum tuum, & ad te miſit me dominus meus, ut loquerer omnia uerba iſta? & non potius ad uiros qui ſedent in muro, ut comedant ſtercora ſua, & bibant urinam pedum ſuorum uobiſcum? Hic etiam textus ſic caſtigari debet: Et dixit Rapſaces, Num ad dominum tuum, & ad te miſit me Dominus meus ad loquendum uerba hæc? Non ne magis ad homines ſedentes ſuper murum, ad comedendum ſtercus ſuum, & ad bibendā urinam ſuam? Tertius demum textus eſt Hoſeæ 9. quem noſtræ editionis autor ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum errorem ſecutus ita tranſtulit: Sed & ueh eis cum receſſero ab eis. Hic autem textus ita prorſus caſtigādus eſt: Quia etiam ueh eis incarnatio mea, uel caro mea ex eis. CAPNIO. Dic obſecro & reliqua, ſi qua ſunt, horum generum alia apud eos. GAL. Tam multa profectò ſunt, ut omnia dici, ſit fere impoſsibile. Dicam igitur & ex multis alia quædam. Velim tamen, ut ſi aliqua ex his quæ dicta ſunt, replicari contigerit, ad nugationem id mihi non aſcribatur. Fieri quippe minimè poteſt, eorum quos eadem dixiſſe cōtingit, ſeorſum ac præciſe uerba referre (prout nos contra Iudæos agentes, facere oportet, ne quod dicimus, ipſi negent) & idem pluries non repetere. In libro itaque Siphre qui ualde apud eos authenticus eſt, ſic inter cætera habetur, ſuper illud Numeri 10. cap. Surge Domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant odientes te. Nūquid habet odientes ſe, qui dixit & factus eſt mundus? Annunciat autem & docet ſcriptura, quòd omnis qui odit Iſraël, perinde eſt, ac ſi oderit eum, qui uerbo condidit mundum. Et ſic ipſe dicit apud Zachariam 2. cap. Qui enim tangit uos, tangit pupillam oculi ſui. Vbi Rabbi Iudas ait: Pupillam oculi ſui nō fuit dictum, ſed pupillam oculi mei. Ex quo autem in lege dictum ita eſt, dici poteſt: Contra ſurſum, id eſt contra Deum loquens erat ſcriptura, ſed ſcriptura recēs pronominauit, hoc eſt, pro eo quod ſcriptū erat, aliud dixit. Quaſi hoc ídem eſt illud Iob 7. cap. Quare poſuiſti me obuium tibi? & ero ſuper te ad onus? Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt, Contra ſurſum, id eſt contra Deum loquebatur ſcriptura, ſed pronominauit ſcriptura recens, id eſt pro eo quod ſcriptum erat, aliud nominauit. Simile eſt etiam huic illud apud Ezech. 8. cap. Et ipſi mittentes erunt fœtorē ad naſum meū. Ex quo in lege ſcriptū eſt, dici poteſt, Simile quoq; huic habetur in Habac. 1. cap.

Nunquid

Nunquid tu ab antiquo Domine deus meus, ſancte meus, non morieris? Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt: Contra Deum loquitur ſcriptura, ſed pro eo dixit ſcriptura recens, moriemur. Simile huic eſt illud Pſal. 106. Et mutauerunt gloriam meam. Pro eo autem dixit ſcriptura recens, gloriam ſuam. Simile adhuc eſt illud Num. 11. cap. Et ſi ſic tu facis mihi, interfice me quæſo interfectione. Si inueni gratiam in oculis tuis, & non uidebo malum tuum. Ex quo in lege ſcriptū eſt, dici poteſt: Contra ſurſum ſcriptura locuta eſt, ſed pro eo aliud ſcriptura recens dixit. Simile inſuper huic eſt illud Numeri 11. ca. Qui eſt in exitu ſuo de matrice matris noſtræ, & comeditur medium carnis noſtræ. Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt, Contra ſurſum loquebatur ſcriptura, ſed pronominauit ſcriptura recens, ōj corexerunt ſcribæ, matris ſuæ & carnis ſuæ, ponendo. Hæc omnia ex libro Siphre. In pleriſq; quoq; alijs libris multa id genus comperiuntur, & præſertim in commentarijs Rab. Moſis hadarſan in Geneſin, ſuper illud Geneſ. 18. cap. Et Abraham adhuc ſtabat corā Deo. Et in Midras tillim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi 18. Et dediſti mihi ſcutum ſaluationem tuam. Atq; in calce libri Ben aſſer, qui Dicduc nuncupatur. Et in alijs quàmplurimis locis, in quibus & ea quæ retulimus, & alia non pauca huius generis ponuntur, diuerſimode tamen, prout ipſis Iudæorum Doctoribus exponenda occurrunt. Sed alijs omiſsis, pauca quędam ex his quæ in prædictis commentarijs eiuſdem Rabbi Moſis hadarſan loco præmorato ponuntur, adducam, præter ea quæ inde adducta ſunt. Ibi enim inter cætera ponitur illud Pſalmi 21. Circumdederunt me canes, ſynagoga uel conciliū malignantium obſederunt me, כארי caru, id eſt foderunt manus meas & pedes meos. Remouerunt inde כארי caru, quod foderunt ſignificat, & באריו caari ſcripſerunt, quod idem eſt quod ſicut leo. Item in eo quod ſcribitur in libro 3. Regum 12. cap. Nō eſt nobis pars in Dauid, nec hęreditas in filio Iſai. Reuertere לאהליך leelohecha, id eſt ad deos tuos Iſrael. Remouerūt inde לאהליך leelohecha, id eſt ad deos tuos, & poſuerunt לאהליך leelohecha, quod ad tabernacula tua ſignificat. Et qui buſdam alijs huiuſmodi interiectis, ita idem Rabbi proſequitur. Ex hoc autem cur uocati ſunt uiri Synagogæ magnæ, Sophrim, id eſt numerantes, quia ipſi numerauerant literas omnes quæ in lege ſunt, & eas inquiſierunt atq; expoſuerunt. Hæc omnia in expoſitione in Geneſin Rabbi Moſis hadarſan. Vbi & ōj plurima quoq; alia huius generis ponuntur, quæ ne prolixior æquo fierem, omittenda duxi. Per ea aūt quæ in duabus ſupradictis traditionibus nunc adduximus, tres adhuc præter cęteros corriguntur textus, qui tam apud nos, quàm apud Hebræos uitiati atque corrupti leguntur. Et primus quidē textus eſt, qui Numeri 12. cap. ſic apud nos habetur: Quod proijcitur de uulua matris ſuæ, ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt. Hic autem textus ita caſtigandus eſt: Quod eſt in exitu ſuo de matrice matris noſtræ, & comeditur medium carnis noſtræ. Secundus uerò textus eſt qui 2. libro Regum 12. cap. ſic apud nos legitur: Non eſt nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Iſai, reuertere in tabernacula tua Iſrael. Hic etiā textus ſic corrigi debet: Nō eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, reuertere ad Deos tuos Iſrael. Tertius demum textus eſt, quem Habacuc primo cap. ſic editio noſtra habet: Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, ſancte meus? & non morie mur? Hunc & ſic quoq; caſtigari oportet: Nunquid tu ab antiquo Domine Deus meus, ſancte meus, non morieris? Ex his igitur omnibus (ut palàm uiſum eſt) non tantùm ſacrilega ſcribarum audacia deprehenditur, uerùm ipſius quoq; ſacræ ſcripturæ textus optimè caſtigantur. Non apud eos modò, ſed etiam apud nos, qui in noſtris editionibus tam Græcis quàm Latinis ipſorum ſcribarum deprauationes hactenus ſecuti ſumus. CAP. Miror diuum Hieronymum (ut cæteros diuinæ paginæ taceam interpretes) qui præ cæteris noſtris tam Græcis quàm Latinis, Hebraicarſi literarum ſtudioſus extitit, has deprauationes nō deprehendiſſe. GAL. Id tibi nequaquam mirum uideri debet, cum hæ quidē deprauationes non niſi per Talmudiſtarum traditiones in Talmud, ante editiſsq; codicibus contentas, deprehendi

Universidad de Deusto
Biblioteca

hendi queant,quę ad Hieronymi noticiam nunquam deuenerunt,ut facilè ex uetbis eius elici potest.Ipse enim ad Oceanum scribens: Labore, inquit, precij Baraniam Iudæum nocturnum habui præceptorem. Timebat enim Iudæos, & exhibebat se mihi alterum Nicodemum. Quemadmodum igitur Iudaicorum magistrorum penuriam habuit, ita forte & librorum,& præsertim ipsius Talmud, quem Iudæi propter Messiæ arcana,fidei nostræ consentanea,in eo contenta, pro uiribus occultare nitebantur. Quare mirandum minimè est, si ista non inuenerit. Nam si inuenisset,silentio præteriri tam grandia fidei nostræ mysteria,nefas profectò cẽ fuisset, ac ueritatem quam Moses cæteriq; Prophetæ in ante dictis locis posuerant, rectè transtulisset.

Quomodo sit contra Iudæos per eorum scripturas procedendum. Caput IX.

CAPNIO.

POstquàm te adire meruimus,qui diuino numine inspiratus,arcana hæc tam mirifica ac diuina,in Talmudicis Iudæorũ libris latitantia, retegere potis es, abste omni contentione petimus,ne quid eorum nobis occulendum ducas: quin potius ad ipsius omnipotentis Dei honorem,ad sacrosanctæ Christianæ Ecclesiæ decus,ad Orthodoxæ fidei confirmationem, ad animarumq; salutem, atque ad Catholicę ueritatis manifestationem, unumquodq; eorum prout interrogauerimus, nobis reserare,non prætermittas. GAL. Ego quidem quoad potero,satis uestris uotis facere conabor,uos autem si quid boni dixero,id nõ mihi, sed Deo attribuite,à quo(ut Policrates ait) πάντα τὰ ἀγαθὰ πρόερχονται. Et rectè quidem. Nam Platone attestante, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ πάντα τὰ ἀγαθά. Mala uerò quæcunq; inscitię meę ascribite.In primis itaq; scire oportet, quòd sacra uetus scriptura omnes fidei Catholicæ articulos, figuris uarijs & ænigmatibus obuolutos, & quasi uelaminibus circumtectos,ac sigillis quibusdam oblignatos,continebat. Vt Christo aduenięte,per ipsum uelaminibus & sigillis amotis,clarè reuelarentur,atq; palàm fierent. Quatenus ueritate præsente,figuræ cessarent,& luce apparente,tenebræ depellerentur,& sole iam orto,quæcunq; obscura erant,clara ac lucida redderentur. Cum ipse Christus sit ueritas,lux, & sol iusticiæ,qui (Iohanne Euangelista autore) illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Quamobrem & ipsemet dixit Ioan.8.ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Iuniores autem Iudæorum cum sint perfidiæ impietate prorsus obcæcati,rectum diuinæ scripturę sensum contra nos extorquent,nobisq; bellum ingerunt. Sed nos per priscorum Talmudistarum traditiones, qui legis prophetarumq; dicta explanantes, clarius de ipsis articulis loquuntur, eos facile conuincimus. Quare ut magis eorum fallitas deprehendatur, magisq; ipsa Catholica ueritas elucescat, in unoquoq; ipsorum arcanorum duo faciam. Primum enim ipsa legis,ac Prophetarũ dicta,quæ ipsi falsis expositionibus peruertere, atq; contra nos retorquere nituntur, adducam, ac recte ad propositum nostrum per ipsorummet scripturas exponam.Ipsas eorum falsas expositiones,per Talmudisticas autoritates refellendo. Deinde uerò aduersus eos ipsum Catholicæ ueritatis arcanum, Talmudistarum testimonijs comprobabo. Sic enim Talmudistæ per Talmudistas facilè conuincentur. HOG. Si Talmudistæ per Talmudistas circa perfidiæ errorem conuinci possent,profectò circa huiusmodi errorem inter se diuisi essent, sibiq; inuicem aduersarentur. Sed cum omnes semper in eodẽ perfidiæ errore obstinati & fuerint & persistant. Sequitur sanè,eos circa huiusce generis errorẽ, neque inter se diuisos esse,neque sibi inuicem aduersari. Talmudistas igitur per Talmudistas minimè cõuinci posse,clarũ est. GAL. Etsi Babylonicus Talmud(ut de eo qui postremò editus est,dicam) anno post Christum natum 477. compactus sit: Talmudistarum tamen tria sunt genera. Quidam enim Christi præcesserunt aduentum,

Talmudistarũ triplex genus.

uentum,quidam uerò subsecuti sunt usq; ad tempus illud,quo idem Talmud confectus est.Quorum utriq; ideo Talmudistæ uocantur,quia ex eorum scripturis(ut alibi diximus) Talmud ipse congestus est. Vnde & ueteres Talmudistæ non abre utiq; dicuntur.Recẽtiores autem seu iuniores Talmudistæ ij appellati sunt,qui longè post succedentes, ut legis ac Prophetarum de Messia testimonia aduersus Christianum dogma retorquerent,ipsa contra priscorum Talmudistarum sententias peruertere conati sunt.Quod isti ergo Talmudistę per antiquos illos qui Christi natalem antecesserunt,conuinci ualeant,nemini dubium est, ut latissimè insequentibus patebit.Quod autem per eos conuinci quoq; possint, quos post Christum usq; ad ipsius Talmud editionem fuisse contigit:nemo etiam dubitandum duceret,qui utrorumq; scripta rectè perpenderet. Cum illorum præterea maxima pars Christi fidem susceperit,& si legalium æmulatores extiterint, ut suprà ostendimus.Isti autem cum nunquam Christi receperint fidem,quin imò eam omni conatu impugnare non desistant, constat planè illos & istos circa eundem fidei errorem non uersari.Illi enim & si in eo errarint quòd legalia seruarent, Christo tamen adhærebant,ipsumq; confitebantur.Hi uerò & legalia seruant, & Christum pertinaciter negant atq; persequuntur.Isti insuper cum illorum Philosophandi ac Theologizandi morem artemq; penitus ignorẽt,multa mysteria atq; arcana quæ illi ęnigmaticè ac parabolicè tradiderunt,in ludibria & blasphemias conuertunt. Quas ob res cum per illorum dicta,istorum improbabimus errores,istos per illos optimè superabimus.Et sic (ut dixi) Talmudistæ per Talmudistas conuincentur. Quare nunc ad ipsa Catholicæ ueritatis arcana accedamus.

LIBER SECVNDVS.

De diuina trinitate, & de diuinis nominibus,per quæ & ipsa Dei trinitas cum individua essentiæ unitate, & ipsius perfectiones optimè insinuantur.

Quòd Deus sit trinus & unus. Caput I.

CAPNIO.

D inter cætera recentiores Iudæorum maximè nobis objiciunt,Quòd cum patrem,filium,& spiritum sanctũ nos cõfiteri, audiunt tres Deos colere, pluralitatemq; Deorum nos ponere aiunt. Quod profectò longè magis quàm ipsi abhorremus.Eam ob rem Deum esse trinum & unum,ex Prophetarũ dictis, priscorumq; Talmudistarum testimonijs, primùm te probare oportet. GALATINVS. Vnum quidem esse Deum substantiæ ac naturæ simplicitate, Christiana credit religio. Tres uerò personas, quæ sunt pater, & filius, & spiritus sanctus,quarum proprietates sunt paternitas, generatio atq; processio: non essentia, neq; natura tres, sed merè unum esse,confitetur. Deus igitur in personis quidem trinus est,in essentia uerò unus.Deum autem unum esse,non opus est mul

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis probare uerbis, neque ad id probandum diutius immorari. Cum ipsa Dei uni-
tas sit ita firmissima, ac tam fixa mentis conceptio, ut naturaliter esse non possit,
nisi unus Deus. Et Iudæi quoque, & quicunque legem credunt, hoc omnes faten-
tur, & clamitãt. CAPNIO. Satis est igitur hic: si circa diuinæ trinitatis sacramẽ
tum, per uetustorum Iudæorum sententias, iuniorum refellatur error. GAL. In
re tam ardua & perdifficili, prius quidem eorum prorsus delendum est fundamen
tum, deinde uerò expositionũ, quibus sacras peruertũt literas, falsitas improbãda.
Nos autem prolixitatẽ uitare uolentes, tam hac in re, quàm in alijs multis, simul
utrunque faciemus. Ratio igitur super quam huiusce erroris iacunt fundamen-
tum, ea potissima est, quod malè intelligãt, ac falso exponant illud Deuter. 6. cap.
scriptũ, שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד Hoc est, Audi Israel, Deus, Deus
noster, Deus unus est. Quæ licet uerba ex se clara sint, ob dictionem tamen unus,
quæ ibi ponitur, Iudæi nostri seculi mentis cæcitate perculsi, inde potissimum er-
roris causam sumunt, ut diuinæ trinitatis mysterium negent, unde maximè ipsius
notionem nanciscí deberent. Ex hoc enim ita Deum unum esse putant, ut ab eo
personarum pluralitatem omnino excludant. HOGOSTRATVS. Hæc qui-
dem uerba secus quàm tu transtuleris, textus noster habet. Sic enim dicit: Audi
Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. GAL. Fateor quidem ita esse. Sic e-
nim & Græcus, quem noster in omnibus penè sequitur, textus habet. Ait enim sic,
ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σε κύριος εἷς ἐστιν. Sed clarum profectò est, Hebraicum te-
xtum longè melius, quàm noster, siue Græcus siue Latinus exprimat, contra He-
bræos ipsos ueritatem exprimere. Ratio autem quare ubi nostra tam Græca quàm
Latina editio, hoc in loco Dominus habet: Deus, ego traduxi: ea quidẽ est, quod
ibidem Hebraicus textus habet יהוה, quod est nomen Dei illud tetragramma-
ton, quod Deum non per effectum, sed per essentiam designat. Sed quoniam diui-
na essentia secundum proprium eius esse, mente nullatenus excogitari potest, id-
circo apud Iudæos nefas esse censetur, nomen ipsum ore pronunciari, uti literæ i-
psæ sonant, ex quibus componitur. Quare ubicunque hoc nomen comperiunt, il
lud haud quaquam proferre audent, sed loco eius hoc nomen אדני Adonai profe
runt, quod idem est, quod Dominus: literæ uerò ipsius nominis non Dominum,
sed deum per essentiam significant. Autor igitur tam Græcæ quàm Latinæ editio
nis, nomen ipsum iuxta prolationis significatum transtulit, scripturæ uerò signifi-
catum quod potius est omisit. Ego autem cui uel maximè cordi est, ueritatem quã
Iudæi negant, per eorum scripturas patefacere, illud secundum proprium eius si-
gnificatum traduxi, ut Deum trinum & unum in supradictis uerbis designari,
clarius ostenderem. Neque enim aliam ob causam, Moses ille magnus ter Dei no
men ibi posuit, nisi ut diuinarum personarum trinitatem distinctè insinuaret. In di
ctione autem unus, quam immediatè subiecit, innuit tres personas diuinas, non
tres Deos, sed unum esse Deum. Hoc est (ut Damascenus ait) μία ἴσια, μία φύσις, μία
θεότης. Id est una essentia, una natura, una deitas. Quare personarũ trinitas diuinæ
naturæ unitati nequaquam derogat. Quod autem in eisdem uerbis per triplica-
tum dei nomen, tres diuinæ designentur personæ, pater uidelicet, filius, & spiritus
sanctus, hoc Iudæi minimè negare possunt, cum R. Simeon Iohai filius, in libro qui
זוהר zohar dicitur, super textum hunc ita dicat: Audi Israel, ait R. Ibba. Hic est
ò Israel antiquus יהוה, id est deus, qui est principium omnium rerum, antiquus an
tiquorum, hortus radicum, & omnium rerum perfectio, & dicitur pater, אלהינו
Elohenu, id est Deus noster, profunditas fluminum, & fons scientiarum, quæ pro-
cedunt ab illo patre, & filius uocatur, יהוה, id est, deus: hic est spiritus sanctus, qui
à duobus procedit, & uocatur mensura uocis. Vnus est, ut unum cum alio conclu
dat, & colliget. Neque enim alius ab alio diuidi potest. Et propterea ait, שמע Sce
ma, id est congrega Israel hunc patrem & filium & spiritum sanctum, eumq; fac u-
nam essentiam, unamq; substantiã, quia quicquid est in uno, est in alio. Totus fuit,
& totus est, totusq; erit, Hæc ille. Ait etiam ibi idem R. Symeon: Hoc arcanum filij
non

R. Simeon ben Iohai. Expositio R. Ibba.

non reuelabitur unicuiq;, quousq; uenerit Messias. Quia tunc (ut dicit Esaias) re-
pleta erit terra scientia Dei, sicut aquæ mare operientes. Hæc ille. Multi etiam alij
per nomen Dei ter in eodem textu positum, ipsam diuinarum personarum trinita
tem significari uoluerunt, sed quia tantum mysterium à solo Messia reuelandum
erat, illud explicare sibi non licere dixerunt. Vt per R. Menahem Rakenad in li-
bro Zochar super eodem Deuteronomij textu, liquidò patet. Quamobrem Tal-
mudistæ non ita expresse de mysterio trinitatis locuti sunt, sicut Cabalistæ. Qui
non solum super eundem textum, sed etiam multis alijs in locis, patrem, filium, &
spiritum sanctum explicitè proferunt. CAP. Cur Deus in uetere instrumento
non ita explicitè trinitatis mysterium tradi uoluit, sicut illud in futurum per Mes-
siam reuelandum reseruauit? GAL. Iudæorum populus (ut te scire non dubito)
maximè ad idololatriam pronus erat, ad quam euitandam, uniuersa lex uetus illa
condita fuit. Ne igitur in eorum qui plures Deos colebant, errorem inciderent,
cautè à diuina prouidentia factum est, ut ipsum diuinę trinitatis arcanum non ex-
plicite, sed implicite eis traderetur. Sed quoniam idololatria per Messiam peni-
tus explodenda erat, uniuersusq; orbis ad unius Dei cultum reducendus: idcirco
sacramentum illud trinitatis explicitè atq; apertè reuelandum, ad dies Messiæ re-
seruatum fuit. Quod omnis quoq; Cabalistarum schola planè testatur, asserens, i-
psius diuinæ trinitatis arcana tantummodo usq; ad Messiæ tempus recondita la-
tere debuisse. Tunc autem cum omnis idololatrici erroris suspicio auferenda es-
set, & arcana etiam ipsa trinitatis diuinæ palàm retegenda fuisse. HOG. Cum in
præmemoratis uerbis: Audi Israel, Deus Deus noster, Deus unus est: ter nomen
Dei ponatur, quid est, quod secundo tantum nomini additur Noster, & non pri-
mo, aut tertio? GAL. Id non abre profectò factum est. Ex hoc enim manifestè in
nuitur, quod neque quidem pater, qui prima est in trinitate persona, neque spiri-
tus sanctus, quia tertia in eadem trinitate persona est, sed solus filius, qui secunda
est eiusdem trinitatis persona, per nostræ humanitatis participationem, noster fu
turus erat. Cui illud quoque quod in Psal. 67. scribitur, simile est: Benedicat nos
Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Vbi
in eo quod ter ponitur Deus, trium personarum diuinarum designatur distinctio.
In eo autem quod secundo tantum loco adiungitur Noster, solum filium per no-
stræ naturę assumptionem, nostrum fore insinuabatur. In eo uerò quod postremò
Metuant eum, & non eos dicitur, ipsarum personarum unitas quo ad naturam,
atque identitas ostenditur. Vt palàm demonstretur, tres personas diuinas, non
tres Deos esse, sed unum solum Deum. Quod Esaias quoque apertè monstrauit,
cum 6. cap. dixit, קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו Hoc est,
Sanctus, sanctus, sanctus, Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. In
eo enim quod ter dicit Sanctus, tres personas diuinas expresse designat. Quod per
R. Simeonem Iohai filium, & per R. Ionathan Vzielis filium, super textum hunc
apertè probatur. Nam R. quidem Simeon, sic Hebraicè ait, קדוש זה אב קדוש זה
בן קדוש זה רוח הקדש Id est, Sanctus, hic est pater: Sanctus, hic est filius: Sanctus,
hic est spiritus sanctus. R. uerò Ionathas ita Chaldaicè inquit, קדישא בא קדיש
ברא קדיש רוחא קדישא Id est, Sanctus pater, Sanctus filius, sanctus spiritus san-
ctus. CAP. Iudæorum iuniores hic dicerent, hoc minimè in Ionatha haberi.
GAL. Verum quidem est, in his Ionathæ libris quos nunc ipsi frequentius præ
manibus habent. hoc (ut ipsi nosti) non haberi; cum illud inde maiores eorum de-
leuerint, eoq; in loco ita scripserint, uti libri quos postmodum scribi contigit, con-
tinent. In uetustissimis tamen libris, qui rarissimi sunt, ita prorsus habetur, ut ego
retuli. Quorum ipse unum uidi; cum essem Licij, qua tempestate Iudæi ex toto re-
gno Neapolitano, iussu regis Catholici expellerentur. Et ille quidem hoc loco sic
omnino habebat, uti ipse retuli. In eo autẽ (ut ad uerba Esaiæ redeam) quod post
tria illa nomina sanctus, sanctus, sanctus immediate, semel dũtaxat ponitur nomẽ
Dei παραγράμματον, qd̃ est, יהוה, id est Deus: per qd̃ diuina essentia importatur,

Quare mysterium trinitatis nõ fuit sub ueteri lege explicitè traditum. Trinitatis mysteriũ explicitè per Messiã reuelãdũ erat.

Cur secũdo nomini Deus additur noster, & non primo, aut tertio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

clarè innuitur, tres illas personas non tres Deos, sed unum Deum esse. Eas obres ueteres illi Talmudistæ, qui huius arcani non omnino ignari erãt, statuerũt, quod tam ista Esaiæ uerba, quàm illa Deuteronomij, Audi Israel, Deus, Deus noster, deus unus est: ab uno quoq; Iudæorum bis saltem in die, mane scilicet & uespere, dicerentur. Quod apud eos hucusq; seruatur. Vt dum Iudæi ipsi hæc eadem uerba ore pronunciant, & diuinarum personarum trinitatem, & diuinæ essentiæ unitatem, sicut uerba illa designant, ita se corde quoq; credere protestentur.

Quod personarum trinitas unitati diuinæ essentiæ non derogat, per rationem super Iudæorum scripturæ fundatam. Caput II.

CAPNIO.

ET si cum Iudæis nostri temporis ratione pugnandum non sit, quia cum mentis oculos errore perfidiæ perturbatos habeant, rationis lumine quo ueritatẽ perspicere queant, penitus carent. Verumtamen quia rationem quæ super eorũ fundatur scripturas, haudquaquam negare possunt. Idcirco ad maiorem erroris eorũ confutationem, & ad clariorem Catholicæ ueritatis expressionem, bene quidem mi Galatine ageres, si ratione quoq; Hebraicis testimonijs roborata, personarum trinitatem cum diuinæ essentiæ unitate, absq; ulla eiusdem unitatis derogatione, esse posse probares. GAL. Faciam equidem, & profectò quàm breuissimè. Non ne igitur ipsi concedendũ ducerent, Deum in diuersis esse locis? CAP. Ita prorsus. Hoc enim & Talmudistæ passim affirmant, & scriptura sacra asserit. Quæ prę sertim Psalmo apud eos 139. ita ait, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך Hoc est, Si scandero cœlos, illic tu es, & si iacuero in inferno, ades. Si portauero alas auroræ, si habitauero in extremo maris, etiam illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quibus ex uerbis aperte liquet, Deum ubique esse. GAL. Id autem secundum diuersas partes uerificari nequit. Quia cum Deus spiritus sit, ac summe simplex, ut ipsi etiam aiunt: omni prorsus partium diuersitate, atque compositione caret. In libro enim Formationis, quem ipsi ספר יצירה Sepher iczira uocant, eo in loco ubi ponuntur decem sephiroth, id est decem incorporei, abstracticq; numeri, seu potius decem incorporeæ secretæq; unitates, quarum prima tanquam omnium abstractissima, ponitur Deus ipse, sic habetur, רוח אלהים חיים ומבורך שמו של הי העולמים קיל ורוח ורבו זה רוח הקדש Id est, Spiritus Dei, siue spiritus Deus, benedicens & benedictum nomen eius, qui est uita sæculorum, uox, spirirus, & uerbum: hic est spiritus sanctus, cuius (ut habent alij libri) principium perscrutari nequit, & cuius finis nullus est terminus. Hæc ibi. Neque etiam eum successiuè diuersis in locis esse dicerẽt. Quia tunc secundũ locum mutabilis esset, quod ipsi omnino negant, cum Deo nequaquam cõuenire possit. Quoniam cum æternus sit, & immensus, atque summe simplex, neque secundum tempus, neque secundum locum, neq; secundum formam mutari potest. Quare ipsi quoq; quemadmodum & nos, eum omnino immutabilem asseuerant. Cum Deus ipsemet apud Malachiam 3. cap. dicat, אני יהוה לא שניתי Hoc est, Ego Deus non mutor. Ea propter fateri eos oportet, Deum (& si unus sit) totum cum suæ unitatis ueritate, simul & semel in diuersis locis esse. Quo circa ita quoq; eos concedere necesse est, ipsam diuinitatem (& si una tantum numero existat) totam simul in pluribus esse posse personis. Quod si illud primum concedunt, cur hoc secundum negant, cum non magis unum quàm alterum concedendum sit? Sed hoc minimè certè negare possunt, cum passim illud nõ modò prisci Talmudistæ, atq; Cabalistæ (ut iam ostensum est) fateantur, uerumetiam diuina quoq; attestentur eloquia. Nam ubicunque in sacris ueteris instrumenti literis, unius Dei essentia insinuatur, semper fere ibidem & trium personarum pluralitas innuitur. Et econtra, quocũq; in loco personarum trinitas exprimitur, semper penè eodem quoq; in loco, & diuinę substantiæ

stantiæ unitas explicatur. Ne aut propter singularis Dei unitatẽ, personarũ trinitas à diuina natura excludatur, aut propter personarũ trinitatẽ, plures dij esse credantur. Sed sic in altero tres ipsæ diuinæ hypostases absq; cõfusione ab inuicem distinctæ credantur, ut in altero ipsius Dei unitas omnino saluetur: quod in cantico quoq; Mosis liquidò patet. In quo eo in loco ubi nos habemus, Videte quod ego sim solus, & non sit Deus præter me: Hebraicus textus sic habet, ראו עתה כי אני אני חוא וארן אלהים עמדי Id est, Videte nunc, quia ego, ego ipse: & nõ sunt Dij mecũ. Vbi apud Hebræos hæc tria ponuntur nomina, quæ apud eos diuina sunt, אני אני חוא Ani, Ani, Hu. Quæ ego, ego ipse, apud nos interpretantur. Quid igitur ibi per tria hæc diuina nomina, nisi trium diuinarum personarum pluralitas ac distinctio designatur? Et quid per illud quod ibidem immediatè subijcitur, Et non sunt Dij mecum, insinuatur: nisi quod tres illæ diuinæ hypostases, per tria illa diuina nomina designatæ, nõ sunt tres Dij, sed unus Deus? Nam & si tota diuina essentia sit in patre, tota in filio, tota in spiritu sancto: quum pater sit uerus & perfectus Deus, à quo omnia, & filius uerus & perfectus Deus, per quem omnia, & spiritus sanctus uerus & perfectus Deus, in quo omnia: quia tamẽ ipsa diuina natura una omnino est in tribus, ideo pater, & filius, & spiritus sanctus nõ sunt tres Dij, sed unus Deus, qui fecit omnia, & à quo, per quem, & in quo omnia proueniunt, subsistunt & uiuificantur, & ad quem tandem omnia reducuntur. Nam ut Gregorius Il Nazianzenus Græcorum Theologorum facile princeps ait, Εἷς θεὸς ὁ θεὸς, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ὁ υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. αὐτοὶ γὰρ οὐ πλῆθος εἰσι, τὸ δὲ ὅ, καὶ δι' ὅ, καὶ ἐν ᾧ, οὐ μὴ τῆ φύσιν τέμνουσιν, ἀλλὰ τὰς τῆ μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας χαρακτηρίζουσιν. Hoc est, Vnus Deus est pater à quo omnia, & filius per quem omnia, & spiritus sanctus in quo omnia. Hæ enim præpositiones à quo, per quẽ, & in quo, non naturam quidem diuidunt, sed unius atq; inconfusæ naturæ proprietates characterizant. Quæ quomodo fiant, Ioannes Damascenus ostendit, qui hoc mysteriũ non minus eleganter, q; subtiliter eo in libro, quem de Diuina traditione inscripsit, explanare conatus est, ita capite 40. inter cætera dicens, ὧν τῆ θεότητι μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς ὑποστάσεις· ἡ δὲ ὑποστάσεις τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἁπλᾶ φαμὲν· τὰ δὲ διαφοράν τῶν ὑποστάσεων τὴν μόνας τοῖς ἰδιότησι καὶ διαιρέσεσι ἀλλήλων, ἀνομιλύας καὶ ἀλλήλας ἀσυγχύτως. τρεῖς γὰρ ὄντες, εἷς ἕνωντες, διαφορὰς δὲ διαιρέσεως, οὐ γὰρ ἐκάστῳ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστηκὸν, ἢγουν τελείαν ὄντα ὑπόστασις, καὶ τὸν οἰκείαν ἰδιότητα ἔχοντα τὴν τῶν ὑποστάσεως τρόπον διαφορὰν κεκτῆσθαι, ἀλλ' ἕνοντα τῆ τῆς οὐσίας, καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι, καὶ μὴ διίστασθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆ πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ εἰς θεὸς εἰσὶ τε καὶ λέγον). Id est, In diuinitate unam confitemur naturam, tres autẽ hypostases, secundũ ueritatẽ esse dicimus. Et omnia quidem naturalia atq; essentialia, simplicia animus. Hypostasium uerò differentiã in tribus solis proprietatibus, in inducta scilicet ac paterna, & producta ac filiali, & producta atq; procedente, nouimus. Inseparabiles autem ipsas, indistabilesq; ab inuicem, & unitas atq; in inuicẽ inconfuse circumincedentes, scimus. Et unitas quidem inconfuse, tres enim sunt, & si uniantur: distinctas autẽ indistanter. Licet enim unaquæq; per seipsam subsistat, hoc est, perfecta sit hypostasis, suamq; proprietatẽ, id est differentẽ substantiæ modũ possideat: attamen uniuntur essentia, naturalibusq; proprietatibus, & eò quod est minimè distare à paterna hypostasi. Ac unus Deus & sunt, & dicuntur.

De diuinarum personarum distinctione, & de Deo mittente, & Deo misso. Caput III.

CAPNIO.

QVoniam cum Iudæis nostri seculi, qui scripturas nostras non recipiunt, nobis bellũ est: idcirco uellem, per eorũ duntaxat scripturas, mysteria fidei nostræ ostenderes. Quare omissis nostrorum tam Græcorum q; Latinorũ doctorũ dictis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripturis Hebraicis personarum diuinarum probam distinctionem. GAL. Libenti animo id faciam, & quidem in cæteris omnibus, ne dum hac in re, cum ualidius sit testimonium, quod ab aduersarijs sumitur. Primum itaq; Zachariam prophetam audi, de diuinarum personarum distinctione, deq; deo mittente, & deo misso, ita 2. cap. dicentem, Zacharias. רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה׃ ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך׃ Hoc est, Canta & lætare filia. Quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, ait deus (tetragrammaton) Et applicabuntur gentes multæ ad deū (tetragrammaton) in die illa, & erunt mihi in populum. Et habitabo in medio tui. Et scies quod deus (tetragrammaton) miserit me ad te. Vbi Rabbi Ionathas in Targū sic Chaldaice ait, Ionathas. שבחי והראי בנישתא דציון ארי הא אנא מיתגלי ומשרי שכינתי בגויך אמר יהוה ויתוספין עממיים סגיאין קדם עמא דיי בעד׳ נא תחיא׃ וחון טדמי לעם ואשרי שכינתי בגויך ותדעי ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה ליך׃ Id est, Gaude & lætare Ecclesia Sion: quia ego reuelabor, & ponā diuinitatē meam in medio tui, ait deus (tetragrammaton) & applicabūt se populi multi ad populū Dei (tetragrammaton) in tempore illo. Et erunt corā me in populū. Et ponam diuinitatē meam in medio tui. Et scies quia Deus (tetragrammaton) exercituum misit me ad prophetandum tibi. Hucusq; Targum. Illud autē quod postremò dicit: Et scies quia Deus (tetragrammaton) exercituū, misit me ad prophetandū tibi, non est referendum, nisi ad Deum missum, id est ad Messiā, qui à Deo patre mittendus erat. Satis ergo clarè patet, & per Prophetam hanc, & per ipsius prophetiæ Chaldaicam translationem, esse & Deum mittentem, & Deum missum. Hunc enim quem mittendū ad prophetandum dicit, ex eo Deū esse, euidenter ostēdit, quòd immediatè in persona eius, inquit, Et ponam diuinitatem meā in medio tui. Et scies, quia Deus (tetragrammaton) miserit me ad prophetandum tibi. Id ipsum etiam ex eo apertè manifestatur, quod in Prophetia prædicta, Deus ille missus quē oportet esse Messiam, sanctissimo illo nomine Dei (tetragrammatō) יהוה quod Deo soli conuenit, uocatur. Ad probandū quoq; Messiā Deū esse missum, מדרש שיר השירים midras scir Hascirim, id est expositionem Cantici canticorū ueterū magistrorū adducimus. Vbi ita ad uerbū legitur: Exultabimus, & lętabimur in te. Rabbi Aben exposuit id quod dictū est in Psalmo, Hic est dies quem fecit Deus, exultemus & lætemur in eo. Dixit Rabbi Aben, Non erant scientes in quo esset lætandum, utrū de die an de Deo, donec uenit Selomo, & exposuit dicens, Exultabimus & lætabimur in te. In te, id est in Deo sancto & benedicto. In te, id est in saluatione tua. Simile autem est hoc cuidam matronæ, cuius rex maritus eius, & filij eius, & generi eius profecti sunt ad ciuitatē maris. Venerunt ergo nuncij & dixerunt ei, Venerunt filij tui. Quæ ait, Quid ad me? uel quę inde utilitas mihi? lætentur nurus meæ. Rursus dixerunt ei, Venerunt generi tui. Quæ ait, Quid ad me? lætentur filiæ meæ. Quando autem dixerunt ei, Venit uir tuus rex. Ait, Ecce certè hæc est mihi sufficiens & perfecta lætitia. Sic futurū fuit, ut essent Prophetæ uenientes, & dicentes ad Hierusalem, Filij tui de longè uenient. Esa. 60. cap. Et ipsa dixit eis, Quid ad me? Exultent filiæ Iudæ. Psal. 97. Et filiæ tuæ super latus nutrientur, uel fouebuntur. Esa. 60. At ipsa dixit, Quid ad me? lætetur mons Sion. Psal. 97. Cum autem dixerunt ei: Ecce rex tuus uenit tibi iustus & saluatus ipse. Zach. 9. Sicut scriptum est Zach. 2. Canta & lætare filia Sion, quia ecce ego ueniam, & habitabo in medio tui: ait Deus (tetragrammaton) Et congregabuntur gentes multæ ad Deum (tetragrammaton) in die illa, & erunt mihi in populum. & habitabo in medio tui, & scies quia Deus (tetragrammaton) exercituū misit me ad te. In illa hora ipsa dixit: Gaudens gaudebo in Deo (tetragrammaton) & exultabit anima mea in Deo meo. Esa. 61. Et hoc est, Exultabimus & lætabimur in te: Cantici canticorum primo. Hactenus traditio, in qua elegantissimè atq; euidētissimè Iudæis perfidis nostri tēporis Messiā deū esse, fidelis eorū traditit antiquitas. Cū enim post parabolā in applicatione ad propositū, Dei aduentū probant

probant per illud Zach. 9. Ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluatus ipse, cum cæteris quæ subijciūtur prudentibus, ac scripturam sacram scientibus, Messiam Deū esse, euidenter prisci Talmudistæ tradiderūt. Hæc enim Zachariæ uerba (ut glossa R. Selomonis ibidem ait) Non possunt nisi de rege Messia exponi. Quod mirabili quoq; modo confirmarunt, cum post prædicta uerba aliud eiusdem Prophetæ testimoniū protinus subdiderunt. In quo & Deus mittens, & Deus missus optimè exprimuntur. Qui quidem duo non sunt duo Dij, sed unus tantū Deus. Quoniam & li in מידות middoth, id est in proprietatibus siue personis, duo sint, deus mittēs & Deus missus: in חיריה haiuya tamē, id est in essentia, unum tantummodo sunt. Quare pater & filius, seu Deus & uerbum eius, non duo dij sunt, sed unus Deus. Quòd autem pater sit deus mittens, & uerbum ipsius siue filius Dei, sit Deus missus, ex uerbis R. Simeonis filij Iohai aperte colligitur, cū in principio libri תענית tahanith, id est de ieiunio Hierosolymitani sic ait: Migrauit Israel in Babyloniā, & migrauit שכינה sechina, id est Dei præsentia cum eo. Vnde probatio? Ex eo quod Esaias dicit 43. cap. Propter uos missus sum in Babyloniā. Ita quoq; in Psal. 107. dicitur, Mittet uerbum suum, & medebitur eis, uel sanabit eos, & eripiet eos à miserijs, uel corruptelis, uel dissipationibus eorum. Et apud Hose. 1. ita etiam legitur: Et domui Iuda miserebor, & saluabo eos in deo (tetragrammaton) quod sic Ionathas Chaldaice trāstulit, העל רבית יחורה ארחם ואפרקינון במימרא דיי׳ Hoc est, Et domui Iuda miserebor, & saluabo eos in uerbo domini Dei eorū. Illud quoque Danielis nequaquā alienū est à proposito, cum 9. cap. ait, ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען יהוה׃ Id est, Et nunc audi Deus noster orationem serui tui, & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum desolatū, uel in sanctuario tuo desolato propter Dominū. Vbi habetur argumentū, Messiam esse ארני Adonai, id est Dominū. Illud postremò maximè notandū est, quod apud Esa. 48. cap. sic legitur, קרבו אלי שמעו זאת לא מרי אש בסתר דברתי מועת היותה שם אני ועתה ארני יהוה שלחני ורוחו׃ hoc est, Appropinquamini mihi, audite hoc. Non à capite, id est à principio, in occulto locutus sum. Ex tempore, uel ex hora sui esse, ibi ego erā. Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. In quibus quidem uerbis, non solum Deus mittens, & Deus missus ostenditur, sed tota quoq; trinitas apertè atq; distincte insinuatur. CAP. Rabbi Selomo ut trinitatis mysterium extingueret, ait Esaiā hæc uerba de seipso protulisse, qui tempore dationis legis unà cū alijs Prophetis fuit in monte Sinai. Vnde in glossa super hunc locum ita dicit: Rabbi תנחומא Tanhuma (inquit) Quod ex hoc loco habetur, omnes Prophetas in mōte Sinai astitisse. Et hinc est quod Propheta de seipso loquitur, quū ait: A tēpore sui esse, illius scilicet sermonis, qui manifestè, & nō in abscondito dictus est, qui legis dator est, ibi ego eram. Quod idem R. Selomo quoq; affirmat, super illud Malach. 1. cap. Onus uerbi Domini in manu Malachiæ, ita dicēs: Iam multis antè diebus fuerat hoc in manibus eius traditum. Hinc declarauerunt magistri nostri in extrauaganti מכילתא Mechilta, omnes prophetas in monte Sinai astitisse, cum lex Moli data fuit, sibiq; eis prophetias traditas fuisse. Eam ob rem dicit Esaias: A tempore sui esse, ibi ego erā. Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. Quare ut huius R. cæterorumq; iuniorum ipsum sequentium, confundatur nequitia, puerile hoc figmentum per ueterum Talmudistarū dicta, refellas opus est. GALATINVS. Illud inter cætera R. Selomo, eiusq; sectatores audiant, quod in libro מכילתא Mechilta scribitur, cui apud eos contradicere nefas est. Cum super illud Exod. 19. cap. Et uenerunt in desertum Sinai, & quieuerunt, atq; castrametati sunt in deserto, hoc modo dicitur: Data est lex publicè, in loco exposito. Nam si in terra Israel lex data fuisset, dixissent gentibus seculi Iudei, non est uobis pars in ea. Sed data est in deserto reptabili, publicè atq; in loco patenti, ut quicunq; eam recipere uoluerit, ueniat & recipiat. Potest ne dici eam in nocte datam fuisse? Docet quod non illud quod in Exodo 19. dicitur, Et fuit in die tertio facto mane. Potest etiam dici, quòd in silentio data

Rabbi Selomonis hæretica expositio.

Prædictæ hæreticæ expositionis confutatio.

FACULTAD DE TEOLOGIA Univ. de Deusto BILBAO

Universidad de Deusto
Biblioteca

data fuerit? Docet quod non, quod ibidem dictum est. Et fuerũt uoces & fulgura, cum cæteris. Potest adhuc dici, quòd uocẽ non audierint? Quid ad hoc dicendũ sit, illud Psalmi insinuat: Vox Domini in fortitudine, uox Domini in magnificentia, uox Domini confringentis cedros libani, cum reliquis. R. Ioses dixit, Et ecce ipse Deus sanctus & benedictus: dicit Esa. 48. Non à principio in abscondito locutus sum, à tẽpore sui esse, ibi ego eram. Itẽ eodem in libro super illud Exo. 20. Ego Dominus Deus tuus, dixit R. Nathan, Si dixeris, in secreto fuit sermo Dei. Non ne ipse apud Esaiã ait? Non à principio in occulto locutus sum. A tẽpore sui esse, ibi ego eram. Ecce q̃ manifestè asserunt hi duo ex priscis Iudæorũ doctoribus, uerba illa antedicta: A tempore sui esse, ibi ego eram: Deum dixisse. Non ergo illa Esaias de se ipso protulit, ut R. Selomo falso asseruit. Ex quibus etiam traditionibus palàm liquet, absurdum atq; omnino falsum esse figmentum illud, Quòd prophetæ omnes in monte Sinai affluerint, cum lex Mosi data fuit. Cuius etiam figmenti absurditas atq; fallitas ex eo potissimũ patet, Quòd nec Moses, nec aliquis propheta rum inueniatur, qui de hoc aliquando aperte meminerit. Neq; etiam si dixerint, prophetarum animas absq; corporibus dationi legis interfuisse: (Quod eorũ errorem sapere uidetur, qui omnes animas simul fuisse productas aiunt) hoc eorũ insaniam palliare poterit. Cum & sacræ scripturæ, & Doctorũ suorum ueterũ iudicio apertè repugnet. Si quidem in Berescith rabba eo in loco ubi Gen. 5. dicitur, Hic liber generationis Adam: sic legitur, Scriptũ est Esa. 57. Quia nõ in sempiternũ litigabo cum Adam primo, neq; in finẽ irascar cum generationibus eius. Quoniã spiritus à facie mea amicìet uel induet. R. Tanhũ dixit, Non uenìet rex Messias (in secundo scilicet aduentu) quousq; creentur omnes animæ, quæ ascenderunt in cogitationem Dei ut crearentur. Vnde probatio? Ex eo quod dictũ est Esa. 57. Et animas ego feci, id est propter animas ego feci, supple mundũ. Quibus ex uerbis palàm ostenditur, animas usq; ad mundi finem quotidie creari. Quod longè expressius habetur ex eo, quod R. Chimhi in libro Serascim dicit, cũ exponens illud Zachar. 12. cap. Et formans spiritum hominis in medio eius, ita (inquit) exposuit hoc רבנו סעדיה Hoc est, Magister noster Seadias. Quod ex eo, quod ait, In medio eius: uult dicere, quod creator creat animam cum perfectione humani corporis. Et hoc est quod dicit, In medio eius. Hæc R. ille Chimhi. Ex his igitur apertè liquet, à ueritate longè alienos esse, qui Prophetarum animas quas multò post creari contigit, in monte Sinai cum lex Mosi traderetur, affuisse dicũt. CAP. R. Selomo adhuc erubescens supradictæ expositionis insaniam, antedicta Esaiæ uerba longè secus exponit, dicens dictũ ipsius Prophetæ mixturas continere uerborũ. Quare uocem Dei esse ait, cũ dicitur, Non à principio in abscondito locutus sum. Quod uerò sequitur, Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius: ipsius Prophetæ uocem esse, inquit. GAL. Iste R. quasi iunior, non ualens negare Messiam secundũ eius diuinitatem semper in deo fuisse, & ante mundi creationem extitisse, loco ueritatis semper mendacium ponit, quærens omni conatu fidem nostram subuertere, ne diuinæ trinitatis mysteriũ, ac Messiæ diuinitas in dictis Prophetarũ, atq; in ueterũ Doctorũ traditionibus reuelata, appareat. Idcirco tanq̃ callidissima uulpecula, quæ non rectis itineribus, sed tortuosis semper anfractibus graditur, hanc Esaiæ scripturam ubi & diuinarum personarũ distinctio, & deus mittens, ac deus missus manifestè exprimuntur, contra uetustorum Talmudistarum expositiones peruertere nititur: uolens uerba illa, Et nunc dominus deus misit me, & spiritus eius, ad Esaiam referri. Sed eum falsiloquum omnino esse, non solum demonstrant duæ illæ traditiones paulò antè adductæ, & ex authenticis eorum libris excerptæ, præsertim ubi dicitur, Ecce ipse deus sanctus & benedictus dicit in Esaia, Non à principio in occulto locutus sum, à tempore sui esse, ibi ego eram, cum cæteris. Sed uerba etiam quæ immediatè in eadem prophetia subsequuntur, dum mox idem propheta subdit, כה אמר יהוה גואלך קדוש ישראל Hoc est, Sic dixit Deus redemptor tuus sanctus Israel. Ex quo palàm profectò ostenditur, quod antecedens illud,

Alia R. Selomonis falsa expositio.

Eiusdem falsæ expositionis confutatio.

illud, Et nunc dominus deus misit me, & spiritus eius, non sit uox ipsius Prophetæ, sed filij dei, à patre & spiritu sancto ad redimendum genus humanũ missi. Sic ergo uerba illa exponenda sunt, dum Esaias ore Messiæ secundum eius diuinitatem loquitur, dicens, Appropinquamini, siue accedite ad me, audite hoc. Non à principio in abscondito locutus sum. A tempore sui esse, ibi ego eram. Sensus est: Appropinquamini mihi per fidem, & audite quod dico. Cum primum enim locutus sum Adæ, eiq; dixi, De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Non in abscondito neq; obscurè locutus sum. Nonnulli autẽ non ex Hebræis tantũ, sed etiam ex nostris, interpretantur hoc à principio, id est cum Deus legẽ Mosi dedit. Quod falsum esse, non solum ex his quæ dicta sunt, sed ex eo quoq; maximè patet, Quòd nõ tunc primũ Deus humano generi locutus est, sed cum præcepit Adę ne peccaret, sequitur, A tempore sui esse, ibi ego eram: id est cum ex tempore fieret Adam, ibi ego eram. Ibi, id est in ipso Adam, secundũ carnis humanæ substantiã. HOG. Nostra editio hoc in loco ita habet, Ex tempore antequã fierent, ibi eram. GAL. Autor nostræ editionis totum sermonem pro diuinitate Christi accepit. Eam ob rem totũ ad ipsius diuinitatem retulit. Nos autem Hebraicam ueritatem sequẽtes, partim pro diuinitate, partim pro humanitate ex quibus Christus cõstat, accipimus. Quod magis ueritati congruit, tum quia Hebraica litera non dicit antequam, sed מיעת חיותה id est ab hora qua fuit ipsa, demonstratione fœminina, ut patet Hebraicas literas sciẽti. Quare sic textus exponendus est, Ab hora sui esse, id est, Ab hora creationis carnis matris meæ in formatione corporis Adæ. Ibi ergo non de diuinitate, sed de humanitate Messiæ textus loquitur. Nam si de diuinitate loqueretur, antequam fieret, dixisset. Tum etiam, quia cum secundum Cabalistas nomen Dei tetragrammaton יהוה loco cuius ארני Adonai proferũt, quod nos Dominus interpretamur, patrem proprie significet, eò quòd cum nomen illud proprie diuinam essentiam importet, & pater sit totius diuinitatis principium & origo, אלהים Elohim autem quod Deus interpretatur, filium proprie designet. Textus uerò dicat, Et nunc יהוה אלהים id est Dominus Deus misit me, & spiritus eius, qui est spiritus sanctus. Euidentissimè profectò ostenditur, non de diuinitate Messiæ, sed de eius humanitate hic sermonem fieri. Nam si iuxta Theologorũ doctrinam, & præsertim Doctoris subtilis dicit 15. primi, ac Bonauenturę eadem dist. q. iij. mitti in diuinis nõ sit nisi manifestari, procedere, atq; ab alio esse cognosci, et quandam subautoritatem importet. Consequens est, filium secundum diuinitatẽ, neq; à se ipso, neq; à spiritu sancto mitti posse, sed solum à patre. Cum neq; à se ipso, neq; à spiritu sancto esse habeat, sed tantum à patre. Quare necesse est, tam secundum Hebræorum Cabalistas, quàm secundum Theologos nostros, dicere dictum illud, A tempore sui esse, id est cum ex tempore fierer, non de Messiæ diuinitate, sed de eius humanitate intelligendum esse. Cum igitur dicit, Et nunc Dominus Deus, uel Deus Deus misit me, & spiritus eius. Sic secundum Cabalistas exponẽda sunt uerba, Dominus uel deus (tetragrammaton) id est pater, deus, id est filius, & spiritus eius, id est spiritus sanctus misit me, ut essem redemptor Israel. Vbi tria sunt notanda. Primum quidem, quod uolunt Cabalistæ, nomen Dei יהוה tetragrammaton, Dei misericordiam esse, אלהים Elohim autem, quod idem est quod Deus, Dei esse iusticiã. Idcirco hic cum dicit, Dominus deus siue deus (tetragrammaton) deus, non cadit copula, ad designandum, in missione humanitatis Messię, Dei misericordiam atque iusticiam ad redemptionem humani generis uniendas fuisse. Iuxta illud Psal. 85. Misericordia & ueritas inuicem obuiauerunt, iusticia & pax osculatæ sunt. Secundum uerò est, quòd non dicit spiritus eorum, scilicet patris & filij, sed spiritus eius. Ad denotandum patrẽ & filium, à quibus spiritus sanctus procedit, non duos esse spiratores, sed ambos unum tantum esse ipsius spiritus sancti spiratorem, unicuiq; principium. Tertium postremò est, quòd non dicit, Miserunt me, sed misit me. Vt unitatem diuinæ essentiæ insinuaret, quia pater, filius, & spiritus sanctus sunt unus Deus.

Catholica eorundem uerborum Esaiæ expositio.

Cabalistæ de nomine Dei tetragrãmaton & Elohim.

Mitti, quid sit in diuinis.

Eorundem uerborum Esaiæ expositio secũdum Cabalistas.

De

Universidad de Deusto
Biblioteca

De diuinarum personarum distinctione, & numero per earum proprietates. Caput IIII.

CAPNIO.

NOn parum profuturum puto, tum ad clariorem ueritatis manifestationem, tum ad maiorem Iudæorum recentiorum confusionem, si diuinarum personarum distinctionē & numerum per earū quoq; proprietates, apud eos haberi ostenderis. GAL. Id quoq; libenter faciam. Quod igitur diuinarum personarum tam numerum quàm distinctionem adhuc ipsi per earum proprietates aperte demonstrent, primum ex ijs facile patet, quæ in מדרש תילים Midras tillim, id est in expositione Psalmorum habentur, eo in loco ubi Psal. 50. sic dicitur, אל אלהים יהוה רבר ויקרא ארץ Hoc est, Deus, Deus, Deus, locutus est, & uocauit terrā. Ibi enim ita legitur, למיה חזביר שמו של חקדוש ברוך הוא שש פעמים ללמור שב שלשה שמות הללו ברא הקדוש ברוך הוא העולם בגגר שלש מדות שבהם נב ראו העולם ואלו הן החכמה הרעה והחבונה החבמה מניין שנ׳ ח׳ בחכמה יסר ארץ חרעת מניין ! שנ׳ ברעתו תהומות נבקעו ! תבונה מניין שנ׳ בתגן שמים בהם רנח ! ובן הוא אומר בי אנבי ח׳ אלהיך אל קנא ! חרי שלש מדות שבהם נברא העולם ובן בגי גר ובגי ראובן אומרים אל אלהי ח׳ אל אלהי ח׳ חוא יורע ! ומיה ראי לומר שני פעמים ! אל אלהי ח׳ שבהם נברא העולם ! אל אלהי ח׳ שבהם נתנה חתורה ! יבול אחר לעיגמו לאו אלא שניהם ביחר נבראו ! ובן הוא אומר את ירי יסרה ארץ וימיני טפחה שמים ! חרי מומיזרח שמש ועד מבואו ! Hoc est, Quamobrem memoratur nomen Dei sancti & benedicti tribus uicibus? Vt docereris, quòd his tribus nominibus Deus sanctus & benedictus mundum creauit, iuxta tres מדות Midoth, id est proprietates, quibus mundus creatus est. Quę sunt, Sapientia, scientia uel noticia, & prudentia. Sapientia unde, supple probatur? Sicut dictum est Prouerb. 3. Dominus in sapientia fundauit terram. Scientia uel noticia unde? Sicut dictū est ibidem, In noticia uel scientia abyssi eruperunt. Prudentia unde? Sicut dictum est, ubi suprà, Aptauit uel ornauit cœlos prudētia. Et propter hoc ipse, inquit Exod 20. בי אנבי יחוח אלחיך אל קנא Hoc est, Quoniā ego Deus, Deus tuus, Deus zelator. Ecce tres proprietates loco triū, quibus creatus est mundus. Sic etiam filij Gad & filij Ruben dixerunt, Iehosue 22. Deus, deus, deus, deus, deus, ipse scit. Quidnam uiderunt, ut hoc idem repeterēt duabus uicibus? dixerunt primo, Deus, deus, deus: quia his creatus est mundus. Et deinde dixerunt, Deus, deus, deus: quia in his quoq; tribus data est lex. Sed nunquid potuisset unus eorum se solo separatim q;, supple creare mundum? Nequaquam, sed duo alij uniti cum eo, necessario creauerunt. Hæc in Talmud. Quę eisdem ferè uerbis ponuntur in commentarijs Rabbi Mosis hadarsan super illud Gen. 1. In principio creauit אלהים Elohim, cœlum & terram. Quæ quidem omnia satis fidei Christianæ cōgruunt, hoc duntaxat excepto. Quod has tres diuinas מדרות Middoth, id est proprietates, quibus mundum creatum asserunt, dicunt esse sapientiam, noti am atq; prudentiam. Hæ namq; & si plures proprietates nomine uideantur, re tamen non sunt nisi una. Veruntamen alibi tres apud eos proprietates comperiuntur, quæ secundum fidem orthodoxam sunt unus Deus. In expositione siquidē R. Mosis hadarsan in librum Geneseos, super illud 42. cap. Ioseph ipse potens super terram: ita legitur R. Eleazar dixisse, Non est creatus mundus, nisi uerbo Dei sancti & benedicti. Sicut dictum est in Psal. 33. ברבר יחיח שמים נעשו Id est, Verbo Dei cœli facti sunt. Vbi & R. Simeon dicit, Spirauit Deus spiritū oris sui, & creatus est mundus: sicut dictum est Psal. 33. וברוח פיו כל צבאם Hoc est, Et spiritu oris eius omnis exercitus eorum: hęc traditio, in quibus tria hæc, Deus, uerbū eius, & spiritus, distincte & aperte in mundi productione concurrisse ponuntur. Hæc autem tria, quid aliud sunt quàm pater, filius & spiritus sanctus? Verbū enim realiter distinguitur à proferente, & spiritus à spirante. Ergo inter Deum mundi creatorem, & uerbum eius per quod mundus creatus est, & Deum spirantem, & spiritum eius

tum eius, in quo mundum produxit, realem oportet esse distinctionem. Cùm igitur in Deo nullum sit accidens, ut ipsi etiam concedunt, cùm omne accidens imperfectionem dicat, & in Deo nulla possit esse imperfectio: sequitur sanè quod neq; uerbum Dei, neq; spiritus eius sit accidens. Ergo sunt hypostases, siue suppositа, uel personæ realiter distinctæ. Et per consequens iuxta ueterum Talmudistarum dogma, necessariò fatendum est, tres in Deo esse personas, quibus tres מדרות Middoth, id est proprietates attribuuntur, patrem scilicet, filium & spiritum sanctū. Qui nō tres dij sunt, neq; tres creatores, sed unus Deus, unusq; creator. Quod ex eo quoq; ostenditur, quod mox ibidem subsequitur, בגם בגר מיחים גתן באוצ׳ רות התהומות Hoc est, cōgregans uelut in utre aquas maris: dans in cellarijs abyssos. In eo enim quod singulariter dicit cōgregans & dans, manifestè insinuat, tres personas diuinas, quas per tria nomina prædicta dedit intelligi, unum esse tantū modo Deum, mundi uniuersi creatorem. Quod illi Ioan. 1. cap. 5. ualde consonat: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, uerbum, & spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. Ad id quoq; pertinere uidetur, quod in Midras Coheleth, id est in expositione Ecclesiastis super illud quod in quarto capite sic Hebraicè habetur, ויחחוט חמישלש לא במחרה ינחק Id est, Et filum trinum non citò rumpitur. Ibi enim dicitur, R. Iohanan dixisse: Meliores sunt duo (uir scilicet & mulier) quàm unus, hic scilicet per se, & illa per se, & filum trinum istud est Deus sanctus & benedictus, qui uisitat utrunq; in filijs, hoc est dando eis filios. Quod autem subiunctum est, Non citò rumpitur: sensus eius esse uidetur, quod mysterium trini & unius Dei, non facile, nec citò discutitur.

De patre & filio in diuinis. Caput V.

CAPNIO.

BEnè adhuc faceres, si per eorum quoq; scripturas, has tres personas diuinas apertius atq; distinctius patefaceres, ac Deum habere filium, ipsumq; Dei filium Deum esse, euidentius ostenderes. GAL. Id potissimum inde in primis habetur, quod in commentarijs R. Mosis hadarsan in Genesin legitur, super dictum illud quod Iudas fratri suo Ioseph retulit, dicēs 44. cap. ונאמר אל ארנו יש לנו אב זקן וילר זקנים Hoc est: Et diximus Domino meo, Est nobis pater senex, & infans senectutum. Ibi enim sic dicitur: Scriptum est Prouerb. 30. מיה שמו ומיה שם בנו בי עלח שמים וירד מי אסח רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי חקים כל אפסי ארץ Id est, Quis ascendit in cœlos, & descendit? Quis colligit spiritum in palmis suis? Quis ligauit aquas in panno? Quis constituit omnes terminos terræ? Quod nomen eius? & quod nomen filij eius, si nosti? Quis ascendit in cœlos, & descendit? Deus sanctus & benedictus ascendit in cœlum, atq; descendit: sicut dictum est Psal. 56. Ligans aquas in nubibus suis. Et iterum Iob 28. Et aquas ordinat, & aprat in mensura. Et ipse statuit omnes terminos terræ. Sicut dictū est Psal. 103. Fundauit terram super columnas, non commouebitur in seculum & ultra. Quod nomen eius? & quod nomen filij sui si nosti? Docet dicere scriptura: Pater senex est nomen eius, & infans senectutum est nomen filij sui. Hactenus traditio. In qua idcirco Deus pater senex uocatur, quia nec principium habuit, nec finē habebit unquam. Filius uerò Dei ideo infans senectutum dicitur, quia ab æterno ex ipso genitus est, & in æternum generabitur. In hac igitur traditione habent Iudæi, quod eorum iuniores negant, Deum scilicet patrem, & Deum filium, qui ex deo ab æterno natus est, & in æternum nunquam nasci desinet. Ad id quoq; plurimum facit illud Selomonis Prouerb. 4. cap. dictum, בי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו בי בן חייתי לאבי רך וייחיר לבני אמי ! Hoc est, quoniam documentum bonū dedi uobis. Legem meam non derelinquatis, quia filius fui patri meo, tener, & solus uel unicus filius uel filiorum matris meæ. Quæ quidem uerba expresse de Dei filio loquuntur, qui in monte Sinai legem dedit: quod autem ita sit, ex eo facilè patet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod in libro ברכות berachoth, id est benedictionum in cap. quod incipit מיאימ
יה קורין meemathai corin. i. Ex quo tempore legent, hoc modo habetur, Non est
bonum nisi lex. Sicut dictum est Prouerb. 4. *Audite filij disciplinam patris. Quia
documentum bonum dedi uobis. Legem meam non derelinquatis. Dixit R. filius
תנא Hana, Veni & uide, quod nō est mos Dei sancti & benedicti, sicut mos carnis
& sanguinis. Mos quippe carnis & sanguinis est, quod cum aliquod desiderabile
uel preciosum uendit: uendens quidem tristetur, recipiēs uerò lætetur. Sed Deus
sanctus & benedictus Israeli legem dedit, & lætatus est. Sicut dictum est Prouerb.
4. Documentum bonum dedi uobis. Legem meam non derelinquatis. Hæc omnia
Talmud. Quæ id utilitatis uidentur Iudæis afferre, quod is qui per Mosem eis le-
gem dedit, non est nisi Deus sanctus & benedictus, qui per Selomonem hic ait,
Documentum bonum dedi uobis, Legem meam non derelinquatis. Nam dictio
לקח lecah, quæ propriè documentum, uel doctrinam, seu præceptum significat,
pro lege accipi solet. Sic enim accipitur apud Esaiam 29. Et musicatores discent
doctrinam. Pro quo autor nostræ editionis, Legem transtulit. Sic & Deut. 32. Cor-
ruat uel præcipitetur ut himber, uel ut nimbus, doctrina mea, id est lex mea, se-
cundum omnium expositorum Hebræorum glossas. Sic deniq; & alijs ferè omni-
bus in locis. Quare & hic etiam dictio hæc non nisi pro lege accipi debet. Textus
igitur qui mox immediate subijcitur, uidelicet, Quia filius fui patri meo: cum à prę
cedenti nullatenus separetur, quod prima eius dictio scilicet כי chi, id est, quia:
quæ apud eos & causam reddit, & sequentia præcedentibus annectere solet, aper
te insinuat, Deum sanctum & benedictum qui Hebræis per Mosem legem dedit,
fuisse Dei filium. Rursus quod hæc eadem uerba de filio Dei, & non de Selomone
intelligenda sint, per id quoque probatur quod in מדרש תלים midras tillim, id
est in glossa Psalterij legitur super illud Psalmi uigesimiprimi למנצח מזמור
לדוד יהוה בעזר ישמח מלך ובישועתה מה יגל מאד Id est, Victori, uel ad uic-
toriam, Psalmus Dauid. Deus in fortitudine tua lætabitur rex, & in salutatione
tua quam exultabit uehementer. Ibi enim sic ad uerbum dicitur. Hoc est, ac si scri-
ptura dicat Esa. 11. Et erit in die illa radix Issai, qui erit stans in signum populorum,
& subditur, Et dabit uirtutem uel fortitudinem regi suo, & exaltabit cornu Mes-
siæ sui. Sequitur in eodem Psal. תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה
Id est, Desiderium cordis eius tribuisti ei, & prolationem, seu sententiam labiorū
eius non prohibuisti in perpetuum. Quid est hæc sententia labiorū eius, nisi facul
tas siue scientia, quæ erit in labijs eius? Quia cum ipse decreuerit, uerba sua perma
nentia erunt. Sequitur בי תקדמנו ברכות טוב Hoc est, Quoniam præficient uel
præuenient eum benedictiones boni, uel bonitatis. Rabbi Iudas dixit, בי תקדמנו
ברכות טוב רבי אומר ברכת משה שנקרא טוב שנ׳ ותרא אותו כי טוב הוא רבנן
אמרי ברכותיו של תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו בן
חייתי לאבי רך ויחיד לפני אמו Id est, Quoniam præueniēt eum benedictiones
boni. R. dixit, benedictiones Mosis, qui appellatus est bonus. Sicut dictū est Exod.
2. Et uidit eum, quoniam bonus est ipse. Magistri dixerunt, quoniā benedictiones
legis scilicet præuenient regem Messiam. Vt dictum est Prouerb. 4. Quoniam do
cumentum bonum dedi uobis. Legem meam ne derelinquatis, quoniam filius fui
patri meo, tener & unicus filiorum matris meæ. Hæc omnia traditio. Ex quibus
liquido patet, hęc omnia Selomonis uerba non de ipso Selomone, sed de filio Dei
sancti & benedicti debere intelligi. CAP. Iudæi nostri temporis licet huic tradi-
tioni contradicere non ualeant, quæ uerba ista de filio Dei sancti & benedicti, &
non de Selomone manifeste exponit: hæc tamen uerba, quæ eidem clausulæ con
nectuntur, Solus uel unicus filiorum matris meæ, Deo nullatenus congruere pos-
se aiunt. Quare Selomoni illa tribuentes, totum textum de ipso Selomone conse-
quenter exponunt. GALATINVS. Verba hæc de Selomone rectè nullo mo-
do uerificari possunt: qui nec patri fuit solus, cum ipse Dauid alios multos habue
rit filios, Vt habetur 1. libri Paralipom. 4. capite, Nec unicus filiorum matris suæ.

*Iudæorum iu-
niorum obiec-
tio.*

Cum

Cum Bethseba mater eius, alium præter ipsum filium nō haberet. Nam & si alium
ante eum habuerit, ille tamē antequā Selomo ipse genitus esset, infantulus obie-
rat, ut patet. 2. libri Reg. 12. ca. Hæc igitur uerba, Solus uel unicus filiorum matris
meæ, cum non possint de Selomone intelligi, de solo Dei filio iuxta præmissam
traditionem, intelligi oportet. Qui non solum secundum diuinitatem erat Dei fi-
lius, ab æterno genitus, uerum secundum humanitatem quoq; solus uel unicus fi-
liorum matris suæ, hoc est ex omnibus filijs Synagogæ (quæ ob diuinam incarna-
tionem, mater Dei dici debebat) ipsi Deo patri filius per diuinæ naturæ unionem
futurus erat. Cum enim iuxta Iohannis Damasceni sententiam, ipse Dei filius in
atomo, id est in indiuiduo humanam naturam assumpturus esset, solus ipse ut ho-
mo ex omnibus humani generis indiuiduis, propter diuinitatis hypostaticam u-
nionem, filius Dei prędestinatus fuit. Iuxta illud Pauli ad Romanos 1. cap. dictum,
Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius
Dei. Quamobrem aptissimè hic per Selomonem ipse ait, Filius fui patri meo, quo
ad diuinitatem: solus uel unicus filiorum matris meæ, id est Synagogæ quo ad hu-
manitatem. Quod autem Synagoga ratione diuinæ incarnationis ex ipsa futuræ,
mater Dei dicenda esset, probatur per ueterum Talmudistarum dicta, in Midras
scir hascirim, id est in expositione Cantici canticorum, super illud 3. cap. eiusdem
libri dictum, Egredimini & uidete filiæ Sion regem Selomonem cum corona, qua
coronauit eum mater sua. Vt in 25. cap. tertij libri abunde uidebimus. CAPNIO.
Quamuis quæ dixeris, tam uera sint tamq; clara, ut ea Iudæi nostri seculi nulla ca-
lumnia negare queant. Ipsi tamen tanquam in errore perfidiæ obstinatissimi, ut ue
ritatem effugere ualeant, ad aliam falsitatem refugiunt, dicentes, Cum post uerba
hæc Legem meam non derelinquatis: Qui filius fui patri meo, tener & unicus fi-
liorum matris meæ, statim hæc alia subdantur. ויהי לי יאמר רברי לבך
שמר מיצותי וחיה Id est, Et docebat me, & dicebat mihi: Suscipiat uerba mea cor
tuum, custodi præcepta mea, & uiue. Cum cæteris quæ ibi sequuntur, quę Deo mi
nimè conuenire possunt. Quare neq; illa præcedentia ad Deum referri debēt, sed
ad Selomonem, sicuti & sequentia ista referuntur. GAL. Facile est his respon-
dere. Quandoquidem filius Dei duplicem in Messia habiturus erat naturam, di-
uinam scilicet qua ab æterno fuit Deo patri suo filius ante secula absq; matre geni
tus, & humanam, secundum quam filius hominis dictus est; in seculo ex matre sine
patre natus. Sicut igitur in Messia duplex natura esse debebat, sic & gemina in eo
sapientia futura erat, à Deo patre utraq; originem habens. Quamuis enim sapien-
tia filij in diuinis una sit, atq; omnino eadem cum sapientia patris, quia tamen fi-
lius à patre genitus est, ideò sicut esse à patre æternaliter habuit, ita quoque & sa-
pientiam ipsam & omnia quæ secundum diuinitatem habet, ab æterno à patre su-
scepit. Sapiētia etiam, quam secundum humanitatem habiturus erat, ab ipso Deo
ortum habere debebat, qui animam ipsius ab instanti creationis eius, summa gra-
tia atq; omnibus habitibus præ cæteris imbuere debebat. Cum itaq; Selomo hoc
in libro de filio Dei, qui homo sicut unusquisque nostrum futurus erat, parabolicè
atque ænigmaticè loquatur. Idcirco ut per parabolas atque ænigmata insinuaret,
non modo sapientiam quam ipse filius secūdum humanam naturam suscepturus
erat, à Deo patre emanaturam fuisse, uerum etiam sapientiam quam secundū diui-
nitatem æternaliter habuit, à patre ęterno prodijsse, per eruditiones, monitiones,
atq; correctiones, quibus inter homines pater filium sapientē atq; prudentem red
dere nititur, ipsum Dei filium patri comparat, quoad fieri potest huiusmodi eru-
ditiones, monitiones, & correctiones sapientiæ eius accommodando. Quæ igitur
in uerbis paulo ante dictis dicuntur, quædam ad diuinam filij Dei naturam, quæ-
dam ad humanam quam assumpturus erat, referuntur. Horū autem utrumq; uerba
ipsa manifestè indicant. Quod enim dicit, Audite filij disciplinam patris, & atten-
dite ad cognoscendam prudentiam. Quia doctrinam uel documentum bonum,
id est legem bonam tribui uobis, De Selomone nequaquam intelligi potest. Nam

*Synagoga ma-
ter Dei dicta
fuit.*

*Alia Iudæorū
obiectio.*

Responsio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

si Selomo de sua sapientia hic locutus fuisset, tribuam dixisset, non tribui, præsertim cum dixerit, Audite filij disciplinam patris. Necesse est ergo, ut nomine illius sit hæc locutio facta, qui legem quandoque Hebræis antea dederit. Hic autem solus Deus est. Non igitur ad Selomonem, sed ad Deum referenda est locutio ista. Ac etiam illud, quod statim sequitur, uidelicet, Legem meam non derelinquatis, quia filius sui patri meo, tener, solus, uel unicus filiorum matris meæ. Cum enim hæc dictio, Quia, causalis sit, oportet quod præcedentis clausulæ causam reddat. Ac si aperte diceret, Hæc est ratio, quare legem meam derelinquere non debetis, quia filius sui patri meo. Sed si de Selomone sermo fieret, nulla legis eius non derelinquendæ redderetur causa. Non enim propterea legem eius non debuissent homines derelinquere, quia ipse filius Dauidis fuerat. Quod si enim dixisset, legem meam non derelinquatis, quia à patre meo Dauide illam accepi. Tunc utiq; legis suæ non derelinquendæ causam reddidisset, sed per se notum esse oportuisset, omnia ab ipso Dauide tradita, recta atq; seruanda fuisse. Quod tamen manifestum non erat. Constat ergo Selomonem hic non de se, sed in persona filij Dei locutum fuisse. Cuius lex ideo seruari debebat, quia filius Dei erat. Qui tenerum se etiam propterea dicit, ut non solum immensæ pietatis suæ teneritudinem insinuaret, sed ut suæ quoque infinitæ sapientiæ capacitatem innueret. Cum enim iuxta Aristotelicum dictum in libro 2. de Anima, textu co. 49. Duri carne secundum intellectum sint inepti, molles uerò, id est teneri bene apti. Idcirco ad ostendendam dispositionem hanc suam optimam, ad recipienda patris documenta, tenerum se esse dixit, id est bene disciplinabilē, & recte atq; infinitæ sapientiæ capacissimū. Sed cui tener? Patri meo, inquit. De tali ergo patre loquatur, necesse est, qui non nisi recta docere potest. Hic autem solus Deus est. Sic igitur exponenda sunt uerba, Legem meam ne derelinquatis, quia filius sui patri meo, tener. Hoc est quia illa à patre meo accepi, qui errare non potest in docendo, nec etiam ego errare potui in discendo, qui sui tener, id est optimæ & infinitæ capacitatis ad eam recipiendam. Et solus uel unicus filiorum matris meæ, id est Synagogæ, ut suprà exposuimus. HOG. Vbi filijs uel filiorum matris meæ, tu interpretatus es. Coram matre mea, litera nostra habet. Quod alij quidam, ante matrem meam, transtulerunt. GAL. Dictio לבני libne, quæ hic ponitur, & per ב beth literam scribitur, neque coràm, neq; ante significat, sed proprie idem est, quod filijs, uel filiorū. Nam ante & coram per dictionem לפני liphne, per מ pe scriptam, significantur. Ex quo manifeste patet, eos qui hoc loco, coram matre mea, uel ante matrem meam, traduxerunt, dictionum similitudine deceptos fuisse, atq; לפני liphne, pro לבני libne legisse. Quæ autem sequuntur, Et ipse docebat me, cum cæteris: Christus de se ipso memorauit, dum Ioan. 8. cap. ait, Sicut docuit me pater, hęc loquor. Et iterum, Ego inquit, quæ placita sunt ei, facio semper. Et alia quædam ibidem dicit, quę in eandē ferè sententiam conueniunt. In quibus se ipsum & à patre doctum fuisse, & mandata eorum, quæ in mundo facturus erat, ab eo accepisse, palàm ostendit. Quod etiam hic dicitur, Custodi præcepta mea. Ipse se adimplesse retulit, Ioan. 15. dicens, Ego patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Illud quoque quod postremo subijcitur, Et uiue: ipse idem de se exposuit, dum ait, Sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Viue igitur inquit, id est habe in potestate tua uitam. Hinc ipsemet ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

Quare filius Dei uocatur tener.

De spiritu sancto. Caput VI.

CAPNIO.

Spiritus sanctus quomodo nuncupatur ab Hebræis.

QVoniam satis in præcedentibus de patre & filio dixisti, euidenter probans, Deum in scriptura sacra patrem dici, eiusq; genitam sapientiam filiū uocari, reliquum nunc est, ut aliquid de spiritu sancto quoq; particulatim disseras. GAL. Sæpe,

Sæpenumero spiritum sanctum bonitatem, seu bonam uoluntatem, charitatemq;, seu dilectionem siue amorem à priscis Iudæorum nuncupatum inuenio. Ipsumq; à patre & filio, tanquam ab uno principio procedentem, atque unà cum patre & filio mundum produxisse, & per Prophetas locutum, ac super Messiam uenturum, perfectęq; permansurum fuisse. de Dei namque bonitate seu bona eius uoluntate habetur in Psal. 143. Vbi Dauid preces ad Dominum fundens, ait, למדני לעשות רצונך כי אתה אלהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור Hoc est, Doce me, ut faciam uoluntatem tuam, quia tu es Deus meus, Spiritus tuus bonus, uel bonitas deducet me per uiam rectam. Hunc autem spiritum bonum uel bonitatem, spiritū sanctum uocari, ostendit idem Propheta Psal. 50. dicens, חבישה לישועת ישעך ורוח נדיבה תסמכני Id est, Redde mihi læticiam saluationis tuæ, & spiritu liberali, uel liberalitatis sulci, uel sustine, uel confirma me. Hunc etiam Spiritum sanctum cum Patre pariter, ac filio mundi fuisse autorem, hominumq; opificē, inde instruimur, ubi apud Iob 33. cap. ab Elihu dictum est, רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני Hoc est, Spiritus Dei fecit me, & spiramen omnipotentis uiuificauit me, & apud Psalmographum Psal. 103. תשלח רוחך יבראון ותחדש פני ארמית Id est, Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et rursus Psal. 33. ברבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם Hoc est, Verbo Dei cœli facti sunt, & spiritu oris eius, omnis exercitus eorum. Exercitus autem cœlorum apud Hebræos sunt sol, luna, stellæ, & quotquot sunt ibi uirtutes, ac uniuersi angeli. Ideo non ab re à sancto Iob dictum est 26. cap. ברוחו שמים שפרה Hoc est, In spiritu eius cœlos ornauit. Hunc insuper spiritum sanctum super Messiam fuisse uēturum, quietemq; perfectam habiturum, Esaias optime ostēdit, dum 11. cap. inquit, ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרח ונחה עליו רוח יהוה Id est, Egredietur uirgula de stipite Iissai, & uirgultū & de radicibus eius fructificabit, & requiesceet super eum spiritus Dei, uel spiritus Deus, id est spiritus qui est Deus. Quæ quidem uerba ab Hebræis etiam ad literam non nisi de Messia exponūtur: ut in locis innumeris ipsius Talmud manifeste patet, & præsertim in בראשית רבא וזעירא bereschit rabba uzhira, id est in expositione Geneseos maiori & minori. Vbi super illud Gen. 1. cap. Terra autē erat inanis & uacua. Sic ad literam legitur, R. Simeon scripturā hanc de quatuor regnis exposuit, dicens: Terra autem erat inanis. Hoc est regnum Babyloniæ, de quo apud Iere. 4. cap. dictum est, Vidi terram, & ecce inanis erat & uacua. Istud est regnum Medorum, sicut dictum est Ester 6. cap. Festinauerunt adducere Aman, & tenebræ erant. Hoc est regnum Græcorum, quod suis statutis oculos Iudæorum contenebrauit. Super faciem abyssi, Hoc est regnum nequam, id est Romanum. Quemadmodum enim abyssus hæc inscrutabilis est, ac fundo caret, ita regnum nequam istud inuestigabile est, & fundum non habet. Et spiritus אלהים Elohim, id est Deorum uolitans erat super aquas. Hic est spiritus Messiæ, de quo dictum est Esa. 11. cap. Et requiescet super eum spiritus Dei. Et propter cuius meritum seruiet spiritus, & ueniet uolitans super faciem aquarum. Ob meritum pœnitentiæ, quæ aquæ assimulatur. Sicut dictum est Trenorum 2. cap. Effunde sicut aquam cor tuum coram facie Domini. Hæc omnia traditio. Quibus addendum uidetur quod R. Selomo dixit, exponens illud Exod. 15 cap. רברוח אפיך נערמו מים Hoc est, Et per spiritum nasi tui coaceruatæ sunt aquę. Vbi, inquit, per spiritum nasi tui, id est per spiritum egredientem de naribus nasi tui. Et locuta est scriptura de שכינה Sechina, id est de diuinitate. Sic etiam dicit Iob 4. Et à spiritu nasi eius consumentur. Hæc R. Selomo. Præmissis etiam non inepte conuenire uidetur, quod in Midras tillim, id est in glossa Psalmorum dicitur super illud Psalm. 18. וייראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח אפך Id est, Et apparuerunt impetus, uel uehementiæ, uel abundantię aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione tua Deus, à spiratione spiritus nasi tui. Ibi erat, quod in Midras tillim, id est in glossa Psalmorum dicitur super illud Psalm. 18. וייראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח אפך Id est, Et apparuerunt impetus, uel uehementiæ, uel abundantię aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione tua Deus, à spiratione spiritus nasi tui. Ibi erat, nim sic legitur R. Hannina dixisse, Ab increpatione non est accipiendum ad literam, sed à spiratione spiritus nasi tui. Sicut dictum est Exod. 15. cap. Spirasti spiritum

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum tuum,& operuit eos mare. Ad horum igitur intellectum notandum est, quòd ex eo quod paulo ante inductum est, Et spiritus אלהים Elohim, id est deorum (quẽ de Deo loquendi modum cautela Catholica non admittit) satis aperte innuitur, spiritum sanctum ex patre & filio æqualiter procedere: maximè autem propter hoc, quod in eadem traditione dicitur, spiritum illum אלהים Elohim, id est deorum, seu Dei, si plurale pro singulari accipimus, esse Messiæ spiritum. Ad cuius quidem rei ueritatem necessario sequitur, Messiam secundum diuinitatem tunc iam fuisse. Quod autem duæ nares diuinæ, id est duæ מדות middoth, siue duæ personæ, pater scilicet & filius, sint unus nasus, id est unum tantum principium spirans spiritum sanctum, ex eo euidenter patet quod antedictæ traditioni consequenter adiungitur. Quod etiam hæc spiritus sancti ex naribus diuinis processio, sit ad literam de spiritu Dei, & non de aliquo alio intelligenda, per id manifestè ostenditur, quod postremo de Psalmo & eius glossa inductum est. Hunc præterea spiritum sanctum simul cum patre & filio, uerum ac perfectum esse Deum, ex eo potissimum demonstratur, quod eum Psalmographus ubique, non localiter quidem, sed repletiuè quod soli Deo conuenit, adesse affirmat, dum Psalmo centesimo trigesimonono ait, אנא אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול חנך אשא בנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ירך תנחני ותאחזני ימינך Hoc est, Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si scandero cœlos, illic tu es: & si substrauero me in inferno, ecce ades. Si portauero alas auroræ, & habitauero in nouissimo maris, etiam illuc manus tua deducet me, & apprehendet me dextera tua. Quod autem dicit, Si portauero alas auroræ: sensus eius est, Si portarem modum auroræ, quæ ab oriente in momento apparet. Quod autẽ in Deo sit aliqua מדה midda, id est proprietas, quæ dilectio seu charitas dicatur, ex eo maximè innuitur, quod in מדרש שיר השירים midras scir hascirim, id est, in expositione Cantici canticorum legitur super ea uerba tertio capite, אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה בסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה : Id est, Papilionem portatilem fecit sibi rex Salomo de lignis libani, columnas eius fecit argenteas, stramentum uel fulcimentum eius aureum, sellam eius coccineam, medium eius stratum uel accensum dilectione seu charitate. Hęc ita ibi exponuntur, Papilionem portatilem: hic est thronus gloriæ. Fecit sibi rex Salomo: rex qui est sua pax, Deus scilicet. De lignis Libani: hæc est domus sancti sanctorum. Columnas eius fecit argenteas: ecce de quibus dictum est Iob uigesimosexto capite, Columnæ cœli confringentur, uel commouebuntur. Stramentum uel fulcimentum eius aureum: istud sunt uerba legis, de quibus dictum est Psalmo decimooctauo, Desiderabilia super aurum, uel plusquam aurum. Sellam eius coccineam: ecce quod dixit Psalmo septuagesimo septimo, Equitanti in cœlis cœlorum קדם Kedem, id est antiquitatis uel orientis. Medium eius stratum uel accensum dilectione uel charitate. Rabbi Azarias dixit hanc dilectionem, seu charitatem esse שכינה sechina, id est ipsam diuinitatem uel gloriam Dei. Hæc in Midras supradicta. Ex quibus aperte ostenditur, neminẽ melius per Salomonem, quàm Messiam hoc in loco debere intelligi. Hic ergo Salomo, id est Messias, fecit sibi אפריון appirion, id est thalamum, uel papilionẽ portatilem, corpus uidelicet suum. Quod est thronus gloriæ, ut in principio huius Midras dictum est. Quod quidẽ fecit de lignis libani, quę sunt domus sancti sanctorũ, secundum expositionẽ eorũ. Quod optimè congruit partibus illis matris suæ, de quibus corpus suum uirtute suæ diuinitatis ipsemet sibi formauit. Cuius columnæ argenteæ propter mundiciam, quatuor uidelicet humores, ex quibus & suum & omne corpus humanũ constat, concussæ sunt, atq; cõfractæ: dum ipso in cruce pendente, totus eius sanguis in quo simul omnes humores existũt, effusus est. Fulcimẽtum aureum fuit ipsius anima preciosa. Sella uel cathedra coccinea, caro eius tota illo precioso sanguine rubrefacta. Mediũ uerò eius cor scilicet fuit רצוף raczuph, id est stratũ: uel iuxta aliud significatũ, accensum, quasi prunis dilectione uel charitate.

Spiritus sanctus à patre et filio procedit.

Spiritus sanctus est Deus.

ritate. Quæ quoniam שכינה est sechina, id est diuinitas, ut per traditionem Iudaicam ostensum est: consequens est Messiam secundum humanitatem, spiritu sancto replendũ fuisse. Quod optimè Esaias insinuat, dum 61. cap. in persona eius inquit, רוח ארני יהוה עלי יען משח יהוה אתי Id est, Spiritus Domini Dei super me: quia unxit Deus me. Vbi Propheta (ut ait Rab. Dauid Chimhi in libro Serascim) in persona Messiæ locutus est. Perinde uidelicet ac si Messias ita dixerit, Quia Deus unxit me, ad annunciandum pauperibus uel humilibus misit me. Ex quibus patet, spiritum sanctum amorem seu charitatem dici, non solum quia à patre & filio per modum uoluntatis procedit, uerum etiam quia est amor, quo pater & filius se mutuo amant. Quocirca ut ex his quæ dicta sunt, colligitur, patres illi antiqui atq; ueteres Iudæorum per spiritum sanctum nihil aliud intelligebant, cẽ tertiam in diuinis personam, à patre & filio unica spiratione per modum uoluntatis ab æterno productam, realiter quidem ab ipsis distinctam, essentialiter autem eandem ipsis. Quoniam ut dictum est, & si tres personæ diuinæ realiter ab inuicẽ distinguantur, essentialiter tamen idem omnino sunt.

Spiritus sanctus quid est secundũ priscos Hebræorum.

Quod tres personæ diuinæ sint una essentia, sitéq; unaquæq; earum in alia per circumincessionem. Caput VII.

CAPNIO.

VElim ad clariorem huiusce Catholicę ueritatis expressionem, ad maioremq; iuniorum Iudæorum confusionem, per aliquem eorum doctorem probares, tres personas diuinas unam esse essentiam, unamq; naturam, ac unam esse in aliã per circumincessionem. GAL. Quanquam ad id probandũ plures ex eis possem producere testes: ne tamen tædio sim, unum cui Iudæi recentiores minimè cõtradicere possint, satis sit ex omnibus adducere: Rabbi scilicet Ishac ben Schola, magnæ apud eos autoritatis uirum, qui in commentarijs super Psalterium, id ipsum sæpe asserit, & præsertim super illud Psal. 111. ראשית חכמת יראת יהוה שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד Hoc est, Principium, sapiẽtia, timor Dei, intellectus bonus omnibus facientibus ea. Laus eius permanet in æternũ, cum sic dicit, החכמה אשר רמז אל יח בפסוק הזה כי חית החכמה אשר מאין המציא וה יא הגרמוז במלת בראשית ויצח לומר באות חבית ואמרו אל הקרא ביח אלא בית שנאמר בחכמה יבנה בית ותמרה חזאת מבוסה ונעלמת בחותם החעל ומות נח המית בענין שנאמר ונעלמה מעיני כל חי ומעות חשמים נסתרה ואומר אלהים חבין דרכה והוא ירע את מקומות ויצה לומר שאין אחר זולתו יודע נתיבות חת קוקות נה וכבל מקום שמינו חכמים חמרות מנו החכמה באלו חית ראשונה מפני שחיא נמשכת ממקור חיים וחיא החחלת חמנין ומנו חמרה חפנימית שחיא חמוצא וחניקוד בח נרמז בענין כי יש לבסת מוצא ואומר כי בצל החכ מיח בצל חבסת ובעלי החכמה מבנים חמרה חפנימית חזאת בשמות חרבה מיחן מי שמבנה אותה בחר מפניניה שבל חמרות מובהרות בה וחיא בחם ומי שמב נת אותח בל שון אין יר ומחשבה תופשת בה ונסמבו בזה חלשין בבתוב שאמר מאין יבוא עזרי ואם תזכה במאמר זח עיר הרע סור חחרים חרמים ותשתמר ותשחית חמים אמנב שאר חשמות חמובונים אל חמרה חזאת בולם מבוונים לזה חדרר ישבין אור ונפסוק חזה רמז אל חמרה חזאת במלה ראשית ונבללה החכמה ואמרו רבותינו זלבל חנביאים בולם נהנבאו לאספקלריא אחת חמאירה שנאמר וירא רח ומשה רבינו עליו חשלום חסתבל באספקלריא אחת בארו אל הראשית במו וחא ראשית לו רעיר חוסית בזה חפסוק יראת ח׳ החוא ברא אל הראשית נקראות פנים בללן לחים עשה שייראו מלפניו ובחיות שלש חמרות שזכרינו יראת ה׳ חיא חכמת ואמר זו בזר ואמר ראשית חכמת יראת ח׳ ואמר החכם חן יראת ה׳ חיא חכמת קנה חכמת קנה בינה חא למרת כי אלו חשלש עטרות לבתר ייחזר שלם נבחר ות וחם שלש אמות לעולם מיתאימות ונרות חעולות אחריחם רואות עלח ירימם וחם אמרות ע׳ אמרות טחורות חוחשובות שבע שבולים בקנה אחד מלאות וטובות ובחיותם קשר אמיץ וחזק בל לם מלם ביחד באיטו שבל טוב לבל עיר

Universidad de Deusto
Biblioteca

שיחם רוצחלומר המכיורים בחם וחוא מי שאמר כי אם אלחים עשה חיומי
ואמר תחלתו עימרת לעך על חמרח חפניומית שוגרבו ובן חוא אימר יראה ח׳
טחורח עימרת לעך ואמר חוא תחלתך וחוא אלחיך וחבן׳ Id est, Sapientia de

Sapientia in diuinis.

qua intelligitur in hoc textu, est sapientia quæ egreditur מאין meain, id est intellectu supremo, & abstractissimo Dei, & reperitur in dictione בראשית beresit, id est in principio, hoc est in litera beth. Et propterea dixerunt: Ne uoces illam beth, sed baith, id est domum: sicut dictum est, Sapientia ædificabitur domus. Et proprietas hæc est cooperta & occulta, atque sigillata sigillo scilicet secretorum: sicut dictum est, Cooperta est & occulta ab oculis omnium uiuentium, & ab auibus cœlorum abscondita. Et dicit, Deus intelligit uias eius, & ipse scit locũ eius. Acsi dicat nullus præter eum scit semitas, quæ sculptæ sunt in ea. Et ubicunq; enumerauerunt sapientes proprietates Dei, posuerũt sapientiam tanquam principẽ, quoniam extrahitur de fonte uitæ, & est principium omnis numeri. Et dixerunt illam proprietatem intrinsecam, quæ est exuberantissima æris uena, quam uulgus minerã uocat, & fons siue emanatio in ea deprehensa est, siquidem & argenti profluentes uenæ sunt. Et dicitur, quod qualis umbra sapientiæ, talis & umbra argenti. Autores autem sapientiæ denominauerunt hãc intrinsecam proprietatem multis nominibus. Alij enim nominauerunt eam coronam, quod singulę proprietates coronentur ab illa, & illi à singulis. Alij uerò nominauerũt ipsam אין ain, eò quòd nullus sit, qui imaginatione eam deprehendere possit. (Est enim solo intellectu attingibilis) Et huic alludit quod dictum est, Meain, id est unde uenret auxiliũ meũ (Meain siquidem significare uidetur quid incorporeum, abstractum, secretum & intellectuale.) Et si fueris fortunatus in dictis meis, scies secreta montium altissimorũ, quoniam hæc proprietas est ueluti lux qua coronantur cæteræ omnes proprietates in uia lucis. Itaq; in hoc textu aduerte proprietatẽ hanc in dictione Principium, in qua continetur sapientia. Dixerunt igitur doctores, Quod omnes prophetę prophetarunt in uisione non lucida: Moses autem prophetauit in uisione lucida & clara: sicut dictum est, Et uisum est principium ei. Sequitur autem, Timor Dei. Et hoc insuper declaratiuum est principij: sicut dictum est, Deus fecit, quod timerem à facie eius. Et sunt istæ tres proprietates uocatæ facies, continenturq; inuicem una in alia. Et ideo dictum est, Principium: sapientia: timor Dei. Et dicit sapiens, Profectò timor Dei est sapientia. Dictum quoq; est, Posside sapientiã, possi de prudentiam. Ecce didicisti, quod tres istæ coronæ sunt una corona, unitę unitate admodum perfecta. Et sunt quid electissimum, tresq; firmitates mundi æquales (id est quibus firmatur mundus.) Suntq; luminaria ascendentia, & supereminentia quod reliquum est, in tantum quod luce eorum cuncta illuminantur. Et sunt uerba Dei, uerba munda & preciosa, significatio septem spicarum in canna una, quæ plenæ sunt & optimæ. Et quoniam sunt ligamen unum forte atq; inseparabile, omnes compræhenduntur in unum: sicut dictum est, Intellectus bonus omnibus facientibus ea, id est, illis qui intendunt in ea: sicut etiam alibi dicitur, Certè deus fecit hodie. Dixit autem, Laus eius permanet in æternum, propter proprietatem intrinsecam, quam memorauimus. Et etiam dicit, Timor dei mundus permanet iugiter. Et dixit, Ipse laus tua, & ipse Deus tuus. Et intellige. Hæc omnia Rabbi prædictus. Ex quibus multa præclara, & fidei nostræ admodum consentanea contra Iudæos nostri temporis habentur, & præcipuè septem. Et primum est, quòd tres proprietates quibus tres personæ diuinæ distinguuntur, dicit ex uerbis Psalmistæ, esse principium, sapientiam & timorem Dei. Et rectè quidem. Nam per principium patrem intelligit, tum quia pater est prima in trinitate persona, tum etiam, quia est principium & origo totius diuinitatis. Per sapientiam uerò filium insinuat, qui est sapientia patris. Per timorem autem Dei, spiritum sanctum innuit, qui haud incongruè timor Dei ab effectu dicitur. Cum cordibus fidelitũ quibus illabitur, timorẽ Dei ingerat, ne scilicet per peccatũ ab eo separentur, cui per gratiam coniunguntur, & ne per peccatũ Deum ipsum perdant, quem per

per gratiam in se habitãtem habent. Quod per dictum illud etiam probat, Deus fecit ut timerẽ à facie eius. Secundũ est, quod hanc sapientiam proficisci ait מאין meain, id est ab intellectu supremo & abstractissimo, qui Deus est, hæc enim omnia præ se fert dictio ista Hebraica מאין meain. Per hoc ostendere uolens, filium in diuinis ab intellectu diuino produci. Nam memoria fœcunda, quæ non est nisi intellectus habens obiectũ præsens, diuinã scilicet essentiam, producit uerbũ, id est filiũ, qui est noticia genita & sapiẽtia patris. Tertiũ est, quod sapientiã hanc dicit esse abundantissimã æris uenã, in qua fons siue emanatio deprehensa est. Per hoc uolens apertè innuere, filiũ Dei esse artẽ patris, & uerbũ per quod facta sunt omnia. Quartũ est, quod ait hanc sapientiã esse tanq; lucem, qua coronantur omnes aliæ proprietates in uia lucis. Per quod palã insinuat, filiũ esse lumẽ de lumine, siue lucẽ mundi, ut ipse filius ait Ioan. 8. Quæ illuminat omnẽ hominẽ uenientẽ in hunc mundum, Ioan. 1. Quintũ est, quod tres istas proprietates dicit uocari facies, id est personas, more utiq; Græcorũ, qui personas πρόσωπα, id est facies uocãt. Sextum est, quod has tres personas dicit unã in aliam inuicẽ contineri: d emonstrãs patrẽ esse in filio & spiritu sancto, & filium in patre & spiritu sancto, & spiritũ sanctum in patre & filio per circumincessionẽ, quam Græci perichorisin uocant. Septimũ est quod dicit tres istas coronas unam esse coronam, unitas unitate admodum perfecta. Per quod manifestè ostendit, tres personas diuinas unã omnino essentiam, unamq; naturã. Quod in expositione quoq; sequẽtis Psalmi expresse affirmat, dũ super illud Psal. 111. רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמוס תאות רשעים
האבד Id est: Impius uidebit, & irascetur, dentibus suis frendebit, & tabescet, desiderium impiorũ peribit. Hæc inter cætera ait, חפסוק חזה דומיה למורת חרון של
מיטחבי חרשע כועט ביסורין וחורק שניו בלפי שבינתו ומפני זה תאות רשעים
האבד זעל ביוצא בזה נאמור בי ח׳ אלחיך אש אוכלה הוא ואומר אש לפניו האבל
ושביביו נסערה מאר חרי חתם ברמיון מוח שפתח במיזמור תראשון לחוריע בי
חבל אחר וחמרות חאלה הנוברו הם שמו של הקרוש ברוך הוא ושמו הוא יהב
דר ומפני זה הוא פועל בחיות במרח חצריכח להם בפי בחם נבלל במרות ונמנה
עמיחם אבל ביצר עיצמו הבל חולך אל מיקום אחר והבל הוא יריחיר שלם והמור
ות האלה אינן מוגבלות לא נפררות וחמגביל או מפריד מזה אחה מיחם או המב
וסיח עליהם או חגורע מיחם נקרא קוצץ בנטיעות ועוגשו גדול באל ושע אחר
אמנם מן חמרות האלה ולמטה עולם חנפררים את על פי שאין ראיה לדבר זכר
לרבר ונחר יוצא מערן להשקות את חגן ומשם יפרד ואם ההבנין במיח שרמוזחה
לר חובח לסוד הפסוק חזה׳ Hoc est, Textus iste significatiuus est proprietatis infernalis sententiæ. Quoniã impius pedibus calcitrabit, & mouebit dentes suos contra diuinitatem. Et propter hoc desiderium impiorum peribit. Vnde dictum est, Quoniam Deus deus tuus ignis ardens est. Et insuper, Ignis coram eo exardescet, & ea quæ in circuitu eius sunt, comburet penitus. Ecce expressit significatum eius quod habetur in præcedenti Psalmo, ut doceret, quod omnes unum sunt. Et proprietates istæ quas commemorauimus, sunt nomen Dei, & nomen eius est exaltatum. Et quoniam operantur circa creaturas suas, secundum proprietatem eis congruentem iuxta uirtutem earum: ideo ipse continetur in illis proprietatibus, & numeratur cum eis. Verùm si consideres ipsum, qua substantia est, omnia tendunt ad locum unum, & omnia sunt unitas una undiquaq; perfecta. Et proprietates istæ non sunt definitæ, nec separatæ. Quod si quis aut definiret, aut separaret, aut adderet, aut diminueret etiam unam dictarum proprietatum, iure appellaretur plantæ abscissor, & punitio eius magna esset, sicut Elisæi postremi. Ab istis autem proprietatibus infrà, consistit mundus rerum quæ definitæ & separatæ sunt. Quamuis huius rei autoritatem non habeamus, nisi illam tantummodo, qua dicitur, Et fluuius egreditur de paradiso, ut irriget hortum, & inde diuiditur. Et si aduerteris ea de quibus te admoui, fortunatus eris ad intelligendum sacramentum textus huius. Hactenus ille idem Rabbi Ishac ben Scholia. Ex cuius duabus prædictis expositionibus, palàm ostenditur, tres personas

diuinas

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuinas unam esse essentiam, unamq; naturam, & unamquamq; earum in reliquis duabus esse per circumincessionem: quod erat probandum.

Quòd diuinæ trinitatis mysterium per Dei imaginem, ad quam factus est homo, optimè atq; distinctè innuitur. Caput VIII.

CAPNIO.

QVia Iudæi nostri temporis tanta contradicendi nobis cupiditate feruntur, ut hominem quem scriptura sacra ad imaginem Dei effectum manifestè asserit, non ad imaginem Dei conditum fuisse affirment, scripturam ipsam ad aliter significandū trahere conantes, ut ipsum diuinæ trinitatis mysteriū in hominis creatione patefactū effugere ualeant. Idcirco & hominem ad imaginē Dei factum, & per ipsam Dei imaginē in eo relucentem, ipsum diuinæ trinitatis arcanū insinuari, te per ueterum suorū scripturas nunc probare oportet. GAL. Sanctam Dei trinitatem, indiuiduamq; eius unitatem, hominem ad suam imaginem & similitudinē fecisse, inficiari minimè certè possunt, cùm textus ipse clarus sit, qui primo Genesis ait, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו יצו Hoc est, Et dixit אלהים Elohim, id est Dij, faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram. Et post pauca, ויברא אלהים את האדם בצלם אלהים ברא אתו Id est, Et creauit אלהים Elohim, id est Dij hominem ad imaginem suam, ad imaginem אלהים Elohim, id est Deorum creauit ipsum, masculum & fœminam creauit eos. CAP. Quare prius uerbum quod facere significat, posuit dicens, faciamus hominem. Deinde uerbo creationem significante usus est, dicens, Et creauit אלהים Elohim, id est Dij hominem: cum cæteris quæ sequuntur. GAL. Quia corpora Adæ & Heuæ ex materia compacta fuerunt, animæ uerò ex nihilo creatæ. Ideo primo uerbum quod facere significat, posuit. Deinde uerbo creationis usus est. Hominem igitur ad imaginem Dei factum perfidia Iudæorum nostri seculi haudquaquam negare potest, cum prisci eorum id passim fateantur. Nam ut primum ipsius Abrahæ testimonium afferam, ita legitur in Midras tillim super illud Psal. 37. אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה Hoc est, Non socieris cum malignantibus, uel non irascaris, uel non indigneris propter malignantes. Neq; zelaueris uel imiteris facientes iniquitatem. Dixit Abraham pater noster ad Melchisedec, qui fuit Sem filius Noë, qui eò quòd obtulit sacrificiū, uocatus est sacerdos Dei altissimi: Per quem modum, uel quamobrē egressi estis de arca? Respondit ille: Propter צדקה czedaca, id est eleemosynam, quam ibi faciebamus. Ait ei, Et cuiusmodi eleemosynam poteratis ibi facere, cum ibi non esset, nisi Noas & filij eius? Cui ergo faciebatis eleemosynam? Respondit ei, Feris & bestijs atq; uolucribus. Nō enim tota nocte dormiebamus, sed modò huic, modò illi tribuebamus. Dixit ergo Abrahā, Si isti qui feris & bestijs atq; uolatilibus eleemosynā fecerunt, mercedē receperunt, quanto magis si fecero eleemosynam filijs Adæ qui sunt ad imaginē dei sancti & benedicti, mercedē recipiā, atq; ab obuiantibus liberabor? & statim in illa hora fecit (supple) eleemosynam: sicut scriptū est Gen. 18. cap. Et plantauit אשל essel, id est pomerium uel hospitium, ad recipiendum hospites. Deinde id quod in בראשית קטנה Berescith ketanna, id est in expositione Gene. minori scriptum est, adducam. Ibi enim sic ad uerbum legitur: In die quo creauit אלהים Elohim, id est dij Adam, ad similitudinē אלהים Elohim, id est deorum fecit eum. Dixit Rabbi Akibas. Scriptum est Leuitici 19. cap. Et diliges proximum tuum sicut teipsum. Pars magna huius rei est, quod non dicas, Postquam ego uituperor, uituperetur proximus meus. Dixit Rabbi תנחומא Tanhuma: Si autem ita feceris, scito quod uituperabis. Siquidem uilipendes eum, de quo scriptum est, Ad similitudinem אלהים Elohim, id est deorum fecit eum. Hactenus traditio. Illud etiā Iudæi recentiores audiant, quod in libro מכילתא Mechilta legitur super illud Exodi 20.: ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו Id est, Ne ascendas

das per gradum super altare meum, ne reueler se confusio, uel pudenda tua super ipsum. Sic enim ibi dicitur. Ecce hic argumentum קל וחומר kal uahomer, id est minoris uel maioris. Nam si de lapidibus in quibus non est cognitio mali & boni, dixit ipse מיקום Makom, id est locus, hoc est Deus (Nam Iudæi Deum locum uocare solent, quod ubiq; & in omni loco sit præsens) ut non ambules in eis despecti uè uel ignominiosè. Quantò magis exigit ratio, ut cum proximo qui est ad similitudinem illius, qui dixit & factus est mundus, non ambules contemptibiliter & contumeliosè. Hæc traditio. Neque hic prætermittendum est, quod in Berescith Rabba super illud Geneseos primo capite, Et creauit אלהים Elohim, id est, Dij hominem ad similitudinem suam, hoc modo legitur. Interrogauerunt hæretici Rabbi שמלאי Semlai: Quid est quod scriptum est, Et dixit אלהים Elohim, id est Dij, faciamus hominem ad imaginem nostram tanquam similitudinem nostram? Dixit eis, legite quod sequitur, Et creauerunt אלהים Elohim, id est Dij hominem. Nō hic scriptum est, sed creauit אלהים, id est dij. Dixit Rabbi חושעיה hoshahaya, In hora qua Deus sanctus & benedictus creauit hominem primum ad imaginem suam, errauerunt in eo angeli ministerij, uoluerunt; dicere corā eo, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus deus exercituū. Sed quid fecit deus sanctus & benedictus? Fecit cadere super eum soporem. Et mox cognouerunt, quod ipse erat homo. Et hoc est quod scriptum est, Cauete uos ab homine, qui habet spiraculum in naso suo, qui reputatus est ipse, id est Deus, propter Dei scilicet similitudinem, quā gerit. Hucusq; traditio. Quæ siue uerum id fuerit, siue non, optimè tamen probat, antiquos Iudæorum doctiores tenuisse, hominem ad imaginem Dei, eiq; simillimum fuisse conditum. CAPNIO. Qualiter prisci Iudæorum tenebant hominem ad Dei imaginem, Deoq; simillimum fuisse effectum? GAL. Secundum animam utique, in qua imago ipsa diuinæ trinitatis optimè atque expressè relucet. Quare notanda sunt quæ hac de re Rabbi Moses Aegyptius in libro qui Director nuncupatur, hoc modo asserit: Ex hoc inquiens, quod Deus dixerit, Faciamus hominem ad imaginem nostram, inducūtur homines ad credendum, Deum esse corporeum, unà cum lineamentis omnibus, ac membris, simul & spiritum. Quo tandem reprobato, ait (& rectè quidem) quod non quantum ad corpus, sed quantum ad intellectum homo ad imaginem sui conditoris conditus fuerit. Et de hac magine dictū esse affirmat illud Psal. 73. ארצי בעיר צלמם תבזה Hoc est, Domine in ciuitate imaginem ipsorum uilificabis, uel despicies. Despicitur quidem peccatorum imago, sed ad nihilum nequaquam redigitur. Sicut dictum est Psalmo trigesimonono, אך בצלם יתהלך איש Id est, Veruntamen cum imagine deambulabit uir, id est, quilibet in hoc mundo existens. Ex quo apertè liquet, nostræ editionis autorem non rectè antedicta uerba traduxisse, dum ait, Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Cum ergo dicitur Geneseos primo: Dixit אלהים Elohim, id est Dij, faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram. Sicut per אלהים Elohim, iuxta antiquorum Iudæorum expositionem, intelliguntur tres מידות Middoth, per quas dixerunt mundum fuisse creatum, id est tres personæ diuinæ, pater uidelicet, & filius, & spiritus sanctus: ita per imaginem אלהים Elohim, id est Deorum, tres animæ potentias, memoriam, scilicet intelligentiam & uoluntatem, in quibus diuinæ trinitatis imago consistit, intelligi oportet. Ex memoria namque formatur intelligentia. Neque enim est ex quo formetur intelligentia ipsa, nisi ex memoria, secundum quod memoria est noticiam rei apud se habere. Nisi igitur apud animam sit noticia, non est quo formetur intelligentia. Intelligentia autem extendente se & noticia, & accipiente id quod uerum est in ratione boni & conuenientis, statim ex memoria & intelligentia formatur appetitus, qui est uoluntas. Sicut igitur ex memoria formatur intelligentia, sic ex patre in diuinis generatur filius. Et quemadmodum ex memoria & intelligentia extensis, & quasi spirantibus bonum, formatur uoluntas, sic ex patre & filio tanquam ex uno spirandi

Quid est Dei imago in homine.

princi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

principio, ſpiratur bonum quod eſt ſpiritus ſanctus: Et ſicut tres potentiæ iſtæ, memoria, intelligentia, & uoluntas ſunt una anima, ita pater, & filius, & ſpiritus ſanctus ſunt unus Deus. Et hæc eſt Dei imago ad quam homo creatus eſt, iuxta uetera Hebræorum ſententiam. Quamuis neq; alias Dei ſimilitudines eſſe in anima tacuerint. Nam & in שרש תלים Midras tehilim, ſuper illud Pſal. cap. 3. ברבי נפשיאת יחוח ובל קרבי את שם קרשו Id eſt, Benedic anima mea Deũ, & omnia uiſcera mea nomen ſanctum eius. Et in Vaikra Rabba ſuper illud Leuitici 4. capite, Anima cum peccauerit, ipſa morietur. Ita ad literã legitur, רבנן אמרי מה חנ פש ממלאת את חנות בך חקרוש ברוך חוא ממלא את עולמו מה חנפש סובלת את חגות בך חקרוש ברוך חוא סובל את העולם מה חנפש יחידה בגות בך חקר וש ברוך חוא יחיך בעולמו ומיח חנפש אינח אוכלח ואינח שותח בך חקרוש בר וך חוא אינו אוכל ואינו שותח ומיח חנפש טחורח בגות בך חקרוש ברוך חוא שחוא למעלח מעולמו מה חנפש רואח ואינח נראית בך חקרוש ברוך חוא רו את ואינו נראח אמר רוך תבא חנפש שיש בח בל חמרות חללו ותחלל להקרוש ברוך חוא שיש בו בל חמרות חללו Hoc eſt: Magiſtri dixerũt, Vt anima replet corpus, ſic Deus ſanctus & benedictus replet mundum ſuum. Vt anima regit corpus, ſic Deus ſanctus & benedictus regit mundum. Vt anima eſt una in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus eſt unus in mundo ſuo. Vt anima non manducat, neq; bibit, ſic Deus ſanctus & benedictus nec manducat, nec bibit. Vt anima habitat in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus habitat in ſuperiori mundo. Vt anima uidet & non uidetur, ſic Deus ſanctus & benedictus uidet & non uidetur. Dixit ergo Dauid, Accedat anima cui inſunt omnes iſtæ proprietates, & laudet Deũ ſanctum & benedictum, cui etiam inſunt omnes iſtæ proprietates. Hæc omnia traditiones præmiſſæ. In his autem licet anima quodammodo Deo perſimilis cenſeatur, hæc tamen ſimilitudo quia accidentalis eſt, cum non niſi circa ipſius animæ accidentia conſiſtat, non poteſt eſſe ipſa Dei imago, ad quam anima ipſa creata eſt. Hanc enim imaginem in ijs naturalibus proprietatibus, atq; potentijs animæ conſiſtere oportet, quibus anima ipſa, ipſius Dei per cognitionem & amorem capax efficitur. Hæ autem potentiæ non ſunt, niſi memoria, intelligentia, & uoluntas. In his igitur ipſam Dei imaginem, ad quam homo factus eſt, conſiſtere, neceſſe eſt. Quemadmodum enim in Deo tres ſunt perſonæ, pater, filius, & ſpiritus ſanctus: ita in anima tres ſunt potentiæ, memoria, intelligentia, & uoluntas. Nam in memoria quidem imago patris relucet, quia memoria fœcunda cum actu dicendi producit uerbum. In intelligentia uerò imago exprimitur filij, quia filius per modum intellectus & naturæ gignitur. Vnde filius in diuinis eſt notitia genita, qua ſe pater cognoſcit. In uoluntate autem imago ſpiritus ſancti inſinuatur, quia ſpiritus ſanctus per modum uoluntatis à patre & filio, tanquam ab uno principio, & uno ſpiratore procedit. Quare ſpiritus ſanctus non eſt niſi amor, quo pater & filius ſe mutuo amant. Et ſicut filius gignitur à patre, & ſpiritus ſanctus ab utroq; procedit: ſic intelligentia oritur à memoria, intelligentiam pro potentia & actu accipiendo, & uoluntas ab utroq;, hoc eſt à memoria & intelligentia originem habet, uoluntatem tam pro ipſa potentia, quàm pro eius actu ſumendo. Ipſa quippe diuinæ trinitatis imago (ut Theologis noſtris placet) & præſertim Scoto in 1. lib. diſt. 3. q. ult. non in ſolis primis animæ actibus conſiſtit, ſed in primis & ſecũdis ſimul ſumptis. Ibi enim non tantum diuinarum perſonarum diſtinctio, origo atq; productio (ut dictum eſt) optimè refulgent: uerum ipſarum quoque identitas, ac diuinæ eſſentiæ unitas expreſſe repræſentantur. Sicuti enim pater, filius, & ſpiritus ſanctus non ſunt tres dij, ſed unus Deus: ita memoria, intelligentia, & uoluntas non ſunt tres animæ, ſed una ſolum anima, cum non ſit niſi una eius ſubſtantia.

Dei ſimilitudines in anima.

Imago Dei in anima ubi conſiſtit.

Filius in diuinis quid eſt.

Spiritus ſanctus quid eſt.

De no-

De nomine Dei אלהים *Elohim, & quomodo per illud diuina trinitas inſinuatur. Caput IX.*

CAPNIO.

CVm ad comprobandum diuinæ trinitatis myſterium, nihil ſit contra Iudæos iuniores aptius, nihil ualidius, quàm diuinorum nominum explanatio, idcirco te idem myſterium, ipſa Dei nomina exponendo, nunc probare opus eſt. Et primum per אלהים Elohim, quod communius eſt cæteris, id te facere oportet. GAL. אלהים Elohim (ut ipſe noſti) plurale eſt nomen, & id quod Dij apud nos, ſignificat. Cuius ſingulare eſt אל el, id eſt, Deus, uel potius אלוה Eloha, quod etiam idẽ eſt quod Deus. Hoc igitur nomen אלהים Elohim, & ſi pluralitatem deſignet, cum uerbo tamen ſingularis numeri iungi ſolet, quoties in ſcriptura ſacra pro Deo uero accipitur. Vt eſt illud in libri Geneſeos principio, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Hoc eſt, In principio creauit Dij cœlum & terram. Vbi igitur noſtra tam Græca q̃ Latina editio Deus habet, Hebraica ueritas Dij dicit. Quod quidem abſq; grandi myſterio factum non eſt. Quia enim iuxta D. Auguſtini ſententiam, opera trinitatis indiuiſa ſunt ad extra. Idcirco Moſes ille magnus ad inſinuandum omnes tres perſonas diuinas, patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum ſimul ad mundi creationem concurriſſe, אלהים Elohim, id eſt Dij in plurali dixit, & non אלוה Eloha, ſiue אל el, id eſt Deus in ſingulari. Ad oſtendendum autẽ tres illas perſonas eſſentialiter non diſtingui, ſed idem omnino eſſe: hoc eſt unũ Deum eſſe, & non tres Deos, ברא bara, id eſt creauit in ſingulari dixit, & non בראו barau, id eſt creauerũt, in plurali. Conſtat igitur per nomẽ אלהים Elohim cum uerbo ſingularis numeri iunctum, & perſonarum trinitatem, & eſſentiæ diuinæ unitatem optimè deſignari. Iudæi autem recentiores cum textum hunc minimè negare poſſint, ipſum falſa quadam expoſitione peruertere conantur. Dicũt enim, quod & ſi nomen hoc אלהים Elohim plurale ſit, indifferenter tamen & ſingulariter & pluraliter accipi ſolet, & quando pro uero deo accipitur, ſemper ſingulariter & nõ pluraliter tenetur. Et ſic illud hic teneri aiũt, cũ dicitur, In principio creauit אלהים Elohim. Vnde concludunt, quod cum אלהים Elohim hoc loco non pluraliter, ſed ſingulariter teneatur, haudquaquam nos inde inferre poſſumus, per ipſum perſonarum trinitatem inſinuari. Sed hæc fortaſſe Hebraicarum literarum ignaris dicere poſſent, non autem ijs qui earum penitus nõ carent cognitione. Nos igitur qui illarum non ſumus omnino expertes, & per Hebraicos ſacræ ſcripturæ textus, & per eorum Doctores, falſo textum hunc eos exponere probabimus. Nam in Berescith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione Geneſeos minori ſuper hunc textũ, legitur R. הונא Huna ita dixiſſe: Niſi hic ſermo ſcriptus fuiſſet, non licuiſſet dicere, Et creauit אלהים Elohim, id eſt Dij cœlum & terram. Super illud quoq; Gen. 1. ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו Id eſt, Et creauit Dij Adam ad imaginem ſuam, ad imaginem Deorum creauit eum. Ita ſcriptum legitur: Interrogauerunt hæretici R. Semlai, Quot Dij creauerunt mundum? Ait illis: Ego & uos quæramus à diebus antiquis. In commentarijs autem R. Moſis hadarſan in librum Geneſeos habetur, quod ſic eis reſponderit: Ego & uos quæramus à lege. Nam creauerunt Dij Adam, non eſt ſcriptum, ſed creauit Dij Adam. Rurſus interrogauerunt eum, Quid eſt quod ſcriptum eſt: In principio creauit Dij cœlũ & terram? Nam in principio creauerunt Dij, non eſt ſcriptũ, ſed in principio creauit Dij. Dixit R. Semlai, In omni loco in quo inuenis pro hæreticis obiectionem, inuenis quoq; medicamentum illius in latere eius. Huic ſimile eſt illud quod habetur in libro כנהררין ſanhedrin, in cap. quod incipit אחד דיני ממוניות Ehad dine mamonoth, id eſt, unum iudiciorum diuitiarum, circa finem, cum dicitur R. Iohanan ſic dixiſſe: Omnis locus unde Epicurei facti ſunt hæretici, reſponſionem habet in latere. Vbi enim dicitur, Faciamus hominem ad imaginẽ noſtram: ibi quoque ſubditur, Et creauit אלהים Elohim, id eſt Dij hominem ad imaginem ſuam.

Iudæorum iuniorum falſa expoſitio.

Confutatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et cum dicitur Gen. 11. Descendamus, & confundamus labia eorum. Tunc etiam dicitur ibidem, Et descendit Dominus ad uidendum ciuitatem & turrim. Et ubi scriptum est, Gen. 35. Quia ibi apparuerunt ei Dij. Ibidem quoque legitur: Et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi. Item eodem in loco: Et surgamus & ascendamus ad domum Dei, & faciam ibi altare Deo exaudienti me in die tribulationis meæ. Hactenus traditio. Alia quoq; multa præter ista, in sacris literis comperiuntur loca, in quibus & nomen אלהים Elohim, & alia quædam nomina de Deo dicta, pluraliter ponuntur. Quem quidem de Deo loquendi modum, nemo interpretum transtulit, cum ualde incongruus uideretur. Idcirco tamen (ut arbitror) illa priscorum scriptura admisit, ut recentiorum Iudæorum pluralitatem diuinarum personarum negantium, fortius conuinceretur impietas. De quibus nonnulla in expositione Gen. quæ R. Mosi Hadarsan ascribitur, inseruntur. Vbi super illud, In principio creauit אלהים Elohim, id est dij cœlum & terram: sic ad uerbum dicitur, Quæsierunt hæretici à R. שמלאי semlai, dicentes, Quot Dij creauerunt mundū? Respondit: Ego & uos quæramus hoc à lege: dixerunt ei, Ecce scriptū est Deute. 4. cap. Quæ est gens magna, quæ habeat Deos propinquantes sibi, Ecce duo רש וריות ressuioth, id est principia. Dixit eis, Legite finē uersus. Sicut Dominus Deus noster in omni inuocatione nostra ad eum. Non enim scriptum est ad eos, sed ad eum. Aiunt illi, Ecce adhuc scriptum est Iehos. ulti. cap. לא תובלו לעבר תא יהוה בי אלהים קר שים תוא Hoc est, Non poteritis seruire Deo, quia Dij sancti ipse. Dixit eis, Legite finem textus. Non enim dicit, Quia Dij sancti ipsi, sed quia dij sancti ipse. Dixerunt iterum ei: Ecce scriptum est 2. Reg. 7. cap. ומי בעמך ישראל גוי אחר בארץ אשר הלכו אלהים לפר ות id est, Et quis ut populus tuus, sicut Israel gens una in terra, propter quam iuerunt dij ad redimendum. Ait eis, Legite quod cōsequēter scriptum est: Non enim לחם lahem. i. sibi, pluraliter scriptum est. Sed ad redimendum, לו lo, id est sibi singulariter. Rursum quoq; dixerunt ei, Ecce scriptum est apud Ierem. 23. cap. ותפבתם את דברי אלהים חיים Id est, Et peruertistis uerba Deorum uiuentium: ait illis, Legite finem literæ. Non enim scriptū est, Dominorum exercituum, sed יהוה צבאות אלהינו Domini exercituum Dei nostri. Hæc traditio. Vbi hoc nomen אלהים Elohim, pro Deo uero accipitur, & tamen cum adiectiuo pluralis numeri coniungitur. Quod fieri minimè contingeret, si illud (ut ipsi aiunt) pro Deo uero acceptum, semper singulariter teneretur. Huic præterea loquendi de Deo modo, simile est quod apud Hoseam 11. cap. ita scriptum legimus, סבבני בבחש אפרים ובמרמה בית ישר אל ויחורה עור רד עם אל ועם קרשים נאמן Hoc est, Circūdederunt me cum negatione, uel mendacio Ephraim, & cum dolo domus Israel. Iuda uerò adhuc erit dominans cum Deo, & cum sanctis fideli. Vbi glossa R. Selomonis ait, Cum sanctis fideli, id est cum Deo sancto & benedicto. Neq; hic prætereundum puto quod in Midras coheleth, id est in expositione Ecclesiast. legitur, super illud 5. capitis, אם עשקרש וגזל מרשפט רצרק הראת במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם Id est, Si oppressionem egeni, & ablationem iudicij & iusticiæ uideris in ciuitate, nō mireris super huiuscemodi uoluntate. Nam excelsus super excelsum custodiens est, & excelsi super eos. Ibi enim sic dicitur, Si uideris oppressores pauperum & egenorum, & iusticiam, id est iustum uiuentem, in æternum multiplicantem sibi bonitatem & pacem, timeas iudicium gehennæ. Quia excelsum super excelsum custodiens est, hi sunt angeli. Et excelsi sunt super eos. Hic est Deus sanctus & benedictus. Plurimis præterea in locis, nomen hoc אלהים Elohim, cum pro uero Deo sumitur, cum uerbo pluralis numeri copulari comperimus. Quod nequaquam fieret si pro uero Deo acceptum, semper singulariter teneretur. Et ut cætera id genus penè infinita prætermittam, illud unum quod maximè ad propositum facit, exempli gratia adducam. Sic enim in 1. cap. Gen. scribitur, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id est, Et dixit אלהים Elohim id est, Dij faciamus hominē ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram, Si igitur hoc in loco אלהים Elohim

Elohim singulariter teneretur, non faciamus, sed faciam, dixisset. Neque ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram, sed ad imaginem meam tanquam similitudinem meam, protulisset. Dixit autem, ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram, & non ad imagines nostras, tāquam similitudines nostras. Vt personarum identitatem, ac diuinæ essentię unitatem indicaret. Nam & si tres diuinæ hypostases personaliter ab inuicem distinguantur, cum alia sit persona patris, alia filij, alia spiritus sancti, essentialiter tamen non distinguūtur, sed idem omnino sunt. Cum igitur nomen hoc אלהים Elohim, pro Deo uero hic accipiatur, atque cum uerbo faciamus quod pluraliter profertur, cōiungatur, clarum profectò est, illud hic pro Deo uero sumptum, non singulariter, sed pluraliter, ad pluralitatem diuinarum personarum insinuandam teneri. Iuniores tamen Iudæorū textus huius ueritatem quibusdam irrationabilibus, nedū falsis extorsionibus peruertere conantur. Quidam enim dicunt, ideò Deum cum hominem conditurus esset, pluraliter locutum fuisse, quia cœlestem familiam consuluit. Quorum certè dictum inane atque nullum esse, ex eo maximè patet, quod cœlestia omnia Deo seruiant, & eorum consilio ipse non egeat. Quidam uerò ut R. Dauid, & R. Moses Gerundensis, hoc in loco aiunt, propterea Deum hoc loquēdi modo usum fuisse, quia cum terra tunc locutus est, eo quod homo quē facturus erat, ex diuina & terrena re cōstare debebat. Sed hoc profectò dictum tam stultum ac ridiculosum est, ut confutatione non egeat. Fatuitas quippe ridiculosa est, dicere, Deum ad hominis creationem terram sibi adiutricem aduocasse. Quidam denique dicunt, quod Grammaticè loquendo, hoc loco nomen hoc אלהים Elohim non coniungitur cum uerbo pluralis numeri Faciamus, sed cum uerbo Dixit, quod singulare est. Ita enim dicit textus, Et dixit אלהים Elohim. Et postea sequitur, Faciamus hominem. Hoc etiam nihil est. Nam & si Elohim immediate non connectatur cum uerbo faciamus, connectitur tamen mediate, quod idem prorsus est. Neque enim aliud quàm אלהים Elohim, dixit, Faciamus hominem. Quamuis autem hic nomē אלהים Elohim pro Deo uero captum, non immediate, sed mediate cum uerbo pluralis numeri copuletur, alijs tamen quàm plurimis in locis immediate copulatur, sicuti Bibliam Hebraicis characteribus scriptam, legentibus facile patet. Hi tamen, cæteriq; omnes qui huius textus sententiam deprauare nituntur, per illud facile conuincuntur, quod in Midras coheleth, id est in expositione Ecclesiastis, super illud quod in 2. ca. sic habetur, בי מה תארם שיברא אחרי תמלך את אשר בבר עשוהר Id est, Quis est homo, qui ueniat, uel intret post regem, qui iam fecerunt eum? Sic enim ibi dicitur, Post regem, uidelicet aliorum regum regem, Deū, sanctum & benedictum, tu ne ualebis stare? Docet autem per hoc, dicendum, quod non est scriptum qui fecit eum, sed qui fecerunt eum. Quod ex quo in lege scriptū est, dici potest, Deus enim sanctus & benedictus, & domus iudicij eius fecerunt eum. Si autem ex hoc dixeris, Duo ergo sunt principia. Non sequitur. Nonne enim iam dictum erat, Deuter. 32. cap. Ipse fecit te, & aptauit, uel parauit, uel ōrnauit te? Hucusq; traditio. In qua tria notatu admodum digna, atque ad rem propositam aptissima ponuntur. Primum quidem est, quod uerbum pluralis numeri fecerunt, propterea cum nomine singularis numeri rex, in conditione hominis iungitur, quia Deus cum hominem conderet, pluraliter locutus est, dicēs, Faciamus hominem ad imaginem nostram. Hinc Psalmographus dixit Psalmo centesimo quadragesimonono ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במולבם Hoc est, Lætetur Israel in factoribus suis, filij Sion exultent in rege suo. Hinc quoque & Esaias ait 54. cap. בי בעלור עשיך יהוה צבאות שמו Id est, Quia damnatores tui, facto res tui: Deus (tetragrammaton) exercituum nomen eius. Secūdum uerò est, cum in hac traditione dicitur, quod Deus sanctus & benedictus, & Domus iudicij eius fecerunt hominem. Vbi per Deum sanctum & benedictum, naturæ diuinæ unitas ostēditur: per domum uerò iudicij eius, personarum trinitas innuitur. Nam domus iudicij apud Iudæos dicebatur, cum tres ad minus simul sententiam aliquā

Iuniorum Iudæorum falsæ expositiones. Cōfutationes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ferebant, quæ & si plurium esse poterat, non tamen pauciorum, dummodo impares numero semper essent. Domus igitur iudicij Dei non est, nisi pater, & filius, & spiritus sanctus. Eapropter in Bereschith Rabba, id est in expositione libri Genes. super illud 19. cap. dictum, ויהוה המטיר על סדם ועל עמורה גפרית ואש Hoc est, Et Deus pluit super Sedom & super Amora sulfur & ignem: dixit Rabbi Eleazar, In omni loco, ubi in scriptura ponitur Deus tetragrammaton, semper intelligitur ipse, & domus iudicij eius. Hoc etiam idem Rabbi affirmat in Midras שיר חשירים Sir hasirim, id est in expositione Cantici canticorum, super illud 1. cap. לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי Id est, Equæ meæ in curribus, uel in equitaturis Pharaonis assimilaui te amica mea. Tertium autem est, cum in eadem traditione subinfertur, quòd Deus & domus iudicij eius, non sunt duo rerum omnium creatarum principia, sed unum duntaxat principium. Ex quo patet quod prisci Iudæorum Doctores, non negabant diuinæ trinitatis mysterium, sed tantum plura principia, siue plures Deos: quod non minus Christiana religio detestatur. Quæ cum ita sint, luce clarius constat, per nomen אלהים Elohim, tres diuinas personas intelligi debere, quæ tanquam unicum principium, ad rerum omnium productionem simul concurrerunt.

De nomine Dei quatuor literarum, quod est τετραγράμματον, *estq;* יהוה *quod Hebræi* שם המפורש *Sem hammephoras, hoc est, nomen expositum uocant.* Cap. X.

CAPNIO.

QVoniam inter cætera diuina nomina, per nomen Dei τετραγράμματον, diuinæ trinitatis mysterium maximè insinuatur, eam ob rem ad Iudæorum ceruicẽ magis conterendam, uellem abs te scire, quid de hoc nomine Talmudistæ atq; Cabalistæ senserint. GAL. Admodum profectò miranda utriq; senserunt. Quare ne ipse plura dicam, ea duntaxat referam, quæ & R. Haccados, & Rabbi Moses filius Maimonis dicunt. Nam R. quidem Haccados, qui Latine Doctor noster sanctus interpretatur, in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id est reuelatorem secretorũ nuncupauit: interrogatus ab Antonino consule urbis Romæ, de huiusce nominis significatu, multa ualde mira detexit. Cuius uerba refert Rabbi Nehumias Haccanæ filius, in epistola secretorum ad filium suum Haccanam scripta, quam Hebræi אגרת חסורות ighereth hassodoth uocant: sic dicens, בקש פעם אחת אנטונינוס גזיר על עיר רומי מרבינו חקדוש שילמדהו אמותות תרמות שם ר' אותיות ושם ר' אותיות ושם מב' אותיות. תשובת בעבור שהשאל חיות גלמר מחאמת ריצח לומר מחוראת שם בן ד' אותיות ושם יב' אותיות ושם ארבעים ושתים אותיות אני מוריע לך אותם חיות חסורות אלהים אשר ראוי חיותם נסתרות מכל איש אבל בעבור שאני מביר חיותך מהתלמידים חמאושרים והיא רבר קרוב אל חסברת לגלות לחס אלו חרברים לפי שאנשי אותח חמירנח אנן ראוי להסתיר רברים באלו לפי' אורייתא שאין לאל שם אשר אנו נובל להשיג חברת לפי שעצמיותו היא שמו ושמו עצמיותו ובמו שמעצמיותו לא נובל להשיג שום חברת לפי שעם איתח חיריעח חיינו רומים לו בך משמו לא נובל להשיג יריעת עם כל זח כל שמיותיו יש לחס חוראח לפי ששם ארבע אותיות חוא יהוה עצמיותיו ומראח יריעח יותר שלמח ויותר עצמיית בפי מח שאנו רבו־ לין לקבל ומזח מצטרפים כל שמיותיו ולפי זח חשם נקרא שם חמפורש לא שחוא יחיח שמו חעצמיי אבל אנו אומרים אותו לפי שזח חוא כל מח שבח יכו יובל להשיג ויותר גבוח לא נובל לעלות ותרע משם יב' אותיות ושם מב' שאינם שמיח אשר תיבח אחת תחיח נעשח מישני עשר אותיות או מארבעים ושתים אותיות אבל באי זח שם שתחיח יש רוב מלות שונות שחוראתם אחת: Hoc est, Quæsiuit aliquando Antoninus consul urbis Romæ à Rabbeno Haccados, ut eum de ueritate instrueret, eius uidelicet quòd signat nomen quatuor literarum, & nomen duodecim literarum, ac nomen quadraginta duarum literarum.

Respon-

Responsio. Quod petis te de ueritate informari, eius scilicet quòd demonstrat nomen quatuor, nomen duodecim, & nomen quadraginta duarum literarum: notũ tibi facio, hæc esse arcana diuina, quæ omnes homines clàm esse debent. Verumtamen quia te ex scholasticis benemeritum esse cognosco, consentaneumq; rationi est, detegere illis huiusmodi res: quoniam huiusce generis hominibus haudquaquam occultanda sunt talia: idcirco notum tibi facio, Deum non habere nomen, cuius nos cognitionem habere possimus, quandoquidem eius substãtia est nomẽ ipsius, & econtra. Et quemadmodum eius substantię notitiam nullam habere possumus, quoniam ea cognita, ei similes efficeremur: ita sui nominis cognitionẽ habere nequimus. Nihilominus omnia eius nomina sunt attributiua. Et quia nomẽ quatuor literarum operationibus eius peculiarius est: ostenditq; eius noticiã perfectiorem, & illi accommodatiorem: prout nobis est possibile captu, & ex hoc nomine procedunt omnia eius nomina. Ideo hoc nomen dictum est שם המפורש sem hammephoras, non quòd ipsum sit eius nomen substantiale: sed nos id dicimus, quoniam hoc est, quantum nostra facultas comprehendere potest, & altius ascendere non possumus. Notare autem debes, nomen duodecim, nomenq; quadraginta duarum literarum non esse nomina: quorum unumquodq; uerbum duodecim literis constet, aut quadraginta duarum, sed quodlibet eorum sunt uerba diuersa, quæ unum ostendũt. Hæc ille. Rabbi autem Moses Aegyptius in libro More, in sexagesimo primæ partis capite, sic ad uerbum ait: Omnia nomina creatoris in libris omnibus inuenta, ab effectibus deriuata sunt, præter unum nomen, quod est יהוה, & est nomen appropriatum creatori altissimo. Et propter hoc uocatur שם המפורש sem hammephoras, id est nomen expositum. Vult autem dicere, quòd ipsum est significans & ostendens creatoris substantiam, ac eius quidditatem, ostensione & significatione perfecta ac manifesta: in qua non est æquiuocatio, neq; mixtura, id est nihil est quod commune sit Deo & creaturæ in hoc nomine. Reliqua autem ipsius gloriosa nomina significant æquiuocè, & cum mixtura: eò quòd sunt ab operibus similibus ijs quæ sunt in nobis deriuata. Ita quòd etiam nomen illud quod loco יהוה id est, quatuor literarum dicitur, quod est ארני Adonai, ab hoc uerbo ארון Adon, quod est Dominus, deriuatum est. Et inde est quòd angelus quoq; dictus est ארני Adonai. Sicur dictum est Gen. decimooctauo capite, ארני Adonai, si quæso inueni gratiam in oculis tuis. Manifestaui autem tibi hoc in uerbo ארני Adonai, quo nomen creatoris pronominatur. Quia magis appropriatum est Deo altissimo, quàm alia omnia nomina creatorem notificantia. Cætera uerò, ut דיין Dayyan, id est iudex, & צדיק czadik, id est iustus, & חנון Hannun, id est gratiosus uel pius, & misericors: manifestum est, quòd communia sunt atq; deriuata. Nominis autem quod scribitur quatuor literis יהוה, nescitur deriuatio nota: nec ipsum cum alio participat. Et non est dubium, quòd hoc nomẽ gloriosum, quod non profertur, neq; pronunciatur, neq; dicebatur, nisi in sanctuario à sacerdotibus Domini sanctificatis, & solum in benedictione sacerdotum, & tunc etiam à sacerdote magno, & in die ieiunij gloriosæ sanctificationis: est nomẽ illud, in quo non est participatio inter creatorem & aliquid aliud. Breuiter autem dico, quòd celsitudo & excellentia huius nominis idcirco tanta reputatur, & cauetur ne loquatur aliquis per ipsum cautela magna & terribili, quia significat creatoris substantiam atque essentiam: ita quòd nulla creatura communicat cum eo in significatione illa: quemadmodum asseuerant magistri nostri, in persona Dei dicentes, Nomen meum est unicum, uel appropriatum mihi. Cætera uerò omnia Dei nomina, qualitates & reliqua significant. Cumq; multiplicata fuissent huiusmodi creatoris nomina, ab eius operibus deriuata, transire fecerunt super cor nonnullorum filiorum Adam, quòd multas ipse habeat qualitates, secundum multitudinem operum, à quibus nomina illa deriuantur. Et eam ob rem promisit dare hominibus intellectum, qui ab eis huiusmodi errorem amoueret. Dixit enim Zacharias decimotertio capite, In die illa erit Dominus unus, & nomen

Deus proprie non habet nomen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius unum. Vult dicere, quod sicuti ipse Dominus unus est, ita tunc uno dunta/xat uocabitur nomine, quod eius substantiam, uel essentiam absque deriuatione ab aliqua actione, significat. Dictum est autem in פרקי pirke, id est capitulis Rabbi Eliezer, quod cum adhuc mundus non esset creatus, erat Deus sanctus, & benedictus, & nomen eius tantum. Animaduerte quàm euidenter ostendat, quòd omnia hęc Dei nomina deriuata, sint nouiter post mundi creationem inuenta. Et hoc quidem certum est, quia omnia ab aliquibus operibus in mundo inuentis, denominantur. Sed cum consideras Dei essentiam ab omni operatione denudatam, ne quaquam erit ei nomen deriuatum, sed unum tantummodo, ad eius essentiam designandam. Nullum autem est apud nos nomen, quod non sit deriuatum, præter τετραγράμματον יהוה. Quod est שם המפורש sem hemmephoras, id est nomen expolitum absolute. Nec aliud esse credas, quàm ist:id. Neque pertranseant cortuum scribentium breuia uanitates, & ea quæ fortè ab eis audisti, uel in eorum libris uanissimis inueniſti, delirantium nomina quædam, ab eis composita, & nihil penitus significantia. Quæ diuina nomina uocant, dicuntq;, quòd magna sanctitas, atque mundicia sit ad effectum consequendum, necessaria, & quòd possibile sit homini cum huiusmodi nominibus miracula facere. Non enim decet prudentem hominem has uanitates atque insanias audire, nedum credere. Nec est aliquod aliud nomen quod המפורש hammephoras, id est expositum uocetur, nisi hoc gloriosum quatuor literarum nomen, quod cum literis suis minime legitur. Manifeste autem cum expositione dixerunt in libro, qui dicitur ספרי siphre, super illud Num. sexto capite: Sic benedicetis filijs Israel. Sic hoc est in lingua ista. Sic, id est cum שם המפורש sem hammephoras. Dicebatur autem in sanctuario, sicut scriptum est: in ciuitate uerò secundum quod pronunciatur, hoc est pro eo dicebatur ארני Adonai. Dictum est quoque in Talmud super illud Num. 6. cap. Sic benedicetis filijs Israel. Sic, id est cum שם המפורש sem hēmephoras, uel cum eius pronunciatione. Docet autem quid sit dicendum quod ait: Et ponite, uel nominate nomen meum unicum, scilicet mihi. Ecce expositum est ibi, quòd שם המפורש sem hammephoras sit nomen quatuor literarum, & quòd ipsum solum creatoris substantiam absque mixtura & significatione alia significet, atque ostendat. Eapropter dixerunt magistri in persona Dei: Nomen meum est unicum mihi. Hæc omnia prædicta Rabbi Moses ben Maimon. CAPNIO. Dic obsecro, hoc nomen quatuor literarum, ut scriptum est, siue ut literæ ipsæ sonant, quomodo proferatur. GALATINVS. Quidam ex nostris aiunt, hoc nomen in nostris literis sonare Ioua. A quo dicunt fortè apud antiquos nomen Iouis irrepsisse. Sed maximè profectò errant, huiusmodi gentilitatis blasphemiam tam sancto nomini inferentes. Non enim hæ quatuor literæ יהוה si ut punctatæ sunt, legantur, Ioua reddunt: sed (ut ipse optimè nosti) Iehoua efficiunt: quamuis Iudæi illud pronunciare ut scriptum est, non audeant: sed loco eius, ארני Adonai, quod idem est quod Dominus, proferant. Qui autem illud in nostris literis Ioua sonare contendunt, id ex eo potissimum probare conantur, quòd Hebræorum Grammatici dicunt, cum sceua aliqua literarum gutturis sequitur, plerunque & sceua ipsum & gutturis literam simul per syncopam auferri. Nam exempli gratia, יהירה Iehuda, nonnunquam יורה Iuda & scribitur & pronunciatur, & יהושע Iehosua יושע Iosua, & יהויכין Iehoiachin יויכין Ioiachin, & תהלים tehilim תלים tilim. Et reliqua multa id genus. Quod similiter quoque in hoc nomine Dei magno fieri uolunt. Qua ex re illud Ioua apud nos sonare inferunt, cum in eo sceua litera he literam gutturis præcedat. Quod si uerum esset, ipsum nomen non יהוה sed יוה sine sceua & he litera scriberetur. Et sic non tetragrammaton, siue quatuor literarum esset, sed trium duntaxat. Quod nec cogitari quidem licet. Nefas enim est, eo in nomine quicquam uel addi, uel minui. Sed sic omnino debet & scribi & pronunciari (si tamen pronunciandum est) sicut Deus ipse Mosi illud scribi debere mandauit. Quocirca Grammaticorum Hebræorum regula quam in/

Amuleta blasphema.

ducunt, in eo locum nullum habet, quamuis & in reliquis nusquam, uel rarissimè in sacris uiginti quatuor libris seruata reperiatur, sed in alijs fortasse tantum codicibus, & præcipue apud Talmudistas. Ipsum igitur nomen Dei tetragrammaton cum sceua & he litera quæ lenem habet aspirationem, & scribi & pronunciari, necesse est. Quare caueant, qui illud apud nos Ioua sonare affirmant. Non enim Ioua, nec Ieoua, sed Iehoua cum leni aspiratione, sicut scribitur, pronunciandum est. CAPNIO. Quomodo Hebræi nomen hoc interpretantur? GALATINVS. Illud alij quidem ex ipsis generans interpretantur: alij uerò qui essentiat, siue qui dat omnibus esse: alij autem unus & omnia, siue omnia uniter ut causa, siue unus omnia eminenter continens. CAPNIO. Cur nomen hoc Iudæi pronunciare non audent? GALATINVS. Propter ea quæ habentur in libro קרושין chidduſsin, id est sanctificationum, in capite עשרה יוחסין Hassara iohasin, id est decem nobiles, super illud Exod. tertio capite, Hoc est nomen meum in æternum. Ibi enim legitur, quòd dixit quidam senior, non esse scriptum, לעולם leolam, id est in æternum, sed לעלם lealam, id est ut cæletur. Rabbi autem Abina obiecit, dicens: Scriptum est, Hoc est nomen meum. Et iterum scriptum est ibidem, Hoc est memoriale meum, dixit Deus sanctus & benedictus. Non legor sicut scribor. Scribor enim cum iod he uau he, uidelicet יהוה Quod est nomen tetragrammaton. Et legor cum aleph daleth nun iod. Quæ literæ ארני Adonai efficiunt, quod idem est quod Dominus. Quare præceperunt magistri, loco eius Adonai debere legi. Hæc ibi. Quocirca ut legitur in libro Sanhedrin in capite, Helec. Dixit Abba Saul, Qui pronunciat ipsum nomen quatuor literarum, ut scilicet literæ eius sonant, non habebit partem in seculo uenturo. Eapropter ubicunque nomen illud reperiebāt, ipsum minimè proferre audebant, sed loco eius Adonai pronunciabant. Sacerdotes tamen illud ut scriptum est, pro ferebant: dum populo in sanctuario benedicebant. Non enim extra sanctuarium (ut ipse scribis in pulcherrima illa epistola, quam secundò abs te accepi) ineffabile effari licebat. Quod Rabbi Moses filius Maimonis in primo & sexagesimo cap. primæ partis libri More affirmant. Mandatum (inquiens) est nobis Num. 6. cap. à sacerdotibus benedici. Et ibi est nomen Domini secundum propriam eius scripturam: & ipsum est, שם המפורש sem hammephoras, id est nomen Dei expositum. Hæc ille. Hæc autem benedictio cum nomine Dei quatuor literarum, quæ cum tribus digitis ambarum palmarum erectis, & duobus depressis fiebat, ad designandam diuinarum personarum trinitatem per ipsum nomen significatam, in Symeone Iusto, qui Christum infantulum suscepit in ulnis, penitus defecit. Vt idem Rabbi Moses eodem in loco attestatur his uerbis: Ex quo mortuus fuit Symeon Iustus, cessauerunt fratres eius sacerdotes, scilicet cum nomine Dei quatuor literarum populo benedicere. Erant autem post ipsum cum nomine Dei quatuor literarum benedicentes. Hæc ille. Qui ibidem quoque sic ait: Cum hoc nomen in sanctuario, & populi benedictione proferretur, non erat omni homini notum, quonam pacto pronunciaretur, aut cum qua uocali unaquæq; eius litera sonum redderet, & utrum oporteret aliquas earum duplicari, an simpliciter, siue leniter proferri. Erant autem uiri sapientes, significationem ipsius nominis, modumq; prolationis ab inuicem recipientes. Quæ neminem docebant, nisi discipulum ipsis dignū, & semel duntaxat in hebdomada. Ego autem opinor, quòd cum nomen quatuor literarum sapientes filios suos docerent, & non nisi semel in hebdomada, hoc non erat solum modo docere, qualiter proferretur, sed eius quoq; significationē: propter quam huiusmodi nomen inuentum fuit, atq; impositum. In eo quippe diuinū est mysteriū. Hactenus Rabbi ille. CAP. Si hoc nomen apud eos (ut optimè probasti) aliquando proferebatur, quamobrē igitur ineffabile dicebatur? GAL. Hoc magno absq; mysterio esse nō potest. Nō enim hoc nomē quo aduocē ipsam nominis ineffabile dicitur, cum & ipsi illud (ut dictū est) quādoq; pronūciarint, & æque ut scriptū est, facile proferri possit, si literę ipsæ cum apicibus & punctis legantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex ipsis enim (ut dictum est) hæc uox Iehoua redditur. Sed quo ad mysterij significatū omnino ineffabile est: ita enim distincte diuinam essentiam significat. Vt cum simplicissima ipsius unitate, & diuinarum personarum trinitatem, & æternam earum distinctionem, originem, productionemq; aperte insinuet. Quia igitur Deus trinus & unus, qui omnino ineffabilis est atq; incomprehensibilis, per hoc nomen significatur: idcirco nomen ipsum ineffabile dicitur. Eam ob rem antiqui Iudæorū à Mose illo magno edocti, ad designandam hanc diuinæ trinitatis & unitatis ineffabilitatem, statuerunt hoc nomen minimè proferri: sed ubicunq; inueniretur, loco eius, nomen hoc אדני Adonai, quod Dominus interpretatur, pronunciari debere. Quam ob rem ubicunq; hoc nomen nobis interpretandum occurrit, ipsum quandoq; quidem Deus secundum eius significatum, quandoq; uerò Dominus iuxta ipsius pronunciationem, nos in Latinum uertere solemus, prout magis congruum esse uidetur. Ob hanc etiam Dei ineffabilitatem, dixit Rabbenus Haccados (ut paulò superius memorauimus) Deum ipsum non habere nomen, cuius nos cognitionem habere possimus. Quod Mercurius quoq; ille Trimegistus sentire uidetur, dū ait, ὃν γὰρ ὁ ὢν ὀνόμα οὐκ ἔστιν. id est, Est enim qui est absq; nomine. Et rursus de huiusce nominis ineffabilitate inquit, ὃ τὸ ὄνομα ὁ θεὸς μόνος ἀνθρωπίνῳ στόματι λαλῆσαι, hoc est, Cuius nomen non potest humano ore effari. Quod neq; cacodæmon tacere potuit. Nam Apollo Delphicus quærenti cuidam quid Deus esset: ita inter cætera respondit, ὃ δὲ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χορόμενον. Id est, Cuius nomen nec uerbo capiendum.

Quomodo diuinæ trinitatis mysterium per nomen Dei tetragrammaton distinctè exprimatur. Caput X.

CAPNIO.

VElis nunc obsecro, quo'nam pacto hoc nomen Dei tetragrammaton diuinæ trinitatis unitatisq; arcanū distincte insinuet, reserare. GAL. Si nomen hoc quatuor literarum diligentius inspicias (quod tamen non est nisi trium, cum tribus enim tantum literis scribitur, quia tamē una earum geminatur, ideo quatuor literarum seu tetragrammaton dicitur) uidebis idem nomē & unum esse, & tria. Sed quod unum est, ad essentiæ unitatem: quod uerò tria, ad trinitatē respicit personarum. CAP. Clarius quæso hæc edisseras. GAL. Rabbenum Haccados audi, in prima petitione eius libri, qui גלי רזייא Gale razeya, id est reuelator arcanorum inscribitur, optimè & clarè hac de re loquentem: cuius uerba hæc sunt: ראחר שפתחתי לר זה חבט ששם בן ארבע אותיות בפי תואר בתבור אשר הוא בל שונגני העברית הוא זה יהיה הוא אלוה מוליך ולפי שלא יובל לחיות מוליך בלא מוליך ראוי הוא להשתעת תאחבת בין חמוליך למוליך ולהפך בין חמוי וליך למוליך לפי שאם לא היחוה לא חיה מוליך ואם לא היה משתעת אחבת ביחד יולך למוליך היה המולוך נפרד מהמוילך וחיו שני עצמיים אבל אנחנו ניצח חמוליך והמוילך היותעצם אחר ולפיבך הוא נצרך מוחאחר לאחר השתעת חאת בח ולפיבך מזה חשם חמפורש היא נגזר שם שנים עשר אותיות בי הוא אב בן ירוח חקדש אשר בלשונינו העברית שם שנים עשר אותיות נבהב בך בלעיל ולפי שאינו נמצא שום רבר באל אשר לא יהיה אל משם שנים עשר אותיות משתעת שם ארבעים ושתים אותיות אשר הוא אב אלהים בן אלהים רוח חקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה אשר בעברית חם ארבעים ושתים אותיות מראות חשם חנזכר ורע אלו השמות היות מחסורות חאלהים אשר ראוי לח כתירם מבל אחר עד שיבא מישיח צרקנו ואני גליתים לך ואתה חזקם בסוד ז Id est, Postquam aūt hoc tibi aperui, animaduerte nomen quatuor literarū, prout scriptio eius est. sic enim scribitur in lingua nostra Hebraica יהוה, ipsum Deū generantem significare. Et quia non potest esse generans absque generato, necessariò amor à generante in generatum, & è conuerso procedere debet: quoniam si hoc

si hoc non esset, non generaret. Et si non procederet amor à generato in generantem, distingueretur q; generatus à generante, duæ substantiæ essent. Propterea nos uolumus generantem & generatum unam esse substantiam. Idcirco necesse est, ex altero in alterum procedere amorē. Eapropter ex hoc Sem hammephoras deriuatum est nomen duodecim literarum: estq; Pater, filius, & spiritus sanctus: quæ in lingua nostra Hebraica duodecim literis scribuntur. Quoniā autem non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum literarum, quod est Pater Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus, Trinitas in unitate, & unitas in trinitate. Quę in Hebraico sunt quadraginta duæ literæ. Notare autem debebis, hæc nomina esse ex diuinis arcanis, quæ à quocunq; occultari debent, quousq; ueniat Messias iustus noster. Illa tibi patefeci, tu autem ea fortiter occule. Hæc Rabbenus ille Haccados. CAP. Quam quam Rabbi iste, quem meritò ipsi רביגו הקדוש Rabbenu Haccados, id est magistrum nostrum sanctum uocant, per nomen Dei tetragrammaton & diuinarum personarum trinitatem, & diuinæ essentiæ unitatem, ac filium à patre generari, & spiritum sanctum quem ipse rectè Amorem appellat, ab utroq; procedere, ac unū quenq; uerum Deum esse, tresq; unam esse essentiam, unumq; Deum, optimè prouauit. Quia tamen liber eius Gale razeya rarissimus est, & qui eum habent, propter mysteria Christianæ fidei in eo contenta, ipsum penitus occultant, unde quidam eorum illum à nobis confictum esse dicere audent. Ideo ut & ueritas ipsa clarius innotescat, & iuniorum Iudæorum cæcitas magis appareat: optimè quidem facies, si iuxta aliorum quoque ueterum tam Talmudistarum, quàm Cabalistarū sententias, per hoc sanctissimum nomen, diuinæ trinitatis arcana, prout te interrogauero, detexeris. Primum itaque quid sibi uelint huius nominis literę, resera. GALATINVS. Literæ huiusce nominis, & si (ut dixi) quo ad numerum quidem quatuor sint, unde & Græce haud ineptè τετραγράμματον dicitur: in ueritate tamen non sunt nisi tres, scilicet י iod, ה he, ו uau. Ex eo autē quòd secunda bis ponitur, secundo scilicet loco & quarto, quatuor esse censentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas designant hypostases. Nam prima quidem scilicet iod quæ principium interpretatur, eo quòd omnium aliarum principium sit, cum ab ea unaquæq; originem scripturæ habeat, ipsaq; à nulla originem sumat, rectissimè patrem in diuinis insinuat, qui cum à nullo sit, aliæq; personę ab eo emanent, principium sine principio dicitur. Secunda uerò scilicet ה he, quæ esse uel uiuere significat, filium in diuinis aptissimè innuit, per quem omnia quæ facta sunt, esse cœperunt, & quicquid factum est, in ipso uita erat. Tertia autem scilicet ו uau, quæ copulatiuam dictionem Et, denotat, spiritum sanctum optimè exprimit, qui cum sit amor patris & filij, quo se uicissim amant, rectè copula, id est nexus utriusque nuncupatur. CAPNIO. Cur harum literarū sola secunda geminatur? GALAT. Ad insinuandum solum filium, qui secunda est in trinitate persona, duplicem habere respectum. Nam pater quidem qui prima persona est, cum sit solum producens, & non productus, unum tantum quo ad hoc habet respectum. Spiritus sanctus quoq; qui tertia persona est, cum solū productus sit, & non producens, unum etiam duntaxat respectum habet. Ipse autem filius qui secunda persona est, cum productus sit, & producens, duos habet respectus: nam & à patre productus est, & unà cum patre spiritum sanctum producit. CAP. Quamobrē in antiquis Hebręorū codicibus hoc nomē tetragrammaton per tres iod literas scriptū reperitur, quæ & circulo claudūtur, & eis camez punctus supponitur, hoc modo (יִי) GAL. Duo in hoc insinuantur arcana: quorum unum (quidem est, quia (ut diximus) iod idem est quod principium. Et si igitur principium in operibus trinitatis intrinsecis soli patri conueniat, in operationibus tamen extrinsecis, tribus personis commune est. Tres ergo iod, tres sunt diuinę hypostases. Vnica uerò camez tribus iod supposita, diuina natura est, quæ unicuiq; hypostasi tota impartibiliter communicatur. Circulus autem quo tres iod includuntur, est ipsa diuinæ essentię identitas,

Nomen duodecim literarum.

Nomē quadraginta duarum literarum.

Literæ huius nominis quid significent.

Cur secunda literæ huius nominis geminatur.

Cur Chaldei יִי scribunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

identitas,qua ſimul ipſæ diuinæ hypoſtaſes tanquam unicum principium, & una prima cauſa ad omnium rerum actiones concurrunt. Alterum uerò arcanum eſt, quòd tres iod æquales,trium perſonarum æqualitatem ſignificant.Camez autem unam diuinam eſſentiam deſignat in tribus ipſis diuinis eſſe perſonis.Circulus uerò ipſius eſſentiæ denotat identitatem, qua unaquæq; perſona per circumínceſsionem dicitur eſſe in alijs. CAP. Quid tres huius nominis ſyllabæ ſignificãt? GAL. Tres utiq; perſonas diuinas.Quemadmodum enim unaquæq; huius nominis ſyllaba (ut aiunt Cabaliſtæ) id totum ſignificat,quod totum nomen ipſum importat: ita quælibet diuina perſona,cum perfectus Deus ſit,totam in ſe continet diuinitatẽ:nec diuinitas ipſa magis eſt in tribus perſonis ſimul, quàm ſit in unaquaque,ſed tota eſt in unaquaq;, & tota in tribus. Tres igitur huius nominis ſyllabæ, tres diuinas deſignant perſonas,quarum unaquæque eſt uerus & perfectus Deus. Nam pater eſt uerus & perfectus Deus,& filius eſt uerus & perfectus Deus,& ſpiritus ſanctus uerus & perfectus Deus. Et ſicut tres huiuſce nominis ſyllabæ ſimul ſumptæ,unum nomen efficiunt, ita tres perſonæ diuinæ ſunt,unus Deus. CAP. Quæ ſunt illa tria diuina nomina,quæ ueteres Hebræorum ex quatuor literis huius nominis componi aſſeruerunt? GAL. Hæc ſcilicet,יה iah,הו hu,והי uehu. Primum enim ex prima & ſecunda cõponitur litera,ſcilicet ex iod & he, hoc modo יה iah,quod idẽ eſt quod Deus,& patrem deſignat,qui totius diuinitatis fons eſt.Secundum uerò nomen ex ſecunda & tertia conſtat litera ſic הו hu, quod ipſe interpretatur,& filium ſignificat. Quia ipſe profectò eſt,quẽ prophetæ ad ſaluandum genus humanum uenturum prædixerunt, & digito quandoq; monſtrandũ, iuxta illud Eſa.35.cap. אלהים הוא יבא וישיעכם hoc eſt,Deus ipſe ueniet,& ſaluabit uos. Tertium denicq; nomen ex tertia & quarta conſtituitur litera,ſcilicet ex uau & he,ſic והי Vehu,& id totum ſonat quod,& ipſe & ſpiritum ſanctum denotat. Quia & ipſe quoq; poſt filium uiſibiliter mitti debebat,licet nõ eodem modo. Filius enim in humana natura ſibi hypoſtaticè unita mittendus erat. Spiritus ſanctus uerò in columbæ ſpecie,& in linguis igneis nõ ſibi hypoſtaticè unitis, ſed tanquam ſub ſigno: in hoc autem quod ſecundum nomen deſcendit à primo, & tertium à ſecundo. Nam litera ה he communis eſt primo & ſecundo nomini, ו uau uerò communis eſt ſecundo & tertio, oſtenditur planè, filium conſubſtantialem eſſe patri,à quo genitus eſt, & ſpiritum ſanctum conſubſtantialem eſſe filio, qui conſubſtantialis eſt patri. Vt palàm liqueat,& filium eſſe in patre,& patrem in filio,ac ſpiritum ſanctum in utroq;. CAP. Id quoq; neq; grandi abſq; myſterio factum eſſe arbitror, quod omnes huius nominis literæ illæ eædem ſint, ex quibus tria tempora,præteritum ſcilicet, præſens & futurum, uerbi ſubſtantiui indicatiui modi apud Hebræos conſtant. GAL. Ita profectò eſt,ut ais. In hoc enim duo reuelantur arcana. Primum quidem eſt. Quia cum ſolum uerbum ſubſtantiuũ ſubſtantiam ſignificet,unde & ſubſtantiuũ dicitur,cætera uerò accidens,quare & adiectiua nuncupantur. Ideo ſolum uerbum ſubſtantiuum indicatiui modi ſtabilitatem deſignat,cætera autem fluxibilitatem.In hoc igitur,quod omnes huius nominis literæ ex uerbo ſubſtantiuo indicatiui modi accipiuntur, ipſa diuinarum perſonarum omnimoda ac ſempiterna ſtabilitas denotatur. Alterum uero arcanum eſt,quod nomen hoc ex eiſdem literis conſtat,ex quibus tria tẽpora eiuſdem uerbi componuntur,quæ ſunt præteritum,præſens & futurum. Et ſic apud eos ſonãt היה haiah,id eſt fuit,הוה houe,quod eſt ſignificat,יהיה ihie,id eſt erit. Vt ex hoc earundem perſonarum æternitas apertiſsimè pateat: Patrem ſcilicet, & filium & ſpiritum ſanctum ſemper fuiſſe,eſſe,& fore. CAP. Quare hoc nomen apud Hebræos dicitur שם המפורש Sem hammephoras, quod idem eſt apud nos quod expoſitum,ſiue declaratum? GAL. Nomen Dei tetragrammaton quamuis diſtincte (ut patuit) diuinæ trinitatis myſteriũ cum unitate eſſentię inſinuaret: quia tamen huius myſterij declaratio Meſsiæ ſeruata fuerat,nõ fuit in ueteri teſtamento explicitè expoſitum: ne populus ille rudis & carnalis in errorem pluralitatem

Quid ſyllabæ huius nominis ſignificant.

Tria diuina nomina ex literis huius nominis compoſita.

Cur hoc nomẽ dicitur Sem hammephoras

Deorum

Deorum colentium incideret. Vnde Moſes uelata facie eos alloquebatur: ut indè innueretur,huiuſmodi arcana non niſi figuris & ænigmatibus tradi eis debuiſſe.Qui autem ſpiritus ſancti gratia afflati,huiuſce nominis ſignificatum intelligebant,illud non niſi pauciſsimis & dignis tradebant: nomenq; ipſum prius per nomen duodecim literarum,demum per nomen duarum & quadraginta literarum expoſuerunt.Attamen ut ait Rabbi Moſes ben Maimon in libro More in 40.primæ partis cap.Neq; nomen duodecim literarum,neq; nomen quadraginta duarũ affirmabant eſſe שם המפורש Sem hammephoras,id eſt nomẽ expoſitum. Cum Sem hammephoras non ſit niſi unicum Deo ſancto & benedicto,quod eſt nomen quatuor literarum,ſicut paulò ſuperius oſtendimus. Hæc autem alta duo nomina neceſſariò Dei cognitionem atq; noticiam homini tribuebant, quia per ea ipſum nomen quatuor literarum exponebant. Nomen igitur hoc tetragrammaton circo שם המפורש Sem hammephoras,id eſt expoſitum uocauerunt, quia illud ueteres Hebræorũ per nomina duodecim & quadraginta duarũ literarũ expoſuerunt,& melius adhuc atq; diſtinctius & lucidius à Meſsia exponendum fuerat.

De nomine Dei duodecim literarum, & quomodo per illud antiqui Iudæorum patrem & filium & ſpiritum ſanctum explicabant. Caput XI.

CAPNIO.

VT clarior adhuc atq; perfectior de nomine quatuor literarum habeatur notícia,de nominibus nunc dicendum eſt,per quæ à priſcis Iudæorum ſapiẽtibus ipſum expoſitum fuiſſe aſſeruiſti.His enim cognitis,facilè eius expoſitio atq; ſignificatio cognoſci poterit. Quare primum de nomine duodecim literarum ediſſere, quidnam fuerit,quomodo ue per illud ab illis patribus nomen tetragrammaton exponi contigit. GAL. Ad maiorem eorum intellectum, quæ tam de hoc nomine duodecim literarum,quàm de altero duarũ & quadraginta dicturus ſum:Rabbeni Haccados notanda ſunt uerba. Is enim in prima petitione eius libri quẽ גלוי רזיא Gale razeya,id eſt reuelatorem arcanorũ appellauit, ſic ait (ut ſuprà iam uidimus) Nomen duodecim literarum, nomenq; quadraginta duarum, non ſunt uerè nomina,quorum alterum ex duodecim, alterum ex quadraginta duabus literis conſtet,ſed unumquodq; eorum uerba diuerſa continet, quæ unum oſtendũt. Vt igitur de nomine duodecim literarum nihil ipſe dicam, ea tantummodo quæ de ipſo Rabbi Moſes Aegyptius in ſexageſimoprimo cap. primę partis libri More dicit,adducam. Ibi enim ita ad uerbum ait: Erat adhuc apud eos nomen,quod duodecim literarum filium dicebant.Quod utiq; in ſanctitate quoq; ac reuerentia erat, citra tamen nomen quatuor literarum. Eſt autem in promptu quantum ad me eſt,id quod ipſe uehementer opinor, ipſum non unum fuiſſe nomen: ſed duo, uel tria nomina aggregata,quorum literę duodecim erant. Et priores illi ſancti patres quotieſcunq; in ſacra ſcriptura nomen quatuor literarum occurrebat, uidelicet יהוה,ipſum cũ duodecim illis literis pronunciabant atq; exponebant. Quẽadmodum illud hodie cum his quatuor, aleph, daleth, nun, iod, hoc eſt cum אדני Adonai pronunciamus.Illud tamen nomen duodecim literarum maioris proculdubio unitatis ſignificationem importabat,quàm id quod hoc nomen אדני Adonai ſignificat.Neq; illud quempiam ſcire prohibebant,quin potius quemcũq; uolentem illud diſcere,docebant. Non ſic autem faciebant de nomine quatuor literarum.Neminem enim illud docebant,qui ſciebant,niſi filios ſuos,atque diſcipulos:qui tales eſſent,qui illud ſcire mererentur, & hoc ſemel duntaxat in hebdomada.Cum autem multiplicati eſſent in mundo homines ſchiſmatici atq; inſolentes, nomenq; duodecim literarum didiciſſent,cum eo credulitatem corruperũt. Sicut accidit ei qui imperfectus eſt, cum percipit rem non ſic ſe habere,ut ſibi à principio uiſum fuit.Quamobrem patres illi occuluerũt nomen iſtud duodecim literarum,neminemq; ulterius illud docuerunt,niſi honeſtos & pudicos, qui erant in ſacerdotio,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cerdotio,ut cum eo populum in ſanctuario benedicerent, poſtquam prohibuerũt de ſanctuario memoriã nominis expoſiti,propter maliciam filiorũ Adam. Quod (ut iſtemet Rabbi aſſerit) immediatè poſt Simeonis Iuſti obitum accidit,qui ultimus omnium cum nomine quatuor literarum populo benedixit.Hæc omnia Rabbi ille Moſes Aegyptius filius Maimon. Cum igitur Rabbi iſte dicat, quòd nomen duodecim literarum non erat unum nomen, ſed duo uel tria nomina ex duodecim literis conſtantia,per quæ ueteres illi patres nomẽ tetragrammaton, quod diuinæ trinitatis myſterium diſtincte inſinuat,pronunciabant atque exponebant.

Nomen duodecim literarũ.

Conſtat abſq; dubio, nomen hoc duodecim literarum aliud non fuiſſe,quàm tria hæc nomina, אב בן ורוח הקדש Id eſt,Pater,filius,& ſpiritus ſanctus.Huius autem mirabilis expoſitionis fidem Iudæis faciunt eorũ literæ.Nam ſi nomina hæc Hebraicis ſcribãtur literis,ſic אב ab,id eſt pater, בן ben,id eſt filius, ורוח הקדש ueruah haccados,id eſt & ſpiritus ſanctus.Siue etiam ſpiritum ſanctum uocaueri/mus,ſicut ipſi frequentius uocant, ריח הקדש Ruah haccodes,id eſt ſpiritũ ſanctitatis ſeu ſanctuarij.Et tunc ſic dixerimus, אב בן רוח הקדש Hoc eſt, Pater, filius, & ſpiritus ſanctitatis, uel ſanctuarij. Vtroq; modo hæc nomina ex duodecim conſtant literis.Primum enim ſcilicet אב ab,quod eſt pater, ex duabus componitur literis.Secundum uerò ſcilicet בן ben,quod idem eſt quod filius,duabus quoq; ſcribitur literis. Tertium autem copula ſcilicet ורוח הקדוש ueruah haccados,quod eſt & ſpiritus ſanctus:uel ut ipſi dicunt,ורוח הקדש ueruah haccodes, id eſt & ſpiritus ſanctitatis uel ſanctuarij,utroq; modo apud eos non niſi octo ſcribitur literis, quæ cum prædictis quatuor duodenarium complẽt numerum. Patet igitur quòd nomen Dei duodecim literarum,per quod nomen Dei tetragrammaton exponebatur:aliud nõ erat,niſi hæc tria nomina, אב בן ורוח הקדש Hoc eſt,Pater,filius, & ſpiritus ſanctus:quæ apud Hebræos duodecim literis ſcribuntur.Quod Rabbenus Haccados in ſupradicto libro ac loco (ut uiſum eſt ſuprà) affirmat,dicens: Ex hoc nomine expoſito deriuatum eſt nomen duodecim literarum:quod eſt,Pater, filius,& ſpiritus ſanctitatis.Hæc autem tria nomina dicebantur unum nomen, ad innuendum,quòd tres perſonæ diuinæ per tria illa nomina expreſſæ, ſunt unum ſecundum naturam,id eſt unus Deus.

De nomine Dei duarum & quadraginta literarum,per quod priſci Iudæorum diuinæ trinitatis & unitatis arcanum apertißimè exponebant. Cap. XII.

CAPNIO.

NVnc reliquum eſt,ut dicas quid ſit nomen Dei quadragintaduarum literarũ. & quomodo per illud,nomen Dei tetragrammaton ab antiquis Iudæorũ exponeretur. GAL. Per nomen Dei duarum & quadraginta literarũ antiqui Hebræorum nomen Dei,duodecim literarum explanabant.Quare ſicut nomen duodecim literarum à nomine quatuor literarum deriuari aſſerebant:ita & à nomine duodecim literarum nomen quadraginta duarum emanare aiebant. Vt igitur de hoc nomine ſicut in cæteris feci,nihil à me dicam:ſed ea duntaxat quæ ipſimet aſſeuerant,referam:primũ audi quę ipſe Rabbi Moſes filius Maimon in libro More, 62.cap.primæ partis dicit. Sic enim ait: אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי
אחר אבי אימא לרובן וחסיתי אוני אצל בחן ושמועתי שבעו בעיי מיזח אחיו הב
חנים וחיח אצלם גם בן שם בן ארבעים ושתים אותיות וירוע אצל בל אדם
בעל ציור שאי אפשר בשום פנים שיחיר ארבעים ושתים אותיות מיזח אחת
אמנם חיו אלו רבות בללי אותיותיהם ארבעים ושתים ואין ספק שחבל חם
מידים על עניגם בחברת חעניניים החם יקרבו לאמתת ציור עצמו יהברם בפנים
אשר אמרנו ואמנם נקראו אלו המולות חרבות חאותיות שם לחיותם מידים
על ענין אחר לבר בשאר חשמות המיוחדים ואמנם רבו חלמות חחם לחבנת
חעניין כי עניין חאחר אי אפשר שיובן אלא כמלות רבות חבן זח ודע שזה חדבר
אשר ילומר חיח בון חעניבי שמוריי עליחם חשמות החם לא חדבור לבר באותיות
חרשוחות

חרשומות מיבל יציר ולא נקרא בלל שם בן שתים עשרח אותיות ולא שם בן
ארבעים ושתים אותיות זח שם חמפורש אבל שט חמיוחד חוא חשם חמיוחד
לי במו שבארנו אמנם אלו חשנים חאחרים חם מלמדים קנת חבמיח תאלחית
בחברח וחראיח על חיותי מלמוד חבמיח אמרם עליו שם בן ארבעים ושתים
אותיות קדושו מקודש ואין מיכרין אותו אלא למי שינוע ועומד בחיריו ימיו
ואינו בועסואינו משתכר ואינו מעבי על מדותיו ודבורי בנחה עם חבריות ובל
חיודעו וזחיר בו ומשמירו בטחרח אחוב מלמעלח ונחמד מלמטה ואימיתו
מוטלח על חבריות ותלמוד מיתקיים בידו וגוחל שני עולמים חעולם חזה
וחעולם חבא זח בחוב בתלמוד ומיח מאר רחוק מה שיובן מיזה חמאמר בש
נת אמרו וזה בי חרוב יחשבון שחם אותיות שירובר בחם רבר אחר ולא יפורש
לחם ענין שיגיעו בחם אל אלו חעניינים חעצומים ויצרי להם מי שירימ ללמוד
לחבנת חמלות חאלו אשר זבר ומיבואר חוא שזה בולו אינו רק
חורעת עניינים אל חיים מבלל חעניינים שחם סתרי חורח במו שבארנו ובבר
חתבאר בספרים חמיחוברים בחבמיח תאלחית שזאת חחבמיח אי אפשר לשבחה
רוצח לומר חשגח חשבל חפועל וזח ענין אומרו ויתלמוד מיתקיים ברר;
Hoc eſt:Dixit Rabbi Tarphon,Aſcendi aliquando poſt patrẽ matris meæ in templum,& adhibui aurem meam ſacerdoti: & percepi, quòd quærerent quæſtiones ab eo fratres eius ſacerdotes. Erat autem apud illos nomen quadraginta duarum literarum.Nouit autem quicunque intellectu uiget,non poſſe aliquo modo fieri, ut uerbum unum conſtet quadraginta duabus literis: uerum erant multa uerba compoſita ex literis quadraginta duabus.Nec dubium,quin illa omnia ſignificarent aliquas rationes, perducentes hominem ad ueritatem ſubſtantiæ creatoris, eo modo quem diximus.Dicebantur uerò iſta uerba multarum literarum, unum nomen,propter unam rem quam ſignificabant:ſicut alia nomina ab operibus ſumpta. Sed erat illorum uerborum multitudo:ut intelligeretur ratio, quæ fortaſsis non poterat intelligi,niſi per multa uerba.Itaque notato hæc. Et aduertas, quòd res quam demonſtrat ſcientia rationum,quas illi nomina ſignificant,non erat ſimplicis ſermonis literarum:nunquam enim dictum eſt nomen duodecim, & nomẽ quadraginta duarum literarum eſſe ſem hammephoras,id eſt nomen expoſitum. Nam nomen expoſitum eſt illi appropriatum, ſicut iam declarauimus. Hæc autem duo nomina magno adiumento erant homini,ad cognoſcendum creatorem. Cuius rei argumentum eſt,quòd ut dicunt ſapientes, nomẽ quadraginta duarum literarum eſt ſanctum & ſanctificatum,& non panditur niſi humili,& qui proceſſit ultra dimidium ætatis ſuæ, minimè iracundo, aut ebrioſo, uel peruerſis moribus,ſed affabili. Quicunque uerò eius nominis ſcientiam habet, & cauet ſibi in illo;cuſtoditq; illud cum mundicia:diligitur à ſuperis,& deſideratur ab inferis, & timetur à creatura,& diſciplina eius eſt perpetua in manu ipſius, & obtinebit duos mundos, præſentem & futurum. Et hoc eſt quod ſcriptũ eſt in Talmud: O quantum diſtat quod intelligunt homines ex his, ab eo quod fuit in mente dicentis. Nam multi arbitrantur,quòd ſint ſolum literæ de quibus loquantur:nec etiã quòd ſit in eis ratio,qua acquirantur dicti gradus ſublimes,quodq; ſint neceſſariæ ad cõponendos modos illos,de quibus ſapiens quem ſuprà nominauimus,mentionem fecit. Clarum autem eſt, quòd hoc totum non eſt niſi ſcientia diuinarum rationum,numero rationum quæ ſunt arcana legis, ſicut expoſuimus. Iam uerò monſtratum eſt in libris compoſitionis ſapientiæ ſpiritalis, quòd illius ſcientiæ non poteſt obliuiſci,qui peritus in ea fuerit: quoniam eſt apprehenſio intelligentiæ agentis.Et propter hoc dictum eſt,Scientia huius perpetua in manu ipſius. Hæc ille. Qui ibidem quoque ſic ait: Cum autem homines quidam huiuſcemodi uerba inueniſſent,facilitatem ſumpſerunt mentiendi atq; dicendi: quòd cum aliquæ literæ (ut ipſi uolunt) coniunguntur,talem uel talem habeant effectum: puta ſi tali uel tali modo ſcribantur.Poſt hæc ſcripta ſunt mendacia illa, quæ homines illi impij de corde ſuo adinuenerunt,peruenerunteq; ſcripta illa ad inſipientium manus, qui ratione qua poſſent uerum à falſo diſcernere, prorſus carebant.Et fidem ſcri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pturis illis adhibuerunt, confisi quòd ueræ essent. Nam sicut scriptum est Prouerbiorum decimoquarto capite, פתי Pethi, id est stolidus credit omni uerbo. Hæc Rabbi ille Moses Maimonis filius. Quia igitur nomen duarum & quadraginta literarum (sicut de nomine quoque duodecim dictum est) non est unum nomen, cum impossibile quodammodo sit, nomen unum tot literis scribi atque proferri. Sed (ut ait Rabbenus Haccados) diuersa continet uerba, quæ unum nomen quatuor scilicet literarum ostendunt & manifestant, uel quæ nomen unũ tetragrammaton perfecte exponunt: ut idem Rabbi Moses affirmat. Hæc autem uerba ex duabus & quadraginta literis constantia, per quæ distincta atque perfecta nominis quatuor literarum habebatur expositio: apud uetustissimos Hebræorum hæc erant, אב אל בן אל ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחר Hoc est, Pater Deus, filius Deus, & spiritus sanctus Deus: ueruntamen non sunt tres Dij, sed unus Deus. Horum autem uerborum literæ in Hebraico duæ & quadraginta sunt. Siue רוח הקדש, id est spiritus sanctus, ut nos dicimus, ponatur: siue רוח הקדש, id est spiritus sanctitatis, ut ipsi dicunt: cum utrobique eædem sint literæ, & si diuersa punctatio. CAPNIO. Si Iudæi recentiores nobis obijcerent, cur tam in hoc nomine quadraginta duarum, quàm in nomine duodecim literarum cum רוח הקדש id est spiritu sancto, ponimus uau literam, quę Et, dictionem copulatiuam efficit: & non sic eam ponimus, cum בן ben, id est filio: quid eis respondebimus? GALATINVS. Primum quidem, quòd huiusmodi scribendi modus in scripturis Hebraicis sæpissimè (ut ipse nosti) usitatus inuenitur. Vt cum plura in eadem clausula uerba siue nomina concurrunt: semper cum ultimo ו uau litera, quæ copulatiuam dictionem reddit, posita reperiatur. Et ut cætera huius generis omittam, exempli gratia illud Exodi tertio capite addu cam, יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id est, Dominus Deus patrum uestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad uos. Vides ו uau literam quæ copulam efficit, non nisi cum postremo poni? Et ita in consimilibus quoque inuenies. Deinde uerò dicimus: quod quidam ex ueteribus eorum, quem ipsi רביבי חסדוש Rabbenu Haccados, id est magistrum nostrum sanctum uocant, cui contradicere apud eos nefas est, in prima petitione libri, גלי רזייא Gale razeya, id est reuelatoris arcanorum, alio modo nomen Dei quatuor literarum per quadraginta duas literas exponens, hanc ו uau literam nullibi ponit. Sic enim ait (ut suprà diximus.) Quia uerò non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum, quod est, אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה Hoc est, Pater Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus: tres in uno, & unus in tribus: uel trinitas in unitate, & unitas in trinitate: ubi duæ & quadraginta sunt literæ, in quibus licet expositio ipsa uarietur, sensus tamen expositionis haudquaquam uariatur: sed idem prorsus est utrobiq;. Prisci enim illi patres qui prophetarum discipuli & successores fuerunt, cum nomen Dei tetragrammaton aut per nomen duodecim literarum, aut per nomen quadraginta duarum exponerent, & diuersimodè exponebant, omnes tamen ad unum eundemq; sensum conueniebant. Tres personas diuinas, scilicet patrem, filium, & spiritum sanctum, eisdem nominibus quibus nos exprimimus, omnino exprimentes. Quarum unamquamque Deum esse asserebant, easq; non tres deos, sed unum Deum esse aiebant. Et sic diuinarum personarum trinitatem, cum diuinæ essentiq; unitate, expresse per duas & quadraginta literas exponebant. Et hæc erat uera atque perfecta nominis Dei quatuor literarum expositio, quam antiqui Hebræorum per nomen quadraginta duarum literarum faciebant. Recentiores autem ipsam prorsus ignorant, ideoq; orationes eorum minimè exaudiuntur: ut dicitur in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psalmi 91. dictum, אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו Id est, Exaltabo eum, quoniam cognouit nomẽ meũ; inuocabit me, & respondebo ei. Ibi enim sic legitur, אמר רבי יהושע בן לוי

Nomen quadraginta duarum literarũ, primo ו uau missso.

בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר מפני מה מתפללין ישואל בעולם הזה ואינן נעני ן על ידי שאינן יודעים בשם המפורש אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מודיעי עז שנ׳ כי ידע שמי באותה שעה הן מתפללין ומיד נענין שנ׳ יקראני ואענהו׃

Id est, Dixit Rabbi Iehosuas filius Leui in nomine Rabbi Pinhas filij Iair: Quam obrem orationem fundunt Israelitæ in mundo isto, & nequaquam exaudiuntur? Propterea nimirum, quòd nesciunt nomen hammephoras, siue nomẽ tetragrammaton. Futurum est autem, ut Deus sanctus & benedictus, doceat eos illud, sicut dictum est Esa. 52. Sciet populus meus nomen meum. Tunc uerè orabunt, & exaudientur. Sicut dictum est, Inuocabit me: & respondebo ei. Hæc traditio. Quoniam igitur iuxta hanc traditionem hoc benedictum nomen Deus ipse docturus esset homines, per ueram ipsius expositionem diuinæ trinitatis mysterium manifestè reserando, quod tempore Messiæ futurum erat, ut in præcedentibus Rabbenus Haccados testatus est. Idcirco nomen hoc Dominus Iesus uerus Messias, uerusq; Dei filius, discipulos suos qui Israelitæ erant, perfectissimè docuit, diuinæ trinitatis mysterium apertissimè reuelando, dum Matth. 28. cap. Data est (inquit) mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui uobis. In hac igitur forma, in qua baptizare iussit instructos, cum posuit patrem & filium & spiritum sanctum: manifestè insinuauit, se iam discipulos suos arcanum trinitatis & unitatis diuinæ perdocuisse. Tria quippe nomina hæc pater, filius, & spiritus sanctus, diuinarum personarum exprimunt trinitatem. In eo autem, quòd in nomine, & non in nominibus dixit: euidẽter ostendit, patris & filij & spiritus sancti unam essentiam esse, atque naturam. Et hæc proculdubio est uerissima atque distincta nominis Dei quatuor literarum expositio, quæ & in nomine duodecim literarum, & in nomine quadraginta duarum, explicitè continebatur. Cum his igitur nominibus duodecim scilicet & quadraginta duarum literarum, Dominus noster Iesus Christus nomen Dei tetragrammaton discipulis suis perfectissimè exposuit. Quare & patrem alloquens (ut Ioan. 17. cap. habetur) Pater inquit manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et iterum ait: Hi cognouerunt quia tu me misisti, & notum feci eis nomen tuum. Discipulorum uerò Christi doctrinam Athanasius secutus, ipsum nomen Dei tetragrammaton primum per nomen duodecim literarum, quod est (ut paulò superius patuit) Pater, filius, & spiritus sanctus. Deinde per nomen quadraginta duarum, optimè atque perfectè exposuit, dicens: Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus, & tamen non tres dij, sed unus est Deus. Ex quibus manifestè patet, unam atque eandem fuisse ueterum Hebræorum fidem atq; nostram.

De nomine Dei ארני *Adonai, per quod diuinæ trinitatis uniuersale dominium significatur.* *Caput* XIII.

CAPNIO.

CVm & alia apud Hebræos comperiantur Dei nomina, quatuor scripta literis ut sunt ארני Adonai, אחיה Ehie, אגלא Agla, & cætera id genus, si qua sunt: quid est, quòd solum nomen hoc יהוה de quo pauloante meminimus, ארבע אותיות Arabaha othioth, id est quatuor literarum seu tetragrammaton dicitur? GALATINVS. Quia nullius alterius nominis literæ ita distincte diuinitatis arcana intrinseca indicant. Nam hoc nomen, יהוה de quo paulò superius diximus, quòd Deo proprium sit, distinctiusq; cæteris diuinam naturam significet, dubium nullum est, quòd præ cæteris quoque omnibus diuinæ trinitatis atque unitatis arcana designet. Cætera autem Dei nomina, cum non sint Deo propria, sed ab operibus similibus, ijs quæ sunt in nobis, deriuata: non ita distincte (sicut illud) diuinæ trinitatis & unitatis sacramenta insinuant. Quare solum illud inter cætera per excellentiam tetragrammaton appellatur, & si alia quædam Dei nomina quatuor

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuor ſcripta literis apud eos inueniatur. CAPNIO. Ad maiorem itaque ueritatis catholicæ expreſsionem, uellem, ut de unoquoq; eorum quæ gratia exempli adduxi, aliquid diceres. Et primum quidem quonam pacto per nomen ארני Adonai, quod loco nominis quatuor literarum proferunt, diuinarum perſonarum trinitas inſinuetur. GALATINVS. Nimis certè confuſo per hoc nomen ארני Adonai, quod Dominus interpretatur, diuinarum perſonarum trinitas deſignatur. Quemadmodum enim nomen אלהים Elohim, pluralitatem (ut ſuprà oſtendimus) importat: ita quoque ארני Adonai, plurale eſt nomen. Nam ab hoc nomine ארן Adon, quod ſingulare eſt, & id quod Dominus ſignificat: fit hoc plurale ארנים Adonim, quod idem eſt quod Domini. A nomine autem ſingulari ארן Adon, fit ארני Adoni, quod Dominus meus interpretatur. A plurali autem ארנים Adonim, fit ארני Adonai, quod diuinũ eſt nomen, & proprie idem quod Domini mei ſignificat. Idcirco igitur priſci illi patres à Moſe edocti, Deum Dominos in plurali numero nũcupari ſanxerunt: ut ex hoc palàm oſtenderetur, uniuerſale rerum dominiũ tribus diuinis perſonis commune eſſe. Nam Dominus eſt pater, Dominus filius, Dominus ſpiritus ſanctus. Vt autem innueretur, patrem, filiũ & ſpiritum ſanctum non tres Dominos eſſe, ſed unum Dominum: decretum fuit, ut nomẽ ipſum ארני Adonai, & ſi plurale ſit: non niſi cum uerbo ſingularis numeri, uel cum nomine adiectiuo itidem ſingularis numeri coniungeretur.

De nominne Dei אהיה *Ehie, per quod diuinæ trinitatis æterna ſtabilitas optimè inſinuatur. Caput* XIIII.

GALATINVS.

CVm autem Moſes Deo à quo ad liberandos filios Iſrael de pudenda Pharaonis ſeruitute mittendus erat, dixiſſet: Ecce ego uadam ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus patrum ueſtrorum miſit me ad uos. Si dixerint mihi, quod eſt nomẽ eius? quid dicam eis? Deus igitur nomen ſuum ei reuelare uolens: reſpondit (ut habetur Exodi 3. cap.) אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אל אהיה שלחני אליכם Hoc eſt אהיה Ehie, id eſt fui, ſum & ero אשר אהיה Aſſer Ehie, id eſt qui fui, ſum & ero. Et ait: Sic dices filijs Iſrael, אהיה Ehie, id eſt qui fuit, eſt & erit, miſit me ad uos. Hic ergo ponitur nomen Dei אהיה Ehie, quod trium temporũ uerbi ſubſtantiui indicatiui modi differentias cõplectitur: præteriti ſcilicet, præſentis & futuri, quę ſunt fui, ſum & ero. Ideo nomen ipſum אהיה Ehie, fui, ſum & ero, interpretatur. Nam ſecunda & tertia litera ipſius nominis, ſcilicet ה he & iod, primam perſonam quæ eſt tertia apud eos, præteriti temporis eiuſdẽ uerbi deſignat, quæ eſt חייתי haithi, id eſt fui. Quarta uerò eius nominis litera, ſcilicet ה he, primam preſentis temporis indicat perſonam, quæ eſt הוה houe, id eſt ſum. Prima autem litera, ſcilicet א aleph, quæ principio primæ perſonæ futuri temporis cuiuſcũque uerbi apponi ſolet, primam futuri temporis eiuſdem uerbi donotat perſonã. Quamuis prima perſona apud nos, ſit tertia apud eos, & tertia apud nos, ſit prima apud eos, cum à tertia perſona uerba declinare incipiant. Ex his ergo manifeſtum eſt, hoc nomen אהיה Ehie, differentias trium temporum indicatiui modi uerbi ſubſtantiui in ſe continere. Quocirca fui, ſum & ero aptiſsimè interpretatur, ad inſinuandam ſummam & omnimodam ac ſempiternam Dei ſtabilitatem, qui ſemper fuit, eſt & erit. Deinde ut oſtenderet perſonarum trinitatem, eſſentiæq; unitatem, ita Deus ipſe Moſem alloquens ſubiecit: Exodi tertio cap. כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id eſt, Ita dices filijs Iſrael, Dominus Deus patrum ueſtrorũ, Deus Abrahã, Deus Ishac, & Deus Iacob miſit me ad uos. In eo enim quòd ter dixit Deus, perſonarum trinitatem expreſsè inſinuauit: in eo autem quòd ſemel dixit Dominus, nec miſerunt, inquit, ſed miſit: diuinę naturæ unitatem demonſtrauit. Poſtremò uero ut nõmen hoc אהיה Ehie, ſuũ eſſe innueret, per quod diuinæ trinitatis & unitatis æter-

na &

na & omnimoda ſtabilitas importatur: immediatè ſubdidit: זה שמי לעולם id eſt, Hoc eſt nomen meum in æternum. HOG. Quum hæc ita ſint, ut ais, miror ad modum noſtræ æditionis autorem non ita (ut tu traduxiſti) locum hunc tranſtuliſſe. Ait enim ſic: Deum Moſi dixiſſe, Ego ſum, qui ſum. Sic dices filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad uos. GAL. Id tibi mirum uideri non debet, quum hoc nomen אהיה Ehie, ut ſonat, minimè traduci poſsit, niſi per quandam circumlocutionem. Multa enim ſunt in legis prophetarumq; arcanis, quæ Hebraicus ſcribendi legendíque modus inſinuat, quæ tamen in aliam transferri linguam non poſſunt. Quod potiſsimum in ipſis diuinis nominibus apparet, in quibus plerunque tam Græca, quàm Latina deficit æditio. Quod pulchrè Origenes teſtatur, dum contra Celſum ait, in quibuſdam ſacris nominibus mirandam latere uirtutem: ideoq; hęc ipſa nomina ex Hebraica in aliam non poſſe traduci linguam. CAP. Quamuis ea quę de nomine אהיה Ehie dixeris, tam uera ſint, ut negari nullatenus poſsint: unum tamen eſt, quod ſummopere miror. Cum enim Deus de hoc nomine loquens, dixit: זה שמי לעלם Quod omnes interpretes noſtri (ut tu quoque interpretatus es) ſic interpretantur, Hoc eſt nomen meum in æternum. Quæ quidem interpretatio uera eſſet, ſi dictio לעלם Leolam cum litera uau ſcripta eſſet. ſed cum ſine uau ſcripta ſit, non לעלם leolam, ſed לעלם leaallem punctanda eſſet, & tunc cum à uerbo עלם alam, quod occultare ſiue celare ſignificat, huiuſmodi dictio deueniat: non pro eo quod eſt in æternum, ſed pro eo quod eſt ad occultandum accípi deberet. Quare dictum illud Dei ſic rectè traducendum eſſet, Hoc eſt nomen meum ad occultandum, ſiue ad celandum. Quo apertè datur intelligi, alia præter illa quæ dixiſti, in nomine אהיה Ehie, latere arcana, quæ cabaliſtis diſcutienda relinquuntur. Scire igitur abs te uelim, quæ ſint arcana iſta, in hoc diuino nomine latitantia. GAL. Hæc ego magis abs te diſcere cuperem, qui non literarum Hebraicarum tantum optimam notitiam habes, uerùm Cabaliſticæ quoque ſapientiæ peritia præ cæteris polles. Attamen ut petitioni tuæ ſatisfaciam, uerba Rabbi Abraham Pici adducam, qui in libello quem de ſignificatione taghin, id eſt, apicum qui literis legis ſuperſcribuntur, ædidit: ſic ait, רחנח אני מיעורך על עניין סוד זה חסימן תגרול משבעת אותיות ועיין בחם ותמיצא עליהם בא בתר ים וחוא סוד אחיה ויחסימן זה כלול עם חשם חגרול ועל זה רמז ויאמר אלה ים אל משה אהיה אשר אהיה וחותם חפסוק אחיה שלחני אליכם ויוצא בכל חסימן סוד סעמים אחיה בנגר ג׳ בתרים על כל אות ואות ובדי שתצטרת בכל חסימן סוד חשבוני רבר אחך שלשה בתרים על כל אות בנגר שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב חגוברים מיד שנאמר יאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ואלחי יעקב שלחני לבית יעקב יחוה אלחי אבותיכם אלחי אברהם אלחי יצחק ואלחי יעקב זה שמי לעלם וזה זברי לרור דור ועיין באותיות שמות חאבות ותבין אליכם זה שמי לעלם וזה זברי לרור דור ועיין בשתרקרק תבין סוד יה בי תמצא סוד שלש עשרה מירות בעו שפירשנו גם בשתרקרק תבין לך סוד שלש עשרה מירות חמש עשרה בתרים למעלה משמות חאבות חרי לך סוד שלש עשרה מירות וסוד אחיה וסוד שם חגרול חמפורש ואמנם על שם ושם מן חאבות זבר חאלחות שאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ובשתרקרק שם אלחי תמיצא חשם רמוז בו שני סעמים וחמבין יבין וזה מה שאמר זה שמי לעלם וזה זכרי לרור זה רוצה לומר זה שמי לעלם שאין לגלות אלא לארם צנוע ומבין בקבלה ועוד זה רמון בנביאים ויחוח בחבל קרשו חס מפניו בל חארץ ובבן רמז סוד יחוח ארני חס ומלבר בשם חגרול ואמנם בן תמיצא רמזון שם חגרול בזה חמסר ואמירו לי מה שמו מה וגראת על דרך פסוקים אלו של שם אחיה נאמר זה שמי לעלם id eſt, Ecce doceo te quid ſecreti contineatur in ſigno magno ſeptem literarum (quæ ſunt ש ע ס ג ד ג צ׳) Tu uerò aduerte, & reperies ſuper eas uiginti & unam coronam. Et eſt ſecretum nominis אהיה Ehie. Cuius nimirum literarum numerus conſurgit in unum & uiginti. Et hoc quidem ſignum comprehenſum eſt cum nomine magno ſcilicet tetragrammaton. Et propterea aduerte, quòd dixerit Deus Moſi אהיה אשר אהיה & terminatur uerſus ſcripturæ in uerbo, אהיה miſit me ad uos. Ter autem dictum eſt אהיה Ehie, è re-

gione

Universidad de Deusto
Biblioteca

gione trium coronarum, quæ insunt singulis septem suprascriptis literis, & iam edoctus es rationem numeri earum. Et rursum: Tres coronæ in singulis septem literis, è regione trium patrum, Abraham, Ishac, & Iacob, quemadmodum dictū est. Et rursum dixit Deus Mosi: Sic dices domui Iacob: Deus, dij patrum uestrorum, dij Abraham, dij Ishac, & dij Iacob, misit me ad uos. Hoc est nomen meum in æternum, & hæc nominatio mea in omnem generationem & generationem. Si autem consideraueris literas nominum patrum, percipies secretum tredecim proprietatum, sicut declarauimus. Percipies insuper secretum nominis יה ia quoniam inuenies coronas quindecim, super nominibus patrum. Ecce habens sacramentum tredecim proprietatum, sacramentum אהיה Ehie, & sacramentum nominis magni hammephoras, id est declarati. In quibus quidem nominibus & in nominibus patrum fit mentio diuinitatis, quoniam dicit: dij Abraham, dij Ishac, & dij Iacob. Et quando speculatus fueris, in nomine אלהי Elohe, inuenies diuinitatem pluraliter signatam, & qui intelligit, intelligat. Et hoc est quod dicit, Hoc est nomen meum in æternum: & scriptum est sic לעלם (hoc est sine uau litera,) quod occultum significat. Non enim licet hoc sacramentum patefacere nisi homini mitti, & qui incumbat doctrinæ cabalæ. Et signatur hoc in prophetis quando dicitur, Deus in tabernaculo sanctitatis eius sileat à facie eius omnis terra. Et hic signatur secretum יהוה nominis quatuor literarum, & secretum ארני Adonai, & comprehenduntur in illo nomine. Et quidem sic inuenies nomen magnū in hoc uersiculo, ראמרו לי מה שמו מה id est, Si dixerint tibi, quod est nomen eius? quid? (nam in litera י iod dictionis לי, & in litera ה he dictionis מה, & in litera ו uau dictionis שמו, & in litera ה he dictionis מה, detegitur nomen Dei magnum tetragrammaton) Apparet autem per uiam horum textuum, quòd propter nomen אהיה Ehie, dictum est hoc, Hoc est nomen meum ad occultandum (quasi dicat quod occultandum est) sicut scriptum est, אהיה Ehie misit me ad uos. Hæc omnia ille. Ex quibus non solum arcana in hoc nomine אהיה Ehie latitantia, literas Hebraicas non ignorantibus, patent: sed etiam personarum pluralitatem cum unitate essentiæ in Deo esse, apertè ostenditur. Verum hæc est Cabalistarum expositio. Quæ autem prius posita est, ex Talmudistarum dictis sumitur.

De nomine Dei אגלא Agla, per quod diuinæ trinitatis infinita potentia exprimitur. Caput XV.

GALATINVS.

VT etiam de nomine Dei אגלא Agla, quædam admodum pauca pro tuæ petitionis satisfactione dicam, scire te uelim, nomen ipsum Dei אגלא Agla (ut eius literæ innuunt) non aliud quàm æternam & infinitam Dei potentiam, quam respectu creaturæ siue producendæ, siue productæ habet, denotare. Nam prima quidem eius litera scilicet א aleph pro אתה attà quod est tu, ponitur. Secunda uerò scilicet ג ghimel, pro גבור ghibor, quod potens interpretatur. Tertia autem scilicet ל lamech, pro לעולם leholam, quod idem est quod in æternū. Quarta demum scilicet א aleph, pro ארני Adonai, quod Dominus in nostram uertitur linguam. Ex quo manifestè patet, ipsum nomen אגלא Agla nihil aliud significare, quàm totum hoc אתה גבור לעולם ארני id est, Tu potens in æternum Dominus. Ex his igitur palam est, idem nomen אגלא Agla ipsam diuinę trinitatis omnipotentiam apertè exprimere.

De

De nomine Dei שרי Sadai, per quod diuinæ trinitatis omnimoda sufficientia, qua solus Deus sibi sufficiens est, optimè designatur. Caput XVI.

CAPNIO.

EST & aliud Dei nomen, quod frequenter in sacris literis occurrit, שרי Sadai dictum. De eo quoque aliquid quæso dicas. GAL. Notanda sunt ergo quę de hoc nomine dicit Rabbi Moses Maimonis filius, eo in libro, qui apud Iudæos מורה הנבוכים More hannebochim inscribitur. Ibi enim in calce quadragesimisecundi capitis, primæ partis, sic inter cætera ait: Nomen שרי Sadai compositum est ex uerbo די dai, quod est sufficit, & ex litera quæ ש Sin dicitur. Verbum autē די dai sufficientiam significat, ut ex eo patet, quod apud Abdiam primo sic dicitur, אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה חלא יגנבו דים hoc est, Si fures uenissent, uel introissent ad te, si latrones nocte, quomodo tacuisses? non ne furati fuissent דים dayam. id est sufficientiā eorum? Porrò litera ש sin, quæ huic nomini שרי Sadai præponitur: idem est quod אשר asser, id est qui. Quamobrē שרי Sadai idem est quod אשר די asser dai, id est qui sufficit, uel qui sufficiens est, uel qui sufficientia est. Ideo nomen hoc nunquam apud Hebręos nisi de solo Deo dictum reperitur. Neq; mirum quidem, cum eius sensus sit (ut dictum est) qui sufficit, uel qui sufficiens est, uel qui sufficientia est. Quod soli Deo congruere, manifestum est. Nam ut ait Algazel philosophus in libro, qui de nominibus Dei inscriptus est, solus Deus simpliciter & absolutè dives, & ditans est. Ipse enim neque in substantia, neq; in qualitatibus ab aliquo alio dependet, sed cum omnibus sibi pertinentibus, immunis omnino ab omni dependentia est. Deinde subdit: Dives igitur & sufficiens sibi absolutè & in ueritate is est, qui nullo alio indiget. Et hic solus Deus est. De omnibus uerò alijs hoc transumptiuè, siue secundum quid dicitur. Huc usq; Algazel. Cum igitur solus Deus trinus & unus sit sibi sufficiens, idcirco nomen שרי Sadai rectè diuinæ trinitatis sufficientiam, qua Deus sibi sufficiens est, importat, atque significat.

De duobus & septuaginta Dei nominibus, per quæ diuinæ trinitatis atq; unitatis perfectiones aptissimè insinuantur. Caput XVII.

CAPNIO.

DE septuaginta duobus Dei nominibus, cum multi multa dixerint, & nonnulli quidem inania ac risu digna: eapropter ad maiorem diuinorum nominum notitiam, uellem postremò tuam de ipsis sententiam audire. GAL. Vt itaque de his non nisi ea quæ ex Cabalisticis libris accepi, dicam: in primis textus ex quibus nomina ipsa formantur, adducam ex Exodi decimo quarto capite, ubi sic Hebraicè dicitur,

ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם׃
ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את־הלילה
ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה׃
ויט משה את־ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל־הלילה
וישם את־הים לחרבה ויבקעו המים׃

Hoc est, ut uerbum uerbo reddam,

Et mouit se Angelus deorū qui ibat ante castra Israel, & ambulauit post illa: & mouit se columna nubis à facie eorum, & stetit post illa.

Et uenit inter castra Aegyptiorum, & inter castra Israel, & erat nubes & tenebræ, & illuminabat noctem, & non appropinquauit alter ad alterum tota nocte.

Et declinauit Moses super mare, & abstulit Deus mare uento noto ualido tota nocte, & uertit mare in siccum, & diuisæ sunt aquæ.

Quæ quidem uerborum series apud Hebræos in tres פסוקים pasukhim, id est textus siue uersus distinguitur. Quorum quilibet duabus & septuaginta

Universidad de Deusto
Biblioteca

literis constat. Ex quibus Cabalistæ miro quodam modo duo & septuaginta Dei nomina extraxerunt. Et id quidem decem effecerunt modis.

Regula nominū primi modi

Quorum primus est, ut primò prima litera primi uersus accipiatur, quæ est ו uau. Subinde secundi uersus ultima, quæ est ה he: postremò tertij uersus prima, quæ est uau ו. Ex quibus tribus literis primum primi modi nomẽ resultat, quod est והו. Deinceps secundam primi uersus accipiunt literam, quæ est י iod: deinde penultimam secundi, quæ est ל lamed: postremò secundam ultimi, quæ est י iod. Et sic secundum nomen constituunt, quod est ילי Et ita hunc seruantes ordinem continuè procedunt, quousq; totus literarum numerus absumatur. Quod facile patet nomina ipsa primi modi conspicienti.

Regula nominum secundi modi.

Secundi uerò modi nomina ex ijsdem literis sic secundum eos formantur. Primò igitur primam primi uersus siue textus accipe literam, quæ est ו uau: & primam secundi, quæ est etiam ו uau: ac primam tertij, quæ itidem est ו uau. Et sic primum secundi modi nomen formabis, quod est ויו Deinde si secundam primi textus acceperis literam, quæ est י iod: & secundam secundi, quæ similiter est י iod: ac secundam tertij, quæ י iod quoq; est: secundum secundi modi constitues nomen, quod est יוי Item ex tertia primi textus litera, quæ est ס samech: & ex tertia secundi, quæ est ב beth: atq; ex tertia tertij, quæ est ט teth: tertium secundi modi conficitur nomen, quod est סבט. Et ita hoc ordine procedẽdo, quousq; omnes eorundem textuum absumantur literæ, duo & septuaginta secundi modi efficiuntur nomina. Vt uideri potest, eadem ipsa secundi modi nomina conspiciendo. Reliquorum autem octo modorum nomina, quomodo ex ijsdem ipsis literis componantur: regulas ipse gratia euitandæ prolixitatis, nunc non trado, sed studiosis inuestigandas relinquo. Sat enim me fecisse unusquisq; (ut opinor) arbitrabitur, quum me & conficiendorum primi ac secundi modi nominum regulas tradidisse, & nomina ipsa omnia decem modorum (prout ea in Cabalistarum libris reperi) retulisse, uiderit. Quæ hæc sunt.

DECEM MODI LXXII NOMINVM.

Septuagintaduo nomina diuina primi modi,

ריי	ילי	סיט	עלמ	מחש	ללח	אבא	בחת	חזי	אלר	לאר	החע
יזל	מבה	חרי	חקמ	לאו	בלי	לוו	פחל	נלב	ויי	מלה	חחו
נתח	האא	ירת	שאה	ריי	אומ	לבב	ושר	יחו	לחח	בוק	מנר
אני	חעמ	רחע	ייז	חחח	מיב	ולו	ילח	סאל	ערי	עשל	מיה
וחו	רני	חחש	עממ	נגא	נית	מבה	סוי	נממ	יול	חרח	מיר
ומב	יהה	ענו	מחי	רמב	מנק	איע	חבו	ראח	יבמ	חיו	מומ

Septuagintaduo nomina diuina secundi modi,

ויו	ויי	סבט	עאמ	מכש	ליח	אגא	במה	חחי	אגר	להו	המע
יצל	מרה	חיי	חממ	לוו	בבי	ליו	פנל	נמב	יחי	מנה	חחו
ניה	חשא	ירת	שאה	רלי	אוש	ליב	וחר	ייר	להח	בעק	מגר
אני	חומ	רחע	יחן	חשה	מבב	וול	ייח	סאל	ערי	עאל	מיה
וחו	רלי	חיש	עלמ	נחא	נות	מלה	פאי	נקמ	ירל	חבח	מזר
וחב	יאה	עלי	מזי	רחב	מבק	אלע	החו	רלח	יימ	חלי	מחמ

Septuagintaduo nomina diuina tertij modi,

האל	בלל	וטל	מעל	לחו	ללב	חמל	חכח	וחז	ילי	ולי	חעל
ילב	ייה	אני	חמת	יוו	ארי	אסר	חפח	שמנ	מיה	דאה	וקה
חכח	בחי	כתר	חנא	אני	אחר	בלב	חשר	החי	האח	ורק	חלש
אסי	עמי	עלע	ימז	חרח	מלא	ולי	רימ	רלי	עמו	שרח	יוי
ומנ	ריג	אחה	עצמ	ארג	חבי	נוב	ממח	אוב	מני	עהא	מכר
מנב	ניח	עיה	יומ	רממ	קלי	ריש	וחמ	ואח	מיה	איה	פיו

Septua-

Septuagintaduo nomina diuina quarti modi.

ביו	אומ	ליג	וזח	חמי	זיב	ירר	רשמ	וחמ	כחר	לרי	לשג
יעמ	ללג	יעי	אבק	רלל	אני	רוא	טמח	לעח	ויע	למח	יעח
ארר	סהי	ואש	מיע	עלי	לרמ	חימ	עסב	לאר	חיי	סדח	האמ
למא	חיר	זרג	ישמ	למל	בחב	שאו	מנא	נחה	לית	ללב	ביר
יקנ	ירי	הוח	מרמ	יחי	חבח	האמ	מרו	לבב	אחע	באי	יחח
דימ	אהי	חבח	חחמ	בומ	חחא	חיי	מחו	התמ	וחפ	קני	החו

Septuagintaduo nomina diuina quinti modi.

חור	איח	רלא	חח	עיל	זיו	ירר	שמו	מיחל	כחי	ירר	למה
העמ	לבנ	יחי	אחי	ליו	דומ	גלי	שטנ	חימ	עלי	מעל	עקב
דקל	בחי	אשו	מיחמ	עלח	רחי	ללב	שיר	לבנ	אהח	יאי	מנמי
המי	בחא	קנא	לחמ	נאג	חלל	חזר	סבב	נרל	חוח	נפח	נעי
למה	ימר	מני	ימע	יסנ	גרל	ימק	עיח	בחי	רמח	אמא	גיע
דימ	פחח	חחב	ומח	ובמ	יחו	חיח	חזח	חחי	יחו	יגח	חיח

Septuagintaduo nomina diuina sexti modi.

חול	ויב	רשנ	מעי	חממ	ליק	לבו	ימב	וסב	אבא	ילח	מלח
ביע	חני	ימח	דרו	וזח	מיהו	ויך	לתא	ארי	ירב	רמה	ויי
גלח	ללח	יחח	זחמ	ולמ	העי	לחד	מממ	חלח	שנח	טאי	גנח
עמה	רחמ	למי	חיע	ערי	מנמ	חאת	ימת	מאי	זוב	ישח	ואא
לחפ	בפח	ונח	ערי	לשח	יאי	יבק	רסנ	ריא	יחח	חוח	יחב
מיי	עחנ	לבח	שלל	מיאה	ורמ	אלו	חרמ	יגח	עלח	קאי	ברח

Septuagintaduo nomina diuina septimi modi.

טלח	אבנ	שיו	מלע	אמי	יני	מילנ	רני	ווז	אמנ	וחר	תאל
חמנ	קלח	יחמ	יום	בחו	יחו	לנו	חימ	ריע	ביר	ריח	דיר
לעי	לינ	חטח	חומ	מיעו	זבח	שימ	חוא	נחח	לבנ	חוא	נחמ
למא	יחי	ללח	מואמ	חלי	שמיה	חיא	מחי	תינ	שבל	יחר	חומ	וחא	חרמ
אפמ	בפר	חנג	יחי	שמי	אחי	צקו	גבל	יחר	חומ	וחא	חרמ
נחי	עלח	קלא	לשר	חאל	חרח	ליא	ערב	חלי	ענו	ובי	בחר

Septuagintaduo nomina diuina octaui modi.

סמא	לעמ	חרמ	ומי	ואח	זמר	באה	חוח	וחל	אחב	ברם	ויי
אחח	מלו	בלמ	ימח	חיר	ושח	שוח	ימנ	יענ	ווך	חחח	דיא
לחל	נבו	וזח	ביי	לחח	עמי	האח	אמי	ללמ	חוע	יער	מומנ
אנש	מיימ	יחי	חמנ	מחח	בני	רמוח	יזל	עהר	יאא	ניח	יחי
קאע	לול	חחח	כחע	יטב	רתי	מיחב	למק	בשו	ינק	חמול	בולא
רצי	ויב	חלח	דינ	מלב	יחל	יחל	יהש	בנר	רוס	יעה	ולר

Septuagintaduo nomina diuina noni modi.

סמך	חוב	ברח	ווי	חאי	ומן	לאח	רמיי	אלי	עשה	חמם	מימ
אחח	ומו	בחח	חוא	חוח	פלא	ורש	יני	ענר	לרי	במח	חיא
מיחל	ירב	חרח	בימ	אלי	קמי	אתי	מואמ	ללח	נעו	נעי	זלי
העח	אמי	חחח	ינו	לחמ	בהו	רחו	יבמ	נחש	עמי	יני	חית
רמב	ליי	החי	מיב	ציר	בתר	חיח	נרר	קעא	ינק	חחמ	אלח
צרמ	ויס	עמח	ליל	שלב	חלל	חלל	עשה	שני	ורי	להב	קומ

Septuagintaduo nomina diuina decimi modi.

מיחמ	ילח	ומה	ורח	ליל	חעק	כבה	ארמ	עלי	ומו	חהו	אבי
להב	ריה	נוק	מירמ	אבה	אלח	ימנ	תנו	עלח	יחו	רימ	שלו
חנח	ראש	יתי	חיא	מיש	ראל	לוי	חיא	לבי	חיק	רמיע	רנס
אני	דהו	חעמ	יחס	חלי	אלח	ימש	זבב	חיה	לחא	ידע	מיעת
חחנ	וחח	דימ	לנו	מלם	ניב	חמו	בכל	ויומ	רני	מיה	ליה
חאל	וחמ	ערנ	חגא	הבמ	אחי	באש	חמע	לימ	סיו	יזט	ובי

Nominum summa 720.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPNIO. Aiunt ex nostris quidam, nomina primi & secundi modi sic punctata, ut posuisti, non esse Hebraica, quòd præter morem Hebraicæ scripturæ punctata sint. GALATINVS. Hoc fortè dicunt, qui ex eo hominum genere sunt, qui sese, ac sua non rectè metientes, usqueadeo se omnia scire existimant, ut quod ipsi nesciunt, neminem scire putent. Tu autem id nequaquam diceres, tum quia huiusmodi hominum mores semper odisti: tum etiam, quia in Cabalisticis libris eadem nomina (ut arbitror) sæpenumero sic punctata legisti, & maximè primi modi. Ego quoque ea sic omnino punctata pluribus in locis inueni: & præsertim Romæ in bibliotheca summi Pontificis, eo in loco, ubi libri Flaminei, uiri quondam trium linguarum peritissimi, reconditi seruantur. Qui igitur ipsa ita punctata, Hebraica esse negant, quærant ibi inter Hebraicos codices, & nomina ipsa primi modi sic punctata inueniêt. Quæ & si uitio scriptorum sint ibi aliqualiter deprauata, ego tamen ipsa iuxta Cabalistarum normas castigatius referre curaui. CAPNIO. Non ab re igitur scire nonnulli cupiunt, quare hæc nomina punctis huiusmodi punctentur. GALATINVS. Quanquam id apud Cabalistas maximum sit secretum, & usqueadeo quidem, quòd illud nullo pacto scribendum esse præcipiunt: sed ore tantum, & non nisi paucissimis, ac dignis reuelandum, ne ex margaritis ante porcos positis, nomina diuina indignis & uilibus nota fieri contingat: ego tamen cui uel maximè cordi est, ueritatem nemini occulere, quin potius ipsam cunctis patefacere, dico ideò hæc nomina sic punctata esse, quia literæ ex quibus conficiuntur, in supradictis textibus ita punctatę habentur. Nam literæ quidem quæ in ipsis textibus punctatæ inueniuntur, simul cum punctis ipsis, ad horum nominum formationem concurrunt. Quæ autem in eisdem textibus punctatæ non habentur, ut sunt quæ in calce dictionum ponuntur, quas ut plurimum punctari non contingit, his in nominibus punctantur punctis, quæ earum prolatio naturaliter exigit: ut patet nomina ipsa intuenti. Neque tamen magno absque mysterio Cabalistæ sic illa punctari uoluerunt. Cum ex huiusce modi punctatione, in unoquoque ipsorum nominũ resultet syllabarum trinitas, quæ diuinarum personarum trinitatem in una diuina essentia distinctè designat. CAPNIO. Quomodo hæc nomina interpretantur? GAL. Quidam ex nostris ita nomina primi modi interpretati sunt.

Quare nomina primi & secundi modi sic punctentur.

Exaltator, Auxiliator, Spes, Salus, Quæsitus, Annunciatus, Longanimis, Adorandus, Recordabilis, Tu, Exaltandus, Opportunus, Decantatus, Subleuator, Ens, Aduocatus, Dominator, Iusticia, Exauditor, Eruens, Fortis, Dexter, Custos, Expectandus, Mirabilis, Inuocandus, Saluator, Festinus, Sanator, Ab adolescentia, Solus, Rectus, Cogitabundus, Expectatio, Deprecatio, Gloria: Facies, Refugium, Adiutor, Propulsator, Liberator, Custos, Matutinus, Doctor, Compatiens, Operator, Magnificus, Reuelator: Maximus, Clemens, Lætabundus, Altissimus, Verus, Regnator, Aeternus, Erector, Protector, Animus, Oriens, Iustus, Benedictus, Amabilis, Laudabilis, Miserator, Deprecabilis, Assistens, Dator, Bonus, Præmium, Deus, Multus, Requies.

Hæc autem septuagintaduo nomina sic interpretata, duobus & septuaginta Psalmorum uersibus infrascriptis applicãt. Videlicet, *Exaltator.* Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltãs caput meum. *Auxiliator.* Et tu Deus ne longè fias, fortitudo mea in auxilium meum festina. *Spes.* Dicens, Deus spes mea, & fortitudo mea, Deus meus cõfidam in eo. *Salus.* Reuertere Deus, erue animam meã, salua me propter misericordiã tuã. *Quæsitus.* Quæsiui Deũ, & exaudiuit me, & de omnib. angustijs meis liberauit me. *Annunciatus.* Cãtate Deo habitatori Siõ, annũciate in populis cogitationes eius. *Longanimis.* Clemẽs & misericors Deus, lõganimis & multę miserationis. *Adorandus.* Venite adoremus, & procidamus, & flectamus genua ante faciẽ Dei factoris nostri. *Recordabilis* Recordare miserationũ tuarũ Deus, & misericordiarũ tuarũ, quia à seculo sunt. *Tu.* Sit misericordia tua Deus super nos, quemadmodũ speranimus in te. *Exaltandus.* Viuit Deus, & benedictus Deus meus, & exaltabitur Deus salutis meæ. *Opportunus.* Quare Deus stas longè, despicis in tempore angustiæ? *Decantatus.* Iubilate Deo omnis terra, uociferate & canite. *Subleuator.* Et erit Deus eleuatio oppresso, eleuatio opportuna in angustia. *Ens.* Et erit Deus mihi in refrigerium, & Deus meus in auxilium spei meæ. *Aduocatus.* Deus Deus salutis meæ, per diem clamaui & nocte coram. *Dominator.* Deus dominator noster, quàm grande est nomen tuum in uniuersa terra. *Iusticia.* Iudica me secundum iusticiam meam Deus meus, & ne insultent mihi. *Exauditor.* Expectans expectaui Deum, & inclinauit me, & exaudiuit clamorem meum. *Eruens.* Et in nomine Dei inuocabo, obsecro Deus erue animam meam. *Fortis.* Et ego in te speraui Deus, dixi Deus meus es tu. *Dexter.* Deus custodiat te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. *Custos.* Deus custodiat exitum tuum, & introitum tuum, à modo & usq; in æternũ. *Expectandus.* Placet Deo in ijs qui timent eum, & expectant misericordiam eius. *Mirabilis.* Confiteor Deo in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. *Inuocandus.* Clamaui in toto corde, exaudi me Deus, præcepta tua custodiam. *Saluator.* Eripe me Deus ab homine malo, à uiris iniquis salua me. *Festinus.* Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum festina. *Sanator.* Deus miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi. *Ab adolescentia.* Quoniam tu es expectatio mea Deus, Deus fiducia mea ab adolescentia mea. *Solus.* Ingrediar in fortitudine Dei. Deus recordabor iustitiæ tuæ solius. *Rectus.* Quoniam rectum est uerbum Dei, & omne opus eius in fide. *Cogitabundus.* Deus scis cogitationes hominum, quoniam uanæ sunt. *Expectatio.* Expectet Israel Deum, à modo & usq; in æternum. *Deprecatio.* Dilexi, quoniam exaudiet Deus uocẽ deprecationis meæ. *Gloria.* Deus dilexi habitaculum domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ. *Facies.* Deus Deus exercituum cõuerte nos, ostende faciem tuam, & salui erimus. *Refugium.* Quoniam tu Deus spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. *Adiutor.* Audi Deus & miserere mei, Deus esto adiutorium meum. *Propulsator.* Propter quid Deus repelles animã meam, auertes faciẽ tuam à meę *Liberator.* Deus libera animã meam à labio mendacij, & à lingua dolosa. *Custos.* Deus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam. *Matutinus.* Et ego ad te Deus clamaui, & in mane oratio mea præueniet te. *Doctor.* Voluntaria oris mei complaceant, obsecro Deus, & secundũ iudicia tua doce me. *Compatiens.* Si dixi, motus est pes meus, misericordia tua Deus adiuuabit me. *Operator.* Bonus est Deus in omnibus, & misericordia eius super omnia opera eius. *Magnificus.* Quàm magnificatæ sunt opera tua Deus, multum profundę sunt cogitationes tuę. *Reuelator.* Notum fecit Deus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiã suam. *Maximus.* Magnus Deus & laudabilis ualde, & magnificentiæ eius non est inuentio. *Clemens.* Misericors & clemens Deus, longanimis, patiens, & multæ miserationis. *Lætabundus.* Sit gloria Dei in sempiternum, lætabitur Deus in operibus suis. *Altissimus.* Confitebor Deo secundum iusticiam eius, & cantabo nomẽ Dei altissimi. *Verus.* Sciui Deus quoniam iustum est iudicium tuum, & uere afflixisti me. *Regnator.* Deus in cœlo stabiliuit thronum suum, & regnum illius omnibus dominabitur. *Aeternus.* Et tu Deus in æternum permanens, & memoriale tuum in generationem & generationem. *Erector.* Sustentat Deus omnes corruentes, & erigit omnes iacentes. *Protector.* Timentes Deum confidite in Deo, auxiliator eorum, & protector eorum ipse. *Animus.* Et anima mea turbata est ualde, & tu usquequo? *Oriens.* Ab ortu solis usq; ad occasum eius, laudabile nomen Dei. *Iustus.* Iustus Deus in omnibus uijs suis, & misericors in omnibus operibus suis. *Benedictus.* Sit nomen Dei benedictum, à modo & usq; in æternum. *Amabilis.* Vide quoniam præcepta tua dilexi Deus, iuxta misericordiam tuam uiuifica me. *Laudabilis.* Seruite Deo in lætitia, ingredimini coram eo in laude. *Miserator.* Ecce oculi Dei super timentes eum, & expectantes misericordiã eius. *Deprecabilis.* Cõuertere Deus usquequo, deprecabilis esto super seruos tuos. *Assistens.* Ne derelinquas

Universidad de Deusto
Biblioteca

linquas me Deus, Deus meus ne discesseris à me. *Dator.* Delectare in Deo, & dabit tibi petitiones cordis tui. *Bonus.* Confitemini Deo quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. *Præmium.* Deus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu possessor sortis meæ. *Deus.* Confitemini Deo, inuocate in nomine eius, annunciate in populis uirtutes eius. *Multus.* Confitebor Deo nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum. *Requies.* Reuertere anima mea in requiem tuam, quia Deus reddidit tibi.

His prædictis duobus & septuaginta uersiculis, qui ex diuersis Psalmis sumuntur, duas & septuaginta interpretationes præmissas applicant: quas duorum & septuaginta illorum Dei nominum esse aiunt, quæ ex trium antedictorum textuũ literis in primo modo formantur: sed nimium profectò fallũtur. Quandoquidem hæ interpretationes non ipsorum nominum, sed potius uersuum, quibus applicantur, esse plane dignoscuntur. Iudæi nanque iuxta horum septuagintaduorum uersiculorum sensum, has septuagintaduas interpretationes instar ipsorũ septuagintaduorum Dei nominum adinuenerunt, ut essent eorundem uersuum quasi indices quidam. Quod ex eo manifestè patet, quòd interpretationes istę non ipsis Dei nominibus, sed uersibus quibus applicantur, correspondent. Hoc enim nomen Exaltator, conuenientiã nullam habet cum nomine hoc נָתַן, sed solum uersui cui applicatur, competit: scilicet, Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltans caput meũ. Similiter Auxiliator, nullatenus nomini huic יָלַל congruit, sed huic tantummodo uersui, cui applicatur: Et tu Deus ne longè fias, fortitudo mea in auxilium meum festina. Id idem & in reliquis omnibus, si diligenter inspexeris, inuenies. CAPNIO. Quomodo ergo hæc Dei nomina rectè interpretanda sunt? GALATINVS. Nullam ego adhuc horum nominum apud Hebræos inueni interpretationem. Nam & si aliqui Cabalistarum de his duobus & septuaginta Dei nominibus nonnunquam mentionem faciant, perfectionesq; diuinas per ipsa designari dicant: nemo tamen eorum, quorum libros uidere potui, nomina ipsa ausus est adhuc interpretari. Hoc tamen in eis (quod maximè contra Iudæos nostri temporis ad nostrum propositum facit) præcipuè notandũ est, quòd unumquodque ipsorum nominum ad designandam diuinarum personarum trinitatem, atque diuinæ essentiæ unitatem, ex tribus conficitur literis, tribusq; syllabis constat: ut in illis præsertim apparet, quæ suprà in primo & secundo modo locauimus.

LIBER TERTIVS.

De Messiæ diuinitate, & de eius nominibus, diuinam ipsius naturam designantibus.

Quòd filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus sumendo.
Caput primum.

CAPNIO.

VM satis per Iudæorum scripturas Deum trinum & unum esse probaueris: nunc de ijs quæ de filij Dei incarnatione in eorum libris cõtinentur, te aliqua dicere decet. GAL. Oportet certè, nedum decet: cum de ijs quę ad Messiam spectant, contra eorum perfidiam maximè nobis dicendum sit. Quem dum ipsi Deum & hominem futurum fuisse negant, diuinæ incarnationis opus mihi mè credere uolunt. De quorum incredulitate Habacuc propheta bene prophetauit, primo cap. dicẽs, כי פועל פועל בימיכם לא תאמינו כי יסופר Hoc est, Quia opus fiet in diebus uestris, quod non credetis, cum narrabitur. Vbi de diuinæ incarnationis opere, quod maxima Iudæorum pars pro sua obstinatione haudquaquam creditura erat, prophetam locutum fuisse certum est. HOG. Aeditio nostra hoc loco aliter habet. Sic enim dicit, Quia opus factum est in diebus uestris, quod nemo credet cum narrabitur. GAL. Hebraica ueritas quam hic ipse traduxi, longè melius habet, quàm nostræ æditionis autor traduxerit. Opus enim hoc siue ad literam de Nabuchdonosor, siue mysticè de Messiæ incarnatione intelligendum sit: in omni euentu, si uim in uerbo facere uelimus, neq; nostra neq; Græca æditio (cum inquit, Nemo credet ueritati) consentanea uidetur. Primum nanq; si uidelicet de Nabuchdonosor intelligatur, omnes Iudæi credunt. Secundum uerò, cum scilicet de Christi incarnatione exponitur, & gentiles innumeri, & Iudęorũ quàm plurimi crediderunt. Quamobrem nostra translatio in hoc Hebraicę ueritatis sensum minimè secuta, ifiusmodi recipiendo calumniam: Nemo, id est rarus credet: nos exponere cogit. Hebraica uerò litera nullam in hoc admittit calumniam, immò (quod nobis admodum iucundum esse debet) ut de diuinæ incarnationis mirando atq; stupendo opere, quod in diebus Iudæorum, hoc est, dum adhuc ipsi terram promissionis tenebant, factum est, intelligendum sit: euidentem necessitatem importat. Nulla quippe opera sunt in diebus Iudæorum facta, quę cum eis narrantur, ab eis non credantur, solo incarnationis opere excepto, & ijs quæ ex ipso sequuntur. Quapropter Paulus dum (teste Luca in tredecimo Apostolicarum actionum capite) eis Iesum nostrum redemptorem Messiam esse, affirmare uellet: non nostram, sed Hebraicã literam secutus est, dicens: Quia opus operor (id est Christi incarnationẽ, dicit glossa) quod non credetis, si quis enarrauerit uobis. CAP. Vt igitur eorum obstinata conuincatur perfidia, unigenitũ Dei filium incarnandum fuisse, per aliquem eorum doctorem, cui ipsi contradicere nequeant, obsecro proba. GAL. Ex plurimis quos ad id probandum nunc adducere possem, Rabbi illum Simeonem filium Ioahai maximè apud eos autoritatis uirum, satis sit adducere: qui in commentarijs in librum Geneseos, secretiore Ierosolymorum lingua scriptis, quorum ipse autor creditur, ipsum diuinæ incarnationis mysterium

Universidad de Deusto
Biblioteca

sepissimè ac apertissimè commemorat. nam super illud libri Geneseos 17. dictum, Ambula coram me, & esto perfectus: ita dicit, ובין דאתפשט אמה דא אתפשט סטר גבורה מאיגון גבורן בשמאלא דנקבה ואשתקע בנקבה באתר חד ורשין בעוריתא בסותא דבל גופא דנקבה ובחתוא אתר איתקרא ערוה רבלא דאיצטנע אתר חתוא לבולא ואיתבסה ערוה דא באמה דא דאתקרא חסר בגין לאתבסמא גבורא דא דבליל חמש גבוראן וחאי חסר בליל בחמש חסר חסר ימינא גבורה שמאלא אתי דא ברא ואיקרא אדם בליל מיחדין סטרוי ובגין כך בבולחו בתרין עד לא ומן תקונא מלבא עתיקא רעתיקין ובנא עלמין ואתקין תקונין לאת קיימא חתיא נוקבה לאתבסמא ולא אתקיימין עד דנחית חסר עילאה ואיתקיימן ואהבכמו תיקונין נקבה בחאי אמה דאיקרא חסר: Hoc est, Et quoniam declaratum est, quid nam esset timor iste, declaratum est ratione fortitudinis, illarū scilicet fortitudinum quæ uenerunt in latus sinistrum fœminæ, & coniunctus est fœminæ in loco uno. Signauit autem, siue potius resedit primò in membro illo occulto, quod est in cunctis fœminarum corporibus. Locus uerò ille appellatus est matrix, estq; apud omnes occultus. Est autem matrix hæc fabrefacta, ut incorporaretur in ea timor hic, qui etiam appellatus est misericordia, coniungereturq; fortitudini illi, quæ comprehendit quinq; fortitudines. Sed & misericordia hæc quinque cōplectitur misericordias. Misericordia à dextris, fortitudo à sinistris. Veniet hæc in hanc, & uocabitur homo, qui complectitur singulas partes, id est cuncta attributa. Quapropter omnibus coronabitur in perpetuum, donec permaneat rex antiquus antiquorum. Aedificabit autem mundos, & concinnabit adornatus, ut resideat fœmina pro incorporatione. Nec perfecti erunt, donec quiescat in illa misericordia altissima. Firmus uerò erit, & incorporabitur concinnè in fœmina hic timor, qui etiam misericordia uocatus est. Hæc ille. Vbi per timorem Deum intelligit: quandoquidē Deus ipse inter cætera eius nomina, etiā timor non incongrue appelletur, quòd dignū sit, ut ab omnibus timeatur. Deus igitur est ille timor, qui (ut hic Rabbi in præmissis uerbis ait) pro salute timentium se, non horruit fœminæ corpus: ex quo diuinæ incarnationis mysterium liquidò patet. CAP. Vellē id ipsum diuinæ incarnationis mysterium per hunc eundem Rabbi apertius ostenderes. GAL. Faciam quàm libentissimè. Audi igitur quid de hoc ipse dicat in eisdem commentarijs libri Geneseos super illud, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id est, Faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostrā. Ibi enim sic ait, והאנא בציעותא דספרא ביון דאתבסמא לעילא בללא ואדם גופא קדישא אתחברו ומנא תליתאה ונפקאית בסומוהא דבלא ואיתבסמו עלמין עלאין ותתאין ומבאן אשהבלל עלמא דלעילא ודלהתאה מסטרא דגופא קדישא דיתבחאן עלמין ומדאחרן דא ברא ואתעבידו גופא חד ובגין דלחו חד גופא שבמתא לעילא שבנתא לתתא קבה לעילא וקבה להתא ומשלבא רוחא ועייל בחד גופא דבולחו לא אתחזר אלא הך קדוש קדוש קדוש יחוח צבאות מלא כל הארץ כבודו בכל אתר חד גופא. תאנא ביון דאתבסמו ברא דכתיב תורי זהב נעשה לך עם נקודות הנסת אתקשרת דינא ורחמי ואיתבסמת בדכורא דמבין לא סלקא דא בלא דא ועל דא ועל חאי תנינן מאי דאפיק גרמיה מחאי עלמא בכל לא דאדם לבתר ברנפקנן מחאי עלמא לא עייל בבללא דאדם דאיקרי גופא קריי שא אלא באידין דלא איתקרי אדם ונפקין מבללא דגופא תניא תורי זהב ונקודות בסות דאיתיהב במיר דני ורחמי דלית דינא דלא חזו ביה רחמי ועל דא כתיב תורי לחייך בתורים צוארך בחרוזי כתורים תורי זהב בחרוזים וכתיב נקודות כספת צוארך דבבללא דנקובה דמטרוגיתא אשהבח בי מיקדשא דלעילא ירושלם ומקדשא ובל דא מתבסימת ברבורא ואיעביר בלא אדם בללא מיחמנותא חאי מה דאנא מניתא חבנויה אשרך חבל מחמנתא Id est, Traditū est in libro Seniotha de siphra, id est pudoris & occultationis. Postq; in supernis determinatū est in uniuersum de hominis formatione, sanctum corpus & fœmina incorporata sunt. In tempore autem tertio (quod uidelicet consequitur primum sanctorum patrum tempus, & secundum tempus prophetarum) completa est hæc maxima copula, & coniuncti sunt atq; incorporati mundi superiores & mundi inferiores. Ab hinc uero incorporatus est

Deus, timor dictus.

tus est mundus superior mundo inferiori, mediante corpore sancto. Quodammodo uerò ridebant & congratulabantur simul, efficiebanturq; unum corpus: quoniam quod erat superius, erat & inferius. Deus sanctus & benedictus superius, & Deus sanctus & benedictus inferius. Et prosiliens spiritus de uagina, uenit in unū corpus, & in his omnibus unus tantum uidebatur, ille nimirum, cui dicitur: Sanctus, sanctus, sanctus, Deus exercituum, implet terram totam gloria sua. Et hoc totum unum est corpus. Traditum item est: Postmodum coniunxerunt se ueluti duo corpora, quando unum penetrat aliud, hoc & illud. Sicut scriptum est: Torquem aureā faciemus tibi cū notis argenteis. Colligatæ sunt iusticia & misericordia, & unitæ sunt uerbo, nec altera sine altera discedit. Quapropter sic nobis traditū est: Quando diuiditur corpus à mundo, hoc est, quando in uniuersum moriuntur homines, totum quod est hominis, nequaquam superius ascendit: quemadmodum ascendit hoc quod sanctum uocamus corpus, tantæ certè dignitatis, quòd non uocatur Adam, id est homo terrestris, & in hoc utique differt à cunctis alijs corporibus. Legimus quoque, Torquem auream & notas argenteas. Quoniam unum sunt iusticia & misericordia. Non enim est iusticia sine misericordia. Et propterea sequitur. Pulchra facta est gena tua propter torquem, & collum tuum pulchrum factum est propter margaritas. Torquem. Sicut dictum est, Torquem aureā cum margaritis. Etiam scriptum est, Notę argenteæ collum tuum. Quoniam inter cunctas fœminas in matrona hac reperitur sanctitas, immò diuinitas, quæ cōsueuerat descendere super Ierusalem, superq; sanctuarium. Et omnia hæc postquam uerbū in ea corpus assumpsit, factumq; est de hominum uniuersitate, id est homo plenus fide. Et quid est plenus fide? quoniam scilicet in illo inuenitur tota fides. Hæc omnia idem Rabbi. In quibus inter cætera miranda quæ dicit: palàm ostendit, ipsum Dei uerbum, siue Dei filium, uerum Deum, uerumq; hominem esse, eo quòd de eo is descenderit, sumpserit q; corpus de fœmina, cuius sanctitas comparationē non admittit. Quid igitur clarius, quid lucidius, quid manifestius hic Rabbi, qui multis annis Christi natiuitatem præcesserit, ad innuendum diuinæ incarnationis mysterium, dicere potuisset? Visne mi Capnio ipsum adhuc eandem Messiæ incarnationem claris uerbis detegentem, audire? Audi quæso, quid in prædictis commentarijs de eodem mysterio proferat super illud Geneseos, Hę sunt generationes Noæ. Ibi enim exponens illud Iob decimonono cap. dictum ומבשרי אחזה אלוה Hoc est, Et ex carne mea uidebo Deum. Sic ait, מאי ומבשרי ומעצמי מיבעי לי האלא ומבשרי מימש ומאי חיארתיבובשר קדש יעברו מעליר ובתיב רחיתה ברחיתי במשרכם ותניא בבל ומנא דאיתרשים בר נש בהאי רשומא רחאי איה מיניה חמי לקרוש ברוך חוא מימש ונשמיתא קדישא אתאחד ביה ובי דלא נטיר תאי ביה כתיב מנשמת אלוה יאברו רחאי וישומא דקדוש ברוך חוא לא איתנש ידי ובי נטיר ליה שבנתא לא איהפרשא מיניה אימתי את קודשא ביה בראיתנס ום ורחאי את עייל באתריה דאזדמין בתריה ותניא מאי טעמא אזלין בחדא אלא חד רבור וחד נקבה אשהתפר בחדא ואיתקרי חד שמא כדין חסר עילאה שריאר עילויהו בן אתר חוא שריא בסטרא דרבורה ומאן הסך אלא דאתי ונפיק מהכמה עילאה ואעטר מן דבורא ובנין בך איבסמת נקבא די תנינן אלוה חרי חוא אל ני חירי דלית דבר חא נקבה אשהתפר בחדא אלוה איקרי ונשמתא קדישא מיחא אתר אתאחדא ודלא תליא בחאי ועל זה כתיב ומבשרי אחזה אלוה רחא שלמיוהא דבלא מובשרי מימש ועל דא זביאן אינון ישראל קדישין דאמרין ביה רחקדוש בריך חוא זבאין בעלמא חרין ובעלמא דאתי עליהו כתיב רנטורית ליה מינן אוליפנא מאן רנטיר להא אתקיימא בולבו אתנטריית ליה מינאלן מובועין רבתיב חי יחוח שבבי ער הכוסר דחוה מקרג בר יצריה ער דא מי אומיאח ונטר לתאי בריה בניני בך זבח דנפקו מיניה מולבין שליטין על כל שאר מולבין ומולבא משיחא דאיתקרי בשמיה דחקדוש ברוך חוא: Ex carne mea? Conueniens enim magis erat dicere, Ex substantia mea. Tamen dixit, Ex carne mea propria. Hoc autem est quod scriptum est, Et caro sancta trāsibit super te. Et insuper scriptum est, Et erit fœdus meum in carne uestra. Quod si significat

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnificat signum, quod datum est nobis. Quotiescunque enim signatus erit homo hoc signo, quod procedit ab illo, uidebit Deum ipsum, & anima ipsius sancta una fiet cum illo. Quoties uerò non seruabit fœdus hoc, in eum scriptum est, Abanima Dei peribunt. Si quidem signum illud Dei est, & non obseruant illud. Quod si fueris de eo signo benemeritus, & custodieris illud, diuinitas nequaquam à te recedet, & in tempore colligaberis sanctitati, & ascēdes in præparatum locum. Sed quænam est ratio eius, quod legimus suprà de unione animæ sanctæ, hoc est Dei ad hominem? Non alia certè, nisi quòd mas unus & fœmina una sungentur in unum, quod uocabitur nomine uno, ueluti iusticia procedens à superna misericordia, quæ requiescet super eos. In hoc uerbo est requies claritatis siue splendoris masculi. Et quænam est misericordia? Misericordia inquam, quæ ueniet à sapientia altissima, & coronabitur à uerbo, & propterea incorporabitur fœminę. Sed & sic nobis traditum est. Deus, Ecce Deus illuminator fortis. Litera ד daled masculina, litera ה he fœmina iunctæ sunt in unum, quod uocatur Deus. Et anima eius sanctissima in hoc loco posita est, non tamē alligata in eo. Et propterea scriptum est, Et ex carne mea uidebo Deum. Quandoquidem felicitas hæc uniuersalis censetur. Sequitur, Et ex carne mea: ac si dicat, Ex hac ipsa mea carne propria. Propter hoc autem benemeriti erunt illi de populo Israel, sancti duntaxat, qui dicent hunc esse Deum, benemeriti erunt tum in mundo hoc, tum in mundo uenturo. Et huius rei gratia scriptum est, Qui custodiet fœdus hoc. Et hinc didicimus, quòd qui custodiet pactum istud, Deus custodiet illum. Sed quæ huius rei probatio? Liquet hoc in Boaz, qui dixit Moabitidi mulieri: Viuit Deus, iaceas usque mane. Et cum esset pellectus à concupiscentia, tamen custodiuit fœdus istud. Quapropter meruit, ut de illo egrederentur reges potentissimi reliquorum regum omnium, & rex insuper Messias, qui uocatus est nomine Dei sancti & benedicti. Hactenus Rabbi ille Symeon ben Iohai. Ex cuius dictis, clarius luce meridiana constat, Deum ipsum ex fœmina incarnandum fuisse, ipsumq; Messiam uerum Deum, uerumq; hominem futurum extitisse.

Quid per nomen Messiæ importetur, & de duabus naturis, & una persona Messiæ. Caput III.

CAPNIO.

HOc est unum inter cætera, quod contra Iudæos recentiores per priscas eorum scripturas probare maximè tibi connitendum est, Messiam scilicet uerum Deum, nedum uerum hominem futurum fuisse. GALATINVS. Id pro uiribus facere conabor, & eo quidem efficacius, quod illud ipsi obstinatius negant. HOG. Vt melius igitur quæ de Messiæ diuinitate dicturus es, percipi ualeant, quid per nomen Messias importetur, primùm edisseras opus est. GALATINVS. Quemadmodum tres sunt (ut dictum est) in diuinitate personæ, quæ licet à se inuicē absq; separatione distinguantur, sibi tamen inuicem per circumincessionem, quam Greci περιχόρεσιν uocant, absque confusione uniuntur: ita in uno Christo tres confitemur esse substantias, diuinitatem scilicet, animam rationalem, & corpus humanum. Quę ita inconfuse uniuntur, ut inseparabiliter distinguantur. Et sicut tres diuinæ hypostases sunt unus Deus, ita tria hæc: diuinitas, anima, & corpus constituunt unum Messiam, in lege promissum, qui aliud non est, quàm ista tria. Nam & perfectus Deus est, & perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens. Non tamen dicimus ipsum ex his compositum esse, ueluti homo ex anima & corpore componitur, aut ex quatuor elementis corpus. Quod enim componitur, aliud quidem est ab ijs, ex quibus componitur. Christus autem siue Messias, neque alterum est ab ijs ex quibus constat: neque aliud, quàm ea ipsa quæ in eo uniuntur. Nam ut ait Damascenus in libro de Orthodoxæ fidei traditione, capite quadragesimoseptimo, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον

σὺν αὐτῷ, καὶ ἐν καὶ λέγεσθαι ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁμολογοῦμεν, Id est, Ex diuinitate & humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum eundem & esse, & dici, ex duabus & in duabus naturis confitemur. Is igitur idem qui & perfectus Deus est, & perfectus homo, Hebraicè quidem מְשִׁיחַ Mashiah, Chaldaicè uerò מְשִׁיחָא Melicha, Græcè autem χριστὸς, Latinè quoque unctus dici potest. Quod idem Ioannes Dam. ibidem pulcherrimè probat, dicens: τὸ χριστὸς ὄνομα φύσεως λέγομεν, τὸ μονοπρόσωπον μὲν, ἀλλὰ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὑπάρχον σημαντικόν. οὐσίας γὰρ ἔστιν ὄνομα χρῖσον, χρίον μὲν ὡς θεὸς, ὃς ἔχρισε τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενον δὲ ὡς ἄνθρωπος. οὐσίας γὰρ δεῖ εἶναι κἀκεῖνο, χρίσις δὲ ἡ θεότης ἢ ἀνθρωπότητος. Hoc est, Christus nomen suppositi dicimus, non solitariè quidem, sed duarum naturarum significatiuum existens. ipse enim seipsum unxit. Vngens quidem ut Deus, qui corpus diuinitate sua unxit. Vnctus uerò ut homo, ipse enim est hoc & illud. Vnctio autem humanitatis diuinitas. CAPNIO. Ista quidem pulchra sunt. Sed quoniam Iudæi nostri seculi, qui Messiam purum hominem futurum putant, ipsa negarent, ideirco te per authenticas eorum scripturas, ea ostendere, necesse est. GALA. Dauid in primis audiāt, Psal. iuxta Hebraicam ueritatem decimoquinto, ita de Messia loquentem, כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישׁוֹר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ׃ אָהַבְתָּ צֶדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע עַל כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֶרֶיךָ׃ Id est, Thronus tuus Deus perpetuus & æternus, sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui. Dilexisti iusticiam, & odisti impietatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Quæ quidem uerba Chaldaicus interpres, quem nunc Iudæi frequentius præ manibus habent, ita Chaldaicè transtulit: Thronus tuus Deus in cœlis in secula seculorum, regnum forte, sceptrum regni tui. Et tu rex Messias quoniam dilexisti iusticiam, & odisti maliciam, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo, uel unguento lætitiæ pluſquam socios, uel amicos tuos. Ex hac igitur Chaldaica translatione apertè patet, prophetam de Messia hic fuisse locutū. Cuius uerbis non solum hoc nomen Messias, quod idem est quod unctus, clarè exprimitur. Siquidē ab unctione Messias siue Christus dictus est. Qui quo ad humanitatem, tum ut rex, tum ut sacerdos, oleo lætitiæ, id est unctione diuinitatis ungendus erat, præ participibus siue consortibus suis, id est præ cæteris hominibus, unius & eiusdem humanæ naturæ conditione, una cum eo participantibus. Verùm & duæ quoque naturæ diuina scilicet & humana, quæ in eo hypostaticè uniendæ erant, apertissimè insinuatur. Cum enim ait, Thronus tuus Deus perpetuus & æternus, sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui: eum profectò quem alloquitur, Deum esse clarè innuit, quare & eius diuinitatem palàm fatetur. Cum uerò eidem immediatè inquit, Dilexisti iusticiam, & odisti impietatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus, seu consortibus tuis: eundem proculdubio hominem quoque profitetur, eius humanitatem apertè manifestans. Nam cum Deus non sit nisi unus, dicere certè nefas esset, eum uel Deum, uel consortem habere. Quod si recentiores Iudæorum prophetam hunc hæc de nomine hoc Messias, deq; duplici natura, diuina scilicet & humana per illud importata, dixisse non credunt, dicta priscorum Doctorum suorum audiant, qui de duabus naturis & unica persona Messiæ apertius locuti sunt. Et primum quidem ea quæ leguntur & in Bereschith קטנה Ketanna, id est in expositione Gen. minori, super illud uigesimooctauo capite eiusdem libri dictum, Et accepit de lapidibus loci illius. Et in Midras tillim super illud Psal. 90. Quoniam angelis suis mandauit de te. Vbi sic ad literam legitur, רבי נחמיה אומר שמשה אבנים חיו ואמר אם אלהים מיחד שמו עלי בשם שייחך על אבותי ועשו בולם אחד עמו ומיצאם בו לם רחא שנאמר ייקח את האבן מלמך שנעשו בולם אחד ורבנן אמרין פחות בי שני אבנים Id est, Rabbi Nechmia ait, Tres lapides accepit scilicet Iacob, & dixit: Si Deus unit nomen suum super me, quemadmodum uniuit super patres meos, fiant omnes unus. Stetit, & inuenit omnes unum effectos. Sicut dictum est Genesis uigesimo octauo, Et accepit lapidem. Hoc enim uerbo docet, quòd omnes

Universidad de Deusto
Biblioteca

facti sunt unus. Magistri uerò dixerunt minus, quia duos lapides. Hæc Midras. Sive ergo tres lapides acceperit, sive duos, aut primò forsitan tres, & postea duos, utrobique Messiæ optimè significatur unio. Duorum quippe lapidum, unio duarum naturarum, diuinitatis scilicet & humanitatis unionem in Christo significauit. Trium uerò, trium substantiarum, uerbi scilicet & animæ corporisq; in una Christi persona designauit unionem. Hanc etiam unionem optimè attestatur id quod in libro Sanhedrin, in capite Helec dicitur, super illud Esaiæ uigesimotertio capite dictum, Et erit in die illa, & oblita erit צור Czor, septuaginta annis, sicut dies (uel sicut diebus regis) uniti. Quis est iste rex unitus? Esto dicens, Quod hic est rex Messias. Rabbi autem dixit, Hic est duæ scilicet naturæ, & tres generationes, id est substantiæ. Sicut dictum est Psalmi septuagesimi primi, Timebunt te cum sole & ante lunam, generationem & generationis. Glossa Rabbi Selomonis. Ac si ita dicat: Messia, de quo scriptum est ante solem ינון yinnon, id est filius siue genitus nomen eius, timebunt te Israelitæ, & ante lunam, id est ante regnum domus Dauid, quod assimilatur lunæ, sicut scriptum est Psalmo octuagesimo octauo, Sicut luna stabilietur perpetuò. Item alia glossa eiusdem super illud Esaiæ, Sicut dies regis uniti. Dies inquit Dauidis septuaginta anni fuerũt, & nescio quid sibi uult hoc signum, quod hic datum est. Quæ cum ita sint, diligenter animaduertendum est, quomodo Talmud in hac antedicta traditione dicit Messiam regem esse unitum. Deinde quod magis mirandum est, qualiter iste Rabbi qui & antonomasicè Rabbi dicitur, & solus sanctus habetur, insinuat quod à patribus acceperat, materiam & formam unionis Messiæ, cum dicit, quod זה Ze, id est iste, scilicet Messias, de quo ibi fit sermo præcedens, uel Ze, id est hoc quod ad unionem regis Messiæ refertur, est duo, Deus scilicet & homo, uel duæ naturæ in Messia unitæ, diuina scilicet & humana. Et tres generationes sunt tres harum naturarum substantiæ, uerbum scilicet Dei, anima rationalis, & corpus humanum. Probat autem hoc per prophetam, qui Messiam in spiritu alloquens, dicit Psalmo septuagesimo primo, Timebunt te scilicet Israelitæ, ut ipsi exponunt, uel alij quicunque, cum sole, illo uidelicet de quo Psalmo octuagesimo tertio dicitur שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן Id est, sol & scutum est Dominus Deus, gratiam & gloriam dabit. In hoc etiam quod dicit, Timebunt te cum sole, coniunctionem diuinitatis & humanitatis Messiæ insinuat. Quod uerò subdit, Et ante lunam, id est ante regnum Dauid (ut exponit Rabbi Selomo) uel ante ecclesiam, quæ lunæ cõparatur, iuxta illud Cantici canticorum sexto capite, scriptum מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה Id est, Quæ est ista quæ apparet tanquam aurora, uel Venus: pulchra ut luna, lucida ut sol. Rabbenũ deinde Haccados de hac etiam re palàm differentem uideant: qui in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id est reuelatorem arcanorũ denominauit, super illud Esaiæ nono, למרבה המשרה Id est, Ad multiplicandum eius imperium, sic inter cætera ait, Quemadmodum littera ה he, componitur ex ד daleth, & ו uau: ita rex Messias componitur ex diuinitate & humanitate. Et sicut hæc duo ה ה he, sunt duo daled, & ab his procedunt duo uau, tanquam duo filij, qui ab ipsis oriuntur: ita in substantia regis Messiæ inueniuntur duæ filiationes, quarum una est diuinitatis, qua Dei filius est: altera erit humanitatis, qua erit filius prophetissæ, de qua dixit Esaias octauo capite, Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et sicut harum literarum ד daleth, & ו uau, quæ conficiunt ה he, unaquæque distincta est ab altera, quanquam ambæ sint una litera. Ita in Messia, substantia diuinitatis distincta erit à substantia humanitatis, & econtra. Quæ duo simul iuncta, sunt Messias. Hæc ille. quem Iudæi magistrum nostrum sanctum appellant. Ex his igitur quæ dicta sunt, manifestum est, quòd nomen hoc Messias duas naturas importat, diuinam scilicet & humanam, ac tria in unam personam complectitur, corpus scilicet humanum, animam rationalem, & uerbum Dei.

Quid

Quid sit uerbum Dei secundum Hebræos, & quòd uerbum Dei sit Deo ὁμοούσιον, id est consubstantiale. Caput III.

CAPNIO.

AD probandam Messię diuinitatem, ante omnia dicere necesse est, quid de hoc uerbo Dei prisci Iudæorum senserint. GAL. Itaque necessariò notandum est, quod quemadmodum homo triplex uerbum habet, quod scilicet in charta scriptum est, quod ore profertur, & quod in mente latet. Et huic postremo magis uerbi competit nomen, cum sit aliorum causa, atque principium. Actiones enim hominum nullæ profectò essent, nisi prius in mente dicerentur. Quare neq; illud cuiusdam poetæ Arabis dictum omnino contemnendum est, dum ait, Verbũ quidem in corde est, lingua autem facta est, ut sit cordis interpres. Ita quoque secundum Hebræos, Deus ipse ad cuius imaginem factus est homo, triplex dicitur habere uerbum. Habet enim uerbum in libris prophetarum scriptum: habet & uerbum, quod ore sanctorum atq; doctorum profertur: de quo ipse apud Iere. 1. cap. inquit, הנה נתתי דברי בפיך Id est, Ecce dedi uerba mea in ore tuo. Haber quoque uerbum in seipso, ex seipso, & nõ aliunde. De quo sic Psalmographus Psal. 33. dicit, כי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה׃ אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ׃ בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם׃ Hoc est, Quia rectum est uerbum Dei, & omnia opera eius in fide, amans iusticiam & iudicium, misericordia Dei plena est terra. Verbo Dei cœli facti sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Hoc igitur uerbum Dei per quod non modò quatuor elementa, sed ipsi quoq; cœli facti sunt, aliud non est, quàm illud ראשית Rescith, id est principium, de quo Gen. 1. cap. scriptum est, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Id est, In principio creauit Deus cœlum & terram. Nam principium hoc non esse nisi sapientiam Dei genitam, ex eo constat, quod in persona ipsius diuinæ sapientiæ apud Selomonem Prouerbiorũ octauo capite dicitur, יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז Hoc est, Deus possedit me principium uiæ suæ, ante opera sua, ex tunc, uel ante tunc. Ex quo patet idem re omnino esse, licet nominibus differant, principium quo mundus creatus est, & sapientiam quam Deus possedit: quandoquidem quod hic principium uiæ, id est creaturæ suæ dicitur, sit illud ipsum Dei uerbum, quó (ut dictum est) cœli facti sunt. De quo uniuersa Dei opera, quæ scriptura sacra per diuersa nomina diuersis partitur in locis, in unam uirtutis appellatione complectens, Psalmo 104. ait, מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית Id est, Quàm multiplicata sunt opera tua Deus, omnia in sapientia, uel per sapientiam fecisti. Vides ergo quòd siue principium, siue uerbum, siue manus, siue brachium Dei, siue aliquid aliud huiusmodi dixeris, non rerum diuersitatem, sed unam tantum indicant Dei uirtutem & sapientiam, qua fecit omnia. Diligenter quoque animaduertendum est, quòd cum in uerbis paulò antè dictis dicitur, Quia rectum est uerbum Dei, & omnia opera eius in fide: mox de eodem uerbo subijcitur, Amans iusticiam & iudicium. Vt palàm innuatur, uerbum de quo hic agimus, rationalem substantiam esse, atque Deo ὁμοούσιον, siue consubstantiale. Siquidem amare iusticiam & iudicium, rationalis atque intellectualis substantiæ proprium est. Eam ob rem ipsum Dei uerbum oculus siue oculi Dei sæpenumero dicitur. Vbi enim de Iudæis apud Ezechielem septimo capite Dominus dicit, ולא תחום עיני עליך Hoc est, Et non miserebitur oculus meus super te. Ita Ionathas in translatione Chaldaica ait, ולא ארחמא מימרי עלוהי Id est, Et non misericordiam habebit uerbum meum super te. Ecce quòd ubi propheta in persona Dei loquens oculum meum posuit, ibi Chaldaicus interpres uerbum meum dixit. In eo autem quod dicit, Et misericordiam habuit uerbum meum super eos: manifestè ostendi, uerbum Dei uitam habere, cum misericordiam habere rei uiuentis sit proprium. Et hoc est quod Ioan. 1. cap. dicitur, Quod factum est, in ipso uita erat. Illud quoq; quod ita apud Ieremiam 24. cap. scribitur, ושמתי עיני עליהם

Verbũ triplex.

Universidad de Deusto
Biblioteca

עליהם לטובה Hoc est,Et ponam oculos meos super eos ad bonum. Sic idem Ionathas Chaldaicè transtulit, ואישוי מימרי עליהון לטבהא Id est,Et ponam uerbum meum super eos ad bonum.Illud etiam quod econuerso contra eos apud Amos Dominus ait 9.cap. ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה Hoc est,Et oculos meos super eos ad malum,& non ad bonum. Ita Ionathas ipse Chaldaicè exposuit, ואישוי מימרי אליהון לבישא ולא לטבא Id est, Et ponam uerbum meũ super eos ad malum,& nõ ad bonum. Ad insinuandam quoq; huius uerbi cũ Deo consubstantialitatẽ,ipsum Dei uerbum in sacris literis quandoq; facies Dei, quandoq; os Dei,quandoq; manus Dei appellatur.Et facies quidem Dei apud Iere.5.capite nuncupatur,cum dicitur, אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברונחו Id est,Si à facie mea non formidabitis, qui posui arenã terminum mari,præceptũ æternũ,quod non præteribit: quod ipse Ionathas ita Chaldaicè traduxit,Si corã uerbo meo nõ formidabitis, qui posui arenam terminũ mari. Quod aũt os Dei dicatur,ex eo habetur,quod Esaias 48.cap.uoce Dei protulit,dicens, הראשנות מאז חגדתי ומפי יצאו Id est,Priora ex tunc annunciaui, & de ore meo exierunt:quod sic Ionathas in Chaldæum uertit, קדמיתא מכבין חייתי ומימרי נפקא Hoc est,antiqua ex tunc annunciaui,& ex uerbo meo prodierunt. Huic simile est,quod Ieremię 15.sic legitur, לבן כה אמר יחוח אם תשוב ואשיבך לפני תעמר ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה Id est, Propter hoc sic ait Deus, Si conuerteris conuertam te,uel requiescere te faciam,faciei meę astabis,uel coram me astabis. Et si eduxeris, uel extraxeris preciosum à uili,sicut os meum eris. Id quoq; sic idem Ionathas Chaldaicè transtulit, בכין ברנן אמר יחוח אם תתוב ואת תיהב רשיעיא למחוי צריקיא רעות מימרי הקיים כמותי Hoc est, Propter hoc sic ait Deus, Si conuerteris conuertam te,coram me ministrabis.Etsi conuertes impios,ut fiãt iusti,beneplacitum uerbi mei complebis. Vbi quod propheta preciosum & uile posuit,hic iustos & impios exposuit.Et quod ille os Dei dixit, iste uerbum eius transtulit. Quod demum uerbum Dei manus Dei dicatur,ex eo potissimum patet quod apud Esaiam quadragesimooctauo capite sic legitur, טפחה שמים את ידי יסדה ארץ וימיני Id est, Manus quoque mea fundauit terram,& dextera mea palmo mensurauit cœlos. Hoc enim Ionathas ita in Targũ exponit, אנא במימרי שבלילות ארעא ובגבורתי תליה שמיא Id est, Verbo quoque meo fundaui terram,& in uirtute mea uel fortitudine mea mensuraui cœlos. Rursus quod apud eundem prophetam quadragesimoquinto capite sic dicitur, אנכי עשיתי ארץ וארם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי Id est,Ego feci terram,& Adam super eam creaui.Manus meę extenderunt cœlos,&omni exercitui eorum præcepi.Idem interpres ita Chaldaicè exposuit,אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי תליה שמיא וכל חיליהון שבלילות Id est,Ego uerbo meo,uel per uerbum meum feci terram, & homines super eam creaui.Ego in fortitudine mea extẽdi cœlos,& omnes uirtutes eorum confirmaui. Ex his omnibus quæ nunc dicta sunt, manifestè liquet, uerbum Dei quod idem est quod sapientia Dei,qua mundum è nihilo creauit atq; perfecit,eiusdem prorsus substantiæ cum ipso Deo esse. CAP. Recẽtiores Iudæorum super illud Prouerb.8.capi. Dominus possẽdit me principium uiæ suæ, quod tu de sapientia Dei increata,quæ est uerbum, per quod Deus omnia fecit, exposuisti,asserunt sapientiam hanc Mosaicam esse legem:aiuntq; ipsam sic ibidem dicere,Ego diligentes me diligo. Cum hoc igitur omnino cõtra catholicam ueritatem sit atq; hæreticum, illud per authenticas eorum scripturas te refellere oportet. GAL. Id profectò tantę absurditatis est,ut confutatione nõ egeat. Si enim lex Mosis nec dilectionis nec odij capax est,nisi uelut cętera huiusmodi inanimata,quæ in membranis scribuntur, quomodo dicere possunt, quòd ipsa de se dicat, Ego diligentes me diligo:Diligere enim rationalis naturæ proprium est. Si præterea lex ipsa Mosis in tempore illo esse cœpit, quo sibi principiũ essendi in monte Sinai sumpsit,quo nam pacto ante rerũ omnium initium cum Deo esse potuit ut de

Verbum Dei quoties dicitur

Hæretica Iudæorum iuniorum expositio

ut de se dicere posset,Deus possedit me principium uiæ suæ, antequam quicquam faceret,cum reliquis quæ sequuntur.Item ipsi dicunt hoc in loco, quòd uerbũ hoc קנן Kanan æquiuocum sit,& quandoque emere, quandoque possidere significet. Et possidere quidem ibi illud significare dicunt,ubi Melchisedec Abraham benedicens dixit Gen.14. ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ Id est, Benedictus Abram Deo altissimo possessori cœli & terræ. Hic autem uerbum ipsum קנן kanan aiunt idem esse quod emere. Quare ab eis quærendum est, si Deus cœlum & terram atque legem ipsam emit,quis fuit harum rerum uenditor, neminem certe assignare possunt:quare turpe est,hæc uel somniare,nedum dicere. Desinant ergo talia uel cogitare,& iuxta priscas Doctorum suorum traditiones credant, Salomonem hoc in loco non de lege Mosaica, sed de ipsa Dei sapientia, per quam Deus mundum fabricauit,meminisse:legant iam quod in libro Sanhedrin in cap. דיני ממונות Dine mamonoth,id est iudicia diuitiarum scribitur, super illud Prouerb. 9. cap. טבחה טבחה ; חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה ; מסכה יינה אף ערכה שלחנה ; שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת ; Hoc est, Sapientia ædificauit domum suam,dolabit columnas eius septem, immolauit uictimam suam,misit puellas suas,ut uocarent de fastigijs ciuitatis. Ibi enim sic ista exponuntur,Sapientia ædificauit domum suam.Hæc est מדתו Middatho, id est proprietas ipsius Dei sancti & benedicti,qui uniuersum mundum in sapientia,uel per sapientiam creauit. Sicut dictum est Psal.103. Quàm multiplicata sunt opera tua Deus,omnia in sapientia fecisti. Dolauit columnas eius septẽ, id est septem dies בראשית Berescith, hoc est creationis libri Gen. Immolauit uictimam suam,uel coxit uictimam suam,uel decoctionem suam. Per hoc intelliguntur maria,flumina,& omnia mundi necessaria. Misit puellas suas,ut uocarent. Hi sunt Adam primus & Heua. Hæc omnia traditio. Ex quibus euidentissimè patet,sapientiam quæ domum suam,id est mundum construxit,esse unã de tribus מדות Middoth,id est proprietatibus Dei sancti & benedicti,per quas aiũt(ut suprà ostendimus) mundum conditum fuisse,quamuis ipsi longe largius quàm nos,proprietatẽ sumant. Hanc autem Dei proprietatem,sapientiam scilicet, per quam Deus mundum creauit,idem omnino esse,quod uerbum Dei est,nos iam probauimus.

Quòd Deus sit uerbum,et uerbum Dei sit ipse Deus.
Caput IIII.
CAPNIO.

ETsi in præmissis uerbum Dei eiusdem cum Deo esse substantiæ, satis abundè probaueris, Ex quo & Deum uerbum esse, & uerbum Dei ipsum esse Deum necessariò sequitur: ut tamen magis iuniorum Iudæorum ceruix durissima confundatur, uelis obsecro Deum esse uerbum, & uerbum Dei esse Deum, apertius nunc ostendere. GAL. Quod quidem Deus uerbum sit, ex eo potissimum patet, quòd ubi Esaias 45.capite ait, ישראל נושע ביהוה השועת עולמים Id est, Israel saluatus erit in Deo (tetragrammaton) saluatione seculorum,uel sempiterna.Sic Targum Ionathæ dicit ישראל אתפריק במימרי דיי מדקן עלמיא Israel saluatus erit in uerbo,uel per uerbũ Dei,saluatione sempiterna. Vbi ergo Esaias dixit,In Deo (tetragrammaton)quod nomen nulli nisi Deo attribuitur,ibi Chaldaicus interpres in uerbo Dei transtulit.Per quod Deũ esse uerbum,palàm ostendit.Item ubi apud Hos.1.capite dicitur ראה בית יחודה ארחם וחושעתים ביהוה אלהיהם Id est, Et domus Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo. Sic idem interpres in Chaldæum uertit, ועל רבית יחודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי אלוההן Hoc est,Et super domũ Iuda miserebor, & saluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Illud etiam quod Esaias 8.cap.dicit, ויוסף יהוה דבר אלי עוד Id est, Et addidit Deus (tetragrammaton) loqui ad me adhuc. Ita Ionathas ipse Chaldaicè traduxit, ואוסיף מימרי דיי למללל לי עוד hoc est,Et adiecit uerbũ Dei loqui

Quòd Deus sit uerbum, et uerbum Dei sit ipse Deus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

loqui ad me adhuc. Item quod idem propheta 41. cap. dixit, אל תירא כי עמך אני Id est, Ne timeas, quia tecum ego: sic ille transtulit, Ne timeas, quia in auxilium tuum uerbum meum. Item quod ibidem dicitur, אלהיראי תולעת יעקב מתי יש ראל אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל Hoc est, Ne timeas uermis, uel tinea Iacob, homines Israel, uel qui estis ex Israel. Ego auxiliator sum tui, ait Deus, & redemptor tuus sanctus Israel. Ita ille Chaldaice exposuit, Ne timeas tribus domus Iacob, semen domus Israel, uerbum meum in auxilio uestro, Dixit Deus & redemptor uester sanctus Israel. Illud præterea eiusdem prophetæ 44. cap. Sic ait Dominus redemptor tuus ex utero, ego Dominus faciens omnia, extendo cœlos לבדי leuaddi, id est per me solum firmans terram מאתי meitti, id est per eum qui est apud me. Sic ille in Targum explanat. Sic ait Dominus qui redemit te, & qui formauit te ex uisceribus. Ego Dominus autor omnium, extendi cœlos uerbo meo, uel per uerbum meum. Fundaui terram in uirtute uel fortitudine mea: quod ualde dicto illi Euangelistæ consonat: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Illud quoque Hoseæ nono capite dictum, Reprobabit uel abijciet eos Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt uagi in gentibus. Sic Ionathas in Targum exponit: Abijciet eos Deus meus, quia non receperunt uerbum eius, & erunt uagi in gentibus. Cum igitur in omnibus his, ac alijs permultis, in quibus prophetæ dominū uel Deum (tetragrammaton) posuerunt, Rabbi Ionathas prædictus uir apud eos maximæ autoritatis, uerbum Dei Chaldaice transtulerit ac exposuerit: consequens plane est, Deum ipsum uerbum esse, ac uerbum Dei Deum: quod erat probandum.

Quòd Messias sit uerbum Dei, quod Deus missurus erat, ut sanaret uniuersum humanum genus. Caput V.

CAPNIO.

NVnc reliquum est, ut ad pleniorem huiusce rei notitiam, Messiam esse uerbū Dei, ostendas, quod Deus ad sanandum uniuersum missurus erat. GALATINVS. Messiam uerbum Dei esse, ex eo maxime patet, quod ubi Dauid Psalmo centesimodecimo, Messiam Dominum suum uocat, dicens, נאם יהוה לאדני שב לימיני Hoc est, Dixit Deus domino meo, sede ad dexteram meam. Ibi Rabbi Ionathas in translatione Chaldaica, sic ait, אמר יהוה למימריה הב לימיני Id est, Dixit Deus uerbo suo, sede ad dexteram meam. Quidam mihi hoc loco obijciunt, dicentes non sic haberi in translatione Chaldæa, quam etiam negant esse Ionathæ: quibus ego respondeo, Verum quidem esse, in translatione Chaldaica quam ipsi uiderunt, non ita haberi, & eam non esse Ionathæ, est enim (ut plerisq; placet) Rabbi Ioseph cæci, siue (ut alij uolunt) Rabbi Akilas: quæ ita hic habet, אמר יהוה במימריה למיתן לירבניתא חלת דיחיביתן לאולפן אוריתא ימיני אוריך Hoc est, Dixit Deus in uerbo suo, ut daret mihi dominationem, eò quòd sederim ad discendam legem, dextera mea expecta. Translatio autem Ionathæ, quam nondum ipsi uiderunt, ita prorsus habet, ut ipse retuli. Quod בספר קבוציים sepher kibucim, id est in libro collectionum, sententiarum scilicet sapientum manifestè patet, eo in loco ubi ad probandum, quòd Messias sit ille, quem dixit Dauid Dominum suum ad dexteram Dei sessurum, sic dicitur זה יתבאר מאיתה שאמרו במדרש תלים ויתן לימגן ישעך וימינך הסעדנו: אמר רבי יוחן בשם ר חמיה לעתיד לבא הקבה מושיח לימיניו שנ׳ נאם יהוה לאדני שב לימיני Id est, Hoc patet ex eo, q̄ dixerūt in expositione Psalmorū, super illud Psal. Et dabis mihi scutum saluationē tuā, & dextera tua cōfortabit, uel fulciet me: dixit Rabbi Iordan. in nomine R. Hama, In tempore futuro Deus sanctus & benedictus sedere faciet regē Messiam ad dexte-

dexteram suam: sicut dictum est Psal. 110. Dixit Deus Domino meo, sede ad dexteram meam. Quod targum, id est Chaldaica translatio Ionathan ben Vziel sic exponit: Dixit Deus uerbo suo, sede ad dexteram meam. Hactenus traditio. Idē quoque confirmatur in eadem Midras tillim super illud Psal. 2. אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך Id est, Narrabo præceptum, uel scripturam. Deus dixit ad me. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic enim ibi dicitur, מיס פרים הם בחזקת של תורה ובחוקה של גביאים ובתובים בחוקה של תורה בני בכורי ישראל בחזקה של גביאים חנה ישפיל עברי ירום בכתובים נאם יהוה לארוני Id est, Narrata sunt mysteria eius, scilicet regis Messiæ in scriptura legis, prophetarum & agiographorum. In scriptura legis, Exod. 4. Filius meus primogenitus Israel. In scriptura prophetarum, Esaiæ 52. Ecce intelligit seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur. In scriptura agiographorum, Psal. 110. Dixit Deus Domino meo, sede ad dextram meam. Ex quibus quidem traditionibus palàm ostenditur, eum absq; dubio Messiam esse, quem prædixit Dauid ad dexterā Dei sessurū. Ex quo per Ionathæ Targum manifestè concluditur, Messiam esse uerbum Dei. Quare neque mirum est, si Dauid Messiam ipsum Dominum suum nuncupauit.

CAP. Nunc igitur Deum hoc uerbum suum ad sanandum uniuersum orbē missurum fuisse, reliquum est probare. GAL. Id ex eo potissimū uideri potest, quod in commentarijs Rabbi Ishàc arama in librum Geneseos in expositione capitis quadragesimi septimi, uel circa, ubi agitur de loco qui datus est Iacob, in quo commodè habitare posset, hoc modo legit, ישלח דברן וירפאם וימלט מישחיתותם רבי שמואל חלוי אמר דבר יהוה הוא שלוחו רבתיב הלא כה דברי באש נאם יהוה וזה הוא שאמיך יבא דברך ובברגיך בשיבא דבר אלהים אשר הוא שלוחו אבבדחו אמרך שאול ובי לא באו חנביאים וחרגנום ושפכנו רמם אין נקבל עתה מידברו או במות נאמרין אמר ליח שירפאם וימלט מישחיתותם ועם חמוסתים נאמינהו ונכברתו אמך ליח למות לא אמר ישלח דברו וירפיאכם אלא ירפאם בעבור כי נראה לי בי חיה מידבר פרטי ענה לו אמה דברתהבי הדפוק באר בולים אבל לא קבלוהו בי אם חפרטים אשר חיו היושר נסי שבל מן הבללות דיוגים עברי חים וזה הוא שאמר יורדי חים באניות עושה מלאכה במים רבים חמית דאו מעשיח יחוה אותם שמן חראוי לא חיו בכח לקבל שום דבר שבלי מושר גסותם קבלו אבריתות הנביאה וחמרוא מיצר שאיננו לדברו וזה הוא שאמר ותא מין בי ויחשבתו ו צרקח Hoc est, Mittet uerbū suum & sanabit eos, & eripiet eos de plagis eorum. Rabbi Semuel Leuita ait, Verbum Dei est nuncius eius. De quo scriptum est, Profectò tale est uerbum meum, qualis est ignis, dixit Deus. Et hoc est quod dictum est, Venit uerbum tuum, & honorificabimus te. Vtique cum uenerit uerbum Dei, quod est nuncius eius, tunc honorabimus eum. Dixit Rabbi Saul, Nonne uenerunt prophetæ, & occidimus illos, fudimusq; sanguinem eorū: quomodo ergo nunc recipiemus uerbum eius? aut quamobrem credemus eis? Respondit ei Rabbi Semuel: Quoniam sanabit eos, & eripiet eos à plagis eorū, propter hæc inquā signa credemus ei, & honorificabimus. Dixit tunc illi: Quare (precor) non dixit, Mittet uerbum suum & sanabit nos: sed dixit, & sanabit eos? Respondit: Hoc ideo est (ut ego sentio) quoniam loquebatur de parte, deq; aliquibus duntaxat, non autem de omnibus, quod signatur scilicet secundum proprietatem Hebrei sermonis, in dictione Eos. Dixit illi, Verum certè dicis. Nam uerbū eius uenit sanare omnes in uniuersum, non tantum aliquos, & in parte. Verū non fuit receptum nisi ab aliquibus particularibus, qui censebantur inter omnes crassioris ingenij, uiri piscatores, exercentesq; se in mari. Et hoc est quod dictum est, Conscendentes in mare nauibus, facientes opera in aquis magnis, ipsi uiderūt opus Dei. Illi profectò, si recte consideres, non uidebātur apti posse admittere quicquam intellectiuum, siue quod ad intellectum pertinet, ob ruditatem sensus eorū. Illi inquam receperunt ueritatem prophetiæ & uisionis, quoniam crediderūt uerbo eius. Et hoc est quod scriptum est, Credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ex quibus patet, Deum missurum fuisse uerbum suum, id est filiū suū uerum

Messiam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Messiam, ut sanaret uniuersum genus humanum. Neque tamen omnes sanandos fuisse, sed eos tantummodo, qui eum recepturi, ac ei crediturі essent, & præcipuè uiri idiotæ & piscatores, ut fuerunt apostoli. Ex quo aperte concluditur, Iesum dominum nostrum uerum fuisse uerbum Dei, uerumq; Messiam à patre æterno pro hominum salute missum.

Quod Iesus Nazarenus Messias uerus, sit uerbum Dei à patre æterno pro hominum salute missum. Caput VI.

CAPNIO.

COnclusionem hanc uelim probares, Dominum scilicet nostrum Iesum Nazarenum uerum fuisse uerbum Dei, & consequenter uerum Messiam, à patre æterno in mundum pro hominum salute missum. GAL. Vt hoc in loco nihil ipse dicam, Libertatis (sic enim est uiro nomen) Comineti Hispani, nuper à Iudaismo ad fidem conuersi, uiri utiq; non solùm diuinarum literarum apprimè docti, uerùm etiam quatuordecim linguarũ periti, uerba audi: is enim exponens illud Psal. 147. ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים Id est, Mittet uerbũ suũ, & sanabit eos, sedebit spiritus eius, & fluẽt aquę. Sic ait, ישלח דברו וימסם חיה לו לומר ידבר דברו ולא ישלח דברי כי בדבור חוא יותר נאות אמירה משליחות במו שנאמר ויאמר אלחים יחי אור ויחי אור ולא אמור וישלח אלחים דברו לעשות או לברוא את חאור לפי שאינו נופל לשון שליחות בלתי שליח במו שאמר חנני שולח לבם את אליתו חנביא רוצה לומר כי חאלחים חיה שולח חנביאים להגיד דברו ולח ראית נפלאותיו ואנחנו ראיון זה גם בן מנחש חנחשת שנוה חאלחים לעשותו על יר משה נביאו בדי לרפאות את ישראל בחביטם אליו כי מן חואוי חיה יותר ראיי באותם חזמנים שירפאם ברבור לבד ברי שיראו חעם נפלאותיו ויאמינוחו ולא עם אותו חנחש אשר חיה משים בלב חעם חיותו מעשה בישות חג קראה תיום מגיניי תאמית שאם חיה מרפאם ברבור לבד חיה מסיר בל חמששים מלבם אבלמיח שנראה לי מוח חפסוק כי דוד נבא ביאת ישוע משיח צרקנו באמרו דברו כי האמת חוא שיחיה דברו ומגיד דבריו ובמו שחדיבור אינו דבר מעצמוהו בן חוא אינו נפרד מחאל וזה חוא שאמר יבא דברך ובכרנך כי חיה לו לומר יבא דברך ובברוחו אלא שמראה חיותו חוא והעלה ורבורי דבר אחר כי מבברים חדיבור מבברים אותו ומבברים איתו מבברים חר ובור וחם בלתי נפרדים בעצמותם וזה חוא חדבור אשר נתנבא לבא לראפאות חולים ולחחיות מתים בדיבור וחיה עצמו חדיבור במו שנראה בישוע משיח צרקנו שרפא במיח ובמוה חולים חחיה את אלעזר ארבעת ימים אחרי מותו וא לו חדברים אינם נאותים כי אם לאל וכמוך לזה ישב רוחו יזלו מים ונראת שאין קישור רפואת חגופים עם גוילת חמים בלל אבל חבין אין ניבא דוד חאמיתות באומרו ישב ולא אמור ישיב שרוצה לומר שחאל יושיב את רוחו חקודש אצלו ולימינו אחר זה יזלו מים רוצה לומר שישאירו חמים חקרושים כדי להושיע את עמו וחם סבת ישועתיבו בבור שיאמר ושיאבקם מים בש שון מומעייגי חישועה אשר באמיצעיותם חאל נדבק בנו במו שאמר כי העבור כמים אתך אני ולא אמור בימים אלא במים שרוצה לומר מים חקרושים: Hoc est, Mittet uerbum suum, & sanabit eos. Videtur dicendum fuisse, Loquetur uerbum suum: non autem, Mittet uerbum suum. Verbo siquidem magis conuenit pronunciari & proferri, quàm mitti, quod uidetur esse nuncij. Et huic rei congruit scriptura, quæ dicit: Dixit Deus, Sit lux, & fuit lux. Non autem dixit, Misit Deus uerbum suum ad creandam lucem: quoniam missio sine misso impleri non potest. Quapropter dictum est, Ecce mitto ad uos Eliam prophetam: innuens Deum mittere prophetas ad annunciandum uerbum suum, & ad manifestandum mirabilia sua. Propterea auget dubium æneus serpens, quem præcepit Deus fieri per manũ Mosis prophetæ sui, quo sanaretur populus Israel, cùm prospexissent in eum. Rationabilius enim apparet, & conuenientius, præcipuè illis temporibus, debuisse Deum uerbo curare populum, quàm serpentis aspectu, quæ res inducere potera[t] in sus-

in suspicionem incantationis & magicæ. Et nihilominus tunc non sanabit uerbo. Quomodo igitur quadrat, quod dicit propheta, Mittet uerbum suum, & sanabit eos? Sed soluitur. Nam quantum ipse sentio, Dauid hoc loco uaticinatus est aduẽtum Iesu Messiæ iusti nostri, qui rectè dictus est Verbum eius. Sed ueritas est, Iesum esse uerbum Dei, esseq; nuncium uerborum Dei. Et sicut Dei uerbum non est quid distinctum ab essentia Dei, sic & Messias non est penitus distinctus à diuina substantia. Et hoc est quod scriptum est, Veniet uerbum tuum, & honorificabimus te. Quod si esset ab eo penitus diuisum, dixisset, Et honorificabimus illud. Quibus uerbis apertè monstratur, unum & idem esse Deum, & uerbum Dei, quando pro eodem habetur: honorare & Deum, & uerbum Dei: utpote nequaquam in essentia distinctos. Et hoc est uerbum, de quo prophetarum fuit, quòd uenturum esset, ad curandum infirmos, & ad suscitandum mortuos uerbo. Et hæc quidem omnia operaturum erat uerbo, cum nihilominus ipsum etiam uerbum. Quæ omnia completa sunt in Iesu Messia iusto nostro: cuius opera penè innumerabiles infirmi curati sunt: & Lazarus à mortuis suscitatus, etiam post quartum diem mortis suæ. Et hæc soli Deo conueniunt. Congruit nostræ expositioni, quod immediatè sequitur: Sedebit spiritus eius, & fluent aquæ. Etsi enim nullam uideantur habere conuenientiam, sanare infirmos scilicet, & fluere aquas: est tamen uerisimus prophetę sensus. Qui etiam non absque mysterio dixit, Sedebit spiritus eius: & non dixit, Reuertetur spiritus eius. demonstrans quòd Deus sedere facere deberet spiritum sanctum suum apud se. & subintulit, Et fluent aquæ: significãs, quòd remanſuræ erant aquæ sanctæ ad saluandum populum suum. Quæ quidem aquæ, sunt causæ salutis nostræ. Quemadmodum scriptum est, Haurietis aquas de fonte salutis. Interuentu enim aquarum sanctarum, Deus nobiscum coniungitur. Sicut scriptum est, Cum trãsieris per aquas illas, ego tecum sum. Et non dixit, per aquas tantum, sed per aquas illas. Demonstrans se locutum non de quibuscũque aquis, sed de aquis sanctis, quæ sunt aquæ baptismatis. Hæc omnia Doctor prædictus, Hebræorum doctissimus, nuper ad ueritatem Christianæ fidei conuersus. Quibus optimè probat, Iesum Nazarenum Dominum nostrum, fuisse uerum Dei uerbum, & ex consequenti uerum Messiam, à patre æterno pro hominum salute missum. Quod certè probandum erat.

Quòd Messias sit filius Dei, nec non de dictione בר *bar: & quid Primogenitus sit, secundum ipsos Hebræos.* Caput VII.

CAPNIO.

QVanquam ex his quæ dixisti, Messiam filium Dei esse consequens est: nam si Messias ipse uerbum Dei est, eũdem proculdubio & filium Dei esse, necesse est. Vt tamen Iudæorum nostri seculi perfidia magis magisq; armis suis deuincatur, Messiam ipsum Dei filium esse, expressius per eorum scripturas demonstrare debes. GAL. Primum aduersus eos Psalmus ille qui incipit, Quare fremuerunt gentes, obijciatur. Qui à priscis Iudęorum de Messia exponitur, Rabbi Selomone attestante, qui sic de illo ait: Magistri nostri hunc Psalmum de Messia exposuerunt. In calce itaq; eiusdem Psal. ita legitur, נשקו בר פן יאנף ותאברו דרך כי יב ער במעט אפו אשרי כל חוסי בו Hoc est, Osculamini filium, ne irascatur, & perdatis uiam. Quoniam exardescet quasi modicum ira eius, beati omnes sperantes in eo. Ad hoc igitur osculum filij Dei suscipiendum, Iudices terræ Dauid monebat. Vt à Rabbi Abraham Auen Azra ostenditur. Qui hoc exponẽs, ita ait: נשקו בר Nassecu bar, id est osculamini filium. Ecce seruite Domino, contra id quod suprà dixerat, scilicet aduersus Messiã eius. Expositio uerò huius dictionis בר Bar, talis est, qualis eius quæ est in Prouerbijs, trigesimoprimo capite. Cum dicitur מיח ברי ומיח בר בטני ומיח בר נדרי Id est, Quid filimi? quid filii uteri mei, quid filii uotorum meorum? Et sic scriptum est in hoc eodem Psal. בני אתה id est, filius

Universidad de Deusto
Biblioteca

meus es tu. Hæc idem Rabbi Abraham. In Midras quoque tillim, id est in expositione Psalmorum super eisdem uerbis sic dicitur, נשקו בר חוא מיח רבתיב. חסר ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. אמר רב משל למלך שבעם על בני חמדינת וחלכו בני חמדינות ופייסו את בן המלך שיפייס את חמלך וחלך את חבן ופי ים את אביו ביון שנתפייסים לבני חלכו בני חמדינת לומר חימנון למולך אמר לחם לי אתם חימנון לבר ואמדיחו לבנו שאלמיל חוא בבר אברתי את חמדיג חוי נשקו בר Id est, Hoc est quod scriptum est Psal. 85. Misericordia & ueritas inuicem obuiauerunt, iustitia & pax osculatæ sunt. Dixit Rabbi. Simile est hoc Regi, qui filijs ciuitatis iratus est. Iuerunt ergo filij ciuitatis, & supplicauerunt filio regis, ut regem placaret. Iuit filius & placauit patrem suum. Quumq; rex per filium placatus fuisset, iuerunt filij ciuitatis ad agendas gratias regi. rex autem dixit eis: Mihi uos gratias agitis? Ite & filio meo gratias agite. Nam nisi ipse fuisset, iam ciuitatem destruxissem. Et hoc est, quod dictum est, Osculamini filium. Hucusque traditio. HOG. Aeditio nostra, Apprehendite disciplinam: sic habet. GAL. Autor nostræ æditionis æquiuocatione uocabulorum deceptus, multa longè aliter transtulit, quàm ueritas Hebraica habeat. Licet enim hæc dictio בר Bar quandoque filium, quandoque disciplinam siue doctrinam, quandoque frumentum, quandoque purum siue mundum, quandoque electum significet. Vt diuus quoque Hieronymus sentire uidetur, dum in apologetico contra Rufinum Pammachio sic scribit: Bar apud Hebræos diuersa significat. Dicitur enim Bar filius, ut illud, Bar iona, id est filius Columbæ, & Barptholomæus, id est filius Ptholomæi, & Barnabas, id est filius prophetæ, & Barchinæus, & Barchisæus, & Barrabas. Triticum quoque & spinarum fasciculus, & electus, ac purus. Hæc idem Hieronymus. Hoc tamen loco Bar, non accipitur nisi pro filio, ut Rabbi Abraham prædictus in huius textus expositione accipit. Et licet Chaldæus interpres quem nunc Iudei frequentius præ manibus habẽt, siue sit Rabbi Ioseph cęcus, ut aliquibus placet, siue Rabbi Akilas, ut quidam alij uolunt, bar hoc loco pro doctrina acceperit, dicẽs, קבילו אול מנא Hoc est, Recipite doctrinam: rectius tamen atq; conuenientius pro filio (ut diximus) hic accipitur. Sic enim & fidei nostrę (ut uisum est) magis fauet, & aliorum expositioni (ut in traditionibus supradictis patuit) magis conuenit, aeteritati literæ magis congruit. Quod nanq; sequitur, Ne irascatur: cum ceteris, non potest nisi soli Dei filio conuenire. Ex quo etiam patet, neque eorum interpretationem uera esse, qui ut ueritatem effugiant, Messiæq; diuinitatem negent: hęc eadem uerba, נשקו בר nassecu bar, adorate purè, interpretantur. Osculum autem istud, quo antiquorum ecclesia osculando Dei filium, & ipsa ab eo osculari poscebat, non erat nisi eruditio atque doctrina ex proprio ore Dei proferenda, qui eis per manum Mosis legem dederat. Quamobrem (ut ueteres Talmudistæ exposuerunt) illud Cantici canticorum primo capite, dicebat, ישקני מנשיקות פיהו Id est, Osculetur me osculo oris sui. Hoc est, Osculetur me Messias filius Dei osculo oris sui: id est, ipse ore proprio instruat & erudiat me, atq; oris mei tactum, cum de uia salutis interrogauero, non contemnat. Non iam Mosem mittat, qui linguam impeditam habebat. Non Esaiam, qui se labijs pollutum aiebat. Non Ieremiam, qui se loqui nescire dicebat, eo quod puer esset. Sed ipse Dei filius qui patris sapientia & uirtus est, ueniat: & ore suo me doceat. Per illud quoque probatur Messiam esse Dei filium, quod Deus ipse sic de eo in Psalmo octogesimo nono ait: הוא יקראני אבי אתח אלי רצור ישועתי את אני בכור אתנחו עליון למולכי ארץ Id est, Ipse uocabit me, pater meus tu, Deus meus & fortitudo salutis meæ. Ego quoq; primogenitum dabo eum, altissimum regibus uel regum terræ. Quod de Messia intelligendum esse, inficiari minimè potest Iudaica prauitas. Cum in gloss super illud Exod. decimotertio capite, Sanctifica mihi omne primogenitum: sic scriptum sit Rabbi Nathan dixisse, Dixit Mosi Deus sanctus & benedictus, Quemadmodum feci Iacob בכור Bechor, id est primogenitum, sicut dictum est Exod. 3. Filius meus, primogenitus meus Israel; ita ego faciam regem Messiam primo-

primogenitum. Sicut dictum est Psal. 89. Ego primogenitum dabo eum, altissimũ regum terrę. Hæc glossa prædicta. Ex cuius fine manifestè liquet, de Messia debere intelligi dictum illud Psalmographi, quod nunc præmisimus. Ipse uocabit me pater meus tu: cum cæteris quæ dicta sunt. Ad cuius intelligentiam, notandum est, quòd dictio ista בכור Bechor, quæ primogenitus interpretatur, nullam apud Hebræos habet relationem ad alium, sed est nomen illi impositum, ante quem nullus de eodem patre, deq; eadem matre natus est. Messias itaque in aliquo primogenitus ut Iacob iam fuerat, secundum carnem futurus erat, id est ante quem nullus natus prius esset, hominibus datus secũdum diuinitatem, quam in ipso esse, & ipsum Deum esse, necesse sit. Quare bene ait, Ego primogenitum dabo eum. In Midras quoque tillim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psal. secundi יהוח אמר אלי בני אתח אני חיום ילדתך Hoc est, Deus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. Id idem probatur.

Quòd Messias sit nomen Dei, & quòd nomen Dei sit ipse Deus. Cap. VIII.

CAPNIO.

QVoniam Messiæ diuinitas maximè per eius nomina patet, quæ in sacris literis ipsi imposita reperiuntur: idcirco eum uerum Deum esse, per ipsa eadem nomina præcipuè probandum est. GAL. Ante omnia igitur sciẽdum est, Messiam ipsum esse Dei nomen, nomenq; Dei esse Deum. Quod autem nomen Dei sit Deus, in Midras tillim clarè habetur, super Psal. 23. sic incipit, ליחוח חאדץ ומלא ואח Id est, Dei est terra & plenitudo eius. Ibi enim sic ad literam dicitur. Scriptum est, Ego Deus facio omnia, extendens cœlos per me, firmans uel sternens terram per eum qui mecum est. Nam מיאתי meitti, est ibi scriptũ, id est per eum qui mecum, uel apud me est. Scriptum quoque est apud Esaiam quadragesimo quarto capite, cum dicitur, Quis ergo fuit אתי itti, id est mecum? Nomen meum unà mecũ mixtum fuit in seculi creatione. Dixit igitur Dauid coram Deo sancto & benedicto, Ex eo quòd tu cum nomine tuo creasti cœlos & terram, nomini tuo ego illa attribuam: dicens, Dei (tetragrammaton) est terra & plenitudo eius. Hucusq; traditio. Vbi inter cætera, ualde consentaneum nostræ fidei est id quod de ipso nomine dicitur, quòd scilicet cum Deo in mũdi creatione fuerit. Ipsum enim nomẽ Dei una de proprietatibus Dei est, cum qua Deus ipse mundum creauit. Neque enim aliud est nomen hoc, quàm Dei filius siue uerbum, quo, uel per quod Deus ipse mundum è nihilo condidit. Quod in Chaldaica Rabbi Ionathæ traductione clarius exprimitur. Sic enim ipse eadem Esaiæ uerba Chaldaicè exposuit, אנא יחוח עביד הולא תלית שבויא במימרי שבלולית ארעא בגבורתי Hoc est, Ego Deus faciens omnia, extendi cœlos uerbo meo, fundaui terrã in fortitudine mea. Quod autem nomen Dei dicatur esse Messias, in Midras tillim limpidissimè ostenditur, cum super illud Psal. decimooctaui מגדיל ישועות מולכו ועשה חפר למשיחו Id est, Magnificans saluationes regis sui, & faciens misericordiam Messiæ suo Dauidi. Ita dicitur, בתיב אחר אמר מגדל ותאחר אומר מגדיל ומחו מגדיל שנאמר מגדיל ישועות ומתיב מגדיל עוז שנעשח לחם מולך חמשיח במגדיל שם יחוח בו ירוץ צדיק ונשגב Hoc est, Vna scriptura dicit Pfal. 18. מגדיל magdil, id est magnificans. Et alia scriptura ait, 2. Reg. 22. מגדול Migdol, id est turris uel castrum. Et quod castrum, aut quæ turris facta est eis? rex Messias, qui tanquã turris, uel castrum saluationum erit: sicut dictum est Prouerbiorũ decimooctauo, Turris uel castrum fortitudinis nomen Dei (tetragrammaton) ad ipsum recurrit iustus, & subleuatur. Hactenus traditio. Ex qua satis aperte colligitur, nomen Dei esse Messiam. Quod in commentarijs in Genesim Rabbi Mosis Hadarsan liquidius adhuc patet, super illud cap. 41. Et dixit Pharao ad Ioseph: Et absq; te non eleuabit uir, uel aliquis manum suam. Vbi cum inducitur illud Sephoniæ; Ad inuocandum nomen Dei, cum cæteris: sic dicitur, Non est autem nomen Dei (tetra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

grammaton)hic dictum,nisi rex Messias: sicut dictum est Esaiæ trigesimo capite, Ecce nomen Dei (tetragrammaton) ueniens de longinquo. Et reliqua. Idem docet de patribus uel de Deo sancto & benedicto: sicut dictum est Ieremiæ trigesimo primo capite, A longè Deus (tetragrammaton) apparuit mihi. Hucusq; traditio. Ad hoc etiam facit quod in libro Sanhedrin in capite Helec, hoc modo legitur: Dixit Rabbi Iohanan, Si uideris generationem se modicam facientem, ac procedentem, expecta Messiam. Sicut dictum est Psal. decimoseptimo, Quia tu populũ humilem saluabis, & oculos sublimes deijcies, uel humiliabilis. Dixit quoque Rabbi Iohanan, Si uideris generationem, super quam multæ tribulationes sint uenientes, expecta Messiam, de quo dictum est Esaiæ nono cap. Et timebunt ab occidente nomen Dei (tetragrammaton) & ab ortu solis honorem, uel gloriam eius. Quia ueniet sicut fluuius tribulans. Deinde sequitur, Et ueniet ad Syon גואל Goel, id est redemptor, & conuersus ab iniquitate in Iacob, dixit Dominus. Hæc omnia traditio. Cum igitur non sit redemptor nisi Deus, & Messias sit ille redemptor, ut in sequentibus dicetur, satis (ut arbitror) affluenter & in hac, & in præcedentibus traditionibus probatum est, Messiam esse nomen Dei, nomenq; Dei esse Deum, & consequenter Messiam ipsum esse Deum.

Quòd Messiæ nomine Dei tetragrammaton uocandus erat. Caput IX.

CAPNIO.

HIc uellem probares, Messiam nomine Dei tetragrammaton, per quod ipsa diuina essentia delignatur, uocandum fuisse. GALAT. Ad hoc igitur probãdum, primò Ieremiæ afferam uerba, sic uigesimotertio capite dicentis, חנה ימים באים נאם יחוה והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשביל ועשה משפט וצדקה בארץ׃ בימיו תושע יחודה וישראל ישבון לבטח׃ וזה שמו אשר יקר֯ או יחוה צדקנו׃ Hoc est, Ecce dies ueniẽt, dicit Deus, & suscitabo Dauidi germen iustum. Et regnabit rex, & intelliget, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit ad fiduciam. Et hoc est nomen eius, quod uocabunt eum Deus (tetragrammaton) iustus noster. Hanc prophetiam de Messia intelligi, Iudei negare non possunt: tum, quia prisci Talmudistæ ipsam de Messia exponunt: tum etiam propter Chaldaicam translationem, quæ patenter de Messia loquitur. In qua quidem prophetia non solum duplex Messiæ natura exprimitur, diuina & humana: uerum ipsum quoque Messiam nomine Dei tetragrammaton uocandum fuisse, aperte ostenditur, cum dicitur, Et hoc est nomen eius, quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster. CAP. Iudæi nostri temporis aiunt, Ieremiam hic non uocabunt, ut nos habemus, sed uocabit, dixisse. Quare sensum horum uerborum hunc esse asserunt, Hoc est nomen eius, quo uocabit eum scilicet Messiam, Deus iustus noster. GAL. Mentiũtur plane. Falso punctando literam corrumpere nituntur. Nam de יקראו ycreu, quod uocabũt significat, facere uolunt יקרא yicra, quod idem est, quod uocabit. Sed eos manifeste falsarios esse, per omnes penè priscorum suorum scripturas euidentissimè patet. Et primum per septuaginta interpretes, qui hunc locum ita prorsus traduxerunt, ut ædition nostra habet. Deinde per Targum Rabbi Ionathæ, qui sic eadem uerba in Chaldæum uertit, חא ויתיין אתן אמר יחוה ואקים לדוד משיחא רצדקא Id est, Ecce dies uenient, dicit Deus, & statuam Dauidi Messiam iustum. Et postea subdit וזה שמו אשר יקרא יחוה צדקנו Id est, Et hoc est nomen eius quod ipsi appellabũt eum, Deus (tetragrãmaton) iustus noster. Eorũ quoque falsitatem non parum refellit idem propheta, cum rursus capite trigesimo tertio ait: חנה ימים באים נאם יחוה והקימותי את הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יחודה בימים החם ובעת החיא אצמיח לדוד צמח צדקה ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימים החם תושע יחודה וירושלם תשכן לבטח וזה אשר יקרא לה יחוה צדקנו Hoc est, Ecce dies uenient, dicit Deus, & statuam uerbum

uerbum bonum, quod locutus sum super domum Israel, & super domum Iuda. In diebus illis, & in tẽpore illo germinare faciam Dauidi germen iusticiæ: & regnabit rex, & intelliget, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit ad fiduciam. Et hic est qui uocabit eam Deus (tetragrammaton) iustus noster. Quæ Rabbi Ionathas Vzielis filius ita Chaldaicè exponit, ביומיא האינון ובעידנא ההיא אקים לדוד משיח רצדקא Id est, In diebus illis & in tempore illo statuam Dauidi Messiam iustum. Deinde subiungit, ורזה שמיר אשר יקראו יהוה צדקנו Id est, Et hoc est nomen eius quod ipsi dicent ei, uel uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster. Cum ergo ipsa eadem uerba (ut per Targum ostensum est) de Messia dicta sint, de ipso quoq; & illud intelligi oportet. Et hic est, qui uocabit eam Deus iustus noster. CAP. Ad quid igitur refertur pronomen illud fœmininum לה id est eam, quod ibi interponitur: sic enim dicitur, Et hic est qui uocabit eam, Deus iustus noster. GAL. Ad illud in eisdem uerbis præcedens, ad domum scilicet Iuda & ad domum Israel, hoc est ad gentem Iudaicam, ad quam Messias primum mittendus erat. Iuxta illud Esaiæ quadragesimoprimo capite, ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן Hoc est, Primus ad Sion, ecce ecce ad eos, & ad Ierusalem annunciationem dabo. Glossa Rabbi Selomonis: dixit Ionathan, Verba consolationis quæ ad Sion prophetæ antiquitus prophetarunt, ecce uenerunt. Et propter istam Targum, id est Chaldaicam translationem tota hæc materia de Messia loquitur. Hæc Rabbi Selomo. Per cæteros denicq; ueteres Iudæorum Doctores patet quoq; propositum. Legitur enim hoc modo in איכה רבתי Echa rabbethi, id est in expositione super planctum Ieremiæ, super illud Trenorum primo, Quia elongatus est à me consolator, conuertens animam meam. Quod est nomen Messiæ? Rabbi Abba dixit, Deus (tetragrammaton) est nomen eius: sicut dictum est Ieremiæ uigesimotertio capite, Hoc est nomen eius, quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster. Dixit nanq; Rabbi Leui: Fœlix ciuitas, cuius nomen est, sicut nomen regis sui: sicut scriptum est Ezechielis ultimo capite, Et nomen ciuitatis ex die, Deus (tetragrammaton) ibi. Et nomen regis sui, sicut nomen Dei sui: ut dictum est, Et hoc est nomen eius, quo uocabunt eum, Deus iustus noster. Hæc traditio. Idem etiam per illud relatu dignissimum, efficacissimè ostenditur, quod in Midras tillim super Psalmum uigesimum hoc modo legitur: יחוה בעזך למנצח מזמור לדוד׃ ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד׃ Hoc est, Victori, uel Aduictoriam, Psal. Dauid. Deus in fortitudine tua lætabitur rex, & in saluatione tua quàm uehementer exultabit. זה שאמר חבתוב וחיה ביום החוא שורש ישי אשר עומד לנסי מים אליו גוים ידרושו׃ אמר רבי חנינא אין מלך משיח בא אלא ליתן לאומות העולם מצוות כגון סוכה ולולב ותפילין ולמה בשביל אלין גורם יררושואבל ישראל למדין תורה מן הקדוש ברוך הוא שנאמר כל בניך למודי יחוה ורבי הב יגא בשם רבי אחא אמר מיחו וחיתה מנוחתו כבוד שהוא נותן למלך המשיח מן חבביר של מעלה חוי בעוז ישמח מלך דבר אחר יחוה בעוז ישמח מלך אמר רבי חימן מי חוא זח מלך חבבור יחוה צבאות הוא מלך חבבור סלה שגו רבות יגו מלך בשר ודם אין רובבין על סוסו ואין ישבין על בסאו ואין משהמשין בשרביטו ומשה רבינו נשתמש בשרביטו של חקדוש ברוך חוא שנאמר ויקח משה את מטה חאלחים ואליחו רכב על סוסו ומיה חוא סוסו של חקדוש ברוך חוא סופה וסער ובהיב באליחו ויעל אל יחי בסערה חשמים מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו וחקדוש ברוך חוא נתנה למלך המשיח שנאמר תשית לרא שו עטרת פז מלך בשר ודם אין לובשין פרפוריא שלו וחקדוש ברוך חוא נתן פרפוריא שלו למלך חמשיח ומיה חוא חוד וחדר לבשת וכמלך המשיח כתוב חוד יחדר תשוח עליו מלך בשר ודם אין ישבין על בסאו ושלמיח ישב על בסאו שנאמר וישב שלמיה על כסא יחוה מלך בשר ודם אין קוראין לסנו שלו בשמו חקד וש ברוך חוא קרא למשה בשמיו שנאמר ראה נהתיך אלחים לפרעה ובן ישראל אני אמרתי אלחים אתם וקראן קדושים שנאמר קדושים תחיו כי קר וש אני יחוה ובתיב כי עם קדוש אתח וקורא למלך המשיח על שמו ומיה יחוה

Universidad de Deusto
Biblioteca

איש מלחמה ובמלך חמשיח׳ וזה שמו אשר יקראו יחוה צדקנו ירושלים נקר את על שבו שנאמר ושם העיר יחוה שמה Id est, Hoc est quod scriptum est Esaiæ 11. cap. Et erit in die illa radix Issai, qui stabit in signum populorum. Dixit Rabbi Hanina, Non est rex Messias uenturus, nisi ad dandum præcepta gentibus. Vt sunt casula, palma & philacteria. Et quare? Quia propterea dictum est Esaiæ 2. ad eum gentes studebunt. Israel autem addiscent legem à Deo sancto & benedicto. Sicut dictum est Esaiæ 54. cap. Et omnes filij tui erunt docti à Deo. Rabbi Hanina in nomine Rabbi Aha dixit, Quid est quod statim sequitur ותיהת מנחתי כבוד Id est, Et erit requies eius honos uel gloria? Quia ipse Deus sanctus & benedictus tribuet regi Messiæ de gloria uel honore superno. Et hoc est, Deus in uirtute tua lætabitur rex. Alia expositio, Deus in uirtute tua lætabitur rex. Dixit rabbi Hamã, Quis est iste rex gloriæ? Deus exercituum ipse est rex gloriæ סלה Sela, id est iugiter, uel in æternum. Tradiderunt magistri nostri, quòd regis carnis & sanguinis currum nullus ascendit, & nullus insuper sedet super sellam eius, nec aliquis utitur sceptro eius. Moses autem magister noster usus est sceptro Dei sancti & benedicti. Sicut scriptum est, Et accepit Moses uirgam Dei. Elias quoque curru eius uectus est. Et quis est currus Dei sancti & benedicti? Ventus nimirum & turbo. De Elia nanque scriptum est, Et ascendit Elias per turbinem in cœlum. Regis carnis & sanguinis corona nullus utitur, Deus autem sanctus & benedictus dedit eam regi Messię. Sicut dictum est, Pones capiti eius coronam auri & gemmarum. Regis carnis & sanguinis purpura nemo uestitur. Et quæ est illa? Cõfessio, seu autoritas, seu reuerentia, seu laus, & decor. Sicut dictum est Psal. 104. Confessionem & decorem induisti. Et de rege Messia scriptũ est, Psal. 20. Laudem uel confessionẽ, & decorem pones super eum. Super thronum regis carnis & sanguinis nullus sedet. Selomo autẽ sedit super thronum eius, sicut scriptum est, Et sedit Selomo super thronum Dei. Regis carnis & sanguinis subditorum nullus uocatur nomine ipsius. Deus autem sanctus & benedictus uocauit Mosem nomine suo. Sicut dictum est Exod. 7. Vide, dedi te Deum Pharaoni. Et similiter Israelem. Sicut dictum est Psal. 82. Ego dixi dij estis uos, & uocabimini sancti. Sicut dictum est, Sancti eritis, quoniam sanctus sum ego Deus. Et scriptum est, Quoniam populus sanctus est. Vocauit autem regem Messiam nomine suo. Et quod nomen eius? Deus (tetragrammaton) uir pugnæ. Et de rege Messia scriptum est Ierem. 23. Et hoc est nomen eius quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster. Et Ierusalem quoq; uocata est nomine eius. Sicut dictum est Ezec. ultimo, Et nomen ciuitatis à die Deus (tetragrammaton) ibi. Hactenus traditio. Ex qua non solum abundè & clarè habetur, Messiam nomine Dei tetragrammaton uocandum fuisse, sed multa etiam admodum pulchra colliguntur. Cum nemo igitur nisi Deus nomine Dei tetragrammaton uocari possit, & Messias ipse hoc nomine ab ipso Deo uocatus sit, ut hic patuit: consequens est, Messiam ipsum Deum esse. Alioqui falso eum hoc nomine Deus uocasset, aut uocari mandasset, quod nefas est uel cogitare. CAPNIO. Iudæi nostri seculi consequentiam hanc irritam facere conantur, dicentes, non Messiam tantummodo, uerùm etiam Mosem & Israel, ac urbem Ierosolimam nomine Dei uocatam inueniri, ut ipsemet traditiones per te nunc inductæ aperte ostendunt. Qua ex re inferunt: non propterea Messiam Deum esse probari posse, quòd nomine Dei tetragrammaton appellatus reperiatur: cum nec Mosem, nec Israel, nec ipsam Ierusalem Deos quisquam ideo diceret, quia nomine Dei nuncupari inueniant. GALATINVS. Nolunt rectè attendere (tantum fallere cupiunt) quòd ut in eisdem traditionibus patet, nec Moses, nec Israel, uocati sunt hoc nomine Dei tetragrammaton, quo solus Deus, ac Messias duntaxat uocati sunt. Nec aliquis usquam inuenitur sub ea forma hoc nomine uocatus, qua Deus ipse, & Messias uocãtur. Sed alio quodam nomine quod אלהים Elohim dicitur, quodq; non modo ad Mosem, & ad cæteros Israelitas: sed etiam ad angelos, immò & ad dæmones & ad idola sæpenumero extensum reperitur. Vt est illud Psal. 95. כל אלהי

העמים אלילים Hoc est, Omnes Elohe, id est dij populorum dæmonia, uel idola. Legitur quoq; in Gen. 35. cap. Iacob domui suæ & omnibus qui cum eo erant dixisse, Auferte אלהים Elohim. i. deos alienos, qui sunt in medio uestri. Alia huius generis pènè innumera in ueteri testamento comperiuntur. De Ierusalẽ autem quam ex iunioribus Rabbi Iudas nomine Dei tetragrammaton: licut Messiã eius regem uocari asserit. Dico Ierusalem quidem non terrenam, sed cœlestem, & longè aliter quàm Messiam, hoc nomine nuncupari. Cum enim de Messia nomẽ hoc dicitur, cum תיאר toar, id est cũ adiectiuo iustus dicitur, eoq; modo ac forma, qua frequentius de Deo dicitur. Vt in eo Psal. 129. dicto יהוה צדיק קצץ עבדה רש עים Id est, Deus (tetragrammaton) iustus abscindit uincula impiorum. Item in primo Trenorum capite, צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי Hoc est, Iustus Deus (tetragrammaton) quia os eius amaricaui. Et hic loquẽdi modus proprie eius est, qui uult cuiuscunque rei essentiam, qualitatem, ac ueritatem dare intelligi: cum nomina rebus consona esse debeant. Cum autem de Ierusalem superna dicitur, nõ cum תיאר toar, id est adiectiuo, sed cum aduerbio locali שמה samma, id est ibi dicitur: per quod quidem apertè demonstratur, non ipsam ciuitatem Deum esse, sed in ea Deum ipsum per glorificationẽ existere. Et sic patet tunc, nomen ipsum rei consonum esse. Qui quidem loquendi modus apud eos esse consueuit, qui filios suos Deus dedit, Deus saluet, & cætera huius generis uocare solent. Nemo tamen esset adeo demens, qui filium suum Deum cum תיאר toar, id est cum adiectiuo uocaret, ut Deum iustum, uel Deum sanctum, uel Deum suum, & alia huiusmodi. Per hunc enim modum ipsum Deum esse manifestè perpenderet. Quod ualde impium esse, nemo ambigit. Cum igitur Deus Messiam nomine suo hoc modo uocauerit, ac ipsum sic nominandum esse decreuerit, ut iam probatum est, Messiam proculdubio Deum esse, necessario consequens est. Alioqui cum nomina consona rebus esse debeant, falso eum nomine sibi proprio uocandum iussisset. Quod de Deo nefandissimum est cogitare, nedum dicere. CAPNIO. In libro בבא בתרא Baua Bathra, in capite, quod incipit חמיבר את הספינה Hamnocher eth haffefina, Id est, Vendens nauem, sic memini me legisse. Dixit Rabbi Ionathan, Tres uocati sunt nomine Dei sancti & benedicti. Hi autem sunt iusti, Messias, & Ierusalem. Et iusti quidem, sicut dicuntur, hoc est, Sicut Deus dicitur iustus, ita & ipsi iusti dicuntur, ac sic nomine Dei uocantur. Messias uerò nomine Dei appellatur: sicut dictum est Ierem. uigesimo tertio capite, Et hoc est nomen eius quo uocabunt eum, Deus iustus noster. Ierusalem autem nomine Dei quoque uocata est: sicut scriptum est Ezechielis ultimo capite, Et nomen ciuitatis ex die, Deus (tetragrammatõ) שמה samma. Nec legas שמה samma, id est ibi: sed שמה sema, quod nomen eius significat. GALATI. Rabbi iste, ut lumen diuinitatis Messiæ extingueret, sacræ scripturæ textum falsificare non horruit. Sed tanta est falsitatis eius impudentia, ut in hoc Iudæi ei obtemperare penitus abnuant. Cum nemo prorsus eo in loco שמה sema, id est nomen eius legat, ut ipse legendum dicit: sed שמה samma, id est ibi (ut scriptum est) omnes ferè legant. Sic enim in Ezechielis ultimo cap. hactenus scriptum reperitur רשם העיר מיום יהוה שמה Id est, Et nomen ciuitatis ex die. Deus (tetragrãmaton) שמה samma, id est ibi. Ex quo patet, quòd שמה quod ibi significat, & non שמה sema, id est nomen eius, ibi dem scriptum esse. Quod in translatione Chaldaica Ionathæ manifestè ostenditur. Quę sic ait, ושמיא דקרתא מיפרש מיומא דשרי שבינתיה יהוה המן Hoc est, Et nomen ciuitatis exponent à die, quo posuit Deus diuinitatem suam ibi. Vbi glossa Rabbi Selomonis sic ait: quasi dicat, Non uocabitur, uel non dicetur ei nomen, nisi nomen primum, quod fuit ei ex die, quo Abraham filium suum Ishac liguit. Nomen enim quo eam uocauit, fuit יראה yere, id est uidebit, & ipsa uocabatur שלם Salem. Ecce Ierusalem. Hæc Rabbi Selomo. Ex quo palàm liquet, quòd Ierusalem nunquã uocata est, nec unquam uocabitur nomen Dei tetragrãmaton. Ad huius autem cõfirmationem id quod in Midras tillim super Psal. 76. scriptum

Universidad de Deusto
Biblioteca

est,adducam: ibi enim sic ad uerbum legitur super illud, Et fuit Salem tabernaculum eius. Tu reperis domum sanctuarij uocatam fuisse Salem, sicut scriptum est Gen.14.cap.Et ipse est Sem filius Noe:sicut dictū est Gene.14.Et ipse sacerdos Dei altissimi.Et rursus Gen 9.Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Habitauit enim deus in tabernaculo eius,in quo ministrabat ei, Ecce hic est Sem. Abraham autem uocauit domum sanctuarij יראה yere, id est uideat, uel uidebit. sicut dictum est Gen.22.cap.Quid est Dominus uideat? Dixit Abraham, Domine seculi sit dies iste memorabilis coram te:habeo enim quid possem tibi respondere. Heri enim uel nuper dixisti mihi: In Ishac uocabitur tibi semē,Gen.21.cap. Et nūc dicis,Accipe filium tuum? Gen.22.Cùm ergo filij mei ad hanc sentētiam uenerint, memora obsecro eis diem hunc, & illumina super eos faciem tuam: dixit Deus sanctus & benedictus. Quomodo ergo uocabo ipsum locum? Si enim uocauero eum,sicut ille qui dixit Salem,delebo uerba amici mei Abrahæ,qui illū יראה Yire,id est uideat uel uidebit,uocauit. Si autem uocauero ipsum יראה Yire, cassabo nomen iusti. Quid ergo fecit Deus sanctus & benedictus? Miscuit ea, quibus ambo locum illum uocauerant,& ipsum Ierusalem uocauit. Hucusq; traditio. Ex qua patet propositum. CAP. Recentiores Iudæorum his non contenti (adhuc enim in sua perfidia obstinatius solito persistunt) aiunt:alia multa præter Messiam nomine Dei tetragrammaton uocata in sacris literis inueniri. De quibus unum illud esse dicunt,de quo in lib.Gen.22. ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה Id est,Et uocauit Abraham nomen loci illius Deus (tetragrammaton) uideat uel uidebit.Alterum uerò est altare,de quo Exod.17.cap.sic legitur, ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה ניסי Hoc est,Et ædificauit Moses altare,& uocauit nomē eius Deus(tetragrammaton) signū meū.Altare prēterea quod Gedeon extruxit,Deū (tetragrammaton) pacis appellauit:ut habetur Iudicū 6.cap.Ex omnibus his Iudæi astruere conantur,nō Messiam tantū,sed aras etiam,quæ sunt res inanimatæ, nomine Dei tetragrammaton uocari. GAL. Si diligenter ea quæ paulò ante diximus,animaduertere uellent,nugas istas minimè dicerent.Ex ipsis enim sufficienter ad hæc omnia,atq; ad alia,si qua sunt huius generis,responsionē haberēt. Sed cum iam ulterius quò erumpāt,nō habeant:instar uulpium ad foueam, de qua expulsi fuerunt,iterū fugiūt. Vt igitur gloriosior de eis habeatur triumphus: scripturis eorū,quasi proprio gladio de ipsorum manibus uiolenter arrepto,eorū nequitias iugulantes,ad uniuersa hæc particulatim respondebimus.Ad primum itaque & si per ea, quæ paulò superius de Ierusalem dicta sunt, satis responderi posit,ut tamen specialis detur responsio, expositionem Chaldaicam Rabbi Ankelos adducam:quæ super illud Geneseos uigesimosecundo capite, Et uocauit Abraham nomen loci illius,Deus uideat uel uidebit: sic ait, ואקרי אברם באתרא ההיא ראמר קדם יהוה בדין יפלח לדריהון Id est,Et coluit,atq; adorauit Abraham in loco illo,& ait coram Deo,Hic erunt colentes te,uel seruiētes tibi generationes. Ex hac ergo Targum manifestè apparet, nequaquam Abraham locū illum nomine Dei tetragrammaton uocasse Ad secundum autem,primò itidem per Targum respondetur.Nam uerba illa Exod 17.capite, Et ædificauit Moses altare, & uocauit nomen eius Deus(tetragrammaton)signum meum: sic idem Rabbi Ankelos exponit, ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יהוה על דעבר ליה ניסין Hoc est,Et ædificauit Moses,& coluit,uel seruiuit, id est sacrificauit super illud coram Deo qui fecit ei signa.Ex hac ergo Chaldaica expositione liquidò patet,altare illud minimè à Mose nomine Dei tetragrammaton nuncupatum fuisse. Deinde id ipsum per glossam quæ in libro מכילתא Mechilta, super eadem uerba ponitur, apertè probatur:sic enim ait,Et ædificauit Moses altare,& uocauit nomen eius Deus, signum meū.Dixit Rabbi אלעאי חמקום Elai Hammakom,id est Deus uocauit illud,scilicet altare, ניסי Nisi,id est signū meū.Hac huius Rabbi expositione, nihil apud eos inuenitur efficacius,ad refellenda eorū dicta,qui altaria prædicta, ac alia loca uolūt in nomine Dei πϐαγράμματῳ,cū Messia inuoluere,Et si sit,q intelligat, modus

modus quo Rabbi iste uerba ipsa punctat,ad uniuersa alia eorum obiecta, euidēs potest esse responsio: ad tertium deniq; potest per Targū etiam responderi. Quæ uerba illa Iudicū sexto, Et ædificauit ibi Gedeon altare domino, & uocauit illud Deum (tetragrammaton) pacis: ita Chaldaicè traducit atq; exponit, Et ædificauit ibi Gedeon altare domino,& seruiuit, id est sacrificauit super illud corā Deo (tetragrammaton) qui fecit ei pacem. Targum igitur ista palàm ostendit,altare illud nomine Dei tetragrammaton minimè fuisse uocatum:quod non minus manifestè uidetur,ex eo quod habetur in procœmio expositionis planctus Ieremię,quæ איכה רבתי Echa rabbethi dicitur. Ibi enim legitur Rabbi חייא Hiya ita dixisse, Illicitum est homini interrogare proximum,uel amicum suum in loco immundo,quando scilicet persoluit,quæ natura requirit.Non enim tunc salutandus est,neq; ab eo quærendum,quomodo sit sibi,& utrum pacem habeat: & unde probatio? ex eo quod scriptum est Iudicum sexto,Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & uocauit illud Deus pacem. Si ergo altare quod neque comedit, neque bibit, neque odorat,neque loquitur,neque fuit extructum,nisi ad propitiandum Israeli, uocatum est pax: quanto magis ille qui pacem diligit,& pacem mittit inter Israel & patrem eorum qui est in cœlis.Hæc ibi. Quod autem Messias qui pacem inter Deū & homines positurus erat,pax uocandus esset,habetur in eodem procœmio planctus Ieremiæ ex uerbis Rabbi Iosæ Galilæi sic dicentis,Etiam nomen Messiæ uocatum est שלום Salom,id est pax:sicut dictum est Esaiæ nono capite, Pater æternus,uel æternitatis, princeps, pax. Hæc ille. Textus ergo ille prædictus libri Iudicum,ut ex præmissis patuit, non est interpretandus, ut in Iudæorum obiectione interpretatus est: sed altero horum modorum: aut scilicet sic,Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & uocauit illud Deus pacem, ut in antedicta traditione apparuit. Aut sic, Et appellauit illud Domini pacem,ut nostra æditio habet. Vterque enim modus magis ueritati consonat, iuxta præmissas ueterum Talmudistarum expositiones.Ex dictis igitur clarissimè constat,quòd non obstantibus Iudæorum recentiorum calumnijs,nihil præter Deum ipsum & Messiam, nomine Dei tetragrammaton uocatum inueniri.Ex quo Messiam ipsum Deum esse manifestè patet,cum huiusmodi nomē soli Deo cōueniat. Hinc neq; mirū est, si Messiam ipsum nomen Dei tetragrammaton esse,nonnunquā sacræ literæ enunciant,

Messias, Pax uocandus erat

Quòd Messias sit nomen Dei tetragrammaton.
Caput X.

CAPNIO.

ID quod postremò dixisti,Messiam scilicet nomen ipsum Dei tetragrammaton, siue quatuor literarum esse,uellem ego autoritate diuinæ scripturæ, iuxta priscorum Talmudistarum expositiones,nunc probares. GALATINVS. Quod igitur nomen Dei tetragrammaton sit ipse Messias, per illud euidentissimè ostenditur,quod Esaiæ uigesimooctauo capite sic dicitur, ביום ההוא יהיה יהוה צבאיה לעטרת צבי ולצפירת תפארת לשאר עמו Hoc est,In die illa erit Deus(tetragrammaton) exercituum ad diadema gaudij, uel honoris, uel decoris, & ad sertum ornatus,uel exultationis residuo populi sui. Hæc enim uerba Rabbi Ionathan Vzielis filius in Chaldæum uertens,ita exposuit, בעידנא ההיא יהי משיחא ריי יצבא ורשבהתא לשארת רעמיה ית לבליל דחדוה ולבתרא Id est,In tempore illo erit Messias Deus (tetragrammaton)exercituum ad diadema gaudij,& ad sertū exultationis uel laudis residuo populi sui. Vbi ergo Esaias posuit nomē Dei tetragrammaton,quod est יהוה ibi Rabbi Ionathan משיחא messiha,quod est Messias,trāstulit.Quare Messiam esse nomen Dei tetragrammaton, palàm est. In Bereschith quoq; קצרה kezara, id est in expositione abbreuiata super Genesim, super illud Gen.49.cap. לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה Hoc est, Non recedet sceptrū de Iuda, & legislator de medio pedū eius, donec ueniat שילה

Universidad de Deusto
Biblioteca

שילה Silo,id eſt Meſsias.Ita dicitur,Hi ſunt ſedentes יעבץ Yabbez, id eſt docentes,חלכות halachoth, id eſt ſententias in Sanhedrin magna, quæ ſedet in לשכת חגזית liſchath hagazith,id eſt in conſiſtorio dolato in parte Iudææ:de quibus dictū eſt primo libro Paralipomenon ſecundo capite,Et familię ſcribarū ſedentes יעבץ Yabbez,donec ueniat Silo,id eſt Meſsias:quia futurum eſt,ut gentes ſeculi deſerant munus Meſsiæ filio Dauid:ſicut dictum eſt Eſaiæ decimooctauo capite,In tempore illo deferetur munus Deo (tetragrammaton)exercituum.Hucuſq; Bereſcith prędicta.Cum igitur munus quod Deo nomine tetragrammaton ſcripto, deferendum Eſaias prædixit, traditio iſta Meſsiæ filio Dauid offerendum expoſuerit, ſequitur plane ex hoc,Meſsiam ipſum nomen Dei tetragrammaton eſſe:quod erat probandum.Hoc idem præterea per illud Eſaiæ octauo capite, optimè probatur, ſic dicentis, את יהוה צבאות אותו תקדישו והוא מוראכם והוא ביערצכם והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש לישוב ירוש לם: ובשלו בסרבים ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו: צור התעודה חתום תורה בלמדי והביתי ליהיה המסתיר פניו מבית יעקב וקיויתי לו: Hoc eſt, Deū (tetragrammaton) exercituum ipſum ſanctificate:& ipſe pauor ueſter,& ipſe terror ueſter.Et erit ad ſanctificationem,uel præparationem, & ad lapidem offenſionis, & ad petram ruinæ duabus domibus Iſrael,in laqueum & illaqueationē habitanti Ieruſalem.Et offendent in eis multi, & cadent, & conterentur, & illaqueabuntur,& capientur.Liga teſtificationem,ſigilla legem in doctis meis: & expectabo Deum occultātem faciem ſuam à domo uel familia Iacob, & ſperabo in eum. Super quibus quidem uerbis filij Rabbi חייא Hiya ita dixerunt (ut legitur in libro Sanhedrin,in capite,quod incipit אחר דיני ממונות Id eſt, Vnum iudiciorum diuitiarum) Non ueniet filius Dauid,id eſt Meſsias, donec finiantur uel deleantur duæ domus patrū de Iſrael,quæ ſunt caput captiuitatis Babylonis, & נשיא Naſi,id eſt princeps qui eſt in terra Iſrael. Sicut dictū eſt Eſa. 8.capite, Et erit ad ſanctificationem,& ad lapidem offenſionis, & ad partem ruinæ duabus domibus Iſrael. Si igitur uerba illa Eſaiæ, Deum tetragrammaton exercituū ipſum ſanctificate, cum reliquis,traditio iſta de Meſsia quem Iudæi filium Dauid uocant,intelligenda aſſerit: ubi & Rabbi Selomo, Saluator Iſrael ponit, conſequens profectò eſt, Meſsiam ipſum nomen Dei tetragrammaton eſſe, uerumq; Deum ac ſaluatorem Iſrael,cum nomen iſtud tetragrammaton nulli puræ creaturę competere poſsit. Si quidem de eo nomine ſic Deum ipſum dixiſſe,Exod.6.cap.legimus, וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם Hoc eſt,Et locutus eſt Deus ad Moſem, & dixit ad eū,Ego יהוה id eſt, Deus(tetragrammaton)& apparui Abrahę,Ishac & Iacob in Deo שדי Saddai,id eſt omnipotēte,& nomē יהוה i.Deus(tetragrāmaton)nō notificaui eis:ubi gloſſa R.Selomonis ait,Nō notificaui eis in proprietate ſcilicet uera quæ in me eſt.Per ea igitur quæ in iſto capite dicta ſunt, habes mi Capnio ſatis (ut arbitror)abūde atq; apertè ex ſacræ ueteris paginę teſtimoniis ſecūdū doctorū Hebræorū gloſſas atq; expoſitiones,Meſsiā eſſe ipſum nomē Dei tetragrāmaton.

Quòd nomen Dei tetragrammaton ſecundum totum Meßiæ eſſe,illi conueniat. Caput XI.

CAPNIO.

MEſsiam nomine Dei tetragrammaton uocandum fuiſſe,eumq; nomen ipſum eſſe,ac idem nomen ſecundum diuinitatem illi conuenire, optimè probaſti. Quia igitur Meſsias non eſt niſi quoddam ex filij Dei perſona,& utraq; natura aggregatū:ideo nō ab re ſcire uelim,an nomen hoc tetragrāmaton ipſi Meſsiæ ſecūdum totū ſuū eſſe conueniat,tam ſcilicet ſecundū ambas naturas, diuinā inquā & humanā,quæ ab una ipſius Meſsiæ ſuſtentantur perſona,q; ſecundum tres ſubſtantias,quas unus & idem Meſsias in ſeipſo abſq; confuſione unitas continet, uerbū uidelicet

uidelicet Dei,animam rationalem,& corpus humanum. GALAT. Ita prorſus: quemadmodū enim tres huius nominis literæ priores,ſcilicet י iod, ה he, ו uau, tres in Deo מירות middoth,id eſt proprietates, ſiue perſonas ab inuicē diſtinctas eſſe,deſignant ex ſua diuerſitate,quam tam in figura quàm in nomine habēt. Vna uerò earum,ſcilicet ה he,quæ eſt in calce eiuſdem nominis,ac in principio & fine huius nominis יהוה Haiuya,quod idem eſt quod eſſentia, indicat tres perſonas diuinas unam eſſe eſſentiam:quare non ſunt tres Dij,ſed unus Deus,ut ſuprà latiſsimè oſtenſum eſt. Ita quoque haud inconuenienter dici poteſt, quòd ex eo quòd hoc in nomine tres ſunt literæ, primò tam in ſono quàm in figura abinuicem differentes, ſcilicet י iod, ה he, ו uau: deinde una earum,ſcilicet ה he;denuò in fine ipſius nominis ponitur,quę ipſum cōſummat & perficit:aperte innuitur quòd cum nomen ipſum de Meſsia dicitur,tres ſubſtantiæ quæ in eo ſunt ab inuicē differentes,corpus ſcilicet humanum,anima rationalis,& diuinitas ipſa,ita ſunt ad inuicem copulatæ atque unitæ, quòd licet duæ earum priores ipſi tertiæ uniantur, non tamen in Meſsia Deus & homo ſunt duæ perſonæ, ſed una tantum: nec duo Meſsiæ,ſed unus duntaxat. Sicut enim tres diuerſæ literæ ſupradictæ unum gloriоſum Dei nomen efficiunt:ſic tria hæc,corpus,anima,& uerbum Dei, unum faciunt Meſsiam ſiue Chriſtum.Nam & ſi duæ ſint in Chriſto naturæ, quarum una quidem diuina eſt,qua patri conſubſtantialis eſt,& coæternus, atq; in omnibus æqualis,præterquàm in genitura: altera uerò humana, qua matri conſubſtantialis eſt,atq; in natura omnino ſimilis.Perſona tamen in eo non eſt niſi una, quæ diuina eſt, & utramque ſuſtentat naturam. Quæ optimè Pſellus in libro De differentibus quæſtionibus & teſtatur & explanat: ita capite tertio dicens, ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, μίαν ὑποστασιν ὁμολογεῖ: τὴν δύο φύσεις, ὑποστασιν τοῦ λόγου φησὶ τὴν ἰδιοτητα, φύσεις δὲ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ οὖν σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ ἔννουν ὁ πανσοφὸς ἐκ κάλει ὑποστασιν, ἵνα μὴ τύφηται λέγων δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλύαρεν Νεστόριος ὁ αἱρεσιάρχης. ἀλλ' ἐνομάζει ὑπόστασιν, ὡς ἐν τῇ τοῦ ὑὸς ὑποστάσει τὸ οὖν λεγόμενον. αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑπόστασις ἐξ ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τοῦ σώματος ὁ πανσοφὸς ἐκ ὑποστάσεις. ὥς τι τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὑπόστασιν μὴν, οὐχ ὑποστάσεις λέγω. Hoc eſt, ut uerbum uerbo reddam: Sancta catholica & apoſtolica eccleſia,in Domino noſtro Ieſu Chriſto unam hypoſtaſim dogmatizat,& duas naturas:hypoſtaſim incarnatum filium, naturas,diuinitatem & humanitatem. Corpus igitur animatū & intellectuale quod aſſumpſit, non uocat hypoſtaſim, ne inueniantur inquam duæ hypoſtaſes: quod mentitus eſt Neſtorius hæreticus,ſed nominat enypoſtaton, tanquam in filij hypoſtaſi eſſe accipiens. Ipſe enim filius Dei una exiſtens ſanctæ trinitatis hypoſtaſis,factus eſt & corpori quod aſſumpſit,hypoſtaſis: quare corpus Domini enypoſtaton quidem eſt, non autem hypoſtaſis. Et ſicuti nomen Dei tetragrammaton quando de Deo dicitur,exponitur per nomen Dei duodecim literarum,quod eſt אב בן ורוח הקדש Id eſt,Pater,filius & ſpiritus ſanctus: ita idem nomen cum de Meſsia dicitur,per nomen duodecim literarum etiam explanatur, quod eſt גוית נשמה ובן אל Hoc eſt, Corpus, anima,& filius Dei. Siquidem גוית Guph, Id eſt corpus tribus apud eos ſcribitur literis, נשמה neſſama uerò, id eſt anima quatuor, בן אל uben el,id eſt & filius Dei quinque: quæ omnes duodecim numero ſunt. Et quemadmodum nomen duodecim literarum cum de Deo dicitur, per nomen duarum & quadraginta exponitur,quod eſt ſecundum Rabbenum Haccados אב אלהים בן אלהים חקדש שלשה באחד אחד בשלשה Hoc eſt, Pater Deus, filius Deus, ſpiritus ſanctus Deus, tres in uno, & unus in tribus, uel tres in unitate,& unitas in trinitate. Vel ſecūdum alios אב אל בן אל ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד Id eſt,Pater deus,filius deus,& ſpiritus ſanctus Deus,at tamē nō tres dij,ſed unus Deus.Quæ literę in Hebraico oēs utrobiq; quadragintaduæ ſunt numero.Ita cū de Meſsia dicitur, p nomē itidē quadragintaduarū literarū exponit,qđ eſt באשר חנפש חמשבלה ורחבשר ארם אחר בך תאל ויחארם בשריה אחוד Hoc eſt, Sicut anima rationalis & caro homo unus, ita

Deus

Literæ nominis Dei tetragrammaton quod ſignificant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus & homo Meſsias unus: quæ quidem literæ in Hebraico duæ & quadraginta exiſtũt. Nam באשר caaſſer, id eſt ſicut quatuor ſcribitur literis, הנפש hannephes, id eſt anima ſimiliter quatuor, החמשבלה hāmaſcaleth, id eſt rationalis ſex, והבשר uehabaſar, id eſt & caro quinq;, ארם Adā, id eſt homo tribus, אחר ehad, id eſt unus ſimiliter tribus, בך cach, id eſt ita duabus, האל hael, id eſt Deus tribus, והארם uehaadam, id eſt & homo quinq;, משיח Maſsiah, id eſt Chriſtus quatuor, אחר ehad, id eſt unus tribus: quæ omnes ſimul iunctæ, duæ & quadraginta ſunt literæ: per quas ſubſtantiarum trinitas quæ eſt in Chriſto cum unitate perſonæ, optime exponitur. Iuxta illud Athanaſij: Sicut anima rationalis & caro unus eſt homo, ita Deus & homo unus eſt Chriſtus. Ex quibus omnibus manifeſtè concluditur, quòd nomen Dei tetragrammaton cum de Meſsia dicitur, ei ſecundum totum eius eſſe, aptiſsimè conueniat.

Quòd Meſsias eſt facies Dei. *Caput* XII.

CAPNIO.

NVnc de reliquis Meſsiæ nominibus diuinitatem eius inſinuantibus, tibi dicendum eſſet. GAL. Primum itaque Meſsiam faciem Dei dici, oſtendam: quod per illud Malachiæ apertiſsimè liquet, dum ſic tertio capite ait, הנני שולח מלאכי ויפנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומל אך חבריה אשר אתם חפצים חנה בא אמר יהוה צבאות ומי מכלכל את יום באו ובמי העמיד בחראותו כי הוא באש מיצרף וכבורית מבבסים Hoc eſt, Ecce ego mitto angelum meum, & parabit uiam faciei meæ. Et ſtatim ueniet ad templum ſuum Dominus, quem uos quæritis, & angelus fœderis quem uos uultis. Ecce uenit, dixit Deus exercituum. Et quis menſurabit, uel ſufficeret diē aduentus eius? & quis ſtabit in oſtenſione eius, uel dum ſe oſtenderit? quoniam ipſe erit tanquam ignis conflans, & uelut herba fullonum. Hęc ille. Herba fullonum eſt, qua fullones pannos lauant, quæ Arabice gazul dicitur. Quod autem prophetia hæc de Meſsia loquatur, per Rabbi Moſem Maimonis filium liquidò oſtenditur, in הלכות מלבים Hilchoth Melachim, id eſt in ſententijs Regum ſic dicentem, In diebus regis Meſsiæ per ſpiritum ſanctum qui ſuper eum requieſcet, genealogizabitur Iſrael per os eius: ſicut dictum eſt Malach. 3. cap. Ecce mitto angelum meum, & parabit uiā faciei meæ. Negare igitur Iudæi iuniores minimè poſſunt, præmiſſa Malachi æ uerba de Meſsia dicta fuiſſe. Angelus ergo iſte de quo primum propheta loquitur, Ioannes Baptiſta fuit, qui à Deo miſſus eſt, ut uiam faciei Dei, id eſt Meſsię pararet. Quod autem Meſsias ſit facies Dei, habetur adhuc per Rabbi Moſem Hadarſan ſuper illud Gen. 22. cap. In die tertio leuauit Abraam oculos ſuos, cum ſic ait: Hoc eſt quod ſcriptum eſt, Hoſeæ 6. cap. Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit, uel eriget nos, & uiuemus ante faciem eius: & ſciemus, ſi ſequamur, ad cognoſcendū Deum. Poſtea ſubdit, Viuificabit nos poſt duos dies, & uiuemus ante faciem eius, quæ eſt rex Meſsias, ſicut dictum eſt Pſal. 79. Domine Deus exercituum conuerte nos, & oſtende nobis faciem tuam, id eſt Meſsiam tuum, & ſaluabimur. Et hoc eſt, in die tertio uiuificabit nos. Hæc traditio. De hac inſuper Dei facie dicitur in Bereſcith קטנה Ketanna, id eſt in expoſitione Geneſis parua. Vbi ſuper illud Gen. 3. cap. Et emiſit eum Dominus Deus de horto, uel paradiſo uoluptatis: ſic ait Rabbi Nahmiya, Emiſſus fuit Adam de paradiſo in ſeculo iſto, ſed in futuro ſeculo non emittetur. Iuuatur autem huiuſmodi dictum per
Pſal. 17. id quod ſcriptum eſt in Pſal. 16. Ego in iuſtitia, uel per iuſtitiam contemplabor faciem tuam, id eſt Meſsiam tuum, ſatiabor, cum reſurrexerit תמונתך Temunathecha, id eſt forma tua, uel figura tua, uel imago tua, uel ſimilitudo tua. Dixit Deus ſanctus & benedictus, In hora illa ego iuſtificabo eum, ſcilicet Adā ab illa ſententia. Dixit Dauid Deo ſancto & benedicto, Et in illa hora in qua euigilabit, uel reſurget is qui eſt in ſimilitudine tua, ſatiabor, & in iuſtitia contemplabor faciem tuam,

tuam, id eſt Meſsiam tuum. Gloſſa Rabbi Selomonis, contemplabor faciem tuā: ſicut dictum eſt Eſaiæ quinquageſimo ſecundo capite, Quia oculo ad oculum uidebunt, cum inhabitauerit Deus Syion. Quæ ſic Ionathas Chaldaicè tranſtulit ארי בעיניהון יחזון גבוראן דייעביר יחוח בר יתיב שבנתיה לציון Id eſt, Quia oculis ſuis uidebunt uirtutem, uel fortitudinem eius, quam faciet Deus, cum ſedebit, uel morabitur diuinitas eius in Syion. Ex his igitur manifeſtum eſt, Meſsiam faciem Dei & dici & eſſe. Et hoc non niſi propter eius diuinitatem, propter quam omnia nomina quæ de Deo dicuntur, ipſi aptiſsimè conueniunt.

Quòd Meſsias ſit lumen ſiue lux, quæ Deus eſt. *Caput* XIII.

CAPNIO.

SI omnia nomina quæ Deo attribuuntur, de Meſsia (ut ais) ob eius diuinitatem rectiſsimè dicuntur, conſequēs profectò eſt, ut ſicut Deus dicitur lux per eſſentiam, ita quoq; Meſsias ipſe lux per eſſentiam dicatur: quare id etiam probare uelis, obſecro. GAL. Quod Deus itaq; ſit lumen ſiue lux, & Meſsias ſit cum Deo lumen ſiue lux ante mundi conſtitutionem, per id quod in Midras tillim ſcriptum eſt, optimè probatur. Ibi nanq; ſuper illud Pſalmo 35. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור משוך חסדך לידעיך Hoc eſt, Quoniam tecum eſt fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen, extende miſericordiam tuam cognoſcentibus te. Sic dixit Rabbi Iohanan, Factum accidit in quodam homine, ut cum in nocte lucernā accenderet, extingueretur. Et cum iterum atq; iterum eam accēdiſſet, dixit: Quouſq; laborabo ambulans? ſuſtinebo donec ſol oriatur. Sic Iſrael cum in Aegypto ſerui facti fuiſſent, ſteterunt Moſes & Aharon, & redemerunt eos. Rurſus in ſeruitutem redacti ſunt in diebus Siſiræ, & eos redemit Barac & Debora: à Madianitis uerò Gedeon: & ſic per manus Sanigar. Sic etiam per manus cuiuslibet Iudicum à ſeruitute redempti ſunt. Iterū ſerui facti in Babylonia, per manus Ananiæ, Miſaelis & Azariæ redempti fuerunt: & demum per Edom reducti ſunt in ſeruitutē. Dixerunt ergo Iſrael, Ecce laſſati ſumus in ſubiugationibus & redemptionibus, modò ſubiugati, modò redempti. Iam non quærimus ulterius, ut illuceſcat nobis caro & ſanguis: ſed Deus ſanctus & benedictus ipſe in ſubſtantia: ſicut dictum eſt Pſalmo centeſimo decimoſeptimo, Deus Dominus & illuxit, uel illuceſcet nobis. Et iterum Eſaias ait 45. capite, Iſrael ſaluatus erit in Deo, uel per Deum (tetragrāmaton) ſaluatione æterna. Hucuſq; traditio. Gloſſa Rabbi Selomonis: Iſrael ſaluatus erit ſaluatione æterna per regem Meſsiam. In Echa autem rabbethi, id eſt in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud Trenorum primo, Elongatus eſt à me conſolator, conuertens animam meam: ſic dicitur, Quod eſt nomen Meſsiæ? Qui de domo Rabbi Hanina erant, dixerunt, חנינא Hanina, id eſt pietas, uel miſericordia eſt nomen eius: ſicut dictum eſt Ierem. 16. cap. Propterea non dabo uobis חנינא Hanina, id eſt miſericordiam. Qui uerò de domo Rabbi יגאי Iannai erant, dixerunt יגין Yinnon, id eſt filius, uel genitus, ſiue natus, eſt nomen eius: ſicut dictum eſt Pſal. 71. Ante ſolem יגין Yinnon nomen eius. Rabbi autem ביבא Bibba dixit נחירא Nehira, id eſt lumen eſt nomen eius: ſicut dictum eſt Danielis 2. cap. Et lux cum eo eſt. Scriptum eſt autem in Bereſcith קטנה Ketanna, id eſt in expoſitione Geneſis minori, ſuper illud Gen. 1. capite, Sit lux. Hoc modo. Hoc eſt quod dictum eſt Pſalmo 96. Lux ſeminata uel orta eſt iuſto. Dixit autem Rabbi Abba, Hæc lux eſt regis Meſsiæ, iuxta illud Pſalmi 35. Quoniam tecum eſt fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen: hoc eſt lumen Meſsię. Quod ideo ait: Quia uidit Deus ſanctus & benedictus Meſsiam, & generationem eius, ſeruauitq; eum ſub throno gloriæ ſuæ. Hæc traditio. Ex qua ualde notandum eſt, quòd antequā Meſsias eſſet ſecundum humanitatem, iam erat ſecundum diuinitatem lux & lumen cum Deo, & principium quo creauit Deus mundum. Quibus plurimum cōſonat dictum illud dominicum, Antequam Abraham fieret, ego ſum. Et ego lux in mun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Ioan. 3. Videquàm digna sint hæc contra Iudæos nostri temporis, qui Messiæ diuinitatem negantes, eum ex semine duntaxat hominis nasci debere asserunt. Quibus dicendum est, Quod lux sub throno Dei reposita, filius Dei est, uerbum & sapientia patris, & thronus ac potestas eius.

Quòd nomen Dei שרי Sadai, Messiæ proprie competat. Caput XIIII.

CAPNIO.

MEmini me audisse, cum in superioribus de diuinis nominibus differeres, nomen שרי Sadai soli Deo conuenire. Quia enim nomen hoc omnipotens, uel qui sufficiens est, interpretatur, & solus Deus est omnipotens, sibiq; solus sufficiẽs, nullo enim alio indiget, idcirco nomen hoc שרי Sadai ipsi soli conuenit. Et si igitur minime dubitem, omnia nomina quæ de Deo dicuntur, de Messia itidem secundum eius diuinitatem, aptissimè dici: uellem tamen ad maiorem diuinitatis Messiæ manifestationem, quamobrem hoc nomen שרי Sadai, proprie ipsi Messiæ congruat, rationem redderes, illudq; ei proprie conuenire, per Hebraica testimonia probares. GALA. Si igitur audire uis; unde nomen hoc diuinum שרי Sadai, quod (ut alibi diximus) idem est quod אשר די asser dai, id est qui sufficit, uel qui sufficiens est, uel qui sufficientia est: proprie soli Messiæ sit congruum, sanctum Iob audi, ita 33. cap. dicentem רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני Hoc est, Spiritus Dei fecit me, & anima Sadai uiuificauit me. Anima Sadai, inquit, id est eius qui sufficit, uel qui sufficientia est. Cum igitur nec pater, nec spiritus sanctus animam habeat, sed solus Dei filius, qui est uirtus & sapientia patris: qui animam illam habet, quam sibi in Messia uniuit: sequitur plane, de solo Dei filio Iob fuisse locutum, cum dixit, Et anima שרי Sadai uiuificauit. pro uiuificabit me. Anima. i. illius qui solus ad humanum genus redimendum, atq; saluandum, satis est. Ipse liquidem in forma Dei solus est, qui naturam assumendo humanam, uenturus erat, non utiq; ministrari, sed ministrare, & animam suam dare redemptionem pro multis. Vt ipsemet dixit Matth. 20. Iuxta illud Esaiæ 53. חערת למות נפשו Hoc est, Exposuit uel effudit morti animam suam. Messiæ quoq; Deo, ac Dei filio proprie cõgruit, & non Deo patri, nec spiritui sancto illud Cantici canticorum primo capite dictum חגירח לי שאהבח נפשי Id est, Nuncia mihi, quam diligit anima mea, plebem uel gentem uidelicet (ut ueteres Talmudistæ exponunt) pro qua dedi נפשי naphsi, id est animam meam. Decebat quippe fieri. quod in libro יומא yoma in cap. quod incipit טרח Tereph legitur, cum sic ad uerbum dicitur: Traditum est à domo Rabbi Ismael. Quod sic est mensura iudicij ambulans. Expedit enim, ut ueniat innocens, & satisfaciat pro reo, & non ueniat reus, ad satisfaciẽdum pro reo. Hæc traditio. Et optimè quidem. Nam sordes tergere non possunt manus quæ tum tenent, & cum is qui displicet, ad intercedendum mittitur, animus irati ad deteriora prouocatur. Ex his igitur quę dicta sunt, satis (ut arbitror) manifestum est, soli Messiæ qui solus ad humanum genus redimendum sufficiens erat, nomẽ שרי Saddai proprie conuenire. De quo sic Psalmo 91. scribitur ישב בסתר עליון בצל שרי יתלונן Hoc est, Habitans in uelamento altissimus, in umbra Saddai morabitur, uel hospitabitur. Quæ quidem uerba ita aptissimè exponi possunt, Habitans erit in uelamento, id est in sacratissimo corpore suo. Altissimus, hoc est Dei filius, in umbra, id est in beatissimæ atque purissimæ uirginis utero רשי Saddai, id est ille qui solus pro humano genere satisfacere sufficit: hospitabitur, id est nouem tãtum mensibus commorabitur.

Quòd nomen Messiæ יגין yinnon secundum diuinitatem illi congruat. Caput XV.

CAPNIO.

CVm unũ de proprijs Messiæ nominibus sit יגין yinnon iuxta illud Psal. יהי שמו לעולם לפני שמש יגון שמו Hoc est, Erit nomen eius in æternum: an-

te solem יגין yinnon nomen eius: scire abs te uelim, quo'nam pacto, qua'ue ratione hoc nomen ipsi Messiæ congruat. GALAT. Hoc nomen יגין yinnon, à dictione Hebraica נין nin, quod idem est quod filius, siue natus, siue genitus deriuatur. Eam ob rem hoc nomen proprie soli Messiæ conuenit, qui secundum diuinitatem solus ante solem, id est ante mundi conditiõnem siue ab æterno à patre æterno natus, seu genitus est. Nam cum יגין yinnon (ut diximus) filius siue natus siue genitus interpretatur, neq; patri in diuinis, neq; spiritui sancto conuenire potest. Pater enim à nullo est factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens, & spiritus sanctus neq; natus, neque genitus est, sed à patre & filio tanquam ab unico principio spiratus, & procedens. Neq; ulli quoq; creaturæ hoc nomen cõgruere potest. Nulla enim creatura ante solem, id est ante secula nata seu producta fuit. Quare palam liquet, dictum illud Psalmographi abs te inductum, ante solem יגין yinnon nomen eius, de nulla re creata dici posse, sed de solo Dei filio, qui æternaliter à patre æterno natus est. Quo fit, ut nulli nisi soli Messiæ hoc nomen יגין Yinnon conuenire ualeat. Præterea hoc nomen יגין Yinnon, idem quod filiabit siue nasci faciet, in nostram uertitur linguam. Quod neq; à mysterio Messiæ uacat. Ipse enim omnes mortuos quasi iterum filiaturus, nasci faciet, cum eos de terræ puluere suscitabit. Quod ei secundum diuinitatem proprie conuenit. Quomodo enim mortuos omnes ex terræ puluere resuscitare poterit, si uerus Dei filius nõ esset? Quod autem Messias יגין yinnon, ante solem hac ratione uocatus sit, habetur in Midras tehilim super illud Psal. 90. גבון בסאך מיאו מעולם אתה Id est, Parata sedes tua ex tunc à seculo tu es. Vbi sic dicitur, rex Messias est una de septem rebus, quę ascenderunt super propositum ante seculi creationem, sicut dictum est Psal. 72. Ante solem יגין yinnon fuit nomen eius. Quia futurum est, ut ipse יגין yannin, id est iterum nasci faciat omnes in puluere dormientes. Hæc traditio. CAP. Iudei nos primere, aiunt, quòd non propterea Messiam filium Dei ab æterno genitum dicere possumus, quia nomen eius יגין Yinnon ante solem fuerit, cum septem res (ut ferunt) per duo milia annorum ante mundi constitutionem creatæ fuerint. Colligũt autem huiusce figmenti fatuitatẽ ex eo quod habetur in libro פסח שני Pesah seni, id est Pascha secundum, in Pereck, id est in capite, in quo sic legitur, Traditum est septem res creatas fuisse, ante quam mundus crearetur. Quæ sunt lex, pœnitentia, gehenna, domus sanctuarij, thronus gloriæ, hortus uoluptatis, & nomen Messiæ. Id idem habetur & in Midras Bemidbar Synai, id est in Glossa libri Numer. 7. cap. GAL. Mirum non est, si insania & cæcitate merito à Deo percussi, tam stulta & absurda loquantur. Quis enim figmentum hoc nisi à ratione prorsus carenti bus, dictum existimaret? Nam licet quilibet numerus, siue quæuis multitudo partium motus secundum prius & posterius, sit tempus, cuiuscunq; motus sit: attamen hora, dies, mensis, & annus: adhuc etiam uer, æstas, autumnus, hyems, quæ anni partes sunt: impossibile est, quòd non sint partes motus cœli. Quomodo ergo mũdum præcesserit tanta annorum multitudo, duorum scilicet milium? Et partes anni quo'nam pacto fuerunt, cum nec motus cœli esset, nec ipsum omnino cœlũ? Quo modo etiam credere possunt, legem quæ præcipit dentem pro dente, oculum pro oculo, manum pro manu puniri, ante mundi conditionem creatã fuisse, cum non dum dens, neq; oculus, neq; manus fuerint? Quod de omnibus quoq; iudicialibus dici potest. Lex etiam mandat sabbatum custodiri, sacrificia & circumcisionẽ fieri: quæ nec erant ante mundi constitutionem, nec aliquis extabat, cui talia iniungi possent. Par quoq; responsio de cæteris cæremonialibus dari potest. Lex præterea præcipit non occidendum, non furandum, non mœchandum. Quomodo ergo sustineri potest, legem hanc ante hominum mundiq; creationem conditam fuisse, cum horum neq; agens neq; patiens quisquam esset? Quod de cæteris etiam mortalibus dici potest. Quomodo insuper dicere possunt, pœnitentiam quæ naturaliter peccatum subsequitur, peccatum ipsum atq; peccatores præcessisse? Et gehennam qua

Oppositio.

Cõfutationes.

I. II. III. IIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qua ratione ante mundum conditum creatam asserunt, cum suum Talmud aperte contra se ipsos habeant, etiam eo in libro quem pro se allegãt? Legant igitur eiusdem libri פסח Pesah, capite quod מקום Macom incipit. Ibi enim Rabbi Ioses ita dixisse fertur: Ignis quem Deus sanctus & benedictus in secunda sabbati, id est feria secunda creauit, non extinguetur in æternum. sicut dictum est Esaiæ ultimo, Et egredientur & uidebunt cadauera uirorum reorum in me. Quia uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et erunt scatebra uermium uniuersæ carni. Traditio quoq; est, quòd dixerit Rabbi Babas quem ipsi בבא Baua uocant. Cur non fuit dictum in secunda sabbati, Et uidit Deus quòd esset bonũ? Propterea, quia in ea creatus est ignis gehennæ. Hæc omnia ibi. Vbi duos habemus testes maximæ apud eos autoritatis, quòd ignis gehennę in secunda die creationis mundi creatus fuerit. Cum igitur in Deuteronomio decimonono capite scriptũ sit, על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר Hoc est, Ex ore uel super os duorum testium, aut ex ore uel super os trium testium stabit uerbum. Eos concedere oportet, magistros istos uerum dixisse. Ex cuius rei ueritate plane sequitur, falsum prorsus esse, ignem gehennæ ante mundi creationem productum
V. fuisse. Templum præterea quod fuit manu factum, atq; de rebus creatis extructũ, quomodo ante ipsa ex quibus constitit, extare potuit? Demum qui ex semine Adam natus est, qualiter ante Adam creatus fuit? Quæ igitur maior dementia esse
VI. potest, quàm talia credere, nedum dicere? Palpant ergo ut cæci parietem, iuxta illud Esaiæ quinquagesimonono cap. in persona eorum dicentis נגששה כעורים קיר ובאין עינים נגששה Hoc est, Palpamus ut cæci parietem, & quasi absq; oculis palpamus. Nomen igitur Messiæ non eam ob rem ante secula esse dicitur, ut tunc creatum fuisse insinuetur, cum ante secula nihil omnino creatum fuerit, sed ut Messias ipse secundum diuinitatem ab æterno à patre genitus ostendatur. Et ideo propheta dixit, Ante solem ינון yinnon fuit nomen eius. ינון Yinnon enim (ut prædiximus) & natũ significat, & nasci facientẽ. Vt duo in uerbo uno innuãtur, & æterna scilicet Messiæ natiuitas, qua æternaliter à patre natus est: & mortuorum resurrectio, quos ipse in fine mundi resuscitans, quasi denuò nasci facie-

Quòd Messias in sacra scriptura plerunque uocatus est germen, ad designandum, quòd potius incarnari decebat filium, quàm patrem, siue spiritum sanctum. Caput XVI.

CAPNIO.

INter cæteta Messiæ nomina, Germen cum sæpissimè uocatum inuenio, & præsertim apud Zachariam, dum sexto capite ait, הנה איש צמח שמו Hoc est, Ecce uir, Germen nomen eius. Rationem igitur audire uelim, quamobrem prophetę ipsum hoc nomine appellandum duxerint? GAL. Non ab re profectò Messias uocatus est Germen. In hoc enim palàm ostenditur, diuinam incarnationẽ, ac naturæ humanæ assumptionem personæ filij Dei conuenientem fuisse, & non personæ patris, aut spiritus sancti. Vt non esset Adæ & Abrahæ atq; Dauid in humanitate filius, nisi illa מדה midda, id est persona seu proprietas, quæ erat in diuinitate filius, neque esset alius in humanitate, alius in diuinitate filius. Quod quidem in una Messiæ persona complendum fuisse, Esaias & Ieremias secundum Targum, hoc est secundum Chaldaicam translationem euidentissimè insinuãt. Nam Esaias quidem quarto capite, sic ait, ביום ההוא יהיה צמח יהוה לצבי ולכבוד ופרי הא רץ לגאון ולתפארת ישראל. i. In die illa erit germen Dei in decorem, uel gaudiũ, & in gloriam, uel honorem, & fructus terræ in sublimitatem uel nobilitatem, & in ornatum reliquis Israel. Vbi Targum sic dicit, בזמנא ההיא יתי משיחא דיי לח דוכא וליקר Hoc est, In tempore illo erit Messias Dei in gaudium & honorem. Ieremias autem sic inquit, בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה Id est, In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauidi germen iustitiæ. Vbi &

& Targum ita dicit, בימוהי ההינון ובעידנא ההיא אקים לדוד משיח רצידקא Hoc est, In diebus illis & in tempore illo statuam Dauidi Messiam iustitiæ. Cum igitur ubi uterque propheta germen dicit, ibi Targum Messiam ponat: hinc palàm omnibus datur intelligi, qui cordis oculos erroris caligine obcæcatos non habent, quòd sicut Messias erat uerè germen Dei, id est filius Dei secundum diuinitatem, ut Esaias ait: ita futurus erat germen Dauidi, id est filius Dauid secundum humanitatem, uti Ieremias dicit. Ex quibus duobus manifestè resultat, Messiam in unitate personæ & filium Dei, & filium Dauid simul esse, quanquam aliter & aliter. Filius nãque Dei est ante omnia tempora. In tempore uerò filius Dauid. Filius quoque Dei est immediatè, & absque matre. Filius uerò Dauid post multa iustorum & iniustorum media, ex sola matre absque patre. Quod quidem per nomẽ Germen, & uerbum germinare, satis apertè Ieremias indicat. Id enim quoque Esaias in præmissis uerbis ostendit, cum germen Dei primum dicit, & mox ei fructum terræ subiungit. Quis enim est hic terræ fructus, nisi Messias de uirginie natus? De quo Psalmo sexagesimo septimo, ita scriptum est, יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id est, Confitebuntur te populi Deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructum suum. De hac etiam beatissima filij Dei incarnatione Psalmo octuagesimo sexto, sic dicitur: Veritas de terra germinabit, & iustitia de cœlo respicietur, uel protendetur. Cum enim dicitur, Veritas de terra germinabit: ueritas pro filio Dei accipitur, qui tanquam germen de terra, id est de purissima uirgine per carnis assumptionem nasciturus erat. Quod insuper Messias sit germen, habetur per id quod in Echa rabbethi, id est in expositione super Ieremiæ planctum legitur, super illud Trenorum primo capite, dictum: Quia elongatus est à me consolator, conuertens animam meam. Ibi enim sic dicitur: quod est nomen Messiæ? Dixit Rabbi Iehosuas filius Leui צמיח czemah, id est, germen est nomẽ eius: sic ut dictũ est Zachariæ sexto capite. Ecce uir צמח czemah, id est Germen nomen eius. In libro quoque qui apud eos Tanhuma dicitur, & magna ex parte est libri Numeri expositio, super illud Numeri primo capite dictum, Et locutus est dominus ad Mosem in deserto Sinai: ita dicitur, Quid dixit ei? Id quod scriptum est Numeri primo capite, Leuate caput totius cõgregationis filiorum Israel. Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, propter hoc dedi uobis capitis suspendium uel suspensionem. Quemadmodũ enim ego suspensus sum uniuerso mundo: sicut dictum est primo libro Paralipomenon ultimo capite, Tibi Domine magnitudo & fortitudo & gloria & uictoria uel æternitas, & tibi laus uel confessio. Omne enim in cœlis & in terra tuum domine est regnum, & tu eleuas te omnibus in caput. Ita quidem dedi ego uobis capitis suspendium: sicut dictum est Numeri primo capite, Leuate caput. Vt impleatur quod dictum est Psalmo centesimo quadragesimo quinto, Et exaltauit cornu populi sui. Et sic ipse ait Numeri primo capite, Vir caput domui patrum suorum ipse scilicet Deus. Dixit Rabbi Rahmon. Non est uir Deus in loco isto nisi Messias filius Dauid, de quo dictum est Zachariæ sexto capite, Ecce uir germen nomen eius. Transtulit hoc Ionathan sic dicens, Ecce uir Messias nomen eius. De quo & Esaias ait quinquagesimo tertio capite, Vir dolorum & sciens infirmitatem, uel notus infirmitate. Hactenus traditio. Ex qua patet propositum.

Quòd Messias dictus est Ros, ad significandum filij Dei in uterum uirginis descensum. Caput XVII.

CAPNIO.

CVm iam de filij Dei incarnatione loqui cœperis, ideo de nominibus Messiæ diuinam incarnationem insinuantibus, nunc tibi dicendum esset. GALATINVS. Faciam libenter quod hortaris. Et primum quidem Messiam ipsum ad designandum eius secundum diuinitatem in uterum uirginis descensum, haud

Universidad de Deusto
Biblioteca

inepte Rorem dici probabo. Quod igitur Messias ros dicatur, id plurimis in locis compertum habemus, & præsertim apud Hoseam, cum Deus ipse 14. cap. ita per os eius loquitur, אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה Hoc est, Ero quasi ros Israeli, & germinabit uel florebit sicut liliũ. Quod Ionathas Vzielis filius in Chaldæum uertens, sic exposuit, אחי ממרי בטלא לישראל יזחרון כשושניא Id est, Erit uerbum meum uelut ros Israeli. Quod autem hoc loco ros Messias sit, in Midras tillim aperte ostenditur, cum super Psal. 44. titulum, qui talis est, למנצח על שושנים Hoc est, Victori, uel ad uictoriam super liliis, sic dicitur: Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli. Totum pendet in uobis. Quemadmodum enim huiusmodi lilium germinat uel floret, & nihilominus cor eius sursum est: ita quoq; uos agite תשובה tessuba, id est pœnitentiam coram me, & cor uestrum sit rectum, uel ordinatum sursum, sicut cor huiusmodi lilij. Et tunc adducam גואל Goel, id est redemptorem: sicut dictum est Hoseæ 14. cap. Ero sicut ros Israeli. Et quando? Cum germinabit uel florebit sicut liliũ. Et propter hoc dicitur, Victori super liliis. Hucusq; traditio. Ex qua clarè patet, Quod ros in prædictis Hoseæ uerbis est Messias, & quod Messias & uerbum Dei, ut Rabbi Ionathas in Targum exponit, & quòd etiam est Deus, ut sermo ipsius prophetæ insinuat, in persona Dei de eodem rore sic dicentis, Ero quasi ros Israeli. De quo etiam rore sic in libro תעניית Taanith, id est de ieiunio legitur. Dixit Rabbi Berachias, Ecclesia Israel petiuit indiscretè, cũ dixit Hoseæ 6. cap. Et ueniat sicut imber nobis, sicut temporaneus & serotinus terræ. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Filia mea tu petis rem, quę aliquando quęritur, & aliquando non quæritur. Ego autem ero tibi res quæ semper quæritur: sicut scriptũ est Hoseæ decimoquarto capite. Ero sicut ros Israeli, & germinabit uel florebit ut lilium. De eodem quoque rore Dauid Psalmo secundum Hebræos uo. sic ait, מרחם משחר לך טל ילדתך Hoc est, De matrice auroræ uel ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Quod aurora hic pro matre Messiæ aptissimè accipiatur, alibi cum de nouo modo nascendi Messiæ nobis agendum erit, dicemus. Nunc autem hoc per illud quod Rabbi Ishac Arama in commentarijs in librum Geneseos dicit, probari sufficit: cum in expositione cap. 47. uel circa ubi fit sermo de loco, qui datus est Iacob, in quo commodè habitare posset, sic ait, מרחם משחר לך טל ילדתיך לא מציונו ארם ונביא שיתנבא קורם ילידת אביו ואמו בו אם ילדותיך צדקנו ולוח רמז מרחם משחר לך קור שיברא רחם יולדתך נתנבא יולדתך משיח צדקנו ולוח רמז לפני שמש יצין שמו בי אפילו קורם בריאת חשמש חיה חזק וקיום ולוח רמז לפני שמש יצין שמו בי אפילו קורם בריאת חשמש חיה חזק וקיום שמו של משיחנו וחיה ירשב בימין תאל וזה חוא שאמר שב ליבריני ואמור גם בן וחובן בחסר בסא וישב עליך Hoc est, A uulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuę. Non inuenimus hominem etiam prophetam, cuius prophetata sit natiuitas, ante natiuitatem patris & matris, nisi tantummodo Messiam iustum nostrum, & propterea dicit, A uulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Hoc est, antequam creatur uulua genitricis tuę, prophetata fuit natiuitas tua. Et huic congruit illud, Ante solem genitus uel filius nomen eius. Cuius sensus est, Quod antequam creatur sol, subsistens ac firmum erat nomen Messiæ nostri, & sedebat ad dexterã Dei solium, & sedebit super illud in ueritate. Hæc ille. Quod autem ros hoc in loco de matrice auroræ prodiens, sit Messias, per illud quod in commentarijs Moßis Hadarsan in librum Geneseos scribitur, probabimus. Ibi enim super illud Genesis, Et dixit eis Ruben, sic dicitur: Redemptor quem ego suscitaturus sum ex uobis, sine patre erit. Et subditur post pauca: De eo quoq; ait Dauid Psalmo 110. De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Messias igitur non incongruè ros appellatur. Primũ quidem propter descensionis similitudinem. Ros enim de alto descendit, eiusq; descensus nostris aspectibus est occultus. Nocte nanq; descendit, & præsertim uernis tempore, terramq; reficit, & fœcundat: ita uirtus diuina nocturno tempore beatissimam uirginem fœcundauit. Nam quemadmodum ostrea nocte & uerno tempore rorem recipiens, in interioribus suis margaritam gemmam pretiosissimam

Ros, Messias.

generat: ita gloriosa uirgo spiritu sancto superueniente filiũ Dei concipiens, Messiam pretiosam margaritam generauit. Sicut etiam ros per herbarum superficiem se suauiter diffundens, herbis & plantis uirorem uiroremq; tribuit, & quod æstus diurnus desiccando & consumendo declinauerat, ros nocturnus humectat, fouet & erigit: sic uerus noster Messias in se credentibus, ac in bono perseuerantibus, uirorem atq; uigorem tribuit, eosq; regit, atq; ad uitam æternam erigit. Præterea sicut ros se in herbarum summitatibus colligit, suamq; originem repetit: ita Messias redemptor noster sese in crucis altitudinem erexit, & inde ad gloriam suam remeauit. Quas ob res Messias nõ inepte à patribus antiquis ros uocatus est. Vt ex hoc occulta & incomprehensibilis filij Dei incarnatio atque natiuitas designaretur. Quocirca non abre Esa. 45. cap. dicebat, חרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע ויצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו Rorate uel stillate cœli desuper, & nubes pluant iustitiam: aperiat terra, & fructificabũt saluationem, & iustitiam germinabit ipsa pariter. Ego Deus creaui eum. Vbi cœli intelligũtur pater, filius & spiritus sanctus. De quibus lucifer cum in cœlo empyreo esset, sic dixisse apud Esa. 14. cap. legitur, חשמים אעלה ממעל לכוכבי אל אדמים בסאי Id est, Ad cœlos ascendam, super stellas Dei exaltabo soliũ meum. Cum cæteris usq; ibi, Et similis ero altissimo. Nubes autẽ fuerunt prophetæ, terra beata uirgo aperiens consensum suum. Et sic fructificauerunt spiritus sanctus, & ipsa saluationem, id est Iesum, qui idem est quod saluatio. Et ipsa germinauit iustitiam, hoc est Messiam, Deum pariter & hominem.

Quòd Messias Emmanuel uocandus esset, & quòd nomen hoc soli Messiæ congruat. Cap. XVIII.

CAPNIO.

CVm Esaias Messiã Emmanuel uocandũ dixerit. Sic enim 7. cap. ait, הנה חע למיח חרח ויולדת בן וקראת שמו עמנו אל Hoc est, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit ipsa nomẽ eius Emmanuel. Dic igitur obsecro, qua ratione nomen hoc ipsi Messiæ conueniat. GAL. Emmanuel (ut optimè nosti) nobiscum Deus Latinè interpretatur. Ipsa igitur beatissima uirgo ab angelo Gabriele prænonita & instructa, Messiam ipsum Emmanuelem uocatura erat. Vt ex hoc diuinæ atq; humanæ naturæ in una Messiæ persona cõiunctio atq; unio aperte demonstraretur. Messias quippe Deus & homo futurus erat. Quare ipsi soli nomen hoc Emmanuel quod nobiscum Deus Latinè sonat, meritò conuenit. HOG. Et uocabitur nomen eius Emmanuel, nostra ædítio habet. GAL. Ita profectò est. Sed Hebraica litera sic prorsus (ut ipse transtuli) dicit. Quod longè melius ueritati fidei nostræ congruit. Nam ex eo quod uocabit ipsa nomen eius Emmanuel, propheta dixit Messiam ipsum non habiturum hominẽ patrem ostendit, qui ei nomẽ imponeret. Patres enim apud Hebræos ferè semper, & non matres filijs nomina imponere solebant. Vt & ex ueteri testamento multis in locis apparet, & ex natiuitate Ioannis Baptistæ manifestè colligitur. Ex hoc igitur quòd nominis impositionem quæ ad patrem pertinebat, ad solam matrem propheta retulit, aperte innuere uoluit, Messiam patrem in terris non habiturum fuisse, qui ei nomen imponere posset. Quod etiam angelus uidetur insinuasse, in eo quòd Mariæ dixit, Vocabis nomen eius Iesum. Vocabis ergo dixit, & non uocabitur: ut cum propheta se conueniisse, palàm ostenderet. Vel aliter quoque dici potest, & non inepte quidem: quod quum propheta dixit, Et uocabit ipsa nomen eius Emmanuel, quod est nobiscum Deus, per hoc planè insinuauerit, quòd ipsa sola certitudinaliter scire debebat, Messiam filium suum Deum & hominem esse, quandoquidem ipsa sola eum Emmanuel uocatura esset. Nam licet alio nomine nuncupandus esset, ipsa tamen sola certitudinaliter de eo dicere potuisset, Emmanuel id est nobiscum Deus. Quocirca non ab re dixit, Et uocabit ipsa nomen eius Emmanuel. Ac si aperte diceret, Et uocabit apud semetipsum eum nobiscum Deum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quia ipſa ſola hoc certitudinaliter dicere potuiſſet: quod Luças quoq; innuere ui detur, cum ait: Maria autem conſeruabat omnia uerba hæc, cõferens in corde ſuo: igitur & in corde ſuo, hoc eſt apud ſemetipſam, uocatura erat eum Emmanuel. Quod per illud etiam confirmatur, quod nuptiarum miniſtris dixit, Quodcunque (inquiẽs) dixerit uobis, facite. Quaſi intra ſe ipſam reſeruãs, quòd filius ſuus Deus eſſet, qui poſſet uinum undequaq; producere. Ex his ergo perſpicuum eſt, rectius pro fide noſtra Hebraicum textum habere, quàm noſter habeat. CAP. Optime quidem dicta ſint hæc. Ex his enim facilè Iudæorum noſtri temporis prauitati re-

Obiectio falſa

ſpondetur: qui aiunt, Meſsiam Dei filium nequaquã à matre ſua Emmanuel fuiſſe uocatum, ſed ישוע Ieſuah, hoc eſt Ieſum. Vnde & poſtmodum ab omnibus Chriſtianis eum (ut aſſerunt) Ieſum uocari cõtigit. Quamobrem uelim per eorum ſcripturas perfidiam eorum conuinceres: qui uerba hæc, Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabit ipſa nomẽ eius Emmanuel, uxori Eſaiæ, & eius filio tribuentes, dicunt ipſum à matre ſua uel à ſpiritu ſancto Emmanuel fuiſſe uocatum: quod R. Selomonis teſtimonio probant: qui locum hunc ita exponit, Ecce העלמה halma, id eſt uxor mea concipiet, hoc anno, qui eſt quartus regis Achaz. Et pariet filium, & uocabit ipſa ſcilicet alma uel ſpiritus ſanctus. (Eſt enim ſpiritus apud Hebræos fœminini generis) qui erit uel deſcendet ſuper ipſam, nomen eius Emmanuel. Quaſi dicatur, Quod conditor noſter erit nobiſcum. Hæc Rabbi Selomo.

Confutatio. GAL. Concedamus eis expoſitionem hanc ueram eſſe atq; bonam, hoc ſolo excepto, quòd ait Eſaiam hic עלמה alma pro uxore ſua poſuiſſe: & per conſequens filium ipſius Eſaię Emmanuel uocandum fuiſſe. Quod autem hic עלמה alma, non pro Eſaiæ uxore, ſed pro matre Meſsiæ intelligi oporteat, in ſubſequentibus, cum de uirginitate eiuſdem matris Meſsiæ dicendũ occurrerit, latiſsimè probabimus. Nunc uerò ſatis nobis ſit, oſtendere hunc Emmanuelem non fuiſſe, neq; eſſe potuiſſe Eſaiæ atq; eius uxoris filium: quod primum ex eo patet, quod apud eundẽ prophetam octauo capite ſic dicitur ולכן חנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העז ומים רבים את מלך אשור ואת כל כבודו Id eſt, Et propter hoc, Ecce Dominus aſcendere faciet ſuper uos aquas fluminis fortes & multas, regem Aſſur & gra uitatẽ, uel gloriã eius: & reliqua uſq; יחוח מטות כנפיו מלא רחב ארצך עמנו אל Hoc eſt, Et erit extenſio alarum ſuarũ impletio latitudinis terræ tuę ò Emmanuel. Hoc autem filio Eſaiæ haudquaquam cõpetere poteſt: quia perſona priuata fuit, & terram nullam unquam habuit ſuo dominio ſubiectam. Quare alij quidam pro-

Alia obiectio.

phetiam hanc de Ezechia filio regis Achaz exponentes, aiunt ipſum uocatũ fuiſſe Emmanuel: quorum opinio primum per R. Selomonem refellitur: qui locum hunc exponens, ſic dicit, Et uocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Sunt nonnulli

Confutatio.

hoc exponentes, de Ezechia dictum eſſe: ſed hoc non eſt poſsibile. Si enim annos eius numeraueris, inuenies ipſum ante regnum patris eius annos nouem natum fuiſſe. Hæc Rabbi Selomo: cuius quidem aſſertio ſic probari poteſt. Achaz enim pater eius ſexdecim regnauit annis: ut habetur 3. Regum cap. 16. Cui ſucceſsit in regno Ezechias ipſe filius eius, cum quintum & uigeſimum ætatis ageret annum: ut colligitur ex 4. Reg. cap. 18. Ex quo liquet, in primo anno regni Achaz patris ſui Ezechiam ipſum nouem fuiſſe annorum. Cùm igitur prophetia hæc (ut ait R. Selomo) in quarto anno regni ipſius Achaz facta fuerit: clarum eſt, tunc Ezechiam tredecim fuiſſe annorum. Ex his igitur manifeſtè patet, prophetiam hanc non niſi de Meſsia exponi poſſe, cũ ipſe ſolus ſit uerè Emmanuel. CAP. Chriſtus ueſter (Iudæi inquiunt) Ieſus uocatus eſt, & non Emmanuel: quare dicere non poteſtis, eum Emmanuelem illum fuiſſe, de quo propheta loquitur. GAL. Aliud eſt naturæ nomen, aliud impoſitionis. Conſtat enim naturam ipſam quæ dat rei formam, nomen quoq; eidem rei dare: ſicut dat homini & humanitatem, & nomen, quod eſt homo. Nõ enim homo nominatur aliquis, niſi propter hominis naturã, cuius eſt particeps. Ita quoq; Meſsias noſter Emmanuel quod interpretatũ eſt, nobiſcũ deus, hoc eſt deus & homo, & à ſpiritu ſancto & à matre dictus eſt. Et talis etiã

à Chriſ-

à Chriſtianis omnibus & creditur & uocatur, cum duas participet naturas, diuinam ſcilicet & humanam. Iuxta quem modum à ſpiritu ſancto per prophetas pluribus ac diuerſis appellatus eſt nominibus, diuinam, aut humanam, aut utranq; ſimul eius naturam importantibus. Emmanuel igitur nomen eſt naturæ, utriuſque naturæ unionem quæ in utero uirginis fieri debebat, deſignans. Ieſus uerò impoſitionis eſt nomen, quod ſaluator, uel ſalus, ſiue ſaluatio interpretatur. CAP. Iudæi adhuc inſtant, eo quòd de hoc Emmanuele ſtatim propheta ſubiecerit חמאה ודבש יאכל לרעהו מואס ברע ובחור בטוב Hoc eſt, Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobationem mali, & electionem boni: quod Chriſto ueſtro (aiunt) ſecundum uos minimè congruit, quem dicitis ab inſtanti ſuæ conceptionis, ſcientię plenitudinem habuiſſe: ex quo inferunt, nõ eſſe illum hunc Emmanuelem, de quo propheta meminit. GAL. Negare nequaquam poſſunt, ſæpenumero in ſacra ſcriptura ſpiritualia per corporalia ſignificari: idcirco igitur propheta Emmanuelem noſtrum, butyrum & mel comeſturum prædixit: ut ex hoc innueret, ipſum non ſolum humanitatis, ſed etiam diuinitatis naturam & ueritatem in ſe habiturum fuiſſe. Butyrum enim quod ex lacte animalium fit, humanitatem conuenienter deſignat: mel uerò propter ſummam eius dulcedinem, & quia ſæpius inuiſibiliter ut ros de cœlis aereis uenit, ſatis congruè diuinitatem ſignificat: de quo utroq; dixit Iſhac ad Eſau, inſtanter ab eo benedici petẽtem, Gen. 27. הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל Id eſt, Ecce à pinguedine terræ erit conuerſio, uel requies, uel habitatio tua, & à rore cœli deſuper. Quaſi diceret, Ab humanitate & diuinitate Meſsiæ uenturi. CAP. Iudæi rurſus obijciũt, propter id quod de ipſo Emmanuele apud Eſaiam ibidem hoc modo ſequitur, כי בטרם ידע הנער מואס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה Hoc eſt, Quoniã antequã nouerit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra. Cum reliquis quæ ſequuntur. Dicunt igitur, Si Chriſtus ueſter Emmanuel iſte fuit, non ualetis eum ab ignorantia excuſare. Cùm igitur nullã in eo ignorantiã fuiſſe aſſeratis, Emmanuelẽ iſtum cum fuiſſe minimè dicere poteſtis. GAL. Dictum hoc Eſaiæ de ſcientia Chriſti humana intelligi debet: cuius ergo in eo nulla fuerit ignorantia, quia tamen in tẽpore homo factus eſt, ſcientiã quoq; humanã in tẽpore habuit. Et antequam illam haberet, liberatio illius terræ & populi per Eſaiam prænunciata cõpleta fuit. Sic igitur exponendum eſt prophetę dictum, Anteq; nouerit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra. Cum cæteris. Hoc eſt, Antequam fiat homo, uel antequam de uirgine ſupradicta concipiatur & naſcatur, derelinquetur terra. Cum reliquis. Eodem quoq; modo dicendum eſt ad id, quod de eodem puero in ſequenti capite ita dicitur, בי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי Id eſt, Antequàm ipſe puer ſciat uocare, uel dicere, Pater mi, & mater mea. Hoc eſt, Antequã fiat homo, uel anteq; oriatur ut homo. Quod autem puer iſte de quo Eſaias loquitur, ſit Deus & homo, & per conſequens uerè uocandus Emmanuel, ex eo potiſsimùm apparet, quod Eſaias ibidem ponit, dicens, ויאמר יהוה אלי קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז Hoc eſt, Et dixit Deus ad me, Sume tibi uolumen magnũ, & ſcribe in eo ſtylo hominis: Expedito, ſpoliatori, feſtino prædatori: quæ ſic à R. Selomone exponuntur, Sume tibi uolumen magnũ, id eſt rotulũ chartæ, uel tabulã ſcribẽdi, & ſcribe in eo ſtylo hominis, id eſt tali ſcriptura, taliq; modo ut eam percurrere poſsit omnis homo, quicunq; eam legerit, quia non ſit ſapiens. Sic autem tranſtulit hoc Ionathan, Scribe (inquiens) ביפורוש mephoras, id eſt expoſite. Et cur dixit Magnum, cum non mandauerit in eo ſcribi niſi quatuor hæc nomina? Sunt aliqui, qui exponunt, ſubſtantiam ſcripturæ eſſe quatuor iſta: multa uerò plura fuiſſe in eo uolumine ſcripta. Hæc Rabbi Selomo. Rabbi autem Kimhi maiori cum expoſitione dicit hæc eadem in dictione חרט Heret. Multo igitur plura, quàm quatuor hæc uerba in uolumine illo ſcripta fuerunt de puero hoc Emmanuel uocando, ut Rabbi Selomo ait. Hęc autem quatuor ſunt quaſi ſequentium tituli: uidelicet, Expedito, Spoliatori, Feſtino, Prædatori.

Quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ optimè Messiæ conueniunt. Ipse enim futurus erat expeditus spoliator inferni, atque festinus prædator. Alia autem plura quæ in eodem uolumine de illo Esaias scripsit, quædam ad eius diuinitatem, quędam ad ipsius humanitatem simul & diuinitatem spectant: ut ex ijs palàm innueretur, ipsum meritò Emmanuel uocandum fuisse. Scripsit nanque ibi de eo id quod mox ibidem post pauca sequitur, את יהוה צבאות אותו תקדישו Id est, Deum (tetragrammaton) exercituũ ipsum sanctificate. Cum reliquis. Quod de Messia dictum fuisse suprà per Talmud probauimus. Ex quo euidentissimè sequitur, & Messiam Deum esse, & puerum hunc esse Messiam. Scripsit quoq; in prædicto magno uolumine illud quod statim post hæc ita sequitur ילד ילד לנו בן נתן לנו Hoc est, Infans natus est nobis, filius datus est nobis: cum cæteris, quod similiter de Messia Deo & homine dictum fuisse, alibi latius per eorum scripturas ostendemus. Clarũ est igitur tam per hæc, quàm per alia quæ de eodem puero Emmanuel uocando, in eodem uolumine ab Esaia diuino iussu scripta sunt, neminem nisi solum Messiam qui de uirgine Deus & homo nasciturus erat, Emmanuel uocandum fuisse: cum Emmanuel (ut dictum est) nobiscum Deus, id est Deus & homo interpretetur.

De quibusdam Messiæ nominibus, ab effectu illi impositis, ex quibus eius diuinitas apertè ostenditur. Caput XIX.

CAPNIO.

CVm alia plura Messiæ nomina præter Emmanuel, apud Esaiam eisdem in locis per te nunc inductis, inueniantur, per quæ eius diuinitas manifestè ostenditur: idcirco si de Emmanuel tot dixisti, de ipsis quoque aliquid te dicere, par est. GALATINVS. Ne igitur ea prætermittam, primo Esaiam ipsum inducam hic nono capite dicentem, ילד ילד לנו בן נתן לנו והתי המשרת על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום ׃ למרבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc est, Infans natus est nobis, filius datus est nobis: & erit principatus in humerum eius: & uocabitur nomen eius, Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater sempiternus, uel pater sempiternitatis, princeps, pax, ad multiplicandũ principatum: & pacis non erit finis. Cum hæc nomina nulli alij à Deo competere possint, ex ipsis Messiam Deũ esse, necessariò consequens est. CAPNIO. Rabbi Selomo nomina hæc non de Messia, sed de rege Ezechia exponit: sic enim ait, Et uocauit nomen eius scilicet Ezechiæ Deus sanctus & benedictus: qui est admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater sempiternus: principem, pacem. GALATINVS. Apud Iudæos & Chaldæos atque Arabes non est (ut ipse nosti) casuũ diuersitas, cùm apud eos omnia nomina sint indeclinabilia, etsi singulare & plurale habeant. Ideo Rabbi ipse Selomo, quem alij Iudæorum iuniores ferè omnes sequuntur, quatenus nostræ fidei huiusce prophetię testimonium subtraheret, nomina hæc contra omnium ueterum expositiones, de Ezechia rege conatus est exponere, faciens sex prima eorum nominum nominatiui casus, quæ Deo attribuit, duo uerò ultima accusatiui, quæ Ezechiæ imponit. Nos autem nihil in uerbis prophetæ addentes, nihilq; ibi mutantes, ut ipse facit, qui ut sensum prophetiæ peruerteret, multa ibi addit, multaq; mutat, infantem hunc nobis natum, ac nobis datum, secundum priscorum Talmudistarum glossas, Messiam esse dicimus: qui secundum humanitatem ex Maria uirgine nobis nasciturus erat, & secundum diuinitatem nobis à patre æterno dandus. Cuiusq; nomen spiritus sanctus ille, de quo ait Dauid secundo Regum uigesimotertio capite, Spiritus Dei locutus est in me, per Esaiam uocauit Admirabilem, consiliarium, Deum, fortem, patrem sempiternũ, principem, pacem. Hoc autem ueterum Talmudistarum autoritate optimè fulcitur, per quos & ipsius Rabbi Selomonis fraudulentia uehemẽter exploditur: nam in איכה רבתי Echa rabbethi, id est in expositione super planctum Ieremiæ, dicitur unum de Messiæ nominibus esse Pacem. Sic enim ibi Rabbi Ioses Galilæus dicit,

Falsa expositio.

Confutatio.

cit, Nomen quoque Messiæ uocatum est שלום Salom, id est Pax, sicut dictum est Esaiæ nono capite, Pater sempiternus, Princeps, Pax. Hæc traditio. Ex qua manifestè habetur, quòd non solum duo ultima nomina, quæ in prædicta prophetia ponuntur, Princeps scilicet & Pax, quæ Rabbi Selomo Ezechiæ tribuit: uerùm & pater sempiternus, & alia quoque omnia, quæ ipse Deo attribuit, de Messia dicta intelliguntur. In Berescith quoq; rabba, super illud Gen. Et dixit Pharao ad Ioseph: sic dicitur, Scriptum est Sephoniæ tertio capite, Quoniam tunc conuertam ad populos labium electum, uel mundatum, ut inuocent omnes nomen Domini, & colant eum humero uno. Non est autem nomen Domini hic, nisi rex Messias: sicut dictum est Esaiæ trigesimo capite, Ecce nomen Domini uenit de longinquo. Et cur dictum est, Et colant eum humero unoꝛ ideo certè, quia erit principatus super humerum eius. Hactenus traditio. Ex qua manifestè ostenditur, antedicta Esaiæ uerba de Messia, & nõ de Ezechia dicta fuisse. Id idem quoq; per Chaldaicam expositionem liquidò patet. Sic enim eadem uerba Rabbi Ionathas Vzielis filius Chaldaicè transtulit atq; exposuit, אמיר גביא לביה דוד ארי רבי יתילד לנא בר אתייהיב לנא וקבל אוריתא למיטרא ואתקרי שמיה מן קדם מפליא עיצה אלהא גברא קיים עלמין משיהא רשלמיא יסגא אורייתא Hoc est, Dixit prophetæ domui Dauid: Quia infans est nobis, filius datus est nobis, & recipiet super se legem ad seruandum eam. Et uocabitur nomen eius מן קדם Min kodam, id est ex parte, uel de ante, Mirabilis consilio, Deus, fortis, permanens in secula seculorum Messias: in cuius diebus pax multiplicabitur super nos. Hucusq; Targum. CAPNIO. Cum dicit hæc Targum, Et uocabitur nomen eius ex parte, uel ante: ex cuius parte, uel ante quid, nomen Messiæ uocandum erat? GALATINVS. Diximus iam, quod ex parte spiritus sancti, qui per hunc prophetam, sicuti & per alios, loquebatur: uocatum est Messiæ nomen, & quod etiam antequam nascerẽtur, uocatum sit: iuxta illud Psalmi, Ante solem ינין Yinnon, fuit nomen eius. Ex his igitur patet, nomina ipsa quæ in præmissa Esaiæ prophetia ponuntur, non nisi de Messia intelligi posse: qui futurus erat mirabilis in natiuitate, consiliarius in legis euangelicæ latione, Deus in miraculorum operatione, fortis in passionis toleratione, pater in redemptionis dilectione, sempiternus in resurrectione, Princeps in ascensione, Pax in spiritus sancti missione. CAPNIO. Cum tam ista, quàm alia Messiæ nomina quæ antè idem propheta præmiserat, ab effectu ipsi Messiæ imposita fuerint: dic obsecro, à quo effectu huiusmodi nomina imposita dicantur. GALATINVS. Ab effectu utiq; saluationis, quam humano generi allaturus erat. Vti Rabbenus Haccados, quem Iudæi magistrum nostrum sanctũ nuncupant, in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id est reuelatorem arcanorum denominauit, optimè declarat: cuius ego ne plura dicam, uerba referam. Sic enim de Messiæ nominibus loquens, ait: Quia Messias Deus & homo futurus est, uocatum est nomen eius Emmanuel, quod interpretatur nobiscum Deus, in corpore scilicet & carne nostra: quemadmodum Iob testatur decimonono capite dicẽs: Et ex carne mea uidebo Deum. Item quia Deus est, mirabilis consiliarius dicitur: excogitauit enim mirabile consilium saluandi omnes animas, quæ propter Adæ peccatum condemnatæ sunt, nec possunt ullo pacto saluari, nisi rex Messias mortem acerbissimam, multaq; tormenta subeat: idcirco dictus est & גבר Gheuer, id est uir. Et quia sua est omnis fortitudo, Deus fortis uocatur: item quia ipse est æternus, pater sempiternus dicitur: item quia in diebus eius pax multiplicabitur, princeps ac pax appellatur: item quia ipse festinabit, ut auferat animarum spolia, quæ in inferno torquentur, uocatur Expeditus, spoliator, festinus, prædator. Quia autem eos saluabit, & ad paradisum adducet, uocatur Iesus, quod idem est quod saluator. Hæc ille.

Quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd proprium Messiæ nomen debebat esse Iesus: & de huius nominis excellentia. Caput XX.

CAPNIO.

INter cætera quæ maximè abs te audire cupio, est huius sanctissimi nominis Iesus excellentia. Cum enim illud pronuncio, totum os meum mira quadam suauitate repletur. Quamobrem ad maiorem Iudæorum nostri seculi confusionem, qui Iesum ipsum blasphemare nō horrent, aliquid de huius glorioſissimi nominis sublimitate retegas, obsecro. Et præsertim an hoc nomen sit inter alia omnia Messiæ nomina, magis ei proprium, magisq; illi conueniat. GAL. Quoniam Messias & perfectus Deus, & perfectus homo futurus erat: idcirco prophetæ ad insinuandam utriusq; naturæ ipsius ueritatem, eum quandoq; Deum nomine tetragrammaton, siue alio diuino nomine, quandoq; hominem, seu alijs nominibus humanā naturam designantibus, appellant. Sed quia salus humani generis non nisi per Deū humanitati hypostaticè unitum, fieri debebat, ideo hoc nomen Iesus quod saluator interpretatur, inter cætera nomina ipsi Messiæ attributa, est illi magis proprium, magisq; conueniens: cum non solum utranq; naturam, diuinam scilicet & humanam, quæ in Messia ipso hypostaticè uniendæ erant, importet: uerum ipsam quoq; humani generis salutem, quam ipse operaturus erat, apertissimè insinuet: quod quidem nomen ab æterno per æternam prædestinationem à patre æterno illi impositum fuit, & postmodum ab eodem prophetis reuelatum. Vnde Habacuc quasi Deo gratias agēs, ita cap. 3. dicebat, ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי Hoc est, Ego autem in Deo gaudebo, exultabo in Deo Iesu meo. Ezras autem in 3. tertij libri cap. in persona Dei patris loquens, sic aiebat, וגלה בני ישוע עם אותם שישמחו עמו Id est, Reuelabitur filius meus Iesus, cum ijs qui cum eo lætabuntur. Et rursus ibidem sic etiam inquit, וימות בני ישוע וישוב אלי חעולם Hoc est, Morietur filius meus Iesus, & conuertetur ad me seculum. Rabbenus etiam Haccados qui tempore Consulum Romanorum fuit, in libro גלי רזיא Galeraziya Antoninum Consulem alloquens, hæc de ipso nomine inter cætera dicit, Quia Messias homines saluabit, uocabitur ישוע Iesuah. Gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius sectabuntur, uocabunt eum Iesum. Et propterea inuenies hoc nomen Iesus, designatum in textu Gen. 49. cap. Non recedet sceptrum de Iuda, in primis literis horum uerborum יבא שילה ולו Iauo silo uelo. Si enim acceperis primas literas harum dictionum ישוי Iesu, eædem literæ conficient. Hæc Rabbenus ille, quem Iudæi Magistrum nostrum sanctum uocant. Quia igitur gentiles quoq; qui in eum crediturí erant, per ipsum saluari debebant: idcirco nomen hoc non solum prophetis & priscis Iudęorum, sed ad clariorem ueritatis expresionē quibusdam etiam ex gentilibus reuelatum fuit. Nam Sibylla Erythræa (ut alias taceam) quædam de fine mundi carmina fecit, ex quorum primis literis si ritè legantur, huiusmodi uerba resultāt, ιησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, σταυρός. Id est, Iesus Christus Dei filius, Saluator, Crux. CAP. Quoniam & alijs quoq; nominibus Messiam uocandum prophetæ prædixerunt, eam ob rem recentiores Iudęorum penitus negant, quòd proprium Messiæ nomen Iesus esse debuerit. GAL. Id certè minimè negare possunt: tum quia (ut ostendimus) non solum prophetæ, sed eorū quoq; ueteres doctores hoc asserunt: tum etiā quia ratione quoq; probatur. Si enim non interpretetur: consequens plane est, nemini alij propriè nisi Messiæ hoc nomen cōuenire posse. Quare eos concedere necesse est, hoc solum esse debuisse proprium ipsius Messiæ nomen. Alia autem nomina quibus etiam ab ipsis prophetis appellatus est, ab ipsius saluationis (ut diximus) sumuntur effectu, cum solum aut principium, aut medium, aut finem nostræ saluationis concernant. Sed hoc nomen Iesus totum nostræ salutis processum, principium scilicet, medium, ac finē sufficienter continet: quare & cętera omnia nomina in se includit. Ideo magis hoc nomine quàm

IESVS.

quàm alio aliquo Messias nominari debuit. CAP. Hoc igitur nomen illud mihi esse uidetur, de quo Esaias cap. 62. loquitur, dicens, וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו Id est, Et uocabitur tibi nomen nouum, quod os Dei nominabit. Cur igitur nouum illud fore dixit? GAL. Quia nemini illud ante Messiam imponendum erat. Nullus enim unquā extitisse in sacris literis legitur, qui hoc nomine uocatus fuerit: quod ideo potissimum factum fuit, inde palàm ostenderetur, nemini illud nisi Messiæ uero saluatori rectè atque proprie competere potuisse. HOG. Immo tres alios in sacra scriptura hoc nomine appellatos fuisse legimus. GAL. Qui nam sunt obsecro? HOG. Iesus Naue, Iesus Syrach, & Iesus Iosedec: quos Doctores nostri figuram ueri Iesu extitisse aiunt. Quemadmodum enim Iesus Naue uir fortissimus, hostibus deuictis, filios Israel ad terram promissionis introduxit, & Iesus Syrach doctor sapientissimus, suis (ut legitur) temporibus sapientiā renouauit, ac Iesus Iosedec sacerdos sanctissimus, templum domino ędificauit: ita Christus uerus Iesus sua quidem fortitudine hostibus humani generis superatis, fideles suos ad patriam cœlestem introduxit: sua uerò sapientia ac ueridica doctrina mundum illuminauit, ipsum ab erroribus expurgans. Sua autem sanctitate, sacerdos in æternum ipse existens, spiritale templum, hoc est Ecclesiam fidelium, ex uiuis & electis lapidibus construxit. GAL. Figuras quidem ueri Iesu eos gessisse concedo, sed nomine Iesu uocatos fuisse, omnino nego. In hoc enim (ut uerum fatear) quàmplurimi ex nostris plurimū falluntur, putantes eos hoc nomine fuisse nuncupatos: quod ex Hebraicarum literarum ignorantia proueniſſe certū est. Vnusquisq; enim eorum quos hoc nomine Iesu appellatos asserunt, non ישוע Iesua, id est Iesus uocatus est, sed יהושע Iehosua, quod non est idem nomen quod ישוע Iesua, id est Iesus, sed longè aliud ab illo, aliudq; significans. Nam ישוע Iesua siue Iesus idem est quod saluator, siue salus, seu saluatio יהושע Iehosua uerò Deus saluabit interpretatur: ut ex ipso nomine clarè pateſceret, quòd saluare nullius eorū intererat, sed solius Dei, qui humanæ naturæ hypostaticè unitus, esset humani generis uerus ישוע Iesua siue Iesus, hoc est saluator. Quare ipsi nō ישועות Iesuoth seu Iesus, id est, saluatores uel saluationes appellati sunt, sed יהושע Iehosua, hoc est, Deus saluabit: ut inde palàm innueretur, unum tantum uenturū fuisse saluatorem, qui Deus & homo futurus esset: & Deus quidem, ut saluare posset: homo uerò, ut pro humani generis salute mortem obeundo, diuinæ iustitiæ satisfaceret, quæ ipsum satisfactorem eiusdem generis cum præuaricatore esse requirebat. HOG. Ideo non abre quidam ex nostris dicunt, hoc nomen Iesus aliud nō esse, quàm ipsum nomen Dei tetragrammaton: nam principales ipsius nominis tetragrammaton literas (ut abs te optimè declaratum est) tres esse constat: uidelicet, iod, he, uau: cum quarta non sit nisi secunda, quæ bis in eodem nomine ponitur, secundo scilicet & quarto loco: quæ quidem tres literæ his nostris correspondere uidentur, i, h, u. Hæ autem simul iunctæ, hoc modo, ihu, hoc benedictum nomen efficiunt. Titulus autem superponitur, ut crux per quam saluati sumus, designetur. Ex quo manifestum est hoc nomen Iesus aliud non esse quàm nomen Dei tetragrammaton. GAL. Id profectò pulchrum esset, si in omni lingua uerificari posset. Tres enim istæ nominis Dei tetragrammaton literæ, non nisi cum nomine Iesus Latinis literis scripto, hanc habere uidentur conformitatem. Nam Hebraicis quidem literis sic scribitur ישוע, Chaldaicis uerò sic: ב·פ·ה·ע : Græcis autem sic ιησοῦς. Ex quibus omnibus præter primam, nulla alia ponitur litera, earum ex quibus nomen Dei tetragrammaton conficitur. Quare cum hæc literarum similitudo in lingua Hebraica (ut de alijs taceam) non seruetur, in qua potissimū seruari deberet, cum utrunq; nomen Hebraicum sit: minimè dicendum uidetur, hoc nomen Iesus, nomen Dei tetragrammaton omnino esse. Nam & si Christus nomine Dei tetragrammaton propriè ac directè tanquam uerus Deus (ut suprà ostendimus) uocandus esset, nomen tamen illud cum secundum diuinam naturā duntaxat ei conueniat, hoc autem nomen Iesus secundum utranq; naturam & di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

utinam & humanam illi competat, consequens proculdubio est, hoc non esse illud, nec idem utriusq; significatum, ut in præcedentibus satis (ut arbitror) abunde patuit. Multa præterea huius sanctissimi nominis Iesus referanda essent arcana, quæ alio loco opportunius dicenda seruantur. Nunc autem satis sit, ut quantū ad propositum nostrum spectat, aliquid de ijs Messiæ nominibus dicamus, quæ de ipso in sacra pagina metaphorice, aut antonomasice dicuntur.

Quòd Messias dictus est petra, siue lapis, multiplici ratione.
Caput XXI.

CAPNIO.

QVamobrem igitur Messias dictus est lapis? GAL. Non ab re quidem. Audi queso quid de hac re scriptum sit in Berescith rabba, id est in commentarijs libri Geneseos super illud 18. cap. dictum, Egressus est Iacob: sic enim ibi ad uerbū legitur, Postquam rex Messias uindictam fecerit de Esau, ipse fiet rex magnus. Et hoc est quod scriptum est Dan. 2. cap. Lapis qui percussit statuam, factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terram. Quod autem Messias sit lapis angularis, ab Iudæis reprobatus, habetur apud Esa. ca. 28. sic dicentē, לכן כה אמר ארני יהוה הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסר מאמין לא יחיש ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת : Hoc est: Propterea sic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundaui in Syion lapidem probatum, uel fortem, angularem, precioſum, fundamentum fundamēti: qui credit, non festinet: & ponam iudicium ad lineam, uel ad mensuram, & iustitiam ad pondus. Vbi glossa Rabbi Selomonis sic dicit, Fundaui uerbum, præteritum est: unde de præterito exponendum est sic: Ecce ego sum qui fundaui iam in Syion lapidem, id est, iam diffinitum & decretum est coram me, & constitui regem Messiam, qui est lapis בחן bohan, quod sonat fortitudinem, uel munitionem. Quod autem dicitur fundamentū fundamenti, id est fundamentorum, sic intelligi debet, ac si dicatur fundamentum perfectissimum. Hæc Rabbi Selomon. Ionathan autē hæc ita Chaldaicè transtulit: הא אנא מסגי בציון מלכא משיחא מלכא תקיף גיבר ואימתן Id est, Dixit Dominus Deus, Ecce ego constituo in Syion regem Messiam, regem potentem, robustum, & fortē. De hoc etiam lapide hæc Psalmographus ait Psal. 118. : ארך בי עניתני ותהי לי לישועה אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה : מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת בעינינו זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו Id est, Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & fuisti mihi in salutem. Lapidem quē reprobauerunt ædificātes, factus est in caput anguli. A Deo fuit hæc res, & ipsa mirabilis in oculis nostris. Hic est ipse dies quem fecit Dominus, exultabimus & lætabimur in eo. Quod autem hæc de Messia intelligantur, patet per Rabbi Selomonis glossam, super illud Micheæ 5. cap. dictū מכם לי יצא להיות מושל בישראל Id est, Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Sic enim ibi ait, זה משיח בן דוד ובן נאמר אבן מאסו הבונים וגו Id est, Hic est Messias filius Dauid: sicut dictum est Psal. 118. Lapidem reprobauerūt ædificantes, &c. De hoc etiā lapide apud Zachar. 3. cap. ita legitur, הנני מביא את עבדי צמח כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד Hoc est, Ecce ego adduco seruum meum germen. Quia ecce lapis quem dedi coram Iehosua, super lapidem unum septem oculi. Ecce ego aperiam aperturam, dixit Deus exercituum, & auferam peccatum ipsius terræ in die una. Quæ Rabbi Ionathan hoc modo in Chaldæū uertit הא אנא דייתי ית עבדי משיחא ראתגלי אריחא אבנא די חבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא עיינין הא אנא גלי חזייתהא אמר יהוה צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד Id est, Ecce adducam seruum Messiam, & reuelabitur. Ecce lapis quem dedi coram Iehosua, super lapidem unum septē uisiones sunt. Ecce ego reuelabo uisiones eius, dixit Deus exercituum; & auferam culpam terræ ipsius in una die. De lapide quo-

que

que hoc in Berescith Rabba, id est in commentarijs libri Geneseos, super illud ui-
gesimooctauo capite eiusdē libri, dictum: Et exiuit Iacob de Bersaba. Sic ait Rab-
bi Moses Hadarsan: Hoc est quod scriptū est Psal. 120. Leuabo oculos meos ad mon
tes, unde ueniet adiutor meus, uel auxilium meum. Et sic Zacharias dicit quarto
capite, Quis tu mons magne coram Zorobabel. Mons magnus iste est Messias:
de quo Esaias inquit undecimo capite, Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in
æquitate mansuetis, uel humilibus, uel pauperibus terræ: & educet lapidem capi-
talem. Hic est lapis Iacob: sicut dictum est Gen. 28. cap. Et accepit lapidem quem po
suerat capitalia sua, uel de capitalibus suis. Ex omnibus his quæ dicta sunt, aperte
liquet, Messiam non ab re dici lapidem, seipsum de monte absq; manibus abscin-
dentem, ut habetur Dan. 2. cap. Et lapidem ad offensionem & scandalum deūian-
tium Iudæorum, sanctificationemq; electorum, ut dicitur apud Esaiam capite o-
ctauo. Nec non lapidem angularem & capitalem ab Iudæis reprobatum, ut nunc
probauimus. Quapropter Petrus ille apostolorum princeps de lapide isto hæc nō
immeritò in primæ epistolæ secundi capitis dicit, Ad quem accedentes lapidem
uiuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorifica-
tum, & ipsi tanquam lapides uiui superædificamini domos spirituales, in sacerdo
tium sanctum offerētes spirituales hostias, acceptabiles Deo, per Iesum Christum:
propter quod continet scriptura, Ecce pono in Syion lapidem summum, angula-
rem, probatum, electum, precioſum, & qui crediderit in eum, non confundetur.

Quòd Messias dictus est Tener, ad insinuandam immensam eius pie-
tatem. *Caput XXII.*

CAPNIO.

REperio Messiam quandoq; רך Rach, id est Tenerum in sacris literis dici, ut
est illud Selomonis Prouerbiorum quarto capite dictum, בן חייתי לאבי רך ויחיד לבני אמי Hoc est, Filius fui patri meo, tener & solus, uel unicus filijs uel
filiorum matris meæ: quæ quomodo intelligenda sint, in quinto capite superioris
libri, satis abunde disseruisti. Nunc igitur dicas, quamobrem tener appellatus sit.
GALATINVS. Potissimum ob immensam pietatis suæ teneritudinem: quod
ex eo maximè patet, quod apud Ezechielem decimoseptimo capite ita dicitur,
בה אמר ארני יהוה דלקחתי אני מיצמרת הארז הרמה ונתתי מראש יונקותיו רך אקטוף רשתלתי אני על הר גבוה ותלול Id est, Sic ait Dominus Deus, Et assumā
ego de summitate cedri sublimis, & dabo de capite uirgultorum eius. Tenerum
carpam, & plantabo eum ego super montem altum & prominentem. Vbi glossa
Rabbi Selomonis sic dicit, Et assumam ego summitatem cedri, regē scilicet Mes-
siam. Tenerum carpam. Non enim est uia ad miserendum nisi per tenerum, qui est
crescens & conglutinans atque constrictus. Hæc Rabbi Selomo. In quibus eui-
dentissimè tangitur diuinæ pietatis teneritudo, & in trunco humanitatis clemen-
tissimæ diuinitatis insertio ac fructuosa plantatio. Quas obres uerba ipsa Rabbi
Ionathas ita Chaldaicè transtulit, ואסקרים אנא מימלכותא רביתא דוד ואתיל באר ואתן רמוא ואיקבריגה Hoc est, Et applicabo ego de regno domus Dauid, quod assi-
milatum est cedro excelsæ, & erigam illud. Denicq; sequitur in eadem prophetia,
ותיתי לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור יתיבו בסכך ענפיה Id est, Et erit in cedrum inclytam, & ha-
bitabit sub ea omnis passer, & omne alatum sub umbra ramorum eius commora-
bitur: quæ Ionathas ipse ita Chaldaicè traduxit atque exposuit. Et erit ad regem
robustum, & recumbent super eum omnes iusti, & omnes humiles in um-
bra regni eius requiescent. Ex quibus satis patuit, Messiam ob
suæ pietatis atque clementiæ immensam teneritu-
dinem haud inepte Tenerum
nuncupari.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd Meßias antonomasicè atq; per excellentiam Iustus appelletur.
Caput XXIII.

CAPNIO.

IVstum quoq; Meſsiam dici tam apud prophetas, quàm apud Talmudiſtas ſæpenumero legi. Et licet ipſum antonomaſicè atq; per excellentiam ſic denominari non ignorem, ad maiorem tamen huius ueritatis expreſsionẽ, uellem aliquid abs te hac de re audire. GAL. Meſsiam antonomaſicè & per excellentiam צדיק czadic, id eſt iuſtum dici, non opus eſt uerbis multis probare, cum id tam ſacræ ſcripturæ, quàm ipſius Talmud innumeris in locis pateat. Vt tamen petitioni tuæ ſatisfaciam, qui me de hoc aliquid dicere hortaris: ne illud ſilẽtio omnino præterißе uideamur, pauca duntaxat hæc de re dicam: & primum Zachariam adducã, ſic 9. cap. dicentem, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתונות Hoc eſt, Exulta ualde filia Syon, iubila filia Ieruſalem. Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe, pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Per quam quidẽ prophetiam nõ ſolum Meſsias antonomaſicè & per excellentiã iuſtus denominatur: uerũ ipſius quoq; & diuinitas & humanitas apertè exprimitur. Et diuinitas quidem in ea eius particula, quæ ait, Iuſtus & ſaluator ipſe. Hæc enim Hebraica dictio הוא hu, quæ Latinè idem eſt quod ipſe, apud Hebræos diuinũ eſt nomen, & Deũ proprie ſignificat. Quod apud Eſa. 42. cap. liquidò patet, dum ipſemet Deus ait, אני יהוה הוא שמי, id eſt, Ego Deus, ipſe eſt nomẽ meũ. Cum igitur Zach. dixit, Veniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe: quid aliud exprimere uoluit, q̃ id quod Eſa. clarè expreſsit 35. cap. dicens, אלהים הוא יבא וישיעכם Hoc eſt, Deus ipſe uenier & ſaluabit uos. Saluare enim propriè ſolius Dei eſt. Cætera autem quæ in ea dẽ Zacharię prophetia ſubijciũtur, Meſsię humanitatẽ explicant. Secundũ quam & pauper futurus erat, & tandẽ imminente eius paſsione, ſedens ſuper aſinã & ſuper pullum eius, Ieroſolymã gratia ſaluandi humani generis, petiturus fuerat: ex quo maximè falſa Iudæorũ refellitur opinio, qui Meſsiã in toto mundo tẽporaliter regnaturũ putant. Nam cum temporale mundi regnum & pauperras minimè cõueniant, nec ſimul eſſe poſsint, neceſſariò cõcedendum eſt. ipſius Meſsiæ regnũ iuxta huius prophetæ uaticinium, nõ temporale, ſed ſpirituale futurũ fuiſſe: quare ipſe dixit, Regnum meũ non eſt de hoc mundo. CAP. Recentiores Iudęorum cum ſint obſtinatiſsimi, ut Meſsiæ diuinitatem per prophetã hunc expreſsam negare ualeant, aiunt in textu Hebraico ſcriptum eſſe, נושע noſa, quod ſaluatus, & non ſaluator interpretatur: quod nequaquã Deo conuenire poteſt. Nam & ſi Dei proprium ſit ſaluare, ſaluari tamen ei haudquaq̃ competere poteſt. Vnde concludunt, quod cum Meſsias in hac prophetia ſaluatus, & nõ ſaluator dicatur, ipſum deum eſſe, minimè ex ea inferre poſſumus: ideoq; prophetam hunc Meſsiam iuſtũ & ſaluatũ dixiſſe, dicunt: quia Meſsias ipſe ſuam ob iuſtitiã de gladio Gog & Magog ſaluandus eſt. GAL. Eis hoc in loco aliud quàm quod ueteres Talmudiſtæ dicunt, non reſpondebimus. Quare R. Berachiæ uerba adducam, quę R. Menahem Rakenad refert, ſuper Gen. 3. cap. ita dicens, Salus Iſrael eſt ſalus Dei ſancti & benedicti: ut dixit R. Berachias ſacerdos. Quia ſcriptum eſt Zach. 9. cap. Iuſtus & ſaluatus, & non iuſtus ſaluator ipſe. Vbi ſenex iſte ſacerdos oſtendere conatur, quòd Deus ſaluãdo Iſrael, id eſt fideles, ſaluatus dicatur, ex eo quod propheta iſte, Iuſtus & ſaluatus, dicat. Per iuſtum nanq; (ut eius uerba planè ſonant) Deum intelligit. Et ratio ſuper quam eius dictum fundari uidetur, eſt: Quia quemadmodum operis perfectio in operantem redundari ſolet, ſic humani generis ſaluatio in Deum quodammodo reſultat. Idcirco igitur propheta iuxta huius boni Talmudiſtæ expoſitionẽ, Meſsiam ſaluatũ dixit, quia cum ipſe tanq̃ Deus humanũ genus ſaluaturus eſſet, ipſius humani generis ſaluatio in eũ, tanq̃ in ſalutis autorẽ redũdatura erat. Quãobrẽ nõ inepte hoc in loco 70. interpretes ſenſum magis q̃ uerba ſecuti, *Δικαι-*

Hu, nomen diuinum.

Obiectio iunio rum Iudæorũ.

Δικαι-ον σωτηρ, tranſtulerunt. Quos autor noſtræ editionis imitatus, iuſtus & ſaluator, recte traduxit. Per illud quoq; probatur, Meſsiam antonomaſicè & per excellẽtiam, iuſtũ nuncupari, quod in libro ירבוא Ioma in cap. אמור לחם Amar lahem, hoc modo legitur. Dixit R. Eliezer, Etiam propter iuſtum unum creatus eſt mundus: ſicut dictũ eſt Gen. 1. cap. Et uidit Deus lucẽ, quod eſſet bonũ. Non eſt autẽ bonũ, niſi צדיק czadic. i. iuſtus, hoc eſt Meſsias: ſicut dictũ eſt Eſa. 3. ca. אמרו צדיק כי טוב. i. Dicite iuſtum, quia bonus eſt. Quod autem propter Meſsiam creatus ſit mundus, in lib. etiam Sanhedrin in c. Helec habetur: ubi legitur R. Iohanan ſic dixiſſe: Non eſt creatus mundus niſi propter Meſsiam. Neq; etiã hoc in loco quod in libro חגיגה Haghiga in cap. אין דורשין En dorſin dicitur, omittendũ eſt. Ibi enim ſic ad literam legitur. Traditio eſt, Rabbi Ioſen dixiſſe, Veh creaturis quæ uident, & ignorant quod uident: quæ ſtant, & neſciũt ſuper quo ſtant. Terra enim ſuper quo ſtat, ſuper columnis: ſicut dictum eſt Iob 9. cap. Qui cõcutit terram, uel contremiſcere facit de loco eius, & columnæ eius concutientur. Dixerunt ſapientes, quòd ſuper duodecim columnis ſtat terra: ſicut dictum eſt Deuter. 32. cap. Cum hæreditaret altiſsimus gentes, cum ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum, id eſt gentium, iuxta numerum filiorum Iſrael. Rabbi uerò Eliezer dixit ſuper unam columnam ſtare terram, & צדיק czadic, id eſt iuſtus eſt nomen eius. Hactenus traditio. In qua ualde notanda eſt priſcorum ſapientum Iudæorum ſententia, dicentium terram ſuper 12. ſtare columnas, cum altiſsimus gentes hæreditaret: quam Rabbi Eliezer dixit ſuper unam ſtare columnam: cuius Iuſtus eſt nomen, & quòd iuſtus ille mundi eſſet fundamentum. Hęc certè fidei noſtræ plurimũ cõſentanea ſunt: cũ hæ 12. colũnæ, 12. fuerint apoſtoli. Colũna quoq; una quæ terrã ſuſtinet, cuiusq; nomẽ Iuſtus eſt, qui & mundi fundamentũ eſt, nõ ſit niſi Meſsias: qui & iuſtus antonomaſicè dicitur, ut nunc probatũ eſt, & fundamentũ fundamẽti, id eſt fundamentorũ, ut ait Eſaias 28. cap. Quibus ex omnibus liquidò cõſtat, Meſsiã à patribus antiquis iuſtũ antonomaſicè & per excellentiã appellatum fuiſſe.

Notanda.

Quòd Meßias uir pugnæ nuncupatus eſt (ſicut & Deus eo nomine uocatus eſt) ob uictoriam quam contra diabolum obtenturus erat. *Cap.* XXIIII.

CAPNIO.

INter cætera nomina quæ de Meſsia aut antonomaſicè aut metaphoricè dicuntur, nullum ita expreſsè eius diuinitatem inſinuat, ſicut nomen hoc Vir pugnæ, quod propriè ſoli Deo conuenit: quare de ipſo quoq; aliquid te dicere oportet. GAL. Primum itaq; probandum eſt, quòd nomen hoc Vir pugnæ, proprie ſoli Deo cõgruat. Deinde uerò Meſsiam uirum pugnæ propriè dici, & per conſequẽs ipſum Deũ eſſe oſtendendũ eſt. Pro primo igitur illud quod in libro qui מכילתא Mechiltha dicitur, ſcriptum eſt, adduco. Ibi enim ſuper illud Exod. 15. יהוה איש מלחמה יהוה שמו Hoc eſt, Deus uir pugnæ, יהוה, id eſt Deus (tetragrãmaton) nomen eius: ſic inter cætera legitur. Quomodo poteſt hoc dici? Non ne enim ſcriptum eſt Iere. 23. Nunquid non cœlos & terram ego impleo, ait Dominus? Quid igitur docet dicendũ, cum ait: Dominus uir pugnæ? Sed hoc ideo dictum eſt, quia dixit Deus ſanctus & benedictus, Propter reatum ueſtrum, & propter ſanctificationem ueſtram, ſanctificabo uel prępparabo nomẽ meum in uobis. Sequitur יהוה id eſt Deus (tetragrammaton) nomen eius. In nomine enim ſuo ipſe pugnat, & nõ eſt id cõueniens alicui alteri מימרותיו mimiddothau, id eſt de proprietatibus eius. Et hanc ob rem dixit Dauid 1. Reg. 17. cap. Tu uenis ad me cum lancea, & gladio, & clypeo: ego autem uenio in nomine Dei, uel cum nomine Dei exercituũ. Hæc omnia traditio. Ex quibus tria digniſsima colliguntur. Primum quidem eſt, quod Deus ſic erat nomen ſuum in Iudæis ſanctificaturus, uel præparaturus, quod non modò uir, ſed uir quoq; pugnæ ipſe foret. Secundum uerò eſt, quod Deus propterea hoc facturus erat, ut eos à reatu uel peccato eorum ſanctificaret, ſiue mundaret,

Universidad de Deusto
Biblioteca

daret. Tertium autem est, quod Deum uirum pugnæ fieri, nulli de proprietatibus Dei, sed soli proprietati nominis eius conueniat. Quartum postremò potest addi prædictis, quod admodum difficile sit Iudæis infidelibus talia credere. Cum enim Deus cœlum & terram impleat, ut per Ieremiam hic probatum est, immò quod maius est, cum teste Selomone cœli & cœli cœlorum ipsum capere nequeant, ut 2. Para. 2. dicitur, Quomodo credibile esset, nisi Deus dixisset Deum ipsum uirum fieri posse? Sed nimis profecto stultus ac impius est, qui ea quæ Deus ipse astruit, impossibilia suspicatur, uel in eis autorem alium quærit. Ex his igitur quæ in hac traditione dicta sunt, concluditur: quòd nomen hoc uir pugnæ, soli Deo ratione proprietatis nominis eius tetragrammaton conueniat. Reliquū nunc est, ut Messiam uirum pugnæ esse ostendamus. Quare admodum notanda sunt ea quæ R. Iohanan in c. Helec, dixit super illud Zach. 1. cap. dictum, ראיתי חלילה ורוכב על סוס אדם והוא עומד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים? Hoc est, Vidi noctem. Et ecce uir equitans super equum rufum, uel sanguineum. Et stans erat inter myrtos, quæ erant in conualle. Et post eum equi rubri, uarij, & albi. Ibi ergo sic idem R. dicit, Vidi inquit noctem. Voluit enim Deus sanctus & benedictus conuertere totum mundū in noctem. Et ecce uir equitans super equum rufum. Non est uir hic nisi Deus sanctus & benedictus. Et stans erat inter myrtos. Non sunt myrti, nisi iusti: sicut dictum est Ester 2. cap. Et erat nutritius הדסה hadassa, ipsa est Ester, הדס Hadas enim Hebraicè myrtus Latinè dicitur. Hactenus traditio. Ad cuius intellectum notandum est, quod in Midras tehilim super Psal. 20. hoc modo legitur, Deus sanctus & benedictus uocat Messiam nomine suo. Et quod est nomen eius? יהוה. i. Deus tetragrammaton est nomen eius: sicut dictum est Exod. 15. cap. Deus uir pugnæ, Deus (tetragrammaton) est nomen eius. Cum igitur in antedicta traditione habita in c. Helec, libri Sanhedrin dicatur. Quod Deus uir pugnæ (ut dicitur Exod. 15.) sit Deus sanctus & benedictus, equitās super equum rufum. In altera autē premissa traditione quæ habetur in Midras tehilim, dicatur, quod Deus uocat Messiam nomine suo tetragrammaton, & quod Deus uir pugnæ est ipse Messias. Cuius nomen est יהוה. i. Deus tetragrammaton. Consequēs necesse est, Messiam ipsum esse Deum. Nemo enim in hoc gloriosissimo nomine (ut in precedentibus demonstratum est) cum Deo participat. Equus autem rufus, super quem propheta Deum sanctum & benedictum equitantem uidit, non est nisi Messiæ corpus suo preciosissimo sanguine rubrefactum in suæ passionis pugna, qua diabolum uicturus erat. Quare non ineptè uir pugnæ hoc in loco uocatur. Porrò neq; incongruè per myrtos hic uiros iustos ac mulieres iustas prisci Talmudistæ significari uoluerūt. Cum propheta Deum ipsum super equum rufum equitantem inter myrtos, quæ erant in conualle, per quam humilitas designatur, stare dixit. Quod tunc profectò impletum est, cum (ut dicitur Ioan. 19. cap.) starent iuxta crucē Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalenæ, nec non & Ioannes apostolus. Cui ipse stans in cruce extensus, matrem suam uirginē uirgini commendauit. Equi deniq; rubri post eum egressi, nulli melius sunt quàm apostoli cæteriq; martyres, martyrij sanguine rubrefacti. Equi uerò uarij, qui rectius quàm doctores & prædicatores dicuntur, qui uarijs doctrinarum documentis, ac uirtutibus præditi, modo huc, modo illuc scribendo & docendo, tanquam equi discurrunt? Equi insuper albi non sunt nisi uirgines tam uiri quàm mulieres, qui niueæ uirginitatis candore decorantur. Hi autem omnes neq; ab re per equos designantur, cum cæteris animalibus equi sint pugnæ aptiores. Et martyres quidem, mundum: Doctores uero siue prædicatores, diabolum: Virgines autem carnem propriam pugnando, uincāt.

Quo fit, ut hi duntaxat præ cæteris hominum generibus, aureola pro uictoriæ præmio in patria donentur.

Quòd

Quòd Messias non abre plerunq; in sacra pagina uocatus est David. Caput XXV.

CAPNIO.

MEssiam multoties Dauid ac Selomonem nūcupatum reperio, quod maximè ad propositum nostrum contra Iudæorum nostri seculi perfidiam facit. Quo circa primò Messiam ipsum Dauidem, deinde Selomonem rectè à prophetis atq; à Talmudistis appellatū fuisse, proba. GAL. Primum itaq; audi quod in lib. Sanhedrin in cap. Helec, ita ad uerbum legitur, Dixit R. Iehuda. Dixit R. futurum est, ut Deus sanctus & benedictus ipse suscitet, uel statuat Israeli alterum Dauid: sicut dictum est Iere. 30. cap. ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם Hoc est, Et seruient Domino Deo suo, & Dauidi Regi suo, quem suscitabo, uel statuam eis. Non enim dicit statui, sed statuam. Hæc traditio. Item in lib. ברכות Berachoth Ierosolymitano in cap. חיה קורא Hayakore. i. Erat legens. Sic dicitur, scriptum est Hoseæ 3. capite, אחר ישבו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יהוה ואת טובו באחרית הימים Id est, Postea cōuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum. Et pauebunt ad Deum, & ad bonum eius in fine dierum. Rabbanan, id est magistri dixerūt. Iste rex Messias si de uiuis est, Dauid est nomen eius: si uerò de occisis, Dauid est nomen eius. Hæc traditio. Ex qua satis clare propositum liquet. Rabbi autem Ionathan antedicta uerba Hoseæ hoc modo Chaldaicè interpretatus est בתר כן יתוב בני ישראל ויתבעון ית מלכהון וית דוד מלכהון Hoc est, Et post hæc conuertentur filij Israel & quærent cultum Domini Dei sui, & obedient Messiæ filio Dauid regi suo. In libro demū Sanhedrin in cap. Helec, ita legitur: Dixit R. Iehuda de domo R. סימון Simon in nomine R. Semuelis. Iste rex Messias si de uiuis est, Dauid est nomen eius: si uero de mortuis est, Dauid est nomen eius. Ex præmissis satis apertè ostenditur, quòd Psal. 89. de Messia loquatur. Quare & de Messia quoq; intelligi oportet illud uerbū eiusdem Psal. dictum, cum ait: ברתי בריה לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עולם אכין זרעך וב ניתי לדור ודור בסאך סלה ׃ ויודו שמים פלאך יהוה אף אמונתך בקהל קדשים Hoc est, Percussi fœdus electo meo, iurauī Dauid seruo meo, usq; in æternū præparabo semē tuū, & ædificabo in generationē & generationem thronū tuum. Et cōfitebūtur uel laudabūt cœli mirabile tuū Deus (tetragrāmaton) etiam fidem tuam in ecclesia sanctorū. Ex horū uerborū cōcursu manifestè demonstratur, Messiam Deū esse. Nam Deus in hoc loco Dauid alloquitur, quem per ea quę dicta sunt, cō stat esse Messiam. Cum igitur eum nomine quatuor literarū uocet, quod est יהוה, quodq; nulli, nisi Deo cōuenire potest, palàm absq; dubio ostēditur, Messiā ipsum Deum esse, nedū hominē. Quod ex eo etiā potissimū patere potest, quod ea quæ ibi dicuntur, magis Messiæ quàm ipsi Dauid cōueniant. In persona siquidē Dei patris id quod præmissum est, conuenientissime dicitur. Videlicet, Percussi fœdus electo meo. Quod de Messia secundum humanitatē intelligendum est, iuxta illud Esaiæ quadragesimo secundo cap. dictum, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי Id est, Ecce seruus meus suscipiam eum, Electus meus, in quo habuit complacentiā anima mea, uel persona mea. Quod autē hoc de Messia intelligendū sit, patet per Rabbi Ionathan in Targum sic dicentem, הא עבדי משיחא מקרביניה Hoc est, Ecce seruus meus Messias, applicabo eum. Deinde sequitur eodem in Psalmo, Iurauī Dauidi seruo meo, id est Messiæ, qui mihi seruiet, oues perditas ad paradisi caulas deducendo. Quod Messias præterea Dauid dicatur, habetur in איכה רבתי Echa rabbethi, id est in expositione super planctum Ieremiæ, super illud Trenorum primo capite dictum, Quia elongatus est à me consolator. Ibi enim sic dicitur, Rabbi Iehuda dixit in nomine Rabbi Semuelis. Iste rex Messias si de uiuis est, Dauid est nomen eius: si autem de mortuis, Dauid est nomen eius. Dixit Rabbi Tanhuma, Ego dico ad huius probationem, illud quod scriptum est Psal. 17.

Universidad de Deusto
Biblioteca

מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם Id est, Magnificās ſaluationes regis ſui, & faciēs miſericordiā Meſsiæ ſuo Dauidi, & ſemini eius in æternū. Hæc traditio. De iſto etiā Dauide, id eſt Meſsia intelligendū eſſe, docet Rabbi Ionathan illud apud Iere. 30. cap. dictū, Et ſeruient domino Deo ſuo, & Dauidi regi ſuo, quē ſtatuā eis. Hoc enim Ionathan ipſe ita Chaldaicè traduxit, ויפלחון קדם יהוה אלהחון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון דאקים Hoc eſt. Et colent corā domino Deo ſuo, & obedient Meſsiæ filio Dauid regi ſuo, quē ſtatuā eis. Ex quo patet, de Meſsia quoq; accipiendū eſſe illud Ezec. 34. cap. dictū, וחושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה Id eſt, Et ſaluabo oues meas, & nō erunt ultra in prædā: & iudicabo inter pecus & pecus. Quod Ionathas ita Chaldaicè expoſuit, ואפרוק לעמי ולא יתמסרון עוד לביזה ואידין בן גבר לגבר ואקים עלהון פרנסא חד ויפרנסם יהחון ית עברי דוד חוא יפרנס יתהון והוא יהי להון לפרנס Id eſt, Et ſaluabo populū meū, & nō diripiētur ultra. Et iudicabo inter uirū & uirū. Et ſtatuā ſuper eas paſtorē unū, & paſcet eas ſeruus meus Dauid. Ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorē. Bene igitur in Pſalmo prædicto dicitur, Iurauit Dauid ſeruo meo, id eſt Meſsiæ. Quid aūt ei iurauerit, oſtendit cum ilicò ſubdit, Vſq; in æternū aptabo, uel præparabo ſemē tuū: id eſt diſcipulos tuos, aliosq; in te credētes. Diſcipuli enim ac alij ab aliquo inſtructi, eius à quo edocti ſunt, recte & filij & ſemen (ut alibi oſtendemus) dicuntur. Sequitur, Et ædificabo in generationē & generationē (Iudaicā ſcilicet ac gentilē) thronū tuum, id eſt fideles tuos סלה ſela, id eſt perpetuò, uel ſemper. Cum igitur סלה Sela Hebraica dictio quæ ibi ponitur, neq; intermiſsionē, neq; terminū habeat: ideoq; in ſempiternū, uel in ſecula ſeculorū, uel ſemper, uel perpetuò, ſiue æternaliter traduci poteſt: clarū profectò eſt, quòd dictum illud, Et ædificabo in generationē & generationē thronū tuum סלה ſela, id eſt perpetuò uel æternaliter, neq; Dauidi quondā regi, neq; cuiq; de filijs eius cōuenire poteſt, ſed ſolí domino Ieſu uero Meſsiæ: cuius thronus eſt populus Chriſtianus, ex duabus generationibus, Iudæorū ſcilicet & gentiliū uirtute diuina conſtitutus: cū plures q; mille & quadringenti anni iām præterierint, quòd thronus ipſius Dauid liue regnū Iudæorū penitus deſtructū eſt atq; deletū. Nec ualet hoc Iudaica prauitas inficiari, cū in libro סוטה Sota in cap. אגלה ערופה Eggla arupha, id eſt uitula cęſa ceruicē, hoc modo ſcriptū ſit: Ex quo prima domus deſtructa fuit, ceſſauerunt ciuitates refugij, & abſceſſerunt אורים ותמים Vrim uethumim, id eſt lumina & ſimplicitates, & ea quibus conſulebant Deū, & ablatus eſt rex de domo Dauid. CAP. Vellē probares per eorū quoq; ſcripturas, cætera quæ de Meſsia eodem in Pſal. ſubnectūtur, magis Domino noſtro Ieſu Chriſto, q; ipſi Dauidi quondam regi cōuenire. GAL. Id certè lucidius patebit, ſi uerba ipſa Pſalmiſtę prius adduxerimus, & ea iuxta Hebraicā ueritatē traduxerimus. Sic ergo quibuſdā interiectis, eodē in Pſalmo ſubiūgitur, אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על גביר הרימותי בחור מעם׃ מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו׃ אשר ידי תכון עמו אף זרועי תאמצנו׃ לא ישיא אויב בו ובן עולה לא יענגו׃ ובתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף׃ ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו׃ ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו׃ הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי׃ אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ׃ לעולם אשמור לו חסדי ברריתי נאמנת לו׃ ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים׃ אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון׃ אם חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו׃ ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם׃ וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי׃ לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה׃ אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכוב׃ זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי׃ כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה׃ Id eſt, Tunc locutus es in uiſione ſanctis tuis, & dixiſti, Poſui fortitudinē uel auxiliū ſuper potentē, & exaltaui electū de populo. Inueni Dauid ſeruum meū, oleo ſanctuarij meo unxi eum. Quoniā manus mea aptabit, uel reparabit, uel diſponet, uel rectificabit cum eo, brachiū quoq; meū roborabit eum. Non habitabit inimicus cum eo, & filius iniquitatis nō affliget, uel nō depauperabit eum. Et conterā à facie ipſius tribu-

latores

latores eius, & odientes eum percutiam, uel allidam. Et fides mea & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manū eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipſe uocabit me, pater meus tu, Deus meus, & fortitudo ſaluationis meæ. Ego quoq; primogenitum dabo eum, altiſsimum regibus, uel regum terrę. In æternū ſeruabo ei miſericordiam meā, & pactum meum fidele ipſi. Et ponam in perpetuum ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. Si præcepta mea prophanauerint, & mandata mea non ſeruauerint. Viſitabo uirgā ſcelus eorum, & in plagis peccatum eorum. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo, neq; fruſtrabo fidem meam. Non profanabo pactum meū, & quod egreſſum eſt à labijs meis, non mutabo. Vnum iuraui per ſanctitatem meam, ſi Dauidi mentiar, ſemē eius in æternum erit, & thronus eius ſicut ſol coram me. Velut luna ſtabilietur in ſempiternum, & teſtis fidelis in cœlo ſemper. Illud igitur, Tunc locutus es in uiſione ſanctis tuis, optimè Meſsiæ, & conſequenter domino noſtro Ieſu Chriſto conuenit. Scriptū eſt enim in lib. Sanhedrin in cap. Helec, Rabbi Iohanan ſic dixiſſe, Omnes prophetæ non prophetarunt niſi uſq; ad dies Meſsiæ. De diebus autē ſeculi uenturi, oculus non uidit. Deus abſq; te, quæ facies expectantibus te. Quod Rabbi etiam Selomo affirmat, dum ſuper illud Zach. 9. cap. dictum, Onus uerbi Domini in terra חדרך Hadrach: ita ait, Dixit Mor, Omnes prophetę non prophetarunt niſi de annis redemptionis & diebus Meſsiæ: quemadmodum traditum atq; ſcriptum eſt in libro ספרי Siphre. Hæc Rabbi Selomo. Ea etiam quæ deinde mox ſubnectuntur, Poſui auxilium ſuper potentem, cum cęteris ut ſupra, conuenientiſsimè Meſsię congruunt, & in Chriſto domino noſtro adimpleta eſſe, nemo eſt qui ambigat. Illud præterea quod immediatè ſubditur, Ipſe uocabit me, pater meus tu, deus meus, & fortitudo ſaluationis meæ. Ego quoq; primogenitum dabo eum, altiſsimum regibus uel regum terræ. Nemini niſi Meſsiæ conuenire poteſt. Quod per illud quod in Midras ſuper illud Exodi 13. cap. dictum, Sanctifica mihi omne primogenitum, ſcribitur, quàm optimè probatur. Ibi enim ſic ad uerbum dicitur: Ait Rabbi Nathan, Dixit Deus ſanctus & benedictus Moſi: quemadmodum feci Iacob primogenitum: ſicut dictum eſt Exodi quarto capite, Filius meus primogenitus meus Iſrael, ita ego facio regem Meſsiam primogenitum: ſicut dictum eſt (hoc ſcilicet in Pſalmo) Ego primogenitum dabo eum, altiſsimum regibus uel regum terræ. Illud inſuper quod ilicò ſequitur, In æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & pactum meum fidele ipſi. Et ponam in perpetuū ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli, Dauidi filio Iſſai nullatenus adaptari poteſt: cuius throni atq; regni deſtructio tamdiu euidenter patuit. Quare non niſi Meſsiæ illud congruere poteſt, quem Deum & hominem eſſe, clariſsimè conſtat. Quę etiam ſtatim ſubijciuntur, quàm aptiſsimè Chriſtianis competunt: uidelicet, Si dereliquerint filij eius legem meam, cum reliquis ſuprà habitis. Fœlices igitur Chriſtiani, quibus Deus aliam punitionem quàm paternam non comminatur. In uirga enim, inquit, & ferula, atq; uerberibus, quę plagas appellat, ſe eorum peccata uiſitaturum, & non ſe eos perditurum, atque per orbem diſperſurum, quin potius miſericordiam ſuam nunquam ab eis ablaturum pollicetur. Quamobrem optimè demum ſequitur, Vnum iuraui per ſanctitatem meam, cum cæteris: quæ non de Dauid filio Iſſai, ſed de Dauid uero Meſsia intelligi oportet. Quod ex eo quoq; maximè uidetur, quod in Bereſcith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione minori ſuper Geneſeos ſcriptum eſt: ibi enim ſuper illud Geneſeos quadrageſimo nono capite dictum, Iuda te confitebuntur, uel laudabunt fratres tui. Sic dicitur, Iudas quartus natus eſt in tribubus, & in die quarta creata fuerūt luminaria. Scriptum eſt enim de Meſsia (in præſenti ſcilicet Pſalmo) Thronus eius ſicut ſol coram me, & ſicut luna ſtabilietur in æternum. Hæc ibi. Ex his igitur quæ præmiſſa ſunt, euidenter liquet, Meſsiam in ſacra pagina, Iudæorumq; traditionibus, Dauid non abſq; myſterio nuncupari.

Quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd Messias multoties in sacris literis Selomo dictus est, ad insinuandam filij Dei incarnationem, quæ de semine Dauid futura erat. Cap. XXVI.

CAPNIO.

NVnc Messiam in Iudæorum scriptis non ab re Selomonem dici, reliquum est edisseras. GAL. Multis in locis in quibus Messiæ diuinitas, incarnatio, ac redemptio exprimuntur, Selomonem eum uocari sæpè contingit. In primis itaq; quod in Midras שיר חשירים Sir hasirim, id est, in expositione Cantici canticorum dicitur, audi, super illud 3. cap. eiusdem libri, dictum צאנה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו Hoc est, Egredimini & uidete filiæ Syon Regem Selomonem cum corona, qua coronauit eum mater sua. Ibi enim sic ad literam dicitur, Egredimini & uidete filiæ Syon, id est filij signati mihi cum rasura, & circumcisione ac fimbrijs. Regem Selomonem, id est Regem perfectiuum, qui creauit omnes creaturas suas שלמות selemoth, id est perfectas. Creauit nanq; solem & lunam cum plenitudine eorum. Adam quoq; & Heua sicut filij 20. annorum creati sunt. Item aliter regem Selomonem, id est regem cuius pax est pax. Item aliter regem Selomonem, id est regem pacificum, qui pacificauit creaturis suis opera sua. Quemadmodū pacauit ignē patri nostro Abrahæ, & tribus pueris שדרך Sidrach, scilicet מישך Mesach, & עבד נגו Aued nego. Pacauit quoq; gladium in Ishac. Rursus etiam pacauit angelum Iacob. Iterum aliter regem Selomonem, id est regem qui fecit pacem inter creaturas suas. Hinc dixit R. Iohanan. Scriptum est Iob 25. Fecit pacem in sublimibus suis. Firmamentum enim est de aqua, & stellę de igne, non tamen dirumpunt se alterutrum. Sequitur in Cantico, Cum corona qua coronauit eum mater sua. Dixit R. Iohanan, quòd interrogauit R. Simon R. Eleazar filium R. Iosę, & dixit ei, Potest esse, quòd audieris à patre tuo quid sit dictum, Cum corona qua coronauit eum mater sua? Respondit ei, Etiã. Ait illi, Quomodo? Dixit ei, In principio dilexit Deus sanctus & benedictus Israelē, & uocauit eos בתי Bitti, id est filia mea. Et hoc est quod scriptum est Psal. 45. Audi filia, & uide. Non autem cessauit diligere eos, donec uocauit eos אחותי Ahothi, id est soror mea: sicut dictum est Cant. 5. cap. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea. Iterū adhuc non cessauit eos diligere, quousq; uocauit eos אמי immi, id est mater mea: sicut dictum est Esa. 51. cap. חקשיבו אלי עמי ואמי אלי הא דיבר Hoc est, Attendite ad me popule meus & mater mea mihi intendite. Non enim אמי Vmmi, id est plebs mea, ibi scriptū fuit, sed אמי immi, id est mater mea. Surrexit Rabbi Simon, & osculatus est eum in capite dixitq; Si non uenissem, nisi ad audiendum uerbum hoc ex ore tuo, די Dai, id est satis mihi esset. Dixit R. Hanina, Discurrimus per uniuersas scripturas, & nō reperimus, quòd בת שבע Bathseba fecerit coronam Selomoni filio suo. Hæc omnia ibi. Ex quibus habetur, quòd Synagoga siue plebs Iudaica mater Selomonis, *i.* Dei dicatur. Quod per Hoseam quoq; dictum est, licet à scribis Iudęorū postea mutatū sit. Vt ex hoc palā ostēderetur, q; Dei incarnatio ex Iudæis futura erat. Quod ipsi minimè negare possunt, cū in principio huius premissę Midras, *i.* expositionis, Selomo rerū creator describat. Quod nec Selomoni filio Dauid, nec alicui cuiuis puro homini cōgruere potest. Huius quoque Selomonis, *i.* filij Dei incarnatio in Midras tillim, *i.* in expositione Psa. apte innuitur. Cū sup illud Psal. 4. בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת לי Hoc est, Cū inuocauero, respōde mihi, uel exaudi me Deus iustitię meę, in angustia dilatasti mihi. Ita ad uerbū dicitur, Fuit Dauid tribulat⁹ & angustiatus de uxore Vrię. Erāt nanq; Israelitę detrahētes ei, & obloquētes post eum, atq; dicentes, Nunquid ei qui prædatus est ouē, & pastorē interfecit, poterit esse saluator? Deus sanctus & benedictus dilatauit ei: sicut dictum est 2. Reg. 12. capite, Et dixit Nathan ad Dauid, Etiam Dominus transtulit peccatum tuum, non morieris. Et iterum ait 1. Par. 22. Ecce filius natus est tibi. Ipse quietus erit, & ego quietabo eum ab omnibus inimicis eius per circuitum. Quia Selomo erit nomen eius. Et quid? An cęteri omnes filij

Synagoga, Dei mater.

filij Dauid? non fuerunt ei nati? Et quid est dictum נולד לך Nolad lach, id est, Natus est tibi? Tibi, id est ad curam uel ad medicinam tuam, id est ad medicinam peccatorum tuorum, quæ insunt tibi. Et per cuius manus? Per manus Nathan: sicut dictum est 2. Reg. 12. Et misit per manum Nathan prophetæ, & uocauit nomen eius ידיד יה Iedid ia, id est, Dilectum Dei. בעבור יהויה babauur, id est propter nomē Dei quatuor literarum. Hæc omnia traditio. Ex qua manifestè apparet, quòd cum scriptura dicit: Filius natus est tibi, cum cæteris quæ sequuntur, & omnia sub uelamine nominis Selomonis, de Messia intelligenda sint, quamuis superficialiter de Selomone dici uideantur. Ea enim quæ in hac expositione ponuntur (quod scilicet filius nasciturus erat Dauidi ad medendum ei, & ad sanandum eum à peccatis eius) Selomoni filio ipsius nullatenus conuenire possunt, cum ipse ad medendum propriis peccatis, uel ad sananda sua delicta ualde impar fuerit, si parum per eius opera considerētur. Sic enim tertio Reg. 9. c. inter cætera de eo scribitur: Rex autem Selomo dilexit mulieres extraneas multas, & filiam Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Idumæas, Sydonias, & cæteras de gentibus, de quibus dixerat Dominus filijs Israel, Non ingrediemini ad eas, & ipsæ non ingredientur ad uos. Quia uere inclinabunt cor uestrum post deos suos. Cum eis copulatus est Selomo per amorem. Fueruntq; ei fœminæ primariæ septingentæ, concubinæ uerò trecentæ. Et inclinauerunt fœminæ eius cor ipsius. Et fuit in tēpore senectutis Selomo: cum mulieres eius inclinauerunt cor ipsius post Deos alienos. Et nō fuit cor eius perfectum cum domino Deo suo, sicut cor Dauid patris sui. Et ambulauit Selomo post עשתרות Astaroth Deum Sidoniorum, & post מילכום Milcom idolū Ammonitarum. Fecitq; Selomo malum in oculis domini. Et non perfecit uel non compleuit post Dominum, sicut Dauid pater eius. Tunc ædificauit Selomo altare, כמוש Chemos idolo Moab, in monte qui est contra faciem Ierusalē, & מלך Meloch idolo filiorum Ammon. Et ita fecit omnibus fœminis extraneis adolentibus thura, & sacrificantibus dijs suis. Hæc omnia ibi. Quæ ne prolixitas fastidiū afferret, Hebraice adducere non curaui. Ea tamen iuxta Hebraicam ueritatem ad uerbum traducere studui. Si igitur manus quæ lutum tenent, sicut nec sordes proprias, ita nec alienas tergere ualent. Magnæ certè fatuitatis est, credere Selomonem ipsum hic tam fœdè descriptum, propriisq; culpis sic infectum, ad curandas patris sui culpas sufficientem fuisse, & ita suis spurcitijs fœdatum, ad diluenda paterna crimina idoneum extitisse. Quapropter cum in hac antedicta traditione dicatur, quòd Dauid per filium sibi nasciturum, cui nomen Selomo esset, à peccatis suis curandus erat, id haudquaquam potest de tam turpi Selomone intelligi, sed de illo potius sub nominis huius uelamine, qui non solum est Selomo, id est perfectiuus, atque pacificus (ut paulo ante in alia traditione dictum est) uerum etiam שלום Salom, id est pax. Quemadmodum in פתיחת רבתי Pathihathi rabbi Ioses Galilæus dixit: Nomen quoque Messiæ uocatum est שלום Id est, Pax: sicut dictum est Esaiæ nono capite, Pater æternus, princeps, שלום Salom, id est pax. Huic ergo Selomoni filio Dauid, hoc est ipsi Messiæ, non solum Dauid patri suo, sed omnibus quoque saluandis mederi conuenit, eosq; ab omnibus eorum peccatis passionis suæ meritò sanare, iuxta illud Esaiæ quinquagesimo quarto capite, מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו Hoc est, ut uerbum uerbo reddam. Disciplina pacis nostræ super eum, & in uulnere eius medicatum est nobis. Omnes nos uelut oues errauimus, quilibet ad uiam suam faciem dedimus. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum uel iniquitatem omnium nostrum. Finis præterea supradictorum uerborum in uigesimo secundo capite, primi libri Paralipomenon scriptorum, aperte demonstrat, uerba illa de Messia uero Selomone intelligi debere. Cum sic uoce Dei dicitur, והוא יהיה לי לבן ואני לו לאב וחכוניתי את בכא מלכותו על ישראל עד עולם Id est, Et ipse erit mihi in filium, & ego illi in patrem.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et præparabo thronum regni eius super Israel usq; in sempiternum: quod nequaquam Salomoni Bathsebæ filio conuenire potest. Cuius thronus super Israel tempore Roboam filij sui defecit, cum Ieroboam super Israel regnare cœpit. Sic enim in primi libri Regum duodecimo capite scribitur, Et rebellauerunt, uel proteruierunt Israel in domum Dauid usque ad diem hanc. Et fuit cum audiuit omnis Israel, quòd reuersus esset Ieroboam, miserunt & uocauerunt ipsum ad uniuersum cœtum, fecerũtq; ipsum regem super uniuersum Israel: & non fuit post domum Dauid nisi tribus Iuda solum. Hæc ibi. Hanc etiam tribũ Iuda domus Dauid, & per consequens domus Salomonis tempore Græcorũ perdidit, cum Machabæi quos Iudæi חשמונאי hasmonai uocant, eam obtinuerunt. CAP. Quoniam ibidẽ primum dicitur, Ipse ædificabit domum nomini meo, & posthea subditur, Et ipse erit mihi in filium, cum cæteris quæ induxisti: hinc Iudei nobis obijciunt, Ea uerba ad literam de Salomone qui templum Deo construxit, & non de Messia intelligi oportere. Et si de Messia quidem intelligenda essent, non tamen de domino nostro Iesu Christo, qui templum nullum materiale Deo erexit, intelligi possunt. GAL. Quemadmodum domus Israel, & domus Dauid, & huiusmodi inquam plurimis sacræ scripturæ locis, non est lapidum lignorumq; congeries, sed ipsa hominũ congregatio: ita & hic per domum Dei à spirituali Salomone, hoc est à Messia ædificandam, non materialis structura, sed spiritalis, quę Græcè ἐκκλησία dicitur, intelligi debet: quanquam igitur materialis Salomo materialem Deo extruxerit domum, spiritalis tamen Salomo, id est Messias, spiritalem ei domum quę longè excellentior, longeq; perfectior est, de uiuis & electis lapidibus, hoc est de Iudæis & gentilibus qui in eum crediturí erant, ædificare debebat. Sicut igitur hic per Salomonem iuxta ueterum Talmudistarum expositionem, mysticè Messias intelligitur: ita quoq; hic per materialem Dei domum, quæ à materiali Salomone ædificanda erat, fidelium ecclesia quæ per Messiam cõgreganda erat, intelligenda est. Hæc autem omnia magis manifesta fiunt, si uerba illa antecedẽtia rectè inspiciantur; cum Dauid domum Domino construere cogitaret, ait ad eum Nathan propheta in persona Domini loquens, ut habetur primi libri Paralipomenon 17. cap. cum sic Hebraicè dicitur, והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבתיך והקימותי את זרעך אחריך אשר יהיה מביניך והכינותי את ממלכותו׃ הוא יבנה לי בית ובננתי את כסאו עד עולם אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וחסדי לא אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך׃ והעמדתיהו בביתי ובממלכותי עד העולם ובסאו יהיה נכון עד עולם׃ Hoc est, Cum compleueris dies tuos, ut uadas ad patres tuos, suscitabo semẽ tuum post te: quod erit de filijs tuis: & stabiliam regnũ eius. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius in æternum. Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et misericordiam meam non auferam ab eo sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. Et statuam eum in domo mea, & in regno meo usq; in æternum. Et thronus eius firmissimus erit in sempiternum. Hæc ibi. Quæ de Salomone haudquaquam intelligi possunt: quod facile ac liquidò patet, si uerba ipsa rectè (ut decet) cõsiderentur. Quod enim ait, Cum cõpleueris dies tuos, ut uadas ad patres tuos. Quod est, cum mortuus fueris, suscitabo semen tuum post te. Patet, quòd de Salomone non est dictum. Cum Salomo ipse adhuc patre suo uiuente, rex creatus fuerit. Quod si de Salomone dicere uoluisset, non utiq; quod erit de filijs tuis, sed quod erit de te dixisset. Quod etiam sequitur, Et statuam eum in domo mea, & in regno meo usq; in æternum: & thronus eius firmissimus erit in sempiternum. Palàm cognoscitur, non de Salomone esse dictum: Salomo nanq; nec in Dei domo siue regno statutus est, nec thronus eius firmissimus fuit. Et cum id soli Deo conueniat, consequens planè est, illum de quo agebatur, Deum & hominem futurum fuisse. Quapropter domum quoq; illam quam ædificaturus erat, sanctam Ecclesiam, quę super solidissimam atq; firmissimam petram ædificanda erat, intelligimus: de qua scriptum est Psal. 92. לבית נאוה קדש יהוה לאורך ימים. Id est, Domui tuæ pulchritudo sanctitatis Deus in longitudinem dierum. Ex præ-

Obiectio Iudæorum recentiorum.

Responsio.

dictis

dictis igitur liquidò patuit, quòd iuxta diuinas scripturas, Talmudisticasq; traditiones, Messias Salomo dictus fuerit, ad insinuandam eius incarnationem, quæ ex semine Dauid futura erat. Quam ob rem Dauid quoque appellatus est, ut latius in præcedenti capite uisum est.

De diuinitatis humanitatisq; consortio, & de Dei æqualitate & participatione cum homine. Caput XXVII.

CAPNIO.

QVia satis abunde in præcedentibus de Messiæ nominibus dixisti, quibus & filij Dei incarnatio, & ipsius Messiæ gemina natura, diuina scilicet & humana optimè innuuntur: ea propter nunc de ijs quoq; quæ eadem filij Dei incarnationem exprimũt, aliquid te dicere oportet, ut dum Messiam ipsum quem iuniores Iudæorum purum hominem fore asserunt, Deum simul & hominem ex utroq; genere permixtum, futurum fuisse comprobaueris, euidentius eorum perfidia conuincatur. Quare primum diuinitatis humanitatisq; consortium, ac Dei æqualitatem & participationem cum homine futuram fuisse, ostende. GAL. De Dei consortio & participatione atque coæquatione cum homine, per quam & nostræ fidei firmitas plurimum roboratur, & prauitati Iudæorum nostri temporis, incarnationem filij Dei negantium, multipliciter obuiatur, multa certè in eorum libris à priscis ipsorum comperiuntur dicta. Primum itaq; audiendum est, quod Esai. 35. his uerbis ait, גמול אלהים הוא יבא וישיעכם Hoc est, Retributio Dei, uel Retributio, siue merces, uel præmium Deus, ipse ueniet & saluabit uos. Quod R. Ionathas in Targum ita exposuit, יחות אגריהן אלהים הוא יתגלי וימרוק לחון .i. Deus retributionum, Deus ipse reuelabit se, & saluabit uos. Vbi ex eo quòd R. Ionathas, Deus ipse reuelabit se, exposuit, ubi propheta Deus ipse ueniet, dixit, apertè ostenditur. Quòd uenire Dei non est nisi se ipsum reuelare, secundum antiquorum Iudæorum expositionem. Nam cum Deus per suam immensitatem ubiq; sit præsens, nullo; contineatur loco, planè constat, quòd filius Dei non secundum id quod Deus est, uenturus erat: sed secũdum hoc, quod humana carne assumpta uisibilis factus, homo apparere debebat. Si enim sic uenturus esset, ut Deus, non uenturus fuisset eis, qui ipsum uidere non possent. Talis ergo ad nos Deus uenturus erat, qualem nos uidere possemus. Nisi igitur uisibilis naturæ formam assumpturus esset, ad nos uẽturus minimè dictus fuisset. Quod optimè prisci illi patres intellexerunt, super illud Esa. 25. cap. dictum, ראמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויוי שיעגו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמיחה ביש רעתו Hoc est, Et dicent in die illa. Ecce Deus noster iste, sperauimus in eo, uel expectauimus eum, & saluabit nos. Iste est Deus, sperauimus in illo, uel expectauimus illũ, & lætabimur in saluatione eius. Hæc enim uerba haud secus exponenda sunt, quàm ueteres ipsi Talmudistę exposuerunt. Qui per ipsa docuerunt, futurum fuisse quandoq; tẽpus, quo Deum mundus oculis uisurus esset, & populi digito sibi inuicem illum ostenderent. Nam in Midras tehilim super illud Psal. 39. קוה קויתי Id est, Expectando expectationem meam, uel clamorem meum. Sic dicitur, Hoc est quod scriptum est Esa. 25. cap. Et dicent in die illa, Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos. Et sic etiam dicitur Tren. 3. cap. Bonus est Deus expectantibus eum, propterea enim quia non cessant gentes seculi dicere, Vbi est Deus eorum. Futurum est, ut Deus sanctus & benedictus sedeat in medio iustorum, & ipsi sint ipsum digito ostensuri: sicut dictũ est Psal. 48. כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות Hoc est, Quoniam hic est Deus Deus noster in seculum & ultrà, ipse deducet, uel gubernabit nos usq; ad mortem. Et rursus ait Psal. 4. Cõfortamini, & roboretur cor uestrum omnes sperantes in domino. Hæc traditio. Item in Beresith, קטנה keranna, id est in expositione Gen. minori, super illud Gen. 18. cap. Et apparuit ei dominus in conualle Mambre. Et ipse erat sedens in ostio tabernaculi ipsius

Venire Dei.

Talmudistica expositio.

die

Universidad de Deusto
Biblioteca

diei. Sic ad uerbum legitur, scriptum est Iob 19. cap. Et rursum, uel postea pelle me circūdabuntur ista. Et ex carne mea uidebo Deum. Hactenus traditio. Ecce quàm admirabili modo Iudæi antiqui duo hæc sacræ scripturæ testimonia hoc in loco coniungentes, diuinæ incarnationis mysterium docuerunt. Præsertim si ipsius Iob uerba attendamus, textum hunc immediate præcedentia. Quæ ista sunt, ראני ידעתי גאלי חי ואחרון על עפר יקום ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה Id est, Et ego noui redemptorem meum uiuum esse. Et nouissimus super humum surget, & postea pelle mea inuoluētur ista. Et ex carne mea uidebo Deum. In quo autem sensu iste Deus ex carne nouissimus dicatur: & quis, qualisq; sit, Esaias palam ostendit 44. cap. dicens, כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Hoc est, Dicit Deus (tetragrammaton) rex Israel & redemptor eius, Deus exercituum, ego primus & ego nouissimus. In libro quoq; qui dicitur, ספרי Siphre, super illud Leuitici uigesimo sexto cap. dictum, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc est, Et ambulabo in medio uestri, & ero uobis in Deum, & uos eritis mihi in populum. Hoc modo legitur. Exemplificauerunt exemplo, quòd hæc res similis est regi, qui egressus est ad deambulandum cum hortulano suo in pomœrio, illeq; hortulanus à facie regis resiliebat. Ait igitur ei rex, Cur ita à facie mea resilis? Ecce ego talis sum', qualis tu es. Sic futurum est, ut Deus sanctus & benedictus deambulet cum iustis in tempore uenturo in paradiso uoluptatis. Iusti autem uidentes eum à facie eius contremiscant. Dicet ergo illis Deus sanctus & benedictus, Quam ob rem à facie mea contremiscitis? Ecce ego cōformis sum uobis, & talis, quales uos estis, ac similis uobis sum. Nunquid autem quia dixi uobis: Ecce talis sum, quales uos estis, possibile erit, ut non sit reuerentia mea super uos? Docet quid ad hoc dicendum sit, quod sequitur Leuitici uigesimo sexto capite, Et ero uobis in Deum, & uos eritis mihi in populum. Si uerò non crediderit is mihi ex omnibus uerbis istis, credatis, quia ego sum Deus uester, qui extraxi uos de terra Aegypti. Hæc Talmud. Id idem ferè scribitur in libro תענית Taanith, id est de ieiunio, in calce capituli quod incipit בשלשה מרקים Bisłosa parakim. Vbi sic dicitur, Dixit R. Elazar. Quod dixit R. Hafabu. Futurum est, ut Deus sanctus & benedictus chorū faciat circularem iustis in horto uoluptatis. Et ipse in medio eorum stabit, & unusquisq; eorum digito suo illum ostendent: sicut dictum est Esa. 25. Et dicent in illa die, Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & ipse saluabit nos. Iste est Deus, expectauimus eum, & lætabimur & exultabimus in saluatione eius. Hæc traditio. Si igitur (ut ipsi aiunt) huiusmodi traditiones atq; explanationes magistrorum suorum fuerunt à Deo Mosi in monte Sinai traditæ, necessario concedere debent, nisi nimium obcæcatum habeant intellectum, tam per textus in traductionibus inductos, quàm per ea quæ prisci eorum magistri circa eosdem textus dixerunt, Deum hominem fuisse futurum, saluasemper in omnibus diuinitatis suæ gloria.

Obiectio. HOG. Deambulare Deo nullatenus conuenire potest, siquidem ambulare, sit de loco ad locum moueri. Quod ita apud omnes sapientes, iuxta diuinitatis naturam Deo creatori impossibile est, atq; omnino incongruum, quemadmodum posse corrumpi. Hoc enim creaturę corpus & pedes habentis, dicitur esse proprium. Præterea, Deus est in omni loco, licet non localiter, totumq; replet mundum. Vt ex Ieremia colligitur, ita dicente: Nunquid non cœlum & terram ego impleo, ait Dominus. Cum igitur Deus ubiq; sit, & nusquam essentialiter desit, consequens est, ipsum non posse unum locum deserere, & ad alium ire, quod est deambulare. Id enim contra diuinitatis naturam omnino

Responsio. est. GAL. Ad promissionis itaque Dei impletionem, qui Leuit. 26. capite dixit, Ambulabo in medio uestri, ut iam iam retulimus, & ad sacræ scripturæ ueritatem, quæ multa huiusmodi de Deo asserit, nec non ad traditionum præmissarum confirmationem, quæ eius generis scripturas pro nostrę fidei ueritate exponere uidētur, dicimus quàm breuissimè. Idcirco Deum per prophetas ita locutū fuisse. Vt aperte insinuaret, quod hominē quandoq; tam uera, tamq; uehementi unione sibi

uniturus erat, ut uiso homine sibi unito, ipse uideri diceretur. Et homine illo inter cæteros homines ambulante, uerè Deus ipse ambulare dici posset, atq; eundem hominē nos digito mōstrantes, Hic est Deus noster: uerè dicere possemus. Quod Baruch etiam optimè affirmat, dum capite 3. ita ait, זה אלהינו ולא יחשב אחר לפניו זה אחרי זה באדץ ביו זה מצא כל דרך חכמה ונתנה ליעקב נערי ולישראל חמודו ואחרי זה באדץ נראה ובאנשים התגיל Id est, Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius in conspectu eius. Hic adinuenit omnem uiam sapientiæ, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus cōuersatus est. Quid clarius his uerbis? quid planius? quid euidentius? quid manifestius dici potest? Si enim certum est, Deum secundum diuinitatem, neq; oculis uideri, neque cum hominibus conuersari posse, cum chromata tantummodo uideantur, & conuersatio inter homousios propriè sit: Iudæos necessario concedere oportet, futurū utiq; fuisse, Deum hominem aliquando fieri, ut secundum humanitatem & oculis conspici posset, & sibi cum hominibus conuersandum foret. Quapropter & frater Israel, & propinquus eius, sæpenumero in sacris literis dicitur.

Quòd Deus dictus fuit frater Israel, & Messias est ille, ad designandum, quòd Deus per nostræ naturæ assumptionem, frater noster fieri debebat. Cap. XXVIII.

CAPNIO.

HOc est quod potissimum hic patefacere debes. Quod scilicet ad significādam futuram filij Dei incarnationem, Deus ipse frater Israelis, à priscis Iudæorum dictus fuerit. GAL. Id in primis in libro Mechilta. i. in expositione Exodi, facile patet, cum super illud Exod. 14. cap. dictum, Quid clamas ad me? Ita legitur. Dixit R. Halculi. Et non ne iam scriptura dicit Prouerb. 17. capite, בכל עת אהב הרע ואח לצרה יולד Hoc est, In omni tempore est amans amicus, & frater ad angustiā, uel ad tribulationem nascetur. Hic est Deus sanctus & benedictus, qui dixit, Frater ego ero Israeli, in hora tribulationis uel angustiæ eius: sicut dictum est Psal. 122. לבעין אחי ורעי אברכה נא שלום בך Id est, Propter fratres meos, & amicos, uel propinquos, uel socios meos, loquar nunc pacem in te. Hactenus traditio. Ex qua clare habetur, Deum amicum & fratrem Israelis dici, qui fuerat secundum humanitatem ad angustiam nasciturus. Ad præmissæ autem traditionis ueritatem, maxime facit quod in Midras tehilim. i. in expositione Psalmorū scriptum est, super illud Psal. 4. In inuocatione mea exaudi me Deus iustitiæ meæ. Ibi enim sic ad literā legitur, Dixit R. Iodan, Qui declinat, uel currit post carnem & sanguinem, habet patronum. Sed cum adest tempus angustiæ aut tribulationis, non statim ingreditur apud eum. Venit enim & stat ante ianuam patroni sui, uocatq; seruum eius, & seruus quidem ait: En ille ante ianuam manet. Deus autem sanctus & benedictus non ita facit. Cum enim accesserit tempus tribulationis, uel angustiæ Israeli, non uocabit Michaelem, aut Gabrielē, sed Deum ipsum inuocabit, ipseq; eum exaudiet. Et hoc est quod scriptum est Ioelis 3. capite, והיה כל אשר יקרא בשם יהוה ימלט Hoc est, Et erit, omnis qui inuocauerit in nomine Dei (tetragrammaton) liberabitur. Et infrà, Dixit R. Symeon, Caro & sanguis habet קרוב karob, id est cōsanguineum, uel propinquum, & si fuerit dives, confitebitur eum. Deus autem sanctus & benedictus non ita agit. Nam cum Israel in humanitate est, tunc eos fratres & propinquos uocat: sicut dictū est Psal. 122. Propter fratres meos, & propinquos meos, loquar nunc pacem in te. Item infrà R. Aben in nomine R. אחא Aha, ait: Caro & sanguis habens קרוב karob, id est propinquum captiuum, & deprædatū, erubescit fateri illum propinquum suum esse. Sed Deus sanctus & benedictus educi fecit Israel captiuos, & deprædatos, & tamen eos קרובים kerouim, id est propinquos uel consanguineos expressè uocat: sicut dictum est Psal. 148. לבני ישראל עם קרובו הללויה Id est, Filijs Israel populo propinquo, uel consanguineo suo, Laudate Deum. Et rursus infrà, Dixit Deus sanctus & benedictus, Esa. 65. Et erit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

antequam inuocẽt, ego respõdebo, & exaudiam. Quamuis aũtem ita sit, necesse tamen est, quòd eorum inuocatio in ueritate fiat: sicut scriptum est Psal. 145. קרוב יהוה לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת Hoc est, Propinquus est Deus omnibus inuocantibus eum, omnibus qui inuocabunt illum in ueritate. Est ne possibile, eum propinquum esse omnibus inuocantibus eum? Docet quid ad hoc dicendum sit, quod sequitur. Omnibus qui inuocabunt illum in ueritate. Hucusq; traditio. Ex qua manifestè apparet, Deum esse fratrem, propinquum, & patronũ Israel, & omnes qui eum in ueritate inuocabunt, à suis aduersitatibus ab ipso liberandos esse. CAPNIO. Nunc igitur hunc Deum sanctum & benedictum Israelis fratrem, consanguineum, & propinquum toties appellatum, Messiam esse probabit. GAL. Id & Midras & Targum שיר חשירים Sir hasirim, id est expositio siue glossa, & Chaldaica translatio Cantici canticorum aperte ostendunt. Super illud Canti. 8. cap. dictum מי יתנך באח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבזו לי ; אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני Id est, Quis dabit te sicut fratrẽ mihi, lactentem ubera matris meæ. Inueniam te foris, osculabor te, etiam non despicient me. Deducam te, & inducam in domum matris meæ, & docebis me. Midras enim, id est glossa ibi sic ait: Hæc uerba dixit ecclesia Israelis Deo sancto & benedicto. Ipse autẽ dixit ei, Vt qualis frater ero tibi? Nunquid ut fuit Cain Habeli? Cain enim interfecit Habel: sicut dictum est Gen. 4. cap. Et insurrexit Cain contra Habel fratrem suum, & occidit eum. An ut fuit Ismael ipsi Ishac? An ut Esau ipsi Iacob? An ut fratres Ioseph ipsi Ioseph, odientes eum? sicut dictum est Gen. 37. Et oderunt eum, nec poterant eum quicquam ad pacem alloqui. Et iterum, Et inuidebant ei fratres eius. Vt qualis ergo frater ero tibi? Ecce dicẽdum, Vt fuit Ioseph ipsi Beniamin, qui dilexit eum quasi cor suum: sicut dictum est Gen. 43. cap. Et uidit Ioseph Beniamin fratrem suum, filium matris suæ, & festinauit Ioseph, quia commotæ fuerunt commiserationes eius in fratrem suum, & uoluit flere. Sequitur, Deducam te, & inducam te. Deducam te à superioribus ad inferiora. Inducam te in domum matris meę, hoc est, in Sinai. Dixit R. Berachias. Quare uocatur Sinai domus matris meę? Quia inde factus est Israel sicut lactẽs uel infans filius unius diei. Hæc traditio. Targum autem, id est Chaldaica R. Ionathæ æditio, uerba illa prædicta Cantici canticorum, Quis dabit te sicut fratrem mihi. Cum reliquis Ira Chaldaicè exponit, Cum reuelabit se rex Messias ecclesiæ Israel, dicent ei filij Israel. Tu eris nobis in fratrem. Item Targum Ierosolymitana, quæ alias uulgata æditio dicitur, sic eadem uerba Chaldaicè traducit, atque exponit. In illo tempore reuelabitur rex Messias ecclesiæ Israel, & dicent ei filij Israel, ueni, eris nobis ut frater, & ascendemus Ierosolymam, erimusq; lactentes tecum sententias legis, sicut lactet infans ex mamillis matris suæ. Sequitur in textu, Deducam te, & introducam in domum matris meæ, Docebis me. Targum Rabbi Ionathæ ita hæc exponit: Deducam te regem Messiam. Introducam te in domum sanctuarij mei. Et docebis me timere Deum, & ambulare in uijs eius. Targum autem Ierosolymitana sic: Deducam te regem Messiam, Inducam te in domum sanctuarij. Docebis me timere à facie Dei, & ambulare in uijs eius, & ibi cœnabimus cœnam Leuiathan. Ex istis igitur Targum, id est ex his Chaldaicis antiquorum expositionibus euidentissimè patet, regem Messiam esse illum ecclesiæ fratrem, quem præcedens Midras, id est expositio Deum sanctum & benedictum ex superioribus ad infima deducendum asseruit. Hocidem etiam in Beresith Rabba, id est in expositione magna Gen. optimè ostenditur. Vbi & si plura eorum quæ præmissa sunt replicentur, ad maiorem tamen Iudæorum recentiorum confusionem, eadem bis terq; referre, prout in diuersis eorum libris leguntur, non est inutile. Prædicta igitur Beresith Rabba super illud Gen. 28. cap. dictum, Et egressus est Iacob, ita omnino dicit, Scriptum est Zach. 4. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iste Messias est. Et cur eum montem magnum appellat? Quia maior est quàm patres: sicut dictum est Esa. quinquagesimo secundo c. Ecce intelliget seruus meus, id est Messias

Mõs, Messiæ.

Messias. Qui leuabitur plusquam Abraham, de quo scriptũ est Gen. 14. Leuo manus meas ad dominum. Et exaltabitur plusquam Moses, de quo dictum est Num. 11. Quia dicis mihi, Exalta eum in sinum tuum, sicut exaltat nutricius infantem. Et sublimis erit ualde plusquam angeli ministerij, de quibus dictum est Ezech. 1. Et sublimitas eorum & sublimitas eis. Eapropter dictum est, Quis tu mons magne? Alia expositio. Quamobrem dicitur Messias mons? Quia per uiam montium uẽturus erat: sicut dictum est Nahum 1. cap. Ecce super montes pedes annunciantis, & audire facientis pacem. In illa hora Israel ad montes intendens erit: sicut dictũ est Psalm. 120. Leuabo oculos meos ad montem unde ueniet adiutor meus. Hic est Messias, qui uocatus est adiutor: sicut dictum est Psal. decimonono. Mittet adiutorem tuũ de sanctuario. Et unde ipse ueniet? A Deo sancto & benedicto. Et hoc est quod scriptum est Psal. 120. Adiutor meus à domino factore cœli & terræ. Porrò de eo scriptura dixit Psal. 145. Beatus cuius Deus Iacob in adiutorem eius. Simile est hoc hominibus ad iudicium uenientibus, ac iudicem timentibus. Quibus dicitur, Nolite timere à iudicio. Iudex enim amicus uester est. Sic futurum est, ut Israel stẽt in iudicio coram Deo sancto & benedicto. Quibus formidantibus, angeli ministerij dicent, Ne timeatis à iudicio. Iudex enim ciuis uester est: sicut dictum est Esaiæ quadragesimo quinto capite. Ipse ædificabit ciuitatẽ meam, & captiuitatẽ sõluet. Non ne cognoscitis ipsum? Propinquus enim, uel consanguineus uester eius: sicut dictum est Psal. 148. Filijs Israel populo propinquo uel consanguineo suo, Laudate Deum. Iterum quoq; dicent eis, Ne timeatis à iudicio. Frater enim uester est iudex: sicut dictum est Psal. 121. Propter fratres meos, & propinquos, uel amicos, uel socios meos, loquar nunc pacem in te. Præsertim autem, quia pater uester est: sicut dictum est Deut. trigesimo secũdo capite, Non ne ipse est pater tuus, possessor tuus, uel emptor tuus? Eam ob rem dixit Selomo in persona ecclesiæ Israel Cant. 8. cap. Quis dabit te ut fratrem mihi? Vt qualem uerò fratrem? Quia non talem, qualis fuit Cain fratri suo Habel, neq; ut Ismael fuit fratri suo Ishac, neque ut Esau fratri suo Iacob, neq; ut fratres Ioseph ipsi Ioseph. Sed sicut fuit fugẽs ubera matris suæ. Hoc est qualis fuit Ioseph fratri suo Beniamin, quem dilexit ut cor suum. Et hoc est quod scriptum est Cantic. 8 cap. Sugentem ubera matris meæ. Inueniam te foris, hoc est in deserto, quod est extra populatum. Osculabor te, & non despicient me. Hæc omnia traditio. In qua multa ponuntur pro nostra fide relatu dignissima. Videlicet quòd Messias dicitur mons magnus, maior scilicet quàm patres, ac angeli ministerij diuini, qui cæteris omnibus sunt excellentiores secundum antiquorum Talmudistarum traditiones. Et quòd ipse est adiutor ueniens à Deo. Et quòd Deus Iacob est in eo. Et quòd Deus sit ciuis, propinquus, siue consanguineus, & frater Israel. Ad quod probandum, inducitur præmissa Cantici canticorum auctoritas, uidelicet, Quis dabit te ut fratrem mihi? Quam Targũ (ut uisum est) de Messia exponit. His consentaneum est, ualdeq; mirabile; quod in libro תנחומא Tanhuma scribitur, super illud Leui. 25. cap. כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל Id est, Quando pauper factus fuerit frater tuus, ac uendiderit de possessione sua, & ueniet redemptor eius, proximus, uel propinquus ei, & redimet. Ibi enim sic dicitur, Et ueniet redemptor eius. Hic est, Deus sanctus & benedictus: sicut dictum Ierem. 50. cap. גאלם חזק יהוה צבאות שמו ריב יריב את ריבם קרוב לו Hoc est, Redemptor eorum fortis, Deus (tetragrammaton) exercituum nomen eius. Disceptans disceptabit causam eorum, uel bellans bellabit bellum eorum. Propinquus uel consanguineus ei. Hic est Deus sanctus & benedictus: sicut dictum est Psal. 148. Et exaltabit cornu populi sui, laus uel gaudium omnibus pijs, uel benignis eius, filijs Israel, populo propinquo, uel consanguineo suo הללו יה hallelu iah, id est Laudate Deum. Hæc traditio. Circa quam tria ab Iudæis quærere placet. Quomodo scilicet Deus sanctus & benedictus factus sit Israel consanguineus, uel propinquus? De quo carcere, de qua uel captiuitate erat hominem redempturus? Et quę erat eorum causa, quam ipse disceptaturus erat, siue quod erat

Adiutor, Messias.

De iudicio Dei.

Tria Iudæis quærenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

corum bellum, quod ipse bellaturus fuerat? CAPNIO. Quia scio, Iudæos ne quaquam ad hæc rationabiliter & recte respondere posse. Sunt enim à Deo insania, cæcitate ac stupore perculsi. Ideo ipse ad ea secundum Christianam ueritatem respondeas. GAL. Tunc itaq; Deus sanctus & benedictus factus est Israel consanguineus & propinquus, cum ab anima Dei quæ uerbum & sapientia, & filius Dei est (ut paulo inferius probabitur) anima & corpus Messiæ assumpta sunt. Tunc enim illud ipsius Dei apud Esaiam quadragesimo secundo capite, dictū impletum est, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא Id est, Ecce seruus meus suscipiam eum, uel innitar in eo. Electus meus in quo sibi complacuit anima mea. Dedi spiritum meum super eum. Iudicium gentibus proferet. Quæ quidem uerba sic R. Ionathas Chaldaicè traducens exposuit, הא עבדי משיחא בקדמיתא בחירי דאתרעי ביה במימרי אתן רוח קודשא עלוהי דיני לעממיא יגלי Hoc est, Ecce seruus meus Messias, applicabo eum. Electus meus, in quo sibi complacuit uerbum meum. Dabo spiritum sanctum super eum, uel per eum. Iudicium gentibus reuelabit. Et post pauca, apud Esaiam ita quoque subijcitur, ישים בארץ משפט ולתורתו איים יהלו Id est, Ponet in terra iudicium. Et legem eius insulæ expectabunt. Hæc & idem Ionathas ita in Chaldæum uersa explanauit, יתקן בארעא דינא ולאוריתיה נגדון יבהרון Hoc est, Ordinabit in terra iudicium, & in lege eius gentes sperabunt. Hæc satis ad primum quæsitum. Ad reliqua uero duo patebit in sequentibus responsio. CAP. Cum propheta in præmissis in persona Dei dixit, Electus meus in quo sibi cōplacuit anima mea. Quid sibi per animam Dei intelligitur? GAL. Vbi propheta in persona Dei loquens, Anima mea, dixit: ibi Ionathas uerbum meum, transtulit. Sic enim (ut audistì) uoce Dei ait, Electus meus, in quo sibi complacuit uerbum meum. Quare dicere audeo, animam Dei ibi non esse, nisi filium Dei. Qui & uerbum Dei, & sapiētia Dei, & uirtus Dei dicitur. Ex præmissis igitur omnibus, abunde patuit, quod ad insinuandam filij Dei incarnationem, ac diuinæ & humanæ naturæ cognationem in Christo futuram, Deus multoties à priscis Iudæorum propinquus siue consanguineus, & frater Israel dictus fuerit.

Deus, ut est Israeli propinquus.

Anima Dei.

Quòd Deus ipse ore proprio docturus esset homines, & Messias sit ille. Caput XXIX.

CAPNIO.

INpleriscq; Iudęorum libris memini me legisse, futurum quandoq; fuisse, ut Deus ipse cum hominibus consuetudinem ducens, ore proprio ipsos doceret. Ex quo maximè ipsa diuina insinuatur incarnatio. GAL. Ita profecto est, ut ais. Legitur enim hoc modo in מדרש מדבר סיני Midras Midbar Sinai, id est in expositione super librum Numer. uigesimo tertio capite eo in loco, ubi scriptum est, Sicut in tempore dicetur Iacob & Israeli, Quid fecit Deus? Vidit oculus Balaam, quòd Israel essent sedentes coram Domino in futurum, quemadmodum sedet discipulus coram magistro, quærentes ab eo super qualibet פרשה parasa, id est de unoquoque capitulo, quam ob rem scriptum fuerit: sicut dictum est Esa. uigesimo tertio capite, בי לירושבים לפני יהוה יהיה סחרח לאבל לשבעה ולמבסה עתיק Hoc est, Quoniam sedentibus coram Deo erit negociatio, ut comedant ad satietatem, & ut induant precioso, uel forti. Et iterum trigesimo capite ait, ולא יכנס עוד מוריך ויהיו עיניך ראות את מוריך Id est, Et nō auolabit ultra doctor tuus. Et erunt oculi tui uidentes doctorem tuum. Et angeli ministerij interrogabunt eos, dicentes: Quid docuit uos Deus sanctus & benedictus? Hoc autem dicturi sunt, quia non habebunt facultatem intrandi in medium eorum: sicut dictum est Numer. 25. cap. Sicut in tēpore dicetur Iacob & Israeli, Quid fecit Deus? Hactenus traditio. Quam Rabbi Selomo in diebus Messię complendam fuisse, ostendit. Cum uerba Esaiæ primum in eadem traditione inducta, cum quibusdam præcedentibus exponit.

nit. Vbi enim Esa. 23. c. ait, והיה סחרה ואתנגה קודש ליהוה Id est, Et erit negociatio eius, & merces eius sanctuarium, uel sanctitas Deo. Glossa eiusdem R. sic dicit, Futurum est, ut iusti talia contemnant cum uenerit rex Messias. Et hoc est quod apud eundem prophetam cōsequenter scriptum est, לא יאצר ולא יחסן כי ליושׁ בים לפני יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Id est, Non reponetur in horreo, neq; thesaurizabitur. Quoniā sedentibus, uel habitātibus coram Deo, erit negociatio, ut comedant ad saturitatem, & uestiantur precioso, uel forti. Quæ R. Ionathas ita Chaldaicè transtulit, Et erit negociatio eius sancta coram Deo. Non congregabitur in horreum, neq; thesaurizabitur, quia ministrantibus coram Deo erit merces, ut comedant ad saturitatem & induātur precioso. Optimè quoq; ad propositum facit, quod in libro, סיפרי Siphre legitur, dum super illud Deut. 32. cap. dictum, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור Id est, Memorare dies seculi, animaduerte annos generationis & generationis. Ita dicitur, Dixit eis Moses, In tempore quo ipse locus, id est Deus inducet tribulationes super uos in mundo isto, mementote quot bona, & quot consolationes sit uobis daturus in seculo futuro. Sequitur, Animaduerte annos generationis & generationis. Hæc est generatio Messiæ, in quo sunt tres generationes: sicut dictum est Psalm. 71. יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים Hoc est, Timebunt te cum sole & ante lunam generationem generationis. Sequitur, Deut. 32. cap. שאל אביך ויגדך Id est, Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi. Futurum est enim, ut sint Israel uidentes & audientes, tanquam qui audiunt ex ore Dei sancti & benedicti, secundum sensum quo dictum est Esa. 30. cap. Hæc est uia, ambulate in ea, siue ad dexteram siue ad sinistram. Et rursus dicitur apud eundem prophetam ibidem, Et dabit uobis Deus panem angustiæ, & aquam contritionis, uel panem angustum & aquam cōpressam. Et non auolabit ultra doctor tuus, uel non operiet se ala ultra doctor tuus. Et erūt oculi tui uidentes doctorem tuum. Hæc omnia traditio. Rabbi uero Ionathas Vzielis filius hęc postrema Esaiæ uerba ita Chaldaicè traduxit, ולא יערין עוד שב יתה רוחי בעיני הונחיך יחזון ית שבינתה Hoc est, Et non recedet ultra diuinitas eius. Et erunt oculi tui uidentes diuinitatem eius. Vbi igitur prophera primo doctor tuus, deinde doctorem tuum, dixit: utrobiq; Ionathas in Targum (ut nunc uisum est) diuinitatem eius posuit. Ex quo profecto liquet, futurum fuisse, ut homines Deum doctorem haberent, quem oculis uiderent, & à quo ueritatis uiam discerent. Quod profecto haudquaquam futurum iri potuisset, nisi futurum fuisset, Deum hominem fieri ex utroque genere, diuino scilicet & humano permixtum. Super uerbum autem illud, Panē angustum & aquam compressam, sic ait glossa R. Selomonis: Non erit uobis facultas eundi post uoluptates, ut hactenus fecistis: sicut dictum est Amos 6. cap. חשותים במזרקי יין Id est, Bibentes in phialis uinū. Cum enim essetis post uoluptates euntes, uidere nequiuistis Deum sanctū & benedictum. Quemadmodum dictum est Esa. 6. חשמן לב העם הזה ואזניו חכבד ועיניו חשע Hoc est, Impingua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Cum uero parum comederis, erunt oculi tui uidentes doctorem tuum, ולא יכנה Velo yicaneph, id est, Et non se operiet abs te ala pallij sui. Quasi dicat, non abscondet uultum suum abs te מוריך Morecha, id est doctor tuus, hoc est Deus sanctus & benedictus, qui docebit te, להועיל Lehoil, id est ut ualeas, uel ascendas. Hæc R. Selomo. Ex quibus patet quorundam ex nostris non paruus error. Vbi enim Iudaica prauitas doctorem hunc iuxta literalem sensum, Deum esse asserit audibilem atq; uisibilem, quod Messiæ Deo & homini ualde congruit. Illi hunc eundem doctorem iuxta literam, Ezram fuisse affirmant. Quod prorsus falsum esse, ex eo facile uideri potest. Quod dictum illud Esaiæ, Et non auolabit abs te doctor tuus, neq; Ezræ, neq; cuiquam puro homini conuenire potest, nisi soli illi, qui demum in se credentibus, atq; crediturīs, dixit Matth. ultimo: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Nam & si in humanitate ad patrem ierit, in forma tamen qua patri æqualis est, nunquā à fidelibus suis

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Messia duæ naturæ & tres substantiæ.

discedit. Valde quoq; notandum est, quod præmissa hæc traditio exponens illud Deut.32. Animaduerte annos generationis & generationis, hoc modo ait: Hæc est generatio Messiæ in quo sunt tres generationes. Vbi nihil aliud dictū esse censendum est, generationē Messiæ esse generationē & generationem, & rursus in eo nihilominus tres esse generationes. Quam geminam esse Messiæ generationē, diuinam scilicet qua à patre ante secula genitus est, & humanā qua ex matre in seculo natus est. Et consequenter tres in eo sequitur esse generationes, tres uidelicet substantias, id est corpus, animā & diuinitatē. Et iterū hęc duo & tria unum esse Messiam. Prædictis etiam non incongruè annectitur, quod in proœmio Midras, id est expositionis lamentationum Ieremię his uerbis legitur, In futuro Deus sanctus & benedictus erit sedens, & exponens coram iustis sensum legis, & reuelās eis per manus Messiæ: sicut dictū est Prouer.2. רצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם Hoc est, Reseruat, uel occultat rectis legē, clypeus ambulantibus simpliciter, uel perfecte. Dixit R. Abrahā Auen Ezra, Cælat rectis legem. Quia occultat ab eis uerbū sapientiæ, donec ueniat tempus eius, & exponat eam ore suo coram magistris. Et super hoc dictū est Prouer.15. וזרבר בעתו מה טוב Id est, Et uerbū in tempore suo quàm bonum est. Hucusq; traditio. Ex his igitur omnibus quæ dicta sunt, palā patet, Deum ore suo docturū fuisse homines, uisibilē atq; audibilē factum. Quod tūc proculdubio impletū est, cum Dei filius carne humana assumpta, uisibilis atq; audibilis effectus, & habitu inuentus ut homo, discipulos suos, hominumq; turbas docebat, atq; à scribis & pharisæis interrogatus, eorū quæstionibus respondebat.

Quòd Deus coæquandus esset ecclesiæ, & quòd Messiæ caput ecclesiæ futurus erat. Caput XXX.

CAPNIO.

AD hanc etiam filij Dei incarnationem (ut arbitror) insinuandam, Deus ipse ecclesiam sororem ac sociam suam uocauit. Ita Cantici canticorum 5. c. dicens, פתחי לי אחותי רעיתי תמותי Hoc est, Aperi mihi soror mea, uel socia mea, columba mea, perfecta mea. GAL. Ita certe est, ut ais. Sed aliud maius latitat mysterium in uerbis istis, quod maximè ad propositum nostrum facit. Nam ubi nunc תמותי tāmathi, id est perfecta mea scriptū est, תאומתי teumathi, id est gemella mea, Salomo scripsit: sic enim scriptū fuisse prisci Talmudistæ testantur. Legitur enim in Midras Sir asirim, id est in expositione Cātici canticorū, super hunc textū, sic R. Ismai dixisse, quòd תאומתי teumathi, id est gemella mea scriptū fuit. Ex quo igitur in lege scriptū est, dici potest. Dixit ibidē R. Iudas in nomine R. Leui teumathi, id est gemella mea, ideò dictū est à Deo scilicet, quoniā sicut huiusmodi gemellis contingit, ut si aliquid senserit corpus alterius, mox socius eius turbetur, atq; tumultuetur. Ita ex quo in lege dictū est, dici potest, eo quòd Deus dixerit Psal.91. Cum ipso sum ego in tribulatione, eruam eum, & honorabo eum, & ostendā illi saluationem meam. Hæc traditio. Ex qua apertè ostenditur, quòd Deus & ecclesia uelut duo gemelli futuri essent. Et tūc Deus cū homine pariter existēdo, & cōuersando ipsum honoraret, & à tribulatione erueret. Quod nō potest nisi de incarnatiōe intelligi. Ex quo planè infertur, Messiā geminā habiturū fuisse naturā, diuinā scilicet & humanā. Vt in altera uerus & perfectus Deus esset, in altera uerus & pfectus homo.

CAP. Secundū quā naturā Messias caput ecclesiæ esse debebat, utrū scilicet secūdum diuinā naturā, an secundū humanā, an secundū utranq; simul? GAL. Secundum utranq; simul inquā, quāuis secundū humanā longè magis. q̄ secundū diuinā. Nam secūdum eam naturam magis propriè caput ecclesiæ esse debebat, secundū quam ipsi ecclesiæ corpus ipsius mysticum esse magis conueniebat. Sed secūdum naturam ipsius humanam, multo magis cōuenit uniuersæ Christi ecclesiæ, corpus eius mysticū esse, quàm secundū naturam eius diuinam, cum ipse secundū naturā humanā, & non secūdum naturā diuinā, membra propriè habeat. Messias igitur & si

& si secundum utranq; naturam caput ecclesiæ futurus esset, secundum humanam tamē longè magis propriè. CAP. Vt magis Iudæorum perfidia cōuincatur, hoc loco Messiā uniuersæ ecclesiæ quæ ex Iudæis & gentilibus congreganda erat, futurum fuisse caput, probandum esset. GAL. Primum igitur Hoseam in medium afferā, sic de isto capite & corpore primo cap. apertè loquentē, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל Quæ uerba sic interpretātur, Et cōgregabuntur filij Iuda, & filij Israel simul, & ponent sibi caput unū: & ascendent de terra, quoniam magna dies Izreel. Vbi glossa R. Selomonis sic ait, Et ponent sibi caput unū, Dauid scilicet regē suū: quoniam magna erit dies יזרעאל izreel, dies uidelicet cōgregationis seminis eorum. Hæc R. Selomo. Hoc autē totū tunc impletū est, cum apostoli & cęteri Christi discipuli (quorum aliqui fuerunt de tribu Iuda, ut Iacobus, & Ioannes, & alius Iacobus, & fratres eius, & aliqui de singulis alijs tribubus) simul cum cōuersis ex gentibus in unam Christi fidem congregati sunt, & caput unum, Dauid regē eorū, id est Messiam sibi posuerunt. Quod autē Dauid pro Messia accipiatur, in præcedentibus lassias sit, Dauid est nomen eius. Sequitur in prophetia, Et ascender de terra, id est de sensu & conuersatione terrena, & de humilitate literæ, ad spiritalis intelligentiæ altitudinē. Quoniā magna dies יזרעאל izreel, quod seminabit Deus, Latinè sonat. Magna etenim fuit dies illa, id est tēpus illud non solū durationē, uerumetiā in miraculis, multisq; alijs, q̄s Deus apostolos cæterosq; Christi discipulos ac eorū successores per orbē seminauit, ut prædicationis fructum afferrent. Quos & hactenus seminare nō desistit, neq; ad mundi usq; finē unquā seminare cessabit: quare factū est, ut gentiles qui populus Dei nō erant, populus Dei essent. Quod bene Hoseas ipse uoce Dei prædixit 2. cap. dicēs, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמיה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אל תי Hoc est, Et seminabo eam mihi in terra: & miserebor eius, cuius nō fui misertus. Et dicā nō populo meo, populus meus tu. Et ipse dicet, Deus meus. Deinde Micheā audi, sic 2. cap. dicentē, ויעבר מלכם לפניהם ויהוה בראשם Id est, Et transibit rex eorum ante eos. Et Deus in caput ipsorum. Quod autem Messiæ ecclesiæ Israelis futurus erat, habetur in libro Sanhedrin in cap. Helec: ubi ita ad uerbū legitur, In Bereseith Rabba R. Mosis Hadarsan super illud Gen.49. Lauabit in uinò indumentū suū, sic dicitur, Quando ueniet rex Messias, indutus erit purpura pulchra uisū. Et post pauca, Et ipse erit caput Israel. Quod haud incongruè cum ea Pauli sentētia cōuenit, cum ad Philippenses scribens, 3. cap. ait, Ipsum dedit caput super omnē ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius. Et rursus ad Colos. 1. cap. dicit, Et omnia in ipso constant, & ipse caput corporis ecclesiæ. Hæc satis de tertio libro, ubi abunde Messiā Deum & hominē simul futurum fuisse, probatū est. Alia permulta præter illa, quę dicta sunt, tam de diuina trinitate in secundo libro, quàm de Messiæ diuinitate in hoc tertio, opportune dicēda occurrere potuissent. Quę ne pręsens opus prolixius quàm decet, redderetur, omittere placuit. Ea enim duntaxat his in libris (quod & in cæteris faciam) asserre curaui, quę ad reserāda catholicæ ueritatis arcana in Hebraicis codicibus inuenta, necessaria uisa sunt. Quare theologicarū difficultatum subtilitates, quæ ad defegēda huiusmodi arcana, necessariæ non sunt, prætermittē das duxi. Præsertim cū de ipsis abunde pertractet Georgius ille Benignus de Salutiatis archiepiscopus Nazarenus, uir utiq; pręstanti ingenio præditus, ac in omni disciplinarum genere maximè eruditus, in præclaro illo opere, quod de uexillo uictorię Christianæ, Christianissimo Gallorū regi Francisco huius nominis primo, dedicandum, nunc non minus eleganter quàm subtiliter conficit. In eo siquidem opere ad probandum, uictoriam Christianam esse fidem nostram: qua credimus, tres esse, qui testimonium perhibent in cœlo, & quoniam Iesus est filius Dei, circa diuinam trinitatem, ac diuini uerbi incarnationem, tres & sexaginta ponuntur cō templationes. Quarum unaquæque incipit, Lux deitatis, ut ipse oculis uidi.

Messias caput Ecclesiæ futurus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LIBER QVARTVS.

De primo Messiæ aduentu.

Quòd duplex sit Messiæ aduentus, unus cum humilitate, ad redimendum humanum genus: alter cum gloria & maiestate ad iudicandum uniuersum orbem. Cap. I.

CAPNIO.

VONIAM duo potissimum inter cætera de Messia Iudæi nostri seculi abnegant, eius scilicet diuinitatem, & eum iam uenisse. Ipsum enim & purum hominem asserunt, & uenturum adhuc expectant. Eapropter sicuti Messiam ipsum & deum & hominem futurum fuisse, per eorũ scripturas assatim probasti: ita quoq; eum iam uenisse, ostendere debes. Vt dum illum eundem, quem adhuc summo cum desiderio expectãt, per suas scripturas, quæ hac de re clarissimè loquuntur, iam uenisse cognouerint, Dominum nostrum Iesum Christum uerũ fuisse Messiam, ac mundi saluatorem, fateri cogãtur. GAL. Ostendam utiq;. Sed unum prius, quod nemo uestrũ quærit, declarari opus est. HOG. Quod illud est? GAL. Dicam statim. Quia igitur non solum eorum perfidiam ueritate conuincere, nobis in animo esse debet, uerùm illos quoq; ad ueritatis agnitionem reducere, nobis pro uiribus connitendum est. Idcirco unde tanti erroris occasionem sumant, ut quem uenisse constat, præstolari nunquam desinant, nobis certè reserandum est. Vt remota huiusce erroris causa, ipsius quoque effectus, hoc est, infidelitas ipsa, quæ ab eiusmodi errore ortum habet, semoueatur, nisi in perfidiæ cæcitate obstinati permanere uelint. Necessariò itaque sciendum est, duplicem Messiæ esse aduentum, de quibus passim prophetæ fuere locuti. Alterum quidem cum humilitate, ad redimendum, siue ad saluandum. Alterum uero cum gloria & maiestate, ad iudicandum. Iuniores tamen Iudæorum tanquam omnino obcæcati, geminum hunc Messiæ aduentum distinguere nescientes, prophetarum uaticinia confundunt, seseq; uarijs implicant erroribus, atq; infinita pene mendacia circa Messiæ mysteria componunt. Alij nanq; Messiam ipsum mox in suo aduentu in tanta uirtute ac potestate apparere expectant, ut cum omnia mundi regna sibi sufficere posse, ipsisq; liberatis, ac regno Israel restituto, temporaliter regnaturũ affirmẽt. Quo in errore aliquando & Christi discipuli fuerunt, credentes ipsum ilicò post eius resurrectionem terreni regni sceptro potiturum. Vnde & quidam eorum super cæteros primatum ambientes, ad eius dexteram & sinistram sedere petebant. Quidam uerò post mortem eius, ac si sua spe defraudati essent, aiebant: Nos sperabamus, quòd ipse redempturus esset Israel. Quidam deniq; an eo tempore regnũ Israel restituturus esset, ab eo quærebant. Alij autem Iudæorum (ut eò unde digressus sum redeam) primi atq; secundi aduentus prophetias confundentes, ipsasq; uno eodemq; tẽpore consummandas asserentes, Messiam nondum uenisse dicunt. Alij demum & ob ea quæ de Messiæ humilitate, ac passione in primo eius aduentu subeunda, prophetæ prædixerunt, & ob ea quę de eius maiestate & gloria in secundo ipsius aduentu manifestanda, prophetæ ipsi prænunciarunt, duos affirmãt uenturos esse Messias: primumq; filium Ioseph appellant, quẽ in certamine Gog & Magog interficiendum dicunt. Alterum filium Dauid uocant, quem & primũ Messiam resuscitaturum, & Israel redempturum, ipsiusq; Israel regnum restituturum aiunt. Sed si prophetarum dicta, ueteſtorumq; Talmudistarum expositiones rectè intelligere uellent, non solum in tot errores nõ inciderent, uerum etiam ueritatem

Errores quorundam.

ueritatem ipsam facilè agnoscere possent. Nam ut primum de prophetis dicam, si uarios ueniendi modos quos Messiæ ipsi assignant, animaduerterent: eos de uno eodemq; aduentu uerificari non posse, inuenirent. quin potius ex diuersis ipsi ueniendi modis, duos esse Messiæ aduentus, & ipsi quoq; concederent. Quodsi facerent, facilè ad ueritatis agnitionem peruenire possent. CAP. Vellem aliquod huius gemini aduentus exemplum adduceres. GAL. Non'ne Zachariam, Messiã ipsum in forma pauperis super asinam & eius pullum equitantem, uenturũ prædixisse legisti? Sic enim nono cap. ait, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות Hoc est, Exulta ualde filia Syon, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluatus ipse, pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinarum. Non'ne etiam in Daniele eundem Messiam in nubibus cœli, quasi filium hominis uenturũ esse reperisti? cum sic propheta ipse capite septimo Chaldaice inquit, חזה הויית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה Id est, Aspiciebam ego in uisione noctis, & uidi cum nubibus cœli quasi filium hominis uenientem. Cum enim te utranq; linguam & Hebraicam & Chaldæam non mediocriter callentẽ sciam, sacrarumq; literarum studiosissimum esse, non ignorem, hæc te frequentius legisse arbitror. CAP. Legi utiq; quàm sæpissime hæc. GAL. Certum est igitur, utrunq; prophetam de uno eodemq; Messia his in locis locutum fuisse: cui tamen longè diuersos ueniendi modos tribuũt. Nam alter quidem ipsum puerum & asinæ insidentem, uenturũ dicit. Alter uerò eum cum nubibus cœli quasi è cœlo cum gloria descensurum ait: qua de re & Talmudistæ non parũ admirãtur. Nam ut legitur in libro Sanhedrin, in cap. Helec. R. Iehosuas filius Leui quæsiuit, quid nam esset, quòd Messias apud Danielem quidem cum nubibus cœli uenturus describitur, apud Zachariam uerò pauper & super asinam sedens? Quia igitur hi duo ueniendi modi qui à prophetis istis Messiæ assignantur, simul esse non possunt, cum incomposibiles sint, duos esse Messiæ aduentus dicere oportet. Alterum cum humilitate, ad redimendum. Alterum cum maiestate, ad iudicandum. De primo locutus est Zacharias, de secundo Daniel. Quod ex ijs quoq; quæ ibidẽ adijciunt, facile uideri potest. Nam Zacharias quidem ibi non modò Messiam ipsum, pauperem & humilem ac saluatorem nuncupat, eò quòd per humilitatem & paupertatem humano generi salutem allaturus esset. Sed redemptionis quoq; opus exprimit, quod per Messiam ipsum fieri debebat, cum ibidẽ ait, גם את ברם בדיתך שלחתי אסיריך מבור אין מים Hoc est, Etiam tu in sanguine fœderis tui, emisisti uictos tuos de lacu. Insuper & paulò antè sic, ודבר שלום לגוים, Id est, Et loquetur pacẽ gentibus. Quæ omnia redemptionis mysterium apertè innuunt. Daniel autem eodem in capite hæc etiã inter cætera dicit, דינא יתיב וספרין פתיחו Hoc est, Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Ex quibus liquidò paret, ipsum de secundo Messiæ aduentu fuisse locutum. Ex horum igitur prophetarum aliorumq; dictis manifestè colligitur, duplicem esse Messiæ aduentum. Quod si Iudæi negare audent, eis priscorũ Talmudistarũ dicta obijcimus, qui neq; ueritatẽ hanc tacuerũt. Nã in מדרש קהלת Midras Coheleth. i. in expositione Ecclesiastis, super illud, חגואל תאחרון גגלח רחוזך .שנתבסה i. Redẽptor ultimus reuelatus est, & reuertet, qui occultatus est. Vbi uetères fere omnes Messiã redemptorẽ bis appariturũ esse aiunt. Quantũ aũt tẽporis spaciũ inter primã & secundã eius apparitionẽ futurũ sit, nulla apud eos fit determinatio. Id ipsum etiã ex libro תנחומא Tanhuma clarius habetur, ubi sic dicitur, תנא בשום יהוה את שיבת ציון חיינו כחולמים! או ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה! מואז בשום יהוה מואי חיינו כחול מים אמור ליח זאת חיא במולחמות משיח בן אפרים כי בשיסתלק מעזרת בני ישראל יהיו בולם בחולמים לא ישנים ולא מיתעודים וכשישוב חמשיח להראות להם או ימלא שחוק פיהם וישמחו ויח אמיתי שליחותו חראשון בסבת חראיתו שניח ויאמרו חגריל יהוה לעשות עמנו! Hoc est, Legimus in Psal. 126, Cum conuerteret Deus captiuitatem Sion, eramus tanquam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tanquam somniantes. Tunc implebitur risu os nostrum, & lingua nostra cantu. Quid est, Dum conuerteret Deus captiuitatem Siyon, eramus tanquam somnian tes: Responsum est ei. Hoc erit in bello Messiæ filij Ephraim, qui dum subtrahet se, ne sit in auxilium filiorum Israel, erimus omnes ueluti somniantes, non dormi tes, nec uigilantes. Quando uero reuertetur Messias, ostendetq; se ipsum eis, tunc implebitur risu os eorum, eruntq; gaudentes, & uerificabunt primum aduentum, ratione huius secundæ ostensionis. Et dicent, Magnificauit Deus facere pro nobis. Hæc traditio. Quæ quamuis iuniores Iudæorum in alienū sensum retorqueāt, & quidam ex nostris morti & resurrectioni Christi pie applicent, ipsa tamen tradi tio de duobus Messię aduentibus expresse loquitur. Nam sequentia uerba Psalmi quem inducit, & conuersionem Iudæorum quæ circa mundi finem fiet, & præmiū bonorum operum quod unusquisq; in secundo Messiæ aduētu reportabit, palām insinuant. Sic enim eodem in Psal. sequitur, או יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה הגדיל יהוה לעשות עמנו חיינו שמחים שובה יהוה את שביתנו כאפ יקים בנגב Id est, Tunc dicent in gentibus magnificauit Deus ut faceret cum illis (scilicet benigne, ut ait translatio Chaldaica) Magnificauit Deus ut faceret nobi scum (benigne supple, ut eadem traductio dicit) fuimus lætantes. Conuerte Deus captiuitatem nostram, sicut riuulos in austro. Qui seminant in lachrymis, in exul tatione metent. Ambulans ambulabit & flebit, ferens charum semen. Veniens ue niet in exultatione, reportans manipulos suos. Hunc etiam geminum Messiæ ad uentum allegorice tradiderunt, per Messiam scilicet filium Ioseph, & per Messiā filium Dauid. Nam per Messiam filium Ioseph, quem passurum, occidendum, re surrecturumq; dixerunt, primum aduentum insinuarunt: per Messiam uero filium Dauid, secundum significauerunt, eo quòd Messias ipse in secundo aduentu, tan quam rex mundi uniuersi, cum maiestatis gloria uenturus sit. Et quamuis antiqui Talmudistæ & per filium Ioseph & per filium Dauid, non duos Messias, sed unius & eiusdem Messiæ duos ad modum differentes designarint aduētus, ut ex eorum uerbis perspicue patet, non nulli tamen recentiorum Iudæorum dicta uterū ma le intelligentes, immò peruertere conantes, inde occasionē sumunt dicendi duos uenturos esse Messias, quos frustra expectant. De duplici igitur Messiæ aduentu apud priscos Talmudistas nullum est dubium. Licet iuniores id negent, ne à Chri stianis cogantur primum eius aduentum iam præterisse.

De duobus Messijs, quos Iudæi recentiores frustra uenturos exe pectant. *Caput* II.

CAPNIO.

VNde deliramentum hoc de duobus Messijs, quos Iudæi nostri temporis uen turos præstolantur, ortum habuit? GAL. Ex mala scripturarum intelligen tia. In Beresith enim Rabba super illud Gen. 49. c. dictum, יששכר חמור גרם. i. Isachar asinus fortis, uel osseus, hoc modo legitur, scriptum est Esa. 32. Beati uos se minantes super omnes aquas. Non est istud seminare nisi eleemosynam, & opera misericordiæ facere: sicut dictum est Esa. 55. Eia omnes sitientes uenite ad aquas. Si quis autem ita fecerit, merebitur Eliam & duos Messias. Hoc est autem quod scri ptum est Esa. 32. Mittentes pedem bouis & asini. Mittentes, iste est Elias, de quo scriptum est Malach. ultimo cap. Ecce ego mitto uobis Eliam prophetam. Pedem bouis, hic est Messias filius Ioseph: sicut dictū est Deut. 33. Primogenitus bos eius, decor eius. Et asini, hic est Messias filius Dauid, de quo scriptum est Zach. 9. c. Pau per & equitans super asinam. Hæc omnia ibi. Ex his igitur & alijs huiusmodi sa cræ scripturæ uerbis, astruunt Iudæi iuniores, duos Messias sibi esse mittendos. In libro quoq; סבה Succa in cap. Hahelil hanniſa, ita ad uerbum dicitur, Tradiderūt Rabbanan, id est magistri, quòd Messias filius Dauid qui redempturus est, cito re dimet in diebus nostris, dicetq; ei Deus sanctus & benedictus: Pete à me aliquid, & dabo

& dabo tibi: sicut dictum est Psal. 2. Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuā, & possessionem tuam fines, uel terminos terræ. Cumq; uiderit Messiam filium Io seph interfectum, dicet coram eo scilicet Deo: Domine seculi non ego peto à te ni siuitam. Dicet ei Deus sanctus & benedictus: Vitā petis scilicet à me? Cum enim tu adhuc non dixeris, hoc iam prophetauit super te Dauid pater tuus: sicut dictum est Psal. 21. Vitam petijt à te, & dedisti ei longitudinem dierum in seculum & ultra. Hæc Talmud. Quæ quidem nihil continent, quod sit domino nostro Iesu Christo contrarium. Ad illud autem quod sequitur, Messiam filium Dauid non fuisse mo riturum, dici congruè potest, Dominum Iesum & si secundum humanitatē passum & mortuum fuisse ut hominem, tamen ipsum uitam petijsse, ac ei longitudinem dierum in seculum & ultra datam fuisse, cum eum tertia die post mortē eius Deus suscitauit nunquam ulterius moriturum. Ex hac præterea traditione plura quoq; alia contra Iudæos habentur. Et primo quidem, quòd Messias filius Dauid cito re dempturus esset. Et per consequens, quod in diebus eorū. i. cum adhuc ipsi in terra sua domini & potentes essent, Messias ipse filius Dauid uēturus fuerat. Dies enim uniuscuiusq; gentis & regis ij dicuntur, quibus dominatur & uiget. Deinde quod Psal. 2. de Messia loquitur. Ex quo profecto Messiam esse Dei filium, consequens est, eo quod eodem in Psal. dicitur, Deus dixit ad me, filius meus es tu. Et non ado ptiuum quidē, propter id quod immediate subijcitur, Ego hodie genui te. Cui tan quam uero filio dedit gentes in hæreditatem, & orbem uniuersum in possessionē. Quod in Christianis constat fuisse completum. Demum quod Psalm. 21. uidelicet Deus in fortitudine tua lætabitur rex, totus de Messia intelligitur. Eodem quoque in lib. & cap. sic præterea legitur, Et planget terra familiæ, & familiæ seorsum. Hic plāctus cur fiet? Dixit Rab. Discordes sunt in hoc R. רוסא Dossa & magistri. V nus enim dixit, propter Messiā filium Ioseph, qui interfectus erit. Alius uero ait, propter somitem malum, uel propter sensualitatem quæ occisa erit. In pace illi. i. pax sit illi, qui dixit super Messiam filium Ioseph occidendum planctum illum fu turum. Hoc est enim quod de illo scriptum est Zacha. 12. cap. והביטו אלי את אשר דקרו Hoc est, Et respicient ad me, quem confixerunt. Hactenus traditio. Ex qua maximum contra Iudæos sumitur argumentum. Nam cum Deum esse oporteat eum, qui apud eūdem prophetam, immediate ante prædicta uerba sic ait, ושפכתי על ביה דוד ועל יושב ירושלם רוח חן והתחנונים Id est, Et effundam super domū Dauid & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & deuotionum. Hoc enim facere solius Dei est. Cumq; ille idem immediate subiūgat, quod nunc dictum est, uidelicet, Et respicient ad me quem confixerunt. Quod magistri Iudęorū de Mes sia filio Ioseph interficiendo, dictum fuisse exposuerunt, ut in hac traditione liqui do patet. Consequens profecto est, Messiam filium Ioseph Deum simul & hominē esse oportere. Quatenus in quantum Deus, spiritum gratiæ & deuotionum super in se credentes, effundere ualeret, & in quātum homo, clauis in cruce configi pos set. Ex his igitur traditionibus non recte intellectis, irrationabilis Iudæorum no stri seculi stultitia duos Messias expectat uenturos. Alterum filium Dauid, alterū filium Ioseph. Sed eos turpissimè decipi, dupliciter patet. Primo quidem per sacrā scripturam. Nam & si Saul, Dauid & alij quidam Messiæ uocati sint, nusquam ta men in omnibus 24. sacræ paginæ libris ostendi potest, scripturam aliquam nisi de uno duntaxat Messia ad saluandum uenturo, mentionem fecisse. Deinde id quoq; per priscas eorum traditiones euidentissimè demonstratur. Nam apud antiquos Iudæorum & Messias filius Ioseph, & Messias filius Dauid unus & idem habitus est. CAP. Primum itaq; quod in Bresith rabba dicitur, audi. Ibi enim super Gen. 28. c. dictum, Et egressus est Iacob de Bersaba. i. de puteo septem. Ita ad literam legi tur, Hoc est quod scriptū est Psal. 120. Leuabo oculos meos ad montes, unde ueniet adiutor meus. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iste Mes sias est filius Dauid. Et post pauca subditur: Gratiam ei, ideo scilicet dictū est, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipse erit donans gratiam & deuotiones Israeli: sicut dictum est Zach. 12. Et effundã super domum Dauid & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & deuotionum. Hæc omnia traditio. In cuius calce dicitur, quòd Messias filius Dauid gratiã & deuotiones Israeli daturus erat. Ad cuius probationem hæc Zachariæ autoritas inducitur, Et effundam super domum Dauid & super habitatores Ierusalẽ spiritum gratiæ & deuotionum. Quæ tamen autoritas in antecedenti traditione de Messia filio Ioseph inducta est. Ex quo manifestum absq; dubio est, Messiam filiũ Ioseph & Messiam filium Dauid eundem omnino esse. Quare sicut ibi Messiam filium Ioseph Deum & hominem necessariò esse ostensum est: ita quoq; hic Messiam filium Dauid Deum & hominem fore, necessariò sequitur. Cum enim hic in persona Messiæ filij Dauid dicatur, Et effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & deuotionum, quod soli Deo conuenit, atq; immediatè sequatur, Et aspicient ad me quem cõfixerunt. Quod Deo nullatenus competere potest. Clarum profecto, atq; perspicuum est, Messiam filium Dauid Deum & hominem necessariò futurum fuisse. Vt tanquam Deus spiritum gratiæ & deuotionum super homines effundere posset, & tanquam uerus homo absq; diuinitatis detrimento, configi ac mori. In Midras quoq; tehilim, id est in expositione Psalmorum alia quædam ponitur traditio, ex qua manifestè colligitur Messiã filium Ioseph & Messiam filium Dauid eundem proculdubio esse. Ibi enim super illud Psalm. 92. ואתה מרום לעולם יהוה Hoc est, Tu autem excelsus in æternum Deus. Sic habetur, quòd dixit R. Berachias, In æternum manus tua Domine desuper exaltabitur quasi monocerotis cornu meum. Sicuti enim unicornis cornua altiora sunt, quàm cornua omnium bestiarum, ipse quoq; uentilans est ad quatuor uentos cœli: sic Messias filius Dauid uentilãs erit ad omnem uentum. Et de eo dixit Moses Deuter. 33. Primogenitus bos eius, decor ei. Et cornua monocerotis cornua eius. Ipsis populos uentilabit simul. Et ipsa mille milia Ephraim. Et ipsa mille naria Manasse. Targum uero dicit ואינון ריבבתא רבית אפרים ואינון אלפיא רבית מנשה Id est, Et isti erunt mille milia domus Ephraim. Et isti erunt milliena ria domus Manasse. Et contra eum consurgent reges ad occidendum eum: sicuti dictum est Psal. 2. יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יהוה ועל משיחו Id est, Consurgent reges terræ, & principes tractabunt unà aduersus Deum & aduersus Messiam eius. Israelitæ autem qui tunc temporis in terra fuerint, in tribulatione magna erunt. Veruntamẽ in tribulatione sua erunt, quasi oliua uberrima: sicut dictum est, Et uetustas mea in oleo uberi. Et Israelitæ uidentes erunt ruinam suam: sicut dictum est Psal. 92. ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני Id est, Et intuebitur oculus meus obseruatores meos, uel inimicos meos, insurgentes aduersum me, malignantes audient aures meæ. Deinde sequitur scilicet ibidem צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה Hoc est, Iustus ut palma florebit, sicut cedrus in libano multiplicabitur. Iustus iste est Messias filius Dauid, qui palmæ assimilatur. Sicut enim palma est pulchra uisu, omnesq; fructus eius dulces, ac boni: sic Messias filius Dauid speciosus aspectu suo erit, omnesq; actus eius dulces, ac boni coram Deo sancto & benedicto. Dixit R. Ishac, Quemadmodum umbra palmæ longe est ab ipsa, ita largitio præmij iustorum, quod scilicet per Messiam dabitur, longe est ab eis usq; ad seculum uenturum: sicut dictum est Deut. 7. Et erit postquam audieritis ista, & custodieritis atq; feceritis ea, seruabit dominus Deus tuus tibi pactum, & misericordiam, quam iurauit patribus tuis. Scriptum quoque est Deut. 5. cap. Faciens misericordiam ad milia diligentibus eum, & seruantibus mandata eius. Ad milia, id est post multa tempora, & non statim in hac uita. Hæc omnia traditio. Quæ & si multa quidem contra Iudæos contineat, maximè tamen quod ad propositum facit, Messiam filium Ioseph & Messiam filium Dauid eundem esse ostendit. Cum illud Deut. in benedictione Ioseph dictum, Primogenitus bos eius decor ei, de Messia filio Dauid intelligendum esse, tradit. Non abre autẽ prisci illi patres per Messiam filium Ioseph & per Messiam filium Dauid, unum & eun-

& eundem uerum Messiam significarunt. In hoc enim non solum duos eius aduẽtus (ut dictum est) designarunt: uerum etiam in Messia quidem filio Ioseph eius humilitatem ac mansuetudinem, in Messia uero filio Dauid ipsius nobilitatem ac regnum insinuarunt. Quapropter dominum nostrum Iesum Christũ utrunq; Messiam extitisse, clarissime constat. Fuit enim filius putatiuus Ioseph spõsi matris suæ, non quidem carne, sed educatione ac nutritione. Fuit quoq; filius Dauid secundũ carnem, ut alibi abunde probabitur. Quare ei regnum iuste debebatur. Quod ipsi etiam Iudæi fatentur. Nam in libro Sanhedrin in capite נגמר הדין Nigmar hadin, id est concluſa est sententia, uel determinatum est iudicium, ita legitur. Dixit R. עולא Vla, quòd Iesus Nazarenus propinquus erat regni, clauidici scilicet, Et suspenderunt eum in uespera paschæ. Quas ob res haud inepte ueteres Iudæorum ipsum dominum Iesum per duos præmissos Messias, per Messiam scilicet filium Ioseph, & per Messiam filium Dauid designarunt.

Quòd primus Messiæ aduentus iam præterierit, & quibus potissimum rationibus super prophetarum Talmudistarumq; testimonia fundatis, id probetur. Cap. III.

CAPNIO.

PRimi nunc aduentus Messiæ tempus iam præteriisse per prophetícas Talmudicasq; scripturas (ut pollicitus es) abs te probandum est. GAL. Faciam equidem, & eo certè accuratius, quo rem magis profuturam me facturum spero. Cum enim totius fere belli quod inter nos & Iudæos geritur, in eo uel maximè ratio cõsistat, quod nos quidem dicimus, Messiam in lege & prophetis promissum, iam uenisse, eumq; dominum nostrum Iesum Christum fuisse, cum in ipso omnia prorsus prophetarum oracula conuenisse, atq; consummata fuisse, constet. Ipsi uero econtra id penitus negantes, eum quem prophetæ prædixerunt quandoq; uenturũ, nondum uenisse, sed uenturum esse, asseuerant. Eam ob rem utilitatem non paruã me Christianæ religioni allaturum confido, si quibuscunque potero modis, primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse probauero. Ex hoc enim facile poterimus, & ipsum Dominum nostrum Iesum uerum fuisse Messiam concludere, & Iudæos ipsos ad ueritatis notionem reducere. Quod ut distinctius, planius, atq; efficacius facere ualeamus, septem potissimas rationes adducemus. Quæ ita super prophetarum uaticinia fundatæ erunt, adeoq; Talmudistarum testimonijs roboratæ, quòd Iudæi ipsi haudquaquam eis contradicere poterunt. Quarum

Prima quidem, ex Iudaici sceptri ablatione sumenda est. Cap. 4
Secunda uerò, ex templi secundi desitione. 9
Tertia autem, ex loci assignati uastatione. 13
Quarta deinde, ex temporis determinati præteritione. 14
Quinta insuper, ex Israelitici populi punitione. 22
Sexta præterea, ex Romani Imperij subiectione. 25
Septima demum, ex idololatrici cultus cessatione. 29

CAP. Age quæso mi Galatine per unamquanq; harum rationum, primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse ostendito. GAL. Ego equidem prout mea feret facultas, omni contentione id agere curabo. Modo uterq; uestrum & patiẽtes ijs quæ dicturus sum, aures accommodauerit, & quodcunq; dubitandum duxerit, scisciari non omiserit.

Prima ratio, qua tempus primi aduentus Messiæ iam præteriisse probatur, sumitur ex Iudaici sceptri defectione. Pro qua primo demõstratur, quòd circa primũ Messiæ aduentũ, sceptrũ regni Iudaici penitus deficere debebat. Cap. IIII.

GALATINVS.

PRo primæ itaq; rationis fundamento, Iacob patriarchæ referenda sunt uerba: Qui filiorum salutem cupiens, eis in suo testamento inter cætera futurorum arcana,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cana, Messiæ mysterium explicare decreuit. Quare ut cautiores eos redderet, tē/
pus aduentus eius determinatum (ut Gen. 49. capite legitur) his uerbis assignauit,
לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים
Hoc est, Non recedet sceptrum de Iuda, & scriba siue legumlator de medio pedū
eius, donec ueniat Silo, id est Messias. Et illi erit congregatio populorum, id est
gentium. HOG. Hæc uerba longe secus, quàm nostra æditio habeat, adduxisti.
Sic enim (ut nosti) habet: Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore e/
ius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. GAL. Ita
prorsus est, ut ais. Sed multo melius pro nostra fide, Hebraica ueritas habet. Ista
nanq; nostra traditio magis iuxta sensum est, quàm literalis. Vnde Iudæi nostri tē/
poris latam habent uiam fugiendi, negandæq; ueritatis. Obijcere etenim facile
possunt, prophetiam hanc non de Messia, sed de aliquo alio intelligendam esse. Et
præsertim de Nabuchdonosor Babylonis rege, qui ad innumera eorum, patrumq;
suorum peccata punienda, & ad urbem Ierusalem templumq; destruēdum, atq; ad
populum captiuandum, mittendus erat. Quemadmodum & à prophetis multipli
citer prænunciatum fuerat, & tempore Sedechiæ regis adimpletū est. Tunc enim
(ut aiūt) per Nabuchdonosor fuit sceptrum de Iuda ablatum, cum ciuitas eorum
diruta est, templūq; exustum, & qui in cæde non corruerant, in Babyloniam ca/
ptiui ducti sunt. Vt Ieremiæ ultimo capite dicitur. Exinde (inquiūt) neque regem,
neque ducem de domo Iuda habuimus unquam. Quod etiam sequitur, Et erit ex/
pectatio gentium. De ipso Nabuchdonosor intelligi uolunt. Cum eius dominium
in omnibus gentibus fuerit, ipseq; ut Dan. 2. capite dicitur, caput aureum extiterit.
Vnde super omnia alia gentium regna quæ secutura erant, regni eius denotatur
excellentia. Hæc & alia multa secundum nostram translationem, Iudæi nobis op/
ponere solent, quæ iuxta textus Hebraici ueritatem, minime obijcere possunt.
CAP. Immò & sic etiam sæpenumero nobis obsistunt. Cum enim prophetia ista
nō loquatur aperte de Christo sub nomine Messiæ, sed obscurè sub nomine שילה
Silo. Silo. Vbi enim nostra æditio habet, Donec ueniat qui mittendus est, Hebraicus
textus (ut ussum est) dicit, Donec ueniat שילה Silo. Quod quidem uerbum apud
Hebræos æquiuocum est. Potest enim שילה Silo, proprium loci cuiusdam sic nun
cupati esse nomen, & missionem siue missum significare, à uerbo שלח Salach tra
ctum, quod mittere apud eos significat. Eam ob rem quidam recentiorum Iudæo/
rum, uerum huius prophetiæ sensum subuertere conantes, ac Silo pro loco acci/
pientes, ipsam non de Messia, sed de Saul intelligi debere, aiūt. Qui quidem Saul
in regem electus, uenit ungendus in Silo, ubi Domini erat arca, in qua seruabatur
unctio. Et tunc sceptrum quod pro quodam primatu accipitur, & eatenus in tribu
Iuda fuerat, ex ipsa tribu amotum fuisse dicunt, atque ad tribum Beniamin de qua
erat ipse Saul, translatum. GALATINVS. Hæc eorum expositio falsa om/
nino est. Tum, quia ante Saulis electionē arca Domini in qua unctio seruabatur,
iam à Silo in Cariathiarim transportata fuerat. Vt patet primi Regum cap. 7. Et
ex consequēti Saul non in Silo, sed in Cariathiarim unctus fuit. Tum etiam, quia
immediate post Saulem, immò ipso Saule adhuc regnante, Dauid qui primus ex
tribu Iuda regnauit, fuit rex institutus, atq; à Semuele sacerdote unctus. Quare mi
nime ueriſimile uidetur, ut tunc sceptrum de tribu Iuda ablatum fuerit, quādo ea/
Altera obiectio. dem tribus ad regni perfectionem propinquissima erat. CAP. Sunt & alij qui/
dam, qui Silo pro loco etiam accipientes, dicunt prophetiam hanc de Ieroboam,
qui de tribu Ephraim oriundus fuit, intelligendam esse. Nam cum decem tribus
ob duram responsionem, à Roboam rege Salomonis filio populo datam, à regno
Iuda discessissent, ipsum Ieroboam sibi regem delegerūt. Et tunc aiunt à tribu Iu/
da sceptrum ablatum fuisse, atq; ad tribum Ephraim translatum. Vnde sic expo-
nunt prophetæ dictum illud, Donec ueniat Silo, id est, Donec ueniat Ieroboam
Confutatio. coronandus in Silo. GALATINVS. Ista quoque expositio falsissima est.
Tum quidem, quia illa decem tribuum congregatio, quæ Ieroboam sibi regem
constituit,

constituit, non in Silo, sed in Sichem facta fuit. Vt ex tertij libri Regum, capite
duodecimo aperte colligitur. Tum quoq;, quia non fuit tunc regnum à domo Iu/
da amotum. Quod ex eo potissimum patet, quòd ex ea tribu reges per hereditariā
successionem usque ad Babylonicam captiuitatem per annos ferme 492. sine inter
missione fuerūt. Et illi soli ueri reges censebantur, cum & in regia urbe Ierusalem
regnarent, & per unctionem quæ in templo erat, instituerentur. CAPNIO. *Tertia obiectio.*
Sunt postremo & alij nonnulli, qui dictionem hanc שילה Silo, prout quandam
missionem significat, accipientes, propheriam hanc de Nabuchdonosor (ut præ/
dixisti) exponunt. Qui propter peccata populi ad totius terræ illius perditionem,
atque ad regni ablationem à Deo missus fuit. Vnde ita glossant illud prophetæ di
ctum, Donec ueniat Silo: id est donec ueniat qui mittendus est Nabuchdonosor.
Tunc enim (ut aiunt) interfecto Sedechia rege, qui de tribu Iuda erat, ac filijs eius,
regnum Iuda omnino defecit. Cum ex eo tempore nullus unquam ex ea tribu re/
gnauerit. Quare & hos quoq; mentitos esse, palàm ostende. GALAT. Id igitur
tripliciter ostendā. Et primo quidem, quia ut etiam R. Selomo, hoc in loco ait, sce/
ptrum de domo Iuda per Babylonicam captiuitatem ablatum non fuit. Quod ex *Confutatio.*
eo quoq; maximè probatur. Quia tunc non omnes Sanhedrin, qui capita Iudæo/
rum erant, à Nabuchdonosor interfecti fuerūt. Cum multi eorum in Babyloniam
descenderint, ibiq; iuxta eorum legem, ac mores, ex regis consensu, Iudæorū cau
sas determinabant, atq; iudicabant. Quod autem in Babyloniam descēderint, hoc
midras Sir hasirim. i. expositio Cantici canticorum manifestè testatur, super dictū
illud, Dilectus meus descendit ad hortum suum, ad areolam aromatis. Vbi & Tar
gum sic dicit, Dominus seculi suscepit orationem eorum cum complacentia, descē
ditq; in Babyloniā ad sapientes Sanhedrin, & dedit odorem populo suo. Cum igi
tur Sanhedrin. i. iudices ordinarij in quorū manu sceptrum erat, tempore captiui/
tatis Babylonicæ non defecerint, consequens plane est, tunc sceptrum minimè de
fecisse. Deinde uero hoc ex eo probatur, quòd post captiuitatem illam Babyloni/
cam, per eos qui ex tribu Iuda prodierant, usq; ad Herodem Ascalonitam Iudæo/
rum populus gubernatus fuit. Nam Zorobabel qui populi in eiusdem captiuita
tis reditu, Princeps extitit, de tribu Iuda fuit, ut legitur apud Zach. cap. 4. & apud
Haggæum cap. 1. Similiter & alij omnes, penes quos usq; ad Machabæos regimen
populi perseuerauit, de tribu Iuda fuerunt. Vt ipsi etiam Talmudistæ tradunt. Ma
chabæi quoq; qui postea usq; ad Herodem Ascalonitam, Iudæorum principatum
obtinuerunt, de tribu Iuda censebantur, quia tribus regia & tribus sacerdotalis
commixtę erant. Vt patet libro 4. Reg. cap. 11. Vnde & ipsi Machabæi secundū ge
nus maternum ex tribu Iuda processerant. Quæ omnia in libro Sanhedrin in cap.
דיני ממונות Dine mamonoth, id est de iudicijs diuitiarū, optimè confirmantur.
Ibi enim sic dicitur, Non recedet sceptrum de Iuda. Hæc sunt capita captiuitatum,
quæ regebant Israel uirga & sceptro. Et scriba de medio pedum eius. Hi sunt filij si
liorum Hillel. Vbi glossa, Capita (inquit) captiuitatum Babyloniæ fuerunt Zoro/
babel, & sui, ac princeps qui fuit in terra Israel. Qui fuit Mathathias, & sui scilicet
חשמונאי Hasmonai, hoc est Machabæi, & cæteri ab ipsis descendētes. Filij uero
filiorum Hillel fuerunt Sanhedrin, id est iudices prædicti à discipulis Hillelis edo
cti, quam ob rem ratione doctrinæ filij filiorū eius sunt nuncupati. Ex quibus mani
festum est, usq; ad ipsius Herodis Ascalonitæ tempora, sceptrū de tribu Iuda non
recessisse. Tertio demum id potissimum patet per Targum, id est per Chaldaicā
Rabbi Ankelos translationem. Quæ hoc in loco sic dicit, לא יעדרון אבר שולטן
מדביה יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא על דייתי משיחא דדי ליה חיא
מלכותא ולית Hoc est, Non præteribit autor uel factor pote/
statis, siue dominij regij, de domo Iudę, & scriba filijs filiorū eius usq; in seculū, quo
usq; ueniat Messias, cuius est regnum. Et ei obedient, uel congregabūt se populi,
siue nationes gentium. Exista Chaldaica traductione simul & expositione, si dili/
genter perspiciatur, multa ad propositum nostrū habentur. Quorum primū quidē

Universidad de Deusto
Biblioteca

est,quòd per uerbum Hebraicum שבט sceuet, quod uirga uel sceptrum interpretatur,factum quoddam regium atq; dominium intelligitur. Cui illud Psal. 45. congruit, שבט מישור שבט מלכותך Id est,Sceptrum directionis,sceptrū regni tui. Secundum uero est,quòd per uerbum מחוקק Mehokec, quod idem est quod scriba,magnus legumlator intelligi debet. Vnde Deut.33. cap. in benedictione Gad, ubi Latine dicitur Doctor, in Hebraico habetur מחוקק Mehokec. Quod ankelos de Mose Chaldaicè exposuit, באחסנתיה משח ספרא רבא דישראל קבור Hoc est. In possessione Moses scriba magnus,hoc est legislator magnus,sepultus est.In eo etiam quod nos apud Esaiam 33. sic habemus,Dominus legiter noster. In Hebraico ponitur dictio hæc מחוקקנו Mehokec. Sic enim ibi dicit, יהוה מחקקנו .i. Deus legumlator noster. Tertium autē est,quòd dictio ista שילה Silo Messiā significat. Quod in antiqua quoq; Beresith Rabba optimè probatur, cum super hunc locū, Donec ueniat שילה Silo, sic dicitur, Donec ueniat Silo. Iste est Messias. Et ad eū congregabunt se gentes. Quia ipse iudicabit totum orbem. Et hoc est quod dictū est Micheę 4. cap. Et iudicabit inter gentes,& arguet populos multos. Et iterū Esa. 11. cap. Et iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate mansuetos terræ. Et percutiet terram uirga oris sui, & in spiritu labiorum suorum interficiet impium. Hæc omnia ibi. Quibus satis conuenienter connectitur, quod in ארבת רבתי Echa rabbethi .i. in expositione planctus Ieremiæ legitur: dum super illud Tren. 1. cap. Quia elongatus est à me consolator, conuertens animā meā, sic dicitur, Quod est nomen Messiæ. Qui de domo R. Sela erant, dixerunt שילה Silo est nomen eius: sicut dictum est Gen. 49. cap. Donec ueniat Silo, id est Messias. CAP. Si igitur in hac prophetia,Silo non nisi Messias intelligi potest,quā ob rem propheta non dixit,Donec ueniat Messias,sed donec ueniat Silo? GAL. Non ab re profectò sic locutus est. In hoc enim apertè innuere uoluit,Messiā à matre absq; patre nascitu-rum,siue de matris materia sine uiri semine concipiendum fuisse. Quod R. Kimhi in libro Serasim manifestè testatur,dum ita de eo ait: Vocatur Messias,Princeps & dominator. Mos enim dominantis est,ut sit uirga in manu eius. Et quia uirga disciplinæ plebis in manu ipsius erit,ideo מהסק Mehokec etiam dicitur,quod scribam significat. Porrò donec ueniat Silo,id est filius eius fœminini generis exponitur. Et est prophetia de Messia. Deriuaturq; שילה Silo à uocabulo שילית Silya, quod est sacculus quidam in quo manet infans in utero matris, qui aliquando in scriptura pro embrione in matrice sumitur. Hæc omnia Rabbi Kimhi. Ex quib. aptissimè liquet, quod Silo in antedicta prophetia idē est quod filius mulieris. Ex quo palàm est,ideo prophetam dixisse,Donec ueniat Silo,ut ostenderet Messiam ipsum de matre absq; patre nasciturum fuisse. Quibus ex omnibus manifestè patet contra Iudæorū nostri temporis perfidiam: quod iuxta ueterum Talmudistarum expositiones, præmissa prophetia de nullo alio rectè intelligi potest,quā de Messia. Et per consequens secundum dicta antiquorum concluditur, Quod in aduentu ipsius Messiæ, regni Iudaici sceptrum penitus deficere debebat.

Quare Messias dictus est Silo.

Silo, etymō & interpretatio.

Quòd iudiciaria quoq; potestas in aduentu Messiæ penitus ab Iudæis auferenda erat, & de Iudæorum iudicibus. Caput V.

GALATINVS.

VBi præterea nostra æditio in prædicta prophetia, Neq; dux de fœmore eius, habet: Hebraicus textus scriba eo in loco habet, quod magis ueritati consonat, expressiusq; de Christo testimonium perhibet. Non enim tantum dominationis potestas in Messiæ aduentu ab Iudæis auferenda erat, sed iudiciaria quoque sapientum, qui Sanhedrin dicebantur, autoritas. Quod R. Moses Hadarsan apertè affirmat, in commentarijs suis in librum Geneseos, super illud eiusdem prophetiæ uerbum, Et scriba de fœmore eius. Hi sunt Sanhedrin, sedentes in consistorio Gazith, ad iudicandum iudicia animarum, Qui nunquam de terra Iuda auferentur, quousq;

quousque ueniat Silo, qui est Messias. Hæc ille. In Beresith quoque קיצורה keczara, id est in expositione Gen. abbreuiata, hoc modo legitur: Non recedet sceptrum de Iuda, & legumlator de medio pedum eius. Hi sunt sedentes יעבץ Iabbez, docentes הלכות hallacoth, id est sententias, in Sanhedrin magna, quæ sederin consistorio Gazith, in parte Iudæ. De quibus dictum est 1. Paral. secundo capite, Et familiæ scribarum sedentes יעבץ Iabbez. Donec ueniat Silo, id est Messias. Quia futurum est, ut gentes seculi deferant munera Messiæ filio Dauid: sicut dictum est Esai. decimo octauo והיה ביום ההוא יובל שי ליהוה צבאות בעת ההיא Id est, In tempore illo deferetur munus Deo exercituum. Hæc omnia traditio. Ex qua non solum patet propositum, sed argumentum quoque sumitur, quod Messias est Deus exercituum, cui gentes per magos munera allaturæ erant. HOGOSTRATVS. Quid per nomen Sanhedrin importatur? Et quod eorum fuit munus, quamue potestatem habebant? GALATINVS. Quemadmodum in undecimo Numer. capite legitur, tempore Mosis Dei iussu 70. Seniores ætate prouecti, ac scientia probati, delecti fuerunt, qui ipsius Mosis in populi regimine coadiutores essent. Ad quos & omnes legis ac fidei difficultates, seu dubia declarare, ac definire, & in rebus grauibus atq; causis arduis iudicare pertinebat. De quibus illud Deuter. decimo septimo capite scriptum, intelligitur: Si difficile & ambiguū apud te iudicium esse perspexeris, inter sanguinem & sanguinem, crimen & crimen. Et post pauca, Surge inquit, & ascende ad locum quem elegit Dominus, & sequaris sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, nec ad sinistram. Hi autē Sanhedrin uocabantur, quos nos Iudices ordinarios appellare possumus, dicebantur quoque מהוקקים Mehokekim, id est scribæ siue legumlatores, eo quòd quicquid tradebant, & scribebant, tanquam lex ab alijs haberetur. Quorum collegium sceptrum datum à spiritu sancto per Iacob domui Iudæ, repræsentabat, & in ipsis sceptrum ipsum pendebat. Quare non solum sub regibus & ducibus residentes, iudicandi potestatem exercebant: uerum nullo etiam rege, aut duce in lucis existente, eorum nihilominus adhuc durabat autoritas. De quorum qualitate in libro Sanhedrin in capite דיני ממונות Dine mamonoth, id est iudicia animarum. Sic legitur, Dixit Rabbi Iohanan, Non erant constituentes in Sanhedrin, nisi dominos sapientiæ, staturæ, & apparentiæ, ac senectutis, & dominos incantationum, nec non & scientes septuaginta linguas, ne oporteret eos interpretes alios audire. Vbi glōssa Rabbi Selomonis sic ait: Statura & apparentia in eis requirebatur, ut in reuerentia haberentur. Quod autem essent incātationum Domini, ideo exigebatur, ut incantatores & maleficos in suis maleficijs & incantationibus confidentes, conuincerent, & occiderent. Hæc Rabbi Selomo. De eorum autem iudicandi potestate & modo, in libro Sanhedrin Babylonico in capite ארבע מיתות Arba mithoth, id est, Quatuor mortes. Sic habetur, Quatuor mortes, id est quatuor occidendi modi traditi sunt domui iudicij, id est ipsis Sanhedrin: uidelicet, סקילה שרפה הרג וחנק Hoc est, Lapidare, comburere, occidere, & strangulare. Dixit Rabbi Akiba. Vnde habebant Sanhedrin, quòd quando interfeciissent animam, id est cum aliquem occidendum iudicassent, tota die illa nihil gustarent. Inde ubi dictum est, Non comedetis super sanguinem. Legitur quoque in libro Sanhedrin, in capite דיני ממונות Dine mamonoth, id est, Iudicia diuitiarum. Quod iudicia diuitiarum siue pecuniarum & bonorum mobilium per tres iudices fiebant. Iudicia uero animarum per uiginti tres. Hoc est uiginti tres de septuaginta iudicibus ordinarijs, & non pauciores poterant hominem mortis reum, siue morti obnoxium iudicare. Non erant autem iudicantes tribum, uel sceptrum, neq; pseudoprophetam, neque sacerdotem magnum, nisi domus iudicij 71. iudicum. Nec erant egredientes ad licitum bellū, nisi secundū os domus iudicij 71. iudicum. Nec addebāt ciuitati, nec salarijs templi, nisi per os domus iudicij 71. iudicum. Nec faciebant סנהדריות sanhedrioth. i. cōuentus iudicū ordinariorū tribubus, nisi per domū iudicij 71. iudicū. Quod per manuū impositionē in tribū fiebat.

Modus iudicij Iudæorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudicũ tribus.

Vt dicit R. Ismael. R. uerò Iudas dixit, quod quinq; erant necessarij in manuum impositione. Lupus autem, & leo, ursus, pardus, & serpens per uiginti tres iudices interficiendi erant. Collegium quoq; magnum quod סנהדרי גדולה Sanhedre gedola dicebatur, 71. iudicũ erat. Minus uero uiginti trium. Vnde habetur, quòd concilium magnum Sanhedrin erat 71. iudicum? Ex eo quod dictum est Num. 11. cap. Congrega mihi 70. uiros de senioribus Israel. Moses autem fuit super eos. Sic ergo fuerunt 71. Hucusq; Talmud. Vnde habetur argumentum, quòd tota domus iudicij 71. iudicum ad iudicandum Christum simul cõuenit, eo quòd ut dictum est, non iudicabat tribum, neq; sceptrum, neq; pseudoprophetam, neque sacerdotem magnum, nisi domus iudicij 71. iudicum. Est autem sciendum, quòd minor ipsorũ Sanhedrin conuentus non poterat, nisi à 70. maiorum conuentu ordinari, ut ibidem dicitur. Ipsi nanq; 70. iudices ordinabant aliorum Iudicum conuentus, qui in alijs ciuitatibus & locis circumquaq; populum regebant. Hac tamen conditione, ut unusquisq; cuiuscunq; regionis conuentus, magno maiorum conuentui in Ierusalẽ, & in loco Gazith uocato existenti, subesset. In eodem quoq; libro Sanhedrin, in capite, ראלו חן Veellu hen, id est, Et isti sunt. Sic ad uerbum dicitur. Traditio est, R. Iose dixisse, quod in principio non erat controuersia in Israel, sed domus iudicij 70. unius Iudicum sedens erat in consistorio Gazith, id est dolato. Et aliæ domus iudicij 23. in diuersis locis sedentes erant. Vna enim earum sedebat in porta montis domus, id est templi. Altera uero in porta atrij. Reliquæ autem domus iudiciorum 23. Iudicum, sedentes erant in singulis ciuitatibus Israel. Cum uero aliquid quærendum à domo iudicij quæ erat in ciuitate propria, quærebatur. Si audiebant, dicebant. Sin autem, ad illum ordinem ueniebant, qui in propinquiori ciuitate erant. Qui si audiebant, dicebant eis. Sin autem, ad illum ordinem ibant, qui in porta montis domus domini erãt. Dicebantq;, Sic exposui, & sic socij mei exposuerunt. Sic docui, & sic socij mei docuerunt. Qui si audiebant, dicebant eis. Sin autem, ad eum ordinem ueniebant, qui in porta atrij domus domini erat. Dicebantq;, Sic exposui, & sic socij mei exposuerunt. Sic docui, & sic socij mei docuerunt. Qui si audiebant, dicebant eis. Sin autem, & isti & illi ibant ad consistorium Gazith, id est dolatum uel politum, in quo Sanhedrin à mane usq; ad uesperam sedentes erant. In sabbatis autem, & diebus solennibus in muro sedebãt. Ex quo uero multiplicati sunt discipuli Sammai & Hillel, qui non ministrauerunt, ut expediebat, creuerunt schismata in Israel, & lex facta est sicut duæ leges.

Quando, quomodo, & quare Iudæorum regnum, & eorum iudiciaria potestas defecerint. Caput VI.

CAPNIO.

NVnc reliquum est, ut pro huiusce rationis conclusione edisseras, quo tempore, quo pacto, & quam ob rem Iudæorũ tum regnũ, tum iudiciaria potestas finem habuerint. GAL. Vtrunq; Herode Ascalonita regnante, defecit. Qui non modo alienigena, uerum seruus quoq; Machabęorum extitit. Ad huius autem rei clariorem intellectum, sciẽdum est, tres fuisse Herodes. Quorum primus dictus est Ascalonita, Antipatri filius quem Iudæi הורורוס בן אנטיפטר Horodos ben antiphtar uocant. Qui primus alienigena, post Hircanũ in Iudæa regnauit. Sub quo Christus natus est, anno scilicet regni eius triginta unum. Siquidem omnes anni regni eius triginta septem fuerunt. Qui & infantes Bethlehemitas à bimatu & infra, Christo nato, interemit. Secundus uero Herodes cognominatus est Antipater, superioris Herodis filius. Qui adiudicante Cæsare, in Galilæa patri succesit. Archelaus uero frater eius in Iudæa. Hic autem Herodes Ioannem Baptistam decollauit. Cuiusq; tempore Christus passus est. Tertius autem Herodes uocatus est Agrippa, huius Herodis filius, atque primi nepos. De quo sic scriptum est in Midras.

Midras. i. in expositione super illud Deut. 17. dictum, De medio fratrum tuorum pones super te regem. Nec poteris dare super te extraneũ, qui non est frater tuus. Cum peruenisset Agrippas ad פסוק pasuc. i. uersiculum istum, fleuit, donec oculi eius emiserunt lachrymas. Omnis autem Israel dixit ei, Ne timeas Agrippa, frater enim noster es tu, frater noster es tu. Legitur autem de eo in Baua bathra, in capite, תשיחתפין Hassuttaphin. Quod Romani sic inter cætera scripserunt ei: Si autem diruisti & ædificasti, seruus es nequam, successor seruorum reges se faciẽtium. Nam si generis tui librum relegeris, non inuenies te nobilem, nec filium nobilis, sed Herodis Ascalonitæ possessi in seruum. Hæc omnia Talmud. Herodes igitur Ascalonita primus alienigena regnum Iudęorum dolo obtinuit. Nam ut & Iosephus, & alij historiographi tradũt, ex patre Antipatro Ascalonita, & matre Cypride Arabica genitus, paterno quidem genere Idumæus, materno uero Arabs fuit. Qui à Romanis Iudæorum regnum susceptit. Vt tributis præesset, & Romano pareret imperio. Quiq; neptem Hircani sacerdotis magni & principis Iudæorum, qui Alexandræ Iudæorum reginæ filius fuit, & ex Machabæis originem traxit, duxit uxorẽ. Et circũcidẽs se, ob regni & eius amorem, factus est proselitus. Et tandem eundem Hircanum dolo occidit, eo quòd diceret: regnũ sibi deberi. Nam cum Hircano ipso Pontifice à Parthis capto, Iudæam nihil ad se pertinentem, ab Augusto & Senatu accepisset, regressum postea de captiuitate Parthica eundem Hircanum, unà cum Antigono eius filio, qui patri in Põtificatu & regno successerat, interfecit. Quotquot etiam regia de stirpe prodierant, pariter interemit, propter illud Deut. 17. scriptũ, De medio fratrũ tuorũ pones super te regẽ. Omnesq; libros qui de regũ genealogia inscripti erant, exuri fecit, ne ipse aut filij eius alieni à regno censerentur. Et inter alia quæ crudeliter gessit, uirũ quoq; sororis suæ Solomæ occidit. Et cum eam alij tradidisset uxorẽ, etiã & hũc necauit. Scribas quoq; & diuinæ legis doctores, simili scelere interfecit, ut omnem à Iudæis recuperandi regni modũ, spemq; auferret. Quare tunc propriè & uerè de tribu Iuda regni sceptrum ablatũ fuit, cum nemo de regio genere remansisse crederetur. Tunc etiã Iudiciaria potestas ab eis amota est, eum omnes Sãhedrin Herodes ipse interimi secit. Quæ omnia Talmudistæ referunt. Nam quod Herodes ipse & capita captiuitatum Babyloniæ, & Sanhedrin ipsos destruxerit, habetur in בבא בתרא Baua bathra, in cap. תשיחתפין Hassuttaphin. i. Socij in negociatione. Vbi sic ad uerbum dicitur, Herodes seruus fuit domus hasmonai, id est Machabęorũ. Deditq; oculos in quandam puellam de eadem domo & familia, quæ מיריימי Merime uocabatur. Die igitur quodam audiuit filiam uocis. i. reuelationem de cœlo dicentẽ, Omnis seruus qui hoc tempore insurrexerit, prosperabitur. Insurrexit ergo & interfecit omnes dominos suos, omnesq; filios dominorũ suorũ, puella supradicta dũtaxat reseruata, ut ea mediante affinitatem contraheret. Ipsa uero ascendit in turrim, eleuauitq; uocem, & ait, Omnis qui dixerit de domo hasmonai, id est Machabæorum procedimus, seruus est. Nemo enim inde remansit præter me. His dictis præcipitauit se, & mortua est. Ipse uero balsamo condiuit eam annis septẽ. Fuerũt autẽ qui dicerent, quòd cognoscebat eam. Et fuerunt qui dicerent, quòd non. Qui autẽ dixerunt quòd cognouit eam, causam hanc asignabant: ut cõcupiscentiam suam expleret atq; libidinem. Qui uero dixerũt, quòd non cognouit eam, rationẽ hanc reddebant: ut sic tenendo eam, diceretur affinis Machabæorum, quia filiam habet regis. Dixerunt igitur Rabbanan, id est magistri, scriptum est Deuter. 17. capite, De medio fratrum tuorum pones super te regem. Surrexit ergo & occidit uniuersos Rabbanan, id est magistros, reseruato sibi solo Baba filio Bota, ut consuleret eum. Quodã uero die iussit eum accersiri ad se, & eruit ei oculos. Et post pauca, Homo iste extinxit lumen mundi, id est Rabbanan: sicut scriptum est Prouerb. 6. cap. Quia lucerna est mãdatũ, & lex lux. Hæc omnia traditio. Ex qua satis aperte liquet, tẽpore huius Herodis qui & capita Babylonis, id est Machabæos, & Iudices ordinarios interfecit, sceptrũ de Iuda recessisse, ac penitus defecisse. CAP. Si

Iudæus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæus obijceret,sceptrũ de Iuda tempore Herodis non recessisse,cum prædictus Baba filius Bota,ex ipsis Sanhedrin reseruatus,alios adhuc Sanhedrin instituere potuisset.Quid respondẽdum esset? GAL. Id falsum prorsus esse.Cum neq; eum id fecisse alibi scriptum inueniatur,neq; de iure facere potuisset.Quod ex eo facile uideri potest,quod scriptum est in libro Sanhedrin in capite, ריבי ממונות Dine mamonoth,id est iudicia diuitiarum. Ibi enim sic inter cætera dicitur: Dixit Rabba filius Rab Asse,quod confirmatio uel institutio supradictorum Iudicum,aut manu fiebat,aut nomine tantum.Aut enim manum capiti eius imponebant,& cõfirmabant eum.Aut nomine instituebant,uocantes eum Rabbi. Vnus autem nõ instituebat. Hæc ille. Et ratio quare unus non poterat Iudicem instituere, est(ut ibidem dicitur) quia huiusmodi institutio per manuum impositionem fieri nõ poterat,nisi per tres. Vt dixit R.Ismael,aut per quinq;,ut dixit R.Iudas. Tot enim erant necessarij. Quamuis autem Herode permittente,alij postea huiusmodi collegij Iudices instituti fuerint, qui sub ipso rege essent, sicuti & antea sub alijs extiterant.Quia tamen non erant ueri Iudices,nullam in rebus grauibus aut criminalibus iudicandi potestatem habebant. Vt inde plane ostẽderetur, sub ipso Herode hanc iudicandi autoritatem unà cum dominandi sceptro in Iudæis penitus desecisse. Eam ob rem dominus noster Iesus Christus dum de his Iudicibus loqueretur, qui ea tempestate de scribis & pharisæis eligi solebant. Super cathedram (inquit) Mosis sederunt scribæ & pharisæi. Matth. 23. Sederunt dixit, & non sedent. Vt manifeste demonstraret,quòd eorum tunc iam cessauerat potestas. Quod etiã ipsimet confitebantur. nam & Pilato dixerunt, Nobis non licet interficere quenquam. Cum à nobis scilicet sanguinis ablatum sit iudicium. Et tunc ob falsum iudicium in sanguinem ipsius iusti Christi prolatum, de consistorio Gazith expulsi fuerũt, anno ante ultimi tẽpli excidiũ 40. & postea iussu Romanorũ cœlestis quo que uocis persuasu,omnes denuò interfecti. Vt in Talmud latius cõtinetur. Nam in libro Sanhedrin Ierosolymitano sic inter cætera dicitur,Legunt magistri, quòd per annos 40. ante templi destructionem, expulsi fuerunt Iudices de consistorio Gazith,& habitauerunt in Hamith.Quod exponens R.Sichim ait, Gazith & Hamith loca fuisse in Ierosolymis. Et statim ex eo tempore (ut inquit ibidem R. Abdimi) nunquam amplius criminale iudicauerunt iudicium, cum huiusmodi iudicium non liceret nisi in Gazith fieri.In Beresith uero rabba, id est in expositione magna libri Gen.super illud Gen. 49. cap. dictum, Non recedet sceptrum de Iuda. Cum cæteris, quæ sequuntur. Ita legitur, non recedet sceptrum de Iuda. Istud est לישכת liscath,id est camera uel consistorium הגזית Haggazith, id est dolatũ seu politum.Quod datum est in parte Iudæ:sicut dictum est Psal.77.Et repulit tabernaculum Ioseph,& tribum Ephraim non elegit. Sed elegit tribũ Iuda, mõtem Syon quem dilexit.Montem inquam speculatiuum per legem.Et sic ait Psal. 87. Diligit Dominus portas Syon, id est portas speculatiuas in sentẽtia. Et scriba de medio pedum eius, Isti sunt sedentes, & dantes sententias in Israel in Sanhedrin magna, quæ sedet בלשכת הגזית beliscath haggazith,id est in consistorio uel camera dolata seu polita in parte Iudæ: sicut dictum est primi libri Paralip. 2. cap. Et familiæ scribarum sedentes Iabez ianitores uel cantores.Et quid est, Non recedet sceptrũ de Iuda? Non'ne iam recesserunt Sanhedrin de cõsistorio Gazith? Sed dicitur ibi, quòd non fuit data potestas Sanhedrin, id est ipsis iudicibus ordinarijs iudicandi animarum iudicia, nisi omni tempore quo erant sedentes in consistorio Gazith. Cum enim ad alium locum migrauerunt,deleta sunt animarum iudicia:sicut scriptum est Deut.17.cap.Et facies secundum uerbum oris quod nunciabunt tibi de loco illo. Hinc docetur quòd locus erat necessarius. Donec ueniat Silo, id est Messias. Legitur quoq; in libro עבודה זרה Auodazara, id est,Seruitus aliena in cap. חיר לפני אוירהן Liphne edehen.i.ante festa eorum. Et in libro Sanhedrin, in cap. בורקין Hayu bodkin, id est,Erant quærentes. Quod per 40. annos antequam destructa esset domus Domini, migrauit Sanhedrin, id est collegium 70. Iudicum de Gazith,

Gazith,& sedit in Hamith. Et quare inde recessit? Dixit R. Ishac filius Abudiya, Eo quòd non iudicauerunt iudicia pœnarum. Ergo propter iudicia pœnarum uidetur tibi? Immò quia non iudicabant iudicia animarum? Hæc traditio. Vbi glossa R.Selomonis sic dicit,Et nunquid לשכת הגזית Liscath haggazith,id est camera dolata uel polita ad iudicia pœnarum necessaria erat? Nequaquam,sed ad iudicia animarum, quando scilicet aliquis ad mortem iudicabatur. Non enim iudicia animarum in omni loco iudicabant.Sed quamdiu Sanhedri,id est collegium iudicum ordinariorum in consistorio Gazith existebat: sicut dictum est Deut. 17. cap. Et surges & ascendes ad locum.Per hoc docetur,quòd locus ad huiusmodi iudicia erat necessarius.Migrauerũt igitur inde,& non iudicauerunt amplius iudicia animarum,quoniam per 40.annos ante destructionẽ domus,id est templi deleta sunt. Hæc omnia ad literam R. Selomo. Legitur præterea in libro Sanhedrin Hierosolymitano R.Rahamon dixisse, quòd cum Sanhedrin migrassent de cõsistorio Gazith,& ab eis ablata fuissent iudicia animarum,consuerunt super pellem suam cilicium, depilauerunt q; sibi caluitium, plorantes & dicentes, אוי לנו כי כרשבט מיחורה ובן רור לא בא Hoc est, Veh nobis, quia recessit sceptrum de Iuda, & nondum uenit filius Dauid,id est Messias.Hoc est quod scriptum est Amos 8.cap. והעליתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר .i.Et ascendere faciam super omne dorsum saccum,uel cilicium,& super omne caput depilationem,uel caluitium.Et ponam eam ut planctum unici,& nouissimum eius ut diem amarum.Hæc omnia idem Rabbi ibidem. Ex his omnibus manifestum est,quando,quomodo,& quare sceptrum Iudæorũ penitus defecerit.

CAP. Quorundam nihilominus Iudæorum nequitia adhuc dicere præsumit, se in Babylonia sceptrum supradictum ac iudices habere. Vbi ראשי גליות Rasse galioth,id est capita captiuitatũ hactenus esse aiunt. GAL. Horum perfida audacia facile conuincitur,si Isaiæ uerba inspiciantur 13.cap.sic dicentis, Et erit Babylonia gloria regnorum,decus nobilitatis Chaldæorum,sicut subuersio Dei Sodomæ & Amoræ,non habitabitur in sempiternum.Et reliqua. Vbi glossa R. Selomonis sic dicit, Duæ uindictæ uenerunt ei in duobus annis. Darius enim occidit Balthasar,& regnauit anno uno.In secundo uero anno subuersa est Babylonia,ad instar subuersionis Sodomæ & Amoræ, quæ cœlitus facta est. Legimus autem hoc in Talmud,in libro qui dicitur סדר עולם Seder holam,id est ordo mundi. Sequitur in Isaia. Hirci saltabunt ibi. Quod interpretatus est Ionathan, Et dæmones ludent ibi.Dixit autem R.Kimhi in uocabulo שעיר שעירים Seir Seirim,id est,Deamon dæmones.Hirci sunt dæmones. Vocauit autem eos sic, quia in forma hircorum apparent ijs qui credunt in eos.Hæc Rabbi Selomo. Ex quibus aperte colligitur Babyloniam Chaldæorum,de qua superius loquitur Talmud,desertam esse, ac fore in sempiternum, neque inhabitandam esse nisi à draconibus & feris ac dæmonibus. Quos ראשי גליות rasse galioth,id est capita captiuitatum omnium Iudæorum,qui à Christo hucusq; in perfidia permanserunt,esse concedimus. CAP. Sunt & alij ex Iudæis, qui sceptrum suum alicubi esse delirantes aiunt, locum tamen nullum in quo sit, determinate affirmant. GAL. Horum deliramentum & si confutatione non egeat,contra illud tamen præter ea quæ dicta sunt, Talmudicam illam traditionem satis est adducere, quod extra terram Israel Sanhedrin instituí nequeant. Vt in libro Sanhedrin clare habetur. Vbi inter cætera legitur, Rabbi Iudam dixisse, Quod non poterat esse ordinatio siue manuum impositio, qua Sanhedrin institui solebant,nisi in terra Israel.His igitur Iudæorum deliramẽtis non obstantibus,per ea quæ præmisimus,satis abunde patuit,regnum quidem Iudæorum tempore Herodis Ascalonitæ sub quo Christus natus est, ab eis ablatũ fuisse. Iudiciariam uero eorum potestatem ac Iudices tunc amoueri quidem cœpisse, sed per quadraginta annos ante templi secundi incendium, tempore scilicet quo Christus passus est omnino defeciisse.Et neq; aliam ob causam, nisi quia Christum ipsum neci condemnassent.

Obiectio iunio rum Iudæorũ, Confutatio.

Obiectio alia.

Confutatio.

Conclusio

Universidad de Deusto
Biblioteca

Conclusio rationis, quòd Messias iam uenerit. Caput VII.

CAPNIO.

OMnibus his ita deductis, nunc ratio ipsa formanda est, atque Messiam ipsum tunc uenisse concludendum. GAL. Si igitur eo tempore Messias omnino uenturus erat, cum duo hæc & dominandi potestas, & iudicandi autoritas peniterus in Iudæis deficerent. Hæc autem Herodis Ascalonitæ tempore, sub quo Christus natus est, ab Iudæis prorsus ablata fuisse, per eorum scripturas probatum est. Aduentus ergo Messiæ tempus iam præteriisse, Messiamq; ipsum iam uenisse, certum est. Maior huius rationis propositio per ea quę dicta sunt, liquido patet. Cum enim Iacob per spiritum sanctum in benedictione Iudæ dixerit, Mosesq; eodem spiritu plenus, in lege scripserit, Quod sceptrum & scriba de Iuda non recederent, donec Silo ueniret. Sceptrumq; & scriba secundum ueterum Talmudistarum expositiones, sit collegium Sanhedrin, id est septuaginta unius Iudicum, ac ipsum cõsistorium Gazith, id est dolatum de lapidibus scilicet politis atq; angularibus constructum. Silo autem non sit nisi Messias, ut per eorũdem scripturas iam probatũ est. Cumq; ipsorum Sanhedrin collegium ac iudicandi potestas per quadraginta fermè annos ante templi secundi euersionem (ut ostensum est) perdita fuerint: necessariò profecto sequitur, apud omnes qui rationum consequentias non prorsus ignorant, aut Messiam circa tempus illud omnino uenisse, aut Iacob & Mosem penitus mentitos fuisse. Sed cum postremum nemo uel eorum uel nostrum concederet, primum concedant, necesse est. Nam cum prophetia dicit, Non recedet sceptrum de Iuda, & scriba de medio pedum eius, donec ueniat Silo, id est Messias. Perinde certè est, ac si diceret, Quando recedent sceptrũ & scriba de Iuda, tunc ueniet Silo שילה hoc est Messias, ponitur enim ה loco uau. Hoc enim frequens est in scriptura Hebraica, & שיל proprie filiũ significat, & est sensus: Donec ueniat filius eius, scilicet Iudah. Hæc Rabbi Dauid kimhi. Hæc autem propositio cum cõditionalis propositionis uim habeat, ex cuius antecedentis positione, sequitur necessariò consequentis positio: consequens necessariò est, eo tempore quo sceptrũ & scriba ab Iudæis recesserunt, ipsum Silo, id est Messiam, uenisse.

Quòd deficiente Iudæorum sceptro, & miracula quoque templi pariter defecerint. Caput VIII.

CAPNIO.

HAc igitur de causa arbitror, & miracula tẽpli unà cũ sceptro defecisse. GAL. Recte quidem arbitraris. Quemadmodum enim Iudæi anno ante templi secũdi excidium 40. ut multifariàm iam probatum est, sceptrum omnino amiserunt, ita eodem quoq; tempore miracula templi unà cum sceptro perdiderunt. Vt multis in locis ipsius Talmud manifestè habetur. Sed in primis in libro qui dicitur, יומא yoma, id est dierum, in capite, quod incipit טרח בקלפי Tereph bekalpi. Vbi ita legitur, Tradiderunt Rabbanan, id est magistri. Quod quadraginta annis in quibus Simeon Iustus ministrauit, fuit sors nominis Domini ascendens in dexteram. Ab illo autem tempore quandoq; in dexteram, quandoque in sinistram ascẽdebat. Erat quoq; לשון של זהורית מלבין id est, lingua splendoris albescẽs. Ex eo autem tempore quandoq; lingua illa albescebat, quandoq; non. Lumen etiã uespertinum semper ardebat. Ex tunc autem aliquando ardebat, aliquando extinguebatur. Ignis quoq; præparationis, id est, qui in altari Domini semper ardere debebat, semper ualidus erat, nec oportebat ligna ibi apponere, exceptis duabus assellis, ad complendum appositionis mandatum. Ex tunc uero quandoq; ualidus erat, quandoq; non, & tamen sacerdotes nunquam cessabant tota die ligna apponere. Immissa adhuc erat benedictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum. Ita quòd cuicunq; sacerdoti proueniebat quãtum oliua, comedebat & saturaba-

turabatur, & erant quibus supererat. Ex eo autem tempore immissa fuit maledictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum, & omnibus sacerdotibus inde proueniebat quãtum una faba. Honesti uero retrahebant ab eo manus suas, & gulosi tolerabant. Hæc ibi. Vbi sic etiam immediatè sequitur, Tradiderũt Rabbanã, id est magistri, quod eo anno quo mortuus est Simeon iustus, dixit eis, In anno isto ego moriar. Dixerunt ei, Vnde hoc scis? Ait eis, Omni tempore quo intrabam in sancta sanctorum, assimilabatur mihi senex albis indutus, qui mecum intrabat, mecumq; exibat. Hodie autẽ apparuit mihi senex unus nigris amictus, qui ingressus est mecum. Postea infirmatus diebus septem, mortuus est. Cessaueruntq; fratres eius sacerdotes ex illa hora benedicere in nomine Domini. Hæc traditio. Ex qua magnum sumitur ueritatis argumentum, quod Simeon iustus præsciuerit se moriturum (ut refert Euangelium) quia uidit Christũ Domini. Hoc autem isti in figmẽtum quoddam mendacij (sicut dictum est) commutarunt. Ibidem præterea sic legitur, Tradiderunt Rabbanan, quòd quadraginta annis ante destructionẽ domus, id est templi, non fuit sors in dextera ascendens, nec fuit lingua splendoris in albedinem conuersa, nec lumen uespertinum fuit ardens. Erantq; portæ tẽpli aperientes se ipsas, donec increpauit eas Rabban Iohanan filius Zaccai, & dixit, Templum templum cur destruis te ipsum? Scio enim de te, quòd finis tuus erit destructio. Nam super te prophetauit Zach. ii. פתח לבנון דלתיך והאכל אש בארזיך Hoc est, Aperi libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. In Talmud insuper Ierosolymitano sic ad uerbum dicitur, Omnibus diebus quibus fuit Simeon iustus ministrãs, erat sors nominis Dei ascendens in dexteram, & lingua splendoris albescens, lumenq; uespertinum semper ardens. Quadraginta uero annis antequam domus Domini destructa esset, extinguebatur lumẽ uespertinum, & lingua splendoris rubescebat, ut sanguis, & sors nominis Dei in sinistra ascendebat, portæq; templi cum uesperę clauderentur, de nocte seipsas aperiebant, ueniẽtesq; mane apertas inueniebant. Dixitq; Rabban Iohanan filius Zaccai, חיכל חיכל למה אתה מבדילנו יורעין אנו שסופך ליחרב ועליך נתנבא זכריה פתח לבנון דלתיך והאכל אש בארזיר Id est, Templum templũ cur tu separasti nos, scilicet à te? Scimus nos, quòd finis tuus ad uastationẽ erit, & quòd super te prophetauit Zach. xi. cap. dicens, Aperi libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. In Talmud deniq; Babylonico, in cap. שבעתימים Id est, septem dies. Ita legitur, Tradiderunt Rabbanan, id est magistri, quòd decem signa facta sunt in domo sanctuarij. Non enim abortiuit mulier propter nidorem carnium sanctuarij. Neq; caro sanctuarij ferebant unquam. Neq; uisa fuit musca in macello templi. Neq; contigit accidens sacerdoti magno in die propitiationis. Neq; inuẽta est corruptio in manipulo, aut in duobus panibus, aut in panibus facierum. Stantes angusti erant, procidentes uero ut adorarent spacioli erant, licet à domo propitiatorij per unde cim ulnas retracti essent. Nunquam nocuit serpens neq; scorpius in Ierusalẽ. Nec unquam dixit homo proximo suo, angustus est mihi locus manendi in Ierusalem. Nunquam pluuiæ extinxerunt ignem lignorum præparationis. Neq; uentus unquam uicit columnã fumi. Quamuis enim omnes uenti qui sunt in mundo in eam flarent, non tamen poterant eam deuiare, ne rectè sursum ascenderet. Et plus non ibi. Traditio enim est, quòd Rab. שמעיה Semaya dixit, quòd fragmenta uasorũ fictilium à locis suis absorbebantur. Cineres quoq; altaris interioris & candelabri à loco suo absorbebãtur, בל אלה בטלו ארבעים שנה קורם חרבן הבית שנאמר אותותינו לא ראינו ואין עוד נביא ולא אתנו יורע עד מה Hoc est, Omnia uero hæc cessauerunt per annos quadraginta ante destructionem templi: sicut dictum est Psalmo septuagesimo quarto, Signa nostra non uidimus, non est ultra prophe ta, neq; nobiscũ qui sciat, usq; quo. Hactenus traditio. Ex his igitur quæ dicta sunt, aperte patet, quòd deficiente Iudæorum sceptro, miracula quoq; templi pariter defecerint, tempore scilicet quo Christus passus est. Nam ut prætermissæ traditiones referunt, anno ante ipsius templi euersionem quadraginta miracula eiusdem

Miracula templi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

templi cessauerunt, eo quòd tunc ob Christi mortem templum illud sanctitatem suam perdiderat. In cuius rei signum, ipso Domino Iesu moriente, uelum ipsius templi in duas partes scissum est.

Secunda ratio sumpta ex templi secundi desitione, quod primi aduentus Messiæ tempus iam præterierit, eò quòd Messias ipse ante templi secundi euersionem uenturus erat. Caput IX.

CAPNIO.

SEcundam nunc adducas rationẽ, qua primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse probatur. GAL. Quoniam ratio hæc tota super Haggæi prophetæ uerba fundabitur, idcirco Haggæus ipse primum audiatur, ita 2. cap. dicens, ורוחי עמד בתוככם אל תיראו ׃ כי כה אמר יהוה צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה ׃ והרעשתי את כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יהוה צבאות ׃ לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות ׃ גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר יהוה צבאות ובמקום הזה אתן שלום נאם יהוה צבאות ׃ Hoc est, Et spiritus meus erit stans in medio uestri. Ne timeatis, Quoniam sic dicit Deus exercituum, Adhuc modicum unum est, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, uel desertam, & commouebo omnes gentes. Et uenient cum desiderio omnes gentes. Et replebo domum istam gloria. Dixit Deus exercituũ, Meum est argentum, & meum est aurum, dixit Deus exercituum, Magna erit gloria domus istius nouissimæ, magis quàm primæ, dixit Deus exercituum, Et in loco isto dabo pacem, dixit Deus exercituum. Hanc prophetiam sicut & cæteras quę aduẽtus Messiæ tempus determinate prænunciabant, recentiores Iudęorum multifariam corrumpere nituntur, ipsam ostendere uolentes de Messia minime intelligẽdam esse. Sed facile eorum calumniæ per Talmudistarum expositiones redarguũtur, qui in ea de Messia sermonem fieri expresse aiunt. Nam in libro Sanhedrin, in capite Helec, sic ad uerbum dicitur, Rabbi Akiba exponebat, Adhuc unum modicum est, & ego commouebo cœlum & terram, & adducam desiderium cunctarum gentium. De diebus Messiæ & de rege Messia, & de tempore quod fuit, post destructionem primæ domus. Alia expositio, Adhuc unum modicum est. Modicũ scilicet regni uenturi Israel post destructionem prioris domus. Et post illud regnũ, Ecce ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam & omnes gentes. Et postea ueniet Messias. Hæc omnia ibi. Vbi per duas ueterum Talmudistarum expositiones, palàm ostenditur, prophetiam hanc de Messia debere intelligi, quẽadmodum & nos ipsam intelligendam esse ducimus. Quod neq; mirandum est. Nam si alia nõ sit fides nostra, quàm prophetarum, necessarium certè fuit, priscos Hebræorum doctores, prophetias quæ de Messia loquuntur, rectè exponere uolentes, in earum expositionibus nobiscum conuenire. Quæ quidem expositiones & si à Rabbi Selomone improbentur, ambæ tamen ueræ sunt. Quandoquidẽ Messias ipse uenit post modicum illud regni Machabæorum, Herodis Ascalonitę tempore, ut in superiori ratione latissime patuit. Omissis igitur iuniorum Iudæorum calumnijs, prophetiam istam iuxta priscorum sententiam explanãtes, per tria potissimum quæ in ea ponuntur, aduentus Messiæ tempus iam præterisse, probabimus. Et primum quidem, quia dicit, Adhuc modicum unum est, id est iuxta Rabbi Akibæ glossam, Adhuc usq; ad Messiæ reuelationem modicum tempus restat. Si igitur iuxta Iudæorum nostri seculi errorem, primus Messiæ aduentus adhuc expectandus esset, sequeretur sanè quòd falsum propheta insinuauerit, cum dixit, Quod tunc usq; ad Messię aduentum modicum temporis reliquum esset. Ab eo enim tempore quo hæc prophetia prolata fuit, plures quàm bis mille transierũt anni. Quare ex prima huiusce prophetiæ particula necessariò infertur, primi aduentus Messiæ tempus iam præterisse. Quod deinde ex eo quoq; ostenditur, cum ait,

Rationes.

Et

Et replebo domum istam gloria. De secunda etenim Dei domo, quæ post Babylonicæ captiuitatis reditum erigenda erat, prophetam locutum fuisse, nemini dubium est. Quæ gloria præsentiæ Messiæ replenda erat. Ergo domo illa adhuc stante, Messias uenturus erat. Sed cum ea domus anno post Christum passum 42. funditus à Tito Romani exercitus duce, diruta sit, constat certè aduẽtus Messiæ tempus iam præteriisse. Id ipsum demum & per ea quæ his in eadem prophetia subijciuntur, apertius patet. Cum enim inquit, Magna erit gloria domus istius nouissimæ, magis quàm primæ, de secunda Dei domo (ut dictum est) propheta loquebatur, ad cuius ædificationem populum inducere uolebat. Videns nanque Deus eos qui eiusdem templi structuræ incumbebant, adeo remisse procedere, ut aut opus inchoare non auderent, aut ab incœpto desistere uellent, ad illos Haggæum prophetam misit. Qui ut eos ad operis inchoationem atq; perfectionem induceret, mysterium eodem in templo consummandũ, illis prædixit. Et inter cætera prophetauit, quòd domus illa Dei ultima quæ construenda erat, maiorem habitura esset gloriam, quàm prima illa quæ à Selomone erecta fuerat. Dicant igitur Iudei, in quo huiusce gloriæ maioritas quàm domus hæc ultima habitura erat, constitit? Respondet Rabbi Selomo, Quod licet secundum quosdam quidem in ædificij magnitudine, secundum quosdam uerò in temporis duratione maioritas huius gloriæ constiterit, ipse tamen in utroq; eam constitisse asserit. Nam & Herodis ædificio qui templum illud ultimum instaurauit, nullum unquam simile uisum fuit, & templum ipsum secundum, decem plusquam primum durauit annos. Cum primum quidem quadringentis & decem, secundum autem quadringentis & uiginti (ut ipse dicit) perstiterit annis. Sed hoc profectò postremum nullius esse momenti, ex his maximè apparet. Tum quia si templum secundum (ut ipse ait) decem diutaxat annis primum superasset, ualde absurdũ uideretur, prophetã de tam paruo tempore mentionem fecisse, cum præsertim uerba quibus usus est, magnam præ se ferre excellentiam uideantur. Tum etiam quia & si pluribus etiam quàm decem permansisset annis, cum tamen pluries uiolatum fuerit, illa maior temporis duratio, non illi ad honorem & gloriam, sed magis ad dedecus accessisset. Nam primo quidem ab Antiocho profanatum fuit, qui & uasa Dei quę in ministerio erant, uastauit, & Iouis olympij simulachrum eodem in templo posuit. Deinde uero à Pompeio, qui Hircano & Aristobolo Alexandræ Iudæorum reginæ filijs, de imperio dimicantibus, Ierosolymam ueniens, capta urbe, & eodem templo reserato, usq; ad sancta sanctorum accessit. Caesius præterea anno septimo Cleopatræ Iudæa capta, templum ipsum spoliauit. Quare temporis illa duratio qua secũdum templum dicitur excessisse primum, non ei in gloriam, sed potius in opprobrium attribuenda est. Nec de ædificij amplitudine aut pulchritudine dictum R. Selomonis uerificari potest, cum inter templum primum & secundum nulla potuerit esse comparatio. Nam de primo quidem in 2. libro Parali. cap. 3. ita scribitur, ראת הבית חגדול חפה עץ ברושים ויחפהו זהב טוב ויעל עליו תמרים ושרשרות ׃ ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת וזהב זהב פרוים ויחת את הבית הקורות הספים וקיריתיו ודלתותיו זהב ויפתח כרובים על הקירות Quę uerba sic interpretantur, Et domus magna tecta fuit ligno abiegno. Texitq; illud auro optimo, & eleuauit uel sculpsit super illud palmas & cathenulas. Et operuit domũ lapide precioso ad decorem. Porro ipsum aurum, aurum purissimum. Texit etiam domũ, trabes, postes, & parietes eius, ac ostia eius auro. Et sculpsit Cherubim in parietibus. Itẽ de eodem templo in 3. Reg. 6. sic dicitur, ואת כל הבית צפה זהב עד תם כל הבית וגם כל המזבח אשר לדביר צפה זהב Id est, Et totam domum operuit auro, usq; ad consummationem totius domus. Et totum altare oraculi texit auro. Et post pauca ita subiungitur, ואת קרקע הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון Hoc est, Pauimentũ domus operuit auro intus & foris. Adhuc de ipsius primi templi gloria in libro ירבית חסיא יומא, id est dierum, in capite שבעת ימים Id est, Septem dies, fertur Rabbi Hassaya, ita dixisse, Cum ædificaret Selomo domum sanctuarij, plãtauit in ea omnia ge-

Gloria secundæ domus.

Duratio templi 1. &c.

Templum quo ties profanatũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nia genera fructuum ex auro, producebanturq; fructus tempore suo. Cumq; uentus flaret in eos, defluebant: sicut dictum est Psalmo septuagesimo secundo, Contremiscet ut libanus fructus eius. Et de ipsis erat procuratio sacerdotibus. Quando autem intrauerunt gentiles in templum, siccæ factę sunt arbores scilicet aureę: sicut dictum est Nahum primo capite, Et flos uel germē libani elanguit, uel emarcuit. Hæc ibi. Quæ etsi metaphoricè dicta sint, maximè tamen ad propositum faciunt. Ex his igitur colligi potest, quanta fuerit primi templi gloria. Quare ut in primo Ezræ libro, capite quarto legitur, expleto templi secundi opere, plurimi sacerdotum atque aliorum, qui primum templum uiderant, cæteris exultantibus, lachrymabantur, quòd templum illud secundum respectu primi, nihil pene esset. Vasa quoque ferè omnia quæ in primo templo aurea fuerant, in secundo facta sunt ænea. Vt Talmudistæ referunt. Nec de Herodis opificio, & si (ut Iosephus ait) ingens fuerit, dictum ipsius Rabbi Selomonis ueritatem habet. Cum Herodes neq; in diuitijs, neque in potestate, neque ulla in re cum Selomone conferri ualuerit. Nec etiam dici potest, quòd illa gloriæ maioritas, qua secūda Dei domus primam excedere debebat, ipsius loci sanctitas fuerit. Cum ut aiunt Talmudistæ, inter cætera sanctitatis primi templi indicia, quæ in secundæ defuerunt. Nec ignis qui in primo templo de cœlo descendens, holocausta comburebat, in secundo unquam descendere uisus sit. Nec gloria Dei quæ in primo templo in sancta sanctorum inter Cherubim apparere solebat, in secundo unquam apparuerit. Nec spiritus sanctus qui in primo templo ad loquendum cum prophetis sæpissimè ueniebat, in secundo uenire solitus fuerit. Quæ omnia per Talmud optimè probantur. Nam in libro Sanhedrin Ierosolymitano in cap. אלו חן תגרלין Ellu hen haggolin, id est, isti sunt captiui, sic dicitur. Ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in ultimo templo, quæ in primo fuerunt. Et unde probatur? Ex eo quod dictum est Haggæi primo capite, עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד אמר יהוה Hoc est, Ascendite in montem, & afferte lignum, & ædificate domum, & contentabor in ea, & honorabor, Dixit Deus. ואכבד Veeccabda, id est & honorabor, uel honorabo scilicet eam, diminute scriptum est, sine litera ה he, quæ quinque designat, ad significandum quinque res, in quibus sanctuarium ultimum fuit à primo diminutum. Videlicet ignem, arcam, אורים ותומים urim uethumim, id est lumina & simplicitates, hoc est, rationale iudicij, oleum unctionis, & spiritum sanctum. Glossa autē Rabbi Selomonis super uerbo ואכבד Veeccabda, id est & honorabo eam, sic dicit, Deest hic litera ה he, quæ quinque significat, ob quinque res quæ in secundo templo defuerunt, & in primo fuerunt, uidelicet אורים ותומים Vrim uethumim, id est lumina & simplicitates, hoc est rationale iudicij, & arca, & ignis, & diuinitas, & spiritus. Item in libro יומא yoma, id est Dierum, sic legitur, Dixit Rabbi אחא Aha. Quid est quod in uerbo ואכבד Veeccabda deest litera ה he. Quia per ipsam designantur quinque res, quæ fuerunt in primo templo, & defuerunt in ultimo. Hæ autem sunt arca cum propitiatorio, cherub, ignis, שכינה sechina, id est diuinitas siue Dei gloria, spiritus sanctus, & urim uethumim, hoc est lumina & simplicitates, id est rationales iudicij. In Midras quoque Sir hasirim, id est in expositione Cantici canticorum, super illud octauo capite dictum, אחות לנו קטנה ושד ים אין לה Id est, Soror nobis parua, & ubera non sunt ei. Ita dicitur, Soror nobis. Isti fuerunt ascedentes de captiuitate. Parua, quia fuerunt inopes in exercitibus. Et ubera non sunt ei. Hæc sunt quinque res, in quibus ultima domus extitit à prima diminuta. In libro insuper יומא yoma sic dicitur, In sanctuario secundo non fuit arca. Traditio enim est, quòd ex quo abscissa est arca, abscissa est cum ea urna mannæ, & lenticula olei unctionis, & uirga Aharon, & amigdalæ eius, & flores eius, & capsella quam miserunt Philistæi munus Deo Israel: sicut dictum est 1. Reg. 6. Et omnia uasa quæ reddidistis ei pro delicto, ponite in capsella ad latus eius. Cū igitur Haggæus propheta dixerit, gloriam domus Dei ultimæ maiorem quàm primæ futuram fuisse, domusq; prima tantæ glorię copia fulserit, ut nec in unā quidē re do-

Quinq; res defuerunt in templo secundo.

re domus secunda illi comparari potuisset. Necessario dicendum est, maiorē hanc gloriam, quam domus Dei ultima magis quàm prima habitura erat, aliā non fuisse, quàm Messiæ præsentia, qua ipsa domus ultima plusquam prima honorari debebat. Nam si maioritas hæc gloriæ, neq; de tēporis duratione, neq; de opificij excellentia, neq; de diuitijs, neq; de sanctitate (ut probatum est) intelligi potest, de Messiæ præsentia intelligatur, necesse est, cum nulla alia assignari possit. Quare alterum de duobus concedi oportet, aut Messiam templo secundo adhuc stante, uenisse, aut prophetam falsa uaticinatum fuisse. Sed cum ultimum absurdum ominino sit, primum necessario concedendum est. Ex huius igitur prophetiæ uerbis palàm est, primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse. Quoniam templo secūdo adhuc stante, uenturus erat, quod tamen ita in urbis Ierosolymæ excidio, per Titū Vespasiani filiū euersum fuit, ut ne lapis quidē super lapidē in eo remāserit.

Obiectionis Iudæorum confutatio, & prophetiæ ipsius Haggæi catholica explanatio, iuxta ipsorummet glossat, ac rationis supradictæ confirmatio per leremiam. Caput. X.

CAPNIO.

IVdæi nostri temporis cum sint durissimæ ceruicis, omniumq; obstinatissimi, cōtra ea quæ dixisti, sese opponentes, aiunt: Cum propheta dicat, Adhuc unū modicum est, & ego commouebo omnes gentes. Et postea subdat uerba, quibus Messiæ aduentum iam præteriisse ostendere conatus es. Ex ipsis eiusdem prophetę uerbis, satis apertè apparet, quòd omnes commotiones istæ aut Messiæ aduentum præcessuræ erant, aut circa eius natiuitatem fieri debebant. Sed cum notum sit, huiusmodi commotiones nondum factas fuisse, consequens planè est, nec prophetiam hanc adhuc impletam esse, nec dum Messiā ipsum aduenisse. Quare per eorum scripturas ipsos in hoc falsiloquos omnino esse, ostende. GAL. Has igitur omnes de quibus propheta loquitur, commotiones, circa Iesu Nazareni ortum, etiam secundum eos, fieri contigisse, probabimus. Nam si prophetiam hanc etiam iuxta eorum expositiones, explanare uoluerimus, ipsam totam tempore Domini nostri Iesu Christi adimpletam fuisse, comperiemus. Quam ob rem notādum est, quod cum pauloante Haggæus ipse Zorobabeli Iudæorum principi, & Iehosuæ Iehosedac pontifici, hęc inter cætera dixisset: Et nunc confortare Zorobabel dicit Deus, confortare & Iehosua fili Iehosedac sacerdos magne. Postea quasi rationem reddens, huiusce prophetiæ uerba subiecit, dicens: Spiritus meus erit stans in medio uestri, id est secundum glossam Rabbi Selomonis, Ego ponam, uel descēdere faciam spiritum meum super prophetas uestros. Ne timeatis. Quoniam sic dicit Deus exercituum, Adhuc unum modicum est, id est secūdum expositionem Rabbi Akibæ, quem עקיבא Akiua uocant. Adhuc breue tempus restat usque ad Messiæ aduentum. Et ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes. Rabbi Selomo & Rab. Dauid quamuis prophetiam hanc modis quibuscunque possunt à uero sensu extorquere contendant, ut ipsam de Messia non intelligi, ostendant, ueritatem tamen non omnino tacere potuerunt. Nam Rabbi quidem Selomo dixit, cœlum & terram & reliqua miraculis commouenda fuisse, quibus Deum ipsum in templo illo secundo esse, omnes intelligerent. Rabbi uero Dauid & si commotiones illas metaphoricè intelligendas esse dicat: quod quidem falsum esse, ex eo uel maximè patet, quòd propheta in tota hac prophetia non metaphoricè, neque parabolicè, sed aperto sermone loquatur. Ait tamen se in libro Iosephi scriptum inuenisse, maximum terræmotum tempore Herodis Ascalonitę in Iudęa factum fuisse. Gentes quoque commotas fuisse, sic intelligēdum esse inquit, Quod Deus eorum corda commouerit, ut à locis suis mouerentur, & ad uidendam huius templi gloriam uenirent, & non quidem manibus uacuis, sed cum suis desideratis rebus. Quæ quidem omnia neque à ueritate pror-

Universidad de Deusto
Biblioteca

te prorsus aliena putanda sunt, ut mox in nostra expositione uidebitur. Dicimus ergo, cœlum & terram, miraculis ac prodigijs (ut R. Selomo exponit) circa Christi natiuitatem commota fuisse, dum & in cœlo & in terra plurima ac maxima uisa fuere miracula. Nam in cœlo quidem (ut omittam tres soles, qui circa Augusti tempora, sub quo Christus natus est, Romæ simul exorti, paulatim in eundem orbem coierunt) mox Christo nato, noua ac mirabilis stella illa apparuit, quæ ab extremis regionibus ad eius ortum tribus regibus ducatum præbuit. De qua Chalcidius super Timæum Platonis: Stella illa (inquit) non fuit morbos aut mortem denuncians, sed aduentum uenerabilis Dei. Quam cum Chaldæorum quidam uiri profectò excellentes, & in rerum cœlestium scientia admodum experti, inspexissent, recentis Dei ortum quæsisse dicuntur. Terra quoq; tunc mota fuit, non solum portentis, quæ eisdem fermè temporibus toto orbe facta sunt, bobus scilicet loquentibus, serpentibus per aera uolantibus, pueris ex matrum uteris uerba quædam proclamantibus, fœminisq; in masculinum sexum mutatis: ac Romæ eodem die quo Christus ipse natus est, fonte olei è terra abundè emanante, atq; in Iudæa de cuius terra specialiter propheta loquitur, ingenti terræmotu facto. Verùm ob uictoriam quoque quam Romani ubiq; terrarum obtinuerunt. Tunc igitur terra, tunc mare, hoc est maris insulæ, tunc & omnes gentes commotæ sunt, quãdo Christo nascente, edicto à Cæsere Augusto egresso, ut uniuersus describeretur orbis, singuli in ciuitatem suam proficiscebantur. Deinde propheta subdit, Et uenient cum desiderio cunctæ gentes, id est iuxta R. Dauid glossam, Et uenient ad adorandum cum desideratis rebus suis. Quod nunquam in secundo templo factum legitur. Id ergo de tribus illis regibus magis intelligi oportet, qui ab oriente cum muneribus Christum adoratum uenerunt, quemadmodum prænunciauerat Esaias 60. capite dicens, בלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו Hoc est, omnes de Sabba uenient, aurum & thus deferent, & laudes Dei nunciabunt. De quibus alibi latius dicemus. Post hæc sequitur in prophetia, Et replebo domũ istam gloria. Quod ut Rabbi Akiba exponit, de Messia intelligitur, cuius præsentia templum secundum illustrandum erat. Quod & Malachias quoq; apertius eodem tempore prædixit, dum ita cap. tertio Hebraicè ait, הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יהוה צבאות Id est, Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meam. Et statim ueniet ad templũ suum Dominus, quem uos quæritis, & angelus fœderis, quem uos uultis. Ecce uenit ait Deus exercituũ. Vbi Malachias de secundo quoq; templo locutus est. Per tria ergo quæ ponit, Messię aduẽtum parum tunc distasse, significauit. In eo enim quod Ecce dicit, rem quasi præsentem ostendit. In eo uero quòd statim ait, tempus admodum propinquum innuit. In eo autem quòd postremo, Ecce uenit, replicauit, tempus aduẽtus eius quàm breuissimum assignauit. Dixit autem ad templum suum, ut duplicatè quę Iudæi negaturi erãt, ostenderet. In hoc enim & eius diuinitatẽ insinuauit, nisi enim Messias Deus futurus fuisset, frustra eum ad templum suum uenturum dixisset. Et aduentus eius tempus præfixit, cum stante templo illo, ipsum aduenturum prædixit. Vbi Iudęorũ nostri temporis refellitur error, qui asserunt Messiã cum uenerit, & templum desolatum, & eos in captiuitate dispersos inuenturum. Sed ad Haggæum reuertamur, qui ne de temporali gloria quam templum illud secundum habiturum erat, se locutum crederent, hęc subiecit: Meum est argentũ, & meum est aurum, dixit Deus exercituum. Quasi diceret: Non argenti & auri copiã me in gloriam æstimare putetis, cum hæc ubicunq; sint, mea sint. Non ergo de temporali gloria propheta loquebatur, sed de spiritali, qua ob ipsius Messiæ præsentiam, templum illud replendum erat. Quare & subdidit, Magna erit gloria domus huius nouissimæ, magis quàm primæ. Quod de miraculis quoq; quę Messias sua diuina uirtute in templo illo secundo facturus erat, nedum de ipsius præsentia intelligendum est. In hoc enim uel maximè secundi templi gloriam longè maiorem,

Portenta circa Christi ortum contingentia.

rem, quàm primi extitisse, constat. Quòd Deus in primo quidem templo per prophetas populo loquebatur: in secundo uerò per seipsum locutus est, per seipsum turbas docuit, per seipsum miracula fecit. Et notanter domus huius nouissimæ dixit, & non secundæ. Vt inde palãm innotesceret, tertium templum ædificandum non fuisse, templumq; quod per Messiam construendum erat, non materiale iuxta iuniorum Iudæorum errorem, sed spiritale futurum fuisse. Illud quoque quod postremo addidit, Et in loco isto dabo pacem: de temporali pace intelligi non potest, cum ab ipsius templi initio, usq; ad eius finem, uarijs semper bellorum ærumnis Iudæi ab alijs gentibus affecti fuerint. Quare de spirituali pace, quam Messias daturus erat, intelligendum est. Quod Rabbi quoq; Akiba sentit, ut in libro Sanhedrin capite Helec, liquido patet. Quæ cum ita sint, satis clarum atq; perspicuũ est, quod non obstante Iudæorum obiectione, Messias ante secundi templi excidium uenturus erat. Quod ex eo quoque necessario elicitur, quod Iere. 30. cap. legitur, si Targum, id est translatio Chaldaica quæ eo in loco habetur, diligenter inspiciatur. Ieremias igitur sic ibi ait, הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תילה וארמון על מישפטו ישב ויצא מהם תורח וקול משחקים ורבתים ולא ימעטו וכבדתים ולא יצערו וחיו בניו כקדם ועדתו לפני הכון ופקדתי על כל לוחציו והיה אדיריו ממנו וממושלו מקרבו יצא והקרבתיו וגשׁ אלי כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה Hoc est, Ecce ego conuerto conuersionem, uel requiettionem tabernaculorum Iacob (quod sub Zorobabel impletum est) & tabernaculorum ipsius miserebor. Et ædificabitur ciuitas super excelso suo, uel super aggere suo. Et armon, id est basilica, siue templum secundum iudicium suum sedebit. Et exibit ex eis laus, uel confessio, & uox ludentiũ. Et multiplicabo eos, & non diminuẽtur. Eruntq; filij eius, sicut antiquitus, & cœtus eius coram me permanebit. Et uisitabo super omnes oppressores eius. Et erit dux eius ex eo, & dominator eius de medio eius egredietur. Et appropinquabo, uel applicabo eum, & approximabit, uel adhęrebit, uel cõiungetur mihi. Quis enim est iste obligans cor suum, ut adhæreat, uel coniungatur mihi, dixit Deus? Hæc omnia idẽ propheta. ea autem uerba, Et erit dux eius ex eo, & dominator eius de medio eius egredietur, Rabbi Ionathas ita in Chaldæũ uertit, וייתרבא מלביהון מנחון ומשׁ יהיהון מבניהון והגלי Id est, Et nutriet se, uel ungetur rex eorum ex eis, & Messias eorum de medio eorum reuelabit se. Ex prædictis igitur Ieremię uerbis, si quis diligenter attendat, apertè datur intelligi, quod quando filiorum Iudæorum qui à captiuitate Babylonica reuersuri erant, templumq; ac ciuitatem condituri, status fuisset, sicut antiquitus fuerat, quod Machabæorum tempore fuit, tunc nasciturus, ac reuelandus esset Messias. Quod Targum manifestè ostendit, cum inquit, Et Messias eorum de medio eorum reuelabit se. Quod quidem post diuinæ & humanæ naturæ unionem, quæ in Messia fieri debebat, futurum fuisse, propheta manifestat, cum in persona Dei dicit, Et applicabo eum, & adhærebit, uel coniũget se mihi. Ex quibus aduentus eius tempus iam præteriisse, certum est.

Quòd prope finem secundi templi natus est Messias. Caput XI.

CAPNIO.

ETsi optimè quidem per Iudæorum scripturas, Messiam templo secundo adhuc stante, quod Titus funditus euertit, uenturum fuisse, ostenderis: quia tamen quo tempore, templo illo durante, uenturus fuerat, nihil determinate dixisti, cum neque prophetæ quos induxisti, neq; Iudæorum expositiones quas attulisti, id præcise asserant. Ideo rem perutilem facies, si ad planiorem huiusce ueritatis expressionem, tum per prophetarum, tum per Talmudistarum testimonia, quo'nam tempore templo secundo adhuc persistente, Messias ipse aduenturus erat, aperueris. GALATINVS. Certum est mi Capnio, Messiam ipsum etiam secundum eos, prope finem templi secundi non modò aduenturum fuisse, uerumetiã adue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nisse. CAPNIO. O rem ad conterendam Iudæornm nostri temporis duriciem, maximè opportunam. Potest'ne igitur quod ais, per eorum probari scripturas? GAL. Potest utique, & per propheticas & per Talmudisticas. Et primum quidē per propheticas. Isaiam igitur audiamus, ita capite ultimo dicentem, בטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה ותמליטה זכר ׃ מי שמע כזאת ומי ראה כאלה Hoc est, Antequam parturiat, pariet, antequam ueniat partus ei. Et peperit masculum. Quis audiuit sicut hoc? Quis uidit sicut istas? Quam quidem prophetiam haud secus, ac Iudæorum doctores exponant, exponendam duco. Rabbi nanque Moses Hadarsan in פירוש Perus, id est, in glossa Hebraica sic eam exponit, קודם שגולד מוליך ישראל בגלות האחרון גולר הגואל Id est, Antequam natus esset, qui redegit Israel in nouissimam seruitutem, natus est redemptor. Per hanc igitur glossam manifestum est, ante Titi natiuitatem, qui Iudæos in hanc ultimam reduxit captiuitatem, templumq; atq; urbem Ierosolymam solo æquauit, natum fuisse Messiā. Rabbi autem Ionathas Vzielis filius, in Targum, id est in Chaldaica tralatione ita eandem prophetiam exponit, עד בלא ויתי לה עקא תהפריק ועד בלא ויתי לה ורוא בחבלין יהגלי מלבא מישיחא Hoc est, Antequam ueniat ei angustia, saluabitur, & antequam ueniant ei dolores partus, reuelabitur rex Messias. Ex quibus liquet, quòd Isaias in præmissa prophetia iuxta huius Chaldaici doctoris expositionem, mulieri parturienti Iudæos comparat, ob uehementem angustiam, quam in urbis eorum templiq; excidio à Romanis passuri erant. Quoniam ut ait Rabbi Semuel in Beresith Rabba super illud Geneseos trigesimo capite, dictum: In omni feruore ouium. In ea hora qua destructa est domus sanctuarij, clamauerunt Iudæi ut mulier parturiens: sicut dictum est Ieremiæ 4. cap. קול בחולה שמיעתי צרה כמו מבכירה Id est, Vocem tanquam parturientis audiui, angustiam ut primo parientis. Sed ante angustiam illam (ut exponit Rabbi Ionathas) nasciturus erat Messias, ac per eius mortem humanum genus saluandum. Prophetico igitur testimonio ostē sum est, circa finem templi secundi natum fuisse Messiam. Nunc per Talmudistas id ipsum probabimus. Legitur nāque in Beresith Rabba, id est, in expositione magna libri Geneseos, Quod dum Iudæus quidam ad excolendam terram boues arantes sequeretur, bos magnum dedit mugitum. Quem ut audiuit Arabs quidā, illac transiens dixit Iudæo, התר שוריך ואת בליו ואל תאחר בי חבלכם ואת קרשיבם הריב Hoc est, Solue boues tuos, & apparatum eorum, & ne tardes, quoniam templi uestri, & sanctuarij uestri uenit finis. Quo dicto, alteroq; boue mugiente, ait iterum Arabs, אעור שוריך ואת בליו וחבן עצמך בי גולר מלך מושית Id est, Liga boues tuos, & apparatum eorum, & præpara teipsum. Quia natus est rex Messias. Quod cum Iudæus audisset, miratus est, & dixit, מושיח גולר ומה שמו Hoc est, Messias natus est? & quod est nomen eius? Respondit Arabs, מנחם Menahem, id est, consolator. Iudæus iterum inquit, ורמה שם אביו Id est, Et quod est nomen patris eius? חוקיה Hoc est, Hezechias. Dixit quoque Iudæus, באי זה מקום Id est, Et in quo loco? Respondit Arabs, בבית להם יהודה Hoc est, In Bethlehem Iudæ. Hactenus traditio. Cui simile ferè habetur in libro Berachoth, id est benedictionum Ierosolymitano, in capite, חיה קורא Haya kore, id est, Erat legens, siue clamans. Et in Echa rabbeti, id est, in expositione planctus Ieremiæ, super illud, Quia elongatus est à me consolator. Vbi dixit Rabbi אבון Abō בוח לנו ללמוד מן התרגים וחלא מקרא מלא חוא רבתים וחלבנון באדיר יפול מה בתיב בתריה וייצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרח Id est, Quid nobis necesse est discere hoc ab Arabibus? quia iam textus clarus est. Hoc est enim quod scriptum est Esaiæ undecimo, Et libanus in robusto, uel per robustum cadet. Quid autem scriptum est immediate posteà? Et egredietur uirga de stipite Isai, & plantula de radicibus eius germinabit, uel fructificabit. Hæc ibi. Vbi libanus in uerbis Isaiæ templum intelligitur, quod per robustum, id est per Nabuchdonosor casurum erat. Quamuis autem hæc quæ in traditionibus præmissis recitantur, literaliter intellecta, fabulosa uideantur; ex ipsis tamen quatuor contra Iudæos nostri temporis eliciuntur conclusiones. Et prima quidem est, Quòd Messias natus est pauloante templi secundi euersionem. Secunda uerò, quod nomen Messiæ est מנחם Menahem, id est consolator, eo quòd humano generi consolationem attulerit. Tertia autem, quòd Messias sit Dei filius, eo quòd dicit nomen patris eius esse Hezechiam, quod Dei fortitudo interpretatur. Quarta postremo, quòd natus est in Bethlehem Iudæ. Ex quibus omnibus concluditur, Messiam circa finem secundi templi natum fuisse. Quod erat probandum.

Oppositionis Iudæorum improbatio, insaniæq; ipsorum redargutio, qui Messiam diu iam natum fuisse fatentur, sed nondum uenisse aiunt. Cap. XII.

CAPNIO.

RECentiores Iudæorum his autoritatibus conuicti, fatentur quidem, Messiam diu iam natum fuisse, eo quòd Talmudica testimonia per te nunc inducta, ipsum die illa qua templum dirutum fuit, natum asserant. Sed eum nondum uenisse aiunt. Hanc autem suam insaniam per ea etiam Isaiæ uerba, quibus Messiam ante templi urbisq; Ierosolymæ destructionem natum fuisse, optime probasti, uerā esse ostendere conātur. Et ex eo potissimum, quòd in Beresith Rabba, id est, in expositione magna libri Geneseos super illud Geneseos, trigesimo capite dictum, In omni feruore ouium, legitur Rabbi Semuelem dixisse. Vnde probas, quòd ipsa die natus est Messias, qua destructa est domus sanctuarij? Ex eo, quod dictum est Isaiæ sexagesimosexto capite, Dum parturiret peperit, dum ueniret dolor ei, emisit masculum. Quis audiuit sicut hoc? Quis uidit sicut istas? In hora enim qua domus sanctuarij destructa fuit, clamauit Israel ut parturiens. Et per hanc igitur Isaiæ autoritatem, & Talmudicas traditiones quas in præcedenti capite induxisti, iuniores Iudæorum probare nituntur, ea die natum fuisse Messiam, qua templum euersum fuit per Titum Vespasiani filium. Qua ex re inferunt, nos per easdem scripturas minime ostendere posse, Dominum nostrum Iesum Christum Messiā fuisse. Cum non ea ipsa die, qua templum corruit, natus fuerit, sed longe ante. GAL. Adhæc respondētes, primo quidem concedimus Messiam in præmissis Isaiæ uerbis ob omnimodam eius perfectionem masculum dici. Et quòd gens Iudaica eum peperit, cum de tribu Iuda secundum carnem natus sit. Sed die quo templum corruit, ipsum natum fuisse, omnino negamus, cum per annos circiter septuaginta quinque ante natus fuerit. Verbum enim illud טרם terem, in uerbis Isaiæ positū, nondum, uti recentiores Iudæorum accipiunt, sed ante significat. Ex quo patet, quòd cum non dum gens Iudaica parturiret, hoc est de templi destructione doleret, natus est Messias, sed antequam parturiret. Quod triplici ratione cōstat. Quarum prima quidem est prophetæ ipsius admiratio, sic dicentis, Quis audiuit sicut hoc? Quis uidit sicut istas? Si enim dum parturiret, peperisset, nihil mirabile extitisset, cum omnes fœminæ dum parturiunt, pariant. Vt ergo non sit frustra prophetæ admiratio, neque incongrua comparatio, concedere Iudæos oportet, ante templi ipsius euersionem Messiam fuisse natum. Secunda uerò ratio est, quòd dictio hæc Hebraica טרם terem, tam in eisdem Isaiæ uerbis, quàm omnibus ferè aliis in locis, semper pro קורם kodem quod antequam significat. Quod per Rabbi Kimhi excellentissimum apud eos uocabulorum expolitorem, optime patet. Sic enim in libro Serasim inquit: Beterem parturiret, peperit. Sensus enim huius dictionis טרם terem est, קורם kodem, id est antequam. Vt est illud in Semuele, hoc est, primi Regum tertio cap. טרם ירע את יחוח וטרם יגלח אליו רבר יחוח Hoc est, Antequam cognosceret Deum, & antequam reuelaretur ei uerbum Dei. Ibi enim טרם terem, pro קורם Kodem, quod idem est quod antequam, sumitur. Alias quoquè multas Rabbi Kimhi adducit authoritates, in quibus ponitur hæc dictio טרם terē, & semper in calce cuiuslibet ait, quòd terē non significat nisi kodē, quod

Rationes tres.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod idem omnino est quod antequã. Tertia demum ratio omniũ fortissima est, quòd tam glossa Hebraica R. Mosis Haddarsan, quàm Targum, hoc est Chaldaica translatio, dictionem hanc טרם terem, non pro dum, sed pro antequam (ut suprà uisum est) accipiunt. Ex quibus sequitur, quòd non in die destructionis templi, ut Iudæi delirant, sed ante (ut Christiani asserunt) natus est Messias. Deinde pro Talmudistarum traditionibus, qui ea die natum fuisse Messiam dicunt, qua templum dirutum fuit, dicimus, Quod tripliciter dies accipi solet. Primo quidem pro tempore, quo sol est super orizontem, quem astronomi diem artificialem uocant. Secundo uero pro 24. horarum capitur spacio, quem & naturalem diem appellãt. Tertio denique pro aliquo indeterminato tempore. Et tunc in fœminino duntaxat ponitur genere. Quo quidem modo sæpissime in sacra scriptura sumi reperimus. Et præsertim apud Isaiam innumeris pene in locis, dicentem, ביום ההוא id est in die illa, id est in tempore illo. Quod non nisi pro aliquo annorum curriculo accipi posse, certum est. Et sic diem accipiunt Talmudistæ, cum aiunt ea die natum fuisse Messiam, qua templum corruit. Nam & si templum illud quo ad structuram quidem, post Christum passum 42. permanserit annis, quo ad sanctitatem tamen, eadẽ hora qua passus est, destructum fuit. Tunc enim (ut alibi diximus) sanctitatem omnem suam perdidit. Idcirco ipso Christo moriente statim in huius signum, uelum eius scissum est à summo usq; deorsum. Cuius quoq; rei ipsa miraculorum cessatio potissimum fuit indicium. Nam ut alibi per eorum scripturas ostendimus, miracula quæ in templo fiebant, per quadraginta annos ante ipsius ruinam penitus defecerunt. Ex his igitur dictis clarũ est, non eodem die (ut Iudæi nostri remporis mẽtiuntur) quo templum euersum fuit, Messiam natum fuisse, sed ante ipsius templi euersionem. Vt iam probauimus. CAP. Si Messias (ut aiunt) eodem die quo tẽplum destructum fuit, in Bethlehem natus est, cum necubi adhuc apparuerit. Vbi igitur eum tamdiu latitasse dicunt? GALAT. Audi quæso ridicula quæ fabulantur. In Beresith enim Rabba, id est in expositione magna libri Geneseos, super illud trigesimo capite dictum, Et factum est in omni feruore ouium, sic ad uerbum legitur, Dixit Rabbi Semuel. Quod cum semel Elias bonæ memoriæ per uiam ambularet, in ipsa die qua domus sanctuarij destructa fuit, audiuit filiã uocis, id est uocem de cœlis clamantem, & dicentem, Domus sanctuarij sancta uadit ad destructionem. Quod cum audisset Elias bonæ memoriæ, opinatus est totum mundum fuisse destruendum. Iuit igitur, & inuenit filios hominum arantes, & seminantes, aitq; illis, Deus sanctus & benedictus contra mundum suum iratus est, uultq; domum suam destruere, atq; filios suos inter gentes seculi captiuare. Et uos de uita temporali curatis, & solliciti estis? Egressa est autem filia uocis, hoc est, uox cœlestis, dixitq; ei, חנח לחם שבבר גולר לישׂ ראל מושיע Id est, Dimitte eos, quia iam natus est Israeli saluator. Dixit Elias, Et ubi est? Ait uox, בבית לחם יחודה Hoc est, In Bethlehem Iudæ. Iuit ergo, & inuenit mulierem quandam, quę in ostio domus suæ sedebat, filiumq; eius sanguine cruentatum coram ea iacentem. Et dixit ei, Filia mea filium peperisti? Quæ ait, Etiam. Et dixit ei, Quid sibi uult, quòd iacet ita sanguine cruentatus? At illa dixit. Malum est maximum, ipsa nanque die qua natus est, domus sanctuarij destructa fuit. Qui dixit ei, Filia mea constans esto, & curam illius habeto. Magna enim erit salus Israeli per manum eius. Et mox illa animata est, & curam illius egit. Elias autẽ dimisit eam, atq; abscessit. Post quintũ uero annũ, dixit, Vadam, & uidebo saluatorẽ Israelis, utrũ nutriatur in forma Regum, an in forma angelorum ministerij Dei. Iuit itaq;, inuenitq; mulierem in ostio domus suæ stãtem. Dixitq; ei, Filia mea, in quo statu est puer ille? Quæ respondẽs, ait, Rabbi, non ne dixi tibi, quòd malum erat nutrire ipsum? In die enim qua natus est, destructa est domus sanctuarij. Neq; hoc solum, sed pedes habet, & non ambulat: oculos habet, & non uidet: aures habet, & non audit: os habet, & minime loquitur. & ecce quasi lapis iacet. Adhuc Elia loquente, flaueruñt super eum uenti à quatuor mundi angulis, duxeruntq; ipsum ad mare magnum. Elias autem

autẽ scidit uestimenta sua, depilauitq; sibi capillos, & clamauit, ac dixit, Heu perdita est salus Israel. Et egressa est filia uocis, id est reuelatio, dixitq; ei, Elia non est ita, ut ais: sed quadringentis annis morabitur in mari magno, 80. in ascẽsu fumi apud filios Koræ, & octuaginta annis in porta Romæ, & reliduo annorum reuertetur super omnes ciuitates magnas, usque ad temporis finem. Hæc omnia ibi. In libro etiam Sanhedrin, in capite Helec, ita quoque scriptum est, Rabbi Iehosuas filius Leui inuenit Eliam, & Rabbi Simeonem in horto uoluptatis, id est in paradiso stantes, & ait eis, Venimus ne ad seculum uenturum? Dixerunt ei, Etiam, si iste dominus uult. Dixit eis, Duos uidi, & uocem trium audiui. Glossa Rabbi Selomonis, Diuinitas (inquit) erat cum eis. Dixit quoque eis, Quando ueniet Messias? Dixerunt ei, Vade & quære ab ipso. Ait eis, Vbi moratur? Dixerunt ei, In porta Romæ. Et quod est signum eius? Sedet inter pauperes patiẽtes infirmitates. Glossa Rabbi Selomonis, id est inter leprosos. Nam & ipse quoque leprosus est: iuxta illud quod scriptum est Isaiæ quinquagesimo tertio, Et ipse plagatus est propter culpas nostras. Et iterum, Verè infirmitates nostras ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos reputauimus eum leprosum. Leprosi soluunt unum uulnus, & ligant aliud. Ipse autem deligat plagam unam, & religet aliam, nec uult aliter, ne retrahatur. Glossa Rabbi Selomonis, Messias autem unam plagam soluit, & abstergit, ac eam statim ligat. Et sic de alijs facit, & non soluit omnes simul. Veretur enim ne tardetur in ligando plagas omnes suas, si diceretur ei, Vt liberaret Israel. Iuit ergo ad eum (Glossa scilicet Rabbi Iehosuas ad Messiam) & ait ei, Salus super te Rabbi & Domine mi. Dixit ei, super te quoq; sit pax filii Leui. At ille dixit ei, Quando uenies Domine? Respondit ei, Hodie. Venit igitur ad Eliam, & dixit illi, Mentiens mentitus est. Dixit enim mihi, hodie se uenturum. Respondit ei Elias, Hodie scilicet si uocem eius audieritis. Hæc omnia ibi. Quæ quamuis uera nõ sint, nisi forte metaphoricè ac spiritualiter intellecta, contra Iudæos tamẽ optima sunt. Per ea nanque conuinci possunt, & Messiam iam diu natum fuisse, & eum olim Romæ fuisse. Ea quoque Isaiæ uerba, Ecce intelliget seruus meus, cum relíquis, usque ad quinquagesimi tertij capitis finem, de Messia Rab. Selomonem in tellexisse. Licet alibi ipsa ad populum Iudaicum retorquere nixus sit. Et quòd iuxta Eliæ uerbum de Messia quoq; intelligendum sit illud Psal. 95. בי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמיעו אל תקשו לבבכם Hoc est, ut uerbum uerbo reddam, Quoniam ipse est Deus noster, nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius. Hodie si uocem eius audieritis, ne obduretis corda uestra. Quod clarissimum testimonium est, Messiam esse Deum. Et quòd hodie miseri Iudæi Messiam haberent, Dominum nostrum scilicet Iesum Christum, si uocẽ eius obediendo, atq; credendo, audire uellent, & corda sua non obdurarẽt.

Tertia ratio qua probatur primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse, sumpta ex loci assignati uastatione. Caput XIII.

CAPNIO.

SI Talmudistæ Messiam (ut in præmissis patuit) in Bethlehem Iudæ natum siue nasciturum dixerunt, ideo non ab re quæritur, An ex assignato natiuitati Messiæ loco, tempus aduentus eius iam præteriisse, probari possit. GALATINVS. Potest utique. Nam Micheas quidem, quem (ut pauloante uisum est) ueteres Talmudistæ sequuntur, ipsum in Bethlehem nasciturum prędixit, dum ita capite quinto ait, ואתה בית לחם אפרתה צעיר לחיות באלפי יחודה ממך לי יצא לחיות מוי מקדם מימי עולם: של בישראל ומוצאותיו Quæ uerba sic Latinè sonant, Et tu Bethlehem Ephrata, paruula es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Et egressus eius ex ante, à diebus seculi, id est secundum Rabbeni Haccados expositionem, abæterno, & à diebus seculi. Quæ quidem prophetia non potest nisi de Messia intelligi. Tum propter Targum Rabbi Ionathæ,

quæ uer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ uerba illa, Ex te mihi egredietur qui sit dominator, ita Chaldaice exponit, מיניך קדמי רמיח משיחא Id est, Ex te corā me uel ex parte mea egredietur Messias. Tum etiam ob Rabbi Selomonis glossam, quæ hāc prophetiam ita explanat, Et tu Bethlehem Ephrata de qua egressus est Dauid: sicut dictum est primi libri Regum, capite decimo septimo, Filius ipsius serui tui Issai Bethlehemitis. Bethelehem quoq; uocata est Ephrata: sicut dictum est Gene. quadragesimo octauo cap. Inuia Ephrata, ipsa est Bethlehem. Parúula es in milibus Iuda. Propter statunculū Ruth Moabitis, quæ fuit in te. Ex te mihi egredietur Messias filius Dauid. Sicut ipse dicit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, fuit in caput anguli. Hoc autem sic transtulit Ionathas. Ex te mihi, id est ex parte mea egredietur Messias. Et egressus eius ante dies seculi: sicut dictū est Psalmo saptuagesimo primo, Ante solem, ינון yinnon, id est natus uel genitus uel filius nomen eius. Quod sic transtulit R. Ionathas, ישמיה אמר מלך רמיון מן קמיי עלמא Hoc est, Et nomen eius dictum est rex ante dies seculi. Sequitur in prophetia, לבן יתנם עד עת יולדה ילדה Id est, Propter hoc dabit eos usque ad tempus quo parturiens pariet. Magistri nostri dixerunt, Hinc habetur filium Dauid, id est Messiam non fuisse uenturum, do nec regnum nequam, id est Romanum super totum orbem nouem mensibus imperasset. Scriptura autem hæc mystica est. Hæc Rabbi Selomo. Qui satis bene ac fideliter (ut uerum fatear) hæc uerba de Messia (quod rarissime facit) exposuit, hoc duntaxat excepto. Quod ubi de Messia dictum est, Et egressus eius ex ante, à diebus seculi, siue ab æterno & diebus seculi, uidetur ipse de solo Messiæ nomine uelle intelligi, cum ait, Et nomen eius dictum est ante dies seculi. Nos autem à textus ueritate nullatenus recedentes, non abnuimus nomen Messiæ ינין yinnon ante solem, & ante dies seculi fuisse. Quod haud secus est, quàm Messiam ab æterno filium Dei extitisse. Siquidem ינין yinnon (ut alibi diximus) idem omnino Latine est, quod natus siue genitus uel filius. Cum igitur prophetia ista de Messia loquatur, clarum profecto est secundum eam, Messiam ipsum in Bethlehem Iudæ fuisse nasciturum, tempore quo Iudæi adhuc in ea regione regnarent. Quare cum ipsa Bethlehem & omnis Iudæa desolata fuerit, Iudæiq; per orbem captiui permaneant, eos alterum de duobus concedere oportet, aut ante desolationem illam, Messiam natum fuisse, aut ipsos prius ad terram suam redituros esse. Sed cum secundum minime cum eorum expectatione stare possit, primum concedāt, necesse est. Quod per priscos quoq; Talmudistas probatur. Sic enim legitur in libro Sāhedrin, capite Helec, אמר רבי יחורה דור שבן דור בא ביה ועד יחיה לוגנית וח גליל יחרב Hoc est, Dixit magister Iudas: Seculo quo ueniet filius Dauid, domus collegij erit meretricum, & Galilæa uastabitur. Cum autem à templi urbisq; Ierosolymæ incendio hucusq; nullum fuerit iudicum collegium, immò ut alibi ostendimus, collegium ipsorū Sanhedrin siue iudicum per annos quadraginta ante ipsius templi euersionem penitus defecerit, & Galilæa cum uniuersa Iudæorum regione iamdiu uastata sit: cōstat plane, ipsum filium Dauid siue Messiā iam diu uenisse. Cum tempus aduentus eius (ut nunc probatum est) iam diu præterierit. CAP.

Quanquam omnes Iudæorum doctores prophetiam hanc de Messia exponant. Quia tamen iuniores eorum ipsam non exponendo, sed magis peruertendo, duo omni conatu negare contendunt, quæ in ea maximè insinuantur, Messiæ scilicet diuinitatem, & Dominum nostrum Iesum uerum fuisse Messiam. Eapropter uel Iem, per ueterum Talmudistarum sentētias, recentiorū in hoc refelleres errores.

GAL. Rabbi Dauid inter cæteros sic eam deprauare nititur. Et tu (inquiēs) Bethlehem, & si minima sis in milibus Iuda, ex te tamē egredietur mihi, qui sit dominator in Israel. Et hic est rex Messias, qui de semine Dauid natus egressurus est. Pro quo dixit, Et egressus eius ab initio à diebus seculi. Egressus enim Messiæ à tempore Dauid fuerunt. Dixit autem ab initio à diebus seculi, propter temporis longitudinem, quod inter Dauid & Messiā esse debebat. Christianis autem qui Iesu Nazareno hanc prophetiæ partem attribuentes, ipsum & in Bethlehem natum esse:

& Deum

& Deum ab initio & diebus seculi fuisse, affirmant, ex eo responsum datur: quod ipse in Israel dominator non fuit, sed magis illi de Israel dominati sunt ei. Et cum Messiam Deum esse probant, eo quod à diebus seculi fuisse dicatur: respondeo, eos in hoc falso argumentari, cum ante mundi initium Deus fuerit, & per eos tunc ipsum creatum fuisse, sequeretur. quod absurdum est dicere. Quod si eam autoritatem inducant, A seculo & usque in seculum tu es Deus. Et illam, A seculo unxi regem meum. Dicas illas non à seculo, sed ante seculum intelligi debere. Hęc omnia perfidus ille Rabbi Dauid. Ad quorum confutationem, prius prophetiam hanc iuxta ueterum Talmudistarum glossas explanabimus. Deinde eius extortam atq; falsam expositionem refellemus. Exponimus igitur eam sic, Et tu Bethlehem Ephrata etsi in milibus Iuda minima sis, quia tamen primus rex Iuda, id est Dauid ex te ortus est, Messias etiam qui ultimus erit, ex te mihi egredietur. Et recte egredietur, inquit, ut ipsum ex humano semine generari non debere, ostēderet: in hoc etiam geminam eius naturam, diuinam scilicet & humanam mira breuitate insinuauit, cum enim dixit, Ex te, eius humanitatem demonstrauit: cum uerò ait, Mihi, ipsius diuinitatē innuit. Mihi enim, inquit, ac si diceret: Is homo qui ex te egredietur, mihi, hoc est diuinitati meę uniri, dignus erit. Quod manifestius deinde expressit, dicens, Et egressus eius ab æterno & à diebus seculi. Egressus quippe hoc in loco lingua Hebraica, sicuti & Latina pluralis est numeri. Sensus ergo est, Egressus, id est processus huius dominatoris siue Messiæ duo sunt. Vnus ab æternitate, quo secundum diuinitatem à patre processit: alter à diebus seculi, quo secundum humanitatem à matre prodijt. Quod utiq; cum illo Athanasij dicto optime conuenit: Deus est ex substantia patris ante secula genitus, & homo est ex substātia matris in seculo natus. Veruntamē Athanasius quidem in seculo dicit, quia naturam ipsam accepit: Propheta uero à diebus seculi ait, quia cum materia Adę formata fuit, mox eidem materiæ insuit uirginis gloriosæ materia, & ipsius uirginia Iudæi nostri temporis haudquaquam negare possunt, cum ipsa fere eadē Rabbenus Haccados dicat, dum in libro גלי רזיריא Galerazeya eandem prophetiam exponens, sic ait: Et egressus eius ab æterno, & à diebus seculi. Dicit propheta Egressus, numero multitudinis, quia duo sunt Messiæ egressus. Vnus diuinitatis, quæ est æterna, & ideo dicit ab æterno: alter humanitatis, quæ in suæ matris substātia extat, quæ ab hora creationis mundi creata est. Et idcirco ait, à diebus seculi. Nam ut ibidem paulo superius idem dicit, mater regis Messiæ, quia à Deo creata est, ut in ea sedeat ipse Messias, ad ostendendam gloriam maiestatis suæ cunctis mortalibus. Ideo ipsa ostenditur esse prima creatura Dei in genere humano. Hæc Rabbenus ille Haccados, quem ipsi magistrum nostrum sanctum uocant. Ex his igitur quæ dicta sunt, facile Rabbi Dauid peruersitas improbatur. Nam Messiæ quidem egressus quos ab æterno & à diebus seculi fuisse, propheta asserit, à diebus Dauid regis (ut ipse R. Dauid uult) fuisse dicere, & prauum & impium est. Esto enim quòd ab initio, ut R. Dauid ipse falsò exponit, & non ab æterno propheta dicat, adhuc tempus illud quod inter Dauid & Messiam esse dicit, minime ab initio & à diebus seculi fuit. Quam quidem prauitatem eriā autoritatis (uide quanta eius sit cæcitas) quas Christianorum nomine adducit, clarius ostendunt. Nam altera quidem Messiam Deum esse affirmat, altera uerò egressum eius secundum humanitatem simul cum mundi creatione fuisse, quemadmodum ex sententia Rabbeni Haccados expositum est. Cum autem ait, Christum Dominum nostrū super Israel non habuisse dominiū, sed potius eos qui de Israel erāt, ei dominatos fuisse, nimis certè longè à ueritate aberrat. Nam sicut frequentius sacræ literæ prænunciant, Messias super Israel, id est super bonos & fideles suos ipsum recipientes, (Israel enim uir uidens Deum interpretatur) in primo aduentu dominaturus erat. Quamuis & circa mundi finem super Iudæorum quoq; reliquias, quæ ad ipsum conuertentur, dominium sit habiturus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quarta ratio efficaciter demonstrans primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse, sumpta ex determinati temporis præteritione, per Danielis uaticinium secundum Talmudistarum expositiones. Et prima quomodo accipiendæ sint 70. Danielis hebdomades, tempus Messiæ præfixum continentes. Caput XIIII.

CAPNIO.

TOti Christianę reipublicæ operæprecium te facturum arbitror, si adiunctorum Iudæorũ perfidiã magis conuincendam, determinatũ ueniendi tempus à prophetis Messiæ assignatum, iam præteriisse, per eorum scripturas ostẽderis. GAL. Inter cæteros igitur qui præfixum Messiæ uenturi describere tempus, Daniele mid præcipuè fecisse, te (ut puto) minimè latet. Is nanq; ita ait cap. nono, ועיר אני מדבר בתפלה ואיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף ניגע אלי בעת מנחת ערב ׃ ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך בינה ׃ בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני באתי לגיד כי חמודות אתה ובין בדבר וחבן במראה ׃ שבעים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע ולחתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים ולחתם חזון ונביא ולמשח קדש קדשים ׃ ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים שבעה ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובציק העתים ׃ ואחרי השבעים ששים ושנים יברת משיח ואין לו והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שממות ׃ והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם ׃ Hoc est, ut uerbum uerbo reddam: Et dum ego loquerer in oratione, uir Gabriel, quem uideram in uisione à principio, cito uolans tetigit me in tẽpore sacrificij uespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq; : Daniel nunc egressus sum, ut docerem te intellectionem. Ab exordio precũ tuarũ egressum est uerbum: & ego ueni, ut indicarem, quia uir desideriorum tu es. Animaduerte autem sermonem, & intellige uisionem. Hebdomades 70. præcisum est (scilicet) super populũ tuum, & super urbem sanctuarij tui, ad consummandã preuaricationem, & ad finiendum peccatum, & ad delendam iniquitatem, & ad adducendam iustitiam seculorum, & ad complendam uisionem & prophetiã, & ad ungendum sanctuarium sanctuariorum. Scito autem, & animaduerte, Ab exitu uerbi ad reuertendum, & ædificandum Ierusalem: uel ab egressu uerbi, ut iterum ędificetur Ierusalem, usq; ad Messiam ducem, uel principem, uel principalem, uel coram factum, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta & duæ. Reuertetur ipsa, & ædificabitur platea & fossatum, sed in angustia temporum. Et post hebdomadas sexaginta & duas occidetur Messias, & non ei. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus ducis uenturi. Et finis eius in impetu, uel raptu. Et usq; ad finem belli præcisi, desolationes. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una. Et medium ipsius hebdomadæ deficere faciet decollationem, & oblationem. Et super abominationes desolatio. Et usq; ad finem & præfinitionẽ perseuerabit, uel conflabitur, uel liquefiet ipsa super desolationem. CAP. Quoniam, ut uideo, prophetia hæc multa ac magna continet mysteria, eamq; recentiores Iudæorum, ut contra ueritatem sibi fugam parent, multimodis extorsionibus peruertere conantur: ea propter præ cæteris ipsam diligentius discutias oportet, & primò quidem quo nam pacto hebdomades istæ accipiendæ sint. GAL. Faciam equidem, cum primum cuiusdam Iudæi ex Sadducæorum genere, nomine Porphyrij perfidam refellero impudentiam: qui ne cogeretur per hanc Danielis prophetiam ueritatem fateri contra omnium sententiam dicere ausus est, de Danielis huiusmodi uerbis non esse curandum, cum propheta non fuerit, nec inter prophetas numeretur. Contra quem nos dicimus, Danielem ipsum non modo prophetam fuisse, sed maiorem quoq; quàm multi ex prophetis apud Hebræos fere omnes haberi. Prophetam nanque eum extitisse in libro מגילה נקראת Meghila, in capite Meghila nikreth, id est, Historia legitur, manifestè ostenditur; ubi sic ad uerbum dicitur,

Porphyrius Iudæus contra Danielem.

dicitur, Baruch filius Heriæ, & Sarias Mahasiæ, & Ieremias filius Hilchiæ, & Daniel uir desideriorum, & Mardochæus Balsan, & Haggęus, & Zacharias, & Malachias omnes prophetauerunt in anno secundo Darij. Hæc ibi. Cum igitur Daniel hic prophetasse dicatur, atq; inter prophetas cõnumeretur, ipsum prophetã fuisse, minimè negare potest. Liber quoq; ipsius apud Hebræos inter uiginti quatuor sacræ scripturæ libros, unum per se obtinet gradum, semperq; apud eos inter ueraces habitus est ueracissimus, Susannę duntaxat, ac Belis, draconisq; historijs exceptis, quas secundum Hebræos Danielis uolumen respuit. Neq; apud eos quisquã inuentus est unquam, tam uehementer insulsus, qui Danielis sanctitati & ueritati derogare præsumpserit, præter nequissimum hunc Porphyrium Sadducæum, qui maluit conscientia reluctante, Danielis autoritatem denigrare, quàm Dominum Iesum Christum tam claro eiusdem Danielis testimonio conuictus, confiteri. Eius tamen temeritatem non homo, sed Deus ipse confutat, dum apud Ezechielem 14. cap. ait, Fili Adam terra cum peccauerit. Et infrà, Fuerunt q; tres uiri isti in medio eius, Noas, Daniel & Iob. Ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, dicit dominus Deus. Et rursus 28. cap. Fili Adam (inquit) dic Principi Tyri (ironicè scilicet) Ecce sapientior es tu Daniele, nullũ mysterium latuit te. Ex his igitur, alijsq; quàplurimis, satis liquet ad huius impijssimi Sadducæi impudentiam improbandam, quanta apud homines esse debeat Danielis autoritas, cuius talis ac tanta est apud Deum. Nunc autem quomodo in hac Danielis prophetia accipiendæ sint hebdomades, uidendum est: quod ut paucis absoluam, dico, quòd hic omnes tam Christiani, quàm Hebræi expositores in modo accipiendi hebdomades conueniũt. Accipiunt enim illi hebdomadem hic pro septem annorum spacio, quemadmodum & nos. Quamuis quidem ex nostri seculi Iudęis si quando eos his Danielis sermonibus ad ueritatem confitendam concuti atq; coartari contingat, hebdomadem hoc loco non septem annorum, sed septem iubileorum, uel centenariorum, seu decadum spacium intelligi debere asserunt. Quod nemo eorum quantumcunq; perspicax uersus, siue in Talmud, siue alibi scripsisse hucusq; compertus est. Horum autẽ imprudentia Gabriel ipse angelus obtundit, dum in premissis ait: Et mediũ ipsius hebdomadis ultimæ scilicet deficere faciet decollationem sacrificiorum scilicet, & oblationem cæterorum uidelicet omnium. Cum enim hæc sacrificiorũ defectio siue cessatio, ante templi destructionem tam per Dominum Iesum Christũ, quàm per Romanos facta reperiatur, ipsaq; sacrificiorum decollatio nunquam ac nusquam ab Iudæis (ut ipsi fatentur) ex eo tempore facta fuerit: liquidò profectò constat, seenim hebdomadem, cuius medium erat sacrificiorum sanguinolentam cõgeriem cassaturum, nouissimus locus, quem tenet, postremam omnium esse demonstrat. Ex quo necessariò sequitur, hebdomades istas non quidem iubileorum, nec centenariorum, nec decadum, nec alterius cuiusuis numeri, sed annorũ tantum esse spacia, alioquin minimè tunc temporis completæ fuissent: cum à prioris templi incẽdio, usq; ad nouissimi excidium, non fuerint secundum eos, nisi septuaginta captiuitatis Babylonicæ anni, atq; quadringenti & uiginti quibus ultimum templum in sua perfectione permansisse aiunt. Ex quibus omnibus septuaginta has Danielis hebdomadas Iudæi constituunt, ut in sequentibus latius patebit. Quot autem prædictæ Danielis hebdomadæ annorum sint, primo ex modis quibus sacra scriptura hebdomadas accipit, ostenditur: non enim eas nisi dupliciter accipere solet. Nam uno quidem modo hebdomadam accipit pro septem dierum spacio, ut patet Leuit. 23. cap. ubi dicitur, quòd septem hebdomadæ sunt à festo Paschę accipiendæ, quæ 49. dies faciunt, & quinquagesima die festum est Pentecostes. Altero uerò modo sumit hebdomadem pro septem annorum curriculo, ut est illud Leuit. 25. dictum, Numerabitis septem hebdomadas annorum, quæ faciunt annos 99. Et quinquagesimus annus immediatè sequens, iubileus esse præcipitur, qui apud Iudæos remissionis erat annus. Cum igitur alius ab his duobus nõ inueniatur modus, quo

Liber Danielis quantæ sit autoritatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hebdomada accipiatur in sacris literis, nec possit in prædictis Danielis uerbis hebdomada pro septem dierum spacio accipi, quia sic tota Danielis prophetia infra annum & dimidium completa fuisset: pro septem igitur annorum curriculo accipiatur, necessariò consequēs est. Hoc deinde per R. Abraham magnum apud eos glossatorem ac Doctorem hoc modo probatur, cum ait, Dixit uenerabilis Magister noster סריה Seadias, quòd istę septuaginta hebdomades annorum sunt. Testis autem huius rei est illud Dan 10. dictum, Post hoc ego Daniel fui lugens tribus hebdomadibus dierum, panem desiderabilem non comedi. Et reliqua usq; ad complementum trium hebdomadum dierum. Non autem numerauit cum septuaginta hebdomadibus dies. Mediū nanq; hebdomadis præmemoratum sunt mille ducenti & uiginti dies, sicut probatione sufficienti probabo. Porrò medium possibile est, quòd non sit medium perfectum, non habens minus nec plus, ut illud Num. 31. Et dimidium tribus Manasse. Et multa huiusmodi. Scito autem, quòd dies semper sunt dies, & non anni in sacra scilicet scriptura. Verūtamē possibile est, quòd cum dicitur dies, sit dies annus perfectus, redeunte anno in iteratione dierum: ut cum dicitur Exod. 13. ימים ימימה id est, A diebus in dies, hoc est ab anno in annum, qui sunt annus perfectus. Cum uerò dies dicitur cum numero, ut duo dies, aut tres, non possunt dies esse anni, sed oportet quòd sint dies, quemadmodum dicūtur. Et propter hoc dictum est Leuit. 24. Et numerabis tibi septem hebdomadas annorum. Et idcirco dixi, quòd dies mille ducenti & nonaginta sunt medietas seu medium hebdomadis supradictæ. Et hoc est illud Dan. 12. אשרי המחכה ויגיע לי מים אלת שלש מאות שלשים והמשה hoc est, Beatus, qui expectat & pugnat ad dies mille trecentos triginta quinq;. Si enim hic dies dicātur esse anni, quomodo uerū esse poterit, quòd homo expectet mille annos & perueniat, maximè cum scriptum sit Psal. 89. Dies annorum nostrorū in eis septuaginta anni. Hæc R. Abraham super Danielem. Ex quibus tria sumuntur argumenta. Primum quidem est, quòd prædictæ Danielis hebdomadæ sunt omnino annorum. Secundum uerò est, contra Iudæos nostri temporis, frequentius dicentes, Quod dies mille trecenti triginta quinq;, de quibus meminit Dan. 12. sunt anni, quibus uisitari debent, & Messiam habere, quos quidem annos ab ultimi templi destructione computāt. Quod falsum esse, ex præmissa R. Abraham expositione manifestè patet. Tertium demū est, quòd hi præmemorati dies sunt dimidium ultimæ hebdomadarum Danielis, quo scilicet tempore Christus uenit ad baptismum, & prædicauit, ac discipulos ad se uocauit. Ex his omnibus clarum est, quòd in hac Danielis prophetia hebdomada non accipitur nisi pro septem annorum spacio. Quare septuaginta hebdomadæ illæ quadringentos & nonaginta continent annos. HOG. Quomodo accipiendi sunt harum hebdomadarum anni? Nam Beda quidem, & alij quidem ex nostris eos lunares esse aiunt, duplici potissimum ratione motitum quia in textu hebdomadæ istæ abbreuiatæ dicantur. Quare cum anni lunares undecim diebus breuiores sint quàm solares (annus enim solaris dies 365. & quadrantem unum, ac minutas 5. continet, lunaris uerò ex 354. constat diebus) sequitur planè harum hebdomadarum annos non solares, sed lunares esse debere. Tum etiam quia cum angelus Danieli loqueretur, qui Hebræus erat, Hebręi autem per annos lunares cōputarent, ipsum non de solaribus, sed de lunaribus locutū fuisse annis, credere par est. GAL. Qui hoc dicunt, non parum errant. Non enim textus ipse (ut eorum respondeam rationibus) hebdomadas istas abbreuiatas dicit. Nam ubi nostra ædition abbreuiatæ sunt, habet: Hebraica litera dicit, נהתך Nehtach, quod idem est, quod præcisum, cum à uerbo Hebraico התך hatach ueniat, quod propriè incidere, seu præcidere, ac determinare, & statuere significat. Quam ob rem hebdomadæ istæ iuxta Hebraicam ueritatem non abbreuiatæ dici debent, sed potius præcisæ, præfinitæ, uel prædestinatæ: quia per 70. annos prædestinatæ fuerunt antequā per Gabrielem Danieli nunciatæ fuissent. Quod in libro qui סדר עולם Seder holam. id ordo mūdi appellatur, optimè ostenditur, cum in calce eiusdem libri scriptum est, ita R.

Anni harum hebdomadarū an sint solares uel lunares.

sta R. Iose dixisse, Quid est dictu, hebdomadæ septuaginta præcisæ sunt? Per hoc docetur, quòd fuerunt præcisione præcisæ ante per septuaginta annos. Si præterea Iudæi annum undecim diebus breuiorem quàm sit solaris haberent, cum secundū eorum legem 14. die primi mensis cuiuslibet anni Pascha celebrare teneantur: sequeretur profectò, quòd celebrando Pascha, semper in unoquoq; anno celebrationem Paschę alterius anni per dies undecim anticiparēt. Quod si esset, infra breue tempus Pascha suum in unoquoque mense celebrarent, neque nobiscum in tempore celebrandi conuenirent. Quod falsum esse, ex eorum usu liquidò patet, cum semper eodem fermè tempore ipsum Pascha celebrēt. Quare manifestum est, eos per annos solares, sicuti & nos, tempora computare. Nam & si menses lunares habeant, tertius tamen quisq; annus apud eos tredecim menses siue lunationes habet, cæterorum uerò unusquisq; duodecim duntaxat continet mēses: ita quòd per embolysmos temporum adæquationes ipsi facientes, per annos solares quemadmodum & nos tempora metiuntur. Habent enim & ipsi duodecim menses, quos tam primo quàm secundo anno tribuunt, incipiuntq; annum à mense Martio, quē ניסן Nisan uocant. Sed ultimo mensi tertij anni, hoc est Februario, quem ארר Adar nuncupant, alium addunt mensem, quem ואדר Veadar, id est, Et Februarium appellant. Eam ob rem & nos & illi in annorum computatione conuenimus.

Quòd præfixum 70. harum hebdomadarum tempus secundum Hebræorum computationem in domino nostro Iesu Christo præcise impletum sit. Caput XV.

CAPNIO.

QVo nam tempore hæ annorum hebdomadæ connumerari cœperint, & quousque peruenerint, nunc te dicere opus est. GAL. A quo termino hebdomadæ istæ inchoari debuerint, non est paucis absoluendum: cum quicquid hic intenditur, ab eo maximè pendere uideatur, ac inter nos & Iudæos circa hoc diuersa sit opinio. Ipsi nanq; harum hebdomadarum numerum ab eo tempore inchoāt, quo Ierusalem per Nabuchdonosor regem Babylonis, ut 4. Reg. 23. & Ierem. 52. legitur, diruta fuit. Ex eo suam fulciētes sententiam, quòd Dan. 9. cap. ita dictum sit, In anno uno Darij filij Assueri de semine Madai, qui Rex effectus est super Regnū Chaldæorum, in anno uno Regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerū annorum, quorum factus est sermo ad Ieremiam prophetam, ut complerentur deseris uel dirutis Ierusalem septuaginta anni. Ex horum igitur uerborum fine astruere nituntur, quòd 70. anni per Ieremiam dicti inter ipsas hebdomadas computari debeant. Nam si ipsis addantur 420. anni illi quibus ultimum templum durasse aiūt 70. istæ Danielis hebdomadæ, hoc est, anni 490. perficiūtur. Quod in libro qui apud eos סדר עולם Seder holam, id est, ordo mundi dicitur, probare nituntur. Sed facile est ostendere, ipsos in hoc insania nimia laborare. Non solum ex eo, quòd in antedictis Danielis uerbis, super quæ supputationis suæ fundamēta insipienter iaciunt, de his hebdomadibus nulla facta sit mentio, sed de complendis tātummodo captiuitatis Babylonicæ annis: quod in primo Cyri Regis anno completum fuisse, in sui libri principio Ezras docet. Verum ex eo quoque, quòd Gabriel angelus in suis uerbis, in quibus ipsi impudenter proteruiunt, cum Danieli dixit, Scito autem & intellige. Ab exitu uerbi ad reuertendum, & ædificandum Ierusalem, usq; ad Messiam Ducem, hebdomadæ septem, & hebdomadæ septuaginta & duę, non dixit ab exitu uerbi destructionis Ierusalem, sed ab exitu uerbi ad reuertendum & ædificandum Ierusalem. Quibus ex uerbis manifestè patet Iudæorum insania, qui dum à primi templi excidio harum hebdomadarum supputationem incipientes, septuaginta annos quibus primi templi destructio durauit, & 420. quibus secūdum templum constructum permansit, computant, nulla temporis quo ipsum templum secundum ædificatum est, mētione facta, & à uerbis ipsius angeli dissentanea;

Falsa Iudæorum opinio.

Confutatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tanea,& à ueritate prorsus aliena asserũt.Non animaduertentes miseri(uide quã ta contradicendi Christo cupiditate excęcantur)quàm repugnantia,quamq; impossibilia sint,quę loquuntur.Quod R.Abraham Auen Ezra aduertens,sic super Danielem ait,Miror super uerbis expositorum,quomodo connectatur templi desolatio,& status eius perfectio in numero uno.Hæc expositio neq; saporem habet neq; odorem.Hæc R.Abraham,qui magnę apud eos est autoritatis,contra ipsorũ computationem,quam à primi templi euersione inchoant: neq; tamen propterea ab obstinata fatuitate secedunt. CAP. Cum igitur in hoc lacertæ similimi fiant, quæ ab eo quod momorderit,nisi cum pane miliaceo,nunquam recedit. Velis ob secro eos in hac eorum supputatione fallíloquos ac fures arguere,ori eorum scripturas ipsorum,uelut quendam panem miliaceum calidum apponẽdo. GAL. Illud itaq; in primis loco panis miliacei afferã,quod in libro מגילה Meghila,in ca. מגילת נקראת Meghila nikereth.i.Historia legitur,hoc modo scriptũ est,Et unde habetur,quod Nabuchdonosor regnauit 45.annis:Ex eo habetur,quod in captione Iehoiachin regis Iuda,erat octauus annus Nabuchdonosor.Iuxta illud 4.Reg. 24.dictũ,Et ingressus est Iehoiachin Rex Iuda.Et post pauca,Et cepit eum Rex Babel anno 8.regni sui.Scriptũ quoq; est Iere.ultimo,& 4.Reg.ult.Factũ est autẽ in 38. anno captiuitatis Iehoiachin regis Iuda in duodecimo mense in uigesima quinta mensis,& eleuauit Euilmerodach rex Babel in anno primo Regni sui caput Iehoiachin.Si istis triginta septẽ annis addas octo paulo ante dictos,habebis 45.annos,quibus Nabuchdonosor regnauit.Habetur quoq; per גמרא ghemara,id est, per traditionẽ in Talmud,Euilmerodach eius filiũ triginta tribus regnasse annis. Quod ita necessariò fuisse,per ea quæ Iere.27.ca.dicta sunt,liquidò patet.Sic enim ibi dicitur,Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchdonosor regis Babylonis serui mei. Et paulò post, Et seruient ei omnes gentes, & filio eius & filio filij eius. Quanto autẽ tempore id durare debuerit,ostenditur Iere.25.cap.sic dicẽtis,Et seruiẽt omnes gẽtes istæ regi Babylonis septuaginta annis.Quod nisi Euilmerodach uiginti tribus(ut dictum est)regnasset annis,uerũ haudquaquã esse potuisset. Postea in eadem traditione ita subditur,Balthasar eius filius tribus regnauit annis.In anno enim inquit Dan.8.cap.3. Regni Balthasar,Darius autem qui ipsum occidit, duobus regnauit annis:Cyrus uerò nepos eius secundum eos tribus regnauit annis. Assuerus autẽ, qui & Artaxat, annis regnauit 14. De quibus duo quidem per traditionem habentur 31.uerò ex libri Ester 3.cap. Denicq; in anno sexto Darij secũdi regis,domus Dei secunda cõsummata est atq; perfecta,ut legitur in libro ערבין Arachin,id est,preciorum,in cap. אין נערבין En naarachin, id est, Nõ ordinabũt, ubi sic dicitur,בית שני במה עמר ארבע מאה ועשרים שנה Hoc est,Domus secunda quantum stetit?420.annis.In libro quoq; עבודת זרה Auoda zara,id est, seruitus aliena,in cap. לפניראיהן liphne edehen,id est,ante eorum festa,siue solẽnitates,legitur R.Iose ita dixisse, Regnum Persidis durauit domo Dei durãte, annis 33.Regnum uerò Græcorum permanente eadem domo durauit annis 180. Regnũ autẽ Machabæorum 103.Regnum postremò Herodis similiter 103.Glossa R. Salomonis cum annis(inquit)scilicet 30.quibus Barcozba cum Agrippa regnauit. Ex quibus omnibus 420.quibus domus Dei secunda durauit,habentur anni.Hęc omnia ex præmemoratis Iudæorum libris.Ex quibus hos annorum numeros quam breuissime potuimus,excepimus,superfluis quibusdã, quæ ad rem nihil pertinẽt, omissis. CAP. Quantum uideo,nemo Christianorum numeros istos tam sacræ scripturæ testimoniis,quàm Talmudicis traditionibus roboratos,contemnere debet:quinimmò super aurum & topazium, omnemq; lapidem preciosum eos amplecti atq; diligere,cum nihil compendiosius,nihil efficacius,nihilq; magis necessarium inueniri possit,ad demonstrandum contra Iudæos 70. has Danielis hebdomadas in morte Christi fuisse completas.In his nanq; numeris neq; solaris & lunaris nimium Iudæis ridiculosa requiritur collatio, neque alia plurima,quibus petitus etiam Theologus sæpe confunditur, per eos quoque Iudæorum iuniorum obstinata

obstinata impietas tum de mendacio,tum de furto criminaliter cõuincitur: & usque adeò quidem, ut nulla se tergiuersatione defendere queant. Quam ob rem quod cœpisti,clarius quæso prosequere. GALAT. Didicimus itaq; ex sacræ scripturæ uerbis,ex Ierem.scilicet 52. cap. & 4.Reg.25.anno regni Nabuchdonosor 19. primum templum dirutum, atque solo æquatum fuisse. Cum igitur Nabuchdonosor ipse 45.regnauerit annos,ut iam dudum probatũ est:ipsum profectò post eiusdem templi euersionem 27.superregnasse annos,consequens est, nec obstat quod primus annus imperfectus fuerit. Moris etenim scripturæ fuisse docet Talmud, non solum 7.menses absque 10.diebus,quos annus ille habuit,pro anno uno supputare,sed etiam diem unum quandoque pro anno ponere, ut in lib. ראש השנה ros hassana,id est,capitis anni,capite תן ערבעה ראשי חשנה,id est,Quatuor principia anni sunt.Ibi enim sic legitur, אביר מר יום אחר בשנה נחשב לשעמים Hoc est:dixit Mor, Dies una in anno computata est quandoque pro anno. Si his igitur 27.annis quibus Nabuchdonosor post primi templi excidium regnasse ostẽsum est 23.anni illi quibus Euilmerodach filius eius post eum regnauit(ut per Talmudisticam eorum traditionem probatum est)addantur,50. præcise habentur anni.Si hoc etiam modo reliquos prædictæ traditionis prosecutus fueris annos, tres uidelicet quibus Balthasar postmodum regnauit,ac duos Darij:tres quoq; secundum eos Cyri,quem ipsi cores uocant,atq; 14.Assueri,& sex Darij.sub quo secũdã templum completum est,cum quinquaginta antedictis connectantur.à primi templi subuersione,usq; ad secundi consummationem,78.computabũtur anni. Ex quo eos 8. nobis secundum eorum supputationem furari annos, adeò manifestum est, ut nulla ualeant excusatione negare.Et quemadmodum 8. antedictos in oculis hominum insensibiliter surripere nitũtur annos, ita quoq; de 30.quibus Cyrus regnauit annis,furtim nobis uiginti septem subtrahere conantur, tribus duntaxat eum regnasse asserentes. Nam cum Eusebius Cæsariensis, Paulus Orosius, Hieronymus & Beda,ac alij quoq; omnes historici tam Græci quàm Latini, Cyrum ipsum triginta regnasse annos dixerint: liquet planè, Iudæos ipsos fallíloquos atque fures esse,& frustra ante pennatorum ac uidentium oculos, fallitatis suæ iacere retiacula. CAPNIO. Vt magis igitur huius furti rei deprehendantur, uellem per eorum quoque historiographos, Cyrum ipsum probares triginta regnasse annos. GALATINVS. Iosephus quem ipsi Ioseph ben Gorion appellant,id ipsum apud eos aperte asserit.Idem quoque & Iosephon ipsius Iosephi abbreuiator,manifestè ostẽdit,dũ ita Hebraice loquitur, Tunc ut Cyrus audiuit,quòd eunuchus quidam interfecerat Balthasar Babylonis regem, uotum uouit ædificare templũ Domini in Ierusalem, ac uasa templi remittere. Et post pauca, Factum est inquit, ut Darius Medorum rex ægrotaret ad mortem, uocauitq; Cyrum generum atque propinquum suum,& eum Regem pro se constituit. Sic que factum est unum Persarum atque Medorum Regnum.Et infrà, Pugnauit autem Cyrus in oriente, & cepit eos qui sunt ultra Indiam, & in australi plaga, omnemq; terram Aetiopiæ,& omnes habitantes in finibus austri, ac in occidente etiam usque ad terram ספרד Sepharad, id est, Hispaniæ: & in aquilone omnem terram Macedoniæ, & Cappadociæ, & Scythiæ, omnemq; terram Elan,& Elazar,ac montes Eltabu,& Hazar,usq; ad mõtes niuis, qui trãsiri nõ possunt. Reliqua uerò gesta Cyri nonne scripta sunt in libro Regũ Medorũ atq; Persarũ? Et in libro Iosephi filij Gorionis, quem Titus Vespasiani filius captiuauit? Et paulò post, Pugnauit adhuc Cyrus cõtra Regẽ Setim,id est,Scythię,uerterũtq; terga uiri Setim,& cecidit Rex eorũ, omnesq; fortes eorum: cæteri autem ad ciuitates confugerunt, cum Tamyra Regina, & eius filio. Quod cum Cyrus uidisset, fugam simulauit:quod uidentes uiri Setim,post eum exierunt ad planiciem.Cyrus autem in eos reuersus,plurimos ex ipsis interfecit.Fugerunt itaque reliqui uiri Setim cum Regina ad montes:cumq; uidisset Tamyra,quòd filius suus mortuus esset,uehementer doluit, occupari'que fecit montium transitus. Cumq; Cyrus nullum iam timens aduersarium, securus

Cyri regnum & uictoria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& confidenter de finibus terræ Setim egrederetur, exiuit omnis exercitus: ipse autem cum paucis remanens, nocte illa inter duos montes commoratus est. Tamyra igitur morti se exponens, subitò in castra Cyri irruit, percussitq; ducenta milia uirorum fortium Persarum, cepitq; regem Cyrum. Succinxit autem se regina, & quasi fera raptis sibi catulis uenit ad cadauer Cyri: abscissumq; caput eius proiecit in puteum occisorum sanguine plenum, dicens, Bibe Cyre, & satiare atq; inebriare sanguine, quem sitisti. Triginta etenim annis sanguinem absq; mensura fudisti. Rex igitur Cyrus inuenit uitæ suæ terminū in terra Setim, & regnauit Cambyses filius eius pro eo. Hæc omnia Iosephon Hebræus. Ex quibus aperte patet, Cyrum post Darium triginta regnasse annis, in quibus iuxta Tamyræ reginæ dictū, sanguinis effusioni operam dedit. Neq; enim possibile neq; uerisimile est, quòd in trium annorum spacio, quo ipsum Iudæi regnasse aiunt, tot oriētis & occidentis, & austri atq; aquilonis regna sibi subijcere potuisset. CAP. Vnde igitur Iudæi tanti erroris accipiunt occasionem, ut tres tantum annos ipsi Cyro tribuant? GAL. Quemadmodum Dan. ii. cap. scribitur, in primo Darij anno eidem Danieli Gabriel angelus huiusmodi uerba dixit, Adhuc tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimijs super omnes. Et reliqua. Horum ergo trium regum, secundum Hebræos primus Cyrus fuit, qui & Darius, & Artaxerxes dictus est, ut dicitur in libro ראש השנה Ros hassana, id est capitis anni in capite, quod incipit, ארבעה ראשי השנה id est, Quatuor capita anni sunt: ubi sic ad uerbū legitur, Cyrus ipse est Artaxerxes, ipse est & Darius. Cyrus autem dictus est, quia rex rectus fuit: Artaxerxes uerò appellatus est, propter eius regnum. Et quod erat nomē eius, proprium scilicet: Darius erat nomen eius: secundus uerò horum regum fuit Assuerus, maritus Esther, qui etiā & Artaxerxes & Cambyses nuncupatus est: tertius autem Darius extitit, qui Artaxerxes etiam dictus est, quemadmodum plures alij Persarum reges Artaxerxes sunt appellati. Iudæi ergo idcirco Cyrum nō nisi tribus annis regnasse aiunt, quia pluribus ipsum regnasse in Danielis libro nō inuenerunt. Quare piscatori persimiles censendi sunt, qui in mari tribus piscibus hamo captis, plures in mari pisces nō esse asserebat atq; cōtēdebat, eò quòd plures ibi ipse inuenire nesciuerit. Concedant igitur Cyrum triginta regnasse annos, & si omnes in textu scripturæ non habeantur, sicuti Assuerum eius filium quatuordecim regnasse affirmant, quanquam duodecim tantū ex eis in textu comperiant. CAP. Optimè quidem demonstrasti, Iudæos septuaginta harum hebdomadarū numerum malè inchoasse, peius deduxisse, ac pessimè consummasse: perparum tamen (mihi parce) te fecisse dixerim, nisi numerum ipsum & bene incipere, & melius prosequi, & optimè finire, per eorū scripturas docueris. GAL. Necessarium igitur est 70. harum hebdomadarum Danielis numerū, absq; Iudæorū calumnia & remorsu bene inchoare cupienti, diligentius attendere, quid ipsius Danielis auribus ex ore Gabrielis angeli uerbū Dei personuerit, dū dixit, Scito aūt & animaduerte, ab egressu uerbi ad redeundū, uel de reditu, & ad ædificandam uel de ædificanda Ierusalem, usq; ad Messiam principem, uel coram factum, hebdomadę septē & hebdomadæ sexaginta & duæ. Vbi ualde notandum est, quàm uigilanter Gabriel Danielem hortetur, scire atq; animaduertere tempus egressionis uerbi de reditu populi Dei ex Babylonica captiuitate, ab eoq; tempore earundem hebdomadarū numerū incipere. Nusquā aūt huius uerbi egressus inuenitur expressius, imò nusquā tam euidenter reperiri poterit, quàm apud Ieremiā 29. cap. sic dicentē, כי כה אמר יהוה כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקימותי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה id est, Sic dicit Deus, Cum fuerint completi in Babylonia 70. anni, uisitabo uos, & statuam uel erigam super uos uerbum meū bonū, & reuerti faciam uos ad locū istum. Et rursus post pauca, וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם נאם יהוה והשבותי אתכם אל המקום אשר הגליתי Id est, Et congregabo uos de uniuersis gentibus, & de cunctis locis, ad quæ expuli uos, dicit Deus, & reuerti faciam uos ad locum,

Cyri mors.

Cyrus, Artaxerxes dictus & Darius.

Assuerus, Artaxerxes dictus & Cambyses

locū, à quo uos transmigrare feci. Et tandem post multa sic 30. cap. inquit, כה אשר יהוה הנני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על הלה ואר מון על משפטו ישב hoc est, Sic dicit Deus, Ecce ego conuertam requietionē tabernaculorum Iacob, & habitaculorum ipsius miserebor. Et ædificabitur ciuitas super excelso uel aggere suo, & templum iuxta iudicium suum sedebit. Si quis aduerterit prioris harum autoritatum finem, atq; secundæ, totamq; tertiæ continentiā, atq; Gabrielis uerba paulò superius dicta, istaq; cum illis contulerit, negare minimè poterit, egressum uerbi ex ore Ieremiæ de populi reuersione, deq; Ierusalem & tēpli reædificatione ibi fuisse. A quo quidem uerbi egressu 70. harum hebdomadarū numerū inchoandum fuisse ostendit. Quod si quis negare uellet, nō satis uideo quomodo posit sui esse defensor, quin lit uel mentis inops, uel mentis inopis impudens imitator. Qui uerò scire uoluerit, quo nam tempore hoc uerbum fuerit ex ore Ieremiæ egressum 28. libri eiusdem prophetæ caput legat, quod ita incipit, ריחי בשנה החיא בראשית ממלכת צרקיה מלך יהודה בשנה הרביעית בחרש החמישי hoc est, Et factum est in anno illo in principio regni Sedechiæ regis Iudæ in anno 4. in mense 5. Cumq; alium nullum annorum numerum propinquiorē ęjs istū supradictis inuenire possit, perspicuè sibi patebit, in quarto regis Sedechię anno, uerbum hoc de populi reditu, deq; Ierusalem & templi reædificatione, ex ore Ieremiæ fuisse egressum. Quartus aūt Sedechiæ annus fuit 11. Nabuchdonosor Sedechias quippe 11. regnauit annis, ut habetur 4. Reg. 24. & Iere. 52. cū capta atq; combusta fuit urbs Ierosolyma, & templum, anno scilicet Nabuchdonosor (ut patet eisdem locis) 19. Si ergo Talmudisticā traditionē sequamur, quæ in lib. מגילה Meghila, cap. 1. ex sacræ scripturæ uerbis colligit. Nabuchdonosor annis regnasse 45. cuius anno 19. ac mense 5. (ut dictum est) templum dirutum fuit, habebimus sanè, Nabuchdonosor ipsum ab eo tempore quo uerbū de populi regressu, & Ierusalem ac templi reędificatione ab ore Ieremiæ egressum est triginta quatuor regnasse annis: quorum & si unus imperfectus sit, cum tamen maiorem anni partem habuerit, pro integro computatur. Deinde uerò prædictam traditionem diligentius prosequentes, his 34. annis ipsius Nabuchdonosor 23. addamus, quibus Euilmerodach filius eius regnauit, & 57. habebimus annos: quibus si tres ipsius Balthasar filij Euilmerodach iungantur, 60. habentur anni. His quoq; si duo anni Darij, & 30. quibus Cyrus nepos eius regnauit, accedant, anni erūt 92. Porrò si istis & anni 14. Assueri, & sex Darij, sub quo templi structura consummata est, adiungantur: clarum est, quòd ab egressu uerbi sæpius dicti, usq; ad templi secundi completionem, secundum Iudæorum scripturas, 112. fluxerūt anni. Quibus si addantur anni 420. quibus templum secundum constitisse indubitanter ab eis asseritur, habebuntur ab egressu uerbi ex ore Ieremiæ de populi reditu, & de Ierusalem templiq; reædificatione, usq; ad eiusdem urbis templiq; excidium anni 532. De quibus si 42. qui post Christum passum præterierunt, subtraxeris anni 490. remanebūt, qui 70. Danielis hebdomadas perficiunt. Quæ cùm ita sint, satis ut arbitror, abundè per Iudæorū scripturas patuit, has 70. Danielis hebdomadas in domino nostro Iesu Christo præcisè completas fuisse: quod longè clarius in sequentibus patebit.

Quòd secundum nostras quoq; historias tam Græcas quàm Latinas, præfixū Messiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum, præcise in Christi morte consummatum sit. Cap. XVI.

CAPNIO.

FAteor quidem, quòd Talmudistarum sequentes computum, per corum scripturas contra recentiores Iudæorum, propositum nostrum concludimus, quòd scilicet harum hebdomadarum tempus in Christi morte (ut iam probasti) completum fuerit. Sed minimè tamen (ut arbitror) hoc assequi ualebimus, si nostras historias tam Græcas, quàm Latinas in harum hebdomadū supputatione sequi uoluerimus. Sumus enim nos & illi, circa Medorum & Persarum Græcorumq; atq; Romanorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

manorum hiſtorias admodum diuerſi. Quare non parum te feciſſe exiſtimabo, ſi per noſtras quoq; hiſtorias, præfixum Meſsiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum, in Chriſti paſsione conſummatum fuiſſe oſtenderis. GAL. Sumus profectò nos & Talmudiſtæ in annorum computatione (ut ais) lõgè diuerſi. Nam à quarto Sedechiæ anno, uſq; ad Chriſtum paſſum, ſecundum eorum quidem hiſtorias anni 480. ac menſes ſex (ut oſtendimus) fluxerunt, qui hebdomadas 69. cum dimidia perficiunt: ſecundum noſtras uerò tam Græcas quàm Latinas, anni 125. plures decurrerunt. Item iuxta eorum computationes templum ſecundum ab eo tempore quo perfectum fuit, uſq; ad ſui ruinam, annis 429. permanſiſſe reperitur: iuxta noſtras autem temporum ſupputationes, templum illud annos circiter 559. perdurauit. Quapropter qui uolunt Iudæos per eorum ſcripturas conuincere, ab eo tempore quo uerbum Dei, regreſſum populi pollicentis, ex ore Ieremię egreſſum eſt à quarto ſcilicet anno Sedechiæ, harum hebdomadarum computationem inchoare debent: ut in præmiſſis latiſsimè oſtendimus. Qui uerò per noſtras quoq; hiſtorias ueritatem hanc nanciſci cupiunt, ab alio eos tempore computationem hanc incipere oportet: quod facilius facere poterunt, ſi uerba ipſa angeli diligentius diſcuſſerint, cum ait, Ab egreſſu uerbi, ut iterum ædificetur Ieruſalẽ, uſq; ad Meſsiam ducem. Quaſi dicere uellet, Eo quidem tempore erit harum hebdomadum inceptio, quo uerbum de urbe Ieruſalem iterum ædificanda egredietur, & uſque ad Meſsiam peruenient. Cum igitur in his uerbis de urbis Ieruſalem reædificatione mentio fiat, ab eo prorſus tempore 70. iſtæ hebdomadæ inchoari debent, quo uerbum de urbe Ieruſalem iterum ædificanda egreſſum eſt: quod anno 20. Regni Artaxerxis Longimani Perſarum regis, qui facultatem & libertatem reædificandæ Ieruſalem Iudæis dedit, factum fuiſſe conſtat. Sic enim 1. cap. libri Nehumię ad uerbum legitur, Factum eſt in mẽſe, בניסן Niſan, id eſt Martio anno 20. Artaxerxis regis: & uinum erat ante eum, & ego ſcilicet Nehumias leuaui manum, & dedi regi. Eram autem quaſi languidus ante faciem eius, dixitq; mihi rex, Quare uultus tuus triſtis eſt, cum te ægrotum non uideam? Non eſt hoc fruſtra, ſed malũ neſcio, quod in corde tuo eſt. Et timui ualde ac nimis, dixiq; regi, Rex in æternum uiue. Quare non mœreat uultus meus, cum ciuitas domus ſepulchrorum patris mei deſerta ſit, portæq; eius cõbuſtæ igni? Et dixit mihi rex, Pro qua re poſtulas? Et orauí Dominum cœli, & dixi ad regem: Si uidetur regi bonum, & placet ſeruus tuus in conſpectu tuo, obſecro ut mittas me in Iudæam, ad ciuitatem ſepulchri patris mei, & ædificabo eam. Dixeruntq; mihi Rex & Regina, quæ iuxta eũ ſedebat, Vſq; ad quod tempus erit iter tuum? Et quando reuerteris? Et placuí ante faciem Regis, & miſit me. Hæc ibi. Et tunc primum data fuit Iudæis libertas & facultas ędificandæ iterum urbis Ieruſalem. Nam & ſi prius à Cyro & redeundi à captiuitate, & cõſtruendi templi libertatem accepiſſent, adhuc tamen neq; facultatem condendæ denuò urbis prædictæ acceperant, neq; templum, quod Zorobabele principe erigere cœperãt, perficere potuerunt. Ex quo manifeſtè patet, quòd iuxta angeli inſtructionem à 20. anno Artaxerxis Longimani, à quo primum exijt uerbum, ut Ieruſalem iterum ædificaretur, harum hebdomadũ connumeratio inchoare debuit. Quod autem hebdomades iſtæ uſq; ad Chriſtum paſſum peruenerint, ex Græcarum Latinarumq; hiſtoriarum concordantia atque connexu facilè uideri poteſt.

CAP. Hoc eſt quod te maximè facere uelim. GAL. Artaxerxes itaq; iſte poſtquam ad reædificandam Ieruſalem miſit Nehumiam, regnauit adhuc annis uigínti: poſt quem Xerxes ſecundus menſibus duobus. Deinde Sogdianus menſibus ſeptem. Deinde Darius ſecundus, qui dictus eſt Nothus, id eſt ſpurius, annis 19. Deinde Artaxerxes Mnemõ, qui & Aſſuerus & Arphaxat appellatus eſt, annis quadraginta. Poſtea Artaxerxes Ochus, eius ex Eſter Hebræa filius, annis 27. Poſt quẽ Arſanus eius filius annis quatuor. Darius demum tertius, Arſani filius, in quo defecit Perſarum regnum, annis 6. & ſic ab egreſſu uerbi, ut iterum ædificaretur Ieruſalem hucuſq; Perſarum regum tempora cõnumerando, habentur anni 126. minus tribus

tribus menſibus. Poſt Darij uerò mortem Alexander Macedo, cognomento Magnus in regno Græcorũ ſex regnauit annis: poſt quem Ptolemæus Lagi filius annis quadraginta. Deinde Ptolemæus Philadelphus annis triginta octo. Deinde Ptolemæus Euergetes primus annis uiginti quinq;, deinde Ptolomæus Philopator annis ſedecim, deinde Ptolemæus Epiphanes annis uiginti quatuor, deinde Ptolemæus Philometor annis triginta quinque. deinde Ptolomæus Euergetes ſecundus annis uigintinouem, deinde Ptolemæus Phyſcon annis decem & ſeptem, deinde Ptolemæus Alexander annis decem, deinde Ptolemeus Soter annis octo, deinde Ptolemæus Dionyſius annis triginta, deniq; Cleopatra in qua Græcorum Regnum finem accepit, annis uiginti duobus. A morte igitur Darij tertij hactenus trecẽti colliguntur anni minus uno, quibus Græcorum Regnum perduraſſe conſtat. Octauianus uerò Auguſtus poſt mortem Cleopatræ in Romanorum regno annis imperauit quadraginta tribus, cui Tyberius ſucceſsit, cuius anno decimo octauo paſſus eſt Chriſtus. Ab obitu ergo Cleopatræ uſq; ad Chriſtum paſſum habentur anni ſexaginta unus: quibus ſi addantur anni quos Perſarum Græcorumq; regum tempora ſupputando collegimus, habebuntur ab egreſſu uerbi, ut iterum ædificaretur Ieruſalem, id eſt à uigeſimo Artaxerxis Lõgimani anno uſq; ad Chriſtum paſſum, anni quadringenti octuaginta ſeptem, minus tribus menſibus, qui ſeptuaginta complent hebdomadas minus tribus annis tribuſq; menſibus. Siqui dem in dimidio ultimæ hebdomadis Meſsias occidẽdus erat. Ex quibus profectò palam oſtenſum eſt, determinatum Meſsiæ tempus ab angelo Danieli retectum, in Domino noſtro Ieſu Chriſto præciſe impletum fuiſſe.

Contra obſtinatam R. Selomonis, & R. Leui, aliorumq; iuniorum temeritatem & inſaniam, impudentiſsimè Danielis uerba peruertere conantium. Cap. XVII.

CAPNIO,

QVanquam ob ea quæ dicta ſunt, Iudæi recentiores ſcripturis ſuis quaſi armis propríjs deuicti, negare haudquaquam ualeant, Meſsiã iam ueniſſe, ipſumq; Dominum noſtrum Ieſum fuiſſe: tanta tamen calumniandi atque contradicendi cupiditate obcæcantur, ut minimè animaduertant, quàm abſurda, cũ impoſsibilia, quamq; diuinæ ſcripturæ diſſentanea ſint, quæ contra hanc Danielis prophetiam diuerſimode garriunt, pro uiribus oſtendere conantes, ea quæ Gabriel de Meſsia Danieli dixerit, non de uero Meſsia in lege & prophetis promiſſo, ſed de alio aliquo intelligi debere. Nam alij quidem Meſsiam primo in Gabrielis eloquio expreſſum, cum dicitur, uſque ad Meſsiam ducem, Cyrum fuiſſe aiũt: de quibus eſt Rabbi Selomo in expoſitione, quam ſuper Danielẽ ædidit. Alij uerò Meſsiam ipſum Nehumiam extitiſſe dicunt: de quibus eſt R. Abraham Auen Ezra, ut eius expoſitio ſuper Danielem oſtendit. Alij autem Meſsiam ipſum Iehoſuam Sacerdotem magnum fuiſſe, aſſerunt: de quibus eſt Rabbi Leui, ut eius ſcripta ſuper Danielem indicant. Alij inſuper Meſsiam ipſum Zorobabelem fuiſſe affirmant: quorum opinionem multi hodie ſectantur. Alij rurſus Meſsiam ſecundo ibi poſitum, ubi ſcilicet dictũ eſt, Et poſt hebdomadas ſaxaginta & duas occidetur Meſsias, ipſum Meſsiam Agrippam fuiſſe exponunt, quos Rabbi Selomo etiam ſecutus eſt. Vt igitur magis eorum appareat inſania, uelim ſingulorum deliramenta reſponſione ueridica cõfutare. GAL. Rectè eos in hoc, uti & in cęteris inſanire exiſtimas. Quid enim aliud in cõtradicendo tã euidẽti Gabrielis teſtimonio, tã abſurda eorũ diuerſitas oſtẽdit, cũ triſte illud Moſis præſagiũ eis eueniſſe, Deut. 28. ca. de eis ppheratũ, ירכה יהוה בשגעון ובעורון ובתמיהון לבב וחיית מכושש בצ׳ ומשש באפלה ולא תצליח את דרכיך והיית רק עשוק וגזול כל היום ואין מושיע hoc eſt Percutiet te Deus inſania, & cæcitate, ac ſtupore cordis. Et eris palpãs in meridie, quẽadmodũ palpat cæcus in obſcuritate. Et non diriges uias tuas. Vbi igitur ab angelo Danieli dictum

Varius Iudæorum error circa Meſsiæ acceptionem.

Confutatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dictum est, Vsq; ad Messiam ducem, hebdomadæ 7. & hebdomadæ 62. Quicunq; ibi per Messiam alium quàm uerum Messiam in lege & prophetis promissum esse asseuerant, ipsos & insania & alias maledictiones paulo antè dictas incurrisse, manifestum est: cum nullus unquam in sacra scriptura inueniatur Messias appellatus, qui uel sacro illo corporali oleo, quo reges & sacerdotes ungebãtur, uel spiritali, id est spiritus sancti gratia (quod sanctus Dauid Psal. 45. oleũ lætitiæ uocat) unctus non fuerit. Corporali autem oleo supradicto, neq; Cyrus, neq; Nehumias, neq; Iehosuas ipse Pontifex, neq; Zorobabel, neq; Agrippa, neq; alius illius temporis quisquam unctus dici potuit: cum oleum illud in ultimo templo nunquã fuerit. Quod optimè in libro Sanhedrin Ierosolymitano probatur, dum in capite אלו הן חגוליים Ellu hen haggolim, id est, Isti sunt captiui, ita ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in ultimo templo, quæ in primo fuerunt. Et unde probatur? Ex eo quod dictũ est Haggei primo capite, עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד id est, Ascendite in montem, & afferte lignum, & ædificate domum, & contentabor in ea, & honorabor. Hic enim ואכבד uocecabda diminute scriptum est absq; litera ה he, quæ quinq; significat, ad designandum quinque res, in quibus sanctuarium ultimum fuit à primo diminutum, uidelicet ignem, arcam, אורים ותומים urim uethumim, id est lumina & simplicitates, hoc est rationale iudicij, oleum unctionis, & spiritum sanctum. Idem quoque in Midras Sir hasirim, id est, in expositione Cantici canticorum aperte ostenditur, super illud 8. cap. dictum, אחות לנו קטנה ושדים אין לה hoc est, Soror nobis parua, & ubera non sunt ei. Ibi enim sic dicitur, Soror nobis. Isti fuerunt de captiuitate ascendẽtes. Parua, quia pauperes in exercitibus fuerunt: & ubera non sunt ei. Hæc sunt quinq; res, in quibus ultima domus sancta à prima est diminuta, uidelicet ignis, arca, אורים ותומים urim uethumim, id est lumina & simplicitates, in quibus futura uidebantur, oleum unctionis, & spiritus sanctus. Ex horum itaque duorum testium ore palàm liquet, sacræ unctionis oleum tam corporale quàm spiritale in templo nouissimo defuisse, cum neque spiritum sanctum, neque oleum unctionis in eo tunc temporis fuisse dicant. Ex quo concluditur, neque Cyrum, neq; Nehumiam, neq; Iehosuam sacerdotem magnum, neq; Zorobabelem, neq; Agrippam, neq; alium quempiam illius temporis, præter Iesum Nazarenum, qui ut ait Psalmographus, oleo lætitiæ unctus fuit, secundum ueritatẽ Messiam dici potuisse, cum Messiam oleo unctionis, aut corporali, aut spiritali, aut utroq; simul unctum esse oporteat CAP. Hic Iudæi nobis possent obijcere, neutro oleo inunctos nonnunquam in sacris literis Messias uocatos fuisse. Dicitur enim Psalmo 105. אל תגעו במשיחי id est, Nolite tangere Messias meos. Cyrum quoq; ipsum ab Isaia Messiam appellatũ legimus, cum 45. cap. ait, כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו hoc est, Sic dicit Deus Messiæ suo Cyro, quẽ fortificaui in dextera sua. GAL. Veteres Talmudistæ eis respondeãt, ipsosq; in hoc sicut & in cæteris falsidicos esse ostendant. Nam Midras tillim, id est expositio Psalmorum super dictum illud, Nolite tangere Messias meos, dicit Messias eo in loco patres priscos intelligi: Abraham scilicet, Ishac & Iacob, quos spiritali oleo, hoc est prophetiæ spiritu unctos fuisse, nemo it inficias. Cum uerò Isaias dixit, Sic dicit Deus Messiæ suo Cyro, quem fortificaui in dextera sua (ut arbitror) catholicè asseuerandum existimo, Deum ibi nõ Cyro quidem Persarum regi, sed uero Messiæ fuisse locutum, prout in Talmud dicitur, eo in libro qui מגילה Meghila nuncupatur, ubi sic ad uerbum legitur, Quid est quod scriptum est apud Isaiam, Sic dicit Deus Messiæ suo Cyro: Nunquid Cyrus Messias est? Non, sed Deus sanctus & benedictus dixit Messiæ. Oppono ego te Cyro, quem fortificaui in dextera sua. Et reliqua, quæ in eodem capite Isaiæ sequuntur. Rabbi quoque Selomo hunc Isaiæ locum exponens, ita ait, Dixerũt magistri nostri, quòd regi Messiæ dixit Deus sanctus & benedictus, קורבל kobel, id est oppono ego te contra Cyrum, sicut dicitur in libro מגילה Meghilla. Rabbi etiam Abraham in expositione Danielis, super illud, Confirmabit autem pactum multis

Iuniorũ Iudæorum obiectio.

Confutatio.

multis hebdomada una, sic dicit: Opinio eius qui dixit, Cyrum esse Messiam Domini, non est congrua. Ex his igitur clarum est, secundum ueteres Iudæorum, Cyrum in Isaia Messiam non esse uocatum. Quare quicunq; ex Iudæis contrarium dicit, tanquam insanus in eorum autoritatem proteruit, quos ueridicos esse contendit. CAP. Etsi omnes fere Iudæorum iuniores hanc Danielis prophetiam diuersimode daprauare conantur, ut in libro qui apud eos עבודה זרה Hauoda zara, id est seruitus aliena, & in libro qui סדר עולם Seder holam, id est ordò mundi appellatur, liquidò apparet: quia tamen Rabbi Selomonis prauitas hoc in loco super cæterorum sententias penitus fundatur, ideo ad maiorem clariorem q; ueritatis expressionem, uellem ipsius Rabbi Selomonis expositionem præ cæteris peruersam fideliter referres, ipsamq; ueraciter improbares, ut uno deuicto, cæteri omnes pariter deuincantur. GAL. Sic igitur ipse hanc ipsam Danielis uisionẽ siue prophetiam exponens, peruertere nititur. Et ecce inquiens uir Gabriel citò uolãs tetigit me, & docuit me, dixitq; Daniel ab exordio precum tuarum egressum est Dei uerbum ad me, ut uenirem, ad indicandum tibi ipsum. Tu autem animaduerte uerbum, & intellige uisionẽ. Nam septuaginta hebdomadas esse præcisum est, id est constitutum est, super Ierusalem à primi templi ruina, quæ Sedechiæ tempore fuit, usq; ad destructionem secundam per Titum faciendam. Quæ quidem erit, & ut in ea captiuitate Iudæorum præuaricatio consumetur, & persecutionibus mediantibus, eorum peccatum ita finem accipiat, ut mundati ab iniquitatibus, mereantur; fiat adducam eis iustitiam sempiternam, & inũgatur sanctuarium sanctuariorum, id est altaria, & arca, aliaq; sanctuarij uasa. Quæ omnia per Regis Messiæ manus ipsis fient. Dicit præterea has septuaginta hebdomadas quadringentorum & nonaginta annorum tempus continere, quod à Babylonica transmigratione computare incipit, atq; in secundi templi destructione terminari dicit. Deinde suam peruersissimam expositionem exequens ait, Scito ergo & animaduerte, ab egressu uerbi. Quasi diceret Danieli angelus, Quod per uirtutem uerbi quod ab exordio precum eius à Deo egressum fuerat, ut illud ei nũciaret, id quod per dictum uerbũ importatur, ipse scire & animaduertere poterat. Nam tempus quo à sui destructione Ierusalẽ iterum ædificabitur, usq; ad Messiam Ducem, hoc est usq; ad Cyrum Persarum regem, qui Messias Isaiæ 45. capite dictus est, hebdomadæ septem annorum erunt: quæ quidem septem annorum hebdomadæ, numerum 49. annorum faciunt. Veruntamen tres anni supersunt, quos angelus non enumerauit, quia non nisi de hebdomadis completis mentionẽ fecit. Et sic annos duos & quinquaginta habemus. Et deinde hebdomadæ 62. quibus platea, id est ciuitas & fossatum rursus ædificabuntur, quæ tantum temporis permanebunt. In quibus 70. hebdomadarum numerus reperitur. Sed hæc ciuitatis & fossati, id est muri duratio in angustia temporum erit: quia aut à Persis, aut à Græcis, aut à Romanis, aut ab alijs gentibus Iudæi continuè uexabuntur. Et post hebdomadas 62. occidetur Messias, id est Agrippa, qui in Vaspasiani bello & templi excidio, Iudæorum rex erit. Et non illi, hoc est, ipse Agrippa amplius non erit, per mortem enim de medio tolletur. Fuit autem hic Agrippa Messię nomine appellatus, quia idem quod princeps seu magnus per hanc dictionem Messias denotatur. Et ciuitatem scilicet Ierusalem & sanctuarium dissipabit populus Ducis uenturi, id est, Titi Vespasiani filij, & finis eius in impetu uel raptu, populi scilicet Romani. Et usque ad finem belli Gog Magog hæ desolationes perdurabunt. Et confirmabit pactum multis hebdomada una, Titus scilicet Vespasiani filius, ad pactum & inducias cum Principibus Iudæorum ueniet. Quas ob res infra illud septem annorum tempus eis pacti spem dabit, & tamen in medio hebdomadis pactum suum irritum faciet, adeò quòd ciuitatem & templum dissipando, decollationem & oblationem sacrificiorum deficere faciet. Et ultra hoc desolans iste loco sanctuarij abominationem, id est statuam idoli in templo ponet, & usq; ad consummationẽ & constitutionem ipsius desolantis, per Messiæ manus faciendam, perseuerabit desolatio. Tempus

R. Selomonis falsa expositio

Universidad de Deusto
Biblioteca

Expositionis confutatio.

enim idoli desolationis & illi seruientium tunc erit. Hæc sunt quæ perfidus ille R. Selomo super hanc Danielis uisionem seu prophetiam dicit: quæ quantum ueritati consentanea sint, per ea quæ eius peruersitatem refellendo dicturus sum, facile unusquisq; iudicare poterit. Multa enim dicit, quæ ut uidebitur, ipsius angeli dictis manifestè repugnant. Error autem quem in annorum computatione committit, per ea quæ paulo superius diximus, improbatur. Nunc eos duntaxat errores, qui ipsius propheticæ uisionis partes tangunt, satis sit cõfutare. Quorum primus quidem est, quòd ea omnia quæ in prima angeli propositione continentur, præuaricationis scilicet cõsummatio, peccati deletio, iustitiæ sempiternæ adductio, & reliqua, post septuaginta illas hebdomadas uerificanda fuisse affirmat, post scilicet templi excidium. Quod est manifestè falsum. Nam cum textus his omnibus septuaginta hebdomadarum tempus constituat, ea omnia infra septuaginta annorum hebdomadas necessariò adimplenda erant. Dicit enim hebdomades septuaginta præcisum, id est prædestinatum fuisse, fore scilicet ad consummãdam præuaricationem. Et postea hebdomadibus illis iuxta opera quæ in eis futura erant diuisis, tandem ad hebdomadã ultimam deueniens ait, Et post hebdomades septuaginta & duas, occidetur Messias, cum cæteris, quæ sequuntur: non obstante, quòd maledictus iste Rabbi ad sui propositi accõmodationem, dictiones multas textui addere coactus fuerit. Secundus error est, cum ait dictum illud angeli, Ad consummandam præuaricationem, & ad finiendum peccatum: sic intelligendum esse, quòd in ea captiuitate, in qua sunt, Iudæorum præuaricatio consummanda sit, peccatumq; eorum persecutionibus mediantibus, finem habiturum. Ab eo igitur quæro, de qua præuaricatione, de quo ue peccato intelligat? Nam si de ijs præuaricationibus & peccatis se intelligere dicat, quæ Iudæi tempore primi templi commiserunt, nihil profectò dicit, cum eorum pœnas Iudæi secundi templi portare non debuerint: quia iuxta ueterum Talmudistarum sententiam, filij patrum iniquitates ferre nõ debent, nisi cum patrum uitam sequuntur. Si uerò de peccatis, quæ Iudæi tempore secundi templi admiserunt, se intelligere ait, certè sic dicendo, Deum iniustũ esse asserit: cum peccata illa grauissima & importabilia, quæ ab Iudæis tempore primi templi commissa fuerunt, puta idololatriam, totq; nefanda scelera, sola septuaginta annorum captiuitate Babylonica deleuerit, qua in captiuitate & multa eis beneficia cõtulit, prophetas scilicet, miracula, aliasq; dignitates. Et peccata tempore secundi templi commissa, quæ respectu illorum leuia erant, tam diuturna captiuitate, totq; calamitatibus adhuc non deleuerit, nec aliquod beneficiorum, quæ in Babylonica captiuitate eis concesserat, in hac unquam concesserit. Quapropter necessariò concludendum est, de alia præuaricatione, de alio q; peccato, quàm de ijs quæ R. perfidus iste dixerit, angelum Danieli locutum fuisse. Tertius error est, cum arcam, aliaq; sanctuarij uasa per sanctuarium sanctuariorum, uel per sanctum sanctorum intelligi debere affirmat, quod expresse est cõtra sacræ scripturæ sententiam, quæ apud Ieremiam dum de Iudæorũ redemptione loquitur, ita cap. 3. ait, בימים ההם נאם יהוה לא יאמרו עוד ארון ברית יהוה ולא יעלה על לב ולא יזברו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד id est. In diebus illis ait Deus, non dicent ultra, arca testamenti Dei, neq; ascendet super cor, neq; illius recordabuntur, neq; uisitabitur, neq; fiet ultra: quia scilicet, ut alio in loco dicemus, omnes ueteris testamenti ceremoniæ post Messiæ passionem, omnino cessaturæ erant. Ex quo liquidò patet, quod particula illa sanctuarium sanctuariorũ, siue sanctus sanctorum, neq; de arca, neq; de alijs sanctuarij uasis intelligi potest. Quartus error est, dum super particulã illam, Scito ergo, & animaduerte, ab egressũ uerbi: uult quòd hæc præpositio, מן min, id est ab, pro Per præpositione ponatur. Non enim uult ipsum terminum à quo significare. Cuius oppositũ per ipsius angeli uerba aperte uidemus, qui terminum etiam ad quem subsequenter posuit, cum usq; ad Messiam Ducem, subiecit. Quintus error est, cum per hunc Messiam Ducem Cyrum regem Persarum intelligendum esse, dixit. Quod quidem falsum esse, ratione

R. Selomonis errores.

tione multiplici manifestum est. Primò quidem, quia cum angelus usq; ad Messiã נגיד Naghid, id est principalem, dixit, & Cyrum, & omnem alium præter principalem Messiam, excluserit. Secundò uerò, quia non septem tantum hebdomadas usq; ad Messiam principalem futuras dixit, sed septem & sexaginta duas. Tertiò autem, quia iuxta eorum etiam supputationem, hebdomadas illas septem, annos quadraginta nouem continentes, non usq; ad Cyrum, sed usq; ad Balthasar completas fuisse constat: ut suprà per Talmudisticam traditionem ostensum est: secundum quam dictum est, quòd post primi templi euersionẽ, unde ipsi hebdomadas istas numerare incipiunt, Nabuchdonosor uiginti septem regnauerit annis: Euilmerodach uerò eius filius uiginti tres. Qui omnes quinquaginta sunt. Ex quo patet, quòd antequam Balthasar regnare cœpisset, ipsæ septem annorum hebdomadæ completæ fuerant. Deinde Balthasar ipse annis regnauit tribus. Post quem Darius duobus, deinde Cyrus ipse regnare cœpit. Quare perspicuum est, secundum Talmudistarum computationem, angelum haudquaquam de Cyro locutũ fuisse, cum usq; ad Messiam Ducem dixit. Sextus error est, cum Messiam hunc occidendum Agrippã fuisse dicit, quem in secundi templi excidio per Romanos interfectum fuisse asserit. Cuius contrarium in lib. de bello Iudaico Iosephus refert, cum ait Agrippã ipsum se Romã contulisse, & bello illo durante, cum Romanis fœdus pepigisse. Septimus deniq; error est, cum dicit particulã illam, Confirmabit autẽ pactũ multis hebdomada una, & dimidiũ hebdomadę deficere faciet decollationẽ & oblationẽ sacrificiorum, de Tito Vespasiani filio intelligendã esse: quia scilicet Titus ipse fœdus cum Iudæorũ Principibus percussum, in dimidio ipsius hebdomadæ soluere atq; delere debebat. Quod ueritati omnino repugnat. Nam ut Iosephus eodem in libro inquit, Titus ipse ad urbis Ierosolymæ ac tem[illegible]xcidiũ non libẽs, sed inuitus accedebat. Quam ob rem pluries nunc per se, nunc per alios, Iudæis persuadere nitebatur, ne uellent loci illius destructionis causa esse. CAP. Optimè mi Galatine Rabbi Selomonis peruersam expositionẽ, cui cæteri Iudæorũ recentiores maximè adhærent, per antiquorũ suorum scripturas refellendo, eius errores detexisti: sed quia Rabbi quoq; Leui expositio non minoris apud eos est autoritatis, eam ob rem ut magis adhuc ipsorum perfida cæcitas omnibus pateat, hanc etiam te confutare opus est. GAL. Et hoc mi Capnio libenter faciam: sed quo melius fiat, prius eius uerba referam, quæ hæc ipsa sunt. Hebdomadas (inquit) 70. præcisum esse, id est constitutum est fore super populũ tuũ. Et reliqua. Imaginabile aũt est, quòd ideo hęc angelus Danieli dixerit, quia cogitabat ipse Daniel, ad hoc sua oratione preces suas accommodare: ut reuersio illa Israel talis esset, quòd templũ nũquã amplius destrueretur. Putabat enim idcirco posse id licitè fieri, qđ eorum peccata punitionibus iam habitis deleta essent: angelus autẽ non secundũ cogitationẽ eius rem processurã fuisse, ei notificauit. Non enim templũ illud permanere debebat, nisi hebdomadibus 70. à primi templi destructione incipiẽtibus, quæ sunt anni 490. Vel fortè in hoc angelus significare uoluit, quòd nõ propterea ad tempus longũ sua oratione Daniel se extenderat, ut sciret, quòd secũdi templi structura ultra constitutum 70. hebdomadarum tempus excedere non deberet, eo quòd sic apud Deum ordinatũ esset, sed ut hac diuturna captiuitate peccatũ Israel finẽ acciperet, in tantũ quod iustitiã sempiternã, quę per quintum Regnũ à Daniele Naduchdonosori interpretata fuit, recipere meretur: quæ quidẽ iustitia sempiterna ipse Messias est, per cuius aduentũ uisio & prophetia omnis implebitur, & ad ungẽdum sanctuarium sanctuariorũ. Tunc enim sancto oleo, quod absconditũ in templo secundo fuit, inungetur. Fuit autẽ id à Deo factũ propter breuẽ secundi templi durationẽ. Scito ergo & animaduerte, ab egressu uerbi, quod ut Israel reuerteretur, & Ierusalem & templũ iterũ ædificaretur, egressum est, usq; ad Messiã Ducẽ: id est, usq; ad tempus quo Messias, qui est dux. hoc est sacerdos magnus, cũ eis erit, quod quidẽ erit post cõpletum ædificiũ, hebdomadæ septẽ erunt. Hi enim sunt anni, qui à templi primi destructione fluxerũt: ubi de annis qui his supersunt,

R. Leui falsa expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

angelus non curauit, quia hoc Danieli notum facere non oportebat, cum id totũ illi iam notum esset. Hic autem sacerdos magnus Iehosuas Sedechiæ filius fuit. Et hebdomadę 62. Et reliqua, id est, hebdomadis 62. Ierusalem in sua structura cum platea & muro à principio ædificij perseuerabit. Sed hoc in angustia temporũ. Nam Iudæi à pluribus uexabuntur. Et post hebdomadas 62. occidetur Messias, hoc est trũcabitur, quia magni sacerdõtis officio finis dabitur. Et ciuitatem & sanctuariũ dissipabit populus Ducis uenturi, id est, Titi filij Vespasiani. Dixit autem populus Ducis, quia Titus, ut narrãt historiæ, destructioni ciuitatis & sanctuarij non assentiebat. Et finis eius in impetu uel raptu eius, scilicet ciuitatis. Et usq; ad finem belli desolationes erunt, & non paucæ quidem. Durante enim bello intra Ierusalem, factiones exortæ sunt, quam ob rem inter se infiniti sunt interfecti. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, Titus scilicet, qui pacem eis prædicabat, suadebatq;, ne ruinæ ciuitatis & templi causa existerent, sed tantum tributum Romanę genti redderent. Quod quidem hebdomada una durauit. In dimidio autem noũ uissimę hebdomadę sacrificium & oblationem à templo deficere fecit. Et propter abominationes, quas Manasses & alij Reges eiusmodi, in templo posuerunt, Dux iste istud desolans erit, quousq; Israel qui desolatus erit, desolatione ultima desolabitur. Hæc sunt quæ & perfidus iste Rabbi Leui super hanc Danielis uisionẽ perfidè dicit. Quæ si rectè inspiciantur, duo potissimum cõtra eum in ipsis comperiũtur. Primum quidem est, quòd inter cætera quæ de angelo & de Daniele uanilo-

Prædictæ expositionis confutatio.

quia asserit, ipsius prophetiæ uel uisionis intellectum, quem fugere credit, præter suum propositum concludit: alterum uerò est, quòd dum inconueniens approbat, quod euitare nititur, in plura alia incidit inconuenientia. Dum ea igitur quæ in prima angeli propositione continentur mysteria, infra septuaginta hebdomadarum tempus euacuanda fuisse ait, ueritati quidem adhæsisse uidetur: sed cum uideret id falso suo proposito contraire, ad ipsorũ mysteriorũ enucleationem prauta cautela descẽdere noluit: & pro uulgi satisfactione, omissa prima expositione, ad secundam deuenit: in qua quidem cum Rabbi Selomone conuenit, paucis duntaxat demptis. Nam clausulam illam, Ad adducendam iustitiam sempiternam, uero & proprio Messiæ assignat: dicens mysterium hoc in somnio Nabuchdonosor à Daniele interpretato, figuratum fuisse. Ex quo quintum illud Messiæ Regnum infra harum 70. hebdomadarum tempus oriturum fuisse, necessariò consequens est. Nam si infra tempus illud omnia mysteria hic contenta, consummanda erant, & per iustitiam sempiternam quintum Messiæ regnum (ut ipse ait) intelligitur. Messiam igitur infra tempus illud uenturum fuisse, absq; dubio ex uerbis eius sequitur. Cum autem in hebdomadarum diuisione, de annorum superabundantia, dummodo mysteria uerificarentur, angelum non curasse ait, ridiculum proculdubio est. Quorsum enim angelus tempus illud in partes diuisisset, ac mysteria in unaquaq; parte consummanda, ab inuicem distinxisset, si absq; temporis delectu, omnia in quocunq; indeterminato tempore contingere potuissent? Cum præter ea per Messiam ducem, sacerdotem magnum intelligendũ dicit, qua ratione moueatur, non satis ipsemet intelligit: cum duæ hæ dignitates, regia & sacerdotalis neminj in sacra scriptura, nisi Messiæ attribui soleant. Nam & illud Dauid in Psal. 110. dictum, אתה כהן לעולם hoc est, Tu es sacerdos in æternum. Et illud Isa. 55. scriptũ, הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים id est, Ecce testem populis dedi eum, Ducem & præceptorem gentibus. Vtrunq; de Messia dicitur. Quare de Iehosua sacerdote magno (ut ipse affirmat) angelum locutum fuisse, dici minimè potest: præsertim cum has ambas dignitates illum habuisse, nusquam legamus. Id deniq; quod super eam clausulam, Occidetur Messias, & non erit ei, dicit, directè contra ipsum uenit. Illam enim de Regni truncatione & fine loqui uult. Ex quo sacerdotale officium tunc finem habuisse, necessariò sequitur: cum per Messiam ducẽ, sacerdotem magnum intelligat. Quod per ultimam quoq; prophetiæ parirculã confirmat, cum ait. Iudaicum populũ per Titũ ultima desolatione desolari debuisse.

Quæ

Quæ cum ita sint, facile poterit unusquisq; iudicare, quãta sit iuniorũ Iudæorũ perfidia atq; peruersitas, qui ne ueritatem fateantur, tot se cõtradictionibus implicãt.

Vera atq; catholica ipsius prophetiæ Danielis explanatio, per Iudæorum scripturas. Caput XVIII.

CAPNIO.

RElíquum nunc est, ut huius uisionis siue prophetiæ iuxta ipsorummet sententias, ueram atq; catholicam expositionem aggrediaris. GAL. Prius itaq; animaduertendum duco, quod cum Danieli quintum Regnum Messiæ, quod finem nunquam cariturum erat, & per somnium Nabuchdonosor, & per uisiones quas ipsemet uiderat, reuelatum fuisset: cumq; ipse Daniel bello Gog Magog, id est antichristi, post quod Israelis saluandæ sunt reliquiæ, præuidisset, atq; ipsius Dei uerba apud Ieremiam 29. & 30. capite, reuersionem Israel ex Babylonica captiuitate pollicentis, secum mente uolutaret, horum mysteriorũ processus intelligere summopere cupiebat: quam ob rem sese orationi dedit, Deum toto corde deprecans, ut pro sua clementia, desiderio eius dignaretur facere satis. Quod utiq; in hac uisione exorare meruit. Non enim solum pro populi reditu, proq; Ierusalem templiq; reædificatione (ut recentiores Iudęorum asserunt) orabat: cum ad altiora quoque mysteria, atq; ad longiora tempora (ut ait Rabbi Leui) se eius oratio extenderet. Quod ipse quoque Daniel in huiusce capitis principio innuit. Dum ego Daniel (inquit) intellexi in libris, hoc est meditatus sum mysteria, quæ in libris continentur. Et hanc ob rem dixit ad eum angelus: Daniel nunc egressus sum, à Dei scilicet conspectu, ut docerem te intellectionem, mysteriorum scilicet, quæ tantopere scire optas. Ab exordio precum tuarum egressum est uerbum, hoc est, sententia diffinitiua à Deo exijt. Et ego ueni, ut indicarem, tibi scilicet illam, quia uir desideriorum tu es. Animaduerte autem uerbum, quod scilicet à Deo egressum est, & intellige uisionem, hanc scilicet, quæ magna complectitur mysteria. Hebdomades septuaginta, hoc est 490. annos præcisum est, id est præfinitum uel prædestinatũ est (à Deo scilicet fore) super populum tuum, & super urbem sanctuarij tui, ad consummandam præuaricationem, & ad finiendum peccatum, & ad delendam iniquitatem. Hoc autem cum (ut paulò superius R. Selomonis improbando errores, uisum est) de peccatis tempore primi templi siue secundi commissis uerificari nullatenus posit, de primorum parentum præuaricatione, decq; originali peccato, atque totius humani generis iniquitate, quæ per Messiæ mortem delenda erant, necessariò intelligi debet. Quod etiam ex modo loquendi ipsius angeli manifestè insinuatur, dum non peccata, sed peccatũ singulariter dicit. Nam ut Rabbenus Hacados, in libro qui גלי רזייא Galerazeya, id est, Reuelator arcanorum dicitur, optimè testatur, Messias ad relaxandum originale peccatum, & ad inferendas animas in paradisum, uenturus erat. Deinde subdit angelus, Et ad adducendam iustitiam seculorum, id est, Legem euangelicam, quæ omnium seculorum iustitiam cõtentura erat, & à Messia dari debebat. Immò ut Rabbi Moses Hadarsan, & Rabbi Leui hoc in loco exponunt, iustitia seculorum uel sempiterna, non est nisi Messias, de quo scriptum est Isaiæ 56. cap. שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישׁ וע תי לבוא וצדקתי להגלות hoc est, Custodite iudicium, & facite iustitiam, quia proxima est saluatio mea, ut ueniat, & iustitia mea, ut reueletur. Vbi sic ait Rabbi Berachias, Custodite iudicium, & facite iustitiam. Hęc sunt mandata & opera bona: quia proxima est saluatio mea, ut ueniat, & iustitia mea, ut reueletur. Iste est Messias, de quo scriptum est Dan. 9. capite, Et ad adducendam iustitiam seculorum, id est Messiam. Hæc ille. Et ad complendam uisionem & prophetiam, quæ scilicet de Messia loquebantur, per cuius aduentum iuxta Rabbi Leui glossam, omnis uisio & prophetia implenda erat: & ad ungendum sanctuariũ sanctuariorum, quod secundum ueterum Talmudistarum sententiam, non est nisi Messias sanctificatus.

Lex euãgelica

Messias dicitur sanctuariũ sanctuariorũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quos Rabbi Moſes filius Nahman Gerundenſis ſecutus, ſic hoc in loco inquit: קדש קדשים הוא המשיח מקודש מבני דור id eſt, ſanctuarium ſanctuariorum eſt ipſe Meſsias ſanctificatus dè filijs Dauid. Neq; tamen ab re hoc in loco Meſsias ſanctuarium ſanctuariorum appellatus eſt; cum futurum eſſet, ut in eo ſecundum humanitatem omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei reconditi requieſcerent, eratq; ſuper omnem creaturam oleo gratiæ, ac beneplaciti Dei ungendus. Vnde & meritò dictus eſt Meſsias Hebraicè, quod idem eſt quod χριστὸς Græcè, & unctus Latinè, ut alibi latius diximus. Deinde uolens angelus Danielem certum reddere, ex quo nam tempore harum hebdomadarum initium accipiẽdum eſſet, & quouſq; peruenturæ erant: Scito (inquit) & animaduerte, ab egreſſu uerbi ad reuertendum, & ad ædificandum Ieruſalem, uel de reditu, populi ſcilicet, & de reædificanda Ieruſalem. Hoc eſt, Ab eo tempore hæ annorum hebdomadæ inchoari debẽt, quo ex Ieremię ore (ut ſuprà oſtenſum eſt) egreſſum eſt Dei uerbũ, de reditu populi ex Babylonica captiuitate, & de reædificanda urbe Ieruſalem. Quod quidem (ut in præcedentibus latius probauimus) anno quarto Regni Sedechię regis, Regni uero Nabuchdonoſor regis Babylonis duodecimo fuit. Tunc enim ex ore Ieremiæ (ut in ſuperioribus diximus) exijt Dei uerbũ, quòd completis ſeptuaginta Babylonicę captiuitatis annis, Iſraeliticus populus ex captiuitate illa reuerſurꝰ eſſet, ac urbs Ieroſolyma reædificanda. Ab illo ergo tempore, id eſt à quarto Sedechię regis & duodecimo Nabuchdonoſor, iuxta angelicum documentum, harum hebdomadarum computatio inchoanda erat, & tempore Meſsiæ terminandæ. Ideo ſubiecit uſq; ad Meſsiam נגיד Naghid, id eſt Ducem, uel Principem, uel Principalem, uel coràm factum. Hæc enim Hebraica dictio נגיד Naghid (ut ait Rabbi Kimhi in libro Seraſsim) à נגד neghed, quod propriè coràm ſignificat, deriuatur. Et inde dictum eſt primi Regum 16. capite, Nunquid נגד neghed, id eſt coram Domino Meſsias eius? Et inde dictus eſt Princeps נגיד Naghid, iuxta illud 2. Reg. 5. capite, dictum, ואתה תהיה לנגיד hoc eſt, Et tu eris in principem uel coram factus. Hinc etiam nobilia & preciosa dicuntur נגידים Neghidim, id eſt principalia, ut illud Prouerb. cap. 8. שמעו כי נגידים אדבר id eſt, Audite quia principalia loquar. Inde quoq; dictum eſt Iſaiæ 58. cap. הגד לעמי פשעם hoc eſt, Annuncia, uel coràm fac populo meo ſcelus eorũ. Hæc Rabbi Kimhi. Ex quibus patet, quòd נגיד Naghid, idem quod Dux, Princeps, Principalis, coràm factus, & annunciãs. Poſtea angelus has hebdomadas in tres diuidit partes, in ſeptem ſcilicet hebdomadas, in ſexaginta duo, & in unam, quæ poſtremò remanet, propter ſpecialia opera quæ in unaquaq; harum partium fieri debebant, dicens, Hebdomadæ ſeptẽ, & hebdomadæ ſexaginta & duæ. Septem enim hebdomadę priores quadraginta nouem efficiunt annos: ſexaginta autem & duę quæ ſequuntur, quadringentos triginta quatuor annos reddunt, quibus ſi ſeptem priores addantur, quadringentos octuaginta tres annos conſtituũt. Omnes uerò ſeptuaginta hebdomadæ quadringentos nonaginta (ut alibi diximus) continent annos. Deinde ea quę in primis ſeptem hebdomadibus futura erant, inſinuare uolens, ait: Reuertetur ipſa, & ædificabitur platea, id eſt urbs Ieroſolyma, quam ob ſui amplitudinẽ, plateam uocauit, & foſſatum, id eſt murus ſcilicet eius: ut Rabbi Selomo, & Rabbi Leui, ac cæteri penè omnes exponunt. Sed in anguſtia temporum, inquit, finitimas ſcilicet obgẽtes, à quibus Iudæi aſsiduis bellis uexandi erant, ut Ezras & Nehumias atteſtantur. Sequitur in pphetia, Et poſt ſexaginta & duas hebdomadas, occidetur Meſsias. CAP. Hic Iudæi noſtri temporis obſtant, quia uerbum יכרת iccareth, quod hic ponitur, uenit à uerbo כרת carath, quod non occidere, ſed proprie abſcindere ſignificat. Quare (ut aiunt) textus hoc in loco non dicit occidetur Meſsias, ſed abſcindetur Meſsias. GAL. Quamuis uerbum יכרת iccareth, prima ſui inſtitutione abſcindere ſignificet, frequẽtius tamẽ in ſacra ſcriptura pro occidere ponitur: ut illud Gen. 9. והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ביתי המבול id eſt, Et ſtatuam pactũ meum uobiſcum, & non iccareth, id eſt non occidetur omnis caro

Hebdomadarum termini.

Naghid dictio.

nis caro ultra ab aquis diluuiũ. Itẽ apud Ezechielem uigeſimoprimo cap. והכרתי ממך צדיק ורשע id eſt, Et occidam ex te iuſtum & impium. In tertio quoq; libro Regum capite decimooctauo ita legitur, ויהי בחברית איזבל את נביאי יהוה id eſt, Et factum eſt, dum occideret Izebel prophetas domini. Quod autem hoc ſenſu uerbum hoc ibi ſumatur, per id quod ſtatim ſubijcitur, manifeſtè patet, ſequitur enim ſic, הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה id eſt, Nunquid (ait Abdias Eliæ) non eſt annunciatum Domino meo id quod feci, cum occideret Izebel prophetas Dei? Ex quibus clarum eſt, uerbum hoc יכרת iccareth, pro eo quod eſt occidetur, hoc loco accipi. Quod autem ipſi occiſuri eſſent Meſsiam, in ſequentibus ubi de morte Meſsiæ agetur, per ueteres eorum doctores latiſsimè patebit. Nunc uerba Rabbi Symeonis filij Iohaĭ in libro מחקר הסודות Mehkar haſsodoth, ſatis ſit quod Rabbi inter cætera refert, audire. Ibi enim Hoſeyas flens dicebat, Veh illis, ueh illis, ueh illis impijs, iniquis, homicidis Iſrael, ob quorum amorem ut peccatum eis dimittat, Deus mittet filium ſanctum ſuum, & carne humana ſe induet. Veh illis, quia propter ſuas prauas actiones, rebelles erunt huic Meſsiæ, nec reſpicient dicta, quibus imperabit, ut mundificentur aqua mundificationis, ad expianda peccata ſua, nec incedent in uijs Deo gratis, nec facient eius uoluntatem, ſed ingenti iracundia perciti, ipſum occident. Subinde cum dixiſſet angelus, occidetur Meſsias, protinus ſubiunxit, ואין לו Veen lo, id eſt, Et non ei. Quod autor noſtræ æditionis tranſtulit, Et non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Textus tamen dicit, ואין לו Veen lo, id eſt, Et non ei. Hoc eſt, non erit ei, quod Iudæi perfidi autumabunt, ut uidelicet crucifixus occumbat, & poſtmodum non reſurgat. Quin potius licet Meſsias occidatur, reſurget tamen tertia die, ad cœlosq; aſcendet, ac ſpiritum ſanctum ſuper credentes mittet. Deinde exequitur angelus: Et ciuitatem ſcilicet Ieruſalem, & ſanctuarium diſsipabit populus Ducis uenturi, id eſt, Titi filij Veſpaſiani. Et finis eius in impetu uel raptu, populi ſcilicet Romani. Hoc autem infra hebdomadas iſtas non accidit, ſed annis quadraginta poſt elapſis. Sed ideo angelus mox ut de Meſsiæ nece locutus eſt, illud adiecit: ut in mortis Meſsiæ pœnam Iudæis euenturam oſtenderet. Dixit autem populum Ducis uenturi, & non ipſum Ducem, ciuitatem & ſanctuarium diſsipaturum: ut aperte innueret, Titum iuxta Rabbi Leui gloſſam ad id non libenter, ſed inuitum interuenturum, ipſe enim (ut ait Ioſephus in libro de bello Iudaico) ne urbis & templi deletio fieret, & cum Iudæis primùm, & demum cum militibus maximam adhibuit operam. Quod minimè tamen obtinere ualuit, cum ob Chriſti cædem uaſtitas illa ſubſecutura eſſet. Et uſque ad finem belli præciſi, id eſt ſtatuti uel prædeſtinati Gog Magog ſcilicet hoc eſt antichriſti, deſolationes (ſupple) perdurabunt. Poſt hæc reuertitur angelus ad ultimam hebdomadam, ut quæ in ea fieri debebant, reſeraret, dicens, Confirmabit autem, Meſsias ſcilicet pactum, id eſt legem ſuam euangelicam. Legem enim ſacræ literæ plerunque pactum uocant, multis qui ſcilicet in eum crediturí erant, legemq; eius recepturi. Hebdomada una, id eſt ſeptem annis. Tres enim anni illi cum dimidio quibus Chriſtus docuit, & tres alij cum dimidio, quibus poſt eum apoſtoli in Iudæa prædicarunt, hebdomadam unã perficiunt, in qua Meſsias & per ſe primum, & deinde per diſcipulos ſuos legem ſuam opere & uerbo confirmaturus erat. De qua quidem lege ſic apud Ieremiam trigeſimoprimo prędictum fuit, הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם Quæ quidem uerba ſic in Latinum uertuntur, Ecce dies uenient, dicit Deus, & ſcindam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda pactum nouum, id eſt legem nouam. Non ſicut pactum quod ſcidi cum patribus eorum, id eſt non ſicut legem, quã dedi patribus eorũ in die, qua confortaui manũ eorum, ut ducerẽ eos de terra Aegypti, qui diſturbauerunt pactum meũ, & ego reprobaui, uel neglexi, uel dereliqui eos.

Iudæi Meſsiam occiſuri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Berith dictio.

Quare cum dicitur hic, Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, pactum pro lege capitur. Quãuis enim ברית Berith sit fœdus uel pactũ, uel quãdoq; firmamentum, in plerisq; tamen sacræ scripturæ locis pro lege accipitur, ut in præmissis Ierem. uerbis manifeste patet. Quod etiam in libro מכילתא Mechilta super illud Exod. 12. dictum, In decimo mensis huius, apertè probatur, cum dicitur, אינגי ברית אלא תורה כמו שבתרב באלה הרבריים אלה רברי חברית אשר צוה יהוה את משה לברות את בני ישראל בארץ מואב מלבר חברית אשר ברת אותם בחורב Hoc est, Non est berith nisi lex, sicut scriptum est Deute. 29. Ista sunt uerba berith, id est pacti, hoc est legis, quod mandauit Deus Mosi, ut scinderet cum filijs Israel in terra Moab, præter pactum quod scidit cum eis in Horeb. Hęc ibi. Ex quibus palàm liquet, pactum pro lege accipi. Quod autem proprio ore tribus annis cum dimidio Messias docere debebat, per Talmudistas liquidò patet. Legitur enim in Midras tillim, id est, in expositione Psalmorũ, sic R. Iohanan dixisse, שלשה שנים ומחצה חייתה שבינה עומרת ומכרזת בהר חזהים ורשו את יהוה בחמוצאו קראוהו בחיותו קרוב id est, Tribus annis cũ dimidio stetit præsentia Dei in mõte oliueti, dans uoces, ac dicens, Quærite Deũ, dum inueniri potest: inuocate eũ, dum prope est. Quod etiam in beresith rabba, id est in expositione libri Gen. confirmatur, ubi R. Moses Hadarsan sic dicit, Quid dicere uoluit Selomo in cantico canticorũ, cum ait, Exultabimus & lętabimur in te, אימתי אנו שמחים בשעמרו רגלי שבינה על חר הזהים hoc est, Quando lætabimur? Quando stabunt pedes Dei in monte oliueti? Et sunt uerba R. Iohanan filij Zaccai. Ex quibus manifestè apparet, hos tres annos cum dimidio, eos esse, in quibus iuxta uerbũ angeli Messias per se ipsum opere & uerbo ac miraculis legem suam confirmaturus erat. Ita enim omnino factum fuisse, certum est. Saluator nanq; ipse 30. annos natus, baptismum suscepit, & inde usq; ad eius passionem tres anni ferè cum dimidio pręterierunt: in quibus & Galilæam & Iudæam perambulans, ac sæpenumero, super montem oliueti commorans, atq; docens, opere & uerbo legẽ suam confirmauit. Meritò igitur angelus hebdomadã istam, in qua hæc & alia quàm plurima diuina opera futura erant, tanquam omnium complementum, postremo loco collocauit. Et quia in dimidio huius nouissimæ hebdomadæ Messias diuino decreto mortẽ obiturus erat, per quam omnia ueteris legis sacrificia finem habitura erant, eò quòd uerum illud sacrificium, quod Messias ipse suum sanctissimum corpus in ara crucis patri offerens, pro peccatorum humani generis remissione factura erat, præfigurassent. Idcirco angelus subiecit, Et dimidium hebdomadæ deficere faciet decollationem (sacrificiorum scilicet) & oblationem (cæterorũ uidelicet omniũ quę in templo offerebantur) quæ omnia in morte Messiæ, quo ad significatum, cessare debebant. In cuius rei signũ, in ipsa mortis Christi hora, & uelum templi à summo usq; deorsum scissum est, & cuncta quæ in templo fiebant miracula, finem acceperunt, prout suprà abundè disseruimus. Et tandẽ concludens ait, Et super abominationes, id est propter abominationes, quæ contra Messiam fient, desolatio erit. Et usq; ad consummationem & præfinitionem perseuerabit scilicet desolatio super desolationem. Ex quo patet, Iudæos nunquam Ierosolymã ex captiuitate hac nouissima esse redituros, nisi fortè post antichristi bellum, cum fidem Christi recepérint. Omnia igitur quæ super hanc Danielis prophetiam in quinq; præmissis capitibus latissimè diximus, in rationis formam reducentes, sic denicq; concludimus, cũ angelus Gabriel Danieli dixerit, quòd ab egressu uerbi de populi reditu, usq; ad Messiam principalem coràm factum, hebdomadæ 7. & 62. futurę essent, ac numerus iste anno ante templi secundi incendium 40. completus fuerit, nullusq; præter dominum Iesum tunc, siue postea, hucusq; extiterit, qui principalis ac uerí Messiæ signa habuerit: ut etiam ab ipsis aduersarijs conceditur, quinq; post ipsas 7. & 62. hebdomadas tam docendo, quàm opera soli Deo possibilia, faciendo, coràm factus, occisus fuerit: illum profectò principalem, ac uerum fuisse Messiam, apud omnes qui rationis non sunt expertes, necessariò consequens est.

Tribus annis cum dimidio Messiæ docturus.

Rationis conclusio.

Quòd

Quòd tempus determinatum aduentus Messiæ ab Isaia insinuatum, iam præterierit, & in Domino nostro Iesu Christo completum sit.

Caput XIX.

CAPNIO.

HAec quidem omnia quæ dixisti, optima sunt, ac talia, quòd minimè ab Iudæis nostri temporis negari possunt: ut tamen magis adhuc eorum ceruicosa perfidia conuincatur, uelim & per aliquem alium prophetarum confirmares, præfixũ aduentus Messiæ tempus iam præterisse, & in Domino nostro Iesu consummatũ fuisse, sicuti per Danielem efficacissimè nunc ostendisti. GAL. Id etiam per Isaiã optimè probatur. Et primum quidem ex eo quòd 9. cap. positis 8. Messiæ nominibus, quæ sunt: Admirabilis, cõsiliarius, Deus, fortis, pater, sempiternus, princeps, pax, in fine omnium ubi dicit, למרבה המשרה lemarbe hamisra, id est ad multiplicandum eius principatum. In medio dictionis למרבה lemarbe, contra naturã scribendi, contraq; orthographiæ legem, ponitur mem clausa, cum aperta ponenda esset. HOG. Hæc ego, nisi declares, intelligere nequeo. GAL. Duplicem mem literam Hebræi habent. Alteram quidem apertã, cuius hic est character מ, quæ nusquam in calce dictionis, sed semper in principio, & in medio ponitur: alteram uerò clausam, quam sic figurant ם, & non nisi in fine dictionis scribere solẽt. In hac igitur dictione למרבה lemarbe, cum sit in medio, non clausa, sed aperta esse deberet, & tamen clausa ibi præter morem ponitur: quod alibi professò nusquã inuenitur. Idcirco absq; mysterio hoc factum fuisse, haudquaquam credendũ est. Vt enim in libro שבת Sabbath, id est de sabbato, in cap. חבונה Habbone, id est Aedificans, dicitur, מם סתומה רבר סתום רומן hoc est, Mem clausa, uerbũ clausum, uel rem clausam, id est occultam significat. Voluit enim per hoc Isaias ipse à prudentibus intelligi, impijs uerò occultum fieri. Eam ob rem in libro Sanhedrin, in cap. בל ישראל Col Israel, id est, Totus Israel, fertur, quòd cũ R. Tanhum quæreret, quænam esset ratio, quòd cum omnis mem in medio uocabuli posita, aperta sit, hæc sola inueniatur clausa, statim in illa hora exiuit filia uocis, id est reuelatio siue uox de cœlo, dicens, רזו לי רזו לי id est, Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Quod exponens R. Selomo ait, Deum dixisse hoc secretum de Messiæ aduentu meum est. Attamen ut prisci Iudæorũ spiritu sancto illustrati dixerũt, per mem hoc in loco clausam, multa designantur arcana: & præsertim ut alibi probabimus, quòd ipse Messias de uirgine clausa, quæ Maria uocanda erat, præter communem nascendi modum, præterq; naturæ ordinem, nasciturus fuerat. Nunc autem per ipsam mem clausam tempus aduentus Messiæ præfixum significari ostendemus. Per hoc enim, quòd mem huiusmodi clausa apud Iudæos in numeris sexcentenarium designat, ostenditur procul dubio, quòd ab huius prophetiæ tempore, usq; ad Messię natiuitatem sexcenti anni futuri essent: quod rei postmodum probauit euentus. Hoc autem sic probatur, Prophetia namq; ista eodem tempore ex ore Isaiæ egressa est, quo idem propheta prophetauit, dicens, Ecce uirgo concipiet, cum reliquis. Sunt enim ambæ hæ prophetiæ in uno eodemq; contextu. Anno igitur quarto regni Achaz regis prophetia hęc facta est, ut ait Rabbi Selomo. Quod hoc modo super quarto Regum decimoquinto probat, cum scriptum est (inquit) in anno 20. Ioathan filij Oziæ, dicendum erat in anno quarto Achaz, Ecce enim omnes dies regis Ioathan sexdecim anni sunt. Sicut enim dictũ est quarto Regum decimoquinto, Ioathan filius Ozię regis Iuda 25. annorum erat, cum regnare cœpisset, & sexdecim annis regnauit. Sed quoniam Achaz impius fuit, placuit scripturæ quatuor annos computare in annis Ioathan in sepulchro existẽtis, & non in annis Achaz existentis uiui: ut dicitur in libro qui appellatur סדר עולם Seder holam, id est ordo mundi. Hæc Rabbi Selomo. Quod autem ab eiusdem prophetiæ egressu usque ad Christi ortum anni sexcenti transierint, sic ostenditur. Si enim Achaz 16. regnauit annis, ut habetur 4. Regum 15. & 4. anno

Regni

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regni eius,hæc prophetia(ut R.Selomo inquit)facta fuit,sequitur quòd post prophetiã istam Achaz ipse 12.regnauerit annis, post quem Hezechias filius eius annis regnauit 29.ut legitur 4.Reg.16.Manasses autem annis regnauit 55. ut habetur ex 4.Reg.18.Amon uerò regnauit annis duobus,ut dicitur 4. Reg.21.capite, Iosias autem annis triginta uno,ut patet 4.Reg.21.cap.Ioachaz uerò mensibus tribus, ut fertur 4.Reg.22.Iehoiakim autem annis undecim,ut ex 4.Reg.23.cap.colligitur. Iehoiachin uerò mensibus tribus, ut habetur ibidem. Sedechias demũ undecim regnauit annis ut patet 4.Regũ uigesimoquarto cap. Horũ annorum summa annos continet 151.& dimidium. A quinto enim Regni regis Achaz anno, usq; ad undecimum Sedechiæ,Iudæorum reges regnauerũt annis 151. Deinde ab undecimo Sedechiæ anno,qui fuit 19. Nabuchdonosor,ut ex Iere.ultimo cap.& ex 4.Reg.25. apertè colligitur. Nabuchdonosor ipse annis regnauit 26.Euilmerodach uerò filius eius annis uiginti tribus,ut suprà ostensum est,Balthasar autem annis tribus, Darius duobus, Cyrus triginta, Assuerus quatuordecim. Post quẽ successit Darius, cuius regni anno sexto templum consummatũ atq; perfectum est. His additis supradictis 151. annis cum dimidio, quibus Reges regnauerunt,insuper & quadringentis & uiginti,quibus templum secundum durasse aiunt:habentur à quarto anno regis Achaz usq; ad templi secũdi excidium anni sexcenti septuaginta quinq; & dimidius: à quibus si quadraginta duo demantur anni, qui à Christi passione usq; ad urbis Ierusalem templiq; euersionem fluxerunt,& 33.fere cum dimidio.quibus Christus ipse inter homines uixit, habebuntur ab eo tempore quo Isaias de Messiæ conceptu & ortu uaticinatus est, usq; ad ipsius Christi natiuitatem, anni prꝯise sexcenti,quos prædicta mem clausa designat. Ad quod etiam probandum, ualde ad propositum facit illud eiusdem prophetæ quinquagesimoquarto capite dictum, כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעביר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצת עליך ומגער בך Hoc est,Sicut dies Noæ istud mihi,cum iuraui,ne transire facerem aquas Noæ ultrà super terram:sic iuraui ne irascar super te, & ne increpẽ te. Quæ quidem Rabbi Ionathas sic in Chaldæum uertit, ארי ביומי נח רא קדמי דקיימית במימרי דלא יערון מי טופנאת דר חוב ביומי נח עוד על ארעא כן קיים מית במימרי דלא ייחול רוגזי אלך Id est,Quoniam sicut dies Noæ corã me, cum statui in uerbo meo,quòd non transirent aquæ diluuij,quæ fuerunt in diebus Noę ultrà super terram: sic statui Noæ,ut non descendat furor meus super te. Hæc ille. Vbi omni animi diligẽtia animaduertendũ est,quòd iuxta expositionẽ R.Nahmã in libro Sanhedrin,in cap.Helec,dies Noæ ad dies Messiæ referendi sunt.Idcirco cum propheta ait,Sicut dies Noæ istud mihi:hoc pronomẽ istud, ad illud quod in præcedẽtibus dixit, referri debet, ad totũ illud scilicet,quod à 52. cap.cum inquit, Ecce intelliget seruus meus,hucusq; propheta dixerat. Quod ferè totum ab antiquis Iudæorum de Messia dictum accipitur. Nam uerba illa eiusdem capitis,Ecce intelliget seruus meus,sic R.Ionathas Chaldaicè traduxit,atq; exposuit,הא יצלח עבדי משיחא Hoc est,Ecce ꝓsperabitur seruus meus Messias.Quod Rabbi quoque Selomo attestatur,dũ locũ hunc exponẽs,ita haud inepte ait.Magistri nostri affirmant hæc de Messia dici,dies autẽ Noæ cum diluiũ cessasset,sexcẽti anni erant. Ab eo ergo tẽpore quo Isaias hoc uerbũ protulit,usq; ad Messiæ aduentum, sexcẽti anni futuri erãt.Quæ omnia per Hebræorũ scripturas optimè probantur. Quod enim Noas sexcẽtorũ esset annorũ, cum diluiũ cessasset, primũ patet per id quod in Beresith Rabba minori dicitur,super illud, Noas filius sexcentorũ annorũ erat, & diluuiũ aquæ erat super terrã. Vbi Rabbi נחמיה Nehamia sic dicit, Annus diluuij ascendens est de numero, id est de numero est cum emboliſmis & computis. Deinde ex eo hoc idem ostenditur, quod Genesis nono capite sic scriptum est, ויחיו כל ימי ריחי נח אחר חמבול שלש מאות שנה וחמשים שנה ! נח תשע מאותה שנה וחמשים שנה וימת Id est, Et uixit Noas post diluuium trecentis & quinquaginta annis. Fuerunt autem omnes dies eius noningenti & quinquaginta anni,& mortuus est. Si igitur omnes dies uitæ Noæ fuerũt anni noningen-

ningenti & quinquaginta anni, & post diluuiũ uixit annis trecentis quinquaginta,necessariò certè sequitur, quòd annus ipse diluuij fuerit prædictorum 600. ultimus. Quare palam profectò ostensum est,dies Noæ cum diluuium cessasset, sexcẽtos annos fuisse. Quòd autem & totidem anni fuerint ab eo tempore, quo Isaias uerba illa protulit,usq; ad Messiæ aduentum, per ea quæ nunc dicta sunt,in expositione mem clausæ in dictione למרבה Lemarbe positæ, clarè patuit. Isaias enim (ut ostẽsum est)in fine quarti anni,uel in principio quinti Regni Achaz, de Messiæ conceptione ac natiuitate præphetare cœpit,dicens, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium,cum cæteris. Ab illo autem tempore usq; ad Christi natiuitatem (ut probatum est ibidem)sexcenti præciſe fluxerunt anni.Et totidem (ut ostendimus) cessante diluuio,fuerunt dies Noæ. Quare Messiam iam uenisse,ipsumq; Dominũ nostrum Iesum fuisse(cum talis nemo alius, qualis per prophetas Messias descriptus est,tunc natus fuerit)concedatur necesse est.

Quòd tempus quoq; aduentus Messiæ præfixum,à priscis Talmudistis traditum,iam trãsierit, ac in Domino nostro Iesu Christo consummatum sit. Cap. XX.

CAP NIO.

QVanquam in præcedentibus per tempus determinatum à prophetis aduentus Messiæ assignatum, Messiam ipsum iam uenisse secũdum Hebræorum expositiones, satis abundè probaueris:ut tamen magis Iudæorum nostri temporis obstinata prauitas deprehendatur,ac magis magisq; catholicę fidei ueritas innotescat, haud inutile quidem esset, si hoc ipsum per præfixum quoque tempus quod aduentui Messiæ à ueteribus Talmudistis assignatum legitur,euidentius ostenderes. GALATINVS. Hoc etiam gratanter faciam. Illud itaque in primis, quod in libro Sanhedrin, in capite helec scribitur, adducam תנא רבי אליהו שתא אלפי שני תוי עלמר וחר חריס ב׳ אלפי תיהו ב׳ אלפי תורת ב׳ אלפי ימיות חמוש יח id est,Sententia ex domo Heliæ.Sex milia annorum erit mundus, & iterũ destruetur: duo milia inanitatis, duo milia legis, duo milia dierum Messiæ. Vnde contra iuniorum Iudæorum perfidiam,duo quæ maximè negant, colligi possunt. Vnum quidem est, quòd lex Mosaica non erat nisi usq; ad dies Messiæ permansura:alterum uerò est, quòd aduentus Messiæ tempus iam præterijt. Ad quod probandum,antequam aliquid dicam,Rabbi Selomonis glossam afferam,quæ sic eadem uerba exponit:Sex milia annorum erit mundus,id est tantum durabit. Horũ uerò duo milia fuerunt inanitatis. Quomodo autem ab Adam usque ad quinquagesimum secundum annum Abrahæ duo milia annorũ fuerint, scriptura instruit. Postq; enim hęc duo milia annorũ cõpleta sunt,studuit Abraham in lege, sicut scriptũ est Geneſis duodecimo cap. Et animã quã fecerunt in Aram. Quod interpretati sunt, Et animam quam fecerunt cum lege in Aram. Dixerunt autem magistri,in libro עבורת זרח Hauoda zara,quòd tunc temporis Abraham duorum & quinquaginta erat annorum:duo milia uerò legis usque ad aduentũ Messiæ, hoc modo habẽtur.Quadraginta & octo anni fuerunt usque quo natus est Ishac, sexaginta uerò anni à natiuitate Ishac, usque ad natiuitatem Iacob, qui centum & octo annos efficiunt:deinde centum & triginta anni qui fuerunt Iacob, quando ingressus est Aegyptum. Ecce anni ducenti trigintaocto, & ducenti decem quibus morati sunt filij Israel in Aegypto.Ecce 448.anni.Porrò ab egressu ex Aegypto usque quo ædificata est domus sancta prima, fluxerunt anni 480. Sicut scriptum est in libro ultimo Regum sexto capite.Fuit autem in anno quadringentesimo octuagesimo.Et reliqua.Et ædificata est domus domini.Ecce igitur noningenti & uiginti octo anni. Rursum quadringenti & decem anni quibus,domus prima durauit, ut probatur per scripturas annorum Regum:& septuaginta anni captiuitatis Babylonicæ:& quadringenti uiginti quibus domus secũda permãsit.Ecce habes ex

Traditio discipulorũ Eliæ.

una

Universidad de Deusto
Biblioteca

una parte annos nongentos,& ex altera parte nongentos uiginti octo. Et sic habentur duo milia annorum,minus centum septuaginta duo. Per centū septuaginta duo igitur annos ante consummationem quatuor milium annorum ab initio mundi destructa est domus Dei:& in fine prædictorum 172.annorū,completa fuerunt duo milia annorum legis,nō tamen tunc euacuanda erat lex,ut dicebat Magister meus.Sequitur,Et duo milia annorum dies Messiæ.Nam post duo milia legis,erit iudicium eius,ut ueniat Messias,& euacuetur regnum nequam,id est regnum Romanorum.Hucusq; glossa Rabbi Selomonis,qui etsi in annorum computatione etiam secundum Talmudistas non parū errauerit,ut per ea quæ in præcedentibus dicta sunt,facile patet:ex dictis tamen eius Messiam iam uenisse,necessariò sequitur.Nam si iuxta eius expositionem ex sentētia siue traditione Eliæ ac discipulorum eius,in fine quatuor milium annorum mundi Messias uenturus erat,& secundum Iudæorum computationem à mundi initio usq; ad præsentem annum,qui est annus Christi millesimus quingentesimus decimussextus,quinq; milia ducenti ac septuaginta sex,transierunt anni (tametsi secundum nostrā multo plures,ut paulò inferius probabitur) necessariò certe concluditur,Messiæ aduentum per annos secundum eos mille ducentos & septuaginta duos iam præteriisse. CAP. Iuniores Iudæorum fatentur quidem,quòd secundum Talmudisticam hanc traditionem,Messias in fine quarti millenarij uenturus esset,sed propter eorum scelera ipsum nondum uenisse aiunt. Quod per eandem quoq; traditionem probare nituntur,eo quòd in calce eiusdē traditionis sic immediate sequatur, יבעונותיהן שרבו יצאו מהם מה שיצאו hoc est,Propter peccata autē nostra,quæ creuerunt,exierunt ex eis scilicet annis,qui exierunt: ubi glossa R.Selomonis ita dicit,Veruntamen propter peccata nostra,quæ multiplicata sunt,non uenit Messias in fine quatuor milium annorum. GAL. Mentiūtur plane. Quare ut mendacij arguātur,duplicem eis damus responsionem. Et primum quidem dicimus,uerba hæc eiusdem traditionis non esse,cum neq; Eliæ,neq; discipulorū eius fuerint.Quod satis ex ipsorum uerborum natura patere potest,sed ab aliquo R.Iudaicam perfidiā protegere uolente,eidem traditioni uerba ipsa addita fuisse. Cuius rei maximum est indicium,quòd in libro חבורה זרה Hauoda Zara,id est seruitus aliena,ubi hæc eadem traditio ponitur,non eisdem omnino uerbis huiusmodi cauda ipsi traditioni inseritur.Ibi enim in cap. לפני אידיהן Liphne edehen,id est ante festa eorum legitur,Tradidit domus Eliæ,sex milium annorum durationem fore mūdi:horumq; duo milia esse uanitatis uel inanitatis,duo milia legis,& duo milia dierū Messiæ:propter peccata uero nostra,quę multiplicata sunt,egressi sunt ex eis septingenti & quatuordecim.Hæc ad uerbum traditio ipsa. Per se igitur patet,quòd postrema hæc uerba,quibus Iudæi recentiores suam conantur uelare perfidiam,non sunt eadem hic & ibi,sed longè diuersa.Ibi enim nullum certū ponitur tempus,hic uero annorum quidam prætierierant,certus apponitur numerus. Quod est falsitatis Iudaicæ efficax argumentum. Deinde eis obijcimus,quòd aduentus Messiæ accelerari quidem potuit,retardari uero minimè,quod in lib. Sanhedrin cap.Helec optimè probatur,ubi sic legitur, אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי חרי בתיב אני יהוה בעתה אחישנה וכי אחישנה לאו בעתה id est,Dixit R.Alexandri.Dixit R.Iehosuas filius Leui,scriptum est Isaiæ sexagesimo cap. de saluatione,scilicet quæ per Messiæ aduentum futura erat: Ego Deus in tempore suo accelerabo eam. Si meruerint,accelerabo eam: si non meruerint,in tempore suo (supple) faciam eam. Ex his Iudæi dicunt,quòd Messiæ aduentus minimè retardari poterat,quin in tempore suo esset:sed accelerari quidē bene potuisset,dummodo existerent qui illum mererentur.Item super eadem uerba Isaię, אני יהוה בעתה אחישנה hoc est,Ego Deus in tēpore suo accelerabo eam, בירוש Perus,id est glossa ita dicit,אם יחיו טובים כפני זמנו ואם לא בזמנו id est,Si fuerint boni,ante tempus eius:sin autem mali,in tempore suo.Sed glossa ista secundū Hebræorum Doctores de saluatione per Messiam facienda loquitur,Ergo si Iudæi

Obiectio Iudæorū iuniorū.

dæi boni erant,propter eorum bonitatem Deus aduentum Messiæ accelerare debuit:si autem mali erant,propter eorū peccata,prętermittere non debebat,ipsum tempore suo determinato mittere.Quare necessariò Iudæi concedere debent,eorum peccatis non obstantibus,eum saltē tempore determinato iam uenisse. CAP. Adhuc Iudaica prauitas,si Messias (inquit) in fine quatuor milium annorū mundi uenturus fuerat,minimè nos ex hoc inferre posset,Dominum nostrū Iesum uerum fuisse Messiam,cum quatuor hæc annorum milia,anno post templi ultimi excidium secundum R. Selomonem 172. secundum uerò alios, centesimo trigesimo sexto completa fuerint,ut ex temporum supputatione,quam per Hebręorum scripturas paulò superius fecisti, colligi potest: ipse uerò Dominus Iesus anno ante eiusdem templi euersionem quadragesimo secundo passus fuerit. GAL. Hæc eorum fuga nihil eis suffragari potest. Tum primò,quia ut nūc diximus, aduētus quidem Messiæ etsi non retardari, accelerari tamen potuisset ac debuisset, dum modo essent qui illum mererentur. Quare haud incōgruè dicere possumus,quod aduentus Messię accelerationem multa meruerint, uidelicet sanctorum patrū in inferno existentium miseranda captiuitas, ac apostolorum aliorumq; Christi discipulorum bonitas iam præuisa: sed maximè Mariæ uirginis sanctitas atq; humilitas,nec non sanctissimum ac singulare uirginitatis seruandæ propositum,quæ prę cedentium omnium sanctitatis humilitatisq; suppleuere defectum. Tum deinde, quia dato quòd mors Messiæ, circa quam dies Regni eius incipere debebant, eo tempore punctualiter non fuerit,quo à mundi conditione annorum quatuor milia defluxerant,id eis minimè mirum uideri debet:quandoquidem in sacris literis longè maior quàm hæc inueniatur temporis supputatio. Scimus enim Deum (ut cætera omittam) Abrahæ prædixisse, semen eius quadringentis annis captiuū in terra aliena futurum:& tamen omne tempus,quo filij Israel fuerunt in Aegypto, de cuius captiuitate Deus locutus fuerat,non fuit nisi annorum ducētorum & decem,ab eo scilicet anno, quo Iacob descendit in Aegyptum, usq; ad liberationem per Mosem factam:ut ex sacræ scripturæ textu clare habetur,& R.Selomo etiam testatur.Quocirca mirandum non est, si discipuli Esaiæ post quartum mundi millenarium completum,Messiam regnaturum prædixerint: & tamen Christus anno 136. ante eiusdem millenarij completionem, iuxta Hebræorum supputationem, mortuus fuerit:tum denique,quia si ueritatem iuxta historiarum fidem,sequi uoluerimus,inueniemus Christum in fine quarti millenarij, siue completis quatuor annorum milibus à mundo condito,passum fuisse. CAP. Id retegas obsecro. GAL. Faciam.Anno igitur 15.mundi,Adam genuit Cain,& 30.Habel:anno uerò 100. mūdi,Cain occidit Habel,& tunc natus est Seth. Seth autem anno 15. ætatis suæ genuit Enos,qui nomē Dei inuocare cœpit:Enos anno 90.genuit Kenan,qui nostra ędítione Caina dicitur,Kenan anno 70.genuit Mahallalel,Mahallalel anno 65. genuit Iared,Iared anno 162.genuit Hanoch,qui translatus est,& à nostris Enoch appellatur,Hanoch anno 65.genuit Methusalem, quem nos corrupto uocabulo Mathusalem dicimus,Methuselas(qui plus cæteris uixit,annos scilicet 969)anno ętatis suæ 187.genuit Lamech,Lamech anno 182.genuit Noam, cuius anno 600. factus est cataclysmus,ut per Talmudisticam traditionem in 19.huius libri cap.probatū est.Ex quibus omnibus secundum Hebræos à mundi creatione usq; ad tempus illud, quo diluuium cessauit, colliguntur anni 1656. Sem deinde anno secundo post diluuium genuit Arpaxad,Arpaxad anno ætatis suæ 35.genuit Sale, Sale anno trigesimo genuit Heber,à quo Hebræi:Heber anno trigesimo quarto genuit Paleg. Tunc Nemrod filius Cus filij Ham,Assur de terra Senaar expulso, primus regnare cœpit. A quo &Babylon urbs & turris in campo Senaar ædificatur,& tunc septuaginta duarum linguarum facta est diuisio,ut Abidenus quoque & Eustæus historici testantur: tunc etiam idololatria iocepit, cum Nemrod homines ignem adorare cogebat.Paleg anno trigesimo genuit Reu.Reu anno uigesimo quinto genuit Serug, Serug anno trigesimo genuit Nahor, Nahor anno 29. genuit Taram,

Responsio secunda.

Responsio tertia.

Discursus temporum à mundi initio usq; ad Christi passionem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Taras anno ſeptuageſimo genuit Abraham, anno ſcilicet regni Nini filij Beli ſecundi quadrageſimotertio. Quo tẽpore Niniue à Nino conditur, & Belus ſecundus ab Aſſyrijs pro Deo colitur, Abraham anno quinquageſimo ſecundo (ut ait R. Selomo) in lege ſtudere cœpit. Et tunc ſecundum ipſum completa ſunt à mundi principio, duo annorum milia. Nam à diluuio hucuſque 344. colliguntur anni. Sed ſupputatis annis mille ſexcentis quinquaginta ſex ante diluuium tranſactis, habentur à mundi initio hucuſq; duo milia annorum præciſe: quæ quidem diſcipuli Eliæ in traditione præmiſſa inanitatis ſiue uacuitatis tempora appellãt, eò quòd humanum genus nullam aliam præter naturæ legem habens, inane & uacuum ab omni alia lege per ea tempora uixit. Alia autem duo annorũ milia legis nuncuparunt: tum, quia in principio eorum Abraham (ut dixit R. Selomo) legis ſtudio uacare cœpit: tum quia Abraham ipſe eo fere tempore circumciſionis legem accepit: tum etiam quia infra illa tempora lex data fuit. Terminari autem debebant duo hæc annorum milia in legis antiquæ deſitione, atq; in nouæ quam Meſſias laturus erat, datione ſiue promulgatione. Probatur autem horũ duorum milium annorum diſcurſus, hoc modo: Ab eo tempore quo Abraham ſecundum R. Selomonis expoſitionem, legi ſtudere cœpit, uſq; ad natiuitatem Ishac, anni fluxerunt 48. Ishac autem cum eſſet annos ſexaginta natus, genuit Iacob: Iacob autem cum eſſet annorum centum & triginta, ingreſſus eſt Aegyptum. Filij uerò Iſrael commorati ſunt in Aegypto annis 210. Moſes rexit populum annis 40. Iehoſuas annis 27. Iudices gubernauerunt annis 299. Sacerdotes autem annis octuaginta, computatis ijs, quibus Saul unà cum Semuele regnauit. Reges uerò annis regnauerunt 492. à Dauid incipiendo, uſq; ad undecimum Sedechiæ annum, qua tempeſtate templi primi, & urbis Ieruſalem excidium fuit. Nabuchdonoſor autem poſt Ieroſolymorum euerſionem, regnauit annis (ſecundum Talmudiſtas) 27. in quo defecit regnum Chaldæorum: poſt quem regnum Perſarum durauit annis 241. Nam à ſui principio uſq; ad uigeſimum Axtaxerxis Longimani annum, fluxerũt anni 115. Et deinde uſq; ad ſextũ Darij tertij annum, ut in præcedentibus uiſum eſt, decurrerunt anni 126. Regnum uerò Græcorum ab Alexandro magno, uſq; ad 22. Cleopatræ annum, ut etiam in præmiſſis patuit, perſtitit annis 300. minus uno, ut in ſuperioribus probauimus. Octauianus autem poſt mortem Cleopatræ, imperauit annis 43. Chriſtus tandem anno Tyberij 18. paſſus eſt. Ex quibus omnibus colligitur, ab eo tempore quo Abraham iuxta R. Selomonem in lege ſtudere cœpit, hoc eſt à 52. anno Abrahæ, uſq; ad Chriſti paſsionem, duo milia annorũ, & quindecim annos præciſe decurriſſe. Et tunc dies Meſsiæ, hoc eſt duo milia annorum, quibus Meſsias regnaturus erat, incipere debebant per legis ipſius Meſsiæ promulgationem. Quibus ex omnibus palàm oſtenſum eſt, ſecundum ueras temporũ ſupputationes, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum quatuor milibus annorum poſt mundi creationem completis, paſſum fuiſſe: & tunc proprie inceperunt dies regni eius, cum lex Euangelica ab apoſtolis circumquaq; per orbem prædicari cœpit, mundusq; ad ipſum conuerti. Vtrum autẽ mundus per duo alia duntaxat annorum milia, qui dies Meſsiæ in traditione antedicta dicuntur, duraturus ſit, id ego nolo diſcutere. Non enim propterea traditionem hanc Talmudiſticam induxi, ut per eam mũdi finem determinarem, aut ut ipſam approbarem: ſed ut potiùs per approbatas eorum ſcripturas, Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam conuincerẽ, qui tam pertinaciter Meſsiam uenisſe negant. Ad quorum etiam duritiem conterendam, illud Eliæ teſtimonium adducam, quod in eodem libro Sanhedrin, capite Helec, hoc modo ponitur, אמר אליהו לרב יהורח אין העולם פוחת משמונים וחמשה יובלות וביובל אחרון בן דויד בא Id eſt, Dixit Elias magiſtro Iudæ, Non erit, id eſt, non durabit mundus minus quàm quinquagintaquinq; Iubileis, & in ultimo Iubileo filius Dauid ueniet. Vbi R. Selomonis gloſſa ait, והיובל הי' אלפים ומאתים וחמשים שנה Hoc eſt, Hi Iubilei continent annos quatuor milia 250. Si igitur iuxta hanc Eliæ traditionem Meſsias anno ab orbe condito quater milleſimo

mo ducenteſimo quinquageſimo, hoc eſt anno poſt Chriſtum paſſum circiter ducenteſimum quinquageſimum, quo tempore gratia eius per mundi conuerſionẽ in plenitudinem uergere cœpit, uenturus erat: ipſum iam uenisſe, nemo niſi ratione prorſus carens, negare poſſet. Hoc idem per illud quoque quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper titulũ Pſalmi uigeſimiprimi legitur, manifeſtè oſtenditur, ubi ſic ad uerbũ dicitur, למנצח על אילת השחר id eſt, Victori ſuper cerua auroræ. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalmo quinquageſimoſeptimo, עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר hoc eſt, Surge gloria mea, ſurge pſalterium & cithara, ſurgam mane uel diluculo. Et iterum Pſalmo centeſimooctauo, עורה חנבל וכנור אעירה שחר id eſt, Surge pſalterium & cithara, ſurgam mane uel diluculo. Loquar de quatuor regnis, ſurge in Bethel, ubi ſuſcitaſti nobis Miſſael, Ananiam & Azariam. Surge in Media, quia ibi aſtare feciſti nobis Mordochæũ & Eſter. Surge in Græcis, quia ibi aſtare feciſti nobis חשמונאי Haſmonai, id eſt Machabæos, Mathathiam ſcilicet, & filios eius. Surge in Edom, id eſt in Romanis, cum futurum eſt, ut aſtare nobis facias regem Meſsiam, de quo ſcriptum eſt, Surgam diluculo. Hæc omnia traditio. Ex qua luculentiſsimè patet, quòd tempore quarti regni, id eſt Romanorum, cum ſcilicet uniuerſo orbi dominaretur, Meſsias uenturus erat. Quod in libro quoque Sanhedrin, cap. Helec, optimè confirmatur, dum ita legitur, Dixit Rabbi, Non ueniet filius Dauid, donec dominetur regnum nequam (Gloſſa Rabbi Selomonis, id eſt Romanum) ſuper Iſrael nouem menſibus, ſicut dictum eſt Micheæ quinto capite, Propterea dabit eos (Gloſſa Rabbi Selomonis eos, id eſt Iſrael) uſq; ad tempus, quo parturiens pariet. Gloſſa Rabbi Selomonis, Et hi ſunt nouem menſes. Idem in libro etiam qui ירמיא Ioma, id eſt dierum appellatur, hoc modo habetur, Non erit filius Dauid ueniens, donec dominetur regnum nequam, id eſt Romanum uniuerſo orbi nouem menſibus, ſicut ſcriptum eſt Micheę quinto capite, לבן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל hoc eſt, Propterea dabit eos uſq; ad tempus, quo parturiens pariet. Et reſiduum fratrum ſuorum conuertetur ad domum Iſrael. Quod autem Romani ſuper Iudæos regnarint, habetur in libro qui עבורת זרה Auoda zara dicitur, in capite לפני אירחן liphne edehen, id eſt, Ante eorum feſta, ubi ſic ſcriptum eſt, Dixit Abba, Per 180. annos ante deſtructionem domus ſanctæ dominatum eſt regnum nequam, id eſt Romanum, ſuper Iſrael, hoc eſt ſuper Iudęos. Cum igitur Meſsias tunc uenire debuerit, cum Romani nouem menſibus ſuper Iudæos, uniuerſumq; orbem dominati fuiſſent, Romani autem cum maximè temporibus Cæſaris Auguſti, ſub quo Chriſtus natus eſt, & Iudæis & uniuerſo orbi imperauerint, Meſsiam tunc uenisſe, manifeſtum & certum eſt. Cum igitur nemo alius (ut omnia præmiſſa concludamus) præter Ieſum Dominum noſtrum, aut in fine quarti millenarij mundi apparuerit, aut ſub Cæſare Auguſto natus fuerit, qui ueri Meſsiæ ſigna habuerit, cuiq; prophetarum oracula, & præſertim aduentus ipſius tempus determinantia, ipſumq; ac geſta eius deſcribentia, recte congruant: ipſum proculdubio Dominum Ieſum uerum fuiſſe Meſsiam, apud omnes quos perfidia, uel odium non obcæcat, neceſſariò conſequens eſt.

Meßias uenturus Romanis dominãtibus.

De duobus falſis Meßijs, quos Iudæi ob temporis præfixi aduentus Meßiæ præteritionem, poſt Chriſtum paſſum receperunt. Et quam ob rem primum à Veſpaſiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint. Caput XXI.

CAPNIO.

HAnc ob cauſam arbitror, Iudæos poſt Chriſtum paſſum duos unum poſt alium falſos recepiſſe Meſsias: quia ſcilicet determinatum aduentus Meſsiæ tempus, tum à prophetis, tum à priſcis Talmudiſtis traditum, iam preteriſſe uidebant. Quare non parum utilitatis afferes, ſi iniquam eorum ſemitam, qua poſt noſtri

Universidad de Deusto
Biblioteca

Saluatoris ascensum, præuaricati sunt, cūctis detegas, quo'nam pacto falsos ipsos Messias receperint, referendo. GAL. Ipsi igitur cum uiderent tempus aduētus ueri Messiæ in scripturis designatum, iam præteriisse, Christicq; fidem miraculis in eius nomine crebrescentibus, in dies augeri, duos sibi unū post alterum falsos assumpsere Messias. Nam paulò post Christi passionem, surrexit quidā Iudæus, cui nomen erat secundum quosdam בר כוזיבא Bar cozba, secundum alios uerò בן כוזיבא Bencozba. quę quidem nomina idem omnino sunt. Nam בר Bar, quidem Chaldaicum nomen, & בן Ben Hebraicum, idem sunt, quod apud nos filius: כזב Cazab autem mendacium interpretatur. Ideo Bar cozba, uel Bencozba idē prorsus est, quod mendacij, uel falsitatis filius. Hic ergo pro Messia se ingerēs, à Iudæis susceptus est, ut legitur in libro Sanhedrin capite Helec, ubi sic de eo inter cætera dicitur: Barcozba annis 30. cum dimidio regnauit. Dixit enim לרבנן Lerabbanā, id est Magistris אנא מישיחא Ana Messiha, hoc est, Ego sum Messias. & secundū R. Selomonis glossam ibidem, fuit cum Herodis Agrippæ Regno. Quare uerbū illud Dominicum Ioannis quinto capite dictum, tunc impletum est, Ego ueni in nomine patris mei, & nō recepistis me: si alius in nomine suo ueniet, recipietis eū. Venit igitur in nomine suo Barcozba mēdacij filius, & ab eis receptus est. Et si ex ipso nomine saltem eum (si sensum habuissent) cognoscere certè debuerant. Neq; enim solum uulgus ipsum recepit, sed sapientum quoque eorum maxima pars. Inter quos Rabbi Akiba unus fuit, qui de sapientioribus Talmud habitus est. Neq; signum ab ipso falso Messia fieri ullum quæsierunt, quemadmodum à Christo & quæsierant, & uiderant, ut in eorum scripturis latissimè legitur. Nam Rabbi Moses בן מימון ben Maimon, id est filius Maimonis, sic in sententijs Regum refert: Rabbi Akiba sapiens fuit, & quidem de sapientioribus Talmud: ipseq; ferebat arma Barcozbæ regis, & dicebat ipsum esse Messiā. Ipse enim sic arbitratus est, omnesq; sapientes generationis suæ putabant eum esse Messiam, quousque ob scelera sua fuit interfectus: & non petierunt ab eo sapientes signum, neq; miraculum. Hęc R. Moses ille. R. igitur Akiba ut plebi suggereret ipsum Bencozbam Messiā esse, de eo dicta fuisse uerba prophetarum exponebat, & præsertim illud Haggæi secundo capite dictum, Adhuc modicum unum est, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes, & uenient cum desiderio cuncte gentes. Vt habetur in libro Sanhedrin cap. Helec. Sed in eo quidem, quòd R. iste Akiba prædicta Haggæi prophetæ uerba de Messiæ diebus exponebat, optimè quidem faciebat, cum de nullo alio, quàm de Messia conuenientius exponi possint: in eo uero quòd ad Bencozbā falsum Messiam ea referebat, pessimè certe agebat. Huius itaq; cæterorumq; magistrorum suasionibus, Iudæi prædictum falsum Messiam recipientes, à Romano defecerunt imperio. Quapropter Vespasianus cum filio Tito contra eos missus est, ut sicuti Dei filium unà cum patre negauerant, dicentes, Non habemus Regem nisi Cæsarē: ita patri & filio, Vespasiano scilicet & Tito meritò exterminandi traderentur. Qui in festo Azymorum, in quo Iudæi ipsi perfidi Christi mortem perpetrauerant, innumeros fere eorum populos qui Ierosolymam ad ipsum festum celebrandum conuenerant, concluserunt. Et sicut tribus annis cum dimidio quibus Saluator mundi docuerat, Dei gratiam contempserant: ita tribus annis cum dimidio eos Romani ipsi Principes obsidione atroci atq; durissima afflixerunt. Cumq; obsiderentur tunc primū à Bencozba eorum falso Messia, ob cuius amorem aduersus Romanos insurrexerant, liberationis suæ signum fieri petierunt. Videntes tandem quòd miraculum nullū ad eorum liberationem facere poterat, eum necì tradiderunt. De cuius morte in libro Sanhedrin, in cap. Helec, legitur, quòd ita demū dixerūt ei Magistri: Scriptū est Isaiæ 11. cap. de Messia, quòd odorans erit & iudicans. hoc est, odoratu sentiet, quis innocens, quis ue reus erit. Videamus igitur an odorādo id iudicare ualeas. Qui cum uidissent, quòd non esset odorans & iudicans, ipsum interfecerunt. Hæc Talmud. Quibus tandem captis, Deo proculdubio disponente, eadem mensura qua

Bencozba falsus Messias à Iudæis receptus.

Vespasianus & Titus quare uenerūt cōtra Iudæos.

Mors prædicta falsi Messiæ.

Destructio Ierosolymæ.

qua Christo mensi fuerant, eis remensum fuit. Quemadmodum apud eos in libro expositionis planctus Ieremiæ, qui איכה רבתי Echa Rabbethi dicitur, latius continetur cum super illud primo capite dictum, היו צריה לראש אויביה שלו hoc est, Facti sunt hostes eius in capite, inimici temerè egerunt, sic inter cætera legitur, Facti sunt hostes eius in capite: hic est Vespasianus Cæsar. Inimici temerè egerūt: iste est Titus nequam filius eius. Tribus enim annis cum dimidio obsedit Vespasianus Ierusalem. Eranteq; cum eo quatuor Duces, dux Arabiæ, dux Phœnicię, dux Alexandriæ, & dux Palęstinæ. Erant & quatuor baiuli, quorum quilibet armatis ciuitatis decem annis prouidere poterat. Hæc in Echa rabbethi. Tanta autem fuit teste Iosepho, qui aderat, prostratorum multitudo, ut undecies centena milia perempta fuisse dicantur, adeò ut mortuorum corpora muris ciuitatis coæquarētur: alios autem ad lusum reseruatos fuisse ait, adiunctis eorum ducentis milibus, qui in captiuitatem ducti sunt. Tanta quoque eodem in populo uilitas fuisse dicitur, ut quis uno argenteo dato triginta sibi emeret Iudæos. Quod nutu Dei factum esse, nemo est qui ambigat, ut qui Deum ac Dominum suum quasi uile mancipium uili precio uendiderant, uiliori precio & ipsi uenderentur. Verùm enimuero Vespasianus dum acriter Iudęos obsidione premeret, in tantum Deo agente, Romanis placuit, ut mortuo Othone, ipsum absentem communi consensu Imperatorem deligerent. Voluit quippe Deus, ut pro labore quo perfidos sacrilegosq; Iudæos deuastando, sibi seruierat, hoc illi præmium redderetur. Quam ob rem Tito filio in eadem obsidione relicto, Romam redijt. Titus autem quinto Idus Iulij, capta ac solo æquata ciuitate, & templo, atque pace cum ijs qui in Iudæa remanserant, firmata, decreuit, ut nullus Iudæorum deinceps sabbatum seruaret, nullus à mensiruata contineret: ut in Talmud, eo in libro, qui מגילה Meghila, id est historia appellatur, abundè continetur. Anno autē ab urbis Ierosolymę excidio quadragesimo octauo cum dimidio transacta, Iudæi ciuitatem nomine Bitter sibi metropolim fecerunt ibiq; alium falsum Messiam sibi præfecerunt, non animaduertentes insani, ac mente capti, quòd Bencozba uel Barcozba quoque, sicut & ille quem prędecessores eorum in Ierusalem receperant, propter quem & destructi fuerant, uocaretur: adeò ut ipse quoque Rabbi Akiba non obstante, quòd ab antedicto falso Messia Ierosolymis turpiter delusus fuerat, hunc impudenter recipere non horruerit, quin potius eum uerum esse Messiam, autoritate sacræ scripturæ populis persuadere conatus sit. Nam ut legitur in Talmud Ierosolymitano, in libro qui תעניות Taanith, id est de ieiunio nuncupatur, in capite quod incipit בשלשה שהם פרקים Bisłosa perakim, id est in tribus capitulis. Rabbi Akiba scripturam illam Numeri uigesimo primo scriptum, דרך כוכב מיעקב id est, Orietur stella ex Iacob, ita exponebat, Orietur Barcozba ex Iacob. Et cum uideret ipsum Barcozbam, dicebat: En hic est Rex Messias. Id idem quoque in expositione planctus Ieremiæ, quæ איכה רבתי Echa rabbethi appellatur, clarè habetur, super illud Tren. 2. dictum, Dissipauit Dominus, & non est misertus. Vbi dicitur, Rabbi Iudam filium Elai dixisse, quòd Rabbi Akiba exponens dictum illud, Orietur stella ex Iacob, dicebat, Non esse legendum כוכב cochab, id est stella, sed כוזב cozab, id est, mendacium, quod sui falsi Messiæ nomen erat. Quapropter cum Iudæi aduersus Romanum Imperium cum eo rebellassent, Hadrianus Cæsar trāsfretauit, & eos cum eodem falso Messia acriter obsedit in ipsa ciuitate Bitter, in qua innumerabilis Iudæorum erat multitudo. Nam in Beresith rabba, id est, in expositione magna libri Gen. eo in loco, ubi dicitur, Vox quidem uox Iacob est, manus autem manus sunt Esau: sic ad uerbum legitur, Dixit Rabbi Iohanan, Octoginta milia parium canentium tuba erant in Bitter, & unusquisque eorum multis præerat exercitibus, qui ibi cum Barcozba erāt. Cui & ducenta milia eorū erant, qui abscissum digitū habebant, qui scilicet unum de digitis sibimet quando probabantur abscciderant, uolentes hoc indicio suam audaciam animositatemq; ostendere. Quare ad ipsum Barcozbam sapientes miserunt, dicētes, Quousque filios Israel mutilatos facies?

De secūdo falso Messia.

Iudæi ab Hadriano obsessi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui respondens ait, Et quo'nam pacto periculum de eis faciam? dixerunt ei, Qui cunque super equum suum insidẽs, cedrum de libano non euulserit, tyrocinio tuo non ascribatur. Fuerunt igitur ei & ducenta alia milia sic probatorum: cumq; ad pugnam egrederetur, dicebat, Domine mundi, non fulcias nos, neque præstes audaciam nobis. Non ne enim tu Deus repulisti nos? Non ergo egrediaris in exercitibus nostris. Hæc omnia ibi. Ex quibus non solum Iudæorum ingens, ac pene infinitus paret exercitus, uerum qualem sibi etiam Messiam elegerant, qui Deum cõtemnebat. Tertio denicq; obsidionis anno mẽse 6. Hadrianus ciuitatem cepit cum maxima Iudæorum strage, ubi & ipse quoque Barcozba falsus eorum Messias occisus est, ut eodem in lib. Echa rabbethi uocato, eodemq; in loco latissimè dicitur, ubi hæc inter cætera leguntur, Tribus annis cum dimidio obsedit Hadrianus Bitter. Et post pauca subditur, Capta autem ciuitate, interfectus est Barcozba: & alla to capite eius coram Hadriano, dixit Hadrianus, Quis hunc occidit? Ait miles quidam, Ego eum occidi. Dixit ei Hadrianus, Vade & adduc ad me eius truncum. Iuit ille, & serpentem collo eius inuolutum inuenit. Quo allato, ait Hadrianus, Nisi Deus suus hunc occidisset, quis aliquid contra eum potuisset? Legitur enim de eis Deut. 32. אם לא כי צורם מכרם ויהוה הסגירם hoc est, Non ne quia Deus eorum uendidit eos, & Dominus concluſit illos? Neq; interficientes cessabant, quousque equus usque ad os per sanguinem iret: sanguisq; tantus erat, ut lapides maximos uoluens, duceret: fluebatq; usque ad mare, quod quatuor passuum milibus ab urbe Bitter distabat. Eratq; Hadriano uinea duodeuiginti milia passuum habẽs longitudinis, totidemq; latitudinis, quam sepiuit ex cadaueribus in Bitter occisorum. Sepis autem altitudo, hominis statura erat, quam pedes & manus leuare poterant. Durauit autem Bitter post domus secundæ sanctæ destructionem, annis 52. & destructa est. In libro quoque qui מסכת גטין Massecheth ghittin, id est tractatus diuortiorum dicitur, in cap. המזיקין Hammezekin, id est Damna, ita ad uerbum legitur, Tradidit Rabbi Eliezer, duo flumina esse in regione Ierico, quorum unum hinc, & alterum inde protenditur. Aestimauerunt autem illa sapientes, & erat tertia pars eorum sanguis effusus. Per septem quoque annos populi gẽtium uindemiauerunt uineas suas, ex fimo sanguinis Iudæorum firmantes eas, absque alio fimo. Habetur præterea ibidem, quòd Hadrianus interfecit ex Iudæis in Alexandria quidem Aegyptiorum septuagies decem milia, id est in duplo eorum qui tempore Mosis, de Aegypto egressi sunt: in Bitter uerò 45000. Quidam tamen aiunt, quater millesies decem milia interfectorum in Bitter fuisse. Hæc ego an uera sint, non affirmo: satis tamen sit, per eorum scripturas probasse, infinitam penè eorum stragem ab Hadriano Dei iudicio factam fuisse. Ad cuius confirmationem, Ezechielem prophetam adduco, qui destructionem hanc in Bitter futuram præsignans, ita Ezechielis quinto capite ait, ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער גלח בים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקניך ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם שלש ישית באור בעיר בתוך תעיר במלאת ימי תמצור ולקחת את חשלשית חכה בחרב סביבותיה והשל שית הזרח לרוח וחרב אריק אחריהם ולקחתה משם מעט במספר וצרת אותם בבנפיך ומתם עוד תקח וחשלכת אותם אל תוך האש ושרפת אתם באש ממנו תצא אש אל כל בית ישראל id est, Et tu fili hominis sume tibi gladium acutum, radẽtem pilos. Et assumes eum tibi, & duces per caput tuum, & barbam tuam. Et assumes tibi stateram põderis, & diuides eos. Tertiam scilicet partem combustione combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obsidionis. Et assumes tertiam, & percuties gladio in circuitu eius. Et tertiam sparges ad uentum, & gladium euaginabo post eos. Et assumes inde modicum in numero, & ligabis eos in alis tuis. Et ex eis adhuc tolles, & mittes eos in medio ignis, & combures eos igni. Et ex eis egredietur ignis in omnem domum Israel. Hæc ille. Per tertiam igitur partem, quam in ignem proiecit, eos qui de illo populo incendio uastati sunt, intelligere debemus: per tertiam uerò, quam gladio feriri iussit, eos qui ferro interempti sunt, intelligimus. Per tertiam autem, quam aduẽ-

Vrbis Bitter captio, eiusdemq; falsi Messiæ interfectio.

Maxima Iudæorum strages.

tum dispersit, illi qui in captiuitatẽ ducti fuerũt, intelligũtur: per reliquã uerò, quã in summitatibus pallij ligati præcepit, eos qui ut cõuertãtur in fine restãt, designauit. De quibus apostolus ad Rom. scribẽs 11. cap. sic ait, Cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ex his præmissis palàm est, nullam aliã ob causam Iudæos tam per Vespasianũ & Titum, q̃ per Hadrianũ tã multiplici ac sequissima animaduersione percussos fuisse, nisi quia uero Messia reprobato, atq; atroci morte peremptо, falsos Messias receperunt.

Quinta ratio, qua ostenditur primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse, accepta ex Israelitici populi punitione: & quòd Iudæi in aduentu Messiæ ob mortem, quam ei illaturi erant, multiplici pœna mulctandi essent. Cap. XXII.

CAPNIO.

QVia ad probandum Messiam iam uenisse, nullum aduersus Iudaicam persidiam tam efficax argumentum fieri posset, q̃ per eorũ scripturas ostendere, captiuitatẽ hanc nouissimã in qua sunt, in mortis Christi pœnã, eis cõtigisse: eam ob rem haud incongruè nunc probandũ esset, & strages istas quas tum per Vespasianũ & Titum, tum per Hadrianũ ex ipsis factas fuisse, cõmemorasti, & ærumnosas clades, quibus per orbẽ dispersi, crudelius indies affligi nunquã desinunt, eos propter Messiæ mortẽ, quã inique atq; crudeliter patraturi erãt, perpessuros fuisse. GAL. Omnia hæc longè ante per prophetas prænunciata fuerunt. Quod enim Iudæi in primo Messiæ aduentu, ob mortẽ quã ei inferre debebant, multis pœnis, multisq; flagellis puniendi essent: hoc nõ modò angelus Danieli retexit, ut superius in 70. hebdomadarũ expositione dictũ est, sed plerisq; etiã prophetarũ prædixerũt, & præsertim Isa. hęc 28. dicẽs, לכן שמעו רבר יחוה אנשי לצון מושלי העם אשר בירושלם כי אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי יעבר לא יבואנו כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו לכן כה אמר ארני יחוה הנני יסר בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסר מיסר המאמין לא יחיש ושמתי משפט לקו וצרקה למשקלת ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים ישטופו וכפר בריתכם את מות וחזותכם את שאול לא תקום שוט שוטף כי יעבר והייתם לו למרמס מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה כי קצר המיצע מהשתרע וחמוסכה צרה בהתבנס כי כחר פרצים יקום יחוה כעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבר עבדתו נכריה עבדתו ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי מאת ארני יחוה צבאות על כל הארץ Hoc est, Propter hoc, audite uerbũ Dei homines illusores, dominantes populo huic, qui est in Ierusalẽ. Quoniã dixistis: Percussimus fœdus cũ morte, & cũ sepulchro fecimus pacẽ, flagellum inundans cũ pertransierit, nõ ueniet super nos. Quia posuimus mendaciũ spem nostrã, & falso protecti sumus. Eapropter sic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Syion lapidẽ, lapidẽ fortẽ, angularẽ, precioſum, fundamentũ fundamenti. Qui crediderit, nõ festinet. Et ponam iudiciũ in mensura, & iustitiã in pondere. Et subuertet grando spem mendacij, & protectionem aquæ obruent, & delebitur fœdus uestrũ cum morte, & pax uestra cum sepulchro nõ stabit. Flagellũ inundans cũ pertransierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertransierit, tollet uos: quoniam mane diluculo pertransibit, die noctuq;. Et erit tantummodo commotio & tremor, intelligere auditum. Coangustatum est enim stratum, ut extendatur, & cooperimentum abbreuiatum est, ut dorso adhæreat. Nam sicut in monte diuisionum, surget Deus, sicut in ualle quæ est in Gabaon, irascetur. Vt faciat opus suum, alienum est opus eius: ut operetur opus suum, extraneum est opus eius. Nunc autem nolite illudere, ne fortè flagella uestra fortiora efficiantur. Destructionem ultimam audiui à Domino Deo exercituum super omni terra. Et reliqua usque ad uigesimononi capitis finem. Super hanc prophetiam quicquid iuniores Iudæorum dicant, dempto Rabbi Selomone, omnes delirant, cum recte

Universidad de Deusto
Biblioteca

non niſi ſuper Dominum noſtrum Ieſum aptari poſsit. Quamuis enim ſi, ut decet, intelligatur, per illa, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, lapidem ſortem, angularem, precioſum, fundamentum fundamenti, reliqua tota prophetia facilè ex ſeipſa pateat: Rabbi tamen Dauid, tanquam is qui dummodo Chriſti myſterium, ueritatemq; fugiat, prophetias omnes à uero ſenſu peruertere non curat, partem hanc Hezekiæ regi tribuit, ſic dicens, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, id eſt regem bonum, Hezekiam ſcilicet, quem lapidi forti, qui in anguli fundamento ponitur, aſsimilauit: per cuius manus populus ab hoſte & ab inimico liberabitur, propterea quia populum ipſum ad bonũ reducet, & impios malosq; perdet. Clauſulam quoque illam, Qui crediderit non feſtinet, ſic accommodat atque exponit. Cum enim (inquit) maior eorum pars diebus Achaz uerbis prophetæ non adhiberet fidem, idcirco his uti uoluit uerbis. Ac ſi diceret, Si quis in uobis eſt, qui prophetiam hanc uerificatam uidere cupiat, non feſtinet, id eſt non putet ipſam ſic de proximo uenturam, & ſi eam omnino adimpletam uideat. Hæc Rabbi Dauid ille perfidus. Cuius quidem expoſitionis falſitas quanquam ex ipſius prophetiæ proceſſu manifeſtè appareat: ex ea enim colligitur, Iudæos per hunc regem mala innumera paſſuros fuiſſe: per Hezekiam autem, ſicut etiam ipſe aſſerit, non tantum eos nulla pati mala contigit, uerùm ab hoſte quoque Sennacherib liberati fuerũt. Quam ob rem prophetiam hanc de ipſo Hezekia loqui, dici minimè poteſt, cum etiam ex ea clauſula, Qui crediderit, non feſtinet, prophetiam de proximo uerificandam non fuiſſe dicit, aperte ſibi ipſi contradicere uidetur. Nam ſi in diebus Achaz (ut ipſe ait) dicta fuit, poſt quem Hezekias ipſe immediatè ſucceſsit, non ne ſatis citò conſummanda erat? Conſtat igitur, hanc prophetiæ partem non de Hezekia, ſed de Meſsia neceſſariò intelligi debere. Quod primo per Targum Rabbi Ionathæ liquidò patet, qui ſic locum hunc Chaldaicè traduxit atque expoſuit, אמיר יחות אלהים הא אנא ממני בציון מלכא משיחא מלכא הקיף וגבר id eſt, Dixit Dominus Deus, Ecce ego conſtituo in Syion regem Meſsiam, regem potentem, robuſtum & fortem. Deinde per Rabbi Selomonem, qui prophetiam ipſam de Meſsia exponens, ita inquit, Ecce ego ſum qui in Syion, id eſt in mente mea fundaui, id eſt decreui, Meſsiam regẽ conſtituere, qui lapis ſortis, fundamentumq; fundamentorum erit. Ita quòd qui crediderit prophetiam hanc uenturam eſſe, non feſtinabit, hoc eſt aduentum eius non deſiderabit. Hæc ille. Qua quidem expoſitione ſtante, ex Meſsiæ aduentu ultimam hanc Iudæorum deſtructionem ſecuturam, per hanc prophetiam prænunciatum fuiſſe, abſque dubio uidemus. Quare neque prophetia ipſa de Meſsia, quem Iudæi falſo uenturum expectant, uerificari poteſt, cum ab eo infinita bona ſe recepturos ſperent. Vt autem Rabbi Dauid, aliorumq; recentiorum qui prophetiam hanc ſubuertere contendunt, peruerſitas clarius uideatur, in uera ipſius prophetiæ expoſitione, quam nunc aggrediar, ſparſim eorum opiniones confutandæ recitabuntur. Dico igitur per prophetiam hanc, totum Ieſu Chriſti myſterium ſummatim prænarratum fuiſſe. Cum enim Iudæorum temporibus Achaz exiſtentium, opera praua propheta reprehenderet, myſterium hoc eis prædicere uolens: ut eis oſtenderet, quo eorum ſucceſſores uitam ipſorum ſequentes, tandem peruenturi eſſent. Audite, inquit, uerbum Dei homines illuſores, dominantes populo huic, qui eſt in Ieruſalem: quoniam dixiſtis, Percuſsimus fœdus cum morte, & cum ſepulchro fecimus pacẽ. Hoc eſt, Propterea quòd uos maiores aliis cauſa mali eſtis, nolentes Dei mandata ſeruare, neq; prophetarum eius monitis obtemperare, dicentes, Percuſsimus fœdus cum morte, & cum ſepulchro fecimus pacem, ita quòd de nullo curamus. Idcirco ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, id eſt regem Meſsiam, ut R. Ionathas ex priſcis, & R. Selomo ex iunioribus exponunt: qui quidẽ Meſsias erit lapis angularis, precioſus, atq; fundamentũ fundamẽti, i. fundamentorũ. Qui crediderit, nõ feſtinet, i. iuxta eiuſdẽ R. Selomonis gloſſam, qui crediderit prophetiã hanc uenturam eſſe, non feſtinabit, i. aduentũ eius non deſiderabit. Hoc eſt, Qui de Iudæis

R. Dauid falſa expoſitio.

Confutatio.

R. Selomonis expoſitio.

Vera & catholica huius prophetiæ expoſitio.

Iudæis Meſsiam uenturum crediderit, intelligens mala, quę in eius aduentu ſuper eos oritura ſunt, aduentum ipſius feſtinare non deſiderabit, quin potius Deum, ut ipſum differat, rogabit. Quæ quidem mala, propheta ſtatim enumerat, dicens, Et ponam iudicium in menſura, & iuſtitiam in pondere, cum cæteris quæ ſequuntur. Quæ ideo dicit, ut ſalutis ſiue damnationis eorũ terminum tunc ponendum fuiſſe denotaret, eo ſcilicet modo, quòd ſpes mẽdacij eos falleret. Vnicuiq; enim in aduentu Meſsiæ pro meritis ſiue gratia ſiue pœna retribuenda erat. Et cum eos pro maiori parte in deterius declinaturos propheta uideret, antequam ad malorum quæ paſſuri erant, expreſsionem ueniret, cauſam ipſorũ quæ non alia quàm mors Meſsię futura erat, aſsignare uolens, ita ſubiecit: Et delebitur fœdus ueſtrum cum morte, & pax ueſtra cum ſepulchro non ſtabit. Quaſi diceret, Fœdus cum patribus ueſtris, Abrahã, Ishac, & Iacob, eorumq; ſemine iniuit, cum morte ſcilicet Meſsiæ, quæ per uos perpetranda erit, delebitur, ſolueturq;. Vos enim per mortem quam ipſi Meſsiæ illaturi eſtis, fœdus illud irritum facietis: ſimili quoq; modo & pax ueſtra à me uobis promiſſa, cum ſepulchro ſcilicet ipſius Meſsiæ non ſtabit. Ex eo enim infinitas perpeſſuri eſtis calamitates, uobiſq; cõtinue bellum geram. Cuius quidem expoſitionis ueritas ex eo maximè confirmatur, quia ſi ſecus prophetia exponeretur, nequaquam ita bene coaptari poſſet, quin plura incõuenientia, pluresq; contradictiones inde ſequerentur. Idcirco autem hoc loquendi modo uſus eſt, ut oſtenderet, ipſos myſterium hoc ſuis uerbis quodammodo prophetaſſe. Perinde ac ſi diceret, Quoniã dixiſtis, Percuſsimus fœdus cum morte, & ſepulchro fecimus pacem, (& reliqua) ideo uos recte locutos eſſe aio. Nam ſic dicit dominus Deus, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, id eſt, conſtituam Meſsiam, per quem eloquia ueſtra uerificabuntur. Eius enim cauſa paſſuri eſtis mala cuncta, atq; flagella, quæ ſuper uos uenire non poſſe dixiſtis, necnon & alia infinita. Quare immediate ſubdidit, Flagellum inundans cum tranſierit, ei in conculcationem eritis, cum reliquis quæ ſubijciuntur. Huius autem expoſitionis ueritas ex eo potiſsimum patet, quod dicitur, Sicut in monte diuiſionum ſurget Deus, ſicut in ualle, quæ eſt in Gabaon, iraſcetur, ut faciat opus ſuum, alienum eſt opus eius: ut operetur opus ſuum, extraneum eſt opus eius. Quibus ex uerbis apertè colligitur, quòd ut R. Dauid ex patris ſui ſententia teſtatur, opus illud quod cõtra Iſrael facturus erat, ideo extraneum atque alienum à Deo eſſe dicitur, quia Deus ipſe ſua uoluntate ad illud uenire non debebat, cum eius propoſitum eò maximè tenderet, ut lapidem illum pro bono eorum, & non pro malo fundaret. Quod ſi contrarius ſecutus ſit effectus, non Deo, ſed ipſis aſcribenda eſt cauſa. Et ne tanquam illuſores, quo nomine ipſos meritò nuncupauerat, uerba hæc nulla eſſe putarent, ſubſequenter adiecit. Nunc autem nolite illudere, ne fortè flagella ueſtra fortiora efficiantur. Deſtructionem enim ultimam, ſcilicet ueſtram audiui à domino Deo exercituum ſuper uniuerſa terra. Ac ſi apertè diceret, Nolite uerba mea ad maiorem ueſtri pœnam illudere atq; irridere. Fateor enim uobis atque polliceor, nouiſsimam ueſtri perniciem à Deo hac de cauſa me audiuiſſe, neq; in Ieruſalem, uel in Iudæa tantum, ſed in uniuerſa quoq; terra. Neq; enim uos in uniuerſum terrarum orbem diſperſos, flagella unquam quieſcere ſinent. Quod cum illo Moſis dicto Deut. 28. conuenit, ורוגים תחם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לבת רגלך id eſt, In gentibus quoq; illis non quieſces, neq; erit requies ueſtigio pedis tui. Per hanc igitur prophetiam clarum eſt, tam ex his quæ iuxta Hebræorum gloſſas expoſita ſunt, quàm ex reliquis quæ in ea uſq; ad 29. capitis finem inſeruntur, Iudæos ob necem, quam Meſsiæ illaturi erant, multiplici pœna plectendos fuiſſe, atq; per orbẽ ultima deſtructione diſpergendos. Cum igitur propheta de hac nouiſsima captiuitate, quam ob Ieſu Nazareni mortẽ eis accidiſſe conſtat, locutus fuerit: neceſſariò concluditur, non ſolum aduẽtus Meſsiæ tempus iam præteriſſe, uerùm ipſum quoq; Ieſum Nazarenum uerum fuiſſe Meſsiam.

Depec-

Universidad de Deusto
Biblioteca

De peccatis Iudæorum tempore primi & ultimi templi commissis: & de morte Zachariæ & Isaiæ prophetæ: & quæ fuerit huius nouissimæ captiuitatis eorũ causa, deq; odio gratis, quo Christum persecuti sunt. Cap. XXIII.

CAPNIO.

IVdæi nostri seculi id penitus negantes, aiunt captiuitatem hanc nouissimam nõ in pœnam mortis Iesu Nazareni, sed propter peccata patrum suorum sibi euenisse. GAL. Facile est, in hoc eos conuincere, atq; falsiloquos esse, ostendere, si scelera eorum primi & ultimi templi temporibus perpetrata, considerantur: quare in primis ea quæ in Talmud Ierosolymitano, in libro יומא Ioma, id est Dierũ, in capite שבעה ימים Sebat yamin, id est septem dies, scribuntur, referam. Ibi enim Rabbi Iohanan ita dixisse legitur, Inuenimus Silo (quod est propriũ loci nomen propter Iordanem fluuium) non fuisse destructum, nisi propterea, quia prophanauerunt sanctuaria, & spreuerunt solennitates. Et inuenimus hoc non fuisse, nisi quia coluerunt idola, & reuelauerunt pudenda, effuderunq; sanguinem. In secunda autem domo sancta, nouimus omnes eos fuisse laborantes in lege, monentesq; seruari præcepta ac decimationes: omnisq; mos & habitus bonus fuit in eis, nisi quòd erant amatores pecuniarum, & odientes hi istos odio gratis. O quàm graue est odium gratis, quod præponderat reuelationi pudendorum, & idololatriæ, ac sanguinis effusioni? Dicitur præterea, quòd Rabbi Ezra, & Rabbi Iacob, ac Rabbi Huna erant sedentes, ac dicentes, Quod fuit primo, fuit reædificatum: quod uerò secundo fuit, non est reædificatum. Quia primi quidem egerunt pœnitentiam, secundi uerò non egerunt. Dixit Rabbi Elazar, Priores pœnitentiam egerunt, ideo & peccatum eorum reuelatum fuit, & finis captiuitatis eorum reuelatus quoq; fuit. Nouissimi pœnitentiam non egerunt, idcirco neq; peccatum eorum reuelatum, neque finis captiuitatis eorum reuelatus est. Quæsierunt à R. Elazar, an generationes posteriorum Iudæorum digniores essent, quàm priorum. Et dixit eis, Testimonium eorum in domo electionis. Ipsa enim domus arguit hoc. Nam patres nostri abstulerunt inde tectum, nos autem parietes funditus euulsimus: sicut dictum est Psal. 136. ערו ערו עד חיסור בה id est, Diruite diruite, usque ad fundamentum in ea. Hæc omnia traditio. In eodem quoq; libro יומא yoma, in cap. שבעת ימים לפני יום הכפורים Sebath yamin liphne yom hakippurim, id est, Septem dies ante diem propiciationis, ita dicitur, Sanctuarium primum quã ob rem destructum fuit? ob tria, quæ ibi fuerunt. Fuit enim ibi idololatria, reuelatio pudendorum, id est luxuria, & effusio sanguinis. Fuit, inquam, ibi idololatria, sicut scriptum est Isaiæ 28. קשר חמרצע מחשתרע וחמסבה צרה בחתבנס hoc est, Coangustatum est stratum ab extentione, & cooperimentum abbreuiatum est, ut dorso adhæreat. Dixit Rabbi Ionathan, Coangustatum est stratum, sic scilicet, ut non ualeant se ibi duo socij simul extendere: & coopertorium abbreuiatum est, ita ut cooperire nõ possit. Illi ergo de quo scriptum est Psal. 32. Congregans sicut in utre aquas maris. Vos facitis coopertorium breue? Et de ipsis quoq; apud Ezechielem 23. cap. Domino nostro Iesu Christo dictum inuenio: ueruntamen neq; quomodo Isaias sectus fuerit, neque quomodo Zacharias interfectus sit, hactenus inuenire potui. Nam etsi Hieronymus multa de hoc Zacharia dicat, quis tamen fuerit non asserit, sed dubius tandem remanet. De utriusq; igitur morte, si quid certi in uetustis Iudæorum libris inuenisti, illud quæso patefacito. GAL. Referã igitur quæ de horum prophetarum mortibus apud ueteres Hebræorum inueni. De morte igitur Zachariæ dicam, quæ uarijs in libris legi, & præsertim in Talmud Ierosolymitano, in libro תעניות Taanith, id est, de Ieiunio. Et super planctum Ieremiæ, super illud 2. cap. dictum, Destruxit Dominus, & non pepercit omnibus speciosis Iacob. Et in Midras coheleth, id est in expositione Ecclesiastis, super illud 10. cap. scriptũ, Si spiritus dominantis ascenderit super te, cum cæteris. His omnibus in locis ita legitur, Scriptum est, Si spiritus dominantis ascenderit super te, locum tuum ne dimittas, si datum fuerit tibi dominium desuper, ne derelinquas morem humilitatis tuæ: ut docearis, quòd omnis qui dimittit humilitatem suam, inducit sibi mortem, & peccatum generi suo. Et à quo hoc discis? A Zacharia, de quo dictum est 2. Para. 24. cap. Et spiritus Dei induit Zachariam filium Iehoiadæ sacerdotis, stetitq; desuper populo. Et quid? Ambulabat ne super capita populi? Non, sed quia uidebat se maiorem omni populo. Erat enim gener regis, & sacerdos, & propheta, & Iudex. Cœpit igitur loqui grandia, dicens, Sic ait Dominus: Cur uos transgredimini præcepta Domini? idcirco non prosperabimini, dereliquistis enim Dominum, & derelinquet uos. Quare ilicò interfecerunt eum, sicut dictum est 2. Para. 24. cap. Et conglobati sunt super eum, & lapidauerunt eum lapidibus ad imperiũ regis, in ambitu domus Domini. Non autem occiderunt eum in atrio Israel, neq; in atrio mulierum, sed in atrio sacerdotum: & non seruauerunt in sanguine eius ritum sanguinis damulæ, neq; ritum sanguinis cerui. De ceruo siquidem & damula scriptum est Leuit. 17. cap. Et effundet sanguinem eius, & operiet ipsum humo. De sanguine autem huius scriptum est apud Ezechielem 24. Sanguis enim eius fuit in medio eius, super limpidissimam petram posuit ipsum: non effudit eum super terram, ut operiretur humo. Et hoc totum quare? Ad superinducendam indignationem, & ad ulciscendam ultionem, dedit sanguinem super limpidissimũ lapidem, ne operiretur. Septem transgressiones fecit Israel in die illo: interfecit sacerdotem, & prophetam, & legalem iudicem, effuditq; sanguinem innocentem, ac polluit atrium domus Domini, atq; sabbatum, & dies propitiationis erat. Hactenus traditio. De morte uerò Isaiæ in libro יבמות yeuamoth, id est Fratriarũ, in cap. quod incipit החולץ Haholez, id est Discalcians, ita ad uerbum scriptum reperi: Dixit Rabba, Manasses Isaiam iudicans iudicauit. Sic autem occidit eum. Dixit enim ei Moses, magister tuus ait de Deo Exod. 33. Non uidebit me homo, & uiuet: tu aũt dixisti 8. cap. Vidi dominũ. Itẽ Moses magister tuus dixit Deut. 4. ca. Quẽnam est gens magna, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus

Peccata Iudæorum primi tẽpli.

Idololatria.

Luxuria.

nimis ualde. Dixit R. Tanhuma, Aliam quoq; scripturã habemus, quę dicit Tren. 4. cap. Et magnificatum est peccatum filiæ populi mei, plus quàm peccatum Sodomæ subuersæ, quasi in momento, & non descenderunt in eã manus. Vbi dicit Targum, id est Chaldaica translatio, Et non descenderunt in eam ad prophetandum prophetæ, qui eam reducerent per pœnitentiam. Fuit deniq; in primo sanctuario effusio sanguinis, sicut scriptum est 4. Reg. 21. cap. Et sanguinem innoxium effudit Manasses multum ualde. Et Ieremias etiam dicit 2. capite, Deuorauit ensis uester prophetas uestros, ut leo dirumpens. Hæc omnia ad uerbum, ac alia multa ad propositum spectantia ponit ibidem traditio prædicta. De sanguinis etiam prophetarum effusione in 4. Regum libro legitur, quòd impleuerunt Ierusalem sanguine prophetarum usq; ad os: & inter cæteros Zachariam & Isaiam sanctissimos Dei prophetas, crudeli morte necauerunt. HOG. Dic obsecro quonam pacto hos prophetas occiderunt. Nam de Isaia quidem, quòd medius sectus fuerit, sæpe legi, Zachariam uero inter templum & altare interfectũ fuisse, apud Matth. 23. cap. à Domino nostro Iesu Christo dictum inuenio: ueruntamen neq; quomodo Isaias sectus fuerit, neque quomodo Zacharias interfectus sit, hactenus inuenire potui. Nam etsi Hieronymus multa de hoc Zacharia dicat, quis tamen fuerit non asserit, sed dubius tandem remanet. De utriusq; igitur morte, si quid certi in uetustis Iudæorum libris inuenisti, illud quæso patefacito. GAL. Referã igitur quæ de horum prophetarum mortibus apud ueteres Hebræorum inueni. De morte igitur Zachariæ dicam, quæ uarijs in libris legi, & præsertim in Talmud Ierosolymitano, in libro תעניות Taanith, id est, de Ieiunio. Et super planctum Ieremiæ, super illud 2. cap. dictum, Destruxit Dominus, & non pepercit omnibus speciosis Iacob. Et in Midras coheleth, id est in expositione Ecclesiastis, super illud 10. cap. scriptũ, Si spiritus dominantis ascenderit super te, cum cæteris. His omnibus in locis ita legitur, Scriptum est, Si spiritus dominantis ascenderit super te, locum tuum ne dimittas, si datum fuerit tibi dominium desuper, ne derelinquas morem humilitatis tuæ: ut docearis, quòd omnis qui dimittit humilitatem suam, inducit sibi mortem, & peccatum generi suo. Et à quo hoc discis? A Zacharia, de quo dictum est 2. Para. 24. cap. Et spiritus Dei induit Zachariam filium Iehoiadæ sacerdotis, stetitq; desuper populo. Et quid? Ambulabat ne super capita populi? Non, sed quia uidebat se maiorem omni populo. Erat enim gener regis, & sacerdos, & propheta, & Iudex. Cœpit igitur loqui grandia, dicens, Sic ait Dominus: Cur uos transgredimini præcepta Domini? idcirco non prosperabimini, dereliquistis enim Dominum, & derelinquet uos. Quare ilicò interfecerunt eum, sicut dictum est 2. Para. 24. cap. Et conglobati sunt super eum, & lapidauerunt eum lapidibus ad imperiũ regis, in ambitu domus Domini. Non autem occiderunt eum in atrio Israel, neq; in atrio mulierum, sed in atrio sacerdotum: & non seruauerunt in sanguine eius ritum sanguinis damulæ, neq; ritum sanguinis cerui. De ceruo siquidem & damula scriptum est Leuit. 17. cap. Et effundet sanguinem eius, & operiet ipsum humo. De sanguine autem huius scriptum est apud Ezechielem 24. Sanguis enim eius fuit in medio eius, super limpidissimam petram posuit ipsum: non effudit eum super terram, ut operiretur humo. Et hoc totum quare? Ad superinducendam indignationem, & ad ulciscendam ultionem, dedit sanguinem super limpidissimũ lapidem, ne operiretur. Septem transgressiones fecit Israel in die illo: interfecit sacerdotem, & prophetam, & legalem iudicem, effuditq; sanguinem innocentem, ac polluit atrium domus Domini, atq; sabbatum, & dies propitiationis erat. Hactenus traditio. De morte uerò Isaiæ in libro יבמות yeuamoth, id est Fratriarũ, in cap. quod incipit החולץ Haholez, id est Discalcians, ita ad uerbum scriptum reperi: Dixit Rabba, Manasses Isaiam iudicans iudicauit. Sic autem occidit eum. Dixit enim ei Moses, magister tuus ait de Deo Exod. 33. Non uidebit me homo, & uiuet: tu aũt dixisti 8. cap. Vidi dominũ. Itẽ Moses magister tuus dixit Deut. 4. ca. Quẽnam est gens magna, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus

Sanguinis effusio.

Zachariæ mors.

Mors Isaiæ prophetæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus noſter omnibus inuocantibus eum: tu uerò dixiſti 55. cap. Quærite dominũ dum inueniri poteſt: inuocate eum dum propè eſt. Præterea Moſes magiſter tuus dixit Exo. 23. cap. in perſona Dei, Numerum dierum tuorum complebo: tu autem dixiſti 4. Reg. 20. cap. Et addã ſuper dies tuos quindecim annos. Dixit ergo Iſaias, Scio ipſum talem eſſe, quòd non audiet, ſi quid ei dixero. Quare inuocauit nomẽ Domini, & à quadam cedro deglutitus eſt. Adduxerunt igitur cedrum, & ſimul cum ea ſecuerunt ipſum: cumq; ſerra ad os eius peruenisſet, emiſit animã, eò quòd dixerat ſexto capite, In medio populi polluti ego habito. Hæc ibi. CAP. Proſequere nũc quæ de ſceleribus Iudæorum tempore primi templi perpetratis adhuc dicenda ſunt. GAL. De auaritia igitur, deq; aliis innumeris quibus Iudæi primi templi fuerunt immerſi criminibus, in Echa rabbethi, id eſt in expoſitione planctus Ieremiæ, ſuper dictum illud, Completa eſt iniquitas tua filia Syon, ſic inter cætera dicitur: Rabbi Simon dixit, Melior fuit terror ligilli Aſſueri in Media, quàm 60. milium prophetarum prædicatio, qui prophetauerunt in diebus Eliæ, auaritiam ſcilicet ac cætera facinora Iudæorum reprehendentes. Abiecerant enim legẽ Dei, iuxta illud Iſa. 5. cap. dictum, Abiecerunt legem Dei exercituum, & uerbum ſancti Iſrael contemſerunt: propter hoc fortificata eſt indignatio Domini in populum. Pauperibus quoq; nihil erogabant, quin potius ab eis propria auferebant, iuxta illud Iſa. 3. capite dictum, Rapina pauperis in domibus ueſtris. Quid uobis, quòd atteritis populum meum, & faciem pauperis demolitis? Quòd autem pecuniã nimis amarent, habetur apud Ieremiam 6. cap. ita dicentem, A paruo uſq; ad magnũ eorum, omnis theſaurizans theſaurizauit, & à propheta uſq; ad ſacerdotem, uniuerſus facit dolum. Et alia infinita de ſceleribus Iudæorum primi templi in libris prophetarum inueniuntur. Sed ne plura ipſe dicam, Ezechielem in medium afferam 22. cap. hæc de eorum flagitijs promentem: Ecce prælati Iſrael quilibet ad brachium ſuum fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem patrem & matrem uilipenderunt in te, aduenæ fecerunt uiolentiam in medio tui, pupillum & uiduam ſeduxerunt in te: ſanctuaria mea ſpreuiſti & ſabbata mea uiolaſti. Viri detractores fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem, fœditatem fecerũt in medio tui. Pudor patris reuelatus eſt in te, immunditiam menſtruatæ humiliauerunt in te, unuſquiſq; cum uxore proximi ſui fecit abominationem: & quilibet nurum ſuam polluit nefarie. Quiſquis etiam ſororem filiam patris ſui humiliauit in te. Munus clandeſtinũ acceperunt in te, ad effundendum ſanguinem. Vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, auarè proximos tuos calumniaris, meiq; oblita es, ait Dominus Deus. Et poſt pauca: Congregatio, inquit, prophetarum eius, in medio eius, tanquam leo rugiens, capiens prædam. Animam comederunt, facultatem & precium acceperunt, uiduas eius multiplicauerunt in medio eius. Sacerdotes iniquã fecerunt legem meam, & prophanauerunt ſanctuaria mea, inter ſanctum & prophanum non fecerunt diſtinguere, & inter pollutum & mundũ non præbuerunt noticiam. Principes eius in medio eius, uelut lupi prædantes prædam, ad effundendum ſanguinẽ, & ad perdendas animas, ut theſaurizaretur auaritia. Et rurſus paucis interiectis, ait: Populi terræ calumniati ſunt calumniam, & rapuerunt rapinam, & pauperem ac mendicum ſeduxerunt, uel afflixerunt, & aduenam calumniati ſunt abſq; iudicio. Et quæſiui ex eis uirum ſapientem ſepem, & ſtantem in portello, ad faciẽ meam pro terra, ut non diſperderetur, & non inueni. Hæc omnia ibi ad uerbum ex Hebraico traducta: ubi ſuper illud, Animam comederũt, gloſſa R. Selomonis ait, Quia recipiebant clandeſtinum munus, confortantes manus malignorum ad occidendum, ſpoliandum & diripiendum. Illud autem, Vt theſaurizaretur auaritia, R. Ionathas ita Chaldaicè traduxit atq; expoſuit, Vt acciperent auidè ac fraudulenter diuitias. Ex his omnibus aperte liquet, quàm multiplicia, quàm magna, quamq; enormia fuerint Iudæorũ ſcelera, tempore primi templi admiſſa: pro quibus omnibus non fuerunt niſi 70. annis in captiuitate Babylonica puniti: Iudæi autem ſecundi templi qui tot & tanta facinora non commiſerunt, quia ut dicitur in libro

De auaritia aliijſq; ſceleribus Iudæorum primi templi.

Quæ fuit huius nouiſſimæ captiuitatis cauſa.

libro יומא yoma, id eſt Dierum, in cap. Septem dies, erant in lege, in mãdatis Dei, ac in operibus miſericordiæ ſtudioſi, longiſsima hac & diuturna captiuitate abſq; miſericordia animaduerſi ſunt. Quare cum apud Deum qui iuſtiſsimus eſt, pœna peccato correſpõdere debeat, huius nouiſsimæ eorum captiuitatis aliam cauſam, quàm peccata patrum ſuorum Iudæi noſtri temporis neceſſariò aſsignare debẽt. Nam ſi Iudæi priores, quorum flagitia fuerunt deſtructionis primi templi cauſa, in ſummo gradu (ut dictum eſt) extiterunt idololatræ, prophetarum occiſores, legis diuinę contemptores, atq; abiectores: luxuria, auaricia, odio, alijſq; ſceleribus innumeris pleni, ac pietatis operibus, alijſq; bonis actionibus uacui, ut nunc per eorum ſcripturas probatum eſt. Poſteriores autem qui tempore ſecundi templi exiterunt, conſtat neq; idololatras fuiſſe, neq; prophetarum homicidas, neq; adeò luxurioſos, neq; ita auaros, neq; tantis facinoribus infectos: quin immò in lege ſtudioſiſsimos, uirtutibus præditos, cunctisq; bonis moribus adornatos, ut eorum atteſtantur ſcripturæ. Idcirco aliam euerſionis ſecundi templi cauſam, quàm poſteriorum Iudæorum ſcelera, eos reddere oportet: maximè cum diuina iuſtitia unicuiq; iuxta opera ſua retribuat, & captiuitas hæc nouiſsima, reſpectu illius Babylonicæ, infinita penè ſit. Illa enim propter omnia illa priorum flagitia 70. duntaxat durauit annos, hæc autem hucuſque ſupra 1460. neque ullum adhuc finis, uel conſummationis eius ſignum apparet. Quam ob rem rationabiliter aliam nullã ipſius poſſunt aſsignare cauſam, quàm Ieſu Nazareni ueri Meſsię mortem, qui Deus & homo erat. Nam ſi purus homo fuiſſet, propter eius mortem, tam magna ac diuturna animaduerſione percuſsi non fuiſſent. Quod Moſes Aegyptius apertè fatetur, ita in libro ſophrin dicens, ישו הנוצרי נראה מישיח ונהרג מכית חרין ותיה סכח שישראל נהרם בחרב id eſt: Ieſus Nazarenus uiſus eſt eſſe Meſsias, & interfectus eſt à domo iudicij, & fuit cauſa, ut Iſrael deſtrueretur gladio. CAP. Cõtra hæc Iudæi obijciunt, dicentes huius eorum deſtructionis captiuitatisq; nouiſsimę cauſam nõ fuiſſe Ieſu Nazareni mortẽ, ſed odium gratis, hoc eſt ſine cauſa, quod inter eos erat, quodq; ſupradictis omnibus priorum flagitijs præponderabat. Ad quod probandum Talmudiſticam autoritatem adducunt. In libro enim יומא yoma, id eſt Dierum, in cap. quod incipit, שבעת ימים לפני יום הכפורים id eſt, Septem dies ante diem propiciationis, ita inter cætera legitur: Sanctuarium ſecundum, de quo certi ſumus, quòd erãt ſtudioſi in lege, & in mandatis, ac in operibus miſericordiæ, quam ob rem deſtructum eſt בסבת שנאת חגם id eſt, Propter odiũ gratis: ut docearis, quod odium gratis quod fuit inter eos, præponderat tribus ſceleribus prædictis. Quæ fuerunt idololatria, reuelatio pudendorum, & effuſio ſanguinis. GAL. Hæc eorum obiectio nihil certè eis prodeſſe poteſt, cum odium gratis inter priores illos etiam fuerit, quo tam maiores, quàm minores ſe inuicem petebant, inuicemq; interficiebant. Nam eodem in libro, eodemq; capite ſic immediatè ſequitur, Et in ſanctuario primo non'ne fuit odium gratis? Ecce enim ſcriptũ eſt Ezech. 21. cap. Proſtrati gladio fuerunt populus meus. Dixit R. Elazar: Hi fuerunt filij Adæ, qui inuicem comedebant & bibebant, & alter alterum gladijs linguarum ſuarum transfigebat. Et fortaſsis dices, Nunquid hoc erat in Principibus Iſrael? Etiã. Scriptũ eſt enim (ubi ſuprà ſcilicet) Clama & ulula fili hominis, quia ipſa quæ fuit in populo meo, ipſa eſt in omnibus Principibus Iſrael. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Ipſa ſcilicet romphæa, uel ſpatha, quæ fuit in populo, modò eſt & in omnibus Principibus eius. Ex quibus manifeſtè patet, odium gratis in Iudæis quoque prioribus tempore primi templi exiſtentibus, acriter fuiſſe. Nullum præterea odium gratis, quod in puros homines fieri ſolet, cum illo odio gratis cõferri poteſt, quo Iudæi priores (ut dictum eſt) & Zachariam propheram lapidauerunt, & Iſaiam non obſtãte arboris ipſum ſuſcipientis miraculo, medium ſecuerunt, & Ieremiam crudeliter afflixerũt, aliosq; innumeros Dei prophetas gladio peremerunt. Quapropter aliud odium gratis, propter quod ultimum templum euerſum fuit, ac Iudæi in nouiſsimam hanc captiuitatem diſperſi ſunt, in poſterioribus Iu-

Obiectio Iudæorum iuniorum.

Confutatio.

Odium gratis, quo Chriſtum Iudæi perſecuti ſunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dæis fuisse, dici necesse est, quod & antedicto duplici odio gratis, & cæteris omnibus priorum flagitijs præponderare potuisset: siquidem ultionis grauitas, offensionis arguit grauitatem. Impossibile est autem (uti ex prædictis innotuit) huiusmodi odium gratis aliud in ultimis Iudæis fuisse, quàm illud, quo (ut præmemorata testatur traditio, in principio huius capitis inducta) hi istos, hoc est, Iudęi nouissimi Saluatorem nostrum, eiusq; discipulos gratis, id est sine causa & persecuti sunt, & persequuntur. Messias quippe quem ipsi occiderunt, Deus & homo fuit. Quare odiũ quo eum gratis & affecerunt & adhuc afficiũt, meritò omnibus priorum Iudæorũ odijs, uniuersisq; sceleribus pręponderat. De quo cum pœnitentiam agere nolint, quamdiu in perfidia obstinati permanserint, nunquam eorum miserebitur Deus. Quocirca constat planè, impletum esse quod attestãte Chrysostomo, ipse per prophetam suum protulit, cum ait Psal. 35. : אל ישמחו לי אויבי שקר שנאי חנם יקמצו עין בי לא שלום ידברו ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון וירחיבו עלי פיהם : id est, Non exultent mihi inimici mei mendaciter, odientes me gratis frangent oculum, id est, annuent oculo. Non enim pacem loquentur, sed super minutijs terræ uerba fraudum cogitabunt, & dilatabunt contra me os suum, cum cæteris quæ sequuntur. Et rursus Psal. 68. רבו משערות ראשי שנאי חנם id est, Multiplicati sunt super capillos capitis mei odientes me gratis: quæ redemptor noster de se dicta fuisse, manifestè ostendit, dum dixit, Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Quod autem Psalterium, & cæteri 24. sacræ scripturæ libri, nedum Pentateuchus ipse, lex apud eos dicantur, satis Talmudistæ diuersis in locis attestantur.

Confirmatio præmissorum ex Messiæ uenditione & mercatione.

Caput XXIIII.

GALATINVS.

PRopter Messiæ quoq; ueri Dei & hominis uenditionem ac mercationem, Iudęos nouissimam hanc subijsse captiuitatem, ex uerbis Amos prophetę optimè probatur, ita cap. 2. dicens, בה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים: hoc est, Ita dixit Deus, Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, uel non reducam eum, uel non transferam eum, eo quòd uendiderit, uel mercatus fuerit pro argento iustum, & pauperem pro sotularibus. CAP. Iudæi nostri temporis, quoniã per hanc prophetiam fateri ueritatem maximè cogũtur, ideo ut ueritatem ipsam effugiant, uerum ipsius prophetiæ intellectum multis cauillationibus peruertere nituntur: quare uellem falsas eorum obiectiones ueridicis (ut soles) responsionibus refelleres. GAL. Faciam equidem quàm libentissimè. Vt igitur melius eorum arguantur calumnię, tu quidem eorum obiecta singillatim referes: ego autem unumquodque eorum priscorum gentis suæ sententijs confutare conabor. CAP. Primum itaq; sic obijciunt, Cum propheta prius de sceleribus Iudæ meminerit, deinde de sceleribus Israelis loquatur, scelus autem in Iesum Nazarenum cõmissum, non ab Israel, sed ab Iuda patratum fuerit: sanè ex hoc textu nihil contra se inferri posse aiunt. GAL. Hæc obiectio nulla profectò est. Nam etsi in tempore primi templi Israel ab Iuda separatus fuerit, in tempore tamen secundi templi ambo inter se uniti fuerunt, simulq; congregati: quoniam omnibus tam de Israel, quàm de Iuda à Cyro Persarum rege redeundi facultas è Babylonica captiuitate data fuerat, ut patet Nehumiæ 7. & 18. cap. Omnesq; regressi, tẽpore secundi templi in suis ciuitatibus habitauerunt, atq; omnes Israel uocati sunt: ut habetur in calce secũdi capitis, & in principio tertij libri Ezræ. Quod ergo in prophetiæ textu de sceleribus Iuda præmittitur, ad Iudæos, qui ante primi templi destructionem erant, refertur, cum illi de Israel tunc ibi non essent: quod autem de sceleribus Israel subiungitur, secundi templi tempora atq; excidium respicit, cum omnes de Israel & de Iuda tunc

Iudæorum obiecta.

Primum obiectum.

Responsio.

da tunc ibi existerent, omnesq; uno nomine Israel appellarentur. Peccatum præterea quod Iuda tantummodo fecit, peccatum Iuda dicitur: quod autem Iuda & Israel commiserunt simul, peccatum Israel appellatur. Cum igitur tunc Ierosolymis cum Iuda magna pars filiorum Beniamin & Leui fuerit, immò ex omni Israel qui ad Paschæ celebrationem confluxerant, iure pars debuit totius suscipere nomen: quare cum omnes ferè morti Christi consenserint, non ab re huiusce sceleris perpetratio toti Israeli attribuitur, totusq; Israel destruitur, atq; totus per orbem nunquam reuersurus, dispergitur. CAP. Cum Israel Christum non uendiderit, sed ipsum à Iuda Scarioth solummodo emisse legatur, non rectè nos Christianos sentire aiunt, cum propter iusti Iesu uenditionem, captiuitatem hanc nouissimam eis accidisse dicimus: quia ipsi (ut dictum est) iustum hunc nõ uendiderũt, sed mercati fuerunt GAL. Ad hoc primum dicimus, quòd מיברם Michram Hebraicum uerbum, quod in hac prophetia ponitur, æquiuocum est, & tam mercationẽ, quàm uenditionem significat. Si ergo illud in sensu mercationis (ut quibusdã placet) hic accipitur, animus meritò eis captiuitatem hanc euenisse, eo quòd mercati fuerint argento iustum: sin autem in sensu uenditionis (ut frequentius sumitur) accipiatur, tunc dicimus, quòd cum Israel, ut Christus uenderetur, consensum, auxilium, consiliumq; pro uiribus adhibuerit, omnes de Israel non minus quàm ipsi uẽdidissent, scelus hoc admiserunt. Neque enim idola unquam Selomo effinxit, sed quia uxoribus & concubinis effingentibus assensum præbuit, eum effinxisse scriptura tradidit. CAPNIO. Iudæorum recentiorum pars maxima scelus hoc propter quod captiuitas hæc ultima Israeli contigit, Ioseph iusti uenditionem fuisse asserit, qui à fratribus argento uenundatus est. GALATINVS. Hanc fugam nihil eis refragari posse, ex eo potissimum patet, quòd ubicunque primum, secundum, tertium & quartum memoratur scelus, inter ipsa profectò scelera ordinem secundum prius & posterius esse oportet. Ordine igitur quo scelera Israel patrata fuerunt procedendo, constat quòd primum eorum scelus fuit, cum Ioseph fratrem suum 20. argenteis uendiderunt: ob quod in Aegypto annis 210. captiui fuerunt, post quos ducibus Mose & Iehosua, ad terram eorum ipsos Dominus reduxit. Secundum scelus fuit, cum promissionem de Messia sub nomine Dauid patribus factã, despexerunt, dicentes, Non est nobis pars in Dauid. Et cum duos sibi uitulos formantes, atq; adorantes, dixerunt, Hi sunt dij tui Israel, & reliqua. Et ob hoc scelus captiuauit eos Dominus per Regem Assyriorum. Tertium scelus fuit, cum uaria colentes idola, ipsis non solum bestias, ueritm proprios quoque filios immolabant, & cum prophetas qui eos de hoc alijsq; uitijs arguebant, occiderunt: propter quod scelus à rege Babylonis 70. annis captiuati sunt. De utraque autem captiuitate ista prædicta, reduxit eos Dominus tempore Ezræ. Quartũ deniq; scelus fuit, quando, ut ait prophetia ista, iustum, hoc est, Messiam, argento uendiderunt, uel potius mercati sunt, & morti tradiderunt. Propter quod scelus à Romanis hac nouissima captiuitate captiuati sunt, à qua nunquam eos Dominus reducet, quãdiu scilicet tales fuerint. Cum igitur uenditio Ioseph primum in ordine scelus fuerit, ob quod durissimam postmodum Pharaonis seruitutem subierunt: quartum propter quod hanc tam diuturnam sustinent captiuitatem, minimè dici potest, maximè cum diuina iustitia nunquam pro eodem crimine bis puniat. CAP. Quidam hac moti ratione, iustum illum ob cuius uenditionem captiuitatem hanc irreuocabilem subeunt, concedunt quidem Ioseph non fuisse: non tamen propterea ueritatem fatentur, sed longè magis negant. Non enim iustum illum Iesum Nazarenum extitisse aiunt, sed alium quendam iustum cuius nomen ignoratur. GALA. Hoc certè dictum quàm inane irrationabileq; sit, ex eo maximè apparet, quòd cum crimen illud tam grauissimum, tamq; Deo præ cæteris abominabile fuerit, ut adhuc & nulla ipsum secuta sit remissio, & diuina indignatio propter ipsum in totum Israel tamdiu impacata sæuiat: & tamen is in quem commissum fuit, mortales omnes lateat. CAP. Alij etiam nõnulli dicunt, pro iusto isto, iustitiam hoc

Secundum obiectum.

Responsio.

Tertium obiectum.

Responsio.

Quatuor Iudæorũ scelera

Quartum obiectum.

Responsio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quantum obiectum. loco intelligi debere. Tuncenim iudices ac iustitiæ ministri, pecunia (ut aiunt) corrupti, pauperum hominũ iusticiã passim paruo precio uendebant. GAL. Peruersa quoq; expositio est ista: tũ quia iustus & iustitia apud Hebræos diuersa sunt nomina. Nam iustus quidem צדיק czadic, iustitia uerò צדק czedec uocatur. Et textus non צדק czedec, id est, iustitiam, sed צדיק czadic, id est, iustum dicit. Tum etiam, quia de iusti huius uẽditione siue mercatione, & de pauperum oppressione, seorsum propheta meminit. Præmisit autem iusti uenditionẽ seu mercationẽ, ut ex hoc aperte insinuaret, ideo Iudæos captiuitatẽ hanc ultimam passuros fuisse, quia iustum illum essent uendituri, uel potius mercaturi. Si præterea pro iusto hoc uendendo, pauperum iusticia, quæ uenalis futura erat, intelligenda esset, nequaquam in huius sceleris punitionẽ tanta ultio subsecuta fuisset. Nam si pro delicti mensura pœna infligenda est, grauiora crimina grauius puniri debent: leuiora autem leuiori sunt pœna afficienda. Cõstat autem fratris uenditionẽ, idololatriã, atq; prophetarum cædem, grauiora fuisse scelera, quàm iustitiæ pauperũ uenditionẽ. Si igitur quartũ scelus fuit (ut asserunt) iusticiæ pauperũ uenditio, grauius primis tribus puniri non debuit, præsertim à Deo, qui suapte natura pronior ac facilior est ad misserendũ, quàm ad puniendũ. Si ergo Israelitæ ob quarti sceleris patrationem longè grauius, longe acerbius, longeq; diutius, quàm propter trium præcedentiũ cõmissionem puniti fuerunt: necessariò profectò sequitur, quartum scelus aliud quàm iustitiæ pauperum uenditionẽ, multo grauius fuisse, cum eius pœna cæterorum pœnas quasi in infinitum excesserit. Nam etsi iure humano minora peccata grauius quandoq; puniantur, in lege tamen diuina pro peccati mensura est plagarum modus, ut Deut. 24. dicitur. Sed quod peccatum, aut fraterna uenditione, aut idololatria, aut prophetarum necatione, maius esse potuit? Certè aliud nullũ, quàm ipsius Messię, qui Deus & homo erat, ad mortẽ uenditio, seu mercatio. Quod ex eo quoque patet, quia in Hebraico sermone huiusmodi reatus tali describitur uocabulo, quale ei qui Deum negauerit, imponitur. Puri autem hominis ad mortẽ uenditio, seu mercatio, Dei negationi æquari non potest. Quare iustum hunc ob cuius uenditionem uel mercationem pœnam hanc pœnarum omnium maximam incursuri erant, Deum quoq;, nedũ hominẽ futurum fuisse, necessariò consequẽs est. CAP.

Sextum obiectum. Quærunt deniq;, si iustus hic argento uendendus, Messias intelligitur, quis igitur fuit pauper ille, quem propheta ibidem pro sotularibus uenundandum dicit, cum illico subiecit, ואביון בעבור נעלים id est, Et pauperẽ pro sotularibus? GAL. Vterq; non alius, quàm unus & idem uerus Messias: quẽ prophetæ & iustum & pauperem in primo aduentu uenturum prædixerãt, & præsertim Zacharias sic 9. cap. dicens, הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על החמור hoc est, Ecce rex tuus ueniet tibi, iustus & saluator ipse, pauper sedens super asinam. Ne quis ergo argentum illud, quo iustus ille uendendus erat, magni æstimaret, idcirco statim propheta subdidit, Et pauperem pro sotularibus. Ac si diceret, Argentum quo iustum & pauperem illum uendituri, uel mercaturi sunt, tanti erit, quòd precio sotularium æstimari poterit. Quod autem euidentius testimonium quærimus, Iudæos proprer Messiæ ueri Dei & hominis uenditionem, seu mercationem & mortem, hanc subijsse captiuitatem, quàm id, quod ipsimet apud se legunt? Nam ut in Talmud legitur, in ipso captiuitatis exordio, Hadrianus Cæsar decem ex Israel uiros, qui doctrina, dignitate, ac genere cæteros excellebant, captos in carcerem misit, sciscitans ut quid iustum uendidissent? Lex enim uestra (inquit) decreuit, ut mortis sententia multetur, quicunq; Iudæum uendiderit. Et uos igitur secundum legis uestræ iudicium, mori debetis. Quare eiusdẽ legis decreto uarijs supplicijs eos interfici iusit. Non enim omnes una coercuit pœna, sed singulis singula sunt mortis genera proposita. Alius enim uiuus decoriatus est, alius ferrei pectinis unguibus laceratus, alius igni crematus, reliquos uerò mors quæuis diuersa cõsumpsit. Quẽ admodũ mortes illas & Talmudicus codex exponit, & liber מחזור Machazor, testatur in orationibus quas faciunt בצום בקור beczom chippur, id est, in ieiunio propi-

propiciationis, quod luna decima mensis Septembris, quem תשרי Tisri uocant, solenniter celebrant, על עשרה חרוגי מלכות מיקיסר hoc est, Super decem interfectos regni à Cæsare. Vnde hæc excerpsi, בתחלת גלות ישראל מקיסר לקח עשרה מגדולי ישראל שחיו רבי ישמעאל בן אלישע בחן גדול : רבן שמעון בן גמליאל חנשיא. רבי עקיבא. רבי חניגא בן הרדיון רבי חרצית החורגמן. רבי יחורח בן חביגאי. רבו יחורח בן רמה. רבי ישבב הסופר. רבי אלעזר בן שמוע. רבי יחורח בן בבא. ואמר להם דיניו משפט צדק לאשורו כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל וחתעמר בו ומברו מיח יחיה : הם חשיבוהו ומח הג גב חהוא חשיב ואמר איח אבותיכם אשר אחיחם מכרו ואחם קבלו דין שמים עליכם ואם חיו חיים הבאתי דינם לפניכם ואחם השאו עון אבותיכם : id est, In principio captiuitatis Israel, Cæsar cepit decem de maioribus: qui fuerunt Rab. Ismael filius Elisæi sacerdos magnus, Rabban Symeon filius Gamlielis Princeps, R. Akiba, R. Hanina filius Teradionis, R. Huspith interpres, R. Elazar filius Samua, R. Iudas filius Dama, R. Iessebab scriba, R. Iudas filius Hachinai, R. Iudas filius Baba. Et dixit eis, Iudicate iudicium iustitiæ rectè: si inuentus fuerit uir, qui furatus animam fratris sui ex filijs Israel, prodiderit eam, atq; uendiderit, quid erit? Responderunt autem dicentes, Morietur fur ille. Respondit & ait Cæsar, Et ubi sunt patres uestri, qui fratrem suum uendiderunt? Et uos ergo recipite iudiciũ cœli super uos. Si autem ipsi uiuerent, ducerem eorum iudicium coram uobis. Vos igitur iniquitatem patrum uestrorum portabitis. Hæc omnia ibi. Et sic ob scelus in uenditionem iusti à patribus eorum commissum, diuersis eos fecit interire supplicijs, ut latius ibidem continetur. Vbi ualde animaduertendum est, quod uolens Cæsar eos per legem eorum conuincere, uerba Deuteronomij capite uigesimoquarto scripta, eis proposuit, dicens, Si inuentus fuerit uir, qui furatus animam ex filijs Israel, eam cum proditione uendiderit, quid erit? Illi autem proprio ore se ipsos condemnantes, uerba etiam Deuteronomij eodem in loco immediatè sequẽtia responderunt, dicentes, Morietur fur ille. Quoniam autem ibi iusti huius, ob quem illi sunt ita puniti, non ponitur nomen, tum quia illud fortè Talmudistæ tacuerunt, tum quia recentiores Iudæorum quod uerius est, illud inde deleuerunt: eam ob rem iuniorum ipsorum glossę dicunt ibidem, iustum illum Ioseph filium Iacob fuisse, quem fratres in Aegypto uendiderunt. Et propterea Cæsarem sanguinẽ eius ab illis exquisiuisse, eosq; huiusmodi pœnis affecisse aiunt. Quare ne ueritatem fateantur, in nephandissimam hæresim incidere compulsi sunt. Nam dum inter se quærunt, Cur potius isti, quàm alij peccati fratrum Ioseph tulere pœnam? aliam rationem reddere nescientes, גילגול נפשות gilgul nephasoth, id est, reuolutionem animarum fuisse, dicunt: asserentes eam ob rem eos pro scelere fratrum Ioseph pœnas dedisse, quia illorum animæ in eis erant. Quod profectò tam absurdum est, ut confutatione non egeat. est enim non solum contra fidem rectam, ac sacram scripturam, sed contra rationem quoq; naturalem. Rationi etiam minimè congruit, Cæsarem ab eis exegisse, quod ad minus mille quingentis annis antè factum fuisset, maximè cum ea tempestate, qua uenundatus fuit Ioseph, nulla lex esset, qua eos Cęsar mortis reos conuincere potuisset. Quo circa concludere necesse est, iustum hunc ob cuius uenditionem & mortem, isti tam crudeli nece multati fuerunt, alium neminem, quàm Iesum Nazarenum uerum Messiam, uerum'que Deum & hominẽ fuisse, in cuius ultionem post eius mortẽ annis fermè 40. transactis, & Ierusalem funditus euersa est, & captiuitas hæc nouissima Iudæorum subsecuta. CAP. Quam ob rem non statim post Messiæ necem secuta fuit ultio, sed annis 40. post elapsis? GAL. Non ab re profectò id factum fuisse censendum est. Deus enim patienter agit, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti, ut demum salui fiant. Quare ut Iudæi post tantum commissum scelus, pœnitentiæ tempus haberent, uindictam hanc per annos 40. differre uoluit: quod uetares quoq; Talmudistæ, qui Christi antecesserunt aduentum, & senserunt, & spiritu sancto illustrati prædixerũt. Nam Rabbenus Haccados, in libro quẽ גלי רזיא

Interfecti ab Hadriano Cæsare, ob iusti uenditionem.

Quare Iudæi nõ statim post Christi mortẽ puniti sunt, sed captiuitatis post annos 40.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gale razeya,id est reuelatorem arcanorum nuncupauit, petitione 8.sic ait, Quadraginta annis post passionem suam Deus destructionem prorogabit, ut uideat an ad eum conuertantur.Et post pauca, causam reddere uolens, cur Deus magis quadragenarium,quàm alium accepturus esset numerũ,ad prorogandũ punitionis tempus,hæc eadem uerba subiecit:Accipiet autem Deus numerum quadragenarium,ratione illorũ 40.dierũ,quibus factus homo, in peccato originali in utero matris ad membrorum compositionẽ moratur. Et quia rex Messias uenturus est, ad relaxandum hoc delictũ,ad inferendasq; animas in paradisum, ideo 40.annos expectabit,unum annũ pro unoquoq; die. Quemadmodũ exploratores quos misit Israel ad inquirendam terram promissionis,&ad ueritatẽ indagandam 40.dies in itinere morati sunt,dicentes,quicquid Deus dixerat,falsum esse, ideoq; in eam ingredi nolebãt. Omne id de Israel figuratũ est,qui obloquentur de rege Messia, dicentq; falsas esse pollicitationes eius de ipsis in paradisum inferẽdis. Et idcirco expectabit annos 40.sicut alios 40. præstolatus est Israel in deserto, ne in Ierusalẽ ingrederentur,annũ unum pro quolibet die. Veruntamen sicut qui post illos uenerunt,ingressi sunt Ierusalem inferiorem,qui corda nõ indurauerunt, ut patres eorũ:ita & illi qui sese in necem regis Messiæ inficient,Ierusalem supernam non ingredientur,his exceptis,qui subsequentur,si ad eum se cõuertent, expectabũtq; annos quadraginta.Hæc omnia ad uerbũ Rabbenus ille Haccados,quẽ Iudæi magistrum nostrum sanctũ appellant.Si igitur Iudæi in mortis Messiæ punitionem, captiuitatẽ hanc nouissimam in qua sunt (ut præmissis capitibus abundè probatũ est) subituri erant,necessariò profectò ex his quæ dicta sunt, concluditur, non solũ primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse,uerumetiam Messiam ipsum iam uenisse,eumq; non alium quàm Iesum Nazarenum fuisse.

Sexta ratio ostendens primi aduentus Messiæ tempus iam præteriisse,fundata super Romani imperij subiectionem: & primum quòd Messias Romanorũ imperium sibi subacturus erat. *Caput XXV.*

CAPNIO.

PEr sextam nunc rationem temporis aduentus Messiæ præteritionem tibi probare uolenti,in primis Messiam ipsum Romanorum imperium sibi subiugatũ fuisse,ostendere opus est. GAL. Id primò per uisionẽ Nabuchdonosor Chaldæorum regis pulcherrimè probatur.Hic nanq; rex (ut Danielis 2.cap.scribitur) quandam prægrandem uidit statuam, quæ ex uarijs compacta erat metallis. Eius enim caput ex optimo constabat auro,pectus & brachia ex argento,uenter & femora ex ære,tibiæ ex ferro,pedes autem partim ferrei, partim fictiles erant. Subinde uerò Daniel somniorũ regis & index & interpres,ita Chaldaicè prosequitur, חזה חוית עד די התגזרת אבן די לא בירין ומיהת לצלמיא על רגלוהי די פרזלא והספא וחרסת חמרון hoc est, Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam super pedes eius ferreos & fictiles, & comminuit eos. Postea uolens Daniel ipse eidem regi quid statua ipsa delignabat,exponere, hæc inter cætera subiecit, אנת חוא ראשת די רחבא ! ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו תליתיא אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא ! ומלכו רבי עיא תהוא תקיפה כפרזלא כל קבל די פרזלא מחרק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע כל אלן תרק והרוע ! ודי חויתה רגליא ואצבעתא מנהון חסת די פחר ומנהון פרזל מלכו פליגא תהוה ומן נצבתא די פרזלא לחוא בה כל קבל די חויתה פרזלא מערב בחסת טינא : ואצבעת רגליא מנהון פרזל ומנהון חסת מן קצת מלכותא תחות תקיפא ומנה תחוא תבירא : די חזית פרזלא מערב בחסת טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא לחון דבקין דנה עם דנה חא כדי פרזלא לא מתערב עם חספא : ובימיהון די מלכיא אנין יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומל בויתה לעם אחרז לא השתבק תרק ותסת כל אלן מלכויתא והיא תקום לעלמיא : id est, Tu es caput aureum; & post te surget regnum argenteum,aliud minus

minus te. Regnum aliud tertium æneum, quod imperabit in uniuersa terrã. Regnum uerò quartum erit robustum uelut ferrum. Quemadmodum ferrum comminuit & conterit ac domat omnia,ita omnia hæc conteret & domabit. Et quòd uidisti pedes & digitos partim testam figuli,& partim ferrum,regnum diuisum erit:& de robusta uel constanti plantatione ferri habebit esse in ea, sicut uidisti ferrum mixtum cum testa luti.Porrò digiti pedum partim ferrei, & partim testei,ex parte regnum erit solidum,& ex parte erit friuolum uel contritum. Quod autem uidisti ferrum mixtum cum testa luti, commiscebunt se inuicem in semine hominis, & nequaquam erunt sibi adhærentia istud cum illo,sicuti ferrum non se miscet cum testa. Et in diebus regum illorum suscitabit uel statuet Deus cœli regnum, quod in secula non dissipabitur. Et regnum eius populo alteri non tradetur.Comminuet & consumet omnia ista regna,& ipsum stabit in secula.In præmissis Deus magnus regi Nabuchdonosor per Danielem quatuor regna sibi inuicem in mundo successura indicauit. Nam caput quidem aureum statuæ, quam uiderat,ipsum ac regnum eius,hoc est,Chaldæorum regnum significabat: pectus uerò & brachia ex argento,Persarum atque Medorum regnum: uenter autem & femora ex ære, Græcorum monarchiam: porrò tibiæ ferreæ, Romanorum delignabant imperium. Deinde ferri & testæ in pedibus ac digitis statuæ mixtura, duorum regnorum fortis scilicet & imbecillis,hoc est Romani ac Iudaici,orti ex ferri plantario, id est ex Romani imperij permissione,societatem insinuabat.Per lapidem postremò de monte absq; manibus abscissum, qui percutiens pedes statuæ ferreos atque fictiles, ipsam comminuit, ac in puluerem redegit, Messiam qui Romanorum imperium sibi subacturus erat, delignari ostendit.Mons autem de quo lapis iste abscissus est, ipsius Messiæ matrem figurabat, quæ ob uirtutum suarum excellentiam,monti non ineptè comparatur. Sed quia Messias ex matre uirgine nasciturus erat, ideo lapidem hunc per se sine manibus, id est absque humanis amplexibus, de monte abscissum dixit, ad designandum Messiæ corpus absque uirili semine,sola spiritus sancti cooperatione, de purissimis uirginis sanguinibus formandum fuisse. Cuius quidem Messiæ ortum atque aduentum commixtione ferri & testæ durante,hoc est,societate Romanæ atque Iudaicæ potestatis manente,futurum fuisse ostendit,cum ait, Et in diebus regum illorum suscitabit, uel statuet Deus cœli regnum,quod in sæcula,id est in æternum non dissipabitur. Et regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet & consumet omnia ista regna,& ipsum stabit id est durabit in secula,hoc est in æternum. Glossa R. Abraham,Hoc est regnũ Messiæ.Deniq; Daniel cõcludens ait, כל קבל די מטורא אתגזרת אבן די לא בירין והקרה פרזלא נחשא חספא ורחבא אלה רב חורע למלכא מה די להוא אחרי רגז ויציב הלמיא ומיהימן פשרה : id est,Quemadmodum uidisti,quòd de monte abscissus est lapis absq; manibus,& comminuit ferrum,æs,testam,argentum & aurum,Deus magnus notificauit regi quod futurũ est post hęc. Et uerum est somnium,& fidelis interpretatio eius,quæ ex prædictorum explanatione manifestè patent.Hæc autem per id quod in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum super titulum Psalmi 17. optimè confirmantur, ubi sic dicitur, Quando Messias cum uelocitate ueniet, non erunt dicentes canticum. Et infrà, Donec cadat coram ipso habẽs digitos, scilicet regnum nequam, id est Romanũ, de quo dictum est Danie.2. Et digiti pedum ex parte ferrei & ex parte testei,& ex parte regnum erit solidum,& ex parte friuolum. Et in diebus regum illorum suscitabit,uel statuet Deus cœli regnum,quod in æternum non dissipabitur. Conteret & consumet omnia ista regna,& ipsum stabit in æternum. Quemadmodum uidisti,quòd de monte abscindit se lapis absque manibus, & contriuit ferrum, testam, æs, argentum & aurum: iste est rex Messias, sicut dictum est in Beresith rabba. Hæc omnia traditio.Quæ etiam Rabbi Selomonis sententia approbantur, super illud Isaiæ 8.dictum,Et erit ad sanctificationem,& ad lapidem offensionis, cum sic ait,Erit saluator Israeli ad præparationẽ & ad lapidẽ offensionis. Et offendet eum

Universidad de Deusto
Biblioteca

pedes staturæ ferrei & testei, hoc est, Regnũ Romanorũ & Iudæorũ. Si ergo in diebus horum Regum, Romanorũ scilicet & Iudæorũ, Deus cœli suscitare debebat Messię Regnũ: sequitur planè, quòd in diebus Iudæorum, ipsis scilicet in terra sua existentibus, & potestatẽ habentibus, Messias uenturus erat. Quòd autẽ illud, Et digiti pedũ partim ferrei & partim testei, & ex parte Regnũ erit solidũ, & ex parte fictuolum, intelligendũ sit de Romanorũ Regno & Iudęorũ, qui societatem inuicem inierunt, postquam Machabæi Regnum Iudæorum de manu Græcorũ extorserũt: patet per id quod in libro עבודה זרה Hauoda zara, in capite לפני איר יהן Liphne edehen, id est, Ante eorum festa dicitur, ubi ita legitur, R. רימי Dimi dixit, Triginta & duobus annis bellum gesserunt Romani cum Græcis, & non prævaluerunt aduersus eos, quousq; associauerunt se Israeli, eo pacto, ut quãdo essent Reges de illis, essent comites de istis: & quando essent Reges de his super Iudæos scilicet, essent comites de illis. Dixit R. בחנא Cahana, Cum ægrotaret R. Ismael miserunt ad eum, dicẽtes, R. expone nobis duo uel tria uerba, quæ dixisti nobis in nomine patris tui. Qui remisit ad eos, ita dicens, Dixit pater meus, quòd per centũ & 80. annos ante destructionem domus sanctæ, potestatẽ habuit Regnum nequã super Israel. Hæc ibi. Regnum autẽ nequã in Talmud, Romanorũ imperium intelligitur: de hac autem Romanorũ Iudæorumq; societate primus Machab. lib. 8. latius meminit. Et sicut dies Regum istorũ tunc esse cœperunt, cum primum facta est Romanorũ Iudæorumq; societas, & postea quando coniuncta fuit uiri semine, sed non fœminæ, quod fuit cum Herodes cũ puella mortua de genere Machabęorum flagitiũ perpetrauit (ut supra in 6. huius lib. cap. dictũ est) & ideo non cohæserunt: ita tunc dies eorundẽ Regum esse desierũt, quando Iudæi cum suo falso Messia in Romanũ imperium insurrexerũt, ut in 21. huius quoq; lib. capite latè patuit. Quod uerò Romanorũ imperium per ferrum designetur, nullum est dubiũ: quia ut prædictũ fuit à Daniele in uisionis declaratione, quemadmodũ ferrũ omnia metalla domat, ita Romanorũ imperium omnia domuit regna. Quòd autem Iudęi testa figuli uocentur, Tren. Ierem. 4. habetur, ubi sic dicitur, בני ציון היקרים המסל אים בפו איבה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר id est, Filij Syiõ precioſi, amicti auro, quomodo cõputati sunt uasa testæ, opus manuũ figuli. Id quoq; apud Isa. 45. apertè patet, dum sic ait, הוי רב אתי יריבי חרש את חרשי ארמה id est, Veh cõtradicendi fictori suo, uel formatori suo, testa de testis terræ. Ex his omnibus palã ostensum est, quàm eleganter Nabuchdonosor regi reuelatum fuerit, non solum quòd Messias Romanorũ imperiũ sibi subiecturus erat: uerũ etiã & quo'nam pacto Messias ipse secundũ carnem de matre absq; patre generandus esset, sub figura lapidis seipsum de monte sine manibus abscindẽtis, & quo tẽpore nasciturus erat, & quæ & qualia facturus. Si igitur Messias Rom. imperiũ sibi subacturus erat, & Iesus Nazarenus illud sibi subiecit, necessariò profecto sequitur, Messiã iam uenisse, ipsumq; Iesum Nazarenũ fuisse, cui hucusq; Rom. subiectum est imperium.

Romanorum fœdus cum Iudæis.

Iudæi, testa dicti.

Quòd Messias uniuerso orbi dominaturus erat, & de uniuersali Domini nostri Iesu Christi Regno. Caput XXVI.

CAPNIO.

QVamuis Messiam uniuerso orbi dominaturũ fuisse, satis ex his quæ nunc dicta sunt, insinuetur: ut tamen hoc in Domino nostro Iesu Christo adimpletum esse, clarius constet, id idem apertius probandum est. GAL. Hoc primò probatur ex commentarijs R. Mosis Hadarsan, in lib. Gen. super illud 49. cap. eiusdem lib. dictum, לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקוה עמים: id est. Nõ recedet sceptrũ de Iuda, & scriba de medio pedũ eius, donec ueniat Silo, id est, Messias. Et ei aggregabũtur populi. Ibi enim idẽ R. sic ait, אמר שבט ולא אמר מולד כי גלוי וירוע לפניו שלא יעמדו חמולבים תמיד עד כי יבא שילה והוא חבן חקטן העתיד לחיות לו באחרית ימים רבים במו שתרגם אונקלוס

אונקלוס ובטילותח ובזעירותח בי אשר יקהלו אליו כל חגרים וימלוך עליהם מולבות שלמית במו שנאמר וישתחוו לו כל מולבים כל גוים ישעורוהו ומשם וא־לך רא יוסית לברוע לפניוזולתו אבל בולם לפניו וברעו וימולו שנאמר לפניו יברעו ציים ואויביו עפר ילחבו: Hoc est, Dixit sceptrum, & non regem: quoniã notum & manifestum est apud eum, quòd reges eius non sunt semper mansuri, sed solum quousq; ueniat Silo, id est Messias, qui est filius paruulus, qui erit ei post multos dies, uti exposuit Ankelos de prophetia & de paruitate eius. Quoniam is est cui aggregabuntur omnes gentes, & regnabit super illas regno Selomonis, id est regno pacis, sicut scriptum est Psal. 72. Et humiliabuntur ei omnes reges, cuncte gentes seruient ei. Et postea ipse nemini humiliabitur, immò coram eo procident & prosternentur omnes. Et hoc est quod scriptũ est eodem in Psal. Coram eo procident Aethiopes, & inimici eius puluerem lingent. Hæc R. ille Moses Hadarsan. Ex quibus patet propositum. Id ipsum deinde per illud clarissimè quoq; ostenditur, quod in præmissa uisione Nabuchdonosor subijcitur Dan. 2. cap. Ibi enim ibi sequitur, ואבנא די מיהת לציל מיא חות לטור רב ומלת בל ארעא id est, Et lapis qui percussit statuam, factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terrã. quod de uniuersali Messiæ dominio prisci Talmudistæ intelligi uoluerunt. Nam in Beresith rabba, id est in expositione libri Genesis, super illud Gene. 42. cap. dictum, Et Ioseph ipse potens factus est super terram, ita ad uerbum legitur, Tradiderunt magistri, decem reges dominatos esse à mundi initio, usq; ad finẽ eius. Horum autem primus est Deus sanctus & benedictus, qui dixit & fuit mundus, hoc est, qui imperio uerbi sui mundum creauit. Secundus autem rex fuit נמרור Nemrod impius. Rex tertius fuit Ioseph. Rex quartus fuit Selomo rex Israel. Rex quintus fuit Nabuchdonosor rex Babylonis. Rex sextus fuit Darius, qui super regnũ Chaldæorum regnauit. Rex septimus fuit Cyrus, qui à fine orbis usq; ad finem eius dominatus est, sicut dictum est Ezræ 1. cap. & Paralip. ultimo, ubi sic de eo dicitur. Dixit Cyrus rex פרס Paras, id est Persidis: Omnia regna terrę dedit mihi Dominus. Rex octauus fuit Alexander Macedo, qui super uniuersum orbem dominatus est. sicut dictum est Dan. 8. cap. Et ego fui intelligens, Et ecce hœdus caprarũ, ueniens ab occidente, super faciem totius terræ. Rex uerò nonus est ipse Cęsar Augustus, qui uniuerso orbi imperauit, sicut dictum est Dan. 2. Et regnum quartum erit forte sicut ferrum: quia sicut ferrum uniuersa hæc comminuet & conteret. Rex autem decimus est rex Messias, qui regnabit à fine mundi, usq; ad finem eius, sicut dictũ est Psal. 72. Et dominabitur à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos terræ. Item alia scriptura dicit Daniel. 2. cap. Et lapis qui percussit statuam, factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terram. Et rursus ibidem, Et in diebus regũ illorum, suscitabit, uel statuet Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & populo alteri non tradetur. Et comminuet & conteret omnia hæc regna, & ipsum stabit in æternum. Et per regnum hoc decimum, reuertetur regnum ad Dominum suum. Atq; ita qui fuit primus rex, erit ultimus rex, sicut scriptum est Isa. 44. cap. בה אמור יהוה מולך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון id est, Sic dicit Deus rex Israel, & redemptor eius Deus exercituum: Ego primus & ego nouissimus scilicet rex. Et iterum Zachariæ illud והיה יהוה למלך על כל הארץ id est, Erit Deus rex super omnem terram. Hæc omnia traditio, paucis quibusdam quæ ad rem non pertinent, omissis. Cum igitur in hac traditione dicatur, regẽ decimum esse Messiã, qui à fine mundi, usq; ad finem eius regnaturus erat, ideirco Iudæis dicamus, Christum Dominũ nostrum non solum à fine mundi usq; ad finem eius, uerum in regno quoq; cœlorum in quantũ ipse Deus est, dominari, cum subsequenter ibi Dauidicum illud Psal. 72. dictum ponitur, וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ hoc est, Et dominabitur à mari usq; ad mare, & à flumine usque ad terminos terræ. Id etiã ad literã de Christianorũ regno intelligendum est, quod nõ solum olim per uniuersum orbem terrarum fuisse constat, sed hodie quoque à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos terræ esse, recte dici potest: quando,

Reges decem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quandoquidem illud etiam hodie sit à mari usq; ad mare, hoc est à mari mediterraneo usq; ad mare Oceanum, scilicet Anglicum: & à flumine, id est à Danubio, qui inter cæteros fluuios maximus est, & ultra Græciam in mare Ponticum descendit, usq; ad caput terræ, id est usq; ad Hispaniam, quę est caput terræ. Et licet Sarracenі siue Machmetani multa ac penè infinita Christianorum loca occupent, in eisdem tamē locis Christus adhuc regnare non desinit, cum eum ipsi Messiam esse fateantur, ac spiritu Dei conceptum, & de uirgine sine uirili semine natum, & si diuinitatem eius negent. Quod uerò dicitur in eadem traditione iuxta Danielis uaticinium, Et lapis qui percussit statuam, factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terram: tunc certè adimpletum est, cum apostolorum, aliorumq; sanctorum ipsorum uestigia imitantium, prædicatione ac doctriua, idola Romanorum atq; Grecorum, aliarumq; quàm plurimarum gentium per orbem uniuersum inanita atq; exposa fuerunt. Quare tunc proculdubio lapis iste, id est Messias mons magnus factus est: non quidem, quòd maior fuerit quàm antea fuit, sed quia gentibus ad ipsum conuersis magis fuit cognitus.

Quòd Christus uerè sibi Romanorum subegit imperium, & de Romani Pontificis atq; Imperatoris uniuersali dominio. Caput XXVIII.

CAPNIO.

ET si omnia hæc tam uera sint, ut ab Iudæis minimè negari possint, ad maiorem tamen eorum confusionem, aliquo prophetarum testimonio probandum est, ipsum Romanorum imperium Domino nostro Iesu Christo subijciendum fuisse. GAL. Et Romam ipsam, & Romanorum imperium Domino Iesu uero Messiæ subijci debuisse, Isaias longè antè prædixit, cum uigesimosexto cap. ait, עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל ׃ פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים ׃ יצר סמוך תצר שלום שלום כי בך בטוח ׃ בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים ׃ כי השח ישבי מרום קריה נשגבת ישפילנה ישפילה ער ארץ יגיענה עד עפר ׃ תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים ׃ hoc est, Vrbs fortitudinis nobis Iesus, ponet muros & antemurale. Aperite portas, & ingredietur gens iusta, custodiens fidelitates. Creatura coniuncta seruabit pacem: pacē, quia in te est spes. Sperate in Deo in æternum, quoniam in domino Deo est fortitudo seculorū: quia incuruabit habitantes in excelso, urbem sublimem humiliabit, humiliabit eam usq; ad terram, deducet eam usq; ad puluerem, calcabit eam pes pedum pauperis, gressus egenorum. Horum uerborum expositionem aliam q̄ R. Selomonis non quæramus. Sic enim eam ipse exponit, Vrbs fortitudinis erit nobis ישוע Iesus, id est Saluator siue saluatio. Et infrà, Vrbem sublimem humiliabit, id est Romam & Italiam, humiliabit inquam eam usq; ad terram, calcabit eam pes pedum pauperis, id est regis Messiæ, de quo dictum est Zach. 9. Pauper, & equitans super asinā. Gressus egenorum, id est Israel. Hæc glossa R. Selomonis fidei nostræ multum roboris affert. Tunc enim pes pedum pauperis, id est regis Messię Romam atq; Italiā usq; ad terram humiliauit, cum sublimitas Romani imperij cœlum penè tangens, iugo Christianæ fidei humiliter collum submisit, usq; ad pauperum & humilium uices Christi gerentium pedum oscula. Tunc autem gressus egenorum, id est Israel iuxta R. Selomonis glossam, Romam ipsam calcauit, cum ad prædicationem apostolorum Christi, Petri & Pauli, idololatrię cultum, uoluptatesq; ac delicias, quas Christiana religio respuit, prorsus dimittendo, sese Christo subiecit. CAP. Quando quæso Christus Romanū sibi subegit imperiū? GAL. Tūc certè potissimū cū Constātinus Rom. imperator, orbisq; monarcha, baptismi sacramēto susceptо, à lepra mūdatus, sanitateq; diuinitus recuperata, ipsum Iesum Christū mūdi redēptorē ac saluatorē, uerū regē regū, atq; unicū cœli & terrę dominū esse cognoscēs, ipsō te seipsum, uniuersumq; Rom. imperiū eidē subiecit. In cuius quidē subiectionis signū, Lateranēse imperiale palatiū, capitis sui coronā ex auro purissimo & lapillis precio-

Constantinus imperator se ac Romanorū imperiū Christo subiecit. Eiusdem donatio Christi uicario facta.

siis ac margaritis cōstructam, phrygium, id est mitram, superhumerale, hoc est lorum, quod imperiale collum circumdare consueuit, purpuream chlamydē, coccineam tunicam, & imperialia omnia indumenta, imperialiumq; præsidentiū equitum dignitatem, ac imperialia sceptra, simulq; cuncta signa atq; banna, diuersaq; imperatoria ornamenta, & omnem in processionibus imperatorij culminis gloriam ac potestatem, beato Syluestro tunc Christi uicario, cunctisq; eius successoribus, dono contulit. Eiusq; sacratissimo uertici proprijs manibus phrygium imponens, atq; equi cui Pontifex ipse insidebat, frena detinens, stratoris officium illi exhibuit. Et ne sacer Christi senatus minori fulgeret gloria, quàm imperialis, præcellis patribus sacrosanctę Romanæ ecclesię Cardinalibus multas ac maximas instituit dignitates. Et tandem tam Roma urbe, quæ & mūdi caput, & imperij sedes erat, quàm multis occidentalium regionum prouincijs, ciuitatibus ac locis, Syluestro pontifici maximo tanquam Christi uicario, & beatissimo Petro successori, eiusq; successoribus perpetuò concessis, se Byzantium conferens, Romanum imperium, quod Christo subiugauerat, ad orientales transtulit regiones, prout in eius imperiali edicto hæc omnia, ac alia permulta latissimè continentur. Si igitur Romanorum imperator qui super omnes reges est, super omnesq; nationes. 7. q. 1. c. In apibus, & 11. q. 1. §. Hadrianus. Est enim mundi princeps ac dominus. ff. Ad legē Rhodiā. l. Deprecatus. Vnde & Græci ipsum αὐτοκράτορα aptissimè uocant, quòd per se dominetur, eiusq; dominium à nullo dependeat, Domino nostro Iesu uero Messiæ uerè subijcitur. Quis recte ire poterit inficias, ipsum Dominum nostrum Iesum Christum, qui & eidem imperatori, & uniuerso Romano imperio præest, super uniuersa regna, uniuersasq; gentes ac prouincias principatum habere, uerūq; totius orbis monarcham esse, ac regem regum, & dominum dominantium, uerè & dici & esse? Verumenimuero œcumenicum hoc totius orbis dominium, Romanorum imperator in temporalibus habet, & Romanus pontifex in spiritualibus. Quocirca de utroq; haud incongruè dictum arbitror illud Gen. 1. cap. scriptum, Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius ut præesset diei, & luminare minus ut præesset nocti. Quid enim aliud per duo hęc magna luminaria mystice designatur, quàm summus ipse pontifex atq; imperator? Quorū alter tanquam sol, diei, id est spiritualibus: alter uelut luna, nocti, hoc est, temporalibus præest, imperat, moderatur. Vnde palàm ostenditur, utriusq; super uniuersum orbem uniuersale dominium. Si ergo Romanorum imperium non nisi à Messia subiugari debebat, & ipsum Domino nostro Iesu Christo diu subditum fuisse constat, ut iam probatum est: consequens profecto est, Dominum nostrum Iesum Christum uerum esse Messiam.

Romanorū imperator super uniuersum orbem dominiū habet.

Conclusio.

Iudaicæ oppositionis improbatio. Caput XXVIII.

CAPNIO.

QVanquam Iudæi tam manifestæ ueritati haudquaquā contradicere possent, ipsam tamen impugnare non desistunt. Nam fatētur quidem quartum illud regnū per ferrū designatum, Romanorum esse imperiū, in cuius fine Messiā uenturum atq; regnaturū asserunt, sed ipsum Romanorū regnum adhuc defecisse omnino negant. Cum enim Roma ipsa eiusdem regni caput sit, & Papæ sedes, atq; ecclesię Christianę caput, ideo & nos Christianos ex ipsius urbis nomine, Romanos nuncupāt, & ipsum Romanorū regnū quamdiu in urbe Roma regnauerint Christiani, stabile fore aiunt: creduntq; Romanorū gentem esse Edom, quia cum Iuliū Cæsarem de Edom esse putent, tam eos qui Romæ post eum regnauerunt, q̄ Romanos ipsos de Edom esse dicūt. Quare cū Christianos (ut dixi) Romanos uocēt, ipsos etiā de Edō esse asserūt. Et ad sui erroris cōfirmationē, illud Ierem. Tren. 4. dictū adducūt, שישי ושמוחי כת אדום ישבת בארץ עוץ גם עליך תעבור כוס תשברי ותתערי׃ תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך id est

Universidad de Deusto
Biblioteca

id est,Gaude & lætare filia Edom,quæ habitas in terra Hus, super te quoq; transibit calix,inebriaberis,& nudaberis.Completa est iniquitas tua filia Syon. Non addet,ut transmigret te. Visitabit iniquitatem tuam filia Edom, discooperiet peccata tua.Ex quibus inferunt,quòd ab hac nouissima captiuitate per Messiam redimi non debent,nisi illorum de Edom quos Romanos qui Iesu Nazareni legem seruant,esse aiunt,contritio ac destructio prius fiat. Vnde super prædicta Ieremiæ uerba,Rabbi Selomo dicit,quòd Ieremias ibi Romani imperij destructionē prædixit: quæ idcirco Romanis accidere debet, quia ipsi tempore Titi templum urbemq; Ierusalem euerterunt, atq; Iudæos per orbem captiuos disperserunt. Et sic per filiam Edom Romam seu populum Romanum intelligentes, ita eadem uerba exponunt,Gaude & lætare filia Edom. Ac si diceret, Gaudium illud quod in urbis Ierusalem templiq; subuersione habuisti,tibi in tristitiam conuertetur:quia super te quoq; transibit diuinæ uindictę calix.Ex quo cum Romanum imperiū nondum destructum arbitrentur,idcirco Messiam necdum uenisse opinantur. Et hoc argumentū inter cætera eos in perfidiæ errore maximè roborat:quo fit,ut eò magis Romani imperij destructionem in dies expectent ac desiderent,quo magis ex hoc argumento se certos reddi opinantur, quòd statim post ipsius Romani imperij defectionem,& Messias uenturus sit,& ipsi à captiuitate liberandi. Eapropter mi Galatine,maximè hoc in loco tibi connitendum est,ut hæc eorum ratio funditus euertatur. GAL. Hoc facilè mi Capnio profectò erit, si primum per filiam Edom,hoc in loco Romam,siue populum Romanum intelligi,falsum prorsus esse ostenderimus. Falsum quippe est, Romanos Edom esse gentem,quia homo qui fuit de Edom,super eos regnauerit: sicut nec ipsi Iudæi appellantur Romani, aut Edomitæ,eo quòd Herodes qui fuit de gente Edom, eis dominatus sit.Edom prę terea alio nomine Esau dictus fuit,ut habetur Genes.25.Ex quo patet,Edom ipsum de Sem filio Noæ,per Ishac cuius filius fuit Esau,descendisse.Cum tota igitur Europa,in qua urbs Roma sita est,à filijs Iapheth primum habitata fuisse dicatur, nulla ratione dici potest,per Edom Romanum imperium significari.Certum quoque est,terram Edom eam esse regionem,quam Græci Idumæam denominarunt, ad quam filij Israel ex Aegypto egressi,ac per desertum transeuntes, deuenerunt, in qua montes Sinai & Hor esse referuntur,ubi & Aharon diem clausit extremū.Ex his igitur clarum est,filiam Edom Romam,siue populum Romanum dici, falsum omnino esse. CAP. Quare ergo Talmudistæ Romanos filios Edom & Esau sæpissimè uocant? GAL. Verum quidem est,in Talmud locis penè innumeris,Romanos ipsos quandoq; Edom,quandoq; Esau,quandoq; Seir, quādoq; etiam filios Edom,seu Esau,mystice nuncupatos esse,& Romam ipsam monte Seir,atq; monte Esau olim dictam fuisse:quod neq; absq; fidei nostræ mysterio factum esse, censendum est.Ad cuius quidem rei probationem,pauca quædam subnectam,& primo illud apud Abdiam ultimo cap.scriptum, adducā, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה hoc est, Et ascendent saluatores (id est apostoli secundum glossam nostram) ad montem Syion,ad iudicandum montem Esau,& erit domino regnum.Glossa R.Selomonis:Docet te inquit, quòd nō erit regnum eius,scilicet Dei perfectum,uel pacificatū,donec de impio Esau uindictam non fecerit.Montem uerò Esau in prædictis Abdiæ uerbis, castrum maximum Esau,R.Ionathas Chaldaicè interpretatus est.Glossa Rabbi Selomonis dicit,Et ipsum est Roma.In lib.etiam qui פסח שני Pesa seni, id est Pascha secundū dicitur,ita scriptum est,Futurum est,ut Aegyptus afferat munus Messiæ: sicut dictum est Psal.68. יאתיו חשמנים מני מצרים id est, Venient inclyti ex Aegypto. Assumet tunc Aethiopia pro se argumentum à minori, quod Hebræi קל וחומר Kal uahomer uocant,dicens, Si isti qui seruire fecerūt Israel,sic faciunt, & à Messia recipiuntur:quāto magis nos,supple si sic fecerimus,ab eo recipiemur? Et hoc est quod mox scriptum est eodem in Psal. ברש תריץ ידיו לאלהים hoc est, Aethiopia currere faciet manus suas Deo,Sumet quoq; regnum nequam, id est Romanum

Iudæorum iuniorum falsa expositio.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

manum secundum R. Selomonis glossam, locum uel argumētum à minori pro se dicens,Si isti qui non sunt fratres,sic facientes à Messia admittuntur:quanto magis nos qui fratres sumus? Hoc autem est quod scriptum est Micheæ 5. יתר אחיו ישובון על בני ישראל,id est,Et residuum fratrum eorum reuertentur super filios Israel.Hæc omnia traditio. Ex cuius fine satis habetur, Romanos filios Esau apud Hebræos mysticè appellatos fuisse, eo quòd hic fratres Israel dicātur, ac tempore Messiæ ad eos conuertendi essent.Quod tunc proculdubio impletum est,cum per apostolorum Petri & Pauli prædicationē,& maximè tempore Syluestri,ad Christi fidem sunt conuersi.In libro quoq; qui יומא yoma,id est,Dierum dicitur,ita ad uerbum legitur,Dixit R.Futurum est,ut Roma cadat in manu Persidis.Sicut scriptum est Ierem. 49. לבן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב אל יושבי תימן אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נויהם hoc est,Idcirco audite consiliū Dei,quod iniit de Edom,& cogitationes eius quas cogitauit de habitatoribus Teman. Nisi traxerint eos minores ouium.Si non dissipauerit super eos māsiones eorum.Hęc traditio.Ex qua manifestè patet, Romanos in sacra scriptura Edom interdum uocari. Glossa autem R. Selomonis dicit, minores ouium in eadem traditione Persas esse, à quibus Romani trahēdi erant, quia Perseus in filijs Iapheth minor fuit.Sed cum hoc nunquam uerum fuerit, per minores ouium apostolos cæterosq; Christi discipulos intelligi oportet: qui suæ prædicationis miraculorumq; uirtute,Romanos ad Christi fidem traxerunt.Hi enim minores,hoc est iuniores ouium Iudæorum fuerunt:quia Iudæi oues appellati sunt,iuxta illud Ezech.34.cap.dictū, ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהים רבם נאם אדני יהוה id est, Et uos oues meæ, oues pascuæ, homines uos estis, ego Deus uester,dicit dominus Deus. Ex his igitur palam liquet, non iniuria Romanos mystice & metaphorice filios Esau & Edom olim nuncupatos fuisse. CAP. Quā obrem Romani metaphorice Edom & filij Esau sunt olim appellati? GAL. Propter imitationem inquam. Non enim ipsi solum, sed omnes quoq; alij qui populum Dei persecuti sunt, & idolis cultum exhibebant, Edom & Esau secundum carmen à ueteribus Iudæorum dicti sunt, quia eorum imitabantur opera.Quod satis ex eo uidetur,quod in libro עבודה זרה Auoda zara, id est seruitus aliena, siue idololatria,ita legitur, super illud Abdiæ ulti.dictum, ולא יהיה שריד לבית עשו hoc est,Et non erit residuum domui Esau,id est, facientibus opera Esau. Traditum est etiam sic, Et non erit residuum domui Esau. Potest ne omni dici? Docet dicendum, domui Esau, id est, omni operanti opus Esau. Hæc traditio. Ex quibus satis manifestum est,Iudæos nostri temporis mentiri,qui Christianos Edom, uel filios Esau uocant,cum eorum opera minimè imitentur:immò tunc Romani ipsi Edom, atq; filij Esau esse desierunt, cum Christiani effecti sunt. Tunc enim illud Micheæ 5.dictum, adimpletum fuit, Et residuum fratrum eorum conuertentur ad domum Israel. Quapropter ut ad præmissam Ieremiæ prophetiam redeamus, dicimus in eadem secundum ueritatem filiam Edom esse regnum Idumææ,ab eodem Edom sic denominatum,& Hus esse ciuitatem in eodem regno sitam.Ideoq; Edom habitare dicitur in terra Hus:quia ciuitas illa Hus in toto illo regno celebris erat. CAPNIO. Si Iudæus forte diceret,Ex quo filia Edom est propriè Idumææ regnum,& uos Christiani dicitis,prophetiam hanc completam fuisse, quando ergo completa est? GAL. Prisci Iudæorum dicunt, prophetiam istam tempore regis Hircani Machabæi impletam fuisse. Tunc enim tota terra illa destructa fuit.Ex qua Hircanus ipse inter cæteros 4000.captiuorum eduxit, qui muros urbis Ierusalem custodirent.Quare ut ait Ioseph,in illa die magna ab Iudæis facta fuit lætitia, adeò quòd ut R.Iehosuas filius Leui refert, nulla unquam maior illa fuit in templo lætitia, eo quòd Bethsean cæteræq; Idumæorum ciuitates,quæ nec tempore Iehosuæ,nec Iudicum, nec tempore regum Israel & Iudæ uinci potuerunt, tempore huius regis Hircani uictæ, ac ditioni Iudæorum subiugatæ fuerunt. Dicit præterea Iosephus, quòd illi de Edom filij Esau tempore prædicti regis Hircani, ad Iudaismum sunt

R.Selomonis expositio.

Vera expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

conuersi, fuerunt́ circūmcisi, nec à Iudæis tempore Vespasiani & Titi recesse-
runt, sed semper deinceps Iudæi permanserunt. Propterea dicimus, peccatum Iu-
dæorum filiorum Esau tunc rememoratum fuisse, eoś in captiuitatem cecidisse,
Conclusio. quando iniquitas filiorum Iuda qui in aduentu Messię Iesu Nazareni iusti permā
serunt, completa fuit. Ex quibus omnibus sole clarius constat, nimis extortam, ac
omnino falsam esse prophetiæ supradictæ expositionem, quam iuniores Iudæorum
faciunt, expectantes Romani imperij destructionem, ac Messię aduentum, falsum
quoq; penitus esse, quòd Christiani (ut aiunt) de Edom descenderint. Quin potius
econtrà aimus, ipsosmet Iudæos de Edom esse, qui ex Edom ad eos conuersi fue-
runt, & qui mali sunt, & peccatores, ac simul cum eis perpetuam receperunt puni
tionem, in qua nunc sunt, eruntq; usq; ad mundi finem. Christianos autem dicimus
filios Syion, ac bonos Iudæos esse, qui ad Christum conuersi sunt, in quibus & ini-
quitas completa fuit, hoc est peccatum atque captiuitas cessauit, ipsiq; perpetuò
liberi erunt, ut in prædicta prophetia liquidò patet. Illis enim de Edom ad Iudais-
mum conuersis, cæterisq; Iudæis Christum negantibus, ait propheta: Ad te quoq;
peruenit calix, id est pœna diuinæ ultionis. Inebriaberis, id est ad plenum punie-
ris, & nudaberis, hoc est honore, dignitatibus alijsq; bonis priuaberis. quemadmo
dum per Titum Romanorum principem factum fuisse, certum est. De bonis autē
Iudæis, qui Iesum Nazarenum uerum Messiam receperunt, quiq; uerè filij Syion
dicuntur, subdit propheta ipse, Completa est iniquitas tua filia Syion, in aduentu
scilicet Christi: quia nunquam amplius populus ille Syion credens in Christū, fuit
alicui captiuitati subiectus, loquendo de populi uniuersalitate, sicuti de populo
Iudæorum ter iam factum est. Ideo subsequēter ait, Non addet ultrà, ut trāsmigret
te, à libertate scilicet in seruitutem. Sequitur de malis Iudęis filijs Edom: Visitabit
iniquitatem tuam filia Edom, eam scilicet iustè puniendo. Discooperiet peccata
tua, pœnam scilicet manifestam omnibus inferendo: quia eorum captiuitas & ser
uitus in toto mundo publica est. Vbicunq; enim Iudæi morantur, siue inter Chri-
stianos, siue inter Sarracenos, semper captiui, semperq; in abominationem habiti
sunt. Ex his patet solutio ad Iudæorum argumentum. CAP. Iudęi adhuc instant,
*Iudæorum re-
centiorum ob-
iectio.* quia cum Romanorum regnum inter cętera regna à Daniele prænunciata, quartū
sit, post quod regnum Messiæ nunquam fine cariturum, successurum erat, Roma-
norumq; imperium adhuc perseueret, quia nunquam cessauerunt Romanorū im-
peratores & reges: idcirco nondum Messiam aduenisse concludunt. GAL. Quē
Responsio. admodum intentio Danielis prophetæ regni Chaldæorum destructionem prædi
centis, non fuit, quòd nemo amplius in Babylonia regnaret: sed quòd nemo de ge-
nere Nabuchdonosor, nec de gente eius ibidem deinceps regnaturus esset. Qua-
re dictum est regnum Chaldæorum tunc defecisse: ita & in cessatione regni Me-
dorum & Persarum, intentio ipsius prophetæ non fuit, quòd nemo in Media & in
Perside deinceps regnaret, sed quòd nullus de cætero genere uel de gente Da-
rij quo ad regnum Medorum, nec de genere siue de gente Cyri quo ad regnum
Persarum, regnaturus foret. Sic & in defectione regni Græcorum, intentio eiusdē
prophetæ nō fuit, quòd nullus deinceps in Græcia regnaret, sed quod nemo de ge
nere Alexandri, nec de gente eius ultra rex esset: ita quoque & in desitione regni
Romanorum dicendum est, quod intentio prædicti prophetæ non fuerit, quòd ne
mo amplius Romę regnaret, sed quòd nullus deinceps de genere aut de gente Iu
lij Cæsaris & Octauiani Augusti, & Tiberij ac cæterorum, qui idola colentes, in
eorum side crediderunt, regnaturus esset. Ex quo igitur Romanorum Imperato-
res & reges in fide Iulij Cæsaris, & cæterorum idola colentium minimè credūt, sed
in fide Iesu Nazareni ueri Messiæ: & etiam quia Constantinus Cęsar dimisit Ro-
manorum regnum seruis ipsius Iesu Nazareni, & Papa qui est dominus urbis Ro-
mæ, non fuit uocatus deinde Cæsar, nec uenit de Cæsaris genere, siue gente, & Im-
perator ipse Romanorum cui uniuersus orbis iure subiscitur, Christianus est, atq;
Iesu Christo uerè subiectus: necessario dicendū est, quòd omnia Regna illa in libro
Danielis

Danielis prædicta iam transierint ac defecerint, excepto Iesu Nazareni ueri Mes-
siæ regno, quod firmissimè durat, ac in æternum durabit. Ex quo Messiam iam ue
nisse, ipsumq; Iesum Nazarenum uerum Messiam fuisse, concedi necesse est, ut ex
his quæ in quatuor capitibus antecedentibus dicta sunt, abundè colligitur.

*Septima ratio qua primi aduentus Messiæ tempus præteriisse demonstratur, sumitur ex idolo
latrici cultus cessatione, & quòd in aduentu Messiæ idololatria penitus cessatura erat.* Cap. XXIX.

CAPNIO.

SEptimam denicq; rationem nūc aggressurus, quòd in aduentu Messiæ maximè
idolorum cultus auferendus esset, probare debes. GAL. Prophetæ certè ido-
lolatrici cultus ablationem præcipuè, semper & ubicq; optabant, ut patet apud Za
char. 13. sic dicentē, והיה ביום ההוא נאם יהיה צבאות אכרית את שמות העצבים
מן הארץ ולא יזכרו עוד hoc est, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum: Disper
dam omnia nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra, ubi omnium
Iudæorum sentētia, textus de Messia loquitur. Et Sephonias 3. cap. ait, לקרא כלם
בשם יהוה לעברו שכם אחד id est, Ad inuocandum omnes nomen Dei, ad seruiē
dum ei humero uno. ubi quoq; de Messia agitur. Idem etiam per ueteres Talmu-
distas manifestè patet, & præsertim in Midras שיר השירים Sir asirim, id est in
expositione Cantici canticorum super illud 2. cap. dictum, קול דודי הנה זה בא
מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות id est, Vox dilecti mei. Ecce iste uenit saliēs
super montes, & saltans super colles. Vbi R. Nathan nomine R. Eliezer filij R. Io
sæ Galilæi, & Rab. Hunna nomine R. Elazar dicunt, Hic est rex Messias, & nō est
mons, scilicet hic aliud quàm auoda zara, id est, cultus alienus, hoc est idololatria.
Hoc est autem quod dicitur apud Hoseam 4. על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות
יקטרו id est, Super capita montium decollabunt, id est, sacrificabunt, & super col
les fumigabunt, id est, thurificabunt. Hæc traditio. Ex qua patet, Messiam in aduē
tu suo conculcaturum fuisse idololatriam. Cum tamē diu sit, quòd idololatria ex
toto orbe omnino exposa fuerit. Nam ante discipulorum Iesu Nazareni prædica
tionem uniuersus orbis idola colebat, exceptis Iudæis, qui soli Deum uerum cœli
& terræ creatorem uenerabantur. Ex quo autem apostoli cæteriq; ipsius Iesu Na-
zareni discipuli in uniuersum mundum ab eo missi fuerunt, idololatria undiq; ex
posa, omnes gentes ad cognitionem unius & ueri Dei peruenerunt. De ipsis nan-
que Iesu Nazareni discipulis Isaias prophetauerat, sic ult. capite dicens, ושמתי
בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל
ויון האיים המרחקים אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי והגידו את כב
ודי בגוים: id est, Et ponam in eis signum, & mittam ex eis, qui euasi fuerint, ad
gentes, in Tarsiam, in Aphricam, in Lydiam, trahentes arcu, in Italiam, & in Græ-
ciam, & ad insulas longinquas, quæ non audierunt auditionem mei, & non uide-
runt gloriam meam, & annunciabunt gloriam meam in gentibus. Si ergo idolola
tria in aduentu Messiæ deficere debebat, & per Iesum Nazarenum (ut probatum
est) iamdiu est, quod defecerit, quod etiam effectus ipse manifestè ostēdit, cum om
nes tam Christiani quàm Sarraceni unum uerum Deum colant, rerum omnium
opificem: necessariò profectò sequitur, non solum tempus aduentus
Messiæ iamdiu præteriisse, uerum etiam Messiā ipsum
iam uenisse, eumq; non alium, quàm Ie-
sum Nazarenum fuisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LIBER QVINTVS.

In quo obiecta Iudæorum nostri temporis, Messiam nondum uenisse probare connitentium optimè confutantur.

Iuniorum Iudæorum obiecta, quòd Iesus Nazarenus Messias non fuerit, cum Messias ipse nondum uenerit. Caput I.

CAPNIO.

VONIAM non solum paruam aut nullam Christianæ fidei afferunt utilitatem, uerum etiam máximo quandoque catolicæ ueritati solent esse discrimini: qui ualidis licet rationibus inimicorum fidei refellant errores, eorum tamen falsitates quibus ueritatem nostræ fidei impugnant, penitus ignorãt. Quid enim prodest, fortiter hostem ferire, nisi uires quoque eius, omnesq; nocendi astutiæ noscantur? ut ipsius ictus aut prouidè euitari, aut absq; læsione suscipi ualeant. Eam ob rem si Christi sectatoribus operæprecium facere cupis, obiecta Iudeorum nostri temporis, quibus ueritatem subuertere nituntur, omni studio, omniq; diligentia confutare coneris. GAL. Tu igitur qui eorum linguam optimè calles, libros sæpe legisti, ac mores semper odisti, quæcunque contra nos facere contendunt, argumenta in medium afferas, ego uerò unumquodq; eorum per ipsorum met scripturas soluere curabo. CAP. Primum itaq; uerba Isaiæ contra nos obijciũt, cap. 2. sic dicẽtis, והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים ׃ והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יהוה אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם ׃ ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים ובתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה׃ hoc est, Et erit in fine dierum: paratus erit mons domus Dei in capite montium, & eleuabitur plusquam colles. Et fluent ad eum omnes gẽtes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Et docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius. Quia de Syiõ exibit lex, & uerbum Dei de Ierusalem. Et contundent, uel malleabunt, uel comminuent enses suos in ligones, & iacula sua in putatoria, uel in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, neq; discent ultrà bellum. Totum hoc eisdem quasi uerbis apud Micheam quoq; scribitur. Ex his igitur sex contra nos faciunt obiecta, proba re uolentes, Dominum nostrum Iesum Messiam non fuisse, eo quòd Messias ipse nondum uenerit. Et primò quidem sic argumentãtur. Cum propheta dicit, Et erit in fine dierum: dictum eius in diebus Messiæ implendum intelligitur. Messias ergo in fine dierum uenturus erat. Sed Christus uester non uenit in fine dierũ, cum multi dies post eius aduentum transacti fuerint. Ergo non fuit ipse Messias. Deinde uerò sic: Quod propheta ait, Paratus erit mons domus Dei in capite montium, hoc nondum accidit, adhuc enim non uidimus montem templi Domini super capita montium eleuari. Messias igitur nondum uenit. Tertiò autem sic: Cum propheta ait, Et fluent ad Messiam, omnes gentes confluxuras prædixit. Cum igitur ad il-

Primum obiectum.

Secundum.

Tertium.

ad illum, quem uos Messiam fuisse dicitis, non omnes gentes confluxerint. Non enim Sarraceni, non Tartari, non alij multi ad eum per fidem concurrerũt. Ipsum Messiam non fuisse, consequens est. Postea cum propheta dicit, Et ibunt populi multi, & dicent, Venite ascendamus ad montẽ Domini, & ad domum Dei Iacob. Hoc in aduentu Iesu Nazareni nequaquam impletum fuit. Cum aliqui eorum qui in ipsum credunt, dicant, Eamus ad domum Petri: aliqui, Eamus ad domum Pauli. alij, Eamus ad domum Francisci: alij, Eamus ad domum Antonij. Et sic de cæteris. Nemo uerò dicit, Eamus ad domum Dei Iacob. Quare ipsum Iesum Nazarenum non fuisse Messiam, clarum est. Quintò cum inquit, Et contundent, uel malleabũt, uel comminuẽt enses suos in ligones, cum reliquis. Ex his (inquiunt) patet, quòd tanta pax in diebus Messiæ futura erat, ut homines arma bellica in agriculturæ instrumenta cõuerterent, & quòd gens in gentem non leuaret ultrà gladium. Et per cõsequens pax illa sine fine duratura esset. Cum igitur nunquam tale aliquid fieri contigerit, immò postquam uenit ille quem uos Messiam asseritis, ita gesta sunt bella, licut ante gesta fuerant: & fortasse multo plura, multoq; maiora atq; acriora post Iesum ipsum contigisse prælia constat, quàm ante eum fieri contigerit. Igitur ipse non fuit Messias. Demum ex eo, quòd dicit, Non leuabit gens in gentem gladium, neq; discent ultrà bellum, inferunt Messiam nondum uenisse, quia nondum pax sine fine in mundo facta est. Adducunt præterea contra nos & illa eiusdẽ Isaiæ prophetæ uerba, cum 11. capite sic iterum ait, ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרח ׃ ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעה ויראת יהוה ׃ והריחו ביראת יהוה ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח׃ ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע ׃ והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו ׃ וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל והפיר ומריא יחדו ונער קטן נהג בם ׃ ופרה ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן ׃ ושעשע יונק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידיו חרה ׃ לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את יהוה כמים לים מכסים׃ id est, Et egredietur uirga de stipite, uel de trunco Issai, & uirgultũ, uel planta de radicibus eius fructificabit. Et requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ & prudentiæ, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & timoris Dei. Et onerabit, uel molestabit, uel odorari faciet eum in timore Deus. Non aduisionem oculorum suorum iudicabit, neq; ad auditum aurium suarum arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate mansuetis terræ. Et percutiet terram uirga oris sui, & spiritu labiorum suorum mortificabit impium. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. Et morabitur lupus cum ariete, & pardus cum hœdo accubabit, & uitulus, & leunculus, & bubalus simul, & puer paruus minabit eos. Et uacca & ursus pascentur, simul accubabunt nati eorum. Et leo quasi bos comedet paleam. Et delectabitur infans super foramen aspidis, & super lucernam uel cauernam basiliści ablactatus manũ extendet. Non nocebunt, neq; dissipabunt in uniuerso mõte sanctuarij mei: quia plena erit terra scientia, uel cognitione Dei, sicut aquę mare operientes. Cum igitur nondum feræ esum carnium deserentes, omni feritate deposita, cum domesticis & mansuetis animantibus accubuerint, Messiam nõdum aduenisse manifestum est. Hæc sunt potissima Iudæorum recentiorum aduersus nos obiecta, quæ eorum scripturis singulatim refelli oportet.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Septimum obiectum.

Ad primum Iudæorum obiectum, quòd Messias in fine dierum uenturus erat. Cap. II.

GALATINVS.

AD primum igitur horum obiectorum, quo iuniores Iudæorum concludere conantur, Messiam nondum uenisse, nec per consequens Dominum nostrum Iesum Messiam fuisse, eo quòd iuxta prædicta Isaiæ & Micheæ uaticinia, Messias ipse in fine uel in nouissimo dierum uenturus sit; dicimus quòd nulla ratio cogit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

per finem,uel nouissimum dierum in supradictis uerbis finem hominum, siue mũdi designari,sed potius eorum quibus prophetæ ipsi loquebantur.Finis nanq; dierum dicitur ibi tempus illud quod à tempore Cyri Persarũ regis usq; ad templi secundi excidium fuit.Quod ex eo potissimum patet,quod apud Ieremiam 49.sic legitur, ואם יחזר יחית באחריית הימים אשיב את שבות עילם hoc est, Et erit,in fine dierum reducam captiuitatẽ Elam, dicit Deus. Elam enim Persidis regio erat, ubi Cyrus qui Iudæis redeundi indulgentiam concessit,habitabat,ut Ezræ 1. cap. patet. Finis igitur dierum de quo propheta locutus est, secundi templi tempus & status fuit: in quo & omne eorum bonum euanuit, & omne irreuocabile malum super eos uenit,ut in præcedentibus latius ostensum est.Tunc enim finita die,uenit uesperum,quod finis est diei,solq; eorum occidit,& ceciderunt super eos tenebræ,atq; caluities super eorum capita descendit, quia Messiã Domini negauerũt. Quod autem tunc recedente die,& uesperum & tenebrę super eos uenerint,habetur in Commentarijs in Genesin R. Mosis Hadarsan,super illud 30.cap.eiusdem libri dictum, וירא יעקב מן השדה בערב ויצא לאת לקראתו, id est, Et uenit Iacob de agro in uespere,& egressa est Lia obuiam ei,ad uocandum eum.Sic enim ibi dicitur. Hoc est quod scriptũ est Psal. 103. תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתי יער הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם ! תזרח השמש יאספון hoc est,Pones tenebras,& erit nox.In ipsa repent cuncta animalia syluæ. Leunculi rugientes ad rapiendum,& ad quærendum à Deo cibum suum.Oriente sole,cõgregabuntur. Pones tenebras, id est, captiuitatẽ Israel, cum obtenebrauerint opera sua,iuxta illud Isa.29.dictum,ויהי במחשך מעשיהם,id est,Et fuerunt in tenebris opera eorum.Ideo obtenebrabit Deus contra eos mundum. Sicut dictum est Ioelis 2.c. שמש יזרח קדרו וכבבים אספו נגהם hoc est,Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxérunt splendorẽ suũ. Sequitur.Et erit nox. Hi sunt dies captiuitatis,qui sunt Israeli ut nox.In ipsa repent cuncta animalia syluæ.Hæ sunt gentes seculi,quæ animalia syluæ uocantur, quia repunt conculcando Israel. Sicut dictum est Psal.79.יברסמינה חזיר מיער ווזי שדי ירעינה,id est, Demolietur eam aper de sylua, & animal agreste depascet illam. Sequitur, Leunculi rugientes ad rapiendum.Leunculi isti sunt gentiles,negantes Deum sanctum & benedictũ,ac rugientes ad rapiẽdum.Dixit R.Hanina:Ipsi sunt negantes Deum,& rugiẽtes ad rapiẽdum,& nihilominus requirent à Deo mercedẽ in futuro. Quia dicitur,Et ad quærendum à Deo cibum suum.Et quæ erit eorũ merces apud Deum? Hæc,quia ut dicitur in eodem Psalmo,Oriente sole,congregabũtur.Orietur enim sol regis Messiæ.Sicut scriptum est 2.Reg.23.cap. ורבאור בקר יזרח שמש hoc est,Et sicut lux matutina orietur sol.In illa hora occidet sol eorũ,sol uidelicet idololatriæ.Hinc ergo dictum est,Et congregabuntur uel adiungentur.Hactenus traditio.In qua sex notatu digniſsima ponuntur. Quorũ primum quidẽ est, quòd Iudæi fecerunt opera tenebrosa.& quòd eorũ tenebræ & nox est ipsorũ captiuitas, & quòd Deus cõtra eos obtenebrauerit mũdum. Secundũ uerò est, quòd à leunculis,id est, ab omnib. seculi gentibus deleti fuerũt,quæ ibi animalia syluæ nuncupãtur. Tertiũ est,quòd homines quandoq; animalium irrationaliũ nominibus appellãtur. Quartũ, quod ualde notandũ est, est quòd gentes quæ Iudæos delere debebant, à Deo mercedẽ suam requirerent & acciperent.Quintum est, quòd merces eorũ debebat esse sol, id est Messias,qui eis oriturus erat.Sextũ deniq; est, quòd in illa hora quando sol, id est Messias eis oriri debebat,tunc sol idololatrię erat eis occasurus. Quę omnia adimpleta esse,ipse rerũ euentus demonstrat.Nam Romani qui tum propter eorum robur atq; dominiũ,tum quia Roma ipsa sub Leone est,uere leunculi dici poterant,Deum per idololatriam negantes,quiq; cunctis orbis gentibus dominabãtur,tunc diem Iudæorũ obtenebrarũt,cum Titus primò templũ eorũ, ciuitatemq; funditus euertit,& demũ Hadrianus eos perdidit. Tunc autẽ à Deo mercedẽ quę fierunt,cum rẽpore Cõstantini & Syluestri ueram fidem susceperunt. Et tunc etiã eis uerus sol,id est Messias ortus est,& sol idololatriæ occidit,ut præcedens traditio optimè

tio optimè ostendit.Quamuis autem in his quæ nunc diximus, liquidò pateat finem dierũ dici omne templi ultimi tempus usq; ad ipsius destructionẽ: hoc tamen ex eo maximè insinuatur,quòd huic dictioni ימים yamim,ꝑponitur litera ה he, cum dicitur הימים hayamim,facitq; dictionẽ articulatã,determinateq; significãtem.Quod perinde est,ac si Græcè diceretur τὴν ἡμερὰν.Quę quidẽ litera ideo apud eos הא הידיעה he haiedia,id est hæ notitię dicitur,eo quòd notificet dictionẽ cui præponitur,non de re ignota,sed de nota dici. Hoc autẽ satis bene ostenditur, ubi per Mosem Deut.31.hoc modo dicitur, וידעתי אחרי מותי כי חשחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צויתים אתכם וקראת אתכ הרעה באחרית הימים: id est, Noui, quòd post mortẽ meã corruptione corrũpemini, & deuiabitis à uia, quã mandaui uobis.Et obuiabit uobis malũ in fine hayamim,id est,illorũ dierũ, cũ feceritis malum Deo(tetragrãmaton) uel Messiæ,ad prouocãdũ eũ in opere manuũ uestrarũ. Hoc aũt malũ tũc eis obuiauit uel occurrit, eũ in fine dierũ suorũ reprobato Messia Dei filio, primũ per Vespasianũ & Titũ, deinde p Hadrianũ fuerũt omnes uel penitus deleti,uel in captiuitatẽ redacti.Et sic respõsum est ad primũ eorũ obiectũ.

Ad secundum Iudæorũ obiectum,quòd nondum uenerit Messias,quia nondum mons domus Domini super montes & colles eleuatus est. Cap. 111.

GALATINVS.

SEcundũ nunc eorum obiectum refellamus,cum scilicet ex uerbis prophetæ dicentis,Præparatus erit mons domus Dei,cum reliquis,inferunt,Messiam nondum uenisse,quia nondum uiderunt ipsum mõtem domus Domini in uertice mõtium eleuatum. CAP. Dic prius, unde ista recentiorum Iudæorum fatuitas ortũ habuit. GAL. Ex scripturis certè male intellectis ortum habuit. Legitur enim in libro qui apud eos בבא בהרא Baua Bathra dicitur,quòd R.Iohanã sic dixerit, Futurum est,ut Deus sanctus & benedictus eleuet Ierusalem tribus leucis sursum.Sicut dictũ est Zach. 14. וראמת וישבח תהתיה hoc est, Et exaltabitur,& sedebit sub se.Quemadmodum enim sub ipsa tres leucæ sunt,ita supra tres leucas habebit.Dixit Rabba,Quidam senex qui Ierusalem in statu suo uiderat,dixit mihi, quòd triũ leucarum erat.Et forsitan dices,quòd difficultas erit in ascendendo ad eam. Docemur autem quòd non.ubi dictũ est Isa. 60. cap. העופנה וביונים אל ארבותיהם מי אלה כעב id est, Qui sunt isti,qui ut nubes uolant,& sicut colũbæ ad fenestras suas: In Midras quoq; tehilim,id est in expositiõe Psalmorũ,super illud Psalmi 86.dictũ, יסודתו בהררי קדש hoc est,Fundatio eius in mõtibus sanctuarij:ita dicitur אמור ר׳ פנחס בשם ר׳ ראובן עתיד הב׳ ה להביא להבור ולברמל וליתן ירושלם בראשן שנ׳ נבון יתיה הר בית יתיה ראש בראש ההרים id est, Dixit R. Pinhas in nomine R. Ruben, Futurum est, ut Deus sanctus & benedictus adducat Tabor & Carmelũ, ponatq; Ierusalem in capitibus eorũ.Sicut dictum est Isa.2.cap. Paratus erit mons domus Dei in capite montium. Huiusmodi igitur scripturas iuniores Iudęorũ male intelligentes, non enim mysticè,ut intelligi debent,sed literaliter eas intelligũt. Cum hoc (inquiunt) in aduentu Messiæ fieri debuerit, necdum factum esse constet, Messiã ipsum nondũ uenisse,manifestum est. Quibus nos respõdemus, hanc montis domus Domini eleuationẽ non literaliter,sed spiritualiter intelligendam fuisse : quod non solum per ueterum Talmudistarũ expositiones,sed etiam per R. Selomonis glossam apertè ostẽditur.Is enim super Isaiã, locũ hunc exponẽs,docet supradicta Isaiæ & Micheæ uerba spiritualiter esse sumẽda. Sic enim illa exponit, ויהי באחרית הימים לפי שיבלו חפושעים בעו למיעלה נבון יהיה בל הענין ערלבו וגלבה באור יהוה כי נטשה חגני מוסב חריבור אל חשביגה כי כל בוח שנטשה אתעמך בעוגם חיח כי מלאו וכל הענין כל חפרשיות מיוסבות זו על זו ער אשירה נא בשיבלו חפושעים חהם נבון מתוקן בראש החרים בחר שהוא ראש לבל חחרים בחשיבות ונשא מגבעות יגדל יהיה נס שועשה בו מניסי סי גי וברמל ותבור וכולי hoc est,Et erit in nouissimo uel in fine dierum,id est, Post-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam deficient scelesti, uel post quam cõsumpti fuerint peccatores. Quemadmodum supra dictum est ab Isaia 1. cum ait, Et cõteret scelestos & peccatores pariter, & derelinquentes Deum deficient, uel consumentur. Præparatus erit. Totum eodem modo usq; ibi, Ambulantes ambulabimus in lumine Dei. Hanc sententiam prophetę ad diuinitatem referendam censeo. Nam quòd derelictus sit populus, in causa fuerunt peccata eorum, usq; ibi, Completi sunt. Et omnia quæ ibi habentur, omniaq; capitula inuicem coniunguntur, usq; ibi, Canam nunc. Itaq; in nouissimo siue in fine dierum, quando cespitabunt peccatores, benignè cum illis faciens, præparatus erit mons domus Dei in capite montium, in monte scilicet quod est caput omnium montium, quantum ad dignitatem, siue quantum ad precium & æstimationẽ. Et eleuabitur super colles, quoniam scilicet magnificabitur Deus signo uel miraculo quod fiet in eo, maiore signis uel miraculis, montis Sinai, Carmeli, & Tabor. Hæc ille. Deinde idem R. uerborum prophetæ expositionem prosequens, ait, Et ibũt populi multi, id est, quilibet populus confortabit se inuicem multis uerbis, atq; exhortabitur, dicens, Venite ad atrium magnum, quod est in Ierusalem, quia ibi sunt iudicia Domini. Quoniam de Syon exibit lex ad omnes gentes. Et iudicabit ipse mons inter gentes, & arguet controuersias atq; discordias earum. Et dicet, Ad quid indigetis ulterius armis, ut inuicem præliemini? Et fluent, id est, congregabunt se, & trahent se ad eum, uelut flumina omnes gentes. Hæc omnia R. Selomo. Vbi manifestè asserit non quãtum ad situm, montem domus Domini super montes & colles eleuandum fuisse, sed potius quantum ad dignitatem, & quantũ ad signi uel miraculi ibi faciendi magnitudinem. Demum si diligenter inspiciatur, quod dicit, Et iudicabit ipse mons inter gentes, & arguet controuersias & discordias earum. Et dicet, Ad quid indigetis ulterius armis, ut inuicem præliemini? Vi debitur planè, quòd de monte rationali, id est, de Messia, qui mons dicitur, & non de monte terrestri & irrationali loquatur. Quod longè clarius R. Abraham auen Ezra super Micheam 4. affirmat, eundem locum ita exponens, Et fluent ad eum: quasi dicat, Et current ad eum. Et ab hoc loco usq; ad finem libri loquitur prophęta super materia Messiæ, & de impijs qui impiè agent in talos Messiæ, id est, post Messiam, uel contra successores eius, ut dixerũt magistri nostri. Et iudicabit Messias inter populos multos. Hæc ille R. Abrahã. Messias igitur est ille mons de quo prophetæ isti loquuntur, qui super capita montium, id est, supra patres sanctos eleuandus erat. Quod autem Messias dicatur mons, ac sancti patres ex quorum semine proditurus erat, montes appellẽtur, habetur in Beresith rabba, id est, in expositione libri Geneseos, super illud Gen. 28. dictum, Et egressus est Iacob de Bersabee. ubi sic dicitur, Leuabo oculos meos ad montes, unde ueniet auxiliator meus, uel auxilium meum. Hoc est quod scriptũ est Zach. 4. Quis tu mons magne corã Zorobabel? Mons magnus iste est Messias. Et quare ipsum uocat montẽ magnũ? Quia maior est quàm patres. Sicut dictum Isa. 52. Ecce intelliget seruus meus. Et eleuabitur & exaltabitur, & sublimis erit. Hic est Messias, qui eleuabitur plusquam Abraham, de quo dictum est Gen. 14. Leuabo manus meas ad Dominum. Et exaltabitur plusquã Moses, de quo dictum est Numeri 11. Quia dicis mihi, exalta eum in sinum tuum. Et sublimis erit, plusquam angeli ministerij, de quibus dictum est Ezech. 1. Et sublimitas eorũ & sublimitas eis. Propter hoc dictũ est Zach. 4. Quis tu mons magne corã Zorobabel? Et cur dicit coram Zorobabel? Quia de Zorobabel egressurus est. Cur autem ait, Ad æquitatem? Quia ipse futurus est ad arguẽdum cum æquitate. Sicut dictum est Isa. 11. cap. Et iudicabit cum iustitia pauperes, & arguet cum æquitate mansuetis. Alia expositio, Leuabo oculos meos ad montes, unde ueniet auxiliator meus, uel auxilium meum. In die qua sedebit Deus sanctus & benedictus in iudicio cum Israel: & ipsi erunt intendentes ad patres, ut loquantur pro eis. Sed non erit pater qui eruat filium, nec aliquis qui liberet fratrem suum. Et hoc est, Leuabo oculos meos ad montes. Hi sunt patres. Sicut dictum est Micheæ 6. cap. Audite montes disceptationem Domini, Hucusq; traditio. Ex qua patet,

Messias dicitur mons.

Sancti dicti sunt montes.

Reges & principes dicuntur montes.

patet, & Messiam & sanctos patres recte mõtes dici. Quod autem & reges etiam ac principes montes nuncupentur, habetur apud Nahum, dum sic 1. cap. ait, חרים רעשו מיבניו ורגב עות ההמו ואגר hoc est, Montes compuncti sunt ab eo, & colles fluctuauerunt. Vbi glossa R. Selomonis dicit, id est reges & principes pauebunt à sententia eius, scilicet Dei. Apud Isaiam etiam 41. cap. sic dicitur, אל תיראי תולעת יעקב תרוש חרים יתרק וגבעות במוץ תשים id est, Ne timeas uermis Iacob. Et paulò inferius hoc est, Triturabis montes, & cõteres, & colles uelut fauillam pones. Vbi glossa R. Selomonis ait, Triturabis montes, id est reges & principes. Ex his patet ad secundum obiectum responsio.

Ad tertium Iudæorum obiectum, quòd Iesus Nazarenus non fuerit Messias, quia ad eum omnes gentes non fluxerunt. Caput IIII.

GALATINVS.

TErtio autem eorum obiecto, ex quo inferunt Iesum Nazarenum Dominũ nostrũ nõ fuisse Messiã. eo quòd ad eum omnes gentes non fluxerint, huiusmodi datur responsio, quod dictio Hebraica כל Col, quæ idem est quòd omnis, uel cunctus, uel totus, uel uniuersus, nõ ita stricte sumitur apud prophetas & Theologos, sicut apud dialecticos. Qua dere etsi multa in sacra scriptura cõperiantur exẽpla, satis tamen sit pauca quædam adducere. In libro nanq; Regum 2. 16. cap. hoc modo legimus, ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל hoc est, Et ingressus est Absalom ad concubinas patris sui, ante oculos omnis uel totius Israel. Et rursus 17. cap. eiusdẽ libri ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל id est, Et ait Absalom & omnis uir Israel: Bonum, id est melius est consiliũ Chusai Architis, q̃ consiliũ Achitophel. Ecce igitur quomodo scriptura utrobiq; hoc nomen omnis ponit. Non ideo tamẽ tam insulsus quisquã esset, qui diceret, neminem de Israel ibi defuisse, uel qui Absalom cum flagitium illud perpetraret, nõ uiderit, uel qui Chusai Architis cõsiliũ nõ approbauerit. Licet enim omnis Israel, & omnis uir scriptura dicat, credi tamẽ par est, multò plures de Israel absentes ibi fuisse, q̃ præsentes, ijs consideratis qui cum Dauid erant, & qui in cunctis finibus Israel remanserãt. Hoc autẽ & ex ipsius Chusai dicto manifestè patet, cum ibidẽ ad Absalom dixit, Congrega ad te omnem Israel, à Dan usq; ad Bersabee. In Psalmo quoq; 41. ita dicitur, כל משבריך וגליך עלי עברו hoc est, Omnes cõfractiones tuę & fluctus tui super me trãsierũt. Et Psal. 118. כל גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם id est, Omnes gẽtes circũdederunt me, in nomine Dei diuidã uel scindã eas. Vbi nõ sanæ (ut arbitror) mentis censendus esset, qui omnes confractiones & fluctus quos Deus habet, siue tribulationẽ siue maris intelligat, super Dauid uel aliũ quẽpiam transisse assereret, atq; omnes mundi gentes ipsum (nemine deficiente) circũdedisse, diceret. Quando igitur scriptura sic loquitur, hæc dictio Omnis sæpissimè non pro cunctis & singulis, sed pro multis accipitur. Quod R. Kimhi in libro Serasim optimè declarat, dicens, כל col, id est omnis, est dictio cõprehendens singula, & aliquoties partẽ multitudinis. Vt illud Gen. 41. וכל הארץ באו מיצרימה hoc est, Et omnis terra uenit in Aegyptũ. Et iterũ 24. cap. וכל טוב ארניו בידו id est, Et omnia bona Domini in manu eius. Itẽ 4. Reg. 8. ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק hoc est, Et accepit munus in manu sua, & omnia bona Damasci. Hæc Rab. Kimhi. Idem quoq; ex Midras Sir hasirim, id est, ex expositionẽ Cantici canticorũ clarè patet, cum super illud 2. cap. dictũ, Vox dilecti mei. Ecce iste uenit saliens super mõtes, saltans super colles: sic dicitur, Non sunt montes hic nisi idololatrię. Hoc est autem quod dictũ est apud Hoseam 4. cap. Super capita montiũ decollabũt, & super colles fumigabũt. R. Ioden & R. Huna in nomine R. Eliezer dixerũt: Vox dilecti mei. Ecce iste uenit saliens super montes, saltans super colles. Hic est rex Messias. In hora enim qua ipse ueniet, dicet Israeli: In mense isto uos redimemini. Ipli uerò dicẽt ei, Magister noster rex Messias quãdo nos erimus redẽpti? Non'ne iurauit

Col, Hebraicè dictio.

Deus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus sanctus & benedictus, quòd seruire nos faceret 70. gentibus? Ipse autē dabit eis duas respōsiones, dicens, Vnus ex uobis captiuatus est apud Sarmatas, alius uerò in Aphrica. Quod perinde est, ac si apud omnes uos captiuassetur. Nec solum hoc, sed etiā regnū hoc nequā, id est, Romanū scribit in tyrocinio suo ex omnibus gentibus orbis, & de unaquaq; earū. Venit ergo Cuthęus unus, & angariauit uos. Venit unus Sarchius, & angariauit uos. Venit unus Aethiops, & angariauit uos. Venit unus de Persida, & angariauit uos, donec omnis gēs ipsius uos angariauerit, atq; seruire fecerit. Quare ita est, ac si 70. gētibus seruissetis. Et in mense isto scilicet Paschæ uos redimemini. Sicut dictū est Exod. 12. Hæc traditio. Ex his igitur clarum est, quòd dictio hęc Hebraica כל col, id est, omnis, sæpenumero nō pro omnibus ac singulis, sed pro multis accipitur: qui quidē loquendi modus à cęteris quoq; omnibus seruari solet. Cū enim pars hominū magna alicuius ciuitatis ad spectaculum aliquod uadit, totam ciuitatē, aut omnes homines ipsius, uel etiam totum mundū eo concurrisse dicimus. Hunc autē loquendi modum passim in sacra scriptura reperiri ostendimus. Quod autē hoc in loco sic sumēda sit, ex ipsius Isaię uerbis patenter ostenditur. Nam cum dixisset, Et fluent ad eum omnes gentes: statim seipsum quasi exponens, subiecit, Et ibunt populi multi. Hinc Michæas qui eodē tēpore cum Isaia prophetauit, hæc eadē uerba referens, Isaiam ipsum in hoc sensu fuisse locutū ostendit, ita quarto cap. dicens, ונחרו עליו עמים ויחלכו גוים רבים, id est, Et fluēt ad eum populi, & ibunt gentes multæ. Et nota, quòd ubicunq; apud Hebræos ponitur dictio hæc עמים amim, id est populi in plurali numero, semper pro gentibus accipitur. Ex his igitur quæ dicta sunt, apertè liquet, hoc Isaiæ dictū quod ipsi nobis opponūt, Et fluent ad eum omnes gentes: in Saluatore nostro fuisse completū. Cum nullus quantumcunq; peruersus inficiari possit populos multos, gentesq; innumeras ad eum gressibus fidei confluxisse, maximè cum in prędicenti traditione dictum sit, omnes gētes reputari Romanos, qui cūctis gētibus imperabant. Vnde secundū hoc, atq; iuxta eorū traditionē recte dici potest, quòd si nulli alij in Saluatorē nostrū nisi Romani credidissent, omnes gētes ad eū cōfluxerint. Quare in nullo prorsus hęc fatua Iudęorū obiectio Saluatori nostro derogat.

Ad quartum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia gentes nondū dixerunt, Venite ascendamus ad domum Dei Iacob. Cap. V.

GALATINVS.

NVnc ad quartum eorum obiectū respondeamus, quo probare nituntur, Messiam adhuc non uenisse, nec ex consequenti Dominum nostrum Iesum Nazarenum Messiam fuisse, quia nec in aduentu ipsius, nec adhuc aliquando illud eiusdem prophetæ uerbum adimpletum est, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Diximus igitur in præmissis, quòd mons iste Messias est, in quem gentes crediturę erant, quem & nunc gentes ipsæ colunt atque adorant, una & concordi uoce dicentes, Eamus ad montem Domini, id est ad Messiā filium Dei Saluatorem nostrum, & ad domum Dei Iacob, hoc est, ad domum Dei quem coluit Iacob, & cæteri patres sancti ueteris testamenti. Ideo ostenditur, unum Deum esse omnium fidelium, & eorum qui ante legem fuerūt, & eorum qui sub lege extiterunt, & eorum quoq; qui nunc in Christum credunt. Quod autem nos arguunt de eo quod dicimus, Eamus ad domum Petri, ad domum Pauli, ad domum Franciſci, & sic de reliquis: respondemus, quòd nullus qui sanè sapit, dictum hoc ita intelligit. Nullam quippe Petro, neq; Paulo, neq; Francisco, neq; alij cuiuis sancto domum facimus: sed in honorem Petri, atq; memoriā Pauli, eam Deo dedicamus. Quare nec alicui pontificum fas est in ecclesiarum cōsecratione dicere, Tibi Petro, aut tibi Paulo hanc domū dedicamus: sed Deo duntaxat quodlibet tēplum consecrari dicitur. Et quamuis diuersæ ecclesiæ Deo consecrentur, una tamē est domus Dei, una est Dei ecclesia, omniumq; fideliū cōuentus. Ad hanc domum Dei

Dei accedit, qui de unitate ecclesię est, in hac Christus ipse mons montium & sanctus sanctorum à fidelibus adoratur, in hac & peccata remittuntur.

Ad quintum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia nondum arma bellica in agriculturæ instrumenta sunt conuersa. Cap. VI.

GALATINVS.

EOrum quintum obiectum cum ex eiusdem prophetę uerbis concludere contēdunt, Messiam nondum uenisse, quia nondum enses in ligones conuersi fuerint, nec iacula in falces, per eorum Talmud confutantur. Non enim mūdum tam fortiter alterandum fuisse, ut ipsi ignoranter, uel potius fraudulenter astruunt, ostēdit quædam eorū traditio, quæ in libro שבת Sabbath, id est sabbati hoc modo ait, Tradiderunt magistri, quòd non egrediatur aliquis in die Sabbati cum ense, & cęteris armis. R. autem Eliezer dicit, quòd ornamenta sunt homini arma. Dixerunt igitur ei, Postquam sunt homini ornamenta, quam ob rem cessatura sunt in diebus Messiæ? Respondit eis, Quia non erunt necessaria. Sicut dictum est Isaiæ 2. cap. Et non leuabit gens gladium contra gentem, nec discent ultrà bellum. Dixerunt ei, Erunt saltem ad ornatum, uel decorem. Dixit autē R. אביא Abaya, Ad quid, ex quo futuri sunt tanquam lucerna in meridie? Horum autem cōtrarium opinatus est R. Semuel. Ait enim, Non interest inter seculum hoc, & dies Messiæ, nisi seruitus regnorum tātum. Sicut scriptum est Deut. 15. Quia deerit pauper de medio terræ. Et paulo pòst sic sequitur, Et fuerunt qui dicerent, quòd dixerūt ad eum, ad R. scilicet Eliezer, Ex quo sunt homini ornamento arma. Cur ergo cessabunt in diebus Messiæ? Respondit eis, Etiam in diebus Messiæ non cessabunt arma, sed cessabunt in futuro aduentu. Hactenus Talmud. Vbi notādum est, quòd idem R. qui pauloante asserere uidebatur, arma in diebus Messiæ cessare debuisse, hic se ipsum exponens, reuocat quod dixerat, Non scilicet in aduentu Messię primo, sed in futuro aduentu, hoc est in secundo eius aduentu, cessatura esse. Secūdum quoq; est, quòd ubi traditio ista dicit, Quod non interest inter seculum hoc & dies Messiæ, nisi regnorum seruitus: sensus est, Quòd serui Messiæ atq; in eum credentes, idololatrarum gentium regibus ulterius seruituri non erant. Quod tunc profectò usquequaque completum est, cum sub Constantino Cęsare, & Syluestro pontifice maximo, Romanum imperium se Domino Iesu Christo sponte subiecit. Ex his igitur quę dicta sunt, satis liquidò patet, nihil ex his prophetæ uerbis à perfidis Iudæis contra Saluatorem nostrum obijci posse, quod facile per eorum scripturas solui non possit. Nam cum dicit, Et contundent, uel malleabunt enses suos in ligones, cum reliquis. Si uelint uerba ista ut litera sonat, intelligere, ipsa tēpore Domini Iesu Christi impleta esse, negare non possunt, præsertim cum per traditionem nunc dictam patuerit, in diebus Messiæ nec arma omnino cessatura, nec mundum ipsum alterandum fuisse: ut ipsi & hic & alibi scripturas peruersè exponendo, impudentissimè delirant. Si autem spiritualiter eadem uerba intelligēda duxerint, quid unquā melius, quàm hoc in diebus Domini nostri Iesu Christi potest inueniri complerū? Cum gentium sapientes ac philosophi, ut fuit Clemens ille Romanus, Dionysius Græcus, Cyprianus, & Augustinus Aphricani, ac alij penè innumeri, linguas, uerba, argumentationumq; uersutias, quibus ante eorum conuersionem disputando contra fidem nostram acerrimè pugnabant, postmodum ad scelus idololatriæ penitus extirpandum, ad hominumq; uitia radicitus euellenda, & ad ueri Dei cultū ampliandum, atq; ad uirtutes tam in Iudæorum, quàm in gentilium cordibus nutriendas, conuerterunt. Quare si sacra scriptura spiritualiter (ut oportet) hic intelligatur, inueniemus proculdubio in diebus Domini nostri Iesu Christi, huiusmodi arma bellica in agriculturæ instrumenta optimè commutata fuisse: & consequēter completum autumabimus illud Isa. 61. cap. dictum, quod Petro & Paulo cæterisq; ex Iudęis in ipsum Dominum Iesum uerum Messiam credētibus, longè antè

prophetatum

Universidad de Deusto
Biblioteca

prophetatũ fuerat. ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם ואתם כהני יהוה תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו hoc eſt,Et ſtabunt alieni,& paſcent oues ueſtras,& filij extranei erunt agricolę ueſtri.Et uos ſacerdotes Dei uocabimini,miniſtri Dei noſtri dicetur uobis. Fortitudinem gentiũ comedetis,& in gloria uel honore eorum dominificabimini. Quẽadmodum igitur lingua & uerba ſæpenumero,gladius& lanceę ac uenabula dicũtur,maxime cum quis ipſis ad nocendũ utitur,iuxta illud Pſal.57.בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה id eſt,Filij hominum dentes eorum iacula & ſagittæ,& lingua eorum enſis acutus.Et iterum Pſalmo iuxta Hebraicam ueritatem 55. ſecundum uerò noſtram æditionem 54. רבו דבריו משמן וחמית פתיחות hoc eſt, Mollia facta ſunt uerba eius ſuper oleum, & ipſa ſunt uenabula. Item Prouerb.25 מפיץ ותרב ותח שנון איש ענה ברעהו עד שקר id eſt,Claua & enſis atq; ſagitta acuta,uir reſpondens in proximum ſuum teſtimonium falſum.Ita quoq; lingua ipſa ac uerba non ab re uomeres,ligones ac falces uocari poſſunt, cum quis illis ad aliorum inſtructionem,atq; ad Dei cultum utitur.

Ad ſextum obiectum,quòd Meßias nondum uenerit,quia nondum pax ſine fine uenit. Caput VII.

GALATINVS.

SExtum ipſorum obiectũ per eorum quoq; ſcripturas penitus euacuatur. Cum enim ex eo quod propheta dicit, Non leuabit gens in gentem gladium, neque diſcent ultrà bellum:Meſsiam nondum uenißſe inferunt, quia nondum pax ſine fine mundo aduenit,cum tamen pacem perpetuò duraturam in diebus Meſsiæ fieri debere, uerba ipſius prophetæ ſonare uideantur. Reſpondendum eſt eis, prout in Talmud à ſapientibus eorum uerba hæc exponuntur. Primum itaq; notandum eſt,quòd hæc dictio עוד od,quam nos ultrà interpretamur, etſi quandoque & raro pro nunquam aut unquam accipiatur,ut eſt illud Gen. 8. cap. dictum, לא אסיף לקלל עוד את האדמה hoc eſt, Non addam ultrà maledicere terram. Et rurſus.9. cap.ולא יהיה עוד המים למבול id eſt,Non erit ultrà diluuium.Crebrò tamẽ tẽpus admodum breue ſignificat,ut docet R. Kimhi in libro Seraſsim, dicens, Contingit hanc dictionem עוד od,id eſt ultrà,paruum tempus ſignificare,ut cum dicitur Prouerb.31. cap. תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד hoc eſt,Date inebriatiuum perdenti, & uinum ei qui amaro eſt animo.Bibet & obliuiſcetur egeſtatis ſuæ,& laboris ſui non recordabitur ultrà. Vltra enim ibi non ſignificat unquam,uel inæternum, ſed quamdiu uinum in eo fuerit:ita quoq; dictum illud 4. Reg.6.cap. ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ יש ראל id eſt, Et non addiderunt ultra turmæ aram uenire in terram Iſrael, id eſt in illo tempore. Item contingit quandoq; עוד od, ſignificare עדים Addaim, id eſt adhuc. Vt illud Pſalm.88. במתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר אשר לא זכרתם עוד hoc eſt, In mortuis liber, ſicut interfecti dormientes ſepulchri, quorum non memor fuiſti od,id eſt adhuc.quaſi dicat:Adhuc non fuiſti memor eorũ,donec ueniat tempus,in quo fiet mortuorũ memoria,ut reſurgãt.Et ſic etiam eſt illud Iob.7. cap.עודך מחזיק בתמתך id eſt,Adhuc tu retines perfectionẽ tuam. Hactenus R. Kimhi. Ex cuius dictis ſatis liquidò patet, quod dictio hæc Hebraica od, id eſt ultrà,rarò quidem pro unquam,uel pro amplius accipitur,frequenter autem pro determinato,uel etiam pro modico tempore ſumitur.Sed quoniam Iudæi, ut moris eorum eſt,non obſtantibus ſorte quæ circa hoc dicta ſunt, adhuc contentioſe ducuntur: ideo oportet nos iterum quædam alia ſua in eos ſpicula contorquere, de quibus illud unum ſit,quod Gen.trigeſimoquinto capite ſic habetur, ויאמר לו אל חים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך id eſt. Et dixit ei Deus,Nomen tuum Iacob,non uocabitur nomen tuum ultrà Iacob, ſed erit Iſrael nomen tuum. Hic ergo acutius cernat Iudaica prauitas, quod ſicut dictum eſt

eſt apud Iſaiam, Non leuabit gens contra gentem gladium, nec diſcent ultrà bellum:ita hic dicitur,Non uocabitur ultrà nomen tuum Iacob. Qui tamen & conſtim eodem in cap.octies uocatus eſt Iacob,& non niſi ter Iſrael.Aliud uerò ſpicu lum eſt illud,quod 1.Reg.7.ita de Philiſtæis legitur, ולא יספו עוד לבא בגבול יש ראל hoc eſt,Et non addiderunt ultrà uenire ad terminum Iſrael.Fuitq; manus Domini in Philiſtijm omnibus diebus Semuel.Quomodo autem iſtud ultrà ibi intelligendum ſit, ex eo oſtẽditur, quod in eodem libro capite 13.dicitur, Quod mortuo Semuele,& regnante Saul,aſcenderunt Philiſtæi ad terram Iſrael.Sic enim ibi legitur, Et Philiſtijm congregati ſunt ad pugnandum cum Iſrael, triginta milia equitantium,& ſex milia equitum ſiue militum,& populus ſicut harena quæ eſt in litore maris. Et aſcenderunt, & caſtra metati ſunt in Michinas coram Bethauen. Ex his igitur omnibus cõſtat,quòd hæc Hebraica dictio עוד od,id eſt ultrà,non ſemper æternitatem(ut Iudæi delirant) importat, ſed aliquando temporis diuturnitatem,& multoties tempus ualde exiguum.Ex quo apertè liquet,tempore Domini noſtri Ieſu Chriſti impletum fuiſſe hoc Iſaiæ dictum, Non leuabit gens contra gẽtem gladium,nec diſcent ultrà bellum. Vltrà,id eſt per aliquod tempus. Ipſe ſiquidem natus eſt pacis ſatis longæuæ tempore,Auguſto orbi imperante. Quæ quidẽ pax eo uiuente ſemper durauit, & poſtmodum eo mortuo,per annos quadraginta quouſq; Iudæi bella uolentes,pacem ipſam turbauerunt,contra Romanum imperium, cum ſuo falſo Meſsia nomine Bencozba (ut in ſuperioribus dictum eſt) inſurgendo Romani etenim anno ante Ieruſalem euerſionem à Tito factam 180. Iudæis dominari cœperunt,ut in præcedẽtibus per Talmud probatum eſt.Denicq; non multò poſt tantam uniuerſus mundus pacem habuit,quòd ſolus unus homo, hoc eſt,Cæſar Auguſtus uniuerſo orbi pacificè præerat.Quod igitur aliud maius pacis indicium Iudæi mente capti quærũt, quàm uniuerſum terrarum orbem ſub unius hominis dominio fuiſſe? Quocirca nemini dubium eſſe debet, quòd in tam diuturna pace multa arma bellica in ligones, falces, & uomeres cõuerſa fuerint.

Ad ſeptimum obiectum, quòd Meßias adhuc non uenerit, quia nondum feræ eſum carnium deſerentes,ac omni feritate depoſita,cum animantibus manſuetis accubuerunt, Caput VIII.

GALATINVS.

ILlud quoq; quod ex uerbis eiuſdẽ prophetæ nobis obijciunt, quod ſcilicet nondum feras uiderint eſum carnium deſerere,neq; cum animãtibus domeſticis ac manſuetis omni feritate depoſita, accumbere: ex quo Meſsiam nondum uenißſe concludunt.Per eorum etiam ſcripturas reſellimus,dicentes,Quòd ſacra ſcriptura ſæpenumerò myſticè atq; parabolicè, ac etiam ſæpiſsimè metaphoricè & per tranſlationem loquitur,non ſolum res quaslibet aliorum nominibus uocãdo,atq; etiam homines ſecundũ quod eorum exigunt actiones,ſiue mores, uel etiam qualitates, irrationaliũ uocabulis appellãdo,uerum etiam & Deum ipſum, ad ipſius operationes reſpectũ habẽdo,quòd R.Moſes Aegyptius in libro מורה נבוכים More hãnebochim circa eius principium optimè declarat, ut in ſexto capite primi libri huius Operis latius uidimus. Quod autẽ aliter intelligenda ſint præmiſſa Iſaiæ uerba,quàm ipſi intelligenda dicunt, habetur ab ipſo quoq; R. Moſe Aegyptio in ſuis חלכות hallacoth,id eſt ſententijs,ſuper librum Iudicũ ſic dicente,Non aſcendat ſuper cor tuum,quòd in diebus Meſsię deficere debeat aliquid de uia huius mundi,uel quòd tunc innouari debeat aliquid de operibus ſex dierum: ſed potius,quòd mundus ire debeat iuxta ſolitam uiam ſuam. Quod igitur apud Iſaiam 11.dictum eſt,Et habitabit lupus cum ariete,cum reliquis:ſenſus eſt,quòd Iſrael habitaturus ſit confidenter cum impijs ſeculi,qui leonibus,& lupis,ac pardis comparantur.Sicut dictum eſt Ierem.5.capite, חכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על עריהם hoc eſt, Percuſsit eos leo de ſylua,lupus nemorum, uel uepreto-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum uastabit eos,pardus uigilans uel sedulus super ciuitates eorum.Postquam eō sumpti fuerint peccatores, de quibus dictum est Isaiæ 1. רעיזבי יהוה יכלו id est, Et derelinquentes Deum consumentur,& conuersi fuerint omnes ad legem ueritatis:tunc non diripient,neq; destruent, sed comedent licita in tranquillitate cum Israel. Sicut dictum est ab Isaia,Et leo sicut bos comedet paleam. Et sic in hunc modum uerba scripta de Messia similitudines sunt: in tempore autem regis Messiæ scietur de omnibus, cuius rei, & quā ob rem fuerint similitudines, & quid per eas significatum sit. Dixerunt enim sapientes, quòd non intererit inter seculum hoc & dies Messiæ,nisi seruitus duntaxat regnorum.Hæc omnia idem Rab. Prædicta quoq; non parum sumunt roboris à translatione Chaldaica R. Ionathæ filij Vzielis, cui apud eos nefas est contradicere. Nam illud quidem, Et egredietur uirga de stipite Isai.Et uirgultum, uel planta, uel stirps de radicibus eius fructificabit,uel germinabit,ita Chaldaicè traduxit, וייפוק מלכא מבנוהי רישי ומשיחא מבנין בנוהי יתיבי hoc est, Et exibit rex de filijs Isai & Messias de filijs filiorum eius se nutriet.Illud autem,Et erit iusticia cingulum lumborum eius,& fides cinctorium, uel lūbare renū eius: sic interpretatus est, ויהון צדיקיא סחיר סחור ליה ועבדיה המנוהא יהון קריבין ליה id est,Et erunt iusti circa eum,& fideliter agentes,appropinquātes ei.Illud quoq;,Et habitabit lupus cum ariete,cum cæteris ita expositi, ביומוהי רמשיחא דישראל יסגי שלמא בארעא hoc est,In diebus Messiæ Israelis multiplicabitur pax in terra. Quæ quidem interpretatio duo contra Iudaicam impietatem bona facit.Primum quidē, quòd ipsa Isaiæ uerba de Messia dicta sint. Bis enim ibi eius nomen exprimit.Secundum uerò, quod spiritualiter sint intelligenda. Cui etiam interpretationi glossa R. Selomonis ualde astipulatur, quæ eadem uerba hoc modo exponit: Non ad uisionem oculorū iudicabit rex Messias, sed cum sapiētia Dei sancti & benedicti quæ in eo erit, sciet & intelliget quis reus fuerit, & quis innocens. Et arguet in æquitate, id est cum lingua quieta & tenera. Et percutiet terram uirga oris sui, hoc intelligendū est secundum Targum, id est, secundum Chaldaicam æditionē, quę talis est, ויקטל חייבי ארעא במימר פומיה id est,Et delebit reos de terra uerbo oris sui.Et spiritu labiorum suorum mortificabit impium, id est, Et sermone labiorum eius erit mortuus impius. Et erit iusticia cingulum lumborum eius,hoc est,Et erunt iusti circa eum,id est,adhærentes ei sicut cingulum.Hæc R. Selomo. Supradicto quoq; loquendi modo, appellantur creberrimè in sacra scriptura homines ferarum,pecudum, auium atq; reptiliū nomi-

Homines plerunq; brutorū nominibus appellantur.

nibus.Nam ut legitur Gen.49.Iacob ille patriarcha filios suos benedicens,Iudam quidem,גור אריה, id est,catulum leonis uocauit, Isachar uerò חמיור גרם hoc est, asinum osseum uel fortem.Dan autem נחש עלי דרך,id est,serpentem super uiam, cerastem super semitam.Nephthali uerò אילה שלחה hoc est, ceruam trāsmissam. Beniamin autem זאב יטרף, id est,lupum rapacē. Sic enim ait de eo, בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל hoc est Beniamin lupus rapax,in mane comedet prædam,& ad uesperam diuidet spolium. Sic etiam est illud Prouerb. 28. dictum,ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל, id est, Leo rugiens, & ursus circūiens, dominator impius super populum pauperem. Ad quod etiam pertinet quod apud Iere. 50. sic dicit, שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור hoc est,Quis dispersa uel dissipata Israel,leones expulerūt eum.Primus comedit eum rex Assur.Et sequitur immediatè ibidem, והאחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל, id est,Et ultimus exossauit eum rex Babylonis.Et iterum ibidem paulò superius,צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום hoc est, Grex uel oues perditæ fuerunt populus meus. Pastores earum errare fecerunt eas. Glossa R. Selomonis,Pastores inquit earum,id est,reges. His subnectēdum est quod in libro חולין Hullin, in cap. חכל שוחטין Haccol sohatin, scribitur super illud Psal. 36. אדם ובהמה תושיע יהוה, id est, Hominē & bestiam saluabis Deus. Sic enim ibi ad uerbum dicitur,Dixit R.Iudas,quòd dixit R.Hi sunt filij Adæ,qui astuti sunt per scientiam, & statuunt se ipsos uelut iumentum,uel bestiam.Hęc Talmud. Quasi dicat,Eos Deus saluabit

saluabit qui prudentes sunt tanquam homines ad faciendum bonum,& simplices uelut iumenta ad patrandum malum, atq; patientes ad onus Dei portandum. In Midras quoq; tehilim,id est,in expositione Psal. super illud Psal. 64. שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תיצור חיי hoc est,Exaudi Deus uocem meam,cum deprecor,à timore inimici serua uitam meam:sic dicitur,Scriptū est Danielis 6. cap. Deus meus misit angelum,& clausit os leonum. Venit leo, & liberauit leonem de ore leonis. Venit leo.Hic est Deus sanctus & benedictus, sicut dictum est Amos 3. cap.אריה שאג מי לא ייראי ארני יהוה דבר מי לא ינבא id est,Leo rugijt, quis nō timebit?Dominus Deus locutus est,quis non prophetabit?Et liberauit leonē.Hic est Daniel,qui uenit ex Iuda,sicut dictum est Gen.49.cap.גור אריה יהודה hoc est, Catulus leonis Iudas.De ore leonis.Hic est Nabuchdonosor,sicut dictum est Iere. 4. עלה אריה מסבכו id est,Ascēdit leo de cubili suo. Cum satis prouidè(ut ex prædictis patuit)cognosci possit,quòd nec feræ,nec iumēta,nec cætera id genus, cum irrationalia sint,diuinę legis aut cognitionis possint esse capacia,necessariò profectò consequēs est,uerba antedicta Isaię,uidelicet,Habitabit lupus cum ariete,cum reliquis,non de brutis, sed de hominibus intellectum habentibus intelligēda esse.

Ad octauum Iudæorum obiectum,quòd Messias adhuc non uenerit,quia nondum ipsi in terram suam congregati sunt. Caput IX.

CAPNIO.

ASsumunt adhuc & aliud in suæ falsitatis & cæcitatis cumulum,argumētum,ex eo quod Deut. trigesimo capite sic legitur, ושב יהוה אלהיך את שבותך ורח מך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה ׃ אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך ׃ והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה hoc est,Et conuertet Dominus Deus tuus conuersionem tuam,& miserebitur tui: & conuertet, & congregabit te ex cunctis populis,ad quos dispersit te Dominus Deus tuus,ut esses ibi.Si fuerit impulsio tua in extremitatibus cœli, inde congregabit te dominus Deus tuus,& inde assumet te,& introducet te Dominus Deus tuus ad terram, quam hæreditauerunt patres tui,& hæreditabis eam.Cum igitur (inquiunt) plures quàm mille & quadringenti fluxerint anni, quòd per orbem dispersi sumus, & per Messiā cum uenerit sicut à patribus nostris traditum est nobis, ad terram quam patres nostri possederunt, reducendi & congregandi simus, quemadmodum & per Mosem in uerbis præmissis,& per alios quoq; propheras sæpenumerò prophetatum est. Ex hoc manifestum est, Messiam ipsum nondum uenisse, nec per consequens Iesum uestrum Messiam fuisse. Quoniam igitur argumentum hoc sæpissimè contra nos facere solent, uelim illud penitus solueres. GAL. Iudæi nostri temporis crebrò contra nos uerba ista impudentissimè inducunt, omisso fraudulenter eorundem principio (quod in nostra quoque æditione deficit) quo Dominus ipse ait, עתה אשיב בת שבית יעקב id est, Nunc conuertam conuersionem Iacob. Et reliqua. Quod manifestè falsum esset,si adhuc totum futurum esset,cum ab eo tempore hucusque plures duobus milibus transierint annorum. Quare cum Deum uel hic uel alibi mentiri,aut falsum dicere,sit impossibile,necessariò profectò sequitur, quòd tunc cum Deus dixit,Nunc conuertam conuersionem Iacob,cum reliquis, fuerint hęc incepta.Deinde uerò suis temporibus prout Deus ipse prædestinauerat,uniuersa completa.Dicimus ergo, quòd de Iudæorum congregatione & reditu ex Babylonica captiuitate fuerint uerba illa Deuteronomij dicta.Tempore enim Nehumię, & Ezrę nutu Dei,Iudæi à Cyro rege Persarum redeundi facultate accepta,congregati fuerunt,reuersiq; sunt ad terram suam, quicunq; reuerti uoluerūt, ut habetur in fine Paralip.& in principio Ezrę. Quod ex eo maximè patet, quod apud Nehumiam 1.cap.ita scribitur,זכר נא את הדבר אשר צויית את משה עבדך לאמר אתם המעלו אני אפיץ אתכם בעמים: ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אם יהיה

Universidad de Deusto
Biblioteca

יחיה נר הגם בקנה חשמים מושם אסבנם והבראתים אל חמקום אשה בחרתי לשבן את שמי שם : hoc est, Recordare quæso (dixit Nehumias Domino) uerbi quod præcepisti Moli seruo tuo, dicens, Vos perperam agetis. Ego dispergam uos in populis. Et reuertimini ad me, & seruabitis præcepta mea. Si fuerit impulsio uestra in extremitatibus cœli, inde congregabo uos, & ducam ad locum quem elegi, ut habitet nomen meum ibi. Ex his euidenter liquet, de Iudeorum congregatione & regressu ex Babylonica captiuitate, supradicta Deut. uerba dicta fuisse. De qua etiam congregatione & reditu apud Ezech. 39. sic dicitur, כה אמר ארני יהוה עתה אשיב את שבות יעקב ורחמתי כל בית ישראל וקנאתי לשם קדשי, id est, Sic dixit Dominus Deus, Nunc conuertam conuersionē Iacob, & miserebor totius domus Israel, & zelabo nomen sanctum meum. Et infrà, ורקבצתי אותם מארצות אוי בחם ונקדשתי בם לעיני חגוים רבים וידעו כי אני יהוה אלהיהם בהגלתי אותם אל חגוים ובנסתים אל ארמתם ולא אותיר עוד מחם שם : ולא אסתיר עוד פני מחם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם ארני יהוה hoc est, Et congregabo eos de terris inimicorum suorum, & sanctificabor in eis in oculis gentium multarum. Et scient, quia ego sum Dominus Deus eorum, cum captiuauero eos ad gentes, & congregauero eos super terrā suam, & non reliquero ultra ex eis ibi, & non abscondam ultra faciem meam ab eis. Cum effudero spiritum meum super domū Israel, dixit Dominus Deus. CAP. Iudæi tanquam perfidi huic uerbo Ezechielis tenacissimo morsu adhærent: eò quòd per ipsum Dominus dixerit, Et cōgregauero eos super terram suam, & non reliquero ex eis ibi, quenquam scilicet. Cum igitur (inquiunt) non omnis Israel tempore Ezræ ad terrā suam congregatus fuerit, ita quod nemo ex eis in gentibus remanserit, palàm liquet, prophetiam hanc nondum impletam esse. GAL. Eos in hoc & falsiloquos esse, & Deo ingratos, Ezras ipse aperte ostēdit, cum in fine secundi capitis libri sui, & in principio tertij sic ait, וישבו חכהנים והלוים ומן חעם והמשוררים והשוערים והנתינים בעריהם ובל ישראל בעריהם, id est, Et habitauerunt sacerdotes & leuitæ, & de populo, & cantores & ianitores, & Nathinnæi in ciuitatibus suis. Et omnis Israel in ciuitatibus suis. Congregatusq; est populus quasi uir unus ad Ierusalem. Quare & tunc etiam illud Isaiæ 11. cap. dictum, quod nobis frequenter obijciunt, impletū est, ויוסף ארני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור, id est, Et addet Dominus secundo manum suam, ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, cum cæteris. Nam primo manum suam ad possidēdum eos Dominus extendit, cum illos ex Aegypto eduxit: secundo uerò cum è Babylonica captiuitate reduxit: demum nunquam faciem suam abscōdit ab eis, qui ei crediderunt, ex quo spiritum sanctum super eos in die Pentecostes effudit, ut in calce præmissorum uerborum Ezechielis manifestè insinuatur.

Iudæorum Iudaeorū obiectio

Ad nonum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia tertium templum non est adhuc ædificatum. Caput X.

CAPNIO.

ID quoq; nobis sæpè opponunt, quod apud Zachariam 6. cap. hoc modo legitur, כה אמר יהוה צבאות לאמר חנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את חיבל יהוה והוא יבנה את חיבל יהוה והוא ישא חוד וישב ומשל על בסאו והיה כהן על בסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם : id est, Sic dixit Deus exercituū, dicēs, Ecce uir germen nomen eius, & de subter se, uel de loco suo, uel per se germinabit. Et ædificabit templum Dei. Et ipse tollet, uel portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo. Et consilium pacis erit inter duos ipsos. Et paulò inferius, והיה אם שמע תשמעון בקול יהוה אלהיכם hoc est, Et erit, si auditu audieritis uocem Domini Dei uestri. Ex his igitur, & ex uerbis Ezechielis ultimo cap. dicens, quòd Ierusalem & templum tempore Messiæ reædificari debeant: iuniores Iudeorum sic argumentantur, Cum hæc tēpore Iesu Nazareni impleta non fuerint, neq; hactenus tertium templū ædificatū sit: constat planè, neq; Iesum Nazarenū Messiam fuisse, neq; Messiam ipsum adhuc uenisse. GAL. Horum uerborum Zachariæ à Rabbi Selomone habetur solutio, qui sic ipsa exponit. Germen nomen eius. Est nutus ad Messiam. Tollet gloriam, id est tollet cornu. Inter duos ipsos, id est inter Iudam & Israel. Et hæc ædificatio tota de domo secunda loquitur, Et erit si audiendo audieritis, id est. Et erit uobis factum hoc, uel res hęc, si auditu audieritis. Hęc R. Selomo. Ex quibus habetur argumētum, quòd Messias tempore secundi templi uenturus erat. Quòd autē prædicta Zachariæ uerba de Messia intelligantur, per Targum, id est, per translationem Chaldaicam liquidò patet, quæ sic eadem uerba habet, אמר יהוה צבאות למימר הא גברא משיחא שמיה עתיד דיתגלי ויתרבי ויבני ית היבלא דיהוה והוא יבנה ית היבלא דיהוה והוא יטול זיו ויתיב וישלוט על בורסוהי ויהי בהן רב על בורסוהי ומולבא דשלמא יהא בין הרויהון id est, Dixit Deus exercituum ad dicendum: Ecce uir, Messias nomen eius: futurum est, ut reuelet se, & multiplicabitur. Et ædificabit templum Dei. Et ipse leuabit decorē, & sedebit, & dominabitur super solio suo. Et erit sacerdos magnus super solio suo. Et consilium pacis erit inter duos ipsos. Et infrà ויהי אם קבלא תקבלון למימרא דיהוה אלהכון hoc est. Et erit (scilicet hoc) si recipientes receperitis uerbum Domini Dei uestri. Hæc Targum. Vbi per uerbū hoc Domini Dei (ut alibi latius probatum est) Messias ipse intelligitur. Quod autem tertium templum non erat ædificādum, per eorū scripturas multifariàm probatur. Nam in Beresith rabba קטנה ketanna, id est in expositione minori libri Genesis, hoc modo scriptum legimus. Dixit R. אביא Abia, Ab initio creationis mūdi, uidit Deus sanctus & benedictus domum sanctuarij ædificatam & destructam. Et ædificatam quidem. Sicut dictum est Gen. 1. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ id est, In principio creauit Deus cœlum & terram. Ecce ædificata. Quemadmodum dicitur apud Isaiā 51. cap. Vt plantaret cœlos, & fundaret terram. Destructā uerò cum dicitur, והארץ היתה תהו ובהו id est, Et terra erat inanis & uacua. Ecce destructa. Quemadmodum dictum est Iere. 4. ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו id est, Vidi terrā, & ecce inanis & uacua erat. Sequitur ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור id est, Et dixit Deus, Sit lux, & fuit lux. Ecce ædificata est & consummata in futurū, prout dictum est Isa. 60. קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח hoc est, Surge illumināre, quia uenit lumen tuum, & gloria Dei super te orta est. Scriptum est etiam sic in Beresith rabba, id est in expositione magna, libri Genesis super illud Gen. 27. cap. dictum, Vide odorem filij mei sicut agri pleni, cui benedixit Dominus. Hic docet Deum ostēdisse sibi domum sanctuarij ædificatam & destructam. Et ædificatam quidem, ibi uide odorem filij mei. Sicut scriptum est Numeri 28. Odorem suauem seruabis. Destructam uerò ibi, Sicut agri pleni. Sicut scriptum est Micheæ 3. cap. Propterea causa uestri Syion tanquam ager arabitur. Aedificatam autem & consummatam in futurum: ibi, Cui benedixit Dominus. Sicut scriptum est Psal. 132. Quia ibi mandauit Dominus benedictionem & uitam usq; in seculum, uel inæternum. In libro quoq; Succa, id est, Tabernaculi ita legitur. Dixit Rabbi Ezra, Scriptum est Ioelis 2. capite, ואת הצפוני ארחיק מיעליכם והרחתי ואל ארץ ציה ושממה את פניו אל חים חקדמוני וסופו אל חים האחרון id est, Et aquilonē elongabo à uobis uel desuper uobis, & impellam eum ad terram aridam, uel desertam, uel desolatam. Facies eius ad mare orientale, & finis eius ad mare ultimum. Et aquilonem elōgabo à uobis. Hic est יצר חרע Iecer hara, id est fomes uel concupiscentia mala, quæ latitat in corde hominis. Et impellam eum ad terram aridam, id est ad locum, ubi filij Adæ non inueniuntur habitare. Facies eius ad mare orientale. Quia dedit oculos suos in sanctuarium primum, & destruxit illud, occiditq; sapientes, qui ibi erant. Et finis eius ad mare ultimum. Quia dedit oculos suos in sanctuarium secundū, & euertit ipsum, interfecitq; sapiētes qui in illo erant. Ex his traditionibus satis aperte innuitur, tertium templum non fuisse ædificandum. Quod manifestius apud Ieremiam habetur, ita 7. cap. dicentem, חטיבו דרביכם ומעלליכם ואשבנה אתכם במקום

Templum tertiò non ædificandum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

במקום חזה ואל הבטיחו לבם אל דברי חשקר לאמור היכל יהוה היכל יהוה היכל יהוה המה hoc est, Bonas facite uias uestras, & actiones uestras. Et habitare uos faciam in loco isto. Non confidatis uobis in uerbis mendacij, uel falsitatis, ad dicendum, Templum Dei, templum Dei, templum Dei sunt. Quia scilicet falsum omnino est, quòd tertium templum Domini ędificetur in terris, cum aliud quàm primũ & secundum templum Domini esse non debeat. Quod in libro נזירות Neziruth, id est, Separationis, in capite Beth sammai confirmatur, cũ sic super eisdẽ Ieremiæ uerbis dicitur, Quid est quod scriptum est, Templum Dei, templum Dei? Istud est sanctuarium primum & secũdum. Per ea igitur quæ dicta sunt, palàm ostenditur, quòd templum non reædificabitur tertio, neq; Iudaica prauitas potest aliqua eui-
denti ratione probare illud tertio reædificandũ esse. Cum ut ex præmissis satis ma
nifestè patuit, non nisi duo in terra templa esse debuerint. Primum scilicet quod
à Selomone constructum fuit, & à Nabuchdonosor subuersum: & secũdum, quod
Tertium tem- sub Zorobabel conditum est, & à Tito demum destructum. Tertium autem tem-
plum in cœlo plum non in terra, sed in cœlo, atq; in Ierusalem superna ponendum est. Vt prisci
ponendum est. Talmudistæ tradiderunt. Quod multis in locis ipsius Talmud probatur. Nam in Beresith rabba, id est in expositione libri Geneseos super illud 28. cap. eiusdẽ libri scriptum, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים id est, Et expauit ac dixit, Quàm terribilis est locus iste? Nõ est hic nisi domus Dei. Et hic est porta cœli. Sic legitur, Dixit magister noster Iehosuas filius Nun, illa die qua appropinquauit mors Mosi, sustulit eum Dominus ad cœlũ altissimum, ostenditq; ei domum præmij sui, & quid ei uenturum esset. Astitit q; ei pietas, dixitq;: Moses bonam tibi nunciationem nunciabo, de qua multum lætaberis. Respice uersus diuinæ pietatis thronum, & uide. Respexitq; Moses, & uidit Deum sanctum & benedictum domum sanctuarij ex lapidibus preciosis & margaritis manu sua ædificãtem. Inter lapidem uerò & lapidem diuinitatis gloriam, siue decus, uel ornatum, nobiliorem scilicet quàm margaritas ponebat. Messias autẽ filius Dauid in medio eius sedebat. Aharon uerò frater ipsius Mosis super pedes suos stabat, & pallium eius super eum erat. Tunc locutus est Aharon Mosi, dicẽs, Moses ne appropies, timeo enim השבינה Hassechina, id est, diuinitatem tibi: non enim ingreditur hic homo, nisi prius mortem gustauerit. Cecidit ergo Moses in faciem suam in conspectu Dei, cum uerba Aharon audisset, & ait, Domine seculi da mihi loquendi cum Messia tuo facultatem antequam moriar. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Vade. Docuitq; eum nomẽ suum magnum, ne uoraret eum diuinitatis splendor. Cumq; uidissent eum Messias & Aharon, cognouerunt quòd Deus sanctus & benedictus nomẽ suum magnum eum docuerat. Dixerunt igitur ei Messias & Aharon: Benedictus qui uenit in nomine Domini. Nisi enim Deus sanctus & benedictus eum nomen suum docuisset, ad diuinitatem cum eis ingredi non potuisset. Rogauit itaq; Moses Messiam filium Dauid, dicens, Loquere queso mihi, Deus sanctus & benedictus ædificabit domũ sanctuarij in terra Israeli: & ecce ego uideo eum in cœlo domum sanctuarij manu sua ędificantem? Respondit Messias Mosi, Moses Iacob pater tuus uidit domum, quæ ædificabitur in terra. Vidit quoq; domum, quam Deus sanctus & benedictus manibus suis ædificat in cœlis, intellexitq; omni ui animi sui, quòd domus quam Deus sanctus & benedictus ædificat manibus suis in cœlis de lapidibus preciosis & margaritis, cum diuinitatis ornatu, uel splendore, est domus quæ Israeli in seculum & in secula seculorum permanebit. Et sic locutus est in nocte, qua dormiuit super lapidem, & uidit Ierusa-
Duplex Ieru- lem ædificandam in terra, & Ierusalem ædificandam in cœlis. Cum igitur uidit Ia-
salem superna cob pater tuus utranq; Ierusalem, unam in terra, & unam in cœlis, ait, Non est hæc
& terrestris. quæ est in terra aliquid, sicut dictum est Gen. 28. Et expauit ac dixit, Quàm terribilis est locus iste: Non est hæc, sed domus quæ permanet in generationem & generationẽ. Illa enim est domus Dei, quam ipse manibus suis ædificat in cœlis, sic eam ædificat in terra. Iuxta dictum illud Exod. 15. מקדש יהוה כוננו ידיך hoc est, Sanctuarium

ctuarium Deus aptauerunt manus tuæ. Cumq; audisset Moses uerba hæc ex ore Messiæ filij Dauid, gauisus est gaudio magno, sicut dictũ est Psal. 122. שמחתי באמרים לי בית יהוה נלך : עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלם ירושלם הבנוירה כעיר שחברה לה יחדיו, id est, Lætatus sum propter dicentes mihi, In domum Dei ibimus. Stantes erant pedes nostri in portis tuis Ierusalem. Ierusalem quæ ædificata est ut ciuitas, quæ iuncta est ei simul. Hæc omnia traditio. Quę quidem sex principaliter continet. Primum quidem est, quòd Moses cum moriturus esset, in cœlũ ascendit, ibiq; uidit Deum, domum sanctuarij cœlestis ædificantem. Secundum uero, quòd uidit Messiam, in medio domus seu templi cœlestis sedentem. Tertium autem, quòd à Deo petierit loquendi cum Messia facultatem. Quartum deinde, quòd Deus erat domum sanctuarij ædificaturus in terra, & alteram manu sua ædificabat in cœlis, quæ de lapidibus preciosis & margaritis erat. Quintũ præterea, quòd Iacob utranq; Ierusalem uiderit, cœlestem scilicet, & terrenam, & respectu superioris nihil sit inferior. Sextum denicq;, quòd illud psalmographi dictum, Ierusalem quæ ædificatur ut ciuitas, de cœlesti Ierusalem intelligendum sit. Quod Targum quoq;, id est, Chaldaica trãslatio aperte ostendit. Sic enim ait, ירושלם רמיה בניא ברקיעא חיך קרתא דמתחברא לה כחדא בארעא hoc est, Ierusalem quæ ædificata est ut ciuitas, quæ coniuncta est ei sicut unum in terra. Hoc & in libro תעניות Taanith, id est, Ieiunij manifestè patet. Vbi legitur R. Iohanan dixisse, Non intrabo in Ierusalẽ supernã, quousq; nõ fuerit Ierusalem inferior ædificata. Dixerũt ei, Quomodo est Ierusalẽ superior? Respondit eis, Ita ut scriptũ est Psal. 122. Ierusalem ædificata ut ciuitas, quæ participationem habent simul. Ex omnibus præmissis cõcludendũ est, Ierusalẽ & templum de quibus loquitur Ezechiel, mystice intelligenda esse. Similiter & templum quod à Messia ædificandum Zacharias dixit, spiritualiter intelligi debere. Ipse enim spirituale templum ædificaturus erat, hoc est ecclesiã ex uiuis & electis lapidibus, id est ex fidelibus suis. Illis igitur qui Dominum Iesum Christum receperunt, uerbum eius, hoc est euangelium audientes, tẽplum in cœlis ædificatum est. Iis uerò qui eum non recipiunt, non est ædificatum.

Ad decimum Iudæorum obiectum, quòd Messias nondum uenerit, quia adhuc ipsi non sunt saluati. Caput XI.

CAPNIO.

EA etiam contra nos adducunt, quæ de Messia apud Ieremiam 23. cap. hoc modo dicũtur, חנה ימים באים נאם יהוה והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקינו hoc est, Ecce dies uenient, dicit Deus, & suscitabo Dauidi germen iustum, & regnabit rex, & intelliget, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit ad fiduciã. Et hoc est nomen eius, quo uocabunt eum, Deus iustus noster. Hæc (inquiunt) de Messia dicta sunt, ut patet per Targũ, id est per Chaldaicã ædition ẽ, sic dicentẽ, הא יומין אתן אמר יהוה ואקים לדוד משיח צדקא, id est, Ecce dies ueniẽt, dicit Deus. Et statuam Dauidi Messiã iustũ. Ex eo igitur quod ait, In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit ad fiduciã: apertè ostẽditur, nos Iudæos in aduẽtu Messiæ omnes saluari debere. Cũ igitur in aduẽtu Iesu Nazareni minimè saluati fuerimꝰ, sed potius perditi. Nunq; enim tot, tãq; grauia mala perpessi fuimus, qualia in diebus eius nobis euenerũt, cũ penitus destructi, dissipati, ac per orbẽ dispersi simus. Hinc manifestũ ac certũ omnino est, neq; ipsum Messiã fuisse, neq; uerũ Messiã adhuc uenisse. GAL. Aliam in hoc eis nõ damus responsionẽ, quàm eam quæ à priscis eorum datur. Qui aiunt, quòd hoc in loco Iuda non est nisi confessio, & quòd omnes confitentes saluatorem, siue Messiam, per ipsum saluandi erant. Ita enim legitur in Cõmentarijs R. Mosis Hadarsan in librũ Geneseos, super illud eiusdẽ libri Gen. 41. dictum, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובל עדיך לא ירים איש את ידו,

Universidad de Deusto
Biblioteca

id est,Et dixit Pharao ad Ioseph, Ego Pharao, & absque te non eleuabit uir manũ suam. Dixit R. Aha: Ex Ego carnis & sanguinis, tu discis Ego Dei sancti & benedicti. Nam si ex eo quod dixit Pharao ad Ioseph, Ego Pharao, meruit Ioseph totam hanc benedictionem. Cum uenerit Ego Dei sancti & benedicti, de quo dictum est Isa.46. אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט Ego feci, & ego leuabo, ego ferã & liberabo. Quanto magis admiror? Poterit'ne dici, quòd redẽptor erit acceptator personarum? Absit. Omnes enim confitentes eum ore suo, & operibus suis, & corde suo, saluabit & liberabit, sicut scriptum est Ieremiæ 23. cap. In diebus eius saluabitur Iuda. Ac si dicat, Confitentes eum. Et iterum ipse ait Isa.45. פנו אלי והושו hoc est, Conuertimini ad me, & saluabimini omnes fines terræ. Hucusq; R. ille Moses Hadarsan. Ex ista igitur traditione luculẽter apparet, quòd in præmissis Ieremiæ uerbis, cum ait, In diebus eius saluabitur Iuda. Iuda non pro Iudæis perfidis uerum Messiam negantibus, sed pro omnibus quibuscunq; saluatorem ipsum confitentibus accipitur. Et quòd omnes eum corde, ore & opere confitentes, saluabuntur. Iuda enim Dei confessio interpretatur. Nam יה ia, idem est quod Deus, & יהודה huda confessio. Vnde cõponitur יהודה iehuda, id est Iudas, quod idem est, quod Dei confessio. Legitur etiam apud Hoseã 1. cap. sic, לא ארסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם וחושעתים ביהוה אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה ובסוסים ובפרשים: id est, Non adijciam ultrà, ut miserear domui Israel, quia obliuione obliuiscar eorum. Sed domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo. Et nõ saluabo eos in arcu & in bello, neque in prælio, cum equis & equitibus. Quæ R. Ionathas ita Chaldaicè transtulit, atq; exposuit, לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק לחון ועל רבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיה וה אלההון ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא ובעברי קרבא ובסוסוון ובפרשין hoc est, Ecce non addam ultrà, ut miserear super domum Israel. Veruntamen si eos pœnituerit, parcens parcam eis. Sed domus Iuda miserebor, & saluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Et non saluabo eos in arcu & in bello, neq; in facientibus prælium cum equis & equitibus. Quod autem Messias sit uerbum Dei, in tertio libro latissimè uisum est. Ex his quoque uerbis manifestum est, quòd domus Iuda cuius Deus miserturus erat, & quam uerbo suo, hoc est per Messiam filium suum saluare debebat, Ecclesia Christi intelligitur: id est congregatio fidelium Christum uerum Dei filium confitentium, & non perfidorum Iudæorum synagoga, eum negãtiũ. De quibus Isaias 59. ait, הן אל קצרה יד יהוה מהושיע ולא כבדה אזנו משמע כי אם עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע: id est, Ecce non est abbreuiata manus Dei à saluando, neque est aggrauata auris eius ab audiendo. Sed peccata uestra fuerunt diuidentia inter uos, & Deum uestrum. Et culpæ uestrę operuerunt faciem eius à uobis, ab auditu, id est ne uos audiat. Glossa Rabbi Selomonis. Quod non estis saluati (inquit) non propter breuitatem manus eius contingit. Culpæ uestræ operuerunt faciem eius à uobis, id est exegerunt quòd operiret faciem suam à uobis.

Iudæi ueri qui sunt.

Iudas quomodo interpretatur.

Domus Iuda est Christianorum ecclesia.

Ad undecimum Iudæorum obiectum, quòd Messias adhuc uon uenerit, quia nondum Gog interemptus est, neque Magog expugnatus.

Caput XII.

CAPNIO.

OBijciunt præterea Iudæi contra nos, & contra Dominum nostrum uerũ Messiam, aliud argumentum, ob ea quæ de Gog & Magog in sacris literis leguntur, & præsertim apud Ezechielem 38. cap. sic dicentem, זם אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג hoc est, Fili hominis pone faciem tuam ad Gog terram Magog. Vbi glossa R. Selomonis ait, Gog est nomen regis, Magog nomen gentis, sicut dictum est Gen. 10. cap. גמר ומגוג id est, Gomer & Magog. deinde apud eundem prophetam

phetam ita paulò inferius sequitur, האתה הוא אשר דברתי בימים קדמוניות ביד עבדי נביאי ישראל הנבראים בימים ההם שנים id est, Num tu es, de quo locutus sum in diebus antiquis per manum seruorum meorũ prophetarum Israel, qui prophetauerunt in diebus illorum sanim, id est, annorum? Vbi glossa R. Selomonis sic dicit, Dixit Deus sanctus & benedictus: Num tu es ille, de quo annunciaui in diebus antiquis per manum seruorum meorum prophetarũ Israel. Vt fuit Ezechiel & Zacharias? Nã & ipse Zacharias prophetauit de prælio Gog & Magog 14. cap. dicens, ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים השגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יברת מן העיר: hoc est, Et congregabo omnes gentes in Ierusalem ad prælium. Et capietur ciuitas, & prædabuntur, uel diripientur domus, & mulieres stuprabuntur. Et exibit medietas ciuitatis in captiuitatem, & residuum populi non abscindetur de ciuitate. Et egredietur Deus, & pugnabit cum gentibus illis. Magistri uerò nostri dixerũt, quòd Illad & Midad prophetauerint etiam de bello Gog & Magog. Quod indicat hæc dictio שנים sanim hic dicta. Tu autem non dicas שנים sanim, id est, annorum, sed שנים senaim, id est duorũ. Duo enim prophetæ unam prænunciarunt prophetiã tempore. Hactenus R. Selomo. Ex his igitur & ex alijs quæ Ezechiel ipse 39. cap. de Gog & Magog meminit, sumunt iuniores Iudæorum suæ nequitiæ argumentum, dicentes, Quòd per Messiam Deus expugnaturus sit Gog & Magog, qui & ipsum Gog interfecturus est, iuxta illud Esa. Et spiritu labiorum suorũ occidet impium, & nos in terram nostram reducturus, si mul cum ipso in Ierusalem perpetuò regnaturos. Quod cum adhuc minimè fieri contigerit, & Messiam nondum uenisse, & Iesum uestrum Messiam non fuisse, clarum & certum est. GAL. Quoniam nec tertium templum ædificandum est, ut in præcedentibus latius patuit, nec Iudæi sunt unquam terram suam possessuri, neq; decem tribus sunt ulterius reuersuræ: ut in sequentibus latissimè patebit. Idcircò dicimus prædicta Ezechielis uerba, & alia quæcunq; de Gog & Magog ubiuis legantur, non iuxta literam, sed spiritualiter intelligenda esse. Quod autem decem tribus nunquam sint reuersurę, per illud nunc ostenditur, quod in libro Sanhedrin, in cap. Helec, hoc modo legitur, Decẽ tribus non sunt futurę ad reuertendũ, id est, nunquam sunt reuersuræ ad terrã Israel. Tradiderunt Rabbanan, id est, Magistri, quòd decem tribus nõ habebunt partem in seculo futuro. Sicut dictũ est Deut. 29. ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול id est, Et euellet eos Dominus desuper terra eorum cum furore, & ira & indignatione magna. Hæc traditio. Quoniam igitur tertium templum non est ędificandum, nec Iudæi unquã amplius in terram suam sunt reuersuri, nec ulterius ipsam possessuri, suntq; à Deo in perpetuum reprobati, atq; decem tribus non sunt ultrà ad terram patrum suorũ reuersuræ: ut per præmissam traditionẽ ostensum est: propterea quicquid in Ezechiele, uel alibi de Gog & Magog legitur, non literaliter, sed spiritualiter intelligi oportet. Quod quidem ex eo ostendi potest, quod in prædicto cap. Helec, ita legitur: dixit Rabbi Abba, Domus quæ est coram Deo sancto & benedicto, decem & octo milium leucarum est. Sicut dictum est Ezech. ult. סביב שמנה עשר אלף, id est, Circuitus decem & octo milia. Vbi glossa Rabbi Selomonis ait, De Ierusalem superna locutæ sunt scripturæ in fine Ezechielis. Item in Midras coheleth, id est, in expositione libri Ecclesiastis super illud 10. cap. dictum, Quis ut sapiens. Sic dicitur, Hic est primus Adam, de quo dictum est Ezech. 28. בן אדם שא קינה על מלך צר ואמרת לו כה אמר ארני יהוה אתה חותם תבנית מלא חכמה hoc est, Fili Adam leua planctum super regem Tyri, & dices ei, Sic dicit Dominus Deus, Tu sigillum, uel anulus similationis, plenus sapientia. In libro quoq; Baua bathra, in ca. המוכר את הספינה Hammocher eth haSSephina, id est, Vendens nauẽ, ita legitur, Dixit R. Hanina: Decẽ operimenta fecit Deus sanctus & benedictus Adæ primo in horto uoluptatis. Sicut dictũ est (apud Ezechielẽ scilicet eodẽ in loco immediatè) בערן גן אלהים היית כל אבן מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר

Universidad de Deusto
Biblioteca

i. סניר נתך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו ׃ i. In delicijs horti Dei fuisti. Omnis lapis preciosus operimentū tuum: Sardius, topacius, chrysolithus, onyx, iaspis, sapphirus, beryllus, carbunculus, smaragdus & aurum, opus tympani tui. Et foramina tua in te in die creationis tuæ preparata sunt. His ita prę missis, dicamus Iudæis. Cum ea quæ tam expresse de rege Tyri in Ezechiele dicta sunt, non de ipso, sed de Adam intellecta fuerint, ut ex prædictis patet. Et cùm illa quæ in fine eiusdem Ezechielis de Ierusalem & templo scripta sunt, non de terrestri, sed de cœlesti Ierusalem accipienda sint. Cum ista duo inquam, de quibus nūc meminimus, non ut litera exterius sonat, sed longè secus à sapientibus Iudæorum intellecta fuerint, proculdubio id quoq; quod inter hæc duo de Gog & Magog dicitur aliter quàm litera extrinsecus ostendit, intelligantur, necesse est. Præsertim cum (ut ait Rabbi Moses Aegyptius circa initium libri More) clauis intelligentiæ uniuersorum quæ prophetæ dixerunt, est intelligere parabolas, metaphoras, similitudines atque ænigmata. Hoc etiam euidentius habetur ex eo quod in libro Sanhedrin, in cap. Helec, legitur super illud Isaiæ 9. cap. dictum, לסרבה המשרה ולשלום אין קץ hoc est, Vt multiplicetur imperium, & paci nō sit finis. Sic enim ibi dicitur: Dixit Rabbi Tanhuma, Quam ob rem omnis mem quæ est in medio dictionis, est aperta, & ista est clausa? Quia quæsiuit Deus sanctus & benedictus facere Hezechiam Messiam, & Sennacherib Gog Magog. Dixit tunc מרת חריין id est, mensura iudicij coram Deo, Domine mundi quid erit hoc? Dauid qui dixit in conspectu tuo tot cantica, totq; laudes, non fecisti Messiam Hezechiam autem cui fecisti omnia signa hæc, & non dixit canticum coram te, facies Messiam? Exiuit autem filia uocis, id est reuelatio cœlestis, & ait, רזי לי רזי לי id est, secretum meum mihi, secretum meum mihi. Hæc traditio. In qua etsi hoc, Deū scilicet uoluisse Hezechiam Messiam facere, Sennacherib autem Gog Magog, fabulosum sit, nisi spiritualiter intelligatur: habemus tamen intentum de Gog & Magog, q mystice intelligi debeant. Ex his igitur quæ dicta sunt aperte liquet, quòd Gog nō sit rex aliquis futurus, nec Magog gens aliqua specialis, ut recentiores Iudęorum somniant atq; delirant. Sed quicunq; impij qui populum Dei persequuntur ac tribulant, ipsi sunt Gog atq; Magog. Non enim ut Iudæi, & quidam etiam ex nostris Iudaizantes putant, Gog & Magog Scythicę gentes sunt innumerabiles, atq; immanes, quas trans Caucasum montem, & Męotidem paludem, ac prope Caspiū mare ad Indiam usq; protendi aiunt, quasq; post mille annorum regnum, à diabolo commouendas asserunt: ut ueniant in terram Israel, & pugnent cōtra sanctos gentibus multis alijs sibi adiunctis. Et primum quidem משך Mesech, quos Iosephus Cappadoces dicit. Deinde תובל Tubal, quos idem Iberos, uel Hispanos, Hebræi Italos suspicantur, habentes secum Persas, Aethiopes, Aphros & reliquos. Quod ex eo potissimum probare conantur, quod diuus Ioannes Apocal. 20. cap. ait, Et cum finiti fuerint mille anni, soluetur satanas, ut seducat gentes in quatuor angulis terræ, Gog & Magog. In hunc autem errorem incidunt, quia non animaduerunt, totum Ioannis librum qui reuelationis titulo prænotatur, mysticum esse. Cum Iudæis igitur errant, qui Gog & Magog iuxta literam intelligi uolunt. Sicut enim propheta præuidit atq; prædixit sanctorum iustorumq; remunerationem in uisione templi & terræ distributione, ita hic præuidit atq; prædixit sub figura Gog & Magog ecclesiæ Dei atq; iustorum persecutionem, quæ facta est atq; quotidie fit tam per hæreticos, quàm per alios sanctæ fidei & ueritatis catholicæ persecutores, qui sunt cacodæmonū tectum & habitaculum. Gog enim à גג Gag Hebraico nomine dicitur, quod idem est quod tectum: ut est illud Prouerb. 25. cap. dictum, טוב שבת על פנת גג מאשת מרוגים ובית חבר id est, Melius est sedere in angulo gag, id est tecti, quàm cum muliere litigiosa, & in domo communi. Et inde uenit מגוג Magog, quod idem est, quod de tecto. Quare Magog rectè diabolus dicitur, qui de domo procedit. Gog autem maximè in nouissimis temporibus antichristus erit, qui tectum & domus erit diaboli, ex quo Magog, id est diabolus

Per Gog & Magog qui intelliguntur.

Gog & Magog quomodo interpretātur.

bolus per apertam persecutionē exibit. Et idcirco apud Ezechielē ad ipsum Gog dictum est, באחרית חיבים תהיה hoc est, In nouissimo dierum eris.

Ad duodecimum Iudæorum obiectum, quòd Iesus Nazarenus non fuerit uerus Meßias, quia non reliquit post se semen, nec habuit filios. Cap. XIII.

CAPNIO.

His non obstantibus, Iudaica perfidia ostendere uolens, Dominum nostrum Iesum Christum uerū non fuisse Messiam, illud postremò nobis opponit, quod apud Isaiam quinquagesimo tertio capite, de Messia ita dicitur, יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח hoc est, Videbit semen longæuū, & uoluntas Dei in manu eius prosperabitur. Et illud quoq; quod Psal. octuagesimooctauo, sic de eodem scribitur, ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים id est, Et ponam in æternū semen eius, & thronū eius tanquam dies cœli. Cum igitur (inquiunt) Iesus uester filios non habuerit, nec semen filiorum post se reliquerit, Messias minimè esse potuit. GAL. Facile in hoc eorum refelli poterit insania, si uel unum eorum quæ dicam, fuerit memoriæ commendatum. Legitur enim sic in Beresith rabba minori super illud Genesis uigesimo quinto cap. dictū ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה hoc est, Et addidit Abraham, & accepit uxorē, & nomen eius Ketura. Scriptum est Ecclesiastis 11. cap. בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך id est, Mane semina semen tuum, & ad uesperum non cesset manus tua. Non enim tu scis quod erit magis idoneum, uel rectum. Vtrum hoc, an illud uel si ambo simul bona. Rabbi Akiba ait, Si fuerint tibi discipuli in adolescentia tua, instrue quoq; discipulos in senectute tua. Nescis enim quos eorum ascribet tibi Deus, uel utrum omnes erunt simul boni. Hæc ibi. Cum hic discipuli ab aliquo edocti, semen eius uocentur. Semen ergo Christi fuerunt apostoli, cęteriq; eius discipuli. In Beresith quoq; rabba maiori, super illud Gen. 28. Tibi dabo eam & semini tuo. Sic dicitur, Semen tuū erunt similes tibi. Sicut dictum est Deut. 33. cap. Et habitabit Israel confidenter, solummodo oculus Iacob. Et super hoc Amos propheta postulabat miserationes dicens, 7. cap. Domine Deus parce quæso, uel parce nūc. Quis surget Iacob, id est ut Iacob. Licet paruus sit ipse, uel nunquid paruus ipse? Misertus est super hoc. Et reliqua. Hæc traditio. Vbi notandum est, quòd similes Iacob semen eius dicuntur. Legitur etiā hoc modo in מסבת בכורים Massecheth bechorim, id est in libro primitiarum. Tradiderūt in nomine R. Iudæ, quòd גר gher, id est aduena conuersus, qui de gentilitate uenit ad fidem ipsemet apportat primitias, & didicit siue legit illud Deut. 26. Pronuncio hodie Domino tuo, quòd intraui in terram, quam iurauit Deus patribus uestris. Quæ est huius rei probatio? Quod dictum est Gen. 17. cap. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך hoc est, Non uocabitur ultrà nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum Abrahā, quia patrem multitudinis gentium dedi te. In principio enim fuit pater Aram, & ideò uocatus est Abram. Demum uerò pater totius seculi, & idcirco dictus est Abrahā. Hæc traditio. In libro etiam Sanhedrin in cap. ריבי מכות Dine mamonoth, id est, Iudicia diuitiarum, sic dicitur, Scriptum est Gen. 49. cap. Non recedet sceptrū de Iuda. Hi sunt qui capita fuerunt captiuitatum Babyloniæ, qui Israel sceptro regebant. Et scriba de medio pedum eius. Hi sunt filij filiorum Hillelis, legem Israelē docentes. Hæc ibi. Magistri igitur ab Hillele edocti, filij eius sunt appellati. Vnusquisq; enim apud Hebræos, eius filius dictus est, à quo edoctus uel nutritus est. Vnde eodem in libro in capite בהן גדול cohen gadol, id est sacerdos magnus, sic legitur, Scriptum est secundi Regum uigesimo primo, Et quinq; filios Nicol filię Saul. Dixit Rabbi Iehosuas, Merob peperit, & Nicol nutriuit, quæ nunquam habuit filios. Nam ut scribitur secundi Regum sexto capite, Nicol filiæ Saul non est natus filius usq; ad diem mortis suæ. Quia igitur nutriuit eos, filij eius sunt uocati. Vt doceret te scriptura, quòd quicūq; nutrit in medio domus suæ orphanum, siue pupillum,

Abram curuocatus est Abraham.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lum, pater eius reputatur, ac si eum genuisset. Dixit Rabbi Iohanan, Quicunq; do cet filium proximi sui, haud secus ipsum scriptura reputat, quàm si eum genuerit. Sicut dictum est, Numeri 3. cap. אלה תולדת אהרן ומשה id est, Hæ sunt genera tiones Aharon & Mosis. Deinde sequitur ואלה שמות בני אהרן hoc est, Et hæc sunt nomina filiorũ Aharon. Sed Aharon quidem genuit, Moses autem docuit. Et ideo ita filij eius dicũtur, sicut & Aharon. Hęc omnia Talmud. Ex his igitur om nibus clarum est, quòd etsi Dominus noster Iesus filios carnales non habuerit, ha buit tamen infinitos spirituales. Non enim soli apostoli cæteriq; eius discipuli ab ipso immediatè edocti, filij eius sunt nuncupati, uerũ etiam & reliqui omnes Chri stiani, qui eius doctrinã sequuntur, atq; obseruant. Quare semen longæuum, quod post se reliquit, non corporale, sed spirituale est. Quod absq; mysterio factum non est. Quemadmodum enim ipse de semine non corporali, sed spirituali descendit, ita & semen non corporale, sed spirituale habere debet. Quod autem Messias de spiritali semine proditurus esset, patet ex promissione Abrahæ de ipso Messia fa cta, cum Deus ei Gen. 22. dixit, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ id est, Et benedicen tur in semine tuo omnes gentes terræ. Et in antecedenti cap. dicitur, quòd ei Do minus dixerit, כי ביצחק יקרא לך זרע hoc est, In Ishac uocabitur tibi semẽ. Et ta men constat, Ishac secũdum spiritum conceptum esse, & non secundum carnem, sicut Ismael. Vt ait apostolus ad Galatas scribens. A fortiori igitur & lõgè magis Messias, qui non ex uirili semine, sed ex mystico spiramine (ut in sequentibus la tissimè probabitur) concipiendus erat, secundum spiritũ conceptus dicitur. Quia ergo Iesus Nazarenus uerus Messias totaliter secundum spiritum de uirgine sine uiro natus est, filios nõ carnales, sed spirituales habere debuit. Quod ex glossa quo que Hebraica apertè ostẽditur, quę super illud, In Ishac uocabitur tibi semẽ dicit,
Secula duo, duo secula ibi notari, unum legis, alterum Messiæ, & in seculo legis fuisse semen & filios carnales. In seculo uerò Messiæ semen & filios futuros fuisse spirituales, quemadmodum Ishac secundum spiritũ natus est. Et de huiusmodi filijs lo quebatur Dauid Psal. 45. qui secundum priscos Hebræorũ de Mes sia exponitur, sic dicẽs, תחת אבותיך יהיו בניך id est, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Hæc hacte nus de Quinto libro.

LIBER

LIBER SEXTVS.

De humani generis redemptione & salute, propter quam Messias uenturus erat, & quæ non nisi à Deo & homine fieri poterat.

Quòd nullus futurus erat saluator & redemptor nisi Deus, qui se ipsum humanæ redẽptio nis precium daturus erat. Caput I.

CAPNIO.

PTIME quidem ac satis abundè mi Galatine, in præce dẽtibus per authenticas ueterum Iudæorum scripturas probasti, non modò præfixum primi aduentus Messiæ tempus iam pręteriisse, uerùm etiam & Messiam ipsum iam uenisse, & eundem Messiam alium quàm Dominũ nostrum Iesum, neminem fuisse: ea propter ut magis Iu dæorum nostri seculi arguatur impietas, de humani ge neris redemptione & salute, propter quã Messias ipse uenturus erat, & quæ per Deum hominem duntaxat fie ri poterat, nunc dicendum est. Quare in primis ut ordi natè procedatur, ostendẽdum est, nullum futurum fuisse saluatorem & redempto rem, nisi Deum, qui seipsum humanæ redemptionis precium daturus esset. GAL. Ad hoc insinuandum, & prophetæ primò Deum solum esse saluatorẽ passim præ nunciarunt, & deinde antiqui Talmudistæ id ipsum planius tradiderunt. Isaiam i gitur primùm audi, ita 43. cap. in persona Dei loquentẽ, אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי עֹרֵי מושיע hoc est, Ego Deus & non est absq; me saluator. Audi deinde & Hoseã sic etiam uoce Dei decimotertio capite dicentẽ, ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי id est, Et ego Dominus Deus tuus ex terra Aegyptiorum, & deos uel Deum absq; me nescies, & saluator non est prẽter me. Deinde ut Talmudistarum sententiæ percipiantur, ea quæ in Midras tehilim hac de re scribuntur, notãda sunt: & primò super illud Psal. 13. ואני בחסדך בטחתי יגלו לבי בישועתך hoc est, Ego autem in misericordia tua confisus sum, exultabit cor meũ in saluatione tua. Ibi enim sic habetur, אמר הקדוש ברוך הוא לדור דור באי זו טורפוסיא אתה אומר דברים חללו אמרלו שאני בוטח על חסדיך שנאמר ואני בחסדך בטחתי באיתו חסר שנאמר בך חסר יהוה מלאת הארץ ׃ ואומר אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני דבר אחר ואני בחסדך בטחתי בתורת במור ראה אמר והורת חסר על לשונה יגל לבי בישועתך זה אחר מן המקראות הקשין שישועתו של הקדוש ברוך הוא הוא ישועתן של ישראל ישועתנו אין בהיב באן אלא ישועתך אמר דוד ישועתנו היא ישועתך ׃ id est, Dixit Deus san ctus & benedictus Dauidi: Dauid quomodo præsumis tu dicere uerba huiusce modi: Dixit ei, Quoniam ego confisus sum in misericordia tua. Sicut dictum est, Ego autem in misericordia tua confisus sum: in illa scilicet misericordia, de qua dictum est, Misericordia Dei plena est terra. De qua etiam dictũ est, Si dixi, motus est pes meus, misericordia tua Deus sustentabit me. Sermo alius: Et ego in misericordia tua confisus sum, in lege scilicet: sicut dictũ est, Et lex pietatis in lingua eius. Exulta bit cor meum in saluatione tua. Hæc est una de scripturis durissimis, quòd scilicet

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſaluatio Dei ſancti & benedicti,ſit ſaluatio Iſraelis.Saluatio noſtra,non eſt ſcriptū ſic, ſed ſaluatio tua. Dixit ergo Dauid, Saluatio noſtra,ipſa eſt ſaluatio tua.Hæc ibi.Ex quibus aperte colligitur, Deum ipſum Iſraelis ſaluatorem futurum fuiſſe: qui ipſo Iſraele ſaluato,ſe ipſum ſaluaſſe diceretur, propter naturæ noſtræ aſſumptionem. Quod lucidius liquet in eodem libro Midras tehilim, ſuper titulū Pſal. 88. שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת לענות hoc eſt,Canticum Pſalmi ſi Iſijs Korę,uictori ſuper languorem, uel dolorem,ad clamandum, uel mitigandum, uel manſuefaciendum, ubi ſic dicitur, רבן כתוב מיה שבתוב וכורי יחוח לדור את בל עניתי : אמרה כנסת ישראל לפני תקדוש ברוך הוא אין לי ישועה אלא בך אמור לה תקדוש ברוך הוא אני מושיעך שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים id eſt,Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal.132. Memento Deus Dauidis,& omnis afflictionis eius.Dixit eccleſia Iſrael coram Deo ſancto & benedicto,Non eſt mihi ſaluatio,niſi in te:& non eſt oculus meus excitans,niſi in te,dixit ei Deus ſanctus & benedictus.Ex quo ita eſt,ſic ego ſaluabo te,ſicut dictum eſt Iſaiæ quadrageſimoquinto cap.ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים id eſt,Iſrael ſaluatus erit in Deo,uel per Deum ſaluatione ſeculorum, uel ſempiterna. Item eodem in libro ſuper illud Pſal. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור hoc eſt, Quoniam in te eſt fons uitæ,in lumine tuo uidebimus lumen.Sic legitur, אמר ר׳ יוחנן עובדא הות בתר בר נשא חית מרליק את חגר בלילה וחית בבה ומרליק ובבה אמר עד מיתי אחית מהייגע ואולך מימתין אני עד שתזרח השמש , אני אלך לא ור תחמית בך ישראל נשתעבדו במצרים עמרי משה ואחרן וגאלום חזרו ונשת עברו בבבל חזרו וגאלו על ידי חגיה מישאל ועזריה חזרו ונשתעברו באדום אמרו ישראל חרו נחייגעו נגאלין ומשתעברין אין אנו מבקשין שיאיר לנו בשר ודם מעתה אלא חקדוש ברוך הוא בעצמו שנאמר אל יחוח ויאר לנו ועוד ביש עיה ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים, id eſt, Dixit Rabbi Iohanan : Euenit, ut homo quiſpiam niteretur accendere lucernam nocte, lucerna uerò frequenter extinguebatur. Dixit ergo, Quouſque fatigabor in opere hoc? expectabo ortum ſolis,& ambulabo in lumine ſolis.Ita & Iſrael oppreſsi fuerunt ſeruitute in Aegypto, ſurrexerunt Moſes & Aharon,& liberauerunt eos.Oppreſsi ſunt ſeruitute in Babylonia,& liberati ſunt per manus Ananiæ, Miſaelis & Azariæ. Iterum oppreſsi ſunt ſeruitute in Edom,& dixerunt, Quouſq; grauamur ſeruitute, & modò ſeruimus,modo liberamur? Nō quærimus ulterius,ut illuceſcat nobis caro & ſanguis, ſed Deus ſanctus & benedictus in ſubſtantia ſua.Iuxta illud Pſalmi centeſimi decimi octaui, אל יהוה ויאר לנו id eſt, Deus Dominus, & illuceſcet nobis. Et rurſus apud Iſaiā 45. cap. Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſempiterna. Hæc traditio. Ex cuius dictis,quamuis clariſsimè contra Iudæos noſtri temporis pateat propoſitum noſtrum,ad magis tamen eorum perfidiam contundendam,atque ad maiorem catholicæ ueritatis expreſsionē,præmiſsis quoq; addendum eſt,quod in Midras ויקרא Vaijcra,id eſt in expoſitione libri Leuitici legitur, ſuper illud, Quilibet de domo Iſrael.Ibi enim ſic dicitur,Scriptū eſt Pſal.quinquageſimo, זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים hoc eſt, Qui ſacrificat laudem. uel confeſsionem, honorabit me: & qui diſponit, uel intelligit, uel leuat uiam,oſtendam ei ſaluationem Dei.Et quam mercedem ego tribuam ei? Quando ego adducā ſaluatorem Iſraeli,ipſe merebitur uidere eam.Sicut dictum eſt,Et qui leuat uiam,oſtendam ei ſaluationē Dei. Dixit Rabbi אבחו Abhu.Omnis ſaluatio quæ uenit Iſraeli,eſt ſaluatio Dei,propter hoc quod dictum eſt Pſal. 91. עמו אנכי בצרה אחלצהו ; ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי id eſt,Cum ipſo ero ego in tribulatione,eripiam eum & honorabo eum.Longitudine dierum ſaturabo eum, & oſtendam ei ſaluationē meam.Dixit Iſrael,Domine ſeculi ex quo ita eſt, & tu dixiſti,Cum ipſo ero ego in tribulatione,liberabo eum. Vbi dicitur? Pſal.108. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני hoc eſt, Vt liberētur dilecti tui,ſalua dexteram tuā, & exaudi me. Nam ſi exaudieris nos,ſalus ipſa noſtra tua eſt.Sicut dictū eſt in Pſalmo,Et tua ſaluatio noſtra. Ne ſit ipſa dextera tua retrorſum. Sicut dictū eſt

eſt Tren.2.cap. חשיב אחור ימינו hoc eſt,Conuertit retrorſum dexteram ſuam. Dixit Rabbi Berachias ſacerdos filius Rabbi, Vide quid ſcriptum eſt Zachariæ nono cap. Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus, & ſaluatus ipſe. Iuſtus & ſaluator non eſt ſcriptū,ſed iuſtus & ſaluatus.Et ſic etiam Iſaias ait 62. cap. אמרו לבת ציון הנה ישעך בא id eſt,Dicite filiæ Syion,Ecce ſaluatus tuus ueniet.Saluator tuus non eſt ſcriptū,ſed ſaluatus tuus.Ex quo in lege ſcriptum eſt,dici poteſt.Dixit Rabbi Ammi, Moſes commendat eccleſiam Iſrael, dicens Deuteronomij trigeſimo tertio, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה hoc eſt,Beatus tu Iſrael. Quis(ut tu)populus ſaluatus erit in Deo,uel per Deum,uel cum Deo.Nō eſt ſcriptum Populus quem ſaluabit Deus,ſed populus ſaluatus in Deo.Simile autē eſt hoc homini cuidam habenti modicum tritici ſecundæ decimæ. Quid ipſe ait? Dat precium,& redimit ipſum.Sic Iſrael in quo erit redemptus? Ex quo in lege ſcriptū eſt, dici poteſt: In Deo ſancto & benedicto.Sicut dictum eſt Deuteronomij trigeſimo tertio capite,Populus ſaluatus erit in Deo,uel per Deum,uel cum Deo.Dixit enim Deus, In ſeculo iſto uos ſaluati fuiſtis per manus filiorū Adæ.Nam ex Aegypto ſaluati eſtis per manus Moſis & Aharon:in diebus uerò Sizræ per manus Barac & Deboræ: à Madianitis autem per manus Samgar filij Ariath. Sicut dictum eſt Iudicum tertio capite,Et ſaluabit etiam ipſe Iſrael. Ita quoq; & per manus aliorum Iudicū. Et quoniam fuerunt caro & ſanguis, fuiſtis ſemper iterum ſeruituti ſubiecti. Sed in futuro ego in ſubſtantia mea redimam, uel ſaluabo uos.Et rurſus in ſeruitutem non redigemini.Sicut dictum eſt Iſaię quadrageſimo quinto capite,Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſeculorū,uel ſempiterna. Hactenus traditio. In qua ſex admodum mira,ac fidei noſtræ plurimū conſentanea exprimūtur. Primum eſt, cum dicit,Qui ſacrificat confeſsionem, uidebit Dei ſaluationem. Secundum eſt, quòd Deus dixit ſe futurum fuiſſe cum homine in tribulatione. Tertiū eſt,quòd ſi Deus ſaluaret hominē,ſaluaret ſeipſum, alioqui impotēs dextera eius uideretur.Quartum eſt,quòd tunc Deus ipſe ſaluatus eſſet, & oſtendit per autoritates quas induxit,quòd hoc fieret in Meſsia.Et ideo Deum in Meſsia ſaluādum fuiſſe conſequēs eſt.Idcirco non abre multis ex antiquis Hebræorum ſapientibus maximè durum uiſum fuit,quòd in præmiſsis autoritatibus Deus non ſaluator Iſrael, ſed ſaluatus dicatur. Quintum eſt, quòd per ſimilitudinem inductam,Deus futurus erat humanæ redemptionis precium.Sextum deniq; eſt, quòd futurū erat, ut Deus in ſua ſubſtantia ſaluaret Iſrael.Quæ penè omnia confirmantur in cōmentarijs Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud quadrageſimum nonum caput eiuſdem libri,Iuda te confitebūtur fratres tui.cum ſic ibi dicitur. Hoc eſt quod ſcriptū eſt Pſalmo quadrageſimo nono. Qui ſacrificat cōfeſsionem,honorabit me: & qui eleuat uiam,oſtendam ei ſaluationem Dei.Saluationem ſuam non eſt ſcriptū, ſed ſaluationem Dei.Dixit Rabbi Abhu,Hæc eſt una de grauioribus ſcripturis,quòd ſaluatio Iſrael, eſt ſaluatio Dei ſancti & benedicti. Et quare ſic? Quia ſic pollicitus eſt ei in Pſalmo nonageſimo, dicens, Cum ipſo ero ego in tribulatione, liberabo eum, & honorificabo eum, & longitudine dierum ſaturabo eum, & oſtendam illi ſaluationem meam.Dixit eccleſia Iſrael, Domine ſeculi ſalua dexterā tuam. Ipſa nanq; ſaluatio noſtra, ſaluatio tua eſt. Hinc ſcriptum eſt Pſal. 117. Salua dexteram tuā,& exaudi me. Et ſic idem ait Pſal. 80. עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו אלהים חשיבנו ויאר פניך ונושעה id eſt,Suſcita potentiā tuā,& tua erit ſaluatio noſtra.Deus tu cōuerte nos, & illumina, uel fac lucere faciem tuam ſuper nos, & ſaluabimur. Dixit R. Berachias ſacerdos filius Rabbi, Vide quid ſcriptum eſt Zach.9.Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe. Iuſtus & ſaluator non eſt ſcriptū,ſed iuſtus & ſaluatus.Et ſic ipſe ait Iſaię 62. Dicite filię Syion,Ecce ſaluatus tuus. Ecce ſaluator tuus nō eſt ſcriptum,ſed ecce ſaluatus tuus.Ex quo in lege ſcriptū eſt,dicibile eſt.Iſrael enim ſaluabitur & redimetur. Et erit, ac ſi Deus ipſe ſanctus & benedictus redimatur & ſaluetur.Et hæc eſt una de durioribus & grauioribus ſcripturis, quòd ſalus Iſrael eſt ſalus Dei ſancti & benedicti. Dixit Rabbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

אוריה Eniya, Moses dixit Deut.33.cap. Beatus tu Israel: Quis ut tu populus saluatus? Non est sic scriptum, sed populus saluatus in Domino. Simile erit hoc homini cuidam habenti parum decimæ secūdæ. Quid ipse facit? Dat precium, & redimit. Sic Israel in quo redimetur? cum in lege scriptū sit, dicibile est, Populus saluatus ביהוה badonai, id est in Deo: ita scilicet quòd Deus erit precium redemptionis eius. Scriptum quoq; est in Midras tehilim, super illud Psal.90. Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Quod Rabbi Ishac hoc exponens dixit, id est, Si quæsierint me in hora, qua tribulatio ad eos accesserit, statim ego exaudiā eos. Sicut scriptum est, ubi suprà, Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Et infrà, Et ostendam ei saluationem meam: propterea quia nō erit post illam saluationem tribulatio. Sicut dictū est Isaię 45.capite, Israel saluabitur in Deo saluatione sempiterna. Dicit autem: Et ostendam ei saluationē meam: quia saluatio Mosis & Deboræ, & Dauid & Ezræ talis fuit, quòd uenit tribulatio post saluationem. Et hæc est una de durioribus scripturis, quòd saluatio Israel est saluatio Dei sancti & benedicti. Hic non incongrue additur quod in libro Siphre legitur, super illud Psalmi quadragesimi noni, אח לא פרה יפרח איש לא יהן לאלהים כפרו id est, Frater non redimit, redimet uir? nec; dabit Deo preciū eius. אני אמרית ואחיה בח אמר יהוה בולר ישראל וגואלו אדני צבאות שמו אני ראשון ואני אחרון אני אמרית ואחיה זה אחר שנתן לחם למן לתחיית חמתים אני אמרית ואחיה המות נפשי במות ישרים יחי ראובן ואל ימות יחיינו מיומים רבר אחר אני אמרית ואחיה שומע אני מיתת באחר וחיים באחר תלמור לומר מחצתי ואני ארפא בך מיתה וחיים באחר ואין בירי מציל אין אבות מצילין את חבנים לא אברחם מציל את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו אין לי אלא אבות שאין מצילין את הבנים אחים את אחין מניין תלמור לו מר אח לא פרה יפרח איש ולא יקחק מציל את ישמעאל ולא יעקב מציל את עשו ואפילו נותן לו כל ממון שבעולם אין נותנין לו כופרו שנאמר אח לא פרה יפרה איש ולא יתן לאלהים כופרו ויקר פריון נפשם וגומר יקרה חיא נפש זו id est, Ego occidam, & ego uiuere faciam. & reliqua. Hæc enim Deus rex Israel, & redemptor eius, Deus exercituū nomē eius. Ego primus, & ego nouissimus. Ego occidam, & ego uiuere faciam. Hoc quidem postquam data est eis manna pro uiuificatione mortuorū. Ego occidam, & ego uiuere faciam. Morietur anima mea morte iustorum. Viuet Ruben, & non morietur. Viuificabit nos in die dierum. Alius sermo: Ego occidam, & ego uiuere faciam. Possum ne ego ex hoc intellige re, mortem esse in uno, & uitam in alio? Nequaquam. Quoniā dictum est, Ego uulnus inferam, & ego medebor. Ita mors & uita in uno. Et non est qui de manu mea possit eruere. Patres non saluabunt filios, Abraham nō saluabit Ismael, nec; Ishac Esau. Ex hoc habetur, quòd patres non saluabunt filios. Quod autem fratres non saluabunt fratres, unde probatur? Ex eo quòd dictum est, frater non redimit, redimet uir? Non enim Ishac saluabit Ismaelem, nec; Iacob saluabit Esau. Et si darent pro redemptione eorum omnes mundi diuitias, non sufficiunt saluare illos, nec sunt dignum animarum eorum precium. Et hoc est quod scriptum est, Frater non redimit, redimet uir? Et non dabit Deo precium eius. Ex prædictis igitur euidentissimè patet, quòd solus Deus saluator & redemptor Israel futurus erat, & quòd ipse sese humanæ redemptionis precium daturus esset.

Quòd iste saluator & redemptor debebat esse Meßias. Cap. II.

CAPNIO.

NVnc probandum est, saluatorem hunc & redemptorem futurū, non fuisse nisi Meßiam. GAL. Multis in locis id manifestū est. Primum igitur ea afferam quæ in Beresith rabba Mosis Hadarsan super illud Gen.23.cap. Et introduxit eam Ishac in tabernaculum Sarrę matris suæ, ad propositum nostrum scribuntur. Sic enim ibi dicitur, Hic est rex Meßias, qui fuit in generatione impiorum. Sicut dictū est Isaiæ 53.cap. רבהבריהו גרפא לנו hoc est, Et in uulnere eius medicatum est nobis. Et pro-

Et propter hoc Deus seruat eūm, ut saluet Israel, & exultet cum eis in resurrectione mortuorum. Iuxta illud Deut.33.cap. dictū, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך id est, Beatus tu Israel. Quis ut tu populus saluatus in Deo, uel per Deum clypeum saluationis tuæ? Vnde & sic dicitur Isaiæ quadragesimo quinto, ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד hoc est, Israel saluatus erit in Deo uel per Deum saluatione seculorum uel sempiterna. Non erubescetis, nec; confundemini usq; in secula perpetuitatis. Rabbi autem Ionathas filius Vzielis sic ista Chaldaice trāstulit atq; exposuit, ישראל אתם פריק במימריה דיהוה פרקן עלמיא id est, Israel saluabitur in uerbo Dei, uel per uerbum Dei saluatione seculorum. Cum aūt in tertio libro probatum sit, Meßiā esse uerbum Dei, saluationem hanc seculorum siue sempiternam per Meßiam faciendam fuisse, consequens est. Quod etiam per Rabbi Selomonem confirmatur, qui super Danielem exponēs uerbum illud וצדק קדש hoc est, Et iustificatur sanctuarium, sic ait, Parcetur peccatum Israeli, & redimetur saluatione æterna per regem Meßiam. Sicut dictū est Isaiæ 45. cap. Israel saluatus erit in Deo, uel per Deū saluatione seculorum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniā igitur in traditionibus quas in superiori capite ex libris plurimis apud eos authenticis adduximus, probatur per eadem sępedicta Isaiæ uerba, uidelicet Israel saluabitur in Deo, uel per Deum saluatione sempiterna, saluatorem hunc non esse nisi Deum. Et nunc in proxima hac traditione, per ipsa eadem uerba, saluatio hæc sempiterna attribuitur Meßię. Quod similiter glossator Rabbi Selomo facit, & per translationem Chaldaicam hæc eadem saluatio uerbo Dei tribuitur. Ea propter necessariò sequitur, hunc saluatorem Deum qui humanum genus saluatione sempiterna saluaturus erat, non esse nisi Meßiam, uerbum Dei ac Dei filium. Nam si solus Deus futurus erat saluator saluatione seculorum, uel æterna, ut in præcedenti capite per prophetarum testimonia, ac per ueterum traditiones probatum est, nunc autem cum eisdem testimonijs in eorundem traditionibus saluator saluatione seculorū siue æterna Meßias dicatur, ut iam iam offensum est: Meßiam proculdubio nō solum hominē, sed etiam Deum esse apud omnes, qui rationum consequentias nō ignorant, & quos diabolus culpis eorum exigentibus, non excæcauit, necessariò consequens est. Si autem aliquid maius adhuc quàm quod hic conclusum est contra Iudæorum nostri temporis perfidiam uidere cupis, audi quod apud Hoseam primo capite, ita scribitur, לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם id est, Non addam ultra, ut miserear domui Israel. Quoniam obliuione obliuiscar eorum, uel auferendo auferam eos: sed domui Iuda, id est confessionis miserebor, & saluabo eos in Domino Deo eorum, uel per Dominum Deum eorum. Quod Rabbi Ionathas ita Chaldaice traducens, expositit, לא אוסיף עוד לרחמיא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק להון ועל רבית יהודה ארחם ואפיר קיונון במימרא דיהוה אלההון hoc est, Non addam ultrà misereri super domum Israel. Tamen si eos pœnituerit, ignoscens ignoscam eis. Sed domui Iuda misebor, & saluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Cum igitur Targum, id est Chaldaica translatio uerbum Dei posuerit, ubi propheta loco Dei, nomen Dei tetragrammaton quod est יהוה posuit, quod idem est quod Dominus Deus: apertè insinuatur uerbum Dei esse Deum, & consequenter Meßiam esse uerbum Dei, ac Dominum Deum, in quo & per quem sempiterna ista saluatio fieri debebat, manifestè ostenditur. Vnde & non ab רישוע, id est, Iesus uocatus est, ut alibi probauimus, quod saluator siue saluatio interpretatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd redemptor ad hoc quòd esset perfectus redemptor, Deus & homo esse debe-
bat. Caput. III.

CAPNIO.

EX his quæ dixisti palàm patuit, humani generis redemptorem Deum & hominem futurum fuisse. GAL. Ita prorsus, alioqui pro peccato humani generis sufficienter satisfacere non potuisset. CAP. Vellem igitur ad iuniorum Iudæorum qui hoc omnino negant, perfidiam magis cõfundendam, id ueterum Talmudistarum testimoniis apertius probares. GAL. Faciam equidem. Sed primum referam, quæ hac de re leguntur in commentariis Rabbi Abraham Pici, quę inscribuntur de significatione apicum, qui literis libri legis superscribuntur, quos Hebræi תגין taghin uocant. Ibi enim hæc inter cætera habent, רמז שלמה עליו חש לום ראיתי את כל החיים חמוחלבים תחת חשמש עם חילך השני אשר יעמוד תחתיו ואמנם דרך חארם בו יום שנולד חוא ילד וחולך וגרלעך כי גדל מאד ועל זה אמר ראיתי את כל חחיים המוחלבים תחת חשמש עם חילך חשני רוצה לומר עם חשני שהכנת בעין חשכל חילך חשני אחר החחיו משכל חראשון ודי בזה למשביל ואין לגלותו אלא למבין מרעתי וזה מח שאמר פעמים שלש עם גבר וסמיך ליח לחשיב נפשו מני שחה לתת לח גות אחר לאוך באור חחיים בחחיים בעולם חבא ועל בן אזמר בי טוב חסרך מוחיים hoc est, Tradidit Selomo (sit pax super eum) dicens, Vidi cunctos uiuentes, qui proficiscuntur sub sole, cum adolescente secundo, qui manebit loco eius. Eccle. 4. Certum est, homini proprium esse, nasci puerum & adolescentem, & in dies proficere, acciperęq; incrementum, donec ueniat ad perfectionem. Et hoc est quod dicit, Omnes uiuentes proficiscẽtes, id est proficientes sub sole, cum adolescẽte secundo. Estq; huius uerbi sensus iuxta doctrinam meam, secundum quam iubeo te intellectu percipere hoc, quòd adolescens secũdus est intelligentia prima, id est Deus. Nec licet hæc patefacere & reuelare, nisi ei duntaxat, qui per seipsum hæc intelligat. Et hoc est quod habet Iob capite 33. Duabus uicibus scilicet à Deo remissio facta est: tertiam uerò fecit homo. Et mox subiungit, Vt redimeret animas de inferno, daretq; eis corpus aliud lucidum, ut luceret in uita. Et uita intelligitur uita æterna. Hæc ibi. Ex quibus liquidò patet, redemptorem Deum & hominem futurũ fuisse. Deinde ad id clarius probãdum, quod in איכח רבתי Echa rabbethi, id est in expositione planctus Ieremiæ dicitur, adducam. Ibi enim super illud Trenorum primo capite dictum, וילבו בלא מח לבני רודח hoc est, Et abierunt absq; fortitudine coram persequente: sic legitur Rabbi אחא Aha, dixisse, Quemdadmodum non fuit captiuatus Israel, nisi per רודח בלא Rodeph male, id est persecutorem plenum: ita non redimetur nisi per גואל בלא Goel male, id est per redemptorem plenum, seu perfectum: sicut scriptum est apud Isaiam quinquagesimonono cap. ובא לציון גואל בלא id est, Et uenit in Syion redemptor plenus, uel perfectus, גואל בלא Goel male, id est redemptor plenus siue perfectus est ibi scriptum. Hęc traditio. Ex qua patet ratione diuinitatis plena & perfecta ad redimendum & saluandum Messiæ potentia, quã Midras Sir hasirim, id est expositio Cantici canticorum planius ostendit. Super illud enim quod nostra editio primo capite, sic habet: Botrus Cypri dilectus meus mihi in uineis Engadi. Hebraica uerò ueritas ita, אשכול חכפר דודי לי בכרמי עין גדי hoc est, Vir omnia parcẽs, uel omnia satisfaciens dilectus meus mihi in uineis hengedi, id est fontis, uel oculi edi. Dixit Rabbi Berachias, quòd dixerit ecclesia Israel coram Deo sancto & benedicto: Domine mũdi in hora qua tu tribulas me, dilectus meus es tu. Tu enim fies dilectus meus mihi, & prouidẽs. O quem ipsum hominem, qui in me erit, & dicere poterit mensuræ iudicij, sufficit. Et tu eris assumens, uel impignorans, uel tradens eum pro me. Et hoc est quod dicitur איש כל חכפר Is col haccopher, id est uir omnia parcens, uel satisfaciens. Et quid est uir omnia? Vir in quo omnia sunt. Et quid est parcens, uel satisfaciens, nili quia parcet, uel satisfaciet super peccatis, uel pro peccatis Israel? Sequitur, In uineis hengedi, id

est fontis uel oculi edi. Hi sunt patres seculi, qui trahebantur post te uelut edi, & acceperunt benedictionem, quæ est fons & oculus seculi, uel fons æternus. Rabbi autem Leui in nomine Rabbi Hanina dixit, Murmur uerborũ fuit ibi. Et quis murmurauit? Abraham murmurauit dicens, Domine mundi tu percussisti fœdus cum Noa: steti ego & thesaurizaui opera bona coram te, pluspuam ille, & excluderet eius fœdus meum? Ait ei Deus sanctus & benedictus, Genelis decimoquinto capite, אל תירא אברם אנכי מגן לך שברך חרבח מאר id est, Ne timeas Abraham. Ego clypeus tuus, & merces tua magna nimis. De Noa enim non statui clypeos, uel protectores, neque Principes, neque iustos. De te autem ego statuam iustos, & Principes protectores. Et non solum hoc, sed etiam filij tui uenient ad manum meam cum transgressionibus & operibus malis: & ego erò prouidens. O quem istum hominem magnum, qui erit in eis, & ualebit dicere mensuræ uel regulæ iudicij, satis est. Et ego suscipiam eum, & impignorabo, uel tradam eum pro eis. Sicut dictum est Cantici canticorum primo capite, Vir omnia parcens, uel satisfaciens, dilectus meus mihi. Et quare uir omnia parcens? Quia parcet peccata Israeli. Alia expolitio: Vir omnia parcens uel satisfaciens. Dixit בן סירא Ben Sira, quòd iste uir est Deus sanctus & benedictus, in quo sunt omnia. Hactenus traditio. Quod autem dilectus iste antedictus sit Messias, habetur in prędicta Midras Sir hasirim: ubi super illud Cantici canticorum secundo capite dictum, Vox dilecti mei. Ecce iste uenit saliens super montes. Ait Rabbi Elazar filius Iacob, Vox dilecti mei. Ecce iste uenit. Hic est rex Messias, & non sunt montes nisi idolatria. Et hoc est quod dictum est Hoseæ quarto capite, Super capita montium mactabunt. Hæc traditio. De hoc etiam dilecto, id est ecclesiæ sponso, habetur in eadem Midras, super illud Cantici canticorum quinto capite dictum, חכי ממתקים ובלו מחמדים hoc est, Palatum eius dulcedines, & totum ipsius desiderabiles res. Sic enim ibi dicitur, Hic est dilectus meus, & hic est amicus, uel propinquus meus filię Ierusalem. Scriptum est enim Amos quinto capite, כח אמר יחוח לבית ישראל דרשוני ויחיו id est, Sic ait Deus domui Israel: Quærite me, & uiuetis. Est ne tibi palatum magis dulce, quàm istud, de quo dictum est Ezechielis trigesimotertio חי אני נאם ארני יחוח אם אחפוץ במות חושע בי אם בשוב רשע מדרכו וחיח id est, Viuo ego ait Dominus Deus. Si uolo mortẽ impij, id est nolo mortem impij, sed ut conuertatur impius à uia sua, & uiuat. Et subditur: Est ne tibi palatum magis dulce, quàm hoc, de quo dictum est Ezechielis decimòoctauo capite, לא אחפוץ במות חמח נאם יחוח id est, Non enim uolo mortem mortui, ait Deus, Et iterum ibidem paulò superius, ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש מש פט ויצרקה חוא את נפשו יחיח hoc est, In conuersione impij ab impietate sua, uel si conuersus fuerit impius ab impietate sua, quam fecit, & fecerit iudicium & iustitiam, ipse animam suam uiuificabit. Habes ne palatum dulcius isto? Hæc traditio. In qua attribuuntur actiones diuinæ huic dilecto, qui in antecedenti traditione Messias esse dicitur. Messias igitur ut posset esse redemptor perfectus, uel uir qui omnia peccata parceret, uel pro omnibus satisfaceret, ut dicit alia præcedens traditio, necessariò Deus & homo futurus erat. Quod etiam propter meritum huius redemptoris uenturi, Deus populum Hebraicum per singulas quasq; generationes semper & ab hostibus protexerit, & à tẽporalibus seruitutibus redemerit, in ipsius potissimæ protectionis ac redemptionis figuram, quæ per hunc perfectum redemptorem uẽturum fieri debebat. Hoc in eadem Midras Sir hasirim optimè patet, ubi super illud Cantici canticorum quarto capite dictum, אלת חמגן חלורי עליו hoc est, Mille clypei suspensi super eum, sic dicitur, Omnia illa milia, & decem milia eorum qui steterunt coram monte Sinai, & protexi eos. Non protexi eos nisi propter meritum illius uenturi mille generationibus. Et non solum uos estis suspensi in eo, uerum etiam omnes potentiæ siue potestates, uel omnia scuta fortium. Item alius sermo, id est alia expositio: Mille clypei suspensi super eum. Dixit Rabbi Berachias, Ait Deus sanctus & benedictus, Mille generationes

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſuccedere feci, ut adducam illum clypeum, qui factus eſt deſiderium filiorum ueſtrorum. Dixit Rabbi Barachi nomine Rabbi Ishac, quòd dixerit Abrahã coram Deo: Domine mũdi, tu mihi factus es clypeus. Non'ne filijs meis etiã fies clypeus? Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Tibi ſui clypeus unus. Sicut dictũ eſt Geneſis decimoquinto, אנכי מגן לך id eſt, Ego clypeus tuus. Filijs uerò tuis ego fiam multi clypei. Et hoc eſt, quod ſcriptum eſt Cantici canticorum quarto cap. Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum. Et immediatè ſequitur, כל שלטי הגבורים hoc eſt, Omnes potentię fortium. Id eſt Sacerdotium, & leuiticum, & regnum. Hęc traditio. Ex qua nõ ſolum habetur propoſitũ, ſed etiam quòd Meſsias ſit clypeus ſupradictus. Ipſe enim ſemper fuit omnium iuſtorum deſiderium.

Quòd ſaluatio atque redemptio per Meſsiam facienda, ſpiritualis futura erat
Caput III I.

CAPNIO.

QVanquam ex his quæ dixiſti, palàm inſinuetur, ſaluationem æternam ſiue redemptionem potiſsimam, quæ per Meſsiam fieri debebat, non temporalẽ, neq; corporalem (ut Iudæi noſtri ſeculi fabulantur) ſed ſpiritualem futuram fuiſſe: ad conuincendam tamen magis magisq; eorum ceruicoſam perfidiam, id tibi clarius per eorum quoq; ſcripturas probandum eſt. GAL. Primum contra eos illud affero quod iam Pſal. 72. qui à uetuſtis Hebræorũ totus de Meſsia exponitur, hoc modo legitur, יחס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע מתוך ומחמס יגאל ונפשם ויקר רמם בעיניו hoc eſt, Parcet pauperi & inopi: uel, Miſerebitur ſuper pauperem & inopem, & animas pauperum ſaluabit. De fraude & iniquitate redimet animam eorum, & precioſus, uel honoratus ſanguis eorũ in oculis eius. Per Talmudiſtas quoq; id ipſum probatur. Et primò quidem ex eo quod aiunt, huiuſce redemptionis credulitatem neceſſariam eſſe ad ſalutem. Quod quidem non eſſet, ſi redemptio potiſsima temporalis foret. Præterea multorum antiquorum ſententia eſt, quòd bonorum operum merces in hoc ſeculo expectanda non ſit, ut habetur in Bereſsith rabba, id eſt in expoſitione libri Geneſis ſuper illud Deuteronomij dictum אשר אנכי מצוך היום לעשותם id eſt, Quæ ego mando tibi hodie ut facias. Sic enim ibi dicitur, היום לעשותם ולא להתן שכרם היום hoc eſt, Hodie ut facias, non autem ut adhibeatur merces hodie. Vbi omnes ferè Talmudiſtæ per hodie præſens intelligunt ſeculum. Vnde & alibi dicunt, שכר מיצות בחאי עלמא ליבא id eſt, Merces bonorum operum in hoc ſeculo non eſt. Cum igitur omnium conſenſu, Meſsiæ redemptio non ſit, niſi per pœnitentiam, & opera uirtutum expectanda, quorum merito ſalus redemptionis ſperatur, & nulla huius ſeculi ſalus pro merito bonorum operum ſperanda ſit: ſequitur ſanè, redemptionem ſeu ſalutem quam Meſsias operaturus erat, quæ & ab eis inter fidei articulos, quos radices fidei appellant, numeratur, non temporalem, ſeu huius ſeculi credendam eſſe. Nam cum Meſsiæ redemptio bonorum operum merces ſit, & bonorum operum merces temporalis non ſit, neceſſariò conſequens eſt, Meſsiæ redemptionem non temporalem, ſed ſpiritualem futuram fuiſſe. Quod etiam per Rabbi Ionathan confirmatur, qui ferè ubiq; & præſertim in Pſalterio cum de ſaluatione ſeu redẽptione ſit ſermo, eam ſemper expreſſe ſpiritalem exponit. Illud quoq; Iſa. 12. dictum, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה hoc eſt, Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis. Quod omnium Hebræorum ſententia, de Meſsia intelligitur, ita ipſe Chaldaicè interpretatur, וילפון אולפן חדש מבחירי צדיקיא id eſt, Et diſcent nouam doctrinam ab electo iuſtorum. Priſci etiam Talmudiſtę per terram promiſſionis & per Ieruſalem ſeu Syion, ſpiritualem intelligunt ſalutem. In libro quoq; Sanhedrin in principio cap. Helec, ſic dicitur, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ hoc eſt, Omnis Iſrael partem habet in ſeculo uenturo. Sicut dictum eſt apud Iſaiam, Et populi tui omnes iuſti in æternum

Rationes Talmudiſtarum.

æternum hæreditabunt terram. Hæc ibi. Vbi per terram mundum ſpiritualem intelligunt, quem ſeculum uenturum nuncupant. R. inſuper Moſes Aegyptius in חלכות תשובה hilchoth teſſuba, id eſt in tractatu pœnitentiæ 8. ſic dicit, כל החיים חג צחיי מים חנביאי בדמיוני נבדלי חם רמוזי כמו אלו : חי יהוה מקום קדשו ברוך הקדש : חצרות יהוה נעם יהוה אחל יהוה חיבל יהוה שער יהוה Vitæ æterna à prophetis differẽtibus ſimilitudinibus deſignatur. Vt mons Dei, locus ſanctitatis eius, uia ſanctitatis, atria Dei, ſuauitas Dei, tabernaculũ Dei, templũ Dei, porta Dei. Quibus conſpectis, quis dubitabit, quòd Iſrael, id eſt iuſtorum congregatio, templiq; reædificatio, ſpiritalem quoq; ſenſum poſtulent? Quod de templo quod Ezechiel deſcribit, Rabbi Selomo in cap. Helec, expreſſe affirmat. Quibus ex omnibus manifeſtè conſtat, ſaluationem ſeculorum, uel ſempiternam ſeu redẽptionem potiſsimam atq; perfectam, quæ per Meſsiam fieri debebat, non temporalem neq; corporum (ut Iudæi noſtri temporis delirantes autumant) ſed ſpiritalẽ & animarum futuram fuiſſe: qua Meſsias ipſe & à peccato originali, & à cæteris peccatis, & à diabolica ſeruitute, quam propter primorum parentum peccatum homines incurrerant, humanũ genus redempturus atq; ſaluaturus erat, & ad cœleſtem ſempiternamq; beatitudinem, quam propter idem peccatum perdiderant, perducturus. Quod clariſsimè Rabbi Nehumias filius Haccanæ, uir probatiſsimus, cuius magna apud Hebræos eſt autoritas, exprimit & fatetur, ita in principio איגרת הסורות Ighereth haſſodoth, id eſt epiſtolæ ſecretorum, quam filio ſuo Haccanæ ſcripſit, dicens: Cum conſiderarem humani generis finem & perfectionem, cuius anima noſtra auida eſt, beatitudinem atq; felicitatem eſſe. Vt ipſa faſciculo uitæ cum Domino Deo noſtro colligetur. Hoc autẽ in aduentu noſtri Meſsię conſiſtit, ſine quo haudquaquam peruenire poſſumus ad illam immenſam & inęſtimabilem perfectionem, quæ non poteſt comparari tinctis in die coloribus, nec lapidi ſardonico precioſiſsimo atq; ſapphiro.

Concluſio.

De peccato originali, quo propter peccatum primorum parentum, totum humanum genus corruptum fuit. Et quid eſt peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum appellant. Cap. V.

CAPNIO.

VT igitur ad magis contundendam duriſsimam Iudęorum ceruicem, ipſa ſempiterna ſaluatio, potiſsimaq; ac perfecta redemptio, quę per Meſsiam fieri debebat, magis appareat ſpiritualis, atq; animarũ futura fuiſſe, de ipſo originali peccato, propter quod totum humanum genus corruptum fuit, nunc agendũ eſt. Dic igitur obſecro, quid ſit peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum nuncupent. GAL. Quamuis ipſum initiale peccatum proprie loquendo, ſit iuſticiæ initialis, ſiue originalis nobis debitæ, ac in primis parentibus amiſſæ carentia, quæ ex actuali primorum parentum culpa, ad poſteros omnes naturali propagatione deſcendentes, qui non fuerint ſpecialis gratiæ priuilegio præuenti emanans, ipſos ad geminam mortem, ſpiritualem ſcilicet & corporalem, ad cæteraſq; pœnas, quæ huiuſmodi carentiã ſequuntur, obligat. Quandoq; tamen ipſum originale peccatum apud nos ab effectu, fomes peccati, ſcilicet concupiſcentia appellatur. Quæ quidem peccati concupiſcentia, quandoq; lex membrorum, quandoq; lex carnis, quandoq; languor naturæ, quandoq; tyrannus qui in membris noſtris eſt, dicitur. Eſt enim in nobis (ut Auguſtinus inquit) concupiſcentia, quæ permittenda non eſt regnare. Sunt & eius deſideria, quæ actuales ſunt cõcupiſcentię, quæ arma ſunt diaboli, quæ ex naturæ languore ueniunt. Languor autem iſte tyrãnus eſt, qui mala deſideria mouet. Si ergo uis eſſe tyranni uictor, inermemq; inimicum diabolum inuenire, malæ non obedias concupiſcẽtiæ. Hęc ex Auguſtini ſententia in libro de Baptiſmo paruulorum. Ita quoq; apud Hebræos ipſum initiale peccatum multiplici nuncupatur uocabulo. Vocant enim ipſum, originale peccatum, ſiue

Peccatum originale quid ſit

Fomes ſiue peccati concupiſcentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Peccatum originale quomodo ab Hebræis nuncupatur.

tum,siue fomitem יצר הרע yeczer hara,quod idem est quod plasma,siue figmentum malum. Vnde Rabbi Moses Hadarsan super illud Geneseos octauo cap. dictū, יצר לב האדם רע מנעריו hoc est, Figmentum cordis hominis malum ab adolescētia eius,uel à pueritia eius,uel ab excussione eius,id est ex quo à uisceribus matris suæ excussus est. Sic ait, Hoc est quod scriptum est Psal. 103. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו id est, Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, recordatus est,quoniam terra sumus. Dixit Rabbi Ioses: Triste.uel tenebrosum est fermentum,contra quod testimonium perhibet qui creauit illud, quod malum sit. Magistri autem dixerunt, Quòd tristis est planta, cōtra quam plantator ipsius testimonium perhibet,quòd mala sit,iuxta illud Iere.11.cap.dictum, וייהוה צבאות חניטע אותך רבר עליך hoc id,Et Deus exercituum qui plantauit te, locutus est super te, uel de te malum. Interrogauit autem Antonius Consul ורבינו חקרוש Rabbenu haccados, id est, Magistrum nostrum sanctum dicens, Quando יצר הרע yeczer hara,id est, figmentum malum,hoc est fomes, siue peccatum originale datur in homine? Respondit ei, Ab hora qua formatus est. Hæc omnia Rabbi Moses ille Hadarsan. In Midras quoq; coheleth,id est,in expositione Ecclesiastis sic exponuntur uerba illa quarto cap. eiusdem libri dicta, טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל, id est, Melior est puer pauper & sapiens,quàm rex senex & insipiens,qui nescit cauere in posterum. Puer pauper & sapiens,id est, figmētum bonum,uel bonus affectus,uel bona ratio,uel bonus intellectus. Et cur uocatur puer? Quia non adiungitur homini, nisi post tertium decimum annum, & suprà. Et quare uocat eum pauperem? Quia non omnes obediunt ei. Quare uerò sapientem? Quia docet creaturas,& instruit eas ad uiam rectam. Sequitur, Quam rex senex & insipiens, hic est יצר הרע yeczer hara,id est,figmētum malum,uel peccatum originale,uel fomes. Et cur uocat eum regem? Quia omnes ferè obediunt ei. Et quam ob rem appellat eum senem? Quia copulatur atq; coniūgitur homini ab infantia eius, usq; ad eius senectutem. Quare autem uocat eum insipientem? Quia ostendit homini uiam, quam nescit. Idem quoq; habetur in Midras tehilim, id est,in expositione Psalmorum super illud Psal.9. אורית יהוה בכל לבי hoc est, Cōfitebor Deum in toto corde meo. Quod sic ibi exponitur,id est,in figmento bono & malo,ita quòd nō sit in corde meo schisma. Est autem hoc quod scriptū est Eccles. 4. Melior est puer pauper & sapiens,cum reliquis. Puer pauper & sapiens, hic est figmētum bonum, hoc est bona ratio, siue bonus intellectus. Et cur uocat ipsum puerum? Quia coniungitur homini à 13. anno & suprà. Cur uerò pauperem? Quia non omnis populus obedit ei. Sapiētem autem quare? Quia creaturā dirigit ad bonā uiam. Sequitur, Quàm rex senex & insipiens. Hic est figmentum malum,uel fomes. Quam ob rem uocat ipsum regem? Quia cuncta membra obtemperant ei. Et quare senem? Quia coniūctus est homini ab infantia eius usq; ad senectutem ipsius. In cōmentarijs etiam R. Mosis Hadarsan in Genesin super illud 21.cap. eiusdem libri dictū, ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך, id est, Et fuit in tēpore illo, & dixit Abimelech. Ita dicitur, hoc est quod scriptum est Prouerb. 16. ברצות יהוה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו hoc est, Cum placuerint Deo uiæ uiri, etiam inimicos eius pacificabit, uel tradet eum eo. Dixit Rabbi Iehosuas: Hoc est plasma,uel figmentum malum. Nam secūdum mores seculi, nutritur homo cum socio duobus aut tribus annis, & ex hoc alligatur ei per amorem. Sed יצר הרע yeczer hara,id est,figmentum malum uel fomes crescit & nutritur cum homine usq; ad senectutem,& nihilominus si inuenerit opportunitatem. In medio 70. annorum,uel in medio 80. præcipitabit eum. In Midras quoq; tehilim, id est in expositione Psalmorum,super illud Psalm.trigesimiquarti פרה יהוה נפש עבריו, id est, Redimit Deus animas seruorum suorum: ita legitur, אתחמיצא וירא אלחים את כל אשר עשה והנה טוב מאר והנחטוב יותר מזה אמר רבי שמואל בר נחמני אם רעב שונאך האבילחו לחם ביצר הרע הכהוב מיד בר אדם חילך עם חבירו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע חולך עם האדם וגדל עמו בל ימיו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו אם מצא מקום לחפילו בן ב׳ בן מ׳ בן ע׳ בן

ע׳ בן ם׳ חוא מפילו יש לך שרוא גדול מיה id est, Tu inuenis, Gen. primo cap. Et uidit Deus totum quod fecerat, & ecce ualde bonum. Sed ecce longè melius isto, Redimit Deus animas seruorum suorū. Dixit R. Semuel filius Nachamani, Scriptū est Prouer. 25. cap. Si esurierit inimicus tuus, ciba eū pane. De יצר הרע yeczer hara, id est de figmēto malo, uel fomite scriptura loquitur. Homo enim cum socio suo per unam horam ambulat, & efficitur ei amicus. Sed יצר הרע yeczer hara, id est figmentum malum natum est cum homine, & cum eo crescit cunctis diebus eius. Sicut scriptum est Gen. 8. cap. Figmentum cordis hominis malum à pueritia eius. Et tamen si inuenerit locum ad præcipitandum eum, cum est 20. uel 30. uel 40. uel 70. uel 80. annorum, præcipitabit eum. Quis igitur inimicus est tibi maior isto? Id quoq; in Midras coheleth, id est in expositione Ecclesiastis optimè comprobatur, super uerba illa 9. cap. eiusdem libri scripta, עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצורים גדולים : ומיצא בה איש מסכן חכם ומולט הוא את העיר בחכמתו hoc est, Ciuitas parua, & uiri in ea pauci. Et uenit ad eam rex magnus, & circumdedit eam, & extruxit contra eam munitiones per gyrum. Et inuentus est in ea uir pauper & sapiens, & liberauit ipse ciuitatem per sapientiam suam. Hæc enim sic ibi exponuntur, Ciuitas parua hæc est corpus, uel homo, ut dicitur in Midras tehilim. Et uiri in ea pauci: hi sunt corporis humani membra. Et uenit ad eam rex magnus, & circumdedit eam: hic est figmentum malum, uel fomes. Et cur uocat ipsum magnum? Quia 13 annis maior est figmento bono. Et extruxit contra eam munitiones magnas: hæ sunt insidiæ & circumuentiones. Et inuentus est in ea uir pauper: hic est figmentū bonum. Et cur uocat eum pauperem? Quia non inuenitur in omnibus creaturis: & plures ex creaturis non obediunt ei, & liberauit ipse ciuitatem per sapiētiam suam: quia quicunq; obedit figmēto bono, uel intellectui, siue rationi, liberabitur. dixit enim Dauid, quòd bene illi erit, qui obediēs ei fuerit. Et hoc est quod scriptum est Psal. 41. אשרי משביל אל דל ביום רעה ימלטחו יהוה id est, Beatus qui intelligit in pauperē, in die mala liberabit eum Deus. Sequitur ibidē Ecclesiastis 9. ואדם לא זכר את האיש חמי סכן ההוא hoc est, Et homo nō est recordatus uiri pauperis illius. dixit ergo Deus sanctus & benedictus, Ego recordabor eius: sicut dictum est Ezech. 36. והסרותי את לב האבן מבשרכם, id est, Et remouebo faciam cor lapideum de carne uestra. In Midras in super tehilim super illud Psal. 78. ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב hoc est, Et recordatus est, quia caro ipsi, spiritus uadens, & non reuersurus: ita scriptum est, סבורי ראמרין רלית מיתין חיון רוח הולך ולא ישוב אלא זח יצר הרע שחולך עמו בשעת מיתח ואינו שב עמו בשעת שיעלו המיתים id est, Opinati sunt aliqui dicentes, quòd mortui non erunt uiuentes, eo quòd scriptum sit, Spiritus uadens, & non reuersurus. Sed hic est, יצר הרע yeczer hara, id est figmentum malum, siue fomes, qui cum homine uadit in hora mortis, & non reuertetur cum eo in hora qua mortui resurgent. Item in eadem Midras super illud Psal. 103. Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, sic legitur: Dixit Rabbi חייא Hiya, Veh massæ, cui pistor eius perhibet testimonium, quòd mala sit, Quoniam figmentum Adæ malum. Sequitur eodem in Psalmo, כי רוח עברה בר ואינגו id est, Quoniam spiritus pertransibit in eo, & non ipse, uel, & non erit ipse. Hic dictum est à quibusdam, quòd mortui non erunt uiuentes. Sed hic spiritus est יצר הרע yeczer hara, id est fomes qui uadit cum eo: sicut dictū est, Spiritus est uadens, & nō reuersurus. Hic enim יצר הרע yeczer hara, id est fomes non reuertetur ultrà cum eo. Vnde sequitur, ולא יבינו ערר מקומו hoc est, Et non cognoscet eum ulterius locus eius. Hæc ibi. Ex quibus omnibus abundè patuit, quid sit peccatum originale apud Hebræos, & quo nomine ipsum appellent.

Talmudistica expositio.

Quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd omnes patres ueteris Testamenti quantumcunq; sancti, propter originale peccatum usq; ad Messiæ aduentum, rei atq; Deo culpabiles fuerunt. Cap. VI.

CAPNIO.

NVnc igitur ad probandum redemptionis humanæ per Messiam faciendæ necessitatem, ostendendum est, omnes patres ueteris Testamenti quantumcunque sanctos, usque ad Messiæ aduentum, reos, atq; Deo culpabiles extitisse. GAL. Ex innumeris penè locis tam sacræ scripturæ, quàm ipsius Talmud id aperte ostenditur. Quare illud in primis audi, ꝗd in Midras tehilim, id est, in expositione Psalmorum hoc modo legitur, super illud Psal. 15. dictũ, אמרתי ליהוה ארני אתה טוב תי בל עליך hoc est, Dixi Deo, Dominus meus es tu, bonitas mea nõ est super te, אמור דוד לפני חקבה רבונו של עולם אעפ שחייתי מלך חמלבתיך עלי אמר לו חקבה איני מחזיק לך טובה טובתי בל עליך ולמי אני מחזיק טובה לקדושים אשר בארץ חמית שאין חקדוש ברוך חוא קורא לצדיקים קדושים עד שיותנו בא רץ עריים מוחם למור שיציר חרע מיצר בארם בעולם חזח ואינו מאמין בחם ערי ום מוחם ובן אמור של מחבי ארם אין צדיק בארץ לפיכך אינו נקרא קדוש עד שיב חן בארץ ואפילו חאבות לא נקראו קדושים עד שניתנו בארץ שנאמור חן בקדושיו לא יאמין ואימיתי חאמין בחם בשעה שאמר למשח לך ואספה את זקני ישראל סמך משח ואמור אל חאל זבור לאברחם ליצחק ולישראל עבריך אמר רבי פנחם אפילו בקשו חאבות שתחא דירתן למעלח יבולין חיו ואת אל פי כן לא נקראו קד רשים עד שנתנו בארץ וכספר תורח תגולל בפניחם אמור רבי אחא בר פפא מאי קראח משך אבירים בבחר זח יצר חרע שמשך אבירים בבחו בגון דור של אנוש ודור חמבול ודור חפלגח וסדומים ירבו עצבותם כמו שבתוב בעצבון תאבלנח ואומר חרבח ארבח עצבונך ותיח חרבח עצבונות לאומות חעולם ושמא חפסידו תלמוד לומר בל אסיך נסביחם מרם id est, Dixit Dauid coram Deo sancto & benedicto: Domine orbis, quamuis ego essem rex, tamen constitui te regẽ super me. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Nequaquam confirmo tibi bonum. Bonitas mea non est super te. Et cui'nam ego cõfirmo bonum? Sanctis qui in terra sunt, & mirificis, omnis uoluntas mea in eis. Deus enim sanctus & benedictus non uocat iustos sanctos, donec terræ tradantur, id est usq; ad diem mortis eorum. Et quare? Quoniam יצר חרע yeczer hara, id est figmentum malum, hoc est fomes, uel concupiscẽtia mala formatur, uel fingitur, uel innouatur homini in seculo isto, & non est securus de ipso, usq; ad diem mortis suæ. Propterea dixit Selomo Ecclesiastes octauo cap. אין צדיק בארץ אשר יעשח טוב ולא יחטא hoc est, Non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Nam etiam Patriarchę non sunt uocati sancti, donec non fuerunt terrę traditi. Idcirco dictum est Iob uigesimoquinto capite, חן בקדושיו לא יאמין id est, Ecce in sanctis suis non confidit. Quando igitur confidit in eis? In ea hora qua dixit Mosi Exodi trigesimosecundo capite, Vade, descende ad seniores Israel. Respondit Moses, & ait, Memento Abraham, Ishac, & Israel seruorum tuorum. Dixit Rabbi Pinhas, Si quæsissent patres mũdi, ut fuisset eorum habitatio sursum, obtinuissent. Non tamen propter hoc uocati sunt sancti, quousq; non sunt terræ traditi, & donec non fuerunt sudario uelatæ facies eorum. Dixit Rabbi Abba filius Papa, Quid est quod scriptum est Iob 24. cap. ימשך אסי ריס בבחר hoc est, Et traxit robustos in fortitudine suaꝰ Hoc est יצר חרע yeczer hara, id est figmentum malum, hoc est peccatum originale. Traxit enim ipsum robustos in fortitudine sua, hoc est generationem Enos, generationem diluuij, generationem diuisionis linguarum turris Babel, & Sodomorum. Sicut de eo scriptum est Gen. 3. cap. בעצבון תאבלנח id est, In afflictione, uel in dolore, uel in labore comedes eam. Et iterum ibidem תרבח ארבח עצבונך hoc est, Multiplicans multiplicabo labores tuos. Multiplicasti ò tu Heua, labores patribus mundi. Sicut dictum est Psalmo decimosexto, ירבו עצבותם אחר מיחרו id est, Multiplicabuntur labores, uel grauamina eorum, alium dotauerunt uel desponsauerũt: id est, Quia Adã & Heua alium præter Deum, scilicet diabolũ dotauerunt, tradendo ei seipsos per consen-

Nemo dicitur sanctus, nisi post mortem.

sensum. Et nunquid ex hoc fortasis aliquid perdiderunt? Docet quid dicendum sit, quod sequitur, בל אסיך נסביחם מרם hoc est, Non libabo libamina eorũ, uel non congregabo congregationes eorum de sanguine. Hæc omnia traditio. R. etiam Abraham אבן עזרא Auen Azra exponens illud Psal. 50. dictum, חן בעורן חוללתי ובחטא יחמתני אמי id est, Ecce in peccato genitus sum, & in culpa calefecit, uel concepit me mater mea: sic ait, hoc est, ac si dixerit, Ecce propter concupiscentiam complantatam in corde Adę, quasi in peccato genitus sum. Et est sensus, quòd in hora natiuitatis ipsum figmentum malum plantatũ est in corde. Quod uerò dicit, Et in culpa calefecit me mater mea: est modus extraneus loquendi, quasi dicat, calefacta est ex me. Et sunt qui dicunt, quòd per hoc innuitur, Heuam nõ peri sse, nisi postquam peccauit. Sequitur eodẽ in Psalmo, לב טחור ברא לי אלחים ורוח נכון חדש בקרבי hoc est, Cor mundum crea mihi Deus, & spiritum rectum, uel stabilem, uel aptum innoua in medio mei. Et hoc ideo ait, quia se genitũ cum peccato memorauerat. Et est sensus, Quòd concupiscentia complantata eum ad culpam perduxit, & ideireo orat Deum, ut iuuet eum contra figmentum malum, id est somitem suum, ne iterum huiusmodi peccatum admittat. Quod autẽ ait, Cor mundum, & spiritum rectum, cum cæteris, replicatio est eiusdem. Hæc ille Rabbi Abraham. In commẽtarijs quoq; Rabbi Molis Hadarsan in librum Geneseos, sic exponitur illud 4. cap. eiusdem libri dictum, חלא אם חטיב שאח ואם לא חיטיב לפחח חטאח רבץ id est, Non ne si bene egeris, recipies? Si autem non bene egeris, ad ianuam peccatum iacẽs erit. Hoc est, Non ne si bene egeris, recipies benedictionem: & si non bene feceris, recipies maledictionem? Aliter. Non ne si bene egeris, recipies à me uentam? Si autem nõ bene egeris, coaceruatum iacẽs erit ad ianuã, רבציח rouezeth, id est accubans, uel iacens in fœminino genere, non est scriptum, sed רובץ rouez in masculino. Quia in principio quidem somes debilis est, ut fœmina: deinde uerò fortis, ut masculus. Dixit Rabbi Akiba יצר חרע yeczer hara, id est figmẽtum malum uel somes in principio quidem est uelut filum bombycis, in nouissimo uerò sit uelut funda nauis, quæ uulgò dicitur apogia. Sicut scriptum est Isaiæ quinto capite, Veh trahẽtibus peccatum: cum reliquis. Dixit Rabbi Ishac, Figmentum malum, id est somes in principio quidẽ sit peregrinus, siue aduena, deinde uerò uiator, demum autem dominus. Sicut scriptum est 2. Reg. 12. cap. Et deuenit peregrinus in uirum diuitem. Dixit Rabbi Abba, Et de ipso dicit scriptura, Iob 11. cap. מיחקו לו רגבי נחל ואחריו בל ארם ימשך ולנפיו אין מיספר hoc est, Dulcia fuerunt ei prata uallis, uel ripæ torrentis. Ex post se omnem hominem trahit, & ante se absque numero. Est autem hoc simile cuidam latroni solitario, qui in quodam biuio sedens, dicebat omni transeunti, Da mihi quod est super te. Cumq; transiret prudens quidam, & uideret ipsum neq; gladium habentem, neq; in quo foret ei spes, cœpit conterere eum: ita quoq; quàm plurimas generationes perdidit figmentum malum, & quàm plurimos fortes ac strenuos. Deiecit enim generationem Enos, generationem diluuij, & generationem discordię, Sampsonẽ quoq;, & Dauid, ac Selomonẽ: cum autem uenerit Messias filius Dauid, incipiet cõtere re ipsum. Sicut scriptum est Psal. 88. ורמחתי מפניו צריו ומשנאיו אגוף ואמונחי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו ושמתי בים ידו id est, Et conteram à facie ipsius inimicos eius, & odientes eum percutiam, uel allidam. Et fides mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponã in mari manum eius. Et reliqua. Postea subditur, Si uerò dixeris, quòd nõ est sub arbitrio tuo, docet quid sit dicendum Isaias, cum 26. cap. ait, Quia in te cõfidit. Etiam scriptum est Gen. 4. cap. ואליך חשוקחו ואחח חמשל בו hoc est, Et ad te concupiscentia eius, & tu dominaberis illius. Glossa R. Selomonis hic ita ait, Et ad te cõcupiscentia eius, peccati scilicet quod est figmentum malum iugiter concupiscens, & affectans, ut te ruere faciat. Et tu dominaberis illius: hoc est, si uolueris, prę ualebis aduersus eũ. Hæc R. Selomo. Quatuor notanda sunt in traditione ista: quorum primum quidẽ est, quòd somes in principio est imbecillis, & uelut filum bombycis, postea fortis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& uelut funda nauis. Secundum uerò est, quòd Messias, de quo parabolicè dicit, quòd tanquam uir prudens cœpit in biuio latronem conterere, primus fuit qui figmentum malum contriturus erat. Tertium autem est, quod figmentum malum siue fomes multos perdidit sortes. Quartum deniq; est, quod libero arbitrio subiacet. Ita etiam legitur apud Isaiam 43. cap. אביך הראשון חטא ומיולציך פשעו בי id est, Pater tuus primus peccauit, & loquaces, uel uerbosi, uel interpretes tui peccauerunt in me. Et excõmunicaui, uel excluси, uel repuli Principes sanctuarij uel sanctitatis. Et dedi in anathema, uel in prohibitionem Iacob, & Israel ad improperia, uel opprobria. Vbi glossa Rabbi Selomonis ita dicit, Et interpretes tui culpabiles fuerunt in me. Hoc est, Non est quisquam in loquacibus, uel interpretibus tuis, quorum meritis tu inniteris, in quo non inuenerim culpam. Abrahã quippe dixit, In quo cognoscam, quòd possidebo eam? Gen. 15. Ishac uerò dilexit Esau inimicum meum. Et sic de reliquis. Hæc R. Selomo. Sunt & qui aliter exponunt hæc Isaiæ uerba, dicentes, Pater tuus primus peccauit: hic est Adã primus. Et uerbosi uel loquaces tui: hi sunt ipsi ambo, Adam scilicet & Heua, propter id quod dictum est Gen. 3. cap. Et dixit Adam, Mulier quam dedisti mihi, ipsa dedit mihi de ligno, & comedi. Ita quoq; ibidem scriptũ est, Et dixit mulier, Serpens seduxit me, & comedi. Sequitur, Culpabiles fuerunt in me: hoc est, quod dictum est Gen. 3. Et accepit ipsa de fructu eius, deditq; ipsa uiro suo secum, & comedit. Sequitur, Et excõmunicaui, uel excluси, glossa R. Selomonis, propter peccata scilicet uestra. Principes sanctuarij, uel sanctitatis. hoc est, patres. Et dedi in anathema uel prohibitionem Iacob: hi sunt prophetę. Et Israel ad improperia uel opprobria: hi sunt omnes iusti. Ad prædictorum etiam confirmationem, multum facit quod in Midras Sir hasirim, id est in expositione Cantici canticorum legitur, super illud, Trahe me, post te curremus. Ibi enim sic ad uerbum dicitur. Dixit Rabbi Meir, In hora qua stetit Israel super montem Sinai, ut reciperet legem, dixit eis Deus sanctus & benedictus, Non dabo uobis legem, nisi dederitis mihi fideiussores, quòd seruabitis eam. Et tunc dabo uobis. Dixerunt coram eo, Domine mundi patres nostri fideiubebunt pro nobis. Ait Deus sanctus & benedictus, Patres uestri tales sunt, quòd ipsi fideiussoribus egent. Abraham enim reus est mihi, quia dixit Gen. 15. cap. Domine Deus in quo sciam quòd possidebo eam. Ishac etiam reus est mihi, quia dilexit Esau inimicum meum. Sicut dictum est Malachiæ 1. cap. Et Esau odi. Iacob quoq; reus est mihi, quoniam dixit Isaię 40. cap. Absc̃ondita est uia mea à Domino. Dixerunt ergo in conspectu eius, Ecce prophetæ nostri fideiubebunt pro nobis. Ait illis Deus sanctus & benedictus, Etiam ipsi culpabiles sunt mihi. Sicut dictum est Iere. 21. cap. Et pastores culpabiles, uel rei fuerunt in me. Et rursus Ezech. 13. cap. Sicut uulpes in deserto prophetæ tui Israel fuerunt. Dixerunt ei, Ecce filij nostri fideiubebũt pro nobis. Tunc ait illis Deus, Super manum eorum dabo uobis eam. Et hoc est quod scriptum est Psal. 8. מפי עוללים ויונקים יסדת עוז hoc est, Ex ore infantium & lactantium fundasti fortitudinem. In Midras quoq; אלח חרבים Eldehadeuarim, id est in expositione libri Deute. super illud, Et iratus fuit Dominus in me, propter uos, & nõ audiuit me. Sed dixit Dominus ad me, Multũ est tibi, uel sufficit tibi. Non addas loqui ad me ulterius in uerbo isto. Ita legitur. Hoc est quod scriptum est Iob 20. capite, אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע בגללולנצח יאבד id est, Si ascenderit ad cœlos excellentia eius, & caput eius ad nubem accesserit, uel tetigerit, uelut stercus in finem perdetur. Non dixit Iob scripturam istam nisi respectu diei mortis. Licet nanq; homo ad cœlum ascenderit, fecerit q; sibi alas: cum tamen finis eius ad mortem propinquauerit, frangentur eius alæ, ipseq; cum angelo mortis ruens erit. Et sic est Dauid, dicẽs Psal. 146. תצא רוחו ישוב לאדמתו hoc est, Exibit spiritus eius, reuersurus in humum suam. Si ascenderit ad cœlos excellentia eius: hic est Moses, qui ascendit, & contriuerũt pedes eius caligine, suiteq; tanquam unus ex angelis ministerij, & locutus est cum Deo facie ad faciem, accepitq; legem de manu ipsius. Et tamen cum appropinquaret finis eius, dixit ei, Ecce appro-

propinquauerunt dies tui ad mortem. Ille autem ait coram eo, Domine mundi frustra ergo contriuerunt pedes mei caliginem: frustra cucurri coram filijs tuis uelut equus? Ex quo finis meus erit uermis & tinea? Respondit ei, Iam decreui mortem contra Adam primum, & cæteros omnes. Hæc omnia ibi. Vbi notandum est, quòd mors dicitur angelus mortis, ut habetur in Midras Deut. cum sic dicitur, Et hæc est benedictio, qua benedixit Moses uir Dei filios Israel corã morte sua. Fuit enim benedicens Israel coram angelo mortis. Et ideo dictũ est coram morte sua. Isaias etiam seipsum cæterosq; omnes usq; ad Messiæ aduentum reos, & iræ Dei filios, propter peccata fuisse ostendit, cum cap. 64. ita inquit, הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם נושע נוחי בטמא בלנו וכבגד ערים כל צדקתינו ונבל כעלה כלנו ועוונינו כרוח ישאונו ואין קרא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך מימנו ותמוגנו ביד עוונינו id est, Ecce tu iratus es, & nos peccauimus in ipsis holam, id est semper, & saluabimur. Fuimusq; ut immundus omnes nos, & sicut pannus uulnerum, uel menstruorum, uel prædarũ omnes iustitiæ nostrę. Et cecidimus ut folium, & peccata nostra quasi uentus tollunt nos. Et non est qui inuocet in nomine tuo, se leuans uel consurgens ad retinendum te. Absconditi faciem tuam à nobis, & laxasti, uel tabescere, uel fluctuare permisisti nos in manu peccatorũ nostrorum. Vbi glossa R. Selomonis sic ait, Et non est qui inuocet in nomine tuo se leuans. id est prævalens super figmentum malum, uel fomitẽ suum. Hæc igitur uerba possunt non incongruè hoc modo exponi: Ecce tu, Deus scilicet, ait propheta in persona totius generis humani, iratus es, primis scilicet parentibus, nec solum eis, uerum etiam omnibus nobis eorum filijs. Et quoniã nos peccauimus in ipsis, primis scilicet parentibus, non solum ut in exemplo, sed etiam quantum ad materiam, עולם holam, id est semper, uel à seculo, id est à mundi initio, cum Adam peccauit. Ideo omnes nascimur peccatores, sicut mortales, & iræ Dei filij, excepto Messia, & eius matre. Vnde & bene ait hoc loco propheta, Et omnes peccauimus in ipsis עולם holam, id est semper. Omnes enim (ut inquit Paulus) in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei, ut scilicet saluentur. Quam ob rem propheta subiũgit, Et saluabimur. Ac si diceret, Quamuis hoc ita sit, saluabimur tamen passionis Messiæ merito. Sicut alibi idem propheta expressius insinuat 53. cap. ita dicens, כלנו כצאן התענו איש לדרכו פנינו ויחוח הפגיע בו את עון כלנו id est, Omnes nos ut oues errauimus, unusquisq; in uiã suam faciem uertit, & Deus obuiare, uel occurrere fecit in eo peccatum omnium nostrum. Vbi abundè de nostra omnium curatione per Messiæ passionem futura locutus est, ut latius in 8. libro patebit. Sequitur, Et non est qui inuocet in nomine tuo se eleuans. Hoc est, Nemo de inuocãtibus nomẽ tuum est sufficiens se eleuare, uel per se surgere, uel iuxta R. Selomonis expositionem, qui satis sit ad prævalendum contra fomitem suum, id est contra originalis peccati culpam. Ad retinendum te, ne scilicet mittas ad infernum totũ humanum genus. Hoc est autem quod dicitur Psalmo 143. ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי : כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם ותתעטף עלי רוחי, id est, Et non uenias, uel non intres in iudiciũ cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quoniam persecutus est inimicus animam meam, prostrauit ad terram uitam meam, collocauit uel morari fecit me in tenebris, sicut mortuos seculi. Et compassus est, uel anxiatus est super me spiritus meus. Vbi glossa R. Selomonis dicit, q̃ in persona totius Israel dixit Dauid Psalmum hunc. Sequitur deinde in Isaia, Fuimusq; ut immundus, qui secũdum legem de castris excludebatur, omnes nos nemine excepto usq; ad redemptoris aduentum. Et sicut pannus uulnerum uel menstruorum, quo nihil immundius: uel sicut pannus prædarum, siue rapinarum, quo nihil de domo iusti repellibilius, omnes iustitiæ nostræ tam legales quàm aliæ, ad diuinæ iustitiæ comparationem. Omnis nanq; humana iusticia diuinæ iustitiæ comparata, iniusticia est, & sorder in iudicis iusti conspectu, quicquid boni in operantis oculis fulget. Et hoc est quod pauloante psalmographus dixit, Quia nõ iustificabitur in

Catholica expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

conſpectu tuo omnis uiuens. Sequitur, Et cecidimus, in paradiſo ſci icet, cum materialiter in Adam eſſemus, ut foliū. Quid enim aliud eſt homo niſi folium, quod in paradiſo ab arbore uitę cecidit, quodq; tentationum uento rapitur, ac deſiderio rum flatibus leuatur? Et peccata noſtra originale ſcilicet & actuale quaſi uētus tollunt nos. Et in hoc mūdo ſcilicet per uarias affectiones, & poſt mortem ad inferos per differentes euentuum conditiones. Nam impij quidem ob ſua facinora tollebantur, ut nunc etiam tolluntur, ad æterna ſupplicia: iuſti autem ob originale peccatum ad limbum patrum, qui ſinus Abrahæ dicebatur, & propter diuinę viſionis carentiam tenebroſus erat. Quare recte ſubjicitur, Abſcondiſti enim faciem tuam à nobis in limbo ſcilicet exiſtentibus, & laxaſti, uel etiam tabeſcere, uel fluctuare nos permiſiſti. Quia iuxta illud Prouer. 13. תוחלת ממשכה מחלת לב hoc eſt, Spes prolōgata affligit cor. In manu peccatorum noſtrorum, id eſt in manu inferni, meritis peccatorum noſtrorum originalis uidelicet & actualium, quouſq; miſericordię tempus adueniat, in quo nos redimemur de manu hac peſsima, iuxta diuinum illud apud Hoſeam prophetam 13. cap. dictum, מיד שאול אפדם ממות אגאלם id eſt, De manu inferni redimam eos, de morte liberabo illos. Quando autem hoc futurum eſſet, pſalmographus patefecit 48. Pſal. dicens, אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול hoc eſt, Verē, uel ueruntamen Deus redimet animam meam de manu inferni, quia ſuſcipiet, uel aſſumet me perpetuò. quaſi dicere uoluiſſet, Ideo liberabit animam meam de inferni poteſtate, quia ex me carnem nunquam ſibi dimittendā, aſſumpturus eſt. Præterea in מסבת קרושין Maſſecheth kiduſin, id eſt in libro ſanctificationū, in cap. quod incipit, האשה נקנית Haiſſa nekneth, id eſt uxor emitur, ſic legitur. Dictum eſt Eccleſiaſtis 9. cap. וחוטא אחד יאבד טובה הרבה id eſt, Peccans unum, uel perpetrans peccatum unum, perdit bonitatem multā. Hoc eſt, Propter peccatum unius, qui peccauit, perdita eſt ab eo, & ab uniuerſo mundo multa bonitas. Gloſſa R. Sēlomonis: Iſte inquit fuit primus Adam. Hinc ergo manifeſte patet, quòd propter Adæ peccatum, non ſolum ipſe priuatus eſt multa bonitate, uerūm totum quoq; genus humanum. Nam perditione bonitatis iuſtitię originalis, quam ipſe pro ſe ſuiſq; poſteris acceperat, ſibi ac filijs ſuis mortem infernumq; lucratus eſt. Quādoquidem originale peccatum (ut diximus) nihil aliud eſt, quàm ipſius originalis iuſtitiæ carentia. Quod autem non propter originale peccatum tantum, ſed propter actuale quoq; omnes homines peccatores fuerint, non modò ex antè dictis liquidò apparet, ſed ex Selomonis etiam ſententia, ita Eccleſiaſtis ſeptimo capite dicētis, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא hoc eſt, Quoniam non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quod alibi etiam affirmat, dum 2. Parali. 6. ait, כי אין אדם אשר לא יחטא id eſt, Non eſt homo, qui non peccet. Ex hoc tamen ut alibi probabitur, mater Meſsiæ excluditur, quæ ſpiritus ſancti gratia, qua plena fuit, pręueniente, ab omni peccato pręſeruata eſt. Ex præmiſsis igitur late patuit, omnes patres ueteris teſtamenti quantumcunque ſanctos, propter originale peccatum, uſque ad Meſsiæ aduentum reos atque Deo culpabiles fuiſſe.

Quòd propter peccatum originale, ante Meſsiæ aduentum omnes homines ad infernum deſcendebant, & quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupatur. Caput VII.

CAPNIO.

COnſequenter ex eorū quoq; ſcripturis nunc probari opus eſt, omnes homines uſq; ad Meſsiæ mortem propter originale peccatum ad infernum deſcendiſſe.

GAL. Ad hoc itaq; probandum, primum quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalmi, Cantabo domino in uita mea, ſcribitur, adducam. Ibi enim & Rabbi Yinnai, & Rabbi Iudæ ſententiæ hac de re ponuntur. quorum unus quidem dixit, Si homo poneret ſeipſum ſub cardine portæ, ut liberaretur

raretur à morte, nō liberaretur: alter uerò ait, Si poneret homo linguam ſuam ſub cardine portæ, ut per hoc poſſet שאול ſeol, id eſt infernum euadere, non euaderet.

CAP. Quoniam uideo te ſub hoc nomine שאול ſeol, multa de huiuſmodi materia dicturum, nec me fugit, Iudæos noſtri temporis tanta contradicendi nobis ac ueritati malignitate ferri, ut ueras ſingulorum ferè uerborum ſignificationes negare non uereantur. Eapropter cum hæc dictio שאול ſeol, æquiuoca ſit, ſignificat enim infernum & foueam, ſiue ſepulchrum, idcirco ne qua eis negandæ ueritatis detur facultas, oſtēde in primis obſecro per eorum ſcripturas, nomine שאול ſeol, infernum ſignificari.

GAL. Infernus apud eos (ut te minimè latet) multis appellatur nominibus. De quibus unum eſt שאול ſeol, ut patet in libro, ערובין Erubin, in cap. עושין פסין Oſin paſsin, ubi ſic ad uerbum legitur: Dixit R. Iehoſuas filius Leui, Septem ſunt nomina gehennæ. Et hæc ſunt, שאול Seol, id eſt infernus: אבדון Auadon, id eſt, perditio: בור שהת Bor ſahath, id eſt puteus, uel lacus corruptionis: בור שאון Bor ſeon, id eſt puteus tumultus, uel mugitus: טיט היון Tit hayauen, id eſt lutū fecis: צלמות Zalmaueth, id eſt umbra mortis, & ארץ תחתית erez tachtith, id eſt contritionis, uel pauoris, uel terra inferior. Et שאול ſeol, quidem infernus dicitur, ſicut dictum eſt Pſalm. 15. כי לא תעזב נפשי לשאול hoc eſt, Quia non derelinques animam meam ad infernum: אבדון Auaddon uerò, id eſt perditio, ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 88. היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון id eſt, Nunquid narrabitur in ſepulchro miſericordia tua, & fides tua in perditione? בור שהת Bor ſahath autem, id eſt puteus uel lacus corruptionis, ſicut ſcriptū eſt Pſal. 55. ואתה אלהים תורידם לבאר שחת hoc eſt, Et tu Deus deſcendere eos facies in puteum, uel lacum corruptionis, בור שאון Bor ſeon quoq;, id eſt puteus tumultus uel mugitus, & טיט היון Tit hayauen, id eſt lutum fecis, ſicut ſcriptū eſt Pſal. 40. ויעלני מבור שאון מטיט יון id eſt, Et aſcēdere me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis, צלמות Zalmaueth etiam, id eſt umbra mortis, ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 106. ישבי חשך וצלמות hoc eſt, Sedentes uel morantes in tenebris & umbra mortis. Hæc omnia ibi. Dicitur præterea apud eos infernus proprio nomine גיהנם gehinnam, id eſt uallis profunda. Item quòd שאול ſeol ſit infernus, & quòd omnes homines in infernum deſcenderint, & quòd nemo eorum pro redemptio nis precio ſatisfacere potuerit, habetur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalm. 48. גם בני ארם גם בני איש יחד עשיר ואביון hoc eſt, Etiam filij Adam, etiam filij uiri, ſimul uel pariter diues & pauper. Vbi ſic dicitur, Filij Adam. Hic Adam eſt Adam primus. Licet alij dicāt, hunc eſſe Abraham, qui uocatus eſt Iehoſuæ 14. cap. Adam magnus in gigantibus. Sequitur, Etiam filij uiri. Hi ſunt filij Noæ, qui uir iuſtus appellatus eſt. Sunt autem qui aiunt, hos eſſe 70. gentes, quæ omnes deſcendunt in gehēnam. Sequitur, Simul uel pariter diues & pauper. Diues ſcilicet in lege, & pauper in lege, omnes deſcendunt in gehennam, etiam ſi fuerint capita, uel Principes, id eſt Sanhedrin, hoc eſt Iudices ordinarij, quos Moſes ordinauit. Sequitur infrà חבטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו id eſt, Qui confidunt ſuper fortitudine ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Quid poterunt facere? Diuitiæ quippe eorum non remanebunt eis. Sicut dictum eſt Sepho. 1. cap. גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם hoc eſt, Etiam argentum eorum, etiam aurum eorum nō ualebit liberare eos. Non dicat homo, Pater meus diues fuit, in meritorum ſcilicet multitudine, & ideo per meritū eius liberabor. Frater meus fuit iuſtus, idcirco per ipſum liberatus ero. Non enim Abraham liberabit Iſmael filium ſuum, neq; Ishac Eſau fratrē ſuum. Et hoc eſt quod dicit, אח לא פרה יפרה איש, id eſt, Frater non redimit, redimet uir, uel aliquis: Gloſſa R. Selomonis, Frater inquit non poterit redimere fratrem. Et quid eſt etiā dictu אח ach, id eſt, frater, uel heu, niſi quod iuſti dicant de illa die, Heu quā grauis eſt? Cur etiam dictum eſt, לא יתן לאלהים כפרו hoc eſt, Et nō dabit Deo ſatisfactionem, uel propitiationē eius? Propter hoc quod ſequitur, ויקר פדיון נפשם, id eſt, Et precioſa eſt redemptio animarum ipſorum. Et quid quoq; eſt, וחדל לעולם hoc

Nomina infer ni.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est,Et prohibitus in æternum,nisi quia qui in illa die prohibitus est,in æternū pro hibitus erit.Sequitur,וייחי עוד לנצח לא יראה חשחה,id est,Et uiuet adhuc,uel ul tra,in æternum non uidebit corruptionem.Et quò uadunt?Dixerūt filij Koræ, Ad infernum.Sicut dictum est,כצאן לשאול שתhoc est,Sicut oues ad infernum positi sunt.Glossa R.Selomonis:Sicut oues (inquit) ad ouile congregantur, ita ipsi אל שאול el seol,id est,ad infernum profundati sunt.Sequitur,מות ירעם,id est,Mors depascet eos.Glossa R.Selomonis,id est,angelus mortis deuorabit eos.Nec mire ris de huiusmodi locutione.Simile nāq; alio in loco inuenimus,illud uidelicet Iob 18.cap.dictum,יאכל בדיו בכור מות hoc est, Comedet propagationes, uel ramos eius, maior uel primogenita mors. Et quid est quod dicit, וירדו בם ישרים לבקר id est,Et descendēt in eos recti mane?docet, quòd iusti quolibet mane uisitāt eos, dicentes filijs Koræ,Quid faciunt iusti?in illa hora dicunt eis illud Psal. 46. אלהים לנו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד hoc est, Deus nobis refugium & forti tudo,adiutorium in tribulationibus inuentus est ualde. Dicūt etiam illud Nahum primo טוב יהוה למעוז ביום צרה id est,Bonus est Deus ad confortādum,uel ad adiuuandum in die tribulationis.Et quid est in die tribulationis,nisi quòd in qua libet tribulatione,quę ad nos appropinquat,inuenitur nobis?Sicut ipse dicit Psal mo nonagesimo primo, Inuocabit me,& exaudiam eum, cum ipso ero ego in tri bulatione, eripiam eum, & glorificabo,uel honorabo eum. Hæc omnia Midras, id est,expositio supradicta, exceptis Rabbi Selomonis glosis.In Midras etiā co heleth, id est, in expositione Ecclesiastis sic exponitur illud primi capitis dictum, כל הנחלים הלכים אלהים והים אינגו מלא hoc est,Omnia flumina uadunt in ma re,& mare non est plenum,id est omnes mortui non intrant,nisi in שאול seol, id est,in infernum,& infernus nūquam impletur. Sicut dictum est Prouerb.27. שאול ואבדון לא תשבענה Seol & auadon, id est infernus & perditio non satiantur. De hoc etiam in commentarijs super Gene.Rabbi Mosis Hadarsan super illud 1. cap. dictum,ומלאו את תמים ביומים hoc est,Replete aquas in maribus : ita habetur, Non sunt maria hic significantia nisi gehennam.Nam sicut mare hoc profundum est,iuxta illud Genesis 1.cap.dictum,Et congregationem aquarum appellauit ma ria:ita gehenna appellatur profunda.Sicut dictum est Prouer.9.cap.בעמקי שאול קראיה id est,In profundis seol,hoc est inferni inuitati eius.De hac insuper mate ria ita pulchre psalmographus loquitur,Psal.88. כי שבעה ברעות נפשי וחיי לש אול הגיעו נחשבתי עם יורדי בור חיית כגבר אין איל במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד hoc est, Quoniam saturata est malis anima mea, & uitæ meæ ad infernum accesserunt.Reputatus sum cum descendentibus in pu teum, sui sicut uir non sortis, in mortuis liber. Tanquam interfecti dormientes in sepulchro,quorum non es recordatus adhuc:ut scilicet resurgant. Item Psal.89. ita inquit, מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה id est, Quis uir uiuet,& non uidebit,uel nō timebit mortem?eruat animam suam de manu infer ni iugiter uel perpetuò. De hoc etiam Iob ita cap. 10. ait, מי יתן בשאול תצפינני hoc est,Quis dabit in inferno ut oc cultes me,& cooperias me,usq; ad auersionem iræ tuæ, & ponas mihi terminum, & recorderis mei? Dauid præterea in persona sanctorum patrum, qui peccatum actuale propter quod irent in infernum nequaquam admiserant, uel si fortè admi serant, iam satisfecerant, sic Psal. 44.dicit, לאנסוג אחור לבנו ותט אשורנו מני ארחך כי רציתנו במקום תנים ותכם עלינו בצלמות id est, Non est conuersum re tro cor nostrum, nec declinauit gressus noster à semita tua. Quoniam contriuisti, uel deiecisti, uel humiliasti nos in loco draconum, & cooperuisti nos in umbra,uel cum umbra mortis.Ex præmissis clarum est, omnes propter originale peccatum usq; ad Messię aduentum,ad infernū descendisse.

Quòd

Quòd Patriarchæ quoq; ac prophetæ cæteriq; sancti ueteris testamenti,usq; ad Messiæ mortem omnes ad infernum descenderunt. Cap. VIII.

CAPNIO.

VT magis igitur constet neminem ab hoc diuino decreto exceptum fuisse,Pa triarchas quoq;, ac prophetas, cæterosq; sanctos ueteris testamenti usque ad Messię mortem omnes ad infernum descendisse,hic probare haud ineptum esset.

GALAT. Id igitur primò de Patriarchis uerum fuisse ostendam.Et de Abraham quidem inde colligitur, ubi Gen. 15. ita ei à Deo dictum est ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה hoc est,Et tu ibis,uel intrabis ad patres tuos in pace, sepelieris in senectute bona. Vbi ait Rabbi נחמון Nahmon, Ibis ad patres tuos, qui idololatræ fuerūt, sicut dictum est Iehosuæ 24. capite,Ita dixit Dominus Deus Israeli, Trans fluuium habitauerūt patres uestri à seculo. Taras enim pater Abra hæ,& pater Nachor,coluerūt Deos alienos.Si igitur Abrahæ dictum fuit, Ibis ad patres tuos: patres autem ipsius cum idololatræ fuerint,quòd in inferno essent, du bium nō est.Quare Abraham ipsum ad infernum descensurum fuisse, certum est. Veruntamen cum Abraham fidelissimus esset Dei cultor,ac iustus,nec igne infer ni,nec à dęmonibus infestandus erat.Ideo dictus est ad patres suos in pace iturus. De Iacob uerò ex eo habetur,quod Gen.37.ita scribitur, ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ויבך אתו אביו id est,Et surrexerunt omnes filij eius, & omnes filiæ eius ad consolandum eum. Re nuitq; consolari, & ait, Quia descendam ad filium meum lugens in infernum.Et fleuit eum pater eius.Glossa R.Selomonis,In infernum inquit,id est in sepulchrū iuxta literæ quidem superficiem,sed iuxta Midras,hoc est secūdum glossam,id est in gehennam. In Bereśith autem rabba, id est in expositione libri Genesis, super hunc locum,sic dicitur.Omnes filiæ eius cur dicitur est,cum unam tantum habe ret filiam, scilicet Dinam? Quia non est prohibitum homini uocare generum filiū suum,& nurum filiam suam.Sequitur,Et fleuit eum pater eius,id est Ishac cum eo flebat.Cum autem egressus esset ab eo,lauabat se & ungebat,& comedebat ac bi bebat.Et quare nō reuelabat ei(scilicet Ishac ipsi Iacob)quòd Ioseph uiueret, qui hoc spiritu prophetico sciebat? Quia dicebat Ishac:Deus non reuelabit ei,& ego reuelabo?Hæc ibi. CAP. Iudæi nostri seculi nequitiā peruertendæ scripturæ de ponere nescientes,aiunt hoc in loco שאול seol,non infernum, sed foueam uel se pulchrum significare. GAL. Falsum eos asserere, ratio latère non sinit. Iacob e nim filij sui corpus non opinabatur sepultum fuisse,sed à fera pessima deuoratum. Vnde dixit Gen.38. חיה רעה אכלתהו טרף יוסף id est,Fera mala comedit ipsum, direptione direptus est Ioseph.Ex quo proculdubio liquet,ipsum nec de se nec de filio, quantum ad corpus, sed quantum ad animam fuisse locutum: neq; etiam de tumulo,sed de inferno,quo animam filij sui iam præcessisse credebat,ea uerba pro tulit.Quod R.Selomo animaduertens,non hanc arripuit falsitatem,sed aliam, di cens,Quod cum dicitur אל בני el beni,id est ad filium meum,ibi dictio hæc אל el non ad,uel uersus, sed propter significet. Vnde hunc esse sensum ait, Descendam propter filium meum,lugens in sepulchrum.Cuius falsitatem,cęterorumq; ipsum sequentium, Rabbi Ankelos Chaldaicus interpres euidenter ostendit, qui has dictiones Hebraicas אל בני el beni,id est ad filium meum, ita Chaldaicè trāstulit, לות בריי Leuath beri,id est apud filiū meum.Ex quo apertè patet,quòd אל,el hoc loco non propter,sed ad,uel uersus,uel apud significat.Et sic ubicunque in Penta teucho ponitur apud Hebræos hæc dictio אל el,ipse eam Chaldaicè לות Leuath, quod idem est quod apud,uel ad,uel uersus, interpretatus est. Nam illud quod in libro Gen.ita Hebraicè scribit,Et iuit Esau אל ישמעאל el Ismael,id est ad Ismael, ipse Chaldaicè sic traduxit, לות ישמעאל Leuath Ismael, id est apud uel uersus, uel ad Ismael. Illud etiam quod Genesis 18. sic Hebraicè dicitur, ואל חבקר רץ אברהם Veel habakar ratz Abraham,id est,& ad boues cucurrit Abraham,ita il

Iudæorum iu niorū obiectio

Confutatio.

R.Selomonis falsa expositio

Universidad de Deusto
Biblioteca

le Chaldaicè tranſtulit, ולות תוריא רחט אברהם Vluath tore cahat, id eſt, uerſus, uel apud, uel ad boues cucurrit Abraham. Si igitur in præmiſſis uerbis Iacob, hæc dictio אל el, propter ſignificaret, ibi pro ea non לות Leuath, quod apud uel ad, uel uerſus ſignificat, ſed ברזיל Bedil interpres poſuiſſet. Propriè enim ברזיל Bedil Chaldaicè, idem eſt quod propter Latinè. Nam illud quoq; Domini uerbū de Sodomitis ad Abraham Gen. 18. dictum, Non delebo propter decem, ita in Chaldaicum uertit, Nō delebo ברזיל עשרה Bedil haſra, id eſt, propter decem. Et ſic etiā de aliſs quamplurimis locis, Quæ cum ita ſint, palàm profectò liquet, quod ſciebat Iacob animam ſuam in infernum ituram. Quod per conſequens nec de aliorum omnium animis dubitabat, cum ipſe ſanctus eſſet atq; propheta. Quare & credebat animam filij ſui quamuis iuſtiſsimi, ob originalis tamen noxæ contagium, illuc fuiſſe profectā. Quod cæteri etiam Patriarchæ, omnesq; prophetę uſq; ad Meſſiæ paſsionem, ad infernum deſcenderint, non ſolum ex præcedentibus, ſed etiam ex Talmud euidentius patet. Nam in libro qui חגיגה Haghiga, id eſt, hiſtoria dicitur in cap. quod incipit חבל חייבין Haccol hayeuin, id eſt, omnes tenentur. Ita legitur, R. Elazar cum appropinquaret ad ſcripturam hanc 1. Reg. 28. ſcriptā, ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני לחעלות אותי, id eſt, Et dixit Semuel ad Saul, Quare terruiſti me, uel tremere me feciſti, faciēdo me aſcēdere? Dicebat, Ex quo Semuel iuſtus de iudicio timebat, quanto magis nos? Et quid eſt quod ſcriptum eſt ibidem? Et dixit mulier ad Saul אלהים Elohim, id eſt, Deos, uel iudices, uidi aſcendentes de terra. Quoniam duo erant, quorum unus erat Semuel, alter Moſes. Iuit enim Semuel, & adduxit Moſem ſecum, & ait, Forſitā (quod abſit, & pax ſit) ad iudicium quęror. Surge ergo mecum. Nec enim una quidem dictio eſt in lege abs te ſcripta, quam ego non compleuerim. CAP. Vellem hiſtoriam hanc de Semuel, quē cum eſſet mortuus, rogatu Saulis regis pythoniſſa ex inferno aſcendere fecit (ut in 28. cap. primi libri Regum legitur) ſecundum Hebraicorū doctorum gloſſas expoſitam, abs te audire. GAL. Audi igitur quæ hac de re in Midras ויקרא Vaikra, id eſt, in expoſitione libri Leuitici leguntur. Ibi enim ſuper illud 20. cap eiuſdē libri dictum, ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ירעוני מות יומתו id eſt, Vir ſiue mulier in quibus fuerit ſpiritus pythonicus, aut diuinationes, morte morientur. Sic dicitur (quod ad propoſitum noſtrum optimè ſpectat) Et uenerūt, Saul ſcilicet & duo uiri eius comites, ad mulierem nocte. Et nunquid nox erat? Sed illa hora fuit eis obſcura ut nox. Et ait, ſcilicet Saul mulieri: Diuina quæſo mihi per אוב ob, id eſt per pythonem, & fac aſcendere mihi ex inferno illum quem dixero tibi. Iurauit quē ei Saul in Domino dicens, Viuit Dominus, ſi id eſt, non accidet tibi peccatum in facto, uel in uerbo iſto. Dixerit autem mulier, Quem faciā tibi aſcendere? Ait ei Saul, Semuelem fac mihi aſcendere magiſtrū omnium prophetarum, temporis ſcilicet ſui. Fecit itaq; mulier illud quod fecit, fecitq; eum aſcēdere. Sicut dictum eſt primi libri Regum 28. cap. Et uidit mulier Semuelem, & clamauit, Cur decepiſti me? Nam tu es Saul. Et unde cognouit eum? Dixerunt magiſtri noſtri, Quod non eodem modo aſcendit mortuus Regi, & aliſs. Quando enim regi aſcendit, faciem habet ſurſum, & pedes deorſum: quādo autem ruſtico, faciē habet deorſum, & pedes ſurſum. Dixit ad eā rex, Ne timeas, ſi qd uidiſti. Et ait mulier אלהים Elohim, id eſt deos uel iudices uidi aſcēdentes de terra. אלהים Elohim, id eſt, deos uel iudices ideo dixit, quia duo fuerūt. Et qui fuerunt? Moſes & Semuel. Cum audiuit hoc Saul, timuit: quoniam unum uocauerat, & duo aſcenderunt. Sic enim dictum eſt ibidem, Aſcendentes de terra. Et ait ad eam, Quæ eſt forma eius, Semuelis uidelicet? Dixit ipſa, Vir ſenex aſcendens, & amictus pallio. Et ait Semuel ad Saul, Cur terruiſti me, uel tremere me feciſti, ut faceres me aſcendere? Ecce uerba in quibus eſt ratio à loco maioris & minoris. Nam ſi eximius omniū prophetarū, Semuel ſcilicet, iudiciū timuit, quāto magis cæteri omniū? Et qd eſt, q̄d ei adiecit? Et cras tu et filij tui mecū eritis. Mecū, id eſt in pace mea. Cūq; Saul audiret hoc, ſeſtinauit, & cecidit iuxta plenitudinem ſtaturæ ſuæ in terrā. Dixerunt ei Abner & Amaſa,

Quæſtio.

Amaſa, Quid dixit tibi? Ait eis, Tu ibis ad prælium, & corrues, & filij tui reputabuntur Principes. Dixit Rabbi Symeon, Tunc uocauit Deus ſanctus & benedictus angelos miniſterij, & ait eis: Venite & uidete, qualem creaturā creaui in mūdo iſto. In uita enim huius mundi homo qui uadit ad conuiuium, non facit ſecum ire filios ſuos, ne faſcinentur. Et ecce hic deſcendit in prælium, & ſcit ſe occidendum, & nihilominus aſſumit filios ſuos ſecum gaudens, applaudendo iuſticię diuinę, quam imminere ſibi non ignorabat. Tradiderunt autē Magiſtri, quòd ob quinque peccata iuſtè occiſus fuit. Sicut dictū eſt primi libri Paralip. 10. capite, Et mortuus eſt Saul propter præuaricationem ſuam, qua præuaricatus eſt, in Dominum uidelicet, eo quòd non ſeruauerit uerbum Domini ſuper eos. Et quòd interfecerit Nob ciuitatem ſacerdotum, ut legitur 1. Parali. 10. Et quòd non obedierit Semueli, qui dixerat ei, Septem diebus expectabis. Et reliqua, & ipſe non fecit ſic, ſed obtulit ſacrificium. Et quòd pepercerit Agag, ut habetur 1. Reg. 15. Et quòd conſuluerit pythoniſſam, & non dominum. Propterea interfecit eum. Hęc omnia ex prædicta Midras. Quibus nihil efficacius, nihil fortius eſſe poteſt, ad probandum cōtra Iudæos noſtri temporis. Quod omnes homines tam boni, quàm mali, uſq; ad Meſsię aduentum ad infernum deſcenderint, ibiq; diuina permiſsione detinerētur. Nam ſi Moſes & Semuel prophetarū principes, omniūq; ſanctiſsimi (de quibus Deus ipſe teſtimonium perhibens, apud Ierem. 15. ſic ait, אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי לעם הזה id eſt, Si ſteterint Moſes & Semuel in conſpectu meo, non eſt anima mea ad populum iuſtum) in inferno fuerint propter originale peccatū detenti, ut ex hac traditione patuit. Quanto magis cæteros omnes, qui nec eis ſimiles erant, nec tanta aut ſanctitate aut dignitate prædiți, eò deſcendiſſe, ibiq; detentos fuiſſe, uſq; ad Meſsiæ redemptionem, cenſendum eſt? CAP. Quidam aiunt, & piè quidem, non fuiſſe Semuelem, quem pythoniſſa aſcendere fecit, ſed ipſum humani generis hoſtem, qui ut Saulē deciperet, Semuelē ſe eſſe mētitus eſt. Quomodo enim ut dicitur in Decretis 26. q. 5. cap. Nec mirum, fieri poterat, ut Semuel & natiuitate ſanctus, & uitæ operibus iuſtus, arte magica attraheretur? At ſi non attractus eſt, cōſenſit tamē, quod utrunq; de uiro iuſto credere, aduerſum eſt. Nullum enim ſuffragium habet iuſticia, utrum attractus, an uolūtarius ſpirituale amiſerit meritum, quod poſitus in carne, quæſierat. Si prætérea Semuel Sauli uere apparuiſſet, ſe adorari ab eo uir iuſtus minimè permiſiſſet, qui Deum ſolum adorandum eſſe prædicauerat. Qualiter inſuper homo Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, ad uirum peſtilentiæ, gehennæ ardore dignum, Cras mecum eris, dixiſſet? Quare malignus ille ſpiritus duobus his titulis, fallaciæ ſuę ſubtilitatem prodidit: quia & ſub habitu ac nomine Semuelis, ſe cōtra legem adorari permiſit, & uirum peccatorum onere preſſum (cum magna ſit peccatorum atq; iuſtorum diſtantia) cum Semuele iuſtiſsimo futurum, mentitus eſt. GAL. Mirantur hi, quo'nam pacto malignus ſpiritus animam iuſti, ut uideretur, & cum Saule loqueretur, excitare potuerit. Non'ne magis mirandum eſt, quòd ſatanas Dominū ipſum aſſumpſerit, eumq; & ſupra templi pinnaculum conſtituerit, & in montem excelſum tranſtulerit? Non eſt enim abſurdum mi Capnio, credere aliqua diuina diſpenſatione permiſſa fuiſſe: quatenus non dominante magica arte, ſed Dei diſpoſitione occulta, quę & pythoniſſam & Saulem latebat, ſe ſpiritus iuſti aſpectibus regis oſtenderet, diuina eum ſententia percuſſurus. CAP. Quam ob rem ergo Semuel ſe à Saule adorari permiſit, cum adorationis cultus ſoli Deo exhiberi debeat, iuxta illud Deut. 6. cap. dictum, Dominū Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. GAL. Primum in hoc animaduertendum eſt, quid hoc loco primi libri Reg. 28. cap. ſcriptura dicat. Dicit enim ſic, ויקד אפים ארצה וישתחו id eſt, Et inclinauit faciem ſuam ad terram, & adorauit. Non igitur dicit, quòd Saul Semuelē adorauerit, ſed quòd adorauerit duntaxat. Quam ob rem non incongruè dici poteſt, quòd Deum tunc, & non Semuelem adorauerit. Quicquid enim dubium eſt, debet ſemper humanitas in melius interpretari. Deinde eſto quòd Semuelem adorauerit, neq; ideo Semuel

Peccata Saul propter quæ occiſus eſt.

Obiectio.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Reſponſio

Alia obiectio.

Reſponſio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

muel ipse contra legem egisse dicendus esset,quòd se adorari permiserit:cum uerbum hoc וישתחו quod adorare significat,dupliciter(ut ipse nosti)apud Hebræos sumatur,quemadmodū adorare,colere,uenerari,atq; reuereri apud Latinos, pro adoratione scilicet latriæ,quæ soli Deo debetur:& pro adoratione duliæ,quæ creaturis exhibetur,ut ex multis sacræ scripturæ locis uideri potest. Si propterea igitur Saul impius esset,quòd Semuelem adorasset:& Semuel idcirco diabolus censendus,quòd adorari se permisisset, cum de cõsimilibus idem debeat esse iudiciũ: pari quoq; ratione Nathan propheta impius dicendus esset,& ipse Dauid diabolus iudicandus,cum alter eorum alterũ adorauerit,alterq; ab altero se adorari permiserit.Ita enim de ipsis 3.Reg.1.cap.legitur, ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה hoc est,Et nunciauerunt regi,dicentes,Ecce Nathan propheta,& intrauit,uel uenit ad faciem regis,adorauitq; regem super faciem suam in terra. CAP. Cur Semuel dixit Sauli,Cras mecũ eris? Nam si Semuel iustus erat,& Saul peccatorum pœnis obnoxius,simul in altero seculo esse non poterant. GAL. Aiunt quidam ex nostris,& rectè quidẽ,quòd cum mortuus tunc uiuo mortem prænunciaret,uerbum illud, Cras mecum eris,ad parem non loci,sed mortis conditionem refertur.Hebræi tamen Saulẽ saluum fuisse, atq; post mortem in loco iustorum receptum asserũt.Nam etsi peccator extiterat, à Semuele tamen,quòd Dominum reliquisset,& pythonissam consuluisset,reprehensus,sufficientem pœnitentiam egit.Quod quidem inde(ut dicunt)insinuatur, quòd tanquam gaudẽs de diuina iustitia,ipse cum tribus filijs ad suam, ipsorumq; mortem, cuius præscius erat, ob defensionem populi Dei prudenter ac studiose cucurrerit.Nec obstat(ut aiunt)quòd seipsum lethaliter à sagittarijs sauciatũ, occiderit,cum se iam neq; pugnare ualiturum, neq; ulterius nisi modicum, ac in Dei contumeliam,& in sui ipsius ludibrium,uicturũ non ignoraret. Aiunt quippe peccatum nullum esse,quin potius meritum,hominẽ seipsum perimere, ubi se ad creatoris contumeliam uicturum uidet.Hinc Sampsonẽ seipsum occidisse dicunt.Hinc & sibi ipsi manus iniecisse uenerandum uirum illum affirmant,de quo 2.Mach.14. capite sic legitur,Cum iam comprehenderetur,gladio se petijt,eligens potius nobiliter mori, quàm fieri peccatoribus subditus,& supra natales suos indignis iniurijs agi.Cum igitur Saul & propter pœnitentiam, quam acturus erat, & propter martyriũ,quod bellum Domini gerendo,subire debebat,iustificandus esset: ideo inquiunt,rectè ei Semuel dicere potuit, Cras & filij tui mecum eritis. Obiectis igitur antedictis nõ obstantibus,dico salua sanctæ Romanæ ecclesiæ definitione,cui me semper in omnibus submitto, quòd tunc uerè Semuel ipse, & non diabolus, Sauli apparuerit. Quamuis enim quædam in præmissa historia dicta, & ad usum pythonissæ,quæ se Deos uidisse dixit, & ad intellectum Saulis, qui ascendentem Semuelem esse intellexerat,& non ad ueritatis rationem trahi possint:ob tria tamen quæ ibi referuntur,si uerè anima Semuelis tunc ibi non affuisset, non uideretur sacræ historiæ scriptor à mendacio excusari,nec uerigraphus existimãdus esset, quod profectò absurdum est dicere. Quorum primũ est: Et dixit Semuel ad Saul, Cur terruisti me,uel tremere me fecisti, uel inquietasti me, ut ascendere me faceres? Secundum uerò est,cum subditur:Et dixit Semuel,Cur interrogas me? Et Dominus recessit à te. Tertium demum est,cum subinfertur: Et cras tu & filij tui mecum eritis. Et reliqua usq; ad locum illum, Timuit Saul ualde de uerbis Semuelis, ut legitur primi libri Regum 28.cap.Ex his igitur satis (ut arbitror) palã est, quòd si is qui toties Semuel nominatus est diabolus fuisset, haudquaquam huius sacræ historiæ autor,in non paruam ipsius sancti uiri iniuriam, & in discrimen erroris fidelium,atq; in autoritatis sacræ scripturæ detrimẽtum,eum Semuelem tam sedulò toties nuncupasset. Postremò licet cacodæmon Semuelem Deo permittẽte ad Saulem adduxerit,siue traxerit,nõ tamen propter hoc iusticia, aut sanctitas in eo penitus suffragium perdidit.Sicut nec in sancto Iob à diabolo tam uehementer afflicto,nec in Paulo colaphis ab eodem affecto,nec in Antonio ab ipso diris uerbe-

ribus

Responsio nostrorum.

Responsio Hebræorum.

Responsio autoris.

ribus acto,nec etiam in ipso Domino Iesu Christo à membris ipsius diaboli patibulo crucis affixo:maximè cum per huius rei ueritatem,nobis & damni peccati originalis magnitudo ostenditur,& aduentus, & misericordiæ,ac gratiæ redemptoris necessitas demonstratur,& tandem Iudæorum recentiorum negantium, patrũ iustorumq; antiquorum ad limbum descensum,impudentia efficatius confutatur.

Quòd sancti patres in inferno à diabolo Deo permittente,propter Adæ peccatum detinebantur: & de limbo,ad quem descendebant. Cap. XI.

CAPNIO.

SAncti patres,& prophetæ, cæteriq; iusti qui usq; ad Messię mortem ad infernũ descenderunt,detinebantur ne ibi à diabolo? Dic obsecro, quid de hoc ueteres Iudæorum senserint. GAL. Potestatem quidem sanctos & iustos in inferno usq; ad Messię passionem detinendi dæmones habebant,facultatem tamen eis uel nocendi,uel mali alicuius inferendi, nullã prorsus habebãt. Nisi enim à diabolo Deo permittente usq; ad Messiæ aduentum detenti fuissent, nequaquam uerũ nec uerisimile esse poterat, quòd diabolus ipse Semuelem omnium prophetarũ sanctissimum,nec non & Mosem cum eo ad pythonissæ præceptũ traxisset. Constat enim eam quicquid egit,per dæmones egisse.Præbet autem mihi dicendi audaciã,quòd ante Christi aduentum sancti apud inferos propter Adæ peccatum à diabolo permissione diuina detinerentur, non solum id quod dictum est,uerum etiam longè magis Pauli apostoli sententia, de Domino nostro Iesu Christo, ad Colossenses secundo capite,dicentis, Quod ipse fuit expolians principatus & potestates, infernales uidelicet,ut ibi dicit glossa,auferendo ab eis Abrahã,Ishac,& Iacob, cæteroscq; iustos, traduxit eos, id est longè à re tenebrarum ad cœlum duxit. HOG. Rectè quidem ais Galatine. Nam ad huius sententiæ tuæ confirmationem, super illud Psalmi illius qui uigesimus tertius est in ordine. Attollite portas principes uestras,& eleuamini portę æternales.& introibit Rex glorię:ita glossa dicit, Vox est angelorum,qui Christum ad inferos descendentem præcesserunt,dicentes, O principes inferni,auferte potestatem uestrã, qua hucusq; in inferno iustos omnes detinebatis. GAL. Bene quidem, ac piè Hogostrate dicis:sed caue tibi à Iudæis, qui hoc loco sic habẽt, שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך חב ביר hoc est, Attollite portas capita uestra, & eleuamini portæ æternales, & ueniet,uel intrabit Rex gloriæ.Patitur tamen Hebraica litera, ut dicatur, Attollite portæ capita uestra:sed non attollite portas principes uestras,ut æditio nostra habet.Quod autem(ut ad quęsitum Capnionis nostri redeam)nullam sanctis patribus inibi detentis, nocendi potestatem cacodæmones haberent, ex eo quod in Midras coheleth,id est,in expositione Ecclesiastis scriptum est,colligitur. Vbi super illud tertij capitis dictum, מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה id est, Quis scit,an spiritus filiorum Adam ascendat sursum:sic dicitur,Animę iustorum reponuntur in apotheca,uel cellario.Et hoc est,quod ait Abigail ad Dauid,in spiritu sancto dicens primi libri Regum 25. capite, והיתה נפש ארני צרורה בצרור החיים את יהוה אלהיך hoc est,Et erit anima Domini mei ligata in ligatorio uiuẽtium siue uitæ,ad Dominum Deum tuum.Poterat'ne fieri,ut ita essent animæ impiorum? Docet hoc nos quod sequitur, ואת נפש איביך יקלענה בתוך בת הקלע id est,Et anima inimicorum tuorum circumuoluetur in medio palmæ fundæ. Vbi glossa Rabbi Selomonis,Palma fundæ (inquit) est frustum corij latum,instar palmæ factum,in medio fundæ,ubi ponitur lapis.Item glossa Rabbi Kimhi ait, Cum dicitur את יהוה eth Adonai, את eth, hic ponitur loco אל el,id est,ad. Sicut in libro Iudicum decimo nono cap. ואזאת בית יהוה אגי חולך id est,eth beth,hoc est,Ad domum Dei ego uado.Item Iob uigesimosexto capite,את מי בגדת מלין hoc est, Eth mi, id est,ad quem annunciasti uerba. Ex his patet, quòd id quod Abigail per spiritum sanctum (ut paulò antè ab eis dictum est) uiuentium ligatorium uocauit,

instar

Universidad de Deusto
Biblioteca

instar conseruatorij gemmarum, uel pecuniæ, quæ in sacculo, uel in panno ligantur & seruantur, hoc Iudæorum Doctores animarum iustorum apothecam seu cellarium appellarunt. Et quod in præcedentibus gehenna, alijsq; multis nominibus dicitur, hoc ipsi fundæ palmam nũcuparunt. Ex quo aperte liquet, duo olim apud Hebræos animarum receptacula fuisse, unum scilicet bonorum, alterum malorũ: utrunq; tamen infernus uocabatur. Sed impiorum quidem locus שאול התחתית seol tahtith, id est infernus inferior, iustorum uerò locus, infernus superior dicebatur. Sicuti ex eo colligi potest, quod Deut. 32. cap. scriptum est, cum dicitur, כי אש קרחה באפי ותיקד עד שאול התחתית id est, Quia ignis succensus est in ira mea, & ardebit usq; ad infernum inferiorem. Glossa in libro Tanhuma dicit. In ira mea, id est in medio gehennæ. Sicut consequenter dicitur, Et ardebit usq; ad infernum inferiorem. Item Prouerbiorũ decimoquinto, אורח חיים למעלה למשכיל למען צור משאול מטה id est, Semita uitæ ad superna intelligenti, ut declinet ab inferno inferiori. Hęc traditio. In Midras quoq; tehilim, id est in expositione Psalmorũ, super illud Psalmi octuagesimi quinti, כי חסדך גדול עלי ותצלת נפשי משאול תחתית id est, Quia misericordia tua magna est super me, & liberasti animam meã ex inferno inferiore. Legitur Rabbi Ioden sic dixisse, Via adulterorum data est in profundum inferni. Et hinc est, quod dicit, Quia misericordia tua magna est super me, & liberasti animam meam ex inferno inferiori. Vbi glossa Rabbi Selomonis, Via (inquit) adulterorum est, ut sint in profundo inferni, & inde liberasti me, cum dixit mihi Nathan, Dominus quoq; transtulit peccatũ tuum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur locus inferior, non dicitur nisi respectu loci superioris. Sunt enim superior & inferior nomina correlatiua, quæ posita, se ponunt, & perẽpta, se perimunt, ut ait Philosophus in prædicamentis. Manifestum profectò est, quòd cum Dauid de inferno inferiori meminit, necessariò superiorẽ infernũ esse insinuauit: quod & per earum expositiones euidenter ostenditur. Hunc autem infernum superiorem portas inferni Hezekias appellauit, cum apud Isaiam trigesimo octauo cap. ita dixit, אני אמרתי ברמי ימי אלבה בשערי שערל hoc est, Ego dixi in abscisione dierum meorum, Vadam ad portas inferni: id est, uadam ad limbũ. Qui cum sit quasi in principio inferni, non inepte porta inferni dicitur. Et hunc infernum Christus expoliauit, quum animas sanctorum patrum inde eduxit. Quod enim nos limbum, id est, locum requiei, seu sinum Abrahæ dicimus, hoc prisci Hebræorum ארגז czeror, id est, ligatorium, siue conseruatorium, uel ארצר oczar, id est, apothecam siue cellarium, uel portas inferni, uel infernũ superiorem uocabãt. Vnde patet, unam omnino atq; eandem fuisse fidem eorum, atq; nostram.

Duo animarũ receptacula, secundũ priscos Hebræorum.

Limbũ patriũ quomodo Hebræi uocabant

Quòd animæ electorum non poterant, nec debebant nisi à Messia Deo & homine ex inferno liberari. Caput X.

CAPNIO.

ANimas iustorum quæ propter Adæ peccatum in inferno tanquam in carcere detrusæ detinebantur, à solo Deo inde liberandas fuisse, nunc te ostendere par est. GAL. Ad id probandum, illud in primis adduco, quod in Midras Sir hasirim, id est in expositione Cantici canticorum legitur. Ibi enim super illud 2. cap. dictum, אני חבצלת השרון שושנת העמקים hoc est, Ego narcissus, uel rosa terræ cãpestris pinguissimæ, lilium profundorum siue cõuallium: ita dicitur, Hoc est quod scriptũ est Psal. 130. ממעמקים קראתיך יהוה id est, De profundis uocaui te Deus. Dixerunt autem magistri, quòd ecclesia Israel dixit hoc: quæ ait, Ego sum dilecta à Deo. Ego quippe data ero in profundis gehennæ, quatenus redimat me inde Deus sanctus & benedictus. Hoc est autem quod dictum est Psalm. 89. Et subire me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis, id est, de inferno. Rabbi Ruben dixit, Nisi scriptura dixisset Isa. 66. cap. non licuisset dicere, sed ex quo scriptum est, dicipotest כי באש יהוה נשפט hoc est, Quia in igne, uel per ignem Deus iudicatus est. Non

Non enim scriptum est שופט sophet, id est iudicans, sed נשפט nispat, id est iudicatus. Et ipsum est, quod Dauid per spiritum sanctum dixit Psal. 23. גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני id est, Etiam cum ambulauero in ualle umbrę mortis, id est inferni, non timebo malum, quoniã tu mecũ eris. Virga tua, id est tormenta tua, & baculus tuus, id est lex tua, ipsa consolabuntur me. Erit ne autem hoc possibile absq; tormẽtis? Docet quid sit ad hoc dicendum, cum ait ibidem, אך טוב וחסד ירדפוני hoc est, Verè, uel saltem bonũ & misericordia subsequẽtur me. Et hoc possibile ne est in hoc seculo? Docet quid dicendum sit, quod sequitur, כל ימי חיי id est, Omnibus diebus uitæ meæ. Et quare? ושבתי בבית יהוה לאורך ימים hoc est, Quia habitabo in domo Dei in longitudine dierum. Hæc omnia traditio. Quod autem Adam, nec non & filij eius propter ipsius peccatum, in carcere inferni usq; ad redemptoris aduẽtum detrusi fuerint, & quòd per nullũ alium nisi per Deum ipsum reparari potuerint, in Midras coheleth, id est in expositione Ecclesiastis optimè innuitur: ubi super illud 7. cap. eiusdem libri dictum, ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עיותו id est, Vide opus Dei. Quis enim potest aptare, uel reparare id quod torserit, uel obliquauerit? Sic ad literam legitur. Dixit R. Azarias, In hora qua Deus sanctus & benedictus creauit primum Adam, tulit eum, & duxit, atq; reduxit per omnes arbores paradisi, dixitq; ei, Vide opera mea, quàm pulchra, & quàm laudabilia sint, & quicquid creaui, propter te creaui. Prębe mentem tuam, ut non corrumpas, uel destruas mundum meum. Si enim destruxeris, nõ erit post te qui reparet. Et nõ solum hoc, sed etiam ipsi iusto causabis mortem. Sicut scriptum est Isa. 57. cap. חצריק אבר ואין איש שם על לב hoc est, Ipse iustus periit, & non est uir uel aliquis, qui consideret super cor. Sicut etiam dictum est Eccle. 7. capite, יש צדיק אובד בצדקו id est, Et iustus periit in iustitia sua. Cui similis fuit Moses magister noster? Similis fuit filio mulieris prægnantis, quæ in domo captiuorum tenebatur capta. Quæ ibi peperit, ibi nutriuit, & ibi mortua est. Post aliquot uerò dies transiuit rex per ostium carceris. Cumq; uidisset eum transeuntem filius illius mulieris, cœpit clamare, ac dicere, Domine mi Rex, hic natus sum, hic educatus sum. Et nescio, ob cuius peccatum hic detentus sum. Respondit ei Rex, Propter peccatum matris tuæ. Hucusq; traditio. In qua breui & congrua quidem similitudine Iudæis à priscis eorum magistris euidẽter ostensum est, totum genus humanum fuisse olim propter Heuæ atq; Adæ peccatum in carcere regis totius mũdi non iniustè detentũ. Nam si Moses prophetarum omnium apud eos maximus, iuxta illud Deuter. ulti. cap. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים, id est, Et non surrexit ulterius in Israel, sicut Moses, quem nouit Deus facie ad faciem. Id est (ut R. Ankelos ait in Targum) דאתגלי ליה אפין באפין Cui reuelata est facies ad faciem. A detentione carceris regis cœlestis nequiuit eximi, ut præmissa parabola manifestè ostendit, quanto minus aliquis alius inde eximi ualuit. In eo autẽ quod prædicta traditio refert, Deum Adæ dixisse, quòd si peccando mundũ suum quodammodo corrumperet, uel destrueret, non esset post eum, qui illũ reparare posset: apertè insinuatur, uniuersum propter Adæ peccatũ quodammodo corruptũ; non potuisse nisi à Deo reparari. Cum enim Adam peccauit, suo peccato totũ humanum genus infecit atq; corrupit, se suosq; posteros duplici morti atq; carceri infernali obligando. Quare totum uniuersum quod propter hominẽ creatum fuerat, ut supradicta traditio attestatur, cum esset à suo fine frustratum, corruptũ quodammodo, atq; destructum fuit. Quam ob rem ad ipsius uniuersi instaurationem, aliquis necessarius fuit, qui post Adam nec potentia, nec tempore, nec dignitate, nec uirtute, nec sanctitate omnino esset, sed omnibus his modis, ac etiam æternitate ante ipsum foret. Cum igitur Adã omnes homines præcesserit, nullus homo purus potuisset ipsum humanum genus, nec per consequens uniuersum instaurare. Et licet angeli Adam ipsum & tempore & dignitate secundum naturam præcesserint, angelum tamen sui reparatorem atq; redemptorẽ homo habere non debuit:

Homo non poterat humanũ genus reparare.

Angelus non debuit humanam naturam instaurare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum,quia forte ad tam magnum negocij nulla potestas, nisi diuina satis erat: tum etiam,quia si angelus hominem ab æterna damnatione liberasset, homo eius obsequio ac seruituti uideretur astrictus. Quare ad eam dignitatem, quam si non peccasset habiturus erat, haudquaquam instauratus esset. Cum homo ipse qui solius Dei seruus,& angelis æqualis per gratiam futurus erat,eius seruus foret, qui nec Deus esset,nec eius serui angeli forent.Quocirca concluditur, hominem modo supradicto perditum non per puram creaturam, sed per Deum ipsum reparari, atq; à damnatione æterna liberari debuisse. Solus quippe Deus ad hoc & sufficiens erat per suam omnipotentiam,& sapiens per suam infinitam sapientiam,& uoluntarius per suam immensam clementiam: non tamen absq; suæ iusticiæ satisfactione humanum genus instaurare debebat, cum misericordia minimè præiudicare possit iusticiæ. Hinc est, quòd in sacris literis quemadmodū misericors sæpissimè prædicatur,ita quoq; & iustus frequentius dicitur.Nam licet Deo insit clementia, seu misericordia, quæ omnem superat offensionem, ineſt etiam ei & iusticia, quæ nullum peccatum remanere permittit impunitum. Si enim peccatum per iusticiā non puniretur,sed semper per solam misericordiam remitteretur: Deus certè eodem modo erga peccantem,& nō peccantē se haberet,& impius atq; iustus æquales in conspectu eius essent.Quod Deo nullatenus conuenire posse, ex sacræ scripturæ dictis manifestè ostenditur. Ait enim Psalmographus Psalm.11. רוח צריק יבחן ורשע ואהב המס שנאה נפשו,id est,Deus iustum probat & impium,& diligentem iniquitatem odit anima eius.Sapiens quoque Prouerb.10,cap.dicit, גמול ירויו יעשה לו תוחלת צריקים שבחה ותקות רשעים האבר,id est,Expectatio iustorum gaudium,& spes impiorum peribit. Item Isa.3. cap. אמרו צריק כי טוב כי פרי מעלליהם יאבלו ! אוי לרשע רע כי,id est,Dicite iusto, quoniam bene, uel bonum.Nam fructus operum suorum comedent(iusti scilicet) Veh impio nequā, quoniam retributio manuum eius fiet ei.Et ut cætera huius generis omittā,Dauidis postremò uerba adducam,Psalm.61.sic dicentis, ולך ארני חסר כי אתה תשלם לאיש כמעשהו hoc est,Et tibi Domine misericordia,quia tu reddis unicuique iuxta opera sua. Quamuis igitur Deus ad quem solum humani generis spectabat reparatio, peccatum primorum parentum per solam misericordiam remittere potuisset:quia tamen iusticia eius satisfactionem exigebat, quæ & præuaricatorem & satisfactorem eiusdem generis esse requirebat:idcirco Deum & hominem esse oportuit,qui ipsum humanum genus reparaturus esset. Hic autem esse nō potuit, nisi Messias,qui Deus & homo futurus erat. Quod autem ad sanandum & instaurandum, ac redimendum humanum genus,nulla pura creatura sufficiens esset,ex eo potissimum uideri potest,quod in Echa rabbethi,id est, in expositione plāctus Ieremiæ legitur, super illud secundo capite eiusdem libri dictum, מה אעירך מה ארמה לך חבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול כים שבר מי ירפא לך : id est,Quid cōtestabor tibi? & quid assimilabo tibi captiua filia Ieruſalē? quid adæquabo tibi, & consolabor te uirgo filia Syon? Magna est enim uelut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Ibi enim hæc uerba sic exponuntur, Quid contestabor tibi? Hoc est, per quot prophetas contestatus sum in uobis? Id autem est quod scriptum est 4. Reg.17.cap. Et contestatus est Dominus in Israel & in Iuda in manu omnium prophetarum suorum. Scriptū est etiam Ierem. 44. cap. Et misi ad uos omnes seruos meos prophetas. Sequitur, Et quid assimilabo tibi filia Ieruſalem? id est,quæ es filia timens & obtemperans mihi. Sequitur, Quid adæquabo tibi,& consolabor te? Quando aderit dies illa, de qua scriptum est Isa.2.cap. Et exaltabitur Deus solus in die illa,& idola penitus mutabuntur.In illa hora consolabor te,uirgo filia Syon, id est filij signati. Magna enim est uelut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Dixit Rabbi Aben, Ille cui dixisti canticum super mare,ut habetur Exod.15,cap. Quia ego Dominus medicus tuus. Hactenus traditio. Ex qua planè colligitur,solum Deum totum genus humanum quod propter Adę peccatum ægrotum facebat,curaturū fuisse. Solus ergo Dei filius uerus Messias, sanctos

Nulla pura creatura ad reparandum humanum genus satis erat,

sanctos patres cęterosq; electos ex inferni carceribus liberare debebat.Quare uniuersum quod propter Adæ peccatum corruptum quodammodo & destructum fuerat,consequenter per Messiam ipsum instaurandū erat,& mors ipsa destruenda,atq; angelica ruina reparanda.

Quòd per Meßiam & uniuerſum reparandum erat, & mors ipſa deſtruenda.

Caput XI.

CAPNIO.

ID consequens uelim ego per eorum scripturas probares. GAL. Probabo utiq; Quod igitur mundus iste uniuersus qui propter Adæ peccatum corruptus quodammodo fuerat,per Messiā reparandus esset,in Bereſsith rabba, id est in expositione libri Geneſis,optimè ostenditur,super illud 2.cap.eiusdem libri dictum, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם hoc est, Hæ sunt generationes cœli & terræ in creatione eorum. Ibi enim ita ad uerbum legitur. Dixit R. Berachias, Quamuis creatæ fuerint secundum plenitudinem suam atq; perfectionem: quando tamē Adam primus peccauit,diminutæ sunt,& corruptæ atq; concussæ, & ulterius ad decentem compositionē nō reuertentur,donec ueniat filius Peres, iuxta illud Ruth ult.cap. ראלח תולדות פרץ id est,Hæ sunt generationes Peres.Quod plenariè scriptum est,in signum scilicet quòd omnia quæ propter peccatum diminuta erant, per filium Peres,qui à nostris corrupto uocabulo Phares dicitur,perfici atq; compleri debebāt.Sequitur בהבראם Behibbaram,id est,in creatione eorum,uel cum creauit ea. Dixit R. אבהו Abhu, Cum ה he litera creauit ea. Mundus igitur iste cum ה he creatus est.He autem litera, quæ clausa est ab omni sui parte, & aperta inferius,sic enim facta est ה index est,quòd omnes ad infernum descendunt.Id uerò quod in ea sursum tendit,indicium est quòd inde ascensuri sunt.Fenestra autem eius in latere indicat uiros pœnitentiæ.Seculum uerò futurum creatum est cum י iod.Quemadmodum enim iod staturam habet replicatā,ita enim facta est: sic impiorum statura replicabitur,eorumq; facies turbulentæ erunt in futuro. Sicut dictum est Isa.2. ושח גבהות חארם ושפל רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא. id est, Et inclinabitur sublimitas hominis, & inferiorabitur celsitudo uirorum, & exaltabitur Deus solus in die illa.Et quid est quod sequitur, וחאלילים כליל יחלף hoc est,Idola uel imagines penitus commutabit? Illud quod scriptum est Isa.26 כי בריה יהוה צור עולמים id est,Quia cum י iod,he,formauit Deus secula,cum his enim duabus literis creauit secula Deus sanctus & benedictus.Hæc traditio. Quę in Midras tehilim eodem ferè modo habentur,super Psalm.113.qui incipit,In exitu Israel:ubi sic dicitur, אמר רבי יהורח חנשויא חבל על דמיבדין ולא מישתבחין שאליתיהח לרבי אלעזר ולא אמירח לי בן אלא בן אמורח לי ביח שמו בשני אוח ויח חללו ברא חקדוש ברוך חוא שני עולמים שנאמר כי ביה יהוה צור עולמים ואין אנו יודעין אם העולם חזח נברא בחודם חבא נברא כי מימה שנאמר אלה תולדות השמים בהבראם בהבראם העולם הזה נברא בחולמוח מיח עיסקא שלח פתוחה למטה וסתומה מבל צדדיח בך חעולם הזה בל מיח שנברא בו יוד דין לשאול ואותה העקיצא שיש בח רמזו לתחית המתים וחעולם חבא נברא כי למחמה עיסקא שלי זח בפומח בך פניהם של רשעים עתידין להיות מובדממית לעתיד לבא דבר אחר מיח עיסקא שלי קטן בקומתח בך חרשעים לעתיד לבא שנאמר ושח גבהות חארם משראה דוד בן שבשחי אותיות חללו ברא חקדוש ברוך חוא שני עולמות חתחול מקלס בהם חללו יח hoc est, Dixit Rabbi Iudas hannasi:Funis super illos qui inquirunt,& non reperiūt. Sciscitatus sum quid'nā hoc esset à Rabbi Elazar.Et non dixit mihi uerū. Sed taliter dixit mihi,Quid'nam illud beia,id est in Deo,hoc est quòd in יה iod he,sit nomen eius.Quia duabus his literis creauit Deus sanctus & benedictus duos mundos.Sicut dictum est Isaiæ 26. Quoniam in יה iod he,formauit Deus mundos.Et nos nescimus,utrum hic mundus creatus sit,cum ה he, & mundus futurus creatus sit cum iod. Et quid fecit nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

nescire hoc? Quoniam dictum est Gen. 2. cap. Hæ sunt generationes cœli & terræ. Vbi secundum proprietatem Hebraicæ scripturæ uidetur, quod cum יה iod he, uterq; mundus creatus sit. Verum cum ה he, hic præsens mundus creatus est. Quē admodum enim dispositio huius literæ ה he, aperta est inferius, & clausa ex omni eius latere: sic seculum istud dispositum est. Quicunq; enim creati sunt in eo, in infernum descendunt. Illud uerò quod est in ea rectum, mortuorum uiuificationem significat. Seculum autem futurum creatum est cum י iod. Quare? quia sicut dispositio literæ י iod staturam habet replicatam: ita facies impiorum pallidę erunt, cōtrahentur & contristabuntur in futuro. Alius sermo: Quemadmodum dispositio huius literæ י iod, modica est in sua statura, sic impij in futuro. Sicut dictum est Isa. 2. Deprimetur sublimitas hominis. Cernēs autē Dauid duabus literis istis creasse Deum sanctum & benedictū mundos duos, cœpit cum eis magnificare & laudare Deum, dixitq; הללויה halleluia, id est laudate Deum. Cuius dictionis duæ ultimæ literæ sunt יה iod he. Hæc ibi. Quod autem filius Peres, per quem uniuersa perfici atq; compleri debebant, ut dicit antecedens traditio, sic ipse Messias, habetur in ואלה שמות רבה Veelle semoth rabba, id est in expositione libri Exodi, super illud 21. cap. eiusdem libri dictum. Et ista iudicia. Vbi sic dicitur, Tu inuenis omnes generationes quæ sunt in scriptura, diminutas, prēter istas duas, uidelicet, Istę sunt generationes cœli & terræ, Gen. 11. Et hæ sunt generationes Peres, Ruth ultimo. Quod quidem magnam habet sententiam. Cur enim cum dicitur, Istæ sunt generationes cœli & terræ, generationes plenarie scriptæ sunt, id est non carent litera ה uau, sicut aliæ? Quia Deus creauit seculum suum, & non fuit angelus mortis in eo. Hac de causa scripta est supradicta dictio תולדות toldoth, id est generationes מולא malè, id est plenarie. Cumq; Adā & Heua peccassent, diminuit Deus תולדת toldoth, id est generationes, quæ in scriptura sunt. Cum autem stetit Peres, factæ sunt תולדות toldoth, id est generationes מולא malè, id est plenarie scriptæ sunt. Nō enim ibi deficit ו uau: quia Messias de ipso surget, & in diebus eius Deus sanctus & benedictus glutiet uel destruet mortē. Sicut dictum est Isaię uigesimo quinto cap. בלע המות לנצח hoc est, Glutiuit uel destruxit mortē in sempiternū. Proptere a תולדות id est, generationes Peres, מולא malè, id est plenarie scriptæ sunt. Hæc traditio. Hoc idem etiam in Midras Ruth, id est, in expositione libri Ruth cō firmatur, super eadem uerba, Hę sunt generationes Peres. Cum sic ibi dicitur, Vbi cunq; in lege dictum est תולדת toldoth, id est generationes, diminutę sunt, hoc est una litera quæ uau dicitur, ibi deest, exceptis his duabus: uidelicet, Istæ sunt generationes cœli & terrę. 2. Gene. Et hę sunt generationes Peres, Ruth ultimo. Et quā ob rem hoc factum sit, tandem utrobiq; eadem ratio redditur, quæ in præcedēti traditione reddita est. Ex quibus patet, quòd in aduentu Messiæ, & uniuersum quod propter Adæ peccatū penè corruerat, instaurandum erat, & mors ipsa destruēda.

Quòd angelorum quoque ruina per Messiam reparanda erat.
Caput, XII.

CAPNIO.

QVoniam teste philosopho perfectum est, cui nihil deest, & ad perfectam uniuersi instaurationē, angelicę ruinæ reparatio pertinere uidetur: eam ob rem ad ostendendum, Messiam ipsum totius uniuersi perfectum reparatorem futurum fuisse angelorum quoq; ruinam per ipsum instaurādam fuisse probare necessariū est. GAL. Id potissimum ac satis clare in Midras tehilim habetur. eo in loco, ubi super principiū Psal. 89. משכיל לאיתן האזרחי חסדי יחוה עולם אשירה hoc est, Intellectus forti, uel uēturo, indigenæ uel illustratiuo, uel orientali. Misericordias Dei semper cantabo. Hoc modo legitur. Hoc est quod scriptū est Ierem. 9. capite, כי אם בזאת יתהלל המתהלל חשכל וידע אותי כי אני יחוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ id est, Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere & nosse me, quia ego

ego Deus faciens misericordiam & iudicium & iusticiam in terra. Hæc sunt enim quæ uolui, dixit Deus. Propter hoc dictum est Psal. 101. חסד ומשפט אשירה hoc est, Misericordiam & iudicium cantabo. Deinde in eadem Midras, sic immediate sequitur, יאמר לחם אני אמרתי עולם חסד יבנה את שמים תבין ולא חשמים בלבר אלא את חבסא אינו עומר אלא בחסר שנאמר וחובן בחסר נסא למיה הר בר רומח לבסא שיש לו ארבע רגלים ויתיה האחר מיהמוטט נטל צרור וסמבו בך חיח חבסא של מיעלה בביבול שנתמוטט ער שהקרוש ברוך הוא סמבו ובמה סמבו בתסר חוי עולם חסר יבנה את שמים ובן דור אמר לעושה השמים ביהב וגח ועל יך מי חם עומרים על החסר שנאמר כי לעולם חסרו לרוקע הארץ על יך מי כי לעולם הסרו id est, Dixit eis, scilicet Dauid Israeli Psalmo octuagesimo nono, Quoniam dixi, mundus misericordia ædificabitur, cœlos reparabis, uel rectificabis, uel aptabis, tu Deus supple. Misericordia, dixit, Quia non cœli solum, sed etiam ipse thronus non est perlistens, nisi per misericordiam. Sicut dictum est per Isaiam decimosexto cap. Et præparabitur, uel aptabitur, uel rectificabitur in misericordia, uel per misericordiam thronus. Simile autē hoc parabolice est throno, uel solio quatuor pedes habenti, quorum unus commouerat se. Accepit ergo glebam, uel fragmētum lapidis quispiam, & fulciuit ipsum. Sic thronus supernus (ex quo in lege scriptum est, dici potest) commotus, uel coagitatus, uel diminutus fuerat, donec fulciuit illum Deus sanctus & benedictus. Et quo fulciuit illum? Misericordia. Et hoc est quod dictū est, Mundus misericordia ædificabitur, cœlos tu reparabis, uel instaurabis. Et sic est Dauid, dicens Psal. centesimo trigesimo sexto, Facienti cœlos cum prudentia. Et super cuius manus sunt stātes? Super misericordiam. Sicut consequenter dictum est, Quoniam in seculum uel in ęternum misericordia eius. Extendit terram. Et per cuius manum? Quoniam in seculū misericordia eius. Propter hoc ait Psal. 63. Quia melior est misericordia quàm uita. Hęc omnia Midras prædicta. Hic plurimum conuenit ponere illud Isa. 16. dictum, quod in præmissa traditione inductum est, וחובן בחסר נסא ויושב עליו באמונה באהל דויד שופט ומהר צדק id est, Et præparabitur in misericordia thronus uel solium. Et sedebit super illud in ueritate in tabernaculo Dauid, iudicans & quærens iudicium, & expediens uel accelerans iusticiam. Hæc autem Rabbi Ionathas sic in Chaldæum uertit, בבין משיחא דישראל יתקן כטרם פרסיחי ויתיב עליהי בקשוט בקרתא דדוד ותבע דין ועביד קשוט id est, In hoc uel propter hoc Messias Israel apponet, uel aptabit in bono thronum suum. Et sedebit super eum intus ciuitatem Dauid, & iudicabit iudicium, & faciet ueritatem. Cum igitur in præcedenti traditione per hæc Isaiæ uerba probatum sit, quòd Deus cum misericordia thronum supernum confirmaturus & instauraturus erat, ipsius diminutioni & coagitationi, siue commotioni glebam uel fragmentum lapidis apponendo. Et hic per translationem Chaldaicam aperte ostendatur, quòd ipsa eadem Isaię uerba de Messia loquātur: necessariò profectò, ac manifeste consequens est, Messiā ipsum Deum esse superni throni instauratorem. Nemo enim rectius supradicti lapidis fragmen posuisse intelligi potest, quàm Messias cœlestium atq; terrestrium reparator: qui immensa sua misericordia ac passione, peccatores homines liuore suę passionis, Isaia teste, sanando, ac in supernam Ierusalem inducendo, ruinæ angelicę sactus est fulcimentum. Et sic iustificatos homines angelis sociando, instauraui t, atq; fulciuit supernum thronum, hoc est angelorum chorum, qui propter ruinam dæmonum diminutus erat. Qui & ideo supernus thronus uocatur, quia super eum Deus quodāmodo sedet, iuxta illud Psalmographi Psa. 79. dictū, ישב על הכרובים hoc est, Sedens super Cherubim. Et rursus Psalm. 98. ישב הכרובים תנוט הארץ id est, Sedens super Cherubim, moueatur terra. Ex quibus patet, quòd per Messiam non solum & uniuersum quod propter primorum parentum peccatum corruptū quodammodo fuerat, reparandum erat, & mors ipsa destruenda, ut in præmissis ostensum est, uerum angelica quoq; ruina (ut nunc probatum est) instauranda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd summo desiderio sancti patres Messiæ desiderabant aduentum.
Caput XIII.

CAPNIO.

EApropter summo(ut arbitror)desiderio sancti patres Messiæ desiderabant aduentum. GAL. Ita prorsus.Idcirco sanctus Iob sic 9.cap.dicebat, לו ימן ביניניו מוביח ישה ירו על שניניו, id est,Vtinam esset inter nos argutor,poneret manū suam super nos ambos.Argutorem hunc seueritatis diuinæ iusticiæ,secundū quā infernus erat omnium hominum domus,Messiam esse Isaias ostendit,dum 9.cap. de ipso loquens ait,רשפט בצדק דלים והוביח במישור לעניני ארץ id est,Et iudicabit in iusticia pauperes,& arguet in æquitate humilibus,uel pauperibus,uel mānsuetis terræ.Est autem notandum, quòd in eisdem uerbis Iob apud Hebræos aliqui libri habent לו lu,cum litera ו uau,& tunc idem est quod utinam,& uerba eius(ut diximus) sic interpretantur: Vtinam esset inter nos argutor, poneret,id est qui poneret manum suam inter nos ambos. Alij uerò libri habent ibi לא lo, cum א aleph litera, quod dictionem hanc negatiuam Non, significat. Et tunc sic eadem uerba traducuntur,Non est inter nos argutor.Hinc nostra ęditio habet, Nō est qui utrūque ualeat arguere,& ponere manum suam in ambobus. Vtraq; autem bona est littera,& in eandem rediens sententiam.Nam secundum primam quidē, quam Talmud ponit,sanctus Iob cogitans,quàm peruerse atq; damnose primus homo deliquerat,& quàm inexorabiliter conditor hominum iratus fuerat, Messiam Dei & hominis mediatorem perquirebat, qui manum in ambobus poneret, hoc est qui utranq; naturam,Dei scilicet & nostram simul amplecteretur & gereret,quiq; solus inter homines homo innocens appareret & esset, & tamen ad pœnam culpæ portandam spontaneus absq; culpa procederet, atq; sic exemplo & uerbo hominem argueret, ne peccaret & ignominiosam ipse innocens pro homine pœnam perferendo,seueritati diuinæ iusticiæ obsisteret, ne feriret. Secundum aliam uerò literam in spiritu sancto præuidens idem sanctus Iob,neminem ante Messiam, neque pòst uenturum fuisse,qui proprijs non grauatus, alienos posset subire peccatorum reatus,uel qui seueritati diuinæ iusticiæ satis est,dicere ualeret,aduentus ipsius Messiæ, moræ nimium longè dispendium deplorabat dicens, Non est inter nos.id est.inter Deum & hominem argutor,qui cum æquitate arguere queat,cum omnes rei sint,donec ueniat ille,qui super nos(ut dictum est)manum suam ponat, & solus cum æquitate arguat humilibus terræ, hoc est ad humilium hominū salutem.Hunc etiam argutorem & Isaias flagranti desiderio quærebat 64. cap. dicens, לויא קרעת שמים וירדתה hoc est, Vtinā dirumperes cœlos,& descenderes. CAP. Iuniores Iudæorum præmissam sancti Iob scripturam, quemadmodū & alias,perperam intelligentes,aiunt,ipsum aliquem alium præter Deum desiderasse iudicē, sub quo & ipsum Deum iniustum,& iese ostenderet innocētem. Vt habet in libro בבא בהרא Baua bathra, in cap. quod incipit חשיתפין Hassittafin. Vbi super illa eadem uerba Iob,sic ait Rabba, Puluis sit in ore Iob. Nihil enim est seruus, qui arguit Dominum Deum suum. GAL. Iudaica proculdubio cęcitas uirum sanctum Iob iniustè atq; impiè cōdemnat, uerba eius peruerse intelligendo. Contra quos illius primò testimonium afferimus, qui ait Iob 1.cap. בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה, id est, In toto hoc nō peccauit Iob,nec attribuit fatuitatē.Et rursus eiusdem libri ult.cap. ויאמר יחוח אל אליפז התימני חרה אפי בך וברשני רעיך כי לא רברתם אלי נכונה כעבדי איוב hoc est, Et dixit Deus ad Eliphaz Temanitem, Incaluit indignatio mea in te, & in duos amicos tuos: quia non estis locuti ad me rectum,uel cōueniens,sicut seruus meus Iob. Præstat etiam autoritatem libro Iob non paruam apud Hebræos, quòd à Mose dicatur idem liber scriptus, ut habetur in בבא בהרא Baua bathra,in capite חשיתפין Hassittafin: ubi sic legitur, Tradiderunt magistri, quòd Moses scripsit uolumē suum,& distinctionem Balaam & Iob.Rectè igitur & conuenienter Iob fuisse locutum, non solum Mosis, sed etiam Dei

Iudæorum recentiorum obiectio.

Confutatio.

Dei testimonio comprobatur. Nihil ergò rectius atq; conuenientius dicēdum est hic,secundum quòd eius uerba sonant,quàm quòd secundum primam literā præsentiam Dei & hominis in Messia optauerit,uel quòd iuxta alterā literam, ipsius Messiæ Dei & hominis moram deplorauerit.Qui ponendo manum suam in ambobus,homines iustificando, & angelorum cœtibus aggregando, utrorumq; ruinas instauraret.Ex quo liquet summum eius desiderium erga Messiæ aduentum. Ididem Rabbenus Haccados in libro Gale razeya,& de reliquis sanctis patribus, deq; omnibus iustis affirmat,respondens ad quintam Antonini Cōsulis urbis Romæ petitionem.Cum enim idem Antoninus eum interrogasset, quod'nam sacrificium facturus esset Israel post cessationē sacrificij quod tunc fiebat, sic ei ille inter cætera respondit, Quod petieris tibi notitiā dari de sacrificio quod Israel facturus est post Messiæ aduentum, dicam tibi quod reperi à R. Selomone filio Iohai scriptum in libro qui מחקר חסידות Machkar hassodoth,id est, inuestigatio secretorum inscribitur.Dum semel proficiscerer ex mōte Ebal ad montem Gherizin, ut à Deo peterem gratiam,ipsumq; adorarem, inueni Eliam supra mōtem Gherizin stantem,orantemq; atq; plorantē,cui ego pacem dedi,ipse autem me respicere noluit:quod cum uiderem,flere cœpi,moxq; uertit faciē ad me,dixitq;, Fili Iohai non est hora conueniens.Et abijt.Iterum reuersus sum ad montem Gherizin,ipsumq; inueni orantem laudantemq; Dominum orbis. Tunc uidi uenientes super montē Gherizin octoginta milia legionum angelorū,& in unaquaq; legione erant octoginta milia acierum, & in unaquaq; acie octoginta milia angelorum. Ferebantq; coram se Abraham,Isbac,Iacob, Mosem & Aharon, Dauid & Selomonem, omnesq; reges de domo Dauid,atq; prophetas & iustos,qui in mundo fuerant.Ipsi autem angeli rogabant Deum dicentes,Recordare Abraham,Ishac & Israel seruorum tuorum,quibus iurasti per temetipsum. Abraham autem,Ishac & Iacob orabant dicentes,Non nobis Domine,non nobis,sed nomini tuo da gloriā. Reges ex domo Dauid & prophetæ dicebant illud Isa. 63.cap.scriptū, אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יהוח אבינו גאלנו מעולם שמך hoc est, Tu pater noster,& Abraham nesciuit nos,& Israel ignorauit nos. Tu Deus pater noster,redemptor noster,à seculo nomen tuum. Tunc uidi montem Ebal tremētem, & ad eum accedentes nonaginta milia dæmonum. Qui currentes, ac festinātes dicebant,O Domine mundi,recordare quòd in hoc monte dederis maledictionē,dicens Deut 27.cap. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוח id est,Maledictus uir,qui fecerit sculptile & conflatile abominationem Dei.Item ibidē, ארור אשר לא יקים התורח הזאת לעשות אותם hoc est, Maledictus qui non permanet in uerbis legis huius,ut opere perficiat ea. Tūc exijt uox de cœlo, dicēs illud Psal. 103. ברחם אב על בנים רחם יהוה על יראיו id est,Sicut miseretur pater super filios, misertus est Deus super timētes eum.Extemplò cum summa lætitia & gaudio patres,reges,omnesq; prophetæ & iusti induerunt se sacerdotis more, accesseruntq; ad Eliam,eumq; secum duxerunt.Elias uerò induit se tanquam summus Pontifex, omnesq; Deum laudabant.Elias autem rem sacrā faciebat:at ego ignorabā, quòd nam esset hoc sacrificium. Deinde omnes angeli Eliam comitabantur. Reuertētes autem ad locum ubi morabatur,& postea ad patres & reges & iustos. Vt autē recesserunt,uidi Eliam hilarem,ridentemq;,cui pacem dedi, dixiq;,Pax Domini nostri sit super te,& pax tua domine sit super me.Redditq; mihi pacem, dicens, Pax Domini mūdi sit super te,& super uniuersum orbē. Tunc dixi, Dic mihi Domine, quare cum primum inueni dominationem tuam plorantem,dediq; tibi pacem, nō respexisti, sed abijsti? nunc autem uideo te Domine ridentem & hilarem. Illi uerò angeli & animæ patrum & iustorum cur in monte Gherizin morabātur,& dæmones in monte Ebal? Respōdit,Fili Iohai,ter in hebdomada cōueniunt omnes animæ patrum, regum & iustorum,secum ferentes omnes angelos, qui seruiunt eis, assistuntq; rogantes ipsum,ut filium sanctū suum mittat,& redimat omnem Israel, ducatq; ad terram sanctam.Idcirco orant eum dicētes,Recordare Abrahā, Ishac

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Israel seruorum tuorum. Diaboli autem ueniunt, ut illis obsistant & aduersentur. Ideo angeli monti Gherizin insidebãt, quia in eo datę sunt benedictiones. Diaboli uerò in monte Ebal morabãtur, quia in eo dedit Deus maledictiones Israeli. Ipsiq; assiduè in memoriam reuocabant omnia delicta & peccata, quæ ipse Israel fecerat in hoc mundo, utpote qui adorauerunt idola. Ideoq; dicebãt, Maledictus homo, qui facit sculptile, & reliqua, &, Maledictus homo qui non permanet in sermonibus legis huius. Et quia cum primum mihi obuiasti, nõ erat placatus Deus, & diaboli efficiebant, quo minus Messias ueniret, idcirco flebam, & non respexi. Nunc autem quia uenerunt patres ad filium sanctum Dei, ipsumq; rogauerũt, ut ipsemet unà cum eis patrem rogaret, ut eum mittat ad redimendum eos. Quod factum est, Deusq; preces eorum exaudiuit, neq; respexit ad dæmonum uerba: prodijtq; uerbum ab ipso, ex hac hora ad ducentesimũ annum Deum missurum filium sanctũ suum regem, ut redimat uniuersum terrarũ orbem. Idcirco uox quę de cœlo prodijt, intonabat, Quomodo miseretur pater super filios, misertus est Deus super timentes eum. Ideoq; lætus eram. Hęc omnia in libro Gale razeya Rabbenus haccados, ex Hebraico in Latinum traducta. ex quibus luce clarius patet flagrantissimum desideriũ, quod prisci illi patres erga Messiæ aduentũ habebãt. Quid autẽ dixerit de sacrificio, quod post aduẽtũ Messię fieri debebat, dicemus in decimo libro, cũ de efficacia sacrificij ab ipso Messia instituẽdi, nobis dicendũ occurrerit.

Quòd non Iudæi tantum, sed gentiles quoq; per Messiam redimendi, atq; saluandi erant. Nec tamen omnes siue Iudæi, siue gentiles, sed ij duntaxat ex utrisq; qui ipsum & recepturi, & confessuri essent. Caput XIIII.

CAPNIO.

QVamuis ex his omnibus quæ à 4. cap. hucusq;, tã abunde atq; ueridicè dixisti, apertè colligatur, quòd sempiterna salus, perfectaq; redẽptio quæ per Messiam fieri debebat, non corporalis (ut iuniores Iudæorum delirantes asserunt) sed spiritalis futura erat, qua redemptor ipse Deus & homo humanũ genus ab inferno, & à morte æterna quã propter primorũ parentũ peccatũ, uniuersi homines incurrerãt, redempturus atq; saluaturus erat: quia tamẽ plerique Iudæorũ aiunt, hanc siue redemptionẽ, siue saluationẽ solius Israel, & non gentiliũ futuram fuisse, idcir co ut magis adhuc eorũ perfidia conuincatur, per antiquas eorũ scripturas probare debes, non solũ Iudæos qui Messiã recepturi erant, uerũ gentiles quoq; in Messiã ipsum credituros, ab eo redimendos ac saluandos fuisse. GAL. Hoc plurimis ex locis manifestè habetur: & primum quidẽ ex ijs quæ in Bereśith rabba, id est, in expositiõe libri Gen. leguntur, super illud 41. ca. eiusdẽ libri dictũ, וראמר פרעה אל יוסח אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו hoc est, Et dixit Pharao ad Ioseph, Ego Pharao, & absq; te non eleuabit uir, uel aliquis manũ suam. Ibi enim sic inter cætera dicitur. Dixit Rabbi אחא Aha, Poterit ne dici, quòd redemptor sit ac ceptor facierũ, id est personarũ? Absit, sed omnes eum confitentes ore suo, & operibus suis, & corde suo, saluabit atq; liberabit. Sicut dictum est Ierem. 23. cap. בימיו תושע יהודה id est, In diebus eius saluabitur Iuda: id est, confitentes eum saluabũtur. Et sic ipse ait apud Isaiam 45. cap. פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ hoc est, Conuertimini ad me, & saluabimini omnes fines terræ. Et iterũ dicit ibidẽ, כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון id est, Quia mihi flectetur omne genu, & iurabit omnis lingua. Et super ipsum quoq; scriptum est Isaiæ 49. cap. ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ hoc est, Dedi te in lucem gentium, ut sit saluatio mea usq; ad fines terræ. Et propter hoc etiam ait Dauid Psal. 67. וירוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלח ׃ יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה id est, Confitebũtur te populi Deus, confitebuntur te populi omnes. Lætabũtur & exultabunt gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Confitebũtur te populi

te populi Deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructũ suum. Vbi cum quater commemorauit confitebũtur, ita est, ac si dixisset, Confitebuntur te corde suo, confitebuntur te ore suo, confitebuntur te operibus suis, confitebũtur te pariter omnibus his. Sicut dictum est Sephoniæ 3. capite, כי או אהפיך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד hoc est, Quia tunc conuertam ad populos labium electum: ut inuocẽt omnes in nomine Dei, & ut seruiant ei humero uno. Non est autem nomen Dei dictum hoc loco, nisi rex Messias, de quo dictũ est Isa. 30. capite, חנה שם יהוה בא ממרחק, id est, Ecce nomen Dei uenit de longe. Quod idem docetur de Deo sancto & benedicto. Sicut dictum est Ierem. 23. capite, האלהים מקרוב אני נאם יהוה ולא אלהי מרחוק, id est, Nunquid Deus de prope ego, dixit Deus, & non Deus de longe? Et quare seruiẽt ei humero uno? Propterea, quia factus est principatus super humerũ eius. Sicut dictũ est Isa. 9. cap. וישראל ישבון לבטח, id est, Et fuit principatus super humerum eius. Hactenus traditio, in qua multa notanda sunt notatu dignissima. Primum quidem est, quòd redemptor non debebat esse personarum acceptor, sed omnium ipsum cõfitentium saluator. Ideo redemptorem hunc necesse est esse Messiam, propter uerba illa Ieremiæ ibi inducta. In diebus eius saluabitur Iuda: quæ in scripturis Hebraicis, & in translatione Chaldaica de Messia exponuntur, ut in superioribus probatum est. Secundum uerò est, quòd in prædictis Ieremię uerbis per Iuda non intelligũtur Iudæi, ut ipsi contra nos sæpenumerò argumentantur, sed omnes tam de gẽtilibus, quàm de Iudæis qui corde, ore & opere Messiam cõfessuri erant. Tertium autem est, quòd Messias dandus erat in lucem gentium, & salus usq; ad fines terræ. Quartum est, quòd Messias est nomen Dei, cui populi, id est gentiles labio electo seruire debebant. Quintum est, quòd ipse uenturus erat de longe, hoc est de Deo sancto & benedicto: quod ibi per illud Ieremiæ probatur, Nunquid Deus de prope ego, & nõ Deus de longe. Quapropter Messiam esse Deum, consequens est. Sextũ est, quòd illa Isaiæ uerba 9. cap. scripta, Infans natus est nobis, filius datus est nobis, & erit principatus super humerum eius, de Messia intelliguntur: quod est contra Iudæorum iuniorum deliramenta. Notandum insuper est, quòd sicut per præmissam traditionem in uerbis illis Ieremię, in diebus eius saluabitur Iuda, per Iuda non ipsi Iudæi intelliguntur, sed omnes Messiam cõfitentes: ita in eisdem uerbis cum immediatè sequitur, ויתחי המישרה על שבמו hoc est, Et Israel habitabit ad fiduciã. Per Israel, qui uir uidens Deum interpretatur, eadem ratione non illi de populo Israelitico intelligendi sunt, sed omnes Deum uidentes, hoc est omnes tã de gẽte Israelitica, quàm de cęteris gentibus, qui Messiam ipsum uerum Deum & hominẽ fide & opere uisuri erant: ut fuerunt apostoli, & reliqui tam ex Iudęis, quàm ex gentilibus ad Christum conuersi, qui Christum uidentes, Deum uerum uiderunt. Et hæc est literalis expositio. nam Israel non erat proprium nomen ipsius Iacob, sed ei in angelorum uisione impositum fuit. Cum igitur Messias, ut in præcedentibus latissimè ostensum est, sit maior angelis, cũ sit uerus Deus, illi sunt ueri Israelitæ, qui Messiam ipsum uiderunt & uident. Huic etiã traditioni addendũ est, quod in Midras tillim, id est in expositione Psalm. super illud Psal. 66. לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך id est, Ad cognoscendã in terra uiã tuã, in omnibus gẽtibus saluationem tuã. Ita dicitur, Non erit Deus sanctus & benedictus saluãs Israel propter eorum opera, sed ut notificet potentiã suã, & ut notũ faciat nomẽ suũ gentib. Asaph enim ait Psal. 76. נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו, id est, Notus in Iudæa Deus, in Israel magnũ nomẽ eius. Et rursus dicit Psal. 77. אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזך, id est, Tu es Deus faciens mirabile, notam fecisti in populis potentiam tuã. Poterunt ne dicere eis, Iudæi scilicet gentilib. quod redẽptor sit acceptor facierũ, id est, personarum? Nequaquam, sed confitentium eum, sicut dictum est Psal. 67. Confitebũtur te populi Deus, cõfitebũtur te populi omnes, cũ reliquis. Et sic est quod Isaias ait 61. ca. כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זריעיה תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים id est, Nam sicut terra producit germen suum,

Israel quomodo interpretatur.

Qui sunt ueri Israelitæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſuum,& ſicut hortus ſemina ſua germinat,ſic Dominus Deus germinabit iuſtíciã & laudem coram cunctis gentibus.Hæc Talmud.Itẽ in eadem Midras tihilim ſuper illud Pſal.100. מזמור לתודה תריעו ליהוה כל הארץ ׃ עבדו את יהוה בשמחה בואו לפניו ברננה id eſt,Pſalmus ad cõfeſsionem.Iubilate Deo omnis terra, ſeruite Deo in lætitia,uenite coram eo cum cantu. Ita ſcriptum eſt, אמר ר׳ יעקב אמר ר׳ אבהו בשם רבי אחא מזמור לתודה יורו לי כל חאומות ואני מקבלן שנא בי לי חברע כל ברך תשב כל בשון אני מקבלן ובו id eſt, Dixit R.Iacob, dictum eſt à R.Abhu in nomine R.Aha.Pſal.ad confeſsionem.Confitebũtur me omnes gentes, & ego recipiam eas.Sicut dictum eſt Iſa.65.Quoniam mihi flectetur omne genu, & iurabit omnis lingua, & ego recipiam eos.Ex his quæ dicta ſunt,palàm demonſtratum eſt,quòd nõ Iudæi modò, ſed gentiles etiam per Meſsiam redimi atque ſaluari debebant.Neq; tamen omnes Iudęi,neq; omnes gentiles tẽpore Meſsiæ ſaluandi erant, ſed ij duntaxat ex utriſq;, qui Meſsiam ipſum recepturi eſſent, atq; corde,ore & opere confeſſuri.

Quòd ad deſignandam tum Iudæorum, tum gentilium ſaluationem per Meßiam futuram, ex utriſq; Meßias ipſe prodire uoluit. Cap. XV.

CAPNIO.

HAnc(ut puto)ob cauſam,Meſsias ex Iudęis & gentilibus proceſsit,ut ex hoc utrorumq; ſaluatio per ipſum futura,præſignaretur. GAL. Recte ais mi Capnio.hoc enim ex eo maximè patet,quod in cõmentarijs R. Moſis Hadarſan ſcriptũ eſt,ſuper illud Gen.19.cap.dictũ, ויאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע ׃ hoc eſt. Et dixit maior ad minorẽ, Ecce dormiui, uel iacui heri cum patre meo. Potemus eũ uino etiam hac nocte,& ueni & iace,& dormi cum eo,& uiuificemus de patre noſtro ſemen.Dixit Rabbi Tanhuma, Et uiuificemus de patre noſtro filium, nõ eſt ſcriptum,ſed ſemen.Et hic eſt Rex Meſsias,qui uenit de ambabus. Dauid quippe proceſsit ex Ruth Moabitide,& Roboã ex Naaman Ammotide.Rex uerò Meſsias ex filijs filiorum eius.Et hoc eſt quod dixit Sophar ad Iob undecimo capite,dicens, החקר אלוה תמצא אם עד תבלית שדי תמצא id eſt, Nunquid profundum, uel in ueſtigationem Dei inuenies? Nunquid uſq; ad cõſummationem Saddai, id eſt illius qui ſufficit, reperies? Nunquid ſuper profunditatem Dei tu qui quæris aſtare? Si ueniſſet coram te iudicium hominis, qui iacuit cum nuru ſua,cuiuſmodi ſententiam dediſſes cõtra eum? Reſpondit ei,lapidationis. Et ſi ueniſſet coram te iudicium hominis qui iacuit cum filia ſua,quid iudicaſſes contra eum? Dixit ei,cõbuſtionem: ait ei Sophar: Hæc autem iudicia uenerunt coram Deo ſancto & benedicto.Lot enim concubuit cum filiabus ſuis,& Iudas cum nuru ſua: & aſſumpſit tamẽ Deus ſanctus & benedictus de utriſq;, & conſtituit de ipſis reges in hoc ſeculo,& redemptorem in futuro.& hìc eſt rex Meſsias.Hæc traditio. Item in eodem libro legitur,ſic Rabbi Hanina dixiſſe, Quid ſibi uult textus Geneſis decimo nono cap.ubi dixerunt filiæ Lot, Vt ſeruare poſsimus ex patre noſtro ſemẽ? Quia enim dixerunt ſemen,& non filios, uidetur reuelatum fuiſſe eis arcanum de aduẽtu Meſsiæ,& quòd de ſemine Adæ atq; ex eis proditurus eſſet Meſsias.Innuentes ſemen illud Meſsiæ de quo dixit Adam, Poſuit mihi Dominus ſemen aliud pro Habel, ab ipſis fuiſſe proceſsurũ. Ideoq; uoluerunt cum patre concumbere ad huiuſmodi ſemen cõſeruandum,non aliqua malicia,aut inhoneſtate ductæ,ſed quia exiſtimabant alium hominem præter patrem, in mundo non exiſtere,propter Sodomæ & Amorræ deſtructionem.Ideo ne prętermitteretur Meſsiæ aduẽtus,quęlibet earum una nocte cum patre iacuit, grauidæq; factæ, duos filios pepererunt: una Ammon, altera Moab: à quibus duæ maximæ gentes emanarunt, quæ Ammon & Moab appellatæ ſunt.Ex Moab autem proceſsit Ruth Moabitis,quæ accepit coniugem Boaz: ex cuius genere prodijt rex Dauid, ut ex eius genealogia appa-

apparet.Rex autem Selomo inter alias uxores, habuit Naamam Amonitidẽ, & ex eo ortus eſt Roboã rex Iudæ,Dauid uerò inter cęteros filios,habuit Selomonẽ & Nathan.ex Nathan autem proceſsit beatiſsima uirgo ſecundum Lucæ genealogiam: ex Selomone uerò & Roboam eius filio, prodit Ioſeph eiuſdem uirginis ſponſus,ut latius in ſequenti libro dicemus.Cum igitur filiæ Lot neſcirent,ex qua ipſarum proditurus eſſet Meſsias, & unaquæq; ipſum ex ſe proceſsurum putaret, dixerũt, Vt ſeruare poſsimus ex patre noſtro ſemen, quod abſq; magno myſterio factum fuiſſe,cenſendum non eſt. Cum enim Deus præſciret Iudęos magna ex parte Meſsiam negaturos,eiq; non creditуros,gentiles uerò eum recepturos,ac proinde populum nouum ipſos ſe facturum, iuxta illud Pſalmographi Pſalm. 100. dictum, רעם גברא יהלל יה hoc eſt,Populus qui creabitur laudabit Deum.Itẽ apud Iſaiam 43.cap. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו id eſt,Populus iſte quem creaui mihi, laudem meam narrabit.Idcirco diuina prouidẽtia factum eſt, ut redemptor & uerus Meſsias ita ex gentilibus,ſicut ex Iudæis procederet, ut inde cunctis innoteſceret,quòd ad ſaluandos utroſq; uẽturus eſſet. Quare Dominus ipſe gẽtiles quoque oues ſuas uocauit,dicens,Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, illas oportet me adducere, & fiet unum ouile,& unus paſtor. Eam ob rem dicebat rex Dauid,Laudate Dominũ omnes gentes:collaudate eum omnes populi. Quid autem ei dicetis: Quoniam cõfirmata eſt ſuper nos miſericordia eius,& ueritas Domini manet in æternum.Et hanc ob rem quia Meſsias utroſque ſcilicet Iudæos & gentiles ſaluare debebat, recte totius generis humani redemptor dictus eſt, ac mundi uniuerſi ſaluator.

Quòd mundus per peccatorum remiſsionem ſaluandus erat: & de generali peccatorum remiſsione,quæ per Meßiam fieri debebat. Cap. XVI.

CAPNIO.

QVomodo igitur mundus, ſiue humanum genus per Meſsiam ſaluandũ erat? nam id quoq; per eorum ſcripturas te oſtendere oportet. GAL. Per generalem utiq; peccatorum remiſsionem mundum ipſum, ſeu humanum genus tempore Meſsiæ ſaluandum fuiſſe, priſcæ eorum ſcripturæ oſtendunt.quod enim per Meſsiam futura eſſet peccatorum remiſsio,in libro יומא yoma,id eſt Dierum, in capite יום הכפורים yom hacchipurim,id eſt,Dies propiciationum,optimè probatur. Vbi ſic legitur: Traditio eſt,quòd Rabbi Meir dicebat, Magna eſt pœnitẽtia. propter unũ enim,qui acturus eſt pœnitentiã,uniuerſum mundum abſoluentes erunt.(Dicit,abſoluentes erunt, propter diuinarum perſonarum trinitatem in una eſſentia,quæ ad remiſsionem peccatorum ſimul concurrere debebant)Deinde ſubditur in eadem traditione. Sicut dictum eſt Hoſeæ decimoquarto capite, ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו hoc eſt,Sanabo peruerſitatem,uel auerſionem eorum,diligam eos gratis uel ſpõte. Quoniã auertetur furor meus ab eo,id eſt,propter eum.Hæc traditio. Verba autem Hoſeæ in hac traditione inducta, Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traducit, אקבלינון בתיובתהון אשבק לחובי חון ארחמינון בר יתובן בגרמהא id eſt,Recipiam pœnitentiam ipſorũ, propitius ero reatibus eorum, miſerebor illorum, quando pœnitentiam egerint. Quod autem prædictum unum propter cuius pœnitentiam,hoc eſt propter cuius pœnitẽtię pœnam,mundus à peccatis abſoluendus erat, Targum,id eſt Chaldaica tranſlatio oſtẽdat eſſe Meſsiam,ex eo patet, quòd id quod Hoſeas immediatè ſubiecit, dicens, אהיה בטל לישראל hoc eſt,Ero quaſi ros Iſraeli.Ipſe Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit, אהי מימרי בטלא לישראל id eſt, Erit uerbum meum uelut ros Iſraeli.Hac igitur Chaldaica traductione aſſumpta,quæ uerbum Dei quaſi rorem Iſraeli futurũ fuiſſe aſſerit: uideamus quid propheta de hoc uerbo in textu proſequatur:dicit enim ſic, יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון hoc eſt,Florebit ſicut lilium, & producet radices ſuas ſicut libanus. Quod gloſſa R. Selomonis ſic exponit, Et

produces

Universidad de Deusto
Biblioteca

producet ipſe ros radices ſuas, & proſperari eas faciet ſicut libanus, hoc eſt, ſicut radices arborum libani, quæ maximæ ſunt. Sequitur in prophetia, ילבי יונקותיו id eſt, Ibunt propagines eius, & erit ſicut oliuæ ſplendor, uel gloria, uel confeſsio eius, & odor erit eius, ut libani. Hęc autem ſic & Ionathas in Chaldæum uertit, יסגון כנין ובנן ויתי ניהי מטרת קורשא זיויהון וריחתהון בריה קטרת בוסמיא, id eſt, Multiplicabuntur filij & filiæ, quorum ſplẽdor erit ſicut ſplendor cãdelabri ſanctuarij, & odor eorum ſicut odor fumi. Sequitur adhuc in prophetia, ישבו בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו ניין לבונן id eſt, Conuertentur ſedentes, uel habitantes in umbra eius, uiuificabuntur tritico, & florebunt uel germinabunt ſicut uitis. Memoriale ipſius, ut uinum libani. Hęc etiam idem Ionathas, ita Chaldaicè exponit, Congregabuntur de filijs captiuitatum eorum, habitabunt uel ſedebunt in umbra Meſsię ſui, uiuificabuntur mortui, & multiplicabitur bonum in terra: & erit memoriale ipſorum aſcendẽs, uel fructuoſum, ſicut memoriale uel recordatio domus buccinæ ſuper uino antiquo, quod miſcebatur in domo ſanctuarij Domini. His ita præmiſsis, quærẽdum eſt ab Iudæis: cum hic per prophetam dictum ſit, Conuertentur ſedentes uel habitantes in umbra eius, hoc pronomen Eius quod ipſi ביניו Chinnui uocant, ad quod prædictorum refertur. Natura quippe eiuſmodi בינוים Chinnuim, id eſt pronominum eſt, ad antedicta & propinquiora referri: quemadmodum ex innumeris ſacræ ſcripturæ locis haberi poteſt. Nam cum Exod. 15. cap. dicitur, יחוח איש מלחמה יחוח שמו id eſt, Deus uir pugnæ, Deus nomen eius. Hoc pronomen Eius, ad alterum prædictorum, hoc eſt ad Deum, uel ad uirum, uel ad utrunq; refertur: ita quoq; hic cum dicitur, Habitantes uel ſedentes in umbra eius, hoc pronomen Eius, inſpectis diligenter uerborum prędmiſſorum circumſtantijs, referri oportet uel ad unum illum, de quo paulo antè dictum fuit, quòd propter eius pœnitentiam Deus uniuerſum abſoluturus erat mundum, uel ad rorem, quem Chaldaica trãslatio (ut uiſum eſt) Dei uerbum eſſe exponit. Quia igitur ubi prophetapoſuit, In umbra eius, Rabbi Ionathas, In umbra Meſsiæ, Chaldaicè interpretatus eſt: palàm profectò oſtenditur, alterum iſtorum, uel etiam utrunq; oportere eſſe Meſsiam. De hac autem pœnitentia, quam pro mundi ſaluatione, uel pro ſaluãdis hominibus Meſsias Deus & homo acturus erat, Pſalmographus apertè meminit Pſalmo octuageſimo quinto dicens, שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו : חלעולם האנף בנו תמשוך דורותיך לדור ודור : חלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך hoc eſt, Conuerte nos Deus ſalus noſtra, auerte iram tuam nobiſcum, id eſt à nobis. Nunquid perpetuò iraſceris in nos, extendes iram tuam in generationẽ & generationẽ? Non ne tu conuerſus, uel pœnitentiam agens, uiuificabis nos, & populus tuus lętabitur in te? Ex his igitur quæ diximus manifeſtè patet, quòd propter pœnitentiam quam Meſsias acturus erat, humanum genus ſaluari debebat. Hanc enim pœnitentiam non pro ſe acturus erat, cum peccatum nullum habiturus eſſet, propter quod pœnitentiam ipſum agere oporteret. Sicut Iſaias teſtatur, cum de ipſo ita 53. cap. ait, על לא חמס עשה ולא למרמה בפיו id eſt, Eo quòd iniquitatem nõ fecerit, neq; fuerit dolus in ore eius. Pro humano ergo genere pœnitentiam iſtam agere debebat, in quantum pœnam peccatorum totius humani generis ſubiturus erat. Iuxta illud eiuſdem prophetæ eodem cap. dictũ, אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם hoc eſt, Vere lãguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit: prout latius in octauo libro uidebimus.

Quòd per lignum crucis, mundi ſiue humani generis ſaluatio fieri debebat, & de myſterijs atq; excellentia ipſius crucis. Cap. XVII.

CAPNIO.

QVænam igitur erat pœnitentia hæc, quam in remiſsionẽ peccatorum totius mundi Meſsias acturus erat? GAL. Crucis paſsio, quam pro nobis ſubire debebat.

debebat. Iam ob rem Cabaliſtæ ſummis laudibus ipſam efferunt. Ex Cabaliſticis nanq; fragmẽtis illud Ptalm. 139. אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה id eſt, Retrò & ante formaſti me, & poſuiſti ſuper me uolam tuam, id eſt, manũ tuam: ita habetur, רשמע את כל אשר אני דובר אליך רע בי חבורא יתעלת ברא אנשים תהתו גים בצלם אנשים עלירנים וברא את תארם בשני פרצופים פנים ואחור במן שא ומר אחור וקדם צרתני וכן נמצאים בו יצר טוב ויצר הרע וחם שני מלאכים את על פי שחם שר ומלאך שבל מי שהמציאו חאל נקרא מלאך ועל כן אמרו זל מלאך טוב ומלאך רע מלאך טוב הוא המנחיג את תארם לעשות טוב בחייו ואם הוא בחפך מותחפך בעצמו והוא גחינם ולכן יקרא חצי בלו חצי עגלא טוב וחציה רע והוא סוך פנים ואחור ומימנו ומצא המזון המוחיח והממית ומימנו הגורע חטוב או חפכן וכן אמור האמנם כי המעלה בתההגרים היא מן שבל שני נסתר שהיא מנחיג בל המציאות באשר אמרנו ומפני וח נשפעי מימנו שני יצרים וסורו חשתי יחערב צבאות צבאות בלי ימין ושמאל וחשם עבורו בשמי יתברך ואמר לא יקרא שמך שמי בקרבי ולפיכך קראהו אישים שהוא משפיע על כל האישים ומפני שימצא חרע בחעררו חטוב ! hoc eſt, Tu uerò aduerte omnia, quæ ego loquor tibi. Scire te uolo, quòd creator Deus creauit hominem inferiorem, ad imaginem hominum ſuperiorum, creauitq; hominem duos uultus habentem, anteriorem ſcilicet & poſteriorem, ſicut dictũ eſt, Ante & retro formaſti me. Et inuenitur in illo appetitus bonus, & appetitus malus, & ſunt duo angeli: licet alter eorum ſit diabolus, & alter angelus: atqui intellectus qui dedit eis eſſe, eſt Deus, & uocatur angelus. Et propterea dictum eſt à ſapientibus, Angelus bonus & angelus malus. Angelus bonus ille, qui dirigit hominem in bonũ in uita eius: & ſi homo operatur contrarium, uertit ſe in ipſum, & eſt homini infernus. Et propterea uocatur medium, ſignificans quòd medietas ſphæræ eſt bona, & medietas mala. Et hoc eſt ſecretum contentum in eo quod dicitur, Ante & retro, & reliqua. Ab eo autem procedit eſſentia præbens uitam, præbensq; mortem, & ab eo inſuper eſt natura bona, & natura econtraria, id eſt mala. Et dixerunt, quòd opus inferiorum eſt intellectus ſecundi occulti, qui præpolitus eſt toti uniuerſo, & dirigit illud, ſicut iam prædiximus. Et propterea ab illo facti ſumus habentes duas concupiſcẽtias, quarum ſecretum eſt crux, & innuit ſeuaoth ſeuaoth, ſignificans dextrũ & ſiniſtrum, & nomen, id eſt, Deus donauit eam corona, quæ eſt nomen ſuum altiſsimum. Et dixit ei, Vocetur nomen tuum nomine meo. Et hoc eſt quod dictum eſt, Nomen meum eſt in ea: & propterea uocauit illam hominem, quoniam influit ſuper omnes homines. Et inuentum eſt, quòd figmentum malum uel concupiſcentia mala ſiue peccatum originale eſt oppolitum eius: quoniam ipſa eſt ſummum bonum. Hæc omnia ibi: ubi inter cætera mirãda crucis myſteria, dicitur quòd crux innuit ſebaoth ſebaoth ſignificans dextrum & ſiniſtrum. quod ideo nimirum dicitur, quia computantibus arithmetica ratione literas quibus ſignificãt crucem, & literas quibus ſcribitur bis ſebaoth, reſultat idem præciſe numerus ex utraq; ſupputatione. Crucem enim ipſi חשתי יחערב haſſethi uehaereb, uocant, cuius literę arithmetica ratione 998. apud eos reddũt. Nam litera ה he. 5 reddit, ש ſin 300. ת tau. 400. י iod 10. ר uau 6. ע ain 70. ר res 200. ב beth 2. Ex quibus ſimul iũctis reſultat numerus prædictus, uidelicet 998. Et idem pręciſe numerus reſultat ex literis quibus bis ſcribitur צבאות ſebaoth. Nam litera צ ſadi importat 90. ב beth 2. א aleph 1. ר uau 6. ת tau 400. Ex quibus ſimul iunctis fiunt 499. Quibus iterum replicatis pro altera dictione צבאות ſebaoth, habetur idem præciſe numerus, qui habetur ex literis, quibus crux apud eos ſcribitur: quod nõ abſq; grandi myſterio fieri cõtigit. Sebaoth quippe idem eſt, quod apud nos in plurali numero exercitus. Cum igitur dicitur quòd crux innuit ſebaoth ſebaoth, ſignificans dextrum & ſiniſtrum, quid aliud datur intelligi, niſi crucis uictoria & triumphus: Per crucem nanq; & cœleſtes exercitus per dextrum deſignati, reparati ſunt: & exercitus infernales per ſiniſtrum ſignificati, debellati ac penitus uicti fuerunt. Cum uerò ibidem dicitur, crucem eſſe ſummũ bonum, influereq; in omnes homines, donatamq; corona, ac in ea eſſe nomen

Universidad de Deusto
Biblioteca

men Dei altiſsimi.quomodo hęc intelligenda ſint,ſpeculantibus humani generis redemptionem,per crucem à Deo faciam, arbitror nō difficile. Quo autem pacto per crucem ipſam Deus humanum genus redempturus eſſet, Rabbi ille magnus apud eos,quem ob ſingularem uitæ ſanctitatem, ac doctrinæ excellentiam, רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum uocant, annis multis ante Chriſtum natum prædixit,eo in libro quem גלי רזייא Gale razeya,id eſt, reuelatorem arcanorum nuncupauit, cum ad quartam Antonini cōſulis urbis Romæ petitionē, qui ipſum interrogauerat,ex qua arbore excisa eſſet uirga, qua Moſes miracula faciebat,atq; unde eam nactus fuerat,ita reſpondit: Quod me rogas de uirga Moſis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc ſcriptū reperi à R. Symeone filio Iohai in libro,qui מחקר הסודות Machkar haſſodoth,id eſt, inueſtigatio ſecretorum dicitur,ſic dicēte, Virga illa qua Moſes & Aharon miracula faciebant in terra Aegypti,& poſtea in deſerto floruit,gemmasq; ædidit, ab ea arbore excisa eſt,quam Deus Moſi oſtendit in deſerto,ut aquæ amaræ dulces fierēt. Et hæc arbor excisa fuit ab arbore uitæ,quæ in paradiſo ſita erat angelorum manibus,quam quidem miſerūt Adæ, cum ille miſiſſet Seth filium ſuum ad paradiſum, miſericordiā Dei imploraturū de ſuo peccato:dixeruntq; angeli ad Seth, ut plantaret hanc arborem,quæ quàm primum fructum faceret, miſericordiæ Dei in eum deſcenderent,aperirenturq; portæ cœli,quæ obſeratę ſunt.Hanc autem arborem, ſeu potius ramū accepit Seth,plātauitq; in deſerto, quam poſtea Moſes inuenit, & ex ea uirgā ſuam excidit, ideoq; uirga Dei dicta eſt. Cum autē uenisſet Iſrael ad מרה Mara,neq; illius aquas(erant enim amarę)bibere poſſent, Deus oſtēdit Moſi hanc arborem,ut aquas illas redderet dulces.Et hæc eſt arbor illa,in qua Moſes ipſe ſerpentem impoſuit,per quam Deus uniuerſum orbem ſaluū facere inſtituit, & mittere miſericordiam ſuam ſuper Adam, cum uenerit rex Meſsias. Tūc enim hæc arbor fructus geſtabit,quibus ſecundò aquæ amaræ efficientur dulces.purgabuntq; primum peccatum,omniaq; delicta, quæ fecerunt, facturiq; ſunt homines, ſicut dictū eſt Zach.13. cap. ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולישבי ירו שלם להטאת ולנדה hoc eſt.In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatorū.Poſtquam autem te docui hoc arcanū, cum cōtemplaberis arborem ſcientiæ boni & mali,& inſuper arborem uitæ, quæ in paradiſo ſitæ erant,ac etiam ſerpentem qui Heuā tentaturus acceſsit,intelliges quam ob rem uirga Moſis in terra proiecta,ſerpens effecta ſit, moxq; per caudam accepta, eleuataq; à terra uirga redierit.ut erat,abſorbueritq; omnes uirgas magorum Aegypti,qui idem faciebant,quod Moſes,ſicut dictum eſt Zach.13 cap. ויהי ביום ההוא נאם יהוה עבאות אכרית את השמות מן הארץ ולא יזכרו עוד id eſt, Et erit in die illa dicit Deus exercituum,diſperdam nomina idolorum de terra,& non memorabūtur ultrà Item intelliges cur Deus miſerit ſerpētes in Iſrael in deſerto,& tamen præceperit Moſi,eiq; dixerit Numeri 21. cap. עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי hoc eſt, Fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum ſuper lignū:& erit omnis qui percuſſus fuerit, & aſpexerit eum, uiuet. Hoc enim ſignificat,quòd quicunq; morſus fuerit à ſerpēte peccatorum, reſpiciēs in ſerpentem in arbore collocatum,ſemper uiuet.Et quoniam ex arbore uitæ hęc arbor excisa fuerat.fructus eius uitam afferent mundo.Hæc tamen arbor abſcōdetur in terra cunctis mortalibus ignota.Cum autem dominabitur in terra ſancta regina Elena omnis Iſrael in anguſtijs erit ac detrimento:quippe quòd ab ea perquiretur hęc arbor,& nulla ipſius apud eos extabit notitia,neq; ipſa inuenietur, quouſq; Deus impleatur miſericordia, & ex terra eā prodire faciat. Et reperietur una de ijs arboribus de quibus dixit Iſaias,Et dedit cum impijs ſepulturam ſuam.Hoc autem erit,ut notum faciat Deus,quàm magna ſint ſua miracula, ac mirabilia ſua quàm fortia.Hæc omnia ad uerbum ille, quem uel ipſi magiſtrum noſtrum ſanctū appellant, qui quoniam optimè ac palàm de myſterio ſanctæ crucis, atq; humani generis ſalute quę per ipſam fieri debebat,locutus eſt,ut nihil ipſe uerbis eius addam,

De ſerpente æneo.

dam,taxat quæ beatus Andreas Apoſtolus Aegeæ Proconſuli eiuſdem ſalutiferę crucis myſterium exponens dixit,ſubijciam:ut ex ijs clarè innoteſcat,unam prorſus atq; eandem fuiſſe ueterum Hebræorum, atq; Apoſtolorum fidem. Ipſe enim Apoſtolus ſic ait, Primus homo per lignum prævaricationis mortem induxit, & neceſſarium hoc erat generi humano,ut per lignum paſsionis mors quæ ingreſſa fuerat,pelleretur.Et quoniā de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat,neceſſariò de immaculata uirgine natus eſt perfectus homo,in quo Dei filius qui primum fecerat hominem, uitam æternam quam perdiderant per Adam homines,repararet, ac per lignum crucis,lignum concupiſcentiæ excluderet,expanderet in cruce immaculatas manus pro manibus incontinēter extenſis:pro ſuaui cibo arboris uetitæ, eſcam felli acciperet,& in ſe ſuſcipiens mortalitatē noſtrā,ſuā nobis immortalitatē offerret.

LIBER SEPTIMVS.

De ſanctiſsima matre Meſsiæ.

Quòd mater Meſsiæ ab æterno fuerit à Deo præuiſa filium eius concepturā,atq; Meſsiam uerum Deum & hominem pariturā. Caput I.

CAPNIO.

VM tot & tanta in precedentibus de Meſsia dixeris,decet nunc,ut de eius ſanctiſsima genetrice aliquid dicas: quare primum ipſam ab æterno à Deo præuiſam fuiſſe, filium ipſius Dei concepturā,atq; uerum Meſsiā Deum & hominem pariturā,per ueteres Iudæorum ſcripturas oſtende. GAL. Si enim (ut in ſequēti capite latius dicemus)iuxta Rabbeni Haccados ſentētiā,ideo Deus mūdum creauit, quia uiderat ex Iſrael excidendā fuiſſe petrā ſine manibus,quæ eſt petra primaria,hoc eſt beatiſsima uirgo, ex qua Meſsias proditurus erat: conſequens profectò eſt,iuxta priſcorum ſententiam, matrem Meſsię ante mundi conſtitutionem à Deo præuiſam fuiſſe, Meſsiam ipſum concepturam & pariturā. Deus nanq; qui omnia præuidet antequam fiant,& futura tanquam præſentia intuetur, cum antequam mundum creaſſet, Adam peccaturum præſciſſet, totumq; humanum genus ob ipſius peccatum condemnatum iri:uoluit tanquam optimus medicus, optimam atq; efficaciſsimam toti generi humano præparare medicinā. Nullum autem efficacius remedium, nec ullam tanto uulneri meliorem putauit medelam, quàm filij ſui incarnationem & paſsionem: ut ex eo oſtenderet amoris ſui erga genus humanum immenſitatem. Igitur antequam mundum produceret, præuidit uirginem glorioſam filium ſuum concepturam,ac matrem Meſsię futuram.Et ſic iam in mente eius creata erat, iuxta illud ſapientis ita in perſona ipſius matris Meſsię Prouerb.octauo capite,Hebraicè dicentis, יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז ; מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ ; באין תהומות חוללתי hoc eſt,Deus poſſedit me principiū uiæ ſuæ,initium ab operibus eius extunc. Ab æterno ordinata ſum ex capite, & exantiquis terræ,antequam eſſent abyſsi genita ſum.Itē Eccleſiaſtici 24.cap.Iehoſuas Sirach ſic ait, Ab initio & ante ſecula creata ſum. Veruntamen iuniores Iudæorum ſeſe nobis opponunt,aſſerentes,Sapientem uerba prædicta non de matre Meſsiæ dixiſſe, ſed de lege Dei,quam ante mūdi conditionē creatam fuiſſe,ac literis igneis nigris in dorſo ignis candidi ſcriptā,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Falsa Iudæorũ opinio, dicentium legem ante mundi productionẽ fuisse conditam.

eamq; duobus annorum milibus mundum præcessisse aiunt. Quibus nos respondemus, somnia uanissima eos narrare. Primò quidem, quia nullum annorũ numerum ante mundi cõstitutionem colligere possunt: quod duplici ratione probatur. Quarum prima est, quòd Deus nõ subijcitur tempori. Secunda uerò, quia tempus sequitur orbium cœlestium motum, illiq; coniungitur: nam horam facit planeta, qui horã unam gubernat: & diem facit motus solis, qui 24. horis moratur, ex quo ascendit, & iterum ascendere incipit in oriente. Hebdomadam autem factũ septẽ planetæ, quorum quilibet diem unum gubernat, Dominicum enim diem gubernat sol. Hinc quidam uoluerunt diem Dominicum à solis dominio dici, qui rex est planetarum. Lunæ uerò diem luna ipsa gubernat. Martis autem diem Mars: & sic de reliquis. Mensem lunarem cursus conficit lunæ. Solarẽ uerò cursus signi, eo quòd unumquodq; zodiaci signum suo mensi dominetur. Annum perficit sol, qui anno integro peragrat 12. zodiaci signa. Quam ob rem si cœli non erant creati, non erat tempus. Tempore igitur nõ existente, duo milia annorum ante mundi creationẽ falsò à Iudæis adducuntur. Hæreticam quoq; illorum esse opinionẽ, ex eo constat,

Secũda ratio.

quòd ignis est ex quatuor elementis unum, elementa autem creata nõ fuerunt, nisi in mundi creatione. Si ergo uera esset eorum opinio, duo contra legem ipsorum sequerentur inconuenientia. Primum quidem, quòd mundus ab æterno fuisset, ex quo erat iam ignis. Secundum uerò, quod Deus non creauit ex nihilo mundũ, sed ex aliquo fecerit: quod utrunq; etiam secundũ eos hæresis est maxima, cum sit contra illud Gen. 1. cap. dictum, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, id est, In principio creauit Deus cœlum & terrã, & reliqua. Supradicta igitur Sapiẽtis uerba de lege minimè intelligi possunt: quare de uirgine matre Messiæ intelligenda sunt. Neq; enim illorum sententiã approbandam duco, qui non de beatissima uirgine, sed de sapientia diuina duntaxat eadem uerba dici affirmant: quod (pace eorũ dixerim) falsum omnino est. Nam etsi præmissa Prou. uerba, Deus possedit me, cum cæteris, de sapiẽtia diuina quæ ab æterno genita fuit, recte dicãtur, prout nos etiam illa de eadem sapientia in tertio libro exposuimus: ea tamen uerba Ecclesiastici, Ab initio & ante secula creata sum, eidẽ sapientiæ diuinę minimè conuenire possunt. Cuius ratio est, quia cum iuxta sacrorum Theologorum sentẽtiam, nihil sit in Deo quod non sit ipse Deus. Quod prisci quoq; Talmudistæ senserunt, ut patet per Rabbenũ haccados in prima petitione libri גלי רזיא Gale razeya, sic dicentem, לא נמצא שום רבר באל אשר לא יהיה אל hoc est, Non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus. Idcirco sapientiam quæ in Deo est, Deum esse necessariò consequens est. Quare & ipsam increatã esse oportet. Verba igitur illa, Ab initio & ante secula creata sum, cum non possint de diuina sapientia intelligi, de sanctissima matre Messiæ intelligi oportet.

Quòd amore matris Regis Meßiæ, & filij eius Deus mundum creauerit, quia uiderat ipsos à peccato Adæ immunes futuros. Cap. II.

CAPNIO.

SI Deus pręsciuit Adam peccaturum, propter cuius peccatũ totus mundus quodammodo corrumpendus atq; destruendus erat, ut in antedictis optimè probasti: quam ob rem igitur mundum ipsum creauit? GAL. Vt hac de re nihil ipse dicam, solum ea quæ ueteres Iudæorum dicunt, referam. Nam inter cæteros Rabbi ille, cuius apud eos tãta est autoritas, ut ipsum רביגי חקרוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrum sanctũ uocent, in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id est, Reuelatorem arcanorum nuncupauit, respondens ad sextam Antonini cõsulis urbis Romæ petitionem, hæc inter cætera ait: Quoniam ante mundi creationem, prospexerat Deus sanctus & benedictus Adam peccaturũ, mundumq; suum transgressurum, & ob id uniuersum orbem se condemnaturum, propterea Deus ipse dicebat se nolle mundum creare. Verbum autem eius instabat, mundum esse creandum.

creandum. Videns autẽ Deus sanctus & benedictus, ex Israel excidendam esse petram sine manibus. Et hæc est petra primaria, ex qua Messias futurus est, qui misericordias suas extendet super totum orbem. Et ob hoc uocatus est Israel pater totius orbis, & populus peculiaris. Huius petræ dilectione, & Messiæ filij Dauid regis eorum, creauit Deus sanctus & benedictus hunc mũdum, ob quod quidem arcanum dictum est apud Iere. 33. cap. אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי hoc est, Nisi pactum meum (supple esset) diem ac noctem, leges cœlo & terræ non posuissem. Hæc Rabbenus ille Haccados. Pro uerborum autem Ieremię declaratione, quæ ipse inducit, notandũ est, ף hæc nomina Hebraica ישוע ומריים id est, Iesus & Maria ratione arithmetica ascendunt ad numerũ בריית berith, quod idem est quod pactum. Nam ישוע ומריים id est, Iesus & Maria apud Hebræos, 612. ratione arithmetica continent. י ioth enim continet 10. ש sin 300. ר uau 6. Et sic ישוע id est, Iesus continet 316. Iterũ ר uau cõtinet 6. ם mem 40. ר res 200. י ioth 10. מ mem 40. & sic ומריים id est, & Maria 296. continet. Quare ישוע ומריים id est, Iesus & Maria apud Hebræos continent 612. Hunc eundem etiam numerum cõtinet apud eos בריית berith, id est pactum. Nam ב beth continet 2. ר res 200. י ioth 10. ת tau 400. Ex quo patet, quòd Iesus & Maria apud Hebræos ratione arithmetica ascendunt ad numerum Berith, id est pactum, hoc est ad numerum 612. cuius quidem numeri mẽtio fit non uulgaris in Cabala, quæ quotiescunq; huiusmodi numeros nancisci potest, eos plurimi facit, eisq; nõ mediocrem adhibet fidem. Quã ob rem uerba ipsa Ieremiæ ita interpretantur: Nisi pactum meum esset, id est nisi amore mei Iesu & Mariæ, diem & noctem leges cœlo & terræ non posuissem, hoc est, mundum non creassem. Cuius rei ratio est, propter Adæ peccatum. Hoc autẽ est, quia finis propter quem Deus mundum creauit, est homo. Finis uerò hominis est salus & beatitudo. Peccatum autem Adæ totum orbem quodammodo corrupit. Ideo Deus dicebat, se mũdum nolle creare. Verbum uerò eius, hoc est filius Dei mundũ ipsum creandum esse contendebat: quippe quòd accepta humana carne, ipse pro Adæ peccato satisfacturus esset. Et ideo amore Iesu & Mariæ Deus mundum creauit. Quod etiam Rabbi Ankelos cõfirmat, dum in glossa Chaldaica super illud Gen. 1. cap. dictum, In principio creauit Deus cœlũ & terrã: sic ait, בחוכמא ברא יהוה ית שמיא וית ארעא id est, Propter sapientiam creauit Deus cœlũ & terram: hoc est, amore intemeratæ uirginis, quæ est mundi sapientia, creauit Deus cœlũ & terram: uel amore Messiæ filij sui, cui in diuinis sapiẽtia attribuitur. Non solum autẽ totus mundus amore beatissimæ uirginis conditus est, sed etiam sustentatur. Mũdus enim ipse ob nostras prauas actiones, nullo pacto consistere posset, nisi ipsa gloriosa uirgo eum sua misericordia & clementia, pro nobis orãdo sustineret. Ex his etiam sequitur, ipsam & filium eius ab Adæ peccato omnino immunes fuisse.

Ratio Cabbalistica.

Quòd mater Meßiæ non fuerit in peccato originali concipienda: & quòd ipsa fuit ante peccatum Adæ secundum materiam creata, & caro ipsius semper ab omni macula peccati præseruata. Caput III.

CAPNIO.

VEllem expressius audire, an ueteres Hebræorum senserint matrem Messię in peccato originali concipiendam nõ fuisse. GAL. Quamuis ex his quę diximus satis (ut arbitror) aperte colligatur, hanc priscorum Iudęorum fuisse fidem, nedum opinionem: hoc tamen manifestius ex uerbis prædicti Rabbeni Haccados habetur, qui eodem in libro גלי רזיא Gale razeya, cum ad septimam Antonini consulis urbis Romæ petitionem, inter cętera dixisset. Propter matrem uerò eius scilicet Messiæ, ait Dauid Psalmo 80. וכנה אשר נטעה ימינך hoc est, Et abacum quem plantauit dextera tua. Dixissetq; ei Antoninus, Cur mater Dei comparatur abaco, cur'ue dicit, eam à dextera Dei plantatam? Respondit sic ille: Similis facta est abaco mater Dei, quandoquidem sicut abacus est armarium, quod principes

Mater Meßiæ aßimilatur abaco.

Universidad de Deusto
Biblioteca

conficiunt,ad collocanda uascula auri & argenti,& gloriam suam atq; opes omnibus ostendant:ita mater regis Messiæ erit armarium,quod Deus construxit,ut in eo sedeat ipse Messias, ad ostendendam gloriam maiestatis suę cunctis mortalibus. Per id autem quod ait plantatam esse à dextera Dei,ostendit eam primam esse creaturam Dei in genere humano,sicut dictum est Micheæ 5.capite, ומוצאותיו מקדם מימי עולם id est, Et egressus eius ab æternitate, & à diebus seculi. Dicit enim egressus numero multitudinis,quia sunt duo Messiæ egressus. Vnus diuinitatis,quæ est æterna,ideoq; dicit ab æternitate:alter humanitatis, quæ in suæ matris extat substantia,quæ creata est ab hora creationis mundi. Hæc ille, quē Iudæi magistrum nostrum sanctum nuncupant. Ad quorum declarationem notandum est,quod opinio quorundam ueterum Iudæorum fuit,matrem Messiæ non solum in mente Dei ab initio & ante secula creatam fuisse, ut paulò superius dictum est: uerum etiam materiam eius in materia Adæ fuisse productam,ipsamq; gloriosam Messiæ matrem principalē extitisse,cum eius amore(ut dictum est)mundus creatus sit. Nam cum Deus Adam plasmaret,fecit quasi massam, ex cuius parte nobiliori accepit intemeratæ matris Messiæ materiam, ex residuo uerò eius & superfluitate, Adam formauit. Ex materia autem immaculatæ matris Messiæ, facta est uirtus quæ in nobiliori loco & membro corporis Adæ conseruata fuit, quæ postea emanauit ad Seth,deinde ad Enos, deinde succedaneo ordine ad reliquos, usq; ad sanctum Iehoiakim. Ex hac demum uirtute beatissima mater Messię formata fuit. Et idcirco eam Zach.4.cap.suæ prophetiæ את תאבן תראשת hoc est,Petram primariam rectè appellauit,ex qua, ut antiqui Iudæorum exposuerunt, excidendus erat Messias. Neq; quidem ab re,cum tempore, gradu & excellentia primaria foret. Ex qua quidem opinione aperte concluditur, carnem gloriosæ matris Messiæ non fuisse peccato originali infectam,sed purissimā à diuina prouidentia prę seruatam. Quo circa nec anima eius huiusmodi peccatū in cōceptione cōtractura erat.

Ad primam Hogostrati obiectionem: & quòd mater Messiæ fuit prima in genere humano creatura, estq; omnium hominum mater,atq; cunctis angelis superior,secundum Talmudistarum sententiam. Cap. IIII.

HOGOSTRATVS.

DAta huius opinionis ueritate, sequeretur gloriosam matrem Messiæ non uere ex Dauidica stirpe descendisse,neq; uere sancti Ioakim(quem tu præter cōmunem scribendi morē,Iehoiakim uocasti) filiam fuisse. Ait enim sic sanctus Thomas in 3.dist.3.q.quæ incipit: Vtrum caro Christi infecta nō fuerit. Alius error fuit dicentium,quòd caro Christi secundum quod à parentibus erat, infecta non fuit. Dicunt enim quòd peccante Adam,Dominus aliquid incorruptum, & non infectum in Adam conseruauit, per quod natura humana seruari posset. Et quòd hoc idem transfusum est sine aliqua infectione ad beatam uirginem,& ex inde formatum est corpus Christi. Hoc autem erroneum reputatur propter duo. Primò, quia secundum hanc positionem Christus nō uere filius uirginis esset,nec uere ex stirpe alicuius progenitus,nisi solum ex Adam. Illa enim pars, quia incorrupta in humana natura remansit, in omnibus alijs ab Adam fuisset quali quid extraneum abeis,& soli Adæ connaturalis,quantum ad primum statum. Secundò autē,quia tollitur congruus satisfactionis ordo. Sicut enim non erat decens,ut pro Adā & eius successione corrupta aliquis satisfaceret,qui ex illo genere non esset, ita etiā non fuisset congruum,ut naturā infectā satisfaciendo sanaret Dei filius,nisi hoc ipsum quod prius infectum erat,assumeret. Et ideo dicendum est,quòd caro Christi secūdum quod fuit in parentibus, & etiam in ipsa beata uirgine, peccato infecta fuit, antequam assumeretur. Sed in ipsa assumptione ab omni infectione peccati purgata est, ut secundū quod actu est caro Christi,nihil in ea maculę inueniretur. Hæc beatus Thomas: ex quibus liquidò patet,beatissimæ uirginis carnē peccato Adæ fuisse

fuisse infectam. GAL. Quoniam per hæc eadem argumenta, quæ sanctus Thomas facit,probari posset intemeratam uirginem beati Iehoiakim nō fuisse filiam, neq; ex tribu Iuda & regia progenie prodijsse,si horum ueterum Iudęorum sententiam sequi uoluerimus,qui aiunt,partiunculam quandam carnis in Adam purissimam ab omni labe præseruatam fuisse, eamq; à generatione in generationē usq; ad ipsam immaculatam uirginem descendisse: eam ob rem opinionem hanc testimonijs tam sacræ scripturæ & ueteris & noui testamenti, quàm doctorum ueterū Hebræorū,ueram esse probabimus. Ex uetere nanq; testamento illud Gen.4. cap. dictum adducimus, ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר hoc est,Et uocauit nomen eius Seth dicens, Quia posuit mihi Deus semen aliud. Videns enim Adam omnes animas propter peccatum suum perditum iri: ideoq; iuxta 70. interpretum æditionem 130. annis postquam genuit Habel, ab uxoris cognitione abstinuit,ne filios qui damnarentur generaret. Veruntamen postquam uaticinatus est Messiæ aduentum,per quem mundus saluādus erat,uxorem cognouit, genuitq; Seth. Et quia cognouit eam uirtutem in se esse, ex qua mater Messiæ generanda erat,cuius preciosissimo sanguini Messias ipse inerat,ideo uocauit nomen filij sui Seth,quod à uerbo שת sath,quod ponere significat,deriuatur,dicens,Quia posuit mihi Dominus semen aliud. Sensus est,In me repertum est semen alienum, & uirtus quædam ex qua generandus est Messias. Ex nouo autem Testamento habemus inter alia Ioannis Baptistæ testimonium,ita Ioan.primo capite dicentis,Medius autem uestrum stetit,quem uos nescitis. Ipse est qui post me uenturus est,qui ante me factus est. Et rursus ibidem,Ecce(inquit)agnus Dei, ecce qui tollit peccata mūdi.hic est de quo dixi: Post me uenit uir,qui ante me factus est. Ex his igitur liquet,opinionem præmissam ueram esse. Nam siquidem dixerimus,id quod dixi, Qui ante me factus est,de diuinitate intelligendum esse, falsum omnino erit:cum filius in diuinis non sit creatus,nec factus,sed à patre genitus. Si uerò dicere uoluerimus,eum de aduentu ipsius in hunc mundum fuisse locutū, falsum prorsus quoque erit,cum Ioannes Baptista ante Christi natiuitatem mense sexto natus sit. Ex his igitur necessariò sequitur,prædictam ueterum Hebræorum opinionem ueram esse,dicentium,Matrem Messiæ ex nobiliori parte massæ Adæ factam fuisse,atq; ideo absq; originali peccato conceptam. Et licet eius materia simul cum materia Adę creata fuerit,prima tamē fuit in causa excellentia & dignitate. Propter quod prisci quidam Iudæorum ipsam matrem Messiæ petram primariam, ac primam creaturarum in genere humano, primumq; hominē uocauerunt. Vnde in Beresith Rabba,id est in expositione libri Gen.antiqua,super illud Geneseos 1.capite.dictū, נעשה ארם בצלמינו כדמותינו id est, Faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram: sic ad uerbum legitur, Dixit Rabbi Simeon, Quid sibi uult quod scriptum est Prouerb. 18. capite, צדיק תראשון בריבו יבא רעהו וחקרו hoc est,Iustus primus in lite sua, uenit amicus eius, & inuestigauit eum. Sensus est,Quādo ueniet Deus sanctus & benedictus ad iudicandum orbem in die iudicij,totus mundus expauescet,& timebit diem illum terribilem,dicentq;, O Dauid rex noster ora Deum pro nobis, quoniā ex te processit Messias. Ipse autem respondebit eis: Propter hoc ipsum quod dicitis, non sufficio. nam ex me multi reges prodierunt,qui in multis Deum offenderunt. Pręterea ego sum infensus Deo,propter peccatum Bethsebæ & Vriæ. Tunc accedent ad Mosem, dicētq;, O Moses magister noster,tu qui dedisti nobis legē,fuistiq; fidelis Dei seruus, ora Deum pro nobis. Respōdebit illis,Non sufficio, quandoquidē Deum rogaui, ut me sineret in terrā promissionis introire,& oratio mea nō fuit exaudita. Quod si pro me exorare non potui,quomodo pro alijs potero? Illi autem ad Iacob se conferēt,dicētes,O Iacob pater noster,tu qui duodecim tribus Israel genuisti,rogato Deū pro nobis. Ipse respondebit,Non ualeo,quia duas sorores uxores duxi,utraque uiuente. Accedēt postea ad Ishac,rogantes,O Ishac pater noster, tu qui amore Dei immolatus fuisti,ora pro nobis. Ipse uerò respōdebit,Non sufficio, quoniā

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex me natus est Edom, qui fuit idololatra, & templum Dei destruxit. Tandē Abraham adibunt, dicentes, Tu qui uoluisti filiū tuum amore Dei immolare, ora Deū pro nobis. Ipse itidem respondebit, se non sufficere, eo quòd Ismaelem genuerit. Cum ergo neminem inuenerint, qui pro ipsis precetur, dicēt, Eamus ad primum hominē, ut oret pro nobis, qui est absq; peccato & macula. Et hoc est quod dictū est Prouerb. 18. cap. Iustus primus in lite sua. Et dicēt, O homo prime, cum nos omnes emanemus à te, qui es à peccato immunis, ora Deum pro nobis. Ipse autem respondebit, Pro quibus rogaturus sum? Si pro filijs iustis, non est necesse: si pro iniquis, & ijs qui quantum in ipsis fuit, Deum offenderunt, falso iurantes nomē eius, & pecuniā ad usuram mutuantes, peierantesq;, ac blasphemātes legē eius & sanctos, de quibus dictum est Iere. 5. cap. Negauerunt Deum, & dixerunt, non est ipse. Pro eis nolo effundere preces, cum omni beneficio careant, sintq; omnino damnati. Sed orabo pro ijs, qui nec omni ex parte sunt iusti, nec penitus impij, cum & hi quoq; filij mei sint, licet propter merita sua id assequi non debeant. Tunc uenient omnes sancti patres, reges & iusti ad primum hominem, dicētes, O prime homo, & prime parēs noster, tu qui manu Dei creatus es, & à peccato immunis existis, precare pro nobis Deum, quia nos non sufficimus. Tunc ueniet primus homo, & rogabit Deum pro eis. Deus autem iudicabit bonos & iustos ob eorum bonas & mediocres operationes, ac propter preces primi hominis uitæ æternæ adiudicabit. Malos autem & impios perditioni æternę condemnabit. Hoc est autem quod dictum est Prouerb. 18. Et uenit amicus eius, & inuestigauit eum. Iuxta illud quod dictum est Cantici canticorum 4. cap. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Hæc omnia ad uerbum traditio prędicta. Ex quibus colligitur, traditionē præmissam de matre Messiæ loqui, cum ait, Omnes sanctos patres ad rogandū primum hominem accessuros, ipsumq; omnis peccati expertē esse, testaturos: quod in Adam minimè cadere potest, qui suo peccato uniuersum mundum infecit. Auctoritas igitur Prouerb. quam inducit, uidelicet, Iustus primus in lite sua, & uenit amicus eius, & inuestigabit eum, sic exponenda est: Hic primus homo, qui est mater Messiæ, ob quam Messias ipse siue Christus filius hominis dicitur, iustus est in lite sua, qua ipsa in peccato originali cōcepta fuisse, ab aduersarijs accusata est. Et uenit amicus eius, hoc est Deus, & hanc litem inuestigauit, tulitq; sententiam, dicens, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Quam quidem autoritatem prisci Hebræorum doctores, ad immaculatæ conceptionis matris Messiæ cō firmationē adduxisse uidentur. Quæ ideo primus homo, uel prima creatura in genere humano dicitur, quia prima omniū quo ad materiam producta est. Vnde correlariū sequitur, quòd omnes homines sint eius filij. Si enim mater Messiæ prima in causa Adę extitit, Adamq; ipse ab ea processit, quanq; eodē in tempore fuerint: ueluti sol, qui licet prior sit in causa claritate, sintq; simul in eodem instāti, claritas tamen solem præcedit: ita mater Messiæ, etsi quo ad materiā simul cum Adā producta fuerit: quia tamen Adam ab ea processit (ideo enim ipsa primus homo dicitur) & ab Adā uniuersum genus humanū, haud inepte omnes homines ipsius matris Messiæ filij dici quodammodo possunt. Veruntamē uerus & naturalis ac primogenitus filius eius est ipse Messias, qui ex eius purissimis sanguinibus formatus, ab ipsa genitus est, iuxta illud Lucæ 1. cap. dictum, Peperit filiū suum primogenitum. Legitur quoq; in cōmentarijs Rabbi Mosis Hadarsan in librum Geneseos, super illud eiusdem libri quinto capite dictum, ויחיו בלימי ארם אשר חי, hoc est, Factum est omne tempus quo uixit Adam. Ita ad uerbum Rabbi Iehosuam filium Leui dixisse, cum uidisset Deus Adam formatum, uocauit omnes angelos, eis'que dixit, Humiliamini, & estote obedientes huic homini. Magna eorum pars imperium recepit, & illi sese flexit, iuxta Dei uoluntatem. Satanas uerò, hoc est lucifer omnium excellentissimus, cum sua secta dixit Deo sancto & benedicto, O Domine mundi, tu creasti nos ex claritate gloriæ tuæ, & nunc imperas nobis, ut incli-
nemur homini, quē ex terra formasti? Respondit ei Deus sanctus & benedictus:

Catholica expositio.

Quare mater Messiæ dicitur primus homo.

In

In hoc homine qui ex puluere terræ creatus est, plus sapientiæ & intelligentię est, quàm in te. Videns autem Deus sanctus & benedictus satanam cum sua secta nolle flecti, nec obedire huic homini, illum è cœlo expulit, & effectus est diabolus. Et idcirco dixit Isaias 14. capite, Quomodo cecidisti lucifer de cœlo, qui manè oriebaris? Hæc traditio, quæ non nisi de gloriosa Messiæ matre loquitur. Cuius materia simul cum materia Adæ producta fuit, etsi prior in causa & excellentia extiterit, propter quam Christus ipse filius hominis appellatur. Non enim de Adam loqui potest, duplici ratione: tum enim, quia Deus angelis non præcepisset, ut Adæ inclinarentur, quem citò in peccatum casurum sciebat: tum etiam, quia etsi Adam intelligens & sapiens esset, plus tamen scientię in angelis erat, quàm in eo. Traditio autem dicit, quòd plus scientiæ in illo primo homine fuerit, quàm in angelis. Qua propter de matre Messiæ loquatur necesse est, quæ omni sapientia & scientia plena esse debebat, ac post Deum superior omnibus. Ex hac igitur traditione non solum habetur propositum: uerum etiam ipsam matrem Messiæ superiorem angelis futuram fuisse. Nunc ad argumenta beati Thomæ respondeamus. Ad primum igitur, cum ait, Quod si ita esset, sequeretur Christum non fuisse beatæ uirginis filium, nec exuera patrum stirpe processisse. Dicimus nos Aristotelis & Plinij auctoritate satisfacturos. nam Aristoteles quidem in decimooctauo libro de Animalibus, ita ait, In Socrate est uirtus, Socratis propria, ac etiam parentum & auorum, cæterorumq; prædecessorum, tam paternorum quàm maternorum, & hoc usq; ad ultimum. Estq; etiam in eo uirtus hominis, & deinde uirtus animalis. Cum ergo uirtus Socratis fortis est, generatur masculus: cum uerò debilis, generatur fœmina. Si autem uincit uirtus propria Socratis, assimilatur filius Socrati, siue mas siue fœmina sit: si uerò uincit uirtus patris Socratis, generatur filius similis non Socratis patri, sed auo. ita deinceps ascendendo. Et si deficit uirtus cognationis, generatur homo nulli de parentela similis: si autem deficit uirtus hominis, ubi deficit motus omnium, manet uirtus generationis monstruosa. & sic etiā proceditur ex parte matris. Idem quoq; philosophus in septimo de Historia animalium libro, sic inquit, Similes etiam aliqui parentibus, aut auis, suisq; maioribus generātur: aliqui similitudinis nihil referunt: ut in Sicilia eius quæ adulterium cum Aethiope commiserat, filia non colorem patris Aethiopis retulit, sed qui natus ex hac est. is autem Aethiopem auum regenerauit. Fœminæ magna ex parte matri, mares patri proueniunt similes. Sed fit etiam è diuerso, ut fœminæ patri, mares matri similes procreentur. Hęc ille. Ex quibus palàm liquet, siue filius parentibus sit similis, siue nō, siue perfectus sit partus, siue monstruosus, fœtum semper generantis esse filiū: cum, ut dictum est, Aethiopes filios albos genuerint. Virgo igitur intemerata quamuis progenitoribus non fuerit in culpa similis, non tamen propter hoc eorū filia dicenda non est. Et sic responsum est ad primum sancti Thomæ argumentum. Ad secundum uerò dicimus, quòd quemadmodum (antiquis Talmudistis attestātibus) eo genus humanū fortius emanauit, quia materia intemeratæ matris Messiæ unà cum materia Adæ fuerit, atq; ipsa prima in causa eidem Adæ extiterit: eodem quoq; modo aimus, ex eo satisfactionis ordinē magis congruum fuisse. Nam preciosissimo sanguini beatissimæ uirginis cum Christi corpus inesset, congruum fuit, ut ad purgandum peccatum ueniret. Sicut enim, cum aliquis puer fortè domum fœdat, uocamus eius matrem, ut filij sordes tergat, domumq; mundet: ita etiam congruum fuit, ut ad diluendas immūdicias, quas Adam fecerat, Christi humanitas ueniret. Non obstantibus igitur doctoris sancti argumentis, remanet in suo robore conclusionis priscorum Talmudistarum ueritas, de immaculata beatissimę matris Messiæ conceptione.

Responsio ad argumēta beati Thomæ.

Aristoteles.

Ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad secundam Hogostrati obiectionem: & quòd opinio de immaculata gloriosæ uirginis conceptione uetustissima sit. Caput V.

HOGOSTRATVS.

OPinio hæc de uirginis Deiparæ conceptione, quę nunc prævalere uidetur, ad modum recens est. nam licet antiquorum Iudæorum quos induxisti, testimonijs fulciatur: quia tamen nec sacræ scripturæ, nec uetustorum sanctorum, quos ecclesia approbauit, autoritate roboratur, firmitatē nullam obtinet. GAL. Immò opinio hæc uetustissima est. nam primum quidem sacræ paginæ scriptores spiritu sancto afflati, ipsam tenuerunt, sic enim inter alios Selomo Cantici canticorū cap. 4. ait, כלך יפה רעיתי ומום אין בך hoc est, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. CAP. Recentiores Iudæorum aiunt, textum hunc de filijs Israel, qui secundò circumcisi sunt in deserto, omnesq; mundi erant, intelligi. Defunctis enim cunctis peccatoribus, qui ex Aegypto exierant, & quos ad explorandā terram miserāt, soli illi remanserūt, qui in deserto nati fuerant, qui omnes iusti erant. Et propter eos (ut dicunt) ait textus iste, Tota pulchra es amica mea, cum cæteris. GAL. Hanc eorum rationem ex eo falsam esse constat, quòd textus dicit, Et macula non est in te. Quod illis minime congruit, cum à peccato originali immunes non fuerint. CAP. Ad hoc ipsi respondent, circumcisionem eos à peccato originali mundasse, eisq; ianuam paradisi sufficienter aperuisse. GAL. Id quoq; falsum est. nam & si circumcisio contra originale peccatum remedium esset, non tamen ad aperiendam cœli ianuam satis erat. Quod ex eo potissimum patet, quòd Moses & Semuel, & maximi quiq; prophetarum, cum cæteris omnibus, ad inferos (ut in prædedenti libro ostensum est) descendebāt. Si igitur circumcisio ianuā regni cœlestis eis reseraſſet, certe non ad inferos, sed ad cœlum emigrassent. HOGOST. Ego autem dico, textum hunc iuxta quorundam expositionem, non de uirgine intemerata, sed de Dei ecclesia loqui. GAL. Hoc etiam (pace eorum dixerim) falsum omnino est. tum enim, quia omnia quæ mater ecclesia canit, à spiritu sancto instituta sunt, quem mendacem esse impossibile est. Sancta autem ecclesia dictum hoc sapientis matri Dei tribuit: ergo illud de ipsa loqui, necessario dicēdum est. Tum etiam, quia laudes glorioſissimæ ipsius uirginis immēsæ sunt, atq; incomprehensibiles. Si nos igitur eam laudare uolentes, alienas ei tribueremus laudes, ostenderemus proculdubio, eas laudes in ipsa non esse, sed ab alio mutuari. Hoc autem falsum penitus est, cum ipsa alijs mutuet de laudibus suis, & non ab alijs accipiat, sitq; omni laude digniſsima. Ex his igitur manifestum est, textum hunc de nullo alio, quàm de matre Messię conuenienter intelligi posse, quod alijs quoq; multis in locis aperte ostenditur. Eodem enim in libro Sapiens ipse cap. primo ita quoq; ait, נאוו לחייך בתורים hoc est, Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis. Vbi matrem Messiæ eam ob rem turturi comparat, ut ostendat quòd quemadmodum turtur felle caret, & à principio sine eo creata est, ita matri Messię nec originale, nec actuale, nec etiam mentale peccatum attribuendum erat. Idcirco 2. cap. eiusdem libri eam columbæ, quæ etiam felle caret, assimilauit quoq; dicens, קומי רעיתי יפתי ולבי לך יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך : id est, Surge propera amica mea, speciosa mea, & ueni columba mea, in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ ostende mihi faciem tuam. Ex quo colligitur, matrem Messiæ nō solum columbæ comparari ratione prædicta, uerùm etiam ipsius fundamentum & principium absque peccato originali futurum fuisse. Et quia petra principium est & fundamentum, super quod ædificium sustentatur: ideo in foraminibus petræ inquit, hoc est, in embrione, ubi concepta fuit, in quo est foramē, ubi fuit ædificata, illic fuit colūba, absq; felle peccati originalis mundissima. Quod autem principium assimiletur petræ, patet per Isa. 55. cap. dicentem, Attendite ad petram unde excisi estis. Hinc Christus ait, Et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Cantici canticorum 4. cap. sic dicitur, הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים

Autores sacræ paginæ uetervs instrumenti.

Iuniorum Iudæorum obiectio.

Eorundem obiectio.

Responsio.

Hogostrati obiectio

Confutatio.

יונים מבעד לצמתך hoc est, Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra, oculi tui columbarum, absq; eo quod intrinsecus latet. Vbi ueritas hæc melius exprimitur. Distinguuntur enim perfectiones eius separatæ ab ijs, quæ in ea sunt occultæ. Ex quo ostenditur, absq; peccato originali eam cōcipiendam fuisse. Et rursus ibidem, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי id est, Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea, uel immaculata mea. Dicit autem immaculata mea, ut magis atque magis ueritas ista confirmetur. Item ibidem, אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברח היא ליולדתה hoc est, Vna est colūba mea, una est perfecta mea, una est matri suæ, electa genetrici suæ. ac si diceret, Vna sola ex omnibus fœminis, absq; originali peccato concepta est, quemadmodum Christus solus ex omnibus uiris. Ideo ut dicitur 1. cap. eiusdem libri, sic ipse ait, הנך יפה רעיתי הנך יפה id est, Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. Duplicauit autem sermonem, ut ostenderet, ipsam pulchram, id est puram & in conceptione, & in uita futurā fuisse. Cui ipsa respondit, קרות בתינו ארזים רהיטינו ברותים : חנך יפה דודי אף נעים אף ארשתינו רעננה hoc est, Ecce tu pucher es dilecte mi, & decorus, lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina. Sensus est: Certè, quemadmodum ego absque originali labe concepta sum, ita tu quoque amicus meus: & ideirco pulcher es & formosus, & lectulus noster, hoc est cōceptio nostra est florida & odorifera, absq; peccati corruptione. trabes enim domus nostræ sunt ex cedro, & laquearia ex cypresso, quæ corruptionem aliquam non patiuntur. Item 2. cap. sic ipse dicit, כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות id est, Sicut rosa inter spinas, sic amica mea inter filias. Sēsus est: Quemadmodum rosa speciosa & odorifera, ex qua multa conficiuntur aromatica, nascitur inter spinas, ipsa tamen spinis carens: ita amica mea nata est inter fœminas, originali peccato conceptas, tanquam rosa inter spinas, ipsa tamen eiusdem peccati omnino expers fuit. Dixit autem filias, propter matris Messiæ dignitatem: pro omnibus tamen tam maribus quàm fœminis textus intelligitur. Ipsa uerò respondit, כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים hoc est, Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios. Omnium autem rationū conclusio de Messia & matre eius tangitur 6. cap. eiusdem libri, cum dicitur, אני לדודי ודודי לי id est, Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. Sensus est: Vt ego absq; originali peccato concepta sum, ita amicus quoq; meus. Item 1. cap עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו hoc est, Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Dum esset Rex in accubitu suo, hoc est, in incarnatione sua, nardus mea, id est cōceptio mea, absq; peccato originali effecta, dedit odorem suum, puritatis scilicet & innocentię. Item 2. cap. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני id est. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Si Christus igitur læuā sub capite uirginis tenebat, & dextera illius eam amplexabatur: impossibile est, illum eam in peccatum originale cadere permisisse. Itē tertio cap. עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי hoc est, Inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domū matris meæ, & in cubiculum genetricis meæ. Sensus est: Quādo inueni amicum meum in eius incarnatione, apprehendi eum, nec dimisi, quousq; eum adduxerim in domum & cameram matris meæ. Quasi aperte diceret: Sicuti ego in embrione matris meę sine peccato originali concepta fui, ita quoq; ipsum genui. Item 6. cap. מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה id est, Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol. Sensus est: Quæ est ista quæ ostēdit se uenire, ut aurora. Quemadmodum enim aurora diei claritatem inchoat, ita certè gloriosa mater Messiæ moxueniens, totum mūdum illuminare cœpit. Atq; ut luna à sole recipit claritatem, ita mater Messiæ omnia sua priuilegia & gratias à filio recepit: estq; perinde clara, ut sol, qui in suæ creationis instāti, suam omnem adeptus est claritatem. ipsius nanq; uirginis immaculatæ materia in suę conceptionis instanti, omnes materiales assecuta est perfectiones, atq; ipsa sine peccato originali

Universidad de Deusto
Biblioteca

ginali concepta. Hoc quidem & per Isaiam patet, ita in persona matris Messiæ ca-
pite dicentem, שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע
מעיל צדקה יעטני כחתן פאר וכבלה תעדה בליה: hoc est, Gaudens gaudebo in
Deo, & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me uestimētis Iesu, & chla
myde iusticiæ circumdedit me, quasi sponsus decorauit gloria. uel corona, & qua
si sponsam ornauit monilibus eius. Propheta enim uidēs in spiritu matrem Mes-
siæ dicturam, Magnificat anima mea Dominū. Et exultauit spiritus meus in Deo
salutari meo. Antedicta uerba in persona eius protulit, dicens, Gaudens gaudebo
ביהוה baadonai, id est, in Deo (tetragrammaton) qui ut ait R. Hibba, Deum pa-
trem significat. Et exultauit anima mea באלהי beelohai, id est, in Deo meo, qui
ut idem dicit, Deum filium designat. Ait igitur, Gaudens gaudebo in Deo, qui est
pater. Et exultabit anima mea in Deo meo, qui est filius. Quoniam duplicem gra-
tiam mihi fecit: unam quidem, quia induit me uestimentis Iesu, quod est, me absq;
originali peccato conceptam fuisse: alteram uerò, quia chlamyde iusticiæ, scilicet
originalis circumdedit me. Dicit autem circumdedit, quia omnia ipsius uirginis
membra à uertice capitis ad ungues usq; pedum, omnesq; sensus & cogitationes,
animæ imperio absq; ulla repugnantia optemperabāt: usqueadeò quidem, ut eius
oculi nihil inhonesti, nihil illiciti unquam aspexerint. Immò ut nunquam uel ocu-
los eleuauerit, sicut cæteri homines facere solent, sed semper humi defixos tenue-
rit, nisi dum Deum oraret. A quo inter cæteras perfectiones eo spiritu prophetiæ
donata est, ut si fortè aliquod inconcessum, seu illicitum, uel auditura, uel uisura es-
set, ilico eius aures & oculi clauderentur: ita ut non nisi uoluntati diuinę deseruire
uiderentur. Quocirca ait, Et chlamyde iusticiæ circundedit me, id est, undiq; & om
ni ex parte uallauit me. Postea cum subdit, Quasi sponsus decorauit corona, uel
gloria, & quasi sponsam ornauit monilibus eius. His uerbis duo complectitur, ob
duas gratias sibi factas. Duo enim sunt sponsæ necessaria. Vnum, ut sponsus det ei
monilia gratis: alterum ut ijs responsa bene utatur, seseq; ornet. Primum quidem
ad sponsum attinet: secundum uerò ad sponsam. Propter primum dicit, Quasi spō
sus decorauit me, scilicet gloria, uel corona: hoc est, Quemadmodum sponsus spon
sæ monilia donat, ita Deus hanc mihi contulit gratiā, ut essem absq; originali pec
cato concepta. Propter secundum uerò ait, Et quasi sponsam ornauit monilibus
eius: ac si diceret, Sicuti sponsæ interest se bene ornare, ita quoq; quod ego sim iu-
sticia originali circundata, ex bona gubernatione, & sensibus meis ex libero arbi
trio animæ obedientibus, mihi prouenit, tam etsi Deus me in gratia cōfirmauerit.
Sequitur, כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח יהוה יצמיח צדקה
ותהלה נגד כל הגוים: id est, Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hor-
tus semina sua germinat: sic Dominus Deus germinabit iusticiam & laudem co-
ram uniuersis gentibus. Quibus quidem uerbis, Cur Deus, inquit, me sponsam ac-
ceperit, hasq; gratias concesserit, causa est, quia in me incarnādus est Messias, qui
futurus est ut germen, quod patre caret, solamq; terram matrem habet. Ita enim
Deus germinare faciet in me Messiam, qui iusticia & laus in omnibus gentibus
erit, nec alium, quo ad humanitatē, patrem habebit, præter me matrem suam. Di-
cit autem iusticiam: quia propter hanc Deus passurus erat. Laudem uerò ait: quia
gratia & nō merito ullo hoc fiebat. Ex quo igitur beatissima uirgo has gratias for
tita est, recte uestibus Iesu, & chlamyde iusticiæ indui dicitur, quas nemo unquam
alius ex uiro & muliere genitus assecutus est, & præsertim uestimenta Iesu, qui est
totius orbis salus. Quapropter ipsam absq; originali peccato conceptam fuisse, ne
cesse est dicere. HOG. Aeditio nostra non habet, Quia induit me uestimentis Ie
su: sed, quia induit me uestimentis salutis. GAL. Vbi nostra æditio hoc loco uesti
mentis salutis habet, Hebraica ueritas uestimentis ישוע Iesua dicit. Dictio autē
hæc ישוע Iesua, duplicem habet significationem. Significat enim Iesum, & salu-
tem. Hic autem secundum primum significatum accipitur, cum dicit, Quia induit
me uestimentis Iesu. Quod perinde est, ac si diceret: Quemadmodum Iesus secun-
dum

dum humanitatem absq; originali peccato cōcipietur, ita quoq; ego absq; eo con-
cipiar. Quare eius uestibus, quæ sunt puritas & innocentia, induta ero. Verunta-
men nostrę æditionis autor ludæis blādiens, ne ipsum carpere possent, salutis trā-
tulit, & non Iesu: quod etiam alijs in locis penè infinitis facit. Vbicunq; enim sen-
sus duplicitatem habet, semper ferè eum qui pro illis est, accipit. Nam ita hic dice
re poterat, & rectè quidem: Quia induit me uestimentis Iesu. Quemadmodū Ha-
bacuc 3. cap. dixit, Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.
Cum idem nomē hoc est ישוע Iesua utrobiq; Hebraicus textus habeat. Ex his igi
tur manifestum est, priscos sacræ scripturæ autores, firmiter tenuisse, immaculatā
matrem Messiæ sine originali peccato concipiendam fuisse. Quod idem noui Te
stamenti quoq; scriptores tenuerunt. Legitur quippe in euangelio Matthæi capi-
te undecimo, Saluatorem nostrum ita de Ioanne Baptista dixisse, Inter natos mu-
lierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Cum igitur sanctus Ioannes Baptista
ipso Christo, qui de muliere natus est, maior non fuerit: dicatq; textus, Surrexit,
quod dici non potest, nisi de eo qui prius cecidit, & postea surgit. Ita hoc saluato-
ris dictum interpretari necessariò cogimur, Inter natos mulierum, id est inter eos
qui in originali peccato concepti sunt, non surrexit maior Ioanne Baptista. Chri-
stus autem in peccatum non cecidit, ergo ipso Ioannes maior non est. Cum igitur
beatissima uirgo eodem Ioanne Baptista maior quoq; sit, ipsam in peccatum origi
nale non cecidisse, necessariò consequens est. Quod si non concederetur, sequere-
tur planè, Ioannem Baptistam maiorem ea extitisse, quod omnino falsum est. Ex
euangelio igitur, ac Saluatoris nostri sententia, ipsam absq; originali peccato con
ceptam fuisse, necessariò concluditur. HOG. Id quidem uerum esset, si euangeliū
inter natos & natas diceret: cum igitur inter natos solum dicat, palàm ostendit, sa-
luatoris nostri dictū non de mulieribus, sed de solis uiris intelligi. Ex eo igitur bea-
tissimam uirginem in peccatum originale non cecidisse, inferri nō potest. GAL.
Obiectio tua nulla est, cum secūdum grammaticos masculinum genus fœmininū
concipiat. Quare cum inter natos dixit, tam de uiris, quàm de mulieribus intelle-
xit. Hanc etiam de immaculata uirginis conceptione opinionē & apostoli tenue
runt, sicuti ex beati Andreæ apostoli dictis aperte liquet: qui cum Aegeæ Procon
suli mysterium crucis exponeret, ita inter cætera dixit, Et quoniam de immacula-
ta terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mor-
tem intulerat, necessario de immaculata uirgine natus est perfectus homo, in quo
Dei filius, qui primum fecerat hominem, uitam æternam, quam perdiderant per
Adam homines, repararet. Quam quidem sententiam beatus Dominicus ordinis
prædicatorum fundator & dux, postea secutus, ita in tractatu corporis Christi ait:
Sicut primus Adam fuit ex terra uirgine, & nunquam maledicta formatus, ita de-
cuit in secundo Adam fieri. Hanc præterea opinionem tanquam uerissimam & in
dubitatam ueteres quoq; ecclesię doctores tam Græci quàm Latini firmiter tenue
runt. Et Græci quidē ut Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nissenus, Basilius,
Ioannes Chrysostomus, & cæteri omnes, ut codices eorum legentibus perspicuè
patet. In cuius rei signum, festum de ipsa immaculata uirginis conceptione per
annos fere mille celebrarunt. Et in martyrologio, quod in crastino ipsius festi legi
tur, quodq; à sancto Ioanne Damasceno æditum fuit, inter cætera quæ de ipsa bea-
tissima uirgine pronunciantur, ipsa πῶ συλλήψεως ἀγνή, id est ante conceptionem
pura, dicitur. Ex quo sancti ac ueteres Græcorum patres, spiritu sancto illustrati,
uidentur antiquorum Hebręorum opinionem tenuisse: qui ut in præcedētibus ui-
sum est, matris Messiæ materiam in materia Adæ fuisse productam uoluerunt, ip-
samq; primam in causa & excellentia extitisse, atq; puriss imam usq; ad actualem
ipsius uirginis formationem præseruatam fuisse. Vnde & ipse diuus Ioannes Da-
mascenus, in sermone de eiusdē uirginis natiuitate, de beato Iehoiakim ipsius uir
ginis patre loquens, eam ob rem dixisse uidetur: O beati lumbi, ex quibus imma-
culatissimum semēfluxit. Prisci quoq; ac sancti Latinorum doctores id idem absq;

Obiectio.

Responsio.

Antiqui eccle-
siæ doctores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dubitatione senserũt:ut Hieronymus,Augustinus,Ambrosius,Gregorius,ac cæteri penè omnes. Quorum dicta nunc adducere & longum & supertluũ esset,cum sacri concionatores nostri temporis uerbum Dei in ecclesijs proponentes, passim ea attestentur. Quid mirum si sancti uiri opinionem hanc tenuerũt, cum Mahmedus ueritatis catholicæ inimicus, ipsam tenuerit, ut in authenticis Saracenorum libris legitur, quorum unus Albokari, alter uerò Mezlim uocatur. In his enim sic ad uerbum dicitur, Dixit Ebihorayra socius scilicet Mahmedi, quòd audiuit nuncium Dei, id est Mahmedum dicentem, Nullus nascitur de filijs Adam, quem non tangat satan, quando nascitur, & ideo plorat uociferãs, ex tactu satan, præter Mariam & filiũ eius. Clamor enim infantis cum cadit de uentre matris, propter percussionem satan cõtingit. Item dixit Ebumuce, Prophetã, id est Mahmed dixisse: Multi perfecti fuerunt ex uiris, nulla uerò perfecta fuit unquam ex mulieribus, nisi Maria mater Iesu. Ex his igitur quæ dicta sunt, liquidò cõstat, opinionem de immaculata uirginis conceptione, non recentem, sed antiquissimam esse. Quin potius oppositam opinionem, quam aduersarij pertinaciter tenent, recentiorem dicimus: quam ideo Deus aliquo tempore pullulare permisit, ut uideretur quantam gratiam matri suæ contulerat: eam à peccato originali, quod naturaliter nisi præseruata fuisset, contrahere debebat, immunem atq; immaculatam præseruando.

Ad tertiam Hogostrati obiectionem: ubi quòd mater Messiæ absq; originali peccato concipienda esset, naturalibus rationibus probatur. Cap. VI.

HOGOSTRATVS.

HOc si uerum esset, uerbũ Pauli apostoli falsum prorsus esset, qui ad Romanos scribens 3. cap. ait, Omnes in Adam peccauerũt, & egent gratia Dei. Necessariò igitur dicendum est, gloriosam uirginem in Adam peccasse, & consequenter, & eius materiam peccato Adæ infectam, & ipsam in peccato originali conceptã fuisse. qui enim omnes dicit, neminem excludit. GAL. Vtre(quod pace tua dixerim) minus quàm decet locutum ostendam, duo faciam. Primum enim septem naturalibus probabo rationibus, & materiam intemeratæ matris Messiæ mundam atq; immaculatam in Adam præseruari debuisse, & consequenter ipsam matrem Messiæ absq; initiali peccato conceptam fuisse. Deinde uerò ad Pauli apostoli autoritatem respondebo. Pro primæ igitur rationis fundamento, duo præmittã. Primum quidem est, quod in unoquoq; subiecto quatuor debent reperiri causæ: uidelicet materialis, efficiens, formalis & finalis. quarum finalis sublimior est cæteris, atq; præstantior. Secundum uerò est, quod causa finalis & opinio naturæ semper permanent: neq; unquam cessant suo subiecto & indiuiduo perfectiorem tradere formam, si materiam aptam ad recipiendam huiusmodi formam inuenerint. Quare necesse est omni efficienti, tam naturali, quàm uoluntario & artificiali, habilio rem quàm possit materiam cuilibet subiecto disponere: ut finis peculiaris ei adueniat, iuxta cogitationẽ & finem ab ipso excogitatũ. Exempli gratia: piper, cuius finis est caliditas & siccitas, naturaliter facit ignis operationem. Ecõtrario uerò uiola, quam natura ad aquæ qualitatem disponit, utpote rem frigiditati conuenientem, quæ est finis ei peculiaris. Eadem ratione sapphirus, adamas, & reliqui lapilli precioſi, quos natura & causa finalis ad materiam quandam sublimem, lucidam & diaphanam ex quatuor elementis disponit, ut formam propriam sibi ac peculiarem recipiant: non obstante, quod ex terrestrisint elemẽto, quod est obscurum ac tenebrosum. Quod cum ita sit naturalibus in rebus, cõsequens profectò est, gloriosam uirginem ex quo erat subiectum, in quo Dei filius incarnaridebebat, perfectius ac sublimius omni humana creatura, immò omni ente creato dispositã fuisse. Quemadmodum finis peculiaris propter quem creata fuit, cæteris cunctis perfectior & sublimior erat, cum illa sola creata fuerit, ut ex ea filius Dei nasceretur. Sed si eius materia immũda fuisset, ipsaq; in peccato originali cõcepta, nequaquã perfectius

Prima ratio.

perfectius ac sublimius omni ente creato dispositа fuisset. Igitur & ipsius materiã puram & immaculatam præseruari, & ipsam absq; originali peccato cõcipi oportuit. Itẽ unicuiq; enti, cui deest aliqua perfectio, insitus est naturalis appetitus, assimilandi se enti perfectiori, oditq; res sibi infimas. Natura autẽ si dispositio subiecti ad recipiendum habilis sit, eo maiorem dat ei perfectionẽ, quo capacior est. Idcirco sapphirus cuius materia ex terra est, in gradum claritatis, quæ est in elemento aereo, naturaliter ascendere cupit, ab ipsoq; claritatem accipiens, lucidum fit atque diaphanum. Minerale autem fieri cupit uegetatiuum, & si animam uegetatiuam non habeat. natura enim dat ei crescendi perfectionem, cum materiam ad crescendum aptam habeat. Vegetatiuum uerò fieri appetit animal. Ideo mandragoræ ob materiæ dispositionem, quam habet, natura dedit hominis figuram, etsi anima sensitiua careat. Animal præterea fieri cupit homo, ob quod simia hominis habet effigiem, effingitq; ea quæ homo ipse facit, licet anima rationali careat. Ex quo igitur appetitus materię matris Messiæ erat, absq; originali peccato concipi, eiusq; materiæ dispositio ad recipiẽdam huiusmodi perfectionem habilis erat: necessariò sequitur, lõge rationabilius esse, ipsam absq; originali peccato conceptã, quàm post conceptum purgatã fuisse. Item materia, forma & causa efficiens, quanto perfectior est earum finis, tanto altiores sunt. Quemadmodũ quatuor elementa cum primum animam sensitiuam nanciscũtur, sublimiora sunt, quàm cum solũ animam uegetatiuã habebant. Mineralia quoq; cum primum lapilli precioſi efficiuntur, nobiliora sunt: nam sapphirus & adamas nobiliores sunt iaspide & porphyrite. Iaspis autem & porphyrites excellẽtiores sunt lapidibus, quibus domus construuntur. Eadem etiam ratione ex herbis honorabilius est frumentum, & ex architectis præstantior, qui regiam construit. Hac insuper ratione sublimius est basilicas erigere, quàm regũ palatia ædificare: atq; præstantius est amore Deo seruire, quàm necessitate. Consequens igitur est, ut quo sublimior est causa finalis, eo plures ab ipsa in subiectum emanẽt perfectiones, ut excellentior sit futura. Quod cum ita sit, necesse erat intemeratam uirginẽ Messiæ matrem, quæ subiectum & tabernaculum, quo Dei filius incarnandus esset, futura erat, sublimiori gradu concipi, quàm subiecta minora, quæ cum originali peccato concipiuntur, utpote quę perfectionis excessum super cætera omnia haberet. Igitur absq; originali peccato concepta est. Item exploratissimum est in natura: quacunq; in re plures inueniuntur fines à primo separati, secundum finem esse primo sublimiorem, & tertium secundo, & sic de cæteris gradatim. Eadem quoq; ratione, materia & forma secundi finis perfectiores sunt materia & forma primi, & materia & forma tertij sublimiores secũdi. Verbi causa: Esse animal, perfectior finis est, quàm esse uegetatiuũ: esse autẽ hominem, perfectior finis est, quàm esse animal. Præterea cum hominis diffinitionem dare uolumus, prout solum animal est, dicimus ipsum esse corpus nutritiuum, sensibile. Si autem prout est homo, dicimus eum esse animal rationale, quę sublimior est diffinitio, quàm prima. Cum igitur immaculata uirgo cõcepta sit, nõ tantum ut homo esset, sed ut mater Dei quoq; foret: & hic finis sit excellentior, atq; sublimior ultimo fine in genere humano, oportuit ipsam in sui conceptione habere materiam & formam perfectiorem ea, quæ illam hominẽ esse faciebat. Hæc autem alia non est, quàm ipsam originali peccato non fuisse infectam. Nam quemadmodum materia animalium sublimior est atq; perfectior, quàm materia plãtarum: materia hominis excellentior, quàm materia animalium: ita quoq; & ratio[illegible]gruum, & necessarium est, materiam uirginis glorioſę perfectiorẽ sublimiorq; materia hominum fuisse, cum in altissimum hominis gradũ ascenderit. Item tunc natura dicitur æqua, & secundum seipsam agere, cum tãtum perfectionis dat subiecto, quantũ subiectum recipere potest. Et secundum hoc non dicitur aliquid contra naturã fieri. tunc enim id diceretur, cum ipsa natura non daret perfectionem, qua subiectum recipere posset. Sicuti enim contra naturã est, dare perfectionem ei, qui non meretur: ita quoq; contra naturam est, ei qui meretur, perfe-

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio

Quinta ratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctionem adimere. Quod cum ita sit, necesse fuit, gloriosæ uirginis materiam, quæ habilis erat atq; apta huiusmodi perfectionem recipere, ut absq; originali peccato conciperetur, sine initiali macula productam fuisse. Item, Pro sexta ratione duas facio propositiones. Prima sit hæc, Certum est, peccatum originale non esse generationis causam efficientem. patet: quia si Adam non peccasset, certè generasset. Secunda sit hæc, quam exemplo probo. Esto quod rex quidam domum sordidam ac fœdam sit ingressurus: quæro, Vtrum decentius sit, eam domum ornari debere, uarijsq; repleri odoribus, antequam rex ingrediatur, an posteaquam ingressus sit. Certè regię conuenit dignitati, prius eam mundam, nitidam, redolentemq; reddere, quàm postea. Ita dicimus de cœlorum regina, iustius decentiusq; fuisse, ut materia quæ futura erat matris Dei materia, mundificaretur ac sanctificaretur, dum generantis esset materia, ab eaq; adimeretur peccati originalis causa efficiēs, quàm postea cū generatæ facta est materia: alioqui in regina cœli ostenderetur fuisse defectus, esset q; contra sacrę scripturæ textum, qui de ipsa (ut suprà probauimus) ait, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Confirmatur ratio. Certū est enim, perfectiorem nobiliorem q; esse rem, in quam nunquam aliqua cecidit macula aut sordes, quàm ea, in qua prius fuit macula, & postea purgata est. Quemadmodum etiam homo, qui nunquam peccauit, peccatore reconciliato præstantior est. Nam si perfectior esset peccator recōciliatus homine iusto, qui nunquā peccauit: aut si in pari perfectione essent, Deus gloriosam uirginem in statu gratiæ non confirmasset. Ipsam igitur absq; initiali peccato conceptam fuisse, fatendū est. Postremò, quanto propinquiora sunt principiū & finis, tanto perfectius esse debet medium, magisq; cōuenire debet principium & medium cum fine. Quemadmodum maior influentia à causa finali in operatione p.ouenit, multoq; auidior est finis in medio & principio: ideo cognito, quod finis cōceptionis uirginis intemeratæ erat propter filij Dei conceptionem, necesse fuit, ut cōuenirent principium, quod fuit beata uirgo, & medium, quod fuit ipsam absq; originali peccato conceptam esse, cum fine, quod fuit filij Dei incarnatio ex ea. Et quemadmodum cum primum uerbum caro factum fuit, dedit materię Christi omnes perfectiones, quotquot habitura erat, nec ulla ei defuit: ita quoq; necesse fuit, materiā beatissimæ uirginis statim in sua conceptione omnes perfectiones, quas capere poterat, sortitā fuisse, nec expectanda fuit peccati originalis purgatio. HOG. Cum corpus Christi in sua resurrectione glorificatum fuerit, constat ipsum in sua conceptione non omnes perfectiones habuisse: conclusio igitur, quam nunc præmisisti (pace tua dixerim) falsa est. GAL. Cum diuinitas esset Christo unita, & glorificationem in se quodāmodo colligatam haberet, nō sinebat corpus eius res glorificati in uita operari, cum passurum & moriturum esset. Quemadmodum si quis puerum forti manu tenens, nō permittat eum facere quod uelit: sed bene necessitate cogente, corpus Christi opera glorificati faciebat. nam in sua natiuitate, ex uirgineo utero absq; matris corruptione exiuit. Habent enim hoc præcipuum glorificata corpora, ut sua subtilitate per parietem absq; eius fractione transeant. in sua etiam transfiguratione glorificato corpore usus est. Cum præterea Iudæi ipsum lapidare uellent, illis non uidentibus, de templo exiuit. Ad confirmationem autem nostræ rationis facit, quòd non reperiatur apud Euangelistas aliqua de glorificatione Christi in eius resurrectione mentio. Quare consequens est, gloriosam uirginem in suæ conceptionis instanti, absq; initialis peccati macula fuisse: quin potius in eius conceptione materiam eius omnes perfectiones quas habitura erat, habuisse. Animā uerò eius mox cum eidem materiæ infusa est, omnes perfectiones quæ in anima reperiri possent actualiter adeptā fuisse: ut est scientia, sapientia, intelligentia, prophetia, gratia, & quęcunq; animę attribui possunt. Cum autem Dei filius ad eam incarnandus uenit, in gradum altissimum ipsa conscendit, quandoquidem ei tanquam matri suæ uniuersi orbis regimen atq; gubernationem ille reliquit, fecitq; ut esset cœlorum angelorumq; regina. Nunc ad beati Pauli uerba respondeamus. Cum igitur inquit, Omnes in

Sexta ratio.

Septimā ratio

Obiectio.

Responsio.

Ad Pauli apostoli autoritatem.

nes in Adam peccauerunt: sic exponamus dictum, Omnes scilicet, qui subeunt solum Adę regulam, neq; altiorem sortiuntur gradum. hi enim in Adam uerè peccatores sunt, ac in originali peccato concepti. Gloriosa autē uirgo, cum ad sublimiorem quàm Adam ascenderit gradum, dici non potest in peccatum Adæ cecidisse: quoniā ipsa sola inter cęteras omnes creaturas hoc priuilegio donata fuit, ut in ea filius Dei conciperetur. Quod autem hic fuerit eius ultimus finis, ac suæ conceptionis, ex eo potissimum patet, quòd nulla unquam alia creatura præter ipsam, ad hoc concepta fuit, ut in ea filius Dei incarnaretur, quia in nulla alia, quàm in ipsa filius Dei incarnatus est. Ergo ut in ea filius Dei cōciperetur, ipsa cōcepta est. Concluditur igitur, filij Dei incarnationem cōceptionis ipsius uirginis causam finalem extitisse. Quare ut ex præmissis rationibus colligitur, oportuit materiā & formam ipsius immaculatæ uirginis perfectiorē atq; sublimiorē quacunq; alia materia & forma in genere humano fuisse, ac sine peccati initialis infectione, productā.

Ad quartam Hogostrati obiectionem: ubi conclusio de immaculata uirginis conceptione septem Theologicis simul ac naturalibus confirmatur rationibus. Cap. VII.

HOGOSTRATVS.

CErtum est, Deum nolle tollere naturę ordinem, quem ipse instituit: sed si Deus beatissimā uirginē ab originali peccato immunē preseruasset, abstulisset utiq;, immò peruertisset naturę ordinem, quem ipse instituit, cum propter Adę peccatū omnes homines ab eo naturali propagatione descendentes, cū originali peccato concipi decreuerit. Ergo minimè dicendum est, ipsam intemeratam uirginē ab originalis peccati labe præseruatam fuisse. GAL. Nimium certè (mihi parce) Hogostrate deciperis: quod septem theologicis simul ac naturalibus probabo rationib. ut tandē obiectioni tuæ quæ nulla est, responsio detur. Prima igitur ratio sit hæc: Deo auaritiam & tenacitatem attribui non posse, certum est: cum tantam det uni cuiq; creaturæ perfectionē, quantā ipsa apta sit recipere. Verbi causa, cum Deus mundum condidit, tātum perfectionis unicuiq; rerum generi tribuit, quantū eius subiectum capere poterat. Nam si asini subiectum perfectionem equi, siue leonis, siue etiam hominis recipere potuisset, certè illi dedisset: sed cum aptū ad recipiendum non esset, non dedit. Quod cum ita sit, sequitur planè, Deum uirginē gloriosam absq; initiali peccato fecisse, ex quo eius subiectum ita aptū erat: alioquin auarus & tenax ipse fuisset, quod omnino falsum est. igitur absq; initiali peccato ipsa concepta est. Secunda ratio sit hæc: Certum est, principiū cognitionis esse operis finem: quo fit, ut cum principium cognitionis diuinæ fuerit, beatissimam uirginē à peccato originali mundare ac purificare, longè decentius fuit, eam mundam & absq; peccato fecisse, quā postea mundasse: si enim ita nō fuisset, operationes diuinæ humanis uarijs & inconstantibus assimilarentur. Hoc autē falsum est. fecit igitur eam à peccato originali omnino mundam ac puram. Tertia ratio sit hæc: Vni cuiq; homini appetitus quidam à natura insitus est, ut eius mater perfectior sit in cunctis mundi perfectionibus: & hoc ideo, quia ex eius sanguine genitus est. nam si mater ex materia munda & optima constabit, filius quoq; eadē ex materia conficietur. Quare filius semper matris perfectionem cupit, oditq; imperfectionem. Si igitur Dei filius qui uirtutes ac perfectiones summopere diligit, uitia uerò & peccata atq; imperfectiones maximè detestatur, matrem suam nobiliorē ac perfectiorem in bonitate, iustitia, sanctitate, cæterisq; perfectionibus futuram nō optasset, profectò in uoluntate & appetitu inordinatus fuisset. Quippe quod desiderium suum potius ad res uiles & imperfectas, quàm ad nobiliores & perfectiores inclinasset. Sequeretur præterea, eum uiliorē habuisse appetitum, quàm pura quæuis creatura humana, cum materiā & humanitatē suā imperfectā fore uoluisset. Hoc autē manifestè falsum est, ac omnē prorsus contra rationē. Cum ergo Deus sit summa perfectione perfectus: perfecti autē sit amare perfecta, potius quā imperfecta,

Prima ratio.

Secunda ratio

Tertia ratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

debuit sanè matrem suam perfectam omni perfectione possibili, & cupere & facere. quare absq; originali peccato ipsam concipi fecit. Quarta ratio sit hæc. Certum est, quòd Deus ante mũdi creationem præsciuit & Adam peccaturum, & seipsum pro peccati eius redemptione incarnãdum. Ex quo sequitur, quod si in muliere in peccato originali concepta Deus incarnari decreuisset, & Deus ipse peccati causa extitisset, & Adam ad peccandũ coactus fuisset, libero arbitrio sibi adempto: quod si esset, Adam pœnã minimè meruisset. Ex his autem multa sequerentur inconuenientia. Quare necessariò dicendum est, mulierem ex qua Deus incarnãdus erat, ab æterno à peccati initialis labe præseruatã fuisse. Quinta ratio sit hæc. Principiũ generis humani fuit Adam, finisq; ipsius fuit Christus, cuius amore creatum est humanum genus. Vt igitur principiũ, medium & finis inter se conueniãt, necesse fuit, quod quemadmodum Adam qui est principium, & Christus qui est finis, absq; originali peccato facti sunt: ita quoq; mediũ quod est beatissima uirgo, sine ipso peccato concepta esset. Præterea sequitur, quòd sicut Heua fuit una caro cum Adam, primumq; medium pro humani generis conseruatione, absq; originali peccato facta: ita quoq; necessarium fuit, & intemeratam uirginem, quæ est ultimum medium pro animarum salute, & una caro cum Christo, qui est finis, absq; originali peccato concipi: alioqui principium & primum mediũ cum ultimo, medio & fine non conuenirent, quod est ualde inconueniens. Sexta ratio sit hæc. Notum est, quod potentissimus quisq; rex uolens sibi regiam construere, aut basilicã ad honorem Dei optimi maximi erigere, prius quęcunq; ædificio necessaria sunt, quærit & parat, quanto perfectiora atq; excellentiora inueniri queant. Quemadmodum regem Selomonem fecisse legimus, qui ob templi excellentiam, quod in Dei obsequium construxit, uoluit in opere fabrili & lapidibus excidendis, ne malleus, aut aliquod ferrei instrumenti genus adhiberetur, nec eorum quidem sonus audiretur. Sed uermẽ reperit nomine zamir, qui lapidi impositus, dum per eum incederet, ipsum illico frangebat: quod in figuram contigisse, clarum est. Nam in ædificio templi, in quo filius Dei incarnandus erat, & in tabernaculo in quo Deus claritatem & sanctitatẽ suam ostendere debebat, non poterat deficere materia tantæ perfectionis ad cõstruendum, nec opus erat, ut in excidendis lapidibus, hoc est, in conceptione intemeratæ uirginis, ferrum aliquod quod peccatum originale significat, adhiberetur. Huius autem rei ratio est, quia unum peccatum nõ potest cum altero sanari, nisi cum re simplici & quodammodo minima, hoc est: cum uerme. Id circo reperit zamir, id est Christum qui uermi comparatur, & ita à Psalmographo uocatur, cum Psal. xxi. ait, ואנכי תולעת ולא איש, hoc est, Ego sum uermis & nõ uir. Et excidit beatissimam uirginẽ sine ferro, hoc est, absq; aliquo peccato. Et ut in ædificio templi, nec sonus quidem ferri auditus est: ita in ædificio & conceptione immaculatæ uirginis, nec uox quidem peccati originalis reperta est. Quod si sibi defecisset materia sanctissima ad eius conceptionem, fuisset in maximo defectu, minorisq; gradu, quàm rex Selomo. Hoc autem falsum est: ergo absq; originali peccato concepta fuit. Septima ratio sit hæc, pro responsione ad obiectionem Hogostrati dicentis, Deum nolle tollere naturæ regulam & ordinẽ, quem ipse instituit. Fatemur quidem id uerũ esse, non tamen omni ex parte sic intelligi debere, sicut Hogostratus ipse intelligit. Deus enim necessitate exigente, multoties contra regulã & ordinem naturæ fecit. Non enim est naturæ regula & ordo, ut arbor cæsa & sicca, flores, folia & fructus producat. Virga autem Aharon gemmas, flores, frondes & amygdalas ẽdidit: neq; est naturę opus, ut una nocte hęc omnia arbor proferat: ipsa tamẽ uirga Aharon una nocte eadem omnia protulit. Neq; est ex naturæ cursu, quod arbor siue uiridis, siue sicca, animam habeat sensitiuam. Virga autẽ Mosis serpens effecta est. Neq; ordine naturę possibile est alicui bruto loqui atq; disserere. Asinus autem Balaam cum eo disputauit. Ex naturæ quoq; cursu prophetia non potest nisi in genere humano reperiri. Non enim brutum aliquod uaticinari potest. Deum autem cum cete Ionæ locutum legimus, Iuxta etiam naturæ ordinem

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Pulchra figura de uirginis conceptione.

Zamir uermis

Septima ratio pro responsione ad Hogostrati obiectionem.

nem rota cœlorum à suo motu circulari cessare posse, est impossibile. Tempore autem Iehosuæ, ipso in bello Gibon existente, sol in medio cœli se opposuit. stetitq; per diem integrum, hoc est per 24. horas immobilis. Impossibile quoque est secundum naturæ ordinem, ut rotæ cœli quæ ab oriente in occidentem mouentur, retrogrediantur. Hezekiæ autem tempore, sol retrocesit gradibus decem ab eo itinere, quod fecerat. Impossibile est etiam secundum naturæ cursum, ut leo à ferita te cesset, secq; ab occidendo contineat, præsertim cum famelicus est. Danieli autem in lacum leonum proiecto, nihil nocumenti leones intulerunt. Ignis etiam secundum naturæ ordinem semper urit & deuorat, sed Ananiæ, Misaeli & Azariæ in fornace ardentissima positis, nihil molestiæ intulit, nec pilo quidem uestimentorum nocuit. Deus præterea postquam Adam & Heuam creauit, hanc dedit naturæ regulã & ordinem, ne posset homo sine uiri & mulieris semine generari: Christum tamen reperimus absq; humano semine generatum. Ex his omnibus liquidò patet, quòd quandoque Deus necessitate exigente, facit præter naturæ ordinem. Quare palàm euidens est, quòd quamuis Deus nolit auferre naturę ordinem in genere, & omni ex parte, in particulari tamẽ id quandoq; facit: nec propter hanc particularitatem dici potest naturę regulam rumpere. Vel si dicere uoluerimus, iuxta Hebræorum sententiam, Deum ob specialem conditionẽ id quandoq; facere, multo minus dicetur esse contra naturam quod facit. Talmudistæ nanq; uidentes omnia ista quæ contra naturam fieri uidentur, uolentesq; rationem reddere, cur fiãt: Deum, inquiunt, cum mundum creasset, hanc tribuit naturæ facultatem, ut operaretur secundum ordinem ab eo institutum, nec se illi contradicturum pollicitum fuisse, nisi hac instante cõditione. Quod si necessitas secus fieri exigeret, ipse posset facere quicquid sibi uideretur, etiamsi contra ipsam naturã foret. Idcirco cum aliquid huiusmodi fieri contingit, de eo naturam conqueri contra se id fieri, minimè posse aiunt, ex quo illi Deus conditionaliter uires tribuit. Cum sola igitur uirgo gloriosa inter omnes à uiro & muliere genitos, absq; originali peccato cõcepta sit, id contra naturam fuisse, haudquaquã dici potest, sed unum ex supradictis: maximè cum immaculatæ uirginis subiectum, ut in præcedenti capite ostensum est, aptum esset huiusmodi perfectionem recipere, ut absq; initiali labe produceretur.

Talmudistarũ responsio.

Ad quintam Hogostrati obiectionem: & quòd intemerata mater Messiæ absq; libidine & concupiscentia genita sit. Caput VIII.

HOGOSTRATVS.

SI beatissima uirgo sine peccato originali concepta esset, absq; libidine & concupiscentia generata fuisset. Probatur, quia originale peccatum libidini, cõcupiscentiæ ac uoluptati admixtum est: quod diuus Augustinus affirmat in libro de fide ad Petrum, parte prima, q. uigesima quarta. Cuius dictũ ponitur in Decretis de conse. dist. quarta, cap. firmissimè: ubi sic dicitur, Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnem hominem qui per concubitum uiri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortiq; subiectum. Quare omnes ex libidine ac uoluptate coitus geniti, cum peccato originali cõcipiuntur. Sed uirgo gloriosa cum libidine ac uoluptate coitus genita fuit: cum ex uerissima sancti Iehoiakim & sanctæ Hannæ coniunctione, ut cæteri homines, generata sit. Ipsam igitur in peccato originali conceptam fuisse, consequens est. GALAT. Certum est, maius priuare minus. Experientia enim cognoscimus, solem lunæ atq; candelæ priuare claritatem. Videmus quoq; sensum maiorem priuare minorem. Homo enim qui omnem cogitationem suam, ac phantasiã in unam rem, uel studendo, uel speculando uehementer collocat, pro eo tempore sensum minorem amittit. Nam si tunc coram eo quispiã transiret, transeuntem illum non uideret: si ipsum alloqueretur, non audiret. Fateor igitur sanctum Iehoiakim & sanctam Hannã sese coniugaliter copulasse, ob ardentem tamẽ deuotionẽ, uehementemq; contemplationẽ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qua unanimiter in generationem beatissimæ uirginis intenti ambo tenebantur, fomes in illo actu penitus extinctus fuit. Quare peccatum originale in conceptione immaculatæ uirginis locum nullum habuit. Confidimus autem quæ dicimus, uera esse ostendere. Nam cum à templo parentes eius tanquam profani à sacerdotibus cum increpatione expulsi fuissent, eo quòd steriles essent, & iam senio confecti, filios nondum genuissent: Deum mœsti & supplices rogarūt, ut eis sobolem ad eius seruitia procreandā, concederet. Quibus exauditis, apparuit angelus seorsum utriq; nuncians, prolem eos in Dei obsequium genituros, ita (Hieronymo attestante) dicens, Ego sum angelus Domini missus ad te, ut annunciem tibi preces tuas exauditas esse, & eleemosynas tuas in conspectum Domini ascendisse. Vidi enim pudorem tuum, & audiui sterilitatē, & opprobrium nō recte tibi obiectum. Peccati enim, nō naturæ ultor est Deus. Et ideo cum alicuius uterum claudit, hoc facit, ut mirabilius denuò aperiat. Vt nō libidinis, sed diuini muneris fore cognoscatur, quod nascitur. Iuxta igitur angelicum præceptum ambo sibi obuiantes, de mutua uisione lætati, ac de promissa sobole securi & certi, adorato Domino, domum redierunt, diuinum promissum hilariter expectantes. Et tanta se deuotione coniunxerunt, ut absq; libidine & corporis uoluptate, uirginem gloriosam matrē Dei futuram, genuerint. Vehemētissima enim deuotio, atq; animi delectatio, omnem corporis uoluptatem, concupiscentiam atq; libidinē extinxit. Vnde non immerito eis nomina Iehoiakim & Hanna imposita fuerant. Iehoiakim enim Deus eleuabit, uel eriget, siue suscitabit, ac etiam confirmabit Latinè interpretatur. Nomē uerò Hāna à nomine חן hen, quod est gratia, deriuatur. Vt ex nominibus ipsis palàm innotesceret, quod per prolē quā genituri essent, Deus ex misericordiæ suę gratia, humanū genus & à peccato primorū parētum eleuaturus esset, & à morte æterna suscitaturus, & ad cœlestem gloriā erecturus atq; confirmaturus. Cum igitur beatissima uirgo absq; concupiscentia & libidine genita fuerit, necessariò cōsequens est, & absq; initiali peccato eam conceptam fuisse, cum libido & concupiscentia fuerit peccati Adæ causa. Ipse quippe Adam uitijs mundanis, concupiscētijsq; carnalibus adhærēs (ut per illud Gen. 3. cap. liquet, ותרא האשה כי טוב העץ למראה ונחמד העץ לעיניים hoc est, Et uidit mulier, quòd bona esset arbor ad uescendum, & delectabilis oculis) se superbia atq; inobedientia impleuit, transgressusq; est Dei præceptum, eoq; modo carnem suam infecit, ut omnes ab eo descendentes, cum eadē superbia & inobedientia quæ est omniū peccatorū origo, concepti sint. Ideoq; peccatū originale, siue initiale dicitur. Eam ob rem & cum libidine atq; effrenata uoluptate proceantur, & ut uoluntatē suam perficiāt, inclinati sunt, atq; ad peccandū, & transgrediendum Dei præceptum, obnoxij. Quod ad sensum maximè patet. Nam cum homo est in effrenatę libidinis appetitu, membrū genitale adeò superbit, uoluptatēq; optatā perficere pergit, quòd nec morte etiā prohibita, ab actu illo desineret. Quod in nullo aliorū membrorum esse comperitur. Cum quis enim ad furtum accedit, & antequā perficiat, eum furti pœnitet, statim pro eius uoluntate pedes à gressu cessant, manusq; à rapina abstinent, suntq; uoluntati obtemperantes. Veruntamē ut ait magister sententiarum in 19. dist. secūdi, Si primi homines non peccassent, absq; omni peccato & macula in paradiso carnali copula conuenissent, essetq; ibi tactus immaculatus, ac mixtio sine concupiscētia, atq; genitalibus membris, sicut & cæteris ita imperarent, ut ibi nullum motum illicitum sentirent. Et sicut alia membra corporis alijs admouemus sine libidinis ardore, ut manū capiti, ita absq; carnis pruritu genitalibus uteremur membris. Hęc enim lethalis ægritudo ex peccato membris humanis inhæsit. Genuissent itaq; in paradiso filios per coitum immaculatum absq; corruptione. Vnde Augustinus super Gen. Cur non credamus (inquit) primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuisse, sicut cæteris in quolibet opere sine uoluptatis pruritu utūtur? Incredibile enim nō est, Deū, talia fecisse corpora illa, ut si non peccarent, membris illis sicut pedibus imperarent; nec cum ardore seminarent,

Iehoiakim & Hanna quomodo interpretantur.

minarent. nec cum dolore parerent. Sed post peccatum motum illum meruerunt, quem nuptiæ ordināt, continentia cohibet, infirmitasq; prona in turpitudinis ruinam, honestate excipitur nuptiali, ut quod sanis officiū esset, ægrotis sit remediū. Ex hac igitur ratione colligitur, intemeratam Virginem absq; originali peccato fuisse conceptam. Quamuis enim naturaliter non sit possibile, quempiā absq; peccato propagari, cum materia ob Adę infectionem, in peccatum prona sit: gloriosa tamen Virgo ut absq; peccato propagaretur, non natura, sed gratia id consecuta est. Cum rationabilius decentiusq; fuerit, Deum mundasse materiam ex qua mater sua effici debebat, dum efficientis esset materia, & antequam patiētis materia fieret. Quocirca à sancto Iehoiakim & à sancta Hanna omnem corporis libidinē, uoluptatemq; effrenatam Deus abstulit, ut eo modo ipsam immaculatam uirginē generarēt, quo primi parentes si non peccallent, filios suos in paradiso genuissent. Ex his patet obiectionis Hogostrati solutio. Dictum autem diui Augustini quod inducit, uerum quidem esse dicimus, quatenus omnes homines per cōcubitum uiri & mulieris cum corporis libidine & uoluptate generati, non sunt peccati originalis expertes. Sed dictum nostrum uerius quidē esse, quatenus uirgo ipsa gloriosa absq; effrenata libidine corporaliq; uoluptate propagata fuit. Quod ex gratia ac uolūtate diuina prouenisse aimus, cum ipsa eius tabernaculum futura esset, ex cuius preciosissimo sanguine Christi Dei & hominis corpus formādū erat: ideoq; necesse fuit, ut esset omnium creaturarum perfectissima atq; purissima. Cui opinioni idem etiam Augustinus dictis suis astipulatur, sic in libro de Hęresibus contra Manichæos in persona Christi, dicens, Si potuit inquinari mater mea, cū eam facerem, potui inquinari ego, cum ex ea nascerer. Et in libro de Natura & gratia. Excepta (inquit) uirgine Maria de qua propter honorē Domini mei, cum de peccatis agitur, nullam prorsus uolo facere quæstionem. Et multis etiam alijs in locis ipsam immaculatam, purissimam, atq; ab omni peccato immunem prædicat.

Responsio ad argumentum Hogostrati.

Ad sextam Hogostrati obiectionem. Et quòd merito passionis Christi exhibendæ fuerit uirgo gloriosa à peccato originali modo nobilissimo redempta. Cap. IX.

HOGOSTRATVS.

VIrgo gloriosa fuit per Christi passionem redempta, alioqui & ipsa tāto bono & priuata fuisset, & Christus uniuersalis redemptor non extitisset, quod ualde inconueniens est. Ergo ipsius quoq; uirginis fuit redemptor & saluator: quod ipsamet fatetur in cantico suo, dicens, Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Sed redemptio seu saluatio præsupponit culpā. non enim intelligi potest redempta & saluata, nisi ab aliqua culpa. Cum igitur ipsa actualem culpam nūquam habuerit, sequitur planè, quòd ab originali redēpta fuerit. Quare ipsam in peccato originali conceptā fuisse consequens est. GAL. Ratio tua nulla est, cum æquè redemptor ac saluator sit, qui hominem custodit, ne captiuus fiat, sicut is qui eum à captiuitate liberat. Quemadmodum ita medicus dicitur, qui homini regulam & ordinem dat, ut sanitatem conseruet, & ne in ægritudinem decidat, uti qui ęgrotantem sanat. Quam ob rem Auicenna medicinam definiuit esse scientiam, qua humani corporis dispositiones noscuntur, ex parte qua sanatur, uel ab eo infirmitas remouetur, & habita sanitas conseruatur, amissaq; recuperatur. Eadem quoque ratione dicimus, ita redemptorem & saluatorem appellandum, qui prohibet ne quis in peccatum cadat, sicuti eum qui hominem à peccato subleuat. Ex his dicere possumus geminam esse redemptionem, subleuatiuam & præseruatiuam: præseruatiuamq; longe nobiliorem ac perfectiorem subleuatiua. Sicuti enim multo melius est, quempiam à uulnere præseruare, quàm ei post acceptū uulnus remedium adhibere: ita lōgè nobilius ac perfectius est, aliquem à peccato, ne in ipsum cadat præseruare, quàm illum postquā in illud ciderit, à peccato liberare. Quare nobiliori ac perfectiori modo redimitur, maiusq; beneficiū accipit, qui à peccato futuro

Medicinā quid sit.

Duplex redēptio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

futuro immunis præseruatur, quàm qui à peccato perpetrato eripitur. Multo igitur præstantior ac perfectior est redẽptio præseruatiua, quàm redemptio subleuatiua. Cęteri omnes homines redemptione subleuatiua à peccato redempti fuerũt: Virgo autem gloriosa sola ex uiro & muliere propagatis, redemptione præseruatiua redempta est. Quomodo & angeli boni, ne cum lucifero ruerent, à peccato redempti fuere, ut Ioannes Chrysostomus optime sentit: de ipsa autem Virgine immaculata Anselmus in libro secundo, Cur Deus homo, cap. 10. loquens, Indiguit (inquit) beata uirgo redemptione, & Christi passione, non propter peccatũ quod infuerit, sed propter peccatũ quod infuisset, nisi ipsemet ex speciali priuilegio eam præseruasset. Hoc prẽterea & ipsa redemptionis humanę perfectio necessariò exigebat. sunt enim sex ipsius redemptionis modi. Primus quidẽ est, cum quis à peccato actuali mortali, postquam in ipsum cecidit, redimitur: & hoc modo peccatores, qui in peccatum mortale ceciderunt, per pœnitentiæ sacramentum redimuntur. Secundus uerò modus est, cum quis ab ipso peccato mortali præseruatur. Et hoc modo Apostoli redempti fuerunt: qui postquam spiritum sanctũ acceperunt, nunquam mortale peccatum admiserunt. Tertius autem modus est, cum quis peccato ueniali commisso redimitur: quo modo iusti redimi solent, qui de lege cõmuni ipsum ueniale peccatum omnino euitare nequeunt. Cum iuxta sapientis dictũ, septies in die cadat iustus, & resurgat. quod nõ nisi de ueniali peccato intelligi potest. Quartus quoq; modus est, cum quis ab ipso ueniali peccato præseruatur. quo quidem modo Ioannes Baptista redemptus est. Qui ut quibusdam placet, peccati uenialis penitus expers fuit, ob id quod de eo ecclesia canit, Ne leui saltem macularе uitam famine posses. Quintus præterea modus est, cum quis ab originali peccato contracto redimitur, quomodo paruuli baptizati per baptismi sacramẽtum redimuntur. Sextus demum modus est, cum quis ab ipso originali peccato illæsus præseruatur. Et hoc modo sola beatissima uirgo ex naturali propagatione genitis, redempta est. Nisi igitur ipsa ab originali peccato merito mortis filij sui præuisse, omnino immunis præseruata esset, nec humanum genus perfectè redemptũ fuisset, nec Christus ipse humani generis perfectus redemptor extitisset. Cum illud omnibus modis quibus redimendum erat, non redemisset.

Sex redemptionis modi.

Ad septimam Hogostrati obiectionem. Et quòd Virgo gloriosa nunquam ægrotauerit, nec unquam menstrua passa fuit. Et quam ob rem obierit. Et quòd mortua statim resurrexit. Caput X.

HOGOSTRATVS.

PEccatum originale fuit mortis causa, iuxta Dominicum illud Geneſis secundo capite dictum, Qua hora comederitis ex eo, morte moriemini. Sed beatissima Virgo corporaliter mortua fuit, ut catholica tenet ecclesia. Ergo peccati Adę fuit particeps: quare & in originali peccato ipsam conceptam fuisse, consequens est: alioquí pœnam absq; culpa minimè habuisset. Cum pœna sola suos debeat tenere autores, ut habetur l. Sancimus, C. de pœnis, & l. si pœna. ff. eodem tit. & l. Ob maritorum. C. Ne uxor pro ma. cum reliquis. Item in cap. Illud. 11. q. tertia, & cap. Romana. De sentent. excom. libro sexto, & multis alijs in locis. GAL. Concedo quidem, mortem peccati fuisse effectum, postquam Adam peccauit, in his qui in ipso peccauerunt, atq; in peccatis nascuntur. Adam tamen ipse antequam peccasset, in rerum æternarum contemplatione & fruitione uersabatur: & hæc erat arbor uitę in paradiso sita secundum Talmudistas. Sed quia diuinorum cõtemplationem reliquit, uitijsq; mundanis atq; concupiscentijs carnalibus adhæsit, in ęgritudines & mortem incidit, ideoq; morimur. Et hæc est arbor sciẽtiæ boni & mali, quæ mortis causa est, iuxta eorundem sententiam. Hinc est illud Geneſis secundo capite dictũ, בי ביום אכלך ממנו מות תמות hoc est, Quia qua die comederis ex eo, morte moreris. Hoc autem ex homine composito ex quatuor elementis, à quibus quatuor procedunt humores, manifestè apparet. Vitia enim humana etsi multiplicia sint, in quatuor tamen genera diuiduntur: quorum primum quidẽ in cibo & potu cõsistit, secundum uerò in coitu, tertium autem in rerum gubernatione, quartum denique in diuitiarum augmento. Ex cibo nanq; & potu certum est quatuor generari humores, unicuiq; peculiares: ut phlegmatico phlegma, cholerico choleram, melancholico melancholiam, & sanguineo sanguinem. Eadem quoq; ratione Venerem sectanti, cum uoluerit libidinis appetitũ explere, augetur calor: & si re optata fraudetur, melancholia multiplicatur. Et sic de reliquis humoribus dicendũ est. Quo fit, ut à complexione sua homo egrediatur, augeatq; unum humorem super alium, qui propter excessum ægritudinem efficiunt: fitq; exinde elementorũ diuisio, ac animę corporisq; separatio, quæ mors appellatur: ex quo sequitur, quòd Adã uitia sectatus, in infirmitates mortemq; incurrerit. Gloriosa autẽ Virgo ac eius filius cum peccati Adæ haudquaquã participes fuerint, atq; ab originali peccato penitus alieni extiterint, merito impassibiles & immortales esse debebant. Sed quia ob redemptionẽ nostram mors Christi & passio necessaria erat, cum sine ea parcere humano generi diuina iustitia nollet: ideo Christus corpus passibile & mortale necessariò habere debuit. Intemerata itidem Virgo cum filium passibilẽ & mortalem genitura esset, qui cum ea una caro futurus erat, & ab impassibili & immortali passibile & mortale naturaliter procedere non possit, necessario mortalis quoq; fuit: quare tam mater quàm filius mortui sunt. Veruntamen à malis & pœnis contingentibus propter Adæ peccatum, & nõ necessarijs Christi passioni, ipsa beata Virgo liberata fuit, cum ab initiali peccato omnino immunis esset. Vt est cum dolore parere, quod Heuę pro maledictione datum fuit, menstruis fœdari, & infirmitatibus ex peccato proueniẽtibus affici, quorũ omnium Virgo gloriosa penitus expers fuit. Et, quia sicuti mors & passio Christi & intactæ uirginis fuit ad humani generis redemptionem, ut dictum est: ita Christi resurrectio, non obstante quòd necessaria esset ad catholicæ fidei confirmationem, necessariò esse debebat, ex quo ab originali peccato expers omnino erat. Pari quoq; ratione Virgo ipsa immaculata mox ut mortua est resurrexit, & unà cum filio in cœlum empyreum assumpta, ac in regni cœlestis solio sublimata, atq; ad dexteram filij sedens, in anima simul & corpore glorioſissima regnat. Et propterea Psalmographus Psalmo 131. de resurrectione filij & matris loquens ait, קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עזך id est, Surge Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. De ipsius autem ad dexteram filij sessione, atq; corporis gloria, idem Psalmo 45. ita inquit, נצבה שגל לימינך בכתם אופיר hoc est, Astitit Regina ad dexteram tuam in diademate, uel uestitu aureo. Vbi per uestimentum aureum gloria superna, atq; excellentissima corporis, quod animæ est indumentum, exprimitur. CAP. Etli recte quidem dixeris, Virginem gloriosam nunquam menstrua passam fuisse, cum mundissima esse debuerit, ut de mundissima matre (sicut ait Augustinus) mundissimus nasceretur filius. Hinc & Anselmus, Decuit inquit Virginem ea puritate nitere, qua maior sub Deo nequit intelligi. Quam ob rem non solum ab omni peccati labe purissima esse debuit, uerumetiam nec ulla alia immundicia ei attribui potuit. Idcirco, cum ratio ipsa expostulet, ut extra mulierum regulam de menstruo esset, eam menstruis nunquam fœdatam fuisse, haudquaquam dubito. uellem tamen rationibus id probares. GAL. Vt singulari igitur deuotioni tuæ, quam erga ipsam geris, satisfaciam, quod petis triplici ratione probabo. Primò quidem, quia adeò proportionata, adeoq; bene complexionata fuit, ut menstruis omnino careret. Quandoquidem Auicenna, ac cæteri naturales scribãt, menstruorum causam in muliere superfluitatem esse materiæ: ideo natura ut huiusmodi superfluitatem expellat, menstruorum uiam inuenit. Gloriosa autem Virgo cum ob optimam complexionem quam habebat, materiæ superfluitatem nullam in se habuerit, quare nec menstrua in ea locum habuerunt. Deinde uerò, quia mulier cum menstrua patitur, ægrotat, ac undiq; dolet: omnes autem ægritudines cum ex peccato primorum

Arbor uitæ quid.

Arbor scientiæ boni & mali quid.

Quadruplex uitiorũ genus.

Adã quare effectus est mortalis.

Mater Messiæ quare mortua est.

Mater Messiæ mortua mox gloriosa resurrexit.

Mater Messiæ nunquam menstrua passa fuit.

Secunda ratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

morum parentum proueniant, ipsaq; intemerata uirgo eorum peccati particeps minimè fuerit, sequitur planè, ipsam menstrua nunquã passam fuisse: unde nec legimus eam aliquãdo ægrotasse, aut aliquo dolore laborasse. Postremò, quia cum mulier menstruata dicatur polluta: iuxta illud Leuitici decimooctauo capite dictum, ראל אשה בנדת טמאתה לא תקרב hoc est, Ad mulierẽ in pollutione menstruationis suæ ne accedas. Si igitur beatissimam uirginem menstrua passam diceremus, sequeretur sanè, eam fuisse pollutam. Quod si esset, falsum prorsus esset Sapientis illud Cantici canticorum quarto capite, de ipsa in persona Dei dictum, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. HOG. Si beatissima Virgo ante filij passionem obijsset, dic mihi quo nam anima eius profecta fuisset? Ad inferos ne, an in cœlestem paradisum? Si enim in cœlestem paradisum dixeris, id nequaquã esse potuisset, cum nondum portæ cœli paterent. Ad inferos ergo ipsam descensuram fuisse, te dicere oportebit: ad infernum scilicet superiorem, quem nos limbum uocamus, quo sancti patres ante mortẽ Christi descendebant. Sed eò sancti patres nullam aliam ob causam proficiscebantur, nisi propter originale peccatum: igitur & ipsa propter originale peccatum illuc profecta fuisset: quare eam & in originali peccato conceptam fuisse, consequens est. GAL. Duas tibi do responsiones. Primum enim dico, quòd in neutrum locum accessisset, sed ad alium locum cœlorũ sanctissimum. Deinde uerò aio, propositionẽ tuam de eius obitu ante filij sui passionem, falsam penitus esse, cum eam ante passionem filij obijsse, impossibile fuerit: quod triplici ratione probatur. Prima quidem est, quia ita à Deo prœordinatum fuerat, ut passionem filij ipsa uideret: quare aliter euenire non potuisset. Secunda uerò est, quia necesse erat, ut ipsa quoq; ad remissionem peccati interueniret, cum omnia quæ in perpetrando Adæ peccatũ intercesserant, eius relaxationi interuenire debuerint. Quemadmodum igitur muliere mediante peccatum illud cõmissum fuit, ita etiam muliere mediante, remittendum erat. Vt sicut mulier peccatrix mortem mũdo intulit, ita mulier sanctissima & immaculata uitam afferret: iuxta illud D. Augustini, Auctrix peccati Heua, auctrix meriti Maria. Heua occidendo obfuit, Maria uiuificãdo profuit. Percussit illa, sanauit ista. Tertia demũ est: quia neminem Deus ante tempus constitutum obire facit, nisi duabus ex causis: aut scilicet ob eius scelera, quibus mortem meretur: aut propter eius bonitatem & uirtutes, ne eas peccando perdat. Quum enim Deus scit quempiam in peccatum recasurum, & ob id damnandum, pro sua misericordia nolens animam eius perditum iri, facit eum tẽpore iusticiæ bonitas suæ obire. Cum igitur beatissima Virgo fuerit ab omni prorsus peccatorum labe immunis, neq; in peccatum labi potuerit, nõ potuisset ante tẽpus obire: cum à diuina iusticia nihil iniusti procedere possit. Ex his igitur quæ in præmissis capitibus dicta sunt, sole clarius patet: quod nõ obstantibus Hogostrati obiectionibus, opinio antiquorum Hebræorum de immaculatissima matris Messiæ conceptione, uerissima atq; catholica sit.

Tertia ratio.

Obiectio.

Primare sponsio.

Secunda responsio.

Impossibile fuit, matrem Messiæ ante passionem filij mortuã fuisse.

Quòd propter matrem Messiæ uocatus fuerit Israel, populus Dei peculiaris.
Caput XI.

CAPNIO.

OB ea quę dixisti, arbitror Israeliticum populum propter amorem quem Deus ab æterno erga matrem Messiæ habuit, populum Dei peculiarem nuncupatum fuisse. GAL. Optimè quidem arbitraris. Tam ingens enim, tamq; immensus fuit ab æterno Dei in matrem Messię amor, ut propter eam Israeliticum populum sibi peculiarẽ fecerit, eo quòd ex ipso proditura esset. Quod apertissimè Rabbi ille insinuauit, cuius tanta apud Hebræos est autoritas, ut eũ רביגו חקרוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrũ sanctum appellent. Is enim libro qui גלי רזיא Gale razeya, hoc est, Reuelator secretorũ dicitur, ad sextam Antonini Cõsulis petitionem, sic inter alia dixit: Quod petisti. Quam ob rem Israel populus Dei

Dei peculiaris dictus fuerit, dicam tibi quod scriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai, in libro qui מיהקר הסודות Mechkar hassodoth, id est, Inuestigator arcanorum inscribitur, ita dicente, Cœpit R. Isaias sermonẽ, & dixit, Veh tibi Moab, perdidisti populo chamos, dedi filios eius in libertatem, & filias in captiuitatem. Veh illis, ueh illis, qui uocati sunt patres totius orbis, & humani generis, ac insuper populus Dei peculiaris. Et post pauca, Videns, inquit, Deus ex Israel excidendam esse petram sine manibus, quæ est petra primaria, ex qua Messias futurus est, qui extendet misericordias suas super uniuersum orbem: propterea uocari uoluit Israel patrem uniuersi orbis, ac populum suum peculiarem. Hæc ille. Rabbi autem Nehumias filius Haccanæ מיאירת הסודות Beigereth hassodoth, id est, In epistola arcanorum, uerba antedicta exponens, sic ait, Hæc petra primaria est mater Regis Messię. Ad eorum igitur declarationem dico, Doctorem illum antiquũ nullam aliam ob causam sensisse, Israel dictum fuisse populum Dei peculiarem, nisi ob quandam eius proprietatem nobis occultam. Id autẽ propterea est, quod unumquodque agens uno ex tribus modis in aliud agit: aut scilicet quantitate, aut qualitate, aut proprietate quadam sibi insita. Quod autem quantitate agit, est exẽpli gratia, ut cibus, quem si supra modum quispiam capiat, incidit in stomachi dolorem: si uerò minus debito sumat, deuenit in ethicam. quod autẽ qualitate agit, est sicut ignis, qui calefacit, & nix, quæ frigefacit: quorum alterum est caliditate calidum, alterum frigiditate frigidum. Caliditas autem & frigiditas qualitates sunt. Quod denicq; proprietate occulta agit, est ueluti magnes, qui ferrum ad se trahit, & lapillus quem uulgò turchinam uocant: quem si gestauerit quispiam, decq; sublimi loco ecciderit, si membra frangenda essent, lapillus quidem frangitur, gestans uerò remanet illæsus. Aut tanquam amethystus, qui dum gestatur, prohibet ebrietatem. Aut ut cæteri lapilli, ac gemmæ proprietates uarias habentes. De quibus si quis interroget, Cur eiusmodi operationes faciant: ex eorum proprietate occulta eas prouenire gemmarij respondent. huius autem rei rationem sibi ignotam esse aiunt. Ego uerò dico, quòd etsi nos huiusmodi proprietates lateant, Deo tamẽ notæ sunt, qui mundum è nihilo creauit, & unicuiq; rei uim propriam indidit. Quare ipse optimè scit, cur magnes ferrum trahat. Et sic de singulis. His igitur præmissis, quæramus ab Iudæis: qua harum operationum elegit Deus Israeliticũ populum, ut esset ei præ cunctis gentibus populus electus, & peculiaris: Quantitate scilicet, an qualitate, an proprietate? Si quantitate dixerint, ob maximum scilicet eorum numerum, falsum omnino est, cum scriptum sit Deuter. 7. cap. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cũctis populis, qui sunt super terrã. Non quia cũctas gentes numero uincebatis, uobis iunctus est Dominus, & elegit uos, cum omnibus sitis pauciores. Si autem qualitate respõderint, hoc est, propter sanctas eorum operationes: hoc itidem falsum est, cum etiam scriptũ sit Deuter. 9. cap. Neq; enim propter iusticias tuas, & æquitatẽ cordis tui, ingredieris, ut possideas terras eorum. Eos igitur concedere oportet, quod nullam aliam ob causam, Israeliticum populum Deus elegerit, nisi propter proprietatem occultam, quæ erat illis insita, quæ fuit immaculata mater Messiæ ex eis processura: quemadmodum uetus ille eorum doctor asseruit, quem diximus, רביגו חקרוש Rabbenu Haccados, id est magistrum nostrum sanctum ab eis uocari.

Quòd mater Messiæ ex stirpe regia Dauid, & tribu Iuda proditura erat. Vbi Matthæus & Lucas Christi genealogiam describentes, optimè concordantur.
Caput XII.

CAPNIO.

SI Deus totum Israeliticum populum propter Messiæ matrem sibi elegit, peculiaremq; fecit, multo magis tribum illam atq; familiam, ex qua ipsa processura erat sibi elegisse, censendus est. Ex qua igitur tribu, ex qua ue familia eam proditu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ram fuisse,prisci Iudæorum asserebant. GAL. Ex tribu Iuda, & ex domo siue familia Dauid. Nam si Messiam ex tribu Iuda,& domo Dauid nasciturũ fuisse, tam per sacram scripturam,quàm per Talmudicos codices amplissimè patet,ipsiq; uteres Iudæorum Messiam ipsum ex muliere absq; uiro (ut in sequentibus abundè probabitur)generandum tradiderunt: sequitur sanè,eos procul dubio matrẽ quoque eius ex tribu Iuda,& stirpe Dauidica futuram fuisse, minimè ignorasse. Et ut alios omittam,quos ante ipsam esse contigit: antiquus ille eorum doctor,quẽ ipsi רבינו חקדוש Rabbenu Haccados, id est magistrum nostrum sanctum appellant, eo in libro,quem גלי רזייא Gale razeya,id est,Reuelatorem secretorum nuncupauit,ad tertiam Antonini consulis urbis Romæ petitionem respõdens,ac ea referens,quæ inter cætera ab Elia apparẽte sibi in spelunca oranti, acceperat, sic ait, Quod autem petisti, cuius esset filia (mater scilicet Messiæ, de qua loquebantur) ex qua uel tribu: animaduertere debes parentem eius duplex habiturum nomen, unum Eli,alterum Iehoiakim. Et Eli quidem,quod est nomen deriuatiuum, ostendit eum ad sublimem gradum ascensurum: Iehoiakim uerò,quod est nomen compositum,significat Deum in manu ipsius suscitaturum saluationem Israelis maximam. Tribus autem Iudę descendit ex domo Zerubabelis filij Salathiel: sicut scriptum est Zachariæ quarto capite, Quis tu mons magne coram Zerubabel, in planum deducet petram primariam. Hæc petra primaria est mater regis Messię. Hęc Rabbenus ille Haccados. CAP. Etsi prisci quidam Iudæorum,qui ante matrem Messiæ fuerunt,ipsam ex tribu Iuda, & domo Dauid futuram prædixerint, ut ex his quæ nunc induxisti,aperte ostenditur:iuniores tamen eorum fatẽtur quidem, Messiam ex tribu Iuda,atq; Dauidica stirpe nasciturum. Quod consequenter nec de matre eius abnuere possent,si Messiam ipsum de uirgine absq; uiri semine secundum eorum scripturas concipiendum,cõcedere uellent. Sed gloriosam ipsam Mariam uirginem nostri Messiæ matrem,ex tribu Iuda & Dauidica progenie ortam fuisse negant,cũ id ex euangelio non constet. Si enim(inquiunt)Maria Christi uestri mater,ex tribu Iuda,ac regia Dauidis prosapia nata est: cur Euangelistæ Christi uestri genealogiam scribentes, de hoc nõ meminerunt? Nam neq; Lucas quidem id refert, qui Christi uestri genealogiam à Ioseph usq; ad Adam deducit: neq; Matthæus hoc attestatur,qui ipsam ab Abraham usq; ad Ioseph deducens,sic tandem ait, Iacob autem genuit Ioseph uirum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui uocatur Christus. Quare unum de duobus uos concedere oportet: aut Christum uestrum patrem habuisse Ioseph, aut ipsum non fuisse ex tribu Iuda, & Dauidica stirpe progenitum. Quocirca ut muta fiãt eorum labia dolosa, uelim per ipsorum scripturas probares,Diuam nostram Mariam uirginẽ, ex Dauidica progenie per lineam rectam descendisse. GAL. Impia Iudæorum calliditas utrinq; oppugnandæ ueritatis calumnias inuenit:sed frustra certè laborant,cum lux ipsa ueritatis in tenebris latere nequeat. Quidam itaq; ex nostris uolentes difficultatem hanc auferre,aiunt Mariam & Ioseph ex eadem fuisse tribu: unde Ioseph eam ex lege ducere cogebatur. Ideo autem generationis Christi ordinem ad Ioseph usq; deduci dicunt,quia mos non est scripturarũ, ut generationis series per fœminas texatur. Sed hi quidem uerum aiunt,difficultatem tamen quam nobis Iudæi faciunt,minimè tollunt.nõ enim probant Mariam ipsam beatissimam ex tribu Iuda, & domo Dauid descendisse, nec per consequens eam & Ioseph ex una tribu fuisse. Idcirco nonnulli alij id probare uolentes,dicunt,quòd Leui qui(ut refert Lucas)ex catena Nathan filij Dauid,per rectam lineam descendit,genuit Melchi,& Panthera: Panther autem Barpanthera,sic appellatum:Barpãther autem Iehoiakim:Iehoiakim uerò ipsam Dei genitricem. Sed hi profectò & à ueritate longe discedunt,& obiectionem nobis ab Iudæis factam nullatenus soluunt. Cum uerum minimè sit (pace eorum dixerim)Leui genuisse Melchi & Pãthera: immò Melchi genuit ipsum Leui,ut ex Luca satis euidenter apparet, qui Christi generationem ex filijs ad patres prosecutus,ita ait,Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta,ut putabatur

Iuniorum Iudæorum argumentatio.

Quorundam nostrorum responsio.

Alia quorundam nostrorũ responsio.

Responsionis prædictæ confutatio.

batur filius Ioseph,qui fuit Eli,qui fuit Mathan,qui fuit Leui,qui fuit Melchi. Ex quo manifestè patet,Melchi nõ fuisse filium Leui,ut isti asserunt, sed patrẽ. Quod si esset,ut aiunt,neq; tamen sic esse,per euangeliũ, aut per scripturas apud Iudęos authenticas probant. Quo fit,ut eorum argumento nequaquã satisfaciant. Quid ergo nos dicemus? Dicam in hoc ipse quicquid sentiam,saluo tamen meliori iudicio,& sacrosanctæ ecclesiæ determinatione,cui me semper in omnibus submitto. Dauid itaq; duos inter cęteros legimus habuisse filios,Selomonem scilicet & Nathan. Per lineã autem Selomonis descendit Ioseph, uirginis gloriosæ sponsus: per lineã uerò Nathan,descendit ipsa beatissima uirgo,ueri Messiæ mater. Matthęus igitur per Selomonis lineam, ipsius Ioseph genealogiam descendendo describit: Lucas uerò per lineam Nathan, Dei genetricis progeniem ascendendo exprimit. Quod ex Zachariæ prophetia maximè insinuatur,qui cum uidisset in spiritu beatissimam uirginem ex Zerubabele Sealthielis filio prodituram, ex qua Messias nasciturus erat, ita quarto capite dixit, מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישור ויהויציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה hoc est, Quis tu mons magne coram Zerubabele in planum? Et educet petram primariam,& ponet gratiam gratię ei. Vbi per petram primariam,uirginem intemeratã intellexit,ex qua Messias processurus erat, ut Rabbenus Haccados paulò superius exposuit. Propterea Rabbi Ionathas Vzielis filius, uerba hæc Zachariæ, Et deducet petram primariam, ita Chaldaice exponit, ומיתח אבנא יפוק משיחא ושמיה יהי לעלמא id est, Et ex ipsa petra procedet Messias,cuius nomen est æternum: quod cum illo Euangelistę conuenit. In principio erat uerbum. Quare autem Virgo gloriosa petra primaria dicatur. in præcedentibus dictum est. Notandum est autem, quòd hic Zerubabel est ille,de quo scribit Lucas, texendo eiusdem Virginis genealogiam per lineam Nathan: non autem ille,de quo Matthæus meminit, ipsius Ioseph genealogiã per Selomonis lineam describens, cum duo fuerint Zerubabeles, duoq; Sealthieles, eorundem Zerubabelum patres: quod ex eo potissimum patet,quod Zerubabel ille,de quo Matthæus scribit,duabus generationibus post transmigrationem Babylonis natus sit. ait enim sic, Iosias autem genuit Iechoniã & fratres eius in transmigratione Babylonis. Iechonias autem genuit Sealthiel. Sealthiel autem genuit Zerubabel. Sed Zerubabel de quo meminerunt Zacharias & Lucas,ante transmigrationem Babylonis est: quod ex uerbis Haggæi manifestè uideri potest, ita capite secundo dicentis, Factum est uerbum Domini in manu Haggæi prophetæ dicens,Loquere ad Zerubabel filium Sealthiel, ducem Iuda, & ad Iehosuam filiũ Iehosadec,sacerdotem magnum,& ad reliquos populi dicens, Quis ex uobis est derelictus,qui uiderit domum istam in gloria sua prima? Ex quibus uidetur,Zerubabelẽ hunc domũ Dei in suo primo ædificio uidisse,& consequenter ante transmigrationem ipsam Babylonis natum fuisse. Præterea,prophetia ipsius Zerubabelis fuit in ipsa transmigratione: immò ipse populum eduxit ex eadem transmigratione,ut apud Ezram 2. capite habetur. Ex his igitur palàm ostensum est,alium fuisse Zerubabelem,de quo Zacharias & Lucas scripserũt,& alium de quo Matthæus meminit. Idcirco in genealogia, quam Matthæus describit, à Zerubabele usq; ad Ioseph,undecim tantummodo generationes ponuntur: in illa uerò, de qua Lucas agit, à Ioseph usque ad Zerubabelem multo plures inueniuntur, propter maius temporis curriculum, quod interceserit. Ex quibus omnibus planè colligitur,gloriosam uirginem Mariam nostri Saluatoris matrem,ex tribu Iuda & regia Dauidis prosapia extitisse,atq; per lineam rectam Nathan filij Dauid, quam Lucas optimè describit,prodijsse. Si quis autem contra id quod diximus obijciat, eo quòd in serie eiusdem genealogię nulla de sancto Iehoiakim ipsius Virginis patre fiat mentio: dico ipsum Eli fuisse Iehoiakim, qui ascendendo primus in ordine ponitur. nam apud Syros Iehoiakim,Eli & Eliakim idẽ sunt,ut scribit Philo Iudæus. Vnde pater matris Messiæ Eli & Iehoiakim uocatus est, uti & antea Rabbenus Haccados ex reuelatione Eliæ prædixerat, sicuti in præmissis patuit. Et postmodum R.

Galatini uera responsio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum R. Haccanas R. Nehumiæ filius, optimè testatus est, in epistola quam ad cognitionem generationis Messiæ scripsit, dicens, Erat quædam puella in Bethlehē Iudę nomine Maria, filia Iehoiakim Eli de genere Zerubabelis filij Sealthielis ex tribu Iuda. Euangelista igitur proprium eius nomen accepit, quod fuit Eli: sancta uerò ecclesia nomen eius uulgare, quod fuit Iehoiakim. Neq; tamen ab re: cum Iehoiakim (ut in præcedentibus dictum est) Deus erigit, uel suscitat, uel confirmat, interpretetur: & Deus ipse ex eius filia incarnatus, humanū genus quod per peccatum ceciderat, ac morti æternæ condemnatum fuerat, ad gratiam & gloriam erecturus, atq; suscitaturus esset. Eli autem à uerbo עלה ala, quod ascendere significat, deriuatur, eo quòd humanum genus per eius filiam ad supremum gradum ascensurum fuerit. CAPNIO. Si ergo Ioseph non fuit eius filius, sed ipsius Iacob, ut in eius genealogia Matthæus refert: quam ob rem Lucas ipsum Ioseph filium eius nuncupat, dicens, Qui fuit Eli, scilicet filius? GAL. Quidam ex nostris dicunt, quod Iacob & Eli fratres fuerūt, mortuoq; Eli absq; liberis, Iacob frater eius, ut semen ac nomen ipsius suscitaret (uti lex præcipiebat) eius uxorē duxit, ex qua ipsum Ioseph genuit: eam ob rem alterum secundum naturam, alterum secundum legem ei patrem fuisse aiunt. Sed ut uerum fatear, nimium falluntur: tum, quia Iacob & Eli licet ex eadem tribu fuerint, atq; Dauidica ex stirpe prodierint, fratres tamen esse non potuerunt: cum alter per lineam Selomonis, alter per lineam Nathan descenderit. quare & ualde distantes erant. Tum etiam, quia cum quis fratris defuncti ducebat uxorem, filio quem ex illa suscipiebat, nomen fratris defuncti imponebat, iuxta priscorum institutionem: ut & semen & nomen fratri suo suscitaret, cum lex utrūq; suscitari iuberet. Quare Iacob si (ut aiunt) uxorem fratris sui Eli defuncti accepit, ipsi Ioseph, non Ioseph, sed Eli sicuti defunctus appellatus fuerat, nomen imposuisset. Dico igitur (saluo meliori iudicio) quod, quia coniuges per uerum matrimoniū efficiebantur una caro, iuxta illud Gen. Erunt duo in carne una: ideo pater unius coniugis, pater alterius rectè dicebatur. Quod etiam in Beresith Rabba confirmatur, super illud Gen. 37. capite dictum, וקימו כל בניו ובל בנותיו לנחמו hoc est, Et surrexerunt omnes filij eius, & filiæ eius ad consolandum eum, scilicet Iacob. Sic enim ibi dicitur, Omnes filiæ eius cur dictum est, cum Iacob unam tātum haberet filiam, scilicet Dinam? Quia non est prohibitum homini uocare generum filium suum, & nurum filiam suam. Et quamuis inter beatissimam uirginem & Ioseph carnalis non interceſſerit copula, inter eos tamen uerum fuit matrimonium, quare & ueri coniuges fuerūt. Quod angelus testatus est, dum apud Matthæum primo capite dixit, Ioseph fili Dauid, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. quod enim in ea natū est, de spiritu sancto est. Eam ob rem, non inepte Ioseph dici potuit filius Eli siue Iehoiakim, qui suæ intactæ coniugis pater fuit. Quia igitur mos nō erat scripturarum per mulieres genealogias texere: idcirco Lucas in genealogia gloriosæ uirginis loco ipsius uirginis, ipsum Ioseph posuit, eumq; filium Eli, hoc est Iehoiakim, nuncupauit.

Quæstio.

Responsio eorundem uestrorum.

Responsionis prædictæ confutatio.

Galatini responsio.

Quòd mater Messiæ Maria uocari debebat. *Caput* XIII.

CAPNIO.

DIc obsecro: sciuerunt'ne ueteres Iudæorum, qui matrem Messiæ antecesserūt, quo nomine ipsa uocanda esset? Nam si nomen patris eius (ut in præmissis ostendisti) quosdam eorum latuit, neque nomen ipsius eos latuisse putandum est. GALATINVS. Ita prorsus. Quidam enim prisci eorum (mirabile dictu) nec nomen quidem ipsum quo mater Messiæ uocanda erat, ignorauerunt: ipsum nanq; Mariam appellandam fuisse, prædixerunt. E quibus unus ille extitit, qui tantæ apud eos autoritatis est, ut eum רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrum sanctum uocitent. Hic enim in tertia petitione eius libri, qui גלי רזיא Gale razeya, id est, Reuelator arcanorum dicitur, inquisitioni Antonini consulis

sulis urbis Romæ satisfacere uolēs, qui ipsum inter cætera de nomine matris Messiæ interrogauerat, sic ei respondit, prout sibi in spelunca duplici oranti Elias reuelauerat. Quod autem interrogasti, quo nomine prophetissa uocetur, Maria est nomen eius: ideoq; Isaias cecinit 9. capite dicens, בי ילד ילד לנו בן נתן לנו hoc est, Quia infans natus est nobis, & filius datus est nobis. Et infrà, למרבה המשרה id est, Ad multiplicandum imperium, uel principatum: siue, ut multiplicetur imperium uel principatus. Quæ uerba significant Messiam à Deo genarādum esse, qui multiplicabit imperium, qui est Dominus totius orbis: nasceturq; ex Maria Domina. Et hoc est quod dicit, למרבה המשרה lemarbe hamisra, id est, Ad multiplicandum imperium. Ab his enim dictionibus oritur מרים שרה Miriam sara, id est, Maria Domina, hoc modo: Si accipies ל lamech, מ mem, & ר res, constituent primam particulam lemarbe, hoc est למר lemar. Si autem acceperis ה he ex lemarbe, & ה he huius dictionis המשרה hamisra: quarum singularum numerus est quinque, & ambæ decem conficiunt, significat י iod huius dictionis מרים Miriam. Addito autem מ mem huius dictionis hamisra. Ecce tibi מרים Miriam, id est Maria. Ex dictione autem המשרה hamisra, restat שרה sara, id est Domina, quæ tribus literis scribitur. Ecce tibi ex lemarbe hamisra, quod idem est quod ad multiplicandum imperium, siue principatum, למרים שרה lemiriam Sara, id est Mariæ Dominæ. Vt nobis innotescat, hāc Mariam esse Dominam & superiorem uniuersi, ac cœlorum reginam. Dixit ei Antoninus, Quare igitur diuisa est י iod in duo ה he: & cur interpolita est ב beth, in medio nominis מרים Miriam, id est Maria: quid'ue significat מ mem, clausa huius dictionis למרבה lemarbe, quæ iure optimo aperta esse debebat, quandoquidem in medio dictionis constituitur. Respōdit ille: Diuisa est iod in duo he, ut nobis secreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim he ex daleth & uau componitur in hac figura ה: ita rex Messias cōponitur ex diuinitate & humanitate. Et sicuti hæc duo he, sunt duo daleth, ex quibus procedunt duo uau, tanquam duo filij, qui ab ipsis oriuntur, hoc modo, חה. ita in substantia regis Messiæ inueniuntur duæ filiationes: quarum una est diuinitatis, qua Dei filius est: altera humanitatis, qua erit filius huius prophetissæ. Et sicut harum literarum daleth & uau, quæ conficiunt he, unaquæque est ab inuicem distincta, quanquam sit una litera, sic enim scribitur ה: ita in Messia, substantia diuinitatis & substantia humanitatis, quæ simul unitæ sunt, sunt unus Messias. Quod autem beth huius dictionis למרבה lemarbe positum sit in medio nominis מרים, id est, Maria, ostendit huius prophetissę mentem & cogitationem omnem esse, ut suam uirginitatem conseruet. erit enim uirgo mente & actu. Quoniam per beth בתולה bethula, id est uirgo significatur. Mem uerò clausa huius dictionis למרבה lemarbe, quæ numerum 277. importat, ostendit quòd ab hora qua prophetatum fuit, Ecce uirgo concipiet, usque ad Messiæ natiuitatem, 277. ad unguem anni præteribunt. Hæc omnia ad uerbum ille eorum doctor, quem ipsi magistrum nostrum sanctum uocant. Ex quibus maxima arcana, ac sanctæ nostræ fidei consentanea, sacramq; theologiam redolentia, longè ante Christum natum reserata, colliguntur,

Quòd mater Messiæ uirgo futura erat. Et de omnimoda eius uirginitate, uidelicet ante partum, in partu, & post partum. *Caput* XIIII.

CAPNIO.

QVoniam per mem clausam, in medio dictionis lemarbe scriptam, non solum determinatus sexcentorum annorum numerus (ut in precedenti capite Rabbenus Haccados tradidit) insinuatur, qui ab eo tempore quo prophetia illa prolata est, ad Messiæ usque natiuitatem defluxuri erant, uerumetiam matris Messiæ omnimoda uirginitas significatur. In hoc enim quòd in medio eiusdem dictionis למרבה lemarbe, in qua matris Messiæ nomen (ut probasti) ostenditur, mem clausa præter morem ponitur: palam innuitur, Messiam præter naturæ morem de Ma-

De מ mem clausa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ria uirgine fuisse nasciturum. Idcirco ad persidiam iuniorum Iudæorum magis conuincendam, rem non inutilem facies, si matrem Messiæ uirginem futurã fuisse, per eorum scripturas ostenderes. GALATINVS. Virginem futuram fuisse Messię matrem, Iudaica impietas minimè negare potest. Hoc enim & per legem, & per prophetarum oracula, & per ueterum Talmudistarum testimonia passim atque clarissimè demonstratur: & primùm quidem Leuit. 12. cap. id planè habetur, cum sic dicitur, אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה hoc est, Mulier quæ susceperit semen, & pepererit masculum, & immunda erit. Cum itaque naturaliter nulla mulier sine semine parere possit: textus autem dicat, Mulier quæ susceperit semen, & pepererit masculum: sequitur profectò, quòd quandoq; mulier aliqua sine susceptu uirili semine, paritura esset masculum, atq; ab omni macula munda foret. Hæc autem alia futura non erat, nisi mater Messiæ, de qua posteà prophetę apertius locuti sunt. Nam Isaias quidē sic de ea 7. capite ait, ויוסף יהוה דבר אל אחז לאמר ׃ שאל לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את יהוה ׃ ויאמר שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי ׃ לכן יתן ארני הוא לכם אות הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל, id est, Et adiecit Deus loqui ad Achaz, dicens, Pete tibi signum, uel miraculum à Domino Deo tuo, profunda petitionem, & exalta eam sursum. Et dixit Achaz, Non petam, & nõ tentabo, uel non exaltabo Deum. Et dixit (Isaias scilicet) Audite ergo domus Dauid, Nunquid parum est ex uobis, uexare, uel laxare homines, quia uexabitis, uel laxabitis etiam Deum meũ? Propter hoc dabit Dominus ipse uobis signum, uel miraculum. Ecce uirgo cõcipiet, & pariet filium, & uocabit ipsa nomen eius Emmanuel. Quæ quidem uerba etsi tam clara sint, ut expositione non egeant, ea tamen Iudæi huius tempestatis mul/tisariàm à uero sensu extorquere conantur: quorum calumnias in sequenti capite, cum ad ipsorum obiecta respondebimus, refelle/mus. Nunc Ieremiam audiamus, ita trigesimoprimo capite dicentem, ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר hoc est, Creauit Deus nouum super terram, mulier circundabit uirum, uel fortem, siue potentem, id est Deum, iuxta ueterum Iudæorum glossas, & præsertim illius, quem ipsi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id est, magistrum nostrum sanctum appellant, in libro quem גלי רזייא Gale razeya, id est, Reuelatorem arcanorum nuncupauit, ad secundam Antonini consulis urbis Romæ petitionem. Quod autem uir iste esset Messias, & quod à muliere uirgine in utero per conceptum circundandus esset (aliter enim nulla nouitas in mundo futura fuisset) patet ex eo quod in expositione libri Geneseos Rabbi Mosis Hadarsan legitur, super illud Gen. quadragesimoprimo cap. dictũ, ופרעה חולם id est, Et Pharao fuit somnians. Ibi enim dicitur, Rabbi Iehosuam filium Leui ita ad uerbum dixisse: Veni & uide, quia nõ est mos Dei sancti & benedicti, sicut mos carnis & sanguinis. Caro enim & sanguis uulnerat subula, uel nouacula, & curat emplastro: Deus uerò sanctus & benedictus huiusmodi artem non habet, sed eisdem quibus uulnerat, medetur & sanat. Et hoc est quod scriptum est Ierem. 30. cap. כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך hoc est, Quoniam obducam cicatricem tibi, & ex uulneribus tuis curabo te. Et sic etiam inuenies in Israel. Eadē enim re qua uulnerauit eos, sanauit illos. Nam peccauerunt quidem in uirgine, sicut dictum est Ezec. 23. cap. ושם עשורדי בתוליהן id est, Et ibi subacta sunt ubera uirginum suarum. Puniti quoque sunt in uirgine, sicut dictum est Thren. 5. cap. נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה hoc est, Mulieres in Syion humiliauerunt uirgines in ciuitatibus Iuda. Et consolatus est eos etiã in uirgine, iuxta dictum illud Ieremiæ 31. cap. : שובי בתולת ישראל אל עריך אלה עד מתי תתחמקין חבת השובבה כי ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר id est, Reuertere uirgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas istas. Quousq; insanies uirgo apostatrix? Quia creauit pro creabit Deus nouum super terram, mulier circumdabit uirũ. Rabbi Hunna in nomine Rabbi Idi, & Rabbi Iehosuas dixerunt, quod hic uir est rex Messias: de quo dictum est Psalmo secũdo, אני היום ילדתך hoc est, Ego

Ego hodie genui te. Et de eo quoq; Isaias ait sexagesimosecundo cap. למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער id est, Propter Syion non tacebo, & propter Ierusalem non silebo, donec egredia/tur ut splendor iustus eius, & saluatio eius ardeat ut facula. Et hoc est quod scriptura dicit Iudicum quinto capite, רכב אלהים חדשים או להם שערים hoc est, Eliget Deus nouitates uel nouos, & tunc expugnabit portas. Hactenus traditio, ex qua propositum satis aperte patet. Portę autem quas Messias debellare debebat, erat limbus patrum, qui ut in præcedenti libro diximus, infernus superior, ac porta inferni inter cætera eius nomina, apud Hebræos uocabatur. Id ipsum quoque in מסכת יומא Massecheth yoma, id est in libro Dierum, hoc modo legitur: Dixit Elias ad Rabbi Iudam, Dixistis quam ob rem non ueniet Messias. Et ecce in hoc tempore dies propitiationis est, & constupratæ quot uirgines in נהר רעה Nehardaa, id est in flumine cõscientię. Ex hac traditione manifestè datur intelligi, quod causa quare Messias non magis accelerauit aduentus sui tempus, fuit conscientia rum uirginum Iudaicarum corruptio, quæ omnes fere uel per coniuges, uel per alios deflorari cupiebant. Sola ergo Maria uirgo beatissima, quæ sola inter cæteras omnes se uirginitatem perpetuò seruaturam proposuit, Messiam concipere meruit. Quod in eo maximè notatur, quòd sic illam angelo respondisse legimus Lucæ primo cap. Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? Hebræa siquidem ipsa existens, Non cognosco, pro non cognoscam dixit, more utique Hebræorum, qui una eademq; uoce, & præsens & futurum tempus sæpè designant. Ezechiel quoque hanc matris Messiæ uirginitatem optimè insinuauit, cum cap. 44. hæc protulit: וישב אותי דרך שער החוצון הפונה קדים והוא סגור ויאמר אלי יהוה השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יהוה אלהי ישראל בא בו והיה כגור id est, Et conuerti me ad uiam portæ mediocris sanctuarij, quę respicit orientem, & ipsa clausa erat: & dixit Deus ad me, Porta hæc clausa erit, non aperietur, & uir non ueniet in eam, uel nõ transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel uenit, uel ingressus est per eam. Et erit clausa. Et hic est finis פסוק pasuc, id est uersiculi apud Hebræos: ubi in eo quod dicitur ter clausa porta hæc, quæ matrem Messiæ uirginem significabat, designatur, ipsam uirginem ante partum, in partu & post partum futuram fuisse. Hanc omnimodā matris Messiæ ueri Dei & hominis uirginitatem clarius expressit Rabbi ille Simeon ben Iohai in commentarijs libri Geneseos remotiore Ierosolymorum lingua conscriptis (siquidem ipse eorum autor fuisse creditur) dum exponens illud primo capite eiusdem libri dictum, Faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram. Hæc inter cætera dicit, : חוטמא בחוטמא אשתמודע פרצופא תא חזי מה בין עתיקא לזעיר אפין דא מארי חוטמא חירן בנוקבא חיין דחיין׃ דא חוטמא חזא פרשתא דביה נשיב רוחא לזעיר אפין ובריעה סליחה נחת רוח דרוחא דנפיק מיחבא מיאינון נוקבין חד רוחא נפיק לזעיר יומין לאתער כגנתא דערן וחד רוחא דחיי דביה זמנון בזמנא דבריה דדור למינדע חבמתא ׃ ומחחוא נוקבא אתער נפיק רוחא סתימאה וזמין לשרא. על מלבא משיחא רכהיב ונחה עליו רוח יהוה רוח חבמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה חדי ארבעה ריחיי ורא חדא אמרין תלתי : רבי יוסי אמיר ביומוי דמלבא משיחא לא ייתרון חד לחד אלית חבמתא דא דחבי מתיב ולא יאמרו עוד איש את אחיו וגומר כי מלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם ׃ ובחחוא זמנא יתער עתיק יומין רוחא דנפיק מן מוחא סתימאה ובדשלית דא בל רוחין דלתתא יתערון עמיה ומאן אינון בתרין קדישין דזעיר אפין ׃, id est, Vultus per uultum, uel facies per faciem manuducit nos in cognitionē facierum. Aduerte. Quid nam interest inter antiquum & iuniorem facierum? Hic est Dominus qui posuit faciem uiuentem in fœmina, quæ quidem facies est uir à uita, procedens à uita. Hæc insuper facies est paradisus, in quo habitat spiritus iunioris facierum. At uerò fœmina genu flectit, petit'que ueniam à spiritu, qui immittitur in illam, qui spiritus processit ab altissimo throno diuinitatis ad fœminam unam. Et spiri/

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus qui egressus est,siue qui processit,est spiritus iunioris dierum,quiescens in deliciis paradisi. Hic autem uitarum spiritus, præparatus fuit olim etiam ante tempus filio Dauidis,ad percipiendam sapientiam. Ab illa autem fœmina magna uirtute experrectus spiritus egressus est de uulua clausa, paratus & aptus esse princeps altissimus.Is uerò est Rex Messias.De illo siquidem scriptum est:Et quiescet super eum spiritus Dei,spiritus scientiæ & intellectus,spiritus consilij & fortitudinis,spiritus sapientiæ & timoris Dei. Hi sunt quatuor modi, quibus uenturus est hic spiritus, & unus tantum spiritus est Dominus noster distinctus à tribus. Dixit R.Iose,In diebus regis Messiæ,non dicet alter ad alterum,Doce me scientiã.Quoniam scriptum est, Et non docebit ulterius uir uel aliquis fratrem suum, quia omnes cognoscent me à paruulis eorum, usq; ad maiores eorum. In tempore autem illo expergiscetur antiquus dierum, & spiritus qui egressus est de uulua clausa. Cum uerò ipse surget,omnes etiam spiritus surgent cum illo.Et qui nam sunt illi? Hi nimirum, qui donati sunt coronis sanctis iunioris facierum. Hæc ille ibi supra. Vbi nescio quid clarius dici potuisset de Messiæ diuinitate, deq; matris eius uirginitate, longè ante ipsius uirginis ortum. Per figuras insuper matris Messiæ uirginitas præostensa atq; declarata fuit.Et primùm quidem per illud,quod Exod.tertio cap.ita legitur,ויראו וחנה חסנה ברער באש וחסנה איננו אכל ! ויאמר משה אסרה נא ואראה את חמראה הגדול חזה מדוע לא יבער חסנה hoc est, Et uidit,& ecce rubus ardens in igne,& rubus non uorabatur : & ait Moses, Accedam utiq;, & uidebo uisionem magnam istam,quam ob rem non cõburatur rubus. Sequitur, Et uocauit eum Deus de medio rubi.Et post pauca: Et dixit ad eũ, Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Ishac, & Deus Iacob. Vbi filij Dei natiuitas ex uirgine intacta atq; incorrupta,Mosi mirabiliter prænõstrata fuit. Per succensum enim rubum & non cõbustum,ostensum est,quòd ex illo populo salua matris suæ integritate proditurus esset,qui igne diuinitatis carnis humanę naturam,quasi rubi spinam acciperet, & inconsumptam humanitatis substantiam in ipsa diuinitatis flamma seruaret. Legitur quoque in libro Iudicum cap. 6. Gedeonem sic dixisse,אם טל יהיה על חגזה לברה ועל כל הארץ חרב וירדעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת id est, Si ros fuerit super uellus tantum, & super totam terram siccitas,tunc sciam,quòd saluabis in manu mea Israel,sicut dixisti. Et ita factũ est. Vbi uellus,qui agni habitus est, humanam naturam designat, quam ros diuinitatis assumpsit:terra uerò sicca est,uirginis uterus,humano semine nõ infusus. Quod uerò posteà dicit,quòd solum uellus siccum sit,& tota terra rorem habens:significat,quòd habitus Christi non sit infusus: tota autem terra uirginei corporis spiritus sancti gratia fuerit imbuta. In uirga etiam Aharon significata est matris Dei uirginitas & integritas, quæ absq; illo exteriore humore sola Dei uirtute floruit, fronduit,ac fructum fecit,tam sanis quàm egris,dulcem pariter & utilem. Sic enim de ea Nume.decimoseptimo capite legitur, ויהי המטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ וייגמול שקדים ! hoc est,Et ecce floruit uirga Aharon domui Leui, & produxit florem,atque germinauit germen,& perfecit amygdalam.Nec nobis obstat, quòd hic dicitur uirgam Aharon floruisse domui Leui: quia non solum de tribu Iuda, sed de tribu quoq; Leui, ac etiam de gentibus nasciturus fuerat Messias.Contra igitur uniuersa naturæ iura, uirga Aharõ produxit, quod nec semine suggeri potuit,nec radice:uirga igitur ualuit cõtra naturam nuces producere. Et uirgo Dei mater non potuit præter naturam,ex iussu Dei filium generare?Dicant nobis Iudæi increduli,quo nam pacto arida uirga floruit & fronduit,atq; amygdalas protulit. Et nos dicemus eis, quomodo uirgo Dei filium concepit & peperit? Sed nec Iudæi nobis uirgæ conceptũ explicare poterunt,nec nos eis uirginis partum.Cum ipsi præterea credant, Heuam de corpore Adæ fuisse formatam, aiunt enim hoc uoluntatis diuinæ miraculo accidisse.Per eundem etiam modum respõdendum eis est de Messiæ conceptione, ac natiuitate ex uirgine: cum diuina uoluntas naturæ cursu,aut ordine minimè indigeat.

Oppositionum recentiorum Iudæorum, matris Messiæ uirginitatem impugnantium, confutatio. Caput XV.

CAPNIO.

QVamuis hæc ita sint:Iudæi tamen nostri temporis matris Messiæ uirginitatẽ impugnare cupientes, mirifico signo illo de uirgineo conceptu & partu, ab Isaia dato,atq; per te inducto,multisariàm contradicere non desistunt,impossibile existimantes,uirginem concepturam, ac filium parituram fuisse. Quare asserunt hæc Isaiæ uerba;cum dixit, Alma concipiet & pariet filium, non de matre Messiæ intelligi debere,sicuti prisci eorum exposuerũt,& fides catholica de uirgine gloriosa Maria,illa eadem uerba prædicta fuisse affirmat. Quocirca plura contra nos in hoc facere solent argumenta,quibus ut obmutescant eorum in matrem Messię latratus,te per eorum scripturas respondere cupio.Primùm itaq; sic argumentantur:Signum hoc(inquiũt)quod propheta dedit,liberationis futuræ: regis Achaz à duobus regibus,qui contra eum uenerant,signum fuit. Christus autẽ uester post Achaz ultra annos quingentos natus est. Signum igitur hoc conceptionis eius, ex uirgine(ut aitis)esse non potuit. GALAT. Facile nobis erit huic argumento respondere, si prius pro ueritatis propheticæ intellectu, historiam summatim nouerimus. Tempestate igitur, qua Achaz in Iudæa regnabat, cum reges potentes duo, Syriæ scilicet & Israel Ierosolymam copioso exercitu obsedissent,ut scribitur apud Isaiam 7.cap.& 4.Reg.16. tunc misit Dominus Deus Isaiam ad Achaz, ut eum moneret, ne ab illorum regum exercitu metueret. Ipse autem ut prauus & incredulus(erat enim idolorum cultor) prophetæ uerbis credere noluit. quam ob rem propheta eum monuit,ut ex quo ei non credebat,peteret fieri aliquod suę liberationis signum, dicens, Pete tibi signum, uel miraculum à Domino Deo tuo. Profunda petitionẽ,& exalta eam sursum.Hoc est, Pete signũ tuę liberationis fieri, siue ex inferni profundo per alicuius mortui resuscitationem, siue de cœlo per solis stationem,sicut tempore Iehosuæ factum est.Ille autem cum impius esset,nolens à Deo signum petere, excusationem protulit, quòd hoc esset Deum tentare. Vnde ait, Non petam, & non tentabo, uel non exaltabo Deum. Verbum enim אנסה anasse,quod ibi ponitur, & tentare & exaltare significat. Cum igitur Isaias cognouisset,quòd non bona fide Achaz hoc dixerat, sed potius quia Deum minimè timeret,ipsum huiusmodi signo indignum iudicans,signum ei dare noluit, sed illud domui Dauid dedit,dicens: Audite ergo domus Dauid, Nunquid parum est ex uobis,uexare homines,quia uexabitis etiam Deum meum? Propter hoc dabit dominus ipse uobis signum.Ecce uirgo concipiet,& pariet filium,& uocabit ipsa nomen eius Emmanuel. Ex his patet, signum de uirginis conceptu, & partu non fuisse datum ipsi Achaz, sed domui Dauid,ex cuius semine Messias secundũ carnem nasciturus erat. Negandum igitur est, quod in argumento dicitur, hoc signũ scilicet ipsi Achaz fuisse datum. Ad illud autem quod dicitur, Quod cum Christus post Achaz per annos ultra quingentos natus sit, conceptio eius ex uirgine signũ liberationis prædictæ à duobus illis regibus esse non potuit.Dicimus duplex in sacra scriptura reperiri signum:unum prognosticum,alterum rememoratiuum. Prognosticum quidem signum est respectu futuri euentus:cuiusmodi fuit illud, quod (ut dicitur Iudicum 6.capite)Gedeoni in uellere futuræ uictoriæ indicatiuum datum fuit.Rememoratiuum uerò respectu præteriti : cuiusmodi illud extitit, quod Mosi Dominus dedit Exodi tertio capite dicens, ושלחתיך אנכי אנכי וזה לך האות כי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה hoc est; Et hoc erit tibi signum,quòd miserim te:Cum eduxeris populum meum de Aegypto, immolabis super montem istum, gratias scilicet agens mihi de missione hac, quæ tibi imponitur. Signum igitur de uirginis conceptu & partu rememoratiuum fuit, non prognosticum.Nec obstat magna temporis distantia, cum ita signum rememoratiuum in magna distantia præteritum respiciat, sicut & prognosticũ respicit futurum.

Primũ Iudæorũ argumentũ

Solutio.

Signũ duplex prognosticum & rememoratiuum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

futurũ. Decuit certè signum hoc in magna distantia dari, ut Achaz qui uerbo prophetæ incredulus fuit, ita signum illud à seipso longinquum haberet, sicut nec ipse mente credebat. Illi tamen, qui ab eo descensuri erant, tandem illud uidere debebant. Ideo signum hoc nõ ei, sed domui Dauid datum fuit. CAP. Deinde obijciũt, quod ubi ẽditio nostra, Ecce uirgo, dicit: Hebraica litera, Ecce העלמה haalma ponit. Alma autem apud eos non uirginem, sed adolescentulam significare dicunt, quę tam de uirgine, quàm de corrupta dicitur. Prophetam igitur non de uirginis, sed adolescentulæ conceptu & partu locutum fuisse aiunt. Nam si de uirginis cõceptu locutus esset, non ecce alma, id est, adolescentula, sed ecce בתולה bethula, quod idẽ est quod uirgo, dixisset. GAL. Tria sunt apud Hebræos (ut nosti) uocabula, idem fere significantia, uidelicet נערה Naara, בתולה bethula, עלמה alma. Naara enim solum ętatis respectum habens, puellam siue adolescentulã significat, tam uirginem quàm corruptam. Bethula uerò ad uirginitatem duntaxat respectũ habens, uirginem significat, siue adolescentula sit, siue anus. Alma autẽ ad utrunq; respectum habens, ad adolescentiam scilicet, & ad uirginitatem, & adolescentulã & uirginem designat. Quapropter mulier siue iuuencula sit, siue annosa, quamdiu uirgo est, bethula appellari potest. Quamdiu autem iuuencula est, siue uirgo, siue corrupta sit, naara nuncupatur. Alma autem nulla uocari potest, nisi & iuuencula sit, & uirgo intacta: qd' ipsa quoq; uocabuli interpretatio apertè indicat. Deriuatur enim עלמה alma, à uerbo עלם alam, quod abscondere, siue cælare significat, ut dicit Rabbi Kimhi in libro Serasim. Sicut est illud Psal. 90. dictũ, שת עוונותינו לנגדך עלומנו למאור פניך, id est, Posuisti iniquitates nostras coram te, abscondita nostra ad lumen uultus tui. Et rursus Psal 44. הוא יודע העלמות לב hoc est, Ipse cognouit absconditа cordis. Et apud Iob 28. cap. ויעלמה יוציא אור, id est, Et abscõdita producit in lucem. Item Gen. 24. cap. העלמה היצאת לשאב hoc est, Alma egrediens ad hauriendum. Hæc omnia (inquit Rabbi Kimhi) absconsionem & cęlationem significant. Quam ob rem alma apud eos adolescentulam aspectibus hominum absconditam, cælatam & occultã, atq; omnino intactam significat, de cuius pudicitia atq; integritate nullum sit dubium, maximè cum ei proponitur artículus, qui apud Hebræos est hæc litera ה he, quæ dictionem determinatè significare facit, & sæpè additur his quæ uel nota sunt, uel de quibus prius facta est mentio. Nec in tota scriptura sacra inuenitur dictio hęc העלמה haalma cum litera he scripta, siue articulata, nisi in tribus locis. Et primum quidem Gene. uigesimoquarto capite, cum de Rebecca dicitur, הנה אנכי נצב על עין המים ויהי העלמה היצ את לשאב אמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך, id est, Ecce sto iuxta fontẽ aquæ, & erit haalma, id est, uirgo egrediens ad hauriendum, & dicam ei, Pota me quæso modico aquæ de hydria tua. Quæ dum alma uocata est, uirgo erat atq; intacta, ut patet per textum, qui ibidem sic de ea dicit, בתולה ואיש לא ידעה hoc est, Virgo, & uir non cognouerat eam. Deinde reperitur Exod. 2. cap. cum de Maria sorore Mosis ita scribit, ותלך העלמה ותקרא את אם הילד, id est, Et perrexit haalma, id est, uirgo, & uocauit matrem ipsius infantis. Et ista quoq; tunc adolescẽtula uirgo erat. Tertia demũ apud Isaiam hoc in loco inuenitur, ut paulo antè patuit. Tribus his locis dũtaxat exceptis, alibi nusquã in tota sacra pagina apud Hebræos inuenitur dictio hæc haalma cum articulo scripta. Si igitur duæ primæ sic denominatæ fuerunt, uirgines intactæ erant, cum ita denominarẽtur, id idem tenendũ est de ista, de qua Isaias loquitur: cum iuxta sapientum sententiã, de omnino consimilibus idem omnino debeat esse iudicium. Eam ob rem 70. interpretes cum in hũc locum deuenerunt, pro haalma, uirgo cum articulo præposito transtulerunt, dicentes ἰδοὺ ἡ παρθένος. & reliqua. Quod autem sic intelligi oporteat, ex eo quoq; patet, quod signum illud pro ciuitatis liberatione ab Isaia datum, ut ait Rabbi Selomo, ualde miraculosum esse debebat. Adolescentulam autem concipere & parere filium, uirginitate non remanente, nullum est miraculũ, cum hoc naturaliter fieri quotidie contingat. Necessariò igitur dicendũ est, signum quod eis propheta dederit,

Secundum Iudæorum argumentum.

Solutio.

dederit, uirginem scilicet concepturam, ac filium pariturum, præter naturæ morẽ, & solo Dei miraculo futurum fuisse. Quia igitur ut ad ludæorum obiectionem respondeamus, mulier quæ Dei filium conceptura ac paritura erat, & puella siue iuuencula, & uirgo omnino intacta esse debebat: idcirco Isaias ut utrũq; insinuaret, dixit, Ecce haalma, quod utrunq; (ut dictum est) significat. Et non dixit, Ecce bethula, quod unum tantummodo designat. Prętera si Ecce bethula dixisset, non omnimodam matris Messiæ uirginitatem prælignasset. nam bethula etsi uirginẽ significet, non tamẽ omnino intactam: quod R. Selomo apertè ostendit, cum super illud Gen. uigesimoquarto cap. dictum, Bethula, id est uirgo erat, & uir nõ cognouerat eam, uolẽs rationem reddere. Si dixit textus Bethula, id est uirgo erat, quare adiecit, Et uir non cognouerat eã? Sic ait, בתולה במקום בתולים ואיש לא ידעה שלא מרובה לפי שבנות הגוים משמרות עצמן מבחולין ומפקידות עצמן מבוקר אחד על בן חעיר על זו הפסו שחיותה נקייה מבעל hoc est, Virgo erat, & uir non cognouerat eam, scilicet per uiam non rectam. Quoniam filię gentium custodiebant quidem corpus suum in loco uirginitatis, prostituebant autem illud in alio loco: patet ex hoc ipsam mundam fuisse in toto, hoc est omnino incognitã, & intactam. Ex quibus manifestum est, quòd bethula non est omnino intacta & incognita uiro, cum possit esse contra naturam corrupta, atq; uiris cognita. Alma autem omnino intactam significat, utrisq; penitus incognitam. CAP. Ad hęc Iudęi: Si העלמה haalma articularia (inquiunt) aliquam sui mentionem (ut dixisti) prędere exigit, & huius uirginis quam uos Christiani salua uirginitate concepturam ac pariturum fuisse asseritis, nulla apud ipsum Isaiam, neq; apud alium prophetarũ prędecessit mentio: sequitur planè, uirginem de qua uos loquimini, non esse illam de qua Isaias meminit, dicens, Ecce haalma concipiet & pariet filium: per hæc ergo uerba, matris Messiæ uirginitatem probare non potestis. GAL. Immò Selomo longè ante Isaiam de uirgine ista sub nomine alma, mentionẽ fecerat, ita Prouer. 30. cap. dicẽs, שלשה חמיה נפלאו מימני וארבעה לא ידעתים ׃ דרך הנשר בשמים דרך נחש עליצור דרך אניה בלבים ודרך גבר בעלמיה hoc est, Tria sunt quę separata sunt, uel distant à me, uel mirabilia sunt mihi, & quartũ minimè cognoui: Via aquilę in cœlis, uia colubri super petram, uia nauis in corde, uel in medio maris, & uia uiri in alma, id est in uirgine. His uerbis optimè Selomo Messiæ uias describit. incipiens enim à nouissima eius uia, hoc est, ab ascensione in cœlum, ad primam, id est ad eius incarnationem, quæ de uirgine futura erat, tandem peruenit. Quarũ quidem uiarum alium expositorem non quæramus, quàm eum quem ipsi רבינו חקדוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrum sanctũ appellant. Is enim in libro, qui גלי רזייא Gale razeya, id est, Reuelator arcanorum inscribitur, ad secundam Antonini consulis urbis Romæ petitionem, qui eorundem uerborũ explanationem poscebat, sic ait, Magnam rem quæsisti. Sed quia dictum est Prouer. 11. cap. מונע בר יקבחו לאום id est, Qui abscondit frumẽtum, id est doctrinam, uel expositionem legis, maledicetur in populis. Dicam tibi rem admodum sublimẽ: Via aquilę in cœlis, est rex Messias, qui post passionem suam ascendit in cœlum: quemadmodũ dictum est Amos nono cap. הבונה בשמים מעלותיו hoc est, Qui ædificat in cœlo ascensionem suam. Via nauis in medio maris. Hic itidem est Rex Messias, cuius uita sicut nauis in medio mari agitabitur, sicut dictum est Ierem. trigesimo cap. מרוע ראיתי בל גבר ידיו על חלציו id est, Quare uidi omnis uiri manus super lumbos suos. Viri, hoc est Dei, qui Hebraicè dicitur גבר gheuer, id est fortis uel potens: quoniam omnibus fortitudo seu potẽtia est ipse Deus. Et uia colubri super petram. Hic est etiam rex Messias, qui se faciet ut colubrũ, quem Moses super petram posuit, ut duceret filios Israel in terram sanctam. Rabbi autem Iodam dixit, Et uia colubri super petram. Hic est rex Messias, qui transibit per petrã postquam sepultus erit, & ab ipsa egredietur, nec uidebitur quà transierit: sicut dictum est Exodi trigesimo tertio cap. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור hoc est, Ecce est locus apud me, & stabis super petrã.

Tertium Iudæorum argumentum.

Solutio.

Cumq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cumq; transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ. Et uia gheuer, id est uiri uel fortis, seu potentis in alma. Hic quoq; est Deus amans filias Ierusalē, ut generetur rex Messias ex una earum. Concipiet autem & pariet, remanebitq; uirgo: sicut dictum est Ieremiæ trigesimo primo capite, Quia creauit Deus nouum super terram, fœmina circumdabit גבר gheuer, id est uirum fortem, seu potentem, hoc est Deum. Hæc omnia ad uerbum Rabbenus Haccados, quem ipsi magistrum nostrum sanctum uocant. Via igitur gheuer, id est uiri fortis, uel potētis, hoc est Dei in alma, id est in uirginem, fuit filij Dei ex uirgine incarnatio. Et hanc quidem uiā plenè atq; perfectè Selomo cognoscere nō potuit. Quo nam pacto absq; humano semine uirgo concipere posset, ac perfectum Deum & hominem in utero concludere, filiumq; parere, ac uirgo remanere, nec Selomonis intellectus plenè capere potuit, nec unquam lingua ulla explicare. Quam ob rem rectè dixit, Et quartum minimè cognoui. Meritò igitur de matre Messiæ Isaias ait, הנה העלמה הרה Hinne haalma hara, id est, Ecce uirgo concipiet: cum litera he, id est, cum articulo præposito, tanquam de nota loquens apud prophetas, & de qua iam Selomo meminerat. CAP. Iudæorum nostri seculi peruersitas, contra id quod de alma dictum est, subsannādo adhuc & blasphemādo, exclamat & dicit, Prosequamini textum, uos inductum. Legite ulterius quod Prouer. 30. cap. sequitur: sic enim ibi immediatè scriptum inuenietis, בן דרך אשת מנאפת אכלה ומחתה ואמרה לא פעלתי און, id est, Sic est uia mulieris adulteræ, quæ comedit, & terſit os suum, & ait, Non feci iniquitatem. Ecce inquiunt, quòd alma hoc loco non potest esse nisi corrupta, eo quòd mulieri adulteræ comparetur. GAL. Ad reprimendam eorum audaciam, respondetur, quòd Selomonis uerba hoc in libro, ideo משלי Misle, id est, Prouerbia, uel parabolę uocantur, quia semper ferè unum prætendunt, & aliud intendūt: alioqui Massal, id est parabola, uel similitudo, uel exemplum non erit משל Massal, si ita ut sonat, omnino intelligatur. Viam ergo mulieris adulteræ nō debemus hic ad literam accipere, sed uitam & pessimum agendi mōdum alicuius alterius, adulteræ mulieris factum imitantis. Quam ob rem prisci quidam Iudæorum, per uiam mulieris adulteræ hoc loco primi parentis præuaricationem intellexerunt. Vnde ille idem, quem רביני הקדוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrum sanctum, ab eis uocari diximus, ibidem locum hunc exponēs, ita ait, Sic est uia mulieris adulteræ: cum cæteris. Totum hoc egit Adam qui de peccato suo sese excusauit, noluitq; illud fateri, sed dixit, Mulier quam dedisti mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi. Fecitq; ut meretrix, quę comedit, & os purgat, nihil mali se fecisse contendens. Quam ob rem rationi cōgruit, ut totus terrarum orbis plectatur. Et cum uenerit tempus saluationis, æquum est, ut Deus ad inferos descendat, eosq; saluet. Et hoc est quod dictum est Ieremiæ secundo cap. תנני נשפט אתך על אמרך לא חטאתי hoc est, Ecce ego iudicabor tecum, eo quòd dixeris non peccaui. Item apud Isaiam sexagesimo sexto cap. כי באש יהוה נשפט id est, Quia in igne Deus iudicabitur. Hæc ille. Nos autem dicere possumus, per uiam mulieris huius adulteræ, Iudæorum quoq; perfidiam non ineptè designari: quibus à Domino per Isaiam quinquagesimo septimo cap. ita dicitur, ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאפת ותזנה hoc est, Et uos accedite huc filij auguratricis semen adulteræ & fornicariæ. De quibus etiam apud Ezechielem decimo sexto cap. ita scribitur, Sic ait Dominus Deus ad Ierusalem. Et infrà, ולא הייתי בזונה לקלם אתנן תאשה המנא פתח תחת אישה תקח את זרים; id est, Et non fuistis sicut meretrix ad deridendū uel contemnendum precium, sed ut mulier adultera, quę sub uiro suo, uel pro uiro suo suscipit alienos. Et post aliqua ibidē, ושפטתיך משפטי נואפות ושפכות דם ונתתי דם חמה וקנאה hoc est, Et iudicabo te in iudicijs adulterarum & effundentiū sanguinem, & dabo te sanguinem furoris & zeli. Ex his igitur patet, quòd mulier adultera in præmissa Selomonis parabola, est synagoga Iudaica, quæ comedit, & comedere non desinit sapidissimum sibi panem illum, de quo Prouerb. 20. cap. ita scriptum est, ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ id est, Sapidissimus est homini

Iuniorum Iudæorum obiectio.

Confutatio.

Iudæi comparantur mulieri adulteræ.

homini panis mendacij, & postea, uel denicq; implebitur os eius calculo. Calculus hoc in loco, non est nisi pœna inferni æterna. Nam calculus cum durus sit, masticari non potest, neq; consumi, neq; deglutiri, neq; expui, cum totum os plenū est. Sic pœna inferni durissima quidem ac durabilis est, nullatenusq; euadi potest, neq; finiri, neq; diminui, neq; aliqua lachrymarum humiditate molliri. Quod autem panis mendacij suauis ac sapidus sit Iudæis, per id potissimum ostenditur, quod apud Ieremiam nono capite sic de eis dicitur, ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר id est, Et ueritatem non loquuntur, docuerunt linguam suam loqui mendaciū. Itē apud eundem quinto capite, ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו id est, Et si uiuit Deus, dixerint: ueruntamen hoc ad mendacium, uel ad fallsitatem, uel ad fraudem iurabunt. Quemadmodum ergo uia aquilæ in cœlo, & uia colubri uel serpentis super petram, & uia nauis in corde, uel in medio maris, & uia uiri uel potentis, hoc est Dei in alma, id est in uirginem, factæ sunt Selomoni mirabiles ac difficiles, multumq; ab eius intellectu distantes. Sic fuit apud eum admodum mirabilis, ac ualde ab eius ratione distans nequissimæ huius adulteræ uia. Quomodo enim Selomonis ratio capere potuisset, aut debuisset maliciæ immensitatem, impietatis profunditatem, ac perfidiæ quantitatem, qua erat hæc adultera Messiam iustum, ac omnino innocentem morte condemnatura, & Barrabam seditiosum atq; homicidam liberari petitura? Aut quomodo eiusdem sapientis intellectus comprehendere sussecisset, qua etiam fatuitate, qua insania, qua mentis inopia quaue diaboli ca inuidia stimulata, aut quo cacodæmone agitata, posset uerum Messiam repellere, solo uerbo cæcos illuminantem, claudos dirigentem, languidos curantem, leprosos mundantem, mutis sermonem, surdisq; auditum restituētem, dæmoniacos liberantem, de paucis panibus plura hominum milia satiantē, & duos falsos Messias, qui nihil tale unquam fecerāt, unum post alterum pro uero Messia susc ipere, Bencozbā scilicet ante urbis Ierosolymæ excidium, & Barcozbam apud Bitter non multo post eiusdem urbis incendium, quos ex nomine solo saltem, & horrori habere debuerat & suspectos, cum uterq; mendacij uel falsitatis filius interpretetur? Optimè igitur ipse Selomo quatuor uiarum antedictarū, hoc est, Messiæ mysteriorum altitudinem, ac huius mulieris adulteræ ingratitudinem, impietatem, perfidiamq; admiratus, uerba hæc subiecit: Sic est uia mulieris adulteræ. Sic, scilicet admiranda, atq; ad intelligendum difficilis, & supra quàm dici potest, stupenda. Quæ panem tot mēdaciorum & comedit, & comedere adhuc tam auidè nunquā desistit. Et quasi tergens os suū, ac si nihil mali operata sit, erubescere nescit. Et hoc est quod ei apud Ieremiā 3. cap. dicitur, מצח אשה זונה היית לך מאנת הכלם hoc est, Frons meretricis facta est tibi, renuisti erubescere. Quæ cum ita sint, oppositionibus eorundem in matris Messiæ uirginitatem oblatrantium, non obstantibus, sic exponēda sunt præmemorata Isaiæ uerba, Ecce haalma, id est ipsa uirgo sancta & abscondita, de qua longe antè Selomo meminerat, concipiet diuina uirtute, & pariet filium. Et uocabit ipsa uirgo ab angelo Gabriele prēmonita & instructa, ac spiritu sancto repleta, nomē eius Emmanuel: quod idem est quod nobiscum Deus, per quod diuinæ atq; humanæ naturæ in una Messiæ persona aperte demonstratur. Ad cætera autem Iudæorum argumenta, quæ ut uerum huius prophetiæ sensum peruertere possint, contra nos facere solent, in tertio libro, ubi Messiam Emmanuelem uocandum fuisse ostendimus, plenius iam respondimus.

Mendacium Iudæis delectabile.

Præmissorum uerborum Isaiæ expositio.

Quòd mater Messiæ spiritu sancto cooperante, Dei filium conceptura esset. *Caput* XVI.

CAPNIO.

HIc nō abre scire uelim, An ueteres Iudæorum sicut matrem Messiæ uirginem concepturam, ac pariturā prædixerunt: ita quoq; ipsam de spiritu sancto cōcipere debuisse prænunciauerint. GAL. Id quidem à prophetis longe antè prænuncia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nunciatum fuit, & ab antiquis Iudæorũ doctoribus expreſſe expoſitum. Nam de prophetis quidem in perſona ſpiritus ſancti loquens Iſaias, ſic 8. capite ait, ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן hoc eſt, Et acceſsi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. CAP. Iuniores Iudæorum uerba hæc de acceſſu ipſius Iſaiæ per concubitum ad uxorẽ ſuam, exponunt. Quę (ut aiunt) ex ipſo concipiens, peperit ipſius prophetæ filium. GAL. Nos eos uerba ipſa falſo exponere, atq; contra prophetę intentionẽ peruertere, ex ipſiuſmet prophetæ uerbis oſtendemus. Neq; enim immediatè præcedentia, neq; mox ſequentia, expoſitioni eorũ ſuffragantur, quin potius manifeſtè contradicũt. Sic nanq; propheta antè dixit, ואעירה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו id eſt, Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotem, & Zachariã filium Barachiæ. Et his præmiſsis immediatè protulit uerba hæc, Et acceſsi ad prophetiſſam, & cõcepit & peperit filium. Et poſtea ilicò ſubiecit, ויאמר יהוה אלי קרא שמו מהר שלל חש בז hoc eſt, Et dixit Deus ad me, uoca nomen eius. Velociter ſpolia, citò prædare. Vel, Voca nomen eius, Expeditũ ſpoliatorẽ, feſtinum, prædatorem. Hæc autem ſic Ionathas in Chaldæum tranſtulit, ואמר יהוה לי קרי שמיה אוחי למבזן ביזה ולמעברי עראה id eſt, Et dixit Deus ad me, Voca nomen eius Velocem ad ſpoliandũ ſpolia, & feſtinum ad prædandum prædam. Quæ nullatenus filio Iſaiæ conueniunt: cum nec ſic uocatus fuerit, neq; de eius nomine, neq; de uita, neq; de geſtis, neq; de morte ipſius aliqua fiat in ſacra ſcriptura mentio. Quare non illi, ſed Meſsię aptiſsimè cõgruum: qui uelox ad ſpoliandum infernum futurus erat, & feſtinus ad prædandũ, hoc eſt, ad auferendam à diabolo prædam, quam propter peccatum primi hominis poſsidebat. Quod in ſe iam complendũ Meſsias noſter teſtatus eſt, cum Lucæ 11. cap. dixit, Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſsidet: ſi autẽ fortior eo ſuperueniens uicerit eum, uniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Circa præcedentia autem duo ab Iudæis quæramus. Primum ad quid propheta teſtes illos induxerit? Nunquid ei ad uxoris ſuæ concubitum accedenti, teſtibus opus erat? Hoc enim turpe eſt, uel cogitare, nedum dicere. Deinde qui nam fuerint hi teſtes, Vrias ſcilicet ſacerdos & Zacharias Barachiæ filius? Conſtat enim Vriam hunc non utiq; illum idolorũ cultorem fuiſſe, ut quidã ex noſtris putant, cui Achaz (ut 4. Reg. 16. cap. legitur) è Damaſco literas ſcripſit: ſed illum de quo Iere. meminit 26. cap. dicẽs, Fuit uir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semæi, quem & Iehoiakim rex occidit. Zachariam quoq; hunc, Barachiæ filium eum fuiſſe certum eſt, qui in numero 12. prophetarum undecimus eſt. De his enim ſecũdum Hebræorum expoſitiones, Iſaias ibi loquitur. Hos autem longè poſt Iſaiam naſci contigit. Ex quo patet, Iſaiã ipſum non in perſona ſua, ſed in perſona ſpiritus ſancti uerba illa protuliſſe. Qui quidem ſpiritus ſanctus antequam ad prophetiſſam, id eſt ad uirginem illam, quæ ſaluatorem cõceptura & paritura erat, accederet, ut ſua uirtute & cooperatione, abſq; uiri ſemine filium Dei conciperet, & pareret, hos prophetas ueritatis futuræ teſtes ſibi adhibere debebat. Alter enim eorum, Vrias ſcilicet Semæi filius, multa mala contra Iudæos, & ciuitatem eorum uentura prædixit, quę poſtmodum in captiuitate Babylonica eis obuenerũt. Alter uerò, hoc eſt Zacharias Barachiæ filius, multa ac maxima bona eis in aduentu Meſsię uentura prophetauit: & præſertim cum 2. cap. dixit, רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושבנתי בתוכך נאם יהוה hoc eſt, Lauda & lætare filia Syiõ. Quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et rurſus 9. cap. גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונוׅ שע הוא id eſt, Exulta ſatis filia Syion, iubila filia Ieruſalem. Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & Saluator ipſe. Hoc autem ita eſſe, ut expoſuimus, per Rabbi Ionathę Targum, id eſt per translationem Chaldaicam maximè uidetur, quæ ſic eo in loco habet, ואסתיד קדמי סהדין מהימנין ית דאמרית לאיתאה בנבואה אוריה כהנא ורחא אתר ואת כל נחמתא דאמרית לאיתאה בנבואת זכריה בן יברכיה אנא עתיד לאיתאה hoc eſt, Et conteſtatus ſum ex parte mea teſtificationes malas, quas dixi uenturas

Iudæorum falſa expoſitio.

Confutatio.

Primum quæſtum ab Iudæis quærendum.

Secũdum quæſtum.

uenturas in prophetia Vriæ ſacerdotis: Ecce futurum eſt quoq; ſic, ut omnem conſolationem quam dixi uenturam in prophetia Zachariæ filij Barachiæ, ego adducturus ſim. Et intraui ad prophetiſſam, & concepit & peperit. Vbi euidenter oſtẽditur, uerba iſta nõ Iſaiæ, ſed ſpiritus ſancti fuiſſe. Quod autẽ hi prophetæ ſint ipſi ijdẽ, de quibus Iſaias in perſona ſpiritus ſancti loquitur, primò per Rabbi Selomonem apparet, qui locum hunc exponens, ſic ait: Et adhibui mihi in diebus etiã Iehoiakim duos teſtes fideles: quorum unus eſt Vrias ſacerdos, quem Iehoiakim interfecit: ſicut dictũ eſt Iere. 26. cap. Fuit quoq; uir prophetans in nomine Domini Vrias filius Semæi de Cariathiarim. Et prophetauit contra ciuitatem iſtam, & cõtra terrã iſtam, iuxta omnia uerba Ieremiæ. Et alter eſt Zacharias filius Barachiæ, qui prophetauit in anno ſecundo Darij, dicens, Adhuc habitabunt, uel ſedebunt ſenes & uetulæ in plateis Ieruſalem. Vrias ergo fuit ſignum Zachariæ. Si enim uidiſtis impleri prophetiã Vriæ: ſitis expectantes, quòd prophetia quoq; Zachariæ implebitur. Et hoc quemadmodũ adhibui mihi teſtes in facto Sennacherib. Amos enim teſtis fuit ſupplicij decem tribuũ, dicẽs 7. cap. Et Iſrael captiuatione captiuabitur, Iſaias uerò ad animandũ Hezekiam, ut fiduciaſiter ageret. Sequitur in prophetia, Et peperit filium, illum ſcilicet eundem filium, quem uocauit prophetiſſa Emmanuel. Hæc Rabbi Selomo. Deinde id idem per Talmud probatur. Legitur nanq; in fine libri מכות Maccoth, id eſt flagellorum, quod Rabbi Elazar, & Rabbi Iehoſuas, & Rabbi Akiba, cum ſemel Ieroſolymam poſt eius excidium aſcendiſſent, atq; ad montem ſpeculatorũ perueniſſent, ſciderunt ueſtimẽta ſua: & cum ſe ad montem domus Domini contuliſſent, uidiſſentq; uulpem de domo ſancti ſanctorum egredientem, cœperunt ipſi flere: Rabbi autem Akiba ridebat. Dixerunt ergo ei, Quare tu rides? Reſpondit eis, Et quam ob rem uos fletis? Dicunt ei, Quia locus de quo ſcriptum eſt Num. 3. cap. Et alienus qui appropinquauerit, morietur. Nunc in eo completum eſt illud Thren. 5. cap. dictum, Super montem Syion quod deſertum eſt, uulpes ambulauerunt in eo. Et poſthæc, non plorabimus? Dixit eis Rabbi Akiba, Propter hoc ego rideo. Scriptum eſt enim Iſa. 8. cap. Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotẽ, & Zachariam filium Barachiæ. Et quæ eſt materia Vriæ apud Zachariam? Vrias nanq; fuit in ſanctuario primo, ſicut dictum eſt Ierem. 26. cap. Vir quoq; fuit prophetans in nomine Domini Vrias filius Semæi de Cariathiarim. Et prophetauit contra ciuitatem iſtam, & contra terram iſtam, ſecũdum omnia uerba Ieremiæ. Et audiuit rex Iehoiakim, & omnes robuſti eius. Et eduxerunt Vriã ex Ægypto, & introduxerunt eum ad regem Iehoiakim, & percuſsit eum gladio. Zacharias autem in ſanctuario ſecundo fuit. Sed ſcriptura ſuſpendit prophetiam Zachariæ in prophetia Vriæ. In Vria enim ſcriptum eſt Micheæ 3. cap. Cauſa ueſtri Syiõ quaſi ager arabitur, & Ieruſalem aceruus erit. Et mons domus ſanctæ beſtijs ſyluæ, uel in excelſa ſyluæ. In Zacharia uerò ſcriptum eſt 8. cap. Adhuc habitabunt ſenes & uetulæ in plateis Ieruſalẽ, & uir cuius baculus in manu eius propter multitudinem dierum. Cum igitur prophetia Vriæ impleta ſit, gauiſus ſum, quia ſcio, quòd prophetia quoq; Zachariæ implebitur. Quo audito, dixerunt ad Rabbi Akiba huiuſmodi uerba, Conſolatus es nos, cõſolatus es nos. Hæc omnia Talmud. Ex quibus apertè liquet, hos eoſdem prophetas eſſe, de quibus Iſaias in perſona ſpiritus ſancti locutus eſt. Quod autem hi prophetæ multo poſt Iſaiam nati fuerint, id quoq; facile uideri poterit. Nam Vrias quidẽ à Iehoiakim rege interẽptus fuit: Iſaias uerò quarto anno regis Achaz (ut ait Rabbi Selomo) uerba prædicta protulit. A quarto autem anno Achaz, uſq; ad Iehoiakim fluxerunt anni 140. Nã omnes anni quibus Achaz regnauit, fuerunt ſedecim, è quibus quatuor ſubtractis, remanent duodecim: in quorum principio factum eſt antedictum Iſaiæ uaticinium. Deinde Hezekias filius eius annis regnauit 29. poſt quem Manaſſes 55. Exinde Amon annis duobus. Poſtea Ioſias annis 31. Poſtmodũ Ioachaz mẽſibus tribus. Poſt quem Iehoiakim, qui Vriam propheram ſupradictũ occidit, annis 11. Qui quidem anni omnes ſimul ſumpti, ſunt 100. & menſes tres. Ex

Rabbi Selomõnis expoſitio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo satis manifestè patet, quòd primus testis, scilicet Vrias, quem Isaias uel spiritus sanctus sibi adhibuit, nõdum natus erat, quando adhibitus fuit. De secundo uerò, hoc est de Zacharia, nemo hoc dubitandũ duceret: cum à quinto anno Achaz, usq; ad secundum Darij, quo ipse prophetauit, anni 130. fluxerint. Cum igitur hi tales ac tanti prophetę, quos sibi testes adhibuit Isaias, immò spiritus sanctus per Isaiam, ubi de uirgine prophetissa & filio eius Emmanuel locutus est, tẽpore Isaiæ nondum nati essent: palàm ostenditur omnibus usum rationis sanum habentibus, prophetissam illam de qua spiritus sanctus per Isaiam loquebatur, dicens, Accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium, nondum natam fuisse, nec per consequens ipsam Isaiæ uxorem esse potuisse, ut falso Iudæi iuniores delirantes affirmant: sed potius uirginem illam, quæ spiritu sancto interueniente, Dei filium conceptura, & paritura erat, de qua pauloantè quoq; meminerat, dicens, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit ipsa nomen eius Emmanuel. Ex his etiã patet, accessum hunc ad prophetissam, spiritalem futurũ fuisse. Quæ cum ita sint, clarum est, prophetissam hanc aliam non fuisse, quàm uirginem Mariam, quæ Messiã Dei filium conceptura & paritura erat. Ad quam accessit spiritus sanctus, non locum mutando, sed per prophetam loquendo, & demum tempore ab æterno prędestinato, uirtutem sine uiro concipiendi, ei conferendo. Et tunc uirgo ipsa cõcepit, & peperit filium, Dei uerbum carne humana indutum, ac mundi saluatorem. Hic igitur spiritus sancti accessus tunc ad eam factus est, cum, ut ait Lucas 1. cap. in mẽse sexto, à conceptione scilicet Ioannis Baptistæ missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galileæ, cui nomẽ Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen uirginis Maria: Et ingressus angelus ad eam dixit, שלום מיכן מלאת יחיה עמך ברובח את בנשים id est, Aue gratia plena, Deus tecum, benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat, qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei, אל תראי מריים כי מיצאת חן לפני חאל תנך חרח וילדת בן וקראת שמו ישוע וזח יחיח גדול ובן עליון יקרא ויתן לו יחוח אלחים בסא דוד אביו וימלוך בביח יעקב לעולם ולמלכותו אין קז hoc est, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomẽ eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum, באי זח ארפן יעשח זח כי איש אינני יורעת id est, Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei, רוח חקרש יבא עליך ויבלת עליון יסך לבי ולבן חנולר בומיך קרוש בן עליון יקרא וחנח אלישבע קרובחך וחיא חרח בן בוקניתח וזח חחרש ששי לח שנקראת עקרח בי לא יחיח בלתי אפשרי לפני יחוח בל רבר hoc est, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctũ, uocabitur filius Dei. Et ecce Elisabetha cognata tua, & ipsa cõcepit filium in senectute sua. Et hic mensis est sextus illi, quæ uocatur sterilis. Quia nõ erit impossibile apud Deum omne uerbum. Dixit autem Maria, חנח שפחת יחוח יעשח לי ברברך id est, Ecce ancilla Dei, fiat mihi secundum uerbum tuum. Quo dicto, mox concepit Dei filium. Nec est mirandum, quòd Iudæi recentiores hęc tam euidentia, utpote à suis patribus tradita, nequaquam intelligunt: cum hoc satis idem propheta eodem in capite ostenderit, sic dicens, ורחביתי ליחוח חמיסתיר פניו מבית יעקב hoc est, Expectabo Deum occultantem faciem suam à domo Iacob. CAP. Vnum est, quod hic iuniores Iudæorum contra nos obiiciunt: quia, cum prophera in persona spiritus sancti dixit, Et accessi ad prophetissam, & concepit, & peperit, non de futuris, sed de præteritis locutus est. GAL. Hæc profectò obiectio, nec Iudæos impingat, nec eis famem aufert. Mos quippe diuinæ scripturæ est, præteritum pro futuro (ut te minimè latet) sæpissime ponere: eo quòd dictum Dei, haud secus atq; factum habeatur. Vt pulchrè dicitur in Midras tillim, id est, in expositione Psal. super illud Psal. 107. dictum, יאמרו גאולי יחוח אשר גאלם מיר צר id est, Dicent redempti

Iudæorum iuniorum obiectio.

Confutatio. Præteritũ pro futuro quare ponatur.

dempti Dei, quos redemit de manu tribulantis. Ibi enim hæc inter cætera Hebraice scripta legũtur, אמור רבי יחורח בר שלום יפה הוא ארמר לפי שמאמרו של חקרוש ברוך חוא מעשח אמר רב חונא בשם רבי רוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן ומומקום אחר למר שמאמרו של חקרוש ברוך חוא מעשח חוא ומומי אתה למר מאברחם מיח בתיב ביום חחוא ברת אברחם ברית לזרעך נתתי ! אתן אינו אר מר אלא נתתי ועד עכשיו לא חוליד בנים אלא שמאמרו של חקרוש ברוך חוא מעשח אמר חקרוש ברוך חוא אמרתי רבר נעשח מעשח את באן אומר גאולי שבבר גאלם id est, Dixit Rabbi Iudas filius Salom: Pulchrè dictum est, redemit, quamuis futurum esset: quoniã dictum Dei sancti & benedicti tãquam factum est. Dixit Rabbi Hunna in nomine Rabbi Dustai, in nomine Rabbi Semuel filij Nahman. Ex alio quoq; loco docemur, quòd dictum Dei tãquam factum est. Vnde de Abraham quid scriptum est in libro Gene. 15. cap. ביום חחוא ברת יחוח את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את חארץ חזאת hoc est, In die illo scidit Deus cum Abrã pactum, dicens, Semini tuo dedi terram hanc. Non dixit: Dabo, sed dedi. Et quomodo, cum nondum Abraham filios genuisset? Quia dictum Dei, factum est, ideo sic dixit. Hinc etiam docemur, quòd dictũ Dei factum est, cum dicitur, Ego Dominus locutus sum, & feci. Et quando fecit? Nisi quia dictum Dei, factum reputatur? Bene ergo dictum est, Redemit quamuis futurum esset. Hæc traditio. Glossa autẽ Rabbi Selomonis super illud Isaiæ, Hæc uerba feci eis, sic dicit: Feci, id est faciam. Omnis nanq; lingua prophetarum, de futuro tanquam de iam facto loquitur. Ex quibus patet obiectionem Iudæorum nullam penitus esse: quandoquidem secundum traditionem præmissam, sic accipienda sint ipsa Isaiæ uerba, Et accessi, id est accedam ad prophetissam, & concepit & peperit, id est & concipiet & pariet filiũ.

Quòd mater Messiæ prophetissa esse debebat, prophetas omnes excellens. Cap. XVII.

CAPNIO.

EX his optimè quoq; ostensum est, glorioſam uirginẽ Messiæ matrẽ prophetissam futuram fuisse: quamuis autem non ignorẽ, Vatem eam excellẽtissimam extitisse, ut in his præsertim quæ in Cantico suo mirificentissimè prædixit, luculẽter apparet. Inter quę, sic de seipsa cecinit, Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Vt tamen impia iuniorum Iudæorũ contundatur perfidia, qui ipsam blasphemijs innumeris petere non pertimescunt: uelim ut sicut eã in præcedentibus, & initialis peccati expertem, & uirginem purissimam, per eorum scripturas demonstrasti: ita quoq; & prophetissam ipsam futurã fuisse, per aliquem ex priscis eorum, qui id expresse dixerit, ostenderes. GAL. Quoniam in antecedentibus multa hac de re dicta sunt, & adhuc aliqua in sequentibus dicẽtur, nunc illum duntaxat maximæ apud eos autoritatis uirum, quẽ ipsi רביגו חקרוש Rabbenu Hakados, id est, Magistrum nostrum sanctum nuncupant, satis sit audire. Is nanq; in tertia eius libri petitione, qui גלי רזיא Gale razeya, id est, Reuelator arcanorum inscribitur, ab Antonino urbis Romæ consule interrogatus, quæ sit prophetissa illa de qua Isaias meminit, cum dixit octauo cap. Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium: ita respondit, Sæpenumerò in hac quæstione suspensus fui & anxius: & quadam die ingressus patrum speluncam, ubi sepulti sunt Adam & Heua, Abraham & Sara, Ishac & Rebecca, Iacob & Lia, ut illic orarem, inueni Eliam, quem percontatus sum. Quare notum tibi facio, quod ab ipso accepi: Hæc prophetissa est mater regis Messiæ, quem Deus sanctus & benedictus se missurum ad Israel pollicitus est: dicta est autem prophetissa, quia suo uaticinio scit omnia, à primordio ad finem usq;, quod nemo unquam prophetarũ cognoscere potuit. Ipsa est enim omnium prophetarũ domina & magistra. Et hæc est alma illa, de qua dixit Selomo Prou. 30. cap. Et uia uiri in alma, id est, Et uia Dei in uirginem. De qua & Isaias ait 7. cap. Ecce haalma cõcipiet & pariet filium. De

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea quoq; apud Micheam 5. cap. sic dicitur, Et tu Bethlehem Ephratha paruula es. Et post pauca, Propter hoc dabis eos usq; ad tempus, quo parturiens pariet. Præterea de rege Messia etiam, quem prophetissa ista paritura est, dixit Isaias 9. cap. Infans natus est nobis, filius datus est nobis. Et erit principatus super humerũ eius, & uocabitur nomen eius, Admirabilis cõsiliarius, Deus fortis, Pater sempiternus, Princeps, Pax. Hæc ille. Longè ante quàm prophetissa hæc nata esset, cuius uerba Iudæi minimè negare possunt, cum ipsum magistrum nostrum sanctum uocent, eiusq; autoritas maxima (ut dictum est) apud eos existat.

Quòd mater Messiæ sedes Dei futura erat, super quam diuina maiestas sedere debebat. Caput XVIII.

CAPNIO.

CVm Iere. 17. cap. uerba ista protulit, כסא כבור מרום מראשון מקום מקדשנו מקוה ישראל יהוה hoc est, Solium gloriæ altitudinis, à principio locus sanctificationis nostræ, expectatio Israel Deus. Quid ibi per solium gloriæ intelligitur? Ego enim per solium gloriæ, eo in loco gloriosam uirginem Messiæ matrẽ intelligi arbitror. Quę cum sit in cœlesti gloria super omnes choros angelicos exaltata, rectè solium gloriæ altitudinis dicitur, hoc est sedes Dei altissimi, super quam diuina sedet maiestas. GAL. Rectè ais mi Capnio. Vt igitur melius quod sentis, declaretur, ea quæ Rabbi Moses ben Mainon in libro More parte prima, capite nono dicit, afferam: ubi, quo nam pacto sedes Deo attribuatur, exponens, hæc inter cętera ait, Quid sedes significet, notum est. Cum quispiam eam ornatam, & põtificio more paratam conspiciet, existimabit in ea regem, aut Imperatorem aliquẽ sessurum. Ipsa enim sedẽtis excellentiam ac maiestatem ostendit. Hac ratione domus Dei, sedes Dei appellatur, quippe cum ipsa dominium & potestatem eius ostendat, qui in ea gloriam suam & claritatem patefacit. Ideo Ieremias dixit, Soliũ gloriæ altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ. Eadem ratione & cœli sedes Dei uocantur, quatenus inuentoris fortitudinem ostendunt, motorem moderatoremq; huiusce mundi inferioris, atq; influentiã gratiæ eius patefaciunt. Idcirco dictum est apud Isaiam 50. capite, השמים כסאי id est, Cœli sedes mihi sunt. Ac si dicat, Cœli essentiam meam, fortitudinem, & potentiam iugiter ostendunt: quẽadmodum sedes dominium & maiestatẽ eius insinuat, qui in ea sedere dignus est. Hoc autem necessarium est in Deum credenti. Non quòd hæc sedes corpus sit, in quo Deus sedeat. Absit, ut in hunc errorem incidamus. Cum enim iam probauerimus, Deum corporeum non esse, quomodo dicemus, eum loco, aut tabernaculo corporeo indigere? Certum est autẽ (ut diximus) quemlibet locum à Deo gloria sua magnificatum, ut est domus sancta, aut cœli, sedem eius dici. Verũtamen cum Deus largiori modo locutus est Exod. 17. cap. Quia manus solius Domini, & bellũ Dei erit contra Amalech à generatione in generationẽ. Hæc est propria Dei substantia atq; essentia. Neq; imaginãdum est, hanc sedem esse rem ab illa distinctam, aut à Deo creatam, ut cæteræ eius creaturæ: quia sequeretur, Deum esse in tempore, & absq; sede fuisse antequam eam creasset. Hoc autem dicere, aut credere, est maxima hæresis, cum scriptum sit Psalm. 102. ואתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור, id est, Et tu Deus in æternum permanes, sedes tua in generationẽ & generationem. Hoc est, Quemadmodũ tu Deus æternus es, ita & sedes tua æterna est. Et ob id ostenditur, hanc sedem non esse rem à Deo distinctam. Et ideo hæc sedes, & quodcũq; aliud significat propriam Dei essentiã, non sunt res ab eo distinctæ. Hactenus R. Moses ille Aegyptius. Ex cuius quidem uerbis tres eliciuntur conclusiones, cum tria sedium genera ipse adducat: quarum duæ creatæ sunt, tertia uerò increata. Prima conclusio est, Quod prima sedes creata, quam Doctor ipse licet pro domo sancta accipiat, dicatq; in ea ob eius excellentiam sedentis maiestatẽ cognosci, rectius tamen de intemerata Messiæ matre intelligitur; quæ propter eius perfe-

Triplex genus sedium.
Prima conclusio.
Prima sedes est mater Messiæ.

perfectionem atq; excellentiam, sedes Dei futura erat, in qua Deus ipse ostẽdere debebat gloriã suam & claritatẽ, quæ est Messias totius mundi gloria, lux & claritas. Ob quod dictum est Isaiæ nono capite, העם ההולכים בחשך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם id est, Populus qui ambulabant in tenebris, uiderunt lucem magnam. Qui sedebant in terra umbræ mortis, lux orta est super eos. Quare uerba Ieremiæ, cum dicit, Solium gloriæ altitudinis à principio, nõ intelliguntur pro domo sancta, quæ erat in Ierusalem. Quia etsi Deus in ea gloriam suam ostenderit, illa tamen gloria comparatione gloriæ & claritatis, quam in matre Messiæ ostensurus erat, nihil fuit. Neq; enim reperimus domum illam sanctam à mundi principio fuisse, ut matrem Messiæ extitisse, in præcedentibus probatum est. Præterea solium glorię domus illa sancta dici nõ potest, cum sedes Dei gloriosa debeat perennis seu perpetua esse, & nõ euanescere. Quia quicquid Deus semel accipit, nunquam dimittit. Et quanquam duæ aliæ Dei sedes, quas ipse affert, uide licet cœli, & propria Dei essentia, altera perpetua sit, altera æterna: domus tamen sancta in Ierusalem excidio trãsijt, atq; euanuit. Denicq; sequitur in Ieremiæ textu, Expectatio Israel Deus. Vera autẽ expectatio & spes Israel, non fuit nisi Messias, qui ex matre sua sanctissima proditurus erat. His ergo rationibus palàm ostenditur, uerba Ieremiæ antedicta, nõ de domo sancta, ut Rabbi Moses Aegyptius sentit, quæ una cum Ierusalẽ corruit, sed de matre Messiæ intelligi debere, ut ipse intelligenda optimè sentis. Ipsa enim (ut ait Rabbenus Haccados in libro Galeraze ya, ad tertiam Antonini consulis urbis Romæ petitionem) futura erat sedes, quã Deus construxit, ut in ea sederet rex Messias, ad ostendendam maiestatis suę gloriam cunctis mortalibus. Secunda autem & tertia conclusio sunt, secundam quidem sedem esse creatam, tertiam uerò increatam. Hæc autem duæ Dei sedes sunt Messias ipse. Nam creata quidem est eius humanitas, quæ uerbo Dei facta est sedes, increata uerò diuinitas ipsa. Quod autem Messiæ humanitas dicta sit Dei sedes, patet per illud Psalmi 44. dictum, כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך Sedes tua Deus perpetua & æterna, sceptrum directionis, sceptrũ regni tui. Quemadmodum enim ex operatione cœlorum, ostenditur inuentoris eorum gloria, hoc scilicet argumento: Quodcunq; mouetur, necessariò motorem habet, atque gubernatorem. Cœli autem mouentur, motorem igitur habent, atque gubernatorem. ita ex Messiæ humanitate, propter eius diuinas operationes, ostenditur suppositum ipsius esse Deum, uniuersi orbis conditorem & gubernatorem. Sicuti enim cœli ostendunt motoris sui gloriam, & huius orbis inferioris moderationem, mediante suæ gratiæ influentia: ita Messiæ humanitas ostendit magnificentiam & dominium inuentoris, & motoris huius mundi, mediante saluationis influentia, quam humanitati Deus influit. Sedem uerò tertiam dicit esse diuinitatem, quæ increata est. Nam increatus est pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus. Sensus autem eorum uerborum quæ adducit, Tu autem Deus in æternum permanes, sedes tua in generationem & generationem, iste est: Quemadmodum tu Deus æternus es, ita sedes tua quæ est filius tuus, æterna est: quia æternus pater, æternus filius, ęternus spiritus sanctus. Ex uerbis igitur ipsiusmet Rab. Molis Aegyptij, planè (ut probauimus) ostenditur, præmemorata Ieremiæ uerba, soliũ gloriæ altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ, de beatissima Messiæ matre intelligenda esse, quæ est sedes Dei altissimi. Dixit autem, A principio: ut ostẽdat eam absq; initiali peccato cõceptam fuisse. Idem quoq; optimè insinuatur, per illud Ezech. 1. cap. dictũ, ומעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא דמות במראה אדם עליו מלמעלה id est, Et super firmamentũ, quod erat imminẽs capiti eorũ, quasi aspectus lapidis sapphiri, similitudo throni, & super similitudinẽ throni quasi aspectus hominis desuper. ubi Ezechiel de immaculata matre Messiæ uaticinatus est. Postq; enim uiderat quatuor animalia, eorũq; motũ, ait se uidisse super capita animaliũ in cœlo stare similitudinẽ throni, uel solij, siue sedis, q̃ est gloriosa mater Messię. Moxq; super hãc similitudinẽ hominis,

Secũda & tertia conclusio.
Secunda sedes est Messiæ humanitas.
Tertia sedes est diuinitas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mater Messiæ assimilatur sapphiro.

minis, qui est Dei filius incarnatus, seu Messias. Dicit autē aspectum huius sedis esse similem sapphiro, ut nō solum innuat huius intemeratæ uirginis gloriam, sed ipsius quoq; omnimodam puritatem. Quia sicut sapphirus licet ex elemēto terrestri, opaco & obscuro originem habeat, à sui tamē principio diaphanus & clarus est: ita immaculata mater ipsa Messiæ, & si à parentibus peccato obnoxijs prodierit, à sui tamen initio, clarissima & absq; originalis peccati macula fuit. Hæc de immaculata ac sanctissima matre Messiæ secundum ueterum Hebræorum sententias dicta sufficiant, nunc ad filium eius redeuntes, de ipsius mysterijs agamus.

LIBER OCTAVVS.

De Messiæ mysteriis, quæ in Domino nostro Iesu Christo consummata sunt.

Quòd Messias secundum carnem, ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam descensurus erat. Caput I.

CAPNIO.

E Messiæ igitur mysterijs nunc dicturus, quibus iuniorum Iudæorū perfidia optimè conuincitur (per ea nanque Dominum nostrum Iesum Christum uerum fuisse Messiā, palàm ostenditur: cum in eo omnia ipsa Messiæ mysteria à prophetis prænunciata, ad unguem cōpleta fuerint) primum quòd Messias ipse ex Iacob cæterisq; patribus, per lineam rectam descensurus esset, patefacere debes. GAL. Adducam igitur, quę hac de re Numeri 24. capite, hoc modo scribuntur, דרך בובב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר בל בני שת וחיה אדום ירשה וחיל ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל: וירד מיעקב והאביד שריד מעיר id est, Egressa est stella Iacob, & surrexit uirga, uel sceptrum ex Israel, & cōquassauit angulos, uel uertices Moab, & diruit, uel dissipauit omnes filios Seth. Et erit Edom possessio eius. Et erit possessio Seir inimicis eius, & Israel agens fortiter. Et dominabitur de Iacob, & destruet residuum, uel reliquias de ciuitate. Vbi glossa R. Selomonis, De ciuitate (inquit) famosa Edom, id est, de Roma. De rege autem Messia dicitur, Et dominabitur de Iacob, cum reliquis. Nam de ipso dictum est Psalmo 72. Et dominabitur à mari usq; ad mare. Item in Abdia, Et non erit residuum domui Iacob. Hæc Rabbi Selomo. Hæc autem uerba, Egressa est stella ex Iacob, & surrexit uirga, uel sceptrū ex Israel: ita Rabbi Ankelos Chaldaicè transtulit, יקום מלכא מרבית יעקב ויתרבי משיחא מישראל id est, Surrexit rex de domo Iacob, & nutriet se, & magnificabitur Messias ex Israel. Ex qua Chaldaica trāslatione duo habentur. Primum quidem, quòd scriptura hæc de Messia loquitur. Secundum uerò, quòd in eadem præteritū pro futuro more prophetico ponitur. In commentarijs aūt R. Mosis Hadarsan in librū Geneseos, super illud 49. cap. eiusdem libri dictum, Non recedet sceptrum de Iuda, cum cæteris, sic dicitur, Hoc est quod ait Balaam, Egressa est stella ex Iacob: & reliqua. Et quando complebitur prophetia hæc? Cum ueniet Silo, id est Messias. Ex his patet propositū. Quod etiam de Iuda, & subsequenter de Issai Messias proditurus esset, habetur in Bereśith קטנה Ketāna, id est, in expositione minori libri Gen.

Gen. super illud Gen. 49. cap. dictum, יהודה אתה יודוך אחיך hoc est, Iuda te confitebūtur fratres tui. Vbi sic dicitur, Iudas quartus natus est in tribubus, in die quarta creata sunt luminaria cœli. & de Messia scriptū est Psal. 88. Et thronus eius sicut sol corā me. Et de Iuda natus est Messias, iuxta illud Isa. 11. cap. dictū, Et egredietur uirga de stipite Issai, & planta de radicibus eius fructificabit. Hæc traditio. Quod etiā ex Dauid nasciturus erat, habet in Midras tehilim, id est, in expositione Psal. cum super illud Psal. 17. dictum, לבן שמח לבי ויגל כבודי hoc est, Propter hoc lętatum est cor meū, & exultauit gloria mea. Sic dicitur, אמר רבי אבהו שמח לבי ברבדי תורה יגל כבודי במלך המשיח שעתיד לצאת מימינו כי על כל כבוד חפה id est, Dixit Rabbi Abhu, Lætatum est cor meū, scilicet in uerbis legis, & exultauit gloria mea, in rege scilicet Messia, qui egressurus erat de ipso Dauid. Quoniā de ipso dictū est Isa. 4. cap. כי על כל כבוד חפה hoc est, Quia super omnē gloriā erit operimentū, uel thalamus. Hæc ibi. Dixit autē Rabbi Kimhi, quod חפה huppa, qđ in uerbis Isaiæ ponitur, est locus in quo abscōdit se spōsa cū spōso. Ex quib. aperte liquet, Messiā secundū carnem ex Iacob & cęteris patribus processurū fuisse. Sed quoniā multa in præcedētib. de hac materia dicta sunt, quæ nūc diximus sufficiāt.

Quòd Messias nouo modo nasciturus erat, hoc est absq; uiri semine, siue de matre absq; patre. Caput II.

CAPNIO.

QVanquā in superioribus multa de matris Messiæ uirginitate dixisti: quia tamen recentiores Iudæorum asserunt, Messiam ex uiro & muliere, more cęterorum hominum generandū, non paruam in hoc tam matri, quàm filio blasphemiam inferentes: idcirco ad reprimendam fallíloquam atq; impiam eorū temeritatem, proba obsecro per eorum scripturas, Messiam ipsum nouo modo, hoc est, de matre absq; patre nasciturum fuisse. GAL. Messiam nouo modo generādum fuisse, patremq; carnalem minimè habiturum, multifariàm à patribus antiquis dictum fuit. Quare in primis notandum est quod legitur in Midras tillim, id est, in expositione Psalmorum, super illud Psal. 2. dictum, אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך hoc est, Narrabo prœceptū, Deus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. ubi sic dicitur, מספרים חס תנאי מלך המשיח בחזקה חל גבריאם ובתובים במו שאמר מרחם משחר לך טל ילדותיך רב חונא אמר שלשה חלקים חיסורין אחה נטלו אבות העולם וכל חרורות ואחת דורן של שמד ואחר דורן של משיח ובך היתי שעתיד אומר חקרוש ברוך הוא עלי לחראותו בריאת חרשת ובן הוא אומר אני היום ילדתיך id est, Narratæ sunt materiæ siue mysteria regis Messiæ in scriptura prophetiarum, atque hagiographorum. Sicut dictum est Psalmo CX: De matrice ex aurora, uel de matrice auroræ, tibi ros natiuitatis tuæ. Dixit Rabbi Hunna (uel ut alibi legitur) Rabbi Idi, In tres diuisiones diuisæ sunt tribulationes. Vnam tulerunt patres mundi (Abraham scilicet & cæteri) omnes'que generationes. Alteram tulit generatio destructionis (scilicet eorum qui per Romanos destructi sunt) Tertiā uerò generatio Messiæ. Et cum uenerit hora eius, dicet Deus sanctus & benedictus, Super me est, id est, ad me spectat, ut creem eum nouam creaturam. Et hoc est, quod ipse dicit, Ego hodie genui te. Hactenus traditio. In qua duo sunt, quæ satis euidenter ostendunt, quòd Messias non sicut cæteri homines, sed nouo modo fuerat concipiendus ac generandus. Vnum quidem est id, quod postremò ait, quòd scilicet Deus erat ipsum nouam creaturam creaturus: alterum uerò, quod pauloante iuxta Hebraicam ueritatem dixit eo in loco, ubi nos habemus, Ex utero ante luciferum genui te. De matrice ex aurora uel de matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. sic enim ibi Hebraicus textus habet, quod ueritati nostræ fidei magis consonat. Probato nanque per traditionem istam hæc de Messia fuisse dicta, nihil aliud rationabiliter & conuenienter per matricem auroræ intellígi oportet, quàm matricem seu uterum sacratissimæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacratissimæ matris eius ad literam, quæ ipsum uirtute diuina conceptura, ac partura erat, absq; uirili semine, saluaq; uirginitate: quemadmodum aurora solem recipit, ipsumq; parit sine corruptione. Quod totum per rorem natiuitatis Messiæ ex matrice auroræ datur intelligi. Aurora enim est pars illa cœli & terræ, quæ mane ante solis ortum illic, ubi sol exoritur, illuminata apparet: quæ quamprimū lucescere incipit, aurora dicitur: quamprimum uerò sol oritur, & uidetur, amplius non appellatur aurora. Matrix autem auroræ siue uterus, dicitur interstitium illud inter terrā siue mare orizōtis nostri aspectus, per quod sol seipsum effert & eleuat, ac uidetur surgere & ascendere. ros uerò natiuitatis est prima hominis conceptio in utero, quæ non abre ros dicitur. Vt enim ros citò à sole soluitur, sic & primi cōceptus tam hominum quàm cæterorum animalium facilimè fiunt aborsus, diutur niores autem difficulter abortiuntur. Sensus igitur est: quod quemadmodum sol præexistens seipso sine ullo alio educente, sese de centro auroræ profert: sic uerbū Dei per seipsum, sine uiro generante, primum conceptum natiuitatis suæ humanitatis accipere debebat ex centro auroræ, id est ex utero uirginis, nullo uiro cooperante: idem existens Dei filius, qui prius erat. Id quoq; ex eo confirmatur, quod in annotationibus R. Mosis Hadarsan legitur, super illud Psalmo 85. אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף id est, Veritas de terra germinabit, & iusticia de cœlis respicietur. Sic enim ibi dicitur, אמר רבי יודן זאת חיא השועתיני שהצמח מארץ באמיצעיות אלחי ויחיו נקשרות שניהם יחד ולמה אמר תצמח ולא אמר תולד לפי שלא תחית רומח להתולדת בריות חעולם אלא נפרדה בלתי חבור וזה חוא שאמר גם יחוח יתן חטוב וארצנותתן יבולח והאמת חוא בי אין מיי שיגיד שם אביו ושירעו אלא חוא נסתר מעיני חחמון עד שיבא חוא ויגיד חו hoc est, Veritas de terra germinabit, & iusticia de cœlis respicietur. Dixit Rabbi Ioden, Hæc est salus nostra, quæ de terra orietur mediante Deo, eruntq; coniunctæ ambæ simul (ueritas, scilicet & iusticia) & cur dixit, Germinabit siue pullulabit, & non dixit nascetur? Quia nimirum generatio siue natiuitas eius non erit similis generationi siue natiuitati creaturarum, quæ sunt in mundo, immò diuersa & distans absque socio & conunctione. Et hic erit saluator noster & iustus noster, quem mittet Deus. Et hoc est, quod dicit in eodem Psal. את על יתום תפילו ותברו על רועבם id est, Etiam Deus dabit bonum, siue bonitatem, & terra nostra dabit fructū suum. Constat autem, non reperiri, & non esse, qui enarret nomen patris eius, neq; qui illud sciat; sed hoc occultum est ab oculis uulgi, donec ueniat ipse, & manifestum faciat illud. Hæc R. ille Moses Hadarsan ubi suprà. Qui etiam in commentarijs in librum Geneseos, super illud 25. eiusdem libri, Et dixit eis Ruben, Non effundatis sanguinem, mittite eum in puteum istum, qui est in solitudine, & manū non mittatis in eum. Sic ad uerbū dicit. Hoc est quod scriptū est Iob 6. cap. גם יחוח יתן חטוב וארצנו ההן יבולח. i. Etiā super pupillum irruitis, & mercamini uel epulamini cōtra proximū uestrū. Hoc perinde est, ac si scriptura dicat illud Thren. ult. cap. Pupilli facti sumus absq; patre. Dixit Rabbi Berachias, Quod Deus sanctus & benedictus ait Israeli, אתם אמרתם לפני יהומים חיינו ואין אב חנואל אשר אקים מיכם אין לו אב שנאמר חנח איש צמח שמו ומיתחתיו יצמח ובן חוא אומר ויעל ביונק לפניו ובשורש מארץ ציח ויעליו רוד אומר מורחם משחר לך טל ילדותיך ויעליו חבתוב אומר אני חיום ילדתיך, id est, Vos dixistis corā me, pupilli facti sumus absq; patre. Redēptor quoq; quē constituam, uel suscitabo ex uobis, absq; patre erit: sicut dictū est Zach. 6. cap. Ecce uir, germē nomē eius, & de subter se germinabit. Et sic etiā ipse ait Isa. 53. ca. Et ascēdet sicut uirgultū corā eo, & sicut radix ex terra sicca. De ipso quoq; Dauid inquit Psal. 110. De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Et super ipsum etiā scriptū est Psal. 2. Ego hodie genui te. Hæc ibi. Vbi bonus iste R. Berachias, per multa nitiē ostēdere, Messiā absq; uirili semine fuisse generandū. Primū quidē per id quod ait, absq; patre ipsum futurū fuisse. Secūdò, quia testimonio Zach. dixit ipsum subter se. i. p se germinaturū. Tertiò, qa ex testimonio Isa. dixit, eum ex terra sicca ascēsurū: per terrā siccā uirginē humano semine nō humectatā, intelligens. Quartò, quia dixit, De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Per matricem auroræ uterum uirginis etiam intelligens, quemadmodum & nos exposuimus. In eo autem quod postremo subiecit, Ego hodie genui te, diuinitatem eius expressè ostēdit, qua æternaliter à patre genitus est, semperq; gignitur. Satis adhuc aperte ostenditur corpus Messiæ nō ex uiri semine, sed ex purissimæ uirginis substantia tracturum fuisse materiam, ex eo quod in Beresith, קטנה ketanna, id est, in expositione parua libri Gen. scribitur, super illud eiusdem libri 4. cap. dictum, וירע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אל חים זרע אחר תחת הבל id est, Et cognouit adhuc Adam uxorem suam, & peperit filium, & uocauit ipsa nomen eius Seth. Quia posuit mihi Deus semen aliud pro Habel. Dixit Rabbi Tanhuma, Illud uidelicet semē, quod surrexit de alio loco. Et quod est istud? Istud est Messias. Hoc idem ponitur in Midras Ruth, id est, in expositione libri Ruth. Vbi sic demum dicitur, בתיב כי שת לי אלחים זרע אחר אותי חורא שחוא באמיקום אחר וזח מלך חמשיח hoc est, Scriptū est Gen. 4. cap. Posuit mihi Deus semen aliud, ipsum semē quod emanat ex alio loco. Et istud est rex Messias. Item in Beresith קטנה ketanna, id est, in expositione minori libri Gen. super illud Gen. 19. cap. לבה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע id est, Veni potemus patrem nostrum uino, & dormiamus cum eo. Et uiuificemus de patre nostro semen. Legitur sic, dixit R. Tanhuma, Viuificemus ex patre nostro filium, nō est scriptum, sed semen. Illud igitur semen, quod erit ueniens de alio loco. Et quod erit hoc? Hoc erit rex Messias. Hęc ibi. Hoc ergo semen illud esse intelligi oportet, de quo Psalm. 104. dicitur, זרע אברחם עברו בני יעקב בחיריו חוא יחוח אלחינו hoc est, Semen Abrahæ serui tui, filiorum Iacob electorū eius, ipsum est Dominus Deus noster. Simile huic habetur apud Malachiam 2. cap. dicentem, ורמה חאחר מאקש זרע אלחים, id est. Et quid unus erat quærens? semen Deum. Super quo R. Abraham Auen Azra, & R. Selomo dixerunt, Magistri nostri hoc exposuerunt, Quod conuenerunt coniuges alienigenarum ad propheram, eiq; dixerunt; Et non ne Abraham fecit sic, qui duxit Hagar super uxorē suam? Ait eis propheta, Alius spiritus inerat illi. non enim erat eius intentio, sicut est intētio nostra: quia non dedit oculos suos in eam. Dixerunt ei, Et quid ipse unus quærebat? Quę fuit eius intentio? Respondit illis, Vt esset sibi זרע אלחים Zera elohim, id est, semen Dei, uel semen Deus. Hæc illi. Vbi notandū est quod sicut יחוח אלחים Adonai elohim, est dominus Deus: ita haud incongruè זרע אלחים Zera elohim, semē Deus esse potest. Messiam præterea ex muliere absq; uiro generandum fuisse, siue ex matre sine patre, adhuc probatur testimonio ipsius Iacob: ita Gen. 49. cap. dicētis, רגליו ער כי יבא שילח לא יסור שבט מיחודח ומחקק מבין hoc est, Non recedet sceptrum de Iuda, & scriba de medio pedum eius, donec ueniat שילח Silo, id est, filius ipsius, mulieris scilicet: sic enim exponit hoc uerbum silo R. Kimhi in concordantijs suis, in dictione Silo, ut in 4. cap. quarti libri latius patuit. Ad cuius declarationem animaduertendum est: quòd magnum discrimen faciunt Hebræi in grammatica sua (ut ipse bene nosti) inter demonstrationem masculinam & fœminina. Nam si dicturi sunt filium eius, uel ipsius, siue illius, demonstratione masculina, dicunt בנו Beno, cum litera ו uau in calce dictionis: si autem dicturi sunt, filium eius uel illius, siue ipsius demonstratione fœminina, dicunt בנח Bena, cum litera ח he in fine dictionis. Hæc autem dictio שילח Silo quamuis in prolatione dicatur demonstratione masculina, cum iure dici debuerit שילה Sila, quod scribæ aptauerunt: scriptum tamen est cum litera ח he demonstratione fœminina. Dicitur enim שילח Silo, quod idem est quod filius, scilicet mulieris. Sic ergo dicit textus, Nō recedet sceptrū de Iuda, & scriba de medio pedum eius, donec ueniat filius ipsius mulieris. Vt autem sciatur, quid filius mulieris significet, notāda sunt uerba Gen. 15. cap. scripta, ורדר רביעי ישובו חנח, id est, Et generatione quarta reuertentur huc. Quę dicta fuerunt à Deo, cum Abrahæ Agyptiacam captiuitatē nunciaret, quæ animarum captiuitatem in inferno præfigurauit. Verum enimuero non

Aurora quid.

Matrix auroræ quid.

Ros natiuitatis quid.

Expositio catholica.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæorum iuniorum falsa expositio.

ro nonnulli iuniorum Iudæorũ exponunt, has quatuor generationes annos fuisse quadringentos, asserentes unamquamq; earum annorum fuisse centum: quorũ quidem expositio nulla est, quoniam uel computãt hos annos à tempore prolationis prophetiæ, uel ex quo cœpit ipsa captiuitas Aegyptiaca: quod utrunq; falsum est. Nam si ab eo tempore computent, quo prophetia prolata fuit, multum tempus supra quadringentos annos decurrisse inuenient: si uerò à principio ipsius captiuitatis, non complebitur prædictus annorum numerus, cum captiuitas ipsa pluribus quàm decem & ducentis non duraverit annis. Quidam uerò alij uolunt, & præsertim R. Selomo, ipsas quatuor generationes fuisse patrem, filium, nepotem & abnepotem. Quorum quoq; expositio falsior est prima: quia quatuor hæ generationes aut à tempore prophetiæ numerandæ sunt, aut à captiuitatis ipsius exordio. Quod si eas à tempore prophetiæ numeraverimus, septem, & non quatuor inueniemus generationes: quę sunt, Abraham, Ishac, Iacob, Iudas, Peres, Soron & Caleb: si autem eas ab initio eiusdem captiuitatis computauerimus, ut R. Selomo facit, qui computat Iudam, Peres, Soron & Caleb, pauciores quàm quatuor erunt. Nam Iudas & Peres filius eius, antequam Aegyptum ingrederentur, nati erant, ut patet Gen. 45. cap. Quare subtiliori indagatione à nobis uidendum est, quid quatuor generationes istæ significent. Itaq; nondum est quatuor inueniri hominũ generationes. Prima quidem fuit Adę, qui sine uiro & muliere procreatus est. Secunda uerò Heuæ, quæ ex uiro absq; muliere producta est. Cum ergo iuxta Aristotelis doctrinam eadem sit contrariorum disciplina: & posita una contrarietatis differentia, opus est poni & alteram. nam si nigrum inuenitur, & album inueniri necesse est. si dulce reperitur, & amarum quoq; reperiri, concedere oportet: idcirco necessariũ est, duabus generationibus præmissis oppositas duas assignari. Oppositа igitur generationi Adæ, qui absq; uiro & fœmina productus est, tertia generatio est, qua omnes communiter ex uiro & muliere generantur: contraria uerò generationi Heuæ, quæ de uiro absq; fœmina formata fuit: quarta datur generatio, qua Messias de muliere absq; uiro nasciturus erat. Quapropter sic exponẽda sunt uerba antedicta: Generatione quarta reuertentur huc, id est, adueniente Messię generatione, animæ ex captiuitate inferni liberabuntur, & ad patriam cœlestem, à qua propter Adæ peccatum expulsi fuerant, ipso Messia duce reuertentur. Propter hanc igitur generationem dixit Iacob, Non recedet sceptrum de Iuda, & scriba de medio pedum eius, donec ueniat filius ipsius mulieris, hoc est Messias: qui ideo filius mulieris dictus est, quia de muliere absq; uiro nasciturus erat.

Confutatio.

Alia eorum expositio.

Confutatio.

R. Selomonis expositio.

Confutatio.

Quadruplex hominum generatio.

Catholica expositio.

Quòd reges gentium ad Messiam adorandum uenturi erant, ei munera deferentes. Caput III.

CAPNIO.

QVum de mysterijs, quæ circa Messiæ natiuitatem contingere debebant, multa in superioribus reseraueris (satis enim abundè dixisti, quo nam tempore Messias ipse uenturus erat, & in qua ciuitate, quo ue in loco nasciturus: & quòd proprio nomine Iesus uocandus esset) nunc reliquum est, ut de regibus gentium qui ad locum natiuitatis eius, ad ipsum adorandum uenturi erant, eiq; munera oblaturi, aliquid ex eorum scripturis dicas. GAL. Dicam de mysterio isto, quid prisci Iudæorum dixerint. In Midras nanq; tehilim, id est, in expositione Psalmorum super illud Psal. 87. dictum, אזכיר רחב ובבל ליודעי hoc est, Cõmemorabo Raab & Babylonem scientibus, uel cognoscentibus me. Hæc leguntur, Dixit R. Ioses filius Symon, עתידין אומות העולם להביא דורונות למלך המשיח שנאמר חשון רדים מוראש אמנה id est, Futurum est, ut nationes mundi adducant munera regi Messiæ. Sicut dictum est Cantici canticorũ 4. cap. Munera dabis de capite Amana. Sequitur in eodem Psalm. ויחוה יספר בבתב עמים זה ילד שם, id est, Deus cõputabit, uel scribet in scriptura populos, iste natus ibi iugiter: hoc est, Ex illis populis qui

lis qui adducẽt munera regi Messiæ, Deus sanctus & benedictus ascribet eos cũ Israel. Sequitur, זה ילד שם hoc est, Iste natus est ibi iugiter: ac si dicat, Hi tales erunt, ac si nati in illa hora fuerint. & hoc est, Iste natus est ibi iugiter. Hæc traditio. Ad cuius intellectum notandum est, quòd nunquam in tota ueteri sacra scriptura ponuntur populi pluraliter, quin gentiles, uel ij qui non erant Iudæi, per eos apud ipsos intelligãtur. Apud Isaiam quoq; ita de hoc eodem mysterio 60. cap. legitur, קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח ׃ כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה ׃ והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך id est, Surge illumina re, quia uenit lumẽ tuum, & gloria Dei super te illuxit, uel orta est. Quia ecce tenebrę operient terram, & caligo populos. Super te autem illucescet, uel orietur Deus, & gloria eius super te apparebit. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & reges ad splendorem illuminationis tuę. Hæc autẽ Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traducens exposuit, קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיהוה עלך יתגלי אריו חא חשוכא יחפי ארעא וקבלא למלכוותא ובניך ישרי שבינתא דיהוה ויקריה עליך יתגלי ויחבון עממיא לנהוריך לקבל זוהריך hoc est, Surge illumina re Ierusalẽ, quia appropinquauit tempus saluationis tuæ, & honor Dei super te reuelauit se. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo regna. Super te autem descẽdet diuinitas Dei, & honor eius super te reuelabitur. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & reges ad suscipiendum splendorẽ tuum. Quod autem hæc de Messia dicta sint, ex eo patet, quod in Beresith rabba, id est, in expositione libri Gen. habetur, super illud Gen. 25. cap. dictum, Et emisit eos desuper Ishac filio suo, cum adhuc uiueret, ad plagam orietalem. Ibi enim sic dicitur, Hoc est quod scriptum est apud Iob 6. cap. חביטו ארחות תמא הליכות שבא קוו למו id est, Respicite semitas Tema, itinera Saba, expectate eum, uel eos. Nõ est Saba, nisi filij Abrahæ, sicut dictum est Gen. 25. cap. ויקשן ילד את שבא ואת דדן hoc est, Et Iakśan genuit Saba & Dedan. Cum magnificatus esset Selomo in regno suo, dixerunt, Forsitan hic est Messias, & statim uenerũt ad eum: sicut dictum est 3. Reg. 10. cap. Et regina Saba audita fama Selomonis, in nomine Dei uenit ad tentãdum eum in ænigmatibus. Non legas מלכה שבא, id est, Regina Saba, sed מלכות שבא id est, regnum Saba. Et quid est dictũ in nomine Dei: prophetæ fuerunt apud eos, qui eis in nomine Domini Dei sui prophetauerunt uerba, quæ eis tradita fuerunt, & quę successiuè ad manus eorum ex Abraham uenerant. Et unde habetur, quod uenturi essent in diebus Messiæ, eiq; seruituri: Ex eo, quod dictum est Isaię sexagesimo cap. שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה וישאו תהלות יהוה יבשרו hoc est, Multitudo camelorum operiet te, dromedarij Madian & Epha. Omnes ipsi de Saba uenient, aurum & thus deferent, & laudes Dei (tetragrammaton) annunciabunt. Hic enim rex Messias, sicut dictum est Ieremiæ 23. & 33. cap. וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקינו hoc est, Et hoc est nomen quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster. Et sic Isaias ait sexagesimo cap. Et super te illucescet, uel orietur Deus (tetragrammaton) & gloria eius super te apparebit. Et ibunt gentes ad lumẽ tuum, & reges ad splendorem illustrationis tuæ. Hactenus traditio. In qua quinq; præcipuè notanda sunt. Quorum primũ qui dẽ est, quia dicit, quòd regina Saba audita fama Selomonis, uenit in nomine Dei ad tentandum eum cum ænigmatibus. Et causam assignans ait: Quia cum magnificatus esset Selomo in regno suo, dixerat, Forsitan hic est Messias. Ex eo autem quod ait, non esse legendum, regina Saba, sed regnum Saba, respondetur obiectioni, quam nobis iuniores Iudæorũ facere solent, dum falso probare conantur, Christum nostrum non fuisse Messiam, eo quòd prophetа dixerit, Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferent: & teste Euangelio, nõ omnes illi de Saba, sed pauci Christum adoratum uenerint. Hic igitur per suum Talmud optimè cõuincuntur, cum ait, Non legas, regina Saba, sed regnum Saba: quia cum rex repræsentet omnes de regno suo existentes, regina ipsa Saba quæ uenit ad Selomonem, totum regnum ipsum repræsentabat. Cum ergo regum, qui ad adorandũ Christum natum

Universidad de Deusto
Biblioteca

uenerunt,unus rex Saba extit erit, qui omnes eiusdem regni repræsentabat: ideo recte per Isaiam prædictum fuerat, Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferent.Probatum est quoq; in præcedentibus, raro in sacra pagina omnes prosingulis omnium:quin potius sæpenumero pro minima parte poni. Secundò in eadem traditione notandum est,quod ait,illos de Saba in diebus Messię uenturos fuisse, eiq; seruituros:quod per prædicta Isaiæ uerba futurum fuisse ostendit. Tertiò,quia dicit eos de Saba filios Abrahæ fuisse, quod per sacræ scripturæ autoritatem probat,quam ibi inducit:& quod fuerit in eis propheta, qui in nomine Dei sui eis uerba prophetauerit,quæ illis tradita fuerant, & quæ ad manus eorum successiuè ex Abraham uenerant. Quartò,quia exponendo illud Isaię, Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferent,& laudes Dei(tetragrammaton)annunciabunt:dicit hūc Deum nomine tetragrammaton scriptum,cui illi de Saba munera illa oblaturi erant,eiusq; laudes annunciaturi, regem esse Messiam. Quod Ieremiæ testimonio probat,dicentis,Et hoc est nomen quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster.Quod(ut in præcedentibus dictum est)est nomen unicum Deo ac ipsi soli appropriatum,ipliusq; creatoris indicās essentiam. Quare nulla pura creatura eo nomine uocari potest.Ex quo aperte sequitur,Messiam esse Deum. Quinto, quòd gentiles ad lumen huius Messiæ nomine Dei tetragrammaton uocandi, ituri essent:quod optimè cum eo cōuenit, quod Ioannes Euangelista ait, Erat lux uera,quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum: atque cum eo quoq; quod ecclesia in symbolo canit,Lumen de lumine,Deum uerum de Deo uero. Quod autem Messias ut Deus adorandus esset, habetur Psalmo 71. Vbi sic legitur, מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשבר יקריבו hoc est,Reges Tarsis & Insularum munus reddent,Reges Saba & Seba xenium afferent.Et post pauca subditur, ויחי ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד כל היום יברבנהו hoc est,Et uiuet,& dabitur ei de auro Saba,& orabunt ipsum iugiter,tota die benedicent ei.Quod autem hęc omnia de Messia intelligi debeant,ex eo patet, quod in Bereśith rabba, id est, in expositione magna libri Gen. super illud 33. cap. dictum, Et compulit eum & recepit, ita legitur.Dixit Rabbenu,id est, Magister noster,quod omnia munera illa,quæ dedit pater noster Iacob Esau,futurum est,ut reges mundi Regi Messię restituant. Vnde probatur hoc:Ex eo quod scriptum est Psalmo septuagesimosecundo, Reges Tarsis & insularum munus adducent.Nón ita scriptum est,sed munus reddent.Quod autem omnia præmissa in Domino nostro Iesu Christo completa fuerint,ex ijs ostenditur, quæ Matthæi secundo capite,hoc modo scribuntur, Cum natus esset Iesus in Bethlehem Iudæ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente uenerunt Ierosolymam, dicētes, Vbi est qui natus est rex Iudęorum? Vidimus enim stellam eius in oriente, & uenimus adorare eum:& reliqua.Deinde subiungitur, Et intrantes domum inuenerūt puerum cum Maria matre eius. Et procidentes adorauerūt eum. Et apertis thesauris suis,obtulerunt ei munera,aurum,thus & myrrham.

Quòd Messias ex Aegypto reuocandus erat,quò post natiuitatem suam,Herodem fugiens profecturus erat. Caput IIII.

CAPNIO.

ALiud adhuc mysterium est,quod post Messiam natum, euenturum erat: eius scilicet profectio in Aegyptum,atq; inde postmodum regressio in terrā Israel. Nam ut Euangelista refert,post magorum regū discessum,parante Herode Christo infanti necem,monitu angelico Christus ipse matris gestatus sinu, Herodem fugiēs in Aegyptum se contulit:& postmodum Herode defuncto,ad terram Israel reuersus est. Velim igitur abs te audire,si quid ueteres Iudæorum,qui Christi præcesserunt aduentum,de hoc mysterio prædixerint. GALATINVS. Messiam post natiuitatem suam Herodis fugiens persecutionem, in Aegyptum abiturum fuisse,

fuisse,indeq; postmodum Dei iussu regressurum,prisci illi patres minimè certè tacuerūt. Scribitur enim in expositione libri Genesis Rabbi Mosis Hadarsan, super illud Genesis quadragesimo capite dictum,ויתנה גפן לפני hoc est, Ecce uitis corā me, hoc modo.Hic est Israel,sicut scriptum est Psalmo octuagesimo, גפן ממצרים תסיע id est, Vitem de Agypto trāsferes,uel mouebis.Alia expositio.Et ecce uitis coram me.Hic est rex Messias de quo dictum est Psalmo octuagesimo, ורבנה אשר נטעה ימינך hoc est,Et præpara,uel perfice quam plantauit dextera tua:uel,Et uitem præparatam & dispositam :uel,Et abacum quam plantauit dextera tua. Vbi notandum est,quòd בנה chana;quod ibi ponitur,est nomen uitis ordinatæ atq; bene dispositæ,significat quoq; abacum.Est etiam chana,uerbum imperatiui modi à uerbo Hebraico בן chā,quod pręparare,uel disponere,uel perficere significat.Hęc igitur chana,id est,uitis bene dispositа,& ordinata est rex Messias, qui ex Aegypto transferendus erat.Ad prædicta quoq; plurimū facit, quod scriptum est in libro ברכות berachoth,id est, benedictionum, in cap. quod incipit, הרואה מקום Harroe makom, id est qui uidet locum. Sic enim dicitur, Qui uidet per somnium שורקה Soreka,id est,palmitem uitis, יראה יפה yera sappe,id est,uidebit, uel cō templabitur Messiam,de quo scriptum est Psalm.80. Vitem de Aegypto transferes. Vbi notandum est,quod transferes dicit textus,& nō transtulisti,ut nostra ędi tio habet.Per hoc igitur euidenter patet,quod nō de Israel propheta locutus fuerat, sed de Messia, qui ex Aegypto reuocandus erat: quod lucidius per Rabbeni Haccados expositionem ostenditur, eo in libro, quem גלי רזיא Gale razeya, id est, reuelatorem arcanorum nūcupauit. In septima enim eiusdem libri petitione legitur,quod eū inter cætera ab eo Antoninus urbis Romæ consul quęsisset, quid sibi uellet illud Psal.80. dictum, Vitem de Aegypto transferes,uel remouebis.Respondit ei,Hic est Messias.Dixit ei Antoninus, Ergo rex Messias in Aegypto nasciturus est? Non'ne in Bethlehem,ut dictum est apud Michæam 5.cap.Et tu Bethlehem terra Ephrata,paruula es in milibus Iuda.Ex te mihi egredietur,qui sit Dominator in Israel? Respondit ei Rabbenus,Fateor regem Messiam in Bethlehem nasciturū.Sed dicit, Vitem de Aegypto transferes.Cum enim natus erit Messias, Herodes qui in Ierusalem regnabit,quæret eum ad necem.Reuelatione autē diuina in Aegyptum fugere cogetur,ubi aliquandiu morabitur,& postea in Ierusalem iussu Dei reuertetur.Idcirco textus dicit, Vitem de Aegypto transferes.Propter matrem uerò suam ait, Et abacum quam plantauit dextera tua. Hæc ille Rabbenus Haccados uerè sanctus. Quare autem mater Dei assimiletur abaco, in tertio capite septimi libri ex sententia eiusdem Rabbeni Haccados satis dictum est. Iuxta autem traditiones præmissas, quæ Messiam ex Aegypto reuocandum fuisse asserunt,eidem Messiæ optimè conuenit illud Dominicum apud Hoseam 11. cap. dictum, וממצרים קראתי לבני hoc est,Et ex Aegypto uocaui filium meum.Nec obstat proposito nostro,quod uocaui dicit,& non uocabo:quia ut ait Rabbi Selomo super illud Isaiæ 42.cap.dictum, Hæc uerba feci eis. Omnis lingua prophetica loquitur de futuro tanquam de præterito. Et hoc ideo, quia dictū Dei habetur pro facto, iuxta ueterum Talmudistarum sententiam,ut latius in antecedentibus declaratum est. Ex præmissis igitur liquidò patet, Messiam non solum ex Aegypto reuocandum fuisse,uerum etiam uitem à Deo plantatam futurum. Quod cum dicto eiusdem Domini bene congruit,apud Ioannē quinto capite dicentis,Ego sum uitis uera,& pater meus agricola est.

Quòd Messias miracula propria uirtute facturus erat. Et de miraculis Domini nostri Iesu Christi, & discipulorum eius,ex Talmud. Cap. V.

CAPNIO.

DOminus noster Iesus Christus quoniam miracula multa fecit propria uirtute: idcirco ad probandum ipsum uerum fuisse Messiam, ostendere debes, Messiam

Messias dictus est uitis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

siam ipsum facturum fuisse miracula. GAL. Id apertè Isaias inter cæteros prædixit, cum cap. 35. ait, גמול אלהים הוא יבא וישעכם : אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אז ירלג כאיל פסח ותרון לשון אלם id est, Præmium Dei, uel præmium Deus, ipse ueniet & saluabit uos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patefient. Tunc saliet tanquam ceruus claudus, & decantabit lingua muti. Ex quibus manifestum est, quod Messias nō solùm miracula propria uirtute tanquam Deus facturus esset, sed quod Deus etiam foret. Quandoquidem præmissa Isaiæ uerba de ipso Messia intelligi debere, prisci Iudęorum tradiderūt. Qui etiā Pharisæos quos פריצים parecim, id est scelestos, seu corruptos moribus, uel temerarios uocant, miraculis Messiæ non credituros fuisse, palàm prędixerūt: ut Rabbi Moses Hadarsan in suis cōmētarijs pulchrè attestatur, super illud Psal. 74. אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה id est, Signa nostra non uidimus, non est ultra propheta, neq; nobiscum qui sciat amplius, uel usquequo: ita dicens, שאל רבי טרונאי מהו דכתיב אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מתי אמר ליה רב אחא זה נאמר על פריצי חדור שלא יאמינו לאותות שיעשה משיח צדקנו ויאמרו עליו בי בעל במבשפות ושמות חטומי את ובי אותם אותות לאחיו אותם שנתנבאו על חמשיח ואם חיו בין הם לא חיו יודעים גם לא חיה להם נביא שיגיד להם שחזו אמיתיות ולב חיה לו בן חראוי שיביא ראיה מאמיתה דברין ואם לא שיחר גוחר ולוחש אמר חגבריעד מיתי אלהי יחרת צר ינאץ אויב שמך לנצח לו שלא יסבול דברים באלו id est, Interrogauit Rabbi Natronai, Quid'nam illud est, quod scriptum est, Signa nostra nō uidimus, nō est ultra propheta, neq; nobiscum qui sciat amplius, uel usquequo. Respondit ei Rab Aha, Hoc dictum est de generatione scelestorum, qui non credent signis, quæ faciet Messias iustus noster: sed dicent de illo, quod operabitur ea arte magica, & nominibus immundiciæ: & quòd signa quæ ipse dabit, nō erant signa illa, quæ prophetauerunt prophetæ de Messia: & quod si ipsa erant, latebant eos, & quòd nō erat inter eos propheta, qui posset illis ueritatē manifestare. Quapropter necesse illi erat probationem uerborum suorum afferre, alioqui ipsi interficerent eum. Et ideo exclamat propheta, dicens, Vsquequo Deus improbabit aduersarius: blasphemabit inimicus nomen tuum in æternum? Ac si dicat Deo, quòd non patiatur similia uerba. Hæc ibi. Quamuis autem miracula Christum fecisse recentiores Iudæorum negare non possint, cum ipsius miracula maxima ac manifesta fuerint, conati tamē sunt, ea mendacio atq; blasphemia deturpare. Videntes enim ipsa talia fuisse, quòd facultatem omnem creatam excederent, non ea diabolicæ uirtuti, ut patres eorum tribuere ausi sunt, sed diuino nomini, quod שם המפורש Sem hamephoras, id est nomen expositum nuncupant, tribuerunt, asserentes eum nomē illud recte pronunciando, miracula illa fecisse. Quomodo autem nomē illud didicerit, ostendere uolentes, libellum quendam mendacijs blasphemijsq; plenum, nō ex Talmud, unde hęc arcana catholicę ueritatis excerpsimus, sed ex diabolica suggestione composuerunt. Sed eos prorsus mentiri, atq; falsiloquos esse, ex eo uel potissimum uideri potest, quòd apostoli cæteriq; eius discipuli, post mortē ipsius, non per Sem hammephoras, id est per nomē Dei expositum, sed in nomine ipsius Iesu Nazareni, teste Talmud, miracula faciebant. CAP. Vbi in Talmud id habetur? GAL. In Talmud Ierosolymitano, in libro qui עבודה זרה Auoda zara, id est seruitus aliena dicitur: ibi enim sic ad uerbum legitur, Dixit Rabbi Iohanan, quòd filius filij Rabbi Iehosuæ, filij Leui quoddā mortiferum deglutiuerat, coniuratumq; illi fuit in nomine Iesu filij פנחר Panther, & sanatus est. Cum autem euasisset, dixit pater pueri ei qui eum sanum fecerat, Quid super eum dixisti? Ait illi, Nomen Iesu Nazareni inuocauit. Dixit pater pueri, Remissius fuisset ei, si mortuus fuisset, & non audisset uerbum hoc. Et sic statim factum est ei (propter patris scilicet ingratitudinem) Dixit Rabbi Ioses, quòd serpens quidam momordit Elazar filium Duma. Venit igitur ad eum Iacob, id est Iacobus, uir quidam de discipulis Iesu filij Panther, ut curaret eum, & ait ei, Dicam tibi ex nomine Iesu Nazareni, & curaberis.

beris. Dixit ei Rabbi Semuel, Non licet tibi hoc fili Duma. At ille dixit ei, Et ego inducam probationem, quod licitum sit mihi, ut curet me. Et non permisit eum inducere probationem, donec mortuus est. Et quam probationē inducere poterat? Illud quod scriptum est Leuit. 18. cap. אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, id est, Quę (scilicet mandata mea) faciet homo, & uiuet in eis. Hæc omnia in eodē libro Talmud Ierosolymitani. Idem quoq; habetur in מדרש קוהלת Midras coheleth, id est, in expositione libri Ecclesiastis, super illud 1. cap. dictum, כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר hoc est, Cunctę res difficiles, uel cuncta uerba difficilia non potest uir sermone exprimere: ubi hoc modo dicitur, Accidit quod R. Elazarum filiū Duma momorderit serpēs, uenitq; Iacob, id est Iacobus de uilla, וקניה Zaccania ad curandum eum in nomine Iesu filij Panther. Et non permisit eum R. Semuel, sed dixit ei, Non licet tibi fili Duma. Ait ille, Permitte me curari, & ego inducam contra te autoritatem, quòd liceat mihi. Et nequiuit autoritatē inducere, donec egressa est anima eius. Et quæ erat autoritas, quam inducere uolebat? Leui. 18. cap. Quæ faciet homo, & uiuet in eis. Dictum est hoc in mandatis Dei, quæ facere debet homo, ut uiuat, & non ut moriatur in eis. Hæc traditio. Ex his igitur duabus Iudaicis traditionibus palàm liquet, post mortē Domini nostri Iesu Christi facta fuisse miracula in nomine eius. CAP. Cur Dominum Iesum, filium Panther appellant? GAL. Quia cum patrem in terris non haberet, idcirco alij ipsum filium Panther, qui secundum quosdam atauus fuit uirginis gloriosæ matris eius, ex linea Nathā filij Dauid: alij uerò filium Ioseph, qui quidem eiusdem uirginis sponsus fuit, uocabant. Contra iuniores autem Iudæorum, qui miracula Christi propria ac diuina uirtute ab eo facta fuisse negāt, ita ipse apud Hoseam 7. cap. ait, אוי להם כי נדדו מכיני שוד להם כי פשעו בי ואנכי אפדם וחמות דברו עלי בזבים id est, Veh eis, quia refugerunt à me, uastatio eis, quia præuaricati sunt in me. Et ego redimā eos. Et ipsi locuti sunt contra me mendacia. Ieremias quoq; 5. cap. inquit, ראם חי יהוה יאמרו לבן לשקר ישבעו : יהוה עיניך חלא לאמונה חבית אתם ולא חלו בליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב hoc est, Etsi uiuit Deus, dixerint, ueruntamen falsitatem iurabunt. Domine oculi tui non ne ad fidem? Percussisti eos, & non doluerunt. Consumpsisti eos, & renuerunt accipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram, renuerunt conuerti.

Quòd miracula Domini nostri Iesu Christi, discipulorumq; eius nullatenus negari possint. Caput. VI.

CAPNIO.

CVm de miraculis nostri redemptoris, discipulorumq; eius sermonem cœperimus: ideo ut recentiorum Iudæorum, qui ea tam obstinatè aut negant, aut impugnant, impia temeritas magis arguatur, probandum est, miracula ipsa tam firmiter constare, ut nulla possint aduersariorum negari nequitia. GAL. Id certè triariàm ostenditur. Per uariam scilicet scripturam, per crebram famam, & per necessariam rationem. Primò quidem per uariam scripturam, uidelicet Iudæorum, Christianorum & Saracenorum: per scripturam Iudæorum inquam, ut ex his quę dicta sunt, patuit. Scripturam uerò Christianorum ad hoc inducere non oportet: tum quia de ea nullum est dubium: tum etiam, quia ipsam aduersarij nō recipiunt. Quāuis eam recipere deberent, cum non nisi uera narret. Et Psalmographus Psal. 87. dicit, יהוה יספר בכתוב עמים, id est, Deus narrabit in scriptura populorum. Quamuis dictum hoc ita quoq; interpretetur, Deus annumerabit in scriptura populos. CAP. Quæ sunt scripturæ populorum, per quas (ut interpretatio prima insinuat) Dominum ueritatem narraturū propheta dixit? GAL. Scripturæ utiq; gentilium, qui Messiam recepturi erant. Populos enim in plurali numero, uetus sacra scriptura (ut in præcedentibus diximus) semper pro gentilibus, aut pro ijs qui Iudæi non erant, accipit. Possumus quoq; dicere, has populorū scripturas esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanctorum imagines, quæ in templis Christianorum, ad populorũ instructionem fieri solent: in quibus miracula tamen Christi, tum sectatorũ eius literarum ignari iugiter legunt, quæ in codicibus sapientes lectitant. Saracenorũ autẽ scripturã, etsi eam Iudæi non recipiant, sicut nec nos ipsam recipimus, ad ipsorum tamẽ Iudeorum confusionẽ hoc loco inducendam arbitror, ut cognoscant mundũ uniuersum Christi miracula recepisse, quod absq; diuina uirtute fieri non potuit. In Saracenorũ igitur lege quæ Alchoranus dicitur, inter cętera continetur, quòd Gabriel angelus ad Mariam uirginẽ à Deo missus fuit, qui ei conceptũ Domini Iesu sola Dei uirtute, absq; uirili semine nunciaret. Ibidemq; dicitur, quòd eo die quo natus est, aperte atq; distincte locutus sit. Deinde, quod matri Iudęos fugienti, ac esurię ti, palmam inclinari fecerit, ut ex dactylis eius comederet: & ut biberet, ad palmæ radicem fontem erumpere fecit. Et quod eodem quoq; die, quo natus est, matrem Iudæis eam de adulterio arguentibus, excusauerit. Ibidem etiam legitur, quod dominus ipse Iesus iam grandis factus, suscitabat mortuos, mundabat leprosos, illuminabat cæcos, curabatq; solo uerbo cuiuscũq; generis ęgros: & quòd de luto quoque formatis, uitam simul & uolatum dabat auiculis: & quod mensam insuper de cœlo descẽdere fecit, super quam cum discipulis cœnauit. Item quod effigiem suã uni ex discipulis suis impresserit, qui sponte sua pro ipso à Iudæis est crucifixus. Ipse autem Christus in cœlum à Deo est eleuatus. Et quod inde iterum est in fine mundi uenturus, & mundum uniuersum (per annos secundum eos) 40. iudicaturus. Miraculum quoq; septem dormientiũ, qui à Decio Cęsare, ob Christi confessionẽ, in quadã spelunca fortissimo muro conclusi fuerunt, & somno per ducentos annos protracto, tempore Theodosij imperatoris expergefacti sunt, & Christianæ fidei & futuræ resurrectioni testimoniũ perhibentes, in ipso Alchorano pulchrè inuenitur. Constãt deinde Christi miracula per crebram famam, quæ est iuxta sapientum sententiã, multorũ narratio, de aliquo per sensum perceptibili, in præsentitẽpore constituto, siue in præteritis successiuis & non interruptis: quorũ multitudinem impossibile est, secundum consuetudinẽ, ad confingendum tale quid, imperceptibiliter conuenire. Rerum autẽ (ut aiunt) quæ per crebram habentur famam, duo sunt genera, primũ quidem est, ut narrent qui crebram faciũt famam, aliquid quod ipsi uel uisu, uel aliquo alio sensu perceperunt. Huiusmodi autẽ narratio tũc ueram præbet scientiam, cum duo concurrunt: quorũ unum est, ut narrantiũ multitudo ad eam perueniat numerum, quod impossibile sit secundum consuetudinẽ, multitudinẽ illam ad mendacium confingendum imperceptibiliter cõuenire. Vt, si uerbi causa, uideamus homines diuersarum distãtiumq; regionum, diuersarũq; consuetudinum ac linguarum, conuenientes, in mundo urbem esse, quæ Roma dicitur: nobis pro certo constabit, hanc urbem in mũdo esse. Alterum uerò est, quod narratum sensibus possit esse subiectum. Nam si orientales omnes atq; occidentales mundum initium habuisse, aut æternum fuisse, narrarent, mundiq; effectorem unum, aut plures extitisse dicerent, eorum certè narratio scientiam nõ præstaret, sed fidem, cum eiusmodi narrata sensibus nequeãt subiacere. Si uerò exempli gratia, narrarent, quod in regione aliqua, puta in Flandria, ad faciendum ignem glebis pro lignis utantur, eorum narratio scientiam faceret, cum id quod narrant, sensibus apprehendi possit. Quandocunq; igitur duo ista concurrunt, uidelicet quod narratores tot atq; tales sint, quod secundum consetudinem ad confingendũ mendacium nequeant imperceptibiliter conuenire, & quod narratum sensatũ fuerit: tunc proculdubio iuxta Auicennæ & Algazelis, & Ibnazatíb sententiam, certam præstat scientiam. Et hoc modo Iacob filium suum Ioseph, quem mortuum credebat, uiuere sciuit. Secundum autem rerum genus, quæ per crebram famam habentur, est cum narrantes quidem ita se habet, ut dictum est: uerum rem quam narrãt, se non uidisse aiunt. Asserunt tamen, multitudinem talem qualẽ diximus se uidisse & audisse, quę quod ipsi narrant, se uidisse & audisse dicebat. Hoc autẽ genus tunc certam præbet scientiã, cum in eo duo illa concurrunt, quæ in primo genere concurrere

Mahmed quid de miraculis Christi sensit.

Crebra fama quid est.

currere diximus. Et tertiũ hoc aliud, quod si narrantiũ catena longius se extenderit, nunq; tamẽ sit interrupta, neq; omnino extenuata: sed semper finis & media in quãtitate & qualitate principio correspondeãt. Quemadmodũ si dixerint aliqui de lege Mosis, quod ad Ezrã & quosdã paucos deuenerit. Per hunc modũ hodie homines Alexandrũ, per hunc modũ Cęsarẽ, per hunc modum Platonẽ, per hunc modũ Aristotelẽ, per hunc modũ cæteros quosq; excellentissimos; quos antiqua tradidit uetustas, fuisse sciunt. Per hunc etiã modũ si animaduertas, Iudęos nostri tẽporis scire oportet Mosem fuisse, mirabilia fecisse, legemq; dedisse, Iudæos quoq; antiquos uitulũ adorasse, prophetas plurimos occidisse, ac Dominũ Iesum qui se Messiã asserebat reprobasse, & loco eius duos falsos Messias recepisse. Quapropter ad hunc sciẽdi modũ, Moses Iudaicũ populũ mittebat, dum Deut. 32. ca. dixit, זכר ימות עולם בינו שנות דר ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך *i.* Memento dierũ seculi, aduerte annos generationis & generationis. Interroga patrẽ tuũ, & annũciabit tibi. Hunc etiã sciendi modũ Dauid ponit, cũ Psal. 77. ait, למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם וישימו באלהים כסלם ולא ישבחו מעללי אל ומצותיו ינצרו hoc est, Vt cognoscat generatio ultima, filij nascentur, surgent & narrabunt filijs suis. Et ponent in Deũ fiduciã suã, & nõ obliuiscentur operũ Dei, & mandata eius seruabunt. CAP. Hic sciendi modus per crebram famam, secundũ Aristotelis doctrinã ualde debilis uidetur. tum enim, quia de singularibus sensibilibus procul factis à sensu, nõ habetur sensatio, nec per consequẽs scięntia: tum deinde, quia nõ propter hoc sumus simpliciter experti fidei & credulitatis. nam ad hoc sunt propositiones probabiles, quæ ponũtur ab Aristotele in libro maioris Rhetorices. Tum demũ, quia famosum secundũ Aristotelẽ, idẽ est quod probabile, ut patet in quinq; probabiliũ modis, ab ipso in primo libro Topicorũ positis. GAL. Ad hanc obiectionẽ Ibnazatíb unus de supra enumeratis philosophis Arabicis, respondeat, sic inter cætera dicens, Scito inter sapiẽtes cõtrouersiã fuisse, utrũ scientia quæ per crebrã habetur famã, necessaria sit, an probabilis. Circa quod dictis pro utraq; parte quamplurimis, electio tandẽ omniũ est, ipsam necessariã esse. Necessariũ liquidẽ est, quod dubiũ nobis fieri, tẽrantes nos ipsos, nolumus neq; ualemus. Porrò cũ auditis omnibus, quæ cõtra crebrã obijciũtur famã, tentamus nos ipsos, inuenimus animas nostras præcise iudicantes, quod Moses exẽpli gratia, fuit, & dixit se Dei nunciũ ad fideles Israel missum: nec inuenimus aliquid de obiectis, hoc trãsfigens. sic nec illa quæ necessaria sunt. Nihil ergo quod cõtra crebrã famã est, meretur respõsum. Responsum nanq; oportet esse probabile. Retinere autẽ necessariũ cum probabili circulationẽ inducit, & impossibile est. Hæc ille, ex Arabico ad uerbũ traducta. Ex quibus patet, quod quę cõtra crebrã famã dicta sunt, nõ merentur responsionẽ. Miracula postremò Domini nostri Iesu Christi per necessariã rationẽ, hoc est per eorũ effectum constare probantur. Ars nanq; ratiocinandi & demõstrandi, causas ex eorũ effectibus optimè concludere docet. Siquidẽ nemo rationis particeps fortè esse ambigit, cui actus fortiũ inesse prospexit. Et cuicunq; uelocitas inest, ipsum uelocẽ esse manifestũ est. Agit enim uniuscuiusq; natura, quod sibi propriũ est, nec rerũ contrariarũ miscetur esse ctib. Dominũ igit nostrũ Iesum Christũ, eiusq; sectatores opera in nomine ipsius uisibiliter fecisse, quæ totius naturæ superant facultatem, in mirabili languorũ curatione, in mortuorũ suscitatione, in cœlestiũ corporum, elementorumq; stupenda mutatione, & quod mirabilius est, in humanarũ mentium subita inspiratione, quod idiotæ, scilicet atq; ignari spiritu sancto in instanti repleti, summã sapientiã, scripturarũ intelligentiã, uariarumq; linguarũ facundiã consecuti sint. Hæc inquã omnia à Domino nostro Iesu Christo, & post ipsum ab ipsius sequacibus in nomine eius facta fuisse, effectus subsecutus euidenter ostendit. Quòd uidelicet non armorum uiolentia, non uoluptatũ permissione, seu licentia, sed per rudes ac simplices Christi discipulos, ualde paucos ac pauperes, contra inauditã persecutorum totius orbis tam Iudæorũ quàm gentilium rabiem ac tyrannidem, innumerabiles

Obiectio.

Responsio Ibnazatib.

Necessarium quid est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

turbæ non rudium atq; uulgarium tãtum,sed sapientiſsimorum quoq; hominum, ſpreta dæmonum cultura,quæ ita animos alliciebat,ut ab ipſa nunquã antea, aut per Moſem,aut per aliquem alium etiam ipſi Iudęi multis ac ſtupendis uiſis miraculis,uſquequaq; auerſi fuerint,ad fidẽ ipſius domini Ieſu affectuoſiſsimè ſunt cõuerſę. In qua quidem fide omnem humanum intellectum,rationemq; tranſcendẽtia docentur,corporis uoluptates maximè mortalibus optatæ, cohibentur, laboriose inuiſibilia quæri,& mundana omnia cõtemni iubentur :quibus animos mortalium aſſentire,& maximum miraculum eſt,& manifeſtum diuinæ inſpirationis opus. Hoc aũt nõ à fortuna uel caſu factum fuiſſe,ex eo potiſsimum patet,quod totum id multis antè ſeculis per prophetarum oracula, ſe Deus facturum prædixit, tempus & modum faciendi deſignãdo. Hæc igitur tam mirabilis ad fidem Chriſti mundi conuerſio, præteritorum quæ narrantur,& in libris ſcripta leguntur miraculorum,certiſsimum eſt indicium : ita ut ulterius ea iterari, non ſit neceſſe, cum in ſuo effectu euidentiſsimè appareant:quãuis noſtris etiam temporibus,ad Chriſtianæ fidei conſeruationẽ,per ſanctos ſuos miracula Deus facere nõ ceſſet. Quocirca ſi Iudæi cum quibus nobis bellum eſt,miracula Chriſti nobis negare uellent, id nobis unum grande,ac omnium maximum reſtat miraculum,quòd ad credendum tam ardua,ad agendum tam difficilia, ſanguini & carni contraria, & ad ſperandum tam alta,tamq; occulta, mundus à ſuis erroribus & uitijs, quibus illectus atq; abſorptus erat,à tam paucis uiris, atq; ignaris ſecundum ſeculum & mẽdicis inductus ſit,eiſq; ſine miraculis crediderit. Quod autẽ Iudæi quidẽ miracula Chriſti reſpuere deberent, gentiles uerò ipſa recipere, utrunq; à prophetis longe antè nunciatum fuit. Hinc Pſalmographus Pſal.86. dixit, אין כמוך באלהים ארני ואין כמעשיך׃ כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ארני ויכבדו לשמך כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך. id eſt, Non eſt ſicut tu,in dijs Deus, neq; ſicut opera tua. Omnes gentes quas feciſti,uenient,& adorabunt faciẽ tuam Deus, & honorabunt nomen tuum : quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia. Tu es Deus ſolus. Quòd autẽ Meſsias ſit facies Dei,nomen Dei,& Deus, in ſuperioribus latiſsimè patuit. Ex his igitur quę dicta ſunt,palàm patuit, quòd miracula Domini noſtri Ieſu Chriſti,atque eius ſectatorum in nomine ipſius facta,talia fuerunt,tamq; firmiter cõſtantia, ut nulla ualeant aduerſariorum calumnia negari.

Quòd Meßias propheta eſſe debebat. Caput VII.

CAPNIO.

QVia quorundã ex Iudæis noſtri temporis tanta eſt malignitas, ut Meſsiã prophetam fore penitus negẽt : ideo ut ex hoc etiam myſterio, Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ uerum fuiſſe Meſsiã, concludamus, Meſsiam ipſum prophetã futurum fuiſſe,probandũ eſt. GAL. Hoc ex eo manifeſtè oſtẽditur,quod Moſes,de eo loquẽs,ita Deut.18.ca. dixit, נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעין. hoc eſt,Prophetã de medio tui,de fratrib.tuis tanq; me ſtatuet, uel ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus,ei obedietis. CAP. Iudæi ipſi aſſerunt,prophetam hunc qui ſicut Moſes futurus erat, nõ eſſe Meſsiã,ſed unũquemq; prophetarũ, qui poſt Moſem uẽturus fuerat:quare autoritatẽ quã nunc induxiſti,nõ de Meſsia,ſed de ſingulis prophetis,quos poſt Moſem eſſe cõtigit,intelligendã eſſe aiunt. Eã ob rem ad reprimendã eorũ audaciam, prophetã hunc qui ſicut Moſes eſſe debebat, Meſsiam eſſe,per eorum ſcripturas probare debes. GAL. In Midras coheleth.i. in expoſitione libri Eccleſ.ſuper illud 1.c. eiuſdẽ libri dictũ, מה שהיה הוא שיהיה .i. Quid eſt quod fuit:ipſum quod erit. Sic legitur R.Berachiã in nomine R.Ishac dixiſſe,Sicut fuit redẽptor primus.i.Moſes, ita erit redẽptor ultimus.i.Meſsias. qualis aũt fuit redẽptor primus? Talis,ut dictũ eſt Exo.4.ca. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור .i. Et ecce accepit Moſes uxorẽ ſuã,& filios ſuos,& eqtare fecit eos ſup aſinũ,Sic facturus eſt redẽptor ultimus, ſicut dictũ eſt Zac.9.c. עני

Iuniorum Iudæorum obiectio.

ורכב על חמור ועל עיר בן אתונות, id eſt, Pauper & equitans ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarũ. Et quemadmodum redemptor primus fecit deſcendere manna, ſicut dictũ eſt Exod.16.cap. הנני ממטיר לכם לחם מן השמים hoc eſt,Ecce ego pluam uobis panem de cœlo:ita redemptor ultimus faciet,ſicut dictũ eſt Pſalmo 72. יהי פסת בר בארץ, id eſt, Erit placenta frumenti in terra. Et ſicut redemptor primus fecit aſcendere fontem, ita redemptor ultimus, qui eſt Meſsias, aſcendere faciet aquas:ſicut dictum eſt Ioelis ultimo cap. ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים hoc eſt,Et fons de domo Dei exibit,& rigabit torrentem, uel uallem,ſiue planiciem Setim. Hæc traditio. Per quam(ut uiſum eſt)Iudæi negãtes Meſsiam futurum fuiſſe prophetam ſimilem Moſi facile conuincuntur. Quanquam hæc ſimilitudo qua Meſsias Moſi ſimilis futurus erat, potiſsimũ circa legis diuinæ dationem conſiſtere deberet. Nam etſi multi futuri eſſent legumlatores, liquidem Mercurius Trimegiſtus Aegyptijs, Phoronæus Gręcis, Lycurgus Lacedæmonijs, Numa Pompilius Romanis legem laturus erat : nemo tamen legẽ diuinam ſicuti Moſes dederat,daturus erat,niſi Meſsias:cum cæteri omnes non diuinas,ſed humanas tantummodo condituri eſſent leges. Quare maximè in danda lege diuina, Meſsias Moſi perſimilis ſuſcitandus erat, ut latius in decimo libro patebit,cum de noua Dei lege per Meſsiam inſtituẽda,dicendũ nobis occurret. Nunc autem ſatis eſt,per Hebraicas ſcripturas probaſſe,prophetam hunc ſimilem Moſi ex Iudæis ſuſcitandum, Meſsiam futurum fuiſſe. CAP. Iudæi adhuc nobis obiiciunt,dicentes,Nũquam audiuimus Chriſtum ueſtrum prophetam extitiſſe : nec etiam uos prophetã ipſum uocatis. Si ergo Meſsias propheta eſſe debuit,& Chriſtus ueſter propheta non fuit,ipſum Meſsiam non fuiſſe, neceſſariò conſequẽs eſt. GAL. Reſpondeatur eis, & Chriſtum noſtrum prophetam fuiſſe, & nos ipſum prophetam habere. De ipſo nanq; Lucas cap. 24. ait, Qui fuit uir propheta, potẽs in opere & ſermone. Quare mulier illa Samaritana(ut refert Ioãnes 4.cap.) Domine,inquit,ut uideo propheta es tu. Si autem quærentes à nobis dixerint, quid prophetauerit? Reſpondebimus eis,quod multa quidem,& præſertim de ſeipſo,de diſcipulis ſuis, & de Iudæis. Nam de ſeipſo quidem, ut eſt illud apud Lucam 18. cap. Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & conſummabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per prophetas de filio hominis.tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur:& poſtquã flagellauerint,occidẽt eum, & die tertia reſurget. Item apud Matth.16.cap. Filius hominis(inquit) uẽturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis:& tunc reddet unicuiq; ſecundũ opera eius. De diſcipulis uerò ſuis,cum dixit apud Matth.10.cap. Ecce ego mitto uos ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudẽtes ſicut ſerpentes,& ſimplices ſicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim uos in concilijs, & in ſynagogis ſuis flagellabunt uos, & ad præſides,& ad reges ducemini propter me in teſtimonium illis & gentibus:& reliqua. Prophetauit demum de Iudæis, cum ut ait Lucas 19. cap. Videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicẽs, Quia ſi cognouiſſes & tu. Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi,nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia uenient dies, & circũdabunt te inimici tui uallo, & circumdabunt te, & coanguſtabunt te undiq;, & ad terram proſternent te,& filios tuos qui in te ſunt,& non relinquent in te lapidem ſuper lapidem: eo quòd non cognoueris tempus uiſitationis tuæ. Idem quoq; alijs in locis. Quapropter eum prophetam uerum fuiſſe,& non alium quàm illum eundem,de quo Moſes locutus eſt,ut iam oſtendimus,dubium nullum eſt.

Aliæ Iudæorũ obiectio.

Reſponſio. Ieſus Nazarenus fuit uerus propheta.

Quòd Meßias pœnitentiam prædicare debebat. Caput VIII.

CAPNIO.

POenitentiam Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum docuiſſe in Euangelijs legimus : immò cum primùm prædicare cœpit, hæc propoſuit uerba, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim uobis regnum cœlorum. Pœnitentiam quoque ipſum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsum per se,& per suos discipulos prædicando,uniuersum orbem ad unius & ue/ri Dei cultum adduxisse,certum est. Eam ob rem ut hoc etiam mysterio,ipsum ue/rum extitisse Messiam,ostendere ualeas,Messiam ipsum pœnitentiam prædicatu rum fuisse, atq; per pœnitentiam mundum uniuersum ad salutis metam adductu/rum te per ueterum Iudæorum scripturas ostendere oportet. GAL. De pœniten tia itaq; quã Messias tam per se,quàm per discipulos suos prædicaturus erat, scri/ptum est in libro מכות Maccoth,id est,flagellorum, Ierosolymitano,in cap. quod incipit אלו הן חגולין Ellu hen haggolin,id est, Isti sunt captiui. ubi sic ad uerbum dicitur:Dixit R. Pinhas, scriptum est Psal.25. טוב וישר יהוה על כן יורה חטאים בדרך hoc est,Bonus & rectus Deus,propter hoc docebit errãtes uiam, uel in uia. Quare autẽ est bonus? Quia rectus. Et quare est rectus? Quia bonus. Propter hoc docebit errantes uiam. Docebit siquidẽ uiam,per quã faciant pœnitentiã. Quæsitũ est enim à sapientia, quæ sit peccatoris condemnatio? Et dixit eis qui quæsierant, quod scriptũ est Prou.13.ca. חטאים תרדף רעה,id est,Peccatores persequetur ma/lum. Quæsierũt etiã à propheta: Quę est peccatoris condẽnatio? Et ait eis Ezech. 18.cap. הנפש החוטאת היא תמות hoc est,Anima quę peccauerit,ipsa morietur. In terrogauerunt quoq; legem,dicentes,Quæ est peccatoris condemnatio? Et respõ dit eis,Offerat sacrificium,& remittetur ei,sicut scriptũ est Leuit.1.ca. וכפר עליו, id est, Et placatus erit ei, ut parcat illi. Interrogauerũt deniq; Deũ sanctũ & benedictũ: Quæ est peccatoris cõdemnatio? Et dixit eis,Agat pœnitentiã,& i/gnoscetur ei. Et hoc est quod scriptũ est Psal.24. Bonus & rectus Deus,propter hoc docebit errantes, uel peccatores uiam,uel in uia, quia ipse ostendet peccatoribus uiam agendi pœnitentiã Hæc traditio. In libro quoq; ירמא yoma.i. Dierũ,in cap. quod incipit יום הכפורים yom hakippurim.i. Dies propitiationũ ita legitur: Di/xit R. Ishac, Veni & uide,quod mos Dei sancti & benedicti, non est sicut mos car/nis & sanguinis. Mos nanq; carnis & sanguinis est, quòd si homo offendit proxi/mum suũ,quandoq; placet eum uerbis,quãdoq; nequeat ipsum uerbis tantũ placa re. Mos aũt Dei sancti & benedicti nõ est sic. Homo enim trãsgreditur trãsgressio/ne,& tamẽ placat ipsum uerbis: sicut dictũ est Hoseæ 14.ca. שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעוניך קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה hoc est, Cõuerte,uel age pœnitentiã Israel, usq; ad dominũ Deum tuũ. Quia impegisti, uel corruisti in iniquitate tua. Sumite uobiscum uerba,& reuertimini ad Deum. Et nõ solum hoc, sed etiam confert ei bonitatem,sicut consequenter dictũ est, יאמרו אליו כל תשא עון וקח טוב,id est,Dicite ei,totum aufer peccatum,& accipe bonum. Nec solum hoc,sed perinde quoq; eum scriptura habet, ac si offerret in sacrificio uitulos: sicut deinde dictum est, ונשלמה פרים שפתינו hoc est, Et reddemus uitulos labiorum nostrorum. Forsitan dices, Vitulos ne culpæ? Docet quid ad hoc dicendum sit, id quod sequitur, ארפא משובתם אוהבם נדבה,id est,Sanabo peruersitatem,uel cõ/uersionem eorum. Diligam eos sponte. Hæc traditio. Quanta adhuc sit pœnitẽtiæ efficacia & uirtus,maximè ex eo apparet,quod in Midras שיר השירים Sir hasi/rim,id est,in expositione Cantici cantic. scribitur, super illud 5. cap. eiusdem libri dictum, Aperi mihi soror mea. Ibi enim sic dicitur: Dixit R. Ioses, quòd Deus san/ctus & benedictus dixerit Israeli, Filij mei aperite mihi aperturam unam pœnitẽ/tiæ, sicut est foramen acus,& ego aperiam uobis aperturas misericordiæ, per quas intrabunt quadrigæ & currus. R. Leui dixit. Si filij Israel pœnitentiam egissent sal tem uno die, statim redempti essent, statimq; uenisset eis filius Dauid, id est, Mes/sias. Vnde probatur hoc? Ex eo quod scriptũ est Psal.94. חיום אם בקולו תשמעו hoc est, Hodie si uocem eius audieritis. Hæc traditio. Ex his uerbis Psalmi postre/mò de Messia inductis, ratione præcedentiũ uerborũ eiusdem Psal. necessariò se/quitur, Messiã Deũ esse: in eodẽ siquidẽ Psal. ita præmittitur, באו נשתחוה ונברכה לפני יהוה עשנו כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו hoc est, Ve nite adoremus, & curuemur, & flectamus genua ante faciem Dei factoris nostri. Quia ipse est deus noster, nos aũt populꝰ pascuæ eius, & oues manus eius. Et mox immediatè

Pœnitentiæ efficacia.

immediatè subijcitur, quod de Messia expositũ est, Hodie si uocẽ eius audieritis. Ex quo profectò consequẽs est, quod Deus qui uiã pœnitẽtiæ docturus erat, ut in principio huius capitis dictũ est, non sit nisi ipse Messias, qui pœnitentiã prædica re debebat. Ad cuius rei confirmationem, notandum adhuc est, quod in Midras quoq; Sir hasirim dicitur, super illud Cantici cant.7. dictum, צופה פני דמשק hoc est, Respiciens uersus Damascum, uel faciem Damasci. ubi sic legitur, Dixit R. Io/hanan, Futurum est, ut Ierusalem pertingat usq; ad portas Damasci. Quę est huius rei probatio? Quod scriptum est Zachar. 9. משא דבר יהוה בארץ חדרך ודמשק מנוחתו Onus uel prophetia uerbi Dei in terra Hadrach. Et Damascus erit requies eius. Quid est Hadrach? R. Iudas & R. Nahmias sunt in hoc discordes. nam R. Iu/das quidem dicit, quod est locus Damasci qui Hadrach uocatur: R. uerò Nahmias ait, quod hic est rex Messias, qui est חד had, id est, acutus gentibus seculi, & דך rach, id est, tener Israeli. Alia expositio dicit, qd' חדריך Hadrach est rex Messias, qui futurus est לחדריך lehadrich, id est, ad dirigendum, uel ad adducendũ uniuer sum mundum per pœnitentiam ad faciẽ Dei sancti & benedicti. Sequitur, Et Da/mascus erit requies eius. Et quando Damascus erit requies eius, non erit requies eius nisi domus sanctuarij: sicut scriptum est Psal. 132. זאת מנוחתי עדי עד hoc est, Hæc requies mea in sempiternum, hic habitabo, quia desideraui eam. Hæc omnia traditio: ad quorum intellectum animaduertendum est, quod hæc dictio Hidrach apud Hebræos duobus modis dicitur & pronunciatur. Quandoq; enim scribitur cum litera ה he, quæ quinta est in alphabeto,& tunc una dictio est, quæ per uiam deducere significat. Quandoq; uerò scribitur cum litera ח heth, quæ octauum ob/tinet alphabeti locum: tunc duæ sunt dictiones scilicet חד had, id est, acutus,& דך rach, id est, tener. Quæ quidem duo optimè Christo conueniunt, qui pœnitẽtibus acutus erit per iustitiam,& tener per misericordiam. Fuit quoq; Paulo persequẽ/ti acutus, iuxta portas Damasci,& postmodum tener eidem pœnitẽti. Et tunc Da mascus fuit ipsius diuinitatis requies in mente Pauli: ac etiam Syion in apostolis cæterisq; fidelibus. Neq; tunc solum, uerumetiam in perpetuum. nunquam enim Christus ut Deus, in mentibus fidelium habitare desinet. Alia autem dictio cum ה he scripta, scilicet חדרך Hadrach, quæ dirigere uel per uiam deducere sonat, a/ptissimè quoq; saluatori nostro cõgruit. Ipse enim & per se,& per suos discipulos pœnitentiam prædicando, uniuersum penè orbem ad unius ueri Dei agnitionem, atq; salutis metam direxit atq; deduxit.

Quòd Messias pauper & humilis esse debebat. Caput XI.

CAPNIO.

INter cætera, quæ de Messia recentiores Iudæorum maximè negant, est eius pau pertas & humilitas. Cum enim tam magnam tamq; miram Domini nostri Iesu Christi paupertatem atq; humilitatem fuisse audiunt: quod nec ubi caput declina/ret (Matthæo teste) habuerit, nec unde didrachma solueret, nec unde (ut Lucas re fert) pauperum discipulorum esuriem sedaret: ne eum uerum fuisse Messiã fateri cogantur, negant Messiam ipsum pauperem & humilem futurũ fuisse, quod te ad conuincendam eorum perfidiam, per eorũ scripturas ostendere, necesse est. GAL. Quamuis in hoc Iudaica cæcitas atq; superbia usq; adeò maximè errauerit, ut pro pterea Dominum Iesum Messiam non fuisse decreuerit, quia ipse admodum pau/per & humilis fuit: regem tamẽ Messiam pauperem fore legebant, sed talẽ fuisse uenturum ob eorum superbiam non intelligebant. CAP. Hoc est inquam, quod maximè probare debes. GAL. In primis itaq; Zachariam audiant, hæc inter cæ/tera 9. capite dicentem, גילי מאד בת ציון חריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות hoc est, Exulta ualde filia Syon, iubila filia Ierusalem. Ecce rex tuus ueniet tibi iustus, & saluatus ipse, pauper & equitans super asinam, & super pullum filium asinarum. Et post pauca,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ורבר שלום לגוים ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ id est, Et loquetur pacem gentibus, & dominium eius à mari usq; ad mare, & à flumine usque ad fines terræ. Quod autem hæc de Messia intelligi debeant, patet per Rabbi Selomonis glossam: quę ita ait, Ecce rex tuus ueniet tibi. Non potest hoc exponi, nisi de rege Messia: quia dictum est hic, Et dominiū eius à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad fines terræ. Et non inuenimus talem dominatorem in domo secunda, hoc est tempore secundi templi fuisse. Ex quibus aperte liquet, regnum Messiæ spirituaLiter intelligendum esse, cum regnum temporale & paupertas simul esse non possint. Ad hoc etiam facit quod Rabbi Moses Hadarsan in expositione Geneſis, super illud 49. cap. eiusdem libri dictum, Ligans ad uitem pullū suum: sic dicit, Cum uenerit Messias in Ierusalem, ipse erit cingens asinum suum, & equitabit, & super eum ueniet in Ierusalem, ut ducat seipsum in paupertate, uel humilitate, sicut scriptum est Zach. 9. cap. Pauper & humilis, equitans super asinum, uel asinam. Sequitur in libro Geneſis ibidem, Et ad palmitem fili mi asinam suam. Quādo enim ueniet ad congregandum Israel, sicut dictum est Zach. 10. אשרקה לחם ואקבצם כי פריתים hoc est, Sibilabo eis, & congregabo eos, quia redemi eos: tunc equitabit super filium asinæ suæ. Et sic dicit Zach. 9. cap. Et super pullum filium asinarū. Hęc traditio. Item in Bereſsith rabba super illud Gen. 49. cap. scriptū, Non recedet sceptrū de Iuda, cū cæteris, ita legitur, Nō recedet sceptrū. Hic est rex Messias filius Dauid, qui uenturus est ad confringendū regna in uirga, uel cum uirga, sicut dictū est Psal. 2. תרועם בשבט ברזל כבלי יוצר תנפצם, id est, Confringes eos in uirga, uel uirga ferrea, & tanquam uas figuli profcies eos. Sequitur, Et scriba uel contritor de medio pedum eius. Hic est etiam rex Messias, qui uenturus est ad cōterendum gentes pedibus suis: quemadmodum dictum est Isa. 26. cap. תרמסנה רגלי עני hoc est, Conculcabit eam pes pedum pauperis. Iste enim pauper est Messias, de quo dictum est Zachariæ 9. cap. Pauper & equitans super asinam. Hucusq; traditio. Ex his igitur quæ dicta sunt, satis manifeste patet, Messiam pauperem & humilem futurum fuisse, ac super asinam equitantem ad saluandum uenturum. Quare Iudæi minimè inficiari poterūt, Saluatorem nostrum uerum fuisse Messiam, propterea quia pauper & humilis fuerit.

Quòd Messias passiones multas subiturus erat, ac Deus quoq; multa passurus.

Caput X.

CAPNIO.

QVoniam Iudæi nostri temporis, cum audiunt, redemptorem nostrum uel post 40. dierum & noctium ieiunium esurijsse, multipliciterq; à diabolo tentatum, uel ex itinere defatigatum, cum ciuitates & castella regnum Dei euangelizando, peccatoresq; ad pœnitētiam inducendo, circuiret: uel tanquam hominem pauidum Iudæos eum lapidare uolentes, fugisse, uel instante passionis suæ hora, pauere & tædere, ac tristari cœpisse, ut se uerum hominem demonstraret: ipsum neq; uerum Messiam, neq; Deum extitisse, aiunt. Eam ob rem haud ineptè facies, si & Messiam & Deum ipsum (idem enim uterq; futurus erat) per eorum scripturas talia, ac longè grauiora passurum fuisse, ostenderes. GAL. Ieremiam itaq; primò adducam capite 14. hęc inter cętera proferentem, מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ ונטה ללון למה תהיה כאיש נרהם כגבור לא יובל לחושיע ואתה בקרבנו יהוה ושמך עלינו נקרא אל תניחנו hoc est, Expectatio Israelis, Saluator eius in tempore tribulationis, cum eris ut aduena in terra, & sicut uiator declinans ad manendum, uel ad hospitandum. Quare eris ut uir pauidus, uel territus, sicut ualidus qui nō potest saluare. Tu autē in medio nostri Deus, & nomen tuum super nos inuocatum est. Ne derelinquas nos. Ad præmissa quoque optimè facit, quod in libro תורת כהנים Torath cohanim, id est legis sacerdotum, hoc est in expositione libri Leuitici legitur, super illud 15. cap. eiusdem libri dictum,

dictum, כי גרים ותושבים אתם עמדי id est, Quoniam aduenæ & habitatores, uel coloni uos mecū. Ibi enim sic dicitur: Dixit Deus sanctus & benedictus, Non faciatis uobis substantiam. Aduenæ enim & habitatores aduenticij uos mecum. Et sic Dauid ait primi libri Paralip. 29. cap. כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו hoc est, Quoniam aduenæ uel peregrini nos coram te, & moratores, uel coloni, sicut omnes patres nostri. Tanquam umbra dies nostri super terram, & nō est mora. Et sic etiam dicit in Psalm. 38. גר אנכי עמך תושב ככל אבותי id est, Aduena enim uel peregrinus ego tecū, moratoruel colonus, sicut omnes patres mei. Vos igitur mecum גרים ותושבים gherim uetossabim, id est aduenæ, uel peregrini, atq; moratores, uel coloni. Sufficit seruo, ut sit sicut dominus eius, cum uenerit quod mihi futurum est, ecce ipsum erit mihi, quod uobis fuit. Hæc traditio. Præmissa autē tam Ieremiæ, quàm huius traditionis uerba, proprie nec soli Deo, nec soli homini conuenire possunt. Soli ergo Messiæ, qui & Deus & homo est, optimè conueniunt. Ipse enim & ratione diuinitatis, expectatio Israelis est, & ratione humanitatis, ut aduena, & peregrinus, atq; ut uir territus ac pauidus, nec non ut fortis qui saluare non potest, in sua passione fuit. Ad propositum quoque est secundum Chaldaicam translationem, id quod apud Isaiam 5. cap. ita scribitur, לבן גלח עמי מבלי רעת hoc est, Propterea captiuatus est populus meus sine cognitione. Vbi glossa R. Selomonis ait, Propter hoc scilicet, quia est sine scientia & cognitione. Et reliqua usq; לבן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק id est, Propterea dilatauit infernus animā suam, & aperuit os suum absq; termino. Vbi glossa Rabbi Selomonis, Dilatauit (inquit) infernus animam suam, id est seipsum. Et aperuit os suum, absq; termino. Quia non fuit חק hok, id est præceptum diuinum in manu eorum. Et post pauca, וישח ארם וישפל איש hoc est, Et inclinabitur, uel incuruabitur homo, & humiliabitur, uel inferiorabitur uir. Vbi glossa Rabbi Selomonis, Transtulit (inquit) hoc Ionathan Chaldaicè sic, Et incuruabitur, uel inclinabitur homo, & humiliabitur altus, uel fortis uirorum. Patet per huiusmodi expositionem, hæc quæ ibi dicuntur, quòd ipsi tales fuerunt coram Deo sancto & benedicto, ut ostenderet se tanquam uirum נרהם Nidham, id est territū uel pauidum. Et hoc est quod ipse dicit Deuter. 32. cap. צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך hoc est, Deum qui te nasci fecit, uel qui te genuit, debilitabis, uel affliges, & obliuiscēris Deum uulneratum, uel occisum, uel afflictum, uel doloratum tuū. Hucusq; Rab. Selomo. Huic simile est, quod in libro ספרי Siphre habetur, cum eo in loco, ubi præmissa uerba, Deum qui te genuit debilitabis, uel affliges, cum reliquis exponuntur, sic ad uerbum dicitur, Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, Fecistis me, ac si essem masculus uolens parere. Nam si mulier esset parturiens, sedens super partu suo, non'ne tribulata esset? Quemadmodum dictum est Isaiæ 37. cap. באו בנים עד משבר ובח אין ללדת id est, Venerunt filij usq; ad partum, & potestas non est pariendi. Et si esset aliqua dolens, atq; primò parturiens, non'ne magis tribulata esset? Vt Iere. 4. cap. קול בחולה שמעתי יצרה במבכירת hoc est, Vocem enim quasi parturientis audiui, angustiam ut primò parientis. Et si essent duo in uisceribus eius, non'ne magis angustiaretur? ut dictum est Gen. 25. capite, וייתרוצצו הבנים בקרבה id est, Et collidebant se filij in medio eius. Et si esset masculus, cui uia non est pariendi, qui quereret parere, non'ne angustia ipsius duplicata esset? Quemadmodum dictum est Ierem. 30. cap. שאלו נא אם יוליד זכר hoc est, Interrogate quæso, & uidete, si parturit masculus. Alia expositio: Deum qui te genuit debilitabis, uel affliges. & obliuiscēris Deum uulneratū, uel occisum, uel afflictum, uel doloratū tuum. Dixit Deus sanctus & benedictus, Obliti estis mei propter meritum patrum uestrorum. Et sic ipse ait Isaiæ 51. cap. חביטו אל צור חצבתם id est, Respicite ad petrā, unde excisi, uel dolati estis. Alia adhuc expositio: Deum qui te genuit debilitabis. Dixit Deus sanctus & benedictus, Omni tempore quo ego quæsiui benefacere uobis, uos debilitastis supernam potentiam meam. Sequitur, Et obliuiscēris Deum doloratū tuum. Dixit Rab. Meir, Deum scilicet qui do-

Talmudistica expositio.

Alia Talmudistica expositio

Universidad de Deusto
Biblioteca

loratus erit pro te, uel per te. Deum inquã, qui angustiatus erit pro te, uel per te, sicut dictum est Psalm. 47. שם חיל ביולדה hoc est, Ibi dolor ut parturientis. Hæc omnia ex libro Siphre. Legitur etiam in libro Sanhedrin in capite Helec; quod dixit Rab. Iehudi, Non ueniet filius Dauid, id est Messias, donec extenderit se regnum nequam (id est Romanum, iuxta Rab. Selomonis glossam) super Israel. Dixit Rab. עילא Vla, Veniat Messias, & ego non uideã eum. Dixit Rab. Ioses, Veniat, & utinam dignus sim, ut sedeam in umbra caudæ asinæ eius. Dixit אביי Abbaye ad Rabba, Quæ est causa, ob quam non uis eum uidere? Nunquid propter passionem, uel tribulationem ipsius? Traditio enim est, quòd discipuli Eliezer interrogauerunt eum dicentes, Quid faciet homo, & liberabitur à passione, uel tribulatione Messiæ? Respondit eis, Exerceat legem, & opera misericordiæ. Dixit Mor, Ecce sit lex, & opera misericordiæ, forsan peccatum faciet eum obnoxiũ, quemadmodum obiecit Iacob. Scriptum est enim Gen. 31. cap. Et dixit Dominus ad Iacob, Reuertere ad terram patrum tuorũ, & ad locum natiuitatis tuæ, & ego ero tecum. Et tamen scriptũ est Gen. 31. cap. ויירא יעקב מאוד id est, Et timuit ualde Iacob. Timebat enim ne peccatum eum fecisset obnoxium. Sic etiam dixit R. Iohanan, Veniat Messias, & ego non uideã eum. Dixit ei ריש לקיש Res Lakis, Quid causæ est? Nunquid propter hoc, quod scriptum est Amos 5. cap. Quomodo si fugiet uir à facie leonis? Nequaquam, sed propter id quod scriptum est Ier. 30. cap. Interrogate quæso, & uidete, si parturit masculus. Quam ob rem? uel quid sibi uult hoc? מדוע ראיתי כל גבר יריו על חלציו ביולדה ונחפכו כל פנים לירקון hoc est, Quia uidi omnem uirum, cuius manus super lumbos eius, uelut parturientem, & conuersæ sunt omnes facies ad ictericiam: angelorum scilicet & Israel, secundum Rab. Selomonis glossam. Quid est autẽ uidi omnem uirum? Dixit Rabba, Hic est ille, qui habet omnem uirtutem, uel potestatem, Deus scilicet, ut ait R. Selomonis glossa, qui ipsemet angustiabitur ut parturiens. Et quid est, Et conuersæ sunt omnes facies ad ictericiam? Dixit Rab. Iohanan, Etiam facies superioris & inferioris familiæ. In hora enim qua dixit Deus sanctus & benedictus, Hi sunt opus manuum mearum, & isti quoq; opus manuum mearum: & quomodo destruã hos, propter istos? Dixit Rab. פפא Papa, Ad hoc est, quod dixerunt homines, Cu currit bos, & cecidit, & substituerũt ei equum in stabulo. Hucusq; traditio. Glossa autem Rab. Selomonis exponens exemplum postremò inductum, sic ait, Cum bos cuiusdam curreret, cecidit: substituerunt ergo equum loco ipsius in stabulo, quod antea non fecisset dominus bouis & equi, tantum enim diligebat bouem. Postquam autem curatus est bos, graue fuit ei, equum de stabulo expellere, & ibi bouem reponere. Ita facit Deus sanctus & benedictus. quãdo enim casus Israelis contingit, dat Deus magnitudinẽ eorum gentibus mundi: cum uerò postea Israel ad pœnitentiam reuertitur, durum est Deo, perdere eos, scilicet gentiles, propter Israel. Hæc Rab. Selomo. Plura certè sunt in hac traditione notanda. Primum quidem, quòd Messiæ aduentus magno affectu desiderabatur ab omnibus, etiam ab his, qui propter tormenta quæ passurus erat, eum uidere nolebant. Deinde uerò, quòd iuxta autoritatem illam Ieremiæ quam ibi inducunt, causam reddere uolentes, quare ipsum uidere nolebant, uidelicet, Interrogate quæso, & uidete si parturit masculus. Quam ob rem? Quia uidi omnem uirum, cuius manus super lumbos eius, uelut parturientem, Deus ipse tempore Messiæ, extrema tormẽta passurus erat. Nam omnem uirum ibi Deum sanctum & benedictum, sapientes Talmudistæ esse exponunt. Tertiò demum, quòd gentes mundi loco Iudæorum à Deo cõstitutæ sunt, Iudæiq; ipsi de loco suo deiecti: id quoq; quantum ad nostrum spectat propositum, in Beresith rabba קטנה ketanna, id est, In expositione minori libri Gen. clarius patet, cum super illud Gen. 36. cap. scriptum, Et regnauit in Edom Bela filius Beor, sic dicitur, Hoc est quod scriptum est Ierem. 30. cap. Quoniã sic dicit Dominus, Vocem terroris, uel tremoris audiuimus, formidinis & non pacis. Interrogate quæso, & uidete, si parturit masculus. Quare? Quia uidi omnem uirũ, cuius

cuius manus super lumbos eius, ut parturientem. Quia scriptum est in lege, Possibile est dici, Iste est Deus sanctus & benedictus, cui ineſt omnis uirtus, contribulatus, uel doloratus, uel angustiatus pro seculo. Hæc traditio. Id idem etiam ponitur in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum super illud Psal. 19. dictũ, Exaudiat te Dominus in die tribulationis. De hoc insuper Ieremias ult. Threnorum cap. sic ait, רוח אפינו משיח יהוה נילכד בשחיתותם hoc est, Spiritus oris nostri, Messias Deus (tetragrammaton) captus est in retibus, uel correptionibus eorum. De quo diximus, In umbra eius uiuemus in gentibus. Ex his omnibus optimè paret, Messiam Deum & hominem passiones nimias, tormentaq; inaudita passurum fuisse. *Talmudistica expositio.*

Quòd Messias tormenta acerbissima uoluntarie, propter humanum genus, suscipere debebat. Caput XI.

CAPNIO.

CVm Christum uoluntarie pro humani generis salute passum legamus, scire uelim an ueteres Iudæorum Messiam uoluntarie tormenta passurum prædixerint. GAL. Ita prorsus. Nam ut prophetas nunc omittam, Messiam ipsum sponte ac uoluntarie propter humani generis charitatem tormenta passurũ fuisse, in expositione libri Geneseos Rab. Mosis Hadarsan, clarissimè ostenditur: ubi super illud 1. cap. eiusdem libri dictum, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור hoc est, Dixit Deus, Sit lux, & fuit lux, ita legitur. Hoc est quod scriptum est Psalm. 96. אור זרע לצדיק id est, Lux orta est iusto. dixit Rab. Abba, Scriptum est etiam Dan. 2. cap. ונהורא עמיה hoc est, Et lux cum eo. Hæc est enim lux regis Messiæ. sic enim de eo dictum est Psalm. 36. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור id est, Quoniam tecum est fons uitæ, in lumine tuo uidebimus lumen. Istud enim est lumen regis Messiæ. Docet autem quod Deus occultauerit Messiam, & generationem eius sub throno gloriæ suę. Dixit igitur satan coram Deo, Domine mundi, hoc lumen sub throno gloriæ tuæ reconditum, cuius est? Respondit ei, Messiæ & generationis eius. Ait satan coram eo, Domine mũdi, permitte me, & aduersabor Messiæ, & generationi eius. Dixit ei Deus, Non posses contra eum. Ait rursus coram eo satan, Permitte me, & ego potero. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Si tu fueris satan ita auidus in hoc, ego destruam ipsum de mundo: ueruntamen nec unam quidem animam illius generationis ego destruam. Moxq; cœpit Deus sanctus & benedictus loqui cum Messia, eiq; dixit, Messia iuste meus, Isti qui recõditi sunt apud te, huiusmodi erunt, quòd futurum est, ut peccata eorum inducant te in iugum graue. Oculi enim tui non uidebunt lumen, & aures tuæ audient opprobriũ magnum. Nasus tuus odorabit fœtorem, & os tuum gustabit amaritudinem, adhærebitq; lingua tua palato tuo, & hærebit cutis tua ossibus tuis, attenuabiturq; fortitudo tua à luctu, & gemitu. Est ne ergo uoluntas tua in eis? Si enim tu super te hæc susceperis, bene quidem erit: sin autem, ecce ego abigam ea ex nunc. Respondit coram eo Messias: Domine mundi, ego quidem lætus suscipio super me tribulationes istas, siue tormenta: eo tamẽ pacto, quòd tu in diebus meis uiuifices mortuos, & eos qui à primo Adam eatenus mortui fuerint: & non eos tantum saltues, sed etiam illos qui à lupis & leonibus deuorati fuerint, ac illos quos in æquoribus & flaminibus submergi contigerit: neq; eos solum, sed etiam abortiuos. Neq; abortiuos modò, uerum illos quoq; qui ascenderunt in præscientia tua creandi, in diebus meis saluos. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Cõcedo. Protinus igitur suscepit ex dilectione super se Messias tormẽta omnia, & tribulationes, sicut scriptum est Isa. 53. cap. נגש הוא ונענה hoc est, Oblatus est, & ipse afflictus. Hæc omnia traditio. ubi quinq; præcipuè notatu dignissima contra Iudæos nostri seculi continentur. Quorum primum quidem est, quòd Messias antequam esset secundum humanitatem, lux & lumen cum Deo, & in Deo, atq; principium, quòd Deus

Universidad de Deusto
Biblioteca

creauit mundum. Cui ualde consentaneum est uerbum illud ipsius Domini Iesu, dicentis Ioan.8.cap. Antequam Abraham fieret, ego sum. Item 7. cap. Et ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Secundum uerò est, quòd permissione diuina, satan erat Messię, in eumq; credentibus aduersaturus, ipsumq; omni conatu turbaturus. Cui plurimum consonat illud eiusdem Domini dictū Luc.22.cap. Simon ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Ex quo patet, quòd nihil Christo derogat, quòd à diabolo tentatus sit. Tertium autem est, quòd Messias multipliciter atq; grauissimè passurus erat propter humani generis peccata: quòd notatur, ubi dicitur, Deum cum Messia pactum iniisse, eiq; dixisse, Messia iuste meus, isti qui apud te repositi sunt, per prædestinationem scilicet, huiusmodi erunt, quòd futura eorum peccata inducēt te in iugum grauissimum. Vnde liquet, quòd nihil eorum quę Saluator noster passus est, prohibet ipsum fuisse Messiam: cum Messiam ipsum pro hominū salute, & ut adimplerentur scripturę, pati oportuerit. Quartum quoq; est, quòd sicut per Adam omnes moriebantur, ita per Messiam omnes uiuificandi erant. Hoc autem notatur, ubi Messias introducitur cum Deo loquens, ac dicens, Domine mundi, ego quidem lætus super me suscipio tribulationes istas, seu tormenta, ea conditione, ut in diebus meis mortuos uiuifices, cum reliquis. Quintum denicq; est, quòd Messias non inuitus, sed libens ac uoluntarius ex charitate, propter humani generis salutem cruciandus erat, atq; tormenta passurus. Ex quibus non solum patet propositum, uerumetiam Messiam ipsum, qui tormentis afficiēdus erat, Deum uerū esse.

Quòd Deus percussiones, opprobria, contumelias, ac etiam mortem passurus erat.

Caput XII.

CAPNIO.

ETsi in præcedentibus satis abundè ostenderis, Messiam Deum & hominem, ac Deum ipsum tormenta plurima subiturum fuisse: ut tamen magis magisq; Iudaica perfidia conuincatur, deberes adhuc expressius Deum ipsum percussionibus, opprobrijs, ac etiam morte pro humani generis salute, afficiendum fuisse, per eorum scripturas probare. GAL. Id primo ex eo patet, quod Thren. 3. cap. ita scribitur, ישב בדד וידם כי נטל עליו ׃ יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה ׃ יתן למכהו לחי ישבע בחרפה ׃ hoc est, Sedebit solus, & tacebit, quia baiulauit, uel tulit super se. Dabit in humo, uel in puluere os suum. Forsitan erit spes. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrio, uel cōtumelia. Quod autem hæc de Deo intelligi debeant, patet in Midras איבה Echa, id est in expositione planctus Ieremiæ, ubi super ijsdem uerbis, sic ad uerbum dicitur: Dixit Rabbi Semuel filius Nahman, quòd uocauit Deus sanctus & benedictus angelos ministerij, dixitq; eis, Rex caro & sanguis quando luget, quid facit? Dixerunt ei, Suspendit sacrum super ostium suum. Ille autem dixit eis, Ego quoque faciam sic, sicut dictum est Isaiæ quinquagesimo capite, אלביש שמים קדרות ושק אשים כסיתם id est, Induam cœlos obscuritate, & saccum ponam operimētum eorum. Iterum ait eis, Rex caro & sanguis lugens, quid agit? Dixerunt ei, Extinguit luminaria. Dixitq; eis, Etiam ego sic faciam. Et hoc est quod scriptum est Ioelis tertio capite, שמש וירח קדרו וכבבים אספו נגהם hoc est, Sol & luna obscurati sunt, & stellæ abscōderunt splendorem suum, & Deus de Syion rugiet, & de Ierusalem dabit uocem suam. Adhuc interrogauit eos dicens, Rex caro & sanguis lugens, quid facit? Responderunt ei, Vadit discalciatus. Dixit eis, Ego quoque sic agam. Et hoc est quod scriptum est Nahum primo capite, יהוה בסופה ובשערה דרכו ועגן אבק רגליו id est, Deus in turbine, & in tempestate uia eius, & nubes puluis pedum eius. Rursum interrogauit eos, dicens, Rex caro & sanguis cum luget, quid facit? Dixerūt ei, Sedet & tacet. At ille dixit eis, Ego etiam ita faciam. Et hoc est quod scriptum est Threnorum tertio capite, Sedebit solus & tacebit, quia baiulauit, uel tulit super

per se, dabit in humum, uel in puluerem os suum. Forsitan erit spes. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrio. Quare Rab. enucleans scripturā hanc, perueniensq; ad hos מסוקים pasukim, id est uersiculos, semper flebat. Hæc omnia traditio. Micheas quoq; de maxillę Dei percussione hoc modo quinto capite locutus est, בשבט ינקו על לחי את שופט ישראל hoc est, Virga percutiēt super maxillam iudicis Israel. Quis sit autem iste iudex Israel, Isaias ostēdit, dum 33. cap. ait, יהוה שפטנו יהוה מחקקנו יהוה מלכנו הוא ישיענו id est, Deus iudex noster, Deus legislator noster, Deus rex noster, ipse saluabit nos. Quod autē Deus esset contumelias grauissimas ab Iudæis passurus, per Hoseam prophetam prænunciatum fuit, ita uerbis Dei, cap. 7. dicentem, בי נדדו ממני שוד להם בי פשעו בי ואנכי אפדם hoc est, Veh eis, quia recesserūt, pro recedent à me. Vastatio eis, quia culpauerunt, pro culpabunt in me. Et ego redemi, pro redimam eos: ipsi autem locuti sunt, pro loquentur super me mendacia. In quibus quidem uerbis duo Iudæis maxima mala Deus comminatus est, damnationem scilicet æternam in seculo futuro, eo quòd ipsum negantes coram Pilato, ab eo recessuri essent: & ideo dicit, Veh eis quia recesserunt, id est recedēt à me: & ultimam eorum uastationē, atq; per orbem dispersionem, cum ait, Vastatio eis, quia peccauerunt, id est peccabunt in me, hoc est, contra me. Et causam exprimere uolens, subdit, Et ego redemi, id est redimam eos: ipsi autem locuti sunt, id est loquētur super me mendacia. Acsi dixisset, Ecce quanta erit eorum ingratitudo: dum enim ego redimam eos, tunc ipsi super me loquentur mendacia, me scilicet coram Pilato falsò accusantes, & contumelijs grauioribus afficientes. Quod autem hæc ita prorsus ut exposita sunt, exponi debeant, per ueteres eorum doctores aperte liquet, & præsertim per ea quæ in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psalm. 39. dictum, אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני id est, Dixi custodiam uias meas, à peccando in lingua mea: sic enim ibi dicitur. Hoc est quod scriptum est Prouer. 15. cap. מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף hoc est. Responsio tenera compescit iram, & uerbum durum excitat furorē. Grauior enim est mala lingua, quæ scilicet contra Deum loquitur, quàm idololatria. Nam cum demum peccauerūt filij Israel in deserto, non est lata contra eos sententia iudicij donec peccauerunt Deo in ore suo. Sic enim scriptura dicit, Et audiuit Deus uerba eorum, & iratus est. Et rursus ait Numeri 14. cap. Viuo ego dicit Deus, si non ut locuti estis in auribus meis, sic faciam uobis. Et sic etiam Malachias inquit 2. cap. חיגעתם יהוה בדבריכם id est, Vexastis Deum in uerbis uestris. In factis uestris ipse non dicit, sed in uerbis uestris. Et sic etiam Isaias ipse ait 3. cap. כשלה ירושלם ויהודה נפל כי לשונם ומעלליהם אל יהוה למרות עיני כבודו hoc est, Corruit Ierusalem, & Iuda cecidit, quia lingua eorum & opera eorum contra Deum, ad rebellionem oculorum gloriæ eius. Ita quoq; per Ieremiam dicit, duodecimo cap. עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה id est, Dimisi domum meam, dereliqui, uel abieci hæreditatem meam, dedi dilectionem animę meę, uel dedi ex dilectione animam meam in manu inimicorū eius. Fuit mihi hæreditas mea quasi leo in sylua, dedit super me, uel cōtra me uocem suam. Idcirco odi eam. Hucusq; traditio, ex qua patet propositum. Cum enim Deus dicit, se ex dilectione animam suam, uel se ipsum dedisse, haud profectò dubium est, quòd ipsam pro eorum redēptione, ad passionem & mortē dederit: quod in eo notatur, cum dicitur, In manu inimicorum eius. Quod autem Deus propter populi sui dilectionem, animam suam, id est seipsum daturus esset, patet per Midras שיר השירים Sir hasirim, id est per expositionem Cantici canticorum: quæ illud 1. cap. eiusdem libri dictum, תגידה לי את שאהבה נפשי hoc est, Indica, uel nuncia mihi, quam dilexit anima mea, sic exponit, Indica mihi plebem quam dilexit anima mea, plebē scilicet pro qua dedi נפשי naphsi, id est animā meam, uel me ipsum, uel personā meam. Quod autem Deus mortem subiturus esset, patet per illud quod apud Malach. 1. cap. ita scriptum est, ואמרתם חנה מתלאה ונפחתם אתי אמר יהוה צבאות id est, Et dixistis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

stis, ecce qualis uilitas,& expirare fecistis me,ait Deus exercituũ.Ibi enim expirare me fecistis,scriptũ erat:sed scribæ,expirare eum fecistis,posuerũt,ut testatur ibi R.Selomo in glossa:itẽ apud Habac.1.ca. חלוא אתה מקדם יהוה אלהי קדושי לא המות hoc est,Nunquid tu,ab antiquo Dominus Deus meus,sanctus meus,nõ morieris? Sic enim ibi scriptũ erat,scribę autẽ moriemur,posuerũt,ut dicitur in libro Siphre,super illud Nu.10.ca.dictũ,Surge Domine & dissipẽtur inimici tui,& fugiãt odientes te. Ex his igitur quæ dicta sunt,manifestũ est, Deũ percussiones, cõtumelias mortemq; passurũ fuisse.Cum autem hæc Deus pati nõ posit, palàm profectò liquet,quòd ea de Messia,qui & Deus & homo futurus erat, intelligenda essent:cum ipsum etiam eadem omnia passurum fuisse,prophetæ prędixerint.

Quòd Messias in sua passione uendendus, exprobrandus,flagellis colaphisq; cædendus,probris contumeliisq; innumeris afficiendus,ac purpura induendus,spinisq; coronandus erat. Cap. XIII.

CAPNIO.

CVm Dominus noster Iesus Christus in sua passione uenditus,exprobratus,uilipensus,& flagellis colaphisq; cæsus, probris iniurijsq; grauioribus affectus, ac purpura indutus, coronaq; spinea coronatus fuerit:uellẽ nõ ab re scire,an hæc eadem omnia Messiam in sua passione subiturũ fuisse, per priscorum Iudæorum scripturas probari possit. GAL. Potest utiq;. Nam quòd Messias Deus & homo uili precio,hoc est triginta argenteis uendendus esset,Zacharias prędixit 11.cap. ita in persona eius dicens, וישקלו את שכרי שלשים בסף ויאמר יהוה אלי חש ליהוה אל היוצר אדר היקר אשר יקרתי מעליהם hoc est,Appenderunt mercedũ meam triginta argenteis.Et dixit Deus ad me, Proijce ipsum ad figulũ,uel statuarium,magnum decus quo honoratus sum ab eis.De hoc & Amos 1.cap,sic ait, על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק id est, Super tribus sceleribus Israel,& super quatuor non conuertã,uel non reducam, uel non transferam eum,eo quòd uendiderint,uel mercati fuerint argẽto iustũ. Quorum uerborũ expositio in 14 ca quarti libri latissimè ponitur. Quod Messias ipse in sua passione exprobrandus esset,habetur Psal.89.ubi sic dicitur, אשר חרפו אויבי יהוה אשר חרפו עקבות משיחך hoc est, Quod exprobrauerunt inimici tui Deus,quod exprobrauerũt talos Messiæ tui. Vbi glossa R.Selomonis, Talos inquit Messiæ tui,id est nouissima regis Messiæ. Tũc autẽ nouissima Messiæ exprobrata fuerũt,cum ipse in sua passione & morte ab omnibus uilipensus fuit. Quod autẽ hæc expositio recta sit,patet in expositione libri Gen.Rab. Mosis Hadarsan, super illud quod 39. ca. de Ioseph dicitur,Et fugit extra.ibi enim sic legitur R.Iodã dixisse:Dixit Dauid quemadmodũ ego nõ dixi canticũ, donec fui exprobratus, uel uilipensus:sic filij Israel nõ sunt dicturi canticũ, cum uenerit rex Messias,donec ipse fuerit exprobratus,uel uilipẽsus,uel uituperatus : sicut scriptũ est, Quod exprobrauerũt inimici tui Deus,quod exprobrauerunt talos,id est extrema, uel finem Messiæ tui. De Messiæ quoq; exprobratione habetur in Midrãs tehilim, id est in expositione Psalmorũ,super titulo illo Psal.17. Verba cantici huius:ita enim ibi dicitur,Cum uenerit Messias cum festinatione,nõ dicent canticũ,donec ipse Messias exprobratus fuerit. Quemadmodũ dictum est,quòd exprobrauerũt inimici tui Deus,quod exprobrauerũt talos,id est nouissima Messię tui.In Misna quoq;,id est in Talmud scriptũ est,quòd in talos,id est cõtra nouissima Messiæ impudentia multiplicabitur.Quod uerò flagellis,alapisq; percutiendus esset,cõtumelijsq; grauissimis afficiẽdus,per illud maximè patet,quod Isaias in eius persona loquens 50.cap.ita dixit, גויתי נתתי ומלבים ולחי יחוה למורטים פני לא הסתרתי מכלימות ורוק id est,Dorsum meum dedi percutientibus,& genas meas depilantibus,uel lacerantibus. Faciem meam non operui à confusionibus & sputo. Hoc etiam futurum fuisse, Psalmographus significauit Psal.129,ita dicens, על גבי חרשו

חרשים חרישו למענותם hoc est, Supra dorsum meum arauerũt arãtes, prolongauerũt sulcũ suum.Quod Chaldæus interpres qui prę manibus habetur, ita traducit, על גושבי דאדו דאריא אריבו למורחותהון .i.Super corpus meum arauerũt arantes,prolongauerũt arationes suas. Vbi propheta pręteritũ pro futuro accipiens more prophetico,ad ostendendã infallibilẽ futuræ ueritatis certitudinẽ,in persona Messiæ locutus est.Super corpus igitur Messię arantes araturi erant, quia illud Iudæi flagellis crudelissimè cædere debebant. Erant etiã super ipsum sulcũ siue arationes prolongaturi,quia illud plagis & percussuris totũ replete erant,iuxta illud Isa.1.ca.dictũ,A planta pedis usq; ad uerticẽ, nõ est in eo sanitas. Quod etiã purpura in derisum induendus erat,habetur in expositione libri Gẽ.R.Mosis Hadarsan,super illud eiusdẽ libri 49.c.dictũ, כבס ביין לבשו וברם ענבים סותה hoc est,Lauabit in uino uestimentũ suũ,& in sanguine uuarum opertorium uel indumentũ suũ.Ibi enim sic legitur,Lauabit (inquit) in uino uestimentũ suũ.Quãdo enim ueniet Messias, uestitur purpura pulchra usu,quæ in colore similis erit uino.Sequitur, Et in sanguine uuarũ indumentũ suũ. Indumentũ enim regis Messiæ erit sericũ,rubrũ ut sanguis, & erit acu pictũ desuper alijs coloribꝰ Et ipse erit caput Israel.Et hoc est quod dictũ est Isa.63.ca. מדוע אדם ללבושך id est, Quare rubrũ est uestimentũ tuũ? Et in sanguine uuarũ indumentũ suũ:sicut dictum est ab eodẽ propheta ibidẽ, ומגריך כדורך בגת id est,Et indumenta tua sicut calcãtis in torculari? Hæc traditio. ubi licet ad literã & uestimentũ purpureũ quo Messias illudendus erat,& tunica eius incõsutilis desuper cõtexta per totũ,aperte ponãtur:uerba tamẽ tã Isaiæ,cẽ Iacob patriarchæ mysticè intelligenda sunt. Cũ enim inquit,Lauabit in uino uestẽ suã,& in sanguine uuarũ opertoriũ suũ, diuersis uerbis eandẽ replicando sententiã,grande mysteriũ passionis Messiæ explicare uoluit.Nam dictio hæc Hebraica ענבים anauim.i. uuarũ quæ in secunda continetur clausula,per regulã grãmaticalẽ Hebraicã,qua literæ בומיח humaph.i.una pro alia ponũtur,mutata ב beth in ו uau,idẽ est quod humiliũ.Et tũc textus huius hic erit sensus:Et in sanguine humiliũ opertoriũ suũ, supple lauabit,ut ostẽderetur Messiã in sua humilitate opertoriũ suũ,uel uestimentũ suum.i. corpus suũ suo sanguine loturũ fuisse,quod clarius Isaiæ uerba exprimũt.Quod autẽ spinis coronãdus esset,ex eiusdẽ prophetę uerbis apertè colligitur,dũ 5.ca.ait, ברם חיח לירירי ויקו לעשות ענבים ויעש באשים hoc est, Et sperauí ut faceret uuas, & fecit spinas. ubi dictio illa Hebraica באשים beusim, etsi ad labruscas,& spinas æquiuoca sit, hic tamẽ spinas,nõ labruscas significat; quẽadmodũ ueterũ expositiones apertè indicãt.Et sic exponit R. Ionas hoc in loco,cũ ait,Et fecit באשים beusim.i spinas,sicut dictũ est Iob 31.ca.Et pro hordeo באשה baassa.i.spina. Quod per præcedentẽ clausulã insinuatur, in qua dicitur, Pro frumento egreditur tribulus. Quod Rab. quoq; Kimhi affirmat,dicens באשים beusim, in hoc textu Isaiæ genus esse spinarũ.Hoc igitur totũ tunc adimpletum fuisse cõstat, cum ut refert Ioan.19.cap. Milites plectentes,coronã de spinis imposuerũt capiti eius,& uestę purpureã circumdederũt eum. Ex quibus omnibus patet,Messiam in sua passione uendendũ,exprobrandũ,& uilipendendũ, flagellis colaphisq; cædendũ,probris cõtumelijsq; grauissimis affligendũ,ac purpura induẽdũ,spinisq; coronandũ fuisse.Hæc aũt,ac cætera omnia quæ de Messię passione præmisimus, expressius distinctiusq; ab ipso Isaia prænunciata fuerunt:

Quòd passionis Messiæ mysterium expresse atque distincte ab Isaia prænunciatum fuerit. Caput XIIII.

CAPNIO.

DIc obsecrò,ubi Isaias de passionis Messiæ mysterio explicitè atque distinctè meminerit. GALAT. In quinquagesimo tertio capite.nam in fine 53. de hoc mysterio sermonẽ incipiens,per totum 53.illud tam expresse,tamq; distincte pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequitur,ut non sicut propheta futura prædicere,sed res gestas tanquam Euange
lista, narrare uideatur: sic enim ait, חנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד ׃ באשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם ׃ כן יזה גוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו ׃ מי האמין לשמעתנו וזרוע יהוה על מי נגלתה ׃ ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא חדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו ׃ נבזה ונחדל אישים איש מכאובות וידוע חולי וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנהו ׃ אבן חלינו הוא נשא ומכאבנו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומעונה ׃ והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונתינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו ׃ כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו ׃ נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גזזיה נאלמה ולא יפתח פיו ׃ מעצר וממשפט לקח ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו ׃ ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו ׃ ויהוה חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח ׃ מעמל נפשו יראה ישבע ברעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל ׃ לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע ׃

Hoc est, Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimabitur ualde. Sicut stupuerunt super te multi, & sicut despectus, uel dissipatus à uiris aspectus, uel uultus eius, & forma eius à filijs hominũ, sic asperget gentes multas. Super eum stringent reges os suum, quia quod non fuit narratum eis, uiderũt, & quod non audierunt, intellexerunt uel cõtemplati sunt. Quis credidit auditui nostro? & brachium Dei super quẽ, uel cui reuelatum est? Et ascendet sicut uirgultũ coram eo, & uelut radix de terra arida. Non est species ei, neq; decor. Et uidimus eum, & non erat aspectus, & non desiderauimus eum. Despectus erat, & nouissimus uirorum, uir dolorum, & notus infirmitate, & quasi uelatæ facies ab eo, uel, & cum uelatione facierum ab eo. Vilis, & non reputauimus eum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit. Et nos reputauimus eum ulceratum, percussum Deum & afflictum. Ipse autem uulneratus, uel occisus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & in liuore, uel uulnere eius medicatum est nobis. Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque ad uiam suam declinauit. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium nostrũ. Oblatus est, & ipse afflictus, uel libens siue uoluntarius, & non aperiet os suum. Quasi agnus ad occisionem ducetur, & sicut ouis coram tondentibus se, obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia, & de iudicio sublatus est, & generationem eius quis enarrabit? Quoniam abscissus est de terra uiuentium, propter scelus populi mei, & ulcus eorum, uel, & ulcus quod erat eis. Et dabit impios in sepulchrum suum, & diuitem in mortibus suis, uel, pro mortibus suis, eo quòd iniquitatem non fecerit, neq; fuerit dolus in ore eius. & Deus uoluit conterere eum infirmitate. Si posuerit pro peccato animã suã, uidebit semen longitudinis dierum, & uoluntas Dei in manu eius prosperabitur. Ex labore animæ suæ uidebit, saturabitur. In scientia sua, uel cum scientia sua iustificabit iustus seruus meus multos, & peccata eorũ ipse portabit. Ideo diuidã ei in multis, uel participare faciam eum cum multis, & cum fortibus diuidet spoliũ, eo q; effuderit, uel exposuerit uel tradiderit in mortẽ animã suã, uel seipsum, & cum iniquis cõputatus est. Et ipse peccatũ multorũ tulit, & pro peccatoribꝰ exorabit. Hæc ille. In quibus quidẽ uerbis, multa ipsius Messiæ referantur mysteria. Primum quidem est, quod Messias ipse seruus Dei, quo ad humanitatẽ, excellentior futurus erat cæteris sanctis, tam in cœlo q̃ in terra existentibus. De quo dicit, Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimabitur ualde. Hoc enim in libro Sanhedrin, cap. Helec, sic exponit, רום מאברהם ונשא ממשה וגבה מאד יותר מן המלאכי השרת id est, Exaltabitur plusq̃ Abraham, eleuabitur plusq̃ Moses, & sublimabitur ualde,

Sedecim mysteria.

Talmudistica expositio.

de, plusquam angeli ministerij, id est, ministrantes Deo. Ex quibus Messiã Deum futurum fuisse, consequens est. Nam cum solus Deus angelicam excedat naturã, & Messias angelis Deo ministrantibus altior futurus esset, qui secũdum Talmudistas cæteris omnibus & digniores & sublimiores sunt, ipsum certè Iudæi Deũ esse, per suas scripturas necessariò concedere debent. Secundũ est de eius exaltatione in cruce, per quam exaltandus, eleuandus, & ualde sublimandus erat: per suam nanq; passionem & resurrectionem, ad se omnia trahere debebat. Idcirco sequitur, Sicut obstupuerunt super te multi, & sicut despectus, uel dissipatus à uiris aspectus, uel uultus eius, & forma eius à filijs hominũ: sic asperget gentes multas, aqua scilicet baptismatis. Per quam eos, qui legem eius recepturi erãt, ad æternã salutem deducere debebat. Nec obstat, quòd propheta quandoq; ad secũdam personam loquitur, quandoq; ad tertiam, cum id more prophetico faciat. Quare reges gentium super eum admirati, os suum stringere debebant, ori suo manum imponentes: quia quod eis narratum non fuerat, uisuri essent, & quod non audierãt, contemplaturi forent. Certum enim est, quòd Messiæ mysteria nõ nisi Israelitico populo narrata à prophetis fuerunt. Ideo subdit, Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini super quem, uel cui reuelatum est? hoc est, Quis unquam credidit nũciationi nostræ, ut his quibus huiusmodi mysterium nunquam narratum fuit, neq; unquam reuelatũ extitit, qua ratione Deus illud consummaturus esset, ipsum firmissimè credere deberent? Tertium est, quòd Messias in exordio paruulus futurus erat, humilemq; habiturus ortũ: cum dicit, Et ascendet sicut uirgultum coram eo, & uelut radix de terra arida. Vbi & ipsius Messiæ nascentis paupertas exprimitur, & matris eius parientis uirginitas. Ipse enim propter paupertatem uirgulto gracili ac tenui rectè in sua natiuitate comparãdus erat, & mater eius ob suam uirginitatem terræ aridæ non inepte assimilanda: quoniam nullo prorsus humano semine humectata, ipsum conceptura ac paritura erat. Quartũ est, quòd in suo progressu fuit despectus, & quasi pro nihilo reputatus. De quo dicit, Non est species ei, neq; decor. Et uidimus eum, & non erat aspectus, & non desiderauimus eũ. Nam etsi textus Et desiderauimus, affirmatiuè dicat, negatiuè tamen intelligendus est. Præcedens enim dictio negatiua לא lo, id est non, ut ait R. Dauid, duabus clausulis seruit. Ac si diceret, Et uidimus eum, & nõ erat aspectus, nec desiderauimus eum. Et uolẽs causam reddere, quare ipsum non desiderarent, statim subiecit, Despectus erat, & prohibitus uirorũ, uir dolorũ, & notus infirmitate, & cũ absconsione facierũ ab eo. Quasi dicat, Facies nostras absondebamus, ne ipsum aspiceremus. Et hoc ideo, quia uilis erat. Vnde nec reputauimus eum. Quintũ est, quòd propter peccata nostra pati debebat. Idcirco dicit, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit. Et nos reputauimus eum ulceratum, percussum Deum & afflictũ. Vbi ualde notandũ est, quòd textus Hebraicus percussum Deum habet, & nõ percussum à Deo, ut nostra editio dicit: ait enim sic textus ipse Hebraicus מכת אלהים Mucche Elohim, id est percussum uel uulneratũ Deum. Nam si percussum à Deo haberet, מכה מאלהים Mucche meelohim diceret, cũ præpositione me, quæ à, uel ab, uel de, uel ex, apud Hebræos significat. Sequitur, Ipse autẽ uulneratus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Disciplina, id est correctio pacis nostræ super eũ, & in liuore uel uulnere eius, hoc est per liuorẽ & uulnus eius, medicatũ est nobis. Sextũ est, quòd omnes iusti præter ipsum, & matrẽ eius, de lege cõmuni errauerũt à uia salutis, & ipse omniũ peccata portauit, quo ad pœnas scilicet. Idcirco dicit, Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisq; in uiã suã declinauit. Et Deus obuiare fecit in eo peccatũ omniũ nostrũ, ut ipse scilicet pro nobis omnib. satisfaceret. Septimũ est, quòd has pœnas seu dolores ad mortẽ usq; uolũtarie & patiẽter, p nobis sustinuit. Ideo dicit, Oblatus est & ipse afflictus, uel uoluntarius siue libẽs, & nõ aperiet os suum. Sicut agnus ad occisionem ducetur, & uelut ouis coram tondentibus se, obmutescet, & non aperiet os suum. Octauum est, quòd licet ut homo, passurus esset, &

Deus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus tamen futurus erat omnino impassibilis. Idcirco subdit, De angustia & de iudicio sublatus est, & generationem eius quis enarrabit? Hic enim Deus pater de Messia homine loquitur, dicens, Postquam de his quæ Messiæ quoad humanitatem fieri poterunt, sublatus erit, id est cum ea parte sublata consideratus erit, generationem eius quis enarrabit? hoc est, modum & causam incarnationis eius, quis enarrare poterit? Nemini enim tanta facultas dabitur, ut eam plenè atq; perfectè enarrare possit. Et causam reddens subdit, Quoniam abscissus est, id est abscindetur de terra uiuentium, propter scelus populi mei, & ulcus eorum, uel quod erat eis, quod pro ulcere originalis peccati accipitur. Est enim ulcus (ut medicis placet) antiquum uulnus. Nonum est, quod sicut propheta eum per meritum passionis fidelium redemptorem descripsit: ita ipsum per diuinitatis potentiam infidelium damnatorem insinuauit, ubi ait, Dabit impios in sepulchrum suum, uel in foueam suam: hoc est secundum Rab. Ionathæ expositionem, Tradet impios in gehennam, & diuites diuitiarum qui iniquè egerint, in mortem perditionis. Decimum est, quod omnino iustus, atq; ab omni peccato immunis esse debebat, cum dicit, Eo quòd iniquitatem non fecerit, nec dolus inuentus fuerit in ore eius: & Deus uoluit conterere eum infirmitate. Quasi diceret, Etsi omnino iustus erit, totiusq; peccati expers, pro aliorum tamen peccatis passurus est. Vndecimum est, quod propter mortis suæ meritum, plurimos filios spirituales, hoc est, discipulos usq; ad mundi finem habiturus esset. Et hoc est quod dicit, Si posuerit, id est quia ponet pro peccato animam suam, uidebit semen longitudinis dierum. Quod de suis fidelibus, suaq; fide, quæ in æternum stabit, intelligitur. Sequitur, Et uoluntas Dei in manu eius prosperabitur. Et ratio est, quia ut dicitur, Ex labore, id est pro labore animæ suæ, quem ipse uidebit, saturabitur. Duodecimum est, quod per sapientiam suæ doctrinæ, multos iustificaturus erat. quare subdit, In scientia sua iustificabit iustus seruus meus multos, & peccata eorum ipse portabit. Tertiumdecimum est, quòd uictoriam contra diabolum habere debebat, & fortium spolia diuidere, eo quòd seipsum in mortem traditurus esset. idcirco ait, Ideò diuidam ei in multis, uel participare faciam eum cum multis, & cum fortibus diuidet spolium, id est spolia: eo quòd expositi uel tradidit in mortem animam suam, id est seipsum. Quartumdecimum est, quod tanquam reus & malefactor cum sceleratis connumerandus erat. idcirco inquit, Et cum iniquis computatus est. Quintumdecimum est, quod licet passio eius ad delenda omnium peccata sufficiens esse debebat, nō tamen omnium peccata deletura erat: sed eorum duntaxat, qui in eum crediturі essent, atq; pœnitentiam acturi. Eam ob rem subdit, Et ipse peccatum multorum tulit. Sextumdecimū est, quòd tanta futura erat Messiæ charitas, quòd etiam pro suis aduersarijs, ipsumq; affligentibus, atq; occidentibus, patrem suum æternum orare debebat. Quocirca deniq; subdit, Et pro peccatoribus exorabit. Quę quidē omnia & singula in Domino nostro Iesu Christo cōpleta fuisse, nemo negandū duceret, qui gesta ipsius tam in uita, quàm in morte diligenter scrutatus fuerit.

Obiectionis recentiorum Iudæorum, Isaiæ uerba falsò exponentium, confutatio, per ueterum Talmudistarum expositiones. Caput XV.

CAPNIO.

ETsi hæc omnia ita prorsus, ut exposuisti, se habeant, iuniores tamen Iudæorū nobis obijciunt, quòd propheta ibi non de Messia (prout tu exposuisti) sed potius ad literam de Iudæorum populo, quasi de uno homine loquatur: quemadmodum ex 4. cap. de eodem dicit, Filius meus primogenitus Israel. Quamobrem omnes penè recentiores, & præsertim Rab. Dauid & Rab. Selomo, exponentes eadem Isaiæ uerba de ipso Iudæorum populo, omnia quæ in eisdem uerbis continētur: uidelicet languores, plagas, despectus, ignominias, & cætera id genus, eidem populo applicāt. Eapropter optimè quidem faceres, si ad conuincendam eorum perfi-

perfidiam, eadem ipsa prophetæ uerba, non nisi de Messia exponi posse, per eorum scripturas probando, falsam atq; peruersam ipsorum expositionem refelleres. GAL. Verum quidem est, quod Rabbi Selomo & Rabbi Dauid, ac alij ferè omnes iuniores, ut mysterium passionis Messiæ, quod in præmissis prophetę uerbis plane traditur, occulere atq; obfuscare possent, expositionem hanc extortam, contra literæ sensum, ueterumq; omnium sententiam, finxerunt: sed cum ueritas nunquam lateat, facilè est mendaces atq; falsiloquos conuincere. Duo igitur hic faciam. Primum quidem, quod prædicta Isaiæ uerba nullatenus Iudæorum populo in hac nouissima captiuitate existenti, applicari possint, ostendam. Deinde uerò, quod ipsa eadem uerba non nisi de Messia exponi queāt, per scripturas apud eos authenticas & approbatas probabo. Primum itaq; ex eo potissimum patet, *Primum.* quòd multa quæ in eisdem uerbis continētur, nullo modo Iudæorum populo applicari possunt: & maximè tria, quorum primum illud est, Ipse autem uulneratus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Nam licet Iudæorū populus in captiuitate hac multipliciter sit afflictus: id tamen non propter iniquitates & scelera gentium patitur: ita ut gentes propter Iudæorum talia patientiū merita, ipsæ à Deo saluatæ ueniam recipiant, ut ipsi aiunt, qui asserunt gentes uerba hæc dicturas. Hoc enim non solùm manifestè falsum est, cum sit contra diuinā iusticiam, secundum quam Deus reddit unicuiq; iuxta opera sua: sed etiam contra ipsorummet sententiam, qui ferè omnes nemine discrepante, dicūt, quòd gentes quæ modò Iudaicum populum in hac captiuitate supprimunt & affligunt, similiter sint propter hoc à Deo puniendæ. Ad quod probandum illud Ioelis ultimi capitis dictum inducunt, Congregabo omnes gentes, & ducam illas in uallē Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo. Cum igitur propheta dicat, quòd in liuore siue uulnere huius serui Dei, de quo hic loquitur, medicatum sit alijs, & quòd Deus obuiare fecerit in eo peccatum omnium aliorum hominū: sequitur sanè, quòd hic non loquatur de Iudæorum populo, ob cuius pœnas alij non saluantur, sed potius puniuntur. Secundum uerò est, cum propheta de eo- *Secundum.* dem seruo Dei loquens, ait, Eo quòd iniquitatem non fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius: quod non solum de Iudæis apertè falsum est, ut per rei euidentiam liquidò patet: eo quòd pro maiori parte sint omnes usuris, iniquitatibus, dolis, sortilegijs, maleficijs, alijsq; flagitijs immersi: uerumetiam ex testimonio sacræ scripturę euidenter habetur, quòd in captiuitate hac nouissima (ut alibi probauimus) non sunt nisi propter propria eorum scelera. Immò si de peccatis suis pœnitentiam agere uellent, statim (ut in sequentibus patebit) redempti essent. Hoc insuper est contra ipsorummet expositionē, qui præsupponentes, seipsos in hac captiuitate non esse, nisi propter peccatum magnum, seu magna peccata, quærentesq; inter se quod sit peccatum illud, uel quæ sint peccata illa: diuersi diuersa sentiunt. Verum tamen in eo omnes conueniunt, quòd Iudæorū populus in captiuitate ista nō est, sine peccato seu iniquitate, nec propter aliarū gentium peccata, sed propter sua propria dūtaxat. Ex quo palā liquet, q; seruus Dei iste, de quo Isaias loquitur, nō potest intelligi Iudæorū populus, sed Messias ipse, qui à peccato omnino immunis futurus erat. Tertiū deniq; est, cum de eodem seruo Dei demum propheta *Tertium.* ait, Et pro peccatoribus exorabit: quod de populo Iudaico in captiuitate hac existenti, haudquaquam intelligi potest. Ipsi enim non solū non orant pro peccatorum aliarū gentium salute, sed potius pro earū destructione, & præsertim pro Romani imperij & ecclesiæ Christianæ pernicie ac perditione: existimantes, quòd post Romani imperij defectionem, atq; ecclesiæ Christi destructionem, se mox ab hac seruitute & captiuitate liberandos esse, ut alibi ostendimus. Ex quo manifestum est, dictum hoc Prophetæ, Et pro peccatoribus exorabit, nequaquam de eis uerificari posse. Ex his igitur, atq; alijs multis in hac prophetia cōtentis, quæ nullatenus Iudæorum populo in hac captiuitate existenti, conuenire possunt, clarū atque perspicuum est, ipsum Dei seruum de quo propheta loquitur, ipsum Iudaicum

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum populum minimè esse posse. Quod autem præmissa Isaiæ uerba nemini alij, quàm ipsi Messiæ rectè conuenire possint, non ex prædictis tantum atq; textu ipso clarè patet: uerum ex dictis quoq; ueterum expositorum clarius atq; euidentius apparet. Omnes quippe prisci expositores, tam qui Christi antecesserunt aduentum, quàm qui post Christum passum fuerunt, eadem ipsa Isaiæ uerba, non nisi de Messia intelligi exposuerunt: sicuti ipse quoq; Rab. Selomo apertè testatur, dum ipsa exponens, super illud: Ecce intelliget seruus meus, cum reliquis, sic ait, Magistri nostri totum hoc de Messia intelligi affirmãt. Quod etiam per multos alios uideri potest, qui diuersis in locis uerba ipsa de Messia fuisse dicta asserunt. Nam in expositione libri Gen. R. Mosis Hadarsan, super illud 24. capite dictum, וירבאת יצחק חאחלה שרה אמו hoc est, Et introduxit eam Ishac in tabernaculũ Saræ matris suę. Sic ad uerbum dicitur, Hic est rex Messias, qui fuit in generatione impiorum, & reprobrauit eos, & elegit Deum sanctum & benedictum, & nomen sanctum eius, ut coleret eum toto corde. Deditq; cor suum ad petendas miserationes pro Israel, & ad ieiunandum, & ad humiliandum se pro eis, sicut dictum est Isa. 53. cap. Et ipse uulneratus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Disciplina pacis nostræ super eum. Cumq; filij Israel fuerint peccãtes, ipse exorabit pro eis: quemadmodũ dictum est Isaiæ eodem cap. Et in liuore eius medicatum est nobis. Et propterea Deus seruat eum, ut saluet Israel, & ut exultet cum eis in resurrectione mortuorũ, sicut dictum est Deut. 33. cap. Beatus tu Israel. Quis ut tu, populus saluatus per Deum, clypeum auxiliatoris tui? Sicut & Isaias ait 45. cap. Israel saluatus erit in Deo saluatione seculorum, uel sempiterna. Non erubescetis, neq; confundemini usq; in secula æternitatis. Hæc traditio. Scriptum præterea est in libro Sanhedrin, cap. Helec, quòd ex domo R. id est à discipulis R. dictum fuit, Quòd languidus est nomen Messiæ, iuxta illud Isaiæ 53. cap. dictum, Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit. Ibidem quoq; legitur, quod dixit R. Si Messias de uiuis est, ipse est sicut magister noster sanctus: si uerò de mortuis, est sicut Daniel uir desideriorum. ubi glossa Rab. Selomonis, Si Messias est (inquit) de illis qui adhuc uiui sunt, in ueritate est sicut magister noster sanctus. Ipse enim & languores sustinuit, & sanctus fuit: si uerò de illis est, qui iam mortui sunt, ecce ipse fuit sicut Daniel uir desideriorum, qui adiudicatus fuit passionibus in lacu leonum, & sanctus & perfectus, ac princeps fuit. Tamen בגרן chegon, id est sicut, non sumitur hic stricte. Hęc Rab. Selomo. Ex quibus manifestè patet, dubium fuisse apud ueteres Iudæorum, utrum tunc Messias uiueret, an mortuus esset. constabat enim eis, ipsum iam uenisse. Eodem insuper in libro & capite uerba illa, Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, eleuabitur & sublimabitur ualdè (ut in præcedenti capite diximus) ita exponũtur: Ecce prosperabitur seruus meus Messias, exaltabitur plusquam Abraham, eleuabitur plusquam Moses, & sublimabitur plusquam angeli ministerij, qui scilicet Deo ministrant. Ex quibus omnibus satis manifestè patet, quòd omnia Isaiæ uerba ab eo loco, Ecce intelliget seruus meus, usque ad finem 53. capitis, ab antiquis Iudęorum sapientibus de Messia intellecta fuerunt.

Confutationis prædictæ confirmatio, per Chaldaicam R. Ionathæ paraphrasin, in eadem Isaiæ uerba. Caput XVI.

CAPNIO.

QVoniam R. Ionathæ filij Vzielis Chaldaica translatio, quam Targum uocant, tantæ apud eos est autoritatis, ut nemo eorum ei cõtradicere audeat: uelim ad huius confutationis confirmationem, per ipsam Targum eiusdem R. ostenderes, antedicta omnia Isaiæ uerba non posse neq; de populo Israelitico, neque de ullo alio quouis homine, nisi de ipso Messia intelligi. GAL. Non abre mi Capnio hoc me facere hortaris: quandoquidẽ idem R. in sua Chaldæa paraphrasi, omnia

si, omnia eadem uerba (ut nosti) de Messia ad nostrum propositũ exponit. Nam ubi Hebraicus textus dicit, Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur & sublimabitur ualde: ita ipse Chaldaicè ait, חא יצלח עבדי משיחא ירם ויס גי וייתקיף להדא hoc est, Ecce prosperabitur seruus meus Messias, exaltabitur, & multiplicabitur, & fortificabitur ualde. Vbi uerò Hebraicus textus habet, Sic asperget gentes multas, super eum stringent reges os suum: ipse ita Chaldaicè dicit, כן יבדר עממין סגיאין עלוהי ישתקון מלכין ישוון וריחון על פומהון id est, Sic mundabit, uel eliget gentes plurimas. Super ipsum tacebunt reges, & ponẽt manum suam super os suum. Vnde patet, quòd uerbum illud Hebraicum קפיצו quod ibi ponitur, & æquiuocum est (nam & aperire, & abbreuiare, siue stringere significat) hic non pro eo quod est aperire (ut author nostræ ęditionis accepit) sed pro eo quod est abbreuiare, uel stringere, accipitur. Vbi autem Hebraica litera dicit, Quia quod non est narratum eis, uiderunt, & quod non audierunt, intellexerunt, uel cõtemplati sunt: Ionathas ipse sic ait, ארי דלא ישתעיאו להון חזו ודלא שמעו יסתבלו id est, Quoniam quibus non est de ipso narratum, uiderũt, & qui non audierunt, contemplati sunt. Et ubi Hebraicè dicitur, Quis credidit auditui nostro, & brachium Dei super quem reuelatum est? sic ipse Chaldaicè dicit, מ״אן חימין לבסורתנא רא ותקיף דרע גבורתיה ריחוח ברין על מאן אתגליאת hoc est, Quis credidit annunciationi huic? & fortitudo brachij uirtutis Dei huiusmodi, super quem reuelata est? Et quod Hebraicè habetur, Non est species ei, neque decor, cum reliquis, sic idem Chaldaicè exponit, לא חיזו דלא חזויה ולא אימתיה אימת חרייט ויחי זיו קודשא ודיוה דבל דיחוויניה אסתכל ביה id est, Non erit uisio despicabilis usio eius, neq; reuerentia, uel authoritas eius, reuerentia uel authoritas idiotæ. Sed erit gloria sanctitatis, gloria eius. Et quicunq; uiderit eum, contemplabitur ipsum. Propter hoc erit ad bonam annunciationem. Et quod Hebraica litera habet, Et quasi uelatæ facies ab eo, cum reliquis: ipse ita Chaldaicè transtulit, למדעין רחות מסלקא אפי שבינתא מנגא בסדרין ולא חשיבין hoc est, Et quasi fuisset ablata, uel remota facies diuinitatis eius à nobis uidentibus, & nõ reputantibus. Quod autem Hebraicè dicitur, Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit: ipse ita in Chaldęum uertit, בכין על חובנא חוא יבעי ורעוייתנא דילית ישתבקון אגהנא id est, Sic uel tunc pro reatibus nostris ipse exorabit, & peccata nostra propter eum remittentur nobis. Et quod Hebraicè habetur, Disciplina pacis nostræ super eum, cum cæteris: ita ipse Chaldaicè traduxit, רבאר לפניח שלמא יסגי עלנא וברגיתוהי לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא id est, Et in doctrina eius pax multiplicabitur super nos, & in morte ipsius, ad sermonẽ eius, reatus nostri remittentur nobis. Quod uerò Hebraicè dicitur, Omnes nos quasi oues errauimus, cum reliquis: ita ipse Chaldaicè exposuit, בגלא בעגא אתב דרגא גבר לקבל ארחיה גלינא ומן קדם יחוח חוח רעוא למשבק חיבי בלנא ברילית hoc est, Omnes tanquam oues dispersi fuimus, quilibet uersus uiam suam captiuatus erat. Et ex parte Dei beneplacitum fuit, parcere, uel remittere reatus omnium nostrum, propter ipsum. Et quod Hebraicus textus habet, Oblatus est, & ipse afflictus uel uoluntarius, uel libens, & non aperiet os suum: sic ipse Chaldaicè traduxit, בעי רחוא אתהב ועד לא פתח פומיה אתקבל הקימי עממיא hoc est, Exorauit, & ipse exauditus est, donec non aperuit os suum, suscepturus robustos gentium. Et ubi Hebraicè habetur, Quasi agnus ad occisionem ducetur, & reliqua: sic idẽ Chaldaicè dicit, באמרא לגבסהא ימסר וברחל דקדם גזזהא שהקא ולית לקבליה רפתח פומיה ומלול מיללא id est, Sicut aries occisioni tradetur, & sicut ouis coram tondentibus se, mutefiet. Et non erit qui pro eo aperiat os suum, & loquatur uerbum. Et quod Hebraica litera habet, Et generationem eius quis narrabit? sic ipse Chaldaicè transtulit, ומרישן דיתעברן לנא ביומוהי מאן יבייל למימני hoc est, Et mirabilia quæ fient nobis in diebus eius, quis poterit enarrare? Quod autem Hebraicè legitur, Dabit impios in sepulchrum suum, & diuitem in mortibus suis: ita ipse Chaldaicè exposuit, ויתמסר יה רשיעייא לגיהנם וית עתירי

Universidad de Deusto
Biblioteca

ובמיא דמנסי במויתא ראברנא id est,Et tradet impios in gehennam,& diuites diuitiarum,qui iniquè egerint,in mortem perditionis.Et quod Hebraicè dicitur,Et Dominus uoluit conterere eum infirmitate, si posuerit pro peccato animã suam, & reliqua: ita ipse Chaldaicè quoq; exposuit, ורעוא למרחץ ומן קדם יחות חות לרבאה יה שארא דעמוריא ברזיל לנקמא מיחוברין נפשיחון יחזון במלכות משח חון יסגון בנין ובנן יורבין יומין ועבדי אוריתא ריחוח ברעותיה יצלחון hoc est, Et ex parte Dei beneplacitum fuit,ut conflaretur,& contereretur residuum populi sui. Vt mundarentur à reatibus suis animæ ipsorum, & uideãt regnum Messiæ sui.Multiplicabunt filios & filias, qui prolongabũt dies. Et facientes legem Dei, in beneplacito ipsius prosperabuntur. Quod etiam Hebraicè dicitur, In scientia sua iustificabit iustus seruus meus multos,& peccata eorũ ipse portabit:ita quoq; ipse trãstulit, בהבמיתיה יזכי זבאין ברזיל לשעברא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי id est, In sapientia sua iustificabit iustos,ut obliget multos ad legem, & pro reatibus eorum ipse exorabit. Et quod demum Hebraicus textus habet, Eo quòd exposuit uel tradidit in mortem animam suam,cum reliquis, usq; in finem: idem ipse ita Chaldaicè traduxit atq; exposuit, חלת דמסר למויתא נפשיה ויה מרורייא שעבידו לאוריתא וחוא על הובין סגיאין יבעי ולמורייא ישתביק בר ילית hoc est,Pro eo quòd tradidit in mortem animam suam.uel seipsum, & transgressores obligauit ad legem.Et ipse pro reis multis exorabit,& transgressoribus parcetur propter ipsum. Ex hac igitur Chaldaica traductione palàm ostenditur, prædicta omnia Isaiæ uerba ab exordio usque in finem,alij nemini,quàm ipsi Messiæ rectè competere posse.

Quòd Deus in cruce suspendendus erat,crucíq; affigendus: & ille est Messias,qui morte crucis moriturus fuerat. Cap. XVII.

CAPNIO.

QVamuis per ea, quæ de Messiæ passione hactenus dixisti,ita Iudæorum nostri temporis perfidia conuincatur, ut amodo nec hiscere quidem audeant: ut tamen clarius adhuc eorum arguatur impietas, qui propterea Dominum nostrum Iesum negant uerum fuisse Messiam, quòd cruci fuerit affixus, licet plerique eorum ipsum suspensum fuisse mentiantur: eapropter Messiam ipsum Deum & hominem in cruce suspendendum, ac morte crucis obiturum fuisse, per eorum quoque scripturas ostendas,necesse est. GALATIN. Duo igitur hìc me facere oportet. Primum enim Deum ipsum suspendendum, crucíq; affigendum fuisse, probandum mihi est:& demum, quòd Messias ipse morte crucis moriturus erat. Quod Deus itaque suspendendus esset, Deuteron. 28. capite, satis clarè habetur, ubi sic dicitur, ותיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילח ויומם ולא תאמין בחייך hoc est,Et erunt uitæ tuæ suspensæ tibi coràm, & timebis nocte ac die,& non credes in uitas tuas. Vbi ideo fortassis pluraliter uitas dixit: quia sicut gemina est Messiæ natura, ita & eius uita, Deus scilicet & anima. Hæ autem Messiæ uitæ quæ pro nobis in cruce suspendendæ erant,nostræ sunt.Nam de uita quidem quæ Deus est,ita Deuteron. 30. capite legitur, חוא חייך ואורך ימיך id est, Ipse est enim uita tua, & longitudo dierum tuorum. Quòd Messias quoque uita sit, probatum est iam suprà. Nam & ipse Dominus Iesus id ipsum testatus est, dicens, Ego sum uia, ueritas, & uita. InBeresith etiam Rabba קטנה Ketanna, id est in expositione minori libri Geneseos, hoc certè mirabile, quod dicturus sum, scribitur,super illud 22. cap. eiusdem libri dictum, ויקח אברחם את עצי חעולח וישם על יצחק בנו id est,Et accepit Abraham ligna holocausti,& posuit ea super Ishac filium suum:sic enim ibi dicitur, Sicut זת ze, id est iste, hoc est, Deus qui bajulat crucem suam super scapulam suam.Simile quoq; huic habetur in libro ברכות Berachoth,id est Benedictionũ,Ieroselymitano,in cap.quod incipit,מיאימתי קורין Meemathai korin,id est, Quando legunt.Ibi enim sic dicitur,Et fuit,cum complerit

nit Selomo orãdo ad Dominum uniuersam orationem, & deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini,procũbens super genua sua, & manus eius erant expansæ ad cœlos.Dixit Rab. אבחו Abhu,Et manus eius erant expansę ad cœlos.Nam sicut זה Ze,id est iste crucifixus, uel in cruce extensus erat stans.Hęc ibi. זה Ze quod Latinè interpretatur iste,hoc in loco non est nisi Deus.Quod per id quod in libro מנחות Menahoth,id est Oblationũ,in cap.quod incipit המנחות Hammenahoth, id est Oblationes, scribitur, maximè probatur. ubi sic dicitur, הקבה נקרא זה שנאמר זה אלי ואנוחו id est, Deus sanctus & benedictus uocatur Ze,id est iste:sicut scriptum est Exod.15.cap. Ze,id est iste Deus meus, & glorificabo eum.Hęc traditio.Secũdum ergo duas istas traditiones,Deus sibi crucem humeris baiulaturus erat,& cruci manibus extensis affigẽdus.Cum autem Deus ex sua natura hęc pati nõ posset,de Messia necessario intelligenda sunt,qui Deus & homo futurus erat,& morte crucis moriturus. Quòd autem manus & pedes ipsius Messiæ in cruce fodendi essent,Psalmographus Psalm. 22. pronunciauit dicens, כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקפוני כרו ידי ורגלי id est,Quoniam circumdederunt me canes. Concilium malignantium obsederunt me, foderunt manus meas & pedes meos. Sophrim tamen,id est Scribæ,dictionem illam ברו caru,id est foderunt in כארי caari,quod sicut leo significat,mutantes,scripturam simul & sensum peruerterunt: quod multis quoque alijs in locis eos fecisse, in primo libro latissimè ostendimus. Verumtamen quidam ex nostris (licet piè & bono zelo)aiunt,quòd cum textus Hebraicus hic dicit, Sicut leo manus meę & pedes mei, siue manus meas & pedes meos, constructio defectiua ibi sit,subaudiendumq; Impij tanquam leo manus meas & pedes meos foderunt,perforauerunt,fixerunt,aut malè tractauerunt. Ad quod probandum, Chaldaicam traductionem inducũt,quę hoc loco sic habet, מטול דאחזרו עלי רשיעי רמיתילן לבלביא סגיאי בנישה מבעשין אקפוני נבתין חיך ארויא ידיי ורגלי id est,Quoniam uallauerũt me impij,similes canibus plurimis,congregatio malignorũ circumdedit me, mordentes ueluti leones manus meas,& pedes meos.Ex quo inferunt, Hebræos locũ hunc non corrupisse. Sed ut uerum fatear, hoc eorum dictum mihi minimè placet: tum primò, quia etsi in infinitis penè codicibus,quos nunc Iudæi passim præ manibus habent, כארי caari,id est sicut leo deprauatum sit:in aliquibus tamen uetustissimis כרו caru,quod idem est quod foderunt,scriptum adhuc reperitur, tametsi Iudæi in ijsdem non כרו caru,ut scriptum est,sed כארי caari, legant. Dicunt enim ibi כתיב catheu,id est scribendum esse כרו caru,sed קרי kare,id est legendũ כארי caari: qui est tertius deprauandæ scripturæ modus, ut latius in primo libro ostensum est. Tum deinde,quia cum translatio Chaldaica quam inducunt,non sit Ionathę filij Vzielis,qui annis pluribus Christi ortum anteceſsit,sed Rab.Ioseph cæci (ut ipsimet affirmare uidentur) qui annis fermè trecentis quadraginta post Christum passum claruit:non mirum uideri debet, si deprauationem hãc secuta, ita hoc loco habeat.Quamuis ipsa quoque multum contra Iudæos nostri temporis (quod maximè animaduertendum est) & hìc, & alijs plurimis in locis ad propositum nostrum faciat. Tum demum, quia quod non כארי caari,id est sicut leo, sed כרו caru,id est foderunt,hìc scriptũ fuerit,non solum in expositione libri Gen. Rab. Mosis Hadarsan(ut in 8.cap.primi libri usum est) liquidò patet, super illud, Et Abraham adhuc stabat coram Domino:uerumetiam per 70. interpretum æditionem,qui ita hæc uerba trastulerunt,ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί,συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχόν με, ὤρυξαν χεῖράσμε καὶ πόδας μου. Ex quo manifestè liquet, quòd כרו caru,id est foderunt,& non כארי caari,hoc est sicut leo, hoc loco scriptũ erat. Id etiam ex translatione illa Chaldaica, qua Indi atq; Aethiopes utuntur,potissimum uideri potest. Sic enim habet .ΦʃΘʃ: ʃP PP: ΘʃΠ.ℓP:: Canauuni oyouiya uaogariya. id est, Vulnerauerunt, uel foderunt manus meas, & pedes meos. Non ergo Dauid in persona sua hæc uerba protulit, ut iuniores Iudæorum delirantes aiunt, sed in persona Messiæ, quem talia passurum præuidebat. Quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiã ex immediatè sequentibus apertè insinuatur, cum dicitur, אספר כל עצמותי hoc est, Numerabo omnia ossa mea, uel omnes litigatores meos. Ipsi considerabunt, & despicièt me, diuidèt pannos meos sibi, & super uestem meã mittent sortẽ. Cum igitur hæc nunquam Dauid passus sit, nec unq̃ in eo cõpleta fuerint, de Messia ea intelligi oportet, præsertim cum scriptum sit in libro שבת Sabbath, in cap. quod incipit, במה אשה יוצאה Bamme haissa yocza, id est, cũ quo uxor egredietur, R. חייא Hiya dixisset, omnes prophetas nõ prophetasse, nisi de dieb. Messiæ. Prisci quoq; Talmudistæ illud Zach. 12. cap. dictũ, והביטו אלי את אשר דקרו id est, Aspiciẽt in me quẽ transfixerunt, Messiæ filio Ioseph attribuũt, ut refert ibidem R. Dauid Kimhi, quod per ea etiam quæ in libro סוכה Succa, in cap. חלילו המשה Hahalil hammissa habẽtur, facilè probatur. Ibi enim sic legitur, Scriptũ est Zach. 12. ca. וספרה הארץ משפחות משפחות לבד hoc est, Planget terra familiæ familiæ seorsum. Hic planctus ad quid fiet? controuersia est ibi inter R. רוסא Dossa, & magistros. Vnus enim dicit, quòd planctus ille fiet super Messia filio Ioseph, qui occisus erit: & alter ait, quòd super fomite, qui interficietur, erit, בשלמיא Bislama, id est inpax ei qui dixit, quòd plãctus antedictus fiet super Messia filio Ioseph. Hoc est enim qd̃ scriptũ est Zach. 12. והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על חיחיד והמר עליו כמחמר על הבכור: hoc est, Et aspicient in me quẽ transfixerunt, & plangẽt super eum quasi planctũ super unicũ. Et dolebitur super eum, sicut doleri solet super primogenitũ. Hæc traditio. Quamuis aũt expositores ibi indiscussum dimittãt, utrũ Messias ille dicatur filius Ioseph, quia ex tribu Ioseph proditurus esset, an à patre uocato Ioseph: dictum tamen Talmudistarũ de Christo Domino nostro intelligitur, quẽ ideo Talmudistæ filium Ioseph appellarunt, quia aliũ patrẽ in terris habiturus nõ erat, nisi putatiuũ, Ioseph scilicet matris suæ uirginis sponsum, qui ut referunt Euangelistæ, pater eius putabatur. Quamobrẽ & ipsa gloriosa Virgo dixit ei apud Lucã 2. cap. *Fili quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te.* Ex hac igitur traditione necessariò sequitur, Deum ipsum uulnerandũ, transfigendumq̃ fuisse. Nam cum ea uerba, Et aspicient in me quẽ transfixerunt, quæ ueteres Talmudistarũ de Messia intelligi uoluerunt, in persona Dei propheta protulerit, ac si Deus ipse crucifigendus esset: quod nec excogitari quidem potuisset, nisi diuinitas cum humanitate in ipso Messia hypostatice unienda fuisset: consequens profectò est, Messiam qui crucifigendus erat, Deũ & hominem futurũ fuisse. Cum præterea spiritũ gratiæ super homines effundere, nemini nisi soli Deo cõueniat, clarum certè est, eum omnino Deũ esse, in cuius p̃sona p̃pheta loquitur, dicẽs, רשפבתי על ביהרויר ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו hoc est, Et effundã super domũ Dauid, & super habitatores Ierusalẽ spiritũ gratię & deuotionũ, siue precũ. Et aspiciẽt in me quẽ confixerunt, uel transfixerunt. CAP. Iuniores Iudæorũ tam euidens passionis Dei, & hominis testimoniũ deprauare nõ ualentes, aiunt hoc in loco, Respicient in eum, & nõ in me, apud eos scriptũ esse. GAL. Primũ eorũ falsitas ex eo patet, quòd omnes antiqui eorũ libri (ut ipse optimè nosti) ita prorsus habẽt, ut ego scripsi atq; traduxi. Deinde uerò per Chaldaicã R. Ionathæ trãslationẽ, quæ sic eadẽ uerba Chaldaicè profert, Et effundã super domũ Dauid, & super habitatores Ierusalẽ spiritũ pietatis & miserationũ, & respicient in me quẽ transfixerunt. Quare & idem propheta 13. cap. ait, ראמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי: חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יחוה צבאות הך את הרעה והפצין הצאן hoc est, Dicet ad eũ, Quid sunt plagę istę inter manus tuas? Et dicet, His plagatus sum in domo eorũ, qui me diligebant, id est, qui me diligere debebãt. Framea suscitare super pastorẽ meũ, & super uirũ socium meũ, uel consimilẽ mihi, seu cohærentẽ mihi, ait Deus exercituũ. Percute pastorẽ, & dispergẽtur oues. Ex quibus omnibus luce clarius constat, Messiam Deũ & hominem crucis patibulo suspendendum fuisse, atq; crucis morte obiturum.

Iudæorũ iuniorum obiectio. Confutatio.

Ad Iu-

Ad Iudæorum obiectum responsio, qui ideo Christum Deum non fuisse asserunt, quia in cruce se à Deo derelictum clamauerit. Caput XVIII.

CAPNIO.

HIc nobis sese opponit recentiorum Iudæorum impia perfidia. Si Christus uẽ ster (inquiens) Deus fuit, cur mox in cruce moriturus, se à Deo derelictũ clamauit, dicens, אלי אלי למה עזבתני Eli eli lama azabtani. Hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Si enim Deus & homo fuisset, nunquam homo ille à Deo cui hypostaticè (ut ais) unitus erat, deseri potuisset. Quoniam ut ipsimet asseritis, quod semel assumpsit, nunquam dimisit. Quare cum se à Deo derelictum clamauerit, palàm ipsemet se Deum non esse, protestatus est. HOG. Ad hoc Hieronymus dicit, Christum cecinisse in cruce Psal. 21. aliosq; sequentes, usq; ad illum Psal. 30. uersiculum, In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Ex quo sequitur, quòd uerba illa Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? non ideo dixerit, ut se à Deo derelictum ostenderet, sed quia, cum aliis eorundem Psalmorum uerbis sibi dicenda occurrerint. GAL. Ego quidem Hieronymo non contradico, sed unum hoc adiicio, quòd quemadmodum Iudæis etiam dixit apud Isaiam 33. cap. Et quare morietmini domus Israel? Non quidem ut hoc ab eis disceret, quin potius, ut eos ad suæ perditionis considerationem salubriter excitaret. Ita quoq; Christus cum in quantum homo clamando à Deo quęsiuit, ut quid eum in manibus Iudæorum ad illudendum, conspuendum, flagellandum, crucifigendũ, occidendumq; dereliquisset, non quasi ignarus, nec quasi de Deo conquerẽs, uel ipsum arguens, id fecit: sed ut Iudæos ipsos audientes, ad saluberrimam suæ passionis considerationem, fidemq; induceret. quod uerba mox ibidem sequentia apertè insinuant. Nam cum in persona Messiæ propheta (ut dictum est) dixisset, אלי אלי למה עזבתני hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? statim immediatè subiecit, רחוק מישע רעתי דברי שאגתי hoc est, Longè à saluatione mea uerba rugitus mei. Verba utiq; rugitus Christi, quibus ut homo se à Deo suo derelictum clamauit, in cordibus Iudæorum eum occidere cupientium, longè fuerunt à saluatione eius, qua ipsum Deus suscitauit, atq; in cœlũ uidentibus discipulis eleuauit. uel aliter. Cum enim in sexto libro ex priscorũ Talmudistarum sententia dictum sit, saluationem nostram saluationem Dei esse, eo quòd Deus saluando Israelem, se ipsum saluare dicatur. hinc & Messias ipse qui humanum genus saluaturus erat, saluatus pro eo quòd est saluator, plerunq; dicitur: eam ob rem haud incongruè dici etiam potest, Verba rugitus, id est, lamentationis Christi longè à saluatione eius, hoc est, à redemptione humani generis fuisse, quoad illos scilicet dunt axat, qui propter impœnitens & obstinatum cor eorum non erant humanæ redemptionis fructum percepturi. Quare & mox ipse subiiciẽs, Sitio inquit, id est, salutem omnium desidero, quia pro omnibus patior, etsi non omnes sint merito passionis meæ saluandi. Et in hunc sensum Chaldæus interpres prædicta uerba transtulisse uidetur, cum ita Chaldaicè ait, אלהי מאול מה שבקתני רחיק מן פורקני מילי אבליותי: id est, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? longe à redemptione mea uerba lamentationis meæ. HOG. Aeditio nostra longè aliter habet, quàm ipse transtulisti. Sic enim habet, Deus Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe à salute mea uerba delictorum meorum. GAL. Vt inspicienti euidenter patet, pro fide Christiana longè melius Hebraica ueritas hic habet, quàm nostra siue Græca, siue Latina habeat æditio. Cuius autores nescio quo spiritu moti, pronomen hoc Meus à principio eiusdem uersiculi remouerunt, & in medio eius Respice in me addiderunt, atq; in fine ipsius, Verba rugitus mei, in uerba delictorum meorum mutauerunt. Quæ quidem tria, hoc est, minuere, addere, mutare, multis aliis in sacræ scripturæ locis tam apud Græcos, quàm apud Latinos sæpissimè fecisse comperiuntur. Ex eo igitur quòd Saluator noster se à Deo derelictum clamauerit, ipsum Deũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

non fuisse, minimè concludere poterit falsa nimium Iudæorum nostri temporis calliditas. Neq; etiam nos arguere ualebit, quòd Deum omnino impatibilem, immortalem & incommutabilem crucifixum, clauis ac lancea transfixum, mortuumq; & sateamur & credamus. Cum hæc omnia Messiam ipsum Deum & hominem, non utiq; secundum diuinitatem, sed secundum naturã nostræ mortalitatis assumptam passum asseremus. Quæ omnia nobiscũ prophetæ cæteriq; sancti patres, ac ueteres Talmudistæ longe ante nos, & fassi sunt, & crediderunt, ut in præmissis liquidò patuit. Quas ob res haud inepte ipsi (ut suprà uisum est) eũ אל נעזרץ El naaraz, id est, Deum confractũ, siue contritũ, aut territũ uocauerunt. Est enim אל El, id est Deus, secundum formã Dei, & נערץ naaraz, id est cõfractus, seu contritus, uel territus secundum formã serui. Secundum quam in sua passione, ut refert Marcus 14. cap. cœpit pauere & tædere, fuitq; flagellis contritus, colaphis alapisq; cæsus atq; crucifixus, & clauis ac lancea confossus atq; confractus. Quapropter Psalmographus Deũ alloquens, & impiorũ iudicio, ipsum cõtra ea quæ de Messia promiserat quasi facientẽ, quodammodo arguens sic Psal. 89. ait, ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך: נארת ברית עבדך חללת לארץ נזרו id est, Et tu repulisti & abiecisti, transgressus es, uel excessisti, uel iratus es cũ Messia tuo. Neglexisti pactum serui tui, profanasti in terra coronã eius. Et post pauca, עד מתי יהוה תסתר לנצח תבער כמו אש חמתך hoc est, Vsquequo Deus occultabis te, in æternũ exardescet uelut ignis ira tua? Vbi glossa R. Abrahã Auen Ezra: Vsquequò (inquit) Deus occultabis te, ex una parte scilicet, uel ex uno angulo aut uertice quasi occultatus sis: ita quòd non uideas mala Messiæ tui, sed exardescat sicut ignis cõtra eum ira tua? Et infrà, אית חסדיך הראשונים ארני נשבעת לדוד באמונתך, id est, Vbi sunt misericordiæ tuæ priores Domine, quas iurasti Dauid per fidem tuam. Vbi glossa eiusdem R. Abraham ait, ac si dicat: Statue Domine iuramentũ tuum, quod de aduentu redemptoris fecisti. Et demum, ברוך יהוה לע ולם אמן ואמן hoc est, Benedictus Deus in æternũ amen amẽ. Vbi glossa ipsius R. Sensus est inquit, quòd Psalmista uiderit per spiritum sanctum Messiæ aduentum, ideoq; dedit laudes nomini Dei, hoc est, Deo. Fuit autem in Hispania quidã magnus sapiens, & probus homo, cui Psalmus iste grauis admodum erat, & usq; adeò, quòd ipsum nec legere poterat, nec patiẽter audire, eo quòd Psalmista grauia contra Deum hic loquatur. Hæc ille.

Quòd Messias in sua morte felle & aceto potandus erat, eoq; moriente, tenebræ super omnem terram fieri debebant. Cap. XIX.

CAPNIO.

QVoniã legimus Christũ redemptorẽ nostrũ in sua passione felle & aceto potatum, tenebrasq; super uniuersam terrã eo moriente, fieri cõtigisse: eam ob rem ad magis exprobrandã impiã obstinatamq; Iudæorũ nostri temporis incredulitatem, hæc omnia in morte Messiæ accidere debuisse per eorũ scripturas probandũ quoq; est. GAL. Primũ itaq; notandũ est, quod legitur in libro Sãhedrin, in ca. quod incipit, נגמר חרין Nigmar haddin, id est, diffinitũ est iudiciũ, ubi sic ad uerbũ dicitur: Dixit R. אסרא Hasda, quòd egressurus occidẽdus potabatur pulue re incensi in scypho uini, quatenus separarẽtur sensus eius ab eo: sicut dictum est Prou. 31. ca. הבו שכר לאובד ויין למורי נפש hoc est, Date ebriatiuũ perdito, & uinũ amaro animo. Erãt autẽ in Ierusalẽ mulieres honestæ, quæ hæc spõtè mittebãt. Hæc Talmud. Bonũ igitur uinũ domino Iesu Christo, alijsq; cũ eo crucifigẽdis ad hoc missum Iudæi biberũt. Quare tũc impletũ est, quod longè ante per Amos ca. 2. dictũ fuerat, ויין עבושים ישתו בית אלהיהם. i. Et uinũ damnatorũ bibet domus Dei eorũ. Quasi diceret, Vinũ dãnatorũ bibet domus Israel, & quod maioris erit facinoris, uinum etiã Dei eorũ. Neq; tamẽ cuipiã inconueniẽs uideri debet, quòd paucorũ admodum Iudæorũ factum, domui Israel propheta attribuat. Cum ibi nõ solum

solum ingens populi multitudo adesset, facientibus quod dictum est, consentiẽs, uerum eorum quoque de quibus Matth. 27. capite dicitur, quod similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus dicebant, Alios saluos fecit, se ipsum non potest saluum facere: Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si uult. Dixit enim, quia filius Dei sum. Mos est etiam diuinæ scripturæ multitudini quandoque ascribere, quod uel ab uno solo factum est. Legitur enim Iehosuę 7. capite, Dominum ad ipsum Iehosuam dixisse, Peccauit Israel, & transgressi sunt pactum meum, quod præcepi eis, & etiam acceperunt de anathemate, & etiam furati sunt, cum reliquis. Ecce quomodo Dominus Israeli attribuit, quòd solus Achan perpetrauerat. Pro incenso igitur & bono uino bibito, myrrham & acetum cum felle mixtum Iudaica impietas Domino Iesu propinauit. Et tunc illud Psalm. dictum impletum est, ויתנו בבר ריתי וראש ולצמאי ישקוני חמץ: hoc est, Et dabunt in escam meam fel, & in siti mea potabunt me aceto. Hæc autẽ de Messia intelligẽda fuisse, in Midras Ruth, id est in expositione libri Ruth euidentius apparet, super illud quod dixit Booz, secundo capite, Accede huc, & comedes de pane, & tinges frustum tuum, uel bucellam tuam in aceto. Sic enim ibi dicitur. Loquitur de rege Messia. Accede huc, id est, appropinqua ad regnũ. Et comedes de pane: iste est panis regni. Et tinges frustum tuum, uel bucellam tuam in aceto: hæ sunt passiones, uel tormenta Messiæ. De quo dictum est Isa. 53. Et ipse uulneratus est, uel occisus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Hæc traditio. Ex qua manifeste ostenditur, quòd acetum Ruth significauit ac præfigurauit Messiæ passiones atq; tormẽta. Quanto magis igitur in persona Messiæ dictum fuisse oportet, quod iam præmissum est. Et dabunt in escam meam fel, & in siti mea potabunt me aceto. Quod maximè iniusta Iudæorum retributione innuitur, cum protinus eodem in Psalm. subditur, יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש החשכנח עיניהם מראות ומתניהם המיר חמיעד: שפך עלוחם זעמך וחרון אפך ישיגם: תחי טירהם נשמיח באלחים אל יהי יושב id est. Sit mẽsa eorum coram eis in laqueum, & quæ sunt pacis in scandalum. Obscurẽtur oculi eorum à uisione, & lumbos eorum iugiter dissolue. Effunde super eos indignationem tuam, & ira furoris tui comprehendat eos. Sit habitatio eorum deserta, in tabernaculis eorum non sit habitator. Et post hæc statim subijcitur, כי אתח אשר חביח רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו: חנח עון על עונם ואל יבאו בצדקחך: ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכחבו: hoc est, Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & ad dolorem, uel ad afflictionem uulneratos tuos uel occisos tuos narrabunt. Pone peccatum super peccatum eorum, & non ueniant in, uel cum, iustitia tua: deleantur de libro uitæ, uel uiuentium, & cum iustis non scribãtur. Hæc autem omnia Chaldaicus interpretatus ita Chald. traduxit atq; exposuit יהוי פתורהון רסדרו קומיהון באבלי קומיחון לקלא וגבסחחון להקלא: יתחשבן עיניחון מן למיהמי והרציהון תדירא הוצוץ: שדי עליהון רוגזך ותקוף רוגזך ירבקינון: תחי משכנתחון צריא במשכנתחון לא יהא יתיב: ארום ראנת מחיתא רדפו ומאן רבאיב על קטולך ישתעיין: חבח עון וריא על שריתחון ולא ידכון למיעל בבינשת צדקיך: יהימחון מספר רוברן חד יא ועם צדקייא לא יכתבון: hoc est, Sit mensa eorũ quam parauerũt coram me, ut comederem, in laqueum, & sacrificia eorum in scandalũ. Obscurentur oculi eorũ, ut uidere nequeant, & lumbos eorum cõtinuo tremore affice. Effunde super eos furorem tuum, & fortitudo furoris tui apprehendat eos. Sit habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit habitator. Quoniam quem tu uulnerasti, persecuti sunt, & in afflictum propter interfectos tuos, obloquentur. Adde peccatum super peccatum eorum, & non mereantur ingredi in ecclesiam iustorum tuorum. Deleantur de libro memoriæ uiuorum, & cum iustis non scribantur. Ad horum uerborum Psalmographi declarationem, notandum est, quod mensã in sacra scriptura quandoque quidem regnum dicitur. Vnde in Midras tillim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psalmi 22. dictum, תערוך לפני שלחן

Universidad de Deusto
Biblioteca

id est, Parabis coram me mensam. Sic dicitur, Hæc mensa est regnum. Quandoq; uerò tota ipsa diuina scriptura quæ in 24. distinguitur libros, mensa nũcupatur, iuxta illud Deut. 8. cap. dictum, לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם hoc est, Nõ de solo pane uiuit homo, sed de omni eo quod egreditur ex ore Dei, uiuit homo. Vtraq; hęc mensa facta est Iudæis in laqueum. Quia enim Messiam uino myrrhato & aceto cum felle mixto potauerunt. Idcirco & regnum & ueram scripturæ intelligentiam perdiderunt. Quare de eorum cæcitate subditur, Obscurentur oculi eorum à uisione, id est, ne uideant. Hinc etiam uerus Messias, qui eis ad pacem esse debuit, & pax uocatur, iusto Dei iudicio, factus est eis in scandalũ. Quia os eius felle & aceto amaricauerũt. Et hoc est quod in plan/ctu suo Ier. 2. ca. ait, צריק הוא יהוה כי פיהו מריתי id est, Iustus est ipse Deus, quia os eius amaricaui. Tunc enim Iudaica prauitas os Dei amaricauit, cum spongiã aceto felleq; plenam, arundini circumpositam, ori atq; naso Domini nostri Iesu ueri Messię apposuit. Quam ob rem tunc etiam impletũ est Ezec. illud 8. cap. dictum, רחנם שולחים את חומורה אל אפי id est, Et ipsi erunt mittentes fœtorem ad nasum meum. Quod exponẽs R. Kimhi ait, Vult dicere, odorẽ malum. HOG. His in locis longe secus scriptura nostra habet, quàm tu traduxisti. Nam illud quidem lamentationis Ieremiæ sic habet, Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui: hoc autẽ Ezechielis ita, Et ecce applicant ramũ ad nares meas. GAL. Vtrobiq; author nostræ æditionis (pace eius dixerim) nimiũ Iudęis blanditus est. Nam dictio מריתי marithi, quæ in uerbis Ieremiæ ponitur, à uerbo מרה mara, quod amaricare propriè significat, deriuatur. Idcirco מריתי marithi, idẽ est, quod amaricaui. Dictum autẽ Ezechielis tam apud nos, quàm apud Hebræos penitus deprauatum est, sed multo magis apud nos quàm apud eos. Illi enim sic habent, Et ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum suum. Neutra tamen litera uera est, neq; quam ipsi habent, neq; quam nos habemus, sed illa quã prius posui. Antiqui nanq; eorum sapientes, quos סופרים Sophrim, id est scribas nuncupant, attendentes prophetam eadem uerba in persona Dei protulisse, fœtoremq; ad nasum eius poni, & inconueniens, & impossibile esse existimãtes. Ne huiusmodi locutio in simplicium scandalum cederet, scripturam hanc quemadmodum & alias eius generis quamplurimas, commutauerunt: ut latius in primo libro ostendimus. Hic autẽ Ad nasum meum scriptum erat, quod ipsi mutantes, Ad nasum suum scripserunt: ut ibidem quoq; per eorũ scripturas probauimus. Quod autem Messia moriente sol obscurari debebat, tenebræq; per uniuersam terram fieri, lõgè ante per Amos prophetam nunciatum fuit, sic 8. cap. dicentem, והיה ביום ההוא נאם ארני יהוה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור׃ והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה והעלתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה hoc est, Et erit in die illo, ait Dominus Deus, & occidere faciam solem in meridie, & tenebrescere faciam terram in die lucis, & conuertam festiuitates uestras in luctum, & omnia cantica uestra in lamentum. Et ascendere faciam super omnia dorsa saccum, & super omne caput caluicium, uel depilationem. Tenebras uerò factas fuisse ea die & hora, qua Christus mortuus est, nemo it inficias, cum id uel gentiles ipsi testentur. Depilationem autem hanc atq; lamentationem inconsolabilem tunc, aut parum pòst fieri contigit, cum scilicet 40. anno ante templi euersionem, Iudicibus Iudęorum ex consistorio Gazith expulsis, omnis ab eis iudiciaria potestas ablata fuit: sicut in quarto libro latissimè patuit.

De merito passionis Messiæ, & mortis, ac effusionis sanguinis eius. Cap. XX.

CAPNIO.

CVm per meritum passionis Christi humanum genus saluatum sit, ideo ut nihil de Messiæ passione prætermittatur, de merito nunc passionis, mortis & effusionis sanguinis eius, aliquid ex Iudęorum scripturis patefacias. GAL. Faciã equidem.

equidem. De merito itaq; passionis Messiæ id nunc solum audiendum sit, quod in libro qui apud eos ספרי Siphre uocatur, ex uerbis R. Iosis hoc modo scriptum est, Egredere & disce meritum regis Messiæ, ac præmiũ iustorum ab antiquo Adam, cui non fuit datum, nisi unum præceptum de negatiuis, & transgressus est illud. Vide quot mortes decretæ sunt ei, & generationibus eius, generationibusq; generationum, usq; ad finem omnium generationũ. Porrò quę nam mensura multiplicatur, mensura'ne boni, an mensura uindictæ? Esto dicens, quòd mensura boni multiplicatur, mensura uerò uindictæ minuitur: quasi dicat, Deus semper citra condignum punit, & ultra condignum remunerat. Rex igitur Messias afflictus & humiliatus ieiunio, pœnisq; affectus, meritũ & præmium omnibus retribuet; sicut dictum est Isaiæ 53. cap. Et Dominus obuiare fecit in eo peccatum omnium nostrum. Hæc Talmud. Hoc etiam modo argumentatus est Paulus ille summus Talmudista, cum ad Romanos scribens 5. cap. ait, Si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Iesu Christi, in plures abundauit. Meritũ autem mortis Messiæ ex eo maximè ostenditur, quòd in eodem libro ita legitur, מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם באותה שעה ויהודה לעולם תשב ונקתי דמם לא ניקתי ובפר ארמיתו עמו מגיין אתה אומר שהרי׳ שביר אימות העולם בפרח חיא לחם לעולם חבא שנאמר מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתיך id est, De iniquitate filiorum Iudę, qui fuderunt sanguinem innocentẽ in terra eorum in illa hora. Et Iudas semper manebit, & parcam, sanguini uerò eorum non parcam. Parcet tamen terra eius, id est, cadauer eius populo suo. Et unde habes, quòd mors eius, quæ est in manu gentium mundi, parcet eis in seculo uenturo? Quia dictũ est in Psalmo Asaph, Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. Hęc traditio. Ex qua manifestè liquet, per mortem Messiæ, futuram fuisse peccatorum remissionem. Tum ex eo quòd dicit, quòd terra eius, id est, cadauer eius parcet populo suo: tũ etiam, quia ait, quòd mors eius, scilicet Messiæ parcere debebat gentibus in seculo uenturo, id est, tẽpore Messiæ. Et rectè quidem. nam Messias ipse pro humani generis salute, & præsertim propter saluandos patres moriturus erat, quod ex commentarijs R. Mosis Hadarsan palàm ostenditur, super illud Psal. 49. ויחי עוד לנצח לא יראה חשחת כי יראה חכמים ימות hoc est, Et uiuet ultrà in sempiternum, & non uidebit infernum, cum uiderit sapientes morientes, uel, uti uidebit sapientes morientes. ut aliqui interpretati sunt, cum sic ibi dicitur, אמור רבי משה הדרשן וז חפסוק נאמר על מלך חמשיח שימות ברי לפרות את האבות ואחר יחיה לנצח לא יראה שחת במו החכמים שימותו hoc est, Dixit R. Moses Hadarsan, hic textus dictus est de rege Messia, qui morietur propter redimendos patres, & postmodum uiuet in sempiternum, nec uidebit infernum, quemadmodum sapientes, qui moriuntur. Quod autem non nisi per sanguinis Messiæ effusionem, & à peccatis mundandi essent fideles, & ab inferno liberandi, patet per illud Zachariæ nono capite dictum, גם את ברם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו hoc est, Etiam tu per sanguinẽ pacti tui, emisi captiuos tuos de puteo, in quo non sunt aquæ. Ad cuius dicti intellectum notandum est, quòd hæ dictiones Tu & Tuos, hic positæ, fœminini sunt generis, ideo eas ad aliquod fœmininum, cuius mentio præcesserit, referri oportet. Ad quod autem fœmininum sint referendæ, ostenditur ibidem, cum paulo ante hæc uerba sic dicitur, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא id est, Exulta ualde filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluatus ipse. Vbi Ionathæ Chaldaica translatio sic dicit, חראי לחדא בנשתא ציון גילי קחלא ירושלם hoc est, Exulta in unum ecclesia Sion, iubila ecclesia Ierusalem. Ad filiam igitur, id est, ecclesiam Sion & Ierusalem referenda sunt hæc pronomina ibi posita, cum dicitur. Etiam tu in sanguine pacti tui, emisi captiuos tuos de puteo, in quo non sunt aquæ. Quę quidẽ uerba sic R. Selomo exponit: Etiã tu ecclesia Sion & Ierusalem saluaberis cum Messia, sicut ipse iustus est & saluatus, Per sanguinem pacti

R. Selomonis expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pacti tui, id est, per meritum sanguinis pacti, qui effusus est super uos in Sinai. de quo dictum est Exo. 24. cap. Ecce sanguis pacti, quod scidit Dominus. Emisi captiuos tuos de puteo, id est, de captiuitate. Hæc ille. Cum inquit de puteo, id est, de captiuitate, hoc non potest intelligi de puteo captiuitatis Aegypti uel Babylonis, cum aquis utraq; abundet, & propheta puteum de quo loquitur, carere aquis dicat: quare de puteo gehennæ in quo non sunt aquæ, sed ignis & sulphur, dictum eius intelligi oportet, ut patet in prologo איבה רבתי Echa rabbeti, id est, expositionis planctus Ieremiæ, ubi sic dicitur, Deus sanctus & benedictus promisit nobis, quòd eriperet nos de gehenna per meritum circumcisionis. Et ubi hoc dixit? Apud Zachariam dicentem, Etiam tu per sanguinẽ pacti tui, emisi captiuos tuos de puteo, in quo non sunt aquæ. Hæc traditio. Cum autem dicit per meritum circumcisionis futuram fuisse saluationem, per meritum effusionis sanguinis Christi intelligi uoluit, cuius typum circumcisio gessit. Nam cum omnes patriarchæ & prophetæ, omnesq; sancti patres quantumcunq; sancti, qui circumcisionẽ acceperunt, usq; ad passionem Christi, ad infernum descenderint, ut patet in multis locis Talmud, & præsertim in libro qui חגיגה Haghiga dicitur, in cap. quod incipit חבל היריבין Haccol hayyabin, id est, omnes sunt obligati, ut latius in præcedentibus ostendimus: consequens plane est, quòd non per meritum circumcisionis, sed per meritum passionis Christi, cuius figurã circumcisio gerebat, eramus ab inferno liberandi. Præterea cum nec peccatorũ uenia, nec satisfactio, nec per consequens animarum saluatio, nisi per sanguinis effusionem fieri debuerit, ut patet in libro יומא yoma, id est, dierum, in cap. quod incipit, Septem dies antediẽ propiciationis: ubi sic ad uerbum legitur, Non est uenia, uel peccati remissio, nisi per sanguinem, sicut scriptũ est Leuit. 17. cap. כי חדם הוא בנפש יכפר id est, Nam sanguis ipse pro anima satisfaciet, uel animæ parcere faciet. Saluatio autem cum non nisi per Messiam futura fuerit, ut in superioribus probatũ est: necessariò profectò sequitur, quòd neq; merito circũcisionis, neq; merito sanguinis super filios Israel in monte Sinai effusi, Deus peccata remittebat, sed merito duntaxat sanguinis Messiæ effundendi, quem sanguines prædicti figurabãt, sine quo nec fuit, nec est, nec erit unquam perfecta peccatorum remissio.

Quòd Messias ad infernum descensurus esset, omnesq; electos inde educturus. Caput XXI.

CAPNIO.

CVm Christum Dominum nostrum post mortem suam ad inferos descẽdisse, indeq; electorum suorum animas eduxisse, & credamus, & confiteamur: eapropter ut magis magisq; adhuc iuniorum Iudæorum conuincatur perfidia, id ipsum & Messiam facturum fuisse, probari quoq; per eorum scripturas oportet. GAL. Messiam itaq; ad infernum descensurum, atq; electos omnes inde eductu rum fuisse, per illud in primis patet, quod in Beresith rabba, id est, in expositione libri Gen. R. Mosis Hadarsan legitur, ubi super illud 24. cap. eiusdem libri dictũ, Et induxit me in tabernaculum: sic ad uerbum dicitur, Dixit Rabbi Iehosuas filius Leui, lui cum angelo mortis nomine קימוי kippod, quousq; peruenì ad portas gehennæ. Statimq; misi kippod angelum, qui scilicet præest gehennæ, ut me tiretur gehennam à capite usq; ad finem, & non fuit ei hora uacans ad metiendũ. Quia tunc occiderunt Rabban Simeonem filium Gamlielis, & uolui ire, & non potui. Post hoc autem iui cum kippod angelo, & ibat mecum Messias filius Dauid, quousque peruenì ad portas gehennæ: cumq; uiderent captiui, qui in gehenna erant, lumen Messiæ, gauisi sunt eum recipere, dicentes, Hic educet nos de his tenebris: sicut dictum est Hoseæ decimotertio cap. מיד שאול אפדם ממות אגאלם hoc est, De manu inferni redimam eos, à morte liberabo illos. Et sic Isaias quoq; dicit 35. capite, ופדויי יהוה ישבון ובאו ציון id est, Et redempti Dei redibunt,

dibunt, & uenient, uel intrabunt in Syion, & reliqua usquẽ רגמי יגון ואנחה hoc est, Et fugient dolor & gemitus. Non dicitur autem Syion in loco isto, nisi גן ערן gan eden, id est, hortus uoluptatis, hoc est, paradisus. Hucusque traditio. Quæ etsi stultum quoddam uideatur ponere figmentum, quia tamen Talmudistæ arcana Messiæ non nisi in parabolis tradere soliti sunt, ideo figmentum illud finxerunt, ut Messiæ descensum ad inferos, gaudiumq; sanctorum patrum in limbo existentium, quod propter ipsius aduentum, suamq; liberationem habituri erant, insinuarent, quod testimonijs Hoseæ & Isaiæ optimè probant. Hoc idem etiam ille eorũ Doctor, quem רביגו חקדוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrũ sanctum uocant, longe ante Christum natum apertius ostendit, in libro quem גלי רזייא Gale razeya, id est, reuelatorem arcanorum appellauit, & præsertim ad secundam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem, ubi inter cætera idem Antoninus ab eo quæsiuit, dicens, Ex quo גבר gheuer, id est, uir Deũ significat, quid sibi uult textus ille Tren. 3. cap. scriptus, אני הגבר ראה עני בשבט עברתו ; אותי נהג וילך חשך ולא אור id est, Ego gheuer, id est uir uidens paupertatem, in uirga indignationis sutæ me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucẽ. Respondit ei Rabbenus: Hic est Deus sanctus & benedictus, qui ait, Ego sum uir qui uidi paupertatem: me minauit & adduxit in tenebras, & non in lucẽ. Hic itidem Deus sanctus & benedictus est, qui dixit, Decreui descendere ad inferos, ad redimendas animas iustorum, quas in uirga indignationis sutæ pater meus, qui est in cœlis, illuc detrudit propter peccatum Adę. Item eodem in libro ad sextam eiusdem Antonini petitionem, idem Rabbenus Haccados dicit se in libro R. Simeonis filij Iohai מיחקר חסודות qui Mechkar hassodoth, id est, Inuestigatio secretorum nuncupatur, hæc inter cætera inuenisse. His auditis cœpit fieri Rab. Hoseas, dixitq;, Veh illis, ueh illis impijs, iniquis, homicidis Israel: quorum amore, ut peccatum illis dimittat, Deus sanctus & benedictus mittet filium sanctum suum, & carne humana se induet. Veh illis, quia propter suas prauas operationes erunt rebelles huic Messiæ, & respuent dicta, quibus præcipiet, ut mundificentur aqua mundificationis, ad purganda eorum peccata. Ipsi uerò non incedent in uijs Deo gratis, nec facient uoluntatem eius, sed ingenti iracundia perciti, eum occident. Tunc anima eius descendet ad inferos, apud quos triduo morabitur, ut inde omnes animas patrũ iustorumq; educat: sicut dictum est Gen. 47. cap. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך id est, Ego descendam recum in Aegyptum, & ego inde educãte. Et faciet Deus sanctus & benedictus, ut eos in paradisum deducat, sintq; læti in gloria Dei, iuxta illud Hoseæ 6. cap. dictum, Visitabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & uiuemus ante faciem eius. Hæc omnia ille, quẽ ipsi Magistrum nostrum sanctum appellant. Ex quibus omnibus satis manifestè patuit, Messiam Deum & hominem statim post mortem suam ad infernum descensurum fuisse, atq; animas electorum suorum inde educturum.

Quòd Messias tertio die à mortuis resurgere debebat. Caput XXII.

CAPNIO.

IEsum Christum quoq; Dominũ nostrũ tertio die à mortuis resurrexisse, Euãgelistæ scripserunt: hoc igitur idẽ in Messia futurũ fuisse, per Hebraicas scripturas ostendere debes. GAL. Primũ igitur quid ueteres Talmudistæ super illud Psal. 16. dictũ senserint, dicã, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך hoc est, Ego in iusticia, uel per iusticiã uidebo faciẽ tuam, satiabor cũ resurrexerit forma, uel figura, uel imago, uel similitudo tua. Suprà probatũ est per Talmudistarũ scripturas, Messiã esse faciẽ Dei. Hæc etiam forma, uel figura, seu imago, siue similitudo Dei, de qua hic propheta loquit̃, nõ est nisi Dei filius, siue Messias ipse secundũ diuinitatẽ, secundum quã ipse Dei filius similis est patri, ut etiã suprà, hoc est in 3. lib. ostensum est. Et hæc fuit illa figura, siue imago Dei, quã Moses uidit, cũ Num. 12. ca. dicitur, ותמנת יהוה יביט id est, Et figurã Dei contẽplatur. Quod R. Ankelos sic

Talmudistica expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic in Chaldæum transtulit, ורמזות יקרא ריחוח מסתבל hoc est, Et similitudinẽ, uel imaginem charitatis Dei intelligit. Ita ergo secundum sensum istum antedicta prophetæ uerba exponi possunt: Videbo faciem tuam, id est Messiam tuum. Satiabor, cum resurrexerit forma, uel figura, uel similitudo, uel imago tua, id est, filius tuus. Quamuis autem aliter ipsa quoq; exponãt, ut infrà dicetur, cum de resurrectione generali dicendum nobis occurrerit, expositio tamen quam hìc posuimus, in Beresith Rabba קטנה ketanna, id est in expositione libri Gen. minori optimè confirmatur, super illud quod 3. cap. eiusdem libri de Adam scriptũ est, Et emisit eum Dominus de horto, uel de paradiso uoluptatis. Ibi enim sic ad literam legitur: Dixit R. Hamias, Emissus fuit Adam de paradiso in isto seculo, sed in futuro seculo non emittetur. Iuuatur autem hoc R. Hamiæ dictum, per id quod scriptum est Psal. 16. Ego in iusticia, uel per iusticiam contemplabor faciem tuam, satiabor cũ surrexerit forma, uel figura, uel imago, uel similitudo tua. Dixit Deus sanctus & benedictus, In hora illa ego iustificabo eum, scilicet Adam ab illa sententia. Dixit Deo sancto & benedicto Dauid, Et in illa hora qua resurget ille, qui est similitudo tua, satiabor, & in iusticia contemplabor, uel uidebo faciem tuam. Vbi glossa R. Selomonis, Contemplabor inquit faciem tuam: sicut dictũ est Isaiæ 52. בי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון id est, Quia oculo ad oculum uidebũt, cum morabitur uel habitabit Deus in Syion. Quod Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traduxit, ארי בעיניהון יחזון גבוראן דיעביר יחוח בר יתיב שבינתיה לציון hoc est, Quia oculis uidebũt uirtutem, uel fortitudinem suam quam faciet Deus, cum sedebit uel morabitur in Syion. Hæc omnia traditio. In quibus tria admodum magna continentur mysteria. Quorum primũ est, quòd Adam olim de paradiso expulsum, erat Deus iustificaturus, auferendo sententiam contra eum illatam. Secundum est, quòd tunc id futurum erat, cum iuxta Dauidis prophetiam תמירנה temuna. id est, forma, uel figura, uel imago, uel similitudo Dei resurgeret. Tertiũ est, quòd cum ille qui similitudo Dei, id est similis Deo patri erat secundum diuinitatem, secundum humanitatẽ resurrecturus esset, tunc sciebat Dauid se sanandum esse, ac per iusticiam faciem Dei uisurum atq; contemplaturum. Nec tamen dixit, per cuius iusticiam ista consecuturus esset: quia fortè maluit hoc per Isaiam dictũ iri, qui post eum de Messia Dei filio loquens, sicut in præcedentibus ostendimus, 53. cap. inquit, Iustificabit iustus seruus meus multos, & peccata eorũ ipse portabit. Hic etiam haud incõgruè dici potest quod in libro Sanhedrin, cap. Helec, hoc modo scriptũ est: Dixit R. Nahmã ad R. Ishac, Quis fecit te audire, quando uenturus sit בר ניפלי Bar niphli, id est, filius caducus. Ait ei, Quis est Bar niphli? Dixit ei Messias. Ait illi, Messiam ne uocas Bar niphli, id est, filium caducum? Respondit ei, Etiam. Sicut de ipso scriptũ est Amos 9. cap. ביום ההוא אקים את סבת דוד הנפלת id est, In die illa suscitabo, uel erigam casulam Dauid dejectam, uel prostratam. Hæc traditio. Vbi non ab re uetus hic Talmudista, Messiã Bar niphli id est, filium caducum appellauit: quia ut dictum suum prophetæ testimonio probat, Messias ipse quo ad corpus casula Dauid dejecta siue prostrata in sua passione & morte esse debebat, in sua autem resurrectione à Deo suscitari & erigi. Hic neq; silentio prætereundum puto, quod in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum legitur, super titulum illum Psal. 22. qui est על אילת חשחר hoc est, super ceruã auroræ, ubi sic dicitur: Hoc est quod scriptũ est, Excitare gloria mea, excitare psalterium & cithara, excitabo auroram. Et infrà, Excitare in Edom, id est in Romanis. Futurum est enim ut astare facias nobis regem Messiã. Et quid est, Excitabo auroram, & aurora non excitat me. A seculo enim non uenit super me aurora, & inuenit me dormientem. Et hoc est, Excitabo auroram. Et sic ipse dicit Psal. 119. חצות לילה אקום להודות לך hoc est, Media nocte surgo ad confitendum tibi. Hactenus traditio. Vbi notandum est, quòd gloria Dauid fuit in Messia, ut habetur in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psal. 16. Lætatum est cor meum, scilicet in uerbis legis, & exultauit gloria mea.

mea Dixit Rab. אבחו Abhu, id est in rege Messia, qui ex me egressurus est. Sicut dictum est Isaiæ 4. cap. Quia super omni gloria protectio: hoc est, Messias. Etiam caro mea habitabit ad fiduciam, scilicet post mortem. Dixit Rabbi Ishac, Docet per hoc quòd non habuit in eo potestatem tinea, & uermis. Hæc traditio. Præmissis quoq; addendum est, quod in Psalm. 16. hoc modo scribitur, לבן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח כי לא תעזב נפשי לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת hoc est, Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit gloria mea, etiam caro mea habitabit ad fiduciam. Quia nõ derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum, uel pium tuum, ut uideat corruptionem. Vbi propheta de corporis Christi incorruptione, deq; eius resurrectione aperte loquitur. De eadem quoq; corporis Messiæ incorruptione sic apud Isaiam 51. capite legitur, מיהר גועה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו id est, Citò clausus, uel mobilis ad aperiendum, & nõ morietur ad corruptionem, nec diminuetur caro eius. Vbi glossa Rabbi Kimhi, Est inquit ibi להמו lahmo, cadens super carnem tantum, iuxta illud Leuit. 21. capite, בי אשי יהוה לחם אלהיהם חם מקריבים יחיו קדש hoc est, Quia sacrificium Dei, carnem Dei sui ipsi sacrificant, erunt sancti. Quod autẽ tertio die resurrecturus esset, patet per ea quæ Rab. Moses Hadarsan in expositione libri Gen. dicit, super illud eiusdem libr. 22. cap. dictũ, ביום השלישי וישא אברהם את עיניו id est, In die tertio eleuauit Abraham oculos suos. Ibi enim idem Rabbi sic ad uerbum ait, Hoc est quod scriptum est Hoseæ 6. capite, יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו hoc est, Viuificabit nos post duos dies, in die tertio suscitabit nos: & uiuemus ante faciem eius: & scie mus, ut sequamur ad cognoscendum Deum. In die enim tertio, triduum, sicut scriptũ est Gen. 42. cap. Et dixit eis Ioseph. In die tertio. In die uerò tertio dationis legis, iuxta illud Exod. 19. Et fuit in die tertio facto mane, & fuerunt uoces & fulgura: in die autem tertio exploratorum, sicut dictum est Iehosuæ 2. Et abscondimini ibi tribus diebus. In die quoq; tertio Ionæ, iuxta illud, Fuit Ionas in uisceribus piscis tribus diebus & tribus noctibus. In die etiam tertio ascendentium de captiuitate, sicut dictum est Ezræ 8. cap. Et castrametati sumus ibi diebus tribus. In die demum tertio uiuificationis mortuorum, iuxta illud Hoseę 6. cap. dictum, Viuificabit nos post duos dies, in die tertio suscitabit nos: & uiuemus ante faciẽ eius, quæ est rex Messias, sicut dictum est Psalm. 80. יהוח אלהים צבאות חשיבנו האר פניך ונושעה id est, Deus exercituum cõuerte nos, ostende faciem tuam, id est Messiã tuum, & saluabimur. Hæc traditio. In libro autem Mechilta super illud Psalm. 30. בי רגע באפו חיים ברצונו id est, Quoniam momentum in ira eius, & uita in beneplacito eius. ita scriptum legimus, אמר רבי משה חרשון בי רגע באפו חיים ברצ רנו נאמר על משיח צדקנו בי יחיה ברגע חמות והחיים ברצונו להת לאחרים ולקבלה חוץ לעצמו וסמיך ליה רנח בי בשיתן חמיתה לשום אדם ויבכו בערו ובשיחיה אוהו ירננו והוא בשימו יתאבלו בל רודפי שמו ובשיחיה ירננו ונסמך לזה יחיינו מיומים וביום ג׳ יקימנו ונחיה לפניו hoc est, Dixit Rab. Moses Hadarsan, Quoniam momentum in ira eius, uita in beneplacito eius. Hoc dictum est de Messia iusto nostro: quoniam erunt in momento mors & uita eius pro uoluntate sua, ad dandum aliis, & ad recipiendũ in semetipso. Et huic coniungitur illud immediatè in eodem Psalm. sequens, בערב ילין בכי ולבוקר רנה id est, Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinũ cantus. Quando enim alicui inferet mortem, flebunt super illum, & cum ad uitam restituet eum, canticum canẽt. Cum autem ipse morietur, tristes erunt de morte eius omnes sectatores nominis eius, & cum ad uitam redibit, siue cum resurget, gaudebunt, & canent. Et huic additur illud, Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia resurgere faciet nos, & uiuemus ante faciem eius. Verba igitur Hoseæ prophetæ sic iuxta eorũ expositiones intelligenda sunt, Viuificabit nos, scilicet Messias à morte culpæ post duos dies, quibus scilicet iacebit in sepulchro. In die tertio suscitabit nos, per spẽ scilicet resurrectionis. Nam Christi resurrectio nostræ resurrectionis generalis futurę exem

Catholica expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

plum & causa fuit. Quemad modum enim Christus resurrexit, ita nos quoq; resurgemus. Eam ob rem Petrus ille apostolorum princeps quasi prophetiam hanc Hoseæ exponere uolens, ita primæ primo cap. ait, Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam regeneratrit nos in spem uiuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Hoc ipsum autē per Rabbenum Haccados expressius dictum fuit, eo in libro qui גלי רזייא Galerazeya, id est Reuelator arcanorum inscribitur, dum ita dixit, Post triduum uerò anima Messię ad corpus suum reuertetur, & exibit ex illo lapide in quo erit sepultus, sicut dictū est Exo. 33. cap. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור hoc est, Ecce locus est apud me, stabis supra petram: cumq; transierit gloria mea, ponam te in foramine petræ. Hæc ille quem Hebræi magistrum nostrum sanctum uocant.

Quòd Messias in cœlum ascensurus erat, ducens secum eos quos de inferno liberare debebat. Caput XXIII.

CAPNIO.

IN cœlum quoq; Christum ascēdisse fides catholica firmiter tenet, idcirco Messiam id ipsum post resurrectionem suam facturum fuisse, per Hebraicarum scripturarum testimonia probandum est. GAL. Hoc per septem præcipuè testimonia probare possumus, quorum primum quidem illud sit, quod Deut. 32. cap. ponitur, כי אשא אל שמים ידי hoc est, Quia leuabo ad cœlos manū meam. Quod Rab. Ankelos in Chaldęū uertens, sic exposuit, ארי אהקימית בשמיא בית שבינתי id est, Quia ordinabo, uel præparabo in cœlo domum diuinitatis meæ, & dicam permanens ego in æternum. Id quoq; Rab. Selomo ita exposuit, Leuabo ad cœlos manum meam, id est, locum diuinitatis meæ. Locus autem & domus diuinitatis Messias est secundum humanitatem: quod satis per Isaiam ostenditur, ita 57. cap. dicentem, כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נרבאים hoc est, Sic ait excelsus, habitans in æternitate, & sanctum nomē eius: Excelsum & sanctum inhabito, & contritum & inferiorem spiritu, ad uiuificandū spiritum inferiorum, & ad uiuificandum cor contritorū. Vbi glossa Rab. Selomonis, Excelsum inquit & sanctum inhabito, & inde ego sum cum contrito & inferiore spiritu. Prolongo enim diuinitatem meam super eum. Hęc Rab. Selomo. Contritus autem & inferior spiritu, id est humilis, nemo aptius quàm Messias est. De quo Isaias 53. cap. ait, Percussum Deum, uel Dei, & humiliatum. Et ipse uulneratus, uel occisus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Videtur ergo Rab. Selomo in præmissis expositionibus propheta, quamuis nescierit quid prophetauerit. Secundum hoc de Messia intelligenda sint, per eorum scripturas liquidò patet. Nam in expositione libri Gen. Rab. Mosis Hadarsan, super illud 40. cap. eiusdem libri dictum, עלה המרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפניהם ויהוה בראשם id est, Ascendit portellum faciens ante eos. Irruperunt & transierunt portam, & egressi sunt super eam, & transibit rex eorum ante eos, & Deus in caput ipsorum. Quod autē hęc de Messia intelligenda sint, per eorum scripturas liquidò patet. Nam in expositione libri Gen. Rab. Mosis Hadarsan, super illud 40. cap. eiusdem libri dictum, בחלומי ויהנה גפן לפני hoc est, In somnio meo, & ecce uitis coram me, sic dicitur, Hoc est quod scriptū est Psal. 79. וכנתה אשר נטעה ימינך id est. Et perfice, uel prępara quam plantauit dextera tua: plantam scilicet de inferius. Et hæc est Abrahā, & plantam de superius, & hæc est Messias. De quo dictum est Micheæ 2. cap. Ascendit portellum faciēs coram eis. Hucusq; traditio. Glossa autem R. Selomonis ita eadem Micheæ uerba exponit: Ascendit scilicet Saluator eorum, portellum faciens in sæpibus scilicet spinarum & ueprium, ad dirigendū eis uiam. R. quoq; Moses Hadarsan super illud Gen. 44. cap. dictum, Et accessit ad eum Iudas, sic ait, Hoc est quod scriptum est Cantici cant. 1. Exultabimus & lætabimur in te. Et quādo hoc erit? Cum ascendet captiuitas de gehenna, & diuinitas erit in caput eorū, sicut dictum est Micheæ 2. cap. Et transibit rex eorum coram eis, & Deus in caput eorum. Idem quoq; R. in expositione libri Gen. super illud 41. cap. eiusdem libri dictum, Post finem duorum annorū, & Pharao somniauit, ita dicit. Sed quid est adhuc quod scriptū est Psal. 146. יהוה מתיר אסורים hoc est, Deus absoluet Asurim, id est captiuos inferni, captiuos mortis. Hucusq; R. Moses Hadarsan. Item in Midras Rabbethi, id est in expositione planctus Ieremiæ super illud 2. cap. eiusdē libri dictum, ברבות אנחותי ולבי דוי id est, Multa enim sunt suspiria mea, & cor meum mœrens, sic dicitur, Tu inuenis, quòd in ijsdem rebus, in quibus peccauit Israel, punitus est, & deinde consolatus. Peccauerunt enim in capite, sicut scriptū est Num. 14. Detur nobis caput, & reuertamur in Aegyptū. Et puniti sunt in capite, sicut scriptum est Isa. 1. Omne caput ad languorē. Et consolandi erant in capite, quemadmodū scriptum est Mich. 2. cap. Et trāsibit rex eorum coram eis, & Deus in caput eorum. Quod autē Messias sit caput Israel, satis per eorum scripturas in præcedentibus probatū est. Quod adhuc etiam per illud Hoseę 2. cap. dictum, opinè patet, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד id est, Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibi caput unum. Vbi glossa R. Selomonis ait, Caput unum, id est Dauid regem eorū: quia magnus dies cōgregationis seminis. Cum autem Hoseas tempore Achaz regis prophetauerit, non possunt uerba eius de Dauid filio Issai intelligi, cum ille longè ante fuerit. Quare de Messia, qui ut suprà ostēdimus, Dauid quoq; in sacra scriptura sæpe dictus est, ipsa intelligi oportet. Tertiū testimoniū habetur Psal. 68. ubi dicitur, עליה למרום שביה שבי לקוח מתנות באדם ואת סוררים לשכן יה אלהים id est, Ascēdisti in altum, prædatus es prædam, accepisti dona in Adam, & etiā deuiantes ad habitandum cum Domino Deo. Quartum testimoniū est apud Amos sic 9. cap. dicētem, חבונה בשמים מעליתיו ואגדתה על ארץ יסדה הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו hoc est, Qui ædificat in cœlo, uel in cœlis ascensiones suas, & fasciculū suū super terram fundauit, qui uocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Deus (tetragrāmaton) nomen eius. Quæ R. Ionathas Vzielis filius ita in Chaldęū transtulit, ראשרי בתקות רומא שכינת יקריה ובנשתיה על ארעא קשטא ראמר לבנשא משריין דסגיאן במרי ימא ומבדר לחון על אפי ארעא יהוה שמיה. i. Qui posuit in robusto altissimo diuinitatē gloriæ suæ, & ecclesiam suā super terram confirmauit, qui dixit, ut congregentur turmæ, uel multitudines uelut aqua maris, & sparget eas super faciem terræ, Deus (tetragrammaton) est nomen eius. In superioribus autē probauimus nomē Dei tetragrammaton soli Deo conuenire, eoq; Messiam uocandum fuisse. Quintum testimoniū ponitur Deut. 33. cap. ubi dicitur, אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים hoc est, Non sicut Deus rectus ascensor, uel equitator cœli in adiutore tuo, & in magnificentia sua ascendēs nubes uel cœlos. Quæ Rab. Ankelos ita Chaldaicè traduxit, ליית אלה אלהא דישראל די שבנהיח בשמיא בסעדך ותוקפיח בשמיא id est, Nō est Deus, sicut Deus Israel. Cuius diuinitas in cœlis in adiutore tuo, & uirtus, uel fortitudo in cœlis cœlorum. Rabbi quoq; Selomo in glossa super uerbo Ascensor cœli, sic ait: Ipse est Deus ille, qui est in adiutore tuo, & in magnificentia sua ipse ascendens שחקים sehakim, id est cœlos uel nubes. Dictum est autē suprà, Messiā adiutorē uocari. Sextum testimoniū habetur Psal. 104. ubi sic legitur, חשם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח ׃ עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לחט ׃ יסד ארץ על מבוניה בל תמוט עולם ועד hoc est, Qui ponit nubem currum suum, uel equitaturā suam, ambulans super alas uenti, qui facit nuncios suos spiritus, & ministros suos ignem urentē. fundauit terram super basim suam, nō labetur in seculum, & ultrà. Mysticè hoc in loco terra Israel sunt apostoli & alij Messiæ nostri discipuli, qui ut alibi probatum est, ueri Israelitæ fuerunt. Basis quoq; terræ est ecclesiæ fundamentū. Ad cuius expositionis propositū facit, quod in Midras cohelleth, id est in expositione libri Ecclesiastis legitur, super illud 1. cap. eiusdem libri dictum,

Primum testimonium.

Secundum testimonium.

Tertium testimonium.

Quartum testimonium.

Quintum testimonium.

Sextum testimonium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dictum,דור הלך ודור בא והארץ לעולם עומדת id est,Generatio uadit,& generatio uenit. Terra autem in seculum,uel in æternum manet,ubi sic ad uerbum dicitur:Dixit Rab.Ishac,Regnū hoc ingreditur,& regnum hoc egreditur:Israel autem permanet.Et hoc est,Terra autem in æternum manet.Iuuatur autē hoc à scriptura,quæ dicit Iudicum 18.cap. Et Ionathan filius Gerso filij Manasse,ipsi & filij eius fuerūt sacerdotes tribui Dan,usq; ad diem trāsmigrationis terræ. Et nunquid terra transmigrat, aut transfert se? Non, sed isti sunt Israel,qui uocatur terra,sicut dictū est Malachiæ 3.cap.ראשרי אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ hoc est, Et beatificabunt uos omnes gentes,cum fueritis terra desiderabilis. Hæc omnia traditio. Septimum testimoniū est Rabbeni Haccados,in libro quem גלי רזייא Gale razeya,id est Reuelatorem arcanorum appellauit, ita dicentis, Versabitur autem Messias post resurrectionem suam cum iustis, qui audient præcepta eius 40.diebus,in figuram illorum 40.dierum,quibus erit in deserto ad affligendā animam suā,antequā eum occiderint. Et his peractis,ascēdet in cœlū,sedebitq; ad dexterā Dei,sicut dictū est Psal. 110. Dixit Deus Domino meo, sede ad dexterā meā,

Septimum testimonium.

Quòd Messias ad dexteram Dei patris sessurus esset. Cap. XXIIII.

CAPNIO.

ID quoq; est, quod maximè per eorum scripturas probare debes, Messiam scilicet ad dexteram Dei patris sessurum fuisse. GAL. Hoc etiam per multa priscorum dicta probare possumus, præcipuè autē per illud idem Psalmographi dictū, quod nunc per eum,quem ipsi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id est magistrū nostrum sanctum uocant,allegatum est. Sic enim Psalmographus ipse Psalm.110. Hebraicè ait, נאם יהוה לאדני שב לימיני hoc est, Dixit Deus Domino meo,sede ad dexteram meam. CAP. Etsi per hoc Psalmographi tam euidens testimonium,optimè propositum probetur:recentiores tamen Iudæorum ueritatis lumē extinguere conantes,asserunt,Dauid non de Messia, sed de aliquo alio uerba hæc fuisse locutum. Nam nonnulli quidem eum de Abraham eadem uerba dixisse ferunt, quem & ipsum Dominum suum uocasse affirmant, ob reuerentiæ paternæ exhibitionem: nonnulli uerò aiunt, Dauid de angelo in custodiam sibi deputato, uerba ipsa protulisse, quem idcirco Dominum suum appellasse dicunt, quia cum unusquisq; hominum unum ex angelis ad sui custodiam destinatum habeat, rectè angelus ei præesse dicitur, cuius custodiam gerit. quare & eius Dominus rectè quodammodo nuncupari potest. Et alia quoq; præter hæc multa huius generis delirantes nobis obijciunt,ut ueritatem effugere possint. GAL. Hæc Hebraicas literas ignorantibus dicere possunt,non autem ijs qui eas callent. Ipsi enim(ut optimè nosti) facile eos per proprias ipsorum scripturas conuincunt. Per authēticas igitur & approbatas ueterum suorum scripturas,euidētissimè ostenditur, Dauid non de Abraham,neq; de angelo sibi custode deputato,neq; de aliquo alio,sed de Messia Deo & homine uerba illa dixisse,cum nulli purę creaturę sedere ad dexteram Dei conuenire possit Primum igitur hoc patet per Rab. Ionathæ Targum, id est per Chaldaicam eius æditionem, quæ sic eadem uerba Chaldaicè exponit, אמר יהוה למימריה הב לימיני id est,Dixit Deus uerbo suo, sede ad dexteram meam. Nonnulli tamen aiunt,non ita in traductione Chaldaica esse,sicuti ipse retuli,sed sic אמר יהוה במימריה למיתן לי רבונותא חלת דיתיביה לאורלגן אורייתא ימיני אורייך hoc est, Dixit Deus in uerbo suo, uel per uerbum suum, quòd daret mihi dominationem,eo quòd sederim ad discēdam legem, dextera mea expecta. Quibus ego uerum esse inquam,in trāslatione Chaldaica psalmorū, quam nunc Iudæi prę manibus frequentius habent,ita esse,ut ipsi dicunt: ea tamen translatio non est Ionathæ,sed R. Akilas,siue R. Ioseph cæci, qui floruit annis fermè trecentis post secundi templi euersionem. Translatio autem Ionathæ, quam ipsi nondū uiderunt,ita prorsus habet,uti ipse retuli: quam neq; idcirco negare debent, quia eam

eam ipsi nō uiderunt. Ipse siquidem Ionathas totam Bibliā(ut alibi probauimus) in Chaldæum uertit,quamuis nō omnes eius libri nunc præ manibus habeantur. Deinde probatur uerba Dauidis illa, Dixit Deus Domino meo,sede ad dexterā meam,de Messia intelligenda fuisse,per Midras tehilim,super illud secundi Psalmi,מסופרים הם בחוקה אסַפרה אל חק id est,Narrabo præceptum,ubi sic dicitur,של תורה ובחוקה של גבריאים ובתובים בחוקה של תורה בני בכורי ישראל בחזקה של גבריאים חגה ישביל עברי ירום ונשא : בכתובים נאם יהוה לאדני שב לימיני hoc est,Narrata sunt mysteria eius,scilicet regis Messię in scriptura legis, in scriptura prophetarum,& agiographorum. In scriptura legis, ut illud Exod. 4. Filius meus primogenitus Israel: in scriptura prophetarum,ut illud Isa. 52. Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur: in agiographis,ut illud Psal. 110. Dixit Deus Domino meo,sede ad dexteram meam. Deinde id ipsum per Midras tehilim,id est per expositionem Psalmorum probatur, super illud Psal. 17. dictum, ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני hoc est, Et dabis mihi scutum saluationē tuā, uel saluationis tuæ, & dextera tua confortabit,uel sulciet me,uel suscipiet me. Ibi enim sic dicitur,רבי יודן בשם רבי חייא אמר לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא אמר שיב למלך חמשיח לימיני שנאמר נאם יהוה לאדני שב לימיני hoc est,R. Iodē in nomine R. Chia dixit,Futurum est,ut Deus sanctus & benedictus sedere faciat regem Messiam ad dexteram suam,sicut dictum est Psal. 110. Dixit Deus Domino meo,sede ad dexteram meam. Hoc idem etiam in expositione libri Gen. R. Mosis Hadarsan optimè insinuatur,cum super illud 18.cap. eiusdē libri dictum, Et apparuit ei Dominus in ilice mambræ. sic dicitur,R. Barachias in nomine R. Leui. Reseruauit,id est exposuit hoc,per id quod scriptum est Psal. 17. Et dabis mihi scutum saluationem tuam, & dextera tua confortabit, uel suscipiet me. In futuro enim Deus sanctus & benedictus sedere faciet Messiā ad dexterā suam, sicut dictū est, Dixit Deus Domino meo,sede ad dexterā meā. Hæc traditio. Ex his omnib. palā ostensum est,prędicta Dauidis uerba de Messia omnino intelligēda esse,& cōsequenter Messiā ipsum ad dexterā Dei patris sessurū fuisse,quod erat probandum.

Quòd Messias spiritum sanctum super apostolos,ac alios in se credentes,missurus erat. Caput XXV.

CAPNIO.

CVm Christum spiritū sanctum super apostolos, aliosq; suos discipulos in die Pentecostes misisse legamus: ideo ut omnia Messiæ mysteria in ipso Domino nostro completa appareant,Messiam ipsum hoc idem facere debuisse,per ueterū Iudęorum scripturas demum probari,necesse est. GAL. Spiritum sanctum super apostolos, aliosq; Messiæ discipulos, nec non super conuersos ac baptizatos ex gentibus,mittendum fuisse,ex his quæ apud Isaiam quadragesimo quarto cap. dicuntur,maximè habetur. Ibi enim sic legitur,אל תירא עבדי יעקב וישורון בחרתי בו : כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך וצמחו בבין חציר בערבים על יבלי מים : זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה : hoc est, Ne timeas serue mi Iacob,& rectissime quem elegi. Effundam enim aquas super sitientem,& fluenta super aridam. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpes tuas. Et germinabunt in medio fœni,uel herbæ, uelut salices super alueos aquarum. Iste dicet,Dei ego sum. Et iste inuocabit in nomine Iacob. Et hic scribet manum,uel fortitudinem suam Deo,& nomine Israelis pronominabitur. Rabbi autem Ionathas hæc, Effundam spiritum meum cum cæteris,ita in Chaldæum uertit,אתן רוח קדשי על בנך וברכתי על בני בנך : ויהרבון צדיקיא רבבין ומפנקין בלבלבי עשב באילן דמשלח שרשוהי על נגרין דמיין id est, Dabo spiritum sanctum meum super filium tuum,& benedictionem meam super filios filiorum tuorum,& nutrientur,uel multiplicabuntur iusti,tenelli & delica-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ti,quasi pullulamenta herbæ,& quasi arbor mittens radices suas super alueos,uel fluenta aquarum. Glossa autem Rabbi Selomonis super uerba illa prophetæ, Effundam enim aquam super sitientem, sic ait, Quemadmodum ego effundo aquas super sitientem,ita effundam spiritum meum super semẽ tuum. De supradicta autem aquarum super baptizandos effusione,nec non & spiritus sancti missione,Ezechiel quoq; meminit 36. capite dicens, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם id est, Effundam super uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris. Et post pauca, ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם id est, Et spiritum meum dabo in medio uestri, & faciam id propter quod in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & faciatis ea. Vbi Rabbi Ionathan hoc, Et spiritum meum dabo in medio uestri,ita Chaldaicè interpretatus est, ורוח קדשי אתן במיעיכם hoc est, Et spiritum meum dabo in uisceribus uestris. De spiritus sancti etiam super apostolos,aliosq; Messiæ discipulos,in die Pentecostes effusione,siue missione,apud Isaiam habetur 32. sic dicentem, עד יערה עלינו רוח ממרומים והיה מדבר לברמל id est,Donec effundatur super nos spiritus de excelso, erit desertum in Carmel,uel uinea Domini. Et Carmel,uel uinea Domini nemus reputabitur,ubi glossa R. Selomonis dicit,Donec effundat super nos spiritum:quemadmodum dictum est Gen. 24. והער uattear,id est,Et effudit hydriam suam. Vocabulum enim שפיבה sephicha,id est effusionis,frequenter de spiritu dicitur, iuxta illud Zach. 12. ca. dictũ, ושפכתי על בית דוד ועל ישוב ירושלם רוח חן ותחנונים id est,Et effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & deuotionum. Et etiam dictum est apud Ioelẽ 3. cap. והיה אחריכן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריכם חזיונות יראו : וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי : ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן id est, Et erit post hæc, Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ. Senes uestri somnia somniabunt, iuuenes uestri uisiones uidebunt. Et etiam super seruos & ancillas in diebus illis effundã spiritum meum. Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sanguinem, & ignem & uaporem fumi. Vbi glossa Rab. Selomonis super illud, Et effundam spiritum meum super omnem carnem ait, id est, super omnem illum cuius cor fuerit tenerum,ut caro. De quo dictum est Ezec. 36. Et dabo uobis cor carneum. Hæc Rab. Selomo. Præmissis quoq; haud ineptè subiungitur,quod in libro Tanhuma super illud Num. 15. cap. dictum, Et eritis sancti, hoc modo legitur, Dixit Dominus Israeli, In seculo isto per manum יצר הרע yeczer hara, id est fomitis,uel peccati originalis,uos estis à præceptis meis separati. Sed in futuro in diebus Messiæ ego euellam à uobis ipsum, sicut dictum est Ezech. 36. והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחיאתן בקרבכם id est, Et auferam cor lapideũ de carne uestra, & dabo uobis cor carneũ, & spiritũ meum ponam in medio uestri. Et reliqua,ut suprà. Hæc traditio. Ex quibus liquidò patet, ideo spiritum sanctum super Iudæos obstinatos non uenisse, neq; effusum fuisse, quia cor lapideum deponere noluerunt: Christi uerò fideles idcirco ipsum abundè receperunt,quia cor carneum habuerunt, quod experiẽtia teste nullatenus negari potest. Quod autem spiritum sanctum Messias ipse super discipulos suos missurus esset,Rabbenus Haccados,qui longe ante Christum natum fuit,in libro qui גלי רזיא Galerazeya,id est, Reuelator arcanorum inscribitur,apertissimè prædixit, dum ad sextam Antonini consulis urbis Romæ petitionem,hæc inter cętera respondit:Post dies uerò decem,à sua scilicet ascensione, ad perfectionem 50. dierum mittet spiritum sanctum de cœlis super iustos, ut in fide eius confirmentur: moxq; illis præcipiet,ut eant, doceantq; omnes homines legẽ eius,quemadmodum dictum est Ezech. 36. Et spiritũ meum dabo in medio uestri, & faciã,ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & faciatis ea. Horum autem 50. dierum figura fuerũt illi 50. dies, quibus Israel agnum Paschalem occidit,

occidit,& exijt de terra Aegypti,in quibus Deus sanctus & benedictus misit spiritum sanctum super eos, deditq; eis legem sanctam, ut essent firmi in fide eius,sicut scriptum est Exod. 19. Iam nunc ueniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentẽ ad te,& credat tibi in perpetuũ. Hæc ad uerbum ille,quẽ aduersarij ipsi רביגו חקדוש Rabbenu Haccados, id est,magistrũ nostrũ sanctũ uocitãt.

LIBER NONVS.

De æterna Iudæorum reprobatione, de' que gentilium uocatione & salute.

Quòd omnes Dei promissiones cum conditione Iudæis factæ fuerint,uidelicet si Messiam reciperent,eiq; obtemperarent. Cap. I.

CAPNIO.

VONIAM post mysteriorũ Messiæ reserationẽ,quæ in Domino nostro Iesu Christo penitus cõsummata fuisse,ipse rerum euentus manifestè ostendit,te & de æterna Iudæorum reprobatione, qui ipsum uerum Messiã recipere abnuerunt,& de gentilium uocatione ac salute, qui ei deuotissime adhæserunt, dicturum arbitror (hoc enim ordo ipse dicendorum expostulat) eam ob rem tum pro fundamento eorũ quæ dicenda sunt, tum etiam, ut iusta atq; perpetua Iudæorum obstinatorum reprobatio clarius appareat,faciliusq; probetur,in primis te per eorum scripturas ostendere oportet, cunctas Dei promissiones Iudæis factas,cum conditione factas fuisse,uidelicet si Messiam recepturi essent,eiq; obtemperaturi. GAL. In hoc recentiores Iudæorum maximè errant, firmiter assentes promissionem quidem Dei in bonis, etiamsi ei facta sit, qui de iustitia ad iniustitiam labitur,à Deo nunquã reuocari, sed semper necessario adimpleri:malorum uerò comminationem,etiam cum iuramento à Deo factam, sæpenumerò pœnitentia interueniente,reuocari. Ad quod probandum,Rabbi Selomonis uerba præcipuè inducunt, super illud Ieremiæ,quod Ananiæ pseudoprophetę dixit, dum uigesimooctauo cap. ait,Propheta qui prophetat ad pacẽ, cum uenit uerbũ, prophetæ,scietur esse propheta, quem misit Dominus in ueritate. Super hoc itaq; sic Rabbi Selomo inquit:Dixit Ieremias Ananiæ, Ego propheto Dei uindictam. Si uenerit quod propheto,non reputabor שקרן sacran,id est mendax,siue fallax. Deum nanq; sanctum & benedictum pœnitet super malo. Propheta uerò qui prophetat ad pacem,cum uenerit uerbum ipsius prophetę,scietur esse propheta:si autem non uenerit uerbum eius, mendax est, sicut dictum est Num. 23. cap. Non est ut homo Deus, ut mentiatur. Ita enim exposuit hoc R. Tanhuma. Hæc R. Selomo. Ex quibus Iudæi inferunt, pollicitationes quidẽ Dei bonas nunquã reuocari posse:cõminationes uerò Dei sępissimè pœnitentia intercedente,irritas fieri,nos autẽ postremã quidẽ opinionis eorũ partem cõcedimus, Dei uidelicet cõminationes,ac malorũ promissiones propter scelera factas, per pœnitẽtiã omnino reuocari. Primã uerò partẽ pacis,scilicet bonorũq; promissiones à Deo factas, haudquaquã reuocari posse,tanq; falsam & hereticã prorsus negamus. CAP. Vellẽ igitur

Iudæorum iuniorum erronea opinio.

R. Selomonis falsa expositio

Universidad de Deusto
Biblioteca

eos in hoc mendaces esse, per eorum scripturas ostenderes. GAL. Primùm itaq; Iudei nostri temporis qui hoc implicantur errore, illud audiant, quod 1. Reg. 2. hoc modo legunt, ויבוא איש האלהים אל עלי ויאמר id est, Et uenit uir Dei ad Eli, & dixit ad eum. Vbi glossa R. Selomonis ait, Hic uir Dei fuit Elcana. Et post pauca, לבן נאם יהוה אלהי ישראל אמר אמרתי ביתך ובית אבין יתהל בי לפני עד עולם hoc est, Propter hoc ait Dominus Deus Israel: Dicens dixi, domus tua, & domus patris tui ambulabunt coram me usq; in seculum. Quod ita R. Ionathas Chaldaicè interpretatus est, והשתמש קדמי עד עלמיא id est, Seruient coram me usque in seculum. Et mox deinde sequitur, ועתה נאם יהוה חלילה לי כי מכבדי אכבד ובזי יקלו חנח וגרעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך hoc est, Et nũc ait Deus, Absit à me. Honorantes enim me, honorabo, contemnentes autem me, uilescent, uel utiliscabuntur. Ecce dies uenient, & confringam brachium tuum, & brachium domus patris tui. Vbi glossa Rabbi Selomonis ait, id est, Potestatem, quam habetis in domo mea, & qua dicitis, Alioquin tollam ui. Honorantes enim me, hoc est, filios Pinhas (quem nostra editio Phinees corruptè nuncupat) qui honorauit me in Setim, honorabo. Et sic factum est in diebus Selomonis, quando ædificata est domus sanctuarij. Tunc enim repulit Selomo Abiatar, qui erat de domo & familia Merari, ne esset sacerdos Domini iuxta uerbum Domini, quod locutus est ad domũ Eli. Factusq; est Sadoc sacerdos magnus, eo quòd esset de filijs Pinhas. Sic enim genealogizatum est in libro Verborum dierum, hoc est primi libri Paralip. 6. cap. Hæc Rabbi Selomo, in quibus aperte repugnantia asserit ijs, quę super Ieremiam eum dixisse audisti. Deinde quod apud Ieremiam 18. lectitãt, eis propono, ubi sic dicitur, חביוצר חוח לא אוכל לעשות לבם בית ישראל נאם יהוח חנח כחמר ביד חיוצר כן אחם בידי בית ישראל : רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנחוש ולנחרץ ולחאביד : ושב הגוי מחחוא מרעתו אשר דברחי עליו ונחמתי על חרעה אשר חשבחי לעשות לו : ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע : ועשה חרעה בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על חשובת אשר אמרתי להיטיב אותו : hoc est, Non'ne sicut filius iste, potero facere uobis domus Israel? dicit Deus. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic uos in manu mea domus Israel. Et statim cum loquar super gente, & super regno ut euellam, & cõfringam, uel dissipem, uel diruam, & perdam illud, & conuersa fuerit gens illa à malicia sua, ob quam locutus sum contra eam, pœnitebit me quoq; super malo, quod cogitaui facere ei. Et mox cum loquar super gente, & super regno, ut ædificem & plantem illud, & fecerit malum in oculis meis, ut non audiat uocem meam, pœnitebit me quoq; boni, quod dixeram, ut facerem ei. Vbi glossa Rabbi Selomonis, super uerbo Pœnitebit me, id est cogitabo (inquit) aliam cogitationem. Ex his igitur testimonijs satis (ut arbitror) apertè liquet, quod propter sequentem culpam eius, cui boni promissio facta est, Deus promissionem illam irritam & inanem facit. Nam & si Deus in omnibus uerbis suis, & uerax & fidelis est, eius tamen promissio ferè semper cum conditione facta intelligitur, quamuis conditio non exprimatur. Quod eleganter ex eo etiam patet, quod in expositione libri Gen. à R. Mose Hadarsan dicitur, super illud 31. cap. eiusdem libri dictum, ויירא יעקב מאד ויצר לו id est, Et timuit Iacob ualde, & angustia fuit ei. Ibi enim sic ad uerbum legitur: Hoc est quod scriptum est Prouerb. uigesimo octauo capite, אשרי אדם מפחד המיד hoc est, Beatus homo, qui semper est timoratus. Sic enim est mos iustorum. Nam eos Deus sanctus & benedictus certos & securos reddidit, & tamen timuerunt. Sic & ille fecit, qui electus erat inter patriarchas, & iste qui electus inter prophetas. Electus quidem in patribus Iacob est: de quo dictum est Psalm. centesimo trigesimo tertio: Quoniam Iacob elegit sibi Dominus. Huic dixerat Deus sanctus & benedictus, Gen. 31. Reuertere ad terram patrum tuorum, & ad locum natiuitatis tuę, & ego ero tecum: & tamen ipse demum timuit, sicut dictum est Gen. 32. Et timuit Iacob ualde. Quare timuit? quia dixit, Fortasis inquinatus sum in aliquo in domo Laban. Scriptum est enim Deuteronom. 23. capite, Et non uidebit

uidebit in te turpitudinem, & non recedet à te. Electus autem in prophetis fuit Moses, sicut dictum est Psalm. 105. Et dixit ut disperderet eos, nisi Moses electus eius stetisset. Huic etiam dixerat Deus, Exod. 3. cap. Quoniam ego ero tecum: & nihilominus postea timuit, quemadmodum dictum est Numeri 21. cap. Et dixit Dominus ad Mosem, Ne timeas ipsum. Quod nequaquã dixisset, nisi ipse timuisset. Hinc ergo dictum est, Et timuit Iacob ualde. Legimus etiam ibi, quòd Rab. Hillel dixerit, Non cesses congregare merita, nec sis de te securus, usq; ad diem mortis tuæ. Quomodo ita quòd licet homo sit iustus, timeat tamen omni tempore peccatum, & non sit de seipso securus. Et sic est Dauid, dicens Psal. 27. לולא האמנתי לראות בטוב יהוח בארץ החיים id est, Si non credo uidere bonum Dei in terra uiuentium. Dixit R. Ioses, Cur punctatum est, לולא lule, id est si non? Quia sic dixit Dauid corã Deo sancto & benedicto, Domine mundi, confido ego in te, quòd daturus sis præmium bonũ iustis in futuro: nescio tamẽ, si erit mihi pars inter eos, annõ. Et ecce Dauid חסיד hasid, id est sanctus erat. Sic enim ipse ait Psal. 85. שמרה נפשי כי חסיד אני hoc est, Custodi animam meam, quia sanctus ego sum. Et tamẽ ipse timebat, ne peccatũ infringeret meritũ eius. Tradiderunt quoq; magistri, exponentes illud Exo. 15. cap. scriptum, עד יעבור עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית id est, Donec transeat populus tuus Deus, donec transeat populus iste quem possedisti. Donec transeat populus tuus Deus: iste est primus introitus, uel aduentus in terram in diebus Iehosuæ. Donec transeat populus iste quem possedisti: hic est secundus aduentus in diebus Ezrę. Digni enim erant filij Israel, ut fieret signũ uel miraculũ in secundo aduentu eorũ, quemadmodũ factum fuit in primo. Peccatũ tamen egit, quòd nullum fieret eis miraculũ. Quare nec factũ fuit: & eam ob rem inuenitur Iacob timuisse à peccato. Dixit quoq; R. Iacob, Scriptũ est Gen. 28. cap. Et ecce ego ero tecum, & seruabo te in omnibus in quibus ieris, & reducam te ad terrã istam. Non enim relinquam te, quousq; fecerim quod locutus sum tibi: & tamen scriptũ est Gen. 32. cap. Et timuit Iacob ualde. Timuit quidẽ, ne fortè peccatũ infregisset, quod Deus suprà dixerat, sibiq; promiserat. Hæc omnia R. Moses Hadarsan expriscorũ traditionibus. Quibus addẽdum est, quod in libro Sanhedrin, cap. Helec, hoc modo legitur: Scriptum est Exod. 15. cap. כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך hoc est, Vniuersum languorẽ uel dolorem, quem posui in Aegypto, non ponã super te, quia ego Deus medicus tuus sum. Si nõ ponet languorẽ, ad quid erit medicus? Dixit R. Iohanan, Scriptura hęc per se ipsam exponitur, cum statim dicitur, ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהוח אלחיך והישר בעיניו העשוח id est, Et dixit, Si auditu audieris uocẽ Domini Dei tui, & rectum in oculis eius feceris. Si audieris (inquit) non ponam: si uerò non audieris, ponam super te uniuersum lãguorem, etsi medicus tuus sim. Hæc traditio. Ex his omnibus euidẽter patet, omnes Dei promissiones olim Israelitico populo factas, cõditionales semper fuisse. Hoc est, Si illi quibus bonũ aliquod promissum fuerat, à malo recedentes, ac in bono perseuerantes, ei obedituri essent, etiãsi scriptura quandoq; huiusmodi conditionẽ non explicuerit. Tunc enim haud secus cõditio ipsa, ac si posita explicitè fuisset, intelligẽda erat: alioqui Iacob & Moses qui postquã à Deo tam firmam securitatem acceperant, uehementer timuerunt, nullatenus ab infidelitatis & incredulitatis uitio, excusari potuissent, quod de tã sanctis uiris nefas est uel somniare. Quæ cùm ita sint, sole lucidius constat, promissiones omnes Iudæis de Messia, deq; eorũ saluatione factas, conditionales fuisse, uidelicet si ipsum recepturi essent, eiq; tanq; Deo Saluatori suo obtẽperaturi. Causa igitur quare Iudæi nõ fuerũt per Messiã redempti & saluati, alia nõ est, nisi quia ipsum nõ receperũt, neq; audire uoluerũt, quin potius negauerũt, atq; occiderũt, iuxta illud Psalmographi 81. Psal. dictũ: ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי : ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם : לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו : כמעט אויבים יהם אכניע ועל צריהם אשים ידי : משנאי יהוה יכחשו לו ויהי עתם לעולם : id est, Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel noluit

Universidad de Deusto
Biblioteca

noluit me. Et dimisi eos in cogitatione, uel obstinatione cordis eorũ, ibunt in consilijs suis. Vtinã populus meus audisset me, Israel in uijs meis ambulasset. Quasi nihilum modicũ inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos uertissem manum meam. Odientes Deum negabunt eum, & erit tempus eorum in seculũ. CAP. Hæc certè tam uera sunt, tãquam ueraciter atq; solerter dicta, ut nulla possint Iudæorum calumnia refelli. Verum enimuero quia antiquati mores difficile deponuntur, ipsiq; Iudæi (Mose patre eorum testimoniũ perhibẽte) semper aduersus Deum ipsum, nedum contra ueritatẽ contentiose egerunt, iuxta illud Deut. 31. dictum, חן בעירני חי עמכם היום ממרים הייתם עם יהוה ואת בי אחרי מותי hoc est, Ecce adhuc me uiuente uobiscũ, hodie contentiosi fuistis cum Deo, quanto magis ergo post mortem meam. Idcirco non dubito, Iudęos nostri temporis patrum suorũ nequitiã imitantes, his quę tam euidenter per eorum scripturas probasti, adhuc contradicturos, non ratione quidẽ, neq; scripturæ authoritate, sed sola perfidiæ obstinatione ostendere conantes, quòd bonorũ promissiones nullo peccato impedire ualente, semper adimpleri necesse sit. Aliquã igitur exempli causa promissionẽ boni eis factam adducas, quæ peccato eorũ impediente, impleta nõ fuerit. GAL. Vnã ergo duntaxat de multis bonorũ promissionẽ certissimis uerbis factam, afferam, quam ad literam impletam fuisse, minimè ostendere possunt, eam scilicet de qua Iere. loquitur, dum 33. cap. ait, כי בח אמר יהוה לא יברת לדוד איש ישב על בסא בית ישראל ׃ ולבחנים חלוים לא יברת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים hoc est, Quia sic ait Deus, Non abscindetur Dauidi uir sedens super thronũ domus Israel. Et sacerdotibus leuiticis non abscindetur uir coram me eleuans holocaustum, & adolens, uel suffumigans oblationem, & faciens sacrificiũ, cunctis diebus. Et mox deinde sequitur, ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמור ׃ כח אמר יהוה אם הפרו את בריתי היום ואת בריתי חלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם ׃ גם בריתי הפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלוים הכהנים משרתי ׃ אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלוים משרתי אתי ׃ id est, Et fuit uerbũ Dei ad Ier. ut diceret: Sic ait Deus, Si irritabitis pactũ meũ diei, & pactum meum noctis, ut nõ sit dies & nox in temporibus suis, pactum meum etiam irritabitur cum Dauid seruo meo, ut non sit ei filius regnans super thronum eius, & leuitæ sacerdotes ministri mei. Quemadmodum non numeratur exercitus cœli, & non mensuratur arena maris, sic multiplicabo semen Dauid serui mei, & Leuitas ministrantes mihi. Hæc ibi. Glossa autem Rab. Selomonis super illo, Si irritabitis pactum meum diei, & pactum meum noctis, sicut ait: Si poteritis irritare pactum, quod percussi ad diem & noctem, ut sint in tempore suo. Quod quidem pactum pepigit cum Noa, & filijs eius cum dixit Gen. 8. cap. Dies & nox nõ quiescent. Hæc ille. Cum igitur constet, quòd ab urbis Ierusalem templiq; secundi excidio, hucusque, anni plures quàm 1440. iam præterierint, in quibus neque regem de domo Dauid, aut ex seipsis, neque sacerdotem magnum, aut paruum, neque sacrificium unquam habuerunt: nulla profectò uera, uel saltem uerisimili ratione nobis ostendere possunt, Deum quæ eis per Ieremiam in uerbis præmissis pollicitus fuerat, iuxta literam cõpleuisse. Quam ob rem promissiones Iudaicas à Deo factas, conditionales fuisse concedant, necesse est.

Quòd ualde pauci ex Iudæis saluandi erant, reliqui uerò occidendi, destruendi atq; dissipandi. *Caput* II.

CAPNIO.

ET si ex his quæ dixisti, facile patet, promissionem Iudæis à Deo factam de eorum saluatione tempore Messiæ conditionalem fuisse, uidelicet si Messiam ipsum recepturi essent, eiq; obtemperaturi: quare si maxima eorũ pars per Christi aduentum atque passionem, non solum spiritualiter saluata non fuerit, uerùm etiam

tiam temporaliter perdita atque dissipata, mirũ minimè uideri debet, cum ipsum uerum Messiam neque receperint, neque audire uoluerint, sed potius morte turpissima occiderint. Vt tamẽ magis eorum perfidia conuincatur, rem admodum nostro proposito congruam faciẽs, si non omnes Iudæos, sed ualde paucos per Messiam saluandos fuisse, ex eorum scripturis probaueris. GAL. Hoc in primis per eorum traditionem, quę in libro Sanhedrin in fine capitis Helec, ponitur, aperte demonstratur, ubi sic ad uerbum legitur: Dixit Rabbi שמיאי Sammai dictũ est apud Ieremiam tertio capite, ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה hoc est, Et assumam uos, unum de ciuitate, & duos de cognatione. Et rursus dictũ est, והבאתי אתכם ציון id est, Et introducam uos in Syon. Commensuratus est igitur egressus eorum ex Aegypto, ingressui eorum in terram. Sicut introitus eorum in terram fuit duorum de sexcentis milibus, ubi glossa Rab. Selomonis, Reliqui (inquit) mortui sunt in tribus diebus obscuratis. Dixit Rabba, Et sic erit in diebus Messiæ. Sicut dictum est Hoseæ primo capite, וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים hoc est, Et respondebit, uel cantabit ibi, sicut in diebus iuuentutis, uel pueritiæ suæ, & sicut in diebus ascẽsionis suæ ex terra Aegypti. Hæc traditio. Ex qua manifestè habetur, quòd sicut de sexcẽtis milibus Iudæorum, qui ex Aegypto egressi fuerant, non intrauerunt in terram promissionis, nisi duo dũtaxat, Iehosuas & Caleb: ita quoq; in diebus Messiæ (ut per Hoseam prophetam probat traditio) non erant de Iudæis nisi duo solummodo de sexcentis milibus saluandi, ac si unus de ciuitate, & duo de cognatione (ut per Ieremiam prophetatum fuerat) assumendi essent, reliqui uerò omnes penitus destruendi, ac dissipandi erant. Nec derogat Christo in aliquo prædicta Iudæorum destructio in diebus eius facta, quin potius ei quamplurimum attestatur apud omnes, qui ueritatem non ignorant, qualiter antiqui Iudæorum patres (teste eorum Talmud) prophetarum uerba intellexerint. Legitur nanque in libro Sanhedrin, in capite quod incipit, דיני ממוניות Dine mammonoth, id est, iudicia diuitiarum, quòd filij Rabbi חייא Hiya, sederunt coram Rabbi in conuiuio. Cumq; nihil loqui uellent de secretis, sacræ scripturæ, quæ à patre suo habuerant, ait Rabbi seruitori: Augeuinum istis, quia sic loquẽtur. Quod cum factum fuisset, aperuit alter eorum os suũ, & dixit, Non ueniet filius Dauid, donec defecerint duæ domus patrum de Israel, quæ sunt caput captiuitatis, quæ erat in Babylone, & נשיא Nasi, id est princeps, qui est in terra Israel: sicut dictum est Isa. octauo ולאבן נגף ולצור וחיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש לישוב ירושלם ובשלו בם רבי ונפלו ונשברו ונוקשו ונלברו יצור העודה חתם תורה בלמודי וחבהי ליחיה חמכתיב פניו מביט יעקב וקוייתי לו hoc est, Et erit ad sanctificationem uel præparationẽ, & ad lapidem offensionis, & ad petram scandali duabus domibus Israel, & ad laqueum & ad ruinam habitatoribus Ierusalem. Et offendent ex eis multi & ruent, & astringentur, & irretientur, & capientur. Liga testimonium, & signa legem in discipulis meis. Et expectabo Deum, abscondentem facies suas à domo Iacob, & prestolabor eum. dixit ais Rabbi, Filij mei spinas uos mittitis mihi inter oculos meos. dixit ei Rabbi Hiya, Rabbi, Non sit hoc tibi malum. Vinum datum est in 70. & secretum datum est in 70. Intrauit uinum, & exiuit secretum. Hæc traditio. Rabbi autem Kimhi super illud Isaiæ, Et erit ad sanctificationem, sic exponens ait: hoc est, Erit locus ad quem ibit homo, ut saluetur in eo. Sunt quoque qui exponunt, Erit ad sanctificationem, id est ad præparationem: ac si dicat, ad præparationem ultionis, iuxta illud Ieremię 12. capitis dictum, והקדישם ליום חרגה hoc est, Sanctifica eos ad diem occisionis. Hæc Rabbi Kimhi. Circa hanc igitur traditionem primò notandum est, quòd ea Isaię uerba, Et erit ad sanctificationem, cum reliquis, de Messia dicta sunt. Secundò quod ad huius rei ueritatem, & ad sententiã uersiculi, qui uerbã ista antecedit: uidelicet, את יהוה צבאות אותו תקדישו hoc est, Deũ exercituũ ipsum sanctificate. Sic dicit R. Ionathæ Chaldaica trãslatio, והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש hoc est, Et ipse sit timor uester, & ipse erit

Traditio filium R. Hiya.

Universidad de Deusto
Biblioteca

erit confortator ueſter. Et erit ad ſanctificationem, & reliqua. Ex quo ſequitur neceſſariò, Meſsiam non hominem tantum, ſed Deum quoq; eſſe. Tertiò inſuper notandum eſt, quòd Meſsias eſſe debebat non omnibus, ſed aliquibus ex Iudæis, id eſt ſolis in eum credentibus, ac ei obtemperantibus ad ſanctificationem & prępara tionẽ, hoc eſt, ut eos ſanctos ac præparatos faceret ad æternæ uitæ gloriæ ſuſceptionem: non credentibus uerò qui multo plures futuri erant, ad multiplicem deſtructionem, & perditionem (eorum requirente perfidia) eſſe debebat. Quod notatur cum dicitur, Et offendent ex eis multi, cum cæteris quę ſequuntur. Et ob hoc ſpecialiter traditio iſta Talmudiſtica hoc loco inducta eſt. Quartò quoq; animaduertendum eſt, quòd Deus Iudæos omnes, qui Meſsiæ non erant crediturí, reprobare debebat, ab eisq; ſcripturæ intelligẽtiæ gratiam auferre, ipſamq; Meſsiæ diſcipulis conferre. Et hoc totum inſinuatur, cum dicitur, Liga teſtimonium, ſigilla legem in diſcipulis meis. Et expectabo Deum abſcondentem facies ſuas à domo Iacob, id eſt à Iudæis. Quintò etiam notandum eſt, quòd traditio iſta propter magna Meſsiæ, quæ continebat arcana, apud priſcos patres in maximo habebatur, atq; ſeruabatur ſecreto. Sextò, quòd nullum latet ſecretum, ubi prævalet uinum. Septimò demum, quòd deſtructo captiuitatis Babylonicæ capite, quod fuit Zerubabel & filij eius, ac Matathias & ſui, hoc eſt, Machabæi, quos ipſi חשמונאי Haſmunai uocant, uenturus erat Meſsias. Filios autem Zerubabel יון yauan, id eſt, Græci depoſuerunt, ab eisq; Iudæorum dominium penitus abſtulerunt. Quod quidem uel ex eo maximè uideri poteſt, quòd Matathias ac filij eius dominium ipſum de manu Græcorum ſortiter poſtea extorſerunt, factiq; ſunt Iudæorũ principes, uſq; ad Herodem Aſcalonitam, qui in eos poſtmodum inſurgens, regnum de eorum manibus arripuit, ut alibi latius diximus. Et ſic iuxta prædictam traditionem, ceſſauerũt duæ domus patrum de Iſrael, quæ erant caput captiuitatis, quę ex Babylone redierat, uidelicet Zerubabel & ſui, & principes qui erant in terra Iſrael, qui fuerunt Machabæi. Poſt Machabæorum igitur deſtructionem, tempore ſcilicet Herodis Aſcalonitæ, qui Machabæos perdidit, & Meſsiam uenisſe, & Iudæos magna ex parte paulo poſt deſtructos fuiſſe, ſecundum Talmudiſticam hanc traditionẽ certum eſt. Quòd pauci quoq; ex Iudæis ſaluandi erant, exceptis ijs qui circa mundi finem conuerſi, de peccato ſuo pœnitentiam acturi ſunt, ex eo patet, quòd Iſa. 10. cap. teſtatus eſt dicens, אם יהיה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו id eſt, Si enim fuerit populus tuus Iſrael ſicut arena maris, reſiduum cõuertetur ex eo. Quod Rab. Ionathas ita Chaldaicè traduxit, אריי אם יהי עמך ישׄ ראל סגי כחלא דימא שאר דלא חטו ורתבו מחטאת hoc eſt, Si enim fuerit populus tuus multus, ſicut arena maris, reſiduum quod non peccauerit, uel quod peccati pœnituerit, conuertetur. Gloſſa autem Rab. Selomonis ſuper præmiſſa Iſaiæ uerba, ſic ait, Etiam ſi fuerit Iſrael ſicut arena maris præ multitudine, ego cõflabo eos ut argentum, & redigentur in modicum: reſiduum uerò illius modici conuertetur ad bonum. Præmiſsis etiam addendum eſt, quod in libro Sanhedrin, cap. Helec, ſic ſcribitur: Dixit Iohanan, Generatione in qua filius Dauid uenturus eſt, ſapientes magiſtri minorabuntur: reliquorum uerò oculi deficient in luctu & ſuſpirio. Et angustiæ multæ, & ſententiæ graues cõtra eos innouabuntur. Adhuc enim prima non erit executioni mandata, & iam ueniet altera. Ex quibus omnibus patet propoſitum.

Quòd Iudæi qui Meſsiam non erant recepturi, ſcripturarum intelligentiam perdere debebant, tanquam ſatui & aſini abſq; ſenſu permanſuri. Cap. III.

CAPNIO.

ID quod iam in præmiſsis dixiſti, intelligendæ ſcilicet ſcripturæ gratiam ab Iudæis auferendam fuiſſe, & Meſsiæ diſcipulis conferendam, uelim ex eorum ſcripturis oſtenderes: & præſertim, quòd qui Meſsiam recepturi non eſſent, ſcripturarum

rum intelligentiam penitus perdere deberent. GAL. Primum hoc in libro Sanhedrin, cap. Helec, clarè habetur, ubi ita legitur: Dixit R. Iudas, Generatione in qua filius Dauid uenturus eſt, domus prędicationis erit ad fornicationem. (gloſſa R. Selomonis, id eſt locus ubi ſapientes magiſtri docebãt legem) & uiri Gazith (gloſſa R. Selomonis, id eſt Sanhedrin, hoc eſt 70. Iudices ordinarij) circumibunt de ciuitate in ciuitatem, & nemo miſerebitur eorum. Et ſapientia ſcribarum fœtebit, & timẽtes peccare reprobabũtur. Et facies illius generationis, ut canis (gloſſa R. Selomonis ad literam, Erunt impudentes ut canes) & ueritas erit diminuta. In libro quoq; סיפרי Siphre, ſic exponitur illud Deut. 32. capite dictum, דור עקש ופתלתל הל יחוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם hoc eſt, Generatio praua atque peruerſa, nunquid Deo retribuetis hoc populo ſtulte, & non ſapiens. Populo ſtulte, in ijs ſcilicet quæ præceſſerunt: & non ſapiens, in ijs uidelicet quæ in ſeculo uenturo fient. Et hoc eſt quod dictum eſt Iſa. cap. 1. ישראל לא ידע עמי לא התבונן id eſt, Iſrael non cognouit, populus meus non intellexit Iſrael non cognouit ea quę præterierunt: populus meus non intellexit ad ſeculum uenturum. Quid prometuit Iſrael, ut eſſent infatuati, & corde incraſſati? Quia non ſapuerunt in uerbis legis. Et ſic ipſe Iob dicit cap. 4. חלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה hoc eſt, Nonne abſceſsit funis eorum cum eis, morientur, & non in cognitione, uel ſapientia. Hucuſque traditio. Cum igitur ſeculum uenturum uel futurum in Talmud ſit ferè ſemper tempus Meſsiæ, ſatis planè habetur ſecũdum præmiſſam traditionem, idcirco Iudæos infatuatos eſſe, quia non ſapuerunt, neq; intellexerunt uerba legis, quibus Meſsię euidenter oſtenditur, ut ipſum reciperent. Funis autem eorũ cum eis tunc abſceſsit, quando negantes Meſsiam Deum Saluatorem ſuum, & in hoc ſeculo in Romani imperij uoraginem, & in futuro in inferni barathrum præcipites corruerunt, inſtar illius qui ſe ab alto per funem dimittit, quo diſſoluto, cum ipſo in præcipitium ruit. Iuxta illud Iſaiæ uaticinium 5. cap. dictum, לבן גלח עבור נפשה מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא : לבן הרחיבה שאול ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה hoc eſt, Propter hoc captiuatus eſt populus meus, quia fuit abſq; cognitione, & honorati eius mortui fame, & plebei eius ſicci ſiti. Propter hoc dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſq; termino. Et deſcendet nobilitas eius, & uulgus eius, & tumultus eius. Et lætabitur in eo, ſcilicet infernus. Super hæc autem uerba, Dilatauit infernus animam ſuam: cum reliquis, ſic dicit gloſſa R. Rahmo, Menſura pro menſura. Ipſi enim dilatauerunt ſeipſos ad deglutiendum cibum, & potum nimis, & aperuerunt os ſuum ad negandum Deum Saluatorem ſuum, ſicut dictum eſt Iere. 5. cap. Negauerunt Deum, & dixerunt, Non eſt ipſe. In libro etiam חגיגה Haghiga, id eſt Solennitatis, in cap. quod incipit, חבל חייבין Haccol hayabin, id eſt, omnes tenentur, hoc modo legitur: Scriptum eſt Iere. 49. cap. אבדת עצת מבנים נסר חת חבמיתם hoc eſt, Perijt conſilium à filijs, fœtida facta eſt ſapientia eorum. Quãdo perditũ eſt conſiliũ à filijs, & fœtida facta eſt ſapientia eorũ? Cum apud gentes ſeculi fuerint. Infatuauit enim Iudæos (Deo permittente) diabolus, abſtulitq; ab eis ſenſum, quo ad ueritatis intellectum. Et uſq; adeò quidem, ut in diuinis ſcripturis minoris intelligentiæ ſint, quàm aſini. Quod ipſimet fateri coguntur. Nam in libro שקלים Sekalim, id eſt Ponderum, in cap. quod incipit ואלו חן Veelluhen, id eſt, Et iſti ſunt, ſic ad uerbum legitur: Dixit R. Haggai, Priores arauerunt, & ſeminauerunt, & ſurculauerunt, & meſſuerunt, & fecerunt areas, & triturauerunt, & uentilauerunt, & moluerunt, & appoſuerunt nobis panem, id eſt ſcripturæ doctrinam. Et non eſt nobis os ad comedendum. Dixit R. Abba, Si fuerunt antiqui filij hominum, nos ſumus aſini. Dixit R. Men in illa hora. Etiam aſinæ R. Pinhas filij Hair non ſumus comparandi. Hæc omnia in Talmud. Aliud de hoc adhuc habetur teſtimonium in libro שבת Sabbat, id eſt ſabbati, ubi ſic ad literam dicitur: Dixit R. Zera, quòd dixit R. Si priores fuerunt filij hominum, nos ſumus aſini. Et non ſumus adhuc tales, qualis eſt aſinus R. Hanina, uel ſicut aſinus Rab. Mena

Universidad de Deusto
Biblioteca

hem,sed ut cæteri asini.Ex his autem quamuis Iudęi omnes qui Christum non receperunt,asini esse conuincantur:eos tamē deteriores asinis existere constat, qui falso dogmate cæteros in foueam pertrahunt. Quos Ieremias pastores uocat,eorumq; alinitatem bestialitatem nuncupat,ita 10. cap.dicēs, בני נבערו הרועים ואת יהוה לא דרשו : על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה hoc est, Quia bestiæ facti sunt pastores,& Deum non quæsierunt propter hoc non intellexerunt,& totus grex eorum confractus,dispersus est. Rursus 50. capite sic ait, צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום hoc est,Oues perditę fuerunt populus meus,uel populi mei, pastores earum errare fecerunt eas.Iudæorum utiq; pastores,eorum scilicet magistri atq; doctores : etsi olim eos pluries errare fecerint, hodie tamen maximè errare faciunt.Quare non inepte de ipsis Saluator 15.cap. Matthæi loquens,dixit,Cęci sunt,& duces cæcorum. Si cæcus cæco ducatum præstat, ambo in foueā cadūt.

De perpetua Iudæorum reprobatione,& quòd tanquam Dei inimici de domo Dei expelendi erant. Cap. IIII.

CAPNIO.

IVdæos Deus tanquam sibi rebelles & inimicos cum de domo sua abiecerit, in ęternumq; reprobauerit,ideo ad eorum confusionem hæc eis euentura fuisse,ex eorum scripturis afferenda sunt testimonia. GAL. Hæc potissimum Hoseæ testimonio patent,ita cap.9.in persona Dei dicētis, על רע מעלליהם מביתי אגרשם לא אוסיף אהבתם hoc est, Propter maliciā operum expellam eos de domo mea, nec addam diligere eos.Quod Rab.Ionathan ita Chaldaicè interpretatus est, על בושה עובדיהון מבית מקדשי אתרבינון לא אוסיף למהוי עלויהון id est, Propter maliciam operum eorum de domo sancta mea expellam eos, nec adijciam misereri super eos. De hoc & propheta Amos capite 5. ait, נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל hoc est, Cecidit, nec addet resurgere uirgo Israel. CAP. Quid si Iudæi dixerint,hæc de decē solū tribubus fuisse dicta? GAL. Dicatur eis, Quod si ita esset, haudquaquā Deus per Hoseam dixisset, De domo mea expellam eos, cum decem tribus neq; in domo Dei fuerint,neq; domum Dei curarint. Quod expressius apud Ieremiam prædictum est 7.cap.sic dicentem, והשלכתי אתכם מעל פני באשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים id est,Expellam uos à facie mea,sicut expuli omnes fratres uestros, omne semē Ephraim. ubi per Ephrahim decem tribus intelliguntur,eo quòd Ieroboam rex eorum ex tribu Ephrahim fuerit. Quod etiam in Midras tehilim,id est, in expositione Psalmorum aperte ostenditur,cum super illud Psal.76.dictum, נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו id est,Notus fuit in Iudęa Deus,in Israel magnum nomen eius:sic dicitur,In hora qua Deus sanctus & benedictus facit misericordiā cum Iuda,perinde est,ac si ipse misericordiam faciat cum uniuerso Israel.Omnis quippe Israel appellatur nomine Iuda.Quatuor enim nominibus nūcupatur Israel,uidelicet Iacob,Israel,Ephraim,& Iuda.De hac etiam reprobatione Amos ipse ita 6.capite dixit, נשבע אדני יהוה בנפשו נאם יהוה אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנותיו שנאתי וסגרתי עיר ומלאה hoc est,Iurauit Dominus Deus per animam suam. Dixit Dominus Deus exercituum : Detestor ego superbiam Iacob, & palatia eius odi, & tradidi ciuitatem & plenitudinē eius.Quod R.Ionathas ita in Chaldæum uertit, קיים יהוה במימריה אמר יהוה אלהי צבאות מגנבל אנא ית בית מקדשא רבותיה דיעקב hoc est, Statuit Dominus Deus in uerbo suo, uel per uerbum suum. Dixit Dominus Deus exercituum, Abominor ego domum sanctuarij, quæ est superbia Iacob.Glossa autem R. Selomonis sic ait, Tradidi ciuitatem & plenitudinem eius,id est, Ierusalem & habitatores eius. Domus quoq; sanctuarij uocata est superbia,iuxta illud Ezechielis 24.cap.dictū, מחלל את מקדשי גאון עזכם חמדת עיניכם hoc est,Ecce ego prophanabo sanctuarium meum,elationem fortitudinis uestrę. Hæc Rabbi Selomo. CAP. Quam obrem hæc Iudæorum reprobatio plerunq; in

Iudæorum obiectio.

Responsio.

sacra scriptura contritio uocata fuit,quæ lagenæ figuli comminutę non inepte comparatur? GAL.Quia tanta futura erat eorum in hac captiuitate pressura, ut meritò contritioni de qua nec testa quidē minima remanet,assimilari posset.Omnis nanq; uasis fractura solidari potest,& ad aliquod opus utile redigi. Testulæ autem uasis,si uehementi contritione confringantur,partes eius ad nihilum ualent, nisi ut proijciantur. Et quo magis testa qualsata durat, eo magis semper augetur eius fractura.Cum igitur eorum reprobatio huiusmodi testarum cōtritioni comparetur,quę ad nihilum ualet ultrà,nisi ut proijciatur foras:palàm datur intelligi, eos in ista captiuitate in tantam deuenturos fuisse deiectionem, quòd quamdiu in perfidia permanserint, nunquam in pristinam redire poterunt libertatē.Iuxta illud psalmographi Psal.2.dictum, תרועם בשבט ברזל כבלי יוצר תרפצם hoc est, Confringes eos uirga ferrea,& tanquā uas figuli proijcies eos. Ex his igitur quæ dicta sunt, manifestum est, Iudæos propter operum suorum maliciam, de domo Dei ab ipso Deo meritò ejiciendos fuisse, atq; nunquam ab eo diligendos, donec in perfidiæ malicia permansuri essent. Quod præuidens Ieremias in calce lamentationis suę causam quæsiuit,dicens, למה לנצח תשכחינו תעזבנו לאורך ימים id est,Quare in æternum obliuisceris nos, derelinques nos in longitudine dierum? Cui respondit Dominus 8.cap.eiusdem prophetæ, ita dicens, ואמרת אליהם כה אמר יהוה הן יפול ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב : מדוע שובבה העם הזה ירושלם משובה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב : הקשבתי ואשמע לוא כן דברו אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי כל השב במרוצתם כסוס שוטט במלחמה : גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותר וסוס ועגור שמרו את עת באנה ועמי לא ידעו את משפט יהוה id est,Dices ad eos,sic ait Deus,Nunquid cadent,& non surgent? Si auertentur,& non conuertentur? Quam ob rem obstinatus factus est populus iste Ierusalem obstinatione uehementi,uel æterna. Fortificauerunt se in dolo,& noluerunt conuerti.Attendi & audiui nō ita, ut scilicet in corde habent,loquuntur. Non est uir quem pœniteat super malicia sua, dicēs, Quid feci? Vniuersus conuersus est ad cursum suum, uelut equus impetuosus in prælio.Etiam ciconia in cœlo cognouit tempora sua,& turtur,& grus,& hirundo obseruauerunt tempus aduentus sui : populus uerò meus non cognouit iudicium Dei.Ex quibus patet propositum.

Cur Iudæorū reprobatio dicta est contritio.

Quòd Iudæi nunquam amplius in terram suam regressuri sunt,neque eam possessuri. Caput V.

CAPNIO.

REcentiores Iudæorum cum se per captiuitatem hanc in qua sunt, sceleris sui reos esse cōuincuntur,statim nobis obijciunt, sese in terram suam regressuros esse, ipsamq; possessuros : ut igitur non solum se in hoc falsiloquos esse, uerùm & frustra id sperare cognoscant, quòd nunquam sint in terram suam reuersuri, nec ipsam unquam possessuri, scripturis eorum probandum est. GAL. Hoc optimè per id habetur,quod apud eos in libro ירבמות Iebamoth,id est Fratriarum,in cap. quod incipit, הארץ Haarez,id est, Terra, ubi sic ad uerbum legitur, Traditum est in libro סדר עולם Seder olam,id est,Ordinis mundi,scriptum esse Deut. 30. cap. והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה hoc est, Et introducet te Dominus Deus tuus in terram,quam possederunt patres tui,& possidebis eā. Possessio nanq; prima & secunda fuit eis,tertia autem non erit. Dixit Rabbi Iohanan,Quis fuit author סדר עולם Seder olam,id est, libri ordinis mūdi? Rab Ioses. Hæc traditio.Hoc ipsum in eodem libro Seder olam, hoc modo quoque habetur. Scriptum est Deut. 30.cap.Et introducet te Dominus Deus tuus in terram,quam possederunt patres tui,& possidebis eam.Poterit ne fieri,quòd sit tertia possessio in futuro? Docet quid sit ad hoc dicendum,id quod ait, Quam possederūt patres tui,& possidebis eam.Possessionem enim primam atq; secundam habituri erant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

possessio autem tertia nō erit eis. Hæc traditio. Cum igitur Iudæi terram quondā suam bis tantū possessuri essent, ut ex his traditionibus aperte liquet: & eam olim iam bis possederint: nam primò quidem à tempore Iehosuæ usq; ad primi templi euersionem, secundò uerò à Zerubabelis & Ezræ temporibus, usq; ad ultimi templi incendium, uel usq; ad Hadriani Cæsaris tempora, eam possederunt, ut ex eorum scripturis multipliciter patet, ipsamq; tertiò (traditionibus præmissis attestātibus) haudquaquam sint possessuri: ipsimet concedant necesse est, se nunquā amplius terram suam possessuros esse, & consequenter nec ad eam reuersuros. Quare falsa prorsus sunt, antiquisq; eorum scripturis penitus dissentanea, quęcunque de suo in Ierusalem reditu, decq; templi reædificatione, ac terræ illius tertia possessione, contra nos obijciunt. Verumenimuero tertia denicq; terrę eorum possessio, quam ipsi frustra præstolantur, Sarracenis (teste Ezechiele) in eorum opprobriū ad tempus danda erat. Sic enim septimo capite ait, והבאתי רעי גוים וירשי את בהיתם גאון עזים ונחלו מקדשיהם id est, Et adducam malos gentium, hoc est, Sarracenos, & possidebunt terras eorum, & cessare faciam superbiam fortium, & hæreditabunt sanctificata ipsorum. Et infrà, ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים hoc est, Et lex peribit à sacerdote, & consilium à senioribus. Et hoc ideo, quia absq; sacrificio, & absq; principe, immò & absq; Deo (eorum exigente perfidia) usq; ad mundi finem esse debebant.

Quòd Iudæi absq; principe, absq; sacrificio, & absq; Deo usq; ad mundi finem futuri erant. Caput VI.

CAPNIO.

VEllem quod postremò dixisti, Iudæos scilicet absq; principe, absq; sacrificio, & absq; Deo usq; ad mūdi finem esse debuisse, per eorum scripturas ostendere. GAL. Id itaq; per illud Hoseæ 3. cap. dictum optimè probatur, בני ימים רבים ישבו בני ישראל אין מולך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפור ותרפים hoc est, Quia diebus multis morabuntur filij Israel absq; rege, & absque principe, & absq; sacrificio, & absq; ara, & absq; ephod (id est, absq; ornamento pontificio) & imaginibus. Hæc autem R. Ionathas ita Chaldaicè transtulit, ארי יומין סגיאין יתבו בני ישראל ליה מלכא מדבית דוד וליה דיעביד שולטן על ישראל וליה דרבח לרעוא בירושלם וליה קמהא בשומרון וליה אפור ומיחרי id est, Quia diebus multis morabuntur filij Israel, in quibus non habebūt regem de domo Dauid, nec gerentem potestatem super Israel, nec sacrificium acceptabile, uel placitum in Ierusalem, nec altare in Samaria, nec ephod denunciantem. Quemadmodum igitur Iudæi non erant habituri regem de domo Dauid, nec principem aliquem ex seipsis, nec sacrificium, nec altare, cum reliquis, quæ hic ponuntur: ita etiam probatur, quòd nec sacerdotem, nec legem, nec etiam Deum uerum habituri essent, per illud quod 2. Paralip. 15. cap. ita scribitur, וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה hoc est, Dies multi erunt Israeli sine Deo uero, uel ueritatis, & sine sacerdote docente, & sine lege. Vbi quod sine Deo uel ueritatis transtuli, sine iudicibus ueritatis, Hebræi dolosè interpretantur, eo quòd אלהי אמת Elohe emeth scriptum sit, quod ad Deum & ad iudices æquiuocū esse aiunt. Sed eos malè ac falso id interpretari, ex eo potissimū uidetur, quòd quamuis nomen אלהים Elohim, Iudices quandoq; in sacris literis significare inueniatur, de suo tamen primo significatu, Deum pluraliter propter diuinarum personarū trinitatem, significat. Quam ob rem hic potius Deum, quàm Iudices, significare decendum est, maximè cum ueteres Talmudistæ illud pro Deo uero, hoc in illo accipiant. Nam in libro עבודה זרה Auoda zara, id est, seruitus aliena, in cap. quod incipit, למני אירוחן liphne edehen, id est, Ante festa eorum, ita ad uerbum legitur: Dixit Rabbi Hanina ad Rabbi Elazar, Beatus tu, qui teipsum exercuisti in lege, & in operibus misericordię: & ueh mihi, qui exercui me in lege duntaxat, quonā ut

ut dixit Rabbi Hunna, Quicunq; studet uel exercet se in lege tātum, similis est ei, qui non habet Deum: sicut scriptum est secūdi libri Paralipomenon decimoquinto capite. Dies multi Israeli sine Deo uero, & sine sacerdote, & sine lege. Et quid est sine lege? Dixit R. Hunna, Omnis studens in lege tātummodo, & in operibus misericordiæ uel pietatis non studet, similis est ei, qui non habet Deum. Sicut dictum est (ubi suprà scilicet) Dies multi Israeli sine Deo uero, uel ueritatis. Et notādum, quòd cum paulò superius dixisset Hoseas, Iudęos diebus multis futuros sine rege, cum reliquis: consequenter ostendit, eos usq; ad mundi finem sine Deo uero & sine Messia esse debere, cum ibidē immediatè subiecit, אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יחוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יחוה ואל טובו באחרית הימים id est, Et postea conuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suū, & Dauid regem suum, & pauebunt ad Deum, & ad bonitatem eius in fine dierū. Quæ R. Ionathas ita in Chaldæum uertit, בתר כן יתובון בני ישראל וייהבעון ית מולחגא דיחוה אלהיהון וישתמעון למשיחא בר דוד מלביהון: hoc est, Et post hæc pœnitebunt filij Israel, & quærent cultum Domini Dei sui, & obedient Messię filio Dauidis regi suo. Hæc autem circa mundi finem futura sunt, cum reliquiæ Iudæorum ad Dominū nostrum Iesum uerum Messiam cōuertentur. Idcirco usq; ad tempus illud, absq; rege & principe, absq; sacrificio & sacerdote, absque lege, absque Deo uero, & absque Messia uero Saluatore permanebit Iudaica perfidia. Quod erat probandum.

Quòd sicut Hebræi in Israel & Iuda diuisi fuerunt, ita tempore Messiæ fieri debebat eorum in Iudæos perfidos, & ueros Christianos diuisio. Cap. VII.

CAPNIO.

QVanquam in præcedentibus satis abunde probasti, paucos ex Iudæis tempore Messiæ saluandos fuisse, reliquos uerò perdendos atq; dissipandos: cōstat tamen eos qui redemptorem nostrum uerum Messiam receperunt, & saluatos fuisse, & nomine mutato משיחים Messihim, id est Christianos uocatos: qui autem ipsum recipere abnuerunt, nec eos saluari cōtigit, nec alio nomine uocari. Ad denotandam enim eorum perfidiam, Iudęi hactenus uocātur, & uocabuntur, quamdiu in perfidia permanserint. Quare ad ipsam eorum perfidiam magis conuincēdam, hanc eorum diuisionem in perfidos Iudæos, ac ueros Christianos tempore Messię futuram fuisse, per eorum scripturas probare debes. GAL. Quemadmodum certè inter Israel & Iuda continuè uiguit diuisio, Israele scilicet duos uitulos aureos pro dijs adorante: ita inter Christianos quoq; & Iudęos diuisio nū quam esse desinit, Iudæis ipsis Domini nostri Iesu Christi & Christianæ fidei ueritatem negantibus. Quocirca sciendum est, schisma decem tribuum Iudæis nomē hoc impositisse. Antea quippe Hebræi, seu Israel, uel Israelitæ, dicebantur. Ex quo ergo in duo regna populus ille diuisus est, quicūq; ex eis reges de stirpe Iudę, aut de tribu Iuda habuerūt, Iudæi appellati sunt: decem uerò tribus & quicunq; in Samaria Ieroboam sibi regem asciuerunt, Israel dicti sunt: quibus Ieroboam eorum rex duos uitulos aureos faciens, unum in Dan, alterum in Bethel posuit. Dixitq; eis (ut habetur 3. Reg. 12. cap.) רב לכם מעלות ירושלם חגה אלחיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים id est, Nolite ultrà ascendere in Ierusalē. Ecce dij tui Israel, qui te fecerunt ascendere ex terra Aegypti. Ob hoc autem ac alia quamplurima scelera, qualiter à Deo reprobati sint, sequentia ostendunt. Et primo quidem id quod legitur 4. Reg. 17. capite, ויעזבו את כל מצות יחוה אלהיהם ויעשו להם מסכה שנים עגלים ויעשו אשרה וישתחוו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל: ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו לעשות חרע בעיני יחוה להכעיסו: ויתאנח יחוה מאד בישראל ויסירם מעל פניו לא נשאר רק שבט יהודה לבדו: גם יהודה לא שמר את מצות יהוה אלהיהם וילכו בחקת ישראל אשר עשו וימאס יחוה בכל זרע ישראל: ויענם ויתנם

Universidad de Deusto
Biblioteca

בית שוסים עד אשר חשליכם מפניו בי קרע ישראל מעל בית דוד וימליכו את ירבעם בן נבט id est, Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei sui, & fecerunt sibi conflatorie duos uitulos, & fecerunt lucum, & adorauerunt uniuersam militiam cœli, & coluerũt Baal, tradideruntq; filios suos, & filias suas per ignem, & diuinauerunt diuinationes, & augurati sunt, & uendiderunt se ad faciendum malũ in oculis Dei, ad prouocandũ eum. Et iratus est Deus uehementer in Israel, & abstulit eos desuper facie sua, nec remansit nisi tribus Iuda sola. Porrò Iuda non custodiuit mandata Domini Dei sui, & ambulauerunt in statuis Israel, quas fecerunt. Reprobauit autẽ Deus omne semen Israel, & humiliauit eos, tradiditq; eos in manu diripiẽtium, quousq; proiecit eos à facie sua. Separauit enim uel diripuit Israel desuper domo Dauid. Et regem fecerũt Ieroboam filium Nabath. Hæc omnia ibi ad uerbum traducta. Ex quibus clare habetur, & decem tribuũ reprobatio, & ipsius reprobationis causa. Legitur etiã in libro Sanhedrin, cap. Helec, hoc modo: Tradiderunt Rabbanan, id est magistri, quòd decem tribus non habent partẽ in seculo uenturo, nec sunt unquã reuersuræ. Sicut dictum est Deut. 29. cap. ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה: hoc est, Et euellet eos Deus desuper terra sua in ira & in furore & indignatione magna in seculo, scilicet uenturo, sicut dies ista. Quemadmodũ enim dies ista uadit & non reuertitur, sic ipsi euntes, & nunquã reuertentes erunt. Verba hęc sunt R. Akiba. R. autem Eliezer dixit, Quomodo dies ista obtenebrescit, deinde illucescit: ita & ipsi. Quemadmodũ enim obtenebrescit eis, sic futuri sunt ex eis quib. illucescat. Hucusq; Talmud. Verbum autem hoc ultimũ, scilicet R. Eliezer uerificatum est tempore Christi & discipulorũ eius, quando multi gentiles qui fuerant de decem tribubus Israel, Christianæ fidei lumine illustrati sunt. Gentiles enim cũ cti effecti fuerãt, ut sequens ostendit traditio. Notandum quoq; est, quòd seculum uenturum, siue futurum fere semper in scripturis Hebraicis pro tempore Messiæ accipitur: in libro autem Sanhedrin Ierosolymitano in cap. quod incipit, Isti sunt qui non habent partem, sic ad uerbum dicitur, R. Eliezer & R. Iudas de decem tribubus loquentes, alter quidem retulit, quòd non fuit in captiuitatẽ Israel, donec facti sunt omnes מימזרים manzerim, id est, spurij. Dixit quoq; R. Iohanan, quòd non est captiuatus Israel, donec factæ sunt ex eo 24. sectæ מינים minim, id est hæreticorum. Vnde scriptum est Ezech. 2. cap. בן אדם שלח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו בי חמה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה id est, Fili Adam mitto ego te ad filios Israel ad Goim hammordim, id est ad gẽtiles apostatas, qui apostatarunt à me, ipsi & patres eorũ culpabiles extiterunt in me, usq; in diẽ hanc. Hęc traditio. Quocirca Dominus rectè dixit, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Rursum autẽ ad id quod dictũ est in præcedenti traditione, quòd scilicet Israel facti sunt מימזרים mãzerim, id est spurij, pertinet quod apud Zach. 9. cap. sic dicitur, וישב ממזר באשדוד hoc est, Et sedebit, uel morabitur mãzer. i. spurius in Azoto. Quod de Israel intelligendũ esse R. Ionathas Vzielis filius in Chaldaica æditione ostẽdit dicẽs, ויתוב בית ישראל באשש. i. Et sedebũt domus Israel in Azoto. Ad hoc etiã spectat quod in lib. יבמות Iebamoth. i. Fratriarũ, in ca. quod incipit נשים Nasim. i. mulieres hoc modo scribitur: Traditio est, q̃ filiæ. i. mulieres illius generationis decẽ, scilicet tribuũ castratione castratæ sunt. Nec sunt inde moti de terra scilicet sua, donec fecit eos Sennacherib perfectos gẽtiles. Sicut dictũ est Hoseæ 5. ca. ביהוה בגדו בי בנים זרים ילדו. i. In Deũ prodidisse, uel dolose egerũt, quia filios alienos genuerũt. Causa aũt hũ iusce diuisionis Hebręorũ, & reprobationis maioris partis eorũ, decẽ uidelicet tribuũ alia nõ fuit, nisi quia in Dauid partẽ habere primũ renuerũt. Dixerũt enim ut legitur 3. Reg. 12. אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי. i. Nõ est nobis pars in Dauid, neq; hereditas in filio Issai. Et quia etiã falsos deos in duob. uitulis (ut dictũ est) susceperũt. Quemadmodũ igitur tẽpore Ieroboã in Israel & Iudæos, Hebræi diuisi sunt, ita in hebdomada septuagesima Danielis, Iudæi ipsi diuisi sunt in perfi-

dos

dos Iudæos, & ueros Christianos. Et quomodo tunc maior Hebræorũ pars decẽ scilicet tribus dixerunt, Non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Issai: ita tempore Messiæ maior pars Iudæorũ dixit, Non habemus regem, nisi Cęsarẽ: Dominum Iesum uerum Messiam in Dauid præfiguratum fatuè reprobantes. Et sicut illi deinde reprobato Dauid, falsos deos in duobus uitulis coluerunt: ita isti reprobato uero Messia, duos sibi falsos Messias, unum post alterũ (scripturis eorum testantibus, ut in antecedentibus latissimè dictũ est) statuerunt. Rursus sicut illi propter hęc & alia (ut paulò superius sacra attestatur historia) fuerũt & à Deo reprobati, & per Sennacherib captiuati: sic & isti, quia uerũ Messiam Dominũ Iesum respuerunt, & duos falsos Messias receperunt, fuerunt in perpetuum & à Deo reprobati, & per Vespasianum & Titum Romanos principes captiuati. Et hoc est quod eis Dominus per Iere. 7. cap. cõminatus fuerat: Et proijciam uos desuper facie mea, sicut proieci omnes fratres uestros, omne semen Ephraim. Vbi R. Ionathas, Omnes fratres uestros, כל זרעי ישראל id est, Omne semen Israel, Chaldaicè transtulit. Cęterum quomodo tunc maxima eorum pars in errorẽ turpissimè incidit, pro uero Deo falsos recipiendo atq; colendo Deos: minima uerò pars in ueritate permansit, Deum uerum colendo, domumq; Dauid sequendo: ita quoq; nunc maxima Iudæorũ pars, duos falsos secuta Messias, in turpissimũ infidelitatis incidit errorem, minima uerò pars, Christo adhærens, ipsumq; fide & opere secuta, ueritatẽ amplexata est. Præterea sicut tunc serui Dei, ueritatẽ sequentes, aliter q̃ antea uocati sunt, quia non Hebræi, sed Iudæi mutato nomine deinceps dicti fuerunt: ita nunc serui Dei, Christianæ fidei ueritatem sectantes, aliter q̃ prius appellati sunt, quia non Iudæi, sed mutato nomine משיחים Messihim, id est, Christiani sunt nuncupati: quemadmodum per Isaiam de eis prophetatũ fuerat, ita 65. cap. dicentẽ, וחנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יהוה ולעבדיו יקרא שם אחר hoc est, Et dimittetis nomen uestrum ad iuramentũ electis meis. Et mortificabit te Dominus Deus, & seruos suos uocabit nomine alio. Nomen autem eorum est in iuramento Christianis. Nam iurantes dicunt, negatiuè scilicet, Si non sum Iudæus, hoc non faciam. Vel affirmatiuè sic, Iudæus sim ego, si hoc fecero. Et Dominus Deus mortificabit eos, ut propheta dicit: usque ad mundi finem, ut in præcedentibus patuit, & in sequentibus adhuc latius patebit. Denicq; sicut inter Iudęos & Israel fratres suos, fuit semper certatio: ita inter Iudęos & Christianos, tam in moribus quàm in fide nunquam defuit bellum. Quemadmodum enim illis non satis fuit, Deum & domum Dauid repulisse, & unum uitulum in Bethel, alterum in Dan pro dijs coluisse, sed peccatis peccata addendo, Baal etiam coluerunt: ita neq; istis suffecit, uerum reprobasse atq; occidisse Messiam, unumq; falsum in Ierusalem Barcozba uel Bencozba uocatum, id est, mendacij, uel fallitatis filium, & alterum in Bitter eiusdem nominis Messiam sibi fecisse, sed patrum quoq; suorum mensuram adimplentes, erroresq; erroribus accumulantes, tertiũ adhuc sibi promittunt, non obstante, quòd & patres eorũ in duobus Messijs antedictis (ut eorũ testãtur scripturę, & ipsi minimè negant) tã turpiter delusi fuerint, & eorũ magistri tertio quẽ adhuc expectant, uarios assignantes terminos, omnes tandẽ falsiloqui sint inuẽti, ut in superiorib. abundè probatũ est.

Quòd Iudæi ideo destruendi erant, quia Deum uerum essent prodituri, ac negaturi. Cap. VIII.

CAP NIO.

ETsi in præmissis causam reprobationis eorum satis tetigisti, ut tamen & ueritas clarius pateat, & ipsorum perfidia magis confundatur, destructionis eorũ causam expressius adhuc per eorum scripturas retegas, obsecro. GAL. Deludęorum igitur destructione, quæ per Romanos fieri debebat, deq; eiusdem destructionis causa, atq; malicia reliquiarum ipsorum, apud Ierem. 5. cap. his uerbis prædictũ fuit, שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו

Universidad de Deusto
Biblioteca

איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לת ׃ ואם חי יהוה יאמרו לכן
לשקר ישבעו ׃ יהוה עיניך הלוא לאמונה חביתה אתם ולא חלו כליתם מאנו
קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב׃ hoc est, Circuite uicos Ierusalem,
& uidete quæso, ac scitote, & inquirite in plateis eius, an inuenatis uirum facientem iudicium, quærentem fidem, & propitius ero ei, scilicet Ierusalem. Etsi uiuit Deus dixerint, ueruntamen ad fallitatem iurabunt. Deus oculi tui non'ne ad fidem? percussisti eos, & non doluerunt. Consumpsisti eos, & renuerunt accipere disciplinam uel correctionem. Indurauerunt facies suas supra petram, & renuerunt conuerti. Et paulò inferius subditur,
עלו משחיתים ושחתו ובלח אל תעשו
חסירו־נטישותיה כי לוא ליהוה המה ׃ כי בגוד בגדו בי בית ישראל ובית יהו
דה נאם יהוה ׃ כחשו ביהוה ויאמרו לוא הוא ולא תבא עליגו רעה וחרב ורעב
לוא נראה׃ והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם כה יעשה להם׃ id est, Ascendite in muros eius, & dissipate, consummationem autem non facias. Auferte palmites & propagines, quia non sunt Dei. Proditione enim prodiderunt me domus Israel, & domus Iuda, dixit Deus. Negauerunt Deum (tetragrammaton) & dixerunt, Non est ipse, neq; ueniet super nos malum, & gladium, & famem non uidebimus. Et prophetæ erunt ad uentum, uel ad spiritum, & sermocinatio non erit in eis. hoc fiet illis. Quod autem hæc de Iudæorum destructione, quæ per Romanos futura erat, prædicta fuerint, patet per eorum expositores. Legitur enim sic in Beresith rabba ueketanna, id est, in expositione libri Gen. maiori & minori, super illud 18. cap. eiusdem libri dictum, Et dixit, scilicet Abraham: Non displiceat queso Domine, & loquar etiam hac uice, si forte inueniantur adhuc decem? Et dixit, Non destruam propter ipsos decem. Quare decem? Quia iam remanserant in generatione diluuij octo, & non suspendit Deus sententiam suam propter merita eorum. Alia expositio. Quare decem? Quia opinabatur decem ibi esse, Loth uidelicet, & uxorem eius, & quatuor filias ipsius, quatuorq; generos. R. autem Iodan & R. Hanina dixerunt, Dictum est hic decem, & in Ierusalem saltem unus. Hoc autem est quod scriptum est Ieremiæ 5. cap. Circuite Ierusalem: & reliqua. Et sic alibi dicitur, Ecclesiastis scilicet 7. cap. Vna ad unam, ad inueniendũ computum, uel numerum. Dixit R. Ishac, Et usq; ad quot inuentio numeri? usque ad unam. Hactenus traditio. Sic igitur hic argumentandum est. Si in prioris quidem templi destructione plures iusti fuerunt, atq; inueniri potuerunt in Ierusalẽ: fuit nanq; ibi Baruch filius Neriæ, de quo sic apud Iere. 36. cap. dicitur, Et uocauit Ieremias Baruch filiũ Neriæ. Et scripsit Baruch ex ore Ieremiæ, omnia uerba Domini. Erat quoq; ibi Abdemelech Aethiops, qui Ieremiam de cisterna, ubi morie batur, extraxit, cum sic fuisset regem allocutus (ut habetur Iere. 38.) Domine mi rex, male fecerunt uiri isti, quicquid fecerunt Ieremiæ prophetæ, quem miserunt in puteum, ut moreretur. Cui & propterea dixit Dominus (ut scribitur Iere. 39.) Eruens eruam te, & in gladio non cades, eritq; tibi anima tua uelut spolium: quia confisus es, uel quia speraſti in me, dicit Dominus. Fuit etiam ibi domus seu familia Recabitarum, de quibus dicitur apud eundem prophetam, Vade ad domum Recabitarũ, & loquaris ad eos. Et post pauca, Non abscindetur uir de Ionadab filio Recab, stans coram me cunctis diebus. Fuit insuper tunc Ieremias propheta, ac alij permulti uiri iusti ac sancti, qui in Babylonem transmigrarũt. Si igitur tot iusti tempore destructionis prioris templi in Ierusalem fuerunt: palàm profectò ostenditur ex calce antedictæ traditionis, quæ dicit neminem iustum in Ierusalẽ inuentum fuisse, quòd supradictorum uerborũ Ieremiæ principium, cum ait, Circuite uicos Ierusalem, cum reliquis, non de primo eius urbis excidio loquatur, quod per Nabuchdonosor Babylonis regem factum est, sed de ultimo, quod per Vespasianum & Titum Romanos principes, fieri contigit. Causa uerò ob quam Deus Iudæos per Romanos destruxerit ac reprobauerit, ostenditur, cum ibidem dicitur, Proditione enim prodiderunt me domus Israel, & domus Iuda, dixit Deus. Quæ autem & qualis fuerit ista proditio, aperte insinuatur, cum statim subiici

tur, Negauerunt Deum, & dixerunt, Non est ipse. Cum igitur post regressum ex Babylonica captiuitate, Dominum Deum nec uerbo, nec facto Iudæi negauerint unquam, per idololatriæ scilicet cultum: consequens necessariò est, tunc eos negasse illum, dicentes, Deum nõ esse ipsum, cum Dominum Iesum Christum uerũ Deum, ac Dei filium reprobantes, dixerunt, ipsum nõ esse Messiã: ac duos falsos Messias, unũ post alterũ sibi constituerũt. Idcirco in eodẽ cap. eiusdẽ prophetiæ dicit, חבב אריח מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על עריהם כל היוצא מהנה
יטרף hoc est, Percussit eos leo de sylua, lupus deserti uel uesperi uastabit eos, pardus uigilans super ciuitates eorũ. Omnis egrediens ex eis prædabitur. Quę glossa R. Selomonis ita exponit, Percussit eos leo de sylua, id est, regnum Babylonis: lupus deserti uel uesperi uastabit eos per regnũ Mœdorũ: pardus uigilans super ciuitates eorũ per regnum Græcorũ. Omnis egrediens ex eis prædabitur per Edom, id est, per regnum Romanorũ. Hęc R. Selomo. Per quã quidem expositionẽ manifestè apparet, quòd ab illo loco ubi dicitur in Ieremiæ uerbis, Omnis ex eis egrediens prædabitur per Edom, id est, per Romanos, omnia quæ sequũtur, de destructione Iudæorũ per Romanos facta intelligi oportet. Vbi enim cætera sunt uerba ista, Auferte palmites, quia nõ sunt Dei. Proditione enim prodiderunt me domus Israel, & domus Iuda, ait Deus. Negauerũt Deũ, & dixerũt, Non est ipse. Vitis aũt unde auferendi erãt isti palmites, siue propagines, eo q̃ nõ essent Dei, erat tota domus ipsa Israel, iuxta illud Hos. 10. dictũ, גפן בקיק ישראל. i. Vitis frondosa Israel. Ex quibus omnib. manifestũ est, eã ob rẽ Iudęos per Romanos destruẽdos fuisse, quia Deũ essent ꝓdituri ac negaturi. Q̃uis & alia q̃q; fuerit ꝓditionis, æternæq; damnationis eorũ causa, quia uidelicet legẽ Messię recipere noluerũt.

Quòd ideo Iudæi perdi, in æternumq; damnari debebant, quia legem Messiæ non essent recepturi. Caput IX.

CAPNIO.

HAnc etiam obsecro causam per eorum scripturas patefacito. GAL. Ideo certe Iudæi destruendi, ac in æternum damnandi erant, quia legem Messiæ noluerũt recipere, nec penitus Messiam ipsum audire. Quod ex ijs maximè liquet, quę in libro Midras tehilim habẽtur, super illud Psal. 10. למה יהוה תעמוד ברחוק
תעלים לעתות בצרה hoc est, Cur Deus manebis à longe? absconderis in temporibus angustiæ: ibi enim sic scriptũ legitur, אמר רבי יוחנן שלש שנים ומחצה
חיתה שבינה עומדת בהר הזהים ומבכות דרשו יהוה בחמצאו ולא חיו משגי
חין שנאמר ודרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני משל לשיורח שחית מה
לך בדרך ביון שהחשיך בא הבורגן אמר לו חבנם עצמך לבורגן מיפני חית רעת
וליסטים אמר לו אין דרכו של שיור ליבנם לבורגן בלילה ביון שחלך בא
עליו אישון לילה ואפלה חזר ובא לו אצל חבורגן ויחיה מבקש ממנו שיפתח
לו אמר לו חבורגן אין דרכו של בורגן לפתוח בלילה לפי שאין דרכו לקבל
אדם בלילה בשעה הזו נתבקשתי לחבניסך לא רציתי עבשיו שתרצה איני רוצה
להבניסך כך אמר הקדוש ברוך הוא דרשו יהוה בהמצאו שובו מנים שוב
בים ולא חיו מבקשים לשוב אמור להם הקדוש ברוך הוא אלכה ואשובה אל
מיקומי הראשון ביון שנמסרו למלביות שנמשלו לחיות התחילו יועצים למית
יהוה תעמוד ברחוק אמר הקדוש ברוך הוא נתבקשתי לא בקשתם עבשו אתם
מבקשים ומתני ואיני שומע לכם מיד בנגד מידה שנאמר ויה׳ באשר קרא
ולא שמע חס ושלום עד עולם עד עירין ופלג עירין׃ id est, Dixit Rabbi Iohanan, Tribus annis cum dimidio stetit diuinitas in monte oliuarum, & clamauit dicens: Quærite Deum, dum inueniri potest. Et non fuit eis curæ: sicut dictum est Isaiæ 65. capite: Feci ut inquirerent ab ijs qui non interrogauerunt, & inuentus sum à non quærentibus. Simile est hoc comitatui uiatorum qui ambulabant per uiam: cum autem aduesperascaret, accepit eos hospes, dicens, Recipite uos in hospitium propter feras, & propter latrones. At illi dixerunt ei, Non est nobis

Universidad de Deusto
Biblioteca

bis consuetudo,nocte in hospitio commorari.Postquam recessissent, irruit super eos intempesta nox,& tenebræ.Et reuersi,petebant aperiri sibi ab hospite hospitium.Ille autem dixit eis,Non consueuit hospes aperire hospitium nocte,quoniã non admittit hominem nocturno tempore.Quo tempore quęsiui uos hospitio recipere,noluistis:nunc autem uos quęritis,ego uerò nolo admittere uos. Sic dixit Deus sanctus & benedictus,Quærite Deum dum inueniri potest.Reuertimini filij prævaricatores.Et nõ fuit qui quæreret & reuerteretur. Dixit eis Deus sanctus & benedictus, Vadam & reuertar ad locum meum primum. Postquam autẽ traditi sunt regnis,quæ assimilata sunt animalibus,& cœperunt clamare: Cur Deus stas à longe?Dixit eis Deus sanctus & benedictus, Quando ego quæsiui,uos non quæsiuistis.Nunc autẽ uos quæritis me,& ego non audiam uos. Vicissitudo pro uicissitudine: sicut dictum est, Factum est sicut uocauit, & non audierunt. Nunquid hoc erit in perpetuum?Misericordia & pax,id est,absit.Erit enim usq; ad tẽpus & tempora,& usq; ad dimidium temporis:hoc est, usq; post necem Antichristi,cum Iudæorum reliquiæ ad Christum conuertentur. Ex hac traditione palàm liquet,ideo Iudæos à Deo reprobandos atq; damnandos fuisse, quia Messiam ipsum uerum Deum in monte oliuarum docentem eos legem suam, audire noluerunt,legem eius penitus respuentes.Iuxta illud Isa.42.cap dictũ,ולא אבו בדרביו חלך ולא שמעו בתורתו id est,Et non ambulauerunt in uijs eius, neq; audierunt legem eius. CAP. Quamuis authoritas ista Isaiæ,quam nunc induxisti,de Messia intelligi debeat: recentiores tamen Iudæorum, de ipso eam intelligi prorsus negant.Quare per aliquam Talmudicam scripturam apud eos authenticã & approbatam,te ostendere oportet,propterea Iudæos destructos,ac in æternũ perditos fuisse,quòd legem ueri Messię recipere noluerint, ipsumq; audire contempserint.Quo ostenso,authoritatem Isaiæ per te inductam,de ipso Messia intelligenda esse,Iudaica prauitas minimè poterit. GAL. Hęc omnia utiq;,& hanc scilicet fuisse destructionis eorum causam,& eadem Isaiæ uerba de Messia intelligi debere,in Massecheth ghittin,id est,in libro libellorum repudij, in cap.Hanniliel optimè probantur,ubiſic ad uerbum legitur: Tradiderũt Rabbanan,id est,doctores, quòd cum accessisset R.Iehosuas filius Ananiæ ad castrum quoddam magnum, quod erat Romæ,dixerũt ei,quòd erat puer quidam Hebręus ibi carceribus mancipatus.Cum igitur R.iussset ad ostium carceris, interrogans eundem puerum, dixit ei illud Isa.42.cap.dictum, מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבזזים id est, Quis dedit in direptionẽ Iacob,& Israel uastantibus? Respondens puer,dixit illud,quod apud eundem prophetam immediatè ibidem sic sequitur, הלא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרביו חלך ולא שמעו בתורתו : וישפוך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב : hoc est, Non'ne Adonai iste,cui peccauimus? & non ambulauerunt in uijs eius, nec audierunt legem eius.Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum,& combussit eum in circuitu,& non cognouit,& succendit eum, & non posuit super cor.Hæc Talmud.In eo autem quod dixit Adonai iste,ostendit,prophetam de Messia fuisse locutum:qui est Adonai,id est,Dominus Deus iste,id est, demonstrabilis factus per carnis humanæ assumptionem.In eo uerò quod subdidit, Et nõ audierunt legem eius de lege Messię prophetam ipsum dixisse, insinuauit. Legẽ enim per Mosem datam,& audiebant,& Romanis etiam cõtradicentibus, seruare conabantur,morte nõ obstante; quæ ob hoc eis frequenter infligebatur: legem autem Domini nostri Iesu Christi noluerunt audire,neq; hucusq; recipere. Quamobrem sequitur,Et effudit super eos Romanos,scilicet indignationem furoris sui,ac forte bellum,cum ceteris quæ subijciuntur.Id ipsum etiam R.ille confirmat,quem ipsi רבינו חקדוש Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrum sanctum appellant,in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id est, reuelatorem secretorum nuncupauit,cum ad sextam Antonini cõsulis urbis Romæ petitionem respondẽs,hæc inter cætera dixit,Ex Israel qui nõ crediderint uerbis eius,scilicet Messiæ,

Messiæ,Deus ira percitus,effundet eam super eos, iurabitq; per sanctitatẽ suam, eos non habituros salutẽ,nec in paradiso cum illo mansuros:sicut dictum est Psal. 94. ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי id est, Quadraginta annis fastidio affectus fui in generatione illa,& dixi,Populus errans corde sunt ipsi, ipsi autem non cognouerunt uias meas:qui iurauí in furore meo,quòd non ingredientur in requiẽ meam.Item in hoc mundo dissungentur à Deo,amittentq; suum imperium, & dispersi per uniuersum orbem,subiugabuntur,imperabuntq; illis serui seruorũ.Neque uocabuntur amplius patres totius seculi,sed populus,quem Deus eorum odio habuit,eosq; à se expulit cum furore.Nec etiam assequentur gratiam cum iustis resuscitãdis in mundo futuro.Propter quos dictũ est in Psal.1. לא כן חרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח ! על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים hoc est,Non sic impij,sed tanquam gluma,quam proijcit uentus:ideo nõ resurgent impij in iudicio,neq; peccatores in congregatione iustorum. Hæc omnia ad uerbum longè ante Christi natiuitatem ille prædixit, quem uel ipsi Magistrum nostrum sanctum (ut diximus)uocant. Ex quibus omnibus quæ dicta sunt, satis apertè patet propositum.

Quòd idcirco quoq; reprobandi, atq; in perpetuo Dei odio permansuri erant, quia Iesum uerum Messiam,& Mariam matrem eius iugiter negaturi,ac blasphematuri essent. Caput X.

CAPNIO.

ESt'ne alia præter præmissas reprobationis eorum,æternicq; odij apud Deũ causa? GAL. Est utiq;,& ea potissimum, quæ in maximis fidei nostræ arcanis, quæ hucusq; in libris Iudæorum latuerunt, haud infimum obtinet locum. CAP. Hanc etiam quæsit,obsecro edissere. GAL. Rabbi itaq; Nehumias in epistola secretorum,quam אגרת חסדרות Igheret hassodoth appellat, exponens Doctoris illius quem ipsi רבינו חקדוש Rabbenu Haccados,id est, Magistrum nostrũ sanctum nuncupant,uerba illa: Hæc est petra primaria, ex qua Messias proditurus est.Hæc inter alia dicit.Petra hæc primaria est mater regis Messiæ. Et post pauca:Cum scieueris(inquit)nomen petræ huius,eiusq; filij ratione arithmetica,inuenies ea ascendere ad numerum בריח Berith,id est,pacti,uel fœderis. Et tunc intelliges arcanum textus illius Deut.31.capite scripti, חנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר-הארץ אשר הוא בא שמיח בקרבו ועזבני והפר-את בריתי אשר כרתי אתו hoc est,Ecce tu dormies cum patribus tuis,& cõsurget populus iste,& fornicabitur post Deos alienos terræ,ad quam ingredietur ut habitet in ea. Et derelinquet me,& irritum faciet fœdus meum, quod pepigi cum eo,Hæc R. Nehumias, qui quinquaginta fermè annis Redemptoris nostri præcessit aduentũ. Ad quorum explanationem notandum est, quòd dictio hæc Hebraica בריח Berith,quæ pactum seu fœdus significat,ratione arithmetica 612. apud Hebræos continet. Quatuor enim scribitur literis,quarum unaquæq; apud eos aliquem numerum importat. Nam ב beth quidem duo importat. ר res 200. י iod 10. & ת tãu 400. Igitur בריח Berith quod ex his componitur 612. continet. Hunc etiam eundem (ut alibi quoq; ostendimus)numerum cõtinent nomina matris Messiæ & filij eius. Nam nomen quidem matris Messiæ (ut in præcedentibus per eundem Rabbenum Haccados ostensum est) debebat esse מרים, id est, Maria: nomen uerò Messiæ filij eius, quo à gentilibus fidem eius suscepturis, uocandus erat, ישו id est,Iesus esse debebat, ut idem Rabbenus Haccados præostenderat. Hæc autem nomina, scilicet מרים וישו id est, Maria & Iesus, ratione arithmetica apud Hebræos 612. quoque continent. Nam מ mem quidem designat 40. ר res 200. י iod 10. ם mem 40. ר uau 6. י iod 10. ש schin 300. & ר uau 6. Et sic nomina matris Messiæ & filij, quæ sunt, מרים וישו id est,

Maria

Universidad de Deusto
Biblioteca

Maria & Iesus,eundem numerum continent,quem ipsa dictio בריית Berith continet,scilicet 612. Hunc eundem etiam numerum important uerba quæ in prædicto textu Deut.ab ipso R.Nehumia inducta sunt, אלהי נבר הארץ Elohe nechar haarecz,id est,Deos alienos terræ.Nam א aleph unum significat, ל lamech 30. ה he 5. י iod 10. ב nun 50. ב caph 20. ר res 200. ה he 5. א aleph 1. ר res 200. צ zadi 90. quæ omnia summatim 612.efficiunt. Ex his igitur patent præmissa R.Nehumiæ uerba,cum ait,Cum noueris nomen petræ huius,id est, matris Messiæ, quod est מרים id est,Maria,& nomen filij eius,hoc est ipsius Messiæ, quod est ישו id est, Iesus,ratione arithmetica ascendere ad numerū בריית Berith, id est, fœderis, qui numerus est 612. tunc intelliges arcanū illius textus, Ecce dormies cum patribus tuis,& reliqua. Maximum igitur fuit arcanum illud, quod tunc Dominus Mosi reuelauit,Deut.31.cap.dicens,Ecce tu dormies cum patribus tuis,& populus consurgens fornicabitur:cum cæteris quæ sequuntur. Quorum quidem uerborū hic est sensus,Postquam tu à uita discesseris,hic populus tuus consurget,& fornicabitur,id est, errabit.Error autem eorū erit,quia Iesum & Mariam dicent esse Deos alienos terræ,id est,idololatrias.Et in hoc errabunt,meq; derelinquent, facientq; irritum berith meum,id est fœdus meum, hoc est Iesum meum & Mariam meā, ipsos blasphemantes,ac dicētes esse Deos alienos terræ,id est,idololatrias.Quapropter ibidē immediatè subijcitur, והרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל id est,Et irascetur furor meus aduersus eum in die illa,& derelinquam eum,& abscondam facies meas ab eo,& erit in deuorationem. Quia uerò Deus retribuit homini iuxta peccati eius mensuram,idcirco paulo pòst subiecit,Deut.32.cap.dicēs, הם קנאוני בלא אל בעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם id est,Ipsi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in uanitatibus suis.Et ego prouocabo eos in eo, qui nō est populus, & in gente stulta irritabo illos.hoc est, Quoniam prouocabunt me, dicentes me non esse Deum,& irritabunt in uanitatibus suis, id est mendacijs, blasphemijs & abominationibus,quas de me,deq; Maria matre mea impiè referent. Idcirco eadem mensura ulciscar eos. Nam & ego prouocabo eos in eo, qui non est populus:id est,faciam eos non esse populum meum.Et in gente stulta irritabo illos: id est,faciam eos gentem stultam ab omnibus uocari,quæ sine fide,sine ueritate, sine Deo est, & quæ Deum suum prodidit atq; negauit. Ex his igitur omnibus,quæ in præcedentibus capitibus præmisimus,satis luculenter apparet,quàm iusta futurit Iudæorum destructio,dissipatio,ac perpetua captiuatio,æternaq; reprobatio. Veruntamen si de peccato suo pœnitentiā agentes, perfidiam deponere uellēt, statim Deus eis parceret,eosq; in gratiam reciperet,statim & redempti essent, & à captiuitate liberati,atque Messiam haberent.

Quòd si Iudæi de peccato suo pœnitentiam agere uellent,perfidiamq; deponere,illicò redempti essent, atque à captiuitate liberati,ac Messiam saluatorem haberent. Caput XI.

CAPNIO.

VT eorum igitur obstinata perfidia magis appareat, magisq; & confundatur & conuincatur,per eorum scripturas uerum esse proba, quod postremò dixisti,Non'ne quæso ex eorum scripturis ostendi potest,quòd si eos nunc peccati sui pœniteret,ac Messiam quem hucusque negarunt, reciperent, mox saluarentur, moxq; ab hac nouissima captiuitate redēpti essent? GAL. Ita prorsus. Legitur enim in Midras שיר השירים Sir harisirim,id est in expositione Cantici canticorum,super illud 5.cap.eiusdem libri dictum, פתחילי אחתירעיתי יונתי תמתי hoc est,Aperi mihi soror mea,proxima mea,columba mea,perfecta mea.Quod dixit R.Issa, Ait Deus sanctus & benedictus:Filij mei aperite mihi aperturā unam pœnitentiæ,quantū est foramen acus, & ego aperiam uobis aperturas misericordiq, per

per quas poterunt intrare currus & quadrigæ.Quod exposuerunt Rab.Ioden,& R.Leui.Nam Rabbi quidem Ioden dixit,Scriptum est Psalm 46. חרפו ורעו בי אנכי אלהים id est, Vacate uel cessate,& cognoscite, quia ego Deus. Dixit ergo Deus sanctus & benedictus Israeli, Vacate ab operibus malis, & agite pœnitentiam, quantum est ictus oculi: & scietis,quia ego sum Deus.R.uero Leui dixit,Si essent filij Israel pœnitentiam agentes, saltem una die,protinus redempti essent, protinusq; filius Dauid, id est, Messias eis iam uenisset. Vnde probatur hoc? Ex eo quod scriptum est Psal.95. חיום אם בקלו תשמע hoc est, Hodie si uocem eius audieritis.Hæc traditio.Ex qua primùm aperte liquet, quòd si una sola die pœnitentiam Iudæi agere uellent, perfidiæ duricrem deponentes, statim redempti essent, & Messiam haberēt. Quod quidem traditio per illud Psalmi probat, Hodie si uocem eius audieritis. Quare si peccatum quod patres eorum commiserunt, cognoscere,pœnitentiamq; agere uellent, mox & Messiam haberent, & à præsenti captiuitate penitus liberarentur. Deinde ex eadem traditione manifestè elicitur, Messiam esse Deum, per id quod ante in eodem Psalm. sic dicitur, באו נשתחוה ונברכה נברכה לפני יחוה עשנו ! כי הוא אל חינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו id est, Venite adoremus, & curuemur, flectamus genua ante faciem Dei factoris nostri. Quia ipse est Deus noster,nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius.Et postea immediatè sequitur,quod de Messia in præmissa traditione inductum est, uidelicet, Hodie si uocem eius audieritis. Ex quo Messiam Deum esse, planè consequens est.Id ipsum quoq; ex eo patet, quod in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum scribitur, cum super Psalm. 44. titulum, qui talis est, למנצח על ששנים hoc est,Triumphatori,uel uictori,uel ad uictoriā super lilijs, sic dicitur,Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, Totū pendet ex uobis. Quēadmodum enim huiusmodi lilium germinat, uel floret, & cor tamen eius furium est:ita quoq; uos agite תשובה tessuba,id est,pœnitentiam coram me,& sit cor uestrum rectum, uel ordinantum sursum, sicut cor huiusmodi lilij. Et tunc adducam uobis גואל Goel,id est,Redemptorē.Sicut dictum est Hos.13. אחיח בטל לישראל id est,Ero quasi ros Israeli.Quod R.Ionathas ita Chaldaicè exposuit, אחי ממרי בטלא לישראל hoc est, Erit uerbum meum uelut ros Israeli. Et quando hoc erit? Cum germinabit sicut lilium.Sequitur enim apud Hoseam ibidē, יפרח כשושנה id est,Germinabit, uel florebit sicut liliū.Propter hoc dicitur, Victori super lilijs. Hactenus traditio.Ex qua satis aperte patet propositum. Id idem etiam ex dictis prisci illius doctoris confirmatur,quem ipsi רבינו הקדוש Rabbenu haccados,id est,Magistrum nostrum sanctum uocāt,cum in libro qui גלי רזיא Galerazeya, id est,Reuelator arcanorum inscribitur,in calce responsionis ad sextam Antonini consulis petitionem,hoc modo ait:Ex Israel uerò qui audierint præcepta Messiæ,nanciscentur gloriam futuri seculi. Sicut scriptū est Isa.60. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר hoc est, Et populi tui omnes iusti in perpetuum hæreditabunt terram,germen plantationis meæ,opus manus meæ ad glorificandum.Hęc ille. Dictum autem Isaiæ ab eo inductum,sic intelligitur,Populi tui omnes iusti:id est,omnes qui ex populo tuo iusti fuerint, Messiam scilicet recipiendo,ac de peccato suo pœnitentiam agendo,in perpetuum hæreditabunt terrā,cœlestē scilicet gloriam, quæ in Messiam credituris promissa fuit.

Quòd gentiles Messiæ adhærere debebant. Caput XII.

CAPNIO.

CVm tot de Iudęorum in perfidia permanentium reprobatione,hactenus dixeris:par est,ut de gentiliū quoq; uocatione atq; electione ex Hebraicis scripturis aliquid proferas : quare primum quòd gentiles ipsi Messiæ adhæsuri essent, ostende. GAL. Hoc ex eo potissimum patet, quod Zacharias sic futurum fuisse, prophetauit 2.capite dicens, ורבו גוים רבים אל יחוה ביום ההוא והיו לי לעם

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc est,Et applicabuntur gentes multæ,uel gentiles multi ad Deum in die illa,& erũt mihi in populum.Quod ita Rabbi Ionathas in Chaldæum uersum, exponit, וריתיספון עממין סגיאין קרם עמא ריחוח בעדנא ההיא ויחון קדמי לעם id est, Et addent se populi multi ad populum Dei in tempore illo, & erunt coram me in populum. CAP. Iudaica impietas ait hic, gentes in diebus Messiæ Deo addendas esse,non ut saluentur,sed ut populo Iudaico seruiant. GAL. Facile hæc eorum falsitas conuincitur. Quemadmodum enim Leuit. 26. cap. Deus de eis dixit, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם hoc est, Et deambulabo in medio uestri,& ero uobis in Deum, & uos eritis mihi in populum: ita & hic de gentibus ait,Applicabuntur gentes multę ad Deum in die illa,& erunt mihi in populum.Ex quo manifestè liquet,tam ex diuina pagina,quàm ex Chaldaica traductione, eos omnino falsiloquos esse. quod ex dictis etiam ueterum suorũ doctorum expresse patet. Legitur enim in מסכת בכורים Massecheth biccurim, id est,in libro Primitiarum,hoc modo: Tradiderunt magistri in nomine Rabbi Iudæ,quòd גר gher,id est aduena,hoc est conuersus,qui de gentilitate uenit ad fidẽ, ipsemet est apportans primitias,& dicens illud Deut. 26.cap. הגדתי היום ליהוה אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו id est, Pronuncio hodie Domino Deo tuo, quòd ueni in terrã,quam iurauit Deus patribus nostris se daturum nobis.Quę est huius rei probatio? Quod scriptum est Gen.17.cap. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך hoc est. Non erit ultrà nomen tuum Abram,sed erit nomẽ tuum Abraham, quia patrem multitudinis gẽtium dedi te.In principio enim fuit pater Aram, ideo uocatus fuit Abram: deinde uerò pater totius mundi,& nomen eius idcirco dictũ est Abrahã. Hactenus traditio. Dixit præterea R.Rahmon, super illud Iere. 31. capite dictum, וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמית id est,Et seminabo domum Israel, & domum Iuda semen hominis,& semen bestiæ.Semen hominis, hi sunt Israel: sicut dictum est Ezech.34.cap. ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם hoc est, Et uos oues meæ,& oues pascuæ meæ homines estis uos.Et de ipsis Deus sanctus & benedictus ait Isa. 65. והוצאתי מיעקב זרע id est, Et educam de Iacob semen. Quod autem sequitur,Et semen bestiæ: isti sunt conuersi gentium,de quibus dicitur Iehosuę ult.cap.Et bestia multa.Et apud Iob 18.cap.dixit Baldad Suites,Quare reputati sumus sicut bestiæ? Et de eis ipse ait Zach.2.Canta & lętare filia Syon: quia ecce ego uenio,& habitabo in medio tui, ait Deus.Et applicabũtur gentiles multi,& erunt mihi in populum.Super Israel etiam, & super gentes seculi loquitur scriptura apud Zach.8.cap.dicens, כי לפני ימים החם שבר האדם לא נהיה ושבר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר hoc est, Quoniam ante dies illos merces hominis non erat,& merces bestiæ non erat.Et egredienti,& ingredienti, uel uenienti, non erat pax à tribulatione, uel à tribulante.Ante dies illos, uult dicere ante dies Messiæ, quoniam in diebus Messiæ, pax erit longinquo & propinquo.Sicut dictum est Isaiæ quinquagesimo septimo cap. בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו id est, Creans fructum labiorũ pacem.Pacem longinquo & propinquo, ait Deus, & sanaui eum. De ipso quoq; scriptura ait Zach.9.cap. ודבר שלום לגוים hoc est,Et loquetur pacem gẽtibus. In illa enim hora pax erit egredienti de hoc seculo per uiam pœnitentiæ,& ingredienti,uel uenienti ante Deum sanctum & benedictum cum operibus bonis & eleemosynis.Sicut dictum est Prou.14. צדקה תרומם גוי וחסר לאמים חטאת id est, Iusticia exaltat gentem, & misericordia erit gentibus contra peccatũ. Vbi glossæ R.Selomonis & R. Abraham Auen Azra, Iusticia (inquiunt) quam gentes facient,& pietas quam retribuent,id est,eleemosyna erunt eis loco sacrificij,& propitiatio pro peccatis.Hæc traditio.Ex his omnibus patet,gentiles non addendos fuisse Messiæ,ut Iudæis seruirent, ut Iudæi ipsi delirantes garriũt, quin potius ut saluarentur,& populus Dei efficerentur. Sicut Deus ipse apud Hoseam 2. capite prædixerat,dicens, ורעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה ויוא יאמר אלהי

Iudæorum iuniorũ obiectio Confutatio.

Traditio Rabbi Iudæ.

hoc est, Et seminabo eam mihi in terra, & miserebor eius,cuius non fui misertus,& dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipse dicet mihi,Deus meus.Quòd autem gentiles tempore Messiæ saluãdi essent, qui Messiam ipsum recipiẽtes,eum corde, ore & opere confiteri debebant, suprà in sexto libro latè probatum est.Nunc autem satis est probasse, gentiles ipsos Messiæ adhæsuros fuisse.

Quòd gentiles Messiam recipientes,à Deo diligendi essent,ac populus Dei electus esse debebant. Caput XIII.

CAP NIO.

AD maiorem igitur Iudęorum confusionem, qui à Deo tam turpiter reprobati, atq; æterno odio habiti sunt,per eorum scripturas probãdum quoq; est,quòd gentiles tempore Messiæ ad unius & ueri Dei cultum conuertendi, à Deo diligi debebant,ac populus eius electus & peculiaris effici atq; uocari. GAL. Hoc ex eo potissimum patet,quòd ad huius rei figuram proselitos,hoc est, ex gentilitate ad unius Dei culturam,uenientes, diligi in ueteri Testamento Deus ipse præcepit.Quare haudquaquam prætermittendũ uidetur,quod in libro מיכילתא Mochilta,id est,in quadam expositione super Exodum hoc modo legitur super illud 22.cap.eiusdem libri dictum, וגר לא תונה ולא תלחצנו hoc est,Aduenam non obiurgabis,uel non conuiciaberis ei, nec opprimes eum,scilicet in pecunia.Non dices ei,Heri fuisti cultor Belis,& adoras concauitatẽ eius,& adhuc ecce caro porcorum remanet inter dẽtes tuos. Et stas & loqueris coram me? Et unde habetur, quòd si improperas ei,ipse quoque potest improperare tibi? Inde, ubi dictum est Exod.22.cap.Aduenam,id est,conuersum non obiurgabis,cum reliquis. Hinc Nathan dicebat,Maculam quæ in te est,ne dicas proximo tuo.Dilecti sunt enim aduenæ, id est, conuersi. Nam in omni loco monitum est pro eis,ut illud Exod.22.Et גר gher,id est,conuersum non opprimes.Et aduenam,id est conuersum de gentilitate non obiurgabis.Dixit Rab. Eliezer, Cum auersio aduenæ, id est conuersio sit pessima,idcirco monitum est pro eo in multis locis.Rab. autem Simeon dixit, Ecce ipse Deus ait Iudic.5.capite, Et diligetis eum uelut egressum solis in uirtute sua.Quis enim maior est de duobus, ille ne qui regem diligit, an is quem rex diligit? Ecce procul dubio aiunt,quòd ille quem rex diligit. De quo dictum est Deut. 10. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד ; עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה id est,Deus magnus,fortis & terribilis,qui non accipit facies,id est personas,nec recipit munus,facit iudicium pupillo & uiduæ,& diligit גר gher,id est conuersum ex gentilibus,ad dandum ei uictum & uestitum. Dilecti quoque sunt aduenæ, id est conuersi. In omnibus enim denominatur, uel describitur ipse gher, id est conuersus, sicut Israel. Nam Israel quidem uocantur serui Dei. Vocantur etiam הגרים hagherim,id est conuersi serui Dei,sicut dictum est Isa.56. Ad diligendum nomen Dei,ut sint ei in seruos. Vocati sunt etiam Israel ministri Dei, sicut dictum est apud Isa. 61. cap. Ministri Dei nostri dicetur uobis.Et aduenæ quoq;, id est conuersi ministri Dei uocantur, sicut dictum est Isa.56. Et filios alienorum applicatos ad Dominum, ad ministrãdum ei. Vocati sunt quoq; Israel dilecti,sicut dictum est Malach.1.cap.Dilexi uos ait Dominus. Vocantur & גרים gherim, id est conuersi dilecti,iuxta illud Deut.10.cap. dictum, Et diligit gher, id est conuersum, ut det ei uictum & uestitum. Dictum est insuper in Israel berith,id est pactum, uel fœdus, iuxta illud, Et dabo pactum meũ in carne uestra.Dictum est & berith,id est pactum in gherim,id est cõuersis, apud Isa.56. Et filios alienorum applicatos,ad Dominum,ut sint ei in seruos,omnem custodientem sabbatum,ne prophanet illud,& fortes in pacto meo adducam in mõtem sanctuarij mei.Dictum est præterea de Israel רצון raczon, id est beneplacitũ, uel complacentia, ut est illud, Ad beneplacitum eis coram Domino. Dictum est

Universidad de Deusto
Biblioteca

& de gherim, id est conuersis, raczon, id est beneplacitum, uel complacentia. Isa. 56. Holocausta eorum & sacrificia eorum לרצון leraczon, id est ad complacentiam erunt. Dicta est præterea & de Israel custodia, ut illud Psalm. 120. dictum, Ecce non dormitabit, neque dormiet custodiens Israel. Et dicta est quoque custodia de gherim, id est conuersis, ut illud Psalm. 146. dictum, Deus custodit gherim, id est conuersos. Quid plura? Abraham uocauit seipsum gher. Sicut dictum est Gen. 23. cap. Locutusq; est ad filios Heth, dicens, Gher & habitator ego uobiscum. Dauid similiter uocauit seipsum gher, Psalm. 39. dicens, Quoniam gher sum ego tecum. Hoc autem factum est, ut impleatur quod dictum est Isa. 52. Dominus uoluit propter iusticiam magnificare legem, & extollere. Ipse autem deprecatus est & dire-ptus. Et sic inueniuntur apud Isa. 44. quatuor genera gherim, id est conuersorum respondentium & dicentium coram eo, qui dixit & factus est mundus, id est qui uerbo suo fecit mundum. Cum sic dicitur, זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה hoc est, Quia hic dicet, Dei ego sum. Hic inuocabit in nomine Iacob. Et hic scribet manum suam Deo, & nomine Israelis pronominabitur. Hic ergo dicet, Dei sum ego: quia totus erit Domini. Hic inuocabit in nomine Iacob. Isti enim erunt aduenæ & conuersi ad iusticiam, id est ad Messiam. Et hic scribet manum suam Deo. Hi erunt uiri pœnitentiæ. Et nomine Israelis pronominabitur. Isti erunt timentes cœlum, id est Deum. Hactenus traditio. In qua tres assignantur rationes, quare diligendi erant conuersi ex gentilitate ad unius ueri Dei cultum: quarum prima est, quia à Deo diliguntur. Secunda, quia in sacra scriptura in omnibus sicut Israel denominabantur, & à Deo tractabantur. Tertia, quia sancti patres & prophetæ, ut Abraham, & Dauid aduenas, id est conuersos seipsos uocauerunt. Glossa autem Rabbi Selomonis sic eadem Isaiæ uerba in calce huius traditionis inducta, exponit. Hic dicet Dei sum ego. Hi erunt iusti perfecti. Hic inuocabit in nomine Iacob. Hi erũt paruuli filij impiorum. Et scribet manum suam Deo. Hi erunt uiri pœnitentes. Et nomine Israelis pronominabitur. Hi erunt חגרים hagherim, id est, conuersi ex gentilibus. Hæc enim sic exposita sunt in libro אבות Auoth, id est, Patrum Rabbi Nathan. Hæc R. Selomo. Præmissis quoque aptissimè nectitur, quod in ואלת שמות רבה Vaelle scemoth rabba, id est, in expositione libri Exodi scribitur, super illud 12. cap. eiusdem libri dictum, ואת חקת הפסח id est, Hæc est lex paschæ. Ibi enim ita dicitur: Hoc est quod scriptum est Isa. 56. cap. ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה hoc est, Et non dicat filius alieni applicatus ad Deum, dicẽs, Separatione separabit me Deus. Dixit enim Iob 31. cap. בחוץ לא ילין גר id est, Foris non hospitabitur gher, id est conuersus, à Deo sancto & benedicto. Quam ob rem? Quia non est Deus sanctus & benedictus excludens creaturam, sed omnes recipit. Portæ enim eius apertæ sunt omni hora, & quicunque uult ingredi & aggregari, ingreditur & aggregatur. Propter hoc dictum est à Iob, Foris non hospitabitur gher, id est conuersus. Et iterum ait in persona Dei tolerantis pro creaturis suis, רלתי לארח אפתח hoc est, Ostium meum uiatori aperiam. Dixit Rabbi Berachias, Pro persona cuius dixit Iob, Foris non hospitabitur gher, id est conuersus? Hoc proculdubio dixit, Quia futurum est, ut גרים gherim, id est conuersi ex gentilibus, sint כהנים cohanim, id est, sacerdotes ministrantes Deo sancto & benedicto, sicut dictum est Isa. 14. ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב id est, Et applicabitur hagher, id est conuersus super eis, & aggregabuntur super domum Iacob. Non est autem aggregari nisi sacerdotum, sicut dictum est 1. Reg. 2. capite, ספחני אל אחת מכהנותיך id est, Aggrega me ad unam sacerdotalium. Futurũ nanq; est, ut gherim, id est conuersi ex gentilibus, comedant de pane חפנים happanim, id est, facierum. hoc est propositionis. Et ita quæsiuit à magistris, dicens: Quid est quod dictum est Deuter. 10. capite, Et diligit Deus gher, id est conuersum ad dandum ei uictum & uestitum. Ecce tota confidentia uel promissio, qua confidere facit Deus hagher, id est ipsum conuersum, ut detur ei uictus & uestitus. Dixerunt ei,

ei, Iacob cuius nomen est Israel sic petiuit à Deo, Gen. 28. cap. Et dederit mihi panẽ ad comedendum, & uestimentum ad induendum. Et tibi qui ueneristi ad nos, non sufficit, ut sis sicut nos. Sufficiat tibi, ut sis sicut nos. Satis sit tibi, ut sis sicut Iacob primogenitus Dei. Demum autem non ascendat ad cogitationem tuam, quòd Iacob panem & uestimentum, uel uictum & uestitum duntaxat postulauerit. Quia insuper dixit, Cõfidere me fecit Deus, quòd ipse erit mecum, & stare faciet ex me seculum. Sequitur, Et hoc est quod scriptum est Zach. 2. cap. Canta, uel lauda, & lætare filia Syon, quia ego uenio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et applicabuntur gentes multæ ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Hæc omnia traditio. Et quibus satis clarè patet, quòd gentiles tempore Messiæ ad Deum cõuersi, ab ipso Deo diligendi essent, & populus Dei electus uocari deberent.

Quòd omnes dignitates olim Iudæis concessæ, ab eis auferendæ essent, & gentilibus Messiam recepturis, tanquam uero & electo Dei populo concedendæ.

Caput XIIII.

CAPNIO.

HAudquaquam igitur hic prętermittendum duco, per Iudaicas scripturas probari, dignitates omnes olim Iudæis concessas, ab eis tanquã indignis possessoribus, auferendas fuisse, & gentilibus Messiam recepturis, tanquam uero & peculiari, atque electo Dei populo, concedendas. GAL. Hoc maximè per illud ostenditur, quod in Midras tehilim, id est, in expositione Psalmorum legitur, super illud Psalm. 75. dictum, וכל קרני רשעים אגרע תרומנה קרנות צדיק id est, Et omnia cornua impiorum abscindam, & exaltabuntur cornua iusti. Ibi enim sic dicitur, קרן לא אמר אלא קרנים כי עשר קרנות חן שנתן הקדוש ברוך הוא ליש ראל קרן אברהם שנאמר ברם חיה לדידי בקרן בן שמן קרן יצחק שנאמר נאחן בסבך בקרניו וקרנו של יוסף שנאמר וקרני ראם קרניו וקרנו של משה שנא מר כי קרן עור פניו וקרן של גבואת שנאמר והתפלל חנה ותאמר רמיה קרני קר נו של תורה שנאמר וקרנים מוררו לו וקרנה של בחינה שנאמר קרנו תרום בכ בוד וקרן לדויד שנאמר בל אלה בנים לחימן קרן ׃ וקרן ירושלים שנ אמר מקרני ראמים עניתני וקרנו של מלך משיח שנאמר וירם קרן משיחו וחוא שם אנמויח קרן לדור ערכתי נר למשיחי בירון שהחשאר בידלו מהם וניתנו לאומות חעולם שנאמר באחר רנח חזה הית בחזוי לילא ואזו חיוח רביעיא רח ילא ואמיתני ותקיפה יתירת ושנים די פרזל לה ורברבן אבלה ומרקח ושארח בר זלי רפסח ויחיא מושניא בן בל חיותא די קדמיח וקרנים עשר לח שנמשלו אר מות חעולם לחיות חללו וכל זמן שקדני אומות חעולם קיימין קדני ישראל גדועים שנאמר גדע בחרי את כל קרן ישראל : id est, Cornu non est dictum, sed cornua. Decem enim cornua sunt, quæ Deus sanctus & benedictus dedit Israeli, cornu uidelicet Abrahæ, de quo dictum est Isa. 5. Vinea fuit dilecto meo in cornu filij olei. Cornu Ishac, de quo scriptum est Gene. 22. Et ecce aries unus retentus in densitate per cornua sua. Cornu Ioseph, id est cornu regni, de quo dicitur Deuter. 24. Et cornua rhinocerotis cornua eius. Cornu Mosis, de quo dictum est Exod. 34. Quia cornuta erat cutis faciei eius. Cornu prophetiæ, de quo dictum est 1. Reg. 1. Et orauit Hanna & dixit, Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum. Cornu legis, de quo dicitur Habacuc 3. cap. Et duo cornua de materia eius ei. Cornu sacerdotij, de quo legitur in Psalm. 111. Cornu eius exaltabitur in gloria. Cornu leuitarum, de quo dictum est 1. Paralip. 25. Omnes isti filij Heman uidentis regem in uerbis Dei, ad exaltandum cornu. Cornu Ierusalem, de quo dictum est Psalm. 22. Et à cornibus unicornium exaudisti me. Et cornu regis Messiæ, de quo dicitur primo Regum secundo capite, Et dedit fortitudinem regi suo, & sublimabit cornu Messiæ sui. Et sic dicit Psalm. 131. Ibi germinare faciam cornu Dauid, paraui lucernam Messiæ meo. Quando autem peccauit Israel, ablata fuerunt eis cornua hæc, & data gentibus seculi, sicut dictum est Dan. 7. Post uidens sui in uisione

Decẽ cornua data Hebræis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

noctis,& ecce bestia quarta terribilis,atq; mirabilis,& fortis nimis,& dentes ferreos habebat,magnos comedit & comminuit,& residuum pedibus suis conculcauit.Et ipsa dissimilis ab omnibus bestijs,quæ fuerunt ante ipsam,& cornua decem habebat. Assimilatæ enim sunt gentes seculi huiusmodi feris. Omni autem tempore quo cornua gentium seculi sana fuerint, cornua Israel confracta erunt, sicut dictum est Thren. secundo cap. Confregit in ira furoris omne cornu Israel. Hæc omnia traditio. Quæ ijsdem penè uerbis in אוכה רבתי Echa rabbethi,id est, in expositione planctus Ieremiæ ponuntur,super illud 2. eiusdem libri dictum, Cõfregit in ira furoris omne cornu Israel: hoc duntaxat excepto,quòd decimo loco non ponitur cornu Messiæ, sed cornu Israel duntaxat. Cum igitur in hac traditione cornua omnia supradicta in capite Israelis donata fuisse dicantur, deinde uerò eorum ob culpam ab eis ablata, & gentibus tradita, unumq; ipsorum Messias fuerit, Messiam ipsum iam uenisse, & primùm quidem Iudæis datum fuisse, deindè uerò ipsum (eorum exigente perfidia) ab eis cum cæteris omnibus cornibus ablatum, gentilibusq; datum esse,consequens est. CAP. Quia iuniorum Iudæorum nimis fraudulenta nequitia,bestiam pauloante dictam, Papam nostrum, & Romanam asserit esse ecclesiam, à qua sperat cornua supradicta auferenda, sibiq; restituenda esse:eam ob rem optimè quidem faceres, si ipsa Iudæorum cornua, quando huic quartæ bestiæ, id est, Romano imperio,quod propter idolatriam non inepte bestiæ comparabatur,data fuerint,edisseras. GALAT. Cornu itaque regni Iudaici tunc in huiusce quartæ bestiæ capite appositum fuit,cum regnum Iudaicum cum Iudæis ipsis Romanorum imperio ac potestati posidendum, imò conterendum, & dissipandum, temporibus Vespasiani & Titi atque Hadriani datum est: cornu uerò sacerdotij & leuitarum tunc ab Iudæis ablatum fuit, cum ipsorum sacerdotes & leuitas occidit, diuinumq; cultum in eis ob eorum scelera penitus deleuit. Sed tempore Syluestri Romani pontificis, & Constantini imperatoris in Romanorũ capite cornu ipsum positum est. Cornu quoque Messiæ tunc eis datum fuit, cum Messias ipse eis ad saluandum missus est: tunc uerò ab eis ablatum est,cum illi Messiam ipsum reprobantes,ipsum crucifixerunt. Tunc autem Romanæ ecclesiæ ac cæteris fidelibus idem cornu datum est,cum eundem Messiam gentes colendum susceperunt. Cornu insuper Ierusalem & sanctuarij tunc ab eis ablatum fuit, atq; Romanis traditum, cum ipsa urbs & templum à Tito euersa atque incensa sunt. Cornu denique legis tunc bestiæ huic,quo ad ceremonialia perdendum, traditum est, cum Romani principes Iudæis, ne sabbatum aut circuncisionem, cæteraq; legalia seruarent, inhibuerunt, ut in sequenti libro latius patebit: tunc uerò idem cornu quo ad moralia,perfectius seruandum Romanis cęterisq; gentilibus datum est:cum gentiles ipsi legem Domini Iesu ueri Messię tanquam diuinam seruandam susceperunt.

Iudæorum iuniorũ obiectio

Responsio.

LIBER DECIMVS.

De nouæ legis diuinæ institutione, quæ per Messiam fieri debebat.

Quòd Messias legem diuinam nouam, perfectiorem quàm ueterem instituturus erat,quam gentiles susciperedebebant. Caput I.

CAPNIO.

NOVAM igitur Messiæ legem si gentiles tanquam diuinã recepturi erant,quos (Iudæis maxima ex parte ob eorũ perfidiam reprobatis) ipsi Messiæ adhæsuros fuisse iam probasti:haud inepte nunc ad magis contundendam durissimam ipsorum Iudæorũ ceruicem, de eiusdem nouæ legis diuinæ institutione dicendum est. Quare primùm nouam legem diuinam perfectiorẽ quàm ueterẽ, Messiam ipsum conditurum fuisse,eamq; gentiles suscepturos,Hebraicis testimonijs te ostendere oportet. GAL. Nouam quidem legem aliam ab ea quam per Mosem in monte Sinai dederat, Deum daturum fuisse longè ante per Ieremiam 31.cap.his uerbis prophetatũ fuit, חנה ימים באים נאם יחוה וברתי את בית ישראל ואת בית יחודה ברית חדשה ; לא כברית אשר ברתי את אבותם ביום תחזקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר חמות תפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יחוה ; כי זאת הברית אשר אברת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם יחוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וחייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ; hoc est,Ecce dies uenient, ait Deus, & scindam cum domo Israel, & cum domo Iuda fœdus, uel pactum nouũ. Non sicut pactum, quod scidi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manũ eorum, ut extraherem eos de terra Aegypti, qui disturbauerũt pactum meum,& ego neglexi eos, ait Deus. Sed istud erit pactum, quod ego scindam cum domo Israel: Post dies illos ait Deus,dabo legem meam in medio eorũ,& super cor eorum scribam eam. Et ero eis in Deum,& ipsi erunt mihi in populum. Quod autẽ ברית berith, id est pactum siue fœdus, in præmissis idem sit quod lex, in libro מכילתא Mechilta aperte ostenditur,ubi super illud Exod.21.cap.dictum, In decimo mensis huius sic dicitur,Non est ברית berith,id est fœdus uel pactum,nisi lex: sicut dictum est Deuter.24. אלת דברי חברית אשר צוה יחוה את משה לברות את בני ישראל בארץ מואב מלבד חברית אשר ברת אתם בחרב id est, Hæc sunt uerba haberith.i.illius pacti, quod mandauit Deus Mosi,ut scinderet cum filijs Israel in terra Moab,præter haberith,id est illud pactum, quod scidit cum eis in Horeb. Item Exo.34.cap. ויכתב על הלחת את דברי חברית עשרת הדברים hoc est,Et scripsit super tabulis uerba pacti decẽ. Hęc traditio. Quòd autẽ legẽ hanc diuinã nouã Messias ipse laturus esset,ac gentilibus daturus,patet primum ex eo quod in Midras tehilim.i.in expositione Psalmorũ legitur,super illud Psal.20.dictum, למנצח ביזמור לדוד ; יחוה בעזך ישמח מלך וברישעהך מיח יגל מאד .i. Victori,uel ad uictoriam Psalmus Dauid:Deus in fortitudine tua lætabitur rex,& in saluatione tua ęx exultabit uehemẽter.Ibi enim sic ad uerbũ dicitur, Hoc est quod scriptũ est Isa.11.c. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים hoc est,Et erit in die illa radix Issai, qui erit stãs in signũ populũ.Dixit R.Hanina, Nõ est rex Messias uêturus,nisi ad dãdũ noua præcepta gẽtib,ut sunt סוכח succa.i,casula,& לולב .i.ramus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ותפילין uthphilin, id est & phílacteria. Israel autem díscent legem à Deo sancto & benedicto, sicut dictum est Isa. 54. cap. וכל בניך למודרי יהוה id est, Et omnes fílij tui erunt docti à Deo. Et quare? Idcirco, quía dictum est Isa. 11. capite, אליו גוים ידרשו hoc est, Ad eum gentes studebunt. Rabbi Hanina in nomine Rabbi אחא Aha díxit, Quid est quod statim sequitur apud Isaíam ibidē, והיתה מנוחתו כבוד id est, Et erit requies eius honor uel gloria? Quía Deus sanctus & benedictus erit tribuens regi Messiæ de gloria & honore superno. Hactenus traditio. Apud Isaiā autem 42. cap. sic legitur, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא hoc est, Ecce seruus meus, susćipiā eum, uel innitar in eo, electus meus, quem uoluit, uel affectauit, uel in quo sibi cōplacuit anima mea, uel persona mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Quæ R. Ionathas Vzielis filius ita Chaldaice exposuit, הא עבדי משיחא מקרבניה בחי׳ רי דמתרעי ביה מימרי אתן רוח קודשא עלוהי ויהי לעממיא יגלי: id est, Ecce seruus meus, applicabo eū scilicet mihi, electus meus, in quo uolui esse uerbū meum. Dabo spiritum sanctum super eum, iudicium gentibus reuelabit. Sequitur apud Isaiā 42. cap. לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו hoc est, Non clamabit, & non uociferabit, nec faciet audiri exterius uocem suam. Vbi glossa R. Selomonis, Iudiciū (inquit) gentibus proferet, sicut dictū est Mich. 4. ושפט בין עמים ורוכיח לגוים עצמים עד רחוק id est, Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usq; in longinquum. Non clamabit, & non uociferabit: quia non erit opus ei clamore, ad arguendum scilicet & persuadendum gentibus. Ipsæ enim ex se uenient ad discendum. Sequitur apud Isaiam eodem in loco, קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כבנה לא תכבה לאמת יוציא משפט hoc est, Arundinem confractam non franget, & linum fuscum, uel caliginosum non extinguet, ad ueritatem proferet iudicium. Vbi glossa Rab. Selomonis, Hoc (inquit) sic interpretatus est Ionathas, שטותניא דבקני רעיעלא יהבר וחשיביא רבבוצין עמילא ויטפי לקשטיה יפיק דינא id est, Fragiles ut arundo confracta, non frangent, & tenebrosos, uel fuscos, uel caliginosos, quorum lux fusca est, non extinguet, ad ueritatem suam producet iudicium. Sequitur apud eundem propheram ibidem, לא יכהה ולא ירוץ עד ישים במארץ משפט ולתורתו איים ייחלו hoc est, Non offuscabit, neq; conteret, donec posuerit in terra iudicium, & ad legem eius insulæ sperabunt, uel expectabunt. Insulæ, id est gentiles, secūdum R. Selomonis glossam. Attestatur autem huic applicationi, quod scriptum est in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum super illud Psal. 21. dictum, כי תשיתחו ברכות לעד id est, Quoniā pones eum benedictiones in æternum. Ibi enim sic dicitur, Hoc est quod dictum est Ier. 4. והתברכו בו גוים ובו יתהללו hoc est, Et benedicentur in eo gentes, & in ipso gloriabuntur. Sequitur eodem in Psal. תחדיחי בשמיחה את פניך id est, Lætificabis eū in gaudio cum uultu tuo. R. Berachias in nomine R. Semuelis dixit, Vna scriptura de Messia dicit Dan. 7. וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק ומטא עד קדמוהי הקרבוהי id est, Ecce in nubibus cœli, quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & coram eo obtulerunt, uel applicauerunt, uel appropinquare fecerunt eum. Alia autem scriptura Iere. 30. cap. ait, והקרבתיו ונגש אליו id est, Et applicabo eum, & adhærebit uel cōiunget mihi. Ecce per quem modum angeli introducent ipsum usq; ad medium eorū. Deus autem sanctus & benedictus extendet manum suam, & introducet eum apud se. Propter hoc dictū est de rege Messia: Et applicabo eum, & adhærebit mihi. Hucusq; traditio. Per hæc igitur euidenter ostenditur, quòd in persona Messiæ locutus sit Isaias, dū 51. cap. dixit, חקשיבו אלי עמי ואמי אליה אויגי כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע hoc est, Attēdite ad me populus meus, & mater mea ad me intēdite: qa lex ex me egredietur, & iudiciū meū in lucē populis quiescere facia, uel frequētabo. Hoc loco ubi ipse Mater mea traduxi, plebs mea Hebræi habēt. Sed est ticcun sophrim. i. correctio, siue potius deprauatio scribarū. Nō em ibi אמי ummi. i. plebs mea, sed אמי immi. i. mater mea, antea scriptū fuit, ut ait R. Elazar

Elazar ben Iose, in Midras Scir hascirim, id est in expositione Cantici canticorū, super illud 3. cap. eiusdem libri dictum, בעטרה שעטרה לו עמו id est, In corona qua coronauit eum mater sua. Quare aūt Deus Iudaicam gentem matrem suam uocauerit, dictum est in 24. tertij lib. cap. Quod autem hæc noua lex quam Messias instituturus erat, ab Ierusalem ad gentiles per uniuersum orbem promulganda, egredi debebat, hoc patet per Isa. cap. 2. dicentem, כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם id est, Quia de Syon exibit lex, & uerbū Dei de Ierusalem. Hoc aūt de lege Mosis non potest intelligi, cum lex ipsa Mosis non exiuerit de Syon, siue de Ierusalem, sed de Sinai uenerit in Ierusalem. De lege ergo Messiæ intelligendum est, quæ per apostolos aliosq; eius discipulos, ab Ierusalem ad gentes egressa est. Messias nanq; ipse Dei filius secundum diuinitatem, & sapientia patris, descendens de altissimis, & à sede magnitudinis suæ, pro humani generis redemptione & salute, missus à patre, uenit ad Syon & Ierusalem: ibiq; legem suā nouam, id est Euangelium compleuit, docendo, admonendo, suadendo, arguendo, miracula faciendo, patiendo, moriendo, resurgendo, ad cœlos ascendendo, atque lumen spiritus sancti apostolis destinando. Tunc igitur dictum hoc propheticum impletum est, cum apostoli post spiritus sancti receptionem, primum legē Euangelicam Ierosolymis promulgarunt, postea inde exeuntes, eam ubiq; terrarum gentilibus diuulgarunt. Quod etiam à discipulis electis Messiæ erant gentes seculi legem & doctrinā hanc nouam cum gaudio susceptura, ex eo habetur, quod apud Isa. 12. dicitur, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה hoc est, Et haurietis aquas cum gaudio de fontibus Iesu, uel saluationis. Hoc enim sic Rabbi Ionathan Chaldaice transtulit, ויסבון אוריתא חדתא עם חדוא מיתרעי צדיקיא id est, Et susćipietis doctrinam nouam cum lætitia ab electis iusti, id est Messiæ. Infatuati sunt igitur Iudæi omnes nostri temporis, & à ueritate diuinæ scripturæ omnino deuij & alieni, qui Messiam asserunt legibus fore coactum, quem in antecedentibus multifariàm probauimus Deum esse. Ipse nanq; est, qui patris sapientia est, cuius sunt leges: ipse est, qui legem ueterem dedit in monte Sinai: ipse est, qui legem nouam condidit Ierosolymis: ipse est, qui & hominum cōditor est, quibus leges traditæ sunt, & omnium quæ in cœlis & sub cœlis sunt supremus opifex. Eam ob rem & decens & dignum fuit, ut in descensu suo maiora & meliora ad dandum sibi seruaret, quàm fuerant ea quæ per Mosem in monte Sinai traderat. Et hæc est sufficiens contra Iudæos nostri seculi ratio. Si quis enim in uoluntarijs rationem magis necessariam quærat, quàm uoluntaria ipsa ferant, hic penitus indisciplinabilis est, secundum Aristotelis sententiam in primo Ethic. Hæc autem ratio de uoluntarijs est, ideirco ualde sufficiens est. Sic etenim in hominum principatibus fieri uidemus, quòd reges & principes in suo aduētu optima quæque ciuitatibus largienda, sibi reseruant. Et hoc duplicem ob causam. Primùm quidem, ut honorabilioribus largitionibus honorabiliorem suum reddant aduentū: deinde uerò, ut se gratiores ac iucundiores ciuitatibus & regno faciant. Quapropter mirum non est, si ad suum aduentum Dominus ipse perfectiorem legem seruare uoluerit, sicuti & cunctis iustis atq; electis cœli apertionem.

Quòd Messias sacramentum baptismi instituere debebat, per quod circumcisio enacuanda erat. Caput 11.

CAPNIO.

CVm Christus apostolis legem Euangelicam gentibus per orbē promulgaturis præceperit, ut gentiles baptizarent, formamq; baptizandi eis tradiderit, dicēs Matthæi ult. Euntes docete omnes gētes, baptizātes eos in nomine patris, & filij & spiritus sancti, docētes eos seruare omnia quæcūq; mandaui uobis: & baptismi

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptiſmi ſacramentum ſit ſacramentorum huius nouæ & euangelicæ legis ianua, idcirco & ad ueritatis catholicæ planiorem expreſsionem, & ad Iudaicæ obſtinationis maiorem confuſionem, Meſsiam ipſum baptiſma in remiſsionem peccatorum inſtituturum fuiſſe, per Hebræorum ſcripturas probari neceſſe eſt. GAL. Hoc itaq; ex eo primum habetur, quod Iſaias in perſona ipſius loquens, 44. capite, hæc protulit, ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו׃ כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך׃ וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה׃ hoc eſt, Ne timeas ſerue mi Iacob, & rectiſsime, in quo uel quem elegi: quoniam effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpes tuas. Et germinabunt inter herbam, ut ſalices ſuper alueos aquarum. Iſte dicet, Dei ego ſum. Et iſte inuocabit in nomine Iacob. Et iſte ſcribet manum ſuam Deo, & nomine Iſraelis pronominabitur. Hæc autem uerba, Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem, cum reliquis, Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traduxit atq; expoſuit, ארי כמא רמויתיבין מיא על ארע בית צחירנא ומתנגדין על יבשתא בן אתן רוח קדשי על בנך וברכתי על בני בנך׃ ויתרבון צריקייא רביבין ובומנקין בלבלבי עשב כאילן רמשלח שרשוחי על נגדין רמויין׃ דין יימר מרחלייא ריחוה אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקרב קרביה קדם יהוה ובשמא דישראל יתקרב id eſt, (ut uerbũ uerbo reddam) Quoniam ſicut dantur aquæ ſuper terram ſitientem, & fluenta ſuper aridam: ſic dabo ſpiritum ſanctum meum ſuper filium tuum, & benedictionem meam ſuper filios filij tui. Et ungentur uel multiplicabũtur iuſti, teneri & delicati, ſicut arbor quæ mittit radices ſuas ſuper tractus aquarum. hic dicet, De timentibus Dei ego ſum. Et hic orabit in nomine Iacob. Et hic offeret ſacrificium ſuum coram Deo, & nomine Iſraelis uocabitur. Ex his igitur prophetæ uerbis, ubi de baptiſmo apertè loquitur, euidentiſsimè patet, quòd uirtute baptiſmi ex gentilibus conuerſi, omnesq; Chriſtiani filij Iſrael effici debebant. Ad cuius rei confirmationem notandum eſt, quod in libro יומא yoma Ieroſolymitano, in capite quod incipit יום הכפורים yom hakippurim, id eſt, dies propitiationum, hoc modo legitur, Scriptum eſt Ieremiæ 16. cap. מקוה ישראל יהוה hoc eſt, Congregatio Iſraelis Deus. Quemadmodum enim congregatio, uel pelagus aquarum mundificat pollutos, ita Deus ſanctus & benedictus erit mundans in futuro Iſraelẽ. Sic enim ipſe dicit Ezech. 36. cap. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם hoc eſt, Et aſpergam ſuper uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immundicijs ueſtris, & ab omnibus ſpurcitijs, uel inquinamentis ueſtris mundabo uos. Hæc traditio. Ad quorũ intellectum notandum eſt, quod in Bereſsith קטנה ketanna, id eſt, in expoſitione minori libri Gen. ſcribitur, ſuper illud 49. cap. eiuſdem libri dictum, אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו hoc eſt, Ligans ad uitem ciuitatem ſuam, & ad palmitem filimi aſinam ſuam. Sic enim ibi dicitur: Hic eſt ille de quo ſcriptum eſt Zach. 9. cap. Et equitans ſuper aſinam, & ſuper pullum filiũ aſinarum. Et ipſe eſt qui plantabit totum Iſraelem ſicut שורקה ſoreca, id eſt, palmitem, ſicut ſcriptum eſt Ieremiæ ſecundo capite, ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמיה hoc eſt, Et ego plantaui te palmitem totum ſemen ueritatis. Et quomodo ipſe agetur dictum eſt Ezechielis trigeſimoſexto capite, Et aſpergam ſuper uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immundicijs ueſtris, & reliqua. Hęc traditio. Vides quàm euidenter hic dicatur, quòd Meſsias eſſet aquas iſtas Ezechielis ſparſurus, atq; ſic agendo, totum Iſraelem tam literalem quàm ſpiritualẽ, de quo paulo antè diximus, plãcaturus. De nullo nãq; alio niſi de Meſsia poſſunt præmiſſa Zach. uerba intelligi. Nã ſuper illud eiuſdẽ prophetæ 9. cap. dictũ, Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus, gloſſa R. Selomonis ſic ait, Nõ eſt poſsibile hoc exponere, niſi de rege Meſsia. Prędictis quoq; haud incõgruè adiungitur, qd' in lib. קידושין kiduſsin, id eſt, Sanctificationũ, in cap. quod incipit, עשרת יוחסין

Aſſara

Aſſara iohaſin, id eſt decem nobiles, ita ſcribitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt magiſtri, quòd ſpurij & filij menſtruatarum mundi erũt in futuro (uerba ſunt hæc Rabbi Ioſis) ſicut dictum eſt Ezech. 36. cap. Et ſpargam ſuper uos aquas mundas, cum cæteris. Aqua etiam baptiſmi, ac uirtus eius eo in loco prophetata eſt, ubi per Zachariam 13. cap. ſic dictum fuit, ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דויד ולישבי ירושלם לחטאה ולנדה׃ והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכריה את שמות העצבים מן הארץ ולא יזברו עוד hoc eſt, In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitatoribus Ieruſalem, ad mundificandum, & ad aſpergendum, uel ad elongandum. Et erit in die illa dicit Deus exercituum, Abſcindam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà. quæ quidem uerba ſic aptiſsimè exponuntur: In die illa, id eſt, in tempore Meſsiæ, quemadmodũ probauimus prophetam ibi de Meſsia loqui, erit fons, ſcilicet baptiſmi: patens, id eſt, cõmunis omnibus hominibus: domui Dauid & habitatoribus Ieruſalem, id eſt eccleſiæ Chriſti de Iudæis & gentilibus congregatæ: ad mundificandum, ſcilicet animas à peccato originali & à cęteris peccatis: & ad aſpergendum, id eſt, ad lauandum peccatores ab omni peccatorum macula, uel ad elongandum, id eſt ad remouendũ ab anima cuiuſcunq; peccati immunditiam. Quo autem tempore totum hoc faciendum fuerat, oſtenditur, cum ſtatim ſubijcitur, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum: Abſcindam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà. Cùm igitur hoc non per Abraham, nec per aliquem prophetarum, nec in diebus eorũ factum fuerit, ſed ſolum in diebus Ieſu Meſsiæ noſtri, per ipſum atq; per ſuos diſcipulos, alioſq; in eum credentes factum ſit: palàm profectò liquet, ipſum ſaluatorẽ noſtrũ Dauid, id eſt, Meſsiam eſſe, ac fuiſſe in præmiſsis Zachariæ uerbis, baptiſmum quoq; eius fontem omnibus patẽtem eſſe, de quo ibidem dictum eſt. Aliud quoq; propheta huic ueritati euidentiſsimum dedit ſignum, cum eiſdem uerbis protinus ſubiecit, וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ hoc eſt, Et etiam prophetas, & ſpiritum immundum transferam de terra. Quod R. Ionathas ita Chaldaicè expoſuit, ואת ית נבייא שקרא וית רוח מסאבא אבטיל מן ארעא hoc eſt, Et etiam prophetas ſpiritus mendacis, & ſpiritum immundũ delebo de terra. Si hoc Iudæi iuniores in diebus Meſsiæ noſtri impletum fuiſſe negarent, reducatur eis ad memoriam, quòd ante Saluatoris noſtri aduentũ, tanta fuerit in mundo pſeudoprophetarum copia, non inter gentes tantum, uerùm inter eos quoq; ut Elias propheta Domini ad Achab regem Iſrael dixerit, Congrega ad me omnem Iſrael ad montem Carmel, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, & prophetas luci ſiue nemoris quadringẽtos, comedentes menſam Iezabel. Præter hos alij etiã permulti falſi prophetæ apud Iudæos erant, quos poſtmodum Achab conſuluit, utrũ in Ramoth Galahath iturus eſſet. Recolant quoque ante Meſsiæ noſtri tempora, in diebus patrum ſuorum ſpiritus immundos in idolis reſponſa dare ſolitos fuiſſe. Nam ut 3. Reg. 1. cap. legitur, Ochozías rex Iſraël hæc nũcijs ſuis inter cætera dixit, Ite interrogate per בעל זבוב Baal Zebub, id eſt, Dominum muſcarum Deum עקרון Akron, An uiuam de infirmitate mea hac. Apud Zachariam quoq; 10. cap. dicũtur idola locuta fuiſſe fraudem. Cum igitur in diebus Iudæorum, & ante Chriſti Domini noſtri aduentum, non ſolum in gentibus, ſed in Iudæis quoq; idololatria ita uiguerit, necnõ & falſi prophetæ immundiq; ſpiritus, ut per hæc pauca de multis eſt oſtenſum, & in diebus Meſsię noſtri hæc omnia ita deleta eſſe conſtet, ut probatione opus non ſit: conſequẽs proculdubio eſt, uerum omnino eſſe, quicquid paulo ante cõcluſimus. Præmiſsis adhuc conuenienter addendum exiſtimo, quod in libro יומא yoma, id eſt, dierum Babyloníco, in cap. יום הכפורים yom hakippurim, id eſt, dies propitiationum, hoc modò ſcriptum legitur: Dixit Rab. Akiba, Beati uos Iſrael coram illo, à quo mundati eritis. Et quis mundabit uos? Pater ueſter, qui eſt in cœlis: de quo dictũ eſt Ezech. 36. cap. Et ſpargã ſuper uos aquas mundas, & mundabimini. & reliqua ut ſuprà. Et iterũ apud Iere. 17. מקוה ישראל יהוה hoc eſt, Manipulus, uel congregatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

gregatio aquarum Israelis Deus. Quemadmodum enim manipulus uel congregatio aquarum mundificat immundos, ita Deus sanctus & benedictus mundabit Israel. Hæc traditio. Cum igitur actus iste per hanc Ezechielis authoritatem paulo antè à priscis Iudæorum doctoribus Messiæ attribuatur: necessariò sequitur secundum eorum dicta, Messiam Deum esse, qui aquis baptismatis uirtute spiritus sancti sui totum Israel, ut superius expositum est, mundare debebat. Quod autem baptisma contra omnia peccata, & præsertim contra originale instituendū erat, id præcipuè per Ezechielem prænunciatum fuit, ita 36. capite dicentem, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם : וגתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם וגתתי לכם לב בשר : ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם : hoc est, Et effundā super uos aquas mundas, & mūdabimini ab omnibus immunditijs uestris, & à cunctis spurcitijs uestris mundabo uos. Et dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in medio uestri. Et auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum. Et spiritum meū dabo in medio uestri. Et faciā ita ut ambuletis in præceptis meis, & iudicia mea custodiatis, & faciatis ea. Cor autem hoc lapideum quod auferendum dicit, cui cor carneum & spiritus sanctus per gratiam succedere debebat, originale peccatum intelligitur, quod mediante baptismo à Deo penitus auferendum erat. Ad sciendum autem quòd baptismus circumcisionem euacuare debebat, summopere notandum est R. Iehosuæ dictum, cum in libro יבמות Iebamoth, id est Fratriū. in cap. החולץ Haholez, id est discalciatus. sic ait, מי שהוא טבול ואינו גימול חנה הוא גר במו שהוא נמצא באמות שנטבלו ולא נימולו : hoc est, Qui baptizatur, & non circumciditur, ecce ipse est gher, id est conuersus de gentilitate ad ueram fidem. Sic enim inuenimus in matribus, scilicet in Sara & Rebecca, in Rachele & Lia, quæ fuerunt baptizatæ & non circuncisæ. Hoc autem in loco sciendum quoq; est, circumcisionem fuisse effusionis sanguinis Christi figuram, qui in sua circumcisione ipsum effundere cœpit, & demum in sua passione pro humani generis salute eum totum exposuit. Nec deinceps unquam circuncisio facienda fuit, ex quo Christus loco ipsius baptisma fieri mandauerit, quod perfectius peccata delet, & tam mulieres quàm mares eo uti possunt. Quod quoq; per uniuersum orbem baptismi sacramentum promulgandum erat, ex eo quod in Midras קהלת coheleth, id est in expositione libri Ecclesiastes legitur, colligi potest, cum super illud eiusdem libri 1. capite dictum, מה שהיה הוא שיהיה hoc est, Quid est quod fuit? ipsum quod erit. R. Berachias in nomine R. Ishac ita dixit, Sicut fuit redemptor primus, id est, Moses, ita erit redemptor ultimus. Et post pauca, Quemadmodum (inquit) redemptor primus fecit ascendere puteum: ita redemptor ultimus, qui est Messias, ascendere faciet aquas: sicut dictum est Ioelis ult. cap. רמיעין מביית יהיה יצא והשקה את נחל השטים hoc est, Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem, uel uallem, uel planiciem Setim. Hoc postremum sic R. Ionathas Chaldaice transtulit, ויהי מישקי ית מישר שיטין hoc est, Et erit rigans planiciem Setim. Setim autē cuiusdam regionis Græciæ est nomen: ex qua ut in principio primi libri Machabæorū dicitur, Alexander Macedo egressus est. Hoc igitur tunc adimpleri contigit, cum apostolis baptismum per uniuersum orbem prędicantibus, Græci baptizati sunt.

De pœnitentiæ sacramento, quòd Messias per uocalem confessionem in remissionem peccatorum instituturus erat. Caput III.

CAPNIO.

QVoniam non solum baptisma, sed pœnitentię quoq; sacramentum, in remissionem peccatorū Dominus instituit. & rectè quidem. Nam cum baptisma semel duntaxat suscipi possit (est enim irreiterabile sacramentum) pœnitentiam instituisse necesse fuit, ut ijs quos post susceptum baptisma peccare cōtingeret, pœnitentiæ sacramentum subueniret. Quare non ineptè dixerunt quidam, pœnitentiam post naufragium secundam esse tabulam: eapropter cum de baptismo satis dictum sit, de pœnitentiæ quoq; sacramento, quod per uocalem confessionem in remissionem peccatorum Messias instituere debebat, aliquid ex Hebraicis scripturis nunc dicendum est. GAL. Quia de pœnitentia quam Messias per se, & per suos discipulos prædicare debebat, deq; eius efficacia & uirtute satis (ut arbitror) in octauo libro diximus: nunc solum ea tantummodo ex Hebræorū scripturis patefacere sufficiat, quæ ad confessionem uocalem pertinent. Quare quod in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum legitur, primùm audiatur, ubi sū per Psalmum 100. sic ad uerbū dicitur, מזמור להודות הריעו ליהוה כל הארץ hoc est, Psalmus ad confessionem: Iubilate Deo omnis terra. Dixit Deus sanctus & benedictus, Cōfitebuntur mihi omnes gentes, & ego recipiam eas. Sicut dictum est Isa. 45. cap. כי לי תכרע כל ברך hoc est, Quia mihi flectetur omne genu. Alius sermo, id est alia expositio: Psalmus ad confessionem, hoc est quod scriptum est Prouer. 28. cap. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם hoc est, Qui abscōdit scelera sua, non dirigetur: qui autem confitetur, & reliquit ea, misericordiam consequetur. Qui abscondit scelera sua: talis fuit Saul, cui dictum est 1. Reg. 15. Quæ est uox harum ouium? Ipse autem respondit, De Amalech adduxerūt eas. Qui autē confitetur, & relinquit ea, misericordiam consequetur. Talis fuit Dauid, de quo dictum est 2. Reg. 12. cap. Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui Domino. Et dixit Nathan ad Dauid: Dominus quoq; transtulit peccatum tuum, non morieris. Hucusq; traditio. Ex qua sumitur argumentum de confessionis efficacia alteri faciendæ. Pro qua etiam notandum est, quod in Beresith קטנה ketanna, id est in expositione minori libri Gen. dicitur, super illud quadragesimonono capite eiusdem libri dictum, יהודה אתה יודוך אחיך id est, Iuda te confitebūtur uel laudabunt fratres tui. Ibi enim sic dicitur, Ista est confessio, de qua dictum est à spiritu sancto, per manus Iob 15. cap. אשר החכמים יגידו ולא כחדו מאבותם hoc est, Qui sapientes sunt, confitentur, uel indicant, & non abscondunt à patribus suis, peccata scilicet sua. De quibus dictum est hoc? De iustis, qui uincunt, uel subiugant somitem seu sensualitatem suam, & confitentur actus suos patribus suis. Omnis enim qui confitetur actus suos, dignus est seculo futuro. Sicut dictū est Psal. 50. זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים id est, Qui sacrificat confessionem, honorabit me: & qui ponit uiam, ostēdam illi in saluatione Dei. Et ita tu inuenis in Iuda. In hora enim qua peruenit ad eum factum Tamar, confessus est, quemadmodum dictum est Gen. 38. cap. הכר נא את בוראך ואל תסח בושת מבשר ורם hoc est, Recognosce quæso creatorem tuum, & non erubescas de carne & sanguine, id est de homine. Mox igitur uicit sensualitatem, uel affectum suum, & cōfessus est. Omnem autem qui non confitetur opera sua, Deus sanctus & benedictus maledicit. Sic enim inuenimus in Cain, qui negauit & dixit Gene. 4. cap. Nunquid custos fratris mei ego sum? Maledictus ergo fuit. Sicut dictum est ibidem, Et nunc maledictus tu. & reliqua. Cum autē cognouit se peccasse, petijt ueniam à Deo sancto & benedicto, & dixit, Domine totius seculi, magnum est peccatum meum, adeò ut ferri aut tolerari non possit. Magnum inquam est peccatum meum, magis quàm sexcentorum milium, qui peccaturi sunt coram te, Exod. 34. cap. Et quādo dicturi sunt tibi, Tolle peccatum, statim tu eris absoluēs. continuò itaq; dixit ille cuius nomen sit benedictum in secula, Si non absoluero Cain, claudam portam omnibus pœnitentibus. Et quia non fecit pœnitentiam perfectam, pepercit ei medietatem. Et unde hoc habetur? Ex eo quod dicitur Genesis quarto capite, Vagus & inquietus eris in terra. Postquam uerò pœnitentiam egit, ait: Et habitauit in terra Nod, id est cōmotionis. Et de ipso ait Selomo Prouerbiorum uigesimooctauo capite, Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confitetur & relinquet ea, misericordiam consequetur. Hactenus traditio. Ad hoc etiam, quòd cōfessio alteri homini faciendæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

facienda sit,& non soli Deo qui omnia scit, maximè ad propositum facit,quod in libro Sanhedrin Ieroſolymitano, in capite quod incipit, נגמר חדין Nigmar haddin, id est diffinitum est iudicium, hoc modo legitur, Omnis confitens habet partem in seculo futuro.Sic enim in Achan reperimus,quòd dixit ei Iehosuas,Fili mi da obsecro honorem Domino Deo Israel,& da confessionem, & indica mihi quæso quid feceris,nec celes à me.Et respondit Achan ad Iehosuā,& ait, Verè ego peccaui Domino Deo Israel,& ita hoc,sicut hoc feci. Et unde habetur, quòd remissum fuerit ei peccatum?Ex eo quòd dictum est ibidē,Iehosuæ scilicet 7. cap. Et ait Iehosuas, Sicut turbasti nos, turbat te Dominus in die isto. In die enim isto (inquit)tu turbatus es,sed non eris turbatus in futuro.Hęc omnia traditio.Quod autem omnia peccata omnesq; circumstantiæ peccatum aggraua ntes,in confessione dici debeant,non solum habetur ex prædicta confessione Achan:uerum ex eo quoque quod in libro יומא yoma,id est Dierum, in capite יום הכפורים yom hakippurim,id est, Dies propitiationum uel indulgentiarum,ita scribitur,Dixit Rab חונא Hunna,Omnis qui transgressione transgressus est, necesse est ut singulatim exprimat peccatum,sicut dictum est Exodi trigesimosecundo capite, Et fecerunt sibi Deos ex auro:cum reliquis. Quod autem hæc pœnitentia quocunque tempore fiat, sit semper Deo accepta, habetur in Midras tehilim,id est, in expositione Psalmorum,super illud Psalmi quinti & sexagesimi,לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר hoc est,Tibi silentium est laus Deus in Syion, & tibi redde tur uotum.Ibi enim sic legitur, רבי חנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמני מהי סבותה בענן לך אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים אבל שערי תשובה אינן נעולים שנאמר מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים מח חים חזה אינו נעול לעולם אלא בל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שאדם רוצה לעשות בך תשובה בכל שעה שאדם רוצה לשוב תשובה עושה וחק רוש ברוך הוא מקבלו hoc est,R.Hanina filius Papa interrogauit Rabbi Semuelem filium Nachmani,dicens,Quid est quod scriptum est Threnorum tertio cap. Protexisti nube te,ne transeat oratio? respondit ei, Quia portæ orationis quandoq; apertæ sunt,quandoq; uerò clausæ.Portæ autem pœnitentiæ nunquam clausæ sunt in mundo isto, sicut dictum est Psalmo sexagesimo quinto, Spes omnium finium terræ,& mare longinquorum,est scilicet pœnitentia.Quemadmodum enim mare hoc nūquam clauditur,sed quicunq; uult, lauat se ibi in omni hora qua uult:ita ipsa pœnitētia quacunq; hora uult homo ipsam facere,facit,& Deus sanctus & benedictus recipit eam.Oratio autē habet tempora, sicut dictum est Psalmo sexagesimo nono, Et ego orationem meam ad te Deus tempore beneplaciti. Hæc traditio, ex quibus omnibus patet propositum.

Quòd Messias nouum sacrificium instituturus erat,in quo ipse panis & cibus esse debebat. Caput IIII.

CAPNIO.

DIcto de baptismo & pœnitentia,quo ad uocalem confessionem, de eucharistiæ nunc sacramento,quod Messias in pane & uino, panem in corpus suum, & uinum in sanguinem suum potestate diuina transsubstantiando, instituere debebat,dicendum est.Quare primùm quòd Messias ipse nouum sacrificium instituturus esset,cuius ipsemet panis & cibus esse deberet,per priscorum Iudæorum scripturas probandum est. GALAT. Primùm itaq; prætermittendum non est, quod Psalm. 72. qui incipit,Deus iudicium tuum regi da, secundum ueteres Iudęorum doctores totus de Messia loquatur:hoc autem ex eo potissimum ostēditur, quod in Midras tehilim, id est in expositione Psalmorum legitur,super eiusdem Psalmi titulo,qui talis est, לשלמה id est, Selomoni,hoc est pacifico. Sic enim ibi dicitur, זה מלך חמשיח שנאמר ויצא חוטר מגזע ישי id est,Hic est rex Messias, de quo dictum est Isaię scilicet 11.cap.Egredietur uirgultum de stipite Isai. Quamuis

uis autem Rabbi Selomo hunc Psalmum de rege Selomone exponere conetur, unde & uerba illa eiusdē Psalmi, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח hoc est,Pullulabit in diebus eius iustus,& abundantia pacis,usque ad senium uel defectum lunæ: sic exponit,In diebus eius,id est in diebus Selomonis multiplicabuntur iusti,& abundantia pacis usque ad finem mundi, cum tamen peruenisset ad locum illum,ubi nostra æditio habet,Erit firmamentum in terra in summis montiū, Hebraica autem ueritas, יהי פיסה בר id est,Erit placenta frumenti (quę uulgo focacia dicitur)uel frustum frumenti in terra, in capite montium, non ualens ueritatem omnino tacere,contra seipsum protulit hæc uerba,dicens, רבותינו פירשו גלוסקאות לימות המשיח ובל המזמור בימות המשיח id est,Magistri nostri bonæ memoriæ exposuerunt,hoc esse genus placentarum in diebus Messiæ,& totum Psalmum de rege Messia explanauerunt.Hæc ille.Quomodo autem & qualiter Messias פסת בר Pissath bar,id est placenta frumenti futurus esset, secūdum sapientum Magistrorum Iudæorum expositionem,habetur in libro qui apud eos סיפרי Siphre nuncupatur,ubi super illud Deuter.32. cap. dictum, Dominus solus deducet eum,& non erit cum eo Deus alienus: sic dicitur, דבר אחר יחוד ברר יגחנו וגומר עתיד אני לחושיבם בגחת בעולם ואין עמו אל גבר שלא יהא בהם בני אדם שעוסקין בפרקמטיא של בלום בעניין שנאמר יהי פיסהבר בארץ וגומר שיהו חיטין מוציאין גלוסקאות במלא פיסת יד ירעש לבנון פריו שיהו חיטין שמות זו בזו ונושרות סולתן באוץ ואתה בא וגוטלן ונוטל ממנה מלא פיסת חיד ברי פרנסתה hoc est, Sermo alius: Dixit Deus sanctus & benedictus, Futurum est,ut ego conuertam uos in mansuetudinem spiritus in mundo isto. Et non erit cum eo Deus alienus:quia non erunt in uobis filij Adam,exercentes negociationem aliquam. Quemadmodum dictum est Psalmo 72.Erit placenta frumenti in terra,in capite montium:quoniam frumenta producent in diebus Messiæ גלוסקאות gheluscaoth,id est placentas,sicut est plenitudo בת caph,id est uolæ siue palmæ manus. Sequitur, ירעש בלבנון פריו hoc est, Tremet sicut libanus fructus eius:quia frumenta fricabunt se inuicem, & deijcient similam suam in terram. Et tu ueniens accipies inde plenitudinem מסת pissath, id est placentulæ rotundæ instar uolæ manus,iuxta refectionem uel prouisionem tuam.Hæc ibi.Hoc idem habetur in libro,בתובות Chethuboth,id est Sponsalitiorum,in cap. quod incipit, שני דיינין Sənedayyane, id est Duo iudices, ubi sic ad uerbū legitur: Dixit Rabbi עירא Ira,Futurum est,ut terra Israel producat placentas,& ornatum puræ:sicut dictum est,Erit placenta frumenti in terra.Et nota quòd lingua Romanorum placenta tenuis & extensa,uocatur מסת pissa.Legerunt magistri super illud Psalmi,Erit פסת בר pissath bar,id est placenta, uel frustum frumenti in terra: & dixerunt, Futurum est, ut triticum palmescat, & ascendat palma: iuxta illud, Erit מסת בר pissath bar,id est placenta,uel frustum frumenti in terra. Fortasse autem dices, Quod labor erit in colligendo? Docet quid ad hoc dicendum sit, quod sequitur: Contremiscet,uel mouebitur sicut libanus fructus eius. Deus enim sanctus & benedictus educet uētum de thesauris suis, & separabit similam ipsius. Veniet autem homo, & reportabit inde plenam uolam manus suæ, procurabitq; ex eo prouisionem suam,ac familiæ suę. Vbi glossa Rabbi Selomonis,Et totum hoc (inquit)erit in diebus Messiæ. Dixit autem Rabbi Kimhi, Erit pissath bar in terra. Quod perinde est ac si diceretur, Erit frustum frumenti uel panis in terra. Ex his omnibus patet, quòd Psalmus iste de Messia loquitur. Manifestum est igitur secundum textus euidentiam,futurum fuisse,quòd Messias placenta frumenti esset in terra.Siquidem de ipso(ut patuit) dictum est:Erit placenta frumenti uel frustum panis in terra.Quod autem Messias ipse futurus esset hęc placenta frumenti, hoc in Midras קהלת coheleth, id est in expositione libri Ecclesiastis aptissimè confirmatur,cum super illud 1. cap. eiusdem libri dictum, מה שהיה הוא שיהיה id est,Quid est quod fuit?ipsum est quod erit.Rabbi Berachias in nomine Rabbi Ishac dixit,Quod quemadmodum fuit Redemptor primus, id est Moses: ita erit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Redemptor ultimus. Et subditur, Sicut enim Redemptor primus fecit descendere manna, sicut dictum est Exod. 16. cap. Ecce ego pluam uobis panem de cœlo: ita quoque Redemptor ultimus, id est Messias erit placenta frumenti in terra, iuxta dictum illud Psalm. Et erit placenta frumenti in terra. Quamobrem Rabbi Ionathas Vzielis filius locum hunc in Chaldæum uertens, ita exposuit, יהי קרבן רעי בורא בארעא בריש טוריא בשבינתא hoc est, Et erit sacrificium panis in terra, in capite montium ecclesiæ. CAP. Quidam aiunt, Chaldæum interpretem hoc nō ita ut ipse retulisti, interpretatum fuisse: sed sic, יהי סעיר לחמא בארעא בריש טורריא id est, Erit substantificus panis in terra in capite mōtium. GAL. Verum quidem est, Chaldæum interpretem, quem ipsi uiderunt, & quem nunc Hebræi præmanibus habent, ita hoc loco dicere, ut ipsi asserunt: sed hic non est Rabbi Ionathan ben Vziel, sed Rabbi Akilas, siue Rabbi Ioseph cæcus. Ipse enim Rabbi Ionathan (ut ipse nosti) ita prorsus locum hunc interpretatus est, ut ipse citaui: cuius quidem interpretatio in Psalterium quamuis rarissima sit, non tamen neganda est, cum passim nō solum à nostris, sed ab ipsis Hebræis allegetur. nam besepher kibucim, id est in libro collectionum, crebrò de ipsa fit mentio. Vnde hoc in loco eodem in libro sic dicitur, אמור תתרגום יחי קרבן רעיבורא בארעא בריש טוריא בשבינתא יראה בוי שיש לו עינים איך אמר שאתי חמשיח שמורבר בל חמזמור ; יחי פיסת בר בארץ רוצח לומר גלוסקה געשיה קרבן בראשי חבחגים שחם חם בבנסה hoc est, Dicit Chaldæa translatio, scilicet Rabbi Ionathæ, Et erit sacrificium panis in terra in capite montium ecclesiæ. Videat qui habet oculos, quòd sicut dictum est, ille est Messias, de quo loquitur totus Psalmus. Cum ergo ait, Et erit placenta frumenti in terra in capite montium: uult dicere, quòd placenta panis fiet sacrificium in capitibus sacerdotum, qui sunt in ecclesia. Hæc ibi. Quæ satis esse reor contra Iudæorum pertinaciam, eorumq; fautores. Quid igitur rectius in præmissa Rabbi Ionathæ Targum per montes ecclesię designatur, quàm ipsius ecclesiæ prælati & sacerdotes? In quibus hæc scriptura tunc certè adimpletur, ac uerificatur, cum corpus Christi super caput suum eleuant. Nec mirandum est de antiquis Iudæorum sapientibus, qui eo modo quo dictum est, sæpedictam authoritatem exponentes, Messiam placentam frumenti, uel frustum panis futurum fuisse dixerunt. Quid enim melius dicere potuissent, quibus nondum rei ueritas plenè reuelata fuerat? Quod autem sacrificium corporis Messiæ cibus noster esse debebat, habetur in expositione libri Gen. Rabbi Mosis Hadarsan, ubi super illud trigesimo nono capite eiusdem libri dictum, Ioseph autem descēderat cum eo in Aegyptum, sic dicitur: Hoc est quod scriptum est Hoseæ undecimo capite, בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה ואהיה להם כמרמי עול על לחיהם ואט אליו אוביל hoc est, In funibus Adam traham eos, in uinculis amoris. Et ero eis sicut eleuatores iugi, super maxillas eorum, & dimittā uel inclinabo ad eum cibum, uel comestionem. In funibus Adam traham eos. Hi sunt Israel, sicut dictum est Cantici canticorum primo capite, Trahe me post te curremus. In uinculis, scilicet dilectionis: sicut dictum est Malachię primo capite, Dilexi uos, ait Deus, & ero eis sicut eleuatores iugi. Quia exaltauit tribulationes eorum super eos. Totum hoc quam ob rē? Propter maxillas eorum: id est, propter uerbum quod emiserunt ex faucibus, uel è maxillis suis, dicentes in secundo Regum uigesimo capite, Non est nobis pars in Dauid. Et inclinabo ad eum cibum, id est, Submittam ad eum cibum bonum, suauem & magnum: cui non est alius similis. De quo dictum est Psalmo septuagesimo secundo: Et erit placenta frumenti; uel frustum panis in terra. Hæc omnia traditio. Cum igitur probatum sit secundum priscorum expositionem, & Rabbi Ionathæ æditionem, Messiam futurum fuisse hanc placentam frumenti in terra, & sacrificium panis in capite montium ecclesiæ: sequitur planè, quòd ipsemet Messias futurus esset cibus hic suauissimus à Deo inclinatus & submissus, cui alius nullus similis esse posset. De quo Rabbi Aramban in commentarijs suis, super illud Psalmi centesimiquinti ולחם שמים ישביעם id est, Et pane cœli saturauit eos, sic

sic ait: חשליך משמים ארץ תפארת ישראל בלומר שמן חשמים חשליך לארץ את תתפארת ובבר ירעתה סורם ולאחריו מינח שישאנת עתח בעת חרצון באשר תבין מח שעשח חשם פניו אליך בבוכת הבחנים ותחיה מיקבל בו וחבין זח hoc est, Proiecit de cœlis in terram pulchritudinem Israel. Significare uolens, quòd Deus descendere fecit de cœlis pulchritudinem in terram. Et notato secreta eius huiuscemodi, nec discedas ab eis. Et ipse ad se accipiet pulchritudinem, cum sibi beneplacitum fuerit. Quemadmodum intelliges ex benedictione sacerdotum. Ascendere faciet Deus facies suas ad se. Et si hoc bene intellexeris, etiam quod suprà dictum est, intelliges. Hæc ibi. Vbi pulchritudo de cœlis in terrā descendens, Messiam uerum Dei filium significabat, qui cœlestis panis futurus erat, cuius cœlestis manna figura fuit. Quæ omnia dicto illi Domini nostri Iesu Christi optimè congruunt: Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in ęternū. Et panis quem ego dabo ei, caro mea est pro mūdi uita.

Quòd sacrificium hoc non in pane solo, sed in uino quoq; instituendum erat, per quod omnia sacrificia ueteris legis cessare debebant. Cap. V.

CAPNIO.

SAcrificium quod Christus instituit, non in pane tantum, sed in pane & uino instituit, ac fieri mandauit: ad maiorem igitur huius catholicæ ueritatis expressionem, probandum quoque est per ueterum Iudæorum dicta, sacrificium hoc nouum quod Messias instituere debebat, in pane simul & uino ab ipso instituendum fuisse. GALAT. Hoc itaque in expositione libri Gen. Rabbi Mosis Hadarsan apertè ostenditur, cum super illud 14. capitis eiusdem libri dictum, ומלכי צדק מלך שלם חרציא לחם ויין hoc est, Et Melchisedec rex Salem produxit, uel protulit, uel obtulit panē & uinum, ita dicitur: Hic Melchisedec erat Sem filius Noæ. Et quid docet dicendum, cum ait, Protulit, uel produxit panem & uinum? Rabbi Semuel filius Nahman dixit, Sententias sacerdotij tradidit. Erat enim ipse sacrificans panem & uinum Deo sancto & benedicto. Sicut dictum est ibidem, Et ipse erat sacerdos Dei altissimi. Locus quippe quandoque iustificat habitatores suos. Alius sermo, id est, alia expositio: Produxit panem. Hic est panis facierum, id est propositionis. Et uinum, scilicet libaminum. Magistri enim dixerunt, quòd legem reuelauit ei, quæ dicit Prouerbiorum ~~decimo~~nono capite, uerba hæc לבו לחמו בלחמי ושתו ביין מיסכתי hoc est, Venite, comedite panem meum, & bibite uinum quod miscui uobis. Hæc Rabbi ille Moses Hadarsan, qui etiam ibidē sic immediatè subiungit, רבר אחר מלכי צדק ברכתיב נשבע יחוח ולא ינחם אתח כחן לעולם על רבריתי מלכי צדק מלך שלם ומי חוא זח מלך צדיק ונושע מלך חמשיח שנאמר חנח מלכך יבא לך צדיק ונושע חיא ומח תלמוד לומר חוציא לחם ויין שנאמר יחי פיסת בר בארץ וחוא שמתוב וחוא כחן לאל עליון ; hoc est, Alius sermo, Melchisedec rex Salem. Hoc est quod scriptum est Psalmo cētesimodecimo, Iurauit Deus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum super uerbum (id est secūdum uerbum, uel propter uerbum) Melchisedec. Et quis est hic? Hic est iustus & Saluator rex Messias, sicut dictum est Zach. nono capite, Ecce rex tuus ueniet tibi iustus & saluator. Et quid docet dicendum, cum dicit, Obtulit panem & uinum? Hoc est, ac si diceret, quod scriptum est Psalm. 71. Et erit placenta tritici in terra. Et hoc est quod dictum est, Et ipse erat sacerdos Dei altissimi. Quod autem per hoc sacrificium omnia sacrificia ueteris legis cessare debebant, ipsum autem nunquam deficere, ex eo habetur quod legitur super illud Numeri uigesimooctauo capite dictum, צו את בני ישראל ואמרת אליחם את קרבני לחשי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במיערי id est, Præcipe filijs Israel, & dices ad eos, Oblationem meam panis mei ad ignes meos odoris suauitatis meæ respicietis, ut offeratis mihi in tempore suo. Et infrà: Et dices ad eos, Sacrificia quę offerre debetis, agnus, & reliqua. Ibi enim sic dicitur: Rabbi Pinhas

Universidad de Deusto
Biblioteca

filius Iair dixit, Tempore Meſsiæ omnia ſacrificia ceſſabunt, & ſacrificium panis & uini nunquam ceſſabit, ſicut dictũ eſt Gene. decimoquarto, Et Melchiſedec rex Salem excepit panem & uinum. Melchiſedec, id eſt, rex Meſsias. Dicitur autem מלכי Melchi, id eſt, rex, quia eſt rex totius mundi, & צדק ſedec, id eſt, iuſtitiæ: quoniam mittet iuſtitiam ſuam & gratiam ſuper uniuerſum orbem, ſicut dictum eſt Pſal. octuageſimoquinto: Veritas de terra germinabit, & iuſtitia de cœlis uidebitur, uel proſpicietur, ſiue apparebit. Rex Salem, hoc eſt Ieruſalem ſupernè excepit panem & uinũ, hoc eſt, Separabit ſa ceſſatione ſacrificiorum, ſacrificium panis & uini, ut dictum eſt Pſalm. 110. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum uerbum Melchiſedec. HOG. Aeditio noſtra dicit, Melchiſedec proferens panem & uinum. Protulit ergo (quod idem eſt quod foras tulit) Melchiſedec panẽ & uinum, & non excepit, ut Rabbi iſte ait. GAL. Recte quidem noſtra æditio haberet, ſi protulit, uel produxit, diceret. Sed hic Rabbi ut ſacrificium panis & uini à cæteris ſacrificiorum generibus, quæ ceſſatura erant, exceptum declararet, ideo excepit, dixit. Quare conſtat, ipſum quoq; rectè dixiſſe. Item ſuper eundem textum Numeri 28. cap. Præcipe filijs Iſrael, & reliqua: Rabbi יוחאי Iohai ſic dicit, Tempore Meſsiæ omnia ſacrificia deficient, ſacrificium uerò panis & uini nunquam deficiet, ſacrificium quidem uini, ſicut ſcriptum eſt Gen. 49. cap. אסרי לגפן עירה hoc eſt, Ligans ad uitem ciuitatem ſuam, id eſt corpus ſuum. Corpus enim ciuitas eſt animæ. Item alibi ſcriptum eſt, ſcilicet Iudicum 9. cap. החדלתי את תירי שי חמשמח אלהים ואנשים id eſt, Nũquid poſſum deſerere uinum meum, quod lætificat Deum & homines? Et ſi homines quidem lætificat, Deo autem in quo lætitiam affert? In ſacrificio, quod de ipſo fiet. Sacrificium uerò panis nunquam defecturum eſſe, ex eo apparet, quod dictum eſt Pſal. ſeptuageſimo ſecundo: Et erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Hæc omnia Rabbi ille Iohai, qui per multos annos Chriſtum antecеſsit.

Quòd Meſsias in hoc ſacrificio panem in corpus ſuum, & uinum in ſanguinem ſuum tranſſubſtantiare debebat Caput VII.

CAPNIO.

FIdes catholica firmiter cõfitetur & tenet, in hoc ſacrificio panem in uerum corpus Chriſti, & uinum in uerum ſanguinem eius, poteſtate diuina realiter trãſubſtantiari: non igitur ab re ſcire uelim, an per ueterum Iudæorum ſcripturas probari poſsit, panem in corpus Meſsiæ, & uinum in ſanguinem eius, in hoc eodem ſacrificio uere ac realiter tranſſubſtantianda fuiſſe. GAL. Poteſt utique. De conuerſione nanque panis in carnem ipſius Meſsiæ ueri Dei, habetur in Commentarijs Rabbi Moſis Hadarſan, ſuper illud Pſalmi cẽteſimi trigeſimi ſexti, נתן לחם לבל בשר hoc eſt, Qui dat panem uel cibum omni carni, ubi ſic dicitur, עור נאמר רבו ירוץ נתן לבל בשר חרח תוא ראמרי טעמו וראו כי טוב יהוח כי הלחם נתנו לבל וחוא בשרי ובטעם לחם שב לבשר ווחו שאמר וראו כי טוב יהוח וחיח וחיח עלא גרול ! hoc eſt, Amplius dictum eſt uerbum notum, Qui dat panem omni carni. Hoc eſt quod dictum eſt Pſalm. 34. Guſtate & uidete, quoniam bonus eſt Deus: quia panis, quem dat omnibus, ipſe eſt caro eius. Et dum guſtatur panis, conuertitur in carnem. Et hoc eſt quod dictum eſt, Et uidete, quoniam bonus eſt Deus. Et erit hoc mirabile magnum. Hæc ibi. Quæ paucula uerba ſi bene examinentur, de conuerſione panis in corpus Meſsiæ intelliguntur: de ſanguine uerò ipſius qui quotidie in altari immolatur, nobis quidem inuiſibilis, id eſt ſub uini ſpecie occultus, ſoli autem Deo uiſibilis, in libro Mechilta, ita ſcriptum legitur, ורם נקי הרשיעו זח תוא שאמר וראיתי את חרם חנראח לי ולא לאחרים רבוי רבי ישמעאל וסמיך ליח יחיח חרם לכם לאות לאות לכם ולא לאחרים לאות ! id eſt, Et in ſanguinem inſontis impiè egiſtis. Hoc eſt quod dictum eſt, Et uidebo ſanguinem, qui à me uidebitur, & non ab alijs. Verba Rabbi Iſmaelis, Et huic annexum eſt illud, Et erit ſanguis uobis in ſignum. In ſignum inquam uobis, non autem alijs erit in ſignum. CAP. Velim conuerſionem hanc ex utraque ſpecie in corpus & ſanguinem Meſsiæ clarius per eorum ſcripturas oſtenderes. GAL. Id de utroque Rabbi בחנא Cahana manifeſtè declarat, ſuper illud Gen. 49. capite dictũ, אסרי לגפן עירח ולשרקח בני אתנו בבס בייין לבשו וברם ענבים סותח : הבלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב hoc eſt, Ligans ad uitem ciuitatem ſuam, & ad palmitem ò fili mi aſinum ſuum. Lauabit in uino ueſtem ſuam, & in ſanguine uuæ pallium ſuum. Rubriores ſunt oculi eius uino, & dentes eius lacte candidiores. Vbi ſic Rabbi Cahana ait, Hæc uerba ligans ad uitem ciuitatem ſuam oſtendunt, quòd ſacrificium quod fiet ex uino, non ſolum tranſmutabitur in ſubſtãtiam ſanguinis Meſsiæ, ſed etiam conuertetur in ſubſtantiam corporis eius. Verba autem illa, Et ad palmitem ò fili mi aſinum ſuum, ſignificant, quod diuinitas & Dei filius unietur aſino, id eſt materiæ ſuæ. Quoniam חמור hamor, id eſt, aſinus materialis interpretatur. Quemadmodum etiam aſinus fert onera, & ueſtes uiatorum: ita rex Meſsias delicta totius orbis ſuper ſe portabit. Iuxta illud Iſa. 53. cap. dictum, Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum. Cum autem dicitur, Lauabit in uino ueſtem ſuam, & in ſanguine uuæ pallium ſuum: eadem eſt ſententia diuerſis uerbis, quoniam ueſtis dicit materiam. Sicut dictum eſt Iob decimo capite, עור ובשר תלבישני hoc eſt, Pelle & carne ueſtiſti me. Et in ſanguine uuę pallium ſuum, id eſt diuinitatem ſuam: quia ſicut pallium totum hominem circumdat, ita Deus totum replet mundum. Rubriores ſunt oculi eius uino, & dentes eius lacte candidiores: hoc eſt, In ſacrificio quod fiet ex pane, nõ obſtãte quòd album ſit uelut lac, conuertetur ſubſtantia in ſubſtantiam corporis Meſsiæ, eritq; in ipſo ſacrificio ſubſtantia ſanguinis Meſsiæ rubra, ut uinum. Erunt item in ſacrificio uini ſanguis & caro Meſsię, & eadem erunt in pane. Quoniam corpus Meſsiæ non poteſt diuidi, idq; ratio poſtulat. Nam ſi caro & ſanguis diuiſa eſſent, diſtinguerentur ab inuicem: corpus autem Meſsiæ non poteſt diuidi, ſicut ſcriptũ eſt Exod. duodecimo ועצם לא תשברו בו id eſt, Et ſubſtantiam non confringetis in eo. Præterea caro ſine ſanguine, & ecõuerſo ſunt res mortuæ: corpus uerò Meſsiæ poſt reſurrectionem quia glorificatum erit, ſemper uiuet. Et hinc eſt dictum illud, ורר מילר ישראל לעולם חי hoc eſt, Dauid rex Iſrael in ſeculum uiuit. Oculi autem & dentes ideo dixit, ut uenuſtior fiat oratio, & ſenſus occultetur. Hæc ad uerbum Rabbi ille Cahana, qui longè ante Chriſti natiuitatem fuit. Quod autem dicit, corpus Meſsiæ poſt reſurrectionem fore ſemper uiuum: ideo eſt, quia (ut ſuprà latius probatum eſt) priſci Hebræorum aiunt, unum de Meſsiæ nominibus eſſe Dauid. Idq; potiſsimum Ieremię teſtimonio probant 30. cap. ita dicentis, ועברו את יחוח אלחיחם ואת דור מלכם אשר אקים להם id eſt, Et ſeruiẽt Domino Deo ſuo, & Dauid regi quem ſuſcitabo eis. Quia igitur dicit Suſcitabo, quod futuri tẽporis eſt: idcirco hæc Ieremiæ uerba non de ipſo Dauid, qui longè ante præceſſerat, ſed de Meſsia intelligi debere dicunt. Quare & Rabbi Ionathas ſic ea Chaldaicè tranſtulit, ויפלחון קדם יחוח אלחחון וישתמעון לדוד מישיחא מלכיחון hoc eſt, Et ſeruient coram Domino Deo ſuo, & obedient Dauidi Meſsiæ regi ſuo. Eam ob rem aſſeruerunt, unum ex Meſsiæ nominibus Dauid futurũ fuiſſe. Quapropter Rabbi Cahana rectè dixit, hinc eſſe arcanum illud, Dauid rex Iſrael ſemper uiuit. HOG. Aeditio noſtra uerba præmiſſa ex Gen. 49. cap. inducta, longè ſecus habet. Dicit enim ſic, Ligans ad uineam pullum ſuum, & ad uitem ò fili mi aſinam ſuam. Lauabit in uino ſtolam ſuam, & in ſanguine uuæ pallium ſuum. Pulchriores ſunt oculi eius uino, & dentes eius lacte candidiores. Ex quo patet, quòd ubi Rabbi Cahana ciuitatem ſuam dicit, litera noſtra Pullum ſuum habet. Et ubi ille Rubriores ſunt oculi eius uino ait, nos Pulchriores ſunt oculi eius uino habemus. Vbi præterea Aſinum ſuum tu traduxiſti, aſinam ſuam textus noſter habet. Vnde ergo prouenit diſcordia iſta? GALAT. Ex uocabulorum certè æquiuocatione. Quod enim author noſtræ æditionis pullum ſuum tranſtulit, עירח iro in

Quæſitum.

Reſponſio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hebraico ſcriptum eſt. Hæc autem dictio apud Hebræos & ciuitatem & pullum ſignificat,ſecundum punctorum diuerſitatem. Nam ſi cum unico pũcto qui חִירִיק hirik dicitur,punctetur ſic, עִירַח iro,idem ſonat,quod ciuitatem ſuam apud nos: ſi uerò cum duobus punctis,uidelicet פַּתַח patha & שְׁבָא ſceua punctetur,hoc modo עִירַח airo, idem apud eos ſignificat, quod apud nos pullum ſuum. Quamuis autem antequam ſcriptura ſacra punctaretur, hæc dictio utroque modo legi poſſet,ſcilicet iro & airo: nunc tamen, non עִירַח airo,ſed עִירַח iro legi debet, ſic enim punctata eſt. Quare ciuitatem ſuam, & non pullum ſuum noſtræ æditionis author traducere debuiſſet. Illud quoque quod noſtra litera Pulchriores ſunt, ait: in Hebraico חֲבַלִילִי hachlili ſcriptum eſt,quod ad rubrum & pulchrum æquiuocum eſt. Hic tamen literæ & ueritati conſonat,rubriores dici,quàm pulchriores. Quod demum textus noſter aſinam ſuam habet, aſinum ſuum à me traductum, ais,ex eo eſt,quòd חֲמוֹר hamor, id eſt aſinus apud Hebræos communis eſt generis: & ideo apud eos tam aſinum quàm aſinam ſignificat. HOGOST. Textus etiam ille, quem idem Rabbi Cahana ad probandum corpus Meſsiæ non poſſe diuidi,ex Exodo induxit dicens,Et ſubſtantiam nõ confringetis in eo. Apud nos non ſubſtantiam, ſed os habet. Sic enim dicit, Nec os illius confringetis. GAL. Ibi Hebraica ueritas עֶצֶם heczem dicit,quod & ſubſtantiam & os ſignificat. Noſtræ igitur æditionis author illud ad agnum Paſcalem, cuius nullum os confringendum erat, referens, os & non ſubſtantiam tranſtulit. Rabbi uerò Cahana illud idem ad corpus Meſsię,cuius agnus ille figura fuit,retulit: idcirco ſubſtantiã, & non os traduxit. Propterea ueritatem utrunque dixiſſe, manifeſtum eſt: cum alter quidem de figura, alter uerò de figurato locutus ſit. Prædictis etiam illud notatu digniſsimum addendum eſſe puto, quod Rabbi Iohai ſuper prædictum textum Numeri uigeſimooctauo capite ſcriptum, Oblationem meam panis mei, & reliqua: ſic dicit,Oblationem meam panis mei, ad ignes odoris ſuauitatis meæ reſpicietis ad offerendum mihi in tempore ſuo,id eſt in tempore Meſsiæ. Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis, agnus: cum reliquis. Hoc eſt ſacrificium, quod in præſentiarum facitis. Erit autem hic panis duarum ſacierum, de quo ſcriptum eſt Exod. uigeſimo quinto capite, לֶחֶם פָּנִים לִפְנַי תָּמִיד id eſt, Panis facierum coram me ſemper. Quare autem dicatur panis facierum, ratio eſt, quia ut ait Rabbi Iudas, tranſmutabitur ex ſubſtantia panis, cum ſacrificabitur in ſubſtantiã corporis Meſsiæ, qui deſcendet de cœlis. Et ipſe idem erit ſacrificium. Ideo dicit, Reſpicietis ad offerendum mihi: id eſt, offerri me. Eritq; inuiſibilis atque impalpabilis. Cuius rei fidem facit ſedes Eliæ. Et magiſtri aiunt, eam ob rem dictum eſſe panem facierum, quia in ipſo ſacrificio erunt duæ ſubſtantiæ, diuinitas & humanitas. Hæc Rabbi ille, qui multis annis Chriſtum anteceſsit. HOG. Quomodo intelligitur Rabbi Iudæ dictum, cum ad probandum corpus Meſsiæ in ipſo ſacrificio inuiſibile atque impalpabile futurum fuiſſe, dixit ſedem Eliæ huic rei teſtimonium afferre? GAL. Doctores Hebræorum referunt, Deum hanc Eliæ dediſſe prærogatiuam, ut circunciſionem nullam fieri contingeret, in qua ipſe non interueniret: quam ob rem ipſi magiſtri ſtatuerunt, ut quoties circumciſio facienda eſſet, ſemper duæ ornatiſsimæ ſedes præpararentur. Vna, in qua ſederet qui uenturus eſſet infans: altera, in qua nemo ſedere poſſet, ſed uacua remaneret, quia in eam ad ſedendum Eliam uenturum aiebant. Eam igitur ob rem Rabbi Iudas corpori Meſsiæ inuiſibili & impalpabili in ſacrificio panis & uini futuro, ſedem Eliæ fidem præbere dixit,ne Iudæi recentiores,quorum perfidiam ipſe præuidebat,ideo corpus Meſsiæ in hoc ſacrificio non eſſe dicerent,quia ibi nec uideatur, nec palpetur, cum Eliam in illa ſede inuiſibilem atq; impalpabilem eſſe, nec non eundem pluribus in locis eadem hora exiſtere poſſe,& credant & fateantur, HOGOSTRATVS. Quem ſuperius Rabbi Iohai panem facierum dixit,nos panem propoſitionis dicimus: ſic enim noſtra æditio ipſum appellat: quomodo ergo dici debet,panis facierũ,an panis propoſitionis? GALATINVS. Panis facie-

Aliud quæſtiũ

Reſponſio.

Aliud quæſtiũ

Reſponſio.

Aliud quæſtiũ

Reſponſio.

ſacierum,& nõ propoſitionis proculdubio dicendus eſt, quemadmodum Hebraicæ ueritatis textus manifeſtat. Sic enim magis ad noſtræ fidei propoſitum facit, ut ex dictis prædictorũ ueterum Iudæorum planè liquet. Dici etiam poteſt,quòd neq; ab re ipſum panem propoſitionis noſtri uocarint: propterea, quia illum Dominus ſupra menſam tabernaculi ante ſancta ſanctorum proponi iuſſerit.

Quanta futura eſſet huius ſacrificij efficacia,& quanta ſacerdotum illud pertractantium dignitas,qualiſq; uita. Cap. VII.

CAPNIO.

MVlta quidem atque miranda de huius ineffabilis ſacrificij myſterijs ex ſcripturis Hebræorum protuliſti: reliquum eſt, ut de eius efficacia quid ueteres eorum ſenſerint,nunc detegas. GAL. Mira admodum profectò ſenſerunt. Nam inter cætera ſigna atque figuras de hoc inenarrabili ſacramento patribus Hebræis traditas, id quod de mirabili ipſius tum conuerſione, tum efficacia legitur apud interpretem Chaldæum libri ſanctiſsimi Iob,quicunque is fuerit,non eſt inter poſtrema ſigna, interq; poſtremas figuras computandum. Sic enim ibi dicitur, ושמעו הלתא חברי איוב ית כל בישתא הרא די אתו עלוהי בר חימון אילגי פרסיחון יבישו ולחם סעיהתרחון די אתחיך לבישרא חיריא ריית חמר משתיחון די אתחיך לרמיא ואתו גבר מן אתריה ובחהוא זבוהא אתפריקו מן אתרא רמיו מן לחון בניהנם אלין דמן תימן ובלדד רמן שוח ויצופר רמן נעמה אנון אתח ברו בחרא למיתי למיניר ליה ולנחמוניה hoc eſt, Et perceperunt tres ſocij Iob omnia mala, quæ euenerant ei: ubi ſcilicet uiderunt arbores quæ erant in hortis eorum, aruiſſe, uideruntq; panem quo ſuſtentabantur, conuerſum in carnem uiuentem, & uinum quod bibituri erant, conuerſum in ſanguinem. Et receſſerunt unuſquiſque de loco ſuo. Et huius rei meritò liberati ſunt à deſcenſu in locum qui deputatus erat eis in inferno, Heliphaz de regione Teman (quę ut placet multis, inſula eſt in ſinu Arabico) Bildad de prouincia Suha (quam credunt eſſe Aegypti ſuperioris partem) Zophar de regione Naama (ea eſt terra Iudææ quam promiſſionis appellant) & ipſi conuenerunt in unum, ut accederent ad eum ſcilicet Iob, conſolaturi ipſum. Hæc ibi. Vbi cum dicitur, Et huius rei meritò liberati ſunt à loco inferni. Huius ſacri efficacia palàm inſinuatur, qua utentes ipſo à morte æterna inferni liberandi erant. Illud quoque hoc in loco prætermittendum non eſt, quod ille ex priſcis eorum doctor, quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant, refert in libro, quem גלי רזייא Galerazeya, id eſt, Reuelatorem arcanorum appellauit. Ibi enim ad quintam Antonini conſulis urbis Romæ petitionem reſpondens, inter cætera ait, ſe ita à Rabbi Simeone filio Iohai ſcriptum reperiſſe, in libro qui מיחקר חסידות Mechkar haſſodoth, id eſt, inueſtigatio ſecretorum dicitur, quod cum ſemel idem Rabbi Simeõ in ſpelunca duplici orans, uidiſſet Eliam ſibi apparẽtem, & ſe tanquam ſummum pontificem induentem, remq; ſacram facientem, atque ideo omnes lætantes: tandem poſt multa ipſum interrogauit, dicens, Sacrum illud quod faciebatis coram Deo ſancto & benedicto, quid nam erat? Reſpondit ei Elias, Hoc eſt ſacrificium, quod poſtquam uenerit Meſsias, facient ſacerdotes coram Deo ſancto & benedicto. Tunc enim ceſſabunt omnia ſacra, quæ prius fiebant. Facient autem ſacrificium illud ex pane & uino. Quod cum primum ſacerdotes exercebũt, omnes angeli cœli audientes illa ſacra ſanctaq; uerba, ex ore ſacerdotum prodeuntia, intelligentes inuidebunt mirum in modum illis, & contremiſcent: iratiq; omnes ad Deum uenient, dicentes, O Domine mundi, quàm magna eſt laus iſta quam dediſti Iſrael, qui peccatis pleni ſunt, & non dediſti nobis, qui coram te à peccatis ſumus immunes. Deus reſpondebit illis, dicentq;, Non eſt uobis locus inuidiæ in Iſrael, quandoquidem uos oratum pro illis acceſsiſtis: quia autem illi peccatores ſunt, & ad peccandum procliues, ideo ut illis remittam, Meſsiam miſi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

misi,docuicq; eos hanc excellentem laudem:uos uerò qui peccare non potestis,nō indigetis huiusmodi laude. Tunc angeli ab ira discedētes,dicent, Domine Deus noster,quàm admirabile est nomen tuum in uniuersa terra : quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Tunc Deus misericordia implebitur,& uirtute ingenti sanctorum uerborum, quæ ab ore sacerdotum manabunt, illud & omne sacrificium,quod in unaquaque ara celebrabitur,in corpus Messiæ conuertetur. Tunc autem angeli uarijs instrumentis coram Deo sancto & benedicto laudes maximas edent,dicentes,Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum. Pleni sunt cœli & terra gloria tua. CAP. Felices igitur atque beati sunt sacerdotes,qui hoc sacrificium faciunt Deo suo,ideoq; oportet eos castos & sanctos esse. GAL. Oportet certè. Sicut scriptum est Leuit.xxi.capite, לחם אלהיהם הם מיקרי בים ויהיו קדש hoc est, Carnem Dei sui offerent, & ideo erunt sancti. Hæc omnia ibi ad uerbum. Qualis autem debebat esse hæc angelorum laus, quam in hora immolationis huius sacrificij angeli facturi erāt, ex Rabbi Nehumię uerbis filij Hacanæ, facile comprehenditur, cum in epistola arcanorum, quam אגרת הסודות Ighereth hassodoth appellauit,ita ait : Dico quòd si quis mortalium posset audire atque percipere cantum illum adeò suauem,atque mellifluum,quem angeli concinunt, anima eius seiungeretur à potentijs corporis, & cum illa cantus dulcedine coniuncta aggrederetur. Qualis etiam debeat esse sacerdotis uita, hoc sacrificium pertractantis, Dominus ipse insinuat, cum & de nostri temporis sacrificio, & de consecrātis qualitate,ita Leuit.xxi.capite inquit, וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדש יהיה כי קדוש אני יהוה מקדשכם id est,Et sanctificabis eum, quia carnem Dei tui ipse est uel erit sacrificans. Sanctus erat tibi, quia ego sanctus sum sanctificans uos. HOG. Textus noster hoc in loco ita dicit,Et panes propositionis offert. Sit ergo sanctus, quia & ego sanctus sum Dominus, qui sanctifico uos. GAL. Hic nostra æditio duas non paruas habet deprauationes. Prima quidem est,quia prima clausula huius textus omnino deficit,scilicet,Et sanctificabis eum : quod uitio scriptorum esse potuit : altera uerò est, quia in secunda clausula ueritas Hebraica longè aliter habet. Nam ubi nos habemus,Et panes propositionis offert : in Hebraico habetur, Quia carnem Dei tui ipse est uel erit sacrificans. Quod ueritati nostræ fidei magis congruit. Hanc uerò deprauationem authori nostræ æditionis non possum non ascribere, cum huiusce erroris causa non fuerit,ni si uocabuli æquiuocatio. Nam hęc dictio Hebraica לחם Lehem,multa habet significata. Aliquando enim cibum, aliquando panem, aliquando carnem significat. Vt enim ait Rabbi Dauid Kimhi, in libro שרשים Serasim : Significatio huius dictionis לחם comprehendit omne commestibile. Quandoq; tamen de solo pane dicitur,ut est illud Deuter. 8. cap. dictum, לא על הלחם לבדו יחיה האדם hoc est,Non in solo pane uiuit homo. Quandoq; uerò cadit super solam carnē, ut illud Numeri 28.cap. קרבני לחמי לאשי id est, Sacrificium meum caro mea ad incendium,uel ad ignem meum. Et sic est illud Leuit.xxi.cap. לחם אלהיך הוא מיקריב hoc est,Carnem Dei tui ipse sacrificans. Sic etiam est illud Iob 6.cap. חמית ברוי להמי id est, Ipsa sunt sicut dolores carnis meæ. Hæc Rab. Kimhi. Quod erat igitur carnem Dei tui traducendū, author nostræ æditionis panes propositionis traduxit.

LIBER VNDECIMVS.

De legis antiquæ cessatione.

Quòd lege Messiæ adueniente,lex Mosaica in cunctis cæremonialibus cessatura erat. Caput I.

CAPNIO.

VM multa in præmissis dixeris, non solùm de baptismate,per quod circuncisio euacuanda erat, & de sacrificio panis & uini,per quod cuncta ueteris legis sacrificia deficere debebant:uerùm de ipsius quoq; legis diuinæ nouæ institutione,quæ à Messia instituēda erat, per quam & tota ipsa lex antiqua quo ad cærimonialia deficere debebat:eapropter ut magis adhuc obstinata recentiorum Iudæorum conuincatur perfidia,qui legem ipsam ueterem immutabilem,atq; usq; ad mundi finem duraturam asserunt, eam (aduenientе lege Messiæ) in cunctis cæremonialibus finem habituram fuisse, nunc te per ipsorum scripturas probare oportet,ut cum ipsa Messiæ lege, non iuxta literam, sed iuxta spiritualē ac mysticum sensum seruari posset. GAL. Hoc itaq; sic futurum fuisse,in Midras קהלת Coheleth,id est,in expositione libri Ecclesiastis maximè ostenditur, super illud secundo cap. eiusdem libri dictū, אמרתי אני בלבי לבה גא אנסכה בשמחה וראה בטוב וחנה גם הוא הבל hoc est,Dixi ego in corde meo: Vade quęso, pręesto uel dominare in lætitia,& uide bonū. Et ecce etiam ipsum uanitas. Sic enim ibi dicitur,Et uide bonū: bonū uidelicet legis. Et ecce etiā ipsum uanitas. Non'ne necesse fuit scripturam dicere,Et ecce etiā ipsum lætitia? Quid est ergo, quod dixit,Ecce ipsum uanitas? Rabbi חזקיה Hezkiya dixit. Quia omnis lex quam tu discis in seculo isto, הבלים habelim,id est,uanitates sunt coram lege seculi uenturi. Quod autē hæc lex seculi uenturi sit lex Messiæ,& dies seculi uenturi sint dies eius,ex eo patet,quod in eadem Midras legitur,super illud Ecclesiastis xi.cap. dictum, אם שנים חרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החשך id est,Si annis multis uixerit homo,in omnibus lætetur. Et memoretur dies tenebrarum. Ibi enim sic ista exponuntur: Si annis multis uixerit homo, in omnibus his lætetur, in lætitia uidelicet legis. Et memoretur dies tenebrarum. Hi sunt dies maliciæ, quàm multi erūt? Quicquid enim pręcesserit, erit habel,id est uanitas omnis, תורה tora,id est lex,quam discit homo in seculo isto, הבל habel,id est,uanitas est in conspectu legis Messiæ. Hucusq; traditio. Cui ualde consentaneum est id quod in eadem Midras coheleth,id est,in eadē expositione libri Ecclesiastes hoc modo scriptum est,super illud i.cap. eiusdem libri dictū, אין זכרון לראשנים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה hoc est, Non erit memoria priorum,ac etiam posteriorum quæ erunt. Hoc est,Non erit memoria eorum, cum illis quæ erunt ad ultimum. Quot signa seu miracula facta sunt filijs Israel, ex quo egressi sunt de Aegypto, & cum adhuc non exierant ex Aegypto : de ipsis ait, Non erit memoria priorum & posteriorū,& quæ erunt post exitū, scilicet de Aegypto. Non enim erit eis memoria cum illis,quæ erunt in ultimo,& cū signis aut miraculis seculi uenturi: sicut scriptum est Iere.xxiii. ולא יאמרו עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי יהוה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים hoc est,Et non dicent

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicent ultrà, Viuit Deus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Aegypti. Quin immò, uiuit Deus, qui ascendere fecit, & qui uenire fecit semen domus Israel de terra Aquilonis, & de omnibus terris, ad quas impuli eos. Hactenus traditio. Signa autem & miracula in hac traditione commemorata, sunt miracula quæ tempore Messiæ fieri debebant. Seculum enim futurum uel uenturum (ut sæpenumero dictum est) in literis Hebraicis tempus Messiæ intelligitur: quod per Targum Ierusalim, id est per translationem Chaldaicam Ierosolymitanam facile ostenditur. Quæ præmissa uerba, Non erit memoria priorum, & etiam posteriorum, quę futura sunt, sic traduxit atq; exposuit: Non erit eorum recordatio in generationibus, quæ erunt in diebus Messiæ. HOG. Quæ est ista Targum Ierosolymitana? GAL. Ea forte (ut ipse opinor) quæ à nostris uulgata æditio nuncupatur, cuius author ignotus, exponentis magis quàm interpretantis modum tenuisse dignoscitur. Ad idem quoq; plurimum facit, (ut ad propositum redeamus) quod in libro ברכות Berachot, id est, Benedictionum, Ierosolymitano in cap. quod incipit מיאימתי קורין korin, ita legitur: Dixit Benzuma, Futurum est, ut Israel non faciat memoriam exitus ex Aegypto in futuro seculo, & in diebus Messiæ. Et quid est huius rei probatio? Quod scriptum est Ier. 23. cap. Propter hoc ecce dies uenient, ait Deus: Et non dicent ultrà, Viuit Deus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Aegypti, cum cæteris. Dixerunt enim sapientes, Non quòd euellendum esset nomen Aegypti de loco suo, sed quòd mirabilia quæ fient in diebus regnorum gentium, erunt עקר iccar, id est substantia, & Aegyptus erit taphla, id est accidens, quia mirabilia quę facta sunt in Aegypto & in exitu de Aegypto habebũt se per modum accidentis. Et hoc modo dictũ est Gen. 35. Non uocabitur ultrà nomen tuum Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Quod exponentes Magistri, dixerunt, Non quòd Iacob euellatur de loco suo, sed quòd Israel erit substantia, & Iacob appositũ ei siue accidens. Et sic Isaias quoq; ait quadragesimotertio, אל תזברו ראשונות וקדמוניות אל תהבונגו : הנני עשה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה hoc est, Ne memineritis priorum, & antiqua ne curetis. Ecce ego facio nouam. Nunc germinabit. Non ne cognoscetis eam? Ne memineritis (inquit) priorum: ista sunt מיצרים mizraim, id est Agyptiaca signa. Et antiqua ne curetis. Hæc sunt quæ facta fuerunt post egressum de Aegypto. Ecce ego facio nouam. Et reliqua. Ista erunt de Gog in diebus Messiæ. Hucusq; traditio. Glossa autem R. Selomonis sic exponit. Ne memineritis priorum, id est signorum & miraculorum, quę ego memoro uobis, & quæ feci in Aegypto, ne memineritis amodo. Pro redẽptione uerò ista eritis studiosi, ad confitendum & laudandum. Sequitur, Et antiqua ne curetis, id est ne aduertatis, neq; apponatis cor ad ea. Hæc R. Selomo. Idem penè quod in præcedenti traditione dictum est, ponitur & in libro ברכות Berachoth, id est, benedictionum Babylonico, in fine capite מיאימתי קורין Meemathai korin, ubi ita dicitur, Traditio est, quòd Benzuma dixit sapientibus: Et quomodo erunt memores exitus de Aegypto in diebus Messiæ? Non ne iam scriptum est, apud Ieremiam uigesimotertio capite, Ecce dies uenient, ait Deus: & non dicent ultrà, Viuit Deus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Aegypti, cũ cęteris? Responderunt ei, non quòd euellatur egressus Aegypti de loco suo, sed quia erit factum regnorum, id est signa quæ fient temporibus regnorũ, substantia. Et egressus Aegypti, id est signa egressionis ex Aegypto, erunt appositum ei, id est, habebunt se instar accidentis, quod adest & abest præter substantiæ corruptionem. Et sic ait Isaias quadragesimotertio capite, Ne memineritis priorum, cum cæteris, ut suprà. Hæc traditio. Ad hoc etiam maximè facit, quod per Mosem Iudæis Dominus mandauit, Leuit. 26. cap. dicens, וישן מפני חדש תוציאו id est, Et uetus à facie noui excludetis. Quod autem in hoc sensu hoc accipiendum sit, ex eo habetur, quod legitur in libro qui סיפרי Siphre appellatur, super illud Leuit. 26. capite dictum, ופניתי אליכם והפרתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם hoc est, Et respiciam ad uos, & fru-

Vulgata æditio quæ sit.

& fructificare uos faciam, & multiplicabo uos, uel crescere uos faciam, & statuã pactum meum uobiscum, & comedetis inueteratum, & uetus à facie noui excludetis uel expelletis. Hæc enim sic ibi exponuntur: Et respiciam in uos ad bonum, & fructificare uos faciam per carnalem generationem. Et multiplicabo uos, uel crescere uos faciam per staturam rectam. Et statuam pactum meum uobiscũ, non sicut pactum primum quod transgressi estis, sicut dictum est Ieremię 31. Quod ipsi transgressi sunt pactum meum. Sed pactum nouum, quod nõ transgredientur dicens: de quo dictũ est Iere. 31. cap. וברתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר ברתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים id est, Et scindam domui Israel, & domui Iuda pactum nouum, non sicut pactum, quod scidi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut extraherem eos de terra Aegypti. Et ideo ait, Et comedetis inueteratum, & uetus à facie noui excludetis. Hæc traditio. Quod autem pactum in præmissis uerbis idem sit quod lex, in libro מכילתא Mechilta manifeste ostenditur, ubi super illud Exodi 12. cap. dictum, In decima mensis huius, sic dicitur, Non est pactum nisi lex. Sicut dictum est Deut. 29. cap. Hæc sunt uerba pacti, quod mandauit Deus Mosi, ut scinderet cum filijs Israel in terra Moab, prẽter pactum quod scidit cum eis in Horeb. Item alibi Exodi scilicet 34. cap. Et scripsit super tabulis uerba pacti decem. Hæc in eodem libro Mechilta. Ex præcedenti igitur traditione clarè habetur, quòd ad ueniẽte lege noua Messię, lex uetus cessare debebat. In libro prẽterea qui ערובין trubin appellatur, in cap. quod incipit, עשרין פסין olin pasin legitur, quòd dixit R. Iehosuas filius Leui, רבתיב ושמרת את המצות ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום ליהן שכרם היום hoc est, Quid est quod scriptum est Deut. 7. cap. Et serua præceptum & decreta atq; iudicia, quæ ego præcipio hodie tibi ut facias. Hodie (inquit) ut facias, & non cras ut facias. Hæc traditio. Hodie igitur, id est antequam Messias ueniret: & non cras, id est non postquam iam uenisset cæremonialia præcepta seruanda erant. Ex his omnibus satis aperte patet, quòd adueniente Messia, qui nouam legem instituere debebat, lex uetus in cunctis cæremonialibus cessatura fuit. Cum igitur in antecedentibus latissimè probatum sit, Messiam iam uenisse, ipsumq; Dominũ nostrum Iesum Christum fuisse, qui nouam euangelij sui legem per tres fere annos cum dimidio factis & uerbis in cordibus credentium, & præsertim apostolorum suorumq; discipulorum scribere non cessauit: & demum misso spiritu sancto, quic quid in eorum cordibus docendo scripserat, adeò firmũ reddidit, quòd nulla persecutione, nullaq; obliuione inde deleri potuit: quapropter tunc impletum fuisse certum est, quod longè ante per Ieremiam trigesimoprimo capite his uerbis prophetatũ fuerat, אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה ; וחיתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם id est, Post dies illos (dixit Deus) dabo legem meam in medio eorum, & super cor eorum scribam eam. Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Ex his omnibus planè sequitur, ueterem legem in cunctis cæremonialibus iam cessasse. Quare neminem circunciſionem ad literam facere, neminem sabbatum, festaq; alia Iudaica custodire, neminem annuas memorias propter uetera ipsorum miracula celebrare, ulterius teneri, palàm consequens est. Quoniam ex quo Messias uenit, qui legem nouã dedit, uetere abiecta, nouam omnes seruare tenentur.

Quomodo & quare Christus legem ueterem impleuerit. Cap. II.

CAPNIO.

IVdæi nobis in hoc multifariàm obsistunt, probare uolentes, legem antiquã adueniente Messia, haudquaquam cessaturam fuisse: quia nos Christiani dicimus, Christum Dominum nostrum fuisse Messiam, & tamen ipse legem illam totã seruauit, atq; alios ad ipsam seruandã, opere ac uerbo induxit. Aït enim Matt. 5. cap.

Iudæorum iuniorũ obiectio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non ueni soluere legem, aut prophetas, sed adimplere. Et rursus post pauca: Qui cunq; (inquit) soluerit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorū: qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Ex uerbis igitur ac factis (inquiunt) Christi uestri, quem uos Messiam esse dicitis, aperte liquet, Mosaicam minime cessare legem.

Responsio. Quare nec uos ipsam (eo adueniente) cessare debuisse dicere debetis. GAL. Verum quidem dicunt, Christum legem ueterem totam impleſſe: ex hoc tamen nullatenus inferre possunt, eam in quibus cessatura erat, non cessasse. Vt igitur omnibus innotescat, quomodo legem ipsam ac prophetas adimpleuerit, notādum est,

Quæ lex uetus continebat quòd in eadem lege, & prophetis, quibus præcipuè continebantur: uidelicet, moralia, iudicialia, cæremonialia, promissa atq; cōminationes, & sacramentalia. Mo-

Moralia. ralia quidem decem sunt præcepta, sine quibus salus nequit esse adultis. Hæc autem Exodi uigesimo cap. specialiter habentur, cum sic dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא ׃ זכור את יום השבת לקדשו ׃ כבד את אביך ואת אמך ׃ לא תרצח ׃ לא תנאף ׃ לא תגנב ׃ לא תענה ברעך עד שקר ׃ לא תחמד בית רעך ׃ לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך ׃ hoc est, Non erunt tibi dij alieni coram me. Non assumas nomen Domini Dei tui ad uanitatem. Recole diem sabbati, ad sanctificandum ipsum. Honora patrem tuum & matrem tuam. Non occidas. Non adulteris. Non fureris. Non respondeas in proximum tuum testimonium falsum. Non concupiscas domum proximi tui. Non concupiscas uxorem proximi tui, & seruum eius, & ancillam eius, & bouem eius, & asinum eius, & omnia quæ sunt proximi tui. Hæc autem adueniente Messia, cessare non debebant, sed perfici: ideo saluator noster uerus Messias, ut ea perficeret, non solum actum prohibuit homicidij, aliorumq; malorum operum, uerum & animum quoque. Audistis (inquiens Matth. quinto capite,) quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autē dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, cum reliquis quæ sequuntur: eam ob rem & ipse ea seruauit, & alios ad seruandum induxit. Vnde apud Matthæum decimonono cap. Si uis (inquit)

Iudicialia. ad uitam ingredi, serua mandata. Iudicialia uerò sunt, ut illa de quibus Deuter. uigesimoquinto capite dicitur, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et reliqua. Quæ cum semiplena essent, & nimis rigorosè, & absque misericordia fierent, tempore Messiæ dulcedine misericordiæ mitiganda erant: quare modò perfectè adimpleta sunt, cum ea in foro ecclesiæ præsertim cum misericordia exæquantur ac temperentur. Cæremonialia autem erant omnia sacrificia, & ea quę circa ipsa fiebant, ut circumcisio, & neomeniæ, & fimbriæ, & phylacteria, atque cætera multa id genus. Quæ quoniam figurę erant eorum quæ in Messia, & à Messia fieri tradebant: idcirco adueniente ipso Messia, finem habitura erant. Ipse tamen Messias Iesus Dominus noster ea perfectè adimpleuit, primum ipsa ad literam, usque ad tempus eorum cessationis determinatum seruando, deinde per se & per suos ea

Promissa. ad sensum spiritualem ac mysticum reducendo. Promissa uerò erant Messiæ aduētus, terra promissionis, gentium conuersio, peccatorum remissio, & æterna salutio: hæc etiam Saluator noster perfectè impleuit, carnem sumendo ex uirgine, nascendo, miracula soli Deo possibilia propria uirtute faciendo, patiendo, moriendo, resurgendo, ad cœlos uidentibus multis ascendendo, ac longè meliora quàm lex uetus promittebat, promittendo. Lex quippe ipsa factoribus suis bona dunta xat temporalia, atque terrena pollicebatur, quæ tamen spiritualia atque æterna designabant: Saluator autem & Messias noster promisit cultoribus suis spiritualia atque æterna, quæ lex illa figurabat. Dixit enim Matth. 19. capite, Omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, cētuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Et rursus apud Lucam 6. Beati pauperes (inquit) quoniam uestrum est regnū Dei. Eapropter ut dicitur Matth. 4. cap. Incœpit Iesus prędicare & dicere,

Pœni-

Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Sacramētalia deniq; fuerunt agnus paschalis, uitula rufa, & reliqua huius generis, quæ passionis Christi figura & umbra erant: idcirco eo adueniente, cuius typum gerebāt, cessare omnino debuerunt. Hæc autem Christus ipse patiendo, & moriendo adimpleuit, quod Euangelista testatus est, dum ait: Facta sunt hæc, ut scriptura adimpleretur, quæ dicit, Os non cōminuetis ex eo. Ex his igitur patet, quomodo & quare Christus legem prophetasq; impleuerit. Et prophetas quidem (ut Chrysostomus ait) omnia quæ de eo prædixerant, complendo: legem autem, primo nihil legalium transgrediendo, demum per fidem iustificando, quod lex ipsa per literam facere non ualebat. Eapropter dixit, Non ueni soluere legem, aut prophetas, sed adimplere. Ex quibus etiam manifestè ostenditur, quòd etsi Christus legem ueterem eo modo quo diximus, adimpleuerit, non tamen ex hoc sequitur, ipsam in ijs quæ in eius aduentu cessatura erant, eo adueniente, non cessasse. *Sacramentalia*

Rationum Iudaicarum confutatio, & quòd lex Mosaica mutabilis erat.

Caput III.

CAPNIO.

Iudæorum recentiorum argumenta. IVniores Iudæorum legis suæ stabilitatem probare conantes, nonnulla contra nos faciunt argumenta, quæ te soluere oportet: ut & uehementius eorum conuincatur perfidia, & clarius catholicæ fidei eluceſcat ueritas. Sic itaque primò argumentātur, Quādiu manet alicuius effectus causa, tamdiu durat & ille effectus: legis autem causa semper manet: semper igitur & tota lex durabit. Quòd autem legis causa semper maneat, ita probant: Causa enim finalis totius legis est, intentio homines in propriam perfectionem reducendi: hæc autem intentio semper manet: igitur & tota lex semper manebit. Deinde sic, Vniuscuiusq; potentiæ perfectio est eius proprius actus: hominis autem potentiæ, aliæ corporales, aliæ intellectuales sunt: in actu igitur corporali atque intellectuali, humana consistit perfectio. Lex ergo ad hominis perfectionem ordinata, ad hæc duo homines necessariò reducit. Ex quo fit, ut quicquid lex intendit, aut ad corporis, aut ad animę reducatur ornamentum. Sed corpus quidem moribus ornatur, anima uerò intelligentia. Illos literalis & tropologica legis interpretatio demonstrat: hanc uerò allegoricus & anagogicus intellectus insinuat. Cum igitur in hac uita homo semper egeat & morum compositione, & intellectus intelligentia: semper igitur lex quæ omnia hæc administrat, necessariò permanebit. Demum sic: Stante figurato, stat figura. Probatur, Quia cum fidei obiectum sit ueritas increata (nihil enim corruptibile incorruptibilis potentiæ, qualis est anima intellectiua, est perfectio) si aliquid de fidei fundamētis in figuris creatum fuerit: illud ideo credibile est, quia ad increatam ueritatem ueluti materia ad formam, reducitur. Stante ergo figurato, stat figura: figuratum autem est æternum, quia est æterna ueritas: igitur & figura est æterna. Quare legem ipsam Mosaicam, quæ figuris plena est, æternam esse, eonsequens est. Ex quibus legem ueterem quo ad cæremonialia, semper stabilem esse inferunt. GAL. Friuola certè sunt admodum hæc argumenta, & tanquam falsitatis palea igne ueritatis comburenda. Sed primum quidem eorum conclusionem falsam omnino esse ostendam, deinde uerò ad ipsa argumenta respondebo. Conclusio igitur qua legem antiquam semper eodem ritu obligatoriam asserunt, hac ratione reuincitur: Quicquid ab aliquo mutabili recipitur, illud quoq; mutari potest. Probatur, Vnumquodque enim receptibile per modum recipientis recipitur, quod in singulis, ac in nostræ animæ uiribus dijudicari potest. Lex autem uetus est huiusmodi, quia recipitur ab homine, cuius natura assidua mutatione agitatur, igitur & ipsa mutari potest. Quemadmodū enim pater filium suum infantem, puerum, adolescentem, iuuenemq; uarijs legibus educat: ita alia ducitur lege congregatio humana, quæ sapiens & iusta est, alia quæ insipiens. Insipiēs

Secundum argumentum.

Tertium argumentum.

Iudaicæ conclusionis confutatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem & nequam erat Iudæorum genus per Mosem ab Aegyptiorum seruitute redemptum, quod ipsa Mosaica scriptura sæpenumerò testatur. Vnde plurima legis præcepta cæremonialia (teste Rabbi Mose Aegyptio in tertio tractatu sui libri More nuncupati) magis exigebat populi illius hebetudo, & praua idololatriæ consuetudo, quàm illorum perfectio, iuxta illud Psalmographi dictum, In chamo & freno maxillas eorũ constringe, qui non approximant ad te. Quapropter ipsa recipientis hebetudine prauaq; cõsuetudine, uelut infantiæ ætate mutata, ipsum quoq; receptũ, id est legem mutari quoq; contigit. Non ergo semper eodem ritu obligat lex, quod etiam tam ipsius legis, quàm ueterum Talmuditarum testimonio confirmatur. Lex enim ipsa ad sui (excepto decalogo) obseruationem non obligabat, nisi in terra promissionis, regnãte uidelicet templo. Iudæorumq; sceptro: extra uerò terram ipsam promissionis minimè obligabat. Et hoc plane litera ipsa ostendit, sic Deut. 4. cap. dicens, ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים באשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה : hoc est, Ecce docui uos cæremonias & iudicia, sicut mandauit mihi Dominus Deus meus, ut faciatis sic in terra, quam possessuri estis. Et posit pauca inquit, ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לחות אבנים : ואתי צוה יהוה בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה : id est, Et denunciauit uobis fœdus suum quod præcepit uobis, ut faceretis uerba decem, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis: mihiq; mandauit in illo tempore, ut docerem cæremonias & iudicia, quæ facere deberetis in terra, quam possessuri estis. Vbi duo sunt ualde animaduertenda. Primum, quòd decem præcepta singulariter appellauit fœdus suum, quomodo & uniuersa lex frequentius appellari solet, ut inde innotesceret, totius legis intentionem in his decem præceptis consistere, atq; dependere: quod doctores Iudæorum planius insinuant, & præsertim Rab. סעדיה Seadias in libro האמונות Haemunoth, id est credendorum, ubi docet, omnia legis mandata in ipsa decem decalogi præcepta reduci. Secundo uerò animaduertendum est, quòd præcepit decem hęc uerba simpliciter fieri, nullam loci apponendo conditionem. Et hoc ideo, ut ostenderet ea nunquam cessatura esse, cum ipsa decem præcepta sunt de iure naturæ, ac æternæ legis nobis innata participatio, quæ nec loco nec tempore uariatur. De cęteris autem legis mandatis loquens, mox adiecit dicens, Quæ facere deberetis in terra, quam possessuri estis. Ex quo manifestè patet, Iudæos extra terram promissionis ad ea minimè obligari. Hæc eadem etiam sententia alijs habetur in locis, uidelicet Deut. 5. 6. 11. & 12. capitibus. Quare manifestum est, quod ipsamet lex suam mutabilitatem secundum loci mutationem testetur. Id idem quoque per priscorum Talmudistarum dicta probatur, quæ etsi plura sunt, unum tamen duntaxat breuitatis gratia, satis sit adducere, ex libro scilicet Sanhedrin, cap. quod incipit, אלו הנהנקים Ellu hahukim, id est, Hi sunt qui strangulantur, ubi sic dicitur, אמר ר' יוחנן בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה עבור חוץ מיעבודת זרת hoc est, Dixit R. Iohanan: In omnibus in quibus dixerit tibi propheta, Transgredere legem, obtempera, excluso idololatriæ cultu. Vbi denicq; concludunt, quòd si tempus exigat aliquid de lege mutari, quòd appellant תוראת שעה Horath saa, id est, indicatio horæ uel tẽporis, illud propheta, ac etiam aliquis minor quàm propheta dummodo suo in seculo sapiẽtior cæteris habeatur, mutare potest. Quod si illa tẽporis occasio perdurauerit, & illa quoq; pars legis sic mutata permanebit. Idẽ etiam R. Moses Aegyptius in libro Iudicũ planè ostendit, in חלכות ממרים Halcoth mamorim, id est, in sententijs rebellium, cap. 1. Taceo hic Cabalistarum sententiam, qui aiunt, legem traditam fuisse propter serpentis uenenũ in Adam immissum, & Messia aduentu Messiæ cessare debere. Ex his igitur liquidò patet, conclusionis Iudæorum falsitas, de perpetua legalis obseruãtiæ obligatione. Nunc ad eorum argumenta. Quanquã igitur ex iam dictis, rationum quibus cõclusionem suam

Talmudistarum sententia de legis mutabilitate.

Cabalistarum sententia de legis ueteris datione & cessatione.

Responsio ad argumenta.

suam probare nituntur, solutio facile constare posit: ut magis tamen earundem rationum falsitas appareat, ad eas respondeamus. Cum igitur primò sic argumentantur, Quamdiu manet causa, tamdiu manet eius effectus: conceditur de causa, quam necessariò & per se sequitur effectus, & tunc neganda est minor, quòd scilicet totius legis semper maneat causa, totum pro singulis partibus accipiendo. Quamuis enim legis potissima intentio semper maneat, non tamen cuiuscunq; particulæ legis. Multa nanq; sunt in lege, quæ non per se, & prima intentione necessitantur à fine, sed sunt aut remouentia prohibens, aut ad bene esse: ueluti sacrificia, & quamplurima cæremonialia, ut R. etiam Moses Aegyptius in tertio tractatu libri More ostendit: & secundum Talmudistarũ sententiam, talia sunt quæ extra terram promissionis, ad obseruandum non obligant. Quod fieri non posset, si ea ad humanam salutem per se & necessariò pertinerẽt. Secunda uerò ratio quę magis eorum propria esse uidetur, nihil aliud conuincit, quàm quòd eà quæ ad cognitionem & mores attinent, permaneant. Quod & catholica ueritas nõ spernit, immò iubet cuncta legis moralia seruari, non quia legis sint Mosaicæ: sed quia legis æternæ, cuius nostris mentibus inscriptio lex naturæ uocari solet. Postremò uerò cum sic argumentantur, Quamdiu stat figuratum, stat figura: figuratum autem stat in æternum, quia est ueritas æterna: igitur & figura stat in æternum. Id quidem totum comprobamus. Sed inde non sequitur, quòd exterior legis obseruatio obligatorie maneat: quia legis figuræ potissimum in ipso literali intellectu consistũt, qui nos ad intellectualem allegoriam ducit, & stimulat: actus uerò corporis exterior etsi ad stimulandum coadiuuet, paruam tamen in hoc uim habet, sed ipsa literalis interpretatio concepta potissimũ nos ad hoc ducit & stimulat, & si nihil exterius agamus. Quantũ uerò arcana legis literalẽ intellectum excedant, in primo libro huius operis latissimè patuit. Iudaicis igitur suprà dictis rationib. nõ obstantibus, patet ex antedictis, legẽ Iudęorũ mutabilẽ fuisse, quę & crebrò mutata fuit.

Ad primum.

Ad secundum.

Ad tertium.

Quòd lex Iudæorum sæpenumerò mutata sit. Caput IIII.

CAPNIO.

HOc ego uelim per eorum scripturas probares, legem scilicet ueterem sæpenumerò mutatam fuisse. GAL. Primum itaq; audi, quod in libro מכות Maccoth, id est flagellorum, in cap. quod incipit, אלו הן הלוקין Ellu hen hallokin, id est, Hi sunt flagellandi, hoc modo legitur: Dixit Rabbi ברבי לוי Cumlai, Sexcenta tredecim præcepta data sunt Mosi in Sinai. Trecenta enim sexaginta quinq;, ut est numerus dierum solis: ducenta autem & quadraginta octò, quot sunt membra in homine. Dixit Rabbi, Per quam scripturam probatur hoc? Per eam quæ dicit Deuteronomij trigesimo tertio capite, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב hoc est, Tora, id est, legem præcepit nobis Moses. Nam תורה tora, id est lex arithmeticè ita se habet, id est literis talibus scribitur, quæ sexcenta & undecim efficiunt. Nam ת tau quidem quadringẽta significat, & ו tau sex, ר res autem ducenta, & ה he quinq;. Duo uerò alia habentur Exodi uigesimo capite, ubi dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני : לא תעשה לך פסל וכל תמונה hoc est, Non erit tibi Deus alienus ante facies meas, uel coram me. Non facias tibi sculptile, neque omnem similitudinẽ, & reliqua. Hæc uerò duo præcepta abore ueritatis, id est Dei audiuimus. Quę omnia sexcenta & tredecim sunt. Venit autem Dauid, & constituit præcepta sexcenta tredecim ista super undecim, sicut dictum est Psalm. 15. מזמור לדוד יהוה מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך : הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו : לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו : נבזה בעיניו נמאס id est, Psalmus Dauid: Deus quis habitabit in tabernaculo tuo? & quis morabitur in monte sancto tuo? Qui ambulat perfectus, & qui operatur iustitiam, & qui loquitur ueritatem in corde suo. Et non detulit super linguam suam, id est non detraxit, Nec fecit amico suo, id est socio suo malum, & opprobrium

Legis ueteris præcepta quòt fuerint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

non leuauit, uel non tulit super proximum suum, in cuius oculis despectus est reprobatus. Talis fuit Ezechias rex Iuda, qui traxit ossa patris sui in rete. Sequitur יראי יהוה יכבד hoc est, Timentes autem Deum honorat. Talis fuit Iosaphat rex Iuda. Ipse enim in hora qua uidebat doctorem sapientem, surgebat de throno & sede sua, & amplexabatur eum, atque osculabatur, uocabatq; eum Rabbi, id est, Magister mi. Sequitur, נשבע להרע ולא ימר id est, Qui iurat ut malefaciat (scilicet tibi) uel ut affligat se, & non mutat. Vbi glossa Rabbi Selomonis, Qui iurat (in quit) ut malefaciat sibimet, uel ut affligat seipsum, & non mutat iuramentū. Multo igitur minus mutat quod non nocet sibi. Sequitur, בספו לא נתן בנשך hoc est, Argentum suum non dedit ad usuram. Etiam ad usuram goi, id est ei qui non est Iudæus, ישרוחר על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם id est, Et munus cōtra innoxium non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in seculum. Cum Rabban Gamliel peruenisset ad scripturam hanc, flebat dicens, Qui fecerit hæc omnia, non mouebitur: si autem non fecerit, mouebitur. Hæc glossa Rabbi Selomonis. Sequitur autem in traditione præmissa: Venit enim Isaias & constituit ea, scilicet 613. præcepta legis super sex, sicut dictum est Isaiæ 33. cap. הולך צדקות ודבר מישרים מאס בבצע מעשקות נער בפיו מהמך בשחד אטם אזנו משמוע דמים חוא מרומים ישבון ! רעצם עיניו מראות ברע id est, Qui ambulat in iusticijs, & loquitur æquitates, qui reprobat auariciam calumniarum uel uiolentiarum, qui excutit manus suas à susceptione muneris, qui obturat aurem suam ab auditu sanguinū, & claudit oculos suos à uisione mali, ipse excelsa inhabitabit. Venit quoq; Micheas, & constituit ea scilicet legis præcepta super tria, sicut dictū est Micheæ sexto capite, חגיד לך אדם מוב ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך : id est, Annunciauit tibi homo, quid sit bonum. Et quid Deus petit à te utique facere iudicium, & diligere pietatem, & abiecte uel humiliter ambulare cum Deo tuo. Vbi glossa Rabbi Selomonis ait. Interpretatus est hoc Ionathan sic, יהוי צניע לחלבא ברחלתא דאלהך hoc est, Et esto abiectus ad ambulandum cum timore Dei tui. Alius sermo: Annunciauit Deus sanctus & benedictus tibi homo, quid sit tibi bonum ad faciendum, ut scilicet facias iudicium iusticiæ, & diligas pietatem misericordiæ, & honestè uel secretè ambules cum Deo tuo. Non est enim similis mos Dei sancti & benedicti mori carnis & sanguinis: quippe mos carnis & sanguinis est, quòd si homo confundit proximum coram multis, & postmodum uenit ad placandum eum: dicit ei, Non ero placatus tibi, quousque non ueniant illi, coram quibus confudisti me. Deus autem non uult, quòd homo pœniteat, nisi inter se & ipsum. Hæc Rabbi Selomo. Sequitur deinde in traditione, Rursus constituit ea scilicet præcepta omnia legis super duobus, sicut dictum est Isaiæ 56. capite, שמרו משפט ועשו צדקה id est, Custodite iudicium, & facite iusticiam. Venit tandem Habacuc, & constituit ea omnia super unum, sicut dictum est 2. cap. eiusdem prophetæ, וצדיק באמונתו יחיה hoc est, Et iustus in fide sua uiuet. Hæc omnia traditio prædicta, exceptis Rab. Selomonis glossis: qui etiam in principio eiusdem traditionis sic dicit, Omni tempore generationes minorationem præceptorū fecerunt, paucificantes ea. In principio enim fuerunt iusti, qui potentes erant ad suscipiendum multorum præceptorum iugum: in generationibus autem posteriorum non fuerunt omnino iusti huiusmodi. Quare si uenissent ad obseruandum omnia præcepta illa, non fuisset aliquis qui potuisset iustificari. Hæc Rabbi Selomo. Item eodem in libro & loco ita ad uerbum legitur: Dixit Rabbi Ioses, Quatuor decreta instituit Moses super Israel, uenerunt q; quatuor prophetæ, & deleuerunt ea. Moses enim dixit Deuteronomij trigesimo tertio capite, וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב hoc est, Et habitabit Israel confidenter, solummodo oculus Iacob. Vbi glossa Rabbi Selomonis, Quando (inquit) habitabit Israel confidenter? Cum fuerint sicut oculus Iacob, id est omnino tales, qualis Iacob. Venit autem Amos, & cassauit illud, sicut dictū est Amos 7. cap. ארני יהוה סלח נא מי יקום יעקב hoc est, Domine Deus propi-

uare

tiare quæso, quis stabit ut Iacob? Vbi glossa Rabbi Selomonis ait, Quis poterit esse sanctus, ut Iacob? Nunquid parum hoc? Quoniam & ibidē scriptum est, נחם יהוה על זאת גם היא לא תחיה אמר יהוה id est, Misertus est Deus, uel pœnitoiet Deum super hoc. Etiam ipsum non erit, dixit Deus. Moses etiam dixit Deuteronomij trigesimo octauo capite, ובגוים החם לא תרגיע hoc est, Et in gentibus istis non quiesces. Venit autem Ieremias, & deleuit illud, sicut dictum est Ieremiæ trigesimo primo capite, חלוך לחרגיעו ישראל hoc est, Vadet ad requiem suam Israel. Moses quoque dixit Exodi nono capite, מקר עון אבת על בנים hoc est, Visitans peccatum patrum super filios, & reliqua. Venit autem Ezechiel, & deleuit illud: ut dictum est Ezechielis decimo octauo capite, הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן id est, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: filius non portabit peccatum patris, & pater non portabit peccatum filij. Moses præterea dixit Leuitici uigesimo sexto capite, ראברתם בגוים hoc est, Et perdemini in gentibus. Venit autem Isaias, & deleuit illud, quemadmodum dictum est uigesimo septimo capite eiusdem prophetæ, והיה ביום החוא יתקע בשׁ רעל גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלם id est, Et erit in die illa, clangetur tuba magna, & uenient perditi in terra Assur, & pulsi in terra Aegypti, & adorabunt Deum in monte sancto in Ierusalem. Hactenus traditio. Cui addendum est quod in Midras במדבר סוגי Bamidbar sinai, id est in expositione libri Numeri legitur, ubi exponitur illud Numeri uigesimo secundo dictum, ועתה אם רע בעיניך אשובח לי hoc est, Et nunc si malum est in oculis tuis, reuertar mihi. Dixit ei, Balaam scilicet angelo: Ego nō iui, donec dixit mihi Deus sanctus & benedictus, Surge & uade cum eis, & tu dicis mihi, ut reuertar? Dixit ei angelus, Ita enim est officium, uel ars eius: Non'ne dixit & Abrahæ Genesis uigesimo secundo capite, ut immolaret filium suum? Et tamen post hoc scriptum est ibidem, Et uocauit eum angelus Domini & dixit, Ne extendas manum tuam super filium tuum. Vbi docetur, quòd rem uel uerbum quod ipse dixit, quandoq; ex uoluntate eius angelus reuocat. Præmissis denicq; annectēdum quoq; est, quod in libro Sanhedrin, in capite, אלו הן הנחנקים Ellu hen hannehenakim, ita scribitur, Plus uel maius est in uerbis scribarū, id est sapientum, quàm in uerbis legis: hoc est, maioris authoritatis sunt magistrorū uerba, quàm legis. Qui enim dicit, Non sunt תפילין tephillin, id est phylacteria, trāsgredies uerba legis, מטורר Patur, id est immunis est: qui uerò ait, quòd quinq; sunt טטפת totaphoth, id est phylacteria, de quibus Deuteronomij sexto cap. fit mentio, addendo uerbis Sophrim, id est sapientum, uel scribarum, reus est. Item in Midras אלה חדברים Elle haddebarim, id est in expositione Deuteronomij super uerbum illud, Non deuiabis, uel non declinabis à uerbo quod annunciauerint tibi, ad dexteram, neque ad sinistram, sic dicitur, Etiam si ostenderint in oculis tuis de dextera quòd sit sinistra, & de sinistra quòd sit dextera: crede eis, uel obtempera. HOG. Quid erant phylacteria ista? GAL. De his Deuteronomij sexto capite, ita scriptum legitur, וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך hoc est, Et ligabis ea scilicet præcepta in signum super manus tuas. & erunt in totaphoth, id est in phylacterijs inter oculos tuos. Scias igitur phylacterium nomen esse Græcum, & dicitur (ut quibusdam placet) ἀπὸ τοῦ φυλάττειν uerbo Græco, quod est seruare, & תורה tora Hebraicè, quod legem significat, inde phylacteria quasi legis conseruatoria: quod mihi minimè placet, cum lingua Græca atque Hebraica haudquaquam commisceri possint. Quare uocabulum hoc totum Græcum esse aio, atque Græcè φυλακτήριον dici. Faciebant enim quatuor huiusmodi conseruatoria, in quibus decalogus ponebatur: Vnum que in capite ligabant, ubi cerebrum pueris paruulis palpitat. Hæc autem in Talmud dicuntur, תפילין tephillin, in Deuteronomio uerò טטפת rotaphoth. Ex his igitur omnibus liquidò patet, legem Mosaicam non solum mutabilem, uerumetiam plerumque mutatam fuisse. Quare omnia præmissa in rationis ordinem redigentes,

Phylacteria quid erant.

Conclusio prædictorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ita demum concludamus: Cum omnia quæ de præceptis legis propheta, uel etiã aliquis alius sapiens minor quàm propheta, transgredienda dixerit, dempta ido-
lolatria, transgredienda sint, ut per Talmud in præcedenti capite probatum est: quam obrem sexcenta tredecim legis præcepta Dauid ad undecim reduxit, & post eum Isaias ad sex, deinde Micheas ad tria, rursus Isaias ad duo: Habacuc tandem ad unum, scilicet ad fidem ex dilectione Dei & proximi operantem: ut paulò superius in hoc capite ostensum est, & Messias (ut in antecedentibus patuit) sit maior Abraham, cæterisq; patriarchis, ac maior Mose, omnibusq; prophetis, maior quoque angelis ministerij, qui immediatius cæteris Deo assistunt. Nihil igitur prohibet, Messiam potuisse cæremonialia omnia præcepta legis reuocare, atque ad spiritalem sensum reducere, maximè cum sic futurum fuisse constet, ut suprà probatum est.

Refelluntur Iudæorum obiecta, legem ueterem etiam, quoad cæremonialia permansuram fuisse, per ipsius legis testimonia probare conantium. Cap. V.

CAPNIO.

Iuniorũ Iudæorum obiecta. Primum obiectum quo ad legem.

EX his Iudæi recentiores maiori ira & odio succensi, contra nos legis testimonia inducunt, quæ cæremonialium legis permanentiam ostendere uidentur: primumq; illud Deuteronomij 29. capite scriptum, in medium afferunt, הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת hoc est, Absconditum Deo nostro, supple attribuitur, & quæ manifesta sunt, nobis & filijs nostris usq; in æternum, scilicet concessa sunt, ut faciamus uniuersa legis huius. Ex quo uniuersam legem in æternum permansuram esse inferunt. Deinde quantum ad circumcisionem, illud Genesis 17. cap. dictum adducunt, וחיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה id est, Et erit fœdus meum in carne uestra in fœdus æternũ. Et præputiatus masculus qui non circumciderit carnem præputij sui, abscindetur uticq; anima eius de populo suo. Quantum uerò ad sabbatum, illud nobis obijciunt, quod Exodi trigesimoprimo capite, hoc modo scribitur, ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרותם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש hoc est, Custodient filij Israel sabbatum, ad faciendum sabbatum in generationes suas, pactum æternum, inter me & inter filios Israel signum est in æternum. Quia sex diebus fecit Deus cœlos & terram, & in die septimo requieuit & animauit. Quantum insuper ad festum Paschæ, illud nobis opponunt, quod Exodi duodecimo capite ita scriptum est, וחיה חיום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרותיכם חקת עולם id est, Et erit dies hæc uobis in memoriale, & solennizabitis eam solennitatem Domino in generationes uestras lege æterna. Rursus ibidem, ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם hoc est, Et custodi rem hanc in legem, uel in præceptum tibi, & filijs tuis in æternum. De primitijs tandem frugum offerendis, & de solennitate Pentecostes, ac oblationibus, alijsq; sacrificijs, deq; die propitiationis in casulis, necnon de panibus propositionis, quos rectius illi Facierum uocant, illud contra nos inducunt, quod Leuitici uigesimotertio habetur, ubi de casula ista ita dicitur, כל מלאכת לא תעשו חקת עולם לדרותיכם בכל משבותיכם id est, Omne opus non facietis. Lex uel præceptum sempiternum erit generationibus uestris in cunctis habitationibus uestris. Et iterum uigesimoquarto capite, ביום השבת יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם hoc est, In die sabbati præparabunt coram Deo iugiter à filijs Israel fœdere sempiterno. Quod de panibus facierum, id est propositionis dictũ est. his atq; similibus probare nituntur nequissimi Iudæi nostri temporis, legem Mosaicam, quo ad cæremonialia, nequaquam cessaturam fuisse, sed in æternum

Secundum obiectum quo ad circumcisionẽ.

Tertium obiectum quo ad sabbatum.

Quartum obiectum quo ad festũ Paschæ.

Quintum obiectum quo ad alia cæremonialia.

num duraturam. Quare te ista pro uiribus refellere oportet. GAL. Id quoque libentissimè faciam. Id igitur ex quo primum legis mandata in æternum seruanda concludunt, si ad moralia præcepta referunt, uerum quidem dicunt. Nam quęcũque ad mores pertinent, semper permanent, semperq; seruari debent. Et hoc modo catholica ueritas (ut superius dictum est) legis moralia seruari præcipit, non quia legis Mosaicæ præcepta sint, sed quia legis æternæ. Si autem ad cæremonialia eorum argumẽtum referatur, dico, quòd tunc æternum siue sempiternum pro perpetuo, aut pro seculo intelligitur. Nam ubicunq; his in locis nos æternum siue sempiternum in nostra æditione habemus. Hebraicus textus עולם olam habet, quod pro perpetuo, aut pro seculo ibidem accipitur. Si igitur עולם olam, iisdem in locis pro perpetuo accipiatur, tunc olam idem est quod continuum, quodq; pro rei alicuius seculo, siue ætate sine interruptione durat. Perpetuum enim, prorsus idem est quod continuum: iuxta illud Ouidij, Ad mea perpetuum deducite tempora carmen. Hinc perpetuam orationem dicimus, quæ continua & absque interruptione est. Hinc perpetuus Consul, perpetuus Censor, perpetuus Imperator dicitur, qui semper & continuò dum uixit uel Censor, uel Consul uel Imperator extitit: quo tamen defuncto, alius suffectus est. Sic circumcisio, sic & alia cæremonialia in fœdus olam, id est, perpetuum, seruanda Iudæis data fuerunt: hoc est, semper & continuò, donec seruanda essent, & non ulterius. Si autem olam, pro seculo accipiatur, tunc olam, non æternitatem, sed tempus determinatum importat. Ad quod probandum, illud in primis afferam, quod de Semuele, ab Hanna matre eius, primi libri Regum primo capite sic dictum est, והביאתיו וראה את פני יהוה וישב שם עד עולם id est, Et adducam eum, & apparebit in conspectu Dei, & morabitur ibi seolam, id est in seculum. Vbi glossa Rabbi Selomonis ait, id est, Vsque in seculum leuitarũ, sicut dictum est Numeri octauo capite, ומבן חמשים שנה ישוב מעבא העבדה ולא יעבד עוד hoc est, Et à filio quinquaginta annorum cessabit negocium seruiendi, & non seruiet ultrà. Et sic fuerunt omnes dies Semuelis quinquagintaduo anni. Deinde ualde notandum est, quod in Midras אלה הדברים Elle hadebarim, id est in expositione libri Deuteronomij legitur, sic per illud decimiquinti capitis eiusdem libri dictũ, ולקחת את חמרצע ונתה באזנו וברצע וחיה לך עבד עולם hoc est, Et accipies subulam, & dabis eam in aurem eius, & in ianua, & erit tibi seruus olam, id est seculi. Ibi enim sic dicitur olam, id est cunctis diebus seculi Domini usq; ad iubileum, etiamsi emptus esset trigesimo uel quadragesimo anno ante iubileum. Hactenus Midras, id est expositio. Ex qua patet, quòd hoc in loco olam, id est seculum, pro quo interpres noster æternum posuit, unus annus, uel etiam minus, secundum quod dominus serui illius citius aut serius mori poterat. Hoc autem Rabbi Selomo in glossa super eadem uerba ita probat, Et erit tibi seruus olam, id est seculi. Potest (inquit) hoc esse sicut auditus eius ostendit, quod scriptũ est Leuitici uigesimoquinto capite, וישבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו hoc est, Et reuertemini unusquisq; ad possessionem suam, & quilibet ad familiam suam redibit. Ecce hinc doceris, quòd istud olam non est nisi seculum iubilei. Hæc Rabbi Selomo. Confirmatur id quoque in libro Kidduscim, id est, Sponsalitiorum, cum sic ibi inter cætera dicitur, Quid est quod scriptum est Exodi uigesimo primo capite, והרצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם hoc est, Et perforabit Dominus eius aurem ipsius subula, & seruiet ei seolam, id est in seculum? Vsque ad quod seculum? Vsque ad seculum iubilei, uel usque ad mortem domini sui, sicut scriptum est ubi suprà. Et seruiet ei, non ergo seruiet filio eius. Hæc traditio. Idem quoque & per Rabbi Dauid Kimhi patet, in libro Serasim sic dicentem, Scriptum est Exodi uigesimo primo capite, Et seruiet ei seolam, id est in seculum. Vult dicere omnibus diebus usque ad iubileum. Item illud Prouerb. uigesimo secundo capite scriptũ, אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך hoc est, Ne repellas, uel, ne posteras terminum olam, id est dierum multorum, quem fecerunt patres tui. Item

Obiectorum prædictorum confutatio.

Olam Hebræa dictio quid significet.

apud

Universidad de Deusto
Biblioteca

apud Ieremiam 2.cap. כי מיועלם שברתי עלך id est, Quoniam meolam, id est, ex multo tẽpore confregisti iugum tuũ. Et in Psal.119. לעולם לא אשכח פקודיך hoc est, In seculum non obliuiscar mandata tua. Vult dicere leolam, uel in seculũ, id est omnibus diebus uitæ meæ non obliuiscar mandata tua. Hæc R. Kimhi. Ex his igitur omnibus manifestum est, quòd hæc dictio olam, nec æternitatẽ, nec sempiternitatem significat: sed seculum, & tempus determinatum, & aliquando uade parum, ut iam ostensum est. Ex quo patet, quòd author nostræ additionis tam Græcæ quàm Latinæ, & quicunq; alij interpretes pro hac dictione olam æternũ, uel sempiternum traduxerunt, ubi diuina scriptura de circumcisione, de sabbato, de casulis, uel de cæteris cæremonialibus loquitur, longè aliter quàm ueritas habeat, interpretati sunt. Propter quod nonulli in Iudaicũ lapsi errorem, à fide Christiana irreuocabiliter abducti sunt, cum de circumcisione alijsq; cæremonialibus pactum æternum, aut legitimum sempiternũ eos audire, aut legere cõtigit. Quid autem sit æternum, quid'ue sempiternum apud Hebræos, R. Kimhi in libro Serasim optimè declarat, cum inquit: Scriptum est Psal.84. יהללוך סלה id est, Laudabunt te sela, id est in sempiternum. Exposuerunt enim hanc dictionem סלה sela עד had, id est in sempiternum: ita quoq; in uerbis Magistrorum nostrorum traditio est ex domo R. Elazar, quòd omnis locus in quo ponitur נצח Nezah, סלה Sela, ועד Vahed, non habet intermissionem, sed in seculum & in secula seculorum significat. Nezah enim sicut scriptum est Isa.57.cap. ולא לנצח אקציף hoc est, Et non ad Nezah, id est in æternum, uel in sempiternum irascar, uel spumabo. Sela uerò, sicut scriptum est Psal.48. יבוננה עד עולם סלה hoc est, Rectificabit, uel cõponet, uel ordinabit eam usq; in seculum sela, id est in seculum sempiternum, uel semper. Vaed autem, sicut scriptum est Exod.15. יהיה ימלוך לעולם ועד hoc est, Deus regnabit in seculum ua ed, id est in æternum uel sempiternum. Hæc R. Kimhi. Cum nulla igitur harum dictionũ in lege ponatur, ubi de circumcisione, de sabbato, de sacrificijs, deq; cæteris cæremonialibus fit mentio, sed duntaxat עולם olam, ut usum est: palàm absq; dubio manifestum est, cæremonia illa non fuisse in æternum ad literam seruanda, sed ad tempus terminatum, uidelicet usq; ad Messiæ aduentum, præsertim quia ipsa cum iuxta literam essent non bona, spiritualiter tantum in diebus Messiæ seruari debebant.

Quòd cæremonialia omnia ueteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala. Caput VI.

CAPNIO.

CVm cęremonialia Mosaicæ legis mandata à Deo data fuerint, miror te ea nõ bona dixisse. GAL. Iudaicas idcirco cęremonias pcepta nõ bona dixi, qa sic eas Deus ipse uocauit, cũ apud Ezec.20.cap. ita dixit, אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם ; ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשימם למען אשר ידעו אשר אני יהוה id est, Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus nõ uiuent. Et pollui eos in donarijs eorũ, in transferendo, uel traducendo omne aperiens uuluam, propter delicta eorum, uel ut desolarem eos: ut scirent, quòd sum Deus. Vbi glossa R. Selomonis sic exponit uerbũ illud למען אשימם Lemaan asimem, id est ut desolarem eos atq; destruerem. אשימם Asimem enim est uocabulũ desolationis, id est desolationẽ significãs. Qui ergo exposuit hoc per uocabulum delicti, dicens, Propter delicta eorũ errans est. Aleph enim quę ibi est, nõ est de dictionis radice Vt sciant, uel ut scirẽt, quòd sum Deus, cũ scilicet adduxero super eos mala. Hæc R. Selomo. Si igitur Deus ipse cæremonialia præcepta, quæ Iudęis dedit, nõ bona nuncupauit: mirũ neq; tibi, neq; cuipiã uideri debet, si ea ita quoq; ipse appellauit. CAP. Quamobrẽ igitur dicta sunt nõ bona? GAL. Quia per ea homines nõ iustificabantur. Erant enim umbræ, gratiã qua nunc iustificamur, præsignantes. Nec tamẽ mala fuisse dicenda sunt, cum diuinitus

uinitus præcepta fuerint, tẽpori personisq; cõgruentia. Et propterea forte Deus ea non dixit mala, sed solũ non bona, id est nõ talia, ut per ea homines boni iustiq; fierent. Quare Abrahã cæteriq; omnes patres rei atq; culpabiles Deo fuerũt, usq; adeò, quòd sacrificijs cæterisq; cæremonialibus nõ obstantibus, ad infernũ descendebãt, ut in precedentibus satis abundè probauimus. Hinc nõ ab re Isaias 40.cap. dixit, ולבנון אין רי בער וחיתו אין רי עולה hoc est, Et Libanus nõ est sufficiens ad succendendũ, & animal eius nõ sufficit ad holocaustũ. Quod glossa R. Selomonis sic exponit, id est ad satisfaciendũ pro peccatis gentiũ. Libanus aũt non intelligitur nisi templũ, ut liquidò patet in Midras שיר השירים Sir hasirim, id est in expositione Cantici canticorũ, ubi sic dicitur super illud 7.cap. eiusdẽ libri dictũ, אפך במגדל חלבנון hoc est, Nasus tuus sicut turris Libani, id est domus sanctuarij. Quemadmodũ enim nasus iste datus est in altitudine hominis: ita domus Domini, id est templũ, data est in altitudine mundi. Cum ergo dicitur, Sicut turris Libani, nõ est Libanus nisi domus sanctuarij, sicut dictũ est Deu.3.ca. ההר חטוב הזה ולבנון id est, Mons bonus iste & Libanus. Hæc traditio. Libanus igitur, id est tẽplum, quemadmodũ cum omnibus holocaustis & sacrificijs suis ad satisfaciendũ pro peccatis gentiũ, iuxta R. Selomonis expositionẽ, sufficiens nõ erat: ita nec ad satisfaciendum pro Iudæorum peccatis satis erat, cum omnes tam boni quàm mali etsi differenter, ad infernum descenderent. Quod per illud etiam quod in expositione libri Geneseos, Rabbi Mosis Hadarsan scribitur, optimè probatur, cum super illud uigesimoseptimo capite eiusdem libri dictum, ויחי בי וקן יצחק hoc est, Et fuit cum senuit Ishac, ita legitur: Dixit R. Nahmia, Dilectæ sunt tribulationes à Deo magis quàm sacrificia. Sacrificia nanq; fuerunt de diuitijs hominis, tribulationes uerò de corpore ipsius: sicut dictum est Iob secundo capite, עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו hoc est, Pellem pro pelle, & quicquid habet uir, dabit pro anima sua. Vbi anima pro corpore animato sumitur. Ex quibus omnibus patet propositum, quòd scilicet cæremonialia legis Mosaicæ, etsi mala non fuerint, quia à Deo præcepta fuerunt, erant tamen non bona, quia homines iustificare non ualebant: idcirco adueniente Messia, ita finem habitura erant, quòd spiritualiter tantum seruari deberent.

Quòd circumcisio tempore Messiæ non carnalis, sed spiritualis seruanda erat. Cap. VII.

CAPNIO.

VT magis igitur magisq; Iudæorum conuincatur perfidia, nunc per eorũ scripturas probandum est, quòd in diebus Messiæ ipsorum ceremoniæ spiritualiter seruandæ forent: quare de circumcisione primùm id ostendas obsecro. GAL. In primis itaq; Dei omnipotentis uocem audiant, sic apud Ieremiam quarto cap. uiris Iuda & Ierusalẽ dicẽtis, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים ; המולו ליהוה והסירו ערלת לבבכם איש יהודה וישבי ירושלם פן תצא באש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליכם hoc est, Nouate uobis nouale, & ne seminetis super spinas. Circumcidimini Deo, & auferte præputia cordis uestri uiri Iuda, & habitatores Ierusalem, ne egrediatur uelut ignis indignatio mea, & accendatur, & non sit extinguens, propter malicias operum uestrorum. Deut.quoq; 10. cap. sic ait, ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם תקשו עוד id est, Et circumcidetis præputium cordis uestri, & ceruicem uestram non indurabitis ultrà. CAP. Velim per eorũ Doctores probares circumcisionẽ tempore Messiæ spiritualiter seruãdam fuisse. GAL. Faciam equidem. In Midras igitur שיר השירים Sir hasirim, id est, in expositione Cantici canticorũ, super illud 2.cap. eiusdẽ libri dictũ, עונה דודי ואמור לי hoc est, Respondit dilectus meus, & dixit mihi, ita legitur, Dixit ecclesia Israelis: Respondit mihi per manum Elię, expositionem per manũ Danielis: Et dixit mihi per manum regis Messiæ. Et quid dixit mihi? קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך id est, Surge tibi amica mea, formosa mea, & uade tibi. Ecce enim

hyems

Universidad de Deusto
Biblioteca

hyems tranſit:& reliqua,uſq; עת הזמיר חגיע hoc eſt,Tempus putationis peruenit.Peruenit enim tempus,ut redimatur Iſrael.Peruenit tẽpus,ut amputetur prę-putium,de quo dictum eſt Deut.30.cap. ומול יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך id eſt, Et circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui,ad diligendum Dominum Deum tuum. Et lex conuertetur ad nouitatem,& renouabitur Iſrael,ſicut dictum eſt Ieremiæ 31.cap. Et ſcindam cum domo Iſrael,& cum domo Iuda pactum nouum,id eſt legem nouam. Hactenus traditio. In qua duo ualde notanda manifeſtè patent. Primum quidem eſt,quòd circunciſio tempore Meſsiæ ſpiritualiter fieri debebat:quod per illud Deut.probat, Et circuncidet Dominus Deus cor tuum,& cor ſeminis tui. Quod non poteſt niſi ſpiritualiter intelligi, cum ad literam nullatenus de corde aliquid ſine morte auferri poſsit. Secundum uerò eſt,quòd lex ad nouitatem conuerti debebat,propter legem ſcilicet nouam,quã Meſsias daturus erat. Ad cuius probationem illud Ieremiæ inducit,Et ſcindam cum domo Iſrael & cum domo Iuda fœdus nouũ. Vbi per fœdus ueteres Talmudiſtæ legem intelligunt,ut in præcedẽtibus patuit.Hoc etiam ex eo potiſsimum probatur,quod in Bereſsith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gen.legitur,ſuper illud 17.cap. eiuſdem libri dictum, ואתנה בריתי ביני וביניך hoc eſt,Et dabo pactum meum inter me & inter te. Vbi Rabbi Akiba ſic dixiſſe dicitur,Quatuor ſunt præputia. Dicitur enim præputiũ in aure, de quo ſcriptum eſt Iere.6.cap. מי ערבות ואעידה וישמעו חנה ערלת אזנם ולא יוכלו להקשיב הנה דבר יהוה חיה להם לחרפה לא יחפצו בו hoc eſt, Cui loquar,& cõteſtabor,& audient? Ecce præputiatæ ſunt aures eorum,& non poterunt intendere. Ecce uerbum Dei fuit eis ad opprobrium. Non uolunt ipſum. Dictum eſt etiam pręputium oris, ſicut ſcriptum eſt Exod. 6. cap. ואני ערל שפתים hoc eſt, Et ego præputiatus labijs. Et rurſus ibidem, הן אני ערל שפתים id eſt,Ecce ego pręputiatus labijs. Dictum eſt etiam præputium in corde. Iuxta illud Ierem.9.cap. וכל בית ישראל ערלי לב hoc eſt,Et omnis domus Iſrael, præputiati ſunt corde. Et iterum Leuit.21.cap. Et inducam eos in terram inimicorum eorum: ut uel tunc ſupplicet, uel humilietur cor eorum præputiatum,& tunc placẽt pro peccato ſuo. Et rurſus ait Deut.10.cap. Et circumcidetis præputium cordis ueſtri. Et denuò eiuſdem libri 30. cap. Et circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum,& cor ſeminis tui. Dicitur denique præputium in corpore, iuxta illud Gen.17.cap. Et præputiatus maſculus,qui non circumciderit carnem præputij ſui, abſcindetur anima illius de populo ſuo. Dixit Rab. Tanhuma, Dubium eſt circa hanc ſcripturam, quæ ait, Et præputiatus maſculus. Nunquid enim eſt ibi pręputiata fœmina? Sed ſenſus eſt,quòd de loco unde quiſq; alienus eſt à Deo ſiue ſit mas ſiue fœmina, inde circumcidendus eſt. Hæc Rab. Akiba. Ex quibus planè ſequitur, quòd ſicut ſunt quatuor præputia, ita quatuor quoq; circumciſionum genera. Quorum tria quidem ſcilicet auris, oris,& cordis quæ ſpiritualia ſunt, ſemper & omnibus neceſſaria ſunt: quartũ uerò genus quia corporale eſt,& cæterorũ umbra ſiue figura, ex quo uenit Meſsias noſter, ſpiritualium præceptorum magiſter, non ſolum inutile eſt, uerumetiã omnibus ipſum facientibus, admodum pernicioſum. Hinc Paulus in quo locutus eſt Chriſtus, ad Galatas ſcribens 5.cap. his uerbis ait, Ego Paulus dico uobis, quòd ſi circumcidimini, Chriſtus uobis nihil proderit. Et rurſus ad Romanos 4.cap. Dicimus enim, inquit, quia reputata eſt fides Abrahæ ad iuſticiam. Quomodo ergo reputata eſt? In circunciſione, an in præputio? Non in circunciſione, ſed in præputio. Et infrà, Non eſt per legem promiſsio Abrahæ, aut ſeminis eius, ut hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Item ad Galatas 1.cap. Scientes autem, inquit, quòd nõ iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti. Et nos in Chriſto Ieſu credimus, ut iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis. Hæc ille Talmudiſtarum excellentiſsimus, & in quo locutus eſt Chriſtus, ut ipſe 2. ad Corinth.13.cap. teſtatus eſt. In eo igitur quòd dicit, fidem reputatam fuiſſe Abrahę ad iuſtitiam in præputio, & non in circumciſione, palàm inſinuat, Abraham ante fidelem

Quadruplex præputiorum genus.

Quatuor circumciſionum genera.

delem & iuſtum fuiſſe, quàm circumciſum. Quod ſic probari poteſt. Scribitur enim Gene.decimo ſeptimo capite, ואברהם בן תשעים ושתש שנה בהמלו בשר ערלתו id eſt, Et Abraham filius 99.annorũ erat, quando circumcidit carnem pręputij ſui. Antea autem 15. ſcilicet capite eiuſdem libri, ita de eo legitur, והאמין ביהוה ויחשבה לו צדקה hoc eſt, Et credidit in Deum, & reputatum eſt ei ad iuſticiam. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ſic dicit, Deus ſanctus & benedictus reputauit eam, ſcilicet fidem, qua Abraham Deo credidit, iuſticiam & iuſtificationem. Ex quibus patet, Abraham antè fidelem & iuſtum fuiſſe, quàm circũciſum. Quod ex eo etiam confirmatur, quod in Bereſsith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori legitur, cum ſuper illud ſexti capitis eiuſdem libri dictum, Noas uir iuſtus, & reliqua, ſic dicitur: Rabbi Iohanan & Rabbi Hanina ambo dixerũt, Filius 48. annorum cognouit Abraham creatorem ſuum, & credidit in eum. Et quid ſtatuebat in eum, id eſt quid proponebat ſe facturum pro eo? Reducere totũ orbem ad pœnitentiam. Ex quo ſequitur, quòd quemadmodum Abraham fidelis & iuſtus fuit, antequam circumciſus: ita & Noas (ſacra atteſtante ſcriptura) iuſtus & rectus fuit atque perfectus, nec tamen circumciſus. Sic & Melchiſedec, ſic & Iob, ſic & alij quamplurimi. Quare ualde notandum eſt dictum illud Rabbi Iehoſuæ cum in libro יבמות Iebamoth, id eſt Fratriarum, in cap. החולץ Haholez, id eſt diſcalciatus, ſic ad uerbum ait, Baptizatus & non circumciſus, ecce ipſe eſt גר gher, id eſt conuerſus ad fidem. Sic enim inuenimus in matribus, in Sara ſcilicet & Rebecca atq; cæteris, quæ baptizabantur, & non circumcidebãtur. Quam ob rem optimè Paulus apoſtolus dixiſſe cenſendus eſt, cum ad Galatas ſcribens quinto capite, In Chriſto Ieſu (inquit) neque circumciſio aliquid ualet, neque præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur. Et rurſus ibidem ait, In Chriſto enim Ieſu neque circumciſio aliquid ualet, neque præputium, ſed noua creatura, id eſt regeneratio, quæ per baptiſmum fit, & noua uita. Gentiles enim cum dæmones in idolis colerent, nihil erant coram Deo, iuxta illud Iſa. quadrageſimi capitis dictum, תגחים באין נגרו מאפס ותחו נחשבו לו id eſt, Gentes quaſi non eſſent coram eo, nihil & inane reputatę ſunt ei. Cum igitur gentiles ipſi idolis abiectis, ad Deum conuerſi baptizati ſunt, quaſi è nihilo à Deo creati ſunt: ideo haud ineptè noua creatura dicuntur. Quod non incongruè Rabbi Selomo confirmare uidetur, cum ſuper illud Pſalmi centeſimi ſecundi תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהללי־יה hoc eſt, Scribatur hoc generationi nouiſsimæ, & populus qui creabitur, laudabit Deum, ita in gloſſa ait: Scribatur hoc. Sic enim dicent uidentes ſaluationem. Scribatur hæc ſaluatio, ut narretur generationi nouiſsimæ. Et populus qui creabitur, id eſt qui fiet noua creatura, de ſeruitute egrediendo ad libertatem,& de tenebris ad lucem, laudabit Deum. Hæc Rabbi Selomo. Poſtremò autem non ignorandum eſt, circumciſionem in ſignum Iudæis datam fuiſſe. Sic enim Genedecimo ſeptimo capite ſcriptum eſt, וגמולתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם id eſt, Et circumcidetis carnem pręputij ueſtri, & erit in ſignum fœderis inter me & inter uos. Cum itaque circumciſio in ſignum Iudæis data fuerit, eosq; propter eorum ſcelera Deus reprobauerit, ut in præcedentibus oſtenſum eſt: planè ſequitur, Chriſtianos nullatenus circumciſionem facere debere, etiam ſi alia cauſa non prohiberet, cum ſit ſignum non fidelium quidem, ut olim, ſed infidelium, & eorum quos Deus reprobauit. De qua quidem circumciſione cum in oratione quam de Dominica circumciſione ad Leonem x. põtificem maximum habui, multa dixerim, idcirco nunc de ea nihil aliud dicam. Eadem quoque ratione & ſabbatum à Chriſtianis non niſi ſpiritualiter ſeruandum eſt, cum ipſum etiã in ſignũ Iudæis datum fuerit, cum ſic eis Exo.31. cap. à Deo dictum fuit,

את שבתתי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם

hoc eſt, Sabbata mea ſeruabitis, quia ſignum ſunt inter me & inter uos in generationes ueſtras.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd ſabbatum quoque in diebus Meſsiæ ſpiritualiter tantum ſeruari debeat. Caput VIII.

CAPNIO.

DIcendum eſt modò, quo'nam pacto ſabbatū tempore Meſsiæ ſpiritualiter ſeruandum erat. GALATINVS. Spirituale ſabbatum aliud non eſt, niſi non habere peccatum. Nullum enim opus ſeruile in eo fieri præceptum fuit, ut patet Exodi uigeſimo capite. Sed quid aliud eſt opus ſeruile, niſi peccatum, cum iuxta Dominicum uerbum Ioannis octauo capite, Omnis qui facit peccatum, ſeruus ſit peccati? Sabbatum igitur in diebus Meſsiæ ſpiritualiter ſeruandum erat, quia euangelica auxiliante lege, ab omni opere ſeruili, hoc eſt ab omni uitio & peccato, quod homines ſeruos diaboli facit, erat tunc ſummopere abſtinendum. Hic ſpiritualis ſabbati cultus cultores ſuos tandem ad ſabbatum perducit ſempiternum. Sabbatum enim requies interpretatur. Quare non ſolum requiem Meſsiæ in ſepulchro ſeptimo die futuram ſignificabat, ſed etiam requiem illam ſeptimam, quam in ſeptima mundi ætate poſt reſurrectionē generalem habituri ſunt, qui ſabbatum ſpiritualiter ſeruauerint ab omni uitio & peccato abſtinentes. De hoc autem ſabbato ſempiterno habetur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalmi octuageſimino noni שמחנו בימות עניתנו hoc eſt, Lętifica nos pro diebus, uel ſecundum dies, quibus nos afflixiſti. Sic enim ibi dicitur, Secundum dies, quibus nos afflixiſti: uidelicet per Babyloniam, per Græciam, & per Romanos, atque in diebus Meſsiæ. Et quot ſunt dies Meſsiæ? Rabbi Iehoſuas dixit, quòd ſunt duo millia annorum. Sicut dictum eſt hic, Secūdum dies quibus nos humiliaſti, id eſt ſecundum duos dies. Dies enim una Dei ſancti & benedicti ſunt mille anni, iuxta illud eiuſdem Pſalmi dictum, כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול id eſt, Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies heſterna. Dixerunt etiam magiſtri, quòd ſecundum futurum dies Meſsiæ erit una. Deus enim ſanctus & benedictus in futuro faciet ei diem unam, de qua dictum eſt Zachariæ decimoquarto capite, והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור hoc eſt, Et erit dies una, & ipſa eſt nota Deo. Non dies neque nox. Et erit, ad tempus ueſperi erit lux. Hæc dies eſt ſeculum futurum, & uiuificatio mortuorum. Et hoc eſt lumen, quod Deus ſanctus & benedictus reſeruauit iuſtis in principio mundi, uidelicet illud de quo dictum eſt Gene. primo: Et uidit ipſum lumen quòd eſſet bonum. Et iterum de ipſo dicitur Pſalmo trigeſimoſexto: Quoniam tecum eſt fons uitæ, in lumine tuo uidebimus lumen. Adhuc etiam Iſaias ait ultimo capite, והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו id eſt, Et erit ſemen eorum ex ſufficientia menſis in menſe ſuo, & ex ſufficientia ſabbati in ſabbato ſuo. Illud ſabbatum eſt ſeculum futurum, quod totum eſt ſabbatum, id eſt requies. Hucuſque traditio. Ex qua patet propoſitum. Sed ad uerborum Iſaiæ intellectum, quę traditio iſta poſtremò ualde congruenter adducit, notandū eſt, quòd menſis Hebraicè dicitur חדש hodes, ponituŕq; apud eos pro omnium dierum perfectione, in quibus luna curſum ſuum perficit. Per lunam nanque Iudæi tempora computant, & non per ſolem. Menſis ergo pro perfectione poſitus eſt, ſabbatum uerò pro requie. Sic igitur iuxta præmiſſam traditionem exponenda ſunt ipſa Iſaiæ uerba, Et erit ſemen eorum, id eſt apoſtolorum & ſanctorum doctorum filios ſpirituales facientium, ex ſufficientia menſis, id eſt ex ſufficiētia perfectionis uitæ præſentis, in menſe ſuo, id eſt in perfectione gloriæ ſuæ in futuro: ita quoque ſemen antedictum ex ſufficientia ſabbati, id eſt ex ſufficientia requiei & ceſſationis à uitijs & peccatis in hac uita, erit in ſabbato ſuo, id eſt in requie ſempiterna ſua in uita futuri ſeculi, quod totum erit ſabbatum, id eſt requies, ut dicit prædicta traditio, iuxta cuius intentionem uerba Iſaiæ expoſuimus.

Sabbati quomodo interpretatur, & quid figurabat

Obie-

Obiectionum Iudæorum ſolutio, quibus oſtendere conantur, ſabbatum à Chriſtianis quoq; atq; à cæteris omnibus, nedum ab ipſis Iudæis, literaliter ſeruari debere. Caput IX.

CAPNIO.

IMpia Iudęorum noſtri ſeculi perfidia multiplicit er nobis in hoc ſe opponit, omni contentione probare uolens, ſabbatum non ſolum ab Iudæis ipſis, ſed à nobis quoq; Chriſtianis, atq; à cæteris omnibus cuiuſcunq; ſectæ fuerint, iure literaliter ſeruandum eſſe. Et primò quidem, quia inter decem præcepta moralia eius obſeruatio connumeratur. Eſt enim tertium in ordine inter decalogi præcepta, cum ſic Dominus ipſe Exod. 20. cap. dixit, זכור את יום השבת לקדשו hoc eſt, Memento diei ſabbati, ut ſanctifices ipſum. Quare cum decalogi præcepta ſint ab omnibus obſeruanda, quia ſunt de iure naturę: ſequitur planè, ſabbatum ab omnibus obſeruari debere. Secundò uerò quia ſabbatū creationis, quæ omnibus communis eſt, reſpicit beneficium (ſabbato enim Deus quieuit ab omni opere, quod patrarat) ideo ſanctificauit ipſum, ac benedixit. Quā obrem cum illud ſanctificari præcepit, quaſi rationē aſsignans, mox ita ſubiecit, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbatum Domini Dei tui eſt. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentū tuum & aduena qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt. Et requieuit in die ſeptimo. Idcirco benedixit Dominus diei ſabbati, & ſanctificauit eum. Cū igitur ratione creationis omnes Deo obligentur, cōſequens eſt, ad obſeruationem ſabbati omnes teneri. Tertiò demū, quia omnes ad hoc inducit naturale exemplū Sabbatici fluuij, qui (ut aiūt) per totam hebdomadem raptim fluens, lapides trahit, ſabbato uerò quieſcit. Vnde legitur in Bereſsith קטנה keranna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori, ſuper illud 2 cap. eiuſdem libri dictum, ויברך את יום השביעי id eſt, Et benedixit diei ſeptimo. Quod Dominus Rufus Romanus queſiuit à Rabbi Akiba, dixitq; ei, Quid intereſt inter diem & dies? Reſpōdit ei Rabbi Akiba, dicens, Et quid intereſt inter uirum & uiros? Dixit ei Rufus, Quid dixi tibi? & quid dixiſti mihi? Reſpondit ei ille, Dixiſti quidem mihi: In quo differt ſabbatum à cæteris omnibus diebus? Ego uerò dixi tibi, Quid præſtat Rufus cæteris omnibus uiris? Quemadmodum igitur excedit rex cęteros omnes propter gloriā ſuam: ita uoluit quoq; Deus diem hunc præ cæteris honorari. Dixit ei Rufus, Vnde facies me hoc ſcire? Reſpōdit Rabbi, Fluuius ſabbaticus hoc oſtendit, qui per totam hebdomadam lapides trahit, & in ſabbato quieſcit. His igitur rationibus recentiores Iudæorū probare conantur, ſabbatum nō ſolum nunquam ceſſare debuiſſe, uerumetiam ab omnibus ſemper ſeruandum eſſe. Quæ quidem rationes etſi parui ſint momenti, ad eorum tamen obſtinationē magis confundendam, qui tam fragili ac ruinoſo innituntur fundamento, eas prius reſellas. Deinde quòd etiam inter eos ſabbatum ipſum diſſolutū fuerit, per eorum ſcripturas oſtendas, neceſſe eſt. GAL. Curabo equidē omnico natu uotis tuis facere ſatis. Ad primam igitur eorum rationē dico breuiter, quòd præceptum de ſabbati obſeruatione partim morale, partim cæremoniale fuit. Et morale quidē, in quātum per illud præcipiebatur homines aliquo tempore rebus diuinis uacare debere. Iuxta illud Pſalm. 45. Ceſſate & cognoſcite, quia ego ſum Deus. Et ſecundū hoc inter moralia decalogi præcepta computabatur. Cæremoniale uerò fuit, quantū ad temporis diei ſeptimi taxationē. Et ſecundū hoc connumerabatur inter decalogi præcepta, ſed inter alia cæremonialia. Hinc eſt, quòd ſæpenumerò in ueteri Teſtamento ſabbatū fuiſſe cōperimus: quòd minimè factum fuiſſet, ſi quantū ad diei ſeptimi obſeruationē, inter decalogi præcepta numerare tur, cum nullo unquā tempore illa ſoluere liceat, quia ſunt de iure naturæ. Hinc etiam Dominus noſter Ieſus uerus Meſsias, poſtq; trigeſimū ætatis egit annū, ſabbatū ipſum quantū ad partem iſtam aliquoties ſoluiſſe legitur. Nam in eo & infir-

Iudæorum obiectiones circa ſabbati obſeruationem.

Prima obiectio.

Secunda obiectio.

Tertia obiectio.

Figmentum de fluuio ſabbatico.

Ad primam obiectionem reſponſio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mos curauit,dans eis facultatem lectulos suos uehendi,& discipulis suis esurienti bus,spicas euellere & confricare indulsit. Ad secundā uerò dico,Quòd sicut sabba tum beneficiū respicit creationis: ita dies Dominicus redemptionis beneficium ostētat. Quemadmodū enim Deus in sabbato opus creationis cōpleuit, ita in die Dominico opus redemptionis per resurrectionē Domini nostri Iesu Christi per fecit. Christus enim ipse(ut ait apostolus)mortuus est propter iustificationem no stram, & resurrexit propter gloriā nostrā. Cum igitur omniū sententia opus re demptionis maius sit, quàm opus creationis(nam in creatione quidē Deus dixit, & factus est mundus,ut Talmudistæ dicunt:in redēptione uerò,ut ipsi ijdem aiūt, non tantū dicere,sed multa quoq; facere ac pati Deum ipsum oportebat,ut latissi mè ex eorum dictis in 8. libro probauimus) ideo sabbatum quantū ad eius cęremo niale, ab eodē qui ipsum instituit,in diem Dominicū mutandū fuit,qui & creatio nis & redemptionis respicit beneficium. In eo etenim & mūdus sumpsit exordiū, & per resurrectionē Domini mors interitum, & uita accepit initium. Ad tertiam deniq; respondeo,figmentū illud Iudaicum de Sabbatico fluuio,contra ipsos con uertendo. Quemadmodū enim fluuius ille fictus obseruandi sabbati signum fuit, cum in tota hebdomada lapides trahendo flueret,& in sabbatis quiesceret,ut ipsi fabulantur:ita quoq; nunc est sabbati nō obseruandi efficax contra eos argumen tum,cum nusquam sub cœlo sit nunc fluuius, qui magis in sabbatis, quàm cæteris diebus quiescat. Per uniuersum nanq; orbem mercatores discurrunt, qui sicuti ab extremis terris aduehunt medicinalia,uariaq; pigmenta: ita tantum quid si uerū esset,sibi inuicem narrarent,ac nomen prouinciæ ubi fluuius huiusmodi esset,Iu dęis percontantibus, non tacerent. CAP. Immò Iosephus eo in libro, qui de bel lo Iudaico inscribitur,refert, ubi fluuius iste fuerit:cuius uerba ne plura dicā,ipse referam. Sic enim ait lib.7.cap.35. Princeps uerò Titus aliquādiu quidē Beriti cō morabatur,ita ut diximus. Inde autē reuersus. Et infrà: Conspicit in itinere fluuiū cognitione digniſsimū, is fluit medius inter Arcas & Raphaneas regni Agrippæ ciuitates. Habet autē quoddam peculiare miraculū. Nam cum sit quādo fluit, plu rimus,neq; meatu segnis,tamē interpositis sex diebus, à fontibus deficiens, siccū exhibet locum uideri. Deinde quasi nulla mutatione facta,septimo die similis ex oritur. Atq; hunc ordinē semper eum obseruare, compertū est. Vnde etiam Sab baticus appellatus est, à sacro Iudæorū septimo die sic nominatus. Hæc Iosephus. Plinius quoq; in lib.31.de naturali hist.cap.2.de hoc fluuio meminit,sic dicēs,In Iu dęa fluuius sabbatis omnibus siccatur. Eapropter Iudæi dicerent, figmentum non esse, sed ueritatem, eius generis fluuium fuisse, cum & Iosephus & Plinius de eo meminerint,ac locum ubi fuerit,assignent. GAL. Fateor quidē tunc eiusmodi fluuium extitisse, nunc autē nemo est, qui ipsum uel se uidisse dicat,uel ab aliquo uisum fuisse referat: quare istiusmodi fluuium dicere nunc esse, & figmentum & mendacium meritò cēsendum est. Neq; etiam Iosephus neq; Plinius dicunt, eum in sabbatis quieuisse,ut isti asserunt:sed alter ipsum deficere, alter desiccari sabba tis solitū fuisse,cōmemorat. Ex quo futuram sabbati defectionē & siccitatem por tendebat,quòd scilicet illo die ulterius uenerandū non esset. Ex his igitur patet Iu daicarū rationum solutio,quibus probare contendūt,ab omnibus literaliter colē dū esse sabbatū. Quorū opinio per ueteres etiam eorū optimè refellitur. Sic enim legitur apud eos in פרוש perus,id est in glossa super illud Exod.ראה כי יהוה נתן לכם את השבת hoc est, Videte,quia Deus dedit uobis sabbatū. Et quid est dedit uo bis sabbatum? Quia uobis, scilicet Iudæis dedit, & non gentibus seculi. In libro quoq; ביצה Biza,id est,Oui,in cap. יום טוב yom tob,id est,Dies bonus, ita dici tur: Dixit R. Iohanan,Omne præceptum quod dedit Deus sanctus & benedictus Israeli:dedit eis publice,præter sabbatum,quod dedit eis secretò, sicut dictum est Exod.31. ברני ובין בני ישראל id est,Inter me & inter filios Israel. Quod si ita est, non obligantur גוים goim,id est gentes ad sabbatum. Hæc traditio. Ex quibus manifestè liquet præmissæ conclusionis Iudæorum falsitas.

Ad secundam obiectionem.

Ad tertiā obiectionē de fluuio Sabbatico.

Quòd

Quòd sabbatum apud Iudæos multoties dissolutum fuerit. Caput X.

GALATINVS.

RElíquum est, ut secundæ petitioni tuæ nunc satisfaciam, sabbatū ipsum apud eos frequentius dissolutum fuisse,per eorum scripturas ostendendo. Primùm itaq; dico, sabbatū in ipso mundi principio solutum fuisse. Nam ubi ædítio nostra habet Gen.2.cap. Et cōsummauit Deus in die sexto opera sua,quæ fecit:Hebraica ueritas sic habet,ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה id est,Et comple uit Deus in die septimo opus suum quod fecerat. Vbi ergo nos tam Græci quàm Latini(præter D.Hieronymum) in nostra ædítione in die sexto Deum opus crea tionis perfecisse dicimus: Hebraica litera in septimo die Deum id fecisse, refert. Hinc igitur maximè artantur Iudæi,qui de ocio sabbati gloriantur,quod iam tūc in principio sabbatum ipsum dissolutum sit, dum Deus in sabbato operatus est, complens in eo opera sua,& benedicēs ipsi diei,quia in ipso uniuersa compleuit. HOG. Vnde ergo nostri præter D.Hieronymū,qui locum hunc(ut ais)bene tra duxit,erroris causam sumpserunt, ut sextum diem pro septimo ponerent? GAL. Ex 70. interpretibus,qui locum hunc ita transtulerūt,ut in eorum ædítione uideri potest. Quod etiam in Beresith ketanna, id est in expositione libri Gen. minori, super hunc eundem locum apertè ostenditur. Sic enim ibi dicitur, Et hoc est unū de uerbis,quæ mutauerunt sapientes Ptolomæo regi. Ptolomæus enim rex inter rogauit seniores,dicens, In quot diebus creauit Deus sanctus & benedictus mun dum suum? Dixerunt ei,In sex. Vt in Gen.2. Et cōpleuit Deus die sexto opus suū. Hæc ibi. Dico ulterius,quòd nec Abraham,nec Ishac,nec Iacob, sabbatum colue runt,& tamen iusti fuerunt. Quod autem Abraham ipsum non coluerit, habetur in Beresith קטנה ketanna,super illud 2.cap.eiusdem libri. Et benedixit Deus diē septimum. Vbi legitur,Dixit R. Iohanā,Non est scripta de Abraham obseruatio sabbati. CAP. Diceret hic fortè Iudæus, quòd tunc nondum præceptum de sab bati sanctificatione datum fuerat:ideo Abraham ipsum non coluit,cum nemo il lud ante præceptum colere teneretur. GAL. Ex hoc saltem infertur,sabbati cul tum non esse de lege naturæ: quia lex naturalis cum sit menti uniuscuiusq; inscri pta,semper à mundi exordio omnes homines rationis capaces ad sui obseruantiā obligauit. Hoc tamen non obstante, ostendam per eorum scripturas, quòd etiam post præceptum de sanctificatione sabbati datum,multoties ab eis sabbatū ipsum solutum fuerit. Quare ut de hoc nihil ipse dicam,solum ea quæ ipsorum scripturæ narrant, referam. Primùm igitur audiendum est, quod apud eos legitur in libro ספרי Siphre,super illud Num.9. Et fecerunt pascha in primo:& reliqua. Ibi enim sic dicitur,Non fecerunt nisi illud tantum. Dixit Rabbi Elazar, Habetur Exod.16. וישבתו העם ביום השביעי id est,Sabbatizauit populus in die septimo. Per hoc docet,quòd omnibus 40. annis quibus filij Israel fuerunt in deserto, non fecerunt nisi duntaxat primum sabbatum. Quemadmodum ipse ait Amos propheta in 5. cap. הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל hoc est, Num sacrificia & oblationem obtulistis mihi in deserto 40. annis domus Israel? Hęc tra ditio. In libro quoq; qui סדר עולם Seder holā, id est,ordo mundi dicitur, in cap. quod incipit,Et populus qui ascendit de Iordane,super illud Iehosuę 6.cap. dictū, In die septimo, cum reliquis, ita scriptum est. Dixit R. Ioses, Dies sabbati erat cū fuit prælium in Ierico. In Beresith etiam קטנה ketanna,id est in expositione libri Gen. minori,super illud 17.cap. eiusdem libri,Omnes uiros domus suæ,sic dicitur, Inuenimus,quòd non fuit capta Ierico,nisi in sabbato. Dixit R. Rahmon,Hoc est quod scriptum est Iehosuæ 6.cap. ביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים id est, Et in die septimo circuibitis ciuitatem septies. In libro insuper qui dicitur, ראש השנה Ros hassana,id est,Caput anni,in cap. ארבע ראשי שנים Arbaa rasse sanim,id est quatuor capita annorum,sic legitur, Per duos menses soluebant sab batum,per ניסן Nisan,id est,Martium,& per תשרי Tisri, id est,Septembrem. In

Iudæorum iu niorū obiectio

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsis enim mittebant egredientes in Syriam, & ibi emebant necessaria. Quando autem domus sanctuarij in statuto suo erat, soluebant etiam per omnes mẽses sabbatum, propter præparationes eorum quæ erãt sacrificijs necessaria. In libro quoque שבת Sabbath dicitur, quòd Rabbi Simeon dixit, Propter puerum unius diei uiuum soluunt sabbatum: propter Dauid uerò regem mortuum, non soluunt sabbatum. In Midras, id est in expositione postrema libri Numeri super illud 15. cap. eiusdem libri, Mitte tibi uiros, sic dicitur, Nuncio præcepti licitum est recedere quocunque die uoluerit. Quam ob rem? Quia nuncius est præcepti. Nuncius autem præcepti excludit sabbatum. Ex his igitur omnibus plane constat, sabbatum apud Iudæos sæpenumerò fuisse solutum.

Quòd Iudæorum etiam sacrificia tempore Meßiæ spiritualiter tantum seruanda erant. Caput IX.

CAPNIO.

NVnc de ueteris legis sacrificijs dicendum est, an in diebus Messiæ spiritualiter tantum seruanda essent. GAL. Erant utiq; ut per eorum scripturas plane ostenditur. In Midras nanq; tehilim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psalm. 55. עלי אלהים נדריך אשלם תודות hoc est, Super me Deus uota tua soluam, cõfessiones, uel laudes, legitur, quòd dixerũt Rabbi Pinhas in nomine Rabbi Leui, & Rabbi Iohanan in nomine Rabbi Menahem, Omnes orationes delætæ erunt in futuro, & confessio uel laus non delebitur in æternum. Sic enim scriptum est Nehumiæ 12. cap. Et stabunt duæ confessiones in domo Domini: una loco orationis, & altera loco sacrificij. Hæc traditio. Cui plurimum consonat Dauidicum illud Psalm. 51. dictum, אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך ׃ כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה ׃ זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונרצה אלהים לא תבזה id est, Domine labia mea aperies, & os meum annũciabit laudem tuam. Non uis sacrificium, & daboc holocaustum nõ affectabis. Sacrificia Dei spiritus confractus, cor confractum & contritũ Deus non despicies. Hinc legitur in libro סוכה Succa, id est casulę, in ca. שרטה חמגלח אשתו Sota hamegale isto, id est Stultus despicit uxorẽ suam. Quod dixit R. Iehosuas filius Leui, Veni & uide, quàm magni sint humiles. In tempore enim quo domus sanctuarij stabat, homo sacrificabat holocaustum, & merces holocausti erat in manu eius. Si offerebat oblationẽ, merces oblationis erat in manu eius: illum uerò cuius conscientia humilis est, perinde habet scriptura ac si omnia sacrificia sacrificaret. Iuxta dictũ illud, Sacrificia Dei spiritus confractus. Neq; hoc solum, sed etiam oratio eius non est reprobata. Iuxta illud quod sequitur, Cor confractum & contritũ Deus nõ despicies. In libro quoq; Sanhedrin, in cap. נגמר הדין Nigmar haddin, id est, Diffinitũ est iudicium, dicitur, quòd R. Iehosuas filius Leui dixit, Omnem eum qui immolat fomitẽ, uel concupiscentiam, & confitetur ipsam, haud secus habet scriptura, ac si honoraret Deum in duobus seculis: quorum unum est seculũ præsens, alterum futurũ. Iuxta dictum illud Psal. Immolãs confessionẽ honorabit me. Ad horum autẽ declarationem notandũ est, quod si rationabiliter considerentur ea quę sacrificabantur, quædam eorũ inuenirentur uitia, uitiorumq; mortificationẽ significasse: quædã uerò uirtutes bonosq; mores, uel Christi passionẽ. Primogeniti nanq; ouiũ agni, quos Habel Domino offerre cœpit, atq; agnus paschalis, Messię passionẽ, ipliusq; pro hominũ peccatis immolationẽ figurabãt: hirci uerò & capręquędamq; alia nõ nisi uitia atq; peccata, carnisq; mortificationẽ per pœnitentiã designabant. In hirco enim & capra uniuscuiusq; peccatoris fœtẽs, ac luxuriosa, plenaq; uerbis impudicis petulãtia significabatur: ac similiter in tauro superbia, in uitulo lasciuia, in hœdo & passere clamor, & incõstantia. Quæ quidẽ uitia cũ in cõfessione per pœnitẽtiã mactãtur, atq; destruũtur, sacrificia sunt ipsi Deo acceptabilia, & q̃ gratissima, quæ in illis antiquis (ut diximus) præfigurabãtur sacrificijs: sacrificia aũt quæ uir-

tutes

tutes & bonos mores præsignabant, erant ouis, agnus, bos, aries, turtur, pullus cõ lumbæ, & cætera id genus. In oue enim simplicitas atq; mansuetudo, in agno innocentia, in boue fructuosa prædicatio, in ariete utilis ac mansueta prælatio significabatur. In turture uerò, quæ suo perdito coniuge, alteri nunquam ulterius copulatur, castitas: in columbis autem, quæ felle carent, & gregatim uolant, charitas præfigurabatur. Ex præmissis igitur liquet, cuiusmodi sacrificia uelit nunc Deus, præsertim cũ apud Hoseã 6. cap. ipse dicat, כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות hoc est, Quia misericordiam uolui & nõ sacrificium, & cognitionem Dei plus q̃ holocausta. Deniq; quòd à gentilibus, qui Messiam recepturi erant, & nõ ab Iudęis uellet supradicta sacrificia spiritualia sibi offerri, ipsis Iudæis perfidis reprobatis, ex eo apertè ostenditur, quod apud Malachiam 1. cap. ita dicitur, אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם ׃ כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר שגש לשמי ומנחה טהורה id est, Non est mihi uoluntas in uobis, ait Deus exercituum, & munus uel oblatio nõ placebit de manu uestra. Nam ab ortu solis usq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco est thurificator & appropinquator nomini meo, & oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dixit Deus exercituum. Quomodo aũt hoc totum sit intelligendum, eleganter insinuat R. Abraham Auen Hazra in sua expositione, ita dicens: Quamobrem uos contemnitis nomen meũ, & ipsum est magnum & glorioſum etiam in gentibus. Reputatur autẽ in oculis meis honor magnus, quo ipsi honorant me, ac si ipsi in omni loco adducerent nomini meo thuri-ficatorem & appropinquatorem, oblationemq; mundam, siue munus mundum: non sicut uos facitis, offerentes faciei meæ panem pollutum, & cæcum & claudũ. R. uerò Selomo exponens hoc ita ait, Magistri nostri exposuerunt hoc dicentes, Dicit homo socio suo, Claude mihi portam istam, & non poscit de hoc mercedẽ: accende mihi lucernam, & non quærit super hoc præmium. Quis est autem in uobis, qui claudat ianuas meas gratis? Neq; illuminatis altare meum gratis. Quare sequitur, quòd multo minus faceretis gratis res, quarum mos est, ut fiant pro mercede. Propter hoc non est uoluntas mihi in uobis. Magnum est enim nomen meũ in gentibus, & in omni loco est thurificator: cum cæteris. Spontanei enim erunt nomini meo etiam gentiles. Hec Rabbi Selomo. Rabbi uerò Ionathan hæc ita in Chaldæum uertit, לא רעוא מן קדמי בכון אמר יהוה צבאות וקרבן לרעוא לא אקבל מידכון hoc est, Non est uoluntas coram me in uobis, dixit Deus exercituum, & sacrificium uoluntariũ non suscipiam de manibus uestris: cum reliquis. Ex quibus omnibus clarè patet, Iudaica sacrificia olim per Mosem mandata, tempore Messiæ spiritualiter seruanda fuisse.

Quòd omnia quæ secundum ueterem legem immunda erant, tempore Meßiæ munda esse debebant, & carnes porcinæ licitè comedi possent. Cap. XII.

CAPNIO.

QVoniam iuniores Iudæorum cum nos aut carnibus suillis uesci, aut cætera quæ secundum legem antiquam immunda atq; illicita erant, comedere uident, statim nos arguunt atq; accusant: idcirco per eorum scripturas probandum est, quòd omnia quæ in lege uetere immunda & illicita reputabantur, tempore Messiæ munda ac licita esse debuerint. GAL. Id quoq; eorum testimonijs optimè probatur. Legitur enim hoc modo in expositione libri Gen. Rabbi Mosis Hadarsan, super illud 41. cap. eiusdem libri dictum, ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם hoc est, Post finem duorũ annorum & dierũ. Pharao somniauit. Hoc est quod scriptura dicit Psal. 146. יהוה מתיר אסורים id est, Deus erit absoluens prohibita. Omnis enim bestia, quæ immunda reputata est in seculo isto, Deus sanctus & benedictus faciet eam mundam in seculo uenturo, id est tempore Messiæ, quemadmo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum munda fuerunt primũ omnia filijs Noe, sicut dictũ est Gen. 9. כל רמש אשר חיא חי לכם יהיה לאכלה כי רק עשב נתתי לכם את כל hoc est, Et omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum, sicut holus herbæ, uel sicut uiridem herbam, dedi uobis omnia. Quemadmodum igitur holus fuit mundum omnibus, & sicut animal & bestiæ munda fuerunt filijs Noe: ita quoq; in futuro seculo, id est, in diebus Messiæ, ipse erit absoluens, quicquid prohibuit. Et cur prohibuit in seculo isto? Vt uideretur quis esset recipiens uerba eius. Et quid est quod dicit Psal. 145. Deus מתיר mattir, id est, absoluẽs prohibita? Non est maior prohibitio, quàm נדה nida, id est, menstruatæ, quam Deus prohibuit: & tamen in futuro seculo, id est, tempore Messiæ, ipse absoluet eam. Sic enim ipse ait Zach. 13. cap. וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ id est, Et etiam prophetas & spiritum immundiciæ transferam de terra. Non est autem immundicia, nisi menstruatę. Et sic ipse ait Leuitici 18. cap. Et ad mulierem in menstruo immunditiæ suæ non appropinquabis. Et sunt qui dicunt, quòd etiam seruitium tori erit prohibitum aliquoties in futuro. Scito autem hoc tibi, quòd in die qua reuelatus est Deus sanctus & benedictus super montem Sinai, prohibuit seruitium tori tribus diebus, sicut dictũ est Exodi decimonono חיו ובנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה hoc est, Estote parati, ad tertium diem, nõ accedatis ad mulierem. Quare hoc? Quia in die tertio descendet Dominus super montem Sinai. Si igitur una die qua descendit Dominus super montem Sinai, prohibuit eis tres dies, in seculo uenturo, id est, in diebus Messiæ, quando שבינת sechina, id est, diuinitas erit inter eos, non erit omnino eodem modo. Sed quid erit? Adhuc id quod dicitur eodẽ in Psalmo, Deus absoluet אסורים asurim, id est, captiuos secundum alium sensum, uidelicet captiuos inferni, captiuos mortis. Hactenus traditio. Quę non minus quàm prophetia habenda est, cum ita apertè loquatur. Ad prædicta quoq; optimè facit, quod Deut. duodecimo hoc modo scribitur, חטמא וחשחור יאכלנו ביצבי ובאיל חטמא וחשחור יחדו יאכלנו רק חזק לבלתי אכל חרם בי חרם הוא חנפש ולא תאכל חנפש עם חבשר id est, Immundum & mundum pariter comedentur. Solum caue, ne comedatur sanguis. Sanguis enim ipse est anima, & non comedetur anima cum carne. Dixit R. Iudas super hunc locum: Annunciat, quòd filij Israel erant miscentes carnem cum sanguine ante dationem legis. Sequitur, Non comedetis animam cum carne. Istud est comedere membrũ de uiuo animali. Hæc ibi. Licet aũt Iudæi nostri tẽporis dicant immundũ his in locis uocari animal cæcum, debile uel claudũ, & huiusmodi quod immundũ erat ad immolandũ: iuxta tamen præmissam priscorũ traditionẽ, de omni immundo intelligendũ est, quod quidem in diebus Messiæ mundũ ad comedendũ futurũ erat. Hinc consequẽter patet, quòd carnes porcinæ tempore Messiæ esui mundæ futuræ erant, quod & ex nomine ipso planè dabatur intelligi. Nam porcus lingua Hebraica חזיר hazir uocatur, quod à uerbo חזר hazar, quod reuertere significat, deriuatur: ad denotandũ, quòd licitè ad usum comestionis hominũ reuersurus esset. Ex præmissis clarissimè cõstat, neminẽ ad cęremonialiũ præceptorũ obseruantiã teneri, maximè cum in præcedentibus dictũ sit, quòd lex uetus corã lege Messiæ euanescere debebat, nec signorũ seu miraculorũ Aegypti & egressionis de Aegypto memoriã ullã amplius fieri decebat: imò lex ipsa tota ad nouitatẽ, id est, ad spiritualẽ sensum redigenda erat. Quare Deo permittente factum est, ut ipsius legis obseruatio per Romanos Iudæis ipsis prohibita esset, quamuis postmodum per diabolum eis restituta sit.

Quòd ueteris legis literalis obseruatio fuit Iudæis per Romanos prohibita, & postea per diabolum restituta. Caput XIII.

CAPNIO.

ISta sunt quæ potissimum ex eorum scripturis parefacere debes, quando scilicet literalis legis ueteris obseruatio per Romanos Iudæis prohibita fuerit, & quomodo per diabolum eis postmodum restituta. GALAT. Quoniam cuncta ipsius

ipsius Mosaicæ legis cæremonialia penitus (ut dictum est) cessauerãt, eam ob rẽ Titus capta urbe Ierusalem, post maximam Iudæorum stragem, cum ijs qui remanserant pace firmata, inter cætera quæ ipsis prohibuit, decreuit, ut nullus eorum deinceps sabbatum seruaret, nullus circumcisionem faceret, nullus à menstruata cõtineret. Sed postea dęmone, cui nomẽ בנתמליארן Bentamalion procurante, hæc omnia recuperauerunt, ut legitur apud eos in Talmud. Nam in libro מגילת Meghila, id est Historia, in capite, quod incipit, קדש חמיובח Codes hamizbeath, id est, Sanctitas altaris, sic ad uerbum scribitur: Cum semel decreuisset regnum nequam, id est Romanorum, quòd Iudæi non seruarent sabbatum, nec filios suos circumciderent, & ut menstruatas cognoscerẽt, tunc abijt R. Ruben, circinauitq; se more Romanorum: cumq; cum eis sedisset, ait illis, Qui habet inimicum, eum ne depauperat, an ditat? Responderunt ei, Depauperat. Ait illis, Si ita est, non faciant Iudæi opus in sabbato, ut depauperentur. Dixeruntq; Romani, Bene locutus est, abrogaruntq; decretum. Rursus dixit eis, Qui habet inimicum, debilitat ne eum, an fortificat? Responderunt ei, Debilitat. Inquit ille, Si ita est, circuncidant filios suos Iudæi octauo die, ut debilitentur. Aiunt illi, Optimè dixit, deleueruntq; decretum illud. Iterum dixit eis, Qui habet inimicum, multiplicat ne eum, an diminuit? Inquiunt illi, Diminuit. ait eis, Si ita est, non cognoscant Iudæi menstruatas. Dixeruntq; illi. Bene quoq; dixit, abrogaueruntq; decretum. Deniq; uerò perpendentes, quòd Iudæus esset ille, & non Romanus, refirmauerunt decretũ, ut prius erat. Dixerunt igitur Iudæi, Quis ibit, & statutum hoc irritabit? Vadat R. Simeon, qui didicit signa facere. Post eum aũt uadat R. Elazar. Illis itaq; euntibus egressus est obuiã eis בנתמליארן Bentamalion, id est dæmoniũ sic uocatũ, dixitq; eis, Placet ne uobis, ut uobiscum ueniam? Fleuit R. Simeon, & ait, Ancillæ domus patris nostri ter angelus apparuit, nobis autẽ ne semel quidẽ. Veniat ergo miraculum undecunq;. Præcesit ergo Bentamalion, & inuasit Cæsaris filiam. Cumq; peruenissent illi, dixerunt, Bentamalion exi ab ea. Qui uocatus statim exijt. Dixit igitur Iudæis Cæsar, Petite quicquid uobis uidetur petendum. Introducti ergo in domum thesauri, ut tollerent quicquid uellent, inuenientesq; chartam, in qua statutũ illud scriptum erat, lacerauerũt eam. Hæc Talmud. Cum igitur in præcedentibus traditum sit, qualiter cornua decem de capite Israel ob eorũ culpam ablata fuerint, dataq; Romanis ac gentibus seculi, inter quæ cornu legis, cornu sacerdotij, & cornu Messiæ connumerantur, nunc ipsis palam eõfitentibus, per hanc traditionem euidentissimè patet, Deum per Romanos abIudæis sabbatũ, circumcisionẽ, cæterasq; cæremonias abstulisse. Confregit enim in ira furoris sui omne cornu eorũ, de quibus unum erat legis, ipsamq; legem neque per seipsum, neque per angelum, neque per alium quemuis sanctum uirum, eis unquam restituit: sed diabolo procurante, sabbatum, circumcisionem, cæteraq; eius generis recuperauerunt, ut in præmissa traditione liquidò patet. Nemo igitur ulterius nisi dæmoniacus, ea obseruare debet, quæ Deus ipse abstulit, & diabolus tam libens se uisibiliter ingerendo, Iudæis restituit. Quando enim uel ubi unquam diabolus bonũ aliquod homini, nisi fortè ubi perspexit maius malum mortemq; pessimam inde illi imminere, libens procurauit? Cui unquam boni aliquid, nisi fallendi spe persuasit? Non ne ipse est qui primos homines quasi eis utilia consulens, fefellit? Non ne ipse contra beatum Iob Deum etiam ipsum prouocauit? Non ne ipse patres illos priscos ad adorandum uitulum, mendacijs pertraxit? Non ne ipse Dauidem ad numerandum populum concitauit? Qua ex causa 70. milia hominum ex Israel perierunt? Non ne eorum Iudæi ipsi perfidi memorantur (ut ea taceam quæ sacra scriptura refert) quæ de ipsius diaboli fallacijs eorum doctores scribunt? Quid enim de eo in libro ילמרנר yelamedenu legunt, super illud Gen. uigesimi secundi cap. dictum? Et accepit Abraham ligna holocausti, & super Ishac filiũ suũ posuit, & accepit in manu sua. Et infrà, Et ibant ambo pariter. Ibi enim sic scriptũ est: Dixit R. Iohanan, Cum ipsi pariter ambularẽt, uenit satã, stetitq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtetitq; ad dexteram Ishac,& ait ei, O iniuriam paſſæ, filij mulieris iniuriam paſſæ. Quot afflictionibus afflicta eſt mater tua, antequam ei aduenires? Senex iſte inſanit,& idcirco uadit ad immolandum uel dilaniandũ te. Vertit ſe ergo Ishac, dixitq; patri ſuo, Pater, uide quid iſte mihi dicit: dixit ei pater eius, Ne reſpicias in eum: non enim uenit, niſi ad ſubuertendum & profanandum nos. Huiuſmodi enim eſt opus eius à ſeculo, id eſt à mundi initio. Non'ne etiam legunt, quæ de eo in libro שבת Sabbath ſcribuntur? ibi enim in cap. quod incipit, אמר רבי אקיבה id eſt, Dixit Rabbi Akiba, ſic dicitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt Exod. 32. cap. Et uidit populus, quòd tardaret Moſes deſcendere de monte. Congregatus eſt populus ſuper Aharon,& dixerunt ad eum, Surge, fac nobis deos, qui uadant ante nos: Moſi enim qui aſcendere nos fecit de terra Aegypti, neſcimus quid actum fuerit. Non legas בושש Boſſes, quod eſt tardare, ſed באו ששׁ Bau ſes, id eſt uenerunt ſex. Nam quando aſcendit Moſes in altum, dixit Iſraeli, In fine quadraginta dierum in principio ſex, ego ueniam. In fine igitur quadraginta dierum uenit ſatan,& turbauit mundum, id eſt induxit maximam in aëre tempeſtatem. dixitq; Iſraeli, Vbi eſt Moſes? Dixerunt ei, Aſcendit in altum. Ait eis, Iam peruenerunt ſex horæ,& nondum uenit. Dixit ergo eis, Mortuus eſt, & non reſpexerunt, uel non curauerũt de eo. Oſtendit igitur eis ſimilitudinem feretri eius in nube. Hinc eſt quòd dixerunt ad Aharon, Moſi enim qui fecit nos aſcendere de terra Aegypti, neſcimus quid actum ſit. Et quid conſequenter ſcriptum eſt? Et dixit eis Aharon, Abrumpite inaures aureas, quæ ſunt in auribus uxorum ueſtrarum: & reliqua. Et accepit de manu eorum, formauitq; in forma, & fecit uitulum fuſorie. Et dixerunt, Iſti ſunt dij tui Iſrael: cum cæteris quæ ſequuntur. Hæc traditio. Ex his igitur euidenter apparet, omnem diaboli conatum ac ſtudium erga homines in eo eſſe, ut eos decipiat ac fallat. Quare ſatis manifeſtum eſt, quàm grandis ſit Iudæorum ſtultitia, quàm ingens inſania, quàm immenſa uecordia, qui circumciſionem & ſabbatum, ac alia quæ Deus abſtulit, & diabolus reddidit, hactenus ſeruare non deſiſtunt.

LIBER DVODECIMVS

De ſecundo Meſsiæ aduentu, de' que in eo futuris.

Quòd ſecundus Meßiæ aduentus circa mundi finem erit. Caput I.

CAPNIO.

OT tantiſq; arcanis ad primum Meſsię aduentũ ſpectantibus, quæ hactenus latuerunt, in antecedentibus, ex Talmud aliſq; Hebræorum libris, per te reſeratis: decẽs nunc profectò eſt, immò neceſſarium, ut ad magis conterendam ceruicoſam Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam, ea quoque quę de ſecundo eius aduentu in ipſo Talmud, aliſq; eorum codicibus latitant, patefiant. Primùm igitur quòd ſecundus Meſsiæ aduentus circa mundi finem futurus ſit, non ad redimendũ, (ut Iudæi ipſi falſo opinantur) ſed ad iudicandum, per eorum ſcripturas probari oportet. GALATINVS. Expectant quidem miſeri Iudæi,

Iudæi, expectant Meſsiæ aduentum, non ad iudicandum, ſed ad eos (ut ais) redimendum uenturi: ſed nimium certè falluntur. Nam omnes quidem prophetiæ, quibus ipſum uenturum expectant, non primum, ſed ſecundum eius aduentum prænunciant, ut illa Danielis, quæ ipſum in nubibus cœli uenturum (ut alibi patuit) ſeptimo capite prædixit. Illa quoque Ioelis tertio capite, in qua iuxta omnium expoſitorum ſententiam, Meſsiæ aduentus deſcribitur, de ſecundo eius aduentu loquitur. Quem quidem יום יהוה הגדול והנורא id eſt, Diem Dei magnũ & horribilem appellat. Quod nõ niſi de die iudicij à prophetis dici ſolet. Et quod paulo poſt ſubdit, dicens, וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם hoc eſt, Et congregabo omnes gentes, & adducam eas in ualem Ioſaphat,& diſceptabo cum eis: etiam non niſi de die iudicij intelligitur. Item illud Malachiæ ultimo capite dictum, הנה אנכי שלח לכם את אליחו הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא id eſt, Ecce ego mittam uobis Eliam prophetam, antequam ueniat dies Dei magnus & horribilis, non poteſt niſi de ſecundo Meſsiæ aduentu intelligi. Quod autem ſecundus Meſsiæ aduentus in fine mundi futurus ſit, id ueteres Talmudiſtæ manifeſtè aſſerunt. Nam in Bereſith Rabba קטנה ketãna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori ſuper illud quinti capitis eiuſdem libri dictum, Hic liber generationum Adæ, ita dicitur. Hoc eſt quod ſcriptum Iſaiæ 57. cap. כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי id eſt, Quoniam non in ſempiternum litigabo (ſupple cum Adam primo) neque in æternum iraſcar (ſcilicet cum generationibus eius) quia ſpiritus ex facie mea amiciet, uel induet, uel anxiabit: & animas ego feci. Rabbi תנחום Tanhum dixit in nomine Magiſtrorum, Nunquam rex Meſsias ueniet, niſi creatæ fuerint omnes animæ, quæ creandæ in cogitatione aſcenderunt, hoc eſt quas Deus creandas præuidit. Quæ eſt huius rei probatio? Illud Iſaiæ 57. cap. Et animas ego feci: id eſt, Propter animas quas ego feci, ueniet Meſsias. Hæc omnia traditio. Hoc penè idem in Midras coheleth, id eſt in expoſitione libri Eccleſ. hoc modo legitur, אמרו בשם רב אין מלך משיח בא עד שיברואו כל הנפשות שעלו במחשבה להבראות id eſt, Dixerunt (ſupple Magiſtri) in nomine Rabbi: Non ueniet rex Meſsias, donec creentur omnes animæ, quæ prægitatæ ſunt creari. Quod quidem non poteſt niſi in fine mundi fieri. In capitulis quoque magni Rabbi Elazar, capite 74. ita dicitur, חי אני נאם יהוה שאני מעמיד אתכם לעתיד לבא בתחיית המתים ומקבץ אתכם עם כל ישראל לארץ ישראל hoc eſt, Viuo ego dicit Deus, qui ſurgere faciam uos in futuro tempore reſurrectionis mortuorum: & congregabo uos cum uniuerſo Iſrael in terram Iſrael. Congregationem autem Iſrael Iudæi non expectant, niſi in Meſsiæ aduentu. Cum igitur congregatio hæc tempore reſurrectionis futura ſit, reſurrectio autem tempore iudicij: ſequitur planè, quòd Meſsiæ aduentus, quem Iudæi expectant, iuxta quorundam ueterum Talmudiſtarum ſententiam, tempore iudicij futurus ſit: aut ſaltem (ut quidam alij Talmudiſtæ aiunt) ualde prope iudicium. Nam ut habetur in libro Sanhedrin, capite Helec, Rabbi quidem Elazar dixit, quòd ימות המשיח ארבעים שנה id eſt, Dies Meſsiæ quadraginta anni. Rabbi autem Elazar alius, Azariæ ſcilicet filius ait, quòd erunt שבעים שנה hoc eſt, ſeptuaginta anni. Quamuis & alij ibidem diuerſa temporis ſpacia aſsignent, omnes tamen in eandem ſententiam conueniunt. Demum ſi omnes priſcorum Talmudiſtarum ſententiæ conſiderantur, tam quæ in eodem capite Helec recitantur, quàm quæ alijs in locis, Meſsiæ tempus aut iam præteriiſſe (ut in quarto libro de primo eius aduentu latiſsimè probauimus) aut in fine mundi (ut nunc de ſecundo ipſius aduentu probatum eſt) futurum deſignant. Ex his igitur patet, ſecundum Meſsiæ aduentum iuxta antiquorum Iudæorum ſententias, in fine mundi futurum eſſe.

Quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd futura sit generalis mortuorum resurrectio. Caput II.

CAPNIO.

CVm fides catholica firmiter credat, in aduẽtu secundo Christi resurrecturos esse mortuos: idcirco ad huius catholicæ ueritatis confirmationem, atq; ad Iudaicæ perfidiæ confusionem, per ueterum Talmudistarum dicta probandum est, & generalem mortuorum resurrectionem, quam Sadducæi negant, futuram esse, & mortuos ipsos per Messiam resuscitandos, quod iuniores Iudæorũ falsum esse dicere audent. GAL. Duo mi Capnio me hic per priscas Iudæorum scripturas ostendere hortaris, & generalem scilicet mortuorum resurrectionem futurã esse, & eam per Messiam factum iri. Primum itaq; patet non solum per sacræ scripturæ testimonia, uerumetiam per Talmudistarum dicta. Nam illud quidem Psal. 17. dictum, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך hoc est, Ego in iusticia uidebo, uel contemplabor faciem tuam, satiabor cum euigilauerit, uel resurrexerit forma, uel figura, uel imago, uel similitudo tua. Sic exponunt, & præsertim Rabbi Abraham Auen Azra, & Rabbi Selomo. Et Rabbi quidem Abrahã sic dicens, Hæc uisio non est oculi, sed intellectus: & non uidet uerba, nisi qui animæ sapientiam didicit. Rabbi uerò Selomo in glossa sic, Videbo faciem tuam: sicut dictum est Isa. 52. cap. Quia oculo ad oculum uidebunt. Satiabor cum euigilauerit forma, uel figura, uel imago, uel similitudo tua, id est cum euigilauerint mortui de somno suo. In libro quoq; Midras tehilim, super illud Psalmi 78. מת רב טובך אשר צפנת ליראיך id est, Et recordatus est, quia caro ipsi, spiritus uadens, & non reuersurus, sic legitur, סברי דאמרי רליה מיתין חיין דבתי רוח חולך ולא ישוב אלא זה יצר חרע שחולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעת שיעלו חמותי id est, Ausi sunt dicere quidam, quòd mortui nõ uiuent, eo quòd dicitur, Spiritus uadens, & non reuersurus. Sed hic est iecet hara, id est, figmentum malum, siue fomes, qui uadit cum homine in hora mortis, & non reuertetur cum eo in hora qua resurgent mortui. In libro insuper Elle hadeuarim rabba, id est in commentarijs libri Deutero. ita dicitur, רבי סימאי אומר כל בריית שנבראו מן חשמים נפשן וגופן מן חשמים וכל שיבראו מן הארץ נפשן וגופן מן הארץ לפיכך עמית ארם תורה ועשת רצון אביו שבשמים חרי הוא בבריות של מעלה שנאמר אני אמרתי אלהים אתם וגומר לא עשת תורה ולא רצון אביו שבשמים חרי הוא בבריות של מטה שנאמר אבן בארם תמוהון ובן חית רבי סימאי אומר אין לך פרש ח שאין בח תחיית חמותים אלא שאין בנו בח לדרוש שנאמר יקרא אל חשמים מעל וגומר יקרא אל חשמים מעל זו נשמחואל חארץ לדין עמו וח חגות מי ריין עמו ומניין שאין מדבר אלא בתחיית חמותים שנאמר מארבע רוחות בא חרוח כי שם יחוח אקרא ומציגו שלא חזכיר משח שמו של מקום אלא לאחר עשרים ואחר רבר מתי למד מתלאבי חשרת שאין מזכירין את חשם אלא לאחר שלש קרושות שנאמר וקרא זח אל זח ואמר קרוש קרוש קרוש יחוח צבאות hoc est, Rabbi Simai dixit, Omnium creaturarum quę de cœlo creatæ sunt, anima & corpus ad cœlum pertinent: creaturarum uerò quæ de terra creatæ sunt, anima & corpus ad terram attinent. Si itaq; obseruat homo legem ac uoluntatẽ patris sui, qui in cœlis est, efficitur absq; dubio de numero creaturarum supernarum, sicut scriptum est, Ego dixi dij estis. Atqui si non obseruat legem ac uoluntatem patris sui qui in cœlis est, efficitur de numero creaturarum inferiorum, sicut scriptum est, Profectò sicut Adam morieminí. Quapropter dictum est à R. Simai, non extare aliquod capitulum scripturæ, in quo non fiet mentio de resurrectione mortuorum, tametsi uis nostra non possit illud penetrare. Et hoc est quod scriptum est, Vocabit cœlum desuper, & terram, ad iudicandũ populum suum. Vocabit cœlum desuper, hæc est anima: & terram, hoc est corpus. Quis iudicabit ipsum? Et unde habemus, quòd non sit uerbum aliquod in scriptura, quod non loquatur de resurrectione mortuorum? Vbi dictum est, A quatuor uentis ueniet spiritus, quoniam nomen Dei inuocabo. Repertum est autẽ in commentarijs

mentarijs Iudicum, quòd non memorauit Moses nomẽ Domini, nisi post unum & uiginti uerba. Sed à quo didicit hoc? Ab angelis ministrantibus. Quandoquidem angeli ipsi ministrantes non commemorant Dei nomen, nisi post trinam sanctitatem: quemadmodum dictum est, Vocabit hunc & illum, & dicet, Sanctus, sanctus, sanctus Deus exercituum. Ex his omnibus priscorum Iudæorum dictis manifestè liquet, generalem mortuorum resurrectionem futuram fuisse.

Quòd generalis mortuorum resurrectio in fine mundi futura, per Messiam fiet. Caput III.

CAPNIO.

ALterum igitur, quòd scilicet generalis hæc resurrectio per Messiã fieri debeat, nunc te probare oportet. GAL. Id quoq; multiplicit er probari potest. Et primò quidem per glossam libri Gen. super illud 2. cap. eiusdem libri. Et germinare fecit Dominus Deus de terra omne lignum. Sic enim ibi ad uerbũ dicitur, Hoc est quod scriptum est Psalm. 31. מת רב טובך אשר צפנת ליראיך id est, Quàm multum bonum quod recondisti timẽtibus te. Et infrà in eadem glo. Hebraica, ita dicitur, Omnes patres, & iusti, tribus, & Moses, & Aharõ, & Dauid, & Selomo, omnesq; reges domus Dauid, & omnes prophetæ dicent ad Messiam, Finis propè est, ad te pertinet, ut uiuifices nos: sicut dictum est Hoseæ 6. capite, יחייגו מיומיים ביום חשלישי יקימגו ונחיח לפניו id est, Viuificabit nos post duos dies, in die tertio suscitabit nos, & uiuemus ante faciem eius. Koras quoq; & concio eius, atq; Absalom uenient ad eum, & dicent: Vsquequò finis mirabiliũ? Et quando redibis, & uiuificabis nos? Sic dictum est Psal. 85. : חלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור : חלא אתח תשוב תחייגו ועמך ישמחו בך id est, Nunquid in seculum uel in perpetuum irascéris in nos, extendes iram tuam in generatione & generationem? Non ne tu reuertẽs uiuificabis nos, & populus tuus lætabitur in te? Hæc traditio. Ex qua manifestè liquet, quòd ad Messiam spectat mortuorum uiuificatio atq; resurrectio, & quòd ipse in mundi fine ad iudicandum omnes homines uenturus sit. In Midras quoq; tehilim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psal. 93. dictum, נכון כסאך מאז hoc est, Præparatus thronus tuus ex tũc, sic dicitur, Messias ascendit in montem Dei sancti & benedicti ante mundi creationem: quemadmodum dictum est Psal. 72. לפני שמיש ינין שמו id est, Ante solem yinnon, id est, genitus, uel filiabit, uel nasci faciet, fuit nomen eius. Quia futurum est, ut ipse יגין yannin id est filiet, uel nasci faciat omnes dormientes in puluere. Dixit R. Rahmon, Dormientes in puluere sunt mortui. Iuxta illud Dan. 12. cap. dictum, ורבים מיושיגי אדמת עפר יקיצו אלח לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם : id est, Et multi ex dormientibus in terræ puluere euigilabunt, alij ad uitam ęternam, alij ad opprobrium, & ad uermiculationem sempiternam. Super illud quoq; Psalm. 3. dictum, אני שכבתי וארשנח חקיצותי כי יחוח יסמיבני id est, Ego accubui, pro accubabo, & dormiam, & resurrexi, uel euigilaui, pro resurgam uel euigilabo, quoniam Deus suscipiet me. scilicet per manus Messiæ, ut dicit ibidem Midras, id est glossa. Cabalistæ quoq; hoc sæpè fatentur. Nam ut cætera eorum de hac re dicta taceam, ea tantum referam quæ ex fragmentis Cabalisticis hoc modo habentur, וירוע כי כיר מיטטרון תחית חמתים וכן אמר לפנים ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ וחבח ארץ בשבט פיו ובריח שפתיו ימית רשע חורח על יר חגביא כי לא ילחם בירור אלא בבחשם ובל אשר יברך יבורך ובל אשר יאור יואר כי אין ליחוח מעצור להושיע כרב אי במעט שלא יצטרך לקבוץ מלחמח מיתחלתו גם לא בחרב ובחנית יחושיע יחוח לא בגבורת חסוס יחפץ ולא בשוקי חאיש ירצח רוצח יחוח את יריאיו את חמיחלים לחסרו אשרי בל חובי לו והמוצא אמרו בשבט פיו חיא איח מי חגבורח פיו ורוח שפתיו חצי חשם נבלל חבמח תבינח רעת במו שאמרו זל שלש חם יותנו למלך חמשיח יבא ביומיגו : hoc est, Constat in manu Matatron positam esse uiuificationem mortuorum, sicut scriptũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

est Isa.11.ca. Et iudicabit in iusticia pauperes, & corripiet in equitate mãsuetos terræ, & percutiet terram uirga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Ostendit hoc loco propheta, quòd non sit bellũ gesturus manibus suis proprijs, sed uirtute diuina: & quòd omnia quę benedicet, erunt benedicta, & omnia quæ maledicet, maledicta erunt: quoniam non mutabit Deus siue augendo siue diminuendo salutem, quam ipse operabitur. Hinc etiam docemur, quòd non erit ei necessarium mouere bellum: quoniam Deus præstat salutem non ense, aut lancea, sicut dictum est Psalm.147. Non in fortitudine equi est uoluntas eius, neq; in tibijs uiri beneplacitum est ei. Voluntas Dei est ad timentes eum, & qui sperant in misericordia eius. Beati omnes qui sperant in eo. Et repertum est in eo quòd dicit, Virga oris sui, quod os est signum potentiæ diuinæ: in eo uerò quòd ait, רוח שפתיו id est, Oris sui, & spiritu oris sui, continetur medietas nominis Dei. Et comprehendit sapientiam, intelligentiam, & scientiam. Et ut dicunt sapiẽtes, tria hæc dabuntur regi Messiæ. Vtinam citò ueniat diebus nostris. Hęc ibi. In quibus inter cætera notatu digna, quæ ponũtur de Messia, dicitur in potestate ipsius positam esse mortuorum resurrectionem. Ex his igitur omnibus quæ dicta sunt, palam ostensum est, generalem mortuorum resurrectionem in fine mundi futurã, per Messiam factum iri. Vnde dictum ueri Talmudistæ, qui ait 1. Corinth. 15 cap. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.

Quòd post generalem resurrectionem omnes homines uno linguæ loquentur idiomate, & quod erit illud. Caput IIII.

CAPNIO.

SEphonias propheta de aduentu Messiæ ad iudicium loquens, quod post resurrectionem generalem fiet, dicit labium electum ad omnes homines conuertẽdum, ac reducendum esse. Ait enim sic tertio capite, לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ : כי או אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד ! hoc est, Expectate me, ait Deus, in die resurrectionis meæ in futurum: quia iudicium meum, ut congregem gentes, ut colligam regna, ad effundendum super eos indignationem meam, omnem iram nasi mei, quoniam in igne zeli mei deuorabitur uniuersa terra: quia tunc conuertam ad populos labium electum, ut inuocent omnes in nomine Dei, & colant eum humero uno. Hæc ille. Vbi Midras, id est glossa ait, Humero uno, id est parte una, sicut dictum est Geneſis quadragesimooctauo capite, ראני נתתי לך שכם אחד id est, Et ego dedi tibi humerum unum, id est partem unam. Cum ergo propheta dicit uoce Dei, Conuertam ad populos labium electum, quid per labium hoc electum intelligitur? Quod'ue est labium istud quod Dominus elegit ad inuocandum nomen suum, atque ad colendum se ab omnibus gentibus humero uno, id est parte una? GALATINVS. Hac in re uarij uaria dicunt. Quidam enim aiunt, labium hoc electum Græcam esse linguam, quam Dominus elegit, ut in ea nomen suum inuocetur, atque per eam ipse colatur. Nam nouum quidem Testamentum (præter Matthæi euangelium) totum in lingua Græca scriptum fuit, totaq; primitiua ecclesia in lingua Græca fundata est: cuius quidem rei nomen ipsum Christianorum maximum est indicium. χριστὸς enim à quo Christiani dicuntur, Græcum est nomen. Neque hoc solum, sed ipsa quoque nomina siue dignitatum, siue officiorum, quæ ad rem Christianam spectant, ac Dei cultum concernũt, omnia fere Græca sunt, ut ecclesia, papa, patriarcha, archiepiscopus, episcopus, presbyter, diaconus, hypodiaconus, acolytus, clericus, laicus, & reliqua id genus. Qua propter linguam Græcam ipsam à Deo electã fuisse dicunt, ut in ea passim per orbẽ & nomen suũ inuocaretur, & ipse à cunctis coleretur. Vnde & Mes-

Opinio Græcorum.

sias ipse Dei filius ab uniuersis gentibus hucusq; Græco nomine Christus dicitur. Alij uerò labium hoc electum Latinam affirmant esse linguam, qua plurimæ regiones, ut Italia, Germania, Pannonia, Gallia, Hispania, & pleræq; aliæ nationes & nomen Domini inuocant, & ipsum Deum colunt. Ideo signanter Dominus in præmissis prophetæ uerbis non uniuersaliter ad omnes, sed ad populos labium hoc electum se conuersurum dixit. Non enim omnes populi qui Christum confitentur, lingua Latina à Deo electa nomen Domini inuocãt, aut ipsum colunt, sed aliqui duntaxat: quod per id quod sequitur manifestius exprimitur, dum dicitur, Humero uno. Non ne & hoc planè impletum est? Quicunq; enim lingua Latina siue Romana nomen Domini inuocant, omnes in unius summi pontificis humero & authoritate inuocant. Ab ipso enim canonicas subeũt pœnas, ab ipso & absolutionis tam earundem pœnarum quàm peccatorum obtinent beneficium. Et secundum ipsius quoq; leges ac statuta Deum colunt, dum iuxta ritum Romanæ ecclesiæ, quæ cunctarum ecclesiarum & domina est & magistra, ac iuxta Romani pontificis sanctiones, qui Christi uicarius est, ac Dei uicem gerit, & rem diuinam faciunt, & sacra persoluunt officia. Talmudistæ autem labium hoc electũ Hebraicam linguam esse asserunt, quòd eam Deus præcæteris elegerit, qua & patribus loqueretur, & legem suam daret: quare legem ipsam, arcanaq; penè omnia prophetis reuelata, ea lingua scribi uoluit, unde & ipsam peculiari uocabulo sanctã uocant. Eas ob res tunc iuxta propheticum uaticinium Dominum ipsum ad populos labium electum ad uocandum nomen suum, & ad se colẽdum humero uno cõuersurum aiunt, cum omnes gentes per Messiam saluandæ, humero uno, id est sub uno ipsius Messiæ regno, Deum ipsum Hebraica lingua laudabũt, quod post resurrectionem generalem in electis adimplebitur. Quemadmodum enim ante linguarum diuisionem in turri Babel factam, uniuersa terra unius erat labij: ita in resurrectione generali omnes homines una loquentur lingua, Hebraica scilicet, qua primi parentes in paradiso loquebantur, & qua electi omnes in statu innocẽtiæ locuti fuissent, si ipsi primi parentes in gratia Dei stetissent. Et hæc quidem opinio magis literæ consonat. Propheta enim in ijsdem uerbis non de primo Messię aduentu, sed de secundo loquitur, cum scilicet ad iudicandum ueniet: quod per Rabbi Ionathæ Targum liquidius patet, qui hæc ipsa prophetę uerba ita in Chaldæum uertit atq; exposuit, בגן סברו למימרי אמר יתות ליום אתגליית hoc est, Propter hoc expectate uerbum meum ait Deus in die ostensionis meæ ad iudicãdum. Et infrà, ארי באשת פרעניותי יסופון כל רשיעי ארעא id est, Quia in igne uindictæ meæ consumentur omnes impij terræ. Cum autem Messias sit uerbum Dei (ut in superioribus ostendimus) manifestum est, quòd Messias ipse in fine mũdi uenturus sit ad iudicandum. Ex quo apertè liquet, Sephoniã prophetam in prędictis uerbis de secundo Messiæ aduentu fuisse locutum, quod erat probandum.

Opinio Latinorum.

Quòd generale iudicium per Messiam fiet, qui in forma humana gloriosa iudicaturus est. Caput V.

CAPNIO.

FAtetur & credit indubitanter uniuersa Christianorum ecclesia, Christum Dominum nostrum uiuorum & mortuorum iudicem futurum, ipsumq; in forma humana gloriosa ad iudicãdum uenturum: ut igitur magis adhuc iuniorum ludęorum conuincatur perfidia, per eorum scripturas probare debes, quòd Messias uniuersale iudicium in fine mundi futurum, facturus sit, atq; in forma humana gloriosa ad iudicandum uenturus. GAL. Vniuersale quidem iudicium in fine mundi per Messiam fieri debere, per id quod in antiqua Bereſsith Rabba, id est in expositione libri Gen. legitur, maximè patet. Ibi enim super illud 49. cap. eiusdem libri, Donec ueniat Silo, ita dicitur, Hic est Messias. Et ad eum congregabunt se gẽtes; quia ipse erit iudicans uniuersum mundum. Et hoc est quod scriptum est Mi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cheæ quarto capite, וישפט בין עמים רבים וחוכיח לגוים עצמים hoc est, Et iudicabit inter populos multos, & arguet gentes robustas. Et etiam dictum est Isaiæ nono capite, וישפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע id est, Et iudicabit in iusticia pauperes, & arguet in æquitate mansuetis terræ, & percutiet terram uirga oris sui, & in spiritu labiorum suorum interficiet impium. Hæc omnia traditio. Quòd autem in forma humana gloriosa iudicaturus sit, habetur apud Danielem septimo capite, sic dicētem, חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה חוח ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי וליה יהב שלטן ויקר ומלכו וכל עממיא אמיא ולש גיא לה hoc est, Videns fui in uisione noctis: & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniens erat, & usque ad antiquum dierum peruenit, & coram eo obtulerunt illum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus, & linguæ ei seruient. Potestas eius, potestas æterna, & regnum eius quod non corrumpetur. Rabbi autē Abraham Auen Azra super Danielem hoc in loco dicit, quòd Rabbi Iehosuas dixit, hūc quasi filium hominis esse Messiam, & quod optime dixit, quod Rabbi quoque Selomo confirmat, dicens in glossa super uerbum illud, Quasi filius hominis, ipsum esse regem Messiam. Quod autem Daniel in præmissis uerbis de secundo Messiæ aduentu loquatur, ex eo potissimum patet, quòd in primo aduentu cum humilitate & paupertate uenturus erat, ut in antecedētibus latissimè patuit: in secundo uerò uenturus est cum maiestate & gloria, ut uerba ipsa Danielis aperte insinuant, quod præcedentia quoque atque subsequentia in eodem capite, palàm ostendunt. Prædictis siquidem uerbis præmisit dicens, חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב hoc est, Videns fui donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Et post pauca inquit, דינא יתיב וספר פתיחו id est, Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Libri, hoc est conscientiæ singulorum, quę omnibus patebunt. Deinde paucis interiectis, subdit supradicta uerba, Et ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniens erat: cum reliquis. In Midras quoque tehilim, id est in expositione Psalmorum, super illud Psalmi 18. יהוה לי בעוריי ואני אראה בשונאי hoc est, Deus mihi in adiutoribus meis, uel in adiutores meos, & ego despiciam odientes me. uel, Et ego uidebo, uel timebo inimicos meos? Sic ad uerbum dicitur, Simile est hoc filijs hominum, qui uenientes ad iudicium apud tribunal, pertimescebant iudicium. Dictumq; est eis, Ne timeatis, neque grauetis cor uestrum. Sic enim est futurum, ut Israel stet in iudicio corā Deo sancto & benedicto, & ipsi quidem pertimescent: angeli uerò ministerij dicent eis, Ne timeatis, neque paueatis, neque terreamini. Filius quippe ciuitatis uestræ est, sicut dictum est Isaiæ quadragesimo quinto capite, חוא יבנה עירי וגלי id est, Ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam emittet. Iterum dicent eis, Ne timeatis iudicium. Non'ne recognoscitis eum, scilicet iudicem? קרובכם kerobchem, id est propinquus, uel consanguineus uester est. Sicut dictum est Psalmo centesimo quadragesimonono לבני ישראל עם קרבו הללויה hoc est, Filijs Israel, populo propinquo, uel consanguineo suo, halleluia, id est laudate Deum. Adhuc rursus dicēt eis, Ne timeatis à iudicio. Frater enim uester est, sicut dictum est Psalmo centesimouigesimosecundo למען אחי ורעי ארברח נא hoc est, Propter fratres meos, uel socios, uel amicos meos, loquar nunc pacem in te: maximè autem uos non oportet timere, quia pater uester est, sicut dictum est Deuteronomij trigesimosecundo capite, הלוא חוא אביך קנך hoc est, Non'ne ipse est pater tuus, possessor tuus, uel emptor tuus? Hæc omnia traditio.

Ex omnibus his manifestè liquet, Messiam Deum & hominem iudicium uniuersale in fine mundi facturum esse, atq; in forma humana cum gloria & maiestate aduenturum.

De

De æterno præmio, quod iusti post uniuersale iudicium sunt habituri.

Caput VI.

CAPNIO.

QVoniam in uniuersali iudicio unusquisq; pro suis meritis propriam mercedē accipiet, idcirco non ab re, ad confutandam erroris iuniorum ludęorum impietatem, qui bonorum operum mercedem in præsenti duntaxat uita, se accepturos & sperant & asserunt, de æterno præmio, quod post uniuersale iudicium iusti habituri sunt, aliquid iuxta ueterum ipsorum sententias, hic dicendū esset. GAL. Multa quidem hac de re ex eorum scripturis adduci possent, sed duo tantum ipse afferam, quæ ipsi minimè negare possunt. Primum quidem est, quod in libro צניעא והא רספרא Siniotha desiphra, id est celati pudoris, his uerbis scriptum legitur, זבאין אינון צדיקיא דמשלמין נשמיתהון מיחאי גופא קדישא דאקרי ארם דבלילל בולא אחר דעטרין ובתרין קדישין מיהבדין המן בצרורא דאבלא זבאין אינון צדיקיא דבל חגי מגי קדישין דאתאמרי ברוח קדישא עילאח רוח דבל רוחין קדישין איהבלילן ביח רוח דעילאין והאין צייהין ליח זבאין אתון מאריהון דפ רין מחצדי חקלא דמלוין הילין הדעין והסהבלון ביח ותרעון למאריהון אפין באפין עינא בעינא ובחצי מילי תחון לעלמיא ראתי חייני הא רבתיב וידעת היום והשבית אל לבבך כי יחוח חוא האלחים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד hoc est, Puri siue qui meruerunt præmium, sunt iusti illi, qui recuperauerunt animas suas mediāte corpore illo sanctissimo, quod uocatur homo, quod implet totam terram, & donatur corona ab illis. Accipiunt uerò & coronam sancti, atq; coniunguntur ibi in illa scilicet caterua in qua conueniunt. Puri, siue merentes, iusti isti quos appellat sanctos, sunt commorantes cum spiritu sancto altissimo. Spiritus hic est in quo clauduntur omnes sancti spiritus, spiritus superiorum & inferiorum. Exceperunt autem ipsum puri illi & benemeriti, dominum eorum, domi numq; dominorum, in agro illo, qui arboribus plenus est, fecerunt sui notitiam, & acceperunt intellectum ab eo, & uicissim cum eorum domino se cognouerūt, facies per faciem, & oculus per oculum. Et huius rei gratia meruerunt præmium in futuro seculo. Et hoc est quod scriptum est, Et cognosces hodie reuersus ad cor tuum, quòd Dominus ipse est Deus in cœlis desuper, & in terra deorsum non sit præter eum. Hæc ibi. Alterum uerò habetur in libro Midras tehilim, super illud Psalmi undecimi, כי צדיק יחוח צדקות אהב ישר יחזו פניטו id est, Quoniam iustus Deus iustitias dilexit, recti uidebunt faciem eius. Sic enim ibi dicitur, דבר אחר יחזו פניטו אילו צדיקים שבן נאמר ותמשבילים יזחירו בזוחר חרקיע שחם עתידין לחיות מאירין פניחן כחמת ולבנח ברקיע ובכוכבים בברקים בשושנים ובלפידים בחמה שנאמר בשאת חשמש בגבורתו בלבנח שנאמר בירח יבון עולם ברקיע שנאמר בזוחר חרקיע בכוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים בכוכבים בכל קים שנאמר בברקים ירוצון בשושנים שנאמר למנצח על שושנים בלפידים שנאמר ומוראיחם בלפידים בת ראשונח לפני חמלך ויושבת ורואח את חמלך ואת פניו שנאמר וישבו ישרים את פניך ואומר ישר יחזו פניטו בת שניח אומרת אשרי יושבי ביתך שלישית מי יעלח בחר יחוח רביעית אשרי הבחר ותקרב חמשית מי יגור באחלך ששית מי ישבון בחר קדשך שביעית ומי יקום במקום קדשו ובל בת ובת יש לומדור בגן עדן ובנגדן שבע בתי דירות בגיחנם לרשעים ואלו חן שארל ואברון גיא דימח צלמות ארץ תחתית וארץ ציח הרי שבע בתי דירות לרשעים ושבע לצדיקים לבל אחד ואחד לפי מעשיו בתי דירתן id est, Sermo alius: Videbunt faciem eius. Hi sunt iusti, de quibus dictū est Danielis duodecimo capite, Et intelligentes splendebunt, sicut splendor cœli. Futurum siquidem est, ut facies iustorum fulgeāt tanquam sol, tanquam luna, tanquam cœlum, tanquam stellæ, tanquam fulgura, tanquam lilia, tanquam lampades. Tanquam sol, sicut dictum est Iudicum 5. Sicut egressus solis in fortitudine sua. Tanquam luna, sicut dictum est Psalm. octuagesimo quinto, Sicut luna præparata in æternū. Tanquam cœlum, sicut dictum est Dan, duodecimo. Velut splendor cœli. Tan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam ſtellæ,ſicut dictum eſt Dan.duodecimo,Et iuſti ſplendeſcent ut ſtellæ.Tan quam fulgura,ſicut dictum eſt Nahum ſecundo,Vt fulgura diſcurrẽt. Tanquam lilia,ſicut dictum eſt in Pſal. Victori ſuper liliſs. Tanquam lampades, ſicut dictum eſt Nahum ſecundo, Viſio eorum tanquam lampadarum.Prima diuerſitas eſt eo rum qui ante faciem regis habitant, & intuentur regem & faciem eius, ſicut dictum eſt,Habitabunt recti coram facie tua.Et dictum quoque eſt, Recti uidebunt faciem eius.Secunda diuerſitas eſt eorum de quibus dicunt,Beati qui habitant in domo tua.Tertia eorum de quibus aiunt,Quis aſcendet in montem Dei? Quar ta de quibus dicitur,Beatus quem elegiſti, & appropinquaſti. Quinta de quibus dicitur,Deus quis hoſpitabitur in tabernaculo tuo? Sexta de quibus dicitur,Quis habitabit in monte ſancto tuo? Septima de quibus dicitur, Et quis ſurget in loco ſancto eius? Quælibet autem harum diuerſitatum habet manſionem per ſe in pa radiſo deliciarum. Et econtrà ſeptem quoque habentur manſiones in gehenna pro impijs.Et ſunt iſtæ:Seol,id eſt infernus:abadon,id eſt perditio:ghe,id eſt ual lis uel profundum:dima,id eſt taciturnitas:zalmaueth, id eſt umbra mortis : erez tachtith,id eſt terra inferior:& erez ezia,id eſt terra ſitiens.Hæ ſunt ſeptem man ſiones impiorum,& ſeptem iuſtorum.Cuilibet autem iuxta opera eorum,domus manſionum ipſorum. Hactenus traditio. Ex præmiſsis igitur duabus traditioni bus ſatis apertè oſtenditur, iuſtorum præmium quod habituri ſunt poſt uniuer ſale iudicium.

Quòd ipſemet Meſsias poſt uniuerſale iudicium,erit æterna merces,& præmium iuſtorum. Caput VII.

CAPNIO.

CVm Iſaias de Meſsiæ aduentu ad iudicium loquens, ita quadrageſimo capite ait, הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו׃ כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים hoc eſt, Ecce Dominus Deus in fortitudine ueniet,& brachium eius dominans cum eo.Ecce merces eius cum eo, & opus eius coram ipſo.Sicut paſtor gregem ſuum paſcet,in brachio ſuo congre gabit agnos.Quid erit hæc merces cum eo,de qua propheta loquitur? GALAT. Ipſemet Meſsias, qui erit æterna merces & præmium iuſtorum, tam ſecundum diuinitatem, quàm ſecundum humanitatem:quocirca Rabbi Ionathan uerba hęc ita Chaldaicè tranſtulit, הא יהוה אלהים בתקוף אתגלי ותקוף דרע גבורתיה שלטא קדמוהי הא אגר עבדי מימריה עמיה רבל עובדיהון גלן קדמוהי ברע דערעיה רעי ברעיה מבגיש אמרין׃ id eſt,Ecce Dominus Deus in fortitudi ne reuelabitur,& fortitudo brachij roboris eius cum eo. Ecce merces facientium uerbum eius cum eo:quia omnia opera eorum, manifeſta coram eo. Sicut paſtor qui gregem ſuum paſcit, in brachio cõgregabit agnos. Gloſſa autem Rabbi Selo monis ſuper hæc prophetæ uerba,ſic dicit,Ecce merces eius præparata cum eo iu ſtis. Et opus eius, id eſt merces operis quam daturus eſt eis. Meſsiã autem ipſum eſſe debere futuram iuſtorum mercedem ac præmium, id priſci quoque Talmu diſtæ apertiſsimè tradiderunt.Nam in libro qui סדר עולם Seder olam, id eſt or do mundi dicitur, ſic ad uerbum legitur, Scriptum eſt Danielis ſecundo capite, ירעמה בחשוכא ונהורא עמיה שריה hoc eſt, Nouit quid in tenebris eſt, & lux cum eo eſt.Nouit (inquit) quid in tenebris eſt(hæc eſt perpetua impiorum pœna in gehenna)& lux cum eo eſt.(hæc eſt donatio mercedis iuſtorum in futuro ſecu lo) Hæc ibi. Quod autem hæc lux, quæ eſt futurum iuſtorum præmium ſiue mer ces, ſit Meſsias ipſe, in Bereſsith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gene minori,manifeſte habetur,cum ſuper illud, eiuſdem libri dictũ, In principio crea uit Deus cœlum & terram, cum reliquis, ſic dicitur, Dixit Rabbi Abba, Scriptũ eſt Danielis ſecundo capite,Et lux cum eo eſt.Hæc lux eſt rex Meſsias. Hæc tradi tio.Ex his liquidò patet, ipſummet Meſsiam futurum eſſe æternam iuſtorum mer cedem

cedem ac præmium. Confirmatur autem hæc Talmudiſtarum ſententia & per il lud Geneſis decimoquinto capite dictum, אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד id eſt:Non timeas Abram:ego ero ſcutum tuum, & merces tua multa ualde.Et propter ipſe dixit Ioãnis decimo capite,Ego ſum hoſtium, per me ſi quis introierit,ſaluabitur,& ingredietur,& egredietur, & paſcua inueniet. Paſcua æ ternæ ſcilicet beatitudinis,inueniet in me(ſupple) intus & foris. Intus per claram diuinitatis uiſionem,perfectamq; fruitionem:foris, per glorioſæ humanitatis in tuitionem.Et hoc eſt,quod dixit,Et ingredietur,& egredietur.

Pro totius operis concluſione,proq; authoris excuſatione,ac pro multarum dictionum Hebraicarum,quæ apud nos uitiatæ habentur,caſtigatione. Caput ultimum,præ cæteris notandum.

GALATINVS.

HAec ſunt Capnio & Hogoſtrate,catholicæ ueritatis arcana, quæ in hoc ope re,ad Dei optimi maximi honorem ac laudem,ad orthodoxæ fidei confirma tionem,ad uniuerſalis eccleſiæ decus,ad Chriſtianæ reipublicę utilitatem, ad om niumq; animarum ſalutem, ex Talmudicis & Cabaliſtis, alijſq; Hebræorum li bris,uelut è ſentibus roſas,pro ueſtræ diſputationis fundamento(diuina auxilian te ope) excerpſi, atque in hos duodecim libros quaſi in faſciculos collegi,ut ex i pſis facile perſpici poſſet, quid de Talmud cenſendum ſit, de quo tamdiu inter uos diſceptatum eſt.In alio ſiquidem opere,quod in ſex diſtinctum libros,iuxta ar ticulorum Hogoſtrati diſtinctionem,propediem (Deo fauente) me in lucem ædi turum ſpero,ampliſsimus dabitur uobis diſputandi locus, ut tandẽ articulis ipſis ſolerter diſcuſsis, rationibusq; utriuſque ueſtrum diligenter auditis, ueritas ipſa quam tanto ſtudio quæritis,luculentius determinata pateat. Nunc autem id à uo bis exoratum uelim, ut ſiquid uobis hoc in opere minus rectè à me dictum uiſum ſit,illud mihi amicè pandatis.Cum enim ad conficiendum tantum opus, ad quod (ut uerum fatear)uix tota hominis ætas ſatis ſuiſſet, non niſi annus cum dimidio mihi datus fuerit, uereor admodum, ne ob nimiam celeritatem, me multa ſecus quàm decuerit,dicere obtigerit. Quare paratus ſim, ſapientum amicorum iudi cio,cuncta à me minus bene dicta emendare,ac ubi opus eſt,reuocare. HOGO STRATVS. Quæ in hoc opere Galatine dixiſti, mihi quidem omnia præter unum,bene dicta uidentur. GALATINVS. Dic amabo,quid unum illud eſt? HOGOSTRATVS. Te in plurimis communem ſcribendi proferendiq; mo dum non ſeruaſſe.Nam alia quidem,quæ aſpirationem reſpuunt, cum aſpiratio ne ſcripta protuliſti:alia uerò longè aliter quàm uſus obtinuit, ſcripta pronuncia ſti. GALATINVS. Quæ nam ſint iſta,queſo ediſſere. HOGOSTRATVS. Quæ igitur præter uſitatum ſcribendi morem, cum aſpiratione ſcripta retuliſti, multa profecto ſunt,ſed præſertim hæc:Heua,Habel,Hanna,Iohannes,Halleluia. Quæ autem præter noſtræ orthographiæ legem, ſcripta pronunciaſti,quamuis multa quoque ſint,hæc tamen inter cætera uidentur præcipua : Hanoch,Methu ſelas,Noas,Peres, Moſes, Iehoſuas, Pinhas,Semuel, Selomo, Sealthiel, Iehoia kim,Hoſeas,Bathſeba,Eliſeba,Amora : quæ tamen à noſtris Enoch, Mathuſalẽ, Noe,Phares,Moyſes,Ioſue,Phinees,Samuel,Salomon,Salathiel,Ioakim, Oſee, Berſabea, Elizabeth, Gomorra,paſsim & ſcribi & pronunciari ſolent.Quapro pter te à multis carptum iri, haudquaquam dubito. GALAT. Quos me pro pterea carpturos putas, eos rogo atque obſecro, ne me prius accuſare uelint, quàm rationem qua id fecerim audiant. Eam obrem & te, & eos ſcire uelim, no ſtræ æditionis authorem, Græcam æditionem imitatus, ſicuti in multis ſenſum alium,à ueritate Hebraica penitus abhorrentem,traduxit:ita quoque infinita pe ne uocabula corrupte ac deprauate tranſtulit, quæ cum non Græca,ſed Hebraica

Universidad de Deusto
Biblioteca

sint, in ipsis non Græcos, sed Hebræos sequi debemus: & potissimum in ijs, ex quorum literaturæ uariatione, sequitur significationis uariatio: cuiusmodi sunt quæ in hoc opere præ cæteris castigare curaui. Quæcunq; igitur per literā he, aut heth apud Hebræos scribuntur, cum aspiratione apud nos scribenda sunt. Neq; enim eorum opinioni assentio, qui heth dasiæ, & he psili Græcorum prosodijs comparantes, ea duntaxat cum aspiratione apud nos scribi debere aiūt, quæ per heth apud Hebræos scribi contingit: tum quia in Hebraicis (ut dixi) dictionibus, non Græcorum, sed Hebræorum (quantum nostræ literæ patiuntur) orthographia seruanda est: tum etiam, quia & si heth fortis sit aspiratio, & he lenis, utraq; tamen litera apud eos aspiratio est. Eam ob rem ubicunq; apud illos siue heth, siue he ponatur, ibidem apud nos aspiratio ponenda est, prēter quàm in calce dictionū, cum nostra aspiratio nusquam finalis esse possit, nisi in quibusdam interiectionibus tātum. Quocirca non parum errant, qui Heua, Habel, Hanna, Ioannes, Halleluia sine aspiratione scribunt, cum hæc apud Hebræos uel per heth, uel per he scribi soleāt. Nam Heua quidem per heth apud eos scribitur, sic חוה hauah, cum à uerbo חיה haia, quod uiuere significat, deriuetur, iod in uau mutata. Vnde Heua (teste scriptura sacra) mater uiuentium interpretatur. Hanna etiam per heth scribitur, ita חנה Hannah, cum à nomine חן hen, quod idem est quod gratia, deueniat. Ioannes quoq; apud eos per heth scribitur, sic יוחנן Iohanan. Componitur enim à nomine Dei יהוה τετραγράμματον, quod est יחוה, & à nomine חן hen, quod est gratia. Idcirco Ioannes Dei gratia interpretatur. Habel autē apud eos per he scribitur, descendit enim à uerbo הבל habal, quod idem est quod euanuit. Halleluia similiter per he scribitur, hoc modo, הללויה halleluiah: sunt nanq; duę dictiones. Prima est הללו hallelu, quod est imperatiui modi & secundæ personæ pluralis numeri huius uerbi הלל hillel, quod idem est quod laudauit. Secūda est יה iah, quod est unū de diuinis nominibus, & Deum siue Dominū significat. Inde halleluia, quod laudate Deum, uel Dominum, in nostram uertitur linguā. Ex prædictis igitur palàm liquet, non solum hæc, uerum cætera quoq; omnia, quę tam per heth, quàm per he apud Hebræos scripta habentur, cum aspiratione apud nos scribenda esse. Nam & in his, & in reliquis omnibus Hebraicis dictionibus, Hebraicus tum scribēdi, tum proferendi modus, semper à nobis (quoad literis nostris fieri potest) seruandus est. Alioqui eadem dictio non idem omnino apud nos significatum retineret, quod apud illos habet. Hinc est, quòd (ut non nisi ea ex multis exempli gratia afferam, quæ ipse attulisti) non Henoch, sed Hanoch: non Mathusalem, sed Methuselas penultima syllaba producta: non Noe, sed Noas: non Phares, sed Peres: non Moyses, sed Moses: non Iosue, sed Iehosuas penultima producta: nō Phinees, sed Pinhas: non Samuel, sed Semuel: nō Salomon, sed Selomo: nō Salathiel, sed Sealthiel: non Ioakim, sed Iehoiakim: non Osee, sed Hoseas penultima producta: non Bersabee, sed Bathseba penultima etiam producta: non Elisabeth, sed Eliseba penultima itidem producta: non Gomorra, sed Amora, & scribere, & pronunciare deberemus, cum sic ea Hebræi & scribant & pronuncient. Licet autem hæ literę, he, heth, ain, cum tam in his, quàm in cæteris masculinis nominibus finales sint, apud nos creberrimè gratia melioris hiatus, in s literam mutentur: hæc tamē mutatio nullam affert significato mutationem. Nam ut duo tantummodo de unaquaque harum literarum causa exempli adducam, apud Hebræos, משה Moseh ישעיה Iesaiah, in he desinunt, נח Noah, משיח Massiah in heth יהושע Iehosua, מישע Mosia in ain: hæc tamen & reliqua huius generis apud nos absque ulla significati uariatione in s literam sæpissimè terminari solent, ut Moses, Isaias uel Esaias (utroque enim modo dici potest) Noas, Messias, Iohosuas, Mossias, quod saluator interpretatur. Id ipsum & in proprijs masculini generis in aleph desinentibus plerunque fit, ut אזרא Ezra, Ezras, שלמא Salma (tamet si interdum per he scriptum reperiatur) Salmas, qui Nahson filius fuit, & Salmon quoque dictus est, quemadmodum ipsum in Saluatoris nostri genealogia apud

Prima regula.

Secūda regula

Tertia regula.

Quarta regula.

apud Matthæum, uocatum legimus. Illis præterea, quæ in iod præcedente patha uel camez terminantur, us syllabam addimus, iod & patha uel camez præcedente, in e longum, siue in æ diphthongon mutatis, ut חגי Haggai Haggæus, מרדכי Mordochai Mordochęus, זכאי Zaccai Zaccheus. In plerisq; uerò alijs, ita us final li literæ apud nos conjungitur, ut ex ipsis una efficiatur syllaba, accentu acuto, qui apud eos in ultima syllaba erat, in penultima apud nos remanente, ut יעקב Iaakob Iacobus, יוסף Ioseph Iosephus. Et hoc quidem fit, cum ea ad nostrorum nominum declinationes deducere uolumus. Quæ cum ita sint, nemo me Hogostrate (ut opinaris) carpere, nemo me accusare aut arguere debet, quòd in promissis, ac alijs permultis, usitatum scribendi proferendiq; modum non seruauerim: cum id non ignorantia, aut temeraria præsumptione fecerim, sed ut ea castigarem, ac meliora redderem. Verum tamen haud quaquam nego, multa in hoc opere dicta esse, quæ elegātius atq; ornatius dici potuissent, nisi humiliori stylo, ac notioribus communioribusq; uerbis uti, necessarium fuisset. Tum enim, ut Christianæ fidei mysteria in Hebraicis codicibus inuenta, cunctis notiora fierēt: tum etiam, ut Hebraicarum dictionum fidelior esset interpretatio, quas cum è uerbo ad uerbum transferre uellem, uix in aliquibus Latini sermonis congruitatē seruare potui. CAP. Ego quidem, Galatine (ut ex animi sententia loquar) quæcunq; dixisti, adeò bene, adeoq; eleganter te dixisse arbitror, ut neminem aut melius, aut elegantius, præsertim tam breui tempore dicere potuisse existimem: quod profectò nequaquam facere ualuisses, nisi Spiritu sancto afflatus fuisses, ut qui olim per prophetas Messię mysteria pronunciauerat, ille idem nunc per te eadem mysteria lucidius enuclearet: unde palàm ostenditur, quàm utile, quàm proficuum, quàm cōducibile sit Christianæ reipublicæ, Christianum theologum Hebraicas non ignorare literas, ex quibus tot catholicæ ueritatis arcana tam exactè eruisti: quibus non modò obstinata Iudæorum nostri temporis perfidia sic penitus conuincitur, ut ulterius nec hiscere quidem audeant, uerumetiam & orthodoxæ fidei ueritas maximè confirmatur, & multa ac propè infinita sacræ scripturæ Veteris instrumenti loca, quæ uel scriptorum uitio, uel temporum longitudine, apud Græcos Latinosq; uitiata habentur, examussim pro nostra fide emendantur, pro quibus omnibus plurimum tibi debet tota Christiana religio. GAL. Quanquam tu mi Capnio, hæc pro tua ingenti in me beneuolentia (pro ut sentis) ingenuè dicas: ego tamen cùm non sim prorsus meæ supellectilis aut nescius, aut immemor, quæcunque in hoc opere dixi, omnia sedis Apostolicæ, ac sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ iudicio corrigenda ac determinanda relinquo, atq; subijcio: & ita quidem, ut ita mala atq; inepte dicta, meæ insciti æ ascribantur, mendose uerò scripta amanuensi imputentur: solent enim sæpenumerò huius generis uiri cuncta ferè congruenter scripta, usqueadeò peruertere, uitiare, corrumpere, ut uix omnino eorum mendæ castigari queant: bona autem quęcunq;, Deo omnipotēti, à quo optima quęq; proueniunt, attribuantur, cui laus, honor & gloria per infinita seculorum secula.

Quinta regula.

Sexta regula.

PEractum est diuina opitulante gratia, opus de Arcanis Catholicæ ueritatis, ex Iudaicis codicibus nuper excerptum, atq; inuictißimo Maximiliano Cæsari semper Augusto dedicatum, Barij, Anno Virginei partus M. D. XVI. pridie nonas Septembris: pontificatus sanctißimi Domini nostri Leonis X. anno quarto, regnantibus Serenißimis utriusque Hesperiæ regibus, Iohanna, & Carolo eius filio, uirtutū omnium cultore & aliūo: auspicijs Reuerendißimi D. Laurentij Pucij, Sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ tituli Sanctorum quatuor coronatorum, presbyteri cardinalis, fauente illustrißima Isabella de Aragonia, Mediolani ac Barij duce.

Pro Mon. Hieronymi Sagarij Ferrariensis Sereniss.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca